BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
6 H
13

Digitized by Google

INSTITVTIONES IVRIS CANONICI,

13-6-H-13

QVIBVS IVS PONTIFICIVM SINGVLARI METHODO LIBRIS QVATVOR comprehenditur;

AB IO. PAVLO LANCELOTTO PERVSINO Conscriptæ; & in Aula Romana, mandato Pont. Max. ab illustribus viris olim recognitæ.

His nouissimè accesserunt Interpretationes, quas Glossas vocant; quibus loca omnia, vnde cōtextus desumptus est, indicantur; pleraq; declarantur; nonnulla per Sacrosanctum Concilium Tridentinū hodie immutata adnotãtur.

Item Commentariolum, quo conscripti operis & ratio, & historia quædam continetur.

Accessit etiam ipsius Lancelotti opusculum, DE COMPARATIONE VTRIVSQVE IVRIS.

IN VIRTVTE, ET FORTVNA.

Bibliotheca S. Honophrii 1629.

LVGDVNI,

APVD GVLIELMVM ROVILLIVM.

M. D. LXXIX.

CVM PRIVILEGIIS SVMMI PONTIFICIS, CÆS. MAIEST. Regis Christianissimi, Illustriss. Senatus Veneti, & Catholici Regis Neapolis.

13 . 6 . H . 13

Extraict du priuilege du Roy de France & de Polongne.

PAR grace & priuilege du Roy est permis à Guillaume Rouille Libraire de Lyon, d'imprimer ou faire imprimer vne foys ou plusieurs, ce present liure intitulé *Institutiones Iuris Canonici, à Ioan. Paulo Lancelotto Perusino conscripta, Cum eiusdem interpretationibus & glosis denuo correctis & auctis*. Lequel liure il a recouuré auec grans frais, mises & despenses: & pource est faict defense de par ledict Seigneur, à tous autres Libraires, Imprimeurs, & personnes quelconques, de non imprimer, vendre, ny distribuer en ses pays, terres, & seigneuries, lesdictes Institutions Canoniques, commentees & augmentees de nouueau par ledit auteur, si ce n'est par le consentement dudict Rouille: & ce iusques au temps & terme de dix ans, à compter du iour & date que sera parachevee la premiere impression: à peine de tous despens dommaiges & interest, d'amende arbitraire, & de confiscation des liures qu'ils auroyent imprimez. Et à fin qu'aucun ne puisse pretendre ignorance du present priuilege, ledict Seigneur veut & entend, que apposant vn bref ou extraict d'iceluy estant mis au commēcement, ou à la fin desdicts liures, il soit tenu pour deuement signifié & notifié à tous ceux qu'il appartiendra, sans qu'ils en puissent pretendre cause d'ignorance. Car tel est son plaisir, nonobstant oppositions & appellations quelconques, comme plus à plein est contenu & declaré par lesdictes lettres de priuilege, sur ce donnees à Paris le quatriesme de Feurier, Mil cinq cens septantehuict, & de son regne le quatriesme.

Par le Roy, en son Conseil.

Signé *MORÉ.*

Et scelé du grand seau en cire iaune à simple queuë.

IOAN. FRANCISCVS CARDINALIS DE GAMBARA IO. PAVLO LANCELOTTO I. C. S. D.

DE Institutionibus ad Ius Canonicum à te conscriptis, quas nuper ad me misisti, est quidem quòd tibi gratias agam, sunt enim huiusmodi vt eas ego loco magni à te muneris, habere debeam. Sed omnino nimis diuturna libri huius expectatione nos torsisti, agitur enim annus sextusdecimus quo ego Perusiæ te præceptore prima Iuris Ciuilis initia vrgebam, & tu iam tum opus huiusmodi sub incude habebas, ídque propediem editurus videbaris, vnde quòd tam diu illud continueris erit fortasse qui te accuset. Qui dicam? quòd ne nunc quidem illis editis fidem tuam liberasti? etenim Commentarij quod præteritis annis edidisti libro secundo asseris à te quædam in contexendis Institutionibus consulto fuisse prætermissa, quòd ea notulis nescio quibus explicaueris, ac quasi cum fœnore reddideris, & tamen notulas nullas: quas viderim, editis à te nuper Institutionibus adscripsisti. Quod licet ego, cui tuum iam pridem perspectum est

iudicium non niſi optimo conſilio factum rear, cum tamen & tu id ſponte tua promiſeris, & ea ſit hodie (vt omnium optimè noſti) conditio ſcriptorum canonicæ ac ciuilis prudentiæ, vt in his quæ ſcripta ſunt fides adhibeatur nemini, qui non eadem veterum authoritate confirmet, eas à te quàm primum inuulgari neceſſarium duco non modo vt ea quæ ſunt à te prætermiſſa nobis reponas, & te promiſsis exoluas; verum etiam vt eorum ipſorum quæ ſcriptis mandaſti, fidem nobis ex veterum teſtimonio facias. Non poſſum pro ſumma mea in te beneuolentia quid ſentiam liberè non præſcribere, tu quidquid id eſt æqui boni conſule. Vale Romæ Nonis Septembris, M. D. LXIII.

CLARIS

CLARISSIMO VIRO D. IO. PAVLO LANCELOTTO, *Iureconsulto Perusino Fautori, & amico tanquam fratri carissimo.*

CLARISSIME domine Fautor & amice tanquã frater cariss. Libros Institutionũ Iuris Canonici à M. tua, authoritate & mandato summi Pontificis antea cõscriptos (cuius etiam nomine prodiisse oportuerat) nunc de manu M. tuæ summa animi lætitia (vt cæteri boni & docti omnes) accepi, ac statim à capite ad calcem vsque percurri, & vt antea ab illustribus viris, suo merito, laudati, & recogniti, ita per me sanè (& si iudicio parum valeo) tales reperti, vt plenè sentiam, hominum memoria pro illius Iuris firma solidáque habenda cognitione parem librum in lucem minimè prodiisse. liber iste, M. tuam & Deo, & Ecclesiæ, & huic ætati posterísque omnibus gratum faciet, & nunquam intermoritura gloria donabit. Non dubito quin eadem M. tua, (vt etiam dudum ceperat) hunc primum fœtum: qui tam auidè ab omnibus est acceptus, auctiorem locupletiorémque reddat. Quod dum sedulo conantur meminisse forte ab re non erit, si M. tua aut singulis titulis, aut paragraphis fontes ex quibus præcipuè desumpti sunt, paucissimis annotare.

non grauaretur: id enim & doctissimos quosque optima sanè ratione desiderare animaduerto, tum quòd illinc ipse liber maiorum cum authoritate Pontificum loquatur, lectorésque omnes publico imperio confirmet, res ista dum reliqua elaborátur, haud vsque adeo multùm attulerit incommodi & publica tamen commoda studiosorum omnium maximè iuuerit. Quidquid factu optimum fuerit M. tua pro summa sua in omnibus rectè diiudicandis prudentia facile statuet. Desideriis Cornelij Matij & si iustissimis satisfacere non vndequaque tam facile erat, præsertim quod ipse suíque maiores Mercatoribus à quibus æs sumendum fuerat, planè essent incogniti, & penè eò res deuenerant vt sua opinione frustratus vacuus rediret, ni ego intercessione M. tuæ fretus fidem meam, immo me ipsum tanquam principalem debitorem interposuissem. Monebit itaque M. tua, vt ille beneficij præstiti memor quanto citius fidem datam per suos liberari curet, alioqui sanè statutis diebus elapsis per me quod acceptum est sine vlla spe exceptionis renumerandum erit. Vale vir clarissime Iureconsultorum vnicum decus, raptim ex Vrbe die prima mensis Nouembris, annò reparatæ Salutis M. D. LXIII.

M. Tuæ Deditiss. amantissimúsque tanquam frater
Gaspar Gropperus Rotæ Romanæ auditor.

FRANC

FRANCISCVS MVCANTIVS Io. Paulo Lancelotto S. D.

Optaui iam pridem Lancelotte doctissime literarum ad te aliquid dare, cum vt tuas vicissim elicerem iucunditatis, leporis, doctrinaeque plenas atque intermissam diu inter nos scribendi consuetudinem aliquando reuocarē, tum etiam certè vt desiderium meum in his tibi exponerem quod mihi iam ab eo tempore, quo Perusiae morabar tuarū Institutionum argumento iniecisti, nupérque demum edito tuo cōmentario quasi earundem idea quadam ac specie auxisti aut refricasti potius. Sed nec integrum nobis fuit, cū ab Vrbe complures menses variis negotiis distenti abfuerimus ad istud scribendi officium vnquā reuerti, nec satis vrgens ratio videbatur esse, vt tantum tibi negotij meo priuato cōmodo exhiberē. Nunc verò cum iam dudum in patriā reuersus expeditior aliquāto sim, & ad causam quā plures adiunxerim qui partim sua sponte, ac fama ducti, partim cōmentariolo tuo degustato allecti, partim etiā oratione nostra aliorúmque amicorū tuorum excitati, mirum in modū opus ipsum, cuius tu nobis imaginē repraesentasti, expectant, quasi conceptam sitim vberiore fonte sedaturi, statui non amplius expectandum quin cōtinuo te meis scriptis appellarem, atque adeò omniū studiosorū nomine flagitarē ne tu nos longa expectatione suspensos diutius torquere velles. Non id ago nunc mi Lancelotte: vt velim vllis apud te argumentis ostendere Institutiones tuas Pontificij Iuris dignissimas esse nouitate sua, splendore, pondere, quae in apertum proferantur: nam neque hoc ad me attinet, & tibi persuasum esse scio, aut si pro tua modestia minus velles tuo iudicio esse cōtentus, non deesse tibi amplissimorū virorum testimonia quae acre tuum ingenium in huius editione operis (garriant inuidi quantum libet) posteritati cōmendare queant, nec sanè dubito te egregiū istum tuum librum in lucē tandē emissurum esse, quem pluribus ab hinc annis publicè priuatímque pollicitus sis, multa deinde die multáque litura ad vnguē castigaueris, postremo etiam tuo cōmentario quasi chirographo fidem tuam arctius obstrinxeris, quibus ex causis vt maximè velis, ab instituto tamen discedere nō possis. Verum illuc meae spectarunt literae vt currentem te magis incitarent cum intellexisses omnibus his: quae enumerauimus incredibilem bonorum omnium expectationem ad vnctam esse. Quod si tu maleuolorum aculeos fortasse times, vide ne hoc tibi maiorem inuidiam excitet, quòd cum nullo fere negotio tantam expectationem explere possis, idem tamen cunctando tot desideria hominum superbè aspernari videaris. Atque scio te obtrectatorum calumnias nihil morari, quandoquidem tibi in causam

ingredienti facile fuerit coniicere non defuturos huiusmodi garrientium cœtus, quorum quidem ineptias tantum abest, vt de laude tua quicquam delibare posse credam, vt ex his, gloriam potius tuam augeri illustriorémque reddi existimem, quod & tu pulcherrimis exemplis in eo libello demonstrasti. Sin verò ea retardandi forte est causa, quòd librum tuum summi Pontificis authoritate impressum iri cupias, non negauerim (si res quidem ita est in promptu vt breui conficiendi negotij spem habeas) aliquid etiam operæ te in eo ponere, quod & tibi perhonorificum, & rei de qua agitur valde consentaneum fore videatur. Cæterum si longius interuallum temporis interponendum sit, aut dubius etiam euentus expectetur, quoniam tu in ea re satis iam superque temporis laborisque impendisti, haud tandem magnopere laborandum esse censuerim publicóne is liber an priuato nomine diuulgetur, satis enim per se ille & dignitatis, & authoritatis adferet, nec minus gratus Pontificij Iuris studiosis omnibus futurus est, quàm si amplissimo Principis diplomate fulciretur, quippe non tam speciosam inscriptionẽ spectantibus illis, quàm quid inde vtilitatis ac cõmodi percepturi sint. Hæc te Lancelotti facile possunt ad laudem tuam studiosorum commodo coniunctam vel inuitum impellere, quem tamen satis iam tua spõte incitatũ esse non dubito. quare nihil est quod in te hortando multũ laborẽ, volui tamẽ leuiter hæc perstrinxisse, vt me cũ gloriæ decorísque tui, tũ verò vtilitatis publicæ studiosum ac percupidũ esse scires. Tu si ad me scripseris quid hac de re sentias, aut quousque opus perduxeris, rẽ facies gratissimam. Vale Romæ Idibus Maij An. Sal. M. D. L X I.

Desideratur respõsio in qua excusat author se quòd serius respondeat, tũ familiariter cõqueritur quòd licet mãdato Põtificis suas Institutiones nomine Põtificio feliciter, eruditissimorũ virorũ iudicio absoluerit, nõ solum negotium non confecerit, sed maximos etiã labores, & maximos sumptus sustinuerit, dum diutissimè Romæ difficillimis temporibus propriis negotiis posthabitis omnibus vna ea causa detinetur, principibus ipsis ad incõmoda sua inclementissime cõniuentibus, quibus diuinitus dicit contingere, vt in rebus sibi tam gloriosis tam altè indormiant, ne scilicet tantã ipsi laudẽ immerentes assequãtur. narrat item post mortem Pauli I I I I. Pium I I I I. instante illustrissimo Cardinali Cicada, mãdasse doctissimo & amplissimo viro Francisco Alciato vt opus rursus percurreret, relaturo an huiusmodi sit quod Pontificio nomine edi conueniat, se tamen licet non vnis ab eo literis compertũ habeat Alciatum optimè sentire de Institutionibus suis, Põtificíque rem suasurũ, certo tamẽ scire Pontificẽ id minimè curaturum, quippe qui iam pridẽ mores aulicos cognitos habeat, atque ideò se relationis huius exitum non expectaturum, sed primo quoque tempore opus ipsum priuato nomine editurum, pro vt fecit, vel ipso Alciato festinatam editionem non probante.

ILLVSTRISSIMO, ATQVE AMPLISSIMO S. R. E. CARDINALI Ioan. Francifco de Gambara, Francifcus Mancinus S. P. D.

SI quid vtilitatis ftudiofis hominibus fecunda hæc inftitutionum Iuris Canonici cum fuis notulis editio afferret (afferet autem doctorum omnium fententia non modicum) id omne tibi vir ampliffime nec non illuftriffimis, atque doctiffimis Cardinalibus Io. Bapt. Cicadæ, & Francifco Alciato acceptum ferre debemus: licet enim eam multis annis commentario fuo notulas illas nobis effet pollicitus, ita tamen poftea de illis non edendis animum obfirmauerat, vt de ea illam fententia poffe aliquando deduci interdum planè defperarem, erant autem multa quæ (vt ego ex eo fæpius audiui) à primo illo fuo propofito eum retraxiffe affirmaret. Primum quidem quòd nufquam videtur auditum, vt eiufdem operis idem effet author & interpres, fe autem cum de notulis adfcribendis cogitaffet, non exiftimaffe fore, vt is liber: quem & ipfe mandato & nomine Pontificio abfoluiffet, & fummi etiam viri caftigaffent ac probaffent, priuato nomine in publicum exire deberet, quod fi Pontifex fuo nomine, vt non folum cenforum, fed etiam aliorum pluriũ teftimonio ac iudicio facere debuit, edidiffet, tunc non futurum incongruum vt non quafi ab authore ipfo, fed alio quopiam operi notulæ adfcriberentur. Huc accedere quòd illas rudes effe affirmaret, atque inchoatas potius quàm abfolutas: vt autem perpoliret eadem ratione animum nunquam adijcere potuiffe, demum magno fe quotidianarum concertationum tædio effe affectum, fibiq; imperaffe, vt quo ad per fe fieri poterit, anfam poft hac nouis moleftiis nõ tribuat, feq; id nulla alia ratione confecuturum fperare quam

si ab nouorum scriptorum editione prorsus abstineat: sed magnus flagitantium numerus, tuaq; potissimum atque illustrissimorum Cicadæ & Alciati authoritate perfectum est, non vt ille ederet, neque enim à sua sententia dimoueri potuit, sed vt libri mihi & Roberto fratri potestatem faceret, quidquid de eo statueremus ad animum non reuocaturus, itaque nos tam vestro, quàm aliorum grauissimorum virorum iudicio atque authoritati inhærentes, & plurimorum flagitationibus impulsi, secundam editionem adornauimus notulasq; ipsas singulis verbis aptauimus, quibus quidem ex doctorum responsis, interpretationibus, ac tractatibus multa addere fuisset nobis his temporibus multo facillimum: sed scribendi genus suapte natura concisum respuere omnino id videbatur, simul etiam ne quid authorem ipsum offenderemus verendum nobis fuit à quo vix summa vestra authoritate impetratũ fuit vt edi rursus per nos liber pateretur, in quo quidem vt ego existimo, nullam studiosi iacturam fecerunt, in hac enim iuris tam canonici quàm ciuilis facultate conscripti libri alij alios fines habent. quidam enim vt artem ipsam doceant, quidam vt quæstiones ipsas finiant ac terminent. & licet qui docet aliquid terminet, & qui terminat ac decidit aliquid etiam interim doceat, fuit tamen authoribus ipsis in cõscribendis libris finis alius alio principalior: nam interpretationibus, & enarrationibus ad libros veterum Iurisconsultorum docendi propositum est principalius, licet multa interim terminentur & in responsis, & quos vocant tractatibus, decidendi vnus propemodũ est finis, licet interim multa etiam doceantur, hinc fit vt illorum atque illorum diuersa admodum sit scribendi ratio, nam in docendo ratiocinandi modus magis necessarius est, quàm authoritatum enumeratio, quippe quod artis fundamenta sunt aperienda, & fontes atque origo rerum demonstranda, at in responsis reddendis differendi quidem ratio non abijcienda, sed vbi de quæstione conuentum est ac facti specie magis pugnãdum est authoritatibus, cum id demum verum habeatur quod est à plerisque receptum. Vnde cum hic Institutionum liber sit ad docendum potissimum conscriptus, nimirum si multiplicium in eo allegationum copia non fuit affectanda. Huc accedit quòd id quod nostra opera notulis accedere potuisset, facile vnusquisque suo marte consequi poterit, cum enim notulis ipsis principales materiarum sedes & loca contineantur: si quis earum notularum ductu ea adierit ex

magno

magno interpretum tam antiquorum quàm modernorum numero, vnde copiosius haurire, & sitim explere possit facile inueniet, itaque posthabita qualibet addendi cura, solum dedimus operam vt ea quæ nuperrime per sacrosanctum concilium Tridentinum immutata sunt, notulis ipsis adiungeremus: nam vt contextui illa ipsa insererentur impetrari ab authore non potuit, quod diceret velle sequi se Iustiniani exemplum, qui licet post editas à se institutiones iuris ciuilis, multa nouellis suis constitutionibus innouasset, non propterea aliquid dictis institutionibus adiecit, vel immutauit, sed lectoribus ea perquirenda reliquit. Vnum enim fuisse ei in illa scriptione propositum, scilicet non vt omnia complecteretur, sed vt breui libello prima Iuris Canonici rudimenta concluderet, & ius illud adhuc dispersum quasi in artem redigeret, id autem satis præstari posse etiam si constitutiones Tridentini vel etiam aliorum Conciliorum decreta non contineat, satisq; esse ne quem forte ius nouum circa paucissima lateat, Si de ea re notulis ipsis admoneatur, nec propterea totum opus sibi fuit retexendum: placuit etiam commentarium quod abhinc sex annis in lucem ipse idem edidit, adiungere, cum quòd magnam operi claritatem addit, explicat enim luculentissimè authoris intētionem, quod non modicum authoribus intelligendis existimatur conducere, tum etiam vt quorundam non satis iustæ cupiditati occurratur, qui frigidis quibusdam assertionibus, ne dicam commentitiis testimoniis operis huius inuentionem Lancelotto nostro præripere conantur, apparet enim in eo meridie clarius, quàm diu (quòd tute omnium optimè nosti) primam institutionibus manum admouerit, & quàm multis illarum copiam fecerit, demum quàm facile omnibus fuerit inde exemplum sumere, nomen autem tuum operi præfigendum ideo duximus, tum quòd ea re non modicum operi splendorem accessurum existimauimus, tum verò etiam, vt quemadmodum tua potissimum opera factum est, & ampliter locupletatus liber in lucem prodeat, ita & tibi quisquis ex eo vtilitatem aliquam sentiet id omne acceptum ferat. Vale Perusia nonis Aprilis,

M. D. LXVII.

PIO

PIO PONT. MAX. IO. PAVLVS LANCELOTTVS IVRECONSVLTVS Perusinus S.

Pontificij iuris institutiones proximis annis superiorum Pontificum iussu & nos conscripsimus, & summi viri castigarunt, quæ quidem optandum sanè erat vt ijs in lucem prodirent authoribus, quorum mandato & scriptæ & recognitæ fuissent, vel ea saltem ratione quòd authores ipsi munera nobis gratiora, ac preciosiora facere consueuerint, & sæpè non tam quid, quàm à quibus accipiant homines soleant perpendere. Sed quando id vel ratio temporum vel alia quæcunque causa fieri non sinit, illud certè nulla ratione committi debet, vt iuris scilicet Pontificij institutiones sub alterius quàm ipsius Pontificis nomine appareant à quo Pontificia omnia iura emanant, velut enim ab Oceano deducta flumina in ipsum tandem refluunt, ita hoc, quidquid est operis, quod totum de Romanorum Pontificum constitutionibus deriuatum est, ad ipsum Romanum Pontificem quasi ad fontem, proprium redibit. Ad te autem eo iustius quod magnis alijs animi doti-

mi dotibus: quibus ad Pontificatum tibi aditum parasti exactißimam adiunxisti iuris huius cognitionem. Unde perbelle nunc accidit, vt quæ facultas optimum te meliorem reddidit, & ad moderandam difficillimis temporibus Christianam rempub. instructiorem: eam nunc tu contra, cum canonum conditor euaseris, beneficium reponens meliorem sis redditurus. Cuius rei non dubia iam apparent indicia, cum ad restituendos antiquos Christianorum mores atque hæreses extirpandas sanctißimas quotidie constitutiones edere non desistas: quæ dubio procul Christiano gregi non minus futuræ sunt salubres ijs ipsis, quæ iuris Pontificij, quod nunc tenemus, libros implent. Ad illas autem, institutiones hæ nostræ gradum forte rudioribus facere poterunt. Accipies igitur eas placido ac benigno animo: nam si ita contingere senserimus, ad alia promptiores reddemur, & alacriores. Deus opt. Max. te nobis diu incolumem, fœlicémque seruet.

RVBRICAE INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI PRIMI LIBRI.

RVBR

RVBRICAE INSTITVTIONUM libri secundi.

RVBRICAE INSTITVTIONUM libri tertij.

De

RVBRICAE INSTITVTIO-num libri quarti.

FINIS.

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI LIBER PRIMVS.

IO. PAVLVS[a] LANCILOTTVS I. C. PERVSINVS[b], IVRIS Pontificij candidatis[c] S.[d]

a IO. PAVLVS. In huius operis principio quædã sunt prænotanda, videlicet, quæ sit autoris intẽtio, quæ materia, quæ vtilitas, cui parti Philosophiæ supponatur, quis modus agendi, & quis libri titulus. Intẽtio autoris fuit scribere pro tyronibus librũ ad faciliorem introductionẽ ad Iuris Canonici cognitione, & ad similitudinem Iuris ciuilis. Putabat id conuenire vt scriberetur nomine Pontificio, vt claret in Prooemio. & in j. lib. commentarij, vbi de hoc latissime dicit.

Materia, sunt omnes libri iuris Canonici hactenus recepti, vnde hæ institutiones fuerũt desumptæ, & res in dictis libris contentæ.

Vtilitas est, quia his institutionibus lectis & intellectis facilius peruenitur ad cognitionem iuris Canonici: & sic peruenitur ad scientiam discernẽdi inter æquum & iniquum, & reddendi vnicuiq; quod suum est. xij. q. ij. c. cum deuotissimam. & instit. de iustit. & iure. § iuris.

Supponitur Ethicæ, id est, morali scientiæ, sicut & alij libri iuris: vnde inquit Imperator hominũ mores intendimus corrigere. l. j. C. de secun. nupt. & infra de vi. & hon. prælat. per totum.

Modus agendi est talis. Procemio proposito ac præfixo diuidit autor opus suũ in quatuor partes, siue libros. In prima parte postquã posuit originẽ, & ex quibus cõstat ius Canonicũ, tractat de personis & eorũ officiis & beneficiis: in secunda tractat de rebus tam spiritualibus quã temporalibus: in tertia de iudiciis ciuilibus: in quarta de iudiciis criminalibus & de cẽsuris ecclesiasticis quas quis incurrit ob cõmissa crimina: & sic terminat opus suũ diuidẽs illud in quatuor partes. Vnde versus:

Personas nos prima docet pars, Résque secunda,
Tertia dat Iudices, Crimina quarta premit.

Est autẽ quaternarius numerus, secundũ Pithagoricos, insignis & nobilis. Hinc copula coniugalis est restricta vsq; ad quartũ gradum: hinc quatuor elementa, quatuor in corpore humores, quatuor cæli plagæ, quatuor anni tempora, quatuor venti cardinales: & substãtia est quadripartita, cũ alia sit corporalis tantum, alia vegetatiua, alia sensitiua, alia intellectiua: itẽ nomen Dei tetragrãmaton, i. quatuor literarũ, & ex quaternario oritur Decas: nã vnũ, duo, tria & quatuor producũt decem: quæ decas est omniũ rerum generalissima. de qua per Tiraq. de præscrip. §. j. glo. iiij. super verbo per decem annos, & per Rodig. lect. antiq. lib. xij. c. ix. Titulus est & operis inscriptio, Institutiones iuris Canonici, quia scilicet his iuuenes ad perdiscendũ Ius Canonicum instituũtur & ordinãtur. Sũt enim institutiones, præceptiones ac elementa quædam, siue disciplinæ cuiuslibet elementa: alias autẽ verbũ instituo varie sumitur, vt not. j. de instit. in rub.

b Perusinus, id est, de Perusia, quæ est antiquissima, & inter primarias Ethruriæ ciuitates, perpetúq; semper viros bellica laude & vtriusque iuris sciẽtia insignes, aliisq; innumeris dotibus est conspicua. Ideo autem sic expone, quia non sequitur necessario, Appellatur Perusinus, ergo est de Perusia: sola enim nominis similitudo nõ est satis ad confirmandam cuiusque originem. l. fi. §. pen. ff. ad municip. de incol. de quo late per Legistas in rubr. ff. solu. matri. qui ex hoc inferunt ad multas quæstiones. Et hoc ideo adiecit autor ad designandam suæ familiæ & agnationis diuersitatẽ ab iis, quæ eiusdem nominis Lancilottorum reperiuntur Romæ, Mediolani, Florentiæ & forsan etiam alibi: quas tamẽ nulla cognatione vel coniunctione contingit autor.

c Candidatis. Id est nouitiis scholaribus, & sic not. q. hic liber non est scriptus doctoribus, prout liber Gregorianæ compilationis; & liber Sexti, & Clementinarum. Sic & Iustinianus Institutiones suas cupidæ legum iuuentuti nuncupauit non autem iureconsultis cõsummatis. Appellat, autẽ candidatos huiusmodi nouitios, sumpta translatione ab his qui ad magistratũ aliquem apud Romanos aspirabãt, qui per comitia induti toga cãdida suffragatores rogando & obsecrando incedebant.

d Salutẽ. Solet autẽ dubitari apud Rhetores an salutatio sit pars epistolæ, vt not. in Procæ. sexti libri. arg. q. nõ. Cle. si summus. § j. de sent. excõ. Putat autẽ Plato scribẽs ad Dionysiũ, dum ad amicos scribimus, in inscriptione epistolæ non gaudere, sed bene agere ponendũ esse: sed certe qui salutẽ precatur, bene agere precatur. Sed quid operatur salutatio? Respõ. si sumus in priuato, operatur remissionẽ iniuriæ. Bald. in l. j. ff. de lib. & posthu. ca. omni. xxiii. j. q. ij. Sic cõtra nõ salutãs prius salutare solitus, inimicus præsumitur. no. in c. cũ Adrianus. D. lxxiij. & per Ab. in c ad hoc. j. de appel. & in c. cũ super de offi. dele. & in c. reperiẽtur. de accus. Salutatio autẽ Papæ dicitur remittere peccata venialia, secũdũ Ab. in Procæ. Decr. in vlti. not. vbi de hoc late habetur. Cõuenit autẽ salutãdi actus tam maiori erga minorẽ, quã pari erga parẽ. l. Publia. §. Titius. l. Quint⁹ Mutius. ff. depos. l. Domitius. ff. de test. quã etiã inferiori erga superiorẽ, excepto principe qui ab inferiorib⁹ nõ salutatur, exceptis paucis quibus id in priuilegiũ cõceditur. de quib⁹ in l. ij. C. de pri. sacr. lib. xij. & in l. j. C. de silẽt. eo. li.

PROOEMIVM.

Ponit similitudines: quæ sunt inter libros Iuris Ciuilis & Iuris Canonici. h.d. in summa.

LIBROS[a] Iuris Pontificij[b] diligenter[c] intuentibus facilè[d] apparebit eos ad quandã imitationem illorum, qui in Iure Ciuili extãt, fuisse conscriptos, atq; digestos. Nã vt illi Romani Imperatoris[e], sic hi Romani Pontificis authoritate[f] potissimum[g] nituntur: ac velut illi Romanorum Imperatorum constitutionibus[h], Senatus, aliorũmque magistratuũ placitis[i], & Iureconsultorum responsis[k] constant, sic in hos Pontificum itidem Romanorum sanctiones[l], sacrorum Conciliorum decreta[m], & sanctissimorum virorum haud dis-

PROOEMIVM.

a LIBROS. Hoc Procœmium diuiditur in tres partes principales: in prima ponitur probabilis quædã admiratio Autoris super eo quòd nullæ antea extarẽt Iuris Canonici institutiones, excusantúrq; veteres Romani Põtifices quòd illas non conscripserint, vel cõscribi curauerint: in secunda ponitur initium & progressus huius inchoati, & perfecti operis: in tertia librum ipsum iuris studiosis offert. Secunda incipit ibi, Sed hoc nos. Tertia ibi, Accipite igitur. Rursus prima pars subdiuiditur in tres, in prima ponitur magna similitudo librorũ Iuris Ciuilis, & Iuris Canonici. In secunda admiratio autoris. In tertia, excusatio Romanorum Pontificũ. Secunda ibi, non parua. Tertia ibi, sed veteribus.

b Iuris Pontificij. Sed qui nam sunt hi libri? Respon. compilatio Gregoriana demandata Raximundo. Item liber sexti compilatus à Bonifacio octauo, opera Ricardi Malambri. Item liber Clementinarum. Sed an Extrauagantes? De his quæ sunt in corpore iuris insertæ, nõ est dubitandum, quia & hæ librum constituunt, ceteræ vero quãuis indubitatæ & publicatæ licet ius faciant, adeo vt sententiæ contra illas latæ sint nullæ ipso iure, secundum Butri. in c. j. & c. cum inter. de re iudi. & per Bald. in l. ii. C. quan. prouo. non est nec. & late per Paul. in prælud. Extrauag. non possunt tamen dici de libris iuris Canonici cum vagentur extra, nec sint certo volumine conclusæ: idem & multo magis dicendum est de regulis Cancellariæ, cum illæ nec sint incorporatæ, nec perpetuæ, prout esse debet natura legis. Sed quare istæ Extrauagantes appellantur bullæ? Respond. Forte quia sunt breuissimæ vitæ sicut bullæ quæ fiunt in aquis, vnde & dicimus, homo bulla est: hoc est breui viuens tempore, cum Pontifices Romani facile eas soleãt reuocare, immutare, & de medio tollere: liber autem decreti videtur iam diu cæteris libris iuris canonici aggregatus & adiunctus, licet de eius autoritate varia tradantur per Doct. variis locis præcipue in ca. ij. de const.

c Diligenter. Exponitur hoc verbum, secundum subiectam materiam secundum Corset. in suo singulari super verbo diligenter, & refertur non magis ad corporalem visum, quàm ad oculum intellectus & subtilem modum inuestigandi. ca. quam graui. & c. licet. de crimin. fals.

d Facilè. Arg. quòd diligentia inducit facilitatẽ, quod not. pro scholaribus qui conqueruntur de difficultate scientiarum.

e Imperatoris. In quem populus Romanus omnem suam potestatem transtulit. l. j. ff. de constit. princip. l. ij. §. nouissime. ff. de origin. iur. § sed quod principi insti. de iu. nat. gent. & ciuil. l. j. §. cum enim antiqua C. de iu. vet. enucl. hodie tamen potestas Imperatoris non est à populo Romano, sed ab Ecclesia vt traditur cõmuniter, in c. nouit. de iudi & in c. licet. de fo. comp. & not. j. de iud § j. in verb. reguntur.

f Autoritate. Id est, iurisdictione & potestate, alias autem autoritas est opinio qua quis imitatione vel imitari dignus reputatur, alias simplex aliquid asserentis testimonium.

g Potissimum. Ideo potissimum quia licet quædam sint in libris Iuris Pontificij, quæ parẽ autoritatem habẽt, vt puta quædã dicta sacræ paginæ, vt in c. j. ij. & iij. de præsumpt. cum multis aliis: itẽ quædam dicta sanctorum, vt in c. ij. de part. & ca. j. de donat. & aliis pluribus, vt plurimum tamẽ constant iis quæ à Romanis Pontificibus profecta responsa & constituta fuerunt, inter quæ & statuta in conciliis sunt reponenda: nec enim ea habent autoritatem nisi quatenus à Papa reperiuntur approbata sa. infra de eccles. constit. per totum.

h Constitutionibus. De hoc verbo dic vt not. infra de iur. diu. consuet. & constitut. § pen. alias §. constitutio.

i Placitis. Id est, ordinationibus: alias placita litigia siue iudicia dicuntur. c. placita. xv. q. iiij. ca. j. de fer. ca. j de immu. eccles. c. ij de cle. pug. in duel. Item placitum dicitur pactum siue conuentio. c. j. de aut. l. ex placito. C. de re. permut.

k Responsis. §. constat. & §. responsa. instit. de iu. nat. gent. & ciuil.

l Sanctiones. Large sumas hic verbum sanctiones pro qualibet ordinatione vel decretali epistola: propriè tamẽ sanctio dicitur quæ pœnam irrogat. l. sanctio. ff. de pen. §. sanctæ. instit. de re diui. & de hoc not. in procem. ff. rum. & per Archid. in c. statutum. in princ. de rescr. in vj.

m Decreta. Quæ specialiori nomine canones nuncupantur. decreti enim verbum latissime patet, vt per Doct. in rubr. de constit. & in l. nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offic. procons.

Sententia

similis ordine congestæ sententiæ[a] conspiciuntur, quæ omnia tam pari postmodũ studio posteritas amplexa est, & tam eodem stylo[b] interpretata, vt inter bonas artes nullę prorsus sint, quæ tanta similitudine sese inuicẽ contingant.

Mirum est quòd non fuerint hactenus composita institutiones Iuris Canonici. h. d.

Non parua hinc[c] nos interdum cepit admiratio quanam ratione contigerit, vt veluti Imperatorio nomine Cæsarei Iuris in certos libros[d] redacta sunt elementa[e], non ita etiam ad vsum studiosæ iuuentutis ad Ius Canonicum ab ipsis Pontificibus cõpositæ Institutiones reperiantur, cum id, si vt quidem nunc est, contemplemur ædificij cuiusdam ref. rat speciem ianuis, atque omni propemodum[f] aditu carentis & vna hac tantum dissimilitudine à Iure Ciuili seiungatur. Accedit, quòd cum nemo[g] sit mortaliũ q glorię cupidine[h] non tãgatur, hoc non sine magna sua laude[i] facturi videbantur.

Excusat veteres & recentiores Pontifices à non confectione institutionum. h. d.

Sed Veteribus[k] quidem facile id ignosci poterit, in iaciendis, & struẽdis huius Iuris fundamẽtis[l] videlicet occupatis, & quasi materiæ defectu[m] impeditis. At recentioribus eius facultatis tractatibus ad iustum corpus[n] excrescentibus, Institutiones inde elicere, & quasi de rudi marmore[o] statuæ cuiusdam effigiem ducere non difficile fuisset: & quæ nostrorum est felicitas temporum, non modo in ea re illustrium virorum[p] opera vti, verum etiam per se id præstare nonnulli[q] potuissent. Sed & horũ quidam vitæ breuitate[r], quidam multiplicium hæresum, bellorũmque tam ciuilium[s],

a Sententiæ. Quæ leguntur potissimum in libro Gratiani quem decretum appellamus.

b Stylo. ordine & modo scribendi. alias stilus est frater cõsuetudinis, vt per doct. in l. de quibus. ff. de legib. & in c. ex literis. de constit.

c Hinc. i. stante in ceteris tam magna inter vtrumq; ius librorũ similitudine.

d Certos libros. Qui sunt quatuor.

e Elementa. prima principia. sicut enim prima principia rerum corporaliũ sublunarium, scilicet, ignis, aer, aqua & terra vocantur elementa, & ex his omnia componũtur, & in hæc omnia resoluuntur, sic & prima principia scientiarũ elemẽta vocamus. §. pen. in Aut. vt præp. nomẽ imperatoris.

f Propemodũ. Philosophicum temperamentum: quia pro aditu ad ius Canonicum antiquitus vtebãtur summa Goffr. vel Hosti. sed hæ ex pluribus causis non multũ adiuuãt scholarium in Iure canonico nouorum studia, vt latè edisserit idem autor in suo commentario libro tertio, ante fin. vers. sed neq; Hostiensis.

g Nemo. etiam illi ipsi, qui de contemnenda gloria libros scripserũt, quod patet quia suis libris nomen suum præscripserunt, vt testatur Cicero.

h Cupidine. Iuxta illud, Sola animum mentémq; peruris gloria. & est gloria frequens de aliqua re fama cum laude, secundũ Tullium in Rhetoricis: vel clara cum laude notitia. An autem appetitus gloriæ inanis sit peccatum mortale habetur per beatũ Thom. secunda secundæ, quæst. cxxxij. art. j.

i Laude. Quæ est virtutis præmium.

k Veteribus. Vt sunt Innoc. III. Alexand. III. Clemens III. Honor. III. Gregorius IX. Bonifacius VIII. Clemens V. & alij plures, quorũ hodie nomina leguntur, in libris Iuris Canonici.

l Fundamentis. Referas hoc potissimum ad iura positiua & ad declarationes factas per Rom. Pontifices ad ius diuinum & autoritates sacræ paginæ: nam alias fundamẽta istius iuris sunt in libris sacræ paginæ, & in iure diuino, vt infrà de iu. diui. consuet. & constit.

m Defectu. Quasi dicat quemadmodũ sculpere & effingere volens statuam non potest id facere nisi habeat marmor, vel etiam materiam in qua possit statuã effingere, sic veteres Romani Pontifices non potuerunt ex libris Iuris Canonici, qui nulli extabant, elicere Istitutiones,

n Corpus. Quod hodie apparet constitutũ & conflatum compilatione Gregoriana, libro Sexti Clementinis, Extrauagantibus, & libro Decreti, vt no. supra in princ.

o Rudi marmore. comparat libros Iuris Canonici rudi marmori, quia non continent methodũ: nam Romanis Pontificibus fuit in eis componẽdis propositum principaliter non vt docerent, vel instituerent discere volentes, sed vt causas terminarent & leges ferrent. quod prosequitur idẽ autor in suo commentario lib. iij. vbi late videndum.

p Virorum. Qualis fuit Andreas Alciatus, & eius adoptiuus filius, & amplissimus Cardinalis Franciscus Alciatus.

q Nonnulli. Vt forte Iulius III. Pius IIII. & Gregorius XIII qui omnes fuerunt I.C. eximii.

r Breuitate. Vt fuit Pius III. & Marcellus II. qui mensem in Pontificatu non compleuerunt.

s Ciuilium. i. Christianorum inter se, vt infrà d iure diuino, versic. est igitur. Fideles enim sunt inter se conciues Christianæ reip.

quàm externorũ [a] procellis facilè excusari possunt. Quis enim in sacri Apostolatus fastigio [b] vniuersæ ecclesiæ presidens, atque orbem ipsum Principum [c] discordijs fluctuantẽ, bellorúmque incendiis æstuantẽ circumspiciens, ad ocium literarium [d] variè agitatum animum facilè possit appellere.

Ponit de mandato Pontificio accepto & feliciter consummato h d.

Sed hoc nos [e] parum aliquando perpendisse videri possumus. nam cum in aula Romana difficillimis tẽporibus [f] degeremus, de Institutionibus Iuris Canonici Pontificio nomine conscribendis, Iustiniani Imperatoris exemplo, ipsi Romano Pontifici suggessimus: & quamuis minus fortè oportunè, de his tamen conscribendis ab eodẽ mãdatum accepimus [g], & quantum in nobis fuit, etiam expleuimus: si quidem intermisso superioribus annis prælegendi ac patrocinandi munere, impensè operam dedimus, vt per nos huiusmodi Institutiones componerẽtur, quæ, vt Pontificio nomine exirent, non indignæ iudicarentur: quod quidem ex sententia nobis cessisse, ità locupletissimum summorũ virorum probauit testimoniũ [h], vt ille iamiam

a Externorum. Puta Turcharum, & Barbarorum infidelium.

b Fastigio. i. dignitatum atque honorum culmine, iuxta no. per Arch in c. ordinationes, dist. lix.

c Principum. Qui veniant appellatione principum, nó. in cle. j. de baptis. & eius effectu.

d Ocium literariũ. Quód animi tranquilitatem exposcit iuxta illud, Carmina secessum scribentis, & ocia quærunt, & Cice. in Rhetoricis: Negociis familiaribus impediti vix satis ocium studiis suppeditare possumus. Opponitur & ocium bello, Cic. in Verr. Cum bello fugitiuorũ tota Italia arderet, Norbanus in summo ocio fuit. & appellatur huius modi ocium literarium, ocium ignobile à Virgilio, in fine libri quarti Georgicorum, ibi, Me dulcis alebat Parthenope studiis florentem ignobilis oti, quód est forte verũ de studio Poeticæ artis, non autẽ iuris Põtificij; alias autem ocium vituperabile est & damnosum. Vnde Seneca ocium, inquit, sine literis mors est, & viui hominis sepultura. & idem, Non est viri timere sudorem. & generosus labor nutrit.

e Sed hoc nos. Hic incipit secunda principalis pars huius Procemij, quæ subdiuiditur in quinque alias particulas: in prima recenset initium & progressum compositarum à se Pontificio nomine institutionum: in secunda quæ incipit ibi, Sed vsq; adeo, indicat cur huius modi institutionibus non fuerit suprema manus imposita, id est non exierint nomine Pontificio: in tertia, quæ incipit ibi, Ergo si cui. excusat se à temeritate, quód librum Pontificio nomine scribere fuerit adortus: in quarta, que incipit ibi, Sed hæc omnia. consolatur se ipsum quód multos labores, vigilias & obtrectationes quasi frustra subierit: in quinta & vltima quæ incipit ibi, Accipite igitur. suas institutiones studiosis Iuris Pontificij quasi de manu in manus exhibet.

f Temporibus. Hoc ideo dicit, quia circa illa tempora exarsit bellum inter Roman. Pontificem Paulum IIII. in minoribus Io. Petrum Carraffam nuncupatum, & regem Neapolitanum, qui erat Philippus de Austria filius Caroli V. Imperatoris, cui pater ipse Carolus regnum illud viuens cesserat. quod bellũ multa incommoda sunt consecuta.

g Accipimus. De quo late dicit author in suo Commẽtario, lib. primo.

h Testimonium. Quod de scripto summo Pontifici fecerunt: & est huius modi. Beatissime Pater, cum S. V. nobis iniunxerit vt Institutiones Iuris Canonici iussu ac nomine B. V. compositas videremus & examinaremus: primum vniuersum opus singuli perlegimus inde certis diebus in vnum locum simul sæpius conuenientes, rebusque inuicem communicatis ea, quæ vel immutanda vel ad lenda, vel resecanda visa fuerunt pro tenuitate iudicij nostri immutauimus, addidimus & resecauimus. Authorémque ipsum qui nobis non contemnendo ingenio & eruditione præditus visus fuit, exactissimam operi absoluendo diligentiam adhibuisse multis argumentis comperimus. Librum itaque iudicamus cum necessariũ, tum etiam bene ordinatum ac digestum: cum vniuersa propè quæ Pontificij iuris libris sparsa conspiciuntur, certa via & ratione, compendiosáque breuitate complectatur. & verè (nisi nos fallit opinio) ab omnibus commendandum erit propositum ac institutum S. V. quasi sibi diuinitus inspiratum. Cùm non minus gratum futurum sit hoc opus iuris Pontificij studiosis, quàm sint institutiones Iustiniani nomine compositæ iura ciuilia profiteri volentibus: existimauimus tamen ne qua omnino (quantum fieri potest) ansa detur & occasio nouis altercationibus quas interdum nimis anxie diligentes morosa curiositate excitare consueuerunt, forte non ab re esse si nonnulla inserantur Procemio, quod ipsi operi B. V. præfigendum duxerit. de quibus cum primum cõmode fieri poterit, vt suo nos digne alloquio,

plenius

de manu Pontificis in manus vestras venturæ crederentur.

Ponit quinque vel sex causas quibus factum est vt liber non exierit nomine Pontificis. hoc dicit.

Sed vsq; adeò[a] postmodum, cùm Romæ ob eam vnam rem diu fuissemus, supremę manus impositio differebatur, vt qui grauissimis, ac multiplicibus vndique ad sedem Apostolicam confluentibus negociis[b] admodum senem[c] Pontificem, & natura ipsa (vt aiebant) valde cũctatorem[d] distentum fuisse ignorauerit, magnã illo tempore incuria rerum harum in curiam fuisse facilè suspicari potuerit. Itaque diutius sustinere non valentes in patriã concessimus, Pontifex paulo mox in fata[e]. Sed hæc Commentariolo[f] sufficiat nos aliquando fuisse complexos.

Non potest temeratius dici, qui obtemperat principi, & cuius acta approbantur a magnis viris h.d.

Ergo si[g] cui fortè audẽtiores visi fuimus, qui tantam rem aggredi tam imbecilli ausi fuerimus, maximis authoribus, atque adeò mandato ipso Pontificio hanc temeritatis culpam redimere possumus: vel certè id non impunè tulimus, qui ob eam rem magnos labores, & impensas, atque inuidorum obtrectationes[h], nescio an dicã frustra subierimus,

plenius differemus: omnia tamen sapientissimo iudicio B. V. relinquentes cui quanto maiores possumus gratias agimus quòd nos qui tanti nos non facimus, dignos putauerit quibus tam arduũ negocium committeret, in quo si quid defecimus, id totum nostræ imbecillitati adscribere dignetur: non quod omni diligentia & conatu ad exequenda mandata S. V. paratissimi (vt debemus) non fuerimus, quam Deus optimus maximus diu nobis incolumem felicémq; superesse velit, & B. V. humiliss. seruuli, Fabius Acorombonus Rotæ decanus, Iulius Oradinus Rotæ auditor, Antonius Massa. Sũt & aliorum magnorum in eãdem sententiam virorũ testimonia, de quibus libro primo, commentarij late habetur, quamuis autem dici cõsueuerit, laudem in ore proprio sordere, vbi tamen laudes sunt notoriæ de eis meminisse non est vituperabile. Io. de Pla. in l. j. C. de profes. qui in vrb. Constant. lib. xij. vnde illud, Sum Pius Æneas fama super æthera notus.

a Vsque adeò. Hoc paragrapho breuissime insinuat author causas, quibus factum est vt liber non exierit Pontificio nomine, quæ sunt quinq;, vel etiam sex, remittens se commentario super ea re à se composito.

b Negociis. Primum impedimentum multitudo negociorum.

c Senem. Secundum impedimentum magnum Pontificis ipsius senium.

d Cunctatorem. Tertium impedimẽtum ex tarditate naturæ ipsius Pontificis.

e In fata. Quia statim ferè post authoris discessum ab vrbe, Pontifex cuius mandato fuerat hic liber scriptus, mortuus est, qui potest pro sexta causa numerari, cùm etiam si postea aliæ quinque cessauissent non propterea magis ad finem potuisset res perduci.

f Commentariolo. Scilicet libro primo dicti commentarij vbi habetur plena historia.

g Ergo. Continuatiuum signum, non autem illatiuum hoc loco, sicut & in l. ergo. ff. de serui. rusti. pręd. & l. ergo. ff. de fideicom. libert. & ibi not. aliquando est inceptiuum, conueniens indignationi, vt in illo Augusti carmine, Ergo ne supremis potuit vox improba verbis, Tam dirum mendare nefas? ergo ibit in ignes, &c. regulariter tamen est illatiuum.

h Inuidorũ obtrectationes. De quibus late commentarij libro primo, & libro tertio. Et quia morbus iste inuidię est quotidianus & male cognitus & perniciosissimus, videamus quid sit inuidia, quomodo differat ab odio, quis sit eius effectus vel natura, quomodo extinguatur vel saltem minuatur. Igitur inuidia nihil aliud est quàm dolor ex proximi commodo prouenies, secũdũ Basiliũ. Vel inuidia est tristitia de bonis alieni, secundũ Beatũ Thomam. Hæc autẽ licet adeo similis sit odio, vt eius soror & germana videatur, in pluribus tamen differt, & nunc exceditur, & nunc excedit odium: exceditur quia odium non solum dirigitur erga homines, verum etiam erga animalia ratione carentia. Vnde odimus serpentes, mures, & alij alia. Inuidia verò duntaxat hominis est, & in hominem dirigitur, secundũ Plutarchũ. Item bruta se inuicẽ oderunt, vt Aquilæ & Dracones, inter se, item Leo Gallum, Elephas Aprum dicitur odisse. Exceditur autem quia & iuste & iniuste aliquem odisse possumus: iuste autem inuidere nemo potest: ex hoc manat & alia differentia, quòd odisse se aliquem sæpe homines fatentur, at inuidere se omnes negant, & ad inuidiam tegendam mille excusationes afferunt: inuidiam in odium verbis vertere nitentes. vnde in hac animi ægritudine hoc accidit inuidis molestissimum, quod inuidi dolorem suum nemini detegere possunt, vnde sicut rubigo ferrum, ita inuidia animum hominis consumit. Item odium nascitur ex opinione quã habemus quod is quem odimus malus sit, vel in vniuersum, vel

vtinam non amplius subituri.

Qui alios iuuat, patienter incommoda ferre debet. h.d.

Sed hæc omnia [a] æquissimo feremus animo, si, quod vehementer semper optauimus, nostra hæc eiusmodi sit scriptio [b], quæ studiis vestris commoda videri possit: quod sanè his temporibus futurũ non desperamus, quibus vt nonnullos fortè sacrosancti Pontificij Iuris ignoratione in errores aliquos, atque hæreses facilius prolabi potuisse, ita nunc expeditiore quadam eius tractatione non tam facilè iuuenum hoc iure imbutos animos aberraturos verisimiliter [c] existimare debemus. Vnde quamuis non iisdem, quibus inchoatus fuit auspiciis [d], liber hic noster in lucem prodeat, in communi saltem periculo [e] non fuisse nos ociosos, sed quoquo modo tulisse opem, iuuabit.

quantum ad nos attinet. Inuidetur autem ei potissimum qui ad virtutem recto tramite fertur, vel ad honores, vel diuitias: inuidus enim aliena commoda suam facit calamitatem. Quocirca generose dicitur ingemuisse Themistocles, adhuc adolescens, quod nullum adhuc haberet inuidũ, quasi nihil splendidum adhuc egisset. vnde & pulchre author huius ipsius operis in sua nuncupatoria libelli De comparatione iuris Pōtificij & Cæsarei, *Tum* (inquit) *is ego sum qui illorum scriptis soleam admodum inuidere, qui plurimos habent inuidos, inuidiamq; ipsam illis vehementer inuideo: atque vt in hominibus senectutem, ita in scriptoribus inuidiã optatissimum malum appellare consueui: nam etsi ea per se praua est at detestanda, est tamen testis virtutis.* Hæc ille. Inuidia igitur eos maxime tangit & insectatur qui boni sunt, quique ad virtutem gloriámque grassantur. Extinguitur autem inuidia magna felicitate tam eius cui inuidetur, quem solemus dicere hoc casu inuidiam superasse, quàm inuidentis. nec enim fœlix & cui nihil deest, potest facilè aliis inuidere: at inimicorũ magna potentia odium non extinguit. quod Alexandri magni interitus declarauit. Extrema quoque calamitas inuidiam extinguit: nec enim miseris quis inuidet. vnde creduntur inuidi homines libenter aliorum commisereri. Odium autem calamitas non tollit: nam inimicos vel ad extremam calamitatem redactos oderunt homines. Interdum tamen ex illis causis quibus odium cessat, crescit inuidia: nam si quos malos putaueramus, bonos esse comperiamus, aut à quibus iniuria affecti fuerimus, beneficio fuerimus placati, odium dissoluitur, inuidia vero non cessat: nam bonis inuidetur, tanquam virtutem, quæ bonitas est, consecutis. quod si beneficia accipiat inuidus, multo magis inuidet, tum ob munificam voluntatem dantis tum ob potentiam: plusque doloris accipit, ob potestatem beneficientis, quàm ob collati in se beneficiũ sentiat voluptatis: & beneficio ipso infensior redditur. Declarant hoc verba Basilij magni de Saluatore nostro. Profecto (inquit) contra saluatorem eo Iudæorum insania progressa est. At quamobrem illi inuiderunt? nempe ob miracula eius, quæ miracula erant indigentium salus. Nutriebantur esurientes, & nutrientem prosequebantur. resurgebant mortui, & viuificanti inuidebant. expellebantur dæmones, & expulsori insidiabantur. mundabantur leprosi, claudi ambulabant, audiebant surdi, & cæci videbant, at beneficus ipse fugabatur. tandémq; eum qui vitã mortalibus gratificatus fuit, neci tradiderunt, redemptorem hominum verberãtes, & iudicem orbis peragentes reũ. Hæc Basilius, sed & author noster, libro primo, sui commentarij Habet (inquit) inuidia inter vitia cætera illud præcipuum ac quodammodo peculiare, quod adeo turpis est, vt nulla ratione se intueri & agnoscere velit, ideòque honori suo magnifica semper verba, atque illustres sermones prætexit, vnde qui se iracundum, intemperantem, & ad voluptates procliuem confiteatur facile inuenĩas. At quod se quis inuidum esse ac liuidum concedat, nec tormentis quidem extorqueas, quinimmo cum maxime virus euomũt, se veritatis esse amatores inuidi prædicant, atq; ea de causa nec amicis quidem parcere solere. Tanta est enim virtutũ vitiorúmque vicinia vt maledicus pro libero se quis interdum venditare valeat. ea autem inest vis pestilenti huic morbo, quod si quem gratia vel authoritate pollentẽ occupet, præclaras quasque res euertit ac destruit: sin vero (quod sæpius accidit) humiliores arripiat, habet illud boni quod quasi in propria viscera verso gladio maximum malum inuidis ipsis afferre consueuit. cui sentẽtiæ consonat illud Flacci, Inuidia Siculi non inuenere Tyranni maius tormentum. facit & illud, Inuidus inuidia consumitur intus & extra. Inuidiæ autem domum & formã pulchre describit Ouid. libro secundo Metamor.

a Omnia. Id est, labores, impensas, iacturam temporis, & inuidiam.

b Scriptio. Id est, institutiones sint huiusmodi.

c Verisimiliter. Quia contraria contrariis curantur secundum medicos.

d Auspiciis. Quia fuit inchoatus quasi à Pontifice Romano, scriptus ad similitudinem ciuilium institutionum.

e Periculo. hæresis enim morbus vagatur quasi pestis & flamma, vnde tua res agitur paries

cum

cum proximus ardet.

Diversitas dantis non inducit diversitatem rei data. hoc dicit.

Accipite[a] igitur priuati quidem hominis, Pontificio tamen mandato ad Ius Canonicũ & scriptas, & castigatas Institutiones. Cúmque eis nihil sit comprehensum, quod (ni fallimur[b]) sacris Canonibus penitus non consentiat, ita existimate, si de Pontificis manu eas accepissetis, fuisse id perinde futurum, ac si vobis vasis aureis, ac longè splendidissimis mensis fuissent fercula subministrata, nũc, cum de manu nostra[c], ac si fictilibus illa quidem, atque exoticis[d]: in sapore tamen nullam fore differentiam[e].

a Accipite. In fine huius Procemij tribus rationibus & vna comparatione nititur author demõstrare quod non multum interest, quod huiusmodi institutiones non fuerint nomine Pontificio in lucem editæ. Primo, quia fuerunt scriptæ mandato Pontificis. Secundo, quod eiusdem Pontificis mãdato fuerunt castigatæ. Tertiò, quòd in eis nihil est quod non consentiat canonibus. vnde concludit quod quemadmodum fercula non accipiunt saporem ex vasis, quibus exhibentur, ita quod parũ interest, de cuius manu studiosi accipiant librum hunc institutionum, dum tamen idem sit sapor.

b Fallimur. Certè sciebat author se non falli cum omnia ex ipsis li[illegible] iuris Canonici desumpserit: vtitur tamen hoc verbo ad seruandam modestiam. Sic & I.C. in leg. j. ff. de iusti & in. Veram, inquit, (nisi fallor) &c. arg. quod testis aliquid deponens certo modo factũ licet adiiciat illam clausulam, NISI FALLOR, quod nihilominus probat Paulus de Castro, in dicta lege prima.

c Nostra. Id est, priuati hominis.

d Exoticis. Id est, vilibus.

e Differentiã. Vnde non curamus de modo, dummodo habeamus effectum. l. cum seruus. ff. de verb. obli.

DE IVRE CANONICO.[a]

Diuiditur in tres partes. In prima ponit vnde dicatur Ius Canonicum, In secũda quid sit, In tertia ex quibus constet. Partes patent. h. d.

TVri Canonico[b] daturum operã[c] nosse oportet[d], vnde talis denominatio descendat. Et quidem *Ius* generale[e] est nomen, *Canonicum* verò dicitur à verbo Græco, κανὼν quòd Latinè idẽ significat quòd regula[f], vnde Ius canonicum Ius regulare[g] non malè dixeris: quam denominationẽ ex eo accepit, quòd ex regulis priscorum patrum[h] ad rectã viuendi normam institutis deductum fuerit. Est igitur[i] Ius Canonicum quod ciuium[k] actiones[l] ad finem æternæ

a *DE IVRE CANONICO.* Id est, cur sic appelletur, quid sit, & ex quibus constet ius canonicum.& sic no. quòd dictio De, applicatur nõ solum ad quæstionem quid rei, sed etiã ad q.quid nominis:& designat causas non solum essendi, sed etiam fiendi. fac. c. cũ causam. de electio.l.sed & reprobari, vbi not. ff. de excus. tuto. l.j. §. nunc videamus.& §. emancipatus. ff. de coniun.cum emanc. lib.& de multiplici significatione huius monosyllabæ, per Pau.in tract.de offi. & pot. capituli sede vacãt.in primo præludio.

b Canonico. Expone tripliciter. Primo discendo, cum absurdum sit ignoratis principiis ad cætera transire: arg.l.j.ff.de ori.iu. Alb.in l.j. ff.de ori.iur. Secundò docẽdo: nam vndique doctus indoctum docere debet. Auth. de sanctiss. episc. §.j. & §.fi.infra, de elect. & c. miseram. dist.lxj. &c.j. cum seq. dist.xlviij. Tertiò pertractando, puta allegando & iudicando, cũ turpe sit patritio viro & c.l.ij.§.post hos.vbi etiam not.& in §. seruius. ff.de ori.iur.

c Operam. Non solũ discendo sed etiã docendo, allegãdo, & iudicãdo vt supra in proxima notula.

d Oportet.Id est, decet. sic in l.j.ff.de iust.& iu. & l. cũ oportet.in prin.C.de bo.quæ lib.& l.j.§.oportet enim.C.de cap.& postli.reuer. & sic importat conuenientiam. regulariter autem importat necessitatem: vt videtur not.in c.j.de resct.in vj.fac.l.j.ff. si cer.pet.& l.j.ff.de acqui. possess. de quo vide per Ab.in c.j.de libel.oblat.

e Generale. Generalitas autem colligitur dupliciter, primo: quia dictio ius, non magis adaptatur ad ius canonicum, quàm ad ius naturale, ius gentiũ & ius ciuile, instit.de iu.nat.gent.& ciui.per to. Secundò, quòd præter artem boni, & æqui, etiam alia significat, vt in l.ius pluribus.ff.de iust.& iu.& concor.c.omnes.cum seq.dist.j. vnde sumitur.

f Regula. c. canon.& c.regula.dist.iij.

g Regulare. Et triplici ratione forsan appellatur hoc nomine: & quia continet spiritualem viuendi normam, vt hic. & c.bene.dist. xj.ca. multos dist.liiij. vnde etiam dicti sunt regulares, vt per Hosti.in sum.de reg.§.ij. & per Archi. in c.regula. dist. iij. & quia est commune omnibus fidelibus. c.j. dist.in. lviij. vbi regula dicitur ius commune. & quia per compendium quoddam rerum vniuersarum amplectitur determinationem. argum.not. per Archid. in dicto c.regula.

h Patrum. Ideo patrum dixit & nõ pontificum, vt sub vno verbo comprehenderet non solum statuta Rom. Pont. sed etiam Concilia, & dicta sanctorum, ex quibus omnibus constat ius canonicũ vt infra de eccle. cõstit. per totum.

i Est igitur. Pro intellectu istius descriptionis siue diffinitionis sciendum est, quòd homo considerari potest quadrupliciter, videlicet in suo genere vt animal, in sua specie, id est, vt homo, vt subditus Romano Imperio, & vt subiect9 Ecclesiæ Romanæ. si consideretur primo modo, vtitur iure naturali insti. de iu. nat. gent. & ciui. in prin. si secundo vtitur iure gẽtiũ.§.i.eo.tit.quod interdũ appellatur naturale: §.singulorum.instit.de re.diui.c. ius naturale, vbi de hoc prolixè no.dist.j.si tertio vtitur iure ciuili Romanorum.l.j.C. de sum.Trin. vbi traditur.si quarto vtitur iure canonico. Potest considerari & quinto modo scilicet vt ciuis Perusinus, Bononiẽsis &c.& tunc vtitur statutis Perusinis, Bononiensibus, & cuiuscunque loci vnde originem ducit.§.j.insti.de iur.nat.gen.& ciui.

k Ciuium. Id est, Christianorum, vel fideliũ, nec enim regulariter infideles Papæ aut iuri canonico subijciuntur, cum de his quæ extra nos sunt, nihil ad nos.c.multi.ij.q.j.faciũt.not.in c.de infidelibus. de consangui. & affi.c. gaudemus. de diuor. & per Ab.in c.j.de const. Habet tamen aliquibus casibus Papa iurisdictionem etiã super infidelibus: vt per Domi.in d.c. multi.& per Inno.Io.And. & alios in c.quod sup his. de voto, notatur etiã.xxvii.q.j.c. sæpe.& per Abb.in c.j.& cap.fin.de const.& in cap. nouit.de iudi.& per Archid.in cap. si quis suadẽte. xvij.quæstio.iiij .Sed an hæc appellatio Ciuium includat etiam Imperatorem?& nõ videtur, cum nõ ligetur legibus.l.Princeps.ff.de ll.l.ex imperfecto. ff.de leg.iij. Tu dic quòd in concernentibus animã etiam Imperator iuri Can.&Papæ subijcitur.c. omnes.de maio.& obe. & dist.xcvj.c.duo sunt.& c. Imperator,& traditur in c.j.de const. c.nouit.& in c.cler. de iudi.& in c.p venerabilẽ.qui fil. sint legi. Qui autẽ veniant appellatione ciuiũ vel ciuitatis, habetur in cap. Rodulphus. primo de rescript.

l Actiones. Subiectum igitur huius scientiæ, vel artis, vel facultatis, est homo operatiuus.docet enim qualiter homo bene uiuendo, & operando possit in æternum beatificari, quod cum non possit fieri

fieri nisi adminiculante Theologia, sequitur quòd hæc facultas non subiicitur simpliciter ethicæ, sed etiam metaphisicæ. vnde pro maiori parte tractatus huius sciẽtiæ dirigit nos in Deum, vel remouet ea quæ nos auertunt à Deo, vt patet in volumine Decreti, & in multis iuribus totius corporis, maximè in ca. fin. de præscript. in cap. cum contingat. de iureiur. cap. ij. de pact. in vj. cap. licet. de iureiur. cap. primo. in fin. de summ. Trinit. Est ergo hæc scientia quoddam mixtum partem capiens ex Theologia in quantum scilicet tendit in finem æternæ beatitudinis, & spiritualia ex parte speculatur: partem à iure ciuili in quantum tractat de temporalibus, sine quibus spiritualia diu esse non possunt. j. quæst. iij. c. si quis obiecerit. Habet igitur se ius canonicum ad ius ciuile vt anima ad corpus, cum non sit merè practica vt ius ciuile sed partim etiam speculetur, vt apparet ex volumine Decreti, & de hoc per Summistas in suis præludiis. per Abb. in inscriptione Procem. Decretalium, per eundem in cap. j. in vj. not. de iuram. calum. & in c. fin. nè cle. vel mon. per Ioan. And. in reg. possess. in Mercurial. & per Abb. in c. qualiter, & quando. el ij. de accusat.

beatitudinis [a] dirigit.

Quibus constet ius Canonicum. h. d.

Constat verò in primis id Ius diuinæ legis, præceptis, consuetudine, & constitutionibus, quæ singula qualia sint diligẽtius dispiciamus.

DE IVRE DIuino [b], consuetudine, & constitutionibus.

a Æternæ beatitudinis. Ex hoc patet differentia inter finem Iuris ciuilis, & finem Iuris Canonici: quia licet vtrunque ius intendat inducere homines ad bonum commune, differunt tamen in modo inducendi. Nam ius ciuile intendit hominem inducere in bonum commune, secundum quòd congruit humanæ societati ciuiliter ac temporaliter viuenti, secundum quem modum ad suum finem promoueri potest per legalem iustitiam, & ciuilem amicitiam. Ius verò canonicum intendit dirigere hominem ad bonum commune, secundum quòd congruit humanæ societati non solum ciuiliter sed etiam Christianè viuenti, & vitam aliam æternam expectanti. Et hunc finem non possunt homines consequi per solam legalem iustitiã, & ciuilem amicitiam, sed vlterius requiritur cœlestis amicitia, sine qua non potest homo in Deum tendere. sicut ergo potissima virtus ad quam conatur ius ciuile est legalis iustitia, & ciuilis amicitia, ita potissima virtus ad quam conatur ius Canonicum, est ipsa cælestis amicitia, quam charitatem appellamus, & de hoc fusè per Abb. in locis in præcedenti notula allegatis. & licet sint aliquæ ll. etiam de iure ciuili, quæ ad hoc videntur tendere, tamen plurima ab hoc scopo deuiant.

DE IVRE DIVINO [b], CONSVEtudine, & constitutionibus.

b DE Iure diuino. Intellige de iure diuino strictè sumpto, hoc est de eo quod immediatè descendit à lege veteri & Euangelio: aliàs autem largè etiam ius canonicum appellatur ius diuinum: vt per Abb. in cap. nimis. de iureiur. propriè autem statuta Papæ & Conciliorum dicuntur humana. ca. non debet. de consangui. & affin. & latè per Abb. in cap. licet ex quadam. de testi. super tex. quòd autem ius canonicum constet iure diuino probatur in c. qualiter. ij. de accus. & not. per Abb. in c. j. de translat. episc.

Ius diuinum est quod continetur in lege, & Euangelio, & est immutabile. hoc dicit.

IVs diuinũ est quod in lege [c] continetur [d] & Euangelio, atque immutabile [e] semper permanet. Sunt [f] enim Legis & Euangelij præcepta, aut moralia [g], aut mystica [h]. Moralia præcepta nullã om-

c Lege. Scilicet Mosayca. de qua in dubio est intelligendum per antonomasiam: arg. §. quoties. de iur. nat. gent. & ciui.

d Continetur. Imo illud videtur ius naturale: vt cap. j. dist. j. respon. ibi exponitur ius naturale, id est, ius diuinum: vt not. in d. cap. j. vel aliàs non omnia quæ sunt in lege, & Euangelio sunt ius naturale, sed illa particula: qua quisque iubetur alij facere, quod sibi vult fieri, & prohibetur alij inferre, quod sibi non vult fieri.

e Immutabile. Potest tamen diuinum ius limitari & distingui à lege positiua si probabilis ratio suadeat, licet non in totum mutari: vt latè habetur per gloss. Abb. & alios in cap. fi. de consuet. Item à consuetudine Innoc. in d. cap. fin. Abb. in cap. quoniam. de feriis in princ. & in cap. cum esses. de testament. de reper.

f Sunt enim. Rationem reddit cur sit immutabile ius diuinum, diligenter partes enumerando, sed contra videtur quòd partes non sint diligẽter enumeratæ, cum sint in lege etiam præcepta iudicialia: vt Deuter. vj. hæc sunt cæremoniæ præcepta ac iudicia. respon. quòd iudicialia sunt accessoria ad moralia, vel pertinent ad moralia, vel secundum Turrectem. pertinent ad mystica, vt per eum. in c. non est peccatum. §. his itaque. & sumitur quod hic dicitur ex d. cap. non est peccatum. §. his itaque. distinct. vj. per quod remouetur contrarium de cap. j. §. sed cum. distin. v.

g Moralia. Sic dicta, quia mores informant.

h Mystica. Idem, arcana vel figurata: & quæ aliud præter id quod videtur continent, vel aliud significant, quàm quod litera sonat. Et horum alia sunt sacramentalia, alia cæremonialia. de sacramentalibus ratio reddi potest, quare ad literam sic fuerint

nino mutabilitatem recipere possunt [a]. Mystica verò etsi quantum ad superficiem mutata videantur, secundum moralem tamen intelligentiam nullam mutationem recepisse comperiuntur.

Consuetudo, vnde duxerit originem. h.d.

Ius consuetudinis [b] post naturalem legem sumpsit exordium [c]: ex quò homines in vnum conuenientes cœperunt simul [d] habitare, quod ex eo tempore factum creditur, quo Cain ciuitaté ædificasse legitur [e].

Quid sit consuetudo, & quam vim habeat. h.d.

Est autem consuetudo Ius [f] quoddam moribus institutum [g], quod pro lege suscipitur, in iis enim rebus in quibus nihil certi diuina statuit scriptura, mos populi Dei, & instituta maiorum pro lege tenenda sunt, & sicut præuaricatores diuinarum legum, ita contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum sunt coercendi [h].

Praua consuetudo non ligat. hoc dicit.

Hæc tamen de ea cōsuetudine intelligere nos oportet, quæ neque diuino Iuri, neque canonicis contradicit institutis: si quid autem contra fidem catholicam vsurpare dignoscitur, non tam consuetudo, quàm

præcepta. pura, de circuncisione, obseruatione Sabbati: vt est de bapt. c. maiores. & cap. translat. de constit. de cæremonialibus non. Item vt de eo non arabis in boue & asino. xvj. q. vij. cap. in noua. Item non feres vestem lana & lino contextam. non seres agrum diuerso semine. Obseruatio autem Sabbati partim est moralis, partim cæremonialis: vt per Turrecrem. in c. non est. §. his itaque. dist. vj. vbi post alios tentat reddere etiam supradictorū rationē.

a Possunt. Nota præcepta moralia esse immutabilia. vnde aduersus illa maximè si sint negatiua Papa non dispensat, cum obligēt & semper, & ad semper. §. his ita. dist. vj. & per Archi. de pœni. dist. vj. & per Abb. in c. literas. de restit. spol. post glos. fa. xxv. q. j. cap. sunt multi.

b Consuetudinis. Intransitiuè ponit, vt hoc §. ibi, est autem consuetudo, sic instit. de reb. corpo. & incorporalibus. vbi not. in verbo ius ipsum.

c Exordium. Fa. cap. non est, in fi. dist. vj.

d Simul. Pluralitas enim hominum disgregata non potest consuetudinem inducere.

e Legitur. Scilicet Genes. 4. nam vt dicit Iosephus, & refert Turrecrem. in c. non est. in fi. dist. vj. Cain congregans opes ex rapinis suos ad latrocinia inuitabat, & timens quos ipse lædebat, suos vrbe collegit. fuit tamen hoc ius extinctum aquarum diluuio ob hominum nouitatem & reparatum, vel immutatum creditur tempore Nembroth: vt in d. cap. non est. sed quomodo in mundi primordio potuit Cain colligere hominum multitudinem? resp. secundum Angel. quòd homines diutissimè viuebant: vt per Turrecrem. vbi supra.

f Ius. Appellatione iuris igitur consuetudo quoque continetur. Vnde si Papa mandat causam terminari secundum ius, poterit delegatus terminare secundum consuetudinem, secundum Abba. in cap. cum nobis. de electio. licet Ioann. Andr. contra, de hoc in rubr. extra de consuetu. & in cap. Quintauallis. de iureiur. arg. contra in ca. cum venissent. de eo qui mit. in poss. vide ibidem per Abb. in iij. not.

g Institutum. Videtur ergo quòd plures ciues non sufficiant ad hoc vt aliquid dicatur consuetudo, nisi institutum sit quòd illud pro consuetudine seruetur: nam potest esse quod ex gratia vel tolerantia hoc sæpius permissum sit: vt extr. de verb. signif. cap. Abbate. & x. q. iij. c. quia cognouimus. Vnde licet sæpius quid factum sit, nisi eo animo factum sit, vt in posterum fiat, iteratio vsum non inducit. ff. de iti. actuq; priua. l. j. §. Iulianus recte ait. & l. fi. Patet id & alia ratione, quia licet pluribus vicibus quid certo modo iudicatum sit, non ideò ita in posterum iudicandum est. l. nemo. C. de sent. & interlo. omn. iudic. sed secundum consuetudinem bene iudicatur. ca. cum venissent. de eo qui mit. in poss. & distin. xij. cap. illa. & dist. xxxij. c. placuit. aliàs autem variè diffinitur consuetudo: vt per Abb. & alios in rubr. de consuetu. & per Legistas in l. de quibus. ff. de legib.

h Coercendi. Not. ergo quòd æquè punitur transgressor consuetudinis, ac transgressor legis. cap. in his. dist. xj. cap. pen. vbi not. Abb. de consuetudine. Vnde sicut canonicis non licet obuiare legi sine licentia Papæ, sic nec consuetudini. fa. cap. catholica. & cap. ecclesiasticarum. dist. xj. de communi tamen consensu possent venire contra consuetudinem etiam iuratam, si causa subesset, licet contrarium in statutis. xv. quæst. v. c. authoritatem. & not. in d. cap. in his. & facit quòd hic dicitur contra ieiunantes die Dominico, de quo per Archidia. in capit. vtinam. lxxvj. distinct. & dicebat Hostiensi. cap. bone. de post. præ. & refert ibi Abbat. quòd tantum est dicere non consueuit, quantum non debet, vel non potest. fac. l. apud Iulianum. §. fin. ibi, distrahi non soleant. ff. de lega. j. nec mirum, quia consuetudo de licito facit illicitum cap. cum olim. de cler. coniug. cap. super eo de cogn. spi. Butr. in cap. de eo. de temp. ordin. Sed an consuetudinem Rom. ecclesi. teneantur aliæ ecclesiæ seruare? respon. non, nisi quo ad articulos fidei, vel nisi expressè mandet: vt per Abbat. in cap. ij. de feriis in princip. & in fin. & cap. penult. de obser. ieiun. & in cap. fin. de regulis iuris.

vetuſtas erroris eſt appellanda [a].

Quid ſit conſtitutio, & quotuplex, & ciuiles conſtitutiones, quæ non ſunt contra Euangelium & canones, ſunt honorandæ, licet ipſis Eccleſia nõ ligetur.

Conſtitutio [b] eſt lex ſcripta [c]. Conſtitutionũ autem aliæ ciuiles, aliæ Eccleſiaſticæ. Ciuiles ſunt quas princeps [d], aut magiſtratus, aut populi ſibimetipſis ſanciũt: quę quidem ſi Euangelicis, atque Canonicis decretis non ſint contrariæ, ſunt omni reuerentia dignæ [e], atque eis Eccleſia ſæpè contra [f] hæreticos, contra tyrannos, & quoſcunque prauos, vtitur, alioquin nullius ſunt momenti.

Ciuilis conſtitutio non ligat, quamuis eccleſiæ fauorabilis. h.d.

Quod vſque adeò obtinet, vt etiam ſi quid in eis ſtatutum fuerit, quod Eccleſiarum reſpiciat commodum [g] nullius firmitatis exiſtat, niſi ab Eccleſia fuerit comprobatum. Sed [h] nos ad Eccleſiaſticas conſtitutiones ſtylum vertam*, earum originem, ſpecies, & authoritatẽ breuiter referentes.

DE ECCLEſiaſticis conſtitutionibus.

Canones quibus conſtent, & quotuplicia ſint Concilia, & quæ Concilia vniuerſalia.

CAnonum [i] quidem alij ſunt ſtatuta Conciliorũ, alij decreta Pontificum, aut dicta ſanctorũ. Conciliorum verò alia ſunt vniuerſalia [k], alia prouincialia, alia verò Epiſcopalia. Vniuerſalia

a Appellanda. Et propterea non ligat. c. mala. & c. conſuetudo. diſtinct. viij. etiamſi ſit iuramento firmata. c. quanto de iureiuran. Vnde collige quòd id quod ſui natura eſt illicitum, conſuetudine non ſit licitum. not. in d. c. mala, videtur tamen quòd excuſet à pœna temporali, & ſic aliquid operatur: vt not. in ca. cum venerabilis. de conſuet. & in cap. denique. diſtin. iiij. & in ca. ij. de temp. ord. & aliquid per Abb. in c. fi. de conſtit. & alium effectum ponit. in cap. cũ cauſam. de elect. nu. 3. & qualis debeat eſſe conſuetudo. not. in cap. fruſtra. diſtinctio. viij. & in cap. qui contempta. & in cap. fi. de conſuet. & in ca. quod ſuper. de conſang. & affin. & in l. de quibus. ff. de ll. cum ſexcen. ſimil. locis.

b Conſtitutio. Dupliciter ſumitur terminus conſtitutio, ſtrictè & propriè, & largè & impropriè. primo modo comprehendit, ſolum quod princeps ſtatuit, vel qui eſt loco principis. capit. conſtitutio. diſtinc. ij. & ita ſumitur hic. ſecundo modo pro omni iure ſcripto etiam minorum poteſtatum, ita ſumitur in Rubrica extra. de conſt. iuncto cap. cum omnes. & c cum M. eod. tit. & traditur ordinariè in dicta rubrica, & de materia. x. diſtinct. per totum.

c Scripta. Videtur ergo quòd ſcriptura ſit de eſſentia vel forma conſtitutionis. quod quidem multi tenent, vt latiſſimè traditur in rubrica de conſt. ſed ſi teneas contra quòd ſcriptura non requiratur, dic quòd hìc loquitur ſecundum frequentiorem contingentiam, quæ habet quòd conſtitutiones ſcribantur & probentur per exhibitionem ſcripturæ, ſic ſeruitus diffinitur conſtitutio iuriſgentium. §. ſeruitus. inſtitu. de iu. perſonarum, cum tamen & iure ciuili ſerui fiant. §. penult. eod. titul. vel ſecundum alios dic quòd eſt ſcriptura de forma accidentali ipſius conſtitutionis, vide in dicta rubrica de conſtit.

d Princeps c. conſtitutio. diſt. ij.

e Dignæ. De hoc. x. diſtinct. per totum. An autem ſint ſeruandæ in foro conſcientiæ poteſt colligi ex his quæ per Abb. in proœ. Decret. & per omnes in c. j. de conſt.

f Contra hæreticos. not. ergo quod vtor pro me: quo non vtor contra. diſtinct. xxxvij. cap. ſi quid veri. ij q. vij. cap. ſi hæreticus. cõtra tamen. xix. diſtinct. cap. ſi Romanorum. & iiij. q. iij. §. item in criminali. verſicul. ſi quis teſtibus. & iij. quæſt. viij. cap. cuius in agendo. ſol. hoc regulare, contrarium procedit odio hæreticorum, vel aliorum malorum, ſic not. in d. cap. ſi Romanorum.

g Commodũ. Quomodo hoc procedat ſolet latè not. in cap. cum eccleſia Sanctæ Mariæ. extra. de conſtitu. & in cap. cum omnibus. de præſcript. & in capit. primo. de oo. op. nunc. & per Abb. in cap. ſi diligenti. de foro competen

h Sed nos. Quaſi dicat, non eſt noſtri inſtituti agere de conſtitutionibus ciuilibus.

DE ECCLESIASTICIS conſtitutionibus.

i CAnonum. Nota ergo quòd conſtitutio Eccleſiaſtica poteſt appellari Canon, quandoque appellatur decretum, quandoque decretalis epiſtola, quandoque dogma, quandoque ſanctio, quandoque mandatum, quandoque interdictum, de quibus per Abb. in rubrica proœm. Decretalium. Canon tamen propriè ſumitur pro conſtitutione conciliari. No. diſtinct. iij. in ſumma, & per Abb. & alios. in c. j. de conſtit.

k Vniuerſalia ſunt Hæc œcumenica conſueuerũt appellari, & ſumitur quod hic dicitur ex cap. canones. diſt. xv. Sed hæc non videtur bona ſectio. c. regula. §. porrò. diſt. iij. vbi tantũ dicitur de vniuerſa-

libus

libus & prouincialibus, non autem de episcopalib. Sol. supplendus est ille tex. per distin. xviij. in princ. vbi dicitur etiam de episcopalibus. Immo videntur esse quatuor species secundum Innoc. in cap. graue. de præbend. cum vltra supradicta tria sit etiam concilium religiosorũ. sed dic quod illud rectius, & frequentius consueuit capitulum appellari. cap. in singulis. de stat. mona.

a Patres. Sed qui sunt isti patres? respondeo secundum Abb. in ca. nimis. de præb. in fi. quòd non reperitur specificè decisum qui debeãt concilio vniuersali interesse, nec in tex. nec in gloss.

b Apostolos. De quo concilio Apostolorũ habetur in actis Apostolicis. ca. xv. & not. glo. cap. j. dist. xvij.

c Liberè. Patet ergo quòd in celebrãdo concilio non requiritur consensus Imperatoris, vel alterius secularis principis. id enim dicitur liberè fieri posse in quo alterius consensus non exigitur. c. cum cessante. vbi Abb. de appel. & in c. de multa. de præb. & in c. nostro. de pœni. & rem. & in cap. fi. de post. prælat. not. in cap. licet episcopus. de præb. in vj. & in Clemen. dudum. de sepul. vnde non inuenitur quòd Constantinus, vel alij Imperatores actis conciliorum subscripserint, vt recenset Cardinalis Aracæli in tract. de œconomico concilio, cap. xiij.

d Facultatem. Verbum hoc sonat factum non ius, semper enim hæc iuris potestas fuit penes sedẽ Apostolicam. licet aliquando fuerit impedita, & de facto fuerit penes alios. fac. distinct. xvij. in princip.

e Impediatur. Immo etiam si nullo extrinseco impedimento Rom. Pont. detineatur sunt, in ipso quædam iustæ non interueniendi causæ. Prima ne sibi per Imperatores vel tyrannos in quos oportet interdum Rom. Pont. exercere censuras ecclesiasticas, violentia inferatur. sicut legitur de Papa Felice, & de Fabiano Legato Papæ Leonis. Secunda vt Roma. Pont. cuius est confirmare acta conciliorum, plena in confirmando gaudere debeat libertate, nec aliter cõfirmet aliquid per impressionem, licet hoc nõ sit credendum. Tertia ob imminentes & quotidie occurrentes catholicæ ecclesiæ necessitates, pariter & ciuitati Romanæ, vt deducit Clem. Card. in tractat. de œcumenico concilio, c. xx.

sunt, quæ Sancti Patres [a] ex vniuerso orbe in vnum conuenientes iuxta fidem Euangelicam, & Apostolicam condiderunt.

Initium vniuersalium Conciliorum celebrandorum post Apostolos cœpit temporibus Constantini.

Quorum celebrandorum initium post sanctissimos Apostolos [b] à temporibus Constantini magni cœpit: ipse enim primus cum feruente persecutione docendarũ plebium commoditas minimè daretur, Christianis vt liberè [c] congregarentur, facultatem [d] præstitit.

Autoritas celebrandorum conciliorum est apud sedem Apostolicam. h. d.

Legitima verò Conciliorum vniuersalium aggregandorum potestas, & authoritas est penes sedem Apostolicã, quæ si Romanus Pontifex interesse impediatur [e] vnum, vel plures speciales [f] ad hoc legatos constituere solet.

Quatuor sunt principalia Concilia, Nicænum, Constantinopolitanum, Ephesinum, Calcedonense.

Inter cætera autem Concilia quatuor sunt quæ totam principaliter Christianam fidem complectuntur, quasi quatuor Euangelia, Nicænum [g] scilicet, Constantinopolitanum, [h] Ephesinum [i] & Calcedonense, [k] in quibus [l] velut in quadrato lapide sanctæ fidei structura consurgit.

f Speciales. Bene speciales, & ad hoc specialiter destinatos: quia generalis legatus non potestvniuersale conciliũ indicere vel celebrare: quia ea quæ specialiter Rom. Pont. conceduntur, mandata generali iurisdictione non transferuntur. cap. translationem. & ca. nisi. de offi. lega. & no. in c. regula. §. porrò. distinct. iij.

g Nicænum. Quod fuit cccxviij. patrum sub Constantino August. Imp. in quo fuit condemnata blasphemia Arrij de inæqualitate sanctissimæ Trinitatis: vt in c. canones. §. harum. distin. xv. & xxiiij. q. iij. cap. quidam. versic. Arriani. Alibi legitur quòd hoc concilium fuit trecentorũ patrum. dist. x. q. j. c. hanc. sed dic quòd minor numerus non excludit maiorem. l. cum furti. ff. de in li. iurand.

h Constantinopolitanum. Scilicet primum. plura enim Constantinopoli fuerunt celebrata concilia, & hoc fuit cl. patrum, conuocatum sub Theodosio seniore, in quo fuit condemnatus Macedonius negans spiritum sanctum Deum. cap. canones. §. secunda. dist. xv.

i Ephesinum. Scilicet primum, nam plura apud Ephesios fuerunt celebrata concilia, & quędam reprobata: vt xvj. distin. cap. quoniam, & in hoc fuit damnatus Nestorius duas personas in Christo asserens: vt cap. canones. § tertia. dist. xv.

k Calcedonense. Quod fuit sexcentorum triginta patrum, in quo fuit damnatus Eutiches & sequaces perniciosè circa naturam Christi errantes. cap. canones. §. quarta. distin. xv.

l In quibus. Sunt etiam qui inter principalia deputent secundum & tertium Constantinopolitanum conciliũ, & secundum Nicænum. vt per Clem. Car. Aracæli in tract. suo de œcum. concilio. c. vij.

Vendic

Inter discordantia concilia praeponitur sententia eius, quae est maioris authoritatis.

Alia verò concilia, quae ductu sancti spiritus congregata, & celebrata fuerint proximū ab istis sibi locum vendicant[a]. Quòd si quando inter ea discors sententia inueniatur, illius sententia magis est tenenda, cuius antiquior, & maior est authoritas[b].

Prouincialia concilia quae sint. h.d.

Prouincialia[c] Concilia sunt quae propter Ecclesiasticas causas[d] & altercationum sedationes per singulas prouincias, conuocante Metropolitano[e] Episcopo omnes prouinciales Episcopos, & cathedralium Ecclesiarum capitula,[f] celebrari placuit.

Quam vim habent concilia prouincialia. h.d.

Haec autē neque diffiniendi,[g] neque generaliter[h] constituēdi vim aliquām habent. Sed tātum curandi, vt id seruetur quod aliàs statutum est, & quod generaliter, seu specialiter obseruari praeceptum est. Licet interdum & quae ab his rectè statuta sunt etiam catholica Ecclesia suscipiat[i].

Quae sint Episcopalia concilia.

Episcopalia[k] Concilia sunt quae Episcopus in sua Dioecesi singulis annis conuocat dum inter suos Abbates, presbyteros, & clericos cognoscit.

a Vendicant. Vt cap. canones. §. haec sunt dist. xv.

b Authoritas. Immo videtur quòd illa sententia sit potius sequenda quae maiorem continet pietatem. vt ix. distin. c. sana. licet enim canon Apostolorū potior sit, quia antiquior est aliis canonibus, praeiudicatur tamen ei per posteriores: vt lxxxij. distinct. cap. presbyter. Idem patet in canone Hieronymi: vt xxvj. distin. c. deinde. & cap. acutius. Item praeiudicat quandoque ille canon qui nō est potior: vt xxv. q. j. c. contra statuta. quod ergo dicitur hic, intellige cum ambae constitutiones sunt particulares & locales. xix. distin. cap. in canonicis. Sed si ambae sunt generales semp. posterior praeiudicat: vt extra de cogn. spi. c. j. & l. non est nouum. ff. de ll. Sed quomodo praefertur vnus canon alteri cum omnes sint promulgati instinctu Spiritus sancti? xvj. q. iij. ca. nemo. & xxv. q. j. c. violatores. respond. vt not. in c. Domino. §. Item Ioannes. dist. l. & de hoc per Turrectem. in libro iij. summae de ecclesia. cap. lxiij. & per Clemen. Card. Ara. & de oecumen. concilio c. xxxiiij.

c Prouincialia. Et haec prouincialia concilia traxerunt originem à concilio quod celebrauit beatus Paulus in Mileto congregatis maioribus natu prouinciae Ephesinae: vt in actis Apostolicis, ca. xx. haec hodie renouanda praecipit Trident. concil. sessio xxiiij. cap. ij. in decretis reformationum.

d Causas. Non tamen quaslibet, nam si agendum sit de puniendo Metropolitano ipso, non potest hoc per concilium prouinciale decerni: vt per Ab. in cap. graue nimis. de praebend. & dignit. quia ipse est caput eius concilij, vnde non mirum si ibi non punitur: arg. l. pen. ff. de arb. posset bene suspendere episcopum & alios praelatos prouinciales: vt per Abb. in d. c. graue.

e Metropolitano. Sed an conuocante legato sed. Apost. possit hoc prouinciale concilium celebrari? Ioan. quòd non: vt not. in c. regula. §. porro dist. iij. reseruata enim Pontifici Rom. regulariter mandata iurisdictione non transferuntur. c. nisi. & c. quòd translationem. de offic. legat. & l. j. ff. de offic. eius cui man. & hoc tenuit etiam Hugo. Contrarium tenent Archi. & Turrectem. in d. §. porro. & Abb. d. ca. quòd translationem, nec enim id est de reseruatis Pōtif. Ro. vt hic & dist. xcij. c. si quis episcopus. si ergo potest Metropolitan⁹, multo magis Legatus de latere, qui in prouincia maiorem habet potestatē quàm Metropolitanus. c. si Abbatem. de elect. in vj. & hoc communiter tenetur.

f Capitula. Haec autem capitula admittuntur non ad decidendum, sed ad assidendum & tractandum, & sic habent solum votum consultiuum nō decisiuum, secundum Abb. in c. fin. de his quae fi. à prael. si. consen. capit.

g Diffiniendi. Cōcord. cap. j dist. xviij. nec etiam puniendi ipsum Archiepiscopum Abb. in c. graue nimis. de praebend.

h Generaliter. Bene generaliter, quia vult quòd quilibet populus, & quaelibet Ecclesia sibi potest statuere aliquod ius: vt in c. ius ciuile. dist. j. & c. quae contra dist. viij. & cap. catholica. dist. xj. & de consi. dist. iij. iij. cap. j. & in c. conquestus. de fer. & in l. omnes populi. ff. de inst. & in. sic archiepiscopus, & ab eo conuocatum conciliū potest prouinciales canones cōdere, generales autē aut de maioribus negotiis nō potest, vt hic & no. dist. xviij. in prin. vnde sumitur.

i Suscipiat. Vt in cap. j. de constit. & in cap. ij. de elect. & in cap. nec episcopi. de temp. ord. & in ca. j. de aeta. & quali. & in cap. j. de fil. presbyter. & in c. j. de seruis non ordi. cum duobus seq. & in capit. j. de oblig. ad ratiocin. red. & alibi saepissime.

k Episcopalia. Hoc membrum non ponitur in c. regula. § porro. distin. iij. sed satis bene ex pluribus canonibus elicitur: vt xij. q. ij. c. placuit. & xviij. q. ij. c. Abbates. & dist. xxxviij. c. quando. vbi etiam not. & in c. sicut olim. de accusat. de his per Conci. Tri. sessio. xxiiij. c. ij. in decr. reformat.

Ab

Qui. ligantur epiſcopalibus conſilijs. h. d.

In iis ſi quid ab epiſcopo [a] ſtatutum fuerit, nec ſubditi extra Diœceſim [b] conſtituti neque ignorantes [c] (niſi ſit ignorantia ſupina [d]) ligantur.

Epiſcopus tenetur ſtatuta ſua notificare. h. d.

Quamobrem paſtoralis officij cura poſtulat. Vt quæ in illis conſtituta fuerint, Epiſcopus ſuis plebibus nota facere non omittat [e].

Decreta Pontificum Romanorum, & qui pollent Decretis Conciliorum.

Decreta [f] quoque Pontificum Romanorum Canonibus Conciliorum pari poteſtate exæquantur. Nam [g] ſi id demum hodie probatur quod ſedes Apoſtolica probauit, & quod illa repulit reijcitur, multo magis quæ ipſa pro catholica fide pro ſacris dogmatibus diuerſo tẽpore ſcripſit, debent ab omnibus reuerenter [h] recipi.

Scripta ſanctorum non inſerta Iuri communi, ſecundum poſt decreta Pontificum Romanorum locum obtinent.

Alia [i] ſanè eſt cauſa eorum, quæ ſancti viri, vel ſacræ paginæ interpretes ſcripta reliquerunt: nam quæ ſacris canonibus interſerta [k] cõperiuntur, parem cum eis obtinẽt firmitatem: cætera verò poſt ſcita Pontificum authoritatem tenent. Nam licet diuinarum ſcripturarũ interpretes ſcientia Pontificibus interdum [l] præcellant: quia tamen ſtatuendi poteſtate deſtituũtur in ſcripturis quidem exponendis, illis quandoque præponuntur, in cauſis verò diffiniendis, ſecundum poſt eos locum habere merentur. Aliud eſt enim cauſis terminum imponere: aliud ſcripturas diligenter interpretari, cũ in negotiis diffiniendis non ſolum neceſſaria

a Ab epiſcopo. Not. epiſcopum poſſe facere ſtatuta, & concor. c. j. & c. fi. de conſt. in vj. vnde ſumitur. Sicut & legatus in prouincia ſua. c. fi. de offic. leg. & ſunt talia ſtatuta perpetua etiã poſt obitum vel receſſum: vt not. in d. c. fi. declara tamen hoc ſecundum Abb. in c. cõqueſtus. de feriis. quod procedat in ſpectantibus ad iuriſdictionem epiſcopi, vt ſunt punitiones maleficiorum. Sed in his in quibus vertitur intereſſe aliorum non delinquentium, vtputa inducere nouam feriã in honorem ſancti à ſe canonizati, non poſſet ſine conſenſu populi, vel ſaltem præſentia. vt poſt Innoc. Io. And. & Fed. de ſenis. & Archi. tenet Abb. in d. c. conqueſtus. cõtradictio tamen vbi non eſſet rationabilis, vt quia nollet populus ſanctũ venerari ex ſua terra oriundum non officeret, licet Ant. indiſtinctè teneret epiſcopum id poſſe.

b Diœceſim. Nam extra territoriũ impunè nõ paretur ius dicenti. c. fi. de conſtit. in vj. l. fi. de iuriſ. om. iu. c. propter. diſtin. xviij.

c Ignorantes. Concor. c. fi. de conſt. in vj. An autem & quãdo ligentur ignorantes noua conſtitutione, ſolet reputari difficilis materia, & prolixior, quàm vt poſſit breuibus notulis explicari. vide per Gloſ. Ant. Ab. & alios in c. cognoſcentes. de conſt. & per Doct. in d. c. fin.

d Supina. Quæ eſt ſi quis dicat ſe ignorare quod eſt notum omnibus. c. j. de poſtul. prælat. c. Apoſtol. de cle. excom. mi niſt. l. l xxc. ff. de verb. ſignifi. & per Ant. de Butr. in c. j. de epiſcopo qui ren. epiſcopatui.

e Omittat. Fa. cap. fi. diſtin. xviij.

f Decreta. Fac diſt. xx. in princ. & diſt. xix. per tot.

g Nam ſi. Bonum eſt argu. abſurdum enim eſt aliquem alteri opitulari & non ſibi. fac. l. nupet. in fin. C. de natur. liber. hoc tamen argu. à maiori non ſemper procedit, vt apparet in materia diſpenſationum, vel in odioſis: vt per Abb. in cap. ad aures. de reſ.

h Reuerenter. Quaſi firmata voce ipſius Petri. capit. ſic omnes. diſtin. xix. hoc tamen intelligit Gratianus ſi nihil contineant contrarium decretis antiquorum patrũ, vel præceptis Euangelicis: vt in c. ita dominus. §. hoc autem. ſed quod ibi dicitur de decretis antiquorum patrum, poteſt habere dubitationem. per c. domino. §. item Ioannes. diſt. l. hic autem neutrũ fuit apponendũ propter illa verba, pro fide catholica, pro ſacris dogmatibus.

i Alia. De hoc diſt. xx. per tot.

k Interſerta. Vt in cap. ij. iij. iiij. & v. de conſt. & alibi frequẽter in compilatione Gregoriana, tunc enim cenſetur emanare à Põtifice, cum noſtra faciamus quibus autoritatem noſtram impertimur, l. j. §. ſed neque. C. de iu. ve. enue.

l Interdum. Non ponitur hoc verbũ & temperamentum: xx. diſt. in prin. vnde ſumitur, ſed fuit omnino ponendũ, tum quia quidam Pontifices fuerũt in interpretandis ſcripturis eminentes: vt diuus Greg. tum etiã, quia vbicunq; interpretatio eſſet neceſſaria, vt quia concerneret materiam ſacramẽtorum, vel articulorum fidei, potius credendum eſt Pontifici, quamuis non ita ſancto, quam alicui qui eſſet maiore ſanctitate præditus. c. per venerabilem. qui fil. ſint legit. & per Abb. & alios in c. ne innitaris. in fide conſtit. Id in quando declaratio vel interpretatio haberet implicitam deciſionem, vt puta ſi Theologi dicerẽt hodie decimas non deberi, cum contrariũ dicãt ſummi Pont. vt per Abb. in c. tua. j. de deci. in iij. not.

a Poteſtas.

a Potestas. Not. ergo quod alia est clauis ligandi, & soluendi, alia scientiæ, ita quòd sunt duæ claues; sed qualiter scientia dicitur esse clauis cum aliquis possit habere scientiam qui non habeat clauem, & econtra? Respon. quòd licet scientia non esset clauis antequam quis haberet ordinem, tamen post ordinem adeptum incipit esse clauis. Si tamen quæras quid propriè sit clauis sacerdotalis, dic ipsam potestatem per quam ligat sacerdos & soluit: dicuntur tamen duę propter duos effectus. Ita not. distin. xx. in prin. & de hoc latè ibi per Turrecr.

b Versatur. Simile Instit. de iu. na. gent. & ciui. §. fin. & secundum hanc dist. videtur opus decret. fuisse à Gratiano compositum. Nam in distinc. habetur ministrorum discretio, in causis negotiorum vel controuersiarum decisio. in canonibus vel distinctionibus de pœnitentia vel consecratione sacramentorum administratio: vt ponderat Archidia. in rubri. Decreti.

sit scientia, verum etiam potestas [a].

Ius canonicum versatur circa personas, res, & iudicia.

Versatur [b] autem Ius Canonicum circa tria, circa personas, res [c], & iudicia [d]. Verum quia posteriora duo ad personas referuntur, videamus prius de personis: parum [e] enim esset illa noscere si personæ [f] ignorentur, quarum causa illa ipsa constituta [g] sunt, & per quas ea omnia administrantur.

DE IVRE PERSONARUM [h].

Christianorum quidam sunt laici, quidam clerici.

Personarum genera duo [i] sunt, vnũ laicorum, alterum verò clericorum. Laici qui & populares [k] dici possunt, sunt quibus licet temporalia possidere, vxorem ducere, causas agere, inter virum & virum iudicare. Clerici sunt qui diuinis officiis mancipati sunt, & quos ab omni strepitu cessare conuenit [l]. Videamus igitur de iis, qui diuinis officiis sunt ascripti. Nam si cognoueri-

c Res. Non intelligas largissimè: vt in l. rei, ff. de verbor. significat. & in l. j. ff. si cert. pet. sed vt contineat omnia præter personas & iudicia quibus opponitur. & de his infra in lib. ij. per tot.

d Iudicia. Non dicit actiones: quia de iure canonico solennitas exquisita actionum & rigor sunt sublati: vt traditur in cap. dilecti, & in cap. examinata. de iudic.

e Parum. Bene parum: quia aliter faciendo deesset cognitio causæ finalis.

f Personæ. Id est, qualitas, conditio, distinctio, & differentia personarum.

g Constituta sunt. Quia propter quod vnumquodque tale & illud magis. fac. etiam, quia digniora sunt præponenda. §. aliam. institu. de bonor. poss. vbi not. & l. iustissimè. ff. de ædil. edict. & l. si quis in metallum. C. de pœn.

DE IVRE PERSONARVM [h].

Personarum. Sumpta fuit hæc distinctio ex cap. duo. xij. quæst. j. multis tamen resectis verbis.

i Duo sunt. Imo plura, nam sunt conuersi qui licet non sint clerici, tamen nec etiam sunt laici, sed potius ecclesiasticæ personæ. xvij. quæst. iiij. ca. quisquis. & cap. non dubium. de sent. excommuni. & not. in cap. duo sunt. xij. quæst. j. Item sunt religiosi tam strictè sumendo pro his qui profitentur tria vota, de quibus j. de reg. & mon. per totu. tit. qui tamen non sunt clerici necessario: vt §. fi. j. de cleric. non resid. sed sunt ecclesiasticæ personæ: vt habetur latè in rubr. de regu. & trans. ad relig. quam etiam largè, qui pariter non possunt absolutè appellari laici: vt traditur in dicta rubrica. Eiusdem conditionis videntur heremitæ, qui licet non sint clerici, nec etiam regulares, gaudent tamen priuilegio ecclesiastico: vt per Abbat. & alios in capit. cum monasterium. de electio. & habetur in cap. nullus. de foro competent. per Abb. & alios. respon. quòd supradictæ personæ non constituũt diuersas species, sed resoluuntur vel rediguntur ad istas duas. §. fin. j. de cler. non residen. sic licet sit magna varietas actionum, tamen omnes sunt aut personales aut reales. §. j. instit. de actio.

k Populares. Arg. quòd populi appellatione non continentur clerici. cap. si sententia de sentent. excommun. in vj. & cap. quòd sicut. in fin de electio: & cap. fin. de fer. & in cap. ex parte j. de priuil. & in plurib. iur. in quibus populus & clerus ponuntur tanquam diuersa, & hoc in materia stricta & odiosa satis potest admitti, & sic limitatur §. plebiscitum. institut. de iur. nat. gent. & ciuili vbi appellatione populi etiam patricij veniunt, secundum Abb in cap. j. de vj. & honest. cleric. procedit enim id in his quæ sunt eiusdem professionis: sed de hoc dicendum est vt plenissimè habetur in cap. ecclesia sanctæ Mariæ. de constit. Sed an Imperator & Rex veniant appellatione laicorum? & non videtur, cum inungantur: cap. vnic. de sacr. vnctio. tu dic contra: vt per Abbat. in capit. tua j. de decim. & in cap. dudum. eod. tit. Vnde autem dicantur laici, item vnde clerici, habes xij. quæst. j. cap. duo. & in capit. cum secundum. de præbend.

l Conuenit. Vnde licet & clericis pleraque sint licita quæ permittuntur laicis, puta temporalia possidere, causas agere, & inter virum & virum iudicare, magis tamen conuenit ab omni strepitu cessare,

ne talibus

ne talibus curis auocentur à diuinis. xij. quæst. j. cap. duo. vbi Archid. & xj quæst. j. re quidem, & cap. qualis. distin. xxv. & cap. diuersis. de cler. coniug.

a Intelligemus. Nam cognito vno de contrariis, &c. instit. de rurel. in princip. & de his qui sunt sui vel al. iur. in princi. & latè traditur in rubric. ff. de acqui. vel amit. pos.

b Horum. Hæc distinctio totum fermè librum hunc primum complectitur.

c In sacerdotio. Vt episcopi & presbyteri.

d In sacris. Vt diaconus, & subdiaconus.

e Nec in sacris. Vt constituti in minoribus ordinibus. Sed imo videtur quòd quilibet ordo sit sacer. & ob id etiam constituti tantum in minoribus ordinibus possint dici constituti in sacris, vt j. quæst. j. §. quælibet. & xxviij. quæst. j. ca. nullus. & per Archid. vj. quæst. j. in cap. infames. Sol. quòd latè tales dicũtur constituti in sacris: secus strictè accipiendo: vt per Abb. in ca. clericis nec cler. vel monach. facit quæ not. xxxij. distinct. in summa.

mus quæ istæ personæ sunt, simul etiam & qui laici sint intelligemus [a].

Omnes clerici distribuuntur in tres classes. h. d.

Horum [b] autem quidã sunt in sacerdotio [c], quidam in sacris [d], quidam nec in sacerdotio nec in sacris [e]. Rursus eorum qui in sacerdotio constituti sunt, quidam sunt in altiore gradu vel ordine [f] positi, quidam verò in inferiore [g]. Videamus igitur primum de his sacerdotibus qui in altiore gradu positi sunt, proximè de his qui in inferiore, ac subinde de his qui tantum in sacris ordinibus constituti sunt visuri, & demum de his, qui nec in sacerdotio, nec in sacris reperiuntur.

f Vel ordine. Vt sunt Episcopi: vt in tit. sequen. in princip. nec fuit contentus author verbo gradu, sed adiecit de ordine, inhærendo traditionibus canonistarum potius quam Theologorum, qui tenent episcopatum non esse nouum vel diuersum, à presbyterio, vt per Magistr. sent. lib. iiij. distin. xxiiij. & per Abbat. post antiquos. in cap. post translationem. ante fin. de renunc. & per Archid. Flor. in sua sum. in titu. de ordine versic. de episcopatu, & canonistæ tenent episcopatum esse ordinem de per se, & characterem imprimere: vt traditur per Innoc. Abb. & alios in ca. quanto. de consuet. & in cap. pen. de consec. ecclesi. vel alta. posses de hoc concordando dicere, vt per Cardin. Araeæ. in lib. de sacramentis. cap. liiij. & per Doct. in procem. Sexti.

g In inferiore. Vt sunt presbyteri.

DE EPISCOPIS, ET summo Pontifice [h].

h Pontifice. Sed cur separatim inscribit & meminit de summo Pontifice, cum Romanus Pontifex sit etiam ipse episcopus, & appellet se episcopum, vt apparet ex procemio tam Gregorianarum quàm Sexti? Resp. ad similitudinem verborum Domini, cum dixit, dicite discipulis eius & Petro: cum enim cæteros præcellat: vt §. fi. j. eod. cap. distin. xxj. & xxij. per totũ. fuit dignus speciali nota: argum. l. Item apud Labeonem. §. ait prætor. ff. de iniuriis, similis est inscrip. C. de seruit. & aquæ.

DE EPISCOPIS, & summo Pontifice [h].

Episcoporum ordo est tripartitus.

In altiori gradu constituti sunt Episcopi. Est autem episcoporum ordo [i] tripartitus [k]. Alij enim sunt Patriarchæ, siue Primates. Alij Archiepiscopi. Alij simpliciter Episcopi.

Patriarcha primum post Papam locum tenent. h. d.

Patriarchæ sunt qui primum post Romanũ Pontificem [l] tenent locum, quales Constantinopolitanus, Alexandrinus, Hierosolymitanus, Antiochenus.

i Ordo. Id est, numerus, classis, qualitas, vel conditio, nec enim hic intelligendum est de sacramento.

k Tripartitus. Imo quadripartit⁹: vt per Magistrum sent. lib. iiij. distinct. xxiiij. in fin. & ca. cleros. §. ordo. dist. xxj. quæ sunt contra. Solut. secundum quosdam, quòd strictè ibi accipit Patriarchas ꝓ illis tantum quatuor de quibus fit mentio, cum tamen etiam cæteri Primates rectè dicantur Patriarchæ: vt distinct. xcix. in princip. & capitulo primo, vbi dicitur quòd Primates & Patriarchæ diuersorum sunt nominum: sed eiusdem officij: & vnam formam tenent, licet diuersa sint nomina. facit capit. vrbes. distinct. lxxx. & cap. exigit. & cap. fœlicis. de pœn. argu. contra in l. si idem. C. de codicil.

l Tenent locum. Vnde secundum quosdam, quando sunt coram Papa, vel in consistorio publico Patriarchæ hic nominati præcedent cardinales, ita vt post Papam sedeat Patriarcha Constantinopolitanus, & sic deinceps de aliis: vt per Abbatem in capitulo antiqua. de priuileg. sed fortè hoc hodie curia Romana non admitteret, præsertim in Cardinali Hostiensi, qui secundum ipsum Hostiensem debet immediatè sequi Papam ex priuilegio Ecclesiæ Hostiensis: quia coronat Papam, & vngit Imperatorem. de hoc per Modernos in Rubrica, de maioritate & obedientia.

Patriarchæ vnde dicti, & quæ sit illorum authoritas h.d.

Appellantur autem Patriarchæ, quia summo honore funguntur, quasi patrũ Principes[a], vnde ob dignitatis excellentiam, & crucem[b] iis deferre, & ab Episcopis, & Archiepiscopis appellationes[c] recipere iure permittitur.

Archiepiscopi sunt præsules Episcoporum vnius prouinciæ.

Archiepiscopi sunt vnius prouinciæ Episcoporum[d] Principes, & Præsules. Prouinciæ[e] si quidem longo ante aduentum Christi tempore, maxima ex parte diuisæ[f] erant, quæ diuisio postmodum ab Apostolis, & eorum successoribus[g] renouata est. Itaque vbi dudum Primates erant seculi: nostros Patriarchas vel Primates leges Ecclesiasticæ poni iusserunt. In ciuitatibus autem Metropolitanis, quæ minores Iudices habebãt illi hodie præsunt; qui Metropolitanorum, aut Archiepiscoporum nomine designantur.

Quæ sit Archiepiscoporum authoritas h.d.

Ad hos igitur inter suos suffraganeos[h] cognoscere, pertinet, à quibus tamen si durius illi habiti & accepti fuerint, ad Primates, aut sedem Apo-

a Principes. Sic in c.cleros.§.ordo.dist.xxj.

b Crucem Sed per hoc non videtur bene istorũ excellentia designari, cum & archiepiscopi ante se crucem deferant c.j. vt lit.pend.etiam in locis exemptis, Cle.archiepiscopus,de priu.resp. quòd Patriarchæ licet vexillum Dominicæ crucis quocunque locorũ deferre præterquam in præsentia Papæ, aut eius legati, vt in c.antiqua, de priuil. & archiepiscopo solum licet in sua prouincia, nõ in aliena nisi mnniretur priuilegio, cõsnetudine, vel præscriptione, vel nisi essent insignia non denotãtia superioritatem in loco: sed dignitatem insigniti: vt post Host. ttadit Abb.in d.c.j. vt lit.pen.nihil inno.

c Appellationes. Ideo dicit appellationes: quia sicut archiepiscopus tegulariter non haber iurisdictionẽ in subditos suffraganeorum, nisi per deuolutionem & appellationem.c.pastoralis.de offic.ordin.c. Romana.§.j. de appell.in vj. & per tot.cap. Sic Patriarcha non habet iurisdictionem in subditos, & suffraganeos Archiepiscoporum sibi subiectorum: vt per Abb.in c. antiqua.de priuil.& per eundem.in ca.duo simnl. de offic.ordin.& intel'ige qnod ab archiepiscopis appellatur ad Patriarchas, non quibuslibet, sed ab existentibus in prouinciis deputatis ipsi Patriarchæ. Nam sicut multæ diœceses sunt sub cura archiepiscopi, ita & taliter quod archiopiscopus, est metropolitanus & superior omniũ episcoporũ suæ prouinciæ, ita multæ prouinciæ sunt sub cura vnius patriarchæ, ita quòd Patriarcha est iudex ordinarius omnium archiepiscoporũ qni sunt in suo patriarchatu: vt per Abb.in locis supra alleg. sed si est ordinarius non oportet quod cansæ archiepiscoporum cognoscantur à Patriarcha media appellatione, qnod hic videtur inferri. Resp. intellige quod hic dicitur de appellatioue ab archiepiscopis, habere locum in episcopis, qui si grauentur à metropolitanis, & sic loquitur de archiepiscopis tanquam de iudicibus à quibus non tanquam de parte.

d Episcoporũ. Sed quot episcopos suffraganeos habere debet quis, vt iure appellari possit Archiepiscopus? Resp. decem vel vndecim.vj.q.iij.c.scitote. & per Abb.in cap. sicut olim. de acusat. & hoc ideò quia cum Archiepiscopus sit ordinarius suorum suffraganeorum, illorum causa nõ potest tractari nisi corã paucioribus episcopis, quàm duodecim: vt xv.q.vij. si quis tumidus.& ita not.in d.c.scitote. sed si hęc ratio procederet, vtique deberet Archiepiscopus præesse tresdecim saltẽ episcopis, quod nõ reperitur iure cautum, obseruantia habet vt Archiepiscopus appelletur etiam is qui longe pauciores habet suffraganeos, quã decem, cui est standũ: arg.l.cum de interpretatione. ff.de ll. nec in c.scitote. aliquid dicitur præceptiuè.

e Prouinciæ. Non tamẽ diœceses erãt distinctæ: vt not.in c.j.distin. xcix. licet aliter notetur in ca. nec numerus x.q. iij sumitur ex d.c.j.multis resectis.

f Diuisæ erant: vnde quædam erant proconsulares, aliæ prætoriæ, aliæ præsidiales, proconsulares ad curam senatus, prætoriæ ad curam populi, præsidiales ad curam principis spectabant: vt per Alciat.in lib.de magistratibus, ciuil.búsque, & milita.offic.& per eundem.in l.speciosas. ff.de verb.signif.

g Snccessoribns. Id est, Clemente.& aliis, vt in c.prouinciæ.dist.xcix.arg.qnòd fieri non debuerit. c.j.dist.x.

h Suffraganeos. est ergo Archiepiscopus ordinarius suorum suffraganeorum: vt hic.& in c.antiqua.de priuil.& c.pastoralis, de offi.ord.& in c.suffraganeis.de lect. sed hoc nõ est perpetuũ. si enim agatur ad depositionem; non potest Archiepiscopus cognoscere, immo nec cõcilium prouinciale, nisi vt not.per Abb.in c.non potest de re iudi. spectat enim depositio ad Papam: vt haberur in c.si quis episcopus.de accus.c.in d.c.pastoralis. excõmunicare autem & interdicere suos suffraganeos non solum poterit Archiepiscopus, verum etiam

eius vicarius, c. præsenti. in fi. de offic. ord. in vj. & per Ab. in c. postulatio. in fi. de cle. excom. in personas autem vel res existentes in diœcesi non habet Archiepiscopus iurisdictionem. vt per Ab. in c sane, de fo comp in c. conquerente. de resti. spol. nisi vel esset legatus prouinciæ, vel essemus in notoriis criminibus, vel casus concerneret totã prouinciam, vel in casibus in quibus suffragaueus esset negligens: vt per Ab. in c. ex frequentib. de inst. vel esset casus iure expressus, vt per eundem. in c. sicut vnire. de exces. præl. & in c. ex parte. de conces. præb. vt cum visitat prouinciam: quo casu & audit confessiones, & absolnit: vt per Ab. in c. cum ex officij. de præsc. & in c. nostro. de pœnit. & rem. & in c. pastoralis. potest tamẽ Archiepiscopus eligi in iudicẽ à subditis suffraganei, licet suffraganeus ignoret. Abb. in ca. significasti. de for. compet.

a Appellare. dist. xcix in prin.

b Maioribus. tres enim sunt ciuitatũ ordines, minores, maiores & maximæ: vt no. in l. si duas. §. grãmatici. ff. de excusa. tut. vt i etiam Nico. de Neapo. sed forte illa legistarum distributio non quadraret in casu nostro, cum multæ sint ciuitates quas illi minores appellant, quæ tamen habent episcopatum, vnde secundum nos appellarentur maiores populi vel ciuitates: vt hic & in c. prouinciæ. dist. xcviij. & dist. lxxx. per tot. & præcipuè in c. illud.

c Speculator. c. cleros. dist. xxj. vel superintendens: vt viij. q. j. c. qui episcopatum. Vnde Cicero ad Atticum loquens de bel. ciu. Pompeius voluit me episcopum esse campaniæ, id est, Speculatorẽ, & superintendẽtem. sic qui præest pani & cæteris venalibus episcopus dicitur: vt in l. munerum. §. irenarchæ. ff. de mu. & ho. vnde secundum aliquos etiã bidelli appellari possunt episcopi: vt per Alc. in parer. lib. 7. c. 22.

stolicam appellare[a] poterunt.

Episcopi sunt qui præsunt maioribus populis, & latine speculatores appellari possunt.

Simpliciter autẽ Episcopi sunt, qui maioribus[b] populis, & frequentioribus ciuitatibus præsunt. Ij Speculatores Latine dici possunt. Episcopus enim quasi speculator[c] in ecclesia præpositus est. Mores enim & vitam populorum infra se positorum speculatur & perspicit.

Quanta sit episcoporum authoritas. h. d.

Horum autem non modica in ecclesia est authoritas[d]: nam præter ligandi, soluendiq; potestatem[e], & visitandi diligentiam[f]: soli sacrũ Chrisma cõficiũt[g], soli Dei altaria, & ecclesias cõsecrant, & pollutas repurgant, Clericos ordinant, suspendunt, & deponunt: ad hos pertinet excommunicatio, purgationis indictio, dispensatio, solennis pœnitentiæ impositio[h].

Quod inferiori conceditur, multò magis conceditur & superiori.

Quod autẽ diximus prædicta solos Episcopos efficere posse, non eum habet intellectum quasi Archiepiscopi, & Primates non eandem habeant potestatẽ. Sed quòd presbyteris & cęteris inferioribus, illa non conceduntur. Ridiculum[i] enim esset cogitare Episcopis illa quidem permitti, Archiepiscopis, & Primatibus, qui Episcopis præsunt eadẽ denegari.

Papa est ordinarius omnium ordinariorum & Ecclesia Romanæ omnes ecclesiæ subsunt.

Sicut[k] autem Petrus Apostolus primus fuit Apostolorũ, ita & Ecclesia suo nomine consecrata Domino insti-

d Authoritas. De qua in c. episcopum. x. q. j. c. per tot. & in c. conquerente. de offi. ord. & in c. episcopus. de offi. ord. in vj. & c. si iubet. cum multis seq. xxvj. q. vj. & habetur infra in ti. de immu. eccl. cũ tit. seq. & de latissima potestate episcopali satis est p Firmanũ. in tract. de episcopis in secunda parte 4. lib.

e Potestatem. c. cũ episcopus. de pœni. & rem. in vj.

f Diligentiã. c. cũ apostolus. de cẽs. & exact. & per tot.

g Conficiunt, & chrismant. c. quanto: de consuet.

h Impositio. c. accedẽtibus. de exces. pręl. vbi de materia.

i Ridiculũ. not. ar. à maiori ad minus. nec enim quod licet minori non debet maiori licere. & cui licet quod est plus, non debet licere qđ est minus. l. non debet. ff. de re. iu & in c. cui licet. eo. tit. in vj. fac. not. in c. cũ in cunctis. de ele. quod ar. tunc procedit quãdo minus cõtinetur sub maiori. Host. & alij in c. per venerabilẽ. qui fil. sint leg. aliàs forte secus, quemadmodum & aliis quibusdam casib. vt in l. si pupillorum. § si prætor. ff. de re. eorum. & in c. cui de non sacerdotali. & c. cum in illis. §. cum autẽ. de præb. in vj. & §. sunt autem. §. & si quis. de coll & not. Io. And. in c. quæ à iure. de re. iu. in vj. & not. in c. si. de transl. præla. in ver. ad patrem. concor. c. illud. dist. xcv. & ibi per Gl. & fac. ad q. de fugiente vel obuiãte corpori Christi an sit tutus veluti si confugisset ad ecclesiam de qua in c. feriæ. de celebr. missa. vbi per Ioan. And. & Panor.

k Sicut. Etc. §. hic, pertinet ad secundam partem Rubricæ de qua authot ideo expedit se paucis tãquam de re clara, licet hæretici garriant, & sumitur ex c. ita dominus. dist. xix. & ex c. quamuis. dist. xxj. &

xxj.& per tot.& c.omnes.dist.xxij.& c.cuncta per mundū.j.& ij.ix.q.iij.& in infinitis locis.& siquis velit latius videre, videat latissimè per cōpilatorem conciliorum in j.tom.& per Reginaldū polū Britānum tam in suo tract.de concilio.quā in j.& ij.lib.operis quod conscripsit contra Henricum, Regem Britanniæ cum is fide ab ecclesia Rom. apostatasset.

a Magistra. Ita vt errare non possit, quod qualiter procedat, dic vt per Ab. in cap.maiores. de Baptis.

b Obruentur. ca. quamuis.dist.xxj.

tuente prima est & caput cæterarum. Et qui illi præest, cæteros Episcopos antecellit. Vnde ad eam tanquā ad Matrem, atque apicē omnes maiores Ecclesiæ, & Episcopi recurrūt: à qua quasi à quodam capite, dona velut in corpus omne diffundūtur. Ipsa autē tāquā omniū magistra [a] celsiore sede residens à quoquā iudicari nō poterit. Quinimmo velut tempore Noe omnes extra arcā positi, diluuij vastitate cōsumpti sunt: sic extra Petri nauiculā cōstituti, æternæ dānationis fluctibus obruentur [b].

DE ELECTIONE [c].

Duobus modis creantur Episcopi.

Promouentur autem tā Episcopi quam prælati, cæteri [d] aut per electionem, aut per postulationem.

Quid sit electio, & quòd ad vnum Ius eligendi habentes citari debent, aliàs non valet electio, & non citatus potest habere ratam electionem.

Cæterum vt prius [e] de electione dicamus. Electio [f] nihil aliud est, quàm hominis alicuius ad dignitatem, vel fraternā societatē, canonicè [g] facta vocatio. Nā cū viduatæ [h] prouidendum est Ecclesiæ, debent cūcti [i] qui eligendi Ius [k] habent, legitimè

DE ELECTIONE c.

De electione. Quāuis electio sit nomen verbale, & propterea duplicem habeat significationem, actiuā scilicet & passiuā: vt not.in l.ij.ff. de duo.re.& p Abb. in Rubrica eod. & propterea tantū videatur esse dicere de electione, quantum de his qui possunt eligere, & de his qui possunt eligi. Item de formis eligendi & temporibus hic tamen specialiter tractatur de formis eligendi ob cōmodiorem intelligentiā, sic aliàs legatorū & fideicō.tractatus scinditur in tres & plures titulos: vt not.in Rub.ff.de leg.j.sic tractatus. ff.& inst.de verb.oblig.protenditur ad multos sequentes titul. fac.l.Caius.§.fin. ff.de leg.ij.

d Cæteri. Habentes tamen generalem iurisdictionem in ecclesiis collegiatis: vt not.proximè in versic.viduatæ.

e Prius. Sed cur prius de electione, cum tam in Gregoriana, quàm in Bonifaciana compilatione prius dicatur de postulatione, quam de electione, respon.electio est ordinarium remedium, postulatio extraordinarium, cum innitatur gratiæ: vt no. per Doct.in Rubr.de postul.præl. vnde dicendum prius fuit de ordinario remedio, & post de extraordinario. arg.l.in causæ.ff.de mino. & l.in prouinciali.ff.de no.op.nunciat.

f Electio. Hanc diffinitionem siue descriptionē approbant cōmuniter canonistæ: vt per Ab.in Rubrica de post.præl.& Pet.de Bay.in suo directorio electionum in cap.j.primæ partis. & non videtur abhorrere Host.in summa eo.licet addat quædam non necessaria verba, de cuius declaratione vide supra dictos in citatis locis.

g Canonicè. Hoc verbum demōstrat non videri necessaria illa verba posita per Hosti. scilicet, personæ idoneæ & seruata forma.

h Viduatæ. Videtur ergo hic titulus principaliter pertinere ad electionem episcoporū nō autē ad electionē ad beneficia quælibet, cū illis casibus non dicatur eccle.viduata, & patet hoc in progressu huius tractatus, & præcipuè in §.celebratur, vbi dicitur de triplici forma eligendi, quę secundū Abb.& com. Doct.in c.quia propter.eo. habet locū solū in electionibus episcoporū, & aliorum prælatorū qui habēt generalē iurisdictionē in ecclesiis, quidquid dixerit Host.fieri tamen nō potuit quin multa etiā sint quæ pertinēt ad quascunq; electiones, vt & ex descriptione apparet in verbo illo fraternam societatem.

i Cūcti. Intellige si poterūt sine periculo: aliàs si periculū vel in mora vel in vocādo fuerit, poterūt præsentes etiā quibusdā nō vocatis procedere ad electionem, c.cū inter vniuersas.& c.q sicut.eo.in verb.vocatos.arg.c.sacro.de sent.exc.& an, quo,& quādo absentes citādi sint.per Ab.in c.corā.& in c.seq.vbi de absente causa studiorū eo.ratio est, quia q debeāt oēs citari nō est de forma substātiali, sed de iustitia, Ab.in c.ecclesia.el ij.& in c.qa ppter.eo.

k Ius habet. Licet hæc verba prima facie videātur cōcludere ius proprietatis & non possessionis vt not.in c.cū ecclesia.de caus.pos.& propriet.nihilominus hic illi dicētur habere ius eligendi qui sunt in quasi possessione eligendi. ius enim vocis dādæ magis sequitur possessionē quā proprietatē, c.querelā.eo.vbi Ab.& in c.in Genesi.e.tit.& latius in c.bonæ.ij.de post.præla.in vij.no.fac.c.cōsultationibus.de iu.par.& j.de iust.& iu.par.§.interdū. Sed qd si alioqui tātū postulasset an videatur ipsis

citati,ª vt electioni intersint. Quod si vel in vnius persona fuerit id omissum[b], irritá[c] reddit electionem talis omissio. Sæpè etenim rescriptum est magis hac in re vnius obesse contemptum, quàm multorũ cõtradictionem[d], planè si is, qui citatus non fuerit ratam[e] adueniẽs habere velit electionem, confirmanda[f] erit electio.

Absens potest vni de capitulo votum suũ demandare. h d.

Sed & si quis casu aliquo ad electionem accedere fuerit impeditus, votum suum vni[g] vel pluribus[h] de capitulo[i] demandare minimè prohibendus erit.

Procurator ad eligendum non potest vnum procuratorio, alium proprio nomine eligere, nisi habeat mandatum de eligenda certa persona.

Et si tantum vni votum suum quis demandauerit, & is vnum suo, alium mãdantis nomine in scrutinio nominandum duxerit: nihil[k] agit, nisi de[l] certa eligenda persona mandatum acceperit, quo casu in[m] illam mandantis in aliam suo nomine iure consentire poterit[n].

Duobus procuratoribus ad eligendum datis in solidum, non possunt ambo eligere, sed erit melior conditio occupantis: & si non appareat de prioritate in occupando, præponitur electus à capitulo vel primo nominatus in procuratorio. h d.

acquisita poss. eligendi? respondeo vt per Abb. in c. cum ecclesia. in fi. de caus. poss. & prop.

a Citari. Ita vt citatio possit probari, cum citatio tanquam, in facto consistens non præsumatur. no. in c. quòd sicut. in verb. vocatos. eo.

b Omissum. Quid si fuit vocatus non vocãdus, non tamẽ fuit expectatus, an iste neglectus noceat? respondeo nõ: vt not. in c. cum inter vniuersas. eod.

c Irritam. In effectu non ipso iure; quia venit irritanda per sententiam, cũ de contẽptu non possit opponere nisi is qui cõtemptus fuit, Ab. in c. in Genesi. eo. & in c. quòd sicut, & in c. quia propter, & in c. bonæ. ij. eo. titu. & per Ab. in c. cum eccle. Sutrina. de causa poss. & propri.

d Contradictionẽ. Cõcor. l. si in tres. ff. de arb. & l. si duo ex tribus. ff. de re iudi. contra fac. l. qui potest. ff. de re. in. dic. vt no. in dd. ll.

e Ratá. Sed quomodo habeo ratum nõ meo nomine gestum, cõtra regulam ratũ. de re iu. in vi. respõdeo secundum Abb. in c. quòd sicut. eod. quòd impropriè dicetur hæc ratihabitio vel ratificatio. nec enim ita retro trahitur vt mandato comparetur, & ex ea aliqua actio mihi nascatur, quod est in vera ratihabitione: sed hæc tantum operatur quo ad commodum contempti, vel non citati, vt non possit impugnare factum per alios, quo respectu possum ratificare & non meo nomine gestũ: & de hoc per Bal. in l. j. q. xix. C. qui admit.

f Confirmanda. Sed contra in c. auditis. eo. & ca. illud. de iur. patron. & l. quod ab initio. ff. de re. iu. Sol, aut electio tenuit, quia fuit facta præsentibus duabus partibus collegij, & à maiore parte, & tũc potest haberi rata per contemptos, vt hic, & in ca. quòd sicut. eo. & per consensum istorum non propriè dicitur validari electio. sed solum defenditur à iure retractationis. Aut electio à principio fuit nulla, puta, quia facta à minori parte capituli, & tunc non potest conualidari per consensus particulares superuenientes: & ita procedit cõtrarium vt ibidem plene per Abb. & per eundem in c. quòd sicut. eo. vide per Albe. in d. l. quod ab initio. Sed quod tempus citatus habet veniẽdi ad electionẽ respon. tres menses, c. ne pro defectu. eo. capitulũ tamen potest hunc terminum restringere & breuiorem præfigere, vt in c. eccle. ij. eo. vbi Abb. An autem hoc possit in vita minori parte? habetur in c. cum nobis. eod.

g Vni. Vt in c. quia propter. eo.

h Pluribus. cap. si quis iusto. eo. lib. vj.

i De capitulo. Bene de capitulo, quia extraneo inuitis canonicis demandare non potest, c. si quis iusto. §. fin. eo. in vj. & §. sed cũ absens, infra eod. sed bene potest volentibus etiam quòd non habeat iustã impedimẽti causam: vt not. in c. scriptum. & in c. quia propter. eo. & d. c. si quis iusto.

k Nihil agit. Satis videbatur dicendum quòd aliquid ageretur, cum talis procurator possit dirigere vota in diuersos quidem, sed vtrunque idoneum quod olim in c. quia propter. eo. videntur voluisse sustinere Gofr. & Hostien. sed reprobatum fuit: vt in ca. si quis iusto. §. porrò. eo. in vj. vnde hic sumitur, idque ea ratione: quia qua conscientia tenetur meliorem eligere nomine suo, eadem tenetur ad idem nomine domini sui. ad hoc xlvj. d. sicut non suo. item videntur incerta, contra c. ii. eo. in vj. vnde neutrum valet, & est simile quod dicimus in delegato qui subdelegationem recipit à socio, c. super quæstionum. §. si verò. de offi. deleg.

l De certa. c. si quis iusto. §. porrò. de elect. in vj. An autem procurator constitutus ad eligendum possit alium sustinere. Item an possit compromittere, dic vt not. in d. §. porrò.

m In illam. Bene in illam: quia in aliam consentire non posset contra formam mandati. l. diligenter. ff. man. & in ca. cui de non sacerdotali. de præb. in vj. c. cum dilecta. de rescript.

n Poterit. Arg. quòd habens speciale mandatum id potest quod aliàs non posset: facit c. j. & c. fi. de proc. in vj. & facit ad q. an delegatus ab alio quã à principe habens speciale mandatũ subdelegandi subdelegare possit, de quo habetur per Doct. in c. is cui. de offi. deleg. in vj.

Pluribus.

Quod si pluribus[a] in solidū vices suas quis commiserit, non quidē omnes reddere votum poterunt, quia vota dirigere possent in diuersos, sicque res non haberet exitum. Sed erit occupātis[b] melior cōditio. Et si ita concurrant, vt inter eos prior non appareat, is admittetur duntaxat[c], quem vel capitulum, vel pars maior[d] elegerit[e], vel si cōcordare nequeāt[f], is, qui primus in instrumento[g], vel literis procurationis nominatus fuerit.

Non possunt plures deputari ad eligendum in solidum. h.d.

Sin autem plures nō in solidum constituti fuerint, eadē ratione[h], nullus eorū admittendus[i] erit, sibique mandās imputet, qui sic eos imprudēter cōstituerit.

Non potest votum in electione reddi per literas.

Sed cum absens reclamante capitulo extraneum cōstituere nequeat: videamus an, si nullus de Collegio velit esse procurator[k], saltem per literas votum suum reddere valeat. & sanè cum non ante electionē, sed in ipsa electione[l] secretè, & sigillatim duntaxat singulorum vota sint exprimenda[m], per literas reddi non poterunt.

Superius dicta non habent locum in electione Papæ: in qua multa sunt specialia. h.d.

Sed hæc quidem in aliorum Episcoporum, non in Rom. Pontificis electione obtinent. In huius enim nec vlla necessaria est citatio, nec alij quis absens vo-

a Pluribus. Etiam quam duobus c.si quis iusto eo. vbi no. in vj.
b Occupātis. De hoc in c. non iniustè. de procur.
c Duntaxat. Vnde isto electo alter omne ius amittit. simile in c. pe. de rescript. in vj. nisi tamen in instrumento diceretur meliorē esse non debere conditionem occupantis, & quod vnus finire posset quod alter incepisset, ca. si duo. de procu. in vj. etiam no. in c. si quis iusto. de elect. in vj.
d Maior pars. Sic c. si. de rescri. in vj. c. cum inter canonicos. eo. d. l vj. c. apostolica, l. quod maior. ff. ad municip.
e Elegerit. Sed an habeat locū variatio? respondeo negatiuè secundū Io. And. in c. si quis iusto. eo. in vj.
f Nequeant. Vel quia nolint eligere, vel quia pari numero discordant. Et not. quòd prius recurrendū est ad electionem, quàm ad ordinem scripturæ: quia per electionē credibile est eligi magis idoneum, sed in instrumētis præponuntur, vel postponuntur aliqui arbitrio notariorum. facit c. si duo. de procurat. in vj.
g In instrumento. Concor. c. mandato. de præb. in vj. c. si rector. d. xliij. & vtrobique sunt concord. & per Abb. in c. nimis. ij. de exces. prælat. & in c. sed Apostolica. de rescript. & in c. cum dilecta. eod. tit. de rescrip. fac. l. cum pater. §. pe. ff. de leg. ii. Quid si primus non appareat, puta: quia duo sunt instrumenta? resp. mutuo se impediēt: vt not. in c. si quis iusto. eo. in vj. l. quoties. ff. de vsufru. & imputet sibi qui sic eos constituit: vt infra §. proxi.
h Eadem ratione. Quia, scilicet dirigere possent vota in diuersos. & sic res exitum non haberet: vt §. infra proxi.
i Admittendus erit. Et procederetur per socios nulla alia citatione vel requisitione præuia. Sed contra videtur. c. si duo. de procurat. in vj. Sol. ibi loquitur de procuratore dato ad iudicia in causis electionum, postulationum, vel prouisionum: hic de procuratore dato ad negotia, scilicet ad ipsam electionem faciendam, ibi de iure iam nato, hic de nascituro, quod est minus fauorabile, & dicebat Ioan. Monach. si non assumatur vnus ex duobus qui prosequatur electionem iam factam, hic imminet periculū, sed si vnus de collegio non admittatur ad electionem faciendam, nullum imminet periculum: vt per Ioan. And. in c. si quis iusto. de ele. in vj.
k Procurator. Nullus enim inuitus cogitur procurationē suscipere. l. inuitus. C. de procur. §. mandatū. insti. de mand.
l In ipsa electione. Patet ergo per hoc quòd neque in litera aperta possit mitti schedula inclusa aperienda in scrutinio continens nomen eius in quē mittens consentit: vt per Io. Monach. & clarius per Ioan. And. in c. si quis iusto. §. fin. eo. in vj.
m Exprimēda. Nota ergo quòd non sola publicatio inspicitur, sed etiam expressio. Sed contra c. si quis iusto. §. porrò. de elec. in vj. & supra eo. §. quod si pluribus. vbi exprimit votū ante scrutinium dando scilicet procuratori mandatum de certa persona eligenda. Sol. falsum est quòd tunc exprimat votum: sed mandatum dat de voto exprimendo. sicut aliud est inuestire, aliud mandare de inuestiendo. c. ex ore. de his quæ fi. a ma. part. cap. Vnde si procurator qui mandatum habet de certa persona eligenda non eligit, sed ille fuit electus à quibusdam aliis, vox illius mandantis non augebit numerum: vt si electus sit à nonem, possit dicere se habere decem vota, computando votum procuratoris qui hebet mandatum de eo eligendo. Aliud ergo est dicere consentio in talem, aliud do mandatum de consentiendo vel eligendo talem: quia hoc posterius non est votum, & ideo ante scrutinium fieri potest. sic in matrimonio carnali, aliud est contrahere, aliud est dare mandatum de contrahendo, contrahentem non potest pœnitere: secus mādantem

tum suum demandare permittitur. Alia quoque in eo specialiter[a] constituta sunt, quæ ex Decretalium libris decentius est quá hic accipere.

Electio celebratur tribus modis, & quomodo per inspirationem.

Celebratur auté electio tribus[b] modis per inspirationé, per Scrutinium, & per Compromissum: per inspirationem[c], vt cùm electores nullo præcedente tractatu[d], quasi[e] diuini Spiritus impulsu simul omnes[f] in vnum repentè consentiunt, & simul[g] vnum nominant.

Electio facta ad clamorem populi est nulla.h.d.

Quòd[h] si fortè laici[i] prece[k] vel pretio corrupti[l] aliquem concordibus clamoribus[m] petant, is non tam per inspirationem, quam

suo nomine contrahi.cap.fin.de procu.in vj.vt per Io.And.in c.si quis iusto.§.fi.eo.in vj.

a Specialiter constituta. Quæ sint hæc, vide per Abb.& Doctor.in cap.licet.eod.& in cap.vbi periculum.eod.in vj. & per Ant de Rosel.in tract.de potestate Papæ & Imperatoris. §. secundum vnum.

b Tribus modis. olim etiam pluribus qui tamen ob multa pericula sublata fuerunt. c.quia propter. eo.in prin.

c Per inspirationem. Ratus est hodie hic eligendi modus.

d Tractatu. Est autem tractatus discussio quædam, vel indagatio circa ré in futurum disponendam: vt per Ab. in ca.tua.de his quæ fi. à præ. si.con. ca. & differt à consensu, vnde statutum puniens tractatum facientes, includet etiam qui non perfecerunt delictum;& quod hic dicitur, intellige de tractatu speciali, puta pro Petro vel Ioãne, generalis auté tractatus præcedere posset, vt si vnus diceret rogemus Deum pro bono prælato. Io.And. & Ab.in c.quia propter.vers.nisi.eo.

e Quasi. Sed cur dicit quasi?respon. veritaté denotat: vt in c.parochianos. de decim.l.j.ff.de transf. iusta illud Io.Gloriam quasi vnigeniti. vel secundum Host.tacitè hic includuntur duæ formæ electionis per inspirationem, vna quæ verè fit per inspirationem, & authore Deo vt nulla indigeat confirmatione, vt fuit electio Nicolai, Ambrosij,& Seuerini, de quibus. dist.lxj. § his omnibus. Alia quæ fit per quasi inspirationem, vt quãdo non cõstat quod authore Deo sit facta.sed hoc ex eo præsumitur:quia nullo præcedente tractatu electores in aliquem consentiunt: & sequitur hoc Abb.in c. quia propter.versi.nisi.& Oldr.cõsi.clv.Sed secundum alios tunc per quasi inspirationé dicitur electio fieri cum præcedente tractatu vel nominatione alicuius,canonici separatim in illũ cõsentiunt, quo casu debet fieri cõpromissum in aliquos qui vice omnium eligant.sic Spec.eo.tit. §.fi. § si auté, & per Firma in tract.de episcopis in prima parte in c.qualiter eligatur episcopus.

f Omnes. Vnius ergo contradictio vel non concursus sufficit ad hoc vt non possit dici electio celebrata & per inspirationem. Abb.in ca.quia propter. versic.nisi.eod. Ioan And.in addit.ad Specu. de elect.§.fi.& tenet Firmanus in tract.de episcopis in prima part. c.qualiter eligatur Episcopus. quæst.liij. Nec mirum cum vno discrepante, nec concorditer quidem facta dici possit electio. Abb. in cap. non potest. de re iudic. & in cap. in causis.eod.& not.in cap. cupientes.§.ad hoc. eo.in vj. licet quandoque aliter Doctor. in cap.cum olim. in fin. de re iudic. Sed sic videntur hi qui eligunt per inspirationem magis grauari quàm eligentes per scrutinium, in quo sufficit maior pars: vt in ca.quia propter, eod.& infra §.proxi. respond. vt per Abb. in d.cap. quia propter. versi.nisi.

g Simul. Bene simul: quia si disiunctim electio tanquã singularis non teneret, vt not.in ca. in Genesi eo.

h Quòd si forte. Ponit tria ob quæ impugnatur electio. primo quòd facta à laicis. secundo quòd à corruptis. tertiò quòd ad clamorem populi; vt colligitur virtualiter ex hac litera.

i Laici. Qui nullum habent ius in eligendo.cap. messana.eo.& §.laicis.infra tit.j & sumitur ex ca. ij.eo.

k Prece. Preces enim inducunt simoniam. c.ordinationes & ca.sunt nonnulli.j. quæst.j.& interdum possunt iustum metum inducere. vnde tunc esset electio nulla iusta tradita in cap.licet. & in ca.bonæ. eo.licet regulariter contra etiam si sint principis preces. Abb.in cap.cum inter R.seniorem. eo. & ex aliqua saltem reuerentia cogunt electos deseruire desideriis eorum, ad quarum preces fuit quis promotus,quod non expedit. c.illud.viij.q.ij.fac.xvj.q.ij.c.visis.& per Abb.in ca.sacrosancta.eo.

l Corrupti. No.igitur vnum quod est mirabile, secundum Abb in c.ij,eo.vnde sumitur quòd licet quilibet in singulari præsumatur bonus.ca.fin.de præsum. & in l.merito. ff.pro soc.tamen in populo non est ista præsumptio, etiam respectu singulorum,& sic quod dicitur hic corrupti, potest intelligi etiam præsumptione tantum, ne dum certitudinarie.quod no.

m Clamoribus. Et sic not.quod non est aliquid faciendum ad clamorem populi, docendus est enim non sequendus populus.c.docendus. distin. lxij.& c.miramur. dist.lxj.l.decurionũ. C.de pœn. & not in d.c.miramur.& in c.ij.eo. nisi forte aliàs oriretur scandalum,per ea quæ Abb.in c.j.eo.vers. sed aduerte.eo.

per nefariam conspirationem [a] nominatus, omni penitus electionis fructu meritò carere debet.

Quomodo dicatur celebrari electio per Scrutinium, & qui sunt Scrutatores h.d.

Per Scrutinium fieri dicitur electio. Cum pręsentibus omnibus [b], qui debent [c], volunt [d], & possunt [e], commodè interesse, tres de Collegio [f] fide digni assumuntur, qui secretè [g], & singulatim vota cunctorum [h] diligenter exquirunt, & demum in scripturam [i] redacta publicant [k]: Quo facto collatione [l] habita, is demum cẽsetur electus in quem vel omnes, vel maior [m] & sanior pars capituli

a Nefariam conspirationem. Ideò dicit nefariam: quia quamuis nomen conspiratio, videatur sonare in malam partem, tamen quandoque etiam est licita, & sumitur in bonam partem: vt per Inn. Abb. & alios in c. cum I. & A. de re iudi. & per Abb. in ca. petitio. de iureiurand.

b Omnibus. Scilicet à quibus debet electio celebrari.

c Debent. Excludit illos qui de iure non debẽt interesse electioni, licet sint de collegio, vel Canonici Ecclesiæ: vt sunt excommunicati, suspensi, impuberes, & non constituti in sacris. c. cũ dilectus. de consue. & not. in c. illa. eo. c. ex eo. eod. in vj. Cle. hi qui. de ætat. & quali. c. is qui. de sententia excommu. §. j. & ij. infra tit. proxi. per totum.

d Volunt. Ex hoc verbo not. duo. Primùm q̀ nõ debet quis cõpelli, vt intersit electioni, si nolit interesse, nisi tamẽ vt quis intersit, intersit Ecclesiæ, quo casu cõpelli poterit. Ab. in c. quia propter. eod. & fac. quæ not. in c. j. de his, quæ fi. à ma. part. capituli. Secundũ quòd nolẽtes interesse nõ debẽt cõputari in numero duarũ partiũ. fac. quod not. in c. quod circa. de elect. & Ab. in d. c. quia propter, & sic saltem in electionis materia limitatur l. nulli. & l. planè. ff. quod cuiusque vni. no. & tractatur pleuè per Ab. in c. cum nobis, & in c. in causis. eo.

e Possunt. Hæc autem possibilitas & commoditas refertur ad cõmoditatem, & vtilitatem Ecclesiæ. vt no. supra eo. in versi. cuncti. de quo vide etiá per Abb. in c. coram. & in c. in causis. eodem.

f De collegio. Sed non ne per hoc videtur dari occasio discordiæ, & diuturnæ vacationi, contra c. ne pro defectu. eo. & c. cupientes. eod. in vj. eo. c. postquam. dist. l. cum facilius possint electores cõcordare in eum qui eligendus sit in prælatũ, quàm in istos tres: arg. c. innotuit. de arb. & l. itẽ si vnus. §. si in duos. ff. de arb. sol. in istis scrutatoribus cum nec eligant prælatum, nec eligãtur, nõ magna requiritur inquisitio & discussio: quilibet enim de capitulo poterit hoc facere, dum tamen nõ appareat indignus, vel non sit nimis terribilis, secundũ Ab. in c. quia propter. eo. Sed ego dum anno M. D. L V. sede vacante essem in cõclaui pro eligẽdo futuro Pontifice, vidi seruari q̀ scrutatores fiebãt tres primi Cardinales trium ordinum, scilicet primus episcopus, primus presbyter, & primus diaconus & quòd hic dicit de collegio, idem fortè si nõ sint de collegio secundũ Vinc. & Tancre. magis communiter tamen contra. vt in d. c. quia propter.

g Secretè. Quia aliàs si publicè & palã fortè timerent aliquem nominare, libera enim debet esse voluntas in eligendo. vij. q. ij. c. dilectissimi. c. bonæ j. eo. per hoc etiã obuiatur fraudi quorundã de qua in c. considerauimus & in ca. quia propter. eo. Sic & testes secretò debent deponere, vt liberius dicãt veritatẽ: aliàs non valet depositio. c. venerabili. de test. l. nullũ. C. de test. c. inquisitionis. §. iij. de accusat. de hoc tamẽ vide per Ab. in c. quia propter eo.

h Cunctorũ. Sed quis scrutabitur vota scrutatorũ? resp. secundum Io. Andr. duo ex ipsis scrutabuntur tertiũ à principio ne sit in eorũ potestate electio, si in fine dent votũ. alij dicunt q̀ dandus erit quartus cum tabellione, qui scrutabitur illos tres, prima melior secundum Ab. in c. quia propter. eod.

i In scripturam. Not. casum in quo scriptura est de substantia actus. plures alij not. in c. j. de censib. in vj. Sed à quo huiusmodi vota redigẽtur in scripturam? resp. per ipsos scrutatores, vel tabellionẽ, nec enim propter verbum secreto personæ necessario censentur exclusæ. Sed an hic tabellio debeat esse clericus & scriptura publica? respon. negatiuè, vt not. per Abb. in c. quia propter. eo.

k Publicant. Quo facto variare nequeũt electores. c. publicato. eo. scilicet secuta electione, nõ secuta antẽ electione in summi Pont. electione solent Cardinales statim publicatis votis alteri cui votum à principio nõ dederint accedere, & si vsq; ad sufficientem numerũ accesserint, censetur quis electus: & ita admittitur variatio per accessus, quod facit expeditiorem & celeriorem electionẽ.

l Collatione habita. Scilicet numeri ad numerũ, zeli ad zelum, & de hoc plenissimè. in c. Ecclesia. ij. eo. quando tamen vna electio fit à duabus partibus cessat huiusmodi collatio. c. si quando. eo. in vj. & infra eo. §. hoc tamen.

m Maior & sanior. Et, pro, id est, secundũ Host. in ca. scriptura. eo. quasi secundũ eũ sanior pars reputetur ea quæ est numerosior. Sed hæc expositio nimis impropria literã: ideò dic maior respectu numeri, sanior respectu zeli & meriti: & cũ de natura copulæ sit diuersa copulari l. c. quærelam de fi-mo. not. in Rub. ff. de iu. & facti. igno. non sufficiet sanioritas, nisi etiam cõcurrat maioritas numeri, de quo tamen plenè in c. Ecclesia. ij. & in c. coram. eo. Et nota hic tria, quæ sunt de substãtiali forma electionis, scilicet numerus & qualitas gerentiũ, collatio, & publicatio scrutinij: vt in c. in Gene. eo. vbi

per Abb.in iiij not.& in c.quia propter.eod.tit.

statim [a] consenserint.

Pars minor eligentium ad infringendam maioris partis electionem potest opponere de propria authoritate,ac zelo, & de meritis electi.h.d.

Quod si eligentiũ [b] vota ità se diuiserint, vt hinc quidem electorum pars numerosior consistat, inde minor, sed quæ non minus ex authoritate eligẽtium, quàm ex meritis electi [c] sanior appareat ad infringendã partis numerosioris electionem facultas erit minori, & de authoritate [d] ipsorum eligentium, & de meritis eorũ quid electi fuerint opponere [e].

Contra electionem factam à duabus partibus non potest opponi nisi de nullitate voti alicuius earum dictarum partium. hoc dicit.

Hoc tamen tunc obtinebit cum non magnus [f] in altera parte contigerit excessus. Cæterum si quãdo duabus electionibus celebratis pars altera eligentium, alia duplo maior [g] numero deprehendatur, contra huiusmodi electores ad extenuationem meriti, vel authoritatis

a Statim. Id est, nullo actu contrario intermedio post vota quæsita:arg.l.hæredes palam in fin. ff.de testamen.& facit.c.cum post petitam. eo.& c. præterea.de test.cog.& de dictione statim,& similibus dicas quòd vbi ius determinat de significatione ipsarum seruanda est iuris dispositio: vt in l.promissor. ff.de constit.pecu.& in c. si in qualibet. xx.q. ij.& c.puella.eadem quæstio.& in l.cum specialis. C.de iudi. & in l.fin.C.de erro. aduo.in quibus iuribus determinatur horum verborũ significatio. Aliàs verificantur in modico tempore arbitrio iudicis, secundum Abb.in c.quia propter. eod.ad quem alij multa congerunt.

b Eligentium. Ex hoc secundum Abb. in ca. ecclesia. ij. eo. infertur ad vnum ad quod communiter nõ aduertitur, scilicet ꝙ in disponendis per capitulum non debent voces dari per lupinos vel fabas: quia tunc non potest apparere sanior pars, sed solùm maior respectu numeri,& scilicet plurium non debent solum numerari personæ, sed ponderari sententiæ: nihil est enim sic inæquale,quàm vbi impar est prudentia, fit par ius. Et dicit Cicero multi homines,& pauci homines, multi nomine, pauci re.fac. dist.xl.c. multi. vnde debet esse differentia in authoritate votorum, vt magis ponderet vox prudentis,quàm insipientis.vt hic.ampliat hoc Bart.in l.Põponius. ff.de re iudi.vt procedat etiam in vniuersitate, & collegio secularium: quod in practica non seruatũr:vt apparet in collegiis Doctorum. de quo per Felin.in c.cum omnes.de constit.

c Electi. ex hoc no.quod cum zelus eligentium cõsistat in animo,non potest aliter probari quàm per coniecturas.c.ij.de renun.in vj.l.dolum. C.de dolo.est igitur bona coniectura ad probãdum zelum,quæ ducitur ex meritis electi: nam qui eligunt meliorem præsumuntur etiam meliori zelo ducti:vt per Abb.in c.ecclesia.ij.eo.

d De authoritate:&c. Sed ex quibus colligitur, vel conflatur hæc authoritas?resp.secundum Abb. in c.dudum.& in c.ecclesia.ij.eo. & in ca.ij.de his, quæ fi.à ma.par.cap.Dignitas, vt si canonicus habet annexam dignitatem præbendæ,ætate & tempore receptionis,generis quoque nobilitas conciliat maiorem authoritatem,sicut & literatura:arg. c.de multa.de præb.& not.in c.lex.dist.ij. & quòd not. Abb.in ca.constitutus.de appel. Et per hoc apparet quòd male dicebat quidã ignobilis,euectus tamen ad Cardinalatũ, aduersus quẽdam Cardinalẽ magnæ nobilitatis. Tu non es Cardinalior me:quia Cardinales nobiles sunt quodãmodo Cardinaliores aliis, per supra alleg. hoc tamẽ intellige habere locũ in clericis secularibus: secus autẽ in religiosis, apud quos nõ attenditur nobilitas vt habetur in c.si.de stat.reg.& in ca.scripsit. xxvij. q.ij. & in c.piis.xx. q.iij. & per Spec.de sta.mona.§.j. versic. xj & per Abb.in ca. dudum.eo.

e Opponere. Oportet igitur quòd de ista sanioritate opponatur, alias in dubio præsumitur pro numero:arg. ca.prudentiã. de offi deleg.& in c.quibus.dist.xx.cap.dubiũ.el j. Ab.in c.Ecclesia ij eo.hæc tamen præsumptio admittit probationẽ in contrariũ: vt in d.c.Ecclesia. & hic.Circa quod cũ quæritur quæ electio præualeat,an facta à maiori parte respectu numeri,an à minori & saniori,secundum Ioan.And.& Abb.in cap.Ecclesia.eo ij.distingue sic. Aut numerus in multum excedit, & tunc numerus præfertur authoritati,merito ac zelo.ca. si quando. eo.in vj. & §.si quando.Aut numerum non multum excedit, & tunc si authoritas & meritũ alterius partis non multum excedit,debet præferri numerus: quia de modico excessu non est curandum:arg.c.& si quæstiones.de simo.& l.scio. ff.de test.in integ. quod fundatur magis æquitate quàm iure, vt per Ab.in d.c.Ecclesia.Aut authoritas & meritum in multũ excedunt numerus autem in modico,& tunc electio maioris partis non debet confirmari: vt not. in d.c.Ecclesia.Sed nec electio facta à saniori tantum confirmanda erit. secundum commun.opi. vt per Abb.in d.c.Ecclesia.

f Non magnus. No.hic & in c.si quando. eod.in vj.vnde sumitur qui dicatur magnus, vel non magnus excessus

g Duplo maior. Non requiritur quòd excessus sit duplo maior, sed quòd sint duæ partes de tribus.fac.not.in c.scriptum.eo.

Ipsorum

ipsorum [a], paucioribus, vel electo ab eis opponendi facultas non erit. Quanquàm si quid opponere voluerint, quod votum illius cui opponitur nullum [b] ipso iure redderet, id eis minimè censetur interdictum.

Scrutatores vnde dicantur. hoc dicit.

Vocantur autem [c] viri tres de collegio sumpti scrutatores, eo quòd singulorũ vota diligenter scrutentur [d].

Quomodo per compromissum celebretur electio, & quòd arbitri non seruantes formam compromissi nulliter eligunt. hoc dicit.

Per compromissum [e] celebratur electio cùm plures [f] idonei [g] viri eliguntur [h], in quos omnium [i] vice, eligendi [k] certo modo [l] facultas & potestas transfunditur. Qui arbitri compromissi fines diligenter custodire debẽt, scituri si quid non secundum demandatam formam egerint,

a Ipsorum. Scilicet eligentiũ, videtur ergo quòd contra electum bene aliquid opponi possit, quod ad extenuationem pertineat: argu. cap. non ne. de præsumpt. & l. cum prætor. ff. de iudic. sed non est verum secundum Guliel. per literam quæ dicit meriti, qđ propriè respicit electũ. ita not. in cap. si quando. eo. in vj.

b Nullum ipso iure. Ideò dicit ipso iure: quia largo modo nullum dici potest, etiam quod annullari potest, licet mero iure teneat. Abb. in ca. cæterum. de rescrip. per l. si dari stipuler. ff. de ver. oblig. imo & verbũ, ipso iure, interdum intelligitur mediante exceptione. §. prætерea. insti. de except. & not. ex hoc. §. & ex cap. si quando. eod. vnde sumitur quòd si per legem vel statutum disponitur quòd non possit opponi aliqua exceptio, non intelligitur exclusa exceptio nullitatis, de quo per Domi. in d. cap. si quando. & per Bart. in l. j. §. j. ff. quod vi aut clam. & in l. iiij. §. condemnatum. ff. de re iud. & not. in Clem. j. de sequest. poss. & fruct.

c Viri tres. Vinc. & Tancr. tenent hunc trinarium numerũ non esse de substantia, dummodo tot sint quòd fraus fieri non possit: communiter tamen tenetur contra, quod magis conuenit literæ. cap. quia propter. eod.

d Scrutentur. Et ita nomen est rei consequens vt §. est & aliud. institutioni. de donat.

e Per compromissum. Ista forma fuit inuenta pro faciliori via, vt euitetur magna difficultas scrutinij, in cuius practica etiam perfecti viri solent deficere.

f Plures. Sed an in vnum possit fieri compromissum? respond. sic, cap. causam. extra eod. nec enim hæc pluralitas est de forma, imo melius res expediri potest per vnum, quàm per plures, id est, duos: quia tunc res ferè est sine exitu. l. item si vnus. §. fi. ff. de arbit. & cap. innotuit. eod. tit. & de hoc vide in cap. si compromissarius. eod. in capit.

g Idonei. Sed in quo cõsistere debet hæc idoneitas? respond. vt quia non sint laici. cap. contingit. de arbitr. & quod sint religiosi, id est, bonæ conditionis. non enim necesse est quòd sint religiosi, id est, professi aliquam regulam approbatam: vt per Abb. in cap. quia propter. eod.

h Eliguntur. Non solum ab ipso capitulo, immediatè, verum etiam à certis personis mandato & vice capituli. c. in causis. vbi Abb. eod. ex quo infertur quòd compromissarij possunt esse à principio incerti, certificandi tamen per ipsos quibus est data à capitulo potestas eos eligendi.

i Omnium. Not. ergo quòd ad impediendum huiusmodi compromissum sufficit vnius solius contradictio: vt not. in cap. quia propter. in cap. scriptum. eod. & ita tenetur communiter, cum nemo inuitus priuari debeat iure suo. l. inuitum. & l. in vendentis. C. de contrahen. empt. licet quidam contra in d. cap. quia propter, & idem putat. ibi Abbas in aliis negotiis ecclesiæ expediendis, quia cum compromissum fit res voluntaria. l. si dictum ff. de euict. oportet quòd omnes consentiant: vt dicitur in capit. omnes. de constitut. & per Ioann. Andr. in rubric. de re. iur. in vj. in Mercurial. Dicebat tamen Hostiensis. quòd si sint tres tantum in collegio, vno inuito, duo possunt compromittere suadente necessitate. capit. quanto. de consuetud. cum propter paucitatem collegiatorum non possit seruari forma scrutinij, quod & æquum est, & per Doctores communiter approbatur. sed de hoc multum dubitat Abbas in dicto capit. quia propter. vbi videndum. posset tamen maior pars capituli inuita minori admittere aliquos ad consulendum, secundum Compost. & Abb. in d. c. scriptum. ratione de qua ibi per eos.

k Eligendi. Bene eligendi: quia si iam elegerunt dubitetur tamen de validitate, ac viribus electionis, non possunt canonici de & super dicta validitate electionis facere compromissum in præiudicium electi, etiam si ab aliquo opponatur de nullitate. semel enim functi sunt officio suo, Abb. & Doctor. in cap. cum inter canonicos. per illum textum eodem.

l Certo modo. Vtputa quòd teneantur scrutari secretè vota omnium, & illum eligere in quem consenserit maior pars capituli, & sanior. cap. cum dilectus. eo. & cap. cum expediat. eo. in vj. & sic compromissi forma & scrutinij iungi possent, quod putatur vtilius: vt not. in d. c. cum expediat. Non tamẽ possunt compromittentes tollere substantialia capituli quia propter, vt ibi not. Abbas. licet possint simpliciter compromittere, promittendo in prælatum illum recipere quem arbitri elegerunt. cap. causam. extr. eod.

nullum habiturum eſſe Iuris effectum [a].

Poteſtas arbitrorum non expirat re non integra etiam non ſecuta electione. h.d.

Quod ſi intra terminos conſtiterint, quod ab eis geſtum fuerit, vſque adeò ratum habendum erit, vt etiam non ſecuta electione [b], re tamen non integra [c] demandata ſibi poteſtas reuocari non poſſit [d]. Oſtendimus quibus modis electio celebretur, conſequens [e] nunc eſt vti videamus, & qui poſſunt eligere, & in quos cadere poſſit electio.

QVI ELIGERE eligique poſſint.

Quibus ius eligendi competat. hoc dicit.

IVs igitur prælatum eligendi ad Canonicos [f] hodie [g], & ad viduatæ Eccleſiæ pertinet colle-

a Effectum. c.cum dilectus, eod. cap. cum olim. de arb. cap. dilecta. de reſcrip. l. diligenter. ff. manda.

b Electione. c. in cauſis. eo. vnde ſumitur.

c Non integra. Sed quando dicitur res non integra? reſpon. ſecundum Inno. & Abb. in c. in cauſis. eod. cum attinguntur ſubſtantialia ipſius negotij, puta cũ inceperũt arbitri tractare de perſona eligenda: ſecus ſi ſolũmodo ſint expleta aliqua pertinentia ad ſolennitatem actus: vt, quia celebrauerunt miſſam ſpiritus ſancti, vel quid ſimile, licet gloſ. in Clem. fi. de procura. dicat rem eſſe integram cum non fuerunt facta præparamenta: ſed in iudiciis dicitur res integra ante litem conteſtatam.

d Non poſſit. Videtur ergo quòd re integra hæc poteſtas reuocari poſſit: argumen. l. j. ff. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſdict. quod Goffre. Vinc. & Hoſt. admittunt inſtar mandati. §. rectè. inſtit. manda. Alij contra: argu. l. ſicut. C. de act. & obligat. vt diffuſè not. in c. in cauſis. eod. Communis reſolutio habet quòd ſi vniuerſitas dedit hanc poteſtatem compromiſſariis gratia ipſorum compromiſſariorum, quod etiam re integra reuocari non poſſit: quia tunc eſt quædam ceſſio iuris: ſiue donatio. vnde non poteſt reuocari. C. de donat. l. ſiue. C. de tranſact. l. quamuis. C. de reuoc. dona. l. ſi donationem. xvij. q. ij. ca. non enim. c. ſuper quæſtionib. §. porrò. de offic. deleg. c. quod ſemel. de re. iur. in vj. xxxij. q. v. c. hortendus. & viij. q. ij. cap. dilectiſſimi, & quod hic, & in cap. in in cauſis. dicitur re non integra intellige maximè. Aut hæc poteſtas non fuit data fauore perſonarum, ſed eccleſiæ, ferè vt facilius expediatur electio ita quòd compromiſſarij fuerunt deputati nudi miniſtri, & executores, & tunc procedat argu. à contrario ſenſu, & reuocari talis poteſtas poterit, ſecundum Ioan. Andr. & Abb. in d. c. de cauſis. & Inno. in cap. conſtitutus. de conceſſ. præbend. & fac. §. illud quoque. j. de collat. in dubio autem reuocari poſſet cum gratia non præſumatur, nec donatio. c. fin. de tranſlat. prælat. l. cum de indebito. ff. de probat. & not. in l. cum quidam. ff. ſi cert. pet. Qualis autem eſſe debeat talis reuocatio, & an ſufficiat tacita, ponit Abbat. in d. c. de cauſis. & ex hoc §. & ſuperiore collige notabilem differentiam. nam ad contrahendum ſpirituale coniugium, ſufficit dare mandatum in genere: vt hic, & in d. c. de cauſis. & cap. quia propter. eod. ſecus in carnal.: quia oportet quod detur mandatum cum certa perſona. l. generaliter. ff. de ritu nupt. & not. in cap. fin. de procur. libro ſexto.

e Conſequens. Imo prius dicendum fuit de perſonis tam eligentium, quàm electorum, & poſteà de formis electionis. l. ſi quæramus. ff. de teſtam. & ſuprà de eccleſi. conſtit. §. fin. Sol. non ſemper ſeruatur ille ordo, vt apparet inſtit. de teſtament. ord. & inſt. quibus non eſt permiſſ. cond. teſtam. vt diſputatur latè per Moder. legiſt. in d. rubri. inſtit. de teſta. ordin.

QVI ELIGERE eligique poſſint.

f CAnonicos. vt c. in Geneſi. c. eccleſia. ij. c. Cumana. ſ ca. cum in veteri, & cap. congregato. & cap. bonæ. el primo. eo. & idem ſi in veritate fortè non ſit canonicus, ſit tamen in quaſi poſſeſſione canonicatus pacifica: vt in d. c. in Gene. & querelã & cap. cum olim. de cauſ. poſ. & propri. & in c. conſultationibus. de iur. patro. & not. s. tit. prox. §. j. etiam ſi ſuccumbat in cauſa ſibi mota ſuper canonicatu, vel iure eligendi. Bal. in l. ij. C. de ſerui. & aqua, & j. de inſtit. §. interdum. Sed contra hoc videtur c. Cumana. ext. eo. de quo dic vt in d. c. in Geneſi. & in d. c. Cumana. Et quod dicit hic canonicos, intellige etiam de ſupernumerariis, ſecundum Inno. in c. cum M. Ferrarienſis. de conſt. & Firman. in tract. de epiſcopis. lib. 1. in tertia parte: ſecus tamen eſt in beneficiatis etiam ſi ſint in eccleſia perpetuo beneficiati: quia ſolum canonici faciunt collegium. c. nouit. de his quæ fi. à prælat. & not. Doct. in c. ij. de inſtit. & per Abb. in c. j. eo. & not. in c. dilecta. de exceſſ. prælato.

g Hodie. Ideò dicit hodie: quia aliter erat olim, c. j. d. xxij. & habetur d. lx. lxj. & lxiij. & lxix. ſparſim per tot. & j. q. vj. per tot. & viij. q. j. & q. iij. per tot. & not. in cap. quamquàm. de electio. in vj. Et intellige quod hic dicitur inſpecta diſpoſitione iuris communis, nam noſtris temporibus, & multis etiam retro annis Pontifices Rom. ad tollẽdas magnas diſcordias, quæ oriri ſolent in electionibus, conſueuerunt ſibi reſeruare prouiſiones omnium eccleſiarum Patriarchalium, Archiepiſcopalium, & epiſcopalium: vt apparet in ſecunda regula Cancellariæ Apoſtol. quæ ab omnibus Pontificibus confirmatur & renouatur, vnde fit, vt hæc materia electionis parum noſtris temporibus practicetur maximè in Italia, propter regulam ſupradictam.

a Colleg

gium [a]: Sed & si qui consuetudine [b], vel praescriptione, pacto [c], vel priuilegio [d] fuerint muniti, ab electione minimè sunt excludendi.

Impuberes & non constituti in sacris non possunt eligere. hoc dicit.

Sed neque in pupillari aetate [e] cōstituti, neque ij qui sacris ordinibus non sunt decorati [f], sunt admittendi: Absurdum [g] enim esset, si ad tanti ponderis res explicandas, ij quorum nullum est animi iudiciū [h], & ad sacra tractanda, ij qui nondum illa attigerunt. [i] assumerentur.

Excommunicatus minore excommunicatione eligit secus maiore.

Illud quaesitum est, an excommunicati ad eligendum admitti possint. Et sanè si minoris [k] excommunicationis vinculo tamen fuerint innodati ab electione arcendi non [l] sunt,

a Collegium. Vnde si vacet sedes Metropolitana, electio non pertinet ad suffraganeos, sed ad ipsos canonicos. concor. cap. bonae. ij. de postul. prael. vbi not. Abb. consuetudo tamen quòd vnà cum canonicis etiam suffraganei eligant, valet. d. cap. bonae. & hic.

b Cōsuetudine vel praescriptione. ita vt consuetudo sit diuersus modus quaerendi ius eligendi à praescriptione: vt firmat Firman. in suo tract. de episcopis i. lib. in tertia parte, vel potes exponere consuetudine praescripta, cum simplex consuetudo non praescripta non tribuat ius eligēdi, vt traditur per glos. Abb. & alios in cap. Cumana. eo. est autē generale quòd xl. ann. spacio iura spiritualia & eis annexa praescribuntur: vt habetur in cap. de quarta. de praescrip. requiritur tamen quòd saltem aliqua dictarum electionum per dictum tempus factarum fuerit confirmata, vt ius eligendi tribuatur Innoc. in cap. cum venissent. de restit. in integ. Bald. in c. si vasallus. quid sit inuestitura. in vsi. feu. & in l. ij. C. de ser. & aqua. habetur per Firma. in d. tract. eod. loco, & de materia in cap. cum eccl. de causa pos. & propriet. & in c. querelam. eod. & in ca. bonae. de postu. praelat. & in cap. ea noscitur. de his quae fi. à ma. part. cap. & in cap. cum ecclesiis de praeben. in vj.

c Pacto. Vt in c. scriptum. eod. possunt ergo electores extraneis ius eligendi communicare, nec mirum cum possint etiam totam potestatem in compromissarios transferre. cap. causam. & in c. in causis. & in c. quia propter. eo. & §. per compromissum. ꝫ. tit. proxi. sed hoc vel vno discrepante impediri potest, scilicet vt extraneus habeat vocem in eligendo. Compost. & Ab. in d. c. scriptum. sic & compromissum vno contradicente impeditur. dicit tamen Compost. quòd maior pars posset extraneum admittere ad consulendum, licet non ad eligendum: argumen. cap. obeuntibus. distinct. xiij. & per Abb. in d. c. scriptum.

d Priuilegio. Cap. cum dilectus. de consuetud. & ex priuilegio etiam laicus posset interesse electioni: vt per Abb. in c. quisquis. col. ij. versi. Tertio & vltimo quaeritur, licet non ex consuetudine. cap. Messana. eod. & per Abb. vbi supra.

e Aetate concord. cap. ex eo. eod. in vj. nec distinguimus hic vtrum malitia suppleat aetatem, sicut nec in finienda tutela. l. indecoram. C. quando tut. vel curato. & institut. quibus modis tutel. finit. in princip. licet secus in matrimonio. cap. puberes. de despon. imp. sed solum attendetur in masculo numerus xiiij. ann. in foeminis. xij. vt in d. cap. ex eo. & cap. indemnitatibus. eod. titul. & lib. & quòd requiratur aetas ad canonicatum, & alia beneficia, latè per Abb. & alios in cap. super inordinata. de praebend. & aliquid per eundem in cap. ex parte. versicu. nam video. de restit. spol.

f Decorati. Huic iuris ordinationi per coelectores derogari non potest, vt in Clement. vt hi. de aetat. & qual. & quod dicitur hic de pupillari aetate, videtur secundum ius nouum esse superfluū, cum satis videatur esse si dicatur de constituto in sacris ordinibus quae minori xviij. annis non conceduntur. Clem. fin. de aetat. & qualit. nisi dicamus procedere in electione fienda per moniales de Abbatissa, in quibus non cadunt sacri ordines. & haec habilitas in eligendo sufficit quod subsit tempore instantis electionis non autem vacationis ecclesiae: vt plenè not. in d. Clemen. vt hi qui. aliàs fin.

g Absurdum. A quo vitando bonum est argumentum. l. nam absurdum. digest. de bon. libert.

h Iudicium. Vt l. j. C. de fals. mon. lege cum praetor. §. non autem. ff. de iudic. l. secunda. §. puberes. ff. de iu. immuni. l. fin. C. de milit. testament. l. spurij. §. minores. ff. de decur. tertia quaestione septima. §. tria. & capite. ex parte. de corp. viti. capit. cum virum. & capit. cum simus. de regul. Eadem & maior ratio est in furioso, qui nec carnale matrimonium potest contrahere. capite dilectus. de sponsali. & trigesimasecunda quaestione septima. capitulo neque furiosus. nec religionem nouere. capitulo sicut. primo de regula.

i Attigerunt. Argumentum quòd nemo dat quod non habet. lege traditio. ff. de acquirendo rerum dominio. & l. si vniuersae. C. de leg. & §. fin. ꝫ. de confirmation.

k Minoris. Quae sit autem minor vel maior excommunicatio, dices vt infra de sentent. excommun. in princip.

l Non sunt. Capit. illa. eo. cap. si celebret. de cler. excommun. minist. solum enim minor excludit à perceptione sacramentorum, non autem à communione fidelium.

Anathemate autem percussi, ab omni penitus eligendi facultate repelluntur [a].

Suspensus à Canone eligit, secus ab homine.

In suspenso quoque non absimilis obtinet distinctio. Si enim quis per solam Canonis dispositioné suspensus sit, electioni interesse minimè prohibetur. Si verò per Iudicis sententiá, Anathematizato similis habebitur [b].

Eligere à superiore prohibiti, absentes, heretici, non possunt eligere.

His quoque & illi annumerari debent, quibus à superiore ne eligant [c] interdictum est. Item absentes, qui tamen si legitimis causis ad electionem accedere impeditos esse se docuerint, aliis de capitulo votum suum demádare, secundum ea, quæ proximè [d], exposuimus, minimè sunt prohibendi. Hæreticis [e] autem vel non catholicis indistinctè Ius eligendi adimitur.

Ob non seruatam formam, & ob negligentiam eligentium, electio deuoluitur ad proximum superiorem. h.d.

Interdum tamen accidit, vt ij, quibus ab initio Ius eligendi competit, eo iure postmodum priuentur [f], vtputa si qui aliter [g] quàm per præscriptas [h] formas eligere tentauerint. Item qui per tempus [i] constitutionibus diffi-

a Repelluntur. Et meritò cum diuulsus sit à corpore Christi mystico: vt j. de sentent. excommu. in princ. sed quid si maior pars fuerit excommunicata, an alia & minor pars eligere poterit sine ea. Item quid si vnus est excómunicatus, & eligit cum aliis, an tota electio vitiabitur. Respon. vt not. ix q. j. c. si. & per Abb. in cap. illa. eod. Quid si vn⁹ ex compromissariis esset excommunicatus, an vitietur tota electio? Respon. distinguendum est vtrum excommunicatio sit manifesta, an occulta. Item vtrum remaneat maior pars in non excommunicatis, an cótra: vt per Abb. in ca. in causis. in fin. de elect. Item an semel criminosus, vel aliàs inhabilis, præsumatur adhuc durare in eadé, in eodem crimine & inhabilitate? Respond. vt per Abba. & alios in cap. cum inter. eod.

b Habebitur. Et sic not. quòd mitius agitur cú lege, quàm cum homine. l. Celsus. ff. de arbit. quod quomodo procedat habetur per Bartol. in l. amplius. ff. rem rat. habe. & per Moder. Canon. in c. pastoralis. §. cum autem. de offic. deleg. per Bal. in c. sicut. de cohab. mul. & cle. & per Salyc. in l. iij. q. iij. C. ex quib. cau. infam. irro. & per Abb. in c. dilectus. de præb. & concor. ca. cum inter R. seniorem. eo. & cap. cum bonæ. de ætat. & qualit. & cap. postulasti. de cler. excommun. min. Et talis suspensus non solum non potest eligi, sed nec etiam postulari. cap. j. de postul. prælat. & pro distinctione huius. §. faciunt quæ ponit Firman. in suo tractatu de episcopis, lib. j. versicu. lix. Sed cum actus eligendi non sit ordinis, quemadmodum excommunicare & iudicare, sed potius iurisdictionis: vt dicitur in capitulo transmissam. eod. videtur quòd electio facta à suspenso vel suspensis valere debeat, cum suspensio solum ea adimat quæ sunt ordinis. Resp. vt latè not. per gloss. & Doct. in capitulo cum dilectus. de consuetud.

c Ne eligant. Scilicet sine sua licentia quam petere si sint in mora tempus à canone statutum currit. capit. fin. eod. quia posse dicitur, qui potest facere vt possit. l. qui potest. ff. de re. iu.

d Proximè. Vt supra titulo proximo. §. primo. vbi etiam notat. & in capit. quia propter. §. final. eodem.

e Hæreticis. Fac. capitulum apertè. & capitulum miramur. xxiiij. q. j. & cap. fin. ix. q. j.

f Priuentur. Per sententiam non ipso iure: vt nota. in capitulo. quia propter. Versic. nisi eo. Sed opponitur d. c. cum in cunctis. eod. sol. secundum Abb. ꝙ ille textus loquitur cum peccatur eligendo, hic cum peccatur contra formam traditam in eligendo. supponitur tamen facta de idoneo, vnde maior est peccatum in materia, quàm in forma. quod fac. contra nó. xij. quæst. ij. in summa. & in capit. sine exceptione.

g Aliter. Quid si alio loco fuerit facta electio quàm in consueto? quidam quòd non valet legitima cessante causa, vt not. in cap. in nomine domini. distinctio. xxiij. tu die contra licet eligentes in loco non consueto malè faciant: vt per Abbat. in capit. cum in terra. eod. vel distingue vt per eundem in cap. quod sicut. §. j. eod.

h Præscriptas formas, scilicet in §. celebratur. s. titu. j. & in cap. quia propter. §. fin. eod. sed quid si publicato scrutinio superueniat defectus in forma, puta. quia non fuit facta collatio vel communis electio. Respond. vt per Abbat. in cap. publicato. eod. ante fin.

i Tempus. Scilicet trimestre in ecclesiis episcopalibus, & regularibus: vt in capit. ne pro defectu. eod. in quarum vacatione cum maius vertatur periculum, breuius ad prouidendum tempus statuitur, quàm in aliis, in quibus statuitur tempus sex mensium. cap. ij. de concess. præben. fac. cap. vbi periculum. eod. in vj. & videtur id obtinere etiam secundum iura antiqua: vt distin. l. cap. postquam. & cap. obeuntibus. dist. lxiij. & differt superior casus ab hoc: quia in superiore requiritur sententia, vt dictum fuit super ver. priuentur. sed hic ipso iure inducitur deuolutio, fac. cap. licet. & cap. fin. de sup. neg. prælat. & c. quamquàm. eo. in vj. vt electio facta

post

nitum, in eligendo negligentes [a] fuerint, quo casu ad proximum superiorem [b] eligendi potestas deuoluitur.

Electio facta de indigno Ius eligendi transfert ad Romanum Pontificem.

Alia sanè causa eorum est qui scientes [c] indignum eligunt aut postulant. Nam licet & ij eligendi Iure priuētur [d], id tamen non ad Primatem, aut Archiepiscopum, sed immediatè ad summū Pontificem deuoluitur [e].

Laici non possunt eligere.h.d.

Laicis quoque etiam si Principes [f] sint, nullo neque consuetudinis [g] neq; præscriptionis, neque conuentionis Iure ad electionem [h] aspitare [i] permittitur. Patroni tamen circa iam factam electionem non indecenter [k] postulatur assensus.

Qualem episcopum esse oporteat. h.d.

Oportet [l] autem eū qui in Episcopum eligendus sit, cum ars sit artium [m], regimen animarum ætate maturum esse, natalibus illæsum [n] corpore integrum, fama candidum, literis instructum, religiosum, prudentem, temperatū, castum, hospitalē, mansuetum, irreprehensibilem secundum ea quæ latius infra dicturi sumus: Si enim ad seculares honores sine suffragatione meritorum indignum est perueniri, & notari ambitus solent,

post talem deuolutionem est ipso iure nulla: argu. tamen contra. in §. is tamen. j̃. de collat.

a Negligentes. Aliud si legitimè impediti. c. ne pro defectu. eod. & distin. xxviij. cap. Siracusanæ. & dist. lxj. cap. bene nouit. & cap. quia diuersitatem de concess. præben. nec eo casu erit necessaria aliqua protestatio: vt not. in d. c. ne pro defectu. & puniuntur, & priuantur solum pro illa vice. d. cap. ne pro defectu.

b Superiorem. Olim tamē ad Papam. c. dilectus. de conce. præb. & hic ad quem facta est deuolutio debet pariter intra tres menses eligere. d. cap. ne pro defectu. eo.

c Scientes. Scilicet omnes siue simul & semel, siue separatim: vt not. in c. quāquam. eo. in vj. si autem solum aliqui, tunc deuoluitur potestas ipso iure, vel per sententiam, cum peccant in forma. c. quia propter. eo. Sed pone pars eligentiū peccauit eligendo scienter indignum, remansit ergo ius eligendi in aliis, illi non eligunt intra debitum tempus, ad quem fiet deuolutio ad Archiepiscopum, an ad Papam? Respond. ad Archiepiscopum. vt resoluitur in capit. cum Victoniensis. eod. & in cap. quanquàm. eod. in vj.

d Priuentur. Et ipso iure. c. quanquàm. eo. in vj.

e Deuoluitur. Sed quæ est ratio differentiæ inter casum & casum? Respond. velut dicit lex quòd si quis fuerit negligens in petenda bonorum possessione intra centum dies, locum facit succedentibus in gradu. l. j. §. decretali. & §. quod dicimus. ff. de success. edict. si autem ob crimen vel indignitatem hæreditas applicatur fisco non sequentibus in gradu. ff. de his, quib. vt indig. l. Claudius. & l. mulierem. & C. eo. tit. l. hæreditas, sic curia & Papa hoc casu succedunt non superior secundum Ioan. Andr. in c. quanquàm. eod. in vj. Et quod dicitur hic de electo indigno, solum obtinet in ecclesiis cathedralibus: vt d. cap. quanquàm. vbi in fin. not. sed superior. §. etiam in regularibus. cap. ne pro defectu. eod.

f Principes. Immo si princeps eligendo vel inuestiendo se intromittat excommunicationem incurrit. xvj. q. vij. cap. si quis deinceps. cum seq. & taliter electus debet deponi, ead. q. c. si quis episcop⁹. cum seq. licet aliquando dicta potestas Imperatori fuerit concessa. cap. Hadrianus. dis. lxiij. sed fuit reuocata, d. §. verum. & amplia quòd hic dicitur, vt procedat etiam si electionem talē confirmauerit superior ecclesiasticus: nam neque tunc subsistit: habetur per Abb. & alios in c. quisquis. e. Item amplia si laici essēt admissi ad coeligendum cum clericis: secus si ad coadiuuādum electionem, Docto. in cap. Messana eo.

g Consuetudinis. c. Messana. & cap. sacrosancta. eo. & vtrobique not. etiam si esset tanti temporis cuius initij memoria non extaret. Ab. in d. c. Messana. posset tamen induci cō suetudine ꝙ mors episcopi nuncietur Principi, & ab eo petatur licentia eligendi: aliàs electio non valeat. Ab. post Inn. in c. quod sicut. §. j. eo. Item vt post factam electionem requiratur consensus Principis: vt late per Abbat. in cap. cum terra. eod.

h Ad electionem. Bene tamen possunt interuenire ad coadiuuandam electionem: vt dicitur in c. Messana. & in c. quia propter eo. & in c. principibus. dist. lxiij. Item possunt interuenire ex permissione Papæ: vt not. in c. nobis. de iu. patron.

i Aspirare. Etiam tanquam compromissarij: vt per Abb. in cap. causa quæ eo.

k Indecenter. C. nobis. de iur. pàtron.

l Oportet. Quod sequitur vsque ad fin. pertinet ad secundam partem rubricæ. & ponuntur in hoc. §. quasi per indicem omnes qualitates de quibus latè disputatur in distin. xxxvij. & pluribus seq. & in ca. cum in cunctis. eod.

m Artium. Ex eo quòd animæ sunt pretiosiores aliis rebus. xij. q. j. c. præcipimus. & xxiiij. q. iij. cap. si habes. & ca. cum infirmitas. de pœn. & re. vide quòd not, Abb. in c. cum sit. de æta. & qua. ord. in fi.

n Illesum. Sufficit tamen quòd sit legitimatus à Papa.

Papa. Abbat. in cap. cum Victoniensis. eod.
a Documenta. Fac. c. miramur. in fi. distin. lxj. & not. ex hoc quòd mala vita probat quem ambitiosè peruenisse ad dignitatem, sic contra, merita alicuius excusant ab ambitione. j. q. j. cap. quibusdam. fac. quòd scribit Lamprid. in vita Alexandri, qui si quem præfectum vel rationalem ordinare vellet, nomen prius ipsius publicè proponebat vt si quis quid haberet criminis proferret exemplo Christianorum qui idem obseruabant in ordinandis sacerdotibus.

quos probitatis documenta [a] non adiuuant: quàm diligens, ac prudens habēda est dispensatio diuinorum munerum, & Ecclesiasticarū dignitatum?

Minor triginta annis, excommunicatus, suspensus, & non cōstitutus in sacris, & schismaticus non reconciliatus, non possunt eligi.

Igitur is qui ad episcopalem dignitatē præmouendus est, annos natus esse debet non minus triginta [b]. Nam ea ætate Dominum [c] & baptizatum esse, & concionatum fuisse legimus. Alioqui si quis minor fuerit, eligi non poterit. Idem Iuris est in iis qui aut excōmunicationis [d], aut suspensionis [e], vinculo sunt innodati. Sed nec ij qui in sacris ordinibus non sunt, constituti saltem subdiaconatu [f], neque schismatici [g] eligi debent.

b Triginta. Scilicet completis, vt habetur in cap. cum in cunctis. eo. arg. contra. ff. de mu. & hon. l. in rempublicam. sed dic aliud in secularib. dignitatibus, aliud in spiritualib. vel speciale est hoc in episcopo, in aliis autem inferioribus dignitatibus sufficit legitimum annum attigisse. d. c. cum in cunctis. §. inferiora. quādo autem annus cœptus habeatur pro completo, vel non. Can. in d. ca. cum in cunctis. & in c. licet. eo. & in c. j. de æta. & qual. & in Clem. j. de æta. & qual. & per legistas in l. qua ętate. ff. de testa. & in l. cui legatur. ff. de leg. j.

c Dominum. Quidam, vt Ioan. Chrysost. tenet quòd dominus nō compleuerat xxx. an. sed tamen inchoauerat, vt not. in c. presbyter. dist. lxxviij.

d Excommunicationis. Tam maioris quàm minoris: vt not. in c. illa. eod. licet in dubio maior veniat, vt habetur in c. pe. de sent. excom. & j. eo. tit. §. sed quęri. maiori ergo requiritur habilitas vt quis eligi quam vt possit eligere: vt s. eod. §. ex his, & de hoc per Firma. in tract. de episcopis in princ. lib. 2. num. 4. & adde quòd excōmunicatio impedit promotionem, etiam quo ad seculares dignitates: vt per Abb. in c. venerabilem. eod.

e Suspensionis, habetur in cap. cum dilectus. de consuet. in c. cum inter R. seniorem, in c. cum bonę de ætat. & quali. cap. postulasti. de cler. excommun. mini. & hoc verum siue quis suspensus sit à beneficio cap. per inquisitionem. vbi in fin. no. siue ab officio: vt dicitur in d. c. cum dilectus. Et idem est de eo qui non seruauit interdictum c. ad hoc. de post. prælat. c. fi. de exces. prælat. & per Firma. in suo tract. de episcopis. lib. 2. in princ.

Eligentes indignum per triennium eligi non possunt. h. d.

Illi quoque qui scienter indignum eligunt, non solum eligendi potestate priuandi sunt: verum etiam per triennium, vt ab aliis eligi possint, se ipsos inhabiles reddunt [h].

Neophitæ non possunt eligi. hoc dicit.

Neophitæ [i] quoque in Episcopos ordinari prohibentur. Indecens est enim, & valde præposterum eum fieri magistrum, qui nondum didicit esse discipulus [k]. Appellantur [l] autē Neophitæ, qui propositum sacræ religionis nouiter assumpserunt.

DE POSTVLATIONE [m].

Quid sit postulatio. h. d.

Postulatio [n] est eius qui eligi non potest, in Prælatum concors capituli

f Subdiaconatu. Vnica est dictio, concord. ca. à multis. de ætat. & qual. Innoc. & cæteri in ca. cum olim. de re iudi. & in c. dudum. & ca. cum in cunctis. eo. argu. contra dist. lx. cap. ij. & cap. iij. Sol. vt ibi not.

g Schismaticis. De hoc j. tit. ij. §. de illo.

h Reddunt. Vt cap. per inquisitionem. eod. nec mirum cum per hoc tempus suspendatur à beneficiis & dignitatibus, cap. cum in cunctis. eo. dic. vt ibi. & in d. cap. per inquisitionem.

i Neophitæ. De hoc habes distinct. xlviij. per tot. & dist. lxj. per tot. facit. l. nō est facile. ff. de cust. re.

k Discipulus. C. j. dis. xlviij. & cap. miramur. distin. lxj. An autem Iudæus factus Christianus sit capax beneficiorum. per Abb. in c. eam te. de rescrip.

l Appellatur. C. fin. distinct. xlviij.

DE POSTVLATIONE m.

De postulatione. Cum quidam qui non possint eligi postulari tamen possint, vt infra per tot. meritò hunc tractatum superiori connectit.

n Postulatio. Aliter describit glos. in cap. vni. eo. in vj. sed illa non est vniuersaliter conuertibilis cum suo diffinito negatiuè & affirmatiuè, vnde tanquam diffinitio non bona fuit omissa: argu. not. in rubr. de sum. Trin. & fid. cathol. & instit. de obligat. in princip. & not. Abbat. in rubric. eod. qui ponit aliam: aliam ponit Hostiensis in summa eod. cum quibus

quibus hæc in sensu concordat.

facta petitio [a].

Qui non animi vel corporis vitio, sed aliàs non potest eligi: puta minor xxx. annis, vel spurius potest postulari.

Sciendum est enim quosdam esse qui quamuis eligi non possint, postulari tamen minimè prohibentur. Quæ res ita videtur posse commodè diffiniri, vt quicunque [b] non animi vel corporis vitio [c]: sed ob alterius defectum qualitatis eligi impediuntur, iidem tamen postulari possint [d]. Ex hoc apparet eum qui trigesimum annum [e] nondum compleuit. Item in minoribus [f] ordinibus constitutum, aut laicum. Item natalibus læsum, licet eligi non possint, postulari, tamen posse [g].

Episcopus & electus debent postulari non eligi. secus Abbas, & alij inferiores. h.d.

Episcopus [h], quoque cum propriæ sit alli-

a Petitio. Cum in diffinitione electionis dicatur vocatio. hic petitio, colligitur differentia inter electionem & postulationem: quia illa iuri innititur, hæc gratiæ. vnde qui eligunt consentiunt in electum tanquam in sponsum, & per electionē initiatur vinculū spiritualis matrimonij, cap. cum inter canonicos, de elect. & c. fi. de translat. præl. & ☞. de correp. vsu. sub. §. fi. Qui autem postulāt non consentiunt in postulatum vt in sponsum, nec postulatione propriè & strictè accipiendo initiatur aliquod matrimonium: sed postulantes vota in superiorem dirigunt, vt ille de gratia debeat admittere postulatum: vt not. per Abb. in rubr. eod. post Innoc. in cap. j. eo. & not. in c. vni. eod. in vj. Inde fit vt postulantes quidem possint à postulatione recedere, antequam Papæ præsentent: secus in electoribus, vt not. in c. bonæ. ij. eo. & in c. in causis. de elect. & hoc communiter tenetur, secundùm Abb. in d. c. in causis. quamque aliàs adeo similes putentur vt & nomine electionis contineatur postulatio, etiam in materia pœnali, vt post antiquos tradit Abb. in d. c. in causis.

b Quicunque. Hæc regula virtualiter videtur complecti omnes regulas quas ponit Abb. in c. fin. eod. reputatum tamen fuit arduum ab antiquis tradere hanc materiam via methodica: vt apparet ex not. in d. cap. fin.

c Vitio. Adde vel libertatis defectu, ne sit contra cap. j. & cap. ij. & per tot. de ser. non ordi. & ☞. qui promo. non poss. in princ. & §. j. vel potest dici quòd in seruis sit defectus etiam animi & corporis, cum pro mortuis reputentur, vt l. seruitutem. & l. quòd attinet. ff. de re. iu. & instrumenta loquentia seruos appellat Arist. sicuti equos, & alia inanimata facta ad vsum humanum appellat seruos mutos, quod fortè non bene dicitur de iure canonum: arg. c. j. de coniug. ser. Sed adhuc contra de bigamo qui licet nullum patiatur animi vel corporis defectum, tamen postulari non potest, secundum Hostien. in summa, & cap. ij. de biga. non ordin. respondeo satis patitur defectum in animo, cum vitetur ob suspicionem incontinentiæ: vel fortè verius est, illum postulari posse, cum Papa cum tali dispensare valeat: vt per Bald. in cap. at si clerici. de iud. de quo per Firma. in tract. de episcopis in princ. secundi libri quæstione xxv.

d Possint. Sed an postulantes astringātur ad seruandas formas cap. quia propter. de electio. & non videtur, cum ibi fiat solum mentio de electione. l. non aliter. ff. de legat. iij. quod satis admitti potest in postulatione non solenni. secus in solenni, quod declaratur. vt per Ab. in d. c. quia propter. & in cap. j. de postul. prælat. & tenet Inn. in cap. in causis. de elect. Nec ob. quod ca. quia propter. solum vtatur verbo electionis non postulationis, quia iura antiqua promiscuè his vocabulis vtebātur: vt dist. lxj. §. his omnibus. & distin. lxiij. ca. literas. licet strictè sumendo sit magna differentia: vt per Domi. & Perus. in cap. j. §. sed si. de electio. in vj. post glos.

e Annum. Cum hic eligi non possit, cap. cum nobis. & cap. cum in cunctis. de elect. & cap. licet. eod. titu. in vj. & quantum vicinus esse debeat trigesimo vt possit quis postulari, per Abb. in cap. fin. eod. in secunda & tertia regula, & ibi etiam alij Doctor. & iste numerus annorum habet locum quidem in episcopo, sed non in aliis omnibus dignitatibus ecclesiasticis, vt per Abb. in cap. super inordinata. de præbend.

f In minoribus ordinibus. De hoc in cap. dudum. & in ca. cum in cunctis. de elect. Sed an alienæ diœcesis clericus eligi poterit? respondeo sic, tamen & postulandus erit postulatione non solenni: vt per Abb. in cap. fi. eod. in secunda regula post Hostien. in summa vers. quis postulandus.

g Posse. Sed dubitari poterit, quid si is qui eligendus erat postulatus fuerit? respondeo nihil est actum, cum electores debeant prouidere ecclesiæ meliori modo quàm possint, de quo per Abbat. in rubr. eod. & idem in cap. fin. eod. post glos. & habetur in c. vni. eod. in vj.

h Episcopus intellige etiam de non consecrato. c. inter corporalia. de translat. præl. licet aliàs episcopus non dicatur qui non est consecratus. Abb. in c. j. de translat. prælat. & in c. tam literis de restit. & in c. tua nuper. de his, quæ fi. à præl. & in c. eam te. de rescrip. dum tamen non consecratus sit cōfirmatus, nam tantum post cōfirmationem dicitur quis alligatus ecclesiæ, vt per Ab. in c. inter corporalia. in fi. & ☞. tit. j. §. fi. & ☞. de corepiscoporum vsu subl. §. j. de eo tamen fuit aliquando dubitatum: vt per Abbat. in cap. fin. eo. simpliciter ergo electus poterit eligi, cum non sit ecclesiæ alligatus, sed possit priori electioni renunciare, cap. si electio. de elect. in vj. &

gatus [a] Eccleſiæ, ad aliam tranſitum facere non poteſt, ea propter non eligendus, ſed poſtulãdus erit. Non idem Iuris eſt in Abbatibus [b], & cæteris Prælatis, infra Epiſcopalem dignitatem conſtitutis. Iſti enim licet propriæ Eccleſiæ videantur [c] alligati, nihilominus eligi poſſunt: proprium tamen non deſerant monaſterium, niſi licentia legitimè impetrata [d].

DE CONFIRMATIONE electionis.

Electus debet intra menſem conſentire electioni alioqui alius poterit eligi. h.d.

NVnc videndum eſt de cõfirmatione [e]. Sciendum eſt itaque in primis Gregoriana conſtitutione [f] in Lugdunenſi concilio cautum fuiſſe, vt electores quàm primum [g] commodè [h] poſſint, operam dent, vt electi conſenſum habeãt, quẽ ſi infra menſem [i] ſine cauſa legibus cognita [k], electus accommodare diſtulerit, Iure ſi quod ei fuerat ex tali electione quæſitum, ſtatim carere [l] debere. Electoresq́; ad aliam [m] electionem liberè poſſe conuolare.

Electus poſt conſenſum electioni præſtitum, vel notitiam habitam, debet intra menſem ad ſedem Apoſtolicam iter arripere, & quanto citius poterit confirmationem obtinere.

Eadem conſtitutione cauetur electum infra tres mẽſes poſt conſenſum electioni præſtitum: ſi nullum iuſtum impedimentum [n] obſi-

Doct. in c. inter corporalia. Sed an Cardinales poſſint eligi, vel potius debeant poſtulari? reſpondeo vt habetur per Abb. & alios, in cap. bonæ. j. & cap. ſi. eo. & in cap. eccleſia. ij. de electio.

a Alligatus. Epiſcopus ergo qui renũciauit epiſcopatui, cum non ſit alligatus, poterit eligi, & hoc verius, ſecundum Abb. in ca. fina. eod.

b Abbatibus. C. ſi Abbatem. de electi. in vj. cap. cum inter. & ca. dudum. de electio. ca. ſi religioſus. & c. quorundam. de elect. in vj. c. cum venerabilis. vbi Abba. de conſuetud. & latè idem Abb. in c. ſi. eo. in ſecunda regula.

c Videantur. Verbum hoc notat improprietatem: quia propriè matrimonium cõtrahitur ſolum inter epiſcopũ & eccleſiam: inferiores vero ab epiſcopo dicuntur contrahere quaſi matrimonium, not. in ca. quia propter. de electio. & per Abb. in cap. ſi. eo. debent tamen hi poſtulari poſtulatione non ſolenni. vt j. ſequitur, & habetur in cap. j. & c. ſi. eo.

d Impetrata. Quod ſi ſuperior nolit talem licentiam concedere, an poterit aliquo remedio compelli? reſpondeo affirmatiuè ob bonum publicum cap. quod Dei. in fin. de ſtat. monach.

DE CONFIRMATIONE electionis.

e DE confirmatione. Per quam initiatum electione ſpirituali matrimonium ratificatur cap. inter corporalia. de tranſlat. præla. & j. de corepiſc. vſu. ſub.

f Conſtitutione. In cap. quam ſit. de electio. in vj.

g Quam primum. Hoc autem tempus relinquitur arbitrio iudicis, & boni viri, cum iure non reperiatur expreſsè determinatum. l. j. ff. de iur. delib. c. de cauſis. de offic. deleg. & magis intellectu quàm certa elocutione exprimi poteſt cap. Apoſtolicæ. de donat. facit l. mora ff. de vſu. & l. quo enim. §. j. ff. rem rat. habe.

h Commode. Cap. quia propter. de elect. xxij. q. ij. cap. faciat. l. nepos Proculo. ff. de verbor. ſignific. vbi de vi iſtius verbi.

i Menſem. Computandum à die præſentationis & notitiæ huius electionis, cap. cupientes. §. cæterum. de electio. in vj. & not. in cap. quàm ſit. eod. tit. & lib. vbi etiam not. quot dierum eſſe debeat talis menſis, dic vt ibi.

k Cognita. Per hoc patet quòd impedito tempus non currit, facit cap. quia diuerſitatem. de conceſ. præben. ſic & agere impedito non currit præſcriptio.

l Carere. Fortè dicit carere & non priuari, quia ipſo iure priuatur, & non requiritur ſentẽtia priuationis, vt de hoc verbo no. Abb. in ca. nihil. in gloſ. in ver. poteſtatis. de electi. licet ad tollendũ dubiũ poſſet ferri ſententiæ, vt not. in cap. quàm ſit. & in c. commiſſa. de electio. in vj. facit extrauagan. Benedicti de electi. ſi religioſus. & hoc bene procedit cum quis ſine cuiuſquam licentia poteſt conſentire. nam ſi non poteſt, dic vt not. in d. c. quàm ſit, & not. hic quòd electus nõ ſolum poteſt petere cõfirmationem ſuæ electionis, & illam defendere ſine vitio ambitionis, vt per Abbatem in cap. exhibita. de iud. ſed etiam aliquo pacto compellitur, vt hic, & d. c. quàm ſit, imo peccat electus non acceptans dignitatem, ſi non reperitur alius idoneus, Abb. in c. venerabilem. de elect. vbi allegat multa iura concordan.

m Aliam electionem. Idem & ſi non fuerint lapſi tres menſes, ſi electo non fuit præſentata electio: quia eligentes iure proprio poſſunt recedere ante præſentationem, cum regulariter abſenti non quæratur ius, ſecundum Bart. in l. abſenti. ff. de donat. Abb. in cap. ex conquæſtione. de reſtit. ſpol. An autem & quando procedi poſſit ad nouam electionem prima non caſſata, aliquid per Abb. in ca. conſtitutus. de appel.

n Impedimentum. Puta infirmitate, viarum diſcrimine, ſuperioris impedimento: vt in cap. quàm ſit. de elect. in vj. vel longa diſtantia, vt immediatè ſequitur.

ſtat, confirmationem à ſuperiore Prælato petere [a] debere; alioqui trimeſtri ſpatio elapſo electionem eſſe penitus [b] irritandam. Sed cum interdum eueniat, vt aliquorum locorũ [c] vicinitas minus exigat, aliquorũ diſtantia prolixius tempus expoſcat, conſultiſsimè Nicolaus tertius ſanxit [d]. Vt electi [e] quorum electionum confirmationes, ad ſedis Apoſtolicæ examen deducit immediata ſubiectio [f], vel appellatio [g] interiecta deuoluit, infra menſem poſt conſenſum, vel habitam de ipſorum electione notitiam [h], ad ſedem ipſam Apoſtolicam iter arripiant [i], & quantò citius commodè [k] poterunt, cum omnibus iuribus [l], coràm ſede Apoſtolica perſonaliter comparere nitantur, ſuarum electionum confirmationes petituri: aliáque [m] inſuper adiecit, quibus Eccleſiarum periculoſis va-

ſequitur. & in c. cupientes. eod. tit. & lib. frequenti curiæ mutatione, vel ſimili l. ij. ff. ſi quis cauti. & c. ſignificãte. de pigno. c. cum parati. de appel. & hoc tempus eſt quodammodo vtile: quia non ceſſantibus non officit. l. contra maiores. C. de inoffic. teſt. c. ſi autem. & c. plerunque. de reſcript.

a Petere. Sufficit autem petere etiam ſi non obtineat ad pœnam hanc vitandam, ex quo per eũ non ſtat. Idem ſi electores petant, ſecũdum Guil. Berar. & Io. Mona. ca. cum inter canonicos. & ca. cum dilectus. de elect. & ca. dudũ. eo. tit. Idem ſi petat per procuratorẽ, cap. cũ dilecta. de reſcript. Sed & amicus ſine mãdato poterit cõfirmationem petere, & tenebit, ſi ſubſequatur ratihabitio intra legitimum tempus, de quo not. plenè in cap. quàm ſit. de elect. in vj. ſed in caſu ſuo ſeruanda ſemper erit diſpoſitio c. cupientes. de elect. in vj.

b Penitus. Id eſt, ipſo iure ſecundum quoſdam. Alij dicunt electum priuandum ſententia, dic vt plenè habetur in c. quàm ſit. de elect. in vj. in fi. Sed quid ſi electus trãſacto tali ſpatio temporis confirmationem petat, & obtineat, dic non conualeſcit quod à principio fuit nullum, nec poteſt retinere epiſcopatũ, & peccat retinendo fructus, quos non facit ſuos, niſi confirmatio fuiſſet facta ſcienter per illum qui aliàs ſuo iure conferre potuiſſet, ſecundum Guil. & fa. quod not. de æta. & qual. c. cũ bonæ. & cap. quàm ſit. de electio. in vj. Et quæ dicuntur hic de confirmatione non habent locum in electione facta per inſpirationem. Nam quæ ſpiritu Dei aguntur nõ ſubſunt legi. c. niſi de renunc. ſed in dubio melius erit confirmare, cum aliquando, ſecundum Apoſtolum Satanas ſe transfigurat in angelum lucis, facit c. tutius. de pœni. d. ij. & ca. ſæpe. diſt. xlj. c. excommunicamus verſ. quia verò. de hæret. j. q. j. c. teneamus. c. j. de reli. & vene. ſanc. & c. licet. de regul. & tranſ. ad relig.

c Locorum. Sed non videtur ꝙ locorum differentia debeat inducere differentiam deciſionis l. ſuperuacuam. C. de temp. in integ. reſti. & l. cũ interdum. ff. de inſtit. reſpondeo, vt not. in c. cupientes, de elect. in vj. poſt princ.

d Sanxit. ca. cupientes. de elect. in vj.

e Electi. Idem in poſtulatis, vt ſequitur, licet ſecus ſit in electo in magiſtrum hoſpitalis vel templi: vt not. in d. c. cupiẽtes. poſt princ. in ver. electi. bene tamen procedit hoc in electis ad regulares Eccle. vt ibi dicitur.

f Immediata ſubiectio. Et hoc caſu ſecundum quoſdam ſufficit adire legatum de latere, qui Epiſcoporum & Archiepiſcoporũ exẽptorum electiones cõfirmare poteſt, ca. ſi abbatem. de elect. in vj. & infra. de roil. §. authoritate. liceat alij contra: vt no. in c. cupiẽtes. eo. in vj.

g Appellatio. quæ nõ ſit fruſtratoria, talis enim non deuoluit negociũ ad Papam. c. quamuis. de elect in vj. & ſic nõ habet locũ quod hic dicitur, & in ca. cupientes. de elect. in vj. de quo dic vt in Cle. cauſam. de elect. & hoc caſu nõ ſufficeret adire legatũ ſecundũ Gloſſatores antiquos, niſi fortè partes concordarent appellationi renuntiando, c. conſtitutus. de appel. c. ſtuduiſti, & c. licet. de offi. deleg.

h Notitiam. Certam & indubitatam, puta, quia cum eſſet canonicus ibi præſens fuit, vel homines fide digni referũt pro certo ita eſſe: arg. c. j. de poſtul. & c. illud. de cle. excõ. mi. vel de eo literas accepit authenticas, nõ enim cuilibet referenti credere tenetur. ad hoc quod not. in c. cum olim. de dolo & cõtu. Sed quid ſi iſte ſcit quidẽ ſe electum, ſed neſcit appellatũ? reſpondeo vt not. in c. cupiẽtes. de elect. in vj. Item adde, quòd non ſtatim poſt certum nuncium currit tẽpus, ſed debet dari tempus ad deliberandum: abſurdũ enim eſſet hoc caſu non habere inducias ad deliberandũ, & de hoc no. in c. cupientes. eo. in vj. vnde ſumitur.

i Arripiant. Sed non ne rogatus debet recedere inuitatus fugere & ſola debet illum neceſſitas excuſare? l. ſi quenquã. C. de epi. & cle. quomodo ergo iter arripiet, & ſe ingeret, niſi inuitetur & rogetur? reſpondeo & qui electus eſt, videtur inuitatus & rogatus, & authoritate conſtitutionis hoc facere poterit: arg. l. Gracchus. C. de adult. aliàs enim laqueus pararetur, quod eſſe non debet, xxvij. q. j. cap. de viduis. & ca. literas. de reſtit. ſpol.

k Commode. Hæc autem commoditas diffinietur arbitrio iudicis: vt pleniſſimè not. in cap. cupientes. de elect. in vj.

l Iuribus. Id eſt, rationibus conſiſtentibus circa factum: quia Papa omnia iura habet in pectore.

m Aliáque. Quæ habentur in cap. cupientes

§.quod si per viginti, vsque ad fi.de elect.in vj.

a Periculosis vacationibus. Immo etiam si vacationes non sint periculosæ, haber locum quod dicitur in d.c.cupientes.de elect.in vj. vnde sumitur, puta si sit qui in temporalibus & spiritualibus ministret c.obitum. & cap.Catinensis. d. lx. nec enim causa periculi cessãte, cessat dispositio d.c.cupientes.l.j.§.sexum. ff. de postu. xxxij. q.vij.c.tantum, quia finalis causa constitutionis est vt Ecclesiæ celerius expediantur. facit ca. si postquam. §.j.de elect. in vj. & vide quod traditur de hoc in c.post translationem.ext.de renunciat. & lxj. d.§. his omnibus. aliàs cã.neophitus. & intellige quod hic dicitur quacũq; vacatione siue per mortem, siue per cessionem siue per depositionẽ, siue alio quocunque modo, cum eadem sit ratio, nec alterum exprimatur ; cap. susceptum. de rescriptis.in vj.

cationibus[a], ac malignantium[b] subterfugiis, electorúmque incommodis facilè occurritur: quæ non solum in electionibus, verum etiam in postulationibus[c] obtinere voluit.

Non confirmatus non potest res Ecclesiæ administrare.h.d.

Quandiu autẽ quis confirmatus non est, rerum ecclesiasticarum administrator esse non potest[d]. Quod si negotiis[e] Ecclesiæ ad quam vocatus est se se temerè ingesserit[f], omni iure, quod ei per electionem quæsitum fuerit, statim priuandus[g] erit: nullo neque Oeconomatus[h], nec procurationis[i] prætextu excusandus[k].

Electo non est obediendum nisi literis confirmationis ostensis hoc dicit.

Petet[l] igitur is qui confirmatus est, ab Apostolica sede[m] li-

b Malignantium. Et per hoc tollitur contrariũ de cap.nullus.iii.quæst.iiij. vbi quòd reorum est subterfugere: quia id intelligendum est opponendo veras & legitimas exceptiones, nõ autem malitiosas & falsas: vt in cap.cupientes.de elect.in vj. & hic, consueuit tamen dici quòd qui habet ius in principali, cauillationes & malitias aduersarij potest per alias expellere, sicut clauus clauo truditur, nec videtur fraudem facere qui fraudem excludit l.cum pater.§.Titio.ff.de leg.ij.& sic potest procedere d.cap.nullus. fa.xxiij. quæst.ij.cap. dominus noster.& c.dilectus.de Simo.el primo. Non tamen per vtentem falso instrumẽto licet vti alio falso instrumento: vt per Moder.Cano.in ca.olim. in princ.de rescript. & per legist.in l.ea est natura.ff.de re.iur.

c Postulationibus. cap.cupientes. § denique. de elect.in vj.

d Non potest. Quia si electi ante confirmationẽ administrarent, non curarent de confirmatione, ne se periculo cassationis submitterent. Item confirmatio nihil operaretur, si administrationem sine confirmatione haberent electi. Item si electionem ex legitima causa cassari contingeret, non ita de facili electi possent remoueri fac. cap.qualiter. cap.nosti.& cap.cum in cunctis.de elect.& in cap. auaritiæ.eodem tit.in vj. Sed quid si à confirmatione fuit appellatum ? nunquid si appellatione pendente administrabit incurret pœnam? fuit hoc disputatum aliàs, vt not.in d.cap.auaritiæ.& conclusum quòd incurrat. fac.cap.oblatæ.in fi. de appel.& l.reus.§.reum contra quem.ff.de mun.& honor.hoc tamen nisi appellatio esset talis quæ non teneret.& sic procedit cap.constitutis.el ij.de appel.

e Negociis. Tam spiritualibus, vt excommunicare, absoluere: interdicere, pœnitentiam iniungere, & simil. vt cap.accedẽtibus. de excel.prælat. quàm temporalibus, vt recipere census, & debita, habere curam colligẽdorum fructuum.& simil.c. auaritiæ. de electio. in vj.

f Ingesserit. Per se vel per aliũ, ꝑ parte vel in totũ, in iudicio vel extra: vt c. auaritiæ.de ele.l vj.

g Erit. An autem hæc priuatio fiat ipso iure, vel per sententiam, dic vt plenè in cap.auaritiæ. de elect.in vj.

h Oeconomatus. Oeconomus est cui res ecclesiastica gubernanda mãdatur l.iubemus. in princ. C.de sacrosf.ecclesf.

i Procurationis. Subaudi vel alio quæsito colore: vt in cap.auaritiæ.de elect. in vj.puta Vicaria, commenda,& not.de hoc in cap.qualiter.de elect. sumebantur enim huiusmodi fraudes ex decretali in cap.cum nobis olim.in fi.de elect.

k Excusandus. Sed an excusaretur consuetudine, ita vt consuetudo administrandi ante confirmationem teneat? & ꝙ non teneat in collegio vel dignitate ecclesiastica, firmat Abb.in ca.pactáque postquã.& in c.qualiter.de elect.secus autem officio vel dignitate profana, vt in Rectore studij: quia licet & electio facta per collegiũ seculare debeat confirmari, vt not.in l.priuatorũ. C.de iurisd. om.iud.& in rectore scholariũ Bal.in Aut.habita. C.ne fil.pro patre.nihilominus valeret cõsuetudo in cõtrarium,& ita dicit seruari cõmuniter in studiis Italiæ. Item Abb.in c.nihil de elect. ponit plures casus in quibus vel de iure, vel de consuetudine, defertur ex sola electione administratio sine confirmatione,& in dignitate Ecclesiastica nõ reprobat indistinctè hanc consuetudinem, sed distinguit, vt per eum in d.cap.nihil.

l Petet. Contextus hic sumptus est ab extrauag. Bonifacij viij.de elect.incipit. Iniunctæ.

m Sede. Sed an quod hic dicitur, habebit locũ in inferioribus à Papa confirmãtibus? videtur ꝙ sic. cap.in

teras [a], confirmationis suæ tenorem cõtinentes, illísque ostendet [b], ad quos ea res pertinet, alioqui nulli eum absq; dictarũ literarũ ostentione recipere, tenebũtur. Quod & in promotione apud dictam sedem facta, & in consecrationis [c], vel benedictionis [d] munere, locum sibi vendicat.

Confirmatio non conceditur nisi cum causæ cognitione hoc decet.

Is autem ad quem confirmatio pertinet [e] diligenter [f] examinare debet, & electionis processum, & personã electi: (est enim hoc generale, vt ad eũ pertineat examinatio [g] ad quem manus impositio spectat.) Et cum omnia ritè concurrunt: tunc munus ei confirmationis impendat [h]. Quod si secus factum fuerit, non solum deiiciendus erit indignè promotus: verum etiam indignè promouens puniẽdus [i]. Nihil est enim quod Ecclesiæ Dei magis officiat [k], quam si indigni ad regimen [l] assumantur animarum. Quod cum in cunctis [m] sacris ordinibus [n] sibi locum vendicet, in

cap. in causis. de re iudi. Sed contrarium videtur verius cum simus in materia pœnali, & contra ius cõmune: vt plenius not. in extrauag. Bonif. de electione; incip. iniunctæ.

a Literas. Nota casum in quo requiritur probatio in scriptis. similes notantur in ca. Romana. §. postquã. de cens. Vnde quamuis aliàs iniuria fiat ei cuius dicto credi deberet, si ab eo exigeretur scriptura. c. legebatur. & ibi no. Panormitanus, secus tamen esset hoc casu, & aliis similibus requirentibus à iure scripturam. Sed an literæ credentiæ probẽt aliquem assumptũ ad aliquod officium? respõdeo negatiuè: vt p Bart. in l. Lucius. ff. de fideiuss. & per Abbat. in c. coram. de offic. deleg.

b Ostendet. Scilicet in princ. officij, id est, dum acedet ad prælaturam, nec enim indesinenter cogetur literas ostendere. simile not. in cap. si iudex. de sentent. excom. in vj. & satis planum est ex hac litera.

c Consecrationis. Sed pone consecratus literas papales habere non potuit propter obitum Papæ, nunquid tenebitur multo tẽpore in curia remanere? respondeo non. dãnatur enim temeritas eorum qui se ingerunt administrationi, sed necessitas nõ excluditur: & vbi non est culpa, nec pœna debet infligi, cap. sine culpa. de re. iud. in vj. Vnde temeraria præsumptio hic reprobata ad alium casum non debet extendi, nec prohibitio generalis excludit casum aliàs licitum, ca. super quibusdam. extr. de verb. sig. Item statuta & priuilegia cũ trahuntur ad iniqua sunt reuocanda, ca. si. de sent. excommu. in vj. & dist. lx. §. verum. cap. suggestum. de decim. l. ex facto. ff. de vulg. & pupil. & pulchrè per Abbat. in cap. nihil de electio.

d Benedictioonis. Hoc verbum ad Abbates pertinet; verbum cõsecrationis pertinet ad Episcopos, not. in cle. ij. de sta. regula. & in cap. quod sicut. & in c. vnic. de sacr. vnct. & not. per Ab. in c. nihil. de elec.

e Pertinet. Is est eius immediatè superior qui confirmandus est, qui non solum per se, sed etiam per delegatum poterit hanc confirmationem explicare: vt habetur in cap. nihil. de elect.

f Diligenter. Adhibito etiam consilio capituli, licet consensus eius non sit necessarius, Abbas in c. qua fronte. de appel.

g Examinatio. No. ergo quòd is debet examinare qui confirmat, & talis examinatio debet ex officio fieri, etiam si nihil obiiciatur contra electum. cap. cum nobis. & cap. venerabilem. de elect. & ca. quid est cito. distin. lxxvij. & cap. cum ex iniuncto. de hære. quia confirmatoris interest ne puniatur si promoueret indignũ, immo hodie confirmatio. facta sine causæ cognitione, est ipso iure nulla, de quo dic vt habetur in c. fin. de electio. in vj. vbi etiam habes an idem sit in admissione postulationis, vel collatione beneficij, & vide per Abb. in capit. nihil. de elect. in notab.

h Impendat. Hodie hæc confirmatio non est necessaria. Papa enim sibi reseruat potestatẽ super omnibus dignitatibus, solet tamen de gratia electos confirmare, vt per Ab. in cap. nihil. de electio.

i Puniendus. Quomodo autem puniantur illicitè promouentes, & promoti, latè not. in cap. nihil super verbo suspendatur. de elect. parit tamen nulla & inualida confirmatio non nullos effectus, de quibus vide per Abba. & alios in ca. cum. super. de caus. possess. & proprieta.

k Officiat. Quia quod fit à prælatis facile trahitur in exemplum, cap. magne. est deuot.

l Regimen. Not. quòd prælati dicuntur regere animas, vnde aliàs dicuntur reges. xij. quæstion. j. capit. duo sunt. hac ratione omnes habentes curam animarum possunt appellari prælati capit. nihil. vbi Abbas. de elect. non tamen strictè: vt not. infra de vit. & honestat. prælat. in Rubr.

m In cunctis. cap. cum in cunctis, de elect. & infra de vit. & honest. præl. in princ.

n Sacris ordinibus. Potes hic largè intelligere etiam de constitutis in minoribus ordinibus, qui & ipsi possunt appellari sacri. vt not. xxxij. dist. in summa: licet per excellentiam solum subdiaconatus, & superiores appellentur sacri. vt per Ab. in cap. j. de cle. coniu.

Episcopo tamen multò fortius [a]: qui ad curá aliorum positus in se ipso [b], debet ostendere, quomodo cæteros in domo Dei oporteat conuersari.

Inter duos electos preponendus dignior h.d.

Quod si fortè eligentium vota in duas se diuiserint partes: Is confirmatoris iudicio alteri præferendus erit, qui maioribus iuuatur studiis, & meritis [c].

Si vnus sit postulatus, alius electus, preponitur electus æquè idoneus, nisi postulantium sit duplo maior numerus. Qui tamen si ignoranter indignum postulauerint, nec postulatio nec electio valet, sed si scienter, electio tenet h.d.

Et si vacante Ecclesia scisso in duas partes capitulo, alius quidem electus fuerit, alius verò postulatus: quæri potest electióne confirmanda, an verò postulatio sit admittenda [d]. In qua specie si tam postulatus, quàm electus sint idonei responsum [e] est, Si postulantium numerus sit eligentium duplò maior [f] vtique postulationem esse admittendam: sin id minus, electioné confirmádam [g]. Sed si postulantes indignum [h] nescij postulauerunt, nec postulatio, nec electio rata habéda erit: si scientes, & prudentes: erit electio confirmanda.

In confirmatione facienda citandi sunt quorum interesse potest.

Illud [i] etiam confirmantem obseruare oportet, ne dum nimia in confirmando celeritate [k] vtitur contra doctrinam Apostoli [l] proprium affectum Iuri [m] & æquitati præponat. Itaque si coelectus aliquis vel contradictor apparet, ante

a Fortius. Arg. à minori. de quo dicit not. in cap. cum in cunctis. de elect.

b In se ipso. Facit cap. magnæ. de voto, & j.q.j.c. vilissimus. & j.q.vij. c. conuenientibus, & in Aut. de sanctissimis episcopis. §. damus.

c Meritis. Cócord. cap. quoniam. de iu. patron. cap. si fortè. lxiij.d. & de hoc habetur in cap. cú Ecclesia vestra. de elect. & in c.ij. de offic. custo.

d Admittéda. Nota hic differentiam inter postulationé & electionem: quia postulatio non dicitur cófirmari, sed admitti, & hæc admissio habet vim electionis, & confirmationis, sed electio dicitur confirmari, vt hic, & cap. scriptum. de elect. vbi de ratione diuersitatis dicitur p Abb. & Doct. & vide quod not. infra de corepiscoporum vsu subla. §. i.

e Responsum est. In c. scriptú. de elec.

f Duplo maior. Id est, facta à duabus partibus capituli, vt si ex triginta canonicis viginti postulant, & decem eligunt, habetur in simili in d. ca. licet. de elect. & in c. indénitatibus. eo. tit. in vj. & per Io. And. in c. si quando. eo. tit. & libro, & ratio huius casus est secundum Doct. in c. scriptum. de elect. quia potentia capitularis seu vniuersitatis consistit in duabus partibus, vnde in tertia parte non est aliqua virtus capitularis, l. nulli. & l. planè. ff. quod cuiusque vni. no. Vnde licet postulatio sit via extraordinaria, & electio ordinaria, ex quo tamen virtus capitularis sequitur illam viam extraordinariam, illa est præferenda, & vide quæ not. in capit. cupientes. §. pen. de electio. in vj.

g Confirmandam. Etiam si non sit facta à maiore parte capituli. Sed contra de his quæ habentur in cap. Ecclesia. ij. & cap. coram. de elect. vbi dicitur quod debet concurrere ad electionem maior pars capituli. Sol. quòd hoc speciale est quando electio concurrit cum postulatione, & specialitatis ratio potest esse: quia non datis duabus partibus postulantium non est ibi reperire potétiam capitularem: sed aliquid de virtute capitulari reperitur nunc in parte eligentium cum habeat aliquos de duabus partibus, & habito respectu q eligentes prouidét per viam ordinariá, & meliori modo quo potest, scilicet consentiendo tanquam in sponsum aliis persistentibus in via extraordinaria, meritò præfertur ipsa electio maximè quòd sic citius consulitur, & prouidetur ecclesię, Abbas in cap. scriptum. de elect.

h Indignum. De materia in cap. scriptum. de elect.

i Illud. cap. illud. distinc. xxiij. & cap. si. de elect. in vj.

k Celeritate. Nota hic reprobari celeritatem. Est enim inimica consilio, vt dicit Solomon. & est quod hic dicitur generale in omnibus personis promouendis viij. questione ij. capit. dilectissimi. & hoc tam ob reuerentiam sacramenti recipiendi cap. iudæi. de cósec. distin. iiij. quàm etiam ob multas alias rationes, de quibus prolixè not. in capit. fina. de elect. in vj. & facit hoc contra iudices sententias accelerantes, contra capit. iudicantem. xxx. quæstio. v. & tradita in l. prolatam. C. de sentent. Interdum tamen commendatur & desideratur & pluribus de causis, de quibus not. in dicto capit. final. super verbo, celeritate.

l Apostoli. Scilicet ad Timoth. capitul. v. & xxiiij. d. §. j. & distinct. lxxviij. capit. quid est cito. & de election. capit. cum nobis. & capit. final. eod. titul. in vj.

m Iuri. Quod facere non debet, cap. si quis episcopus. in fi. distin. vij.

Nominat

cõfirmationem nominatim [a] vocandus est: alioqui si nemo apparet, in foribus Ecclesiæ, in qua electio facta est, generaliter [b] edicendum erit, vt si qui sint, qui confirmationi futuræ velint opponere [c], ad contradicendum, in assignato peremptorio [d] termino, præsentes esse debeât. Quæ omnia locum habent, siue concorditer [e] electio fuerit celebrata: siue non.

Opponentes electioni si deficiant in probationibus sunt puniendi h.d.

Sciant tamen ij qui contra electionem opponẽdum duxerint, se, si probationibus destituti fuerint, ab omni pœnitentiæ [f] præsidio exclusos, legitimis pœnis [g] esse subiiciendos.

Potest dispensari cum electo schismatico, si nullum ordinem à schismaticis susceperit h.d.

De illo dubitari contigit an eius qui abiurato [h] schismate, ad vnitatem Ecclesiæ rediit confirmãda sit electio: & responsum est. Si à schismaticis nullum susceperit [i] ordinem, & eius electio canonicè celebrata deprehendatur posse illam dispensatiuè [k] confirmari [l].

Confirmatione cõtrahitur coniugium spirituale h.d.

Igitur confirmatione secuta, inter electum, & personas eligentium: hoc est Ecclesiam, spirituale coniugium contrahitur [m]. Quapropter cõfirmatus liberam super illis statuendi nãciscitur

a Nominatim. Simile in cap. statuimus. de sent. excommunic.

b Generaliter. Et publicè, quia talia edicta in publico proponi debent, cap. j. de postul. & faciunt quæ not. in Cle. causam. de elec. in §. versi. in quarta Glos. & hoc est contra illos qui adhuc fraudem faciût cõstitutioni, faciendo hanc vocationẽ fieri coram certis amicis.

c Opponere. Et poterit opponi non solum per viam accusationis, sed etiã per viam exceptionis: vt per Abb. in cap. cum dilecti. de dol. & cont. & in ca. accedens. de accusatio.

d Peremptorio. Sed nunquid post hunc terminum veniens audiretur? super hoc dic vt habetur & not. in capit. cum in tua. ext. qui ma. accus. poss. & per Io. And. in addi. ad Specul. in tit. de cita. §. viso. in princ. officium tamen iudicis non conquiescit: vt not. est supra & in ca. cum nobis olim. de elec. Et cum dicit hic peremptorio, subaudi & competenti.

e Concorditer. Id est, nemine discrepante: vt not. in c. cupientes. in verb. concordem. de elec. in vj. & per Abb. in cap. in causis. de elec. & in c. non potest. de re. iudi. quo tamen casu videbatur dicendum non esse necessariam hanc vacationem, cum omnibus concordantibus non videatur facile vt compareat accusator.

f Pœnitentiæ. Nec enim in alterius detrimentum propositum mutare licet, ca. mutare. de re. iu. in vj. cum suis concord. ad idem cap. publicato. de elec. Et quod semel placuit, non potest amplius displicere, vbi versatur alterius interesse. ca. quod semel. de regul. iur. in vj. nisi in casibus in quibus iura pœnitentiam & variationem admittunt, vt ibi not. Sed quid si promouendus consentit quòd opponens renunciet obiectui vel qualitati obiectus? respondeo vt not. in capit. ab eo. de electio. in vj.

g Pœnis. Quæ sint autem pœnæ huiusmodi: dic vt in cap. j. §. fin. & capit. si forte, & capit. ab eod. & capit. cupientes. de elec. in vj.

h Abiurato. Abiurare est cum iuramento renuntiare No. ergo quod schismatici tenentur abiurare velut hæretici: aliàs non sunt ab Ecclesia recipiendi, capit. quia diligentia. de elec. in vj.

i Susceperit. Idem si susceperit sed ignoranter: quia cũ ordinaretur nesciret damnatum ordinatorem capit. j. de schism. ix. quæst. j. c. ordinationes. facit j. q. j. capit. si quis à simoniacis.

k Dispensatiuè. Sed à quo obtineri debebit dispensatio? respondeo à Papa tantum, secundum Abb. in capit. quia diligentia. de election. Immo non videtur necessaria dispensatio, c. ferrum. dis. l. Sol. quod ibi dicitur habet locum quo ad Deum secundum Hostiens. secus est quod ad homines, vt hic, & capit. quia diligentia. de elect. & in capit. quia circa. de bigam. & in capit. fina. de temp. ordi.

l Confirmari. No. ergo casum in quo electio nulla tanquam facta de ineligibili dispensatiuè admittitur & confirmatur per superiorem, concord. cap. quia diligentia, vnde sumitur, regulariter contra cap. innotuit. de elec.

m Contrahitur. capit. inter corporalia. de transla. vbi de materia latè per Butri. Abba. & reliquos; non tamen propterea potest appellari Episcopus ante consecrationem, cum non sit consumatum coniugium spirituale: vt per Abbat. in capit. eam te. de rescript. & in capit. de multa. de præbend. Argumen. tamen contra in capitu. primo. de translat. prælat. Sol. vt per Abbas ibi. Sed an possit saltem appellari prælatus? respondeo affirmatiuè, cum habeat officium cum iurisdictione, vt hic, & hoc facit prælatum, Abbas in dicto capitulo. de multa. & & hoc tenet Abbas in capit. tam literis. de testibus.

facultatem [a].

Confirmatus & nõdum consecratus, exercet solum quæ sunt iurisdictionis, nõ quæ sunt ordinis. Et nemo dat quod non habet. hoc dicit.

Hoc autem sic intelligi oportet, vt eorum quidem quæ iurisdictionis sunt, vt putà, corrigendi [b], excommunicandi, iusiurandum exigendi, conferendi, confirmandi, & iis similium libera confirmato permissa sit tractatio [c]. Ea verò quæ non iurisdictionis, sed ordinis sunt, veluti [d] Clericorum ordinationes, benedictiones virginum, depositiones, Ecclesiarum, & Altarium consecrationes, ante propriam consecrationem peragere prohibetur. Neque enim ratio suadere videtur, vt quis in alios id conferre possit, quo eundem indigere [e] dignoscitur. Quod si consecratus sit, non solum quæ iuridictionis, verùm etiam quæ ordinis sunt, exequi poterit.

DE CONSECRATIONE.

Consecratio expediri debet intra tres menses post confirmationem. h.d.

Debet igitur is qui Canonicè [f] electus, cõfirmatus, & examinatus [g] est, nouissimè cõsecrari. Quod quidẽ ne Ecclesia Pastoris quasi [h] destituta solatio, aliquod patiatur incommodum, intra tres [i] menses post electionẽ, nisi legitimũ subsit impedimentum [k], expediri debet. Alioqui si Metropolitanus, aut ij ad quos ea res pertinet negligẽtes fuerint. Ecclesiasticis condemnationibus subiiciẽdi erunt.

Consecrationi interesse debent ad minus tres Episcopi: alioqui non valet. h.d.

Ordinationi autem interesse debent nõ so-

a Facultatem. Sed non ne requiritur installatio? cap. vt nostrum. de offic. Archid. respondeo id ita demum si sit consuetudo, vt per Abb. in capit. cum super. de cau. poss. & propr. & per eundem in cap. transmissam. de elect. aliàs & ante installationem cõfirmatus administrat. ad quid ergo installatio? respondeo secundum Abb. in d. capit. cum super. vt acquirat possessionem Ecclesiæ quam non acquirit ex eo solum quod agit pro iuribus Ecclesiæ. Item propter solennitatẽ quandam, ne videatur propria authoritate intrare possessionem. Item intellige quod hic dicitur si alius non sit in possessione. vt per Abb. in d. capit. cum super.

b Corrigendi. Sed an possit etiam deponere? respondeo vt per Abb. in capit. transmissam. de elect. & facit ad hunc text. capit. sicut. §. prætetea. de elect.

c Tractatio. Sed an possit indulgentias concedere? respondeo affirmatiuè, vt per Abb. in capit. suffraganeis. de elec. poterit etiã si sit Archiepiscopus confirmare suffraganeos, secundum Butr. & Abb. in cap. j. de transla. præl.

d Veluti. Not. hic quæ dicantur esse ordinis, alia etiam enumerantur per Abb. in ca. veniens. de præs.

e Indigere. Et sic nota quòd nemo dat quod non habet. fac. l. traditio. ff. de acquirend poss. l. si vniuersæ. C. de leg. Sed quid si non erat verus prælatus, an ab eo gesta debeant haberi rata? respondeo vt per Abb. & alios in capit. dudum. de elect. & per Legistas in l. Barbarius. ff. de offic. prætoris.

DE CONSECRATIONE.

f Canonicè. Quia si consecraretur non canonicè electus, & cõsecrans & consecratus essent deponendi. ca. nullus. dist. lxij. cum concor. ibi alleg.

g Examinatus. Secundum ea quæ habes in c. qui Episcopus. dis. xxiij. & scrutinium siue examen hoc quod fit in consecrando nunquam est omittendum, etiam circa notum d. c. qui Episcopus. vbi not. secus est de scrutinio electionis, quod potest omitti in personis notis. di. xlvij. ca. de Petro. & dist. xciiij. cap. valde.

h Quasi. Hæc dictio diminuit parũ de signo cui additur, nec enim Ecclesia cuius Episcopus adhuc consecratus non est, potest absolutè dici viduata, cũ cõfirmatus exerceat in Ecclesia ea, quæ sunt iurisdictionis vt supra tit. proxi. §. fi. & per Ab. in c. inter corporalia. de translat aliquãdo tamẽ est veritatis expressiua: vt in l. j. ff. de transact. & in Euãgelio Gloriam quasi vnigeniti, sed regulariter contra, vt hic & per Ab. in c. dudum. j. de elect. & in c significauerunt. de iud. & in ca. parochianos. de decim. & in c. fin. §. in aliis: vt lit. non contest. Sed cum nõ cõsecratus nõ exerceat quæ sunt ordinis, nec possit Episcopus appellari. c. tua. de his quę fi. à prælat. sin. cons. cap. & no. in Cle. j. de baptis. & per Ab. in rubr. & cap. j. de translat. prælat. & supra tit. j. §. fi. ideò saltem largè videtur Ecclesia viduata, & sine viro. fac. cap. quoniam. distinct. c.

i Tres menses. Vt in capit. quoniam. distin. c. & c. quoniam. distinct. lxxv. & capit. de Siracusanæ. distinct xxviij.

k Impedimentũ. Veluti si sit causatũ ab inexcusabili necessitate, vt in cap. quoniam. distin. lxxv.

lum Metropolitanus [a], verùm etiam comprouinciales [b] Episcopi, qui numerũ conficiant trium [c]. Nam & beatus Iacobus qui Iustus appellatus est: à Petro, Ioanne, & altero Iacobo. Apostolis ordinatus est[d]. Successoribus suis, scilicet, formam dantibus: vt non minus quoque tribus Episcopis, cæteris quoq; assensum præbẽtibus, Episcopus ordinetur. Quòd si ab vno, vel duobus Episcopis ordinatio expedita fuerit: taliter ordinatis, vt Episcopi nominẽtur à Sanctis Patribus interdicitur: ergo si nomen[e] non habent, officium qualiter habebũt?

Suffraganei à Metropolitano vocati debent comparere vel se excusare. h.d.

Euocandi sunt igitur à Metropolitano suffraganei, qui si omnes concurrant, bene est, si aliqui conuenire non possunt, sui præsentiam [f] per epistolam facere debent.

Archiepiscopus impeditus consecrationem sui suffraganei alteri committere potest. h.d.

Quod si Metropolitanus, vel infirmitate, vel alia iusta causa [g], ita præpediatur, vt suorum suffraganeorũ aliquem consecrare non valeat, alicui coepiscoporum vices suas demandare [h] poterit, à quo consecrandus munus consecrationis recipere tenebitur [i].

Deficientibus Episcopis cõprouincialibus aduocandi sunt Episcopi vicinæ prouinciæ.

Illud quæsitum est: si in prouincia, in qua olim plures Episcopi fuerint, vnum tantũ remanere cõtigerit, quid fieri debeat, cum & solus ordinare non possit, & nullos quos cõuocet habeat prouinciales? De hoc in Sardicẽsi cõcilio statutum legitur: vt su-

a Metropolitanus. Immò in casu non sufficiet interuentus Metropolitani, puta si sit confirmatus à Papa: quia tunc non poterit consecrati per inferiorem sine licentia Papæ: arg. in cap. meminimus. vbi Abb. not. c. in distribuendis. de temp. ordi. & ca. antepen. vbi not. de elect. in vj. nisi tamẽ aliud haberet consuetudo.

b Comprouinciales. c. Episcopi. cap. prouinciales. & per tot. dist. lxiiij.

c Trium. Computato Metropolitano: vt not. in c. Episcopis. dist. lxiiij.

d Ordinatus est. Sed non ne omnes Apostoli erant Episcopi? videtur quòd sic: quia Petro fuit datus Pontificatus: & alij quoque fuerunt pari potestate prædití. ca. in nouo. dist. xxj. Item Episcopi successerũt in locum Apostolorũ: vt ca. quorum. dist. lxviij. ergo Apostoli fuerunt Episcopi, & de Iuda legitur, Et Episcopatũ eius accipiat alter: quomodo ergo Iacobus de nouo fuit ordinatus Episcopus? res. vt not. in ca. fin. dist. lxvj.

e Nomen. Facit distin. lxviij. §. quod autem. Vnde etiam versus. Si re priueris, nec nomẽ habere mereris. fa. l. statutis. C. de sent. ex breui. re. l. à nullo. C de feriis. xxxij. q. iiij. c. dicat. in fi & dist. lxvj. ca. fratrem. & xvj. q. j. c. si cupis.

f Præsentiam. Nota quòd per epistolam dicitur quis exhibere præsentiam suam. concor. c. non debet. dist. lxv. quod tamen nõ valeret ad cõtrahendam stipulationem: vt in l. j. ff. de verb. obl. sed bene vt procurator exoneretur à satisdatione. l. si procuratorem. ff. de procu. arg. contra de pœni. dis. j. c. quem pœnitet. & inst. de aut. tuto. §. 1. & l. pupillus. §. obligari. ff. de aut. tuto. per nuntium quoque siue per procuratorem dicitur quis exhibere præsentiam suam, not. Doct. in c. cum parati. de appel. per c. Episcopus. dist. xviij. fac. c. pen. de iur. calum. vide quæ not. in Cle. dudum. de sepul. in verb. præsentari. & in ca. ea noscitur. de his quæ fi. à prælat. facit hoc ad statuta & alias dispositiones requirentes præsentiam alicuius.

g Iusta causa. Videtur ergo quòd nisi sit aliquod iustum impedimentum ex sola voluntate & arbitrio non possit Archiepiscopus cõmittere hanc consecrationẽ, contra tamen tenet Hostiens. in capit. quod sedem. de offic. ordi. vnde hic sumitur, & eius opin. communiter tenetur, vt per Abb. d. loco, & quod hic & in d. cap. quod sedem. dicitur de impedimento, habet locũ de honestate.

h Demãdare. not. ergo quòd Archiepiscopus demãdat ea quæ sunt ordinis, & sic committit ea quæ sunt meri imperij, cum exerceatur in consecrando iurisdictio ex officio nobili ad publicam vtilitatem: vt habetur in capit. quod sedem. de offic ordin. & in cap. ex qua. de consecr. Eccles. vel alt. & in cap. suffraganeis. de electio. quod intellige vt infra de consecr. & repar. Eccles. vel alta. §. consici.

i Tenebitur. Vt cap. pastoralis. de offi. ordi. tenetur etiam intra duos menses visitare Archiepiscopum, nisi sit impeditus, quo casu debet etiam impedimentum significare per literas. cap. si quis in metropolitana. distinct. lxv. & not. in cap. quod sede. de offi. ordi. sed an quemadmodum consecrandus suffraganeus tenetur recipere munus consecrationis ab eo cui hoc est demandatum. ita & officium consecrandi is cui est actus consecrandi demandatus? Resp. quòd si est suffraganeus hoc onus detrectare non potest: secus si sit non subditus, vt per Ab. in d. c. quòd sedem.

a Superstes Episcopus. Arg. q vniuersitas in vno residet.l.sicut.§.si.ff.quòd cuiusque vniuer. no.immo potius est arg.in cōtrariū,cū iste solus nō possit q vniuersitas potuit pro quo arg.in l.si grege. ff.de leg.j.& §.si grex.inst. de leg.& fac.ad q.an si oēs electores delinquant in eligendo præter vnū, in illo resideat ius eligēdi. de quo vide q no.c. si.dist.lxv.& in c. p inquisitionē de ele.

b Conuocet. Sed nunquid tenebūtur isti cōuenire ad cōuocationem istius? Resp.tenentur:qnia nisi venirent,peccarent.arg.xj.q.j.in c. sicut enim.& c.præcipimus.dist.xc.& debent tunc cogi ab ipso prælato,vel Papa.Quidā dicunt q etiā ab isto cōpelli possunt authoritate.d.c.fin.dist.lxv.& sic quandoq; par in parē habet imperiū. fac ij.q.vj.c. placuit. el ij.& vj.q.iiij.c.ij.

c Episcopos. Sed quis dabit his expēsas? R.Ecclesia quæ vacat. arg.iiij.q.iii. c.venturis.& x.q.iij. c.cauendum.& xii. q.ij c.charitatē,quòd si sit tenuis tunc comedent de suo.c cum ab omni.de vit.& hon.cleric.

d Ordinet. Quid si superstes hoc facere negligat:tunc prouidendū erit iusta tenorē.c.fi.dist.lxv.

e Tertia. Multiplex est ratio de hora tertia:quia tunc debet missa publicè celebrari.de conse.dist.j. c.nocte.sine qua nec Ecclesia potest consecrari. c. omnes.de consec.dist.j.Item quia spiritus sanctus in igneis linguis hora tertia dicitur descendisse super Apostolos.c.nocte.in quorum locum succedunt Episcopi.c.in nouo.dist.xxj. Item quia illa hora Dominus est crucifixus,vt ibidem dicitur,& illa hora Apostoli consecrauerunt Paulum & Barnabam:vt not.in cap.ordinationes.el j distin.lxxv. An autem hora vel missæ celebratio sit de substātia consecrationis;vel collationis ordinum.not.in d cap.ordinationes.& in ca.quod sicut.§.j.de elec.

f Scrutinio. Vt cap.qui Episcopus.dist.xxiiij.& cap.ordinationes.dist lxxv.

g Codicem. Sed an hæc libri supra caput tentio sit de substantia actus? respon.communiter tenetur quòd non:vt not.in c.Episcopus dist.xxiij.

h Tenentes. Sed quæritur an quilibet horum ordinet Episcopum?& potest dici quòd nullus horum ordinat,sed quilibet cōsecrat. cōsecrare enim est cum alio sacrare.xxiiij. q.j. cap.pudenda. sicut plures ferunt trabem,ita quòd nullus per se.l.ita vulneratus.§.j.ff.ad leg.Aquil. argu. contra in l. vulgaris.ff.de furt.

perstes Episcopus [a] cōuocet [b] Episcopos viciniæ prouinciæ, & cū eis cōprouinciales sibimet Episcopos [c] ordinet [d].

Quomodo sit explicanda cōsecratio h.d.

Congregatis igitur hora Dominicæ lucis tertia [e] Episcopis, & Scrutinio [f] cū precibus celebrato, duo supra caput ordinandi, Euāgelij codicē [g] tenentes [h], manus imponant, & vno super eodē benedictionem fundente, cæteri qui adsunt manibus suis caput eius tangant, atque illud vnà cum manibus, sacto chrismate deliniant [i]:quo demum peracto Ecclesiæ Romanæ,atq; eius Pontificibus fidelitas [k] secūdum formā Gregoriani rescripti [l] iuranda erit.

DE RECEPTIONE & authoritate Pallij.

Pallij receptio non est differenda,& quid sit pallium.

Hoc amplius [m] Metropolitanum [n] prospicere oportet: vt pallij petitionē [o], & receptionem non differat [p]. Cum sibi sine pallio Episcoporum cōsecrationem [q] minimè permissam scire debeat.Est autem pallium Metropolitanorum [r] insignè

i Delineant. Vt in capit. vni. de sacra vnctio.

k Fidelitas. Sed an fidelitas & homagium sint idem? respon.non, & differunt pro vt ponitur per Abb.in c.ex diligenti.de simo.

l Rescripti. c ego. de iureiu.ca.significasti. de elect.& de forma qua inferiores iurant episcopo per Abb.in cap.tua nos.de iureiur.

DE RECEptione & authoritate Pallij.

m Hoc amplius, &c.q.d. ne dum cōsecrādus est Metropolitanus, verū hoc amplius,&c.

n Metropolitanū. Metropolitanū ideò dicit & non archiepiscopum: quia ante pallij receptionem nō debet appellari archiepiscopus.Abb.in ca.suffraganeis. in iij.not.de elect.& in ca.nisi.eo.sed Ab.bene potest appellari Abbas ante benedictionem. Abb.in cap.inter ij.de re iu.

o Petitione. Sed à quo petet?resp. à patriarchis, vel à summo Pontifice secundum distinctionem Abba.& But.in Rub.eod.

p Differat. Vltra tres menses deputatos etiam consecrationi.c.quoniam.dist.c.& per Abb.in cap. ad honorem.eod.

q Consecrationē. Multa sunt præterea quæ non potest Metropolitanus sine pallio exercere,vt cōuocare concilīū,cōficere chrisma,& alia in c.quod sicut.§.super eo in fin.de elect.poterit tamen Metropolitanus talem consecrationem demandare: vt supra tit.proxi.§.quòd si Metropolitanus.

r Metropolitanorum. Sed cur non dicit generaliter Episcoporum, cum & Episcopi vtantur pallio?ca.cum in iuuentute. de præsumpt.& ponant etiam de Episcopis Host in sum.eod.& Ab.in rub. resp.de iure com.Episcopis pallium non competit sed ex priuilegio tantum:vt per Abb in rub.eo.

Ornament

ornamentum [a], quod de corpore [b] beati Petri sumitur, Pastoralis officij plenitudinē [c] designans.

Volens aliquid palliando obijcere, debet iurare de calūnia, & intra duos menses obiecta probare: alioquin tenetur ad pœnā talionis. h.d.

Cuius receptio, vt citius explicetur nouissimè [d] constitutum est, ne per cuiusuis criminis obiectionem fortè palliando faciendam differri possit: nisi obijcientes corporali iuramēto præstito firment se, nec agere quicquam callidè, ac de obiectis promptā fidem, hoc est intra bimestris temporis spatium [e] afferant ad talionis, vel extraordinariā pœnam se Præsidis obligantes arbitrio, si obiecta minimè probauerint. Quod si contradictores ista facere renuerint, eorum obiectionibus nequaquam obstantibus ad ipsius traditionem pallij procedendum erit.

Metropolitanus solum in sua prouincia, & certis diebus pallio vtitur, & pallium personam sequitur, & ideò commodari non potest.

Sed eo nec semper, nec vbiq; Metropolitanus vti poterit (id enim soli Romano Pōtifici [f], dum missarum celebrat solēnia permittitur) verum in sua tantum prouincia [g], ac certis duntaxat diebus [h]. Et cum personam [i] pallium non transeat, nec alteri commodari [k] poterit: & cum eo quisque sepeliendus [l] erit.

Pleraque dicta de creatione Episcoporum habent locum etiā in alijs Prelatis.

Hæc de creandis Episcopis dixisse sufficiat. Nunc de illorum vita [m], ac qualis eorum debeat esse conuersatio, pleraque & de cæteris sacerdotibus intellecturi paucis expediamus.

DE VITA [n], ET honestate [o] Pralatorum [p].

a Ornamentum. De cuius forma per Abb. in alios in rubric. eod.
b Corpore. Id est, de altari vbi est situm corpus beati Petri. cap. significasti. vbi not. de elect.
c Plenitudinem. Vt dicitur & not. in cap. nisi. & in cap. ad honorem. eodem.
d Nouissimè. Vt in extrauagan. Ioan. xxij. de aut. & vsu pallij. quæ incipit malitiis.
e Spatium. Nota quòd id quod fit intra duos menses, videtur fieri in continenti.
f Romano Pontifici. c. ad honorē. eo.
g Prouincia c. ex tuarum. eod. nisi aliter ex priuilegio sit sibi concessum, licet consuetudo etiā generalis id nō posset inducere, habetur in d. c. ex tuarum.
h Diebus. c. pen. & cap. fin. eod.
i Personam. c. ad hoc. eod.
k Commodari. Intellige pro vtendo, non pro videndo: puta vt sartor possit videre vt aliud faciat secundum Ioā. And. & Ab. in c. ad hoc. e.
l Sepeliendus. Sed quid si Archiepiscopus fuit translatus ad alium Archiepiscopatum, cum tunc nouum pallium habere debeat, vt habetur in c. bonæ. ij. de postul. prælat. quid fiet tempore mortis, quidam quòd primum debet remanere apud primam ecclesiam, vt not. in d. c. bonæ, alij quòd debet cum ambobus sepeliri, & tenetur com. vt per Doct. in cap. ad hoc. e.
m Vita. Est hic ordo naturalis. Primò enim fuit dictum qualiter nascuntur vel producuntur in esse. Secundò quales sint vel esse debeant iam in esse deducti. Tertiò qualiter esse desinant, vt infrà de translat. cum tit. sequen. & facit. §. fin. infra de corepiscoporum vsu sublato.

DE VITA, ET HONESTAte Pralatorum.

n Vita. Tripliciter considerari potest vita, alia enim est vita naturæ, alia disciplinæ, alia gratiæ. naturæ vita est animæ & corporis coniunctio, & secundum hunc modum intelligitur quod dicitur à Philosopho quòd viuere viuētibus est esse, & hæc perdurat mediante cibo & potu. l. de his. ff. de trāsact. inde vt quæ sunt ad vitam necessaria interdum contineantur verbo vitæ, vt cū testator reliquit dilectę personæ vitam in domo sua, de quo in l. verbo victus. ff. de verb. signifi. & de hac intelligitur illud quòd præsumitur durare vsque ad centum annos. l. an vsusfructus ff. quib. mod. vsusfr. amit. in l. si vsusfruct. municipibus. ff. de vsufru. leg. & in l. fi. C. de sacrosanct. eccle. l. præponebatur. ff. de iud. vita disciplinæ est modus & ordo quidam secūdum quem quis viuere debet. & secundum hoc dicimus aliā esse vitam clericorū, aliam laicorum. xij. q. j. c. duo, & hominem esse vitæ irreprehensibilis, aliam vitam actiuā, aliam contemplatiuam. cap. nisi. de renunc. c. licet. de reg. Vita gratiæ dicitur cum quis moritur vitiis & viuit Deo per opera bona, hinc illud, qui credit in me vitam habet, & hanc perfectè non possumus habere in hoc seculo. c. maiores. de baptismo. sed de qua legitur in tit. nostro? Respon. de vita disciplinæ.
o Honestate. Intellige de honestate morum, non de modo diuitiarum, vel quantitate facultatum, vt aliqui intelligunt rubricam de vita & honestate clericorum, & malè.
p Prælatorum. Prælati verbum accipitur largè & strictè, largè comprehendit etiam simplicem curatum. c. tua. de clet. ægrot. strictè solum eum qui habet contentiosam iurisdictionem. Abb. in cap. ij.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EM.

de iudic.in c.de multa.de præben.in c.requisisti. de testam.in c.nihil.de electio.in cap.cum ab ecclesiarum.de offic.ordin.in c.fi.de pœnit.& remis.& in d. cap. tua. & an coadiutot possit appellari prælatus. Abb.in cap.de rectoribus.de cle.ægto. vel debil.

DE VITA, & honestate Prælatorum.

Qui præcellit dignitate debet & innocentia præcellere.h.d.

Debet[a] igitur Episcopus esse sine crimine[b], & cunctum populum cui præest, conuersatione, & innocētia præcellere. Qualis enim erit ædificatio discipuli, si se magistro intelligat esse præstantiorem[c]? Nam Episcopus instruere, & admonere omnes debet. Nemo autem rectè monitoris personā suscipit, nisi qui moribus[d] suis aliorum errata condemnat. Quod non solum de Episcopo, sed etiam de omnibus qui domui Dei deseruiunt, intelligi oportet. Quia vehementer Ecclesiam Dei destruit, meliores[e] laicos esse, quàm clericos, quæ que in aliis membris ecclesiæ vacant à culpa, sæpè in sacerdotibus habentur illicita[f].

Episcopus cauere debet ab improborum commertio, & in corrigendo non minus charitatem quàm potestatem exercere debet. hoc dicit.

Ab improborū quoque commertiis abstinebit. Malorum enim consortia bonos corrumpunt[g]. Habebit igitur secum honesti testimonij clericos, qui possint irreprehensibiles inueniri: & si quādo illos siue etiam laicos inter se dissidere contigerit, ad pacem magis, quam ad iudicium compellat, inque illis corrigēdis plus agat beneuolētia, quàm seueritas, plus charitas quam potestas: neque dominari, magis quam consulere subditis cupiat[h], ne quod prouisum est ad cōcordiam[i], tendat ad dissidium[k].

Prælatus in corrigendo debet miscere seueritatem lenitati. hoc dicit.

Cum lenitate tamen seueritas miscenda est: Nam misericordiæ multum demitur, si seueritate omnino sit destituta: ideoq; Rectoribus inesse debet iustè consulens misericordia, & piè sæuiens disciplina: vt nec in disciplinæ[l] rigore be-

a Debet. Necessitatem importat hoc verbum, vt & aliàs. vt per Abb. in c.intelleximus.de iudic. aliquando decentiam. c. j. de despons.impub. vbi Ab. vide per eundē Abb. in c.j.de dol.& cont. & in c. si vir.de adul.

b Sine crimine. Bene dicit sine crimine, & non sine peccato: nam crimen est peccatum grauius. dist.lxxxj. in prin.& cap. Apostolus. aliàs si episcopus deberet esse sine peccato nullus posset in episcopum ordinari.d.cap. Apostolus.fa.de pœnit.dist.ij.c. si enim. & de pœnit. dist. iij. cap. penult.

c Præstantiorem. Sic cap.quis dubitet. dist.xcvj. & c. qualiter.viij.q.j.& ca. statuimus. & cap. quid proderit. distin. lxj. magistri enim moribus & scientia & facundia debent alios præcedere. l. magistros.C.de profes. & magist.lib.10. & erit talis magister cuius contemplatione discipuli paleæ dicantur. xxv. dist. c. criminis. vnde quidam discipuli in hoc decepti nimis festinant ad cathedram, & dum delectantur in loco gloriæ, fiunt aliis authores ruinæ: vt xlviij. dist. c.quoniam, cum magister faciat cathedram, non cathedra magistrum. cap. fin. distinct.xl.

d Moribus suis. Vt cap. nemo.distin. lxxxj. vnde bene Claudianus ad Honor.

-tunc obseruantior æqui
Fit populus nec ferre vetat cum viderit ipsum
Authorem parere sibi. Componitur orbis
Regis ad exemplum: nec sic inflectere sensus
Humanos præcepta valent, vt vita Regentis.

Statutum autem cui conditores non parent præsumitur iniquum: vt per Abb. in c.omnes.de const.

e Meliores. Id est, clericos esse deteriores quàm sint laici, sufficit enim clerico si est bonus, ita not. in ca. qualis. viij.q.j. in fin.

f Illicita. Concor. c. omniū. dist.xxxij. & prælati malè viuendo dicuntur ecclesiam polluere, qd' quomodo procedat. vide per Abb.in cap. veritatis. de do. & contu. Item mala vita p̄lati inducit præsumptionem contra totam ecclesiā quæ illum tolerat. Abb.in cap. per inquisitionem.de elect.

g Corrūpūt. xxviij. q.j.c.sæpe.vnde præsumitur contra prælatum detinētem inhonestos familiares: vt per Abb.in c. nulli.de accusa.

h Cupiat. c.licet. distin.xlv.

i Concordiam. Scilicet vt vnus præsit aliis ne schisma fiat: vt cap.legimus. dist. xciij. & cap. ad hoc. dist.xciv. & j̄. de sacerdo. in infer.grat. const.§.presbyt.

k Dissidium. Quod esse non debet: argu. l.quod fauore. C. de ll. simile est de eccle.ædifi.cap.ij. & extr. de appel.c. reprehensibilis.

l Disciplinæ. Nota quòd æquitas, & mansuetudo miscēda sunt rigori, & quod iudex sequi debet quandam mediocritatem quam poëtæ appellant auream.fac.cap.ex parte.extr.de censi.& l.si seruus. ff.de pigno. actio. & l. nec supina.ff.de iur.& fact. igno.& l. continuus.§.cum ita.ff.de verbo.oblig.& cap.j.de

nignitatem mansuetudinis, nec rursus in mansuetudine districtionem deserát disciplinæ: quodque seuerius castigare necesse est[a], non sæuientis[b] plectatur animo, sed medentis[c].

Prælatus non debet tolerare peruersos. h.d.

Præterea cauendum est ne peruerse agentes[d] conniuendo toleret. Culpam enim facientis[e] habet, qui quod potest negligit emendare: & error cui nõ resistitur[f], approbatur.

Episcopus orationi, & prædicationi debet insistere. h.d.

In primis autem orationi, & prædicationi insistat. Nam præconis[g] officium suscipit quisquis ad sacerdotium[h] accedit: hinc est, quòd super pastores[i] primos in linguarum specie spiritus sanctus insedit. Populum itaque prædicando doceat, sed illa doceat, quæ à Deo ipse didicerit, non quæ illi caro vel humanus sensus[k] suaserit. Ea propter sacris libris iugiter insistere illum oportet: nec enim sufficit Prælatis bona conuersatio, nisi addatur sciẽtia doctrinæ[l].

Episcopus hospitalis esse debet & liberalis. h.d.

Sed nec vtranque[m] sibi sufficere credat, nam largam quoque manum habere debet, & necessitatem[n] pa-

cap. j. de offic. custod. argu. contra in l. Nesennius. ff. de neg. gestis. & in l. placuit. C. de iudi. & in cap. fin. de transactio.

a Necesse est. Vt puta cum multis crassantibus exemplo opus est. l. aut facta. in fi. ff. de pœn.

b Seuientis. Quia hoc propterea agitur, vt hominum vita corrigatur. ca. importuna. de pœnis. distin. j. & c. quia diuinitas. d. distinct. & xxiiij. q. iij. cap. cum sancti.

c Medentis. c. prodest. xxiij. q. v. & fac. Aut de manda. prin. §. non permittas. ca. odio. dist. lxxxvj.

d Agentes. Et perseuerantes peruerse agere, alioqui propter vnicum delictũ non debet quis sæuire in virtuosum, nec desistere ab amando illum. c. nisi. vbi Ab. de offi. legat. fac. l. iij. de episcop. audi. & l. quamuis. ff. de in ius vocand.

e Facientis. Cap. inferiorum. & cap. facientis. dis. lxxxvj. & intellige hoc post monitionẽ: vt xxvij. quæst. j. cap. si custos. nam aliàs esset eadem pœna negligentiæ, & cooperationis, quòd esse non debet, c. nunquid. j. quæst. j. cum leuius sit delinquere in omittendo quàm in committendo. & facit hoc ad q. vtrum incurrat excommunicationem is qui potest iuuare clericum ne verberetur, & hoc facere omittit, de quo not. in cap. quanto. de sentent. excommunic. generaliter autem verum faciens & consentiens pari pœna puniantur, traditur latè per Abb. & Doctor. in cap. j. de offic. delegat. vide etiam quæ not. in ca. quia alios. de hæretic. Sed an minor pars vniuersitatis tacens puniri possit ex facto maioris partis? Respon. vt per Abb. in cap. gratum. de postu. prælat.

f Resistitur. Scilicet cum possit resistere ex officio secundum quosdam: argu. cap. ita planè. xxiij. q. iiij. cap. tam sacerdotes. & facit hoc quòd non solum mihi liceat sociũ mecum in via defendere ab iniuria illata, sed quòd teneat, cum alioqui nõ sim cariturus scrupulo societatis occultæ. de quo per Abb. & alios in cap. cum non ab homine. de iudic. & concord. cap. error. distin. lxxxiij.

g Præconis. Fac. cap. baptismus. de consecr. dist. iiij. & cap. si rector. dist. xliij.

h Ad sacerdotium. Hoc non est indistinctè verum nisi habitu: nam actu nemo etiam sacerdos habet officium prædicandi, nisi qui habet curam vel populum, puta episcopus: vt hic, & rector parochialis ecclesiæ. prædicatio enim est officium curæ: vt not. in Clem. j. de regular. facit tex. in Clem. dudum. de sepult. vbi Cardin. & per Abb. in ca. inter cætera. de offic. ordi. fratres autem mendicantes potestatem prædicandi habent ex priuilegio Papæ: aliàs si ipsi, vel qui dicuntur prædicatores prædicarent sine licẽtia Papæ vel diœcesani inciderent in excõmunicationẽ. cap. excommunicamus. §. quia non nulli. de hære. nec enim debet quis in alieno prædicare nisi inuitatus, vel licentia obtenta. Card. in d. Cle. dudum. Sed an Archiepiscopus debeat petere huiusmodi licentiam in diœcesibus suffraganeorũ? Respon. debet secundum Card. in d. Cle. dudum. §. ab olim. nisi forte cum visitat. argu. cap. j. de cens. in vj. & x. q. j. c. placuit. & cap. episcopum. Ergo quod hic dicit sacerdotium, probat quòd laicis non licet exercere officium prædicandi, & fac. cap. sicut. de hæret. nisi fortè esset vir sanctæ & vitæ & doctrinæ, cui hoc ab habente potestatem committeretur secundum quosdam in d. cap. inter cætera. Item & multo magis dicimus de mulieribus quamuis religiosis. cap. mulier. distin. xxiij. Abbatissis tamen liceret hoc in secreto inter suas moniales secundum Card. in Clem. j. de relig. domi. & de materia in c. quòd Dei timorem. de sta. monach. in c. cum ex iniuncto. de hæret. & in cap. quam sit. de iud. & in locis superalleg.

i Pastores primos. Id est Apostolos. cap. si rector. distinct. xliij.

k Sensus. Cap. fin. dist. xxxvj.

l Doctrinæ. Cap. qui ecclesiasticis. distin. xxxvj. fac. c. sicut. & cap. si iusta. dist. xxxviij.

m Vtranque. Scilicet bonam conuersationem & doctrinam. concord. capit. fratrem. distinctio. lxxxvj.

n Necessitatem. Fac. hoc verum ad ea quæ ponit beatus Thom. in ij. secundæ. q. xxxij. articu. v. &

per-

per Abb. in c. si verò. versi. sed si volumus. de iureiu. & per Card. in c. non satis. dist. lxxxvj. & per Fely. in cap. j. dist. j. & in c. j. de offic. ordi. vbi quærentes an eleemosyna sit in præcepto, dicunt duo esse consideranda, vnum ex parte dantis, scilicet vt eroget quod ei superest. superesse autem dicitur non solum respectu dantis, sed etiam eorum quorum cura sibi incumbit: prius enim tenetur quis suis subuenire, postea aliis. Aliud ex parte recipientis, videlicet quòd is sit in necessitate positus, & tanta quòd aliter sibi non possit prouideri, vt hic, & tunc eleemosyna dicitur esse de præcepto. aliàs est de consilio.

tientibus [a] subuenire, alienam inopiam suam credens. Res suas inter histriones [b], venatores [c], aut aucupes minimè dispenset, pauperes potius in hospitio recipiat, & facilius exemplo [d] suo, ad hospitalitatem subditos attrahat.

Prælatus debet sobrius esse, prudens & peritus, non solum peritia literarum, verum etiam negotiorum.

Sobrius sit, non vinolentus [e]. Non sit percussor [f], & ad vindictam facilis [g]: imo in omni genere rerum agendarum prudentiam secum habeat: si enim mãcum, aut debilem sancta contingere nequaquam lex diuina permittit: quanto [h] magis doni cœlestis dispensatores esse non conuenit, (id quod est deterius) mente debilitatos.

a Patientibus. Vt viduis, pupillis, & omnib⁹ oppressis. distinct. lxxvij. per totum. magis tamen religiosis succurrer, quàm laicis, vt xvj. q. j. & magis coniunctis quàm extraneis. vt in c. j. de cohab. mul. & cler. vbi nota. etiã natis ex damnato coitu, vt per Abb. in d. cap. j. super glo. pen. vbi tenet hoc in filiis sacerdotis natis post susceptum sacerdotium.

b Histriones. Quod vitium est immane. c. donare. dist. lxxxvj. sunt enim histriones infames, l. ij. ff. de his qui not. infam. & iiij. q. j. c. j. nec promoueri ad ordines possunt. c. maritum. xxxiij. dist. prohibetur à corpore Christi, de consecrat. distinct. ij. pro dilectione.

c Venatores. Capit. episcopum. & cap. omnibus. distin. xliiij. & cap. qui venatoribus. cum pluribus seq. Et not. secundum glos. in d. c. qui venatoribus. quòd triplex est venatio, oppressiua, arenaria, & saltuosa. oppressiua de qua distin. vj. in fin. est penitus interdicta, Arenaria est cum quis in arena pugnat cùm dentata bestia, & ad hoc locat operas suas, & qui hanc exercet non solum ipse mortaliter peccat, verum & qui eum aspicit, & qui eam exercet infamis est, nisi faciat gratia virium experiendarum. l. j. §. item senatuscons. ff. de postul. saltuosa est quæ fit in syluis, & saltibus, hæc sui natura licita est. l. j. C. de vena. ferarum. lib. 11. Ex tempore tamen fit illicita, vt in quadragesima, & diebus ieiuniorum: vt cap. an putatis. distinct. lxxxvj. nisi tamen eo tempore subesset necessitas. argu. xxiij. quæst. iij. cap. si nulla. Item & persona, quia clerico non est licita, toto titulo. de cler. venat. & cap. si nulla. xxiij. q. viij. etiam si sit pauper, secundum quosdam: vt c. quorundam, distin. xxxiij. & not. in d. c. qui venatoribus. Laico licita est ob necessitatem non ob voluptatem, puta pro pellibus aut carnibus, & hoc de ea quæ fit cum clamore. Ponere autem laqueum vel rete sine strepitu & clamore & canibus licet etiam clericis, cum monacho liceat texere linum pro capiendis piscibus. vt cap. nunquam. de consecr. dist. v. & de hoc in Clemen. j. §. porrò. de stat. monach.

d Exemplo suo. Nam vt inquit Claudia. Componitur orbis Regis ad exemplum, sic. xlij. distin. princip.

e Vinolentus. Vt xxxv. dist. in prin. & cap. à crapula. de vit. & honest. præla. Sed an peccet mortaliter qui vinum bibit sine aqua? Respon. vt per Abb. in cap. à crapula. de vi. & hon. cleri. Quid de ebrietate, an sit peccatum mortale? Respond. non, cum dicatur peccatum minutum. dist. xxv. §. j. aliàs ea demum, vel cap. vinum. paulo ante fin. vers. quæ autem. nisi tamen sit frequens, nullum est enim peccatum adeò veniale quod dum placet non fiat mortale. d. c. vinum. §. criminis. argumen. l. iij. C. de epis. audi. & l. vni. C. de superexact. lib. 10. vbi Bart. & ita Abb. in d. cap. à crapula. & in cap. j. de reliq. & venerat. sanct. Sed an sacerdos ob ebrietatem veniat priuandus beneficio? Respon. non sola. cap. si constiterit. vbi Abb. de accus. Quid si celebret non præmissa digestione? Respond. vtique priuari poterit, vt habetur in d. c. si constiterit, licet indigestus celebrans corpus dominicum conficiat: vt per Abb. & alios. in d. c. si constiterit.

f Percussor. Id est, pronus & frequens in percutiendo, nec enim qui semel aut rarò percuteret posse appellari percussor, sicut nec abigeus qui semel abigit. l. fin. ff. de abige. nec erro qui frequenter sine causa non v[illegible] ut. l. quis sit fugitiuus. §. erronem. ff. de ædil. ed[illegible] nec Plagiarius qui semel alienos seruos surrip[illegible] ut. l. si abducta. cum ibi not. C. de furt. nec Mercator qui vnum tantum exercet negotium. l. j. §. j. ff. de tribut. argu. contra in l. athletas. §. calumniator. ff. de his qui not. infam. dic vt per Bartol. super inscriptione & prima rubric. digestorum. Et quod hic dicitur, intellige de eo qui vellet propriis manibus percutere, quod licet: vt distinct. lxxxvj. §. vel percussor, nisi vt ibi notatur: & de materia in distinct. xlv. in gloss. in sum. & per totam distinctionem.

g Facilis. Nam tales prohibentur ordinari: vt infra qui promoue. non poss. §. idem statuendum.

h Quanto magis. Sicut enim animus præponitur corpori. dis. xxxviij. c. sedulo. & l. fi. C. de sacros. eccl. sic vitia

Epiſcopus non debet ſecularibus negotijs ſe implicare. h.d.

Sicut autem Epiſcopum nullo errore conuenit inuolui: ita nulla debet cupiditate [a] corripi: & propterea lucri cupidus eſſe prohibetur. Et alicui etiam honeſto [b] negotio, vt ſibi victũ, & neceſſaria quærat, operam dare. Nam & Dominus negotiatores de templo verberatos expulit [c]: & Apoſtolo teſte, nemo militans Deo implicat ſe negotiis ſecularibus [d].

Pudicitiæ ſtudioſus eſſe debet Epiſcopus. h.d.

Pudicus [e] quoque debet eſſe & moribus & verbis pudorem præ ſe ferre. Ea propter Maguntino [f] concilio ſtatutum legitur, vt nullus ſacerdos fœminas de quibus ſuſpicio poteſt eſſe retineat: ſed neque matrem. Aut amitam, aut ſororem [g] retinebit, quia & in illis inſtigante diabolo, ſcelus perpetratum reperitur, aut in pediſſequis earum. Itaque domeſticarũ [h], quoque perſonarum immoderatam familiaritatem vitabit.

Qualis quis ſit interius debet per exteriorem demonſtrare. h.d.

Oportet item Epiſcopum cæteroſq; Eccleſiaſticis officiis mancipatos, per decentiã habitus extrinſeci, morum intrinſecam [i] honeſtatem indicare; & ideo ſi præterquã ex cauſa vrgenti [k], indumentis, præter ordinis ac officij decorem [l] præſertim publicè, luxurientur: illorum impudentia variis modis [m], non minus recentioribus [n], quàm antiquis [o] Pontificum decretis coercetur.

Qui diſplicet non exorat. h.d.

In ſumma cum pro populo epiſcopi ſuffragatores ad Deum parentur, neceſſe eſt vt omni genere virtutũ eius gratiam habere nitantur, quia cum is qui diſplicet ad intercedendum mittitur, irati animus ad deteriora prouocatur [p].

ſic vitia animi ſunt deteſtabiliora vitiis corporis. cap. vſque adeò. diſtin. xxxiij. & cum epiſcopus iudex ſit non ſolum animarum: vt x. q.c. quæcunque. verum etiam corporum, oportet illum æquè ſpirituali & temporali ſcientia ornari: vt diſt. xxxix. in prin. & hoc eſt quod hic dicitur in omni genere rerum agendarum, &c.

a Cupiditate. cap. virum. diſt. xlvij. & per tot.

b Honeſto. Puta aduocando, niſi in caſibus exceptis: vt habetur in cap. j. & cap. fin. de poſtul. & not. j. de procurat. §. poſtulandi, vel exercendo tabellionatũ: vt traditur in cap. ſicut. ne cler. vel mon. vel artem phyſicam vt per Abb. & alios. in cap. ſententiam. ne cle. vel mona. vel chirurgicam. in d.c. ſentent. ſed recipit non nullas declarationes. vnde videnda ſunt quę ponit Abb. in cap. ſecundum. ne cle. vel mon. & xiiij. q. iiij. in gl. ſummæ. & not. in c. clericus quilibet. diſt. xcj. & plura in hac materia congeruntur per Doct. poſt Abb. in c. j. ne cler. vel monac. Et an monachi vel aliàs religioſi teneãtur propriis manib⁹ laborare ? latè per diuum Thomam. ij. ij. q. clxxxvij. art. iij.

c Expulit. c. conſequens. & c. eijciens. diſt. lxxxviij.

d Secularib⁹. ext. ne cle. vel mon. per tot.

e Pudicus. Vt diſtin. xliij. per totum.

f Maguntino concilio, vt in c. j. de cohabi. mul. & cler. fa. diſt. xxxij. c. interdixit. & c. omnibus. d. lxxxj.

g Et ſororem. Intellige ſi iſtæ perſonæ enumeratæ aut ipſi clerici ſint ſuſpecti: quia forte ſunt iuuenes: vt habetur diffuſè in c. j. de cohab. mul. & cle. maximè vt vitetur iurium correctio. ca. cum expediat. de elect. in vj. Sed contra de auct. Nulla. C. de epiſ. & cle. ſol. illi legi non eſt hodie ſtandum, cum cano. in c. interdixit. diſt. xxxij. contrarium innuat & ita Abb. in dict. cap. j.

h Domeſticarum. ſic diſt. xxxiiij. in princ.

i Intrinſecam. Vnde illud Intima per mores cognoſcimus exteriores. fac. Cle. ij. de vi. & hon. cler.

k Vrgenti. Puta in peregrinatione, maxime ſi trãſeundum ſit per terras infidelium, vel hæreticorum, quibus ſunt inuiſi clerici catholici: vel ob alium iuſtum metum. ca. j. de eo quòd met. c. pe. de vit. & hon. cler. Cle. quoniam. eo. tit.

l Decorem. Argu. ꝙ monachus creatus epiſcop⁹ vel Cardinalis poſſit, & debeat mutare habitũ monachalẽ, ſed contrarium ſeruat curia Romana: & contrarium not. in c. mon. xv. q. j. & per Abb. in c. clerici. eo. niſi ſcandalum generaretur: quia dicto caſu deberet ſe cõformare habitui eorũ ĩter quos viuit, vt per Ab. in c. Deus. eo. titu. qui ita intelligit. not. in d.c. de mona. Sed qualis erit hic habitus? Reſpon. vt in Cle. quoniam. eo. & per Doctor. in d.c. clerici.

m Modis. Fac. in audientia. de ſenten. excom. & c. ſi iudex. eod. tit. in vj. & quod hic dicit de habitu, intellige etiam de clerica ſiue corona, quàm qui nõ defert cum ſit clericus mortaliter peccat. Abb. in cap. ſi quis ex clericis. de vi. & hon. cleric.

n Recentioribus. Clemen. quoniam. de vi. & honeſt. cleric.

o Antiquis. Vt xlj. diſt. per tot. & cap. pen. eo.

p Prouocatur. Sic diſtin. xlix. in princ. & c. in grauibus. iij. q. vij. & eſt argu. quòd malorum ſacerdotum preces noceant, vel ſaltem non ita facile exaudiuntur, licet ita conficiant mali ſicut boni. j. q. j. c. ipſi ſacerdotes. & j. de ſacram. §. pen. & ex officij po-

testate prophetent & mali.j.q.j.cap.dictum. & cap. prophetauit: & not. quòd hic dicitur pro legatis mittendis: quia hi destinandi sunt qui sunt ei accepti ad quem mittuntur, & de his omnibus. vide per Abb. in rubrica. eod.

DE OFFICIO *Archidiaconi.*

Archidiaconus est à iure constitutus vicarius, & quasi oculus episcopi.

Quoniam verò grauis & lata est pastoralis officij cura, rectè constitutum est, vt aliqui in Ecclesia sint qui vnà cum Episcopo onus ferant, & sui Prælati valeant sublevare solicitudinem. Talis est Archidiaconus qui maior post Episcopum, & eius vicarius [a] reperitur. Cuius vigilantia & solertia vsque adeò in domo Dei excubare debet, vt oculus [b] Episcopi non immeritò meruerit appellari.

Archidiaconus cognoscit inter clericos. h. d.

Ea propter debet is audire iurgia singulorum, & quæ corrigenda [c] & emendanda viderit corrigere, & emendare.

Archidiaconus ardua ad episcopum deferre debet. h. d.

Quod si qua fuerint ita ardua [d], quę per eum commodè non possint terminari, ad Episcopũ suum deferet. Dispiciet quoque vt Primicerius, Sacrista, & Custos iniuncti sibi muneris solicitudinem diligenter exequantur [e].

Archidiaconus de licentia episcopi visitare & excommunicare potest. h. d.

Sed & tertio quoque anno [f] si Episcopus non poterit, vniuersam parochiam [g] circumire debet, & cuncta quæ ordinatione vel emendatione indigere viderit, secundum Canonicas sanctiones corriget: & si Episcopi authoritas accesserit excommunicationis etiam sententiam feret.

DE OFFICIO *Archipresbyteri* [h].

Archipresbyter est Vicarius Episcopi, circa diuina, & Archipresbyterorum dua sunt species. hoc dicit.

DE OFFICIO *Archidiaconi.*

a Vicarij. fac. c.j. cap. ad hæc, & cap. vt nostrum. eod. licet tamẽ Archidiaconi episcopi sint vicarij, ponuntur nihilominus in certa dignitate, & ideo, non possunt ad nutum remoueri, nec ipsorũ officium potest episcopus exercere, secundum Abb. in c.j. eo. ideò autem dicuntur vicarij episcopi, quia omnia quæ exercent ad episcopos pertinent. Sed quæritur quæ sint ista? Resp. vt per Abb. in ca. officium. in j.q. & in c. fi. in ij. oppo. eod. tit.

b Oculus. c. diaconi.j. & ij. dist. xciij. c. ad hæc. ext. eod.

c Corrigenda. Sed an possit corrigere excommunicando? Respõ. vt per Doct. in c. Archidiaconus. ext. eo. & secundum aliquos corriget verbis monitoriis, vel etiam præceptoriis: sed pœnam non imponet, per ea quæ Abb. in c. ad hæc. in iiij. q. eod. Innoc. tamen & Host. admittunt quòd possit modicam pœnam imponere. & ad modicum tempus suspendere, quod si verum est, nota vnam differentiam inter vicarium iuris & vicarium hominis, qui non vendicat sibi talem correctionem. c. licet. & c. fi. de offi. vica. in vj. & per Abb. in cap. j. ext. eod.

d Ardua. Sed quæ dicuntur ardua? Respon. depositio clericorum: vt not. in c. suffraganeis. de elect. etiam si sint in minoribus. vt xv. q. vij. c. episcopus. Item suspensio perpetua vel diuturna: vt in cap. j. de excess. prælat. Ecclesiarum vnio. c. sicut vnire. de excess. prælat. Alienatio rei Ecclesiasticæ, & generaliter omnia quę non possunt expediri per episcopum sine capitulo: vt in c. nouit. & c. quanto. de his quæ fi. à prælat. & per Abb. in c. ad hæc. eod.

e Exequantur. Vt in cap. perlectis. dist. xxv.

f Anno. Si nulla necessitas subsit, sed si res exigat, visitabit etiam frequentius, vt habetur in c. mandamus, & in c.j. per Abb. eo.

g Parochiam. Id est diœcesim. sic. c.j. eo. nec enim dignitas Archidiaconalis sui natura habet distinctã parochiam vel curam animarum, sed hãc curam habet vice episcopi; licet in quibusdam locis habeat etiam distinctã parochiã: sed id est ex accidenti & loci consuetudine, in qua plurimum fundatur iurisdictio Archidiaconi: vt per Abb. in c. ij. de excess. prælat. & in ca. licet. de pœn. & in c. cum in cunctis. §. inferiora. de election.

DE OFFICIO *Archipresbyteri* h.

De officio Archipresbyteri. Sed cũ Archipresbyter sit ordine maior Archidiacono, & per hoc etiam præcedere debeat: vt c. statuimus. ext. de maior. & obe. & c.j. d. tit. cur prius dixit de Archidiacono, postea de Archipresbytero? Respon. Archidiaconus licet inferior sit in ordine, in dignitate tamen, & administratione est maior, propter curam fori contentiosi quam exercet, cum Archipresbyter solum exerceat curam fori pœnitentialis, vt j. eod. in prin. & not. in cap. officium. extr. eod. ita not. Card. in Clement. j. de præbend. in prin. q. vij. & Archidia. & Gemini. in c. perlectis. xxv. dist. glo. & Abb. c.j. eo. in his tamen potissimum sunt consuetudines ecclesiarũ obseruandæ: vt per Host. quem & Abb. refert in d. c. j.

Non

NOn absimiles [a] Archidiaconis Archipresbyteri habentur: nam & ij Prælati sui circa spiritualia curam subleuant. Horum autem duplex est species [b]: alij enim vrbani sunt, alij autem exteri.

Archipresbyteri vrbani quod sit officium. h.d.

Vrbani sunt, qui Præsulis sui absentis circa diuina in vrbe vicē substinent, aut præsentis curam minuunt, vt officium [c] inchoando, celebrando [d], & benedicendo [e], & cūctis prouidendo, quę sacerdotum ministerio perfici debent.

Quæ sit potestas foraneorum Archipresbyterorum. h.d.

Exteri sunt, qui circa singulas plebes constituti, non solùm vulgi solicitudinem gerunt, verumetiam presbyterorum, qui per minores titulos [f] habitant, vitam iugi circunspectione custodire debent, qui licet suis præsint plebibus, vt [g] Episcopus Matrici [h] præest Ecclesiæ, nihil tamen contra sui Præsulis ordinare decretum audere [i] debent.

Obtinentes aliquam præposituram, debent etiam habere eius præpositura ordinem. h.d.

Admonendi sunt autem ij, qui præpositurę [k] alicuius administrationem canonicè volunt obtinere, vt non solum nomen [l], verum etiam ordinē habere studeant. Vnde nisi qui Archidiaconatum tenent, Diaconi, aut qui Archipresbyteratum, presbyteri infra annum fiant [m]: amittent honorem, etiā si iusta causa prohibente presbyteri, aut Diaconi esse non potuerint [n].

DE OFFICIO Vicarij [o].

Vicarius Episcopi non potest inquirere, punire, priuare beneficijs, vel eadem conferre, nisi hæc specialiter sibi committantur. hoc dicit.

a Non absimiles. Similitudo autem est in hoc quòd vterque est episcopi iuris vicarius ille in his quæ concernunt iurisdictionem & forum contentiosum: vt supra tit. proxim. & cap. ad hæc. de offic. Archid. hic in his, quæ concernunt ordinem & forum pœnitētiarium: vt infra per tot. & c. officium. ext. eod.

b Species. Ista diuisio assumitur ex c. officium. ext. eo. vbi agitur de Archipresbyteris vrbanis, & ex cap. fi. vbi tractatur de foraneis.

c Officium. Scilicet sollenne.

d Celebrando. Scilicet missam solennem, quæ dicitur in festiuitatibus solennibus, quibus debet Episcop[us], nisi ex causa impediatur interesse in cathedrali ecclesia. de consecr. dist. ij. c. episcopus. c. & tēporis qualitas. xij. q. j. not. Abb. post Host. in cap. j. in fin. extr. eod.

e Benedicendo. Scilicet in matutinis quando legi debent lectiones: vt not. in c. offic. ext. eod.

f Titulos. Titulus appellatur ecclesia. vt ca. ij. dist. lxx. & c. episcopus. dist. lxxx. sumitur titulus & alijs variis modis: vt not. in c. fin. ext. eod. vnde sumitur hæc litera.

g Vt episcopus. Dictio vt, non denotat hic omnimodam similitudinem: quia aliter præest episcopus aliter Archipresbyteri.

h Matrici. Id est cathedrali & baptismali, licet interdum baptismalis ecclesia sumatur pro ea quæ habet sub se capellam vt de ecclesi. ædifi. cap. ij. & vide quæ not. in Clemen. j. de sentent. excommun. in versicu. matricem. Et dicitur matrix, quia sicut mater carnalis generat per conceptionem, sic ista regenerat per baptismū, vel fortè, quia aliæ ecclesiæ ita se habent ad hanc, vt filiæ ad matrem: & de hoc vide not. in Clemen. j. de baptis.

i Audere. Sed quæ corrigenda viderit episcopo renunciare. c. si. ex. nisi sint minora, quæ & ipsi Archipresbyteri determinare possunt, cum habeant ordinariam iurisdictionem, ca. cum ab ecclesia. de offic. ordin. & cap. ex literis. de consang. & affin.

k Præpositurę. Præpositura est nomen generale continens quamlibet prælaturam. ca. quamuis. de verb. significat. licet quādoque dignitas sit de per se. cap. j. de ætat. & qual.

l Nomen. Cum nomina debeant rebus esse consequentia. §. sed & conuiuia. j. de immu. ecclesi.

m Fiant. Cap. j. de æta. & qual.

n Potuerint. Sed non videtur quòd casu promoueri impeditus debeat priuari dignitate: vt ca. j. de cler. ægrot. Sol. intellige quando culpa sua ad talem casum deuenit. cap. j. de cle. ægrot. contrarium quando præter culpam. debuit enim abstinere ab eo ad quod sciebat se inhabilem.

DE OFFICIO vicarij.

o DE officio vicarij. Dixit de vicariis à iure constitutis, nunc de constitutis ab homine. vel supra de his qui deseruiunt ecclesiæ nomine ꝓprio, nunc de his qui alieno. sic not. in rubri. ext. eod. Sunt autem vicariorum duæ species, perpetui & temporales: vt in cap. extirpandæ. §. quia vero. de præbend. vbi Abba. tam in lectura quam in repetitione, vbi addit & tertiam speciem vicariorum eorum, scilicet qui per sedem Apostolicam ad certam prouinciam regendam deputantur: vt cap. penult. eod. & xvj. q. iiij. §. j. adijcimus. propriè tamen hæc vox prædicatur de vicario perpetuo: vt per Abbat. in cap. Greg. perpetuus. de fide instrumen.

PEr vicarium quoque cũ episcopus p seipsum deseruire, & residere, rationabili [a] causa prohibetur: aut præsens, omnibus commodè par esse non potest [b]. Episcopalis repræsentatur authoritas. In quo tamen illud aduertendum est, quòd licet per generalem [c] officij commissionem Vicario factã, causarum cognitio transferatur: potestas tamẽ inquirendi, corrigẽdi, aut puniendi aliquorũ excessus: seu aliquos à suis beneficiis, vel administrationibus amouendi: vel beneficia conferendi (nisi specialiter [d] concessa sit) non transfertur.

Habens curam animarum in diuersis Ecclesiis, vel laicus non potest constitui vicarius.

Debet autem Episcopus circunspectus esse, ne laicum [e] vicarium sibi constituat. Indecorum [f] est enim laicum hominem viros Ecclesiasticos iudicare: nec in vno eodemq; officio debet dispar esse professio [g]. Quod etiam lege diuina prohibetur: dicẽte Moyse. *Non arabis in Boue, & Asino.*

Perpetuam habens vicariam tenetur accipere ordinem presbyteratus. h.d.

Inde & Honoriana constitutione [h] cauetur. Vt Episcopus eum, qui perpetuam vicariam [i] obtinet, per subtractionem [k] prouentuum, vel ipsius vicariæ ablationem compellat, vt se in presbyterum promoueri faciat.

A vicario appellatur ad Archiepiscopum, ab Archidiacono ad Episcopum. h. d.

Inter vicarium [l] autem, & Archidiaconum illud interest, quòd à vicario, non ad Episcopum [m], sed ad Archiepiscopum: ab Archidiaco-

a Rationabili. Sed quæ sunt causæ rationabiles per Vicarium deseruiendi? Respon. vt per Host. in summa huius titu. §. & in quibus casib. & ordinatiè per Doct. in c. extirpandæ. §. quia vero. de præb.

b Non potest. Videtur igitur quòd si dum est præsens, potest omnia episcopalia munera obire, quòd non teneatur constituere vicarium, cuius tamen contrarium videtur sentire Abb. in c. quoniam. de offic. ordin. iuribus & rationibus per eum allegatis, cuius opin. huic literæ non est contraria, cum ipsa præsupponat episcopum, nunquàm omnibus ecclesiæ negotiis esse parem, de quo tamen dubitari potest, maximè si diœcesis sit modica & episcopus vir expertus, & habeat Archidiaconum, & Archipresbyterum.

c Generalem. Ergo quo ad singula non tantũ valet genus quantũ species, de hoc dist. xxiij. c. quanquàm. & de offic. ordinarij. cap. si sacerdos. & fac. capitulum licet. eo. lib. 6.

d Specialiter. Sufficit autẽ secundum Hostiẽ. quòd vnum istorum specialiter exprimatur secuta clausula generali, videlicet, & omnia alia quæ nos possumus, etiam si mandatum exigerent speciale: vt not. in cap. licet. eod. in sexto.

e Laicum. xvj. q. vij. cap. in noua.

f Indecorum. Sic cap. in noua. xvj. q. vij. & cap. decenter. distin. lxxxix.

g Professio. xij. q. ij. cap. cognouimus. Sed contra. ca. Deus qui. ext. de vi. & honest. cleri. & de eo quod not. Ioan. And. in Clemen. & si principalis. de rescr. & per Archid. in c. in noua. xvj. q. vij. & de not. per Doctor. in cap. Ioannes. de stat. monach. Sol. vt per Abb. in cap. cum causam. in fi. de elect.

h Constitutione. Transitum facit ad vicarium in diuinis, sed bona occasione, maximè cum de ambabus speciebus tractetur extr. eod. tit. scilicet tam de vicario iurisdictionis, quàm de vicario in diuinis.

i Vicariam. Sed quis est perpetuus vicarius? Resp. qui canonicè à persona ecclesiæ, & authoritate episcopi est institutus, & certam debet percipere portionẽ. cap. ad hæc. ext. eod. & de præb. ca. extirpandæ. §. quia verò: & not. qui habet aliud beneficium curatum nõ potest aspirare ad vicariam. cap. j. ext. eo. sed nec ad duas vicarias. vt cap. fin. extr. eod. vbi not.

k Subtractionem. Sic etiam compelluntur alij clerici, quãdo necessitas vel vtilitas exigit, vt ordinentur. facit cap. quæris. de ætat. & qualit.

l Vicarium. Scilicet generalem: vt c. Romana. in prin. de appella. in vj. qui est ordinarius, vt ibi not. Secus si quis delegatus esset ab episcopo, ad causam specialem: quia tunc ad ipsum episcopũ appellari deberet. cap. super quæstionum. de offic. deleg. & ca. dilecti. de appellat. vbi not. & potest esse ratio quòd à vicario generali non appellatur ad episcopum: quia appellatio est de minori iudice ad maiorem prouocatio: vt not. in cap. ij. de consuet. in vj. & habetur infra de appel. post princ. sed cum episcopi & sui officialis idem sit auditorium, sequeretur quòd si à vicario ad episcopum appellaretur idem esset iudex à quo, cum iudice ad quem, quod esse non debet. d. c. ij. & cap. Romana. Sed videtur contra. cap. à collatione. de appel. in vj. vbi ab episcopo ad eundem episcopum appellatur. Sol. vt not. in d. c. ij.

m Ad episcopum. Sed licet ad episcopum non possit appellari: tamen si vicarius recusetur tanquã suspectus suspicionis causa coram episcopo est probanda. cap. si contra vnum. in fi. de offic. deleg. Nec

enim

no verò, nisi aliud Ecclesiarum inducat consuetudo [a], ad ipsum cui immediatè subiacet Episcopum erit appellandum [b].

DE COADIUTORE.

Ex causa datur Episcopo coadiutor, cuius datio ad sedem Apostolicam spectat. h.d.

ACcidit etiam interdum, vt Pastor senio [c] aut corporis valetudine [d] impeditus, aut sanæ mentis consilio [e] destitutus, super suum gregem excubias ducere non possit, ea propter vir prouidus [f] & honestus illi in Coadiutorem [g] adiungēdus est: per quem tam Episcopo [h], quàm populo vtiliter consulatur. Cuius datio, cum de causis maioribus [i] esse constet, ad sedem Apostolicam [k] nulla obstante consuetudine [l] referenda est.

Coadiutor qualiter dandus remotis partibus. h.d.

Quod tamen sic intelligi oportet: si non in remotis partibus explicanda sit. Cæterum si procul ab Apostolica sede Episcopus impeditus degit, tunc secundum Bonifacianæ con-

enim verum est per omnia quòd appellatio & recusatio paria sint per omnia: vt dicitur in ca. super eo. ij. de appel. & in c. ij. de consue. in vj.

a Consuetudo. Quæ dat iurisdictionem. ca. cum contingat. de for. compe. & capit. Romana. eo. tit. in vj. & capi. Romana. de offic. ordin. idem dicemus de priuilegio cum ista sint paria ix. q. iij. cap. conquestus. & ca. duo. §. debet. de offi. ordi. & cap. nouit. vers. non enim. de iudi. vbi de hoc dicitur. Et quòd hic dicitur de consuetudine refert solum ad appellationem interponendā à sententia Archidiaconi, scilicet quòd de cōsuetudine possit induci quòd appelletur ad Archiepiscopum, non autem quòd consuetudo possit inducere quòd appelletur à Vicario ad Episcopum: quòd licet quidam antiqui tenuerint, tamen est falsum: vt not. in capit. ij. de consue. in vj. & in capit. Romana. de appellat. in vj.

b Appellandum. Nisi quis appellare velit ad Papam, ad quem omisso etiam medio appellatur. secunda quæstione sexta. capitulo ad Romanam. & cap. quisquis. & idem in legato: vt in cap. j. de offic. leg. vbi de hoc. & secunda quæst. sexta. cap. iij. licet secus sit in Imperatore de iure ciuili. l. Imperatores. ff. de appellat.

DE COADIVTORE.

c SEnio. Not. quòd senectus æquiparatur infirmitati, immo vt inquit Teren. Senectus ipsa morbus est, & fac. hoc ad statutum loquens de infirmis, & de infirmitate, de quo per Abb. in cap. magnæ. de vo. & vot. redemp. & in capit. quamuis. de sentent. excommu.

d Valetudine. Scilicet incurabili. secundum plerosque. vt per Abb. in cap. ex parte. de cleri. ægrot. & not. in cap. vni. eod. tit. in vj. in verbo perpetuo, sed idem forte si morbus curari nō posset nisi per longa tempora, per rationem d. capit. vni. & adde quòd morbus administrare impediens reddit quē ineligibilem: vt per Abb. in capit. cum inter canonicos. de electio.

e Consilio. Idē si sit prodigus, & de dilapidatione suspectus: vt per Ab. in c. venerabili. de offi. del.

f Prouidus. Et qui ad gerēdum officium, in quo datur coadiutor non sit inhabilis: vt per Doct. in c. fin. de cle. ægrot. vel debilit.

g Coadiutorem. Adde quòd si res exigat non solum vnus in coadiutorem, sed etiam duo dari possunt. c. vnico de cler ægrot. in vj. plures autē duobus non possent dari, cum enim debeāt procurari de sumptibus Ecclesiæ, in qua sunt coadiutores Ecclesia nimis oneraretur. vt not. in d. cap. vni.

h Episcopo. Sed quid si solū sit electus & cōfirmatus, non autem consecratus, an debeat ex toto remoueri, vel potius coadiutor dari? Respon. vt per Abb. in capit. ex parte. de cle. ægrot. vel debili.

i De maioribus. Nota dationem coadiutorum dici de causis maioribus quæ sunt reseruatæ sedi Apostolicæ, vt & sedium mutationes, & Episcoporum translationes. c. j. vbi Ab. de translat. præla. & in ca. quod translationem. de offi. leg. c. quamuis. de elec. in vj. c. vt debitus. in fi. de appel. & per Io. And. in c. quærelam de elect. & per Doct. in ca. quod sedem. de offi. ordi. & hoc intellige si dandus sit coadiutor Episcopo: secus si inferioribus, vt in ca. de rectoribus, vbi Abb. de cler. ægrot. & c. fi. eod. tit.

k Apostolicam. Ergo nec ad Archiepiscopum: quia in sua prouincia id tantum potest, quod sibi à iure reperitur concessum, ca. conquestus. ix. quæst. iij. c. Romana. de suppl. negli. præl. in vj. nec ad patriarcham, nec ad legatum: quia in generali legatione talia non transeunt. c. quod trāslationem. de offi. leg. Sed contra videtur in ca. ex parte. in fi. de cle. ægrot. Sol. illud fuit de speciali authoritate & mandato domini Papæ: vt plenius not. in c. vni. de cle ægrot. in vj. Item arg. contra ca. hi qui. de præb. in vj. & infra de colla. §. authoritate. & fac. ad hoc ca. Ecclesiæ de suppl. negli. prælat. in vj.

l Consuetudine. Not. quòd contra Rom. Ecclesiam non currit præscriptio, in his quæ sibi in signū specialis priuilegij reseruauit. sicut nec contra priuilegium prælationis. c. cum nobis. de præscrip.

stitutionis tenorē [a] prouidendum erit.

Etiam inferioribus ab Episcopis dandus est coadiutor, & vtrisque de facultatibus Ecclesiæ erit subueniendum. h.d.

Nec solùm Episcopis dandus erit Coadiutor, sed etiam si res exigat inferioribus. vnde si vel Ecclesiæ Rectorem [b] vel Archidiaconum [c] ità morbo aliquo contigerit impediri, vt Ecclesiasticis ministeriis vel nullo pacto [d], vel non nisi cum scandalo [e] interesse possint, eis quoque Coadiutor adhibendus erit: & ità res temperanda, vt vtriq; iuxta facultates Ecclesiæ vitæ necessaria [f] ministrentur.

DE COREPIscoporū vsu sublato.

Corepiscoporum vsus sublatus est. h.d.

Erant olim & Corepiscopi, quibus circa plurima cum Episcopis ministeriorum communis erat dispensatio: [g] quorum tamē institutio tā in Romana sede, quā in aliis totius orbis Ecclesiis, tanquam improba, & superuacanea est penitus interdicta [h].

Matrimonium spirituale dissoluitur translatione, renuntiatione, depositione. h.d.

Vidimus hucusq; de spiritualis fœdere cōiugij quod inter Episcopū, & Ecclesiā cōtrahitur, quod electione vel postulatione initiari [i] cōfirmatione ratificari, consecratione intelli-

a Tenorem. Vt in ca. vni. de cler. ægrot. in vj. ob difficultatem enim admittitur, quod aliàs non admitteretur, vt per Ab. in c. significasti. de fo. comp.
b Rectorē. Vt c. ij. iij. & iiij. de cle. ægro. vel debil.
c Archidiaconum. Vt c. si. de cle. ægro. vel debil.
d Nullo pacto. Quo casu quidam tenebant hunc penitus remouēdum: sed cōmuniter tenetur quòd licet remoueatur ab administratione, non tamen à iure prælaturæ, vt latè traditur in c. tua. de cle. ægr. vel deli.
e Scandalo. Puta quòd sit leprosus. c. de rectoribus. de cle. ægrot. vel debili. nec enim aliquid est faciendum cum scandalo. ca. presbyterum. & cap. tua. de cle. ægrot. vel debil. c. nihil. vbi latè traditur. de præscript. quod procedit si sine peccato mortali id potest omitti. ca. cum ex iniuncto. de no. ope. nunc. potest etiā scandalum hoc nasci: quia sit exosus populo fortè ob delictum sibi imputatum, quo casu poterit ex toto remoueri. cap. nisi. de renuntiat. & §. propter. infra eo. titu. sed hoc casu remouendo prouidendum est de cambio, secundum Inno. in d. c. nisi, & Abb. in d. c. tua.
f Necessaria. Ita vt possit sine penuria viuere, licet fortè non commodè. Differunt enim hæc inter se: vt not. per Abb. in capitulo primo. de instit. Sed quid si reditus ecclesiæ sunt adeò tenues, vt non possint sufficere prælato & coadiutori dato? Resp. vt latè traditur in capitulo de rectoribus. de cler. ægrotant. vel debilit. Item dato quòd isti reditus sufficiant, & supersint etiam, quis habere debet dispositionem redituum prælatus ne an coadiutor? Respond. secundum Abb. in dicto capitulo de rectoribus. aut infirmitas impedit administrationem in temporalibus & spiritualibus, & tunc coadiutor habebit administrationem in vtrisque. fac c. tua. de cler. ægrot. vel debilit. & cap. j. de cler. non resid. & c. peruenit. de appellat. aut infirmitas reddit solum impotentem in spiritualibus, & tunc dic contra. d. c. de rectoribus.

DE COREPISCOPORVM *vsu sublato.*

g Dispensatio. Vt quia & ipsi conferebant ordines: licet non omnes, prædicabant & conficiebant dominicum corpus: vt c. quamuis. vbi not. dist. lxviij. & obtinebant quoddā medium inter Episcopos & presbyteros, ab vtrisque tamen differebant, ab Episcopis: quia corepiscopis erat interdicta presbyterorum, diaconorum, & virginum, & Ecclesiarum cōsecratio. Itē erectio altarium, & alia de quibus. d. distin lxviij. §. inter Episcopos. & capit. quamuis. à presbyteris. quia conferebant minores ordines, & secundum Gratianū etiam cōmendaticias & pacificas literas dabant, quod non faciunt præsbyteri. d. §. inter Episcopos. c. c. quamuis.
h Interdicta. Etiā si forte ab Apostolis, vel generalibus conciliis emanasset talis īstitutio: vt no. in cap. corepiscopi. distinc. lxviij. quod præbet. argu. quòd à quocunque authore sit institutum, & quantumcunque diu fuerit obtentum si non subest causa, vel si onerosum est, est extirpandum: vt capit. omnia. distinct. xij. & de consec. dist. j. cap. placuit. & x. q. j. c. hanc. & dist. lxiij. §. verum. & ca. peruenit. de censib.
i Initiari. Hoc verbum sumitur propriè & impropriè eodem tempore: nam respectu electionis verè & propriè initiatur spirituale coniugium: quia per eam acquiritur ius electo: vt not. in cap. quanto. distinct. lxiiij. nam electores consentiunt tanquam in sponsum Ecclesiæ, fac. cap cum inter canonicos. de electio. & cap. fin. de translat. prælat. & per Abb. in cap. scriptum. de elect. & ideo electio dicitur confirmari: quo verò ad postulationem stat impropriè: quia per eum verè non initiatur spirituale matrimoniū, quoniam cum nihil aliud sit quàm quædam precum porrectio ad principem, vt de postulato prouideat, vt habetur in Rubric. & capit. j. de postulat. prælat. & supra de postulat.

postulat.in princ.& sic gratiæ innitatur nullus ius producit ossibus postulati infixum. vnde non mirum si per eam propriè non dicitur spirituale matrimonium initiari: vt tradit Abb.in d.capit.scriptum.sed cum & per postulationem denegatur ad admissionē per quē tale coniugiū postmodum initiatur,& celebratur,non mirum si ex postulatione dicitur huiusmodi coniugiū initiari, cum qui quid est causa causæ, sit etiam causa causati. l.& si amicis. ff.de adulr.

gitur consumari [a]. Item de moribus [b] & Vicariis [c], & adiutoribus [d] Episcoporum: tractemus nunc quibus modis Episcopus ab Ecclesia remouetur, & sic quomodo tale coniugium præter mortem [e] dissoluitur. Contingit autem id tribus modis, Translatione, Renuntiatione, & Depositione, seu degradatione: de quibus singulis videamus, ac primū de Translatione.

a Consumari.cap. ij.& c.licet.de translat.Episcopi.

b Moribus. Vt supra de vi.& honest. prælat.

c Vicariis. Tam iuris quàm hominis. vt supra de offi.Archi.cum duobus tit. sequ.

d Adiutoribus. Vt suprà de coadiut.& dicit plurali numero: quia etiā Archidiaconus, Archipresbyter, & vicarius sunt adiutores, vt supra de offic.Archi. & de offi.Archipresbyt.& de offi.vicar.omnibus.in princ. Vel fortè ob coepiscopos, licet illi sint sublati.

e Præter mortem. Intellige inclusiuè, scilicet quòd & morte huiusmodi coniugium dissoluatur, ne dum translatione renuntiatione, ea enim secundum quosdam est natura huius dictionis, vt si ponatur iuxta propositionem affirmatiuam, includat, vt hic, si iuxta negatiuam, tunc excludit, vel excipit, vt per Dyn.in cap.peccatum. de re.iud.in vj.sed Dyn.loquitur de dictione, nisi, vnde eius doctrina literæ nostræ non quadrat, nec est etiam in se vera, nec Dyn. id explicitè dicit. vnde dic ex mente Abb.in cap.dudum.ij.de elect.quòd si dictio, præter, cum suo adiuncto adhæret orationi quæ comprehendat adiunctum dictioni isti præter, stat exclusiuè. exemplum, lego tibi libros meos præter decretum, nam si decretum non excluderetur à præmissa oratione, frustra poneretur, cum adiunctum dictioni præter, includeretur in oratione præmissa, & verba debent intelligi, vt operentur. l.si quando. C.de inoffic.testam.ca.si Papa.de priuil.in vj. Si autem adiicitur orationi quæ non comprehendit adiunctum stat inclusiuè, exemplum, lego tibi animalia mea præter decretum, nam si hæc dictio tunc non includat frustra fuisset apposita, cum animalium appellatione non veniat decretum. sic in casu nostro dissoluitur tale coniugium spirituale per translationem, renuntiationem, & depositionem præter mortem, id est vltra quod dissoluitur per mortem, & sic includit, vel dic quòd in hac litera potest etiam excludere, vt sit sensus: dicamus quibus modis soluatur istud coniugium præter mortem, de quo modo mortis non intendimus dicere tanquam de notorio, & sic excludit, & de natura huius dictionis per, Abb. non solum in dicto capitu. dudum. sed. etiam ca.literas. de præsumpt. per Archid.in cap. Ebron. xii. q. ij. per Io. de Ligna. in Cle. ij. de pœn. & per Pau. in Cle j. de sum. Trin. & fid.cath.& per Bartol.in l.j.ff.de pign. action. & in l. nam quòd liquidè. §.fin. ff.de pen.leg.Nicol. de Neap.in l. si tutor. §.si tutor. ff.de tutel.& rat. distrahen. & comm. in l. actione.C.de transact.& in aliis multis locis.& an in dubio stet inclusiuè vel exclusiuè per Abb.in d. cap.dudum. Adde tamen quòd respectu caracteris impressi huiusmodi matrimonium nec morte dissoluitur, vt cum perduret etiam post mortem impressum in anima: vt dicit Abb.in capitulo inter corporalia.de translat.Episcopi, sed hic respectus in tractatu nostro non est in consideratione: sed solum habetur respectus administrationis temporalium & spiritualium, alioqui nec per translationem, nec renuntiatione solueretur tale coniugium, cum caracter remaneat, immo nec per degradationē. per eam enim caracter semel impressus minimè aboletur: vt not.in capit.ij.in fin. de pœnis.in vj. cuius tamen contrarium dicitur hic, & in dicto capit. inter corporalia. vnde hæc litera firmitur.

DE TRANSLATIONE.

Translatio inducta est ex vtilitate, & ex necessitate. h.d.

Translationes quæ & mutationes [f] nuncupari possunt, institutæ sunt vtilitatis & necessitatis gratia [g]: vtilitatis, cū Episcopus [h] ab ea ciuitate cui præpositus est in aliā trāsfertur, in qua magis proficere posse verisimiliter

DE TRANSLATIONE.

f Mutationes. Vt c.mutationes. vij.q.j.

g Gratia. Vt ca.mutationes. vij.q.j.& copiosè traditur.in c.vniuersorum. de rerum permut.

h Episcopus. Vel alius prælatus: nā & alij transferri possunt, Cardinalis, vt in c.dilectus.j.de præb. Archiepiscopus c.bonæ.ij.de post.præla. & c.scriptum.de elect.Ab.in c.venerabilis.de consuet.& c. cum in veteri.de elect. Præpositus ca.dudum.j.de elect.& quicunque beneficiatus cap.admonet. de renun.& demum quicunque postulari potest, secundum Host.in sum.eo.& in sum. de postul.prælat.§.quis sit postulandus.

existimatur. Sic olim Princeps[a] Apostolorũ de Antiochena ciuitate se Romam transtulit, vt scilicet ibidẽ copiosius proficere posset.

Necessitate cessante translatio irritatur. h. d.

Necessitate verò nõnunquam Episcopaliũ sedium mutationes fieri solent, hostium vrgente metu[b]. Sed hoc casu, si ciuitatem de qua effugerit Episcopus ab hostibus liberari, & ad priorẽ statum contigerit reuocari[c], ad eam expulsus reuertetur[d].

Episcopos transferre, ad solum Romanum Pontificem pertinet. h. d.

Sciendum[e] est autem Episcoporũ translationes, non etiam inferiorum[f] ad solum Apostolicæ sedis Antistitem certissima ratione[g] pertinere, neque super his matrimoniis[h] quicquam præter eius assensum immutari debere aut posse. Quod obtinet non solum si Episcopus est consecratus, verum etiam si tantum canonicè fuit electus, & confirmatus[i]. Cum (vt supra diximus.) post electionem, & confirmationem inter personas eligentium, & electi coniugium sit spirituale contractum[k].

Qui propria authoritate se ad aliam Ecclesiã contulerit. & habita carebit & ambita. h. d.

Ea propter quicunque auaritia[l] ducti, aut ambitione[m] impulsi, Ecclesiæ suæ me-

a Princeps. vij. quæst. j. cap. mutationes, & sic no. quòd vtilitas maximè si sit magna, æquiparatur necessitati, adeo vt ea instante si superioris copia haberi non possit, possit quis venire contra proprium iuramentum, secundum Inno. quem sequitur Abbas in capit. venerabilẽ. de elect. licet hoc non placeat Host. fac. not. per Inno. in ca. cum omnes. de constit. & quæ ponit Ab. in cap. tua. de Eccles. ædifi. in vltimo not.

b Metu. vij. q. j. ca. temporis.

c Reuocari. Arg. quòd restituta re in pristinum statum, omnia iura restituuntur, capit. quia diligentia. de elect. & xvj. q. iij. cap. prima sic qui peruenit ad meliorem fortunam tenetur ad pristinam obligationẽ, xxvij. q. vij. cap. ab infirmis. l. ij. C. qui bo. ce. poss. & l. si locus. ff. quemad. ser. ami. & quòd cessante causa, &c.

d Reuertetur. Ergo nõ obstãte mutatione remanet Episcopus primæ Eccle. & sic est Episcopus duarum Ecclesiarum, contra illud xxj. q. j. ca. relatio, quod quidam admittunt exemplo matrimonij carnalis, vbi quis potest esse maritus duarum fœminarum altera religionem ingrediente: vt not. vij. q. j. cap. pastoralis. Sed contra videtur, nam ille locus desinit esse Ecclesia per captiuitatem. vt l. cum loca. ff. de relig. & sumpt. Sed non est ita, quia sacramenta eccl. siæ vera dicimus esse apud hostes, vt j. q. j. quod quidam. & quod dicit lex ꝙ desinit esse sacer locus intellige, quia viduatus est sacris ministeriis. Sed pone cõtra quòd Episcopus est captus & non ciuitas, an tunc constituetur alius? Respond. vt not. in d. c. pastoralis.

e Sciendum. Not. vnum ex casibus sedi Apostolicæ reseruatis, de aliis vide quæ not. in cap. quod translationem. de offi. leg. & quæ traduntur in ca. quod sedem. de offi. ordi. & concor. cum hoc ca. ij. de translat. & d. c. quod translat. sumitur ex c. j. eo.

f Inferiorum. Simile est in coadiutoribus: nam Episcopis dat solus Rom. Pont. regulariter, inferioribus verò etiam alij, puta Patriarcha, Metropolitanus, & similes vt supra. de coadiutore in princ. vbi not. & per Ab. in c. de rectoribus. & in ca. si de cle. ægro. vel debili.

g Certissima ratione. Sed quæ est hæc ratio tam certa? Respondeo, quia cum fortius sit spirituale vinculum quã carnale, si Deus reseruauit sibi ius dissoluendi carnale matrimonium, per illã authoritatem quos Deus coniunxit, & cæ. multo magis censetur reseruasse dissolutionẽ spiritualis, & quod facit Papa qui est Vicarius Dei, videtur Deus ipse facere: vt late prosequitur tex. in ca. ij. de translat. vnde sumitur.

h His matrimoniis. Scilicet spiritualibus. cum nec in carnalibus liceat cap. ij. eo.

i Cõfirmatus. Intellige copulatiuè: quia secus est in electo tantum, cap. ij. eo. à contrario sensu, vt com. tenetur, licet Host. contra.

k Contractũ. Not. ergo quòd consecratio quo ad substantiam vinculi spiritualis nihil addit: nam illud non dicitur de substantia alicuius rei, quo remoto illa remanet. Ideò dignitas Episcopalis seu consecratio non est de substantia matrimonij spiritualis: quia sine illo matrimonio potest esse dignitas Episcopalis, vt patet in Episcopo qui renunciauit Episcopatui, & non ordini, & sic in Episcopo nullatenensi. Similiter potest esse matrimonium spirituale sine dignitate episcopali, vt patet in electo confirmato & non consecrato, vt hic. & in ca. ij. eo. consecratio tamen cõsummat spirituale matrimoniũ c. si. eo. & supra de corep. vsu subl. §. fin. & licet quo ad vinculum nihil addat, addit tamen quoad alia, scilicet quoad potestatem exercendi ea, quæ sunt ordinis Episcopalis, vt supra de confirmat. §. fin. & habetur in c. transmissam. de elect. Vnde not. quòd vbi remanet eadem causa & substantia, ob accidens adueniens dispositio non variatur: vt per Abb. & alios in cap. ij. eo.

l Auaritia. Concor. c. quanto. ext. eod.

m Ambitione. Concord. §. ambitiones. vij q. j. & habes

diocritate despecta, ad maiorē[a] sese plebē propria authoritate transtulerint, à cathedra repelli debent aliena & carere[b] propria: vt nec illis præsideant, quos per superbiam spreuerunt, nec illis[c] quos ob auaritiam vel ambitum concupiuerunt. Sicut[d] enim vir non debet adulterare vxorem suā, ita nec Episcopus temerè Ecclesiā, ad quā electus fuit, relinquere, vt alteri sese coniungat, etiam si à populo fuerit attractus[e].

Quod constitutum est in Ecclesiis Episcopalibus, trahitur etiā ad Ecclesias inferiores.h.d.

Non absimilis[f] Iuris ratio obtinet in presbyteris, & cæteris infra Episcopalem dignitatem constitutis. Nam si vel qualibet causa[g], propria quis authoritate cum altero suum beneficium[h] permutare voluerit. vterque proprij beneficij iacturam[i] faciet. Beneficiorum enim & præbendarum permutationes generaliter fieri prohibentur: præsertim pactione[k] præmissa, quę circa spiritualia[l], vel spiritualibus annexa[m], semper labem simoniæ continet: licet possit Episcopus[n] de vno loco ad alium aliquos transferre, vt qui vni loco minus sunt vtiles[o], alibi se valeāt vtilius exercere.

habes hic quatuor causas ex quibus fit translatio, necessitas & vtilitas, de quibus supra in prin. Item auaritia & ambitio, vt hic, est & causa leuitatis & humilitatis, de quibus ibi. & quæ differentia sit inter translationem factam ex vna causa vel ex alia, vide vt prolixè not. in d. §. ambitionis.

a Maiorem. Sed nūquid ad minorē? text. videtur à contrario sensu huius literæ? Sed contrariū videtur verius. ca. j. eo. vbi ꝙ non licet descendere vel minorari. Quid si Archiepiscopus de licentia Papæ cessit archiepiscopatui: an interiecto tempore poterit sibi prouideri de Episcopatu post modū vacante? quidam ꝙ nō, cum non liceat descēdere. d. c. j. & in c. legimus. in fi. dist. xciij. & ne detur materia auaritiæ, vt si quis tenuem Archiepiscopatum resignet vt pinguē obtineat Episcopatum, Ioan. Andr. Host. Butri. & Ab. contra. Ad contraria resp. vt per eos in d. c. j.

b Carere. Sed an transferens se sine licentia erit priuatus ipso iure, vel potius priuari debeat per sententiam? & videtur quod ipso iure, cum verbum carere, intelligatur ipso iure: vt per Ab. in c. nihil. de elect. in Glo. in ver. potestatis. Contrarium videtur verius, scilicet ꝙ requiratur sententia, secundū Io. And. & Ab. in c. quanto. eo. & ideò ante sententiam remanet Episcopus prioris Ecclesiæ, & eius clerici illi obedire tenentur. facit quod habetur ix. q. iiij. c. nō ne.

c Nec illis. Quod hic dicitur obtinet quando & dimisit primā sine licentia, & sine licētia transiuit ad aliam: nam alias priuandus esset solum illa in qua licentiā non obtinuit, ne plus extendatur pœna, quā delictum: arg. eorū quæ habentur in c. quęsiuit, de his quæ fi. à maio. par. c. & hoc sequitur Ab. in c. quanto. eo. ante fi. Annexa.

d Sicut. c. sicut vij. q. j. vnde sumitur.

e Attractus. Argu. quòd necessitas & violentia non excusat à culpa.

f Absimilis. c. si verò. vij. q. j. c. inter cætera. & ca. de maioribus. de præben. & c. cū olim. & ca. cū vniuersorum. & c. quæsitum. ext. de re. permut.

g Causa. Et sic no. quòd honestas causæ qua quis mouetur ad aliquid faciendum, non excusat quem à pœna, si neglexit authoritatem superioris, & ordinem iuris.

h Beneficium. Etiam simplex Ab. in c. quæsitum. in primo. not. de re. permut.

i Iacturam. c. olim. de re. permut.

k Pactione. Sed quæritur an saltem ipsi beneficiati possint habere tractatū de permutatione facienda? & non videtur. arg. l. oratio. ff. de sponsal. & notat. per Abb. in c. in causis de elect. & notat. supra eo. tit. §. quod si intra terminos. Tu dic vt per Abb. post antiquos in ca. quæsitū. de re. permut. & facit. §. sequens.

l Spiritualia. Quia in spiritualibus, vel spiritualibus annexis, nulla pactio vel conuentio interuenire potest. j. q. ij. c. quam pio, & ext. de pact. c. cum pridem.

m Annexa. Vt est ius patronatus cap. quanto de iudi. & capit. significasti. de præbend. dic vt ibi.

n Episcopus. No. casum reseruatum Episcopo, scilicet interponendi authoritatem permutationi beneficiorum; vt not. in Clem. vni. de re. permut. & per Inno. & alios in c. quæsitū. eo. tit. Cal. cons. vij. de rer. permu. Ro. Rom. decis. cccxj. in nouis. Idem etiam intelligas de inferiori habente ius episcopale in beneficiis permutandis, is enim exercet omnia iura Episcopalia: quæ sunt iurisdictionis: vt in c. j. de reb. Eccle. ali. Inno. in c. ij. de transact. Ab. in ca. significasti. de for. comp. & in ca. quæsitum. de re. permut. Sed quid si collatio beneficiorum permutandorum pertineat ad alium quam Episcopū? respondeo, permutabit Episcopus cum consensu illorum, secundum Ioan. And. Quid si nolint consentire? resp. vt per Abb in d. c. quæsitum. An autē cap. sede vacante possit authoritatem permutationi præstare, vide quod no. in Cle. j. de re. permut.

o Vtiles. Not. ergo quòd etiam ex vtilitate fit permutatio: vt supra. in princ. Sed nūquid sit permissa ex sola expedientia personarum? puta. quia Rector vnius beneficij nō potest multum ibi pro-

ficere:quia forte aër illius loci non est sibi sanus? resp.poterit fieri permutatio:vt per Doct.in capit. quæsitum.eo.& facit optimè quod not.in cap.cum vniuersorum.in Glo.sec.de re.permut.

a Subuentum.c cum vniuersorum. de re.permu.

b Tractatu. Nota ꝙ partes possunt habere tractatum de permutatione faciẽda, de quo dictũ est supra §.proxim.

c Deceptis.cap.literis.de rescrip.l.iij. §.verba ff.ad Velle. & C.eod.tit.l.si fine. l.pen.§.si quis. ff.de iu.& fac.igno.& C. si mi.se maio. dix.l. si is.cap. inter dilectos.ext.de donat.

d Simplicitati.Nota parcendum simplicitati, fac.cap.super literis.& Aut.de instrument. caut. & fi.§.hæc autem omnia.ff. si quis in ius voc. non ier. l.ij. & ff.de edend.l.j. §.fin. & ff.de iurisd.omn. iud.§.doli. & distin. lxxvj.c.tanta nequitia, & de translat.c. inter corporalia. & cap.cum vniuersorum. de re.permut.

Si permutatio beneficiorum completa est ex vna parte, & per alteram stat quo minus impleatur, restituitur pars ad suũ beneficium.h d.

Subuentum[a] tamen est ei qui de permutatione cum alio habito tractatu[b], præbendam suam cum resignasset, ab alio, qui cum permutationis tractatum habuit, & qui posteà suam resignare recusat, deceptus est: cùm enim deceptis[c], & non decipientibus Iura subueniant, licet is qui renuntiauerit à se beneficium abdicasse videatur, tributa tamen est simplicitati[d] venia,cõstitutúmque vt ad resignatum beneficium reuerti possit[e].

Collatio de beneficiis, causa permutationis vacantibus, facta aliis quàm permutantibus, non tenet.h.d.

Et generaliter ne cõcessione Iuris vtentibus[f] præsertim circa spiritualia illudatur[g], si qua beneficia[h] ex causa[i] permutationis aliquibus resignata, aliis quàm ipsis permutare volẽtibus cõferantur[k]; nullius firmitatis erit ipsa collatio[l].

Non obstantibus expectatiobus beneficiorum, permutatio fieri potest.h d.

Quin immò si in diœcesi[m] aliqua quidam forte authoritate

Sed cum simplicitas de qua hic fit dolo contraria, & sit etiam commendanda, vt per Ab.in ca. ex studiis.in princ.de præsump.& in c.dilecti filij. de iudi.cur hic & in d.c.cum vniuersorũ. dicit veniam dandam,cum venia delictum videatur præsupponere?respondeo venia dicitur dari hoc casu,id est, iuris rigor remitti,qui rigor suadebat hunc amittere beneficium suum,ca.quæsitum, & ca.cũ olim. de re.permu.nec verbum venia,semper arguit culpam.sicut & aliàs submittens se gratiæ vel misericordiæ non videtur delictum fateri.vt in cap. veniens.& ibi Inno.Hostien.& Butr.de renuntiat.sed immo videtur quòd nullus rigor remittatur. cum re non secuta ob quam facta est renuntiatio non debeat valere renuntiatio.l.rebus. C.de re.permu. dic quòd non poterat per se renuntians rem retractare,cap.quod in dubiis.de renuntiat.& not.in d.ca.cum vniuersorum,& sic continet gratiã.Item quamuis simplicitas tendat ad bonum finem, non tamen debet esse sine ratione,cap.Deus. vbi Abb. de vit.& honest.cler.& si sit sine ratione reprobatur, Abb.in cap.pastoralis.de iudi.& si sit nimia dicitur fatuitas Abb in cap.cum dilectus, quod me. causa, An autem excuset simplicitas à surreptione in beneficialibus,dic vt per Abb.in cap.super literis.de rescript.

e Possit. Amoto quolibet illicito detentore. cap. cum vniuersorum. de re.permut. capit.proposuit. de conces. præbendæ.

f Vtentibus. Dic igitur per hanc literam non habere locum quod hic dicitur, vbi in fraudẽ expectãtium fieret permutatio,cũ tunc permutãtes volentes non tam vtantur concessione iuris,quàm ius ipsum fraudent. ca.vni. de re.permut.cap.fi. de renun.in vj.& no.in c.cle.vni. de re.permut. vnde sumitur.

g Illudatur. Cle. vni.de re permu.ca. bonæ.de postu.prælat.ca.cum olim. de re indi.cap.j.de alie. iudi.mut.causa.cap. suggestum. de appel. cap.dilectus. de præb.Cle.vni.de re. nunt. l.si prætor. ff. de re.iudi.cap. non nullis.de Iudæis.

h Beneficia.Includuntur etiam hospitalia,& loca similia, quæ permutari possunt his casibus, quibus in beneficium conceduntur, quæ habentur in Cle. quia contingit.§ vt autem.de religios.domi.

i Ex causa. Sed quomodo cõstabit quòd ex causa permutationis renuntiet quis? resp.si renuntiãs exprimat,vel satis est quod constet de hoc coniecturis,vt not.in Cle.vni.de re.permut.

k Conferantur. Per illos in quorum manibus fiebat resignatio,vel per alios collatores.

l Collatio. Idem dicas de omni electione, postulatione,& præsentatione, quæ fieret de alio ad aliud beneficium sic renuntiatum, cum eadem sit ratio:vt no.in Cle.vni de re.permu. Nec ob.c.cum in illis.de præb.in vj.quia loquitur in impetrationibus beneficiorum quæ sunt odiosæ.

m Diœcesi. Non excludit immo includit ciuitatem, ad idem.ca.sanctorum.d.lxiij. & ca.cum nullus.de temp. ord.in vj.& c.cum Episcopus. de offi. ordi.& includetur etiã ecclesia cathedralis. c.cum clerici.de verb.signi.facit l.cui pacto. ff.de ser.export.Sed contra c.Rodulphus.de rescrip.Sol.ibi in rescriptis ad lites quæ sunt odiosa. Item contra c. quãuis.j.de præben. Sol.ibi propter ambitionẽ. & not.in ca.vni.de re.permu.in vj.vnde sumitur.

Apostol

Apostolica[a] beneficia proximè[b] vacatura expectent: illi tamen qui secundum formam Iuris[c] sua beneficia[d] in eadem diœcesi ad ordinarij collationem[e] spectantia, liberè, ac sine fraude[f] in manibus episcopi resignauerint, non nisi ex causa permutationis resignaturi, ab huiusmodi expectantibus circa faciendam permutationē minimè impedientur.

DE RENVNTIATIONE.

Quid sit Renuntiatio, & quibus ex causis possit renuntiari hoc dicit.

PEr renūtiationē quoque quis ab Ecclesia sua remouetur. Est autem Renuntiatio Iuris proprij[g] spontanea[h] refutatio. Ea verò propter quæ Episcopus potest cedendi licentiam postulare, hæc fermè habentur[i]: conscientia criminis, debilitas corporis, defectus sciētiæ, malitia plebis, graue scandalum, & irregularitas personæ.

Quale debeat esse crimen ob quod renuntiari possit h.d.

Propter conscientiā criminis cedendi potest licentia postulari[k] non cuiuslibet[l], sed duntaxat illius propter quod ipsius officij executio post peractam pœnitentiam impeditur[m].

Quæ debilitas corporis renuntiandi causam præbeat h.d.

Non absimilis Iuris ratio in debilitate[n] corporis obtinet: nam non quælibet, sed solùm illa legitimam renuntiandi præstat causam, per quam quis ad exequendum officium Pastorale redditur impotens: cūm interdum non plus senilis debilitas aliquem cedere, quā maturitas[o], quæ in senibus esse solet, quem in suo suadeat officio permanere[p].

Magnus defectus scientiæ, tribuit legitimam causam renuntiandi h.d.

a Apostolica. Idem & multo fortius si expectat authoritate reseruationis legatorū vel receptionis capituli vt not. in ca. vni. de re. permu. in vj.

b Proximè. Idem & multo fortius si expectarent quam ducerent acceptandam: nam plus afficitur præbenda per istam gratiam, quàm per illam: vt not. in cap. si soli. ad fin. de concess. præbendæ.

c Iuris. Vt capit. quæsitū. de re. permut. & §. non absimilis. supra eo.

d Beneficia. Large hic intellige vt minora & maiora beneficia & dignitates & præbendas etiam comprehendat. j. q. iij. ca. si quis dator. & de concess. præb. & de verb. signi. c. tua. & cap. j. de reg. iu. in vj. vbi no.

e Collationē. Quid si nō spectat ad collationem, sed ad cōfirmationem tantū? Itē quid si pertineat ad collationē ordinarij & alterius? vel sunt illa in diuersis diœcesibus? respondeo vt not. in c. vni. de re. permu. in vj.

f Fraude. Exēplū in c. ij. de renunc. in vj.

DE RENVNTIATIONE.

g Proprij. Alieno enim renuntiare non possum cùm res inter alios acta, &c. c. pen. de sent. & re. iudi. cap. dilecto. in fin. de præb.

h Spōtanea. Quia si esset coacta non obstaret repetere volenti, c. super hoc eo. & c. ij. de eo quod met. causa, & declara hāc siue diffinitionē, siue descriptionem, vt per Host. in summa eod. in dubio autem non præsumitur spontanea: vt per Abb. in cap. super hoc, eod. nu. xj. & numero xxx.

i Habentur. Vt diffusè habetur in cap. nisi. eo.

k Postulari. Collige ergo quod pro crimine quantumuis graui, non potest Episcopus renūtiare sine licentia Papæ, etiam si talis sit, qui titulum nō habet vt simoniacus & intrusus. quidam tamen contra, cum tales fures sint & inuasores. j. q. j. ca. ordinationes, & ideò quanto plus rem tenent, tanto magis peccant, & fur semper est in mora: vt ff. de cond. furt. l. si pro fure. dic vt not. in cap. nisi. eo. post princ.

l Cuiuslibet. Alioquin pauci vel nulli non tenerentur cedere, est, enim penè contra naturam quod quis sit sine peccato. xv. distin. §. nunc autem. & dist. lxxj. c. Apostolus. in fi. & c. pe. de præben. & facit illud Apostoli, Subiecit Deus omnia sub peccato, & illud, Nemo sine crimine viuit.

m Impeditur. Vt simonia. j. q. j. c. erga simoniacos, & cap. tanta. de simo. homicidium cap. fi. de temp. ordin. & cap. miror. dist. l. & cap. inquisitionis. de accus. vbi de vtroque crimine. Item secundum quosdā omne peccatū quod ipso iure irrogat infamiam. iij q. vij. cap. in fame. §. porrò, & de hoc plenius not. in cap. nisi. eod. post princ. in aliis verò criminibus de quibus potest pœnitere remanēdo in officij administratione, nō tenetur quis petere cessionem, vt hic & d. cap. nisi, & d. ca. fin.

n Debilitate. Siue proueniat ex morbo accidentali siue ex senectute. c. nisi. §. alia. eo. nam & senectus morbus est. vt not supra de coadiu. in princ. qui autem dicantur senes vel valetudinarii, vide per Abb. & alios in cap. fi. vt lit. non contest.

o Maturitas. Vnde dicimus semper venerandam senectutem. l. semper. ff. de iu. immu.

p Permanere. Quia debilitas corporis feruore spiritus instauratur, per quem ad sublimiora

Propter defectum quoq; scientiæ plerunque [a] potest quis petere cessionem: quia cum illa circa spiritualium [b] administrationẽ sit potissimum necessaria, & circa curam temporalium [c] opportuna, Præsul, qui in vtrisq; commissam sibi debet Ecclesiam regere salubriter ei renuntiat, si quomodo ipsam regere debeat ignoret. Quanquam autẽ desideranda sit eminens scientia in Pastore: in eo tamen mediocris tolerari [d] potest: quia imperfectum scientiæ potest supplere perfectio charitatis [e].

Malitia plebis iustam tribuit renuntiandi causam, item vitatio scandali h.d.

Propter malitiam [f] quoque plebis [g] cogitur interdum Prælatus ab ipsius regimine declinare [h], veluti quando plebs tam duræ ceruicis existit, vt apud ipsam amplius proficere non possit [i]. Item pro graui scandalo [k] vitando, cum aliter sedari nõ potest, licet Episcopo petere cessionem, ne plus temporalẽ honorem, quã æternã videatur affectare salutem [l].

Ob irregularitatem potest renuntiari h. d.

Item ob irregularitatem, putà si sit bigamus: quòd si fortè de legitimo matrimonio nõ sit natus: licet huiusmodi irregularitatem subticere non potuerit [m], si tamen & culpa [n], latet [o], & causa [p], cum eo,

conscenditur. c. literas, & ca. nisi. §. j. eod.

a Plerunque. Nisi esset talis scientia quam cito addiscere posset. tenetur enim & Episcopus addiscere cum potest, cap. fin. dist. xxxviij. Vnde & Iurisconsultus, Et si vnum (inquit) pedem in fouea haberem, non pigeret me quotidie aliquid addiscere. l. apud Iulianum. ff. de fideicom. liber. & Augustinus ab aniculo se doceri paratum profitetur, xxiiij. q. iij. ca. si habes. & not. in ca. nisi. vers. pro defectu. eod.

b Spiritualium. c. nisi §. pro defectu. eod. & distinct. xxx. per totum.

c Temporalium. Dist. lxxxvj. c. fratrẽ nostrũ. & ca. Petrus. d. xxxix. & xxxvj. d. §. j. & meritò necessaria est scientia spiritualium & temporalium: quia in his alios docere debet episcopus ideóque aliorum doctrina indigere non debet. j. q. vij. c. conuenientibus. & authẽ. de sanctiss. Episco. §. damus.

d Tolerari. c. cum nobis. de electione, cap. venerabilis. de præbend. c. nisi. versi. pro defectu. eod.

e Charitatis. c. nisi §. pro defectu. eod. & sic nota quòd defectus aliquis potest aliqua alia virtute suppleri & instaurari.

f Malitiam. hoc fecisse leguntur etiam Apostoli, qui Iudæis incredulis & duræ ceruicis dixerũt, ecce conuertimur ad gentes, quia verbi Dei vos indignos fecistis, vt legitur in Actis Apostolicis in capit. xiij. & transumptiuè in capit. nisi. §. propter malitiam.

g Plebis. vij. q. j §. hoc tunc seruandum, & ca. fin. & cap. nisi. §. propter malitiam. eod.

h Declinare. Prouidentiam notat hoc verbum & non metum, prout verbum fugere.

i Non possit. Quandiu autem est aliqua spes profectus, non potest prælatus renuntiare, & præbet hoc argu. quòd propter scholarium malitiam debet doctor cessare à docendo, secũdum Io. And. & Butr. in c. nisi. §. propter malitiam. eod.

k Scandalo. est tamen distinguendum vt distinguit Gregor. super Ezechielem homil. vij. vtrum scandalum sine peccato vitare possimus: nam in quantum possumus sine peccato scandala vitare debemus, alioqui vtilius scandalum nasci permittitur, quàm veritas relinquatur. cap. qui scandalizauerit. de re iu. veritas enim bonæ vitæ vel iustitiæ nunquam deserẽda est, veritas disciplinæ non nunquàm, puta, quando multitudo peccantium est in causa, non tamen volunt defendere malum quod faciũt: arg. cap. commessationes. distin. xliiij. vbi de hoc. & dist. l. c. vt constitueretur. & ca. latores. de cle. excom. mini. Si verò volunt defendere malum quod faciunt & illud excusare quasi ex authoritate, tunc multitudini parcendũ nõ est propter scandalum. c. j. in fi. de pœni. dist. vj. & not. de hoc in ca. nisi. §. pro graui. eo. & ca. sanè. de temp. ord & in c. cũ quisquis. xxiij. q. iiij. Bea. Tho. ij. ij. q. xliij. artic. j. & alibi.

l Salutem. Quod non præsumitur. l. fi. C. ad leg. Iul. repe.

m Non potuerit. Id est, non debuerit de iure tempore sui examinis. & sic est argu. quòd illud dicimur posse, quod de iure possumus. xxij. q. ij. cap. faciat, & cap. sciscitatus. de rescrip. facit l. conditiones. & l. filiusfamil. ff. de cond. instit. nam debuit id saltem in secreto confiteri. cap. innotuit. de electio.

n Culpa In culpa erit si non manifestauit impedimentum tempore suæ promotionis. vnde imponi sibi debet pœnitentia cum dispẽsatur vt statim sequitur, tamen si culpa talis & causa, id est, ipsa irregularitas occulta est, dispẽsatur cum ipso propter vtilitatem ipsius Ecclesiæ.

o Latet. Argu. pro opi. illorum qui dicunt quòd peccata latentia faciunt homines irregulares. cap. sacerdos. & cap. sacerdotes. à contrario sensu. & capit. de his verò. argu. contra in capit. Christiana, xxxij. q. v. sol. in foro seculari non habent vindictam, sed in foro animæ sic.

p Et causa. Si ipsa irregularitas occulta est, dispensatur

qui suum laudabiliter impleuit officium iniuncta sibi competenti pœnitentia, poterit non minus vtiliter, quàm misericorditer dispensari.

Gratia laboris fugiendi non potest renunciari. h.d.

Cæterũ ob alias causas renunciationem affectantes audiendi non sunt: dum fortè aliqui laboris angustias declinãtes ad ocium [a] aduersus gloriosi Pontificis [b] exemplum, aspirare contendant.

Episcopus qui semel ad vitam Episcopalem transiuit, non potest rursus ad Episcopalem dignitatem reuerti. h.d.

Accidit autem interdum vt Episcopus humilitatis, & pœnitẽtiæ causa ab Ecclesia sua remoueatur. Quod tunc contingit cum quis Apostolica cõcessione ab Episcopali sede ad Monachalem descendit subiectionem. Quo casu alius in locũ eius subrogari poterit: ille verò resurgere Constantinopolitano Concilio [c] vetante nequaquam valebit [d].

Impeditus administrare Episcopatum, & propterea factus Monachus, cessante impedimento, potest reuerti ad Episcopalem dignitatem.

Cæterum [e] speciales quidam casus inueniuntur, in quibus prædicto Concilio non obstante, is qui vitam monachalem elegit, rursum licitè potest ad Episcopatum assumi. Si enim quis persecutionis rabie sæuiente, vel præpeditus aduersa valetudine corporis, cum proficere [f] nequeat in regimine pastorali, de superioris authoritate ad monasticam vitam descendat: persecutionis, vel ægritudinis impedimento cessante [g], ad Episcopalem poterit resurgere dignitatem.

Similium idem iudicium. hoc dicit.

Idẽ iuris est [h] si quis propter doctrinæ, defectum locum regiminis deserens authoritate Apostolica ad ocium se contulerit monachale. Nam si per exercitium lectionis scientiæ repererit margaritam, proculdubio denuo vocatus ad cathedram pastoralem redire poterit [i].

dispensatur cum irregulari propter vtilitatem ipsius ecclesiæ.

a Ocium. Quod & per se damnosum est: quia ocium & voluptas sunt arma antiqui hostis ad animas captiuandas. cap. nisi. §. verum. eod. inde nascitur lasciuia, & turpis amor. Vnde illud:

Ocia si tollas periere cupidinis arcus.

& illud,

Queritur Aegistus quare sit factus adulter:
In promptu causa est, desidiosus erat.

Et tunc longè damnosius quando amore ocij ab opere bono ac laudabili diuertimus, & discedimus, quod nullo pacto est concedendũ, vt hic. & d. §. verum. & xvj. q. j. c. vos autẽ. Vnde not. Seneca, Non est viri timere sudorem, & generosum labor nutrit. Et Hierony. ad Monachum, Semper facito aliquid boni operis vt te diabolus inueniat occupatum, capit. nunquàm. de consecr. dist. v.

b Pontificis. Id est, Martini, qui cũ cœpisset repente viribus corporis destitui, dixit ad Deum, Domine si adhuc populo tuo sum necessarius non recuso laborem, fiat voluntas tua, vt cap. nisi. versi. portò. eod.

c Concilio. vij. q. j. §. item cum aliquis. & cap. nequaquàm. & ext. eod. cap. translationem.

d Valebit. Monachus tamen qui nunquàm fuit episcopus bene potest esse episcopus, vt xvj. quæst. j. cap. vos autem. & viij. quæst. j. in scripturis. & xviij. q. j. cap. vnico. Item si plebanus quidam posteà fit monachus potest posteà fieri plebanus. vt xvj. quæst. j. ca. si quos à clericatu. Dicunt autem quidam quòd vbi quis dimittit episcopatũ vbi proficere potuit, præsumitur hoc facere propter conscientiam criminis, sed vt not. in cap. hoc nequaquàm. vij. quæst. j. hoc non est verum: quia sæpe ingreditur quis monasterium propter merita augenda. xxvij. quæst. ij. capit. sunt qui dicunt. Intellige ergo quod hic, & in d. ca. hoc nequaquàm. dicitur de eo qui conuictus est de crimine, & ob id detruditur in monasterium. cap. post translationem. eod. Vel intellige de eo qui humilitatis causa transiuit & de licentia Papæ, qui licet per se non possit redire ad episcopatum, poterit de licentia Papæ. Sed nunquid talis poterit esse Abbas? Respond. sic, cum possit esse etiam plebanus, per ea quæ no. in d. cap. hoc nequaquàm.

e Cæterum. c. post translationem. §. cæterum. eod.

f Proficere. Differunt autem ista proficere & sufficere, multa enim proficiunt quæ non sufficiunt: vt per Docto. in cap. j. de postulat. prælat.

g Cessante. Argu. quòd cessante causa cessat effectus. j. q. vij. cap. quod pro remedio. & j. quæst. j. cap. pro necessitate. & cap. cum cessante. de appellat. de quo dic vt not. plenius in cap. post translationem. eod. & passim per Doct.

h Iuris est. c. post translationem versi. item si quis eod. vnde sumitur.

i Poterit. Arg. quòd sufficit electum habere scientiam conuenientem tempore quo electio superiori confirmanda præsentatur. facit cap. qualiter. de elect. Sed contrarium placet Abbat. in d. cap. qualiter. quia si electus patitur defectum in scientia, electio est nulla, vt in capit. cum in cunctis. de electio. vnde non potest

conualescere ex idoneitate superuenienti. capit. si eo tempore. de rescript. in vj. nec obst. hic text. propter illa verba denuo vocatus non ob. d. cap. qualiter. ibi, postquàm, &c. quia illa verba ad sequentia referri debent, non ad præcedentia.

Assecutus Episcopatum simoniacè, sed ignoranter, si fiat postea regularis, licet ad primum reuerti non possit, alium tamen Episcopatum consequi potest.

Rursus si quis inscius cupiditate parentum [a], fuerit Episcopatum adeptus, & hoc comperto de licentia superioris illum dimittens [b], obseruantiam elegerit regularem, & si ad Ecclesiā eandē redire nequeat [c], ad aliam tamen promoueri poterit, Constantinopolitani Concilij cōstitutione non obstante, quam tunc obtinere oportet [d], cum pœnitentiæ causa quam Episcopatum retinens peragere non valebat, vitam quis elegerit monachalem.

Ad eum fieri debet renunciatio ad quem spectat confirmatio, h. d.

Abbas quoq; qui Romanæ immediatè subditus est Ecclesiæ nisi licentia à Romano Pontifice legitimè impetrata sui regiminis oneri renunciare minimè poterit [e], quòd si Episcopo subiectus sit, cum eiusdem [f] permissione locum suum licito Iure poterit relinquere. & hoc generale [g] est in præbendis, & cęteris minoribus beneficiis, vt apud eum fieri debeat renunciatio, ad quem pertinere dignoscitur confirmatio [h], ex quo apparere potest, quòd resignatio facta laico nullam [i] iuris obtinet firmitatem [k].

Papa potest renunciare Papatui. hoc dicit.

De Romano Pontifice quæsitū est, an quia nullum habet superiorem in cuius manibus renunciare possit [l], Pontificatui ex causa cedere valeat; & super hoc Cęlestinus quintus hæsitationis cuiuslibet volens occasionem amputare,

a Parentum. Data pecunia vel promissa. j. quæst. v. ca. quæcunque. & cap. præsentium.

b Dimittens. Statim atque de simonia resciuit licentia obtenta à Papa, vt hic dicit, & in capit. post translationem. de renunciat. aliàs nisi vel statim vel intra breue tempus hoc agat, ratihabitio sibi pręiudicaret, quanuis tacita cap. sicut. de simoni. & not. in dict. cap. post translationem. versi. rursus.

c Nequeat. Etiam dispēsatiuè, cum erga simoniacos nulla misericordia sit adhibenda. j. quæst. j. c. erga simoniacos. & vij. quæst. j. cap. præsentium. & ca. super eo. de electio. & cap. nobis fuit. de simonia. Sed imo contra videtur quòd possit cum simoniacis dispensari: vt j. quæst. v. cap. quicunque. & c. præsentium. & cap. de simoniacè. de simo. & cap. si alicuius. de electio. Sol. vt prolixè not. in cap. post translationem. versicu. rursus. de renunciat.

d Oportet. Hæc interpretatio tenenda est, exclusis opinionibs not. in capit. hoc nequaquàm. vij. quæst. j.

e Poterit. cap. fin. eod. ratio est, quia ad eum fieri debet, & c. vt immediatè sequitur. & xviij. quæst. ij. cap. Abbas.

f Eiusdem. Concord. cap. Abb. ij. xviij. quæst. ij. c. admonet. eod. xvj. quæst. vlti. c. fin. & dist. lxxj. cap. j. & cap. ij. & xix. q. ij c. duæ.

g Generale. Hanc regulam ponit Hostien. in summa eod. colum. vlti. in fin. & ad illam probandam multa & multa allegat, quæ tamen etiam si quibusdam casibus fallere depræhenderetur, non propterea minus bona regula esset: argu. not. in l. j. ff. de re iudic.

h Confirmatio. Nisi essemus in simplici electo & non confirmato, qui si iuri suo renunciare velit, potest resignare in manibus eligentiū: vt per Abb. in capit. cum venissent. de rest. in integ.

i Nullam. Quia scilicet est ipso iure nulla.

k Firmitatem. Est hoc verum quātum ad ecclesias, & quantum ad superiorem, quoniā ecclesia vel superior potest sic renunciantem repetere si volunt. vij. q. j. cap. non oportet. & xxxiij. quæst. v. capit. mulier. Sed renuncians non potest ecclesiam repetere, & ita quo ad renunciantem videtur tenere talis renunciatio, in tantum vt Ab. in cap. quod in dubiis. eod. dicat hunc ipso iure priuatum, ita vt non egeat nisi spoliatione. Ergo renuncians repetere non potest: quia & si renunciatio inutilis in se sit, habere tamen videtur in se tacitum pactum, sicut acceptilatio inutilis. l. si vnus. §. penult. ff. de pact. l. si accepilatum. ff. de acceptila. Quidam tamen dicunt quòd re integra potest renunciantem pœnitere, dic vt per Abb. in d. c. quod in dubiis.

l Possit. Non solnm hæc erat dubitandi ratio, vt cap. admonet. eod. sed etiam aliæ plures quæ ponuntur per gloss. & Doctor. in cap. j. eod. in vj. & ad hanc quæ hic ponitur respondetur quòd verum est quòd renunciatio fieri debet in manibns superioris vbi est superior, sed in Romano Pontifice propter impossibilitatem hoc non seruatur. fac. capit. indemnitatibus. §. penult. de elect. in vj. & cap. licet. in fin. extr. eod. titu. Item inferiores Prælati à suis Prælatis confirmantur & instituuntur. vnde etiam non est mirum si sine ipsorum licentia renunciare

non

ſtatuit, & decreuit Romanum Pōtificem poſſe liberè reſignare.

Per procuratorem renunciari poteſt, & quatenus valeat renunciatio facta à procuratore reuocato. h.d.

Poteſt autem quis non ſolum per ſemetipſum reſignare, uerum etiam per procuratorem [a]: qui ſi ad cedendum [b] Pontificali, aut alij cuilibet dignitati, vel beneficio ſponte [c] ac liberè [d] conſtitutus fuerit, ſi poſtmodum ignorans [e] reuocatus [f] fuerit, tenebit [g] ceſſio per eum facta antequā ad ipſius procuratoris, vel illius in cuius manibus [h] ceſſio fuerat faciē-da [i] notitiam reuocatio huiuſmodi fuerit deducta [k], niſi fortè per ipſos [l] aut alios [m] dolo malo factum fuerit, quominus ad eos, vel eorum alterum ante ceſſionem reuocatio perueniret.

Qui impetrauit cedendi licentiam compellitur renunciare. hoc dicit.

Aliud iuris eſt, ſi qui cedendi licētia cum inſtantia [n] poſtulata, atque ea obtenta, leuitate fortè cedere prætermittant: eos enim ad cedendum cōpellendos [o] eſſe generali Concilio [p] ſtatuitur.

non poſſunt. Sed Papa à nullo confirmatur. Vnde ſicut ſine ſuperiore inſtituitur, ita ſine ſuperiore renunciat, ad not. in cap. j. de re iudic.

a Procuratorem. Nec intererit vnus conſtituatur an plures, in ſolidum vel coniunctim, clericus vel laicus. c. j. de procur. in vj. tutius tamen erit clericum conſtituere: vt nota. in ca. accedens. de procurat.

b Ab cedendum. Quid dicetur in procuratore dato ſolum ad petendam licentiam cedendi? Reſp. vt not. in Cle. vni. eo. vnde ſumitur.

c Sponte. Secus ergo ſi per iuſtum metum.

d Liberè. Poteſt hoc reſpicere libertatem conſtituentis. & fac. cap. accedens. de procurat. & libertatem conſtituti, ſcilicet purè non in diē vel ſub conditione. ſed & hoc caſu idem videtur dicēdum, ſi tamen ante ceſſionem & notitiam reuocationis dies vel conditio eueniſſet, cum ex tunc cenſeatur pura. ff. qui pot. in pign. habe. l. potior. ij. reſp. & fac. cap. ſi pro te. & quod ibi nota. de reſcrip. in vj.

e Ignorans. Satis eſt ergo quòd reuocatio peruenerit ad procuratorem: quia talis procurator cenſetur conſtitutus ad negotium, vnde ſufficit quòd reuocatio ad ipſum peruenerit. l. ſi mandaſſem. ff. mand. cap. ex parte. de reſcript. & not. in Clement. vni. vnde ſumitur.

f Reuocatus fuerit. Quomodolibet, vt declaratur in Clemen. vni. eod.

g Tenebit. Nota hic duo, primò differentiam inter matrimonium ſpirituale & carnale: quia in tractatu ſpiritualis geſtum à procuratore reuocato, non tamen certiorato, valet, vt hic, & Clem. vni. eo. Secus in carnali: nam ſi procurator non certioratus de reuocatione contrahant nihil agitur. cap. fin. de procurat. in vj. j̄. non ſic tamen. j̄. de procurat. ratio ponitur in dd. iuribus. ſecundò nota caſum in quo tenet quod geſtum eſt per procuratorem reuocatum non tamen certioratum, ratio eſt: quia varietas & illuſio in ſpiritualibus, & eccleſiaſticis perſonis maximè eſt vitanda: vt in d. Clem. Sed an idem ſit etiam in aliis caſibus? argu. quòd non in l. ſi pater. ff. de manumiſſ. vind. pro & contra in l. ſi pœnitui. ff. de diuor. dic vt not. in d. Clem. vni.

h. Manibus. Scilicet Papæ ſi fuit dignitas epiſcopalis. cap. j. & ij. de tranſlat. & j̄. eod. tit. §. j. ſi inferior in manibus confirmatoris vel collatoris etiam ſi ſit Epiſcopo inferior, de hoc in capit. admonet. & cap. quod in dubiis. eod. & vij. quæſt. j. capit. epiſcopus.

i Facienda. Si perſona in cuius manibus faciēda erat ceſſio erat expreſſa in mandato illi facienda erat notificatio, ſi verò mādatum erat generale, puta ad cedendum in eius manibus qui recipere poſſet, non videtur iuuare notificatio, niſi facta ſit illi qui recipit, imputet enim ſibi qui omnibus debuit intimari vel ſaltem procuratori.

k Deducta. Et de hoc per ipſum fiat fides. ſimile in Clement. conſtitutionē. §. penult. de elect.

l Per ipſos. Scilicet ſuperiorē vel procuratorem.

m Alios. Reſolue plurale in ſingulare: vt cap. vt priuilegia. de priuil. fac. ff. de vit. bon. rap. l. prætor ait. §. homines.

n Cùm inſtantia. Ex eo quod aliqui cum inſtantia perſeuerando petunt, magis contra eos præſumitur. cap. diuortium. de pœnit. diſtin. j. & l. ſi mulier. C. ad Velle. fac. cap. quidam. eod.

o Compellendos. Not. caſum quo quis cogitur renunciare obtenta, ſcilicet cedendi licentia, & hoc ideò ne Papa illudatur, vel ex rationibus quæ ponuntur in capitul. quidam. eod. vnde ſemitur. Sic & cum Papæ præſentatur poſtulatio ab ea poſtmodum recedi non poteſt. capit. bonæ. de poſtulat. prælat.

p Concilio. cap. quidam. eod. argu. quòd licet Papa ſit in Concilio nihilominus conſtitutio poteſt attribui concilio: nam dict. cap. quidam, deprehenditur conditum ab Innocent. iij. in generali Concilio, licet hic tantum habeatur de concilio, de hoc id eſt, quando conſtitutio debeat edi & attribui Papæ vel Concilio per Abbatem in capitulo primo de ſponſal. & per Moder. in capitulo primo de iudic.

DE

DE DEPOSITIONE ſeu degradatione [a].

Spirituale coniugium diſſoluitur per degradationem. h.d.

PEr degradationem quoque [b] coniugium Eccleſiæ, & Epiſcopi diſſoluitur. Nihil enim eſt aliud degradare quàm de gradu deijcere: quod inſtitutum ad ſimilitudinem exautorationis eius qui militiæ deſeruit armatæ [c], cui tam militaris ordo, quàm etiam inſignia ob delictum detrahuntur.

Duplex eſt degradatio, verbalis, & actualis. h.d.

Eſt autem degradatio duplex [d], verbalis, ſcilicet, & actualis. Verbalis degradatio eſt cùm ab eo, qui authoritatem [e] habet aſſiſtente certo Epiſcoporum numero [f] depoſitionis fertur ſententia [g]. Actualis verò ſiue ſolennis eſt, cũ non ſolum fertur ſententia, verùm etiam ab eo qui degradandus eſt veſtes, & ſingula inſignia ſui ordinis gradatim auferuntur. Cuius ordo ac ſeries latiſſimè Bonifaciana conſtitutione [h] demonſtratur.

Proprius ſolum Epiſcopus poteſt deponere conſtitutos in minoribus ordinibus, ſecus in maioribus. hoc dicit.

Quod autem dictum eſt Epiſcoporum numero aſſiſtente, ſic intelligi oportet, ſi de Epiſcopo [i], aut illo degradando agatur, qui ſit in maioribus ordinibus conſtitutus. Cæterum ſi de iis agatur, qui minoribus [k] tantum inſigniti ſint proprij Epiſcopi ſẽtentia, abſque vllorum Epiſcoporum interuentu [l] ſatis erit.

DE DEPOSITIONE SEV degradatione a.

SEu degradatione. Licet depoſitio & degradatio videãtur idem, quod ſatis denotat iſta alternatiua ſeu, quæ ponit diuerſitatẽ nominis non rei, tamen ſecundum proprietatem eſt d. differentia. Nam degradatio propriè dicitur reſpectu ordinũ, depoſitio verò reſpectu honorum & dignitatum. Item depoſitio propriè eſt verbalis, quæ non eximit clericum à poteſtate iudicis eccleſiaſtici, depoſitio autem eſt actualis, quæ eximit clericũ à manibus iudicis eccleſiaſtici. Specul. in titu. de accuſat. §. ij. verſicu. vel dici poteſt, & verſicu. deponitur. & verſicu. degradatus, & per Ab. in capit. ad audientiam. extr. de crimi. fal. & in cap. at ſi clerici. §. j. de iudi. & per Firma. in tractat. de epiſcopis. libr. 4. in octaua parte in prin. ſæpe tamen promiſcuè vtimur his vocibus: vt per Abb. in dicto capitu. ad audientiam.

b Quoque. q.d. nedum per tranſlationem & renunciationem, de quibus dixit ſupra in duobus titulis proximis.

c Armatæ. l. ij. §. j. ff. de his qui not. infam. l. iij. §. pœna. ff. de re mili. §. fin. auth. Vt clerici apud proprios epiſcopos.

d Duplex. Concor. cap. ij. de pœn. in vj.

e Authoritatem habet, ſed quis habet hanc authoritatem? Reſpond. olim habebat Metropolitanus cum numero epiſcoporum aſſiſtente cap. ſi quis epiſcopus criminaliter. vj. q. iiij. hodie verò iſti poſſunt cognoſcere vſque ad concluſionẽ duntaxat, & diffinitio reſeruatur Papæ. cap. accuſatus. cap. quanuis. & capit. multum ſtupeo. iij. q. vj. not. Innoc. in cap. quod ſicut. de elect. Archid. in d. cap. ſi quis epiſcopus. & de hoc per Abb. in cap. non poteſt. de re iud. & cap. ij. de accuſ. & in capit. excommunicamus. de hæret. circa hanc tamen materiam extat hodie reformatio concil. Triden. ſeſſio. xiij. cap. iiij. in decretis reformationum, vbi hanc authoritatem dat Vicario Epiſcopi cum aſſiſtentia Abbatum vel aliorum conſtitutorum in eccleſiaſtica dignitate.

f Numero. Ad minus duodecim vltra Metropolitanum, ſi agatur de degradando epiſcopo: vt not. iij. q. viij. in ſumma. & per Innoc. in cap. graue, de præben. & videtur probari. xv. q. vij. capit. felix. In presbytero degradãdo requiruntur ſex ad minus. d. ca. felix. & cap. ſi autem. ead. cauſa & quæſtione. In diacono vel ſubdiacono requiruntur tres: vt per Abb. in ca. non poteſt. de ſenten. & re iudic. & in c. ij. de cle. excomi. mini. & not. in capit. ij. de pœnis. in vj. de iis autem qui ſunt in minoribus ordinibus conſtituti dic vt ſtatim ſequitur. Hodie tamen ſacerdotes, diaconi, & ſubdiaconi poſſunt degradari etiam ſine interuentu numeri epiſcoporum, vt per concil. Trident. ſeſſio. xiij. cap. iij. in decretis reformat.

g Sentẽtia. De forma huius ſententiæ vide per Firma. in tractat. de epiſcopis. lib. 4. in tertia parte in princip. poſt Speculat. & alios.

h Conſtitutione. cap. ij. de pœn. in vj.

i Epiſcopo. Intellige de epiſcopo conſecrato, nam confirmatus tantum non poteſt procedere ſuper degradatione: vt per Abb. & Doctor. in cap. at ſi clerici. in princ. de iudic.

k Minoribus. Sed an degradatus ab ordine maiori cenſeatur etiam degradatus à minori? puta degradatus ab ordine Pontificali cenſeatur degradatus à ſacerdotali? Reſpond. negatiuè: vt per Abb. in cap. veritatis. de dol. & contu.

l Interuentu. cap. ij. de pœn. in vj. requiritur tamen interuentus capituli. cap. qualiter. ij. de accuſat. & cap. j. de exceſſ. prælat. & xv. q. vij. c. epiſcopus, niſi de

niſi de conſuetudine ſine capitulo hoc facere poſ-ſet. cap. iij. de conſuet. in vj. de hoc per Doct. in ca. j. ſuper vltima gloſ. de hæret. in vj.

a Pro hæreſi. In aliis igitur criminibus ſi immineret facienda degradatio ſeruarentur iura ordinaria: quia hoc eſt in crimine hęreſis ſpecialiter cōſtitutum. cap. j. de hære. in vj. vnde ſumitur. & c. in fidei. eo. tit. & lib.

b Immurandi. ca. excommunicamus. ij. de hæret.

c Facile. Bene eſt poſſibile licet difficile, lex enim non debet eſſe de impoſſibili. cap. erit. diſtin. iiij. & hoc hodie non eſt amplius ſpeciale in crimine hæreſis, ſed militat in quocunque delicto: vt per cōcil. Tri. ſeſſio. xiij. c. iiij. in decretis reformationum.

d Solus epiſcopus. Dic vt not. in ca. j. de hære. in vj. imo ſolus vicarius, ſecundum concil. Triden. ſeſſi. xiij. cap. iiij.

e Graue flagitium. Puta hęreſim, vel falſum. ca. nouimus. de verb. ſigni. vnde ſumitur, per quem tex. improbari pōt ſententia dicentiū ſpeciale eſſe in tribus caſibus, vt quis tradatur curiæ ſeculari: ſed in aliis requiri incorrigibilitatem. vt not. in c. ad abolendam. de hære. & per Abb. in cap. at ſi clerici. verſic. ad tertium. & in cap. cum non ab homine. de iudic. & not. in d. ca. nouimus. in verbo traditur.

f Traditur. Nota contra eos qui dicūt non debere fieri traditionem realem, ne videatur eccleſia conſentire effuſioni ſanguinis. de quo per Doct. in cap. nouimus. de verbor. ſignificat.

In degradatione ſacerdotum ob cauſam hæreſis poteſt procedere ſolus Epiſcopus delinquentium cum ſuis minoribus prælatis. hoc dicit.

Quinimò interdum etiam ſi presbyter vel in ſacris conſtitutus degradandus fuerit, pluriū Epiſcoporum interuentus neceſſarius non erit: nam tales ſi pro hæreſi[a] ſeculari curiæ tradendi, vel perpetuo immurandi[b] ſint, quia Epiſcoporum numerus, facilè[c] conuenire non poteſt, ſolus[d] Epiſcopus conuocatis Abbatibus, & aliis Prælatis, viriſq; ſuæ diœceſis pietate ac bonis artibus inſtructis, degradare poterit.

Degradatus traditur curiæ ſeculari, & pro eo debent Eccleſia intercedere. h. d.

Clericus igitur ob graue[e] flagitium degradatus. cùm ab Eccleſiaſtico foro fuerit proiectus, ſeculari curiæ traditur[f] puniendus: Vnde celebranda erit talis degradatio ſeculari præſente poteſtate: & cùm perfecta fuerit pronunciandum, vt ſecularis iudex degradatum, tanquàm clericali priuilegio exutum in forum ſuum recipiat puniendum: pro quo tamen Eccleſia debet intercedere[g], vt citra mortis periculum in eum ſententia moderetur, & ſi impetrauerit, & degradatus pœnæ ſuperſtes fuerit, ab adminiſtratione ſui ordinis debet abſtinere.

Degradatus miſcens ſe ſacris excommunicatur h. d.

Quod ſi cingulo militiæ cœleſtis exauctoratus auſu temerario ſibi dudum[h] commiſſum audebit in poſterum attractare miniſteriū, etiam ab Eccleſia ex canone Apoſtolorum erit abſcindendus[i].

DE SACERDOTIBUS IN INFERIORI GRADU CONSTITUTIS.

Sacerdotes inferioris gradus ſunt presbyteri, nec ſufficit aliquid obiter tractatum eſſe. h. d.

Nunc deſcendamus[k] ad ſacerdotes in inferiore gradu cōſtitutos: ſubſequenter poſteà de iis dicturi, qui licet ſacerdotes non ſint[l], in ſacris tamen conſtituti reperiuntur: ac demum de

g Intercedere. Verè & non fictè precibus, & non per excommunicationem. & fac. xvij. q. iiij. cap. rerum. & glo. præſenti. C. de his qui ad eccle. confugi. Sed ad quid iſta interceſſio cum ipſamet eccleſia poſſit eum mitiori pœna punire? Reſpond. vt per Abb. in ca. nouimus. de verb. ſignifi.

h Dudum. Hæc dictio ponit qualitatem de præterito, & remouet de præſenti, licet quandoque ponat etiam de præſenti: vt per Abba. in cap. j. de cle. excom. min. vnde ſumitur.

i Abſcindendus. Id eſt, maiore excommunicatione ferien dus, & hoc ſiue depoſitio fuerit iuſta, ſiue iniuſta: vt not. in cap. j. de cler. excom. mini. atqu. tamen contra ij. q. v. ca. qua de cauſa: ſed ibi diſpenſatum fuit. fac. diſt. lxiij. c. Salonitanæ, & intellige hoc quod hic dicitur præuia monitione, alioqui non incurrit excommunicationem: vt per Abb. in cap. ij. de cler. excom. min. officium autem dicere non ſolum nō vetatur, verum etiam grauiter peccat non dicendo. Item ſi celebret etiam contra monitionem tamen conficit corpus dominicum. Abb. in d. capit. ij.

DE SACERDOTIBUS IN INFERIORI GRADU CONSTITUTIS.

k Deſcendamus. Appoſitè vtitur hoc verbo, cum ſimus in metaphora graduū & ſcalarum, & de ſuperioribus ad inferiora ſit deſcenſus.

l Non ſint. Scilicet propriè, abuſiuè tamen & ipſi dicuntur ſacerdotes. c. ſi quiſpiam. diſt. lxxxj. & c. ſi quiſquàm.

his qui circa humiliora in domo Dei neceſſariũ miniſterium exhibent: qui in minoribus ordinibus dicuntur conſtituti: de quibus omnibus ſi quid ſuperius locuti fuimus, obiter [a] potius quàm ex profeſſo locuti fuimus, inferiores ſacerdotes ſunt presbyteri [b].

Sacerdotum in duas claſſes diuiſio ſumpſit originem tàm à teſtamento veteri, quàm nouo. h. d.

Et non ineleganter [c] ſacerdotes [d] in duos ordines diſtributi eſſe videntur: Hæc enim diſcretio tam in veteri teſtamento à Deo per Moyſem [e] ſumpſit exordiũ, qui ex præceptis Domini Aaron in ſummum Pontificem, filios verò eius inunxit in minores ſacerdotes, quàm etiam in nouo ab ipſo Chriſto [f], qui duodecim Apoſtolos tanquam maiores ſacerdotes, ſeptuaginta [g] duos quaſi in minores inſtituit. Petrum verò quaſi ſummum ſacerdotem elegit, dum ei præ omnibus, & pro omnibus claues regni cælorum tribuit [h].

Presbyteri & Epiſcopi olim erant ijdem, ſed in remedium ſchiſmatis de presbyteris, vnus electus eſt qui Epiſcopus dicitur. hoc dicit.

Presbyterum autem, & Epiſcopum ſunt qui eundem olim extitiſſe affirment [i], & aliud ætatis aliud dignitatis fuiſſe nomen. Sed cum multi in ſingulis Eccleſiis presbyteri conſtituti eſſent in remedium ſchiſmatis factũ eſſe, vt per illos vnus eligeretur, qui cæteris, eſſet præponendus. Electum autem Epiſcopi retinuiſſe nomen: eligentes presbyterorum: quorum erga Epiſcopos vſque adeò creuit honor, vt illis tanquàm filij cœperint obedire [k]. Nec iam pro ſacerdotibus habeantur [l], qui nullius Epiſcopi diſciplina & prouidentia gubernantur.

Presbyter appellatur potius à prudentia quàm ab annis. hoc dicit.

Presbyteri [m] verò nomen quanquàm à ſenectute ſit ſumptum, magis tamen ſapientiæ [n] indicat maturitatẽ quã

quiſquàm. de cohab. mul. & cle. & ĩ. tit. j. §. fi.

a Obiter. Arg. quòd quæ aguntur incidenter non debent eſſe in conſideratione. fac. l. j. ff. de auth. tut.

b Preſbyteri. Licet autem epiſcopi & preſbyteri æquè ſint ſacerdotes, & in ſacerdotio conueniant, ordine tamen differunt, ſecundum canoniſtas, licet Theologi teneant contrarium quòd ordine non differant: vt no. ſ. de iur. perſo. in verbo ordine, in tãtum quòd degradatus ab ordine ẽpali nõ cenſetur degradatus à ſacerdotali vel preſbyterali: vt per Abb. in c. veritatis. de do. & cont. & not. ſ. titu. prox. §. quod autem. in ver. minoribus.

c Ineleganter. Sic inſtitu. de iure nat. gent. & ciui. §. & non ineleganter.

d Sacerdotes. Not. ex hac litera quòd appellatione ſacerdotum veniunt etiã epiſcopi. facit. capit. olim. diſt. xcvj. & ca. cleros. diſt. xxj. & ĩ. §. proxi. & not. in ca. non poteſt. de re iudica. in materia tamen pœnali, vel odioſa appellatione ſacerdotũ vel preſbyterorum non venirent epiſcopi: quia habent alium ordinem, ſcilicet epiſcopalem, vide per Abb. in rubric. de vita & honeſt. cler. & in d. cap. non poteſt. & in cap. quia periculoſum. & per Innoc. in cap. ſedes. de reſcrip. fac. not. per Abba. in cap. ij. de pecul. cler. in princ.

e Per Moyſem. Et ſic non Moyſes ſed Deus concord. diſt. xxj. in princ. vnde ſumitur. & fac. c. eſto. §. quod autem. diſt. xcv.

f Chriſto. Et ſic vtroque tempore à Deo, & non dicit à Deo per Chriſtum: quia Chriſtus qui inſtituit Deus eſt, non ſic Moyſes.

g Septuaginta duos. c. in nouo. in fin. diſtin. xxj. & cap. quamuis. diſtinct. lxviij.

h Tribuit. fac. §. fi. ſ. de epiſcopis, & ſum. Pontifi. & not. hic quòd valet argumentum de clericis veteris teſtamenti ad clericos hodiernos, quod intelligendum eſt vbi eadem eſt ratio: aliàs ſecus: vt diſtin. lxxxij. quaſi per tot. & in cap. tranſla. & ibi not. de conſtit. & capit. nouum. vbi Abb. nota. de decim.

i Affirment. diſtin. xciij. cap. legimus. & cap. olim. diſt. xcv. & cap. quiſquis. & cap. porro. diſti. lxxxiij. ſed videtur ꝙ hęc litera cõtrarietur proximæ præcedenti, cũ ibi dicat quòd differentia fuit ab initio & ab origine ſacerdotij, hic quòd à principio iidem erãt preſbyteri & epiſcopi. ſol. vt not. in d. ca. legimus. in ver. poſtea. vel hic loquitur referendo opinionẽ Hieronymi, quam tamẽ nec approbat, nec improbat.

k Obedire. cap. j. diſtin. xcv.

l Habeantur. Et dicuntur tales Acephali, id eſt, ſine capite: vt cap. nulla. & capit. qui ſuis. diſt. xciij. & xxviij. q. ij. cap. Abbatibus, qui tamen ex priuilegio Papæ non ſubſunt, nõ ſunt Acephali: quia Papa epiſcopus eſt eorum: argu. extr. de priuil. quaſi per totum. Tales ergo ſicut excommunicatos debet quilibet excludere ab eccleſia. cap. ij. de paroch. & alien. paroc. & no. in d. c. nulla. & facit hæc litera pro prælatis quòd etiam exemitæ ſubſint epiſcopo in cuius territorio ſunt. xvj. q. j. cap. qui verè. & not. in d. c. nulla.

m Preſbyteri. Concord. cap. quiſquis. & cap. porrò. diſtin. lxxxiiij.

n Sapientiæ. xxxv. quæſt. vj. cap. ij. fic. xx. diſtin. cap. de quibus.

a Caniciem. Vnde quanuis nõgentis & amplius annis ab Adam vsque ad Abraham vixisse homines legamus, nullus alius appellatus est presbyter nisi Abraham qui multo paucioribus vixit annis, quàm sui antecessores. Nec obst. quod legitur de Melchisech: quia fuit Abrahæ contemporaneus. ca. porrò. aliàs fin. & ibi nota. dist. lxxxiiij.

b Igitur. q. d. non mirum si est similis dispensatio vel potestas episcoporum & presbyterorũ, cum sint ferè idem.

c Illorũ enim &c. Not. hic quasi duo extrema cum suo medio.

d Consecrationẽ. Vt c. legimus distin. xciij. & capit. ecce. dist. xcv.

e Baptizat. cap. ij. & cap. iij. de offi. Archipresbyt. vbi probantur plura quę hic ponuntur.

f Benedicit. Non tamen benedictione solenni. & pro verificatione, ac declaratione omniũ quæ hic pónuntur, & cumulantur, vide in d. xcj. cap. j. ca. ecce. & ca. presbyteros. dist. xcv. cap. ministrare. xxvj. q. vj. & not. in cap. ij. & iij. de offic. Archipresbyt. & per Hostien. in sum. de offic. Archipresbyte. versic. v. & cap. peruenit. dist. xcv. & per Firma. in tractatu de episcop. lib. 3. in prima parte. num. 14.

corporis canitiem [a].

Quæ sit presbyterorum potestas, & authoritas. h. d.

Episcopi [b] igitur ac presbyteri non penitus est absimilis circa sacra ministeriorum dispensatio. Illorum [c] enim quæ gerere potest Episcopus, quædam presbyter suo iure, quædam illius permissione exequitur, quædam verò nullo pacto potest attingere. Proprio iure presbyter, Dominici corporis ac sanguinis consecrationem [d], etiam Episcopo præsente celebrat: infantes baptizat [e], sanctificato oleo inungit, benedicit [f], & de occultis peccatis pœnitentes, vel in extremis agentes ad gratiam reconciliationis admittendi potestatem habet.

Presbyter episcopo permittente chrismat, & velat. h. d.

Episcopo permittente aut vltima cogente necessitate, & baptizatos sacro linire chrisma te, & virgines Deo dicare presbyteris conceditur.

Quæ sint episcopis reseruata. hoc dicit.

Ecclesias verò erigere, consecrare, reconciliare, sacrum chrisma conficere, clericos ordinare, excommunicare, pœnitentes publicè [g] reconciliare, solis Episcopis [h] reseruatur [i].

DE IIS QVI in sacris [k] sunt constituti.

In sacris constituti sunt diaconi, & subdiaconi, & diaconi debent Episcopum custodire, sacerdotibus celebrantibus assistere, nouum testamentum prædicare. hoc dicit.

Sicut autem Episcopis presbyteri [l]: ita etiam vtrisque debent obedientiã, diaconi [m], ad quos Episcopum prædicantem ab insidiis custodire pertinet, ne aut ipse quoquo modo lædatur, aut diuina verba per

g Publicè. c. ministrare. xxv. quæst. vj.

h Solis episcopis. Diuersimodè tamen hæc episcopis reseruantur. Nam potestas excommunicandi ita reseruatur episcopis, vt possit etiam transire in non episcopos, etiam meros laicos, si Papa tribuat hanc potestatem: vt per Abb. & alios in capit. ecclesia sanctæ Mariæ. & in cap. ij. de iudic. & in c. fin. de cler. ægrot. mini. alia verò quæ hic dicuntur reseruata non possunt per non episcopos exerceri. cap. aqua. de consecrat. ecclesi. vel alt. & per Doct. in locis supraallegat. & in cap. quanto. de consuetu. fac. cap. quanuis. distin. lxxxviij.

i Reseruatur. Nota ergo ex hac litera coniunctã cum §. presbyterum. suprà eod. quòd ritus Apostolorum circa sacramenta habent impedire characteris impressionem: nam si simplex presbyter ordines conferret, nihil conferret: vt cap. quanto. de consuetud. vbi etiam Abb. not. cum tamen post mortem Christi idẽ esset presbyter & episcopus, & promiscuè presbyteri cõferrent omnia sacramẽta: vt c. olim. d. xcv. & c. legim⁹. d. xciij. sed discretio fuerit inuenta ad schismata sedanda & tollenda.

DE IIS QVI sunt in sacris constituti.

k In sacris. Scilicet ordinibus, sed nonne omnes ordines ecclesiastici dicuntur sacri? vt nor. distin. xxiij. in summa. & per Abbat in c. tuis. de præben. dic quòd per excellentiam à subdiaconatu inclusiuè supra dicuntur sacri: quia magis participant de sacramento corporis Christi: vt per Abbat. in cap. si quis clericorum. de cler. coniug. & præcludunt viam pœnitentiæ. vt j. titu. proxi. §. fin. cap. cum ex eo. de elect. in vj.

l Presbyteri. Vt suprà titul. proximo. §. presbyterum ad quem stylus orationis videtur continuari.

m Diaconi. cap. à subdiacono. distin. xciij. facit cap. statuimus. de maio. & obed. hoc enim suadet iustitia vt maiori seruiat minor, xxxiij. quæst. vltima, capit. est ordo. nisi tamen minor administratione maior sit, distinct. xcv. cap. j. vel nisi teneat locum superioris, distinct. xciij. capit. final. & hi in vnaquaque ciuitate debent esse septem. capitulo, diaconi. ij. & iij. distinct. xciij. & legitur in actis Apostol

detractores polluatur [a]. Sacerdotibus quoq; celebrantibus in omnibus assistent [b]. Et Euangelium ad populum prædicabunt.

Diaconi præsentibus episcopo vel presbytero nec baptizant nec Eucharistiam erogant, nisi ex necessitate.

Sed nec baptizare præsente[c] Episcopo, aut presbytero, nec Dominici corporis Eucharistiam populo erogare audere debent, nisi prædictis omnibus longius fortasse constitutis, necessitas [d] ad id extrema eos compellat.

Primitiua Ecclesia non habuit subdiaconos, & apud antiquos Subdiaconatus non reponebatur inter sacros ordines: sed postea & is ordo inter sacros cœptus est haberi. h.d.

Subdiaconos licet & Ecclesia primitiua legatur habuisse [e], talis tamen ordo apud antiquos inter sacros non annumerabatur: paulatim tamen post aliquot temporum curricula cœptus est, & subdiaconatus inter sacros ordines reponi. Eisq; ad similitudinem tam presbyterorum, quàm diaconorum continentia fuit imperata [f].

Subdiaconus potest eligi in episcopum. h.d.

Cumq; à multis an in Episcopum subdiaconus eligi valeret hæsitaretur: nouissimè post Vrbanum Innocentij processit constitutio [g], quæ vt is quoque in Episcopum liberè eligi valeat, declarauit ac statuit.

Circa quæ versetur officium Subdiaconi. h.d.

Diaconũ igitur subdiaconus subsequitur [h]: ad quem calicem & patenam ad altare deferre pertinet [i], & leuitis tradere, eisq; ministrare. Vrceolum quoque, & aquam, mantile, & manutergium tenere Episcopo, presbyteris, & leuitis pro lauandis ante altare manibus aquam præbere.

Subdiaconus potest quis ordinari in decimo octauo anno, diaconus in vigesimo, presbyter in vigesimo quinto. h.d.

Sicut autem subdiacono minus creditur [k] quàm diacono, & diacono minus quam presbytero committitur: ita ad subdiaconatum minor ætas [l] quàm ad diaconatum, & ad diaconatũ minor quàm ad presbyteratum suffragatur. Poterit igitur hodie qs nisi aliud canonicũ obsistat impedimentũ decimo octauo [m] natus anno ad primum sacrum ordinem; vigesimo ad secundum: ad presbyteratum vigesimo quinto promoueri.

Propriè sacerdotes appellantur qui Eucharistiam conficiũt, impropriè etiam diaconus, & subdiaconus.

Diximus autem diaconum, & subdiaconum nõ esse sacerdotes proprietatem sermonis at-

---

Apostolis. cap. vj. & hoc si facultates ecclesiæ sufficiũt: aliàs sufficiunt duo: vt vij. q. j. c. illud.

a Polluantur. c. diaconi. ij. distin. xciij.

b Assistent. distin. xxv. cap. perlectis. §. ad diaconum.

c Præsente. Vt dist. xciij. ca. diacones. & cap. præsente.

d Necessitas. Not. quòd vbi necessitas exigit, & presbyter est absens, diaconus etiam iure suo baptizat. cap. diacones. & cap. præsente. distin. xciij. & Eucharistiã erogare si præcesserit consecratio presbyteri, sed præsente presbytero in ecclesia non potest etiam si subsit necessitas, nisi presbyter iusserit: vt not. in c. diacones. & c. peruenit. distin. xciij.

e Habuisse. c. episcopus. disti. xxxv. & dist. xxv. c. j. & c. fi.

f Imperata. Vt distin. xxviij. ca. decernimus. & c. nullum. & cap. j. de cler. coniug. & cap. à multis. de ætat. & qualita. & cap. miramur. de ser. non ordin. Sed quomodo ecclesia imperauit continentiam cum illa voti sit, non præcepti, vt xxxij. q. j. cap. integritas? Respond. ecclesia nemi nem cogit continere, sed in ordine què dat potest imponere legem quam vult, sicut quilibet alius in traditione rei suæ. l. in traditionibus. ff. de pact. ex quo enim honoratur dignum est vt oneretur. xvj. q. vj. cap. de lapsis. & no. in d. cap. nullum.

interdum tamẽ cum subdiaconis dispensatur. cap. presbyterum. distinct. xxviij. & cap. sanè. de cler. coniug.

g Constitutio. Quæ est in capit. à multis. de ætat. & qualit.

h Subsequitur. Inde & subdiaconus dicitur.

i Pertinet. Sic cap. perlectis. §. ad subdiaconum. distinct. xxv.

k Creditur. Committitur. l. quod vulgo. ff. ad Maced. & statim sequitur in hac litera.

l Ætas. Quia ab ætate arguitur maturitas iudicij. Sed quid si impubes & iudicio carens ordinetur ad ordinem sacrum, an suscipiat charactèrem? Respond. suscipit, nec enim quoc susceptu rus ordines sacros debeat habere annos discretionis est de substantia ordinis: sed de necessitate præcepti. vnde licet in tali collatione: peccetur tenet tamen collatio, de hoc. vide in cap. vel non est. de tempor. ordin.

m Decimo octauo. Et sufficit quòd sit inchoatus: vt not. in cler. fin. de ætat. & quali. vnde sumitur. Sed hodie hæc materia est tota per concil. Tridentin. reformata. nec enim ad subdiaconatum quis ordinari potest ante vigesimum secundum annum, ad diaconatum ante vigesimum tertium, ad presbyteratum ante vigesimum

tendẽtes. Propriè enim sacerdos is est appellandus, cui sacrificium corporis, & sanguinis Dominici in altari cõficere permittitur. Cæterum & ipsi interdum sacerdotes appellãtur[a], sed per abusionem. Vidimus hactenus de iis qui in maioribus sunt ordinibus cõstituti: nũc videamus de iis, qui in Ecclesia Dei minoribus sunt ordinibus insigniti.

DE IIS QVI sunt in minoribus ordinibus constituti.

Minores ordines sunt acolytatus, exorcistatus lectoratus, & ostiariatus. h.d.

SVnt igitur[b] in Ecclesia alij minores ordines, qui sine sacramentali vnctione, sola Episcopi benedictione, cũ quadam vasorum, vel indumentorum distributione pręstãtur: vt sunt, Acolitus, Exorcista, Lector, Ostiarius. Acolytus[c] est is ad quẽ præparatio luminũ spectat, & qui cæreum, à quo nomen quoque ducit[d] deferre debet, quiq; suggesta pro Eucharistia subdiaconis præparat. Exorcista is est, qui exorcismos memoriter retinere debet, manúsque super energumenos, & catechumenos, & in exorcizando[e] imponere. Lector autem is appellatur, qui lectiones[f] debet pronunciare, & ea quæ Prophetæ vaticinati sunt populis prædicare[g]. Ad Ostiariũ pertinent claues Ecclesię, vt claudat, & aperiat templũ Dei, & omnia quæ sunt intus extráq; custodiat, fideles recipiat, excõmunicatos, & infideles[h] stupido iudicio repellat.

Psalmistatus est minor ordo, & potest conferri à solo presbytero. h.d.

Est & Psalmista, id est, Cantor, qui absque scientia Episcopi, presbytero solum iubente officium suscipit cantandi[i], qui & ipse licet apud antiquos dubitatum fuerit, inter minores ordines cœptus est annumerari[k].

Constituti in maioribus ordinibus nullo pacto matrimonium contrahere possunt sed constituti in minoribus possunt, sed si contrahant priuantur beneficiis & dignitatibus Ecclesiasticis h d.

Horum autem, & sacrorũ valde dispar est conditio si quidẽ illis, ita est continentia im-

vigesimumquintum, etiam si quis sit regularis, vt per d Concil. Trident. Sessio. xxiij. capit. xij. quidquid dicatur in capitulo primo, & in cap. peruenit. distin. lxx ij & in capit. j cap. iij. & capit. fin. distin. lxxviij. & in capit. de his. distinct. xxviij. Sed quæ est ætas minorum ordinum? respon. maior infantia cap. de his. distin. xxviij. & c. nullus. de tempo. ordin. in vj.

a Appellatur. Vt distinct. lxxxj. capit. si quispiam. & ca. si quisquã. de cohab. mul. & cler. & not. de hoc. supra titul. proxim. in princ.

b Vnt igitur. Cõcor. cap. & si illa. §. fin. j. quæstio. vij. & inde sumitur.

c Acolytus, &c. Vt capit. perlectis. distinct. xxv. & capit. à subdiacono. distinct. xciij. & Acolyto subest exorcista, &c. vt d. c. à subdiacono.

d Ducit. Vnde & ceroferarius Latino nomine appellatur.

e Exorcizando. Hoc verbũ hic designat ordinem: apud iuristas appellatur verbum impostorum: vt l. j. ff. de variis & extraord. cogni. sed fortè cum Iurisconsultus esset paganus sic loquebatur quasi illudens alicuæ religioni.

f Lectiones. Legendas in matutinis.

g Prædicare. Id est. legere, ne sit contra. xvj. quæstio. j. capit. adiimus.

h Infideles. Sed contra. capit. Episcopus nullum. de consecrat. distinct. j. respon quidam quòd ille Canon vel est correctus, vel abiit in desuetudinem; vel dic vt not. in dict. capit. Episcopus nullum. & quomodo. & quibus cæremoniis hi ordines conferantur habetur. distinction. xxiij. per totum.

i Cantandi. Et in hoc differt à lectore, cuius officium non est cantare, vt supra in princi. vbi not. est enim inter hæc differentia, vt per Abb. in capit. quod in te. de pœnit. & facit hoc ad statuta, & contra eos qui tenẽtur cantare officium. non enim satisfaciũt legendo simpliciter, & quod quibus permittitur legere, nõ permittitur cantare.

k Annumerati Vt capit. Psalmista. distinctio. xxiij. & hic ordo Psalmistatus videtur cõfundi cũ prima tonsura: vt per Hosti. in summa de ord. ab Episcopo qui renunc. Episcopat. & Abb. in capit. cum contingat. de ætat & qualit & vt hic innuitur valde fuit dubitatum an esset reponẽdus inter ordines. & communis est sententia quòd sit ordo: quod quomodo procedat vide per Ioan. Lupum in tractat. de libert. Ecclesiast. in quinta quæstione. & per Nic. plo. in tract. de sacramentis. in capit. j vj. partis. numer. iij. & per Doct. in d. capit. cum contingat.

perata, vt nunquàm ad matrimonium aspirare valeant [a]: his [b] autem, si ad superiores ordines prouehi noluerint, matrimonium contrahere minimè interdicitur [c]: sed eo casu non solū ad sacros ordines, & Ecclesiasticas dignitates, & administrationes [d] admittendi nō sunt: sed etiam beneficiis, quæcunq; fortè habuerint, priuandi erūt: nam nec ea sine prauo exemplo possunt, & graui scādalo retinere: & tales bona Ecclesiastica dilapidare solent.

Ponit continuationem ad sequentia.h.d.

Hucusque singulatiter tam de maioribus ordinibus quàm de minoribus breuiter tractatū fuit: exponamus nunc aliqua, quæ tam maiorum ordinum quā minorū sunt cōmunia.

COMMVNIA tam maiorū quàm minorum ordinum.

Minores debent maioribus exhibere reuerentiam.h.d.

IN primis admonēdi sunt ij, qui minori sub ordine cōstituti sunt, & officio, vt iis qui aut ordine præcellunt, aut officio reuerētiam, & obedientiam [e] exhibeant: nec per temoritatē alter alterius partes sibi vindicet [f].

Maiores debent minoribus charitatem.h.d.

Maiores quoq; meminerint se maiores esse non dominos, & ob id inferioribus nō tanquam subditis dominentur, sed quasi clericos honorent [g], & diligant, & tales sint qui non solum præsint, verùm etiam prosint.

Ordinatores debent instruere ordinandos in diuinis h.d.

Item sub grauis vltionis comminatione ex ordinatione generalis concilij [i] debent Episcopi [k] promouendos in sacerdotes per

a Valeant. Cap. j. de cler. coniug. cum multis concit. nisi Papa dispēsaret, per ea quæ ponit Ab. in c. cum olim. ext. eod. tit. vbi ponit q̄ non solum Papa potest singulariter dispensare: sed potest vniuersalem legem facere quòd sacerdotes possint ducere vxorem, & quòd etiam deberet facere, ratione de qua per eum ibi, quam tamen non puto necessariā, nec veram.

b His. Scilicet cōstitentis in minoribus ordinibus.

c Interdicitur. Ext. de cler. coniug. per totum.

d Administrationes. Vnde nec Vicarius Episcopi poterit esse talis, cum non possit habere administrationē ecclesiasticam: quod tenent Doct. tam in cap. ij. de cler. coning. quàm in c. j. eo. tit. in vj. nisi in temporali iurisdictione: vt per Abba. & alios in cap. ij. de iudi. vbi quòd quamuis cum his Papa dispēsaret quòd possent retinere beneficia. eis tamen causa criminalis clericorum non potest committi. Sed an etiam & in eo sint dissimiles quòd nō teneātur dicere officium? resp. vt traditur per Abb. in capit primo, de celebr. missa.

COMMVNIA tam maiorū quàm minorum ordinum.

e OBedientiam. cap. à subdiacono. dist. xciij. & per tot. solet tamen distingui vtrum aliquid prælatus præcipiat sententiando an extra iudicialiter, de his quæ pertinent ad officium, an de his quæ non pertinent ad suum officium, vt latè per Ant. de Butr. in cap. ad aures de temp. ordi.

f Vin licent. Vt cap. j. de sepult. & quomodo dicatur quis transgredi terminos quos posuerunt patres. not. in d. capit. j.

g Honorent. Vt dist. xcv. cap. esto. vbi recensetur illud Crassi, non erit mihi consul, cui ego non sim senator. Pone igitur quòd Episcopus aliter se habeat contra clericum quàm debeat, nunquid clericus suo iure poterit obedientiam negare? & videtur argu. c. cum beatus. dist. xlv. & d. ca. esto. §. j. & xxij. q. v. ca. de forma. & fides non est seruanda nō seruanti. c. peruenit. ij. de iureiu. & frustra petit debitum, qui quod debet non impendit. xxviij. q. j. capit. si infidelis. cum multis concor. positis. in dict. cap. esto. in verbo esto. Consultius tamen erit clerico si per superiorem agat: argu. xj. quæstio. iij. capit. si episcopus. & ix. quæst. iij. capi. nunc verò, & tolerandus est prælatus vsque ad sententiam: vt viij. q. iiij. cap. non ne.

h Prosint. Agnominatio, vt & illa, non est hic orator sed arator. & illa Cicer. quis non potius hæc ficta credat quā facta?

i Concilij. Vt in cap. cum sit. de æta. & qualit.

k Episcopi. Immo videtur quòd hoc sit munus Archidiaconorum. ca. ad hæc. de offic. Archidiac. Sol. examinationem bene facit Archidiaconus: vt in contrario, sed instructionem facit solus Episcopus. vnde dicit Innoc. quòd non excusatur Episcopus ab hac instructione, licet Archidiaconus examinauerit, vel forte posset dici quòd hic loquitur quando in Ecclesia non est Archidiaconus: vt per Abba. in capit. cum sit. de æta. & qualita. vbi & alia de hoc, vel fortè non repugnat hoc: quia Archidiaconus facit vt Episcopi Vicarius. vt supra. de offic. Archid. in princ.

seipsos, vel alios[a] idoneos viros super diuinis officiis, Ecclesiasticísque sacramentis diligenter instruere, & informare. *Sanctius enim*(inquit)*est paucos*[b] *bonos quàm multos malos*[c] *habere ministros, quia si cæcus cæcum ducet, ambo in foueam dilabentur.*

Ordinationem præcedere debet diligens scrutinium h.d.

Præcedet autem ordinationē diligēs scrutinium[d] nec nisi qui tam verbo fidei quā rectæ cōuersationis exēplo, Episcoporum vel populari testimonio[e] probantur, ad ordines admittendi erunt. Ordinatutus itaque accipiat secum diuinæ legis peritos sacerdotes[f], & in Ecclesiasticis sanctionibus exercitatos, qui ordinandorum genus[g], patriam[h], ætatem, locum vbi ordinati[i] sunt si literas callent, si instructi in lege Dei, & ante omnia diligenter inuestigent[k] si fidem catholicam firmiter teneant.

Examen debet præcedere collationem beneficiorum h.d.

Quod & in beneficiorum[l] collationibus obseruandum erit: qui enim beneficiis Ecclesiasticis pręficiendi fuerint, à suo prius Archidiacono examinari[m] debent, & per ipsum postmodum Episcopo præsentari.

Tam simoniacè ordinatus quā ordinans sunt puniendi h.d.

Ipsi verò quibus talis cura committitur, cauere debent, ne aut cuiusquam gratia, aut cuiuscunque muneris cupiditate illecti à vero deuient, vt indignum,

a Alios. Scilicet clericos suos, & de latere suo missos. xxiiij. distin. cap. quando.

b Paucos. Pauci autem vel multi dicuntur secundum subiectam materiam: vt not. in cap. latores. vbi etiam Abb. de cler. inter mini.

c Malos. ar. quòd melius est habere paucos bonos scholares, quàm multos ignorantes: sic Abb. in capit. cum sit. de æta. & qualit. simil. xxiij dist. cap. tales. Item est arg. contra eos qui multa inutilia allegant. de cōsecr. distinc. v. capit. non mediocriter & xxiiij. q. j. cap. odi. & proieci. & l. iij. §. contrariū. C. de iu. vet. enucle. & in Authē. de tabel. circa medium. & no. in l. fin. C. de vsufr. & multitudo onerosa nihil habet honesti. authen. de refor. ad fi. col. ij.

d Scrutinium. De hoc scrutinio vide in cap. j. de scruti. in ordine facien. vbi ponitur ordo & series. & dist. xxiiij. ca. nullus c. Episcopus. & cap. quando. & de hac materia vide nouissimè per Concil. Trident. Sessio. xxiij. ca. v. & c. vij & cap. xiij. & c. xiiij. in decret. reforma. & Sess. vij. capit. xiij.

e Testimonio. Immo isto casu quo quis haberet testimonium totius populi, posset promoueri sine examinatione: arg. ca nullus. distinct. xxiiij. Sic & aliàs dicitur quòd scholaris notoriè peritus potest trāsire sine examinatione, vel saltem leui pro forma c. constitutis. vbi Abb. de appell. fac. capit. de Petro. distinct. xlvij. & cap. valde. dist. xciij. & capit. mandata. extr. de præsumpt. & not. in dicto capit. nullus.

f Sacerdotes. Sed contra ca. inter corporalia. de translat. & xv. q. vij. c. fi. vbi Episcopus licet solus auferre honorem non possit, dare tamen potest? respon. dictio solus, non excludit suos clericos sed alios clericos vel Episcopos: vt not. in cap. Episcopus. distinct. xxiiij.

g Genus. Cognationem: quia pater filio similis præsumitur. l. quòd si nolit. §. quia assidua. ff. de ædil. edict.

h Patriam. fac. l. quod si nolit. §. qui mancipium. ff. de ædil. edicto. Vnde illud Intererit multum Dauúsne loquatur an heros. & infra Colchus an Assirius, Thebis nutritus an Argis. facit & illud, Quippe domum timet ambiguā Tirióśq; bilingues. & illud, Nūquidà Nazareth, aliquid boni?

i Ordinati. Sed quomodo eundem appellat ordinatum & ordinandum? respon. vnus & idem respectu diuersorū ordinum potest esse ordinatus, & ordinandus.

k Inuestigēt. Quā rigidè, & ad quemmodum sit facienda hæc inuestigatio. not. in ca. quando. distinct. xxiiij. & an, & quādo, & qui teneantur scire cōtenta in fide explicitè vel implicitè per Abb. & alios in Rubri. de sum Trinit. & fid. cathol. & per Car. Ara. in suis instit. Theologicis. cap. iij. & nouissimè per Concil. Triden. Sessio. vij. cap xiij. & Sessio. xiiij. capit. iij. & Sess. xxiij. cap. v. & capit. vij. & cap. xij. & c. xiiij. in decretis reformat. & in Sessio. xxiiij. capit. xviij.

l Beneficiorum. nedum ordinū. vt supra §. proxi.

m Examinari. capit. ad hæc. & capit. vt nostrum. de offic. Archid. Sed alibi dicitur quòd illud est officium sacerdotum. xxiiij. distin. capi. quando. Sol. illud verum vbi Episcopus specialiter ad hoc eligit sacerdotes. vel si non est in loco Archidiaconus, vt in multis Ecclesiis. videtur ergo ꝙ Episcopus nō sit puniēdus sed potius Archidiaconus qui examinat & præsentat Episcopo: ar. c. si seruus. dis. liiij. sed nō est ita, quia Episcopus tenetur de facto illius q examinat, cū id fiat de mādato illius. sicut exercitor nauis tenetur de facto magistri. l. i. §. magistrū ff. de exerc. nisi fortè examinator talis fuisset, vt nō sit verisimile ipsum mentiri: ar. c. significāte. de pign. secūdū hoc si talis ordinatur sine titulo

Episcopo ignorante, examinator qui præsentauit eum tenebitur ei prouidere. Sed si ille non sit soluendo, habebit regressum contra ipsum: & hoc ideò, quia adhuc reseruatum est Episcopo ius examinandi illum: arg. c. accepimus. de ætat. & qualit.

cap. quia propter. de elect. poterit ergo interuenire probabile interuallum, cum id nec in stipulatione negetur. l. continuus. in princ. de verb. oblig. intellige ergo continuationem esse debere de die ad diem, scilicet, vt nulla de tribus diebus non

& minus idoneum, aut non examinatum [a] ad sacros [b] gradus suscipiendos Episcopo præsentent. Quod si aliter fecerint, & qui indignè accesserit ab altari remouebitur[c], & qui donum Sancti Spiritus vẽdere conati sunt coràm Deo iam condemnati [d] Ecclesiastica dignitate carebunt.

Quæ tempora in ordinationibus seruari debent. h. d.

Igitur [e] per tres cõtinuos [f] dies diligenter examinentur, & demũ sabbato qui probati sunt Episcopo præsententur. Qui tamen secundum diuersitatẽ ordinum, temporis quoque seruabit diuersitatem: non enim omnes ordines quibuslibet tẽporibus, conferri possunt, nam Dominicis & aliis festiuis diebus [g] vnum, aut duos ad minores licebit promouere, sed ad subdiaconarum nisi in quatuor temporibus, & vna & altera statuta die [h], nulli Episcoporum prærterquàm Romano Pontifici [i], licet aliquos ordinare, nec alicuius loci contraria est admittenda consuetudo [k]. Quod si fortè secus factum fuerit, ordinans quidem potestate priuandus est ordinandi [l]: & ordinatus cum characterem [m] minimè dubitetur recepisse, pœnitentia [n] tantum præuia in susceptis ordinibus ministrare sustinendus erit.

Nec vna, nec duabus diebus continuato ieiunio duo sacri ordines conferri possunt.

Sed nec vno die, nec duobus continuato [o] ieiunio ad duos quis po-

ne ordinatus in opprobrium clericalis ordinis mendicet. c. ad supplicationem. de renunt. & ca. diaconi. distinc. xciij. & not. in d. ca. ad hæc.

a Non examinatum. Sed an si non examinat[us] idoneus sit in omnibus, habet adhuc locum quod hic dicitur, & non videtur, cum culpa sit tantum in ordinante, nec alieno vitio debeat quis prægrauari. l. sancimus. C. de pœn. & arg. in c. cum secundum. de præb. sed in contrariũ facit hæc litera hic, & c. quando. d. xxiiij. & non propter suum vitiũ, sed ordinantis: vt lxx. d. cap. j. & xvj q. vij. ca. decernimus. Item cum non intrauerit per hostiũ debet mori, sicut Remus. l. si. ff. de re. diuis. & no. in ca. fin. d. xxiiij.

b Sacros. Idem si ad minores ordines. cap. fin. d. xxiiij. vel appellat hic sacros omnes ordines, & ita non est necessaria extensio, fac. not. dist. xxxij. in sum. & supra de his qui sunt in sacris. & c. in Rubrica.

c Remouebitur. Si quis tamen in minori crimine existens ordinari se permiserit, non deponetur sed pœnitentia ei imponetur: vt d. lxviij. c. j. & dist. lxxxij. c. presbyter. & ext. de renunt. c. nisi. §. propter criminis conscientiam.

d Condemnati. Sunt ergo tales ipso iure suspensi, vt i. q. j. ca. reperiuntur, & concord. capit. quando. & c. si dist. xxiiij.

e Igitur. Fac. c. quando. ante si d. xxiiij.

f Continuos. Licet hoc verbũ significet vt non detur aliquod interuallum: vt in c. cæterum. de rescript. tamen quod hic dicitur non est ita hebraicè intelligendum: argu l. quod dicimus. ff. de solut. &

examinentur, nõ de continuatione momenti ad momentum, vt dicimus in vsucapione.

g Festiuis diebus. Sed an omnibus festiuis diebus possint minores ordines conferri? resp. vt per Abb. in d. cap. de eo. ext. de temp. ordi. in fin.

h Die. Scilicet in sabbato sancto, & sabbato ante dominicam de passione. cap. de eo. de temp. ordi.

i Romano Pontifici. Nota ergo quod tempus non est de substantia ordinis: quia temporis determinatio circa ordines est inducta de iure positiuo, ideò non astringit Rom. Pontificem. Ita abb. in ca. de eo. de tempo. ordi.

k Consuetudo. Indulgeretur tamen quando consuetudo esset antiqua & multi essent ordinati extra tempora: vt in ca. ij. de temp. ordi. vbi not.

l Ordinandi. ca. ij. de temp. ordi.

m Characterem. cap. pen. de temp. ordi. & sic not. quod aliquid factum tenet, licet id fieri non deberet, simile est, quod puer non est ordinãdus ad sacros ordines, si tamen ordinetur character imprimitur. cap. vel non est compos. de temp. ordin. & not. in c. vni. de cle. per sal. prom. & per Ab. in c. pro illorum de præbend. sic non debet quis à Iudæo vel Pagano baptizari, baptizatus tamen non est rebaptizandus. ca. j. de summ. Trin. & fide cath. & de cons. dist. iiij. cap. à quodam. & cap. Romanus.

n Pœnitentia. Scilicet arbitraria, cum non sit à iure determinata, l. j. § ait prætor. ff. de iu. delib.

o Continuato ieiuno. Quia continuatio ista fac. de duobus vnum, & illa coniungit xvj quæst. iij. § potest. versi. hinc de præscriptionibus, & vij. q. j. cap. illud

test ſacros ordines promoueri arbitrariè ordinanti ſuſpẽſionis imminente pœna[a].

Minores ordines omnes ſimul conferri poſſunt.h.d.

Diuerſum ſtatuitur de minoribus qui omnes[b] vel vnica die conferri poſſunt.

Cum promoto per ſaltum poteſt prætermiſſo ordine repetito diſpenſari.h.d.

Per ſaltum verò ſi promotus fuerit quis ſolenniter ordine prætermiſſo repetito[c] ex miſericordia miniſtrare permittendus erit[d].

Promotus ad ſacros ordines furtiuè contra prohibitionem prælati, non poteſt fieri ſacerdos, niſi prius fuerit monaſterium ingreſſus, ſecus ſi non contra prohibitionem, quia tunc poteſt Epiſcopus pro arbitrio diſpenſare.h.d.

Quod ſi furtiuè[e] ad ſacros ordines quis irrepſerit, diſpiciendum erit, an prælati ſub anathemate præceſſerit interminatio: tunc enim nulla ratione ad ſacerdotalẽ poterit[f] ordinẽ promoueri, niſi regulari habitu ſuſcepto laudabilem aliquãdiu duxerit vitam, quo caſu ſecum miſericorditer diſpenſati poterit: alioqui nulla præcedente inhibitione, condigna ſatisfactione impoſita pro ſuo arbitrio cum illo poterit Epiſcopus[g] diſpenſare.

Non ordinatus miſcens ſe diuinis, nunquam poterit ordinari.hoc dicit.

Quòd ſi is, qui nullum adhuc penitus attigit ordinem, diuinum aliquod officiũ[h] exercuerit, & ab Eccleſia erit abiiciẽdus[i] & nunquàm ordinandus[k].

Qui nondum baptizatus ordinatus eſt, debet baptizari, & rurſus ordinari.h.d.

De eo qui non ba-

ca.illud. & ca.nihil.ſic cum biſſextus occurrit duo dies pro vno computantur: vt infra de verb.ſignif. c.quæſiuit.& ff.de min.l.denique. §.minorem. Sed arg.contra l.cum hæres. §.Stichus. ff.de ſtatulib. Item contra.c.quod à patribus.diſt.lxxv. Sol.ibi in ordinante diuerſos, hic in ordinante eoſdem.

a Pœna.Concord. cap.literas.de temp. ordin. not.quòd diſpoſitio pœnalis loquens de vero, extenditur ad fictum. quod verum eſt, quando in vtriſque militat eadem ratio: vt traditur per Cano.in ca.cum dilectus.& in cap.ad audientiã. de elect. & per Ioan.Andr.in capit.ſi. de conſuet. per Legiſtas in l. omnes. populi. ff. de iuſti. & iure. & in l. ſi is qui pro emptore. ff.de vſucap.

b Omnes. Habetur in cap.de eo.de temp.ordi.& in cap. penul.& ca.ſi.de eo qui furt.ord.ſuſc.& vtrobique not. hoc tamẽ obtinebit niſi in cõtrarium extaret conſuetudo, illa enim ea quæ de ſe ſunt licita reddit illicita.ca. cum olim. de cleric.coniu.& c. ſuper eod. de cogn. ſpiritu.

c Repetito. Sed quid ſi nullum quis minorem ordinem habuit, & promoueatur ad ſacerdotium, nunquid recipit ordinem? Quidam ꝙ non: arg.c.ſicut.diſt.xl. Alii contra in omnibus ſacris præter Epiſcopali; ſed alij nec Epiſcopalem ordinem videntur excipere, cum is etiã ſine preſbyterali poſſit conferri: vt per Abb.in cap.ex literis.de exceſ.prælat.dic vt not.in cap.vni.de cle.per ſal.prom.& in dict.cap.ex literis.

d Erit. Cap.vni.de cle.per ſa'.per om.& cap.ſolicitudo.diſt.lij.& hoc caſu ſolus Epiſcopus diſpenſare poterit ſuo iure: vt not.in d.c.vni.

e Furtiuè. Furtiuè promouetur qui citra conſcientiam ſui Epiſcopi, & ſine examinatione promouetur.lxiiij.diſt.c.extra cõſcientiã.& c.quando. diſtin.xxiiij.& cap.ſi.& per tot.de eo qui furt.ord. ſuſcep.

f Poterit. Ingreſſus ergo monaſterij non tollit irregularitatem, licet facilitatem diſpẽſandi præbeat, de quo in c.ij.de apoſtat.& fac.c.ſi.de eo qui furt.ordin.ſuſcep.

g Epiſcopus.Not. caſum in quo Epiſcopus ſuo iure diſpenſare poteſt, de quo dic vt per Abb. in capit.i.de eo qui furt. ordi.ſuſc. Item intellige hoc niſi Romanus Pontifex manum appoſuiſſet ſecundum ea quæ ponit Abb.in capit. poſtulatio. extr. de cler. excom. miniſt. num.x.

h Officium. Niſi ex neceſſitate forte baptizaret, quod eſt licitũ cuilibet xxx. q.j.cap.ad limina.& diſtin.xciij.c.diacones. etiam hæreticus. cap.à quodam. de conſecr.diſtinct. iiij.dũmodo in forma Eccleſiæ. xxiiij. q.j c.ſi quem, & de ſumm.Trinit.& fid. cathol.cap.j.§.ſacramentum.fac.capit.ſi quis per ignorantiam. j.q.j. & infra de ſacramen. §.pen. & §.fin.

i Abiiciẽdus. Verbum hoc deſignat tria ſecundũ Hoſt. videlicet excommunicationem, priuationem beneficij, & depoſitionem, vt per Abb. in capit.j. de cler.excom. miniſt.

k Ordinandus. Adde quòd tenebitur etiam de falſo ſicut ſimulans ſe habere dignitatem, & non habens.l.eos.ff.de falſ.& per Abb.in cap.primo.de eo furt.ord.ſuſce. Sed contra hoc quod hic dicitur facit quod fieri videmus quotidie, videlicet quod ſimplex clericus dicit epiſtolam, & non eſt ſubdiaconus. Sol. ſecundum Hoſt. quòd hoc quod hic dicitur habet locum, quando in ſolenni apparatu non ſubdiaconus dicit Epiſtolam, vel non diaconus Euangelium, vel non presbyter miſſam: ſecus ſi non in ſolenni apparatu. fac.capit.vt quiſquis. extra.de vit.& honeſta.

ptizatus ordines susceperit, valdè dubitatum est [a]; de quo post multam tandem discussionem obtentum & constitutum fuit, vt baptizetur, atq; iterum [b] ordinetur, & meritò. cum enim baptismus omniũ sacramentorum ianua sit & fundamentum, superædificari [c] non potuit vbi fundamẽtum [d] defuit.

Sacros ordines tantum Episcopus confert. minores interdum & alij, & Episcopus qui loco non dignitati renunciauit, sacros ordines conferre potest, secus si etiam dignitati, quia tunc solum minores confert. hoc dicit.

Illud postremò omittendum non est, quòd inter minores & sacros ordines illa est differentia, quia maiores ab Episcopis, minores verò etiam ab aliis [e] quandoque conferuntur. Vnde de eo quæsitum est, qui Episcopatui renũtiasset an & quales ordines conferre posset: in qua specie obtinuit distinctio: vt si quidem loco tantum quis renuntiasset, eos quos ante renuntiationem poterat, rogatus conferre possit [f]. Quòd si non solum loco, verùm etiam dignitati renuntiauit, minores tantum quis ab eo recipere, & in illis deseruire, & ad maiores si reperiatur idoneus poterit promoueri.

Ab eo qui renuntiauit loco & ordini Episcopali sacri ordines non sunt recipiendi. h.d.

Sanè si ab eodem sacros ordines scienter quis receperit, quia indignum se fecit, officij non habebit executionem [g], vbi autem non scienter (nisi crassa [h] & supina fuerit ignorantia [i]) discretus Põtifex dispensare [k] poterit.

QVI PROMOVERI NON POSSVNT.

Ponit quatuor causas siue respectus ob quos prohibentur homines ordinari. h.d.

QVoniam verò præcaueri [l] debet, quod vel infirmari, vel vitupera ri potest: sciendum est quosdam esse qui non sunt ad Ecclesiasticos ordines admittendi: quod fieri contingit quatuor ex causis [m] aut enim quis promoueri impeditur ratione subiectionis, aut ratione delicti iam patrati,

a Dubitatum est. Vt in capit. fin. de presbyter. non baptiz.

b Iterum ordinetur. Ex hoc apparet ꝙ nullum ordinem recepit, & quod dicit iterum, ad factum refertur. fac. c. j. de presbytero non baptizato; nam si primo ordinem suscepisset, non ordinaretur iterum. j. q. j. cap. quòd qui 'ß.

c Superædificari. j. quæst. j. capit. cum Paulus.

d Fundamentum. Vt distinctio. xxxij. §. verum. Sed quid si iste nollet de nouo ordinari. Respon. remanet laicus, licet non deberet matrimonium contrahere, licet si contraheret matrimonium esset validũ. vt per Abb. in capit. j. de presbyter. non baptiz.

e Aliis. Vt Abbatibus: vt cap. quoniam. distinct. lxix. & cap. cum contingat. de ætate & qualita.

f Possit. Sed quomodo id poterit, cum careat obiectis & subiectis? Resp. ad inuitationem & requisitionem alterius.

g Executionem. Characterem antẽ imprimit, quod satis innuit hæc litera, & secundum hoc apertè probatur ꝙ Episcopatus est ordo. & imprimit characterem: aliàs vt quid positiuum in totũ tolleretur renuntiatione: not. Abb. per illum text. in c. vni. de ordin. ab Episcopo qui renũt. Episcopatui & de hoc notaui supra de iu. perso. Est ergo suspensus qui à suspenso recipit ordines. j. q. j. cap. statuimus. & resignatio non abstulit sibi ordinem, sed executionem.

h Crassa. Vt quãdo quid publicè notũ est late. ff. de verb. sign. si tamen clericus aliquandiu fuisset extra prouinciam adhuc posset dici ꝙ non esset sua ignorãtia crassa licet fuisset res publicè in loco not. arg. l. prima. C. de contrah. & cõ. stip. & cap. ex tenore. de testi. & c. cũ in tua. qui mat. accus. pos.

i Ignorantia. Im. de cle. excõ. min. ca. pen. & c. j. & fi. de or. ab Episcopo qui renunc. Episcopatui.

k Dispensare. immo non videtur necessaria dispẽsatio, cũ probabilis facti ignorantia ex toto quem excuset. l. error. & l. ignorantia. ff. de iu. & fact. igno. Resp. licet probabilis sit ignorantia est nihilominus necessaria dispensatio: a cũ talis ordinatur, non haberet executionẽ sui officij, cũ aliis cõferre nõ potuit. j. q. j. cap. statuimus. & j. q. vij. capit. Daibertũ. & l. traditio. ff. de acquir. re. dom. & pro nõ dato debet haberi quod ab illo datur qui de iure dare nõ potest: vt de iu. pat. c. quod autẽ. in fi. alij aliter: vt no. in c. j. de or. ab Episcopo qui re. ep.

QVI PROMOVERI NON POSSVNT

l Præcauerit. No. futura esse præcauenda. xxiij. dist. c. in nomine domini. & dist. lxiij. c. cũ Hadrianus. & j. q. vij. c. cõuenientibus. circa princ. & not. in c. j. de ser. nõ ord. vnde sumitur.

m Causis. No. verbum cau

aut suspicione futuri lapsus aut ob corporis læsionem.

Seruus & libertus non possunt ordinari h.d.

Ratione subiectionis promoueri impediuntur serui[a] eos enim nisi à dominis libertatem consecuti fuerint nullo debet ordine episcopus insignire[b]: liber enim esse debet, qui diuinæ aggregandus est militiæ[c]. Quapropter non solum serui, sed nec qui retento obsequio[d] manumissi sunt, cum adhuc seruitutem quandam seruire videantur, sunt ad clericatus ordinem promouendi. quòd si contra factum fuerit, tam ordinantis quã eius qui sacro præcinctus est cingulo, canonicis pœnis[e] coërcenda est audacia.

Ordinatus sciente Domino fit ingenuus h.d.

Si tamẽ seruus sciẽte[f] Domino fuerit ordinatus, ex hoc liber erit & ingenuus[g].

Manumissus ab Ecclesia vt eidem seruiat in diuinis non potest se transferre ad aliam Ecclesiam, secus si simpliciter fuerit manumissus h.d.

Quòd si quis Ecclesiæ seruili conditione obnoxius ab eadem manumittatur, vt insignitus ordine clericali in ea perpetuo seruiat[h] in diuinis, liber factus & ordinatus ad aliam se transferre non poterit, sed si absolutè[i] manumissus fuerit ad aliã transeundi non erit licentia deneganda.

Monachi non ordinantur nisi de licentia Abbatis.

Monachi quoque nisi de sui fuerint Abbatis[k] voluntate præpositi, ad Ecclesiastica non sunt officia promouendi.

bum causæ, & verbum rationis, promiscuè sumi. Cic. in epist. famil. lib. xv. ad Catonem. Cum autem ad Cybistra, propter rationem belli quinque dies essem moratus. fa. l. eas. obligationes. ff. de cap. dimi. quidam tamen inter hæc differentias ponunt: vt per Io. Monach. in c. fi. de iura. calũ.

a Serui. Intellige de Christianis: nam de aliis nulla est dubiratio, cum careant baptismate, vt supra titulo proxi. §. de Lo. de iure enim etiam fideles iusto bello capti, capientium fiunt serui: vt per Inno. in c. sicut. de iureiur. licet consuetudo seruet contrarium: vt per Abb. in cap. j. de conuer. infidel. fac. tit. de coniu. seru. per totum.

b Insignire. Sed videtur quòd non sit curandum de origine, vel nobilitate. cap. venerabilis. de præb. & c. ad decorem. de inst. Sol. de origine alia non seruili non curatur. sed de seruili bene curatur, vt hic. & ca. j. de ser. non ordi. & c. consuluit. eo. tit. & ca. j. de fil. presbyter. Simile est quòd de notabilitate sanguinis non curatur sed bene de nobilitate conuersationis. cap. cum deputati. de iud. & de cle. pere. per totum. vt per Abb. in d. c. j.

c Milite. Sic c. nullus. dist. liiij. fac. illud Euag. nõ potestis duobus dominis seruire.

d Obsequio. Vt c. quicunque dist. liiij. sed contra c. nullus. ext de ser. non ord Sol operas spirituales potest dominus in seruo ad ordinandũ manumisso retinere: vt ibi: sed nõ temporales, vt hic, dum tamen dictas spirituales operas retineat in continenti post manumissionem: vt per Abb. in d. cap. nullus.

e Pœnis. Vt in cap. rebus. & cap. ex antiquis. & c. si seruus. & per totum. dist liiij.

f Sciente. Argu. de taciturnitate ꝙ præiudicet. fac. c. ij. de his, quæ fi. à prælat. & xxvj. dist. c. diaconus. vbi not. & dist. xxviij. c. diaconi.

g Ingenuus Sed quomodo erit inganuus, cum ingenuus is sit, qui liber nascitur. inst. de ingen. in princ. expone ingenuus, id est, plenè liber, adeò vt dominus nullum sibi obsequium deberi possit prætendere: vt not. Abb. in c. j. ext. de ser. non ordi. Quid si ingenuus factus operas pactas detractet præstare? Respon. vt in capit. nullus. de ser. non ord.

h Seruiat. Sed immo non videtur posse tradi libertas sub conditione, vt quis ecclesiæ seruiat, vel ordinem suscipiat, nec tẽporali potest pro spirituali tradi. j. q. ij. c. quàm pio. & capit. j de serui. non ordinan. & ca. fin. de pact. quidam quòd hic est modus non conditio, quòd satis designat dictio, vt, ad not. per Bart. in l. quibus diebus. §. Termilius. ff. de cõdi. & demon. vel aliter spiritualis res est libertas, & ideò potest venire in cõmutationem cũ alio spirituali, vel aliter quòd hic ponitur potius sonat in monitionem, quàm in modum, vel conditionem. c. significasti. de elec. vel dic vt not. per Gloss. & Ab. in cap eo libentius. vbi ponuntur & aliæ solutiones.

i Absolutè. Id est, absque vllo pacto vt Ecclesiæ seruiat, vel absolutè, id est, simpliciter vt seruiat Ecclesiæ non addendo quòd perpetuo seruire debeat.

k Abbatis. Et non solum Abbatis, sed etiam monachorum requirenda videtur voluntas. xix. quæstio. iij. cap. statuimus. hæc enim est quædam alienatio, vnde non potest fieri sine consensu omnium. xij q. ij. c. sine fac. cap j. & quod ibi not. & ca. ij. dist. lviij. & xvj. q. j. c. si quis monachus. & c. cum pro vtilitate. poterit autem talis monachus ordinari non solum à prælato in cuius diœcesi constitutum est monasterium, verum etiam eius diœcesis in qua natus est, secundum Abb. in capit. postulasti. de for. compet.

Licentia concessa à superiore religioso, vt possit consentire prouisioni de se factæ, non valet. hoc dicit.

Strictius [a] adhuc agitur cum religiosis nõ solum circa ordines, sed etiam circa electionẽ, vel prouisionem [b] quãlibet: si cui enim à superiore suo licentia concedatur, vt electioni, vel prouisioni, si quam [c] de ipso fieri contigerit, suum accõmodare possit consensum [d], quia ambitionis [e] vitio viam patat talis licentia nullius [f] firmitatis [g] existet.

Non potest quis ab extraneo Episcopo ordinari, nisi de licentia sui ordinarij. quam concedere poterit etiam Vicarius & capitulum, si sedes vacet, vel qui administrat. h.d.

Pari ratione constitutum est, ne quis alienæ [h] diœcesis virũ præter proprij superioris [i] licentiam ordinare audeat, quam tamen Episcopo in remotis [k] agẽte, dare poterit ipsius in spiritualibus Vicarius generalis, vel sede vacante capitulum [l], seu is ad quẽ [m] tunc tẽporis administratio spiritualiũ noscitur pertinere.

Itali Episcopi non debent ordinare Vltramontanũ, nisi de licẽtia Papæ, vel sui ordinarij. h.d.

Et hoc quidem non solũ obtinet Italis ordinari flagitãtibus verũm etiam exteris. Etenim illos nullus Italicus [n] Episcopus ordinare debet, nisi vel à Sũmo Põtifice specialem habeat licentiam, vel

a Strictius. Id est, strictè vel strictius quã regulariter cum cæteris præsertim secularibus clericis.

b Prouisionem. Latum verbum, & comprehendere potest nominationem, postulationem, præsentationem, & collationem. & fac. quod not. de elect. in vj. c. si compromissarius. §. ide.

c Si quam. Licet hic videatur reprobare licentiam generalem & meritò, quia forsan eligeretur ad locum cui non expediret illũ præfici, & forsan prælatus licentiam specialem daturus non esset ad illum, tamẽ idem videtur dicẽdum de speciali, vel si exprimatur locus, puta, ꝙ consentire possit si eligatur ad talem prælaturam, forte vacantem, cum ibi sit eadem ambitionis ratio, vt not. in Cle. fi. de elect. vnde sumitur.

d Consensum. Potest tamen & debet ex post facto intra tempus, iudicis arbitrio moderãdum, quærere prælati sui licẽtiam, vt electioni possit suum consensum accommodare: aliàs amittet ius sibi ex huiusmodi electione quæsitum: vt in extrau. Benedicti x j. sub tit. de elect. quæ incipit si religiosus.

e Ambitionis. Quæ sæpe religiosorum oculos excæcat: vt ca. quorundam de electio. in vj.

f Nullius. Per hoc dicendum est, quòd etiã electioni prius factæ ipso religioso ignorante, consentire non posset quasi supercerto danda sit talis licentia. fac. c. j. de concess. præb. in vj in verb. subiunctum. in fin. & not. in Clem fin. de elect.

g Firmit tis. Si ergo ex tali licentia cõsentiret, consensus non valeret, & priuatus esset omni iure sibi ex electione quæsito. c. si religiosus. j. resp. de elect. in vj. videtur tamen quòd talis licentia data clerico seculari de cõsentiendo & transeundo valeret: quia quo ad solum consensum non est necessaria. propter vim enim professionis magis notatur ambitio in professo, & licet actiua potestas eligendi non detur ad beneficium non vacans. ca. constitutus. de concess. præb. passiua bene datur, ca. fi. de fil. presby. cap. j. & capit. ij. in vj. & not. in Cle. fin. de electio.

h Alienæ. Quid si proprium quidem clericum ordinare velit, vel iudicare, sed tamen in aliena diœcesi? Respon. non poterit id facere, nisi de consensu diœcesani, & clericorũ ipsorum: vt per Abb. in ca. ex tuarum. & in c. quia nos. de ant. & vsu pal.

i Superioris. Superior autem hoc casu dicitur Episcopus: vt in c. cum nullus. de temp. ord. in vj. excipitur tamen ab hac generalitate casus qui ponitur in d. ca. cum nullus. §. fin. Datur tamen cautela ad recipiendum ordines ab Episcopo non suo sine proprij Episcopi licentia, videlicet, vt quis beneficiũ obtineat prius ab alio Episcopo, tunc enim eum ratione beneficij incipiat esse subditus conferentis, poterit ab eodem ordinari, de quo latè per Abb. in ca. cum iam dudum. de præbendis.

k Remotis. Erit autem arbitrarium iudici quis locus dicatur remotus: vt not. & post multorum opin. terminatur in dict. cap. nullus. de temp. ordin. in vj.

l Capitulum. Quod sede vacante succedit & administrat. capit. penultim. & cap. fin de sup. nego. præla. in sexto. hanc tamen licentiam non dabit hodie capitulum, vel alius sede vacante administrator, nisi post lapsum anni à die obitus ipsius Episcopi, nisi in casu, ita disponente concilio Tridentino sub Paulo tertio, Sessione septima, capitulo decimo. & intra annum contra tenorem dicti concilij ordinati, si sint in minoribus nullo clericali beneficio gaudent, in maioribus verò ab executione ordinum ad beneplacitum futuri prælati sunt ipso iure suspensi.

m Ad quem. Puta visitator. cap. quoniam. distin. lxj. & capit. fin. de suppl. negli. prælat. in vj. & cap. is cui. de præbend.

n Italicus episcopus. Vel alius qui habeat potestatem conferendi ordines, vt sunt Abbates, iusta not. in capit. cum contingat. de ætat. & quali. & distinct. lxix capit. quoniam videmus. & habetur in capit. Abbates. in fi. de priuil. Item interdum & presbyteri habent talem facultatem: vt not. in cap. j.

ab Episcopo, de cuius diœcesi traxerit originem ordinandus, vel in cuius diœcesi beneficiatus existit, per eius parentes, literas [a] causam rationabilem continentes, quare ipsum nolit vel nequeat ordinare, & ij qui contrauenerint censuris canonicis coërceantur, prout latius ex Clementis IIII constitutione [b] apparet.

Homicida voluntarius non potest promoueri, & promotus est deponendus. h.d.

Patrati delicti ratione quis ordinari prohibetur: vt cum homicidium, aut aliud capitale [c] crimen facto [d], aut præcepto [e], aut consilio [f] perpetrauerit, & per surreptionem promotus, deijciendus erit. dicente Domino [g], *Si quis per industriam* [h], *aut per insidias hominem occiderit, ab altari meo euelles* [i] *eum.*

Homicida necessarius non est irregularis. h.d.

De eo itaque homicida intelligendum est, qui voluntate committit homicidium [k]. Cæterum si qui necessitate maxima [l] arctati effugere [m] nullo pacto valentes homicidium admiserint, nullam ex hoc irregularitatem incurrũt [n].

Fortuitum homicidium commissum dum dabatur opera rei illicitæ impedit quem promoueri. hoc dicit.

Quod si neque voluntarium fuerit, neque necessarium, sed fortuitum, distinguendum est, num is cuius occasione [o] perpetratum fuerit illi-

cap.j.de temp.ord. in vj. vnde sumitur. Sed quid econtrà, si episcopus vltramontanus ordinare velit Italicum? Respondeo vt not. in d.cap.j. Item quid si Italicus episcopus, laicum vltramontanum ordinet in clericum? Respondeo vt not. in eodem cap.j.

a Literas. Nota duo, primò casum in quo scriptura requiritur, de quo habes ext. de probat. ca.iij. & not. in c.j. de cens. in vj. Secundo quòd non sufficit licentia nisi exprimatur causa. simile, cap. cum medicinalis. de sententia excom. in vj.

b Cõstitutione. Vt in cap.j. de temp. ordin. in vj. vbi habetur quòd circa ordinatos contra illam decretalem dispensari non potest, nisi per Papã, vel de speciali licentia Papæ. adde tu quòd nouissimè etiam cum licentia sui ordinarij non poterunt ordinari ab alio, quam ab episcopo qui resideat, aut ab eo qui pro eo Pontificalia exercet, & diligenti præuio examine: vt in concilio Tridentino sub Paulo III in vij. sessione, c.xj.

c Capitale crimen. Vt si chartam falset, aut falsum testimonium dicat, cap. si episcopus. dist.l. & cap. in memoriam. distin. xix. & v.q.vij. cap. presbyteri.

d Facto. Vt miles.

e Præcepto. Vt iudex.

f Concilio. Vt assessor, & ita ex consilio punitur aliquis, contra illud. l.ij. in fi. & l. denique. ff. mand. Idem intelligo & multo magis de præcepto, vel de consilio, quòd quis dedisset tanquam priuatus, per not. in l.j. C. de ser. fugi. de accus. autem dic vt j. eo. §. idem & de clericis, & per Abb. in cap. accusasti. de accusa. de auxiliante minor vel nulla est dubitatio, per ea quæ traduntur in cap.j. de offic. de leg. & per Abb. in cap.j. de postul. prælat.

g Domino. Vt in exodo. cap.xxj. & in capit.j. de homicid. & de hac materia vide latissimè per Speculat. in tit. de dispensationibus. §. iusta. num.39.

h Per industriam. Nota quòd verbum industria, sumitur quandoque in malam partem, & expone per industriam, id est, ex proposito, sic dolus aliquando in bonam partem, puta si sit dolus contra hostes, l.j. ff. de dolo ma.

i Euelles. Licet ista verba multiplicem habeant intellectum, vt per Abb. in cap.j. de homi. omnes tamen aliquo pacto ad hanc materiam adaptari possunt.

k Homicidium, & tunc dicetur admissum cũ quis dat abortioni causam, cap. sicut. ij. vbi Abb. de homicid. & j. de homicid. §. pen.

l Maxima. Quo casu etiam si esset in actu celebrandi liceret clerico se ipsum defendere, & aggressorem interficere, & ad celebrandum redire, si non possit se aliter defendere, secundum. Io. de ligna, quem sequitur Abb. in ca.ij. de vit. & honest. clerico. & not. quòd debet esse maxima hęc necessitas, vt excuset, concord. cap. de his, & §. quod verò. dist.l. & Clem. vni. in fi. de homicid.

m Effugere. Tenetur enim potius fugere, quàm seipsum defẽdere, vt per Ab. & alios in cap. suscepimus. de homicid. Sed quomodo probabitur hæc ineuitabilis necessitas? Respondeo in foro contentioso nõ crederetur occidenti: sed per circunstantias occurrentes esset hoc iudicandum, in foro autem pœnitentiario crederetur hoc asserenti, capit. significasti. ij. de homicid. cap. tua. de sponsal. not. in Clemen. vnica. de homicid. quomodo autem fiat defensio tutelæ inculpatæ, habetur per Abbat. in cap. olim. de restit. spoliat.

n Incurrunt. Vt Clement. vnic. de homicid. Sed contra d.l. §. quod verò. & cap. de his. vbi talis homicida purgatur per pœnitentiam. Solu. illud de iure antiquo, hoc nouo, vel illa pœnitentia iniungitur ad cautelam. Vel ibi de clerico homicida, hic de laico, prima videtur verior: vt not. in dicta Clement.

o Occasione. Occasio quandoque sumitur in malam partem, scilicet pro excusatione friuola, cap. solitæ, de ma. & obed. quandoque in bonam: vt in cap.j. vt ecclesi. benefi. sin. dim. confe. vbi Abb. hoc est pro causa impulsiua, de quo per Doctor. in

citæ rei daret operam an licitæ? Si illicitæ rei dans operam, vt putà, vetito ludo [a] incumbēs, casu homicidium perpetrauerit, vel bello etiam contra infideles [b] sese immiscēs, volens [c] Christiani nominis hostem interfecerit, nec ad sacros ordines promouendus est, & promotus nō solùm ad superiores [d] ascendere prohibendus est, verùm etiam in suo ministrare, planè ex dispensatione [e] in inferiore ministrare sustinendus erit.

Si dans operam rei licitæ ex negligentia, homicidium commisit, irregularitatem incurrit. h. d.

Sed & si licitæ rei opera dabatur, nec tamē debitam quis operi suo adhibuit diligentiam [f], ex quo homicidium sequutum est, ab omni ministerio altaris excludendus erit, quod in eo responsum est, qui puerum intuitu disciplinæ ita percussit, vt ex percussione expirauerit [g], vel ex ea in aliam [h] infirmitatem incidit, ex qua compertum fuit expirasse, Præceptoris [i] enim nimia sæuitia culpæ assignatur.

Mero casu committens homicidium non incurrit irregularitatem. h. d.

Diuersum statuitur si nulla culpa subsit, vt in eo accidit [k] quo campanas pulsante, vt signo dato conueniret [l] populus ad diuina, tintinabulum cadens, ita subiectum puerum percussit, vt ex vulnere decesserit, nam cum is culpæ penitus expers fuerit, nullam incurrisse noscitur irregularitatem [m], etiam si de homicidio veniam postulauerit [n]. Bonarū

d. cap. solitæ, & per Moder. in rubrica. C. qui admitti ad bonor. possess.

a Ludo. Argu. pro & contra. An clericis sit licitum ludere, fac. ad hoc capit. continebatur, cap. de cætero. & cap. dilectus. & cap. exhibita. de homic.

b Contra infideles. Quòd pariter est illicitum clericis, de quibus est intelligēdum quod hic dicitur, cap. pe. vbi Doct. de homi. & per Abb. & alios in cap. quod in dubiis. de pœni. & in cap. sententiam, ne cle. vel monach. vbi quid si hortatus est alios ad bellum, quid si præparauit arma? quid si fiat capitaneus? & ratione personæ etiam chirurgica dicetur res illicita, cum clericus non debeat illā exercere, cap. tua, vbi Ab. tam in princ. quàm in §. j. de homicid.

c Volens. Secus si coactus, vt s. eod. §. proxi. & Clemē. j. de homicid. & per Abb. in cap. quod in dubiis. de pœn.

d Ad superiores. c. latot. de homic. contra solue. vt nota. in capit. continebatur. eod. titu.

e Ex dispensatione. Sed vtrum circa hoc ordinatius dispenset iure suo? Respondeo circa sacros ordines non. Sed tanquam Papæ commissarius, qui potest & promouere ad maiores ordines dispensatiuè: vt in cap. continebatur. de homicid. sed circa minores ordines ordinatius dispensat proprio iure. Ita not. in d. c. continebatur. & cap. ad audientiam. & per Abbat. in capit. presbyterum. eod. titulo.

f Diligentiam. Ergo si medicus laicus qui velit nunc clericari adhibuit ægrotantibus debitam diligentiam, licet ad manus suas aliqui mortui sint, non propterea efficitur irregularis, de quo per Abb. in cap. sententiam. ne cle. vel monach. & in cap. ad aures, de ætat. & qualit.

g Expirauerit. Et ita excessit fines disciplinæ. vnde in culpa fuit, l. præceptoris. ff. ad leg. Aquil. leuis enim tantum castigatio permissa est docenti. l. sed & si. §. fina. cum l. sequen. ff. eod. titu. xxiij. quæst. v. capit. j. circa fin. & de sententia excommuni. capit. cum voluntate. Argu. contra, capitul. si quis non iratus. xv. quæst. j. sed ibi quantum ad gratiam innocens est, non quantum ad legem promotionis: vt not. in capit. presbyterum de homic. vnde sumitur.

h Aliam. Argu. quòd ita puniendus est qui causam causæ præstat, sicut & qui proximam causam, cap. de cætero. de homicid. argum. contra ff. si quadr. paup. fec. dica. l. fin. Sol. vt not. in capit. presbyterum. de homicid. Quid si percussus conualuit, & postea recidiuauit? Respondeo adhuc idem: vt not. in dicto capitulo presbyterum.

i Præceptoris. leg. præceptoris. ff. ad leg. Aquil.

k Accidit. cap. dilectus. cap. Ioannes. cap. tua. §. fin. extr. de homicid.

l Conueniret. Secus fortè si importunè per lasciuiam pulsaret, nec enim pulsari debet nisi pro certis negotiis, & ad certos actus de quibus per Abbat. in c. j. de offic. custod. ante fi. Idem fortè si habuit campanā quis, cum sibi non liceret, campana enim signum est loci publici, vel sacrati, licet, & in oratoriis priuatis haberi possit campanella: vt per Abbat. in capit. patentibus. de priuil. & per Bartol. in l. ij. C. de decur. lib. 10.

m Irregularitatem. Absit enim quòd ea quæ propter bonum facimus nobis imputentur, si præter voluntatem nostram alicui quicquam mali contingat, xxiij. quæstio. v. capititulo de occidendis.

n Postulauerit. capit. venerabilem. de election. contra sol. ibi iudicialiter hic extra iudicium secundum Hostien. & Abb. in cap. exhibita. de homi. vnde sumitur: Vel hic postulata fuit venia ad cautelam, vnde culpa non arguitur, cap. solet. de sententia, excommu. in vj. Abb. post Innoc. in cap. cum dilectus.

dilectus. de ordin. cogni. & per Doctor. in cap. veniens. de renunc. Alij dicunt quòd in cap. venerabilem, non probatur id ad quod allegatur: vt per Abbat. in d. cap. exhibita.

a Mentium. cap. ad eius. in fin. d. v. & xxij. q. ij. ca. cum humilitatis.

b Infantibus. Id est, minoribus septennio. l. si infanti. C. de iur. delib. cap. vni. de spon. imp. lib. 6. nam quidquid illa ætas videt ignorat, l. j. C. de fal. mo. nisi sit doli capax, qood vix potest accidere, Ab. in capit. j. de delict. puerorum. Inde est quòd ex taliũ sponsalibus non contrahitur publica honestas, cap. literas. de spon. in pub.

c Furiosis. Furiosus enim siue continuo furore laboret, siue per interualla, quàm diu fuit, pati potest iniuriam: sed non facere: vt ff. de iniu. l. illud. canonizata. xv. quæst. j. capit. illud. & quod per eum fit habetur perinde ac si casu aliquo accidisset sine facto personæ: vt. ff. de admini. tut. l. fin. vnde si damnum dat non tenetur Aquilia: sed est perinde ac si quadrupes fecisset, vel tegula cecidisset: vt ff. ad l. Aquil. l. sed & si quæcunque. §. ij. & idem ibi dicitur de infante, & alibi dicitur quòd infans vel furiosus si hominem occiderit lege Cornelia non tenetur, cum alterum innocentia consilij, alterum fati infelicitas excuset. satis ergo suo furore punitur. l. pe. in fi. ff. de parri. & l. diuus. la j. ff. de offic. præsid. & afflicto non est addenda afflictio. vij. quæst. j. cap. cum percussio, & cap. pe. de cle. ægrot. & l. tam de mentis C. de episc. audi. Sicut ergo furiosus non testatur, l. furiosum. C. qui testa. fac. poss. cap. fin. de success. ab. intest. nec religionem profitetur. xvij. quæst. j. cap. Condisaluus. & de regulari. capit. sicut tenor. Nec matrimonium contrahit, cap. dilectus. de sponsal. Nec baptizat, j. quæst. j. §. ecce quando, Nec baptismum recipit nisi in casu, cap. maiores. de baptism. Ita nec occidendo irregularitatem contrahit, vt hic, & Clemen. j. de homicid. fac. iij. quæst. ix. capit. indicas, & not. in d. Clemen. j.

d Dormientibus. Sunt enim quidam qui dormientes agunt, vt recenset Bart. de quodam in ciuitate Pisarum in l. vt vim. ff. de iusti. & iure. fac. ca. maiores. §. verum. de baptismo, & Clem. j. de homicid. & l. j. §. furiosus ff. de acqui. possessio.

enim mentium[a] est ibi etiam culpam agnoscere vbi culpa non est.

Infantes, furiosi, dormientes, ex commisso homicidio non incurrunt irregularitatem. hoc dicit.

Idem cõstitutum est de infantibus[b], furiosis[c], & de dormientibus[d], qui si hominem mutilent, vel occidant, nullam ex hoc irregularitatem contrahunt.

Clerici facientes querelam de suis malefactoribus, non fiunt irregulares, etiam si Iudex mortem illis inferat h.d.

Idem & de clericis, qui de iniuriis sibi illatis apud Iudicem conqueruntur, protestantes[e] quòd ad vindictã, seu sanguinis pœnam non intendunt. Nam si Iudex iustitia exigente[f] mortem delinquẽtibus inferat, accusatoribus imputari non debet: alioqui si propter huiusmodi metum, quia scilicet Iudex ad pœnam sanguinis posset procedere, sic conqueri[g] non auderent daretur[h] plerisque materia trucidandi eos, & ipsorum bona passim inuadendi.

Publicè pœnitentes non possunt promoueri. h. d.

Pœnitẽtes[i] quoque tam ad sacros ordines, quàm etiã infimos promoueri non debent: quod vtique non de omni pœnitente intelligendum est, sed de eo tantum quem publicè, ac solenniter[k] pœnituit: quæ pœnitentia semel[l] tantum in Ecclesia conceditur.

Publicè pœnitens potest ex necessitate fieri hostiarius vel lector. hoc dicit.

Placuit tamẽ Toletano Cõcilio, si necessitas, aut vsus[m] exegerit inter

e Protestãtes. No. quòd requiritur quod expressè protestetur. nec sufficit tacita protestatio. ad idem ca. nullus. & cap. indemnitatibus. de elect. in vj & cautè faciet clericus si de hac protestatione faciet fieri publicum instrumẽtum. fac. cap. ex diligenti. in fin. de simo. & quod not. in cap. cum in iure. de offic. delegat. & cap. ij. de homi. in vj. vnde sumitur. an autem, & quomodo possit clericus postulare in causa criminali, vide per Ab. in c. j. de postul.

f Exigente. Vt est casus in cap. postulasti. de homi. Idem si contra iustitiam iudex processisset ad pœnam sanguinis, vt nota. in cap. ij. de homicid. in vj.

g Sic conqueri. Scilicet protestantes expressè: vt in hoc §. in prima notula.

h Daretur. Quod esse non debet. l. conuenire. ff. de pact. do. fac. xxiij. q. v. c. vnum solum.

i Pœnitentes. Concord. cap. ex pœnitentibus. & cap. canones. cum pluribus simil. d. st. l. & distin. lv. cap. ex pœnitentibus. cum tribus seq. & cap. j. extr. de bigam. vtrum autem excommunicatus possit ordinari, per Abb. in cap. cum illorum. de sententia excom. vbi & an religionem ingredi.

k Solenniter. Vt in cap. si quis post. §. j. & cap. placuit. ante fin. distin. l.

l Semel. c. vir autem. vbi Abb. de sec. nupt.

m Vsus. Id est, vtilitas. necessitas enim & vtilitas inducunt dispensationem, j. quæst. vij. cap. tali. & supra de translat. in princ. vel vsus, id est consuetudo. sic arg. quòd consuetudo attenditur circa ordinandos: vt not. d. xij. c. nos consuetudinem.

Collocari,

hostiarios, vel lectores huiusmodi pœnitentes posse collocari [a].

Qui exercuerunt officia secularia, si honesti sunt post reddita ratiocinia, possunt ordinari. hoc dicit.

Iis illi similes sunt qui negotiis [b], & officiis secularibus [c] seruiunt: quorum tamen vita si post deposita onera [d], & reddita ratiocinia deprę hensa fuerit inculpata, omnibus possunt muneribus honestari.

Vsurarius non potest ordinari, & ordinatus est deponendus. hoc dicit.

Quòd si quis vsuras [e] dum negotiaretur exercuisse compertus fuerit, non solùm ordinandus non est, verùm etiam ordinatus deponẽdus. Mẽs enim auida, nec abstinere nouit vetitis, nec gaudere concessis.

Simoniaci, seditiosi, & iniuriarum vltores ordinari nõ possunt. hoc dicit.

Idem statuendum est de eo, qui quasi dona Dei empturus pecuniã ad imitationem Simonis obtulerit [f], idem & de seditiosis, & his qui propriarum iniuriarum pertinaces [g] fuerint vltores.

Fur occultus potest post restitutionem, & pœnitentiam ad sacros ordines promoueri h.d.

De fure [h] an ad sacros ordines promoueri possit, quæri potest. & si quidem spontè [i] furtum cõfessus damnum [k] passo satisfecerit [l], & pœnitentiam peregerit, si alioqui idoneus fuerit, nec super furto manifesta respersus sit infamia [m] ad sacros ordines proculdubio promoueri poterit.

Baptizatus in ægritudine nõ debet ordinari regulariter. hoc dicit.

Sed etsi nullum quis delictũ perpetrasse depræhendatur, quod illũ à sacris excludere valeat ministeriis, adhuc tamen si vel de fide eius,

a Collocari. cap. placuit. j. dist. l.

b Negotiis. Secus si det operam artificio. quod licet clerico. differt enim artificium à negotiatione: vt ponit Ant. de Butr. & Abb. in c. fi. in fi. in quadam additione. de vit. & honest. clerico.

c Secularibus. Quales sunt procuratores, actores, executores, tutores pupillorum, de quibus plenè per Abb. & Doct. in cap. j. de oblig. ad ratioc. redd.

d Post deposita onera. Idem si ante si parati sint dare idoneos fideiussores pro administratis, secundum Vinc. Hostien. & Abbat. in cap. j. de obli. ad ratioci. red. per l. rescripto. §. debitores. ff. de mu. & ho. & per l. quisquis emeritis, C. de episc. & cleri. per quæ iura dicit Host. obligatum ex causa mutui vel simili ab ordinando non repelli. Sed quid si debitor ex dissimili causa, puta ex administratione vniuersali fuerit promotus? Respond. quòd non patietur per hoc: sed bona eius dabuntur creditoribus in solutum, quæ si non sufficiant tenebitur episcopus de suo. quia abstulit ordinato occasionẽ negotiandi & lucrãdi: vt plenè not. in d. cap. j.

e Vsuras. cap. j. cap. de Petro. & capit. si quis. distinct. xlvij.

f Obtulerit. cap. maritum. in fi. dist. xxxiij.

g Pertinaces. Nota quòd hoc verbum non ponitur in cap. seditionarios. dist. xlvj. vnde sumitur, sed est omnino necessarium, vel saltem valde opportunum ex duobus, primo quia si quis aliquando vltus fuerit iniuriam & pœnituerit, non est repellendus ab ordinatione. Vnde pertinax dicitur qui vult persistere in suo errore, & non vult se corrigere, capit. qualiter. j. vbi Abbas in princ. de accusat. Secundo dantur casus in quibus quis potest iniuriam vlcisci sine peccato: vt not. in c. & qui emendat. dist. xlv. & in c. si quis erga. ij. q. vij. quibus casibus non poterit appellari pertinax, cum id faciat lege permittente.

h De fure. Nota in hoc §. quinque. quæ requiruntur ad hoc vt fur promoueri possit. Primum, quòd sponte confiteatur. secundũ, quòd satisfaciat damnum passo. tertium ꝙ egerit pœnitentiam. quartum ꝙ sit aliàs idoneus. quintum vt non sit infamia aspersus. Idem not. per Abb. in cap. fin. de furt. quæ malè seruata fuerunt in famulo quodã meo fure qui me spoliauit pecunia, & nunc est clericus ditior me.

i Sponte. Mitius ergo agitur cum eo qui est sponte confessus, quàm cum coniuncto cap. presbyterum. distin. l. & xij. quæst. j. cap. non dicatis, quod intellige nisi confiteatur timore futurarũ probationum, tũc enim non videtur sponte confessus. l. nouissimè. ff. quod fal. tuto. auto. & per Abb. in cap. de hoc. de simo. & in cap. atsi cleri, de iudic. argum. contra quòd non sit parcendum si delictum sit ex malitia perpetratum non ex lapsu & simplicitate, ex his quæ ponit Abb. in capit. inter corporalia. de translat.

k Damnum passo. Intellige ergo quod hic dicitur de eo qui rem alienam surripuisset, nõ de eo qui surripuisset rem propriam ab alio possessam. hic enim quanquam malè faciat, & pœnitere debeat, tamẽ ad restitutionem non tenetur. cum nemini damnum inferat retinendo suum, vt per Abb. post Innoc. & Ioan. And. in c. olim. de restit. spol. in fi.

l Satisfecerit. Aliter enim pœnitere non potest dum modo satisfacere possit. xiiij. q. vj. c. j. & de homicid. c. sicut. §. eos, & de vsur. cap. cum tu.

m Infantia. Scilicet facti quæ grauat opi. l. ij. ff. de obseq. à lib. præst. & à promotione repellit, c. tantis. d. lxxxj. & c. laici. d. xxxiij. & c. omnipotens. de accus.

vel continentia ſuſpicio ſit, promouendus non erit. Vt ecce ſi quis in ægritudine [a] conſtitutus, baptizatus fuerit, quia fides eius non ex voluntate [b], ſed ex neceſſitate [c] videtur eſſe presbyter ordinari non debet. Niſi fortè poſt eà [d] ipſius ſtudium & fides emicuerit, aut hominum raritas [e] hoc exegerit.

Rebaptizati non ſunt promouendi

Scienter autem rebaptizatis [f], vt ad clericatus gradum promoueantur, permittendum non erit.

Filij presbyterorum non poſſunt ordinari niſi fiant regulares, vel monachi, vel niſi ſint nati ex legitimo matrimonio, vel ſint valde morati. h.d.

Presbyterorum [g] quoque filij [h] à ſacris miniſteriis arcendi ſunt, niſi aut monachi fiant, vel congregatione canonica [i] regulariter viuentes religioſè [k] probati fuerint conuerſari.

Legitimi & valde morati filij presbyterorum poſſunt promoueri. h.d.

Sed hoc de iis ītelligere nos oportet, ad quos adulterio natos paterna flagitia hæreditaria ſucceſſione deſcendūt. Vnde ſi vel ex legitimo nati ſunt matrimonio [l], vel morū honeſtas eos commendabiles fecerit exemplis, & authoritatibus, non ſolum ſacerdotes fieri poſſunt [m], ſed etiam ſummi ſacerdotes [n].

Bigamus & qui vxorem duxit viduam, eiectam, vel meretricem, ordinari non poſſunt. hoc dicit.

Item repellendi ſunt bigamus [o], & qui viduā, vel eiectam, meretricem, vel ancillam vxorem duxerit. Vidua [p] eſt cuius cognitæ maritus mortuus eſt. Vnde is, qui

a In ægritudine. Hoc intellige de adultis. nam pueri etiam ab hæreticis baptizati promouentur, j. quæſt.iiij.cap.placuit.

b Ex voluntate. Scilicet libera ne ſit contra cap. maiores.§.fi.de baptiſ. & eius effect. & de hoc diſt. lxvij. per totum.

c Ex neceſſitate. Scilicet præſumptionè, quia præſumitur non verè pœnitens qui eſt mortis cauſa pœnitens, & ſic præſumitur peccata ei non eſſe dimiſſa, & ſic in deteriorē partem, cap. aliter. xxx. q.v. ſi tamen ſtatim moreretur præſumeret eccleſia ei peccata eſſe dimiſſa, capi. nullus. de pœnit. d. vij. & ſic nota. quòd eccleſia circa idem factum habet contrarias præſumptiones, ſed diuerſo reſpectu. facit cap. prolatum. de conſ. diſt. iij. Sed cum hæc irregularitas proueniat à peccato, & cū baptiſmus tollat peccatum, quare nō tollit in hoc talem irregularitatem? Reſpō. vt not. in cap. ſi quis. diſtin. lvij.

d Poſtea. Per ſequens enim factum eliditur præſumptio præcedens, ſic capit. tunc valere. de conſecrat. diſtinct. iiij. & xxxiiij. q. j. cap. cum per bellicam. fac. c. j. d. lvij. vnde ſumitur, & l. diuus. ff. de reſti. in integ.

e Raritas. Argu. quòd propter hominum raritatem aliqua conceduntur quæ aliàs non concederentur: vt in cap. præſſis. diſt. lv. & cap. j. diſt. lvij. & j. quæſt. ij. cap. tali.

f Rebaptizatis. Concord. cap. confirmandum. & de conſi. d. iiij. cap. qui bis, erunt tamen ſemper in habitu clericali, cap. dictum. de conſi. d. v. & not. & in d. c. confirmandum.

g Presbyterorum. De hoc de fil. preſbyterorum. per tot. & d. lvj. per tot. & quod hic dicitur amplia etiam in diaconis & ſubdiaconis, cum in his eadem ſit ratio quæ in preſbyteris, ſcilicet odium paternū: & quia timentur in eis exempla paterni criminis, vj. quæſt. j. cap. ſi quis cum & xv. quæſt. vlt. cap. cum multæ. & diſtin. xxiiij. cap. quando.

h Filij. Sed nunquid & nepotes? & idem videtur. l. liberorum. ff. de verbor. ſignificat. & l. filium. ff. ad ſenatuſconſultum Maced. tu dic contra cum odia ſint reſtringenda, capit. odia. de re. iur. in vj. facit. ff. de rit. nupt. l. lege Iulia. §. j.

i Canonica. d. lvj. cap. ij. & cap. j. & c. ad abolendam, de filiis preſbyt. & hoc, quia religionis ingreſſus irregularitatem tollit. quidam tamen contrarium aſſerūt, tenentes quòd talis ingreſſus nihil aliud operatur niſi quòd cum talibus facilius diſpenſatur: vt not. plenè. diſtinct. lvj. in princip.

k Religioſè. Bene dicit religioſè: quia locus nō ſanctificat hominem, cap. non loca. d. xl. & conuerſati in monaſteriis ſæpè ſunt deteriores aliis cap. quamliber. diſtin. xlvij.

l Matrimonio. Habetur in cap. adhæc de fil. preſbyt.

m Fieri poſſunt. Non tamē propterea deſeruire in eccl. paterna, ca. ad extirpandas. de fil. preſby. & cap. inter cæteras. vbi Abba. & alij de reſcript.

n Summi ſacerdotes. cap. oſius. d. lvj.

o Bigamus. extra de bigam. non ordin. per totum. & xxxiij. diſtin. per totum. & aliàs multis in locis. eſt autem quadruplex ratio ob quam bigami prohibentur ordinari: vt per Abb. in rubr. de bigam. non ordin.

p Vidua. Sic cap. vidua. diſtin. xxxiiij. aliquando & quæ nunquam virum habuit l. malum. §. vidua. ff. de verbor. ſignificat. aliquando quæ habet maritum inutilem, vt not. in l fi. C. ad l. Flaui. de plagiar. ex communi tamen loquendi vſu vidua dicitur cuius maritus eſt mortuus, & ita ſumeretur in ſtatutis: vt per Abbat. in capit. ne pro defectu. de electio, & in cap. ex tenore. & in cap. ſanè in final. de foro competen. & per Doctor. in cap. ſignificantibus, de offic. delegat. vel ſi diuertit. l. muliere. ff. de donat. inter vir. & vxor.

Cognitam

ab alio quidem ductã, sed minimè cognitam [a] duxit vxorem, propter hoc impediri nõ debet, quin possit ad sacerdotium promoueri, cum neuter carnem suam diuiserit in plures [b]. Eiecta est quæ viuente marito eijcitur, meretrix [c] quæ multorum [d] libidini patet, & cuius turpitudo publicè venalis est [e]: quod non de iis intelligendũ est, qui tales adhuc vxores retinẽt (nam in iis alia [f] ratio est: quia scilicet coniugati non possunt in sacris esse cõstituti) sed de iis, quorum vxores defunctæ sunt.

Bigamus est qui duas duxit vxores. h. d.

Est autem bigamus, qui duas habuit vxores, siue baptizatus [g] ambas, siue etiam ante baptismum [h] alteram.

Qui secundas nuptias vel cum vidua de facto contraxerit, reputatur bigamus. h. d.

Si quis tamen laicus primam duxerit [i], in sacris cõstitutus alteram, an sit inter bigamos reputandus hæsitatum est. Ex facto [k] autẽ responsum est, hunc quidẽ nec bigamum esse, nec maritum viduæ [l]: quia tamen quantum in ipso [m] fuit, secũdas nuptias contraxit, & viduam duxit, tanquam [n] de bigamo fore constituendum [o].

Fornicatus cum pluribus concubinis, non incurrit irregularitatem bigamiæ. h. d.

Aliud Iuris est de cõcubinis, quas si plures quis habuerit, irregularitatem bigamiæ non incurrit [p], sed cum eo

a Cognitam. Fortè, quia maritus ante mortuus est quam illam duceret, vel religionem, ingressus est, cap. verum. & c. ex publico. de conuers. coniug. vel fortè frigiditate est separatum matrimonium, concord. cap. debitum. in fin. de biga. non ordin. & dist. xxxiiij. c. vidua.

b In plures. Qui ergo duceret à se prius corruptam nõ reputaretur bigamus, cum eo casu nõ possit dici diuisisse carnem suam in plures, & ita tenet Abba. in cap. debitum. ante fi. de biga. non ordin. & in capit. ij. de cler. coniug.

c Meretrix. Sic ca. vidua. dist. xxxiiij.

d Multorum. Sed qui nam multi dicãtur, in hac materia? quidam quòd duo. §. fi. instit. de iur. personar. alij quòd quadraginta, cap. latores. de cler. excom. vel interd. mini. alij quòd longè plures. arg. ca. disciplina. d. xlv. tu dic quòd id relinquetur arbi. iudicis, cum lege non sit determinatum. l. j. ff. de in. delib.

e Venalis est. Nam si non quæstus gratia sui copiam faceret, sed amoris vel libidinis, non esset propriè meretrix, cum non mereat, à quo actu meretrices sunt appellatæ, facit xxxij. q. iiij. cap. meretrices, sed videtur hic de bono opere lapidari. est enim opus charitatis meretricem ducere, & peccatorum operatur remissionem: vt cap. inter opera. de spons. vnde non debuit ob opus bonum fieri irregularis. Sol. quòd hoc operatur excellentia sacramenti ordinis quod appellatur dignitatis, j. q. j. cap. remissionem. §. sed notandum. & j. de sacram. §. fi.

f Alia ratio. Simile est quod habetur in §. affinitatis. institut. de nupt. & concord. cap. iij. de bigam. non ordin.

g Baptizatus. distin. xxxij. q. vlti. cap. fi.

h Ante baptismum. Mirum tamen in proposito videri potest quòd si quis ante baptismum homicidium commiserit, si sequatur baptismus non remanet irregularis post homicidium baptizatus, Ab. in cap. presbyterum. de homici. sed dic quòd bigamia contrahitur post baptismum, homicidium ante.

i Duxerit. Et cognouerit, Abb. & Doct. in cap. fi. de bigam. non ordin.

k Ex facto. vt in cap. nuper. & in cap. fi. de bigam. non ordin.

l Viduæ. Scilicet si ponamus illum viduã duxisse.

m In ipso fuit. Nota ergo quòd in delictis affectus punitur, & habetur pro facto. l. si quis seruo. C. de fur. l. diuus. ff. ad leg. Cor. de sicar. ca. fi. d. xlix. cap. ij. de spons. imp. in vj. l. si quis non dicam rapere. C. de episc. & cleri.

n Tanquam. Similitudinarium est nõ veritatis expressiuũ. nota ergo paria esse, esse talem & haberi pro tali, de quo per Bart. in l. si maritus. §. j. ff. ad l. Iulian. de adult. & per Abb. & alios ad eum in cap. nuper. in fi. extr. de biga. non ord.

o Constituendum. Idem esset si ex alio impedimento non tenuisset matrimonium, propter affinitatem forte vel affinitatem, vt tenent Doct. com. in ca. nuper. & cap. fi. de big. non ord. & no. quòd pœna committitur ex actu nullo, vt hic, & per Abbat. in cap. cum Apostolica. de sponsal. facit cap. per venerabilem, qui fil. sint legi. & per Fely. in cap. ex tenore. de rescript. Sed contra videtur facere capit. sanè. extr. de cleric. coniug. Sol. vt per Abbat. in d. cap. nuper. post gloss.

p Non incurrit. Imo contra, capit. nuper. ext. de bigam non ordin. Sol. ibi loquitur quando vtraque solenniter fuit ducta, & sic peccatum fuit in sacramento, hic & in cap. pe. de big. non ordin. in eo qui non contraxit sub specie matrimonij, & sic nota vnum mirabile, quòd plus videtur habere luxuria quam castitas, contra text. in Aut. de restit. & ea quæ parit, &c. de ratione vide quæ ponuntur in cap. vt debitum. de biga. non ordin. & not. quòd clericus concubinarius posset absoluere concubinam propriam de peccato fornicationis cum se ipso, licet honestius faceret si alteri committeret, vt per Hug. & Ant. de Butr. in cap. fin. de ordinand. ab episcopo qui renunc. episcopatui.

Simplici

tanquam simpliciter [a] fornicatus sit, quo ad executionem sacerdotalis officij dispensari [b] poterit.

Corpore vitiatus, ordinari nõ potest. hoc dict.

Cauenda sunt autem iis, qui Ecclesiasticis mãcipandi sunt officiis, nõ solùm animi, verùm etiam corporis vitia [c]. Vnde aliqua parte corporis læsi ad sacerdotiũ ascendere non valent.

Modica læsio non impedit ordinandum. h. d.

Hoc tamen tunc obtinet cum euidens & notabilis est læsio. Cæterum si modica sit, vt putà, quia exiguam partem [d] digiti [e], vel vnguem nolentes amiserint, ita vt sine scandalo possint celebrare, à sacerdotio repellendi nõ erunt [f].

Abscissi ex necessitate promoueri possunt, secus si ex voluntate. h. d.

Idem Iuris est de eo cui vel vi, vel in cunabulis, vel de medicorum consilio metu imminentis periculi virilia [g] fuerint amputata, quòd si volentes [h], & carnali vitio repugnare, fortè [i] cupientes se ipsos absciderint, quia sui homicidæ [k] sunt ad clerum peruenire nõ possunt. Corpore enim vitiati non casu, sed propria voluntate sunt intelligendi, & sicut in illis veniam casus impetrat [l], ita vindictam in iis voluntas postulat [m].

Oculo priuatus indistinctè promoueri non potest, licet retineat ordines, si posteà talis priuatio contingat.

Hæc autem distinctio [n] non in omnibus membris [o] sibi locum vendicat. Cui enim oculum [p] abstulit casus, licet voluntas desit, sacerdotium tamen consequi non [q] potest. Cæterum si sacerdotali in

a Simpliciter. Sed quæ est in proposito simplex fornicatio, & cur ita appellatur? Respond. simplicem fornicationem admittere dicuntur laici, & constituti in minoribus ordinibus, & dicitur simplex, quia per eam non violatur votum vel coniugium spirituale, in diacono verò & subdiacono est duplex, imo in presbytero est triplex, secũdum Abba. post Hostien. in capit. quia circa. extra de bigam. non ordinand.

b Dispensari. Nec solum ab Apostolico verum etiam ab eius legato ad quem dirigitur decretalis. cap. quia circa. extra de bigam. non ordi. imo & ab inferioribus: vt nota. ibi per Abbatem.

c Vitia. Nota quòd verbum vitium, refertur tam ad animum quàm ad corpus. fa. l. j. §. sed sciendum. cum sequ. & l. ob quæ vitia. ff. de ædil. edict. corporis autem vitium contingit alicui ad esse quadrupliciter, videlicet ex defectu membri, ex inhabilitate, ex diminutione, ex augmento: vt per Abbat. in cap. fin. de corpor. vitiat.

d Exiguam partẽ. fac. cap. j. & fi. de corpor. vitia. & l. j. versi. proinde ff. de ædil. edict.

e Digiti. Qui cum non habeat officium in corpore per se distinctum non debet membrum appellari, vel pro membro haberi, cap. singula. distin. lxxxix. & per Abb. in cap. j. qui cler. vel vouent. & in cap. clericis. ne cle. vel monach. & in cap. cum illorum. de senten. excom. & in cap. ego. de iureiuran. & per Legist. in l. ij. ff. de publi. iudi. & in l. non sunt liberi. ff. de stat. hominum. & in Auten. sed nouo iure. C. de ser. fugi.

f Non erunt. Sed quis declarabit, an sit scandalum vel non, ex vulnere manus, vel alia corporis debilitatione? Respondeo secundum Innoc. Ioan. Andr. & Abbas in cap. fin. de corpor. viti. quòd declarabit episcopus.

g Virilia. capit. ex parte j. & ij. extra de corpor. vitiat.

h Volentes. Vt capit. si quis absciderit, cum pluribus sequent. distinct. lv.

i Fortè. Affirmatiuè & dubitatiuè potest hic sumi verbum hoc fortè, de quo latè per Doctor. in capit. accedens, vt lit. non contest. &c.

k Homicidæ. Non quòd homicidè verè sint facti, sed propter homicidij periculum quod sectionem sequi poterat dicuntur homicidæ, sicut & qui infantem exponit, homicida dicitur. distin. lxxxvij. capit. final. Argumen. quòd nõ est considerandum quid eueniat sed quid euenire possit, vt xxij. quæst. j. cap. in ix. & distinct. xxj. capitulo denique. & xxiij. quæst. v. capit. telegentes. & ff. de his qui deiece, l. si verò §. pen. & C. de vsufructu leg. si ambiguitatem & nota in capit. si quis absciderit. distinct. lv. argum. tamen contra, xxiij. quæst. v. capitu. de occidendis. vide text. in cap. fin. xv. quæst. j.

l Impetrat. Sic & simplicitati & ignorantiæ venia tribuitur. de consecra. dist. ij. cap iij. & cap. cum vniuersorum. de rerum permut. casus tamen non excusat in amotione terminorum, l. ij ff. de term. moto. & not. in capit. qui partem. distinct. lv. vnde sumitur.

m Postulat. cap. qui partem. dist. lv.

n Distinctio. Inter casum vel infortunium & spontaneam voluntatem.

o Membris. Quid autem veniat membri appellatione not. s. prox §. in ver. digiti.

p Oculum. Vt cap. fin. dist. lv. si quis tamen oculum amitteret, non propterea excusaretur à tutela, vt C. de excus. tuto. l. frater tuus.

q Non potest. Et licet consueuerit curia dispensare, præsertim quando quis amisit dextrum oculum,

ordine constituto, tale quid [a] acciderit, quod olim integer acceperit, non amittet [b].

Olim furiosus vel aliter vexatus, non potest ordinari, clerici qui aliquando fuerunt daemoniaci, non possunt ad vlteriores ordines promoueri. h. d.

Is quoque qui in furorem aliquando versus insaniuit [c], aut quolibet modo vexationis incursibus effertur, aut quod propè furorem [d] accedit, in scæna [e] luserit, vel afflictione diabolica vexatus fuerit, ordinari non poterit. Clerici [f] etiam qui in adolescentia à demonibus cognoscuntur obsessi, ad superiorem gradum ascendere non possunt.

DE PRÆBENDIS, & aliis beneficiis [g].

Connexa & dependẽtia sunt simul tractanda h. d.

POst hæc [h] videmus de præbendis & illarum concessione, quæ pars Iuris extra propositam quidem materiam fortasse videri poterit. Loquimur [i] enim in præsenti de Iure personarum [k]. Sed cum supra de dignitatibus [l] Ecclesiasticis, quibus præbendæ videntur [m] annexæ [n], locuti fuerimus, non sine causa [o], sequenti loco potest hæc iuris materia tractari.

Præbenda quid sit. h. d.

Præbenda [p] nihil est aliud, quàm Ius [q] percipiendi prouentus ecclesiasticos, tanquàm vni [r] de collegio competens,

oculum, & sic non oculum canonis vel euangelij, non propterea tamen minus rectè dicitur non posse talis ad sacerdotium promoueri, cum non dicant illud posse fieri, quod potest solum fieri per remedium extraordinarium, id enim dicimur posse facere, quod de iure possumus. xxij. q. ij. c. fac. homo. & l. filius. de cond. instit. & traditur per Abb. in ca. pastoralis. in fin. de caus. pos. & propri.

a Tale quid. Refert ad supradicta omnia corporis vitia.

b Non amittet. Licet res deuenerit ad eum casum à quo incipere nõ potest, de quo in l. pluribus. §. & si placeat. ff. de verbor. oblig. & in c. ij. de cle. ægro. amittet tamen executionem ordinis ob deformitatem & scandalum: vt in ca. ij. & c. iij. de cle. ægrot. vel debili.

c Insaniuit. c. maritum. dist. xxxiij. in fi. hic tamen promotus non deponitur, vij. q. j. c. quamuis. & not. in d. c. maritum, & s. eod. §. proximè antecedenti, & xv. quæst. j. cap. fi.

d Propè furorẽ. No. furiosos & scenicos æquiparati. fa. c. maritũ. d. xxxiij. cũ seq.

e In scæna luserit. Quid autem sit scæna, vide per Abb. in cap. ad honorem. de aut. & vsu pal.

f Clerici. Fac. cap. clerici. d. xxxiij. vnde sumitur.

DE PRÆBENDIS, ET aliis beneficiis [g].

ALiis nota verbum: quia includit quòd præbendæ sunt beneficia, quod & verum est, per ea quæ Ro. Ro. Decis. viij. aliàs 247. in no. Quod habens sed. an simplex canonia solum sine vlla præbenda dicatur beneficium? dic vt per Ro. Ro. Decis. 16. aliàs Deci. 445. in nouis. fac. not. per Abbas & alios in cap. tua. de verb. signifi. & cap. postulasti. de rescript.

h Post hæc. Scilicet quæ diximus supra à titu. de iure personarum vsque huc, & sumpta est imitatio, ab institutionib. ciuil. in tit. de leg. in princ.

i Loquimur. Id est, locuti fuimus. & sic tempus pro tempore sumitur. vt C. de his, qui no. infam. l. si Possidonium, & ibi not. Vel loquimur, id est, loqui deberemus si materiam præcedentem prosequeremur, sic in Aut. de consang. & vter. frat. §. si igitur. col. vj. vel loquimur, id est sumus in tract.

k De iure personarum. Nota ergo quòd virtus illius rubricę de iure personarum extẽditur vsque ad hũc titulum, imo vsque ad finem libri, cum in vltimo tit. tractetur de regul. & monach. qui sunt in numero personarum ecclesiasticarum.

l De dignitatibus. Quid autem sit dignitas, & quomodo differ à personatu, vide per Host. in sum. eo. §. quid sit dignitas, & per Ab. in c. de multa. ext. eod.

m Videntur. Fortè ideo positum est verbum videntur, quia potest fieri vt quis sit perfectè canonicus sine prębenda. vt latè habetur per Ab. & alios in cap. cum M. Ferrariensis. de constitut. ideò posuit notam improprietatis.

n Annexæ. Vt in c. relatum. & c. dilectus. eo. & in ca. cum sup. de concess. præb. & per Host. in sum. eo. in prin. & quomodo se habeat ista connexio vide per Abb. in ca. maioribus. & in cap. dilecto, ext. eod.

o Sine causa. Imo satis bona occasione, cum ea quæ sui natura iunguntur non debeant disiunctis tractatibus cõprehendi, ar. l. si actũ. ff. de neg. gest.

p Præbenda. De ista descriptione vide per Host. in sum. eo. & per omnes in c. cum M. Ferrariensis. de constit. & per Archid. in c. si iusta. de rescript. in vj. & per Anch. in Rubr. de concess. præben.

q Quam ius. Nota ergo quòd præbenda est nomen iuris: vt in c. cum M. Ferrariensis, de constit. & in c. maioribus. & cap. dilecto. de præb. Sed consueuit quæri an sit ius spirituale, & resp. quòd quando est annexa canonicatui videtur ius spirituale: secus quando non est annexa, cum etiam laicus possit habere præbendam, de quo latè in locis supra alleg.

r Tanquam vni. Per ista verba excluduntur præbendæ quæ possunt assignari puris laicis, qui non competunt tanquam personis de collegio nec descendunt

& ex canonia [a] procedens.

Qui in altari laborat, de altari debet & viuere. h.d.

Cum enim vt lex diuina [b] præcipit, qui altari seruit, de altari debeat & viuere [c]: dignũ est, vt qui diuinis ascribuntur obsequiis, Ecclesiæ sustententur stipendiis [d]. Et ideò institutum olim [e] fuerat, vt ordinationes eorũ, qui sine certo titulo ordinati essent, in iniuriam ordinantium inanes [f] essent. Paulatim tamen benignius agi cœptum. Cõstitutum [g] est enim, vt si Episcopus aliquẽ sine certo titulo, vnde vitæ necessaria [h] percipiat, ordinauerit, tamdiu ipse aut eius successor [i], odinato necessaria subministret, donec ei in aliqua Ecclesia conuenientia clericalis militiæ [k] stipendia [l] assignentur.

Mandatum suscipiens de ordinibus conferendis certis personis, non tenetur eisdem prouidere de beneficio, sed mandans: secus si sit mandatum generale, vel ordinandi licentiam concedens.

Quod si Episcopus mandato [m] alterius in aliena diœcesi ordines [n] celebret, distinguendum est an de certis [o] personis mandatum susceperit, an generale & expresso nomine. Primo enim casu mandans [p], secũdo mãdatum suscipiens [q], inopi ordinato vitæ tenebitur necessaria ministrare, eis autem quibus à diœcesano datur licentia, vt à quo voluerint [r] Episcopo ad sacros ordines promoueri possint, ad præmissa non qui ordinãt, sed qui licentiã tradũt [s].

scendunt ex canonia: vt not. in cap. cum M. Ferrariensis. de constit.

a Ex canonia. Sicut descendit actio ex obligatione, l. licet. § ea obligatio. ff. de procur. habetur in ca. cum M. Ferrariensis. de const. & in capi. maioribus. eo.

b Lex diuina. Cõcord. c. ex his. xij. q. j & ca. Ecclesiasticis, xij. q. ij. & c. cum secundum. & c. extirpandæ & capit. relatum eo.

c Viuere. Sed non luxuriari facit. dist. xliiij. in princ. & no. per Ab. in c. cum secundum. ext. eo. facit xij. q. iij. cap. j. & cap. ij.

d Stipendiis. No. ergo quòd præbenda siue beneficium est clerico quædam merces sibi debita ratione oneris. ex quo videtur posse inferri quòd clericus pauper licitè locat operas suas spirituales, nec cõmittit simoniã, ex quo non intendit vendere diuina, sed viuere Ita Ab. in cap. cum secundum eo.

e Olim. ca. neminem; & c. sanctorũ. d. lxx, & c. cum secũdum. ext. eo. & nouissimè per concil. Trident. Sess. xxiij. capit. xvj. in decretis reformat. & Sessio. xx[i]. capit. ij. in decre. refor.

f Inanes. Nisi promoti fuissent ad titulum patrimonij. c. tuis. & c. Episcopus, eo. & infra. eo. versic. nisi, & dic inanes quantum ad executionem.

g Constitutũ. c. ij. c. Episcopus. c. cũ secundũ. eo.

h Necessaria. Secundum facultates Eccle. & clerici dignitatem: vt not. in c. Episcopus. eod.

i Successor. Sed quare conuenitur hic successor ex delicto defuncti, cũ regulariter crimina morte extinguantur. dist. xxiij. c. quorundam. & C. si re. vel actal. mor. fue. l. ij. & l. vni. C. ne ex delict. defun Item nunquid si iste ordinator habet hæredes respectu patrimonij sui, an prius sint compellendi hæredes, quàm successor in dignitate? resp. vt latè per Glos. & per Abb. in c. cum secundum. ext. eod.

k Militiæ. arg. quòd clericalis ordo est dignitas, cum sit militia: vt in capit. eo. libentius. vbi Ant. de Butr. de serui. non ordi.

l Stipẽdia. Sicut ergo miles seculi habet stipendium à domino temporali, sic miles Dei habere debet ab Ecclesia. Vnde infertur quòd clericus debet gaudere priuilegio militaris, intellige de priuilegiis congruentibus ipsis clericis, scilicet vbi in eis eadẽ est ratio, vel maior. Ab. in c. cum secundum. eod. & not. in l. miles. ff. de re iudi.

m Mandato. Aliàs enim id sine pœna facere non posset vt ca. j. de temp. ord. in vj concor. ca. si Episcopus. eod. in vj. Differt autem mandatum à præcepto: vt per Abb. in c. eam te. de resc.

n Ordines. Intellige de sacris: quia in ordinatis ad minores non habet locum quod hic dicitur: vt not. in cap. si Episcopus. eo. in vj.

o Certis. Et expressis: quia si commisisset ei ordinare clericos talis villæ vel loci, adhuc non essent personæ certæ, vnde haberet locum quod hic dicitur, & in c. si Episcopus. eod. in vj. vnde aliud est certum, aliud certum & expressum. facit. c. ne captandæ. de concess. præben. in vj. & quod not. in d. c. si Episcopus.

p Mandans. Qui est in culpa cum præuidere deberet an ordinandus haberet titulum. c. si Episcopus. § si verò. eod. lib. vj.

q Suscipiens. Immo videbatur quod puniri deberet mandans, & imputare sibi debeat quod talem elegit, & per alium fecit vnde idem esse deberet, ac si per seipsum elegisset. c. qui per aliũ. de reg. iur. Sed hæc vera vbi mãdauit de certo, facit text. de elec. c. si cõpromissarius. §. j. & l. si procurator. in prin. ff. de cond. indeb. vbi vigore generalis mandati non potest indebitum solui.

r Voluerint. Dum tamẽ sit catholicus. c. veniens. de præscr.

s Tradunt. Cum illã dare non debeãt in titulum

obligantur [a], nisi tamẽ ordinatus de paterna hæreditate [b] vitæ possit habere subsidium [c].

Præbendæ conceduntur per collationem, & per institutionem, & singulis rebus singula sunt imponenda nomina, h.d.

Conceduntur autem Præbendæ, vel beneficia duobus modis [d], per collationem, & per Institutionem. Collatio est libera quædam præbendæ concessio [e]. Institutio est præbendalis iuris ad præsentationem patroni facta translatio: quæ licet & ipsa collatio possit appellari [f], cõmodius tamen est, in præsenti singulas causas singulis appellationibus [g] distingui.

DE COLLATIONIBUS.

Ex tribus capitibus conferuntur præbendæ h.d.

Conferuntur autem præbendæ, vel beneficia, aut ab ordinario, aut ex mãdato legati sedis Apostolicæ, aut Pontificio rescripto.

Quis sit ordinarius collator hoc dicit.

Ordinarius collator is est, quem aut consuetudo [h] approbauit, aut Iuris [i] designauit authoritas, vt Episcopus [k] capitulum.

Si Episcopus & capitulum habeant potestatem conferendi coniunctim, non potest vnus sine altero, nisi in vno subsit impedimentum conferre.

Quam conferendi potestatem Episcopus, & capitulum interdum habent cõmuniter, interdum disiunctim; si cõmuniter, alter sine altero illã exercere nõ poterit [l]: nisi vel mortis [m];

non habenti. cap. si Episcopus. eo. in vj.

a Obligantur. Quid si clericus ad sacros ordines sine titulo promotus promisit Episcopo super hoc non inquietare eum, nunquid tali renuntiatione non obstante agere poterit? resp. vt not. in c. si Episcopus. eo. in vj. videtur tamen hodie tota hæc materia immutata per Concil. Trid. per quod statutum est neminem ad sacros ordines posse promoueri, nisi legitimè cõster eundem sufficiens beneficiũ Ecclesiasticũ possidere: vt apparet Sessi. xxj. in decretis reformationis. c. ij.

b Hæreditate. Sed nũquid quãdo quis habet sufficiens patrimoniũ sit necesse q̀ expresse ordinetur ad titulum patrimonij: quidam q̀ non: vt not. in cap. si Episcopus. eo. in vj. Io. Goff. Inn. contra, & horum opi. videtur nouissimè per Concil. Trid. probata Sessio. xxj. in decretis reformationis. c. ij. Sed nũquid si ordinato ad titulum patrimonij gratiosè beneficiũ conferatur possit licitè conseruare fructus patrimoniales pro suis hæredibus, & viuere de redditibus beneficij? respon. potest, dum tamẽ honestè viuat. de hoc latè per Abb. in quadam sua disputatione incip. Titius. & in cap. Episcopus. eod.

c Subsidium. Idem dicas si habeat pensionẽ Ecclesiasticam, sed nec tale patrimonium, nec huiusmodi pensio poterit extingui, vel alienari sine licentia Episcopi, donec tales beneficiũ Ecclesiasticum non sint adepti: vt per Concilium Trid. Sessi. xxj. in decretis refor. c. ij. & taliter ordinati gaudebunt priuilegio clericali non solũ in persona, verũ etiã in rebus. xij. q. ij. c. Ecclesiarũ seruos. & xvj. q. j. c. sunt, quia de foro Ecclesiæ facti sunt, licet nõ habeãt Ecclesiã: vt habetur in c. Episcopus. in fi. ext. e.

d Modis. Immo tribus. c. cũ in illis. §. cũ autẽ. eo. in vj. Sol. præsentatio & institutio conficiunt vnũ modum, cum vna non possit stare sine altera, quod satis apparet ex descriptione institutionis, quæ statim sequitur, nec præsentatio patroni aliquod ius spirituale trãsfert, sed est initium quoddã seu quædam seruitus. c. quod autẽ. de iu. patr. ius enim spirituale transfertur per solam institutionem, de quo per Abb. in c. ij. in fi. de conces. præben. Sed adhuc contra; quia est modus electionis: vt ext. de elect. ca. j. & per tot. respond. hic non tractat de electiuis: qa de his satis dixerat supra de elect. cum titulis seq. Quomodo autem differant electio, presentatio, institutio, collatio, & inuestitura. dic vt per Ab. in ca. authoritate. de institutio. & j. tit. ij. §. sunt autem. & §. dissimiles. & per Io. de Sel. in tract. de benefic. in j. parte q. xiiij.

e Præbendæ concessio. Intellige vel alterius beneficij.

f Appellari. Sed minus propriè.

g Appellationibus. Id est, propriis nominib. & fac. §. alio. instit. quib. mo. test. infirmã. & l. Labeo. §. fi. ff. de suppel. leg.

DE COLLATIONIBUS.

h Consuetudo, q̀ dat iurisdictionem. l. more maiorum. ff. de iurisd. om. iu. c. cum dilectus. de consuet. c. cũ Ecclesia. & c. scriptum. de elect. etiam priuatæ personæ. c. cum contingat, vbi Abb. & cæteri de fo. compe.

i Aut iuris. Sed quare est præsupposita in ordine literæ cõsuetudo authoritati iuris? resp. fortè, quia consuetudo in prouisione beneficiorũ præfertur iuri communi, c. si. de inst. c. ea noscitur de his, quæ fi. à præl. & cap. Abbate sanè, de verb. signif. & cap. cum Eccl. vbi etiam Abb. de elect.

k Episcopus. cap. omnes basilicæ. cum ibi alleg. xvj. q. vij.

l Poterit. c. vni. ne sed. va. aliq. inno. vnde sumitur.

m Mortis. idem si quocunq; alio modo vacet sedes, vt renuntiatione, & depositione, vel alio quo vis modo, vt vij. q. j. §. ecce in quib. & xxiij. q. ij. in prin.

Suspensio

vel suspensionis [a], vel maioris [b] excommunicationis [c] impedimentum in altero adesse contigerit [d].

Impedimentum non operatur, nisi coniunctum cum negligentia impediti. h. d.

Cum verò ad solum Episcopum cum consilio [e] sui capituli, vel assensu [f] præbendarum spectat collatio, eo defuncto, vel suspēso: nisi Episcopus in petenda relaxatione suspensionis [g] sit in mora [h], capitulum se non potest intromittere [i].

Quando periculū est in mora non est collatio differenda. h. d.

Vbi verò collatio ad aliquem cum consilio Episcopi pertinet, si quid illi humanitus cōtigerit, non erit ob hoc vacantis beneficij collatio differenda [k]. Idem Iuris est Episcopo, adeò in remotis [l] agente, vt breui non possit illius haberi præsentia: quia in petendi, vel expectandi mora vacanti beneficio, posset imminere periculum [m].

Si Ecclesia steterit vacans per sex menses, beneficium deuoluitur. h. d.

Eadem ratione [n], vbi ad solum Episcopum spectat [o] collatio, si per sex menses conferre distulerit, ad capitulum [p] deuoluitur. Ex contrario

a Suspensionis. Pone q̄ fuerit peccatum in cap. graue, de præben. & an Episcopus suspensus conferat, late Host. in sum. de elec. §. quis possit eligere. versi. item iure impedit, & per doct. in c. tanta de excess. præla. & in ca. cum bonæ. de ætat. & qualit. & in c. si celebret. de cler. excom. mini. & in c. inter. de elect.

b Maioris. Aliud si minoris: vt supra. qui eli. eligiue pos. §. j. & ca. si celebret. de cle. excom. mini.

c Excommunicationis. Sed quomodo poterit hoc esse, cum collegiū & capitulum non possit excommunicari, ca. Romana. §. in vniuersitatem. de sententia excom. in vj. respond. intellige si singulariter omnes de capitulo sint excommunicati, vt dicitur in cap. vni. in princ. ne sed. vacan. in vj.

d Contigerit. Quo casu vnus sine altero conferet, & intellige hoc etiam si Episcopus interesse deberet vt prælatus. fac. cap. vni. ne sed. vt c. in vj. & vide per Abb. in cap. ex parte. de constit.

e Cum consilio. Est autē magna differentia vtrū consilium interuenire debeat, an cōsensus, vt habetur in c. cum olim. de arb. & in ca. cum in veteri. de elec. & in c. venerabili. de offi. deleg. & in c. quāto. & ca. ea noscitur. de his quæ fi. à præl. si. con. ca. & in ca. ne pro defectu. de elect. & in omnib. dictis locis Ab. Et not. q̄ si is cuius authoritas requiritur in actu explicādo consiliū accōmodet, cēsetur etiā præstitisse authoritatem, Ab. in c. dilecti. de arbit.

f Assensu maioris partis. ca. j. de his quæ fi. à ma. part. cap. & not. in c. j. ne sed. vac. in vj. §. j. & hoc videtur de iure communi in præbendis cathedralis Ecclesiæ secundum Compostel. in cap. cum Eccl. Vulterrana. de elect.

g Suspēsionis. Si cōtingat illum esse suspensum.

h In mora. Sed quādo dicetur esse in mora? resp. cum quàm cito potuit relaxationem non petiit. l. ij. §. confestim. ff. ad Tertul. non tamen amara vel calumniosa facienda est interpretatio, vt ff. de do. inter vir. & vxo. l. si id quod. §. si quis secundum. & l. pe. ff. ad exhib. ca. ex his. de priuil. arbitrabitur ergo iudex. l. j. ff. de iu. delibe. si autem malitiosè impediatur petere, subuenietur ei cum non sit in mora. capit. postulastis de conces. præb. nisi hoc ipse procurasset. l. ij. §. fin. ff. si quis caution.

i Intromittere. Si ergo fuerit in mora episcopus, poterit capitulum se intromittere. Sed quæritur an statim canonias possit conferre, an debeat expectare sex menses post moram, iusta c. quia diuersitatem. de conces. præb. respon. vt not. in c. vni. ne sed. vac. ali. inno. in vj.

k Differenda. Cū ab eo non possit tūc peti consilium: vt c. j. § fi. ne sed vac. ali. in vj. argu. ca. si gratiosè. de rescript. in vj. & de pœniten. distin. j. §. hoc idem. versic. idem à mortuo. Contrarium tamen esset si collatio pertineret ad aliquem cum consensu Episcopi. vt not. in d. §. fi.

l Remotis. Hæc autem distantia erit metiēda iudicis arbitrio ex ratione quæ statim sequitur. An autem, & quādo absentes sint ad actum vocandi, per Doctor. in ca. cum omnes. de const. & in c. j. de his, quæ fi. à ma. parte. c. & in c. ij. de testib. in vj.

m Periculum. Simile cap. si is qui. de offi. deleg. in vj. Sed contra: quia nō seruata forma, actus valere non debet. l. parui. ff. de arb. ca. cum dilecta. de rescrip. cum materia. resp. periculum imminens immutat quod aliàs esset seruandum sic cap. ij. de testa. in vj. & habetur per Legistas in l. j. ff. de offic. eius cui, &c. & in l. j. ff. de dam. infect. & per Cano. in c. j. de constit.

n Ratione. Scilicet quia periculosa est diuturna Ecclesiarum vacatio: vt cap. quàm sit. & ca. cupientes. de electio. in vj.

o Spectat. Intellige iure proprio, non autem si spectet ratione deuolutionis, puta deuoluto iure conferendi ob negligentiam vel delictum inferioris collatoris: quia hoc casu etiam negligente Episcopo, non fit deuolutio ad capitulum: sed ad proximū superiorē. Ratio diuersitatis: quia in his deuolutis non est tanta cōmunio inter capitulū & Episcopum, quāta in spectantibus iure proprio: vt not. Ab. in c. ij. de conces. præb. post antiquos.

p Ad Capitulum. No. casum in quo inferior sup-

si ad solum capitulum pertinuerit, & infra præscriptum terminum hoc non fecerit [a], Episcopus cum religiosorum [b] virorum consilio exequetur, quod si omnes fortè neglexerint: Metropolitanus [c] absq; contradictione disponet [d].

Regularibus prælatis non conferentibus infra sex menses, fit deuolutio ad ordinarium, h.d.

Idem statuitur in regularibus prælatis: si enim quæuis beneficia ad illorum dispositionem [e] spectantia intra constitutum [f] tempus conferre negligant, locorum [g] diœcesani in nõ exemptis [h] propria, in exemptis verò Apostolica [i] authoritate eorundem negligentiam iuxta præscriptum in Viennensi Concilio [k] modum supplebunt.

Tempus deuolutionis currit solum non impeditis, & à die notitiæ h.d.

Tempus autem sex mensium, nec currit legitimè impeditis [l], & à die notitiæ [m], non à tempore vacationis erit computandum [n].

Deuolutio non habet locum in Ecclesia non numerata, vel quando dignitas est suppressa. hoc dicit.

Hæc autem ita demum obtinent, si in Ecclesia erat distinctio præbendarum, & certus Canonicorum numerus. Cæterùm si neque distinctæ præbendæ, nec certus sit Canonicorum numerus. Lateranensi Concilio de beneficiis vltra sex menses vacantibus

plet negligentiam superioris. Alium habes. ix.q. q.iij.c.cum simus.& hoc est propter magnã communionem quæ est inter Episcopũ & capitulum.c. requisisti.de testa.& per Ab.in c.ij.de conces.præb.

a Non fecerit. Sed quid si fecerit post lapsum tempus sex mensiũ, an tenebit collatio & electio. quidam q̃ sic. Contrarium est verũ: vt c.licet. & ca.fi.de sup.negl. prælati.ni si de patientia toleraretur. c.literas.de cõces.præbend.quia pro non dato habetur quod ab illo datur, qui nõ potest de iure donare.c.quod autem in fi.de iur patron. arg.contra.ff.si quis cau.l.& si post tres. & l.Celsus. ff de arbit.& ita not.in c.ij. ext de conces.præb.

b Religiosorum. c.ne pro defectu. de elect.& ca.obeuntibus. distinct.lxij. & intellige religiosos largo modo, & non pro his tantum qui vouerunt tria vota, vt habetur in locis suprallegat.& per Ab. in ca.dilecta.de maio.& obed

c Metropolitanus. Intellige hoc si Episcopus nõ sit exemptus: alias deuolutio fit ad Papam non ad Metropolitanũ: quia non superior non potest supplere negligentiam alterius.c.licet.de supp.negli.prælar.Nec ob.quòd capitulum supplet negligentiam prælati, licet non sit superius: quia illud ratione magnæ cõmunionis, vt dictum fuit supra hoc eodem §.in verb.ad capitulum.

d Disponet. Etiam dando possessionẽ. c.ex parte.vbi Abb.in prin.de concess.præb.

e Dispositionem. Id est, collationem, vel prouisionem: quia si ad solam præsentationem, vel electionem ipsorum spectarent, tunc ad confirmantem, vel instituentem deuolueretur potestas, siue sit diœcesanus, siue alius.

f Constitutum. In cap.ij.de conces.præbendæ.

g Locorum. Non personarum, si ergo prælatus alterius diœcesis habet prioratum quem conferre negligit in diœcesi Perusina, Episcopus Perusinus, qui nũc est excellentissimus Doctor, & præceptor mens Ro. Rom.auditor. Iulius Oradinus supplebit, licet fortè collator sit Bononiensis.

h In exemptis. Olim secus.capit sicut.de suppl. negl.præla.& c.cum singula.de præbend.in vj.

i Apostolica.fac.cap.irrefragabili.de offic.ordi. & c.ad abolendam. de hæret.& cap.vni. de cler. ægrot.in vj. & eo.lib.de stat.mona.ca.vnico. & c. le. attendentes.de sta. mona. & Clem.quia contingit. de reli. domi. fortè conferre poterit etiam legatus, per ea quæ dicit Abb.in ca.venerabilis.de præb.

k Viennensi concilio. Clem. vni. de supp.neg.prælat.

l Impeditis. Impedimento tam iuris quam facti: quia præscriptio. ca.ij.de conces.præbend.est inducta contra negligentes, vt dicitur in c.quia diuersitatem.eod.tit.sicut cæteræ cap.vigilanti. de præscript. & xvj.q.iij.§.potest. & sic istud tempus semestre est vtile certo respectu: sed alio respectu est continuum. currit enim & diebus feriatis: vt not.Abb.in capit. ij. de concess. præben.& hoc nisi quis sit negligens in remouendo impedimento: vt not.in d.c.quia diuersitatem. ar. c.quoniam.dist.c.& l.qui potest.ff.de re.iu.& l.non omnes.§.qui captus.ff.de re mil.

m Notitiæ. Sic c.licet.de sup.negli.prælat.& habetur in c.nulla.& c.quia diuersitatem.de concess. præbend.fac.l.annus.in fi.ff.de calum. & capit.biduum.ij.q.vj & l cum sex menses. ff.de ædil.edict. Sed an præsumatur hæc sciẽtia, puta vacat in diœcesi suffraganei beneficiũ, an præsumatur Metropolitanus habere notitiam? dic vt per Abb.in c.ex parte.de conces.præb.& in c.sicut.de accusat.

n Computandũ. Idem in executore Papæ. vt not. in Cle si de beneficio.de præb.& Cald.consi.xxxiij. de præben. Sed an quod hic dicitur de collatione militer etiã in institutione? respon.non: vt per Ab. in c.ij.de cõces.præbendæ. & in c.pastoralis.de iu. patro. Quid si patronus per sex menses non præsentauerit, nunquid his qui habent liberè cõferre

dabitur

locus non erit [a]. Idem etiam obtinet si per capitulū vacās dignitas legitimè fuerit sublata [b].

Sede vacante capitulum non fungitur vice Episcopi in conferendo, & cessante causa cessat & effectus. h.d.

Licet autem ob negligentiam Episcopi, conferendi potestas ad capitulum deuoluatur: [c] sede tamen vacante in collationibus præbendarum Episcopi vice non fungitur [d], cum eo casu nullius superioris possit argui negligentia [e].

Circa collationem factā post deuolutionē, dispēsari potest. h.d.

Is quoque qui nimium cessando conferendi Ius amiserit, si post Ius collationis deuolutū nihilominus viris idoneis [f] de beneficio prouidere voluerit, quanquàm ob temporis lapsum collatio mero Iure non teneat, ex dispensatione tamē & benignitate tolerari [g] poterit.

Legati missi vel nati vigore suæ legationis, non conferunt nisi sibi specialiter concedatur. secus est in legatis de latere qui conferunt, & sine mandato speciali etiam inuito patrono Ecclesiastico. h.d.

Ex legationis quoque munere conferendi competit facultas, quod tamen non indistinctè obtinet: nam siue missi fuerint, siue suarum prętextu Ecclesiarum [h], aliqui legationis sibi vendicāt authoritatem, ex ipsa legatione nullam habent cōferendi potestatem, nisi hoc alicui specialiter indultum fuerit. His autem quos Romani Pontificis latus, & comitatus illustrat [i], legatione [k] fungentibus

dabitur integrum semestre? respond. vt per Ab. in c. quia diuersitatem. de conces. præb.

a Non erit. c. ex parte. de conces. præb. quia tunc non dicitur præbenda vacare. Vnde non mirum si non habet locum Concilium Lateranense, quod loquitur de præbendis & beneficiis vacantibus. Et sic nota quòd in Ecclesiis regularium vbi numerus non est statutus non dari vacationem. Item d. Concilium non habet locum in dignitate Episcopali, & Ecclesia collegiata regulari, datur enim breuius tempus ob maius periculum. c. ne pro defectu. de elect. consueuit, nota. in cap. ij. de conces. præb. Sed nunquid impetrans in tali non numerata Ecclesia, vt sibi prouideatur de canonicatu, & præbenda si vacat, vel quàm primum vacauerit, vel se in tali Ecclesia facultas obtulerit, recipietur per has literas? respon. vt not. in ca. si. de conces. præb. in vj. in ver. distinctio.

b Sublata. c. cum accessissent. de constit.

c. Deuoluatur. Cōpetit enim Episcopo hoc ius communi iure vnde transfertur in capitulum sed. vac. secus si cōpeteret iure consuetudinario, vel speciali: vt not. in c. scriptum. de elect. & in c. at si clerici. §. j. de iudi. & in c. verum. de foro comp. per Doct.

d Fungitur. Immo videtur contra. ca. his quæ & ca. cum olim. de ma. & obe. Sol. ibi sumus in authoritate confirmandi, & instituendi quæ est iurisdictionis necessariæ: hic sumus in potestate liberè conferendi, ꝙ totum est gratiosum. ita Ab. in c. illa. ne sed. vac. licet alij aliter vt ibidē not. & in contrariis. fac. infra tit. ij. §. dissimiles. Et limita quod hic dicitur tribus modis vt per Abb. in d. c. illa. vbi ponitur regula ꝙ capitulum non fungitur vice Episcopi, nisi in casibus à iure expressis.

e Negligentia. Ad quem igitur erit recurrendū vt prouideatur vacanti Ecclesiæ? respon. secundum Hosti. ad Papā, & de hoc plenè Ab. in c. illa. ne sed. vac. nam capitulum, vel Archiepiscopus non succedit nisi in casu negligentiæ: vel quando Episcopus delinquit conferendo indigno. c. ij. de conces. præben. c. cum in cunctis. de elec. & de materia Pauli. in tract. de potestate. cap. sed. vacan.

f Idoneis. Nam aliàs non haberet locum quod hic dicitur. c. literas. de sup. neg. præl.

g Tolerari. Nota ergo ꝙ multa per patientiam tolerantur, quæ si in iudiciū venirent corruerēt. c. cum iam dudū. de præb. cap. literas. de sup. negl. præl. vnde sumitur, & sic nota quod sola patientia dat ius talibus institutis, non institutio perperā facta. sic l. obseruare ff. de offi. procons. in fi. & ij. q. j. c. in primis. fac. no. per Abb. in ca. super his. de cōsang. & affinita. & hoc intelligitur de patientia Papæ, nō inferiorū: vt per Ab. in d. ca. literas. Inferiores enim possunt quidē de nouo conferre, sed non ratificare.

h Ecclesiarū. Nota tres esse species legatorum, natos, missos, & de latere. Nati sunt qui simul atque promoti sunt ad aliquam Ecclesiam, ipso iure sunt legati Papæ in sua prouincia: vt Cantuarien. ca. j. de offi. leg. vbi declarat Ab. Eboracen. ca. j. de appel. Missi sunt qui cùm nō sint cardinales mittūtur ad aliquā prouinciam, vt sunt qui dicūtur Nuncij Sed. Apostolicæ. De latere verò secundum communem opinionem dicuntur legati Cardinales. Papa enim & Cardinales faciunt vnum corpus, cuius caput est Papa. Vnde Bernard. ad Eugenium. Non dico te sanum dolentem latera. de his per Abb. in c. excommunicatis. de offic. legat. & Butrium in cap. dilectus. de fil. presby. & in cap. j. de offic. legat. in vj. vbi habetur de singulorum potestate.

i Illustrat. Sic l. quisquis. C. ad l. Iul. maiesta.

k Legatione. Scilicet Ecclesiæ Ro. vbi ergo est legatus de latere in prouincia, vel alius habens

sine speciali concessione, etiam Ecclesiastico patrono inuito [a] conferendi facultas competit. Sicut enim honoris prærogatiua [b] lætantur, sic eos authoritate fungi congruit ampliori [c].

Legatus de latere non confert cathedrales ecclesias nec regulares, nec dignitates post pontificalem maiores, nec potest eodem tempore in eadem Ecclesia plures reseruationes facere. hoc dicit.

Sed tamen nec cathedrales, nec regulares, aut collegiatas Ecclesias [d], nec Ecclesiarum cathedralium dignitates, ad quas per electionē promoti, primum [e] post Episcopum obtinent locum, veluti Archidiaconatum [f] suæ dispensationi, aut prouisioni reseruare possunt [g]. Nec plures beneficiorum reseruationes eodem tempore, in eadem cathedrali [h] vel collegiata Ecclesia, vel ad eiusdem [i] collationē pertinentium faciet.

Reseruationes legatorū expirant finita legatione. h. d.

Illæ quoque quas iure fecerint, dum modo ad beneficiorum iam vacātium collationem non sit processum, eo ipso quòd illorum finitur [k] legatio, penitus euanescent, nec executores [l] dati, amplius ea conferre poterunt.

Taciturnitas habiti beneficij inualidat prouisionem legati non ordinarij. h. d.

Sed nec aliter beneficium obtinenti ab Apostolicæ sedis legato [m] facta collatio valebit, quàm si de eo quod tūc prouisus obtinet, mentio facta sit

speciale mandatum, possunt tres concurrere in collatione beneficij, Papa scilicet, Legatus, & ordinarius, vnde posset hic esse locus cap. si à sede. de præbend. & §. item si à sede infra eodem.

a Inuito. capit. dilectus. de offic. legat. & infra titulo seq. §. j.

b Prærogatiua. Concordan. cap. fin. § j. de offic. legat. in vj. & c. ne aliqui. de priuil. eodem lib.

c Ampliori. An autem legatus de latere conferre possit beneficia per Cōcilium Lateranense ad Papam deuoluta, variæ sunt opiniones: vt not. in cap. j. de offic. legat. in vj.

d Ecclesias. Id est, principales dignitates in Ecclesiis, puta Episcopatum, Plebaniam, Abbatiam, Prioratum: vt not. in capit. deliberatione. de offic. lega. in vj.

e Primum. Nota duo debent concurrere, vt Legato ligentur manus circa has dignitates. Primo, quòd debeant cōcedi per electionem. secundo quòd obtineant primum locum post Episcopum.

f Archidiaconatum. Loquitur inspecta dispositione iuris communis, secundum quam post episcopum primum locū obtinet Archidiaconus, vt habetur supra de offic. Archid. & cap. sedes. de rescrip. aliàs tamen est inspicienda consuetudo Ecclesiæ, vt bene not. in ca. deliberatione. de offi. leg. in vj.

g Possunt. Quantumuis plenariam obtineant legationem. c. deliberatione. de offic. leg. in vj.

h Eadem cathedrali. Siue spectant ad collationem vnius, siue diuersorum, ex quo enim sunt in eadem Ecclesia pendente vna reseruatione non fiet alia: vt not. in cap. præsenti. de offi. leg. in vj. vnde sumitur.

i Eiusdem. Ergo siue sit identitas in Ecclesia, licet sit diuersitas in collatoribus, siue sit identitas in collatore, licet sit diuersitas in Ecclesiis semper impeditur legatus facere plures reseruationes. cap. præsenti. de offic. leg. in vj.

k Finitur. Quod potest esse multis modis, puta, quia fuit legatus ad tempus, nam finito tempore finita est legatio. cap. de causis. de offic. deleg. Item quia fuerit reuocatus. l. iudicium soluitur. ff. de iudi. Item quia egressus sit legationem animo non redeundi: secus si egressus sit vnam prouinciā cum esset legatus in pluribus, ex quo enim non est egressus legationem, adhuc eius iurisdictio non expirat. ca. nouit. de offic. lega. in vj. Legatus enim in qualibet parte legationis existens, legationē exequitur sicut Episcopus in qualibet parte diœcesis. c. cum Episcopus. de offic. ordi. in vj. & infra de iudi. §. est & alia. Item si sit personalis finitur morte legati. ca. legatos. de offic. legat. secus si realis. not. in ca. præsenti. eod. tit. & libro.

l Executores dati. Sed rum iurisdictio delegati à legato perpetuetur per citationem, vel aliū iudicialem actum, cur notificatio, inhibitio, & decretum non perpetuant iurisdictionem executoris? Respon. reseruationes indiciorum sunt odiosæ ex duobus: & quia per eas datur via ad vacatura, & quia præiudicant ordinariæ potestati, igitur sunt restringendæ. aliud in Papa: quia potestas executorum ab illo datorum super gratia facta & re integra & super facienda re non integra, bene durat post illius mortē: quia Papa potest ius ad vacatura dare: sed non sic legatus. c. si super gratia. de offi. dele. in vj. & c. si cui. de præb. eo. lib. bene ergo potest legatus donec durat in officio suo impedire ordinariū in conferendo: sed non finito officio, vt hic, & c. præsenti. vnde sumitur & vbi not. de offic. leg. in vj.

m Legato. Scilicet de latere: quia alias legationis iure, quis conferre non potest. vt supra eod. §. ex legationis. & cap. j. de offic. lega. in antiq. & cap. j. eod. tit. in vj.

Specialis

specialis [a], licet id in aliorum [b] ordinariorũ collationibus minimè requiratur [c].

Licet ante acceptionem beneficij quis nullum habeat in eo Ius, tamen collator de eo alteri primo non consentiente, prouidere non potest. h. d.

Illud autem tàm in ordinario, quàm etiam in legato statutum est, quòd sicui [d] beneficium contulerint, licet is, donec collationem ratam [e] non habuerit nullum Ius in eo, acquisiuerit, in persona tamen alterius [f] primo non consentiente de beneficio non libero ab ipsis facta prouisio non subsistet [g].

Prouiso potest præfigi terminus ad acceptandum, quo lapso potest beneficium alteri conferri, prouisus tamen re integra potest semper acceptare. h. d.

Planè notificata collatione, & ad consentiendum termino [h] cõpetenti præstito, si primus non consenserit, eo lapso [i] beneficium liberè cui viderint expedire conferre poterunt. Antequàm tamen ipsum alij contulerint, non obstante lapsu termini, suum primus collationi poterit accommodare consensum [k].

Per rescriptum Apostolicum præbenda confertur purè in diem, & sub conditione & pura collatio est, cùm alicui simpliciter de beneficio prouidetur. hoc dicit.

Per rescriptum [l] Apostolicum mandatur fieri collatio, aut purè aut adiecto die, aut sub conditione [m]. Purè, vt cùm mandatur simpliciter, vt alicui de beneficio, aut præbẽda prouideatur.

Collatio Apostolici in di ẽsa-cta accedente decreto irritante ligat manus ordinarij. h d.

a Specialis. Etiam si legatus conferat motu proprio, idque literis expresserit secundum aliquos. Alij tamen contra: vt not. in cap. si de offi leg. in vj. & Clem. fin. de offi. ordi. & nota ex hac litera quòd non sufficit generalis expressio. An autem de qualitate iure beneficij quod habet impetrans sit facienda mentio. not. in Clemen. j. de præben.

b Aliorum. Nota quòd legatus est iudex ordinarius, quod implicat ista dictio aliorum fac. not. in l. si fugitiui. C. de seru. fugit. de quo dic vt in proxima sequẽti notula.

c Requiratur. Quæ est ratio diuersitatis huius iuris diuersi legatorum ad alios ordinarios? Respõ. licet legati de latere per potestatem in iure expressam, & alij legati ex speciali commissione quandoque beneficia conferant, faciũt hoc Apostolica authoritate, nec sunt collatores ordinarij, immo propter factum ipsorum fit præiudicium illis ad quos collatio pertinet: ergo collatio vt extraordinaria superinducta, & collatoribus ordinariis præiudicans, est restringenda, ordinariorum verò collatio vt naturalis & fauorabilis amplianda. fac. c. ad hoc. de rescript. & c. si. de re. iudi. c. odia. de re. iu. in vj. & not. in Cle. si. de offi. ordi. & est similis differentia in ca. statutum. de rescrip. in vj. Vel dic quòd ordinarius præsumitur facere magis ex certa scientia cum sit ordinarius, & perpetuus, & præsumatur cognoscere oues suas, quæ ratio non militat in legato.

d Sicui. Absenti fortè, vel si præsenti dicenti tamen se velle deliberare: vt not. in c. si tibi. de præb. in vj. vnde sumitur.

e Ratam. Acceptando. vel consentiendo, vel ratum habendo, si negociorũ gestor, vel procurator generalis, vel consanguineus fuerat inuestitus de beneficio, sed si specialis procurator inuestitus fuerit, statim debit dici suuũ, de quo dic vt not. in cap. accedens. ext de præb. & in c. si tibi. eo tit. in vj.

f Alterius. Aliqui tamen dixerunt quòd si iste alius prius acciperet possessionẽ, vel prius cõsentiret, quod in eius persona teneret collatio: arg. l. quoties. C. de rei ven. alij verò contra, vt plene not. in capit. si tibi absenti. de præben. in vj.

g Non subsistet. Sed nunquid alteri poterit collatio fieri saltem sub conditione, scilicet si primus non acceptauerit. Resp. Negatiuè. cap. ij. de elect. in vj. fac. ca. ij. de concess. præb. & ca. pastoralis. de rescript. Item nunquid. poterit de beneficiõ aliter disponere quàm conferẽdo, puta vniendo, vel locum religiosum faciendo. Resp. non nisi sicut posset post acceptationem, cum sit eadem ratio. ca. ad audientiam. ij. de Eccles. ædific. & not. in capit. si tibi. de præben. in vj.

h Termino competenti. Sed nonne statutus est terminus. à iure, scilicet vnius mensis. capit. quam sit. de electio. in sexto. quem non videtur Episcopus posse breuiare. cap. indultum. cum suis concordan. de re iudi. in sexto. Respon. illa loquitur in electiuis, hic de his quæ conferuntur. fac. capitulum cum in illis. §. j. de præbend. in sexto.

i Eo elapso. Quasi tunc dissensisse videatur. sic c. ab eo. de appel. in vj.

k Consensum. Sed quid si prius expressè dissenserit, an rursus mutato proposito possit consentire. Respon. poterit manente conferente in eadem voluntate: vt not. in capit. si tibi. in fi. de præben. in vj. fac. no. in ca. licet. de procura. & in l. mancipiorum. ff. de optim. leg.

l Rescriptum. Quid sit rescriptum per Abb. & alios in Rub. de rescrip.

m Sub conditione. Nota quod hæc triplex distinctio quæ ponitur hic, nõ fit supra in aliis collatoribus: quia solus Papa potest beneficia & prælaturas,

sub conditione,& ad tempus, & sicut vult conferre:vt vij.q.j.c.pastoralis.& ca.veniens.extr.de filiis presb.& not.in c.si gratiosè.de rescrip.in vj.in Glos. in verbo à Romano.fac.Cle.j de concess.præben.

a Intra mensem. Vt est de stylo curiæ Sed quæri consueuit, an talis expectans possit acceptare etiam post mēsem beneficium adhuc vacans. de quo dic vt latissimè not.in Clem.vni. de cōcess.præbendæ. in Glos. in versi. infra mensem.ante medium vsq; ad finem.

b Notitia. Et poterit talis obtinere, non solum beneficium quod vacabit post rescriptum,sed etiam illud quod tēpore rescripti deprehenditur vacās, etiam si in reseruatione diceret.

Quod vacabit.} Nā & illud vacabit, qd vacās reperitur,fac. l.verbum erit. & l. verbum oportebit. ff.de verb.signif.& not.in Clem.vni.de concess. præb.& per Fely.in cap. constitutus.de rescrip.

c Acceptandā. Acceptare autem intelligitur & petendo sibi cōferri. Clemen.vni. de conces. præbend. versic.quin etiam.

Dies adiicitur collationi, vt cùm præbenda confertur, quam quis intra[a] mensem aut alio tempore à vacationis notitia [b] duxerit acceptandam[c], quo casu cùm temporis appositio fauorem afferat [d] impetranti, si decretum irritans fuerit appositum [e], collatio per ordinarium alteri facta intra præfixum tempus nullius obtinebit roboris firmitatem. Decreti enim appositio [f], reseruatio [g], executoris inhibitio [h], & lis mota [i] beneficium affectum reddunt.

Publicè notum, præsumitur notum etiam priuatis. h.d.

Interpretamur autē quem prædictæ vacationis habere notitiā, ex quo ipsa vacatio in loco [k] vel Ecclesia [l] huiusmodi beneficij publicè nota erit. Imputet enim sibi si hoc casu, quo de ipsius commodo agitur, id quod per se, vel per alium [m] scire potuerit [n] ignorauerit.

Collatio conditionalis, & concurrente decreto non impletis conditionibus, non ligat manus ordinarij h.d.

Sub conditione mādatur fieri collatio, vt cum alicui si per executoris inquisitionem [o] repertus fuerit vitæ laudabilis [p], vel si consensus accesserit Capituli [q], vel alia adiecta conditione, de beneficio prouideri committitur, & eo casu etiā apposito irritante decreto, non impletis [r]

petendo.nota. in Clemen. vni. de concess. præbend. in fine.

l Vel Ecclesia. Not.alternatiuam, quia satis est quòd vacatio sit nota in Ecclesia, licet in loco, vel oppido sit occulta.

m Per alium. Vbi ergo nec per se, nec per alium scire potuit vacationem nō videtur habere locum quod hic dicitur,cum cesset ratio legis: & ita nota. in Clementina vni. de concess. præbend.su pet verb.nota erit.

n Potuerit.Imputatur ergo illi qui scire potuit inquirendo. fac. l. in bonorum.ff.de bo.pos. & l.pupillus. ff. de priuil.cred.cū simi.

o Inquisitionem. Et ista est prouisio quæ dicitur in forma pauperū, in qua fit examinatio quomodo prouidēdi legant, cantent, construant: hæc autem erit quædā inquisitio quæ fiet sine solennitate iudiciali, & propterea nō requiretur q; præcedat infamia aliqua iusta ca.qualiter, & quādo de accus.nec testes exiguūtur iurati:nec erit inquisitio super certo crimine,sed solū de ætate legitimitate.de moribus,scientia, & similibus, erit in summa informatio.Ab.in ca.j.in fi.de postul.prǽl. vbi etiam alij,& in c.postquam.de elect.

d Afferat. Sic in Clem.vbi.de concess.præb.& in cap.si Papa.de priuil.in vj.

e Appositum. Secus si non sit appositum. c.si soli.de conces.præb.in vj.& quando est appositū decretum,etiam ante præsentationem literarum est affectum beneficium:vt not.in d.c.si soli.

f Appositio.c.tibi qui.de rescrip.in vj.

g Reseruatio. De concess.præb.per tot.

h Inhibitio.c.tibi qui.de rescri in vj.

i Lis mota.c.j.& c.ij.vt lit.pend. in vj.sunt & alij modi quibus beneficia afficiuntur, puta si commendata fuerit Rom.consil.cccl.6i quis fuerit in canonicum receptus.capit.si postquam.de præb. in vj.cum concor.

k Loco. Quid si locus vbi sita est Ecclesia caret habitatoribus? Respond. ponderanda esset notitia loci viciniotis.ag.in gl.capit.vbi periculum.§.porro.de electio.in vj.& Clem.quamuis. de for.com.

p Laudabilis.Sed videtur q; hæc clausula nō inducat cōditionē,cū tacitè insit,quilibet enim præsumitur idoneus,c.si.de præscr.l.iij.ff.de leg.j.Sol. hic quādo est appositū decretū irritās.in d.c.si.erat rescriptū sine decreto. Vel ibi dicitur q; is pro quo scribitur nō debet probare,nō autē q; collator,vel executor non debeat inquirere, & sic conditionē implere, vel dic q; intrinseca idoneitas præsumitur:vt in d.c.si.vbi Ab.non autem extrinseca. Idem tenet Abb.in c.postquam. de elect.& vide latè per Ant.de Butr.in cap.j.de serut.in ord.fac.

q Capituli.Dicetur autem cōsentire capitulum si maior pars consenserit.c.j.de his quæ fi.à maio. part.cap.c.duobus de rescrip.in vj.

r Non impletis. Secus ergo impletis,

Per ord

adhuc cōditionibus, vacans beneficium per ordinarium [a] aut per executorem [b] ad prouidendum de tali beneficio datum, liberè conferri poterit.

Obstat taciturnitas obtenti beneficij etiam modici, nisi prouisio sit facta motu proprio.

Sed multum interest motúne [c] proprio, an ad alterius petitionem de beneficio prouideri mãdetur [d]. Si enim proprio motu, longè pinguius erit mandatum: nam etiã de beneficiis [e], quæ impetrans obtinet, nulla habita mentione, erit huiusmodi prouisio valida [f], qualiacunque fuerint beneficia, & in numero quãtocunque [g] quæ habebat [h]: impetrans, cum sibi prouisio facta fuerit. Quòd si ad petionem gratia huiusmodi facta sit, quãtumcunque modicum [i] beneficium scienter [k] taceatur, veluti surreptitia non valebit.

Collatio facta motu proprio pluribus beneficijs in eadem Ecclesia simul vacantibus, intelligitur facta de pinguiori: si beneficia sint æqualia, ad eum spectet electio, cui gratia est concessa. Collatio verò facta ad petitionem alterius, ad minus beneficium restringitur: si sint æqualia, eligit qui aliàs conferebat. hoc dicit.

Item si pluribus in aliqua Ecclesia vacantibus [l] dignitatibus, vel præbendis, Rom. Pontifex de hac vacatione incertus [m], dignitatem vel præbendam [n], si qua nulli debita in ipsa vacat Ecclesia, cuiquam motu proprio conferat, fiet interpretatio plenissima, & ad illam dignitatem, seu præbendam erit habenda relatio, quæ inter illas maioris [o] censeatur esse valoris: quòd si forsan æquales sint, ad eam quã is cui confertur infra decem dies, post habitam de dicta vacatione notitiam [p] duxerit eligendam: si verò ad petitionem alterius [q], gratia huiusmodi facta fuerit, ad illam erit habenda relatio, quæ minoris [r] valoris extitit, & si sit æqualitas ad eam, quam is ad quem ipsarum spe-

a Per ordinarium. Vt cap. j. de concess. præb.

b Per executorem. Non mirum, quia si istud decretum non impletis conditionibus non afficit potestatem ordinarij, minus afficiet potestatem alterius executoris qui maior est ordinario. ca. sanè. ij. de offic. deleg.

c Motúne proprio. Quo casu verba etiam solum enunciatiua Pontificis dispo nunt: vt per Ab. in c. dedum. de priuil.

d Mandetur. Per Apostolicum, non eius legato, an habeat locũ quod hic dicitur, sunt opi. not. in cap. si de offic. deleg. in vj. Clemẽ. si Romanus. de præb.

e De beneficiis. Largè hic sumitur hoc verbum, capit. j. de re. iu. in vj.

f Valida. Id est, nõ surreptitia, aliam enim inhabilitatem eius pro quo scribitur non tollit motus proprius vbi aliud non addatur, etiam si talis inhabilitas ex tali pluralitate procedat: vt, quia sine dispensatione habebat pluralitatem dignitatum, vel curatorum contra extrauag. Execrabilis. satis est ergo illi clausulæ quòd certum habet effectum, nec alium operabitur præter intentionem scribentis. Cle. j. de præben. not. in. capit. cum adeò. de rescript.

g Quantocunque. Ratio enim motus proprij excludẽs surreptionẽ prouisionis ita adaptatur curatis vt simplicibus, ita multis vt vni, pro hoc tamẽ non censetur in retentione dispensatum. ca. non potest. in fin. de præbend. in vj.

h Habebat. Re vel spe. Clem. gratiæ. de rescrip.

i Modicum. Nota casum in quo modicum est in consideratione. contra. l. scio. ff. de restit. in integr. & cap. in nostra. ext. de rescr. Idem etiam si tacitum fuerit de pensione. c. ad audientiam. de rescrip.

k Scienter. Secus si ignoranter, vt in terminis. c. gratia de rescript. in vj. fac. c. si motu. de præbend. in vj. vnde sumitur, & capit. si proponentes. de rescipt.

l Vacantibus. Idem dicendum esset quãdo scriberetur de prima vacatura, & duæ simul vacarent, ita quòd neutra ptimo, ex identitate rationis: vt not. in cap. si pluribus. de præben. in vj. vnde sumitur.

m Incertus. Dato tamen quòd Papa esset certus, nisi tamen declarasset statuetur huic diffinitioni.

n Vel præbendam. Non sunt verba literarum: sed est hæc alternatiua legis, sci licet. cap. si pluribus. de præbend. in vj. vt quia mandauit de dignitate prouideri, & plures dignitates vacant, vel mandauit de præbenda, & plures præbendæ vacant.

o Maioris. Licet maioritas consistat in multis. cap. super eod. de testib. el secondo. & not. in cap. sedes. de rescrip. hic tamen inspicitur maioritas valoris, clerici enim hanc maioritatem magis attendunt. capit. quia nonnulli. de cle. non resid. capit. auaritiæ. de præben. & cap. auaritiæ. de electio. in vj.

p Notitiam. Non ergo currit ignoranti hoc tempus, sic & in decendio dato ad appellandum. capit. concertationi. de appel. in vj. facit cap. quia diuersitatem. extr. de concess. præbend.

q Alterius. Scilicet ipsius cui fit gratia, vel etiam alterius: vt c. si motu proprio. de præb. in vj.

r Minoris. c. in obscuris. de re iu. in vj. l. semper. ff. eod. tit. c. ex parte. de censib. l. nummis. ff. de legat. ij.

ctat collatio, infra dictum [a] tempus elegerit [b], postquam sibi huiusmodi gratia erit nota.

Gratia quando dicatur fieri motu proprio. h.d.

Motu autē proprio, tunc solùm gratia fieri censetur, cum hoc expresse [c] cautum fuerit.

Solus Papa tribuit ius in beneficijs vacaturis. h.d.

Sed siue motu proprio, siue ad alterius petitionem per rescriptū Apostolicum fiat prouisio cæteris longè præstat. Nam cum ex Lateranensi concilio, ministeria & beneficia Ecclesiæ tribui, aut promitti non debeant, antequàm vacent: [d] Ro. Pontifex etiam in ipsis ius potest tribuere vacaturis [e].

Ponit gradus quosdam circa potestatem conferendi inter ordinarium, legatum, & summum Pontificem. h.d.

Est ergo inter ordinarium [f] Legatum, ac summū Pontificem circa collationis potestatem quasi per gradus [g] ascensus quidam. Nam ad Episcopum omniū [h] quidem basilicarū, quæ in eius territorio positæ sunt, collatio regulariter [i] pertinet, vacaturā tamen præbendam suæ dispositioni reseruare non potest [k], & longè minus in eadem alicui ius tribuere. Legatus autem non modo vacantes intra suæ legationis terminos Ecclesias conferre, verum etiam vacaturas (iuxta ea quæ supra [l] diximus) reseruare poterit, licet eidem in vacaturis alicui ius tribuendi, nulla sit facultas. At Apostolicus & vbique vacantes donare, & vacaturas suæ prouisioni reseruare, & in vacaturis ius tribuere [m] potest, cum in ipso plenitudo resideat potestatis [n].

Si clericus, cum mandatur prouideri de beneficio vacaturo negligat petere præbendam, non poterit postea aliam petere, nisi fuerit ibi canonicum receptus h.d.

Quotamē casu summus Pontifex de vacatura præbenda alicui prouideri mandat, si is, in cuius gratiam mandatum obtentum est, præbendam quando vacat, negligenter [o]

a Dictum tempus. Scilicet decem dierum.

b Elegerit. Nota quòd seruatur optio solum quādo est æqualitas. vnde in primo quando est inæqualitas non posset conferri minor, nec in secundo casu maior, perinde enim est ac si primo casu Papa expressisset de maiori, secundo verò de minori. sicut ergo si expressisset, mutari non posset, vt capit. cui. de non sacerdotali. de præben. in vj. ita nec habetur pro expresso: vt not. in capit. si pluribus. de præbend. in vj.

c Expresse. ca. cum aliquibus. de rescrip. in vj. cap. ij. ad fin. de præben. & hoc locū habet etiam si probaretur aliàs quòd Papa motu proprio collationem fecit, qui enim scire possumus quòd Papa fortè ante annum rogatus fuerit pro illo beneficio. Sic etiam contra si Papa exprimit quòd facit gratiam motu proprio, si aduersarius velit probare quòd imo ad alterius petitionem non audietur: vt not. in cap. si motu. in fin. de præbend. in vj.

d Antequā vacent. cap. ij. c. relatum. cap. ex tenore. de conces. præben. & per tot. vt euitetur votum captandæ mortis. fac. l. fi. C. de pac. Sed contra d. cap. relatum. de præben. Sol. illud ibi operat. receptio in canonicū: vt clarius not. in d. c. relatum. vbi signatum est contrarium, & not. in d. capit. ij. de concess. præben.

e Vacaturis. cap. ij. & de præben. in vj. non tamen legatus de latere potest hoc casu facere quod ipse Papa. cap. dilectus filius. ext. de præbend. & dicitur. in §. sequent.

f Inter ordinarium. Id est, episcopo. sunt enim etiam alij ordinarij, vt sunt minores collatores, & ij quos consuetudo facit ordinarios: vt supra eod. in princ. vbi not. hic autem intellige de episcopo: vt demonstrant sequentia.

g Gradus. Sumpta à scalis similitudine, prout dicimus de gradibus affinitatis.

h Omnium. xvj. q. vij. cap. omnes basilicæ.

i Regulariter. Aliquando enim non ad episcopum: vt in capit. cum olim. vbi not. Abb. de cau. poss. & propri. & de hac materia ad quem scilicet iure communi pertineat collatio dignitatum & beneficiorum habetur per Abb. & alios late in capitu. cum ecclesia Vulterrana. de elect. not. etiam in capit. quanquam. de elect. in vj. & per Io. And. in regu. quod alicui. de re. iu. in vj. in mercurial. præsertim in solutione quæstionis.

k Non potest. Habetur in capit. ij. de concess. præbend.

l Supra. In §. ex legationis. & seq. §. eo.

m Ius tribuere. c. ij. de præbend. in vj. quod tamen hodie videtur immutatum per Concilium Tridentinum. Session. xxiiij. cap. xj.

n Potestatis. Vt traditur in cap. significasti. de electio. & in capit. proposuit, de concess. præbend.

o Negligenter. Quia desidiosus erat, execrabatur lites, ignorabat ius, si autem infirmitate laborabat magna, vel alienatus erat mente, vel alia iusta causa impeditus, ita vt nō posset dici negligens, præbendam non perderet. fac. cap. commissa. de electio. in vj. & cap. fin. de election. in antiq. cap. quia diuersitatem. de concess. præbend. erit autem iudicis arbitrio statuendum

tuendum nunquid possit dici negligens. capit. cupientes. de elect. in vj. & not. in capit. si clericus. de præbend. in vj.

a Omittit. Adde & illa est alteri collata: nam si neglexi debitam petere, adhuc tamen illa non est alij collata, adhuc eandem petere potero. capit. si tibi absenti. in fin. de præbend. in vj. & not. in capit. si clericus. de præben. in vj.

b Receptus. Quia tunc habet locum quod dicitur in cap. si clericus. versic. verum. vsque ad fin. de præbend. in vj.

c Petere. Quia gratia Papæ est extincta, & cum ea executoris potestas, sicut è conuerso. cap. si clericus. de præbend. in vj. & de offic. deleg. cap. si super gratia. & cap. accessorium. cum suis concor. de regul. iur. in vj. & merito extincta est talis potestas. cum enim sibi forma tradita fuerit per rescriptum super vno beneficio tantum proximè vacaturo, illo omisso nihil superest rescripto. cap. ex part. j. de offic. deleg. & not. in cap. si clericus. de præbend. in vj.

omittit a, non poterit postmodum prætextu dicti mandati, nisi anteà in canonicum fuerit receptus b, aliam in ipsa Ecclesia vacaturam petere c.

Habens expectatiuam potest acceptare beneficium vacaturum primum, vel secundum, vel alterius, certum tamen acceptare non potest. h. d.

Poterit tamen is cui certis super hoc executoribus d deputatis ab Apostolica sede huiusmodi gratia concessa fuerit, non solum primum in generé e vacaturum beneficium, vel præbendam: verum etiam si rationabilis f causa subsit, secundum & vlterius acceptare, certum tamé & expressum, priusquàm vacet acceptare non poterit, ne captandæ alienæ mortis occasio ex benignitate gratiarum, sedis Apostolicæ tribuatur g, quòd si de certo acceptatio secuta fuerit, nullam obtinebit roboris firmitatem: Vt Bonifacianæ constitutionis h tenore, latius continetur.

Rescripto Apostolico dispensatur super pluralitate beneficiorum, maximè circa literatas personas. h. d.

Inde i etiam licet beneficiatæ k personæ de alio beneficio, nisi primò illud, quod obtinet omnino dimittat, prouideri non possit l, nisi aut Cardinales m sint, aut regum n filij: per tale tamé rescriptum o maximè p

d Executoribus deputatis. Siue ad prouidendum, siue ad compellendum dari fuerint, non est hic curandum, licet aliàs distinguatur in capitulo executor. de concess. præbend. in sexto. & de natura horum executorum. per Abbatem in cap. fin. de præsump.

e In genere. Et sic licet in genere, quod non licet in specie. interdum est è conuerso de quo dic vt cap. si sacerdos. de offic. ordin. & xxiij. distinct. capit. quanquam.

f Rationabilis causa. Sed quæ erit causa rationabilis? fortè, quia prima debebatur alteri, vel dubitabatur an deberetur, & hoc possunt Inno. Hostien. & Archid. & Ioan. And. vt not. in cap. ne captandæ. de concess. præben. in vj.

g Tribuatur. Contra concilium Lateranense, vt in cap. ij. de concess. præben. & in cap. detestanda. & cap. ne captandæ. de concess. præben. in vj.

h Constitutionis. cap. ne captandæ. de concessio. præbend. in vj. vnde sumitur.

i Inde. Id est, eadem ratione: quia scilicet prouisio facta per rescriptum, sedis Apostolicæ præstat cæteris, vt s. eod. §. sed siue.

k Beneficiatæ. Quæ tamen habeat beneficium sufficiens: aliàs secus: vt not. in cap. is cui. in princ. de præben. in vj.

l Non possit. ca. de multa. extr. de præb. ca. is cui. de præben. in vj. extrauag. execrabilis. eod. tit.

m Cardinales sint. Quia Cardinales inseruiendo vniuersali ecclesiæ singulorum ecclesiastici commoditatibus se exhibent. vt dicitur in extrauag. execrabilis fac. cap. cum dilectus. de cleric. non resid. Itē, quia sunt, vel tenentur esse sublimiores cæteris in virtutibus, & bonis moribus. cap. miramur. distin. lxj. & in auth. de defens. ciui. §. nos igitur. & not. in d. extrauag. execrabilis.

n Regum. Scilicet catholicorū: vt not. in extrauag. execrabilis. de præb. & hoc ob generis claritatem, generis cuius quomodo sit habenda ratio dicitur, & not. in d. extrauagan. execrabilis.

o Rescriptum. A contrario sensu videtur hic inferri. quòd episcopi non dispensant circa pluralitatem, quòd multi tenent: vt latè not. in cap. de multa. extra de præbend. circa fin. quidam tamen contra, cum quibus si teneas. Responde ad hanc literam, quòd argu. à contrario sensu non est sumendum vbi resultat prauus intellectus vel iuriū correctio: vt not. in l. conuenticula. C. de episc. & cler. & in l. j. ff. de offic. eius: vel expone quòd facilius dispensatur per rescriptum Apostolicum, quàm per alios collatores, & ita præstat aliis: vt dicitur s. eod. §. sed siue. Vel posset quod hic dicitur restringi ad curata secundum opin. eorum qui volunt episcopos posse dispensare tantum super simplicibus. Vel dic quòd episcopus dispensat circa pluralitatem ex necessitate, sed per rescriptum Apostolicum, etiam si non subsit necessitas, quod multi tenent in dicto capitulo de multa.

p Maximè. Implicat etiam non literatas, quod quotidie & frequentius fit. cū literati non indigēt tali

circa literatas [a] personas, super hac pluralitate dispensari poterit.

Vbi de prioritate beneficij pluribus collati non constat, primò possessor. h.d.

Item si à sede Apostolica, aut legato [b], & ab ordinario eodem die idem beneficium conferatur, & quæ fuerit primò facta collatio non appareat, nemine possidēte [c] is erit cæteris præferendus, cuius conferēs ampliore gaudet prærogatiua [d].

Maior prærogatiua præfertur. hoc dicit.

Hac ratione [e] & ij qui in aliqua Ecclesia in canonicos sunt recepti, debēt in præbendarum assecutione cæteris siue legatorum, siue aliorum quorumcunque authoritate antea [f] fuerint admissi anteferri.

Qui dicatur receptus authoritate Apostolica. h.d.

Authoritate [g] autem Apostolica receptus, & is intelligitur qui legati vel alterius mandato [h] cui specialiter in ea re authoritas Apostolica cōcessa fuerit recipitur. Sed & si mandatum legati ratum habeat Ro. Pontifex, atque id authoritate sua muniat [i], ex eo receptus non legati, sed Apostolica [k] intelligitur authoritate receptus: atque ideò est in assecutione præbendæ omnibus post eum receptis in Ecclesia dicta præferendus [l].

Expressio eius quod tacitè inest nihil operatur, nisi per alium modum, quàm quo tacitè inest fuerit facta expressio. h.d.

Aliud Iuris est, si iis ad quos aliàs pertinet [m] canonicorum receptio facultas concedatur ab Apostolico, vt aliquem recipiant in canonicum eiusdem Ecclesiæ ordinationibus fortè certum numerum [n] canonicōrum præfigentibus non obstantibus:

tali dispensatione, cum vel vnum interdum non assequantur & coguntur sæpe mendicare: vt dicit extrauag. execrabilis, de præbendis.

a Literas. Quibus ecclesia Dei permaximè noscitur indigere, vt circundata muro inexpugnabili pugnatorum & bellatorum. &c. cap. super Specular. §. fi. de magist. facit ca. nisi. §. pro defectu. de renunc. & ca. inter cætera. de offic. ordi. & cap. de multa. §. fi. de præben. & not. in extrauag. execrabilis. de præbend.

b Legato. Scilicet de latere, per ea quæ no. s. §. ex legationis.

c Possidente. Aliàs enim possessor præfertur. cap. si à sede. de præben. in vj. vnde sumitur. magnū ergo est cōmodum possessionis. l. res alienas. C. de rei vēd. instit. de interdictis. §. retinendæ. cap. in pari. de re. iur. in vj. nisi isti qui possidet fuisset prouisum per concessum. & non possidenti eadē die perfiat. Cassad. in regul. Cancel. decisio. xiij. Rebuf. in praxi beneficiaria in secunda parte signaturæ. num. 11. & nu. 12. Idem si vterque possideret, nec apparet quis primo. ca. duobus. ij. respon. de rescript.

d Prærogatiua. fa. cap. per tuas. de ma. & obed. & cap. si à sede de præbend. in vj. sed quid si duobus confertur ab eodem sub eadem data, nec apparet cuius supplicatio fuerit à Papa signata. Respōnd. consulendus est Papa ipse, & secundum eius responsum procedendum. secundum Ioan. Andr. in d. cap. à sede. sequitur Abb. in cap. sanè. de offic. delegat. in princip.

e Ratione. Scilicet quòd is habet maius priuilegium cui facta est collatio à digniori.

f Antea. Sed contra cap. qui prior. de re. iu. in vj. Sol. illud procedit in his quorum par est causa. cap. quoties vtriusque. de re. iur. in vj. & not. in d. c. qui prior. secus si dispar sit causa, vt hic, vnde dicit lex priuilegia considerari non tam ex tempore quàm ex causa. l. priuilegia. ff. de re. iu. fac. l. fi. C. qui pot. in pign. habe. & l. interdum. ff. in qui. cau. pign. vel hypoth. ta. contrah.

g Authoritate. Concor. c. hi qui. in fi. de præben. in vj. vnde sumitur.

h Mandato. Id est, literas reseruationis. Legatus enim vacaturam præbendam non confert. cap. dilectus filius. extr. de præbend. sed bene reseruat suæ collationi, & super ea conferenda cum vacabit dat executores. cap. iij. & cap. iiij. de offic. deleg. in vj. & cap. si Apostolicæ. de præb. eod. lib. & not. in cap. si eum. eo. tit. & lib. in princ.

i Muniat. Dicendo expressè quòd prouisus recipiatur authoritate Apostolica. cap. si eum. & cap. si Apostolicæ. de prębend. in vj. & confirmando non in forma communi, sed ex certa scientia. capit. pen. de confirm. vtil. vel inutil.

k Sed Apostolica. cap. si Apostolicæ. de præben. in vj. fac. l. j. ante medium. C. de iu. ve. enucl. Sed quomodo ponitur hic aduersatiua, cum etiam sine tali confirmatione prouisus à legato dicatur prouisus authoritate Apostolica: vt cap. hi qui. de præb. in vj. & hoc eodem. §. in prin. Respon. contrarium fortè procedit quando legatus prouidet ex speciali Papæ commissione non iure legationis, vel dicitur prouisus receptus authoritate Apostolica respectu prouisi ab ordinario, nō respectu prouisi à Papa, nisi interueniat confirmatio Papæ, quo casu erit tanquàm à Papa immediatè prouisus.

l Præferendus. cap. si eum. in fi. de præb. in vj.

m Pertinet. In c. constitutus. ext. de rescrip.

n Numerum. Qui non debet excedere facultates ecclesiæ, vt in c. quoniam. de vit. & ho. cleri. & in c. ex parte. de concess. præben. & in Auth. vt determinatus sit canonicorum numerus. col. penul.

Non

hoc enim casu non Apostolica [a], sed recipientium censetur authoritate receptus, nisi quòd eum authoritate Apostolica recipiant in literis caueatur expressè [b]. Quòd si ad eos aliàs talis receptio non pertinebat [c], Apostolica dicetur authoritate recept[e]. Aliàs verò si literæ impetratæ certi numeri canonicorum, nullam fecerint mentionem [d], quod illarum occasione factum fuerit, nullam obtinebit firmitatem.

Papa non onerat aliquem pluribus prouisionibus, nisi id exprimat. h.d.

Illud etiam omittendum non est non solere [e] Apostolicum eundem collatorem pluribus onerare prouisionibus, nisi id velle se suis literis expressè [f] fuerit complexus.

Mandati Apostolici fines sunt diligenter custodiendi, nec extenduntur nisi ad casus expressos, etiam de consensu, & in praeiudicium prouisi. h.d.

Sunt autem Apostolici mandati [g] fines diligenter custodiẽdi, ideóque non debent ad casus alios quàm expressos extendi. Vnde cum iniungitur, vt alicui de præbenda certi valoris prouideatur, in prębenda minoris valoris [h] etiam impetrante volente [i] mandatum impleri non poterit.

Mandatum faciens mentionem de collatione, non potest trahi ad præsentationem vel institutionem. h.d.

Idem obseruari oportet, sicui de beneficio, quod ad alicuius collationem spectat, prouideri mandatur, hoc enim casu de eo quod ad eiusdem præsentationẽ, vel institutionem pertinet, prouideri minimè poterit, nec etiam è conuerso [k].

Casus resignationis non includitur nec verificatur in casu mortis. h.d.

Eodem spectat, si quis ab Apostolica sede [l] mandatũ suscipiat, vt ab aliquo beneficij resignatione recepta, idẽ beneficium alteri [m] conferat. Si enim is qui resignaturus erat, rebus eximatur humanis [n], mandato locus nõ erit. Cum

a Non Apostolica. Censetur enim Papa voluisse solum tollere impedimẽtum, cum potestatem iam hi ad quos literæ dirigebantur haberent.

b Expressè. Quo casu non erit locus coniecturis.

c Non pertinebat. c. hi qui. de præb. in vj.

d Mentionem. Sed quid si fecerint literæ mentionem de numero, cum tamen ecclesia non esset numerata? Respon. dic vt per Abbat. in cap. constitutus. de rescript.

e Non solere. Hoc non videtur habere locum temporibus nostris, quibus multum possunt ordinarij conqueri de grauaminibus: vt dicit Abb. in cap. mandatum. extr. de rescrip. & fac. tex. in d. c. mandatum. & in c. literis. & in c. Abbat. de rescript. nouissimè tamen in multis per concilium Tridentinum est ordinariis residentibus restituta & ampliata potestas & iurisdictio.

f Expressè. Et ita seruat stylus curiæ: vt not. in cap. mandatum. de rescript. quidam tamen dicunt quòd in rescripto Papæ semper intelligitur illa clausula, si pro alio nõ scripserimus. alij tamen contra.

g Mandati Apostolici. Vt etiam cæterorum mandatorum: vt l. diligenter. ff. mandati: & hoc probatur multis infra subiectis exemplis. fac. cap. cum dilecta. de rescript.

h Minoris valoris. Vt cap. cui de non sacerdotali. de præbend. in vj. & sic quod est inductũ in fauorem videtur in odium retorqueri, contra l. quòd fauore. C. de legibus. hoc propter naturam mandati.

i Volente. Nota casum in quo videtur quis non posse suo fauori renunciare, contra l. si quis in conscribendo. C. de episcopa. audien. & l. si quis in conscribendo. C. de pact.

k E conuerso. cap. cum in illis. §. cum autem. de præbend. in vj. vnde sumitur. Nam vt ibi dicitur magna est inter collationem & institutionem differentia. Hinc est quòd capitulum vacante sede non confert beneficia quæ spectant ad collationem episcop. ca. ij. ne sede vac. & ca. vni. eod. tit. in vj. & infra de instit. §. dissimiles. & tamen sede vacante instituit instituendos. cap. j. de instit. in vj. & cap. cum olim. de maior. & obedien. Idem videmus in generali Vicario. cap. ex frequentibus. de instit. & cap. fi. de offic. vic. in vj. & not. in d. §. cum autem.

l Apostolica sede. Idem si ab alio qui hoc mandare posset, puta Legato qui ad hoc haberet speciale mandatum: aliàs legatus hoc non potest, vt cap. penul. §. prohibemus. de offic. legat. in vj. & not. in capit. suscepτum. de rescript. eo. lib. vnde sumitur.

m Alteri. Expresso vel non expresso nõ curatur, licet interdum sit differentia. cap. is cui. de offic. deleg. in vj. & cap. is cui. de præbend. eodem libro.

n Humanis. Argu. contra capit. si delegat. j. respon. de offic. deleg. in vj. Solu. de propria significatione vocabuli abesse dicitur, qui non est in reb. humanis. l. mulieris. §. fin. ff. de verbor. significat. non sic in propria significatione dicitur is renunciasse, qui mortuus est, cum renunciatio sit voluntaria, mors coacta, & necessaria. ideò secus, & strictissima fit interpretatio in rescriptis ad beneficia. cap. quanuis. de præbend. in vj. facit l. commodissimè.

non [a] per resignationem vacauerit, sed per mortem.

Casus futuræ vacationis non verificatur in casu nouæ creationis. h.d.

Idem obtinet si literæ [b] Apostolicæ super conferendo [c] beneficio proximè vacaturo fuerint impetratæ. Nam ad illud, quod post illarum impetrationem [d] fuerit creatum [e], non extenditur [f].

Appellatione beneficij non venit pensio. h.d.

Et si quis literas super obtinendis beneficiis, vsque ad certã summam [g] impetrauerit, eidem non in pensione [h], sed in beneficiis Ecclesiasticis erit prouidendum, nisi de pensione in literis mentio habeatur.

Dispositio regulariter restringitur ad tempus præsens, & mentio potentiæ intelligitur de præsenti. h.d.

Eodem etiam spectat quòd si de conferendo alicui beneficio ad Episcopi [i] collationem spectante rescribatur [k], illud ei conferri non poterit, cuius collatio ex negligentia [l] ip-

dissimè. ff. de liber. & posthu. & not. in c. susceptum. de rescript. in vj.

a Cum non., &c. Ratio: secus est si apparet aliud esse de intentione mandantis. capit. susceptum. de rescript. in vj.

b Literæ Apostolicæ. Idem multo magis in literis reseruationis legati, vt notatum fuit supra.

c Conferendo. Siue certæ personæ, siue incertæ, idem si contulisset fructus beneficiorum primi anni: quæ vacare contigerit in diœcesi, vel prouincia, cum in his eadem sit ratio. vt not. in Clement. literas. de rescript.

d Impetratione. Id est, post datam literarum. cap. si eo tempore. de rescript. in vj. & Clemẽ. literas. vbi not. de rescript. & procedit hoc etiã si paulo post fuerit beneficium creatũ. Inspicimus ergo an extaret beneficium tempore datæ, sicut inspicimus ætatem impetrantis tempore impetrationis. cap. si eo tempore. de rescript. in vj. habetur in cap. dilectus. ij. de præbend. & in cap. eam te. de rescript.

e Creatum. Creatur noua dignitas. capit. cum olim. de consuetu. & nouum beneficium. Clemen. literas. de rescript. noua ecclesia construitur capit. ad audientiam. de ecclesi. ædific. noua præbenda constituitur. capitulo dilectò. & capitu. vacante. de præbend.

f Non extenditur mandatum. Sed quid dicendum de beneficio olim creato, sed tempore datæ suppresso nunc autem renouato? pro & contra quę not. in cap. quanuis. de rescript. in vj. & magis est vt extendatur: argu. not. in capit. cum accessissent. in fi. & not. per Hostien. & Ioan. Andr. in cap. significauit. ante fin. de cens. & Clemen. literas. vnde hæc litera sumitur de creato loquitur non de renouato. fac. quæ ponunt Legistæ super rubrica. de noui oper. nunciat. Sed quid si dubitatur an data præcedat creationem beneficij, vel contra, puta: quia eadem die factum est vtrunque, nec apparet de prioritate, an obtinebit impetrans? respondeo sic: vt latè not. in d. Clément. literas, non obstantibus quibusdam in contrarium facientibus, quæ ibi consitantur.

g Vsque ad certam summam. Aliud si Papa scribat vt prouideatur impetranti vsque ad talem summam. aliud si scribat vt prouideatur de præbenda tanti valoris vel summæ. primo enim casu potest prouideri de minori, sed non de maiori: quia mandati forma seruanda est, cap. cui de non sacerdotali. de præbend. in vj. & cum dictio vsque ponitur in literis intelligẽdum est quòd veniat ascensiue, quasi scribendo Papa quòd prouideatur de summa vsque ad cẽtum libras, velit quòd prouideatur vsque summam centum, & non vltra, fac. cap. j. de arbitr. in vj. cum suis concord. & formaliter not. in cap. quanuis. de præben. in sexto, vnde sumitur.

h In pensione. Videtur enim Papa mãdasse ei prouideri, de eo quod prouidens per se non potest retinere, vt sunt beneficia, & per quæ quis intitulatur & obligatur ecclesiæ. & tenetur ad continuam residentiam, cap. si. de cle. non resid. per pensionem autem quis non intitulatur, nec ad residentiam tenetur, x vj. quæst. j. cap. possessiones. & q. vj. c. illud. cum illa etiam laico concedi possit, vt probatur ibi, & licet in conferendo sit liberalitas, non tamen est in ipsa collatione: sed in eo quod magis isti quàm illi confertur, quod dic vt in capit. relatum. de præbend. & in cap. fina. de institut. & licet in fauorem impetrantis dictum videatur de beneficio, huic tamen fauori non potest renunciare propter intentionem Papæ, & propter formam mandati quæ diligenter est seruanda, vt supra. eod. §. sunt autem.

i Ad episcopi. Quorumcunque siue sint exempti, siue non exempti, siue etiam sint episcopis superiores, Clement. si de beneficio, vbi etiam not. de præbend. & dignit.

k Rescribatur. Siue executori, siue episcopo, idẽ enim est in vtroque casu, saluo quòd si rescribatur episcopo cum beneficiũ est deuolutum ad Papam distinguitur an per literas excitetur officium, an constituatur delegatus. c. licet. & cap. pen. de offic. ordin. & cap. cum aliquibus. de rescript. in vj. & not. in Clem. cum de beneficio de præbend.

l Ex negligẽtia. Idem si ex delicto, licet sint opi. an hoc casu deuoluatur ad cap. vt per Doct. in cap. cum in cunctis. in fin. de electio. Vbi verò ex commissione episcopi capit. vel alius haberet conferre, hoc non impediret executorem cap. fin. de præben. in vj.

sius Episcopi [a] ad eiusdem capitulum deuoluta fuit [b]: quanquàm ex contrario de eo cuius ad Episcopum ex capituli, vel alterius cuiuscunque [c] siue ad sedem Apostolicam [d] ex ipsius Episcopi [e], vel aliorum in hoc eidem succedentiũ [f] negligentia collatio fuerit deuoluta, hoc casu prouideri poterit.

Mandatum Apostolicum restrictionem recipit ex persona prouisi. h.d.

Interdum tamen licet mandatum generale sit ex persona impetrantis recipit restrictionẽ. Vt si cui de præbenda proximè vacatura, simpliciter [g] prouideri mãdatur: nam si talis nondum [h] in ea ætate [i] existar, vt ad sacerdotium promoueri possit, sacerdotalis sibi præbenda conferri non poterit.

Ex loco sumitur rescripti interpretatio h.d.

Ex loci quoque expressione rescripti sumitur declaratio, & ideò quanquàm sub nomine Ecclesiarum ciuitatis etiam Ecclesia [k] cathedralis cõprehendatur, cum tamen alicui de beneficio mandatur in aliqua Ecclesiarũ ciuitatis, vel diœcesis prouideri, ad cathedralem Ecclesiam mandatum huiusmodi

in vj. aliàs facile posset episcopus eludere impetrantem: vt not. in Cle. cum de beneficio, de præben.

a Episcopi. Sed nunquid negligentia ipsius executoris quando scilicet eo sciente vltra sex menses vacauit beneficium quod conferre poterat oberit ei? Respond. vt not. in Cle. si de beneficio. de præbend. in ver. episcopi.

b Fuit. Intellige tempore prouisionis suæ non datæ, & sic potestas huius executoris variatur secũdum tempora. simile in Clemen. vnic. de conces. præbend. quam diu enim beneficium est in collatione episcopi cõfert illud, illo ad alium deuoluto non confert illud. ita est & de beneficio ad inferiores spectante, quod ipse non confert donec ad episcopum deuoluatur. Ratio: quia cum episcopum Papa grauare voluerit, confert executor quandiu est in manibus episcopi, licet enim ex deuolutione, proprium tamen est pro ea vice, & ipse nunc ex collatione grauatur, quãdo est in manibus alterius non confert executor. quia Papa illum grauare noluit, vt not. in Clem. si de beneficio. de presbyt.

c Cuiuscunque. Hoc dicit: quia per quotcunque gradus siue proximos, siue mediatos ad episcopum deuenerit, executor confert, quàm diu est in manibus episcopi. Clement. si de beneficio. de præbend. & ibi Ioan. Andr.

d Ad sedem Apostolicam. Nota ergo quòd beneficium deuolutum ad Papam semper confert executor, ex quo primus collator est de his qui per literas grauabantur: secus tamẽ est in beneficiis spectantibus ad collationem Papæ: quia vacarunt in curia, vt in cap. ij. de præben. in vj. tunc enim Papa confert iure proprio non deuoluto: nam Papa dando executorem ad prouidendum auferebat collatori potestatem, cap. si capitulo. de conces. præben. in vj. ex quo ergo collatio de illo deuoluta est ad Papam, confert executor, vt hic, & Cle. si de beneficio. de præben. & licet aliàs in beneficiis fiat stricta interpretatio, cap. quanuis. de præbend. in vj. hic tamen fit larga contra concedentem, cap. cum dilectus. de consuetud. & not. in d. Clement. si de beneficio.

e Episcopi. Primi scilicet collatoris. si enim de Archidiacono vel capitulo ad episcopum, & demum per ipsius negligentiam gradatim ad Papam perueniatur, non confert executor cui de collatione episcopi scribebatur, & ita not. in Clem. si de beneficio. de præben.

f Succedẽtium. Et sic habemus primò tempus episcopi. Secundo tempus medium aliorũ facientium gradum inter ipsum & Papã. Tertio tempus Papale, primo & vltimo tẽpore confert executor. medio verò nõ. & semper intelligas quòd tempus acceptationis elapsum non impediat executorem Cle. vni. de concess. præben.

g Simpliciter. Secus si in literis diceretur non obstantibus aliquibus, per quæ effectus gratiæ nostræ valeat impediri vel differri: vt not. in cap. ei cui. de præbend. in vj. vnde sumitur.

h Non dum. Ergo non inspicimus tempus datæ, sed tempus vacationis, vt si tempore vacationis sit idoneæ ætatis sequentem expectet etiam sacerdotalem si tempore secundæ vacationis sit idoneæ ætatis. Sed imo contra d. cap. si eo tempore. de rescript. in vj. Solu. vt not. in cap. ei cui. de præbend. in vj.

i Ætate. Scilicet in vigesimo quinto anno, Cle. generalem. de æta. & qualit. & j. de sacerd. in ser. gra. constitutis. §. pe. Sed quid dicemus si iam sit sacerdos ordinatus, licet non sit in legitima ætate? an poterit conferri sacerdotalis præbenda? Respond. vt not. in c. ei cui, de præben. in vj. vide etiam not. in cap. licet canon. de elect. in vj.

k Ecclesia cathedralis. ca. pallium. d. cap. & cap. j. de aut. & vsu pall. vbi de hoc, & per Host. in cap. requisisti. de testam. ad hoc capit. cum tibi. de verbor. significat. imo interdum sola cathedralis comprehenditur: vt cap. cum clerici. de verb. signific. quod tamen est speciale ibi ob periculum quod potest imminere ex periurio: vt ibi not. & in cap. quanuis. de præbend. in vj. vnde hoc sumitur. Item fit differentia in hac materia vtrum simus in literis gratiæ vel institiæ: vt per Butr. in capit. accepimus. de æta. & qualit. & latè de hoc habetur in capit. Rodulphus. j. de rescript.

non extenditur [a], secus est si in aliqua Ecclesiarum prouinciæ [b] prouideri mandatur, tunc enim & Metropolitana [c] & cæteræ cathedrales Ecclesiæ tali mandato includuntur.

Ordo scripturæ declarat mandatum. h.d.

Ex ordine quoque scripturæ rescripti interpretatio sumitur, veluti cùm Ioanni de beneficio ad collationem [d] suam, vel Pauli pertinente, vt alicui prouideat mandatur. Nam si plura simul [e] beneficia vacare contigerit ad vtriusque collationem separatim spectantia, tūc ordo scripturæ [f] seruandus est, & de illo beneficio prouidendum erit, quod ad Ioannem [g] noscitur pertinere.

Cum mandatur prouideri de beneficio spectante ad prouisionem plurium intelligitur coniunctim. h.d.

Si vero [h] de beneficio ad aliquorum collationem, vel præsentationem spectante, non adiecto [i] communiter vel diuisim prouisio iniungitur facienda, in beneficio, quod ad collationem vel præsentationē alterius tantum [k] pertinet adimpleri non poterit.

Ex insertione causæ elicitur interpretatio rescripti. h.d.

Item insertio causæ declarat rescriptum, sicut accidit, cum clerico nullum beneficium obtinenti ob paupertatē [l] per Episcopum de beneficio prouideri mandatur. Nam si antequam ei prouisum sit, beneficiū fuerit assecutus, cessante causa [m] mandati prouidere sibi Episcopus in posterum non tenetur.

a Non extenditur. Simile in cap. quia periculosum. de sententia excommunic. in vj. Sed num hoc casu prouideri poterit in capellania, vel mansionaria cathedralis ecclesiæ? quidam quòd sic, alij contra. vt not. in cap. quanuis. de præb. in vj.

b Prouinciæ. cap. pro illorum. de præbendis.

c Metropolitana. Imo videbatur contrarium per ea quæ supra hoc eodem. §. Quæ est ergo diuersitatis ratio? text. in c. cum qui. de præb. in vj. reddit hanc rationem videlicet, quòd Papa videtur hoc casu velle facere vberiorem gratiam, quam casu superiore, quæ ratio in Metropolitana ecclesia non concludit, vnde expeditius est dicere quòd lex ita posita est. l. prospexit. ff. qui & à quibus, cap. in causis. de re iudic.

d Ad collationem. Ergo non ad præsentationem cap. cum in illis. §. cum autem. de præbend. in vj.

e Simul. Pone mortuus vel promotus est clericus qui habebat illa duo beneficia, vel duo clerici simul mortui sunt, puta, facto naufragio, vel promoti, vel renunciauerunt, nec potest apparere quis prius. fac. cap. duobus. de rescript. in vj.

f Scripturæ. Simile cap. si quis iusto. §. j. de elect. in vj. & cap. si rector. dist. xliij. in fi. & ff. de vsufruct. l. quoties. & s̄. de elect. §. quid si pluribus. faciunt no. in cap. in alternatiuis. de re. iu. in vj. & ff. de leg. ij. l. cum pater. §. fin. & l. hæredes. §. fin. ff. ad Trebel. & quod not. in cap. cum dilecta. de rescript. argu. contra in l. ij. §. si prius. ff. de vulg. & pupil.

g Ad Ioannem. Id est, ad collationem Ioannis: aliàs si non simul vacent de primo vacante prouidendum erit: vt not. in cap. mandato. de præbend. in vi. vnde sumitur.

h Si verò. cap. cum in illis. §. fin. de præbend. in vj. vnde sumitur.

i Non adiecto. Ex quo enim Papa non addit, alterum tantum grauare non intendit, not. in capit. cum in illis. §. fin. de præbend. & hoc intellige secundum determinationem quam habes in capit. fi. de præbend. in vj.

k Alterius tantum. Sed quid si spectaret quidem ad omnes, sed non successiuè, iusta ea quæ not. in c. ad audientiam. de eccles. ædific. puta, si Papa mandet prouideri de beneficio spectante ad præsentationem plebani & Abbatis, sed plebanus præsentat Abbati, & Abbas præsentat episcopo, poterit ne de huiusmodi beneficio prouideri? respondeo affirmatiuè, sufficit enim quòd ad eos simul spectet præsentatio ita quòd non ad alterum tantum, cap. cum in illis. §. fi. vbi Perusin. secus tamen esset si plebanus & Abbas inter se pepigissent alternatim præsentare, iusta Clement. ij. de iure patr. & §. sed vt facilius. j. titu. proxim. & Papa scriberet vt prouideatur de beneficio ad vtriusque præsentationem spectante: quia tunc secundum aliquos in d. §. fi. nō procederet quod hic dicitur, at si de beneficio spectante ad collationem vnius prouisio fuisset iniuncta, impleri non posset in beneficio cuius collatio ad eum simul cum alio pertineret. d. §. fi.

l Ob paupertatem. Non est otiosum hoc verbū, loquitur enim hic de literis in forma pauperum: alias appellantur literæ in forma, cum secundum quæ dicuntur literæ iustitiæ vel quasi cap. cum secundum. de præbend. Sed si de gratia speciali prouisum sit alicui, & postea ante vacationem adipiscatur aliud beneficium, non expiraret gratia. Ita not. in cap. si pauper. de præb. in vj. vnde sumitur. Et nota quòd clericus pauper faciens pro beneficio non potest notari de ambitione, nisi postularet dignitatem aliquam: vt per Abbat. in cap. si per inquisitionem. de electio.

m Cessante causa. Quæ erat quòd clericus, nullum habebat beneficium, concord. cap. cum cessante. de appel. cum similibus. Sed nunquid idem sit si

pauperi

pauperi clerico prouisum sit de Vicaria? respondeo aut Vicaria est perpetua, vt ca.extirpandæ. de præbend. & tunc idem, cap.postulasti.de rescript. aut temporalis pone in terminis capituli cum ex eo.in fi.de elect.in vj.& cap.beneficium.de re.iu.in vj.& capit.peruenit.

Ex simplici mandato de prouidendo non potest prouideri obtinenti aliud beneficium, nisi fuerit id expressum: quo casu solum vnicum & non curatum beneficium obtinenti prouideri poterit h.d.

Nam & is cui conceditur, vt idoneo[a] possit in sua vel aliena Ecclesia prouidere beneficium[b], aliud obtinenti prouidere non potest, nisi vel primò ille beneficium, quod obtinet omninò dimittat[c], vel in concessione huiusmodi sit expressum, quòd etiã beneficiatæ valeat prouidere personæ, quo casu vnicum[d] duntaxat beneficium, atque illud non curatum obtinẽti prouideri poterit.

Pluralis locutio restringitur ad duo.h.d.

Sed si cõcessum fuerit, vt prouidere illi valeat, qui & alia beneficia noscitur obtinere, huiusmodi pluralitas debet solum ad duo beneficia non curata[e] restringi.

Mandatum simplex de prouidendo non extenditur ad beneficiũ curatũ, vel electiuũ h.d.

secundi de appel.ca. fi.de voto.extrauag. execrabilis, & tunc non expirabit mandatum: quia beneficiatus non est, cum beneficia sint perpetua. Ita not.in ca. si pauper. de præb. in vj.& facit ad hãc literam capit.si episcopus.de præbend. in vj. & quòd ius beneficiatum non beneficiat, cap.quia in tantum. de præben. Cle.gratiæ.de rescr.

a Idoneo. Idem est si hoc verbum non apponatur, cap.causam quæ.de electio. capit.cum adeo. de rescript.capit.fin.de præsumpt.

b Beneficiũ. Scilicet sufficiens, cap.is cui.de præbend. in vj.vnde sumitur. aliud enim si non esset sufficiens: vt ibidem not.facit capit. quia in tantum.ext. de præben.& quod not.supra. §.proxi.

c Dimittat. Si ergo dimittat sibi prouideri poterit. Sed cõtra videtur c.si mota. versi.u.secus.de præb.in vj.Sol.ibi à principio, impetrauit ille cui prouidetur, quo casu non sufficit beneficium primum dimittere si tempore impetrationis tacuit hic, is cui prouidetur, non fuit is ad cuius petitionẽ gratia facta fuit, & ideò cum nulla in eo possit notari surreptio, sufficit ꝙ postea dimittat. & dixit Ioan. Monach. quod per hoc rescriptum nihil habetur actualiter, sed potentialiter: & ideò satis est ꝙ sit habilis persona, quãdo potẽtia redigitur ad actũ.

d Vnicum. Not strictam interpretationem, ad idem cap.cum illis.de præb.in vj.

e Non curata. Si igitur vtrumque vel alterum sit curatum, tali non poterit prouideri. fac.ca.pluralis.de re.iu.in vj.& l.vbi numerus.de testibus.

f Mentione non habita. Etiam si in literis prouideri mandetur, ꝙ animarum cura si qua beneficio immineret, non negligatur, not.in capit. cum in illis.in princip.de præbend. in vj. vnde sumitur. quod dic vt habetur in Cle.si dignitatem.primo resp.

Ex natura quoque & beneficij qualitate Apostolicum rescriptũ restrictionem recipit, nam si de quibuscunque beneficiis prouideri mandatum fuerit de animarũ cura mentione[f] non habita, de iis prouidendum non erit[g], quibus huiusmodi cura noscitur imminere. Illis quoque pro quibus scribitur, vt de personatibus & dignitatibus[h] ad collationem, prouisionem, præsentationem, vel dispositionẽ pertinentibus quorũcunq; prouideatur, de iis prouideri non poterit, ad quos per electionem[i] pręficiendi assumũtur[k].

Gratia alicui concessa, vt prouidere possit personis idoneis in certa Ecclesia personis non expressis, non expirat re integra per obitum concedentis, secus si personæ essent expressæ h.d.

Illud quoque omittendum non est. Quòd sicut nulla facta personarum expressione[l] sit gratiosè concessa facultas, aut authoritate

g Non erit. Quia maior idoneitas exigitur in curatis, quã in aliis, cap.cum in illis.in prin.de præben.in vj. Hinc est quòd cum patientibus defectũ in ætate dispensant Episcopi in dignitatibus non curatis: secus in curatis, cap. vni.de æta. & qual. ord.in vj.& est simile de filiis presbyterorum c.j.Sed quid si mandetur alicui simpliciter prouideri de beneficio, nũquid poterit executor prouidere de tali beneficio quod requirat sacrum ordinem? & per hanc literam videtur ꝙ non, sed dic contra, capitulo ei cui. & capitulo si pro clericis.de præbend.in vj.& not.in dict.ca. cum in illis.

h Ex dignitatibus. Etiã si curã habeant animarũ, c.cũ in illis.§.j.de præb.in vj.

i Per electionem. Electio igitur non cõtinetur sub verbo prouisionis, vel dispositionis. simile in ca.deliberatione, primo responso, de offic.deleg in vj.facit quod not.in cap.si.de elect.in vj.& cap.cum in illis.§.j.& § ij de præb.in vj.

k Assumũtur. Etiã si inhibeatur in literis ne electores eligant, Cle.si dignitatem.de præbend.

l Expressione. Nota quòd personarum expressio

Apostolica, aliquibus personis idoneis, in certa Ecclesia prouidere possit, vel beneficia, quorum collatio est ad sedem Apostolicam, legitimè deuoluta [a], conferre: huiusmodi concessio etiam re integra, per obitum concedentis non expirat [b]; secus si super prouisione certæ personæ facienda eidem sit data potestas, non ob suam [c], sed eius cui prouidetur gratiam vel fauorem. Illa enim expirat omninò, si concedens re integra moriatur [d].

Mandatarius cuius non est electa industria potest alteri mandare h.d.

Illud etiam [e] interest, Verum cui ab Apostolica sede prouisio [f], de beneficio in certa Ecclesia, diœcesi, vel prouincia [g] certæ personæ facienda committatur, an de certa Ecclesia incertæ tamen personæ. Primo enim casu licitè qui vices suas, alteri committere poterit, secundo verò cum in eligenda persona mandatarij electa videatur industria, prouisionem sibi commissam alteri demandare non poterit [h], nisi forma commissionis id habeat, vt per se, vel per alium [i] hoc expedire valeat.

Beneficia Ecclesiastica debent sine diminutione conferri h.d.

Postremo illud sciendum est tam Turonensi [k] Concilio cautum esse ne præbendæ aliquam sectionem patiantur [l], quàm ex La-

multum operatur. facit cap. si cui. & cap. si Episcopus. de præb. in vj. & c. is cui. de offic. deleg. eod. lib.

a Legitimè deuoluta. Scilicet secundum statuta Lateranensis, vel generalis concilij, c. ii. de concess. præben. c. ne pro defectu. de elect. & talia beneficia legati de latere cōferre possunt. ca. venerabilis. de præb. & not. in c. j. de offi. deleg. in fi.

b Non expirat. Quia cum specialē gratiam contineat debet esse mansurā cap. si cui. de præb. in vj. c. decet. de reg. iu. eod. lib. Sed quid si fuerit generaliter concessa potestas dispensandi cum filiis sacerdotum, si is cui talis potestas cōcessa est dispensauerit quo ad vnum, an si moriatur concedēs, talis potestas expiret morte concedentis? an verò per dispensationem quo ad vnum sit perpetuata? Resp. vt per But. & alios in ca. ex tua. ante fin. de fil. presbyt. Et in materia nota vnam regulam quam ponit Abb. in ca. fi. de precar. quòd vbi actus validitas dependet à voluntate alterius non renocatur per ipsius mortem præsumitur enim quis durare in voluntate in qua decedit. cap. maiores. de baptis.

c Ob suam. Quando ergo gratia est eius cui scribitur non expirat: secus quando alterius, puta pro quo scribitur, vt hic.

d Moriatur. Vel renunciet. cap. j. de renuntia. in vj. Sed contra. cap. si super gratia. de offic. deleg. in vj. & cap. si apostolica. de præbend. in vj. respond. vt not. in cap. si cui. in fi. eo. tit. & lib.

e Illud etiam. Sumitur ex capit. is cui. de offic. deleg. in vj.

f Prouisio. Etiam si committatur ei quòd inquirat de illius vita, & conuersatione. Cle. iudices. de offic. deleg. not. in cap. is cui. de offic. deleg. in vj.

g Prouincia. Ergo non requirimus quòd beneficium sit certum: sed sufficit quòd sit certa persona vt habeat locum subdelegatio, & hoc casu non habet locum. cap. fi. de offi. deleg.

h Non poterit. Et sic intelligatur. cap. fi. §. fin. de offic. deleg. is enim cuius industria est electa subdelega. fac. l. inter artifices. de solut. & latè in d. c. fi.

i Per alium. Ergo quod de iure communi non potest, poterit ex potestate commissionis. ca. is cui. & cap. fin. §. vices. de offi. deleg. in vj. Et faciunt hæc ad quæstionem, an delegatus ab alio, quàm à principe habēs speciale mandatū subdelegandi, subdelegare possit, & quidā quòd sic: vt Io. And. in d. cap. is cui: quia sicut illi nō habent à lege quod subdelegare possint, tamē si ad hoc haberent speciale mandatum hoc possent. Sic dicendum videtur quod licet delegatus ab alio quàm à principe non habeat hoc à lege, & si loquuntur cōtraria. tamen si habet hoc ab homine, subdelegare poterit. fac. cap. iij. respons. de procur. in vj & ca. fi. eod. tit. & ca. penul. §. porrò. de elect. in vj. & cap. j. de offic. leg. in vj. & ca. ij. & cap. iij. de offi. leg. in vj. & cap. qui per alium. & ca. potest quis. de reg. iur. in vj. standum erit igitur regulæ, cum contrarium non reperiatur. Nam & lex dicit, non referre an ipse ordo decurionum elegerit, an is cui ordo negotium dedit. ff. quod cuiusque vni. nom. l. item eorum. §. si decuriones. facit. c. cum aliquibus de rescript. in vj. & de præbend. cap. bi. qui. primo respons. & instit. de Atil. tuto. §. sed quod veteri.

k Turonensi Concilio. ca. maioribus. de præben.

l Patiantur. Sine iusta causa, ex iusta enim causa potest vna præbenda diuidi in duas cum vacat; si facultates sufficiant. cap. vacante. de præben. fac. ca. cum causam. & ca. significatum. eodem. tit. & ca. ad audientiam. de Eccles. ædific. & sic erunt duo iurà, sed duo ad vnam præbendam eligi non possunt, vt vnus vnam medietatem habeat, & alter alteram: vel quod vnus expectet quousque alia vacabit, immo cassanda est talis electio. capit. tuæ. & cap. dilecto. de præbend. & ita formaliter nota. in

capit. ma

capit.maioribus.de præbend.& ibi declaratur, & disputatur per Abba.& Doctor.facit. capitu.vni.vt Ecclesi.bene.sine dimi.confe.

a Lateranensi.c.prohibemus.de censib.& ca.vni. vt Eccle.bene.sine dimi.confe.

b Suis vsibus. nisi sint de mensa Cle. quia regulares. §.j. de sup.negl.prælat. vel nisi sit aliquis laudabilis vsus.Ab. in ca.j.vt Eccles bene.sine dimi.confe.

teranensi [a], ne quis conferens beneficium Ecclesiasticum partem prouentuū suis vsibus [b] retinere audeat, cum sine vlla debeant diminutione conferri.

DE INSTITVtionibus,&c.

c DE institutionibus, latè patet hoc verbū, adaptatur enim hoc verbū instituo, ad contractus.l.j ff.si certum. pet. Ad obligationes.l.ex hoc iure.ff. de iusti.& iur. Ad actiones.l.j.ff.de inter.actio. Ad vltimas voluntates. §. ante hæredis. insti. de leg.& in summa omnis ordinatio potest appellari institutio. Vnde etiam hic liber est liber institutionum. Sed in hac materia beneficiali alia est institutio iuris translatiua, vt hęc de qua in tit.præsenti. Alia iuris iam translati executiua, vt ea quę fit per Arch. vt c ad hęc.& c.vt nostrū. de off. Archid.est & institutio authorizabilis,quę & ipsa videtur executiua iuris: vt ca.vni.de capel.monacho.Sumitur autem continuatio ex.§.fin.de præb.

DE INSTITVtionibus [c] & iure patronatus.

Quando dicatur prouideri per Institutionem, quid sit Ius patronatus, & quibus modis constituatur.h.d.

ACcidit autē interdum vt prælati [d] liberā de vacantibus beneficiis disponendi facultatē non habeant, quod tunc euenit cum ea vacare contigerit, in quibus aliquis Ius obtinet patronatus: tunc enim strictè sumpto vocabulo non conferre, sed instituere [e] dicētur eos quibus præsentante patrono, prouidendum erit. Est igitur [f] Ius patronatus potestas præsentandi instituendum ad beneficium vacans. Constituitur autem tale Ius variis modis: veluti Ecclesiæ ædificatione [g], dotatione [h], & similibus [i].

Aedificans rite vel dotans acquirit Ius patronatus, & cum sequi debent commoda quem sequuntur incommoda. h.d.

Aedificatione acquiritur Ius patronatus, cum quis Ecclesiam de consensu diœcesani Iuris ordine seruato [k] construxit. Dotatione acquiritur vt cūm is qui non fundauit, Ecclesiæ pro dote certa bona assignauit [l]. Sicut enim in carnali matrimonio ad onera [m] sustinenda dos assignari debet, ità etiam concedenda sunt Ecclesiæ quæ ad luminaria [n], & ad custodiam, & ad stipendia custodum [o], & ad cætera sacræ domui necessaria sufficiant. Institutū est igitur, vt quasi cuiusdam loco remu-

d Prælati. Qui veniant appellatione prælatorū. not.supra de vita & honest.præl.

e Sed instituere. Supra de præb.§.fi.

f Est igitur. Ista diffinitio sumpta est ex mente Hostien.in summa huius tit.qui tamen addit vnū verbum quod hic non ponitur, scilicet verbū simplex, dum dicit,ad beneficiū simplex & vacans,& si per verbum simplex Host.vellet solum excludere Ecclesias collegiatas,bene sentiret:quia in illis nō cadit ius patronatus ita vt patronus possit præsentare: vt habetur cōmuniter in c.cum in terra.ext. de elect.& in c.nobis.eod. Sed cum sint quædā beneficia non simplicia, in quibus verè cadit ius patronatus, vt declarat Paul.de Cittadi.in tract.de iure patr. in iij.parte sub Rub.ex quibus causis acquiritur ius patronatus, cōsultius fuit illud verbū nō apponere, & ita placuit cuidā auditori Rot.Rom. ex primariis quem consului super illo verbo. Aliter tamen diffinit Ab.post Io. And.in Rub.ext.eo. sed ea diffinitio videtur nimiū plixa.

g Aedificatione c. nobis. ext. eo.c.Frigentius.c.piæ mentis.& c.monasteriū. xvj.q.vij.& hoc procedit etiam si fundans sibi tale ius expresse non reseruauerit. c.significauit.vbi Abb.in j.not de test.

h Dotatione. cap. nemo.de conse.dist. j.c.filiis.xvj.q.vij.

i Similibus. Puta fundatione, id est, dum quis præbet solum,& agrū ad fundandam ecclesiā: vt not.in ca.piæ xvj.q. vij.& per Ab.in c.ad audientiam.i.de Ecclesi ædifi. Item ditatione, id est, cum quis dotatæ Ecclesiæ facultates auget: vt habetur in d. c.ad audientiā,& latè locis suis per eos qui in hac materia cōfecerūt vberrimos tractatus.

k Seruato. Quis sit iste iuris ordo, dicees vt j.de cōstru.cōsecr.Eccl.vel alt.& c.nemo.de cōse.dist.j.

l Assignauit. Vt de consecr.d.j.cap.nemo.& cap. ad audientiam.el primo de Eccles.ædific.

m Onera.l.pro oneribus.C de iu.dot.

n Ad luminaria. Aut. vt nullus fabricet oratorium do.§.j.coll.v.

o Custodum. Id est, sacerdotum. fac.ca.de monachis.extr.de præb.& erunt ad minus duo clerici.c. præposuit.de filiis præsb.c.illud.vij q.j.

nerationis [a] ad præsentationem patronorum in fundatis, vel dotatis Ecclesiis sacerdotes instituantur, nullo professionis [b], vel sexus habito discrimine.

Ecclesiasticus patronus habet ad præsentandum menses sex, laicus quatuor. Ecclesiasticus non potest variare, laicus potest. hoc dicit.

Sunt tamen [c] inter Ecclesiasticos & laicos patronos, pleræque differentiæ. Nam ecclesiastico ad præsentandum sex mensium [d] conceditur spatium. Laico quadrimestre [e] tempus datur, & videtur optima ratione [f] inductum, vt lõgius præfigatur tempus Ecclesiasticis, quippè quibus semel facta præsentatione amplius variare minimè licet, [g] quod in laicis diuersum statuitur [h].

Episcopus qui instituit secundo loco præsentatum in pœnam, tenetur prouidere etiam primo præsentato. h. d.

Sed si laicus, cui plures præsentandi tributa est facultas, primo Ioannem instituendum offerat, secundo loco [i] Paulum vtrunque idoneum [k], Ordinarius autem secundo loco præsentatum instituat: Videamus an primus appellare valeat [l]? & statutum est de secundo factam institutionem infringi non posse [m]. Episcopum tamen qui primo loco præsentatum dolo [n] recusauit, admittere, recusato, vt in competenti beneficio prouideat compellendum [o]: vt in eo

a Remunerationis. Ad quam tenemur. l. sed etsi. lege. § consuluit. ff. de petit. hæred.

b Professionis. Scilicet vtrum sit laicus, vel clericus, vel aliàs religiosus, facit c. fi. de inst..

c Tamen. q. d. licet non sit habenda differentia inter laicos & personas ecclesiasticas quo ad ius patronatus obtinendũ, sunt tamen inter eos pleræque differentiæ.

d Sex mensium. c. vni. eod. in vj.

e Quadrimestre. c. vni eod. in vj.

f Ratione. Quia scilicet qui in vno grauatur, in altero releuatur. l. cũ qui. ff. de iureiu. & ita videntur dicere Doct. in c. vni eo. in vj. & in Cle. plures. eo. & vide quod not. in c. cum vos. de of. ord.

g Licet. c. cum autem, & ca. quod autem. c. pastoralis. eo. & sic secundum Inno: præsentatio facta patrono Ecclesiastico habet vim electionis, in qua non admittitur variatio. ca publicato. de elect. vt per Abb. in d. ca. cum autem. & not. in Cle. ij. eod. tit. & est ratio: quia clerici patroni pinguius ius habent quàm laici: arg. xvj. q. ij. cap. si quis Episcoporum. vel hoc: quia clerici variare non debent, ideo hoc in pœnam eorum statutum est: vt not. in d. c. cum autem, per glos. Host. & Abb.

h Statuitur. Qui possunt variare non recedendo à primo præsentato, sed accumulando: vt habetur in cap. cum autem. eo. c. quod autem. eo & intellige hic patronum Ecclesiasticũ cui competit præsentatio iure Ecclesiæ: secus si iure patrimonij, etiam quòd sit clericus: quia tunc idem per omnia in eo quod in laico: arg. c. cum dilectus. eod. & not. Abb. in d. c. cum autem & not. etiam in cle. ij. eod. tit. & in cap cum dilectus. ext. eod.

i Secundo loco. Etiam post appellationẽ interpositam à primo præsentato, nam & tunc quoque potest laicus variare. Abb. in capit. pastoralis. eo. vnde sumitur.

k Idoneum. Sed quid aget prælatus si timet ꝙ non idoneus sibi præsentatus fuerit, fortè ad præces aliquorum? resp. vt per Abb. in ca. constitutis. in prin. de appel. ij. Sed nunquid peccet patronus qui idoneum quidem præsentat, poterat tamẽ magis idoneum præsentare? respon. ex not. per Abb. post alios in d. cap. constitutis. ij. de appella.

l Appellare valeat, licet expressè ad hoc hic non respondeatur, tamen implicitè satis bene habetur quid operetur hæc appellatio. fac. c. pastoralis. eod. datur vltra appellationem etiam aliud remedium, vt scilicet præsentatus primo loco adeat superiorem debentis instituere per viã querelæ, & petat compelli recusantem instituere, pro hoc quod legitur. & not in cap. ex parte hastẽsis, & in c. cum Bertoldus. de re iudi. & per Abb. in d. c. pastoralis.

m Non posse. Secus tamen esset in patrono ecclesiastico, secundum Ab. in c. pastoralis. eo. Sed quid si habens instituere non instituit intra sex menses, an fiet deuolutio ad superiorem, sicut dicimus in collatione? respond. non, tempus enim ad instituendum est arbitrarium. Abb. in d. c. pastoralis.

n Dolo. Sed quis probabit quòd Episcopus malitiosè & dolosè non instituerit? Glo. & Doct. in c. pastoralis. eo. variè distinguunt, dic vt ibi. & nota ex hoc. §. quòd licet aliàs contradictio sine iusta causa habeatur pro consensu; vt not. Archid. in c. j. de constit. in vj. & Abb in c. quoniam. in fi. de vit. & hone. cler. tamen hoc non habet locum quando contradictio non steterit in puris terminis cõtradictionis, sed processum est etiã ad actũ contrarium: vel non procedit hoc vbi requiretur non solum consensus, sed actus perficiens consensum, vt in fi. huius. §: in quo non sufficeret episcopi consensus, sed vlterius requiritur institutio.

o Compellendũ. Sed si essemus in electo qui peteret à superiore confirmationem, posset eundem præcise compellere ad confirmandũ electus enim innititur pleno iure, & petendo confirmationẽ in nullo

puniatur, in quo [a] eum deliquisse constat.

Legatus de latere potest derogare Iuri patronatus Ecclesiasticorum non laicorum. Ecclesiastico patrono reddatur ratio prouentuum patronata Ecclesia, secus laico. h.d.

Legatus etiàm beneficium in præiudicium Ecclesiastici patroni, vt supra tetigimus [b] conferre potest: cum in laicis diuersum accidat [c]. Itẽ Ecclesiastico patrono de tẽporalibus rebus ratio debet exhiberi [d], quod in laico minimè obtinet.

Patronus laicus potest deferre ad superiores clericos qui dilapidant bona Ecclesia cuius est patronus. h.d.

Licebit tamen [e] patrono laico [f], si sacerdotem ex collatis in Ecclesiam rebus fraudare cognouerit, aut honesta illum conuentione compescere, aut Episcopo vel competenti Iudici corrigenda denuntiare, quòd si talia agere tentet & Episcopus, Metropolitano eius hæc insinuabit, sin autem & Metropolitanus talia gerat, Principis [g] hæc auribus (si aliter Ecclesiæ consuli non possit [h]) intimare non differet.

Ius patronatus transmittitur ad quoscunque hæredes, & plures succedentes vni habent vocem vnius, nec hæres patroni institutum mutare potest. h.d.

Successione quoq; Ius patronatus acquiritur [i], quod quidem procedit siue sui, siue

nullo petit gratiam. Vnde dicit Io. And. in cap. postulationem. de postul. prælator. q canonice electus si confidat de idoneitate personæ suæ potest superbe accedere ante superiorem etiam caputio vel bireto non eleuato, & comminari quòd nisi confirmetur habebit recursum ad superiorẽ, & hoc intellige in superiore citra Papam. Præsentatus verò consequitur ius, sed nõ adeo plenum, cũ patronus variare possit. c. cum autem. de iu. patro. vnde debet cum humilitate petere institutionẽ, vnde petit gratiam expeditionis, id est, vt expediatur cito ne alius interim per patronum præsentetur, vnde debet leuare caputium, & se curuare. Postulatus verò debet etiã genua flectere: vt per Doct. in d. c. postulationem.

a In quo c. quanto. & c. translationẽ. de translat. ca. fin. de immun. eccles. xvij. q. iiij. capit. frater. & coepiscopus.

b Tetigimus. In §. ex legatione. supra de præben.

c Accidat. Vt probatur in c. cum dilectus. & per ea quæ ibi habentur. Sed quid in Papa. dic q potest conferre etiã Ecclesiastico patrono inuito: vt not. per Abb. in d. c. cum dilectus post not in Cle. literas. de præb. sed Papa non solet hoc facere quin saltem mentionem faciat, & aliter collatio tanquã surreptitia non valeret. faciunt quæ not. Abb. in c. iij. in j not. de iur. patro. & in c. illud. eod. tit. in fin.

d Exhiberi. Vt in cap. in Lateranensi. de præben. & in c. ex literis. ext. eo. & habetur in capit. cum & plantare. extr. de priuil. & quomodo sit reddenda ista ratio, vide tam per Inn. & alios in d. ca. cum & plantare, quàm per Abb. in d. c. ex literis. & not. ex hoc quod hic dicitur, quòd quo ad quid pinguius est ius patronatus Ecclesiasticum quàm seculare.

e Licebit tamen. Quanquam sibi de temporalibus rebus ratio exhiberi non debeat, & sic dictio tamen, rectè aduersabitur. & not. differentiã in iure, & in facto, & de eius natura habetur in l. si quis ex argentariis §. si initium. ff. de edend. & per Bart. & Doct. in l. j. ff. si quis ius dicent. non obtemp.

f Patrono laico, c. constitutum. xvj. q. j. & c. filiis. xvj. q. vij. imo quilibet de plebe poterit sacerdotẽ dilapidantem accusare: arg. c. plebs. dist. lxiij. & ca. ex parte Adæ. de testibus. cum de rebus Ecclesiis dentur actiones populares. Sed dic quòd in concursu semper erit patronus, & eius descendentes præponendi: argu. l. ij. §. si. cum ll. sequen. ff. de adult. & l. j. ff. de lib. causa. Et idem poterit patronus facere in Ecclesia cõuentuali: arg. c. Reatina. & c. nobis. & c. lectis. dist. lxiij. Sed in hoc est differentia: quia in Ecclesia conuentuali patronus non præsentat, nec eligit. ca. nobis. extra eo. nec est cõtra. xviij. q. ij. capit. Abbatem. quia ibi intelligitur electio possessoris, id est, requisitio, quia facta electione requiritur cõsensus. ca. cũ interra. de elect.

g Principis. Etiam secularis, puta regis, cũ sacerdos per Ecclesiasticũ iudicẽ compelli nõ potest: vt xj. q. j. c. petimus. & dist. xvij. c. nec licuit. Vel etiam cum iudex Ecclesiasticus deest, vel aliàs est de ses. c. ex transmissa. de fo. comp. & in c. filiis. xvj. q. vij. vnde sumitur hæc litera, habetur verbũ regis non autẽ Principis, sed non incõuenienter fuit illud verbũ immutatum, & repositum verbum Principis. Primò, quia Principis verbum est latius respectu secularium, & includit nõ solum Regem sed Imperatorem, Duces, Marchiones, & Barones: vt not. in Cle. vni. de baptis. qui non sunt excludendi ab hac dispositione, maximè si nõ recognoscant superiorem. Secundò, quia includitur etiam Papa qui interdum appellatur Princeps. c. corpora. de cõse. dis. j & no. in d. Cle. vni. de quo si intelligas nõ sunt necessariæ supradictæ subauditiones & suppletiones.

h Non possit. Hæc parentesis non est in ca. filiis. xvj. q. vij. sed si verbum Principis, referatur ad seculares, est omnino valde opportuna, & quasi necessaria, per ea quæ in supra proxima notula.

i Acquiritur. c. j. c. ij. c. iij. ext. eo & Cle. plures. eo. & bene dicit acquiritur non constituitur, vt dixerat in principio.

extranei [a], siue ex testamento, siue ab intestato sint hæredes [b]. Plures tamen ab vno [c] ex patronis Ecclesiæ relicti hæredes, vocem duntaxat vnius habebunt in præsentatione Rectoris [d], nec iam institutos, mutare poterunt [e].

Si patroni in præsentatione non sint concordes, attenditur maior & melior pars.h.d.

Et si fortè in plures partes patronorum se vota in præsentãdo diuiserint [f], ille præficiendus est Ecclesiæ, qui maioribus [g] iuuatur meritis, & plurium approbatur consensu.

Si Ecclesia ob patronorum discordiam detrimentum patiatur, potest Episcopus interdicere diuinis.h.d.

Quod si ita simultates inter eos [h] ortæ fuerint, vt sacerdos suo ibi officio canonicè fungi non possit, si aliter prouideri non poterit, præcipere debet episcopus, vt ibi missarum solennia [i] non celebrentur, donec patroni ad concordiam redeant, quod si intra quatuor menses factum non fuerit, tunc ordinet [k] Antistes Ecclesiam sicut melius eã secundum Deum iudicauerit ordinandam [l].

Episcopus potest ex causa Ecclesiam patronatam secundum tertiam formam commendare.hoc dicit.

Quod si necessariũ, aut expediens esse duxerit, poterit etiam interim Ecclesiam alicui cõmendare [m], ita tamẽ

a Extranei. Sed contra videtur.l.j.§.sub conditione.C.de lat.liber.tol.& l.filij. ff.de iu.patro.Sol. facilius transmittitur ius patronatus ecclesiæ, quã libertorum, quasi habeat plus realitatis, quàm ius patronatus libertorum, quod videtur habere plus personalitatis, cum hinc inde versetur respectus personæ & hinc ius patronatus Ecclesiæ transfertur cum vniuersitate rerum. Item donari potest, vt in ca.cum speculum.& c.illud. eo.quod nõ accidit in iure patronatus personarũ, licet pater possit vni ex liberis libertum assignare.l.j.& per tot.ff.de liber.assign.& pro hac opi. videtur text.in Cle. plures eo.vbi ius patronatus trãsfertur in hæredes, nec distinguitur in quos, merito & de hoc per Abb.in ca.j.& in d.c.cum seculum.de iure patro. vbi post antiquos (inquit) q si filia dotata non succedit patri: quia renuntiauit hæreditati, non succedit in iure patronatus vnà cum masculis. Item quòd ius patronatus regulatur ab hæreditate, etiã inter filios. Vnde si in loco pro vt in Anglia, esset consuetudo quòd solum primogenitus & non alij succederet in hæreditate, idem esset in iure patronatus.

b Sint hæredes. Et in quocunque numero. Cle. plures.eo.Sed an alio titulo quàm hæreditario poterit hoc ius patronatus relinqui, puta legari, & respon.est affirmatiuè, cum etiã donari possit, vnde & legari, cum legatum donatio sit. instit.de leg.post princ.& ita Ioan.Andr.Abb.& alij in cap. cum seculum.eod.

c Ab vno. Secus ergo si plures à pluribus, vel vnus à pluribus: vt nota in Clem.fin.eodem.

d Rectoris. Et clerici cum eadem sit ratio, licet quidam contra: vt not.in c.postulasti.ext.eod.& in Cle.plures.eod.tit.

e Poterunt. Nec mirum, cum nec hi quibus succeditur à prima præsentatione resilire possint, quod est multo minus: vt not.supra.§.sunt tamen & concor.c.querimoniam.eod.

f Diuiserint. An autem requiratur quòd patroni tempore præsentationis simul conueniant, an verò quisque possit præsentare.per Abba.in capit. quoniam eod.in fin.

g Maioribus.c.si forte.dist.lxiij.& ca.quoniam. eo.An autem requiratur quòd maioris sint meriti, & plures eum præsentẽt copulatiuè, dic vt habetur in Ecclesia vestra.de electio.& in ca.ij.de offi.custo.& in c.j.de is quæ fi.à ma.parte cap.Et nũquid saluent conscientiam qui eligunt, vel præsentant idoneum, cum possint præsentare magis idoneũ: not. in cap.licet. viij q.j. & post Abb.in cap. constitutus. de appel.& not. remissiuè.supra eo.§.sed si laicus.

h Inter eos. Quid si non inter eos, sed inter Episcopum & patronos? resp.ponendus est œconomus in Ecclesia donec sopita fuerit cõtentio.ca.cum vos. de offic.ordi.& per Abb.in c.j.ext.eod.

i Solennia. Sic ca. considerandã.& ca. si plures. xvj. q. vj. vbi diffusè de materia notatur.

k Ordinet. De virtute, & efficatia huius verbi vide per Ant.de Butr.in cap.si archiepiscopus.de temp.ordi.& latius per Abb.in c.super eod.super glo.ij.de offi.deleg.

l Ordinandam. ca.quoniam. eo.& patronis non præsentantibus post quatuor menses, liberum ius instituendi & prouidendi deuoluetur ad episcopum. Secus tamen est in materia electionis, vt latè disputat Panorm.in d.c.quoniam. post antiquos.

m Commendare. Idem est quod deponere.l.cõmendare.ff.de verb.signi.& l.Lucius. ff.deposit.& xxij q.ij.c.nequis arbitretur.& c.j.de depos.quandoque commendare est laudare. l.si verò.§.cum quidam. ff.de pos.l.sciendum. ff.de ædil.edic.& l. ea quæ.ff.de contra.empt.sed hic commendare est Ecclesiam alicui custodiendam cõmittere: vt not. in c.nemo.de elect.in vj, vbi de materia per Glo.& Docto.latissimè, & vide per Abb.in capit. bonæ. de appellat.

vt si parochialis sit Ecclesia [a] nemini commendetur, qui non sit in sacerdotio [b] constitutus, nec huiusmodi commenda vltra semestris [c] temporis spaciũ vires suas porriget, nec in vnius persona, nisi vnica [d] fieri poterit.

Episcopus in Ecclesia Iuris patronatus laicorum ex causa potest ponere Oeconomos, qui colligant fructus erogandos in vtilitatem laicorum. hoc dicit.

Erit etiam Episcopo [e] facultas in Ecclesiis, in quibus Ecclesiastica [f] persona præsentationem non habet, si vel minus [g] idonei pręsententur, vel alia de causa [h] aliquos in eis instituere non valeat, Oeconomos [i] ponere qui fructus percipere debeant in Ecclesiarum vtilitatem erogandos, aut his qui quandoque instituētur fideliter reseruandos [k].

Patroni possunt conuenire de præsentando alternis vicibus, & plures simul possunt præsentari, vt de ipsis Episcopus eligat instituendum. h d.

Sed vt facilius prouideatur Ecclesiis [l], non incōueniens visum fuit patronos [m] ipsos inter se posse liberè [n] conuenire de Rectore ab eis alternis vicibus [o] præsentando, quibus etiam ex eadem causa permittitur, vt plures ad vacantem Ecclesiam præsentare valeant, itá vt vnus ex eis eligi possit per Episcopum [p] & admitti.

Ius patronatus donari potest, sed ob donationem non præiudicatur Iuribus Episcopalibus, vendi autem nō potest, nisi cum vniuersitate h.d.

Donatione [q] quoq; Ius patronatus acquiritur. Vt cùm Ius quod quis in Ecclesiis habet

a Parochialis Ecclesia. Habes hic vnum speciale parochialis Ecclesiæ. concor c.nemo de elect.in vj. de aliis in c.licet. de elect.in vj.& c.si Apostolica.de præben.in vj.& c.extirpandæ. §.qui verò.de præb.in antiq.& Cle.vni.de offic.Vicar.

b In sacerdotio. Vt possit interim ipsi ecclesię in sacerdotali ordine deseruire,& not.quòd parochialis Ecclesia potest intitulata dari etiam non presbytero c.licet.& ca.cum ex eo.de elect. in vj. & capit ij. de instit. eod.lib.commendari autem nō, quod fuit inductum per c.nemo.de elec. in vj.vnde sumitur, & ibi not.

c Semestris temporis. Sed nunquid finitis sex mensibus poterit ordinarius eam iterum eidem vel alteri commendare? respon.vt not. in c.nemo.de elect. in vj.

d Vnica. Ergo duas commendatas habere non licet, sicut nec duas intitulatas: sed quòd quis possit habere vnam commendatam, & aliam intitulatam non prohibetur: vt xxj.quæst. j.cap.qui plures.

e Episcopo. Ad quem regulariter spectat collatio, vnde ad eundem spectabit vacantis Ecclesiæ custodia: vt per Abb.in ca.ad aures.de excess.prælat. & in cap.cum venissent. de instit.& in cap.bonæ.de appel. not.etiam in ca.cum vos.de offi.ordin.

f Ecclesiastica persona. Hoc ideò dicit: quia persona Ecclesiastica facilius cogitur, puta per suspensionem, vel subtractionem beneficij. cap.consuluit.d.lxxiiij.& not.in cap.cum nos.de offi.ordi.

g Minus idonei. Sic patet quod patronus laicus licet præsentet indignum non est priuatus, nec priuandus potestate præsentandi: secus in collegio, vel persona Ecclesiastica. cap.cum in cunctis. de elect.& not.in ca.cum vos.de offi.ordin.

h De causa. Puta scandalum magnum: argu.cap. j & cap.ij. sed pro modico scandalo non dimittet Episcopus Ecclesiam ordinare. capit.quoniam.de iu.patro.& not.in cap.cum vos de offi.ordin.

i Oeconomos. Patronus enim se de rebus Ecclesiæ intromittere nō debet, nisi quo ad defensionē. xvj. quæst. vij c.decernimus. & cap.filiis. sed is custodiet qui habet Ecclesiæ institutionem: vt hoc §.in prima notula. cōstituetur autem hic œconomus ad conseruandum non ad agendum. capit.quoniam.dist. lxxxv. licet quandoque etiam ad agendum, cap Imperatorum. de iuram. calum. capitu. dilectus. de capit. monach.

k Reseruandos. c. hæc huius placiti, & capit.charitatem xij. quæst.ij. & dist. lxxv. capi.quoniam quidam.& x.quæst. ij.ca.si quis Episcopus, nisi sint talia quæ seruando seruari non possint. l. lex quæ tutores. C. de administ. tutor. & ff.de pet. hæred. l.diuus. & x.quæst. j.capit.si quis Episcopus.

l Ecclesiis. Quarum dispēdiosa est vacatio. capi.quam sit de elect.in vj.

m Patronos Omnes, facit quod not. in capitul.quia propter versic.vel saltem.de elect.

n Liberè. Id est, sine superioris authoritate. Itē liberè, id est etiam si non vacet Ecclesia: vt not.in Cle.plures.eod.vnde sumitur. Eadem ratione videtur quòd patroni plurium Ecclesiarum possint inter se diuidere, scilicet vnus sit patronus in vna, alius in alia: argu.tamen contra in l.quædam.ff.famil.ercisc.& in l.quædam.ff.de alim.leg.dic vt not. in d.Clem.plures.

o Vicibus. fac.c.si.de præb.in vj.

p Episcopum. Vel alium habentem ius instituendi cum eadem sit ratio.

q Donatione. capit.ex insinuatione. eod.capit. vni.eod.in vj.

in aliquem liberaliter confert, quæ si fiat Ecclesiæ, aut loco religioso [a], quamuis absque assensu Episcopi facta fuerit, efficax est censenda, sed per eam Episcopaliter Iuribus in aliquo non derogatur. Sed si quis dato pretio huiusmodi sibi Ius cōparare ausus fuerit, talis contractus irritus erit & inanis [b], nisi tale Ius cum vniuersitate [c] rerum temporalium transferretur.

Episcopus non potest spernere patroni præsentationem. Patronus non potest quem propria authoritate instituere, sub pœna excommunicationis.h.d.

Quemadmodū autem ad præsentationē [d] patroni, debet Episcopus clericos instituere [e], & quod spretis fundatoribus de vacanti Ecclesia disposuerit, erit irritum: ita etiam patronus authoritatem Episcopi negligere nō debet. Quòd si laici [f] ausu temerario propria authoritate ad institutionē processerint, tàm ipsi anathemate [g] feriendi, quàm etiā per peram instituti clerici communione sunt priuandi [h], qui si etiam adhuc perstiterint, à ministerio Ecclesiastico & ordine deponendi erunt.

Patroni putatiui præsentatio tenet.h.d.

Interdum accidit, vt eius qui patronus non est [i], præsentatio tamen rata sit habenda. Vt cùm ordinarius ad eius præsentationem clericum instituit, qui & Iuris patronatus erat possessor [k], & patronus credebatur [l], nam si postea Ius patronatus alius in iudicio euicerit. Institutus non debet propter hoc ab Ecclesia remoueri [m].

Nemo potest seipsum præsentare.h.d.

Licet autem patronus alios præsentet, seipsum [n] tamen quan-

a Religioso. Idem si eidem vel alteri Ecclesiæ. c.vni.eod.in vj. vnde sumitur Idem si laico sed cōpatrono.ca.ex insinuatione eo.quanquā tunc non est propriè donatio: sed potius proprij iuris relaxatio, cum quilibet patronus habeat ius insolidū: vt per Ab.in d.c.ex insinuatione. secus si laicus non sit cōpatronus. c.illud. & ca.cum laici.ext.eo.

b Inanis.cap.quia clerici. eod.adeò q emptor poterit de facto, & sine iudiciali processu spoliari, cum in actibus notoriè iniustis possit iudex extraiudicialiter procedere. fac.c.quoniā. de fil. presbyt. & not. per Ab.in d.ca.quia clerici.

c Cum vniuersitate. c ex literis. ca. cum seculum. ext. eo.fa.l.i.ff.de fundo dot.& l.in modicis. de contra emptio. & l.quædam. ff. de acqui.re.do. Ius ergo patronatus potest esse accessoriū rebus tēporalibus, & sic magis dignū potest accedere minus digno, & de hoc per Ab.in d.c. ex literis.ante fin.

d Ad præsentationē patroni. ca.illud. in fi.eo. ca.decernimus. xvj q. vij. Sed contra de supp.neg. præla.Sol.illud propter negligentiam patroni ob quam potestas deuoluitur ad eum ad quem institutio pertinet. etiam si non sit Episcopns.not.in Clem.j.de supp. negli.præl.Abb. in c.illud.eo. An autem sit idem si indignum præsentauerit.not.supra eo.§.erit & in c.cum vos.de offi.ord.

e Instituere. An & restituere depositum, & idem videtur, cum hæc habeatur pro noua receptione, & videtur hoc sentire Butr.in c.ex transmissa.in fi. de rennnt. vide not.in c.quamuis.de rescri.in vj.

f Laisi. Quid si sit clericus patronus nō laicus? resē idē. vt in c.j.xvj.q.v.& tenet Ab.in c.præterea.j.eo.

g Anathemate.c.præterea.el j.eo.

h Priuādi. Et ita nō est ipso iure suspēsus qui recipit ecclesiā à laico: vt plenius no.in c.præterea.e.

i Non est. Et hoc est quod faciebat dubitādi rationē cū ius præsentādi pertineat ad patronum.c. decernimus & c.filiis.xvj. q.vij. & hic per tot. Sed cū præsentare fructus sit iuris patronatus vel fructus rei materialis pertinet ad possessorē bonæ fidei, & non ad dominum.§ si quis à non domino. inst.de re. diui.& not in c.grauī.de rest.spol.ita & iste fructus iuris præsentādi, vt latius per Abb.in ca.consultationibus. eod. vnde sumitur.

k Possessor. Et bonæ fidei: secus si malæ: quia tunc institutus est remouēdus, vt tradūt omnes in c.consultationibus. eo. quia velut possessor malæ fidei nō facit fructus suos. sic nec q est in quasi possessione præsentādi mala fide. Quādo autē quis dicatur esse in bona vel mala fide, dic vt per Doct.in d. c.consultationibus. Cald.cō sil.xiij. hoc tit. Old. consil.j. Ro. Roma. decisio.cclxxviij.

l Credebatur. Sola ergo credulitas sine possessione nō sufficit, & sic debet limitari quod habetur in l.Barbarius, scilicet q com. error fac.ius.fac.c.querelam.de elect.& c.cum olim. de causa posses.& propri.

m Remoueri. Quia quod legitimè factū est non debet irritari, licet ad eū casum deueniat, à quo incipere nō potest.dist.lv.c.præcepta. l.j.§.casum. ff. de postu.& xxx.q.vij.c.neque furiosus.fac. l.sancimus.C.de admi.tut.& l.Gracchus. C.de adult.

n Se ipsum. Sed nunquid saltem filiū & non videtur, cū cēseatur vna persona cum patre.xxxv.q. iij.§.hac authoritate.& l.fi.C.de imp.& aliis subst.

comma

quàm clericus [a] sit præsentare [b] non potest quantumuis idoneus sit, & quibuscunque studiis iuuetur, & meritis. Cum nullus Ecclesiasticis sese officiis vltro immiscere [c] debeat [d].

Nemo sibi beneficium confert, veluti nemo se præsentat. nec vacaturi beneficij tenet collatio, aut præsentationis promissio. hoc dicit.

Sunt autem institutiones collationibus in quibusdam similes, in quibusdam verò dissimiles. Similes sunt, quia quemadmodum is, qui se ipsum præsentat instituendus non [e] est, ita etiam is, ad quem pertinet collatio, se ipsum non potest instituere [f], cum inter dãtem & accipientem [g] distinctio debeat esse personalis. Item quemadmodũ vacaturæ præbendæ, non tenet regulariter [h] collatio: ita etiam promissiones [i] de non vacantibus beneficiis Ecclesiarum, in quibus qui Ius obtinet patronatus nullo Iure subsistunt.

Capitulum sede vacante potest instituere præsentatos, idem potest vicarius sine speciali mandato Episcopi. h.d.

Dissimiles sunt, quia & si capitulum sede vacante, beneficia, quæ ad collationem Episcopi [k] pertinent, conferre non possit [l]: præsentatos tamen à patronis potest,

communiter contra, vt per Abb. in c. ex ore, de his quæ fi. à maio par. cap. & in c. fi. de institu. & in cap. consuluit. eod. per glos. & per glo. & Inno. in c. quia clerici. eod. & facit quòd suffragium patris proficit filio. l. illud. ff. quod quisque iu. Nec ob. quòd pater & filius videatur eadem persona: nam hoc est iuris fictione non verè. Sed videtur adhuc contra: quia quidquid quærit filius, quærit patri. §. j. insti. per quas person. not. acquir. cum simil. resp. non quærit patri in spiritualibus, in quibus non curatur de patria potestate. cap. si annum: de iud. in vj.

a Clericus. Quia ex vi iuris patronatus solum consequitur præsentationem, licet sit clericus ipse patronus. c. fi. eo.

b Præsentare. Non solum ob rationem quæ sequitur, verum etiam, quia differentia debet esse inter præsentatum & præsentantem, baptizatũm & baptizãtem, dantem & recipientem. c. fin. de instit. c. debitum. de baptis. l. ij. ff. de stip. seruo. plures tamen patroni possunt vnum ex ipsis præsentare: arg. cap. cum in iure. de offic. deleg. Sic & decuriones possunt dare tutorem vnum ex se ipsis. l. vbi absunt. ff. de tutor. & cur. da. ab his. & electores eligunt prælatum ex se ipsis. cap. ne pro defectu. & cap. quia propter. de electio. & ita not. cap. consuluit. extr. eod.

c Immiscere. Imo hoc ipso tanquàm ambitiosus debet repelli. viij. q. j. c. in scripturis. & j. q. vj. c. sicut. l. quanquàm. C. de episco. & cler. & l. quæ omnia. de procur. fac. l. contra remp. C. de re milit. lib. xij. & c. miramur. dist. lxj. Sed contra videtur quod dicitur in ca. cum in iure. de elect. resp. ille non eligit: quia fuit primo ab aliis electus, & posteà ipse consensit.

d Non debeat. Et si aliter faciat perderet ius conferendi vel præsentandi, per ea quæ Abb. in cap. ad aures. de excess. prælat. in fin. Si tamen episcopus motu proprio conferat beneficium patronatũ valebit collatio. Item potest patron⁹ supplicare episcopo quòd sibi beneficium conferatur, fortè propter indigentiam: vt per Abbat. in cap. per nostras. eod. vnde sumitur.

e Non est. Vt supra eod. §. proxi.

f Instituere. Alias iure instituendi priuabitur vt per Abb. in c. ad aures. de exces. præla. fac. cap. fin. de instit. poterit tamen conferre filio vel aliis consanguineis idoneis: vt not. s. in præcedenti. §. caueat tamen hic conferens ne carnali moueatur affectu. cap. de præb. & s. de confirm. §. illud.

g Accipienté. concord. xxiiij. q. j. c. didicimus. & l. j. ff. de aut. tuto. Nec potest quis vicem plurium personatum sustinere. xvj. q. j. ca. presbyteros. l. nemo. C. de asses. ca. singula. dist. lxxxix. & si plures. ff. de pact. argu. contra. ff. de adopt. l. si consul. cap. cum inter canonicos. de electio. Sed si ordinarius collator conferret alij potestatem conferendi, nũquid possit ab illo beneficium recipere, vt sic nõ videatur sibi ipsi conferre? respon. distinguendum est, an collator transferat omnimodam potestatem in alium, & tunc potest ab illo beneficium recipere, cum ille conferat iure pprio, aut transtulit tanquàm in suum commissarium, tunc secus: quia representat personam collatoris. Nec facit contra quòd Papa dat potestatem suo confessori, & nihilominus potest ab illo ligari, & absolui: vt habetur in c. ex parte. il j. & in c. sanè. ij. de offic. deleg. & cap. nemo. xj. q. iij. quia respondetur: vt per Abb. in cap. fin. de institut.

h Regulariter. Vt capit. ij. & cap. constitutus. de concess. præb. Papa tamen tribuere potest ius etiam in vacaturis. c. ij. de præben. in vj. & 3. tit. proxi. §. est ergo, & propterea dicit regulariter.

i Promissiones. concor. c. nulla. cap. relatum. c. ex tenore. cap. constitutus. & c. fi. de conces. præb. nam quæ ratio militat in collatione, scilicet vt vitet votum captandæ mortis. ca. ij. de conces. præb. militat etiã in præsentatione, posset tamen patronus fortè absuturus dare vni potestatem præsentandi in genere, licet episcopus ius conferendi soli vicario generali possit committere: vt per Abb. in c. constitutus. de concess. præbend. de ratione diuersitatis dic vt per eundem in cap. fi. eod. tit.

k Episcopi. Solius. cap. vni. ne sed. vacan.

l Possit. cap. illa. ext. ne sed. vacan.

si idonei [a] sint admittere, & instituere. Idem obtinet in vicario, quia licet sine speciali concessione [b] conferre non possit, præsentatos tamen instituere [c] minimè prohibetur.

In Rectorem parochialis Ecclesiæ potest præsentari etiam non in sacris constitutus, licet secus in libera collatione, in qua tamen potest dispensari cum eo qui est constitutus in minoribus. h.d.

Sunt etiam in eo dissimiles quòd in Rectorem parochialis Ecclesiæ, & non in sacris constitutus [d] præsentari potest, dummodo aliàs sit idoneus, & infra tempus à Iure constitutum ad ordines, quos ipsius Ecclesiæ, cura requirit promoueri valeat. Collatio autem fieri non potest, nisi in persona eius, qui saltem sit in subdiaconatu [e] constitutus: cũ his tamen, qui in minoribus sunt ordinibus cõstituti, si tales sint, qui infra breue tempus [f] possint in presbyteros ordinari, dispensari [g] poterit.

Patronis defertur circa honorem, & vitæ necessaria subministranda. h.d.

Defertur [h] autem patronis non solum circa præsentationem, verùm etiam circà honorem processionis [i], & circa necessarium vitæ subsidium. Nam si aut ipsi, aut illorum filij ad inopiam [k] redacti fuerint, illis erit modestè [l] ab ecclesia succurrendum [m].

Ius patronatus tollitur cessione, collegio, constitutione, Ecclesiæ destructione, delicti perpetratione. h.d.

a Idonei. Hoc intelligitur etiam si non fuisset appositum: vt l. vt gradatim. ff. de mu. & hon. & cap. causam quæ. de elect. argu. est ergo quòd poterit examinari instituendus. de quo vide per Abb. in c. in Lateranensi. de præben. post prin.

b Concessione. c. fi. de offic. vica. in vj.

c Instituere. ca. ex frequentibus. de instit. ratio differentiæ est: quia collatio est quædam donatio, ideo in vicarium nõ transit, per rationem quæ ponitur in ca. fi. de offi. vica. in vj. Institutio verò est quædam collatio non libera, vt s. de præben. §. fi. fac. cap. decernimus. xvj. q. vij. & cap. nobis. eo. Et in quibus capitulum episcopo succedat sede vacante, habetur in cap. cum olim, & in ea. his quæ. de maio. & ob. & in cap. cum vos. de offic. ord. per Abb. & per eundem in cap. verum. de fo. compet. & est de ea re tractatus Francisci de Pauinis.

d Constitutus. Et sic apparet quòd ca. præterea. de ætat. & qualit. quantum ad institutionẽ est correctum: vt not. in ca. fin. de instit. in vj. & in capit. j. de constit. in vj. in ver. facti.

e In subdiaconatu. Nec mirum. cum & in episcopum possit subdiaconus eligi. ca. à multis. de æta. & qualit. & supra de elect. §. igitur.

f Breue tempus. argu. quod non interest fiat quòd in præsenti an breui tempore post, censentur enim inesse quæ fiunt incontinenti. l. lecta. ff. si cert. pet. Et habetur pro accincto proximè accingendus. l. pen. ff. de mil. test. & qualiter interpretabimur hanc breuitatem temporis, vide quæ traduntur in capit. præterea. de ætat. & qualit.

g Dispensari. Per episcopum: nam ex quo ius permittit dispensari, nec Papa ius dispensandi sibi reseruauit, dicetur id etiam inferioribus concessum, secundum Ioan. And. in c. licet canon. de elect. in vj. & sequitur Abb. in d. c. præterea.

h Defertur. Not. ex hoc §. tria quæ consequitur patronus ex iure patronatus. Primum quòd præsentat. Secundum honor processionis. Tertium quòd consequitur alimẽta si deueniat ad inopiam. Adde & quartum quod ponitur supra eod. §. licebit, scilicet ius defendendi. ita enim sibi ecclesiæ suæ incumbit defensio, vt possit presbyterum denunciare si sit delapidator, vel aliàs inhonestus: vt habetur. xvj. q. vij. cap. filiis. & per Abbat. in cap. nobis. eod.

i Processionis. Sed qualis est hic honor processionis? Resp. quidam intelligunt quòd cum patronus vadit ad ecclesiam debet prælatus cum clericis sibi obuiam procedere, quod intellige si patron⁹ sit magnus, & cui hoc conueniat, puta Rex vel magn⁹ princeps, & hoc seruatur Venetiis in ecclesia sancti Marci in qua dux habet ius patronatus. Vel aliter, quia patrono debetur honor præ cæteris laicis in sessionib⁹, vel actib⁹ similibus, vel dic vt per Abbat. in cap. nobis. eod. vnde sumitur.

k Ad inopiam. Sed quale est istud priuilegium patroni pauperis, cum ecclesia teneatur subuenire pauperibus indistinctè. xvj. q. j. cap. quoniam. & xij. q. ij. cap. aurum? Resp. largius subueniet patrono quàm aliis. cap. cum in officiis. de testa. & not. in c. quicunque. xvj. q. vij. Item pauperes non habent actionem contra ecclesiam: vt not. in c. sicut hi. distin. xlvij. & cap. exigunt. j. q. vij. & per Butr. in cap. j. de emp. & vend. sed patronus habet actionem per cap. quicunque. & cap. nobis. eod.

l Modestè. Habita ratione qualitatis personæ ipsius patroni: argu. l. ius alimentorum. ff. vbi pupil. educa. deb. & magis ei qui quandoque fuit diues, quàm ei qui nunquàm: vt cap. non cogantur. d. xlj.

m Succurrendum. Intellige quando patronus in summa egestate deductus est, vt accidit Perusiæ in nobili ciue de familia Guidalotorum, cui ad extremam inopiam redacto subuentum fuit à magna sapientia noua, in qua habebat præsentationem quorundam scholarium, & quæ fundata fuit à quodam episcopo illius familiæ. Item intellige quando familiæ superest: vt not. in capit. quicunque. xvj. q. vij. & cap. nobis. eod.

Tollitur Ius patronatus cessione, vt putà cum quis id Ecclesiæ, in qua Ius habet huiusmodi, conferendum duxerit [a]. Item si quis Ecclesiam sine sui reseruatione [b] Iuris collegietam [c] fieri patiatur [d], eo amplius constat, si ædes sacræ incendio consumptæ fuerint, vel etiam terræmotu, vel vitio suo corruerint, extingui ius patronatus necesse [e] est. Sed & si patronus ausu nefando Rectorem vel clericum ipsius Ecclesiæ per se, vel per alios occidere, vel mutilare ausus fuerit, tàm alias pœnas [f], quàm Iuris patronatus amissionem [g] substinere debet. Idem iuris est si patronus efficiatur hæreticus: cum enim bona hæreticorum vniuersa sint confiscanda [h], meritò cum ista vniuersitate [i] etiam Ius patronatus interibit.

a Duxerit. Quo casu ecclesia remanebit libera: vt habetur in cap. j. eod. in vj. & idem esset si patronus venderet ius patronatus ipsimet Ecclesiæ: quia adhuc remaneret libera, non ratione cõtractus qui improbatur à iure, sed quia patronus ob delictum suum venit spoliandus. vnde consequenter ecclesia remanet libera, vt per Abb. in cap. quia clerici. eod. in fin.

b Reseruatione iuris. Ergo si reseruabit sibi ius poterit præsentare in ecclesia collegiata, vel coeligere quod satis videtur posse fieri. c. nobis. eod. Sed contra cap. sacrosanct. & cap. Messana. de electoion. Solu. vt ibi.

c Collegiatam. Quod quando accidat, dic vt per Abb. in c. nobis. eod.

d Patiatur. Bene patiatur, quia alias eo intuito nõ potest ecclesia patronata fieri collegiata, vt concluditur in cap. nobis. eod. & in cap. cum accessissent. de constit.

e Necesse est. Quia sublata substãtia necesse est accidens interire. fa. l. si seruum. §. j. ff. de act. empt. & instit. de vsufru. §. fi. fi. fortè idem si ecclesia detineretur ab infidelibus: arg. l. cum loco. ff. de relig. & sumpt.

f Pœnas. Quæ ponuntur. in ca. in quibusdam. §. fin. de pœn.

g Amissionem. Et sic ius patronatus deuoluetur ad ecclesiam cui facta est iniuria. xvij. q. iiij. cap. si quis deinceps. & cap. quisquis. & habetur in cap. in quibusdam. & in cap. ad aures. de pœn.

h Confiscanda. Vt cap. excommunicamus. §. & ij. de hæret. in antiqu. & cap. cum secundum. de hæretic. in vj.

i Vniuersitate. Cum qua, & aliàs ius patronatus transit. capit. ex literis. eod. & supra eod. §. donatione.

DE CLERICIS NON residentibus.

DE CLERICIS non residentibus.

Si conferatur beneficium non idoneo ad residendum, & promissus priuandus est beneficio, & collator conferendi potestate. h. d.

Debent autẽ hi quibus ecclesiastica ministeria sunt committenda tales deligi, qui & residere in Ecclesia, & curam demandari sibi officij per se ipsos [k] valeant exercere: quod si aliter actũ fuerit, & qui receptus fuerit, quod contra sacros canones acceperit amittet, & qui dederit, largiendi potestate priuabitur [l].

Qui sine causa non residet, post monitionem priuandus erit, & quæ sint iustæ causa non residendi. h. d.

Si tamen ab initio idonei ad residendũ reputati, posteà Ecclesias, [m] vel præbendas sibi cõcessas, sine iusta & necessaria [n] causa deserant,

k Per se ipsos. xxj. quæst. j. cap. j. & dist. lxx. cap. sanctorum. & dist. lxxj. capit. clericos. & distin. xcj. cap. Eleuterius. & cap. iij. eod. Quandoque tamen potest quis deseruire per vicarium, vt cum parochialis ecclesia annexa est dignitati vel præbendæ. Item si rationabilis consuetudo aliud induxerit: vt per Abbat. post antiquos in d. c. iij.

l Priuabitur. Non ipso iure, sed per sententiam, ob verbum futuri temporis est, secũdum aliquos in cap. Rodulphus. de rescript. & per Alex. in l. Imperator. ff. de iu. fisci. Sed imo contra quòd ipso iure. c. cum in cunctis. extr. de electio. Sol. illud capitulum procedit solũ in dignitatibus ibi positis, & quando fuit facta collatio patienti defectũ in ętate, in moribus, in scientia, & in natalibus, in aliis verò non habet locum illa pœna quæ imponitur ipso iure, quod autẽ hic dicitur habet locum in conferente beneficium ei qui non valet per se in beneficio residere: aliàs tamen est sufficiens: vt no. Ab. in capit. extra eod. in fin.

m Ecclesias. Sed videtur species simoniæ quod residere in ecclesia vel non residere est causa consequendi fructus, vel non consequendi? Respond. quòd hoc fit lege permittente. ca. cum secundum. de præben. & supra de præben. §. j. vel dic quòd non debet quis residere ad consequendos fructus, principaliter, sed gratia inseruiendi diuinis, in consequentiam tamen consequitur fructus: aliàs si canonicus principaliter accederet ad ecclesiam propter lucrum esset simonia saltem mentalis. not. in cap. vni. de cler. non resid. in vj. & per Abbat. in cap. ex parte ij. de offic. delegat.

n Necessaria. Sed & si subsit huiusmodi necessaria causa debet nihilominus peti licentia ab epo. c. relatum.

relatum.eod & de consecrat.dist.v. cap. non oportet.& not.in cap.inter quatuor.extr.eo. propter necessitatem tamen subito occurrentem posset quis se absentare sine licentia prælati, habetur in d.cap. relatum.& & in capit. inter quatuor. Idem secundum aliquos si consuetudo esset quòd non requiratur licentia, Episcopus autem non dabit licentiam nisi ex causa, & non nisi reliquat vicarium is qui vult abesse, vt per Abb.in ca.fi.eo.& in cap. licet. de præben.& in cap.quoniam. §.j. vt lit.non contesta.

si moniti [a], & congruo tempore [b] expectati [c] non redierint, eis priuari [d] poterunt.

Quæ sint iustæ non residendi causæ.h.d.

Iustæ non residendi causæ sunt, veluti si quis aut Romano Pótifici [e], aut proprio Episcopo [f] obsequium exhibeat [g]. Item si iura, & negotia

a Moniti. Et ista monitio sufficit quod fit per viam simplicis requisitionis, nec requiritur solennis citatio, sed sufficit quòd sit extraiudicialis, Abb.in cap.peruenit.ij.de appel. & in cap.ex tuæ.ext.eod. & in cap.qualiter.eod.tit. & an requirantur plures vel sufficiat vna, per Abb.in cap. cum causam.de offic.deleg.

b Congruo tempore. Quòd erit arbitrio episcopi computandum, qui considerabit circunstantias debitas viarum, & distantiæ. cap. cum sit Romana. de appel.& in c.cupientes.post prin.de elect.in vj.

c Expectati. Puta per mensem post receptionem literarum.c.qualiter.vbi not.ext.eod.

d Priuari poterunt. vt cap. inter quatuor. eod. & habetur in capit. ex parte.eod. & hoc intellige nisi monitus legitimam habeat excusationem superuenientem, ob quam venire non potuerit, vt quia erat infirmus.vij.quæst.j.ca. præsentium. vel ob capitales inimicitias.cap.bonæ.ij.de elect.vel ex alia causa simili:vt in cap.inter.& cap.fi.eod. in quibus casibus si procederetur contra ipsum non præiudicaretur ei:arg.cap.in nomine domini.extr.de testi. & est valde not. quòd impedimentũ superueniens ei qui dedit operam rei illicitæ, non sit ei imputandum, contra.l.ij.ff. si quis caut. sed secundum Ab.in d.cap.inter quatuor. potest dici quod imputabitur isti absentia vt puniatur alia pœna quàm priuationis.

e Romano Pontifici. cap.dilectus.eod.& per Ab. in cap.olim.de verb.signific. seruientes enim Papæ videntur seruire vniuersali ecclesiæ. Sed quid dicemus de eo qui est in seruitio legati de latere? Docto. videntur sentire quod sit idem quo ad suam prouinciam, vide per Abbat.in d.cap.cum dilectus, vbi & quid in seruientibus Archipiscopis.

f Proprio episcopo.c.de cætero.eod Idem in prælatis inferioribus: vt per Abb. in d.cap. de cætero. quotidianas tamen distributiones non habebit, dantur enim non residentibus, aut his qui habẽtur pro residentibus, sed interessentibus tantũ diuinis, vt in d.c.de cætero.& in c.olim.de verb.sig. per Ab.

g Exhibeat. Nota ergo quòd episcopus licitè vtitur seruitio aliquorum suorum canonicorũ, etiam subtrahendo eos ab officio diuino quotidiano, & illi reputantur præsentes, & de numero, no. in cap. ad audientiam.eo. sed non debet esse plures, quàm duo, licet quidam dicant hoc esse arbitrarium.

Ecclesiæ suæ fideliter prosequatur [h], aut si vt studiorum causa [i] abesse possit est alicui specialiter [k] indultum, & si quæ sint aliæ similes [l].

Ad memoriam iuuandam conducit repetitio.h.d.

Hæc de præbendis, & dignitatibus, atque illarum prouisionibus [m] dixisse nos, sufficiat.

h Prosequatur. ca. ex parte.ii.eod. Sed nunquid hic qui abest intentus negotiis ecclesiæ percipiet quotidianas distributiones? & non videtur ca. cum non deceat, de electio.in vj.& not.ĩ. hoc eod. §. in verbo proprio episcopo. In contrarium tamen fac.ca.j. eo.in vj.dic vt ibi.

i Causa. Vera non palliata, vt existentes in studio, sed non intrantes scholas, & non attendentes, non gauderent hoc beneficio, Abb.in cap.j. ante fi. de iudi.per tex.in l.si quis C.de domest. & protect. lib.xij. Idem Bald. in procem. digestorum. & per Cardin.in procemi.Clement.& Archid.in c.de quibusdam.d.xxxj. Idem si inhonestè viueret. Abb. & supradicti per l.agentes. aliàs incipit per id tempus.C.de curi.& stationar.lib.xij. imo fortè si talis absens studiorum causa reuertatur ignarus poterit beneficio priuari, secundum Butr. in c.quanuis. de ætat. & qualit. Sed de quib.studiis intelligenda est hæc litera? & videtur de studiis Theologiæ.cap.fi. de magist.& cap.licet.de præbend. Sed an & de studio iuris scientiæ, & idem videtur.cap.cum ex eod. de electio.in vj.vide per Abb.in c.tuæ.eod.& in ca. licet.eo.tit.& per eundem cons.lxxxix. & per Card. in cle.sanè.§.sanè. in vj. quæst.de statu monach. & hic percipiet etiam quotidianas distributiones si in ecclesia nulli alij sunt prouentus præterquã quotidianæ distributiones, vt not.in d.c.licet. de præb. & per Guil.de monte Laud.in c.vni.de cle.non resi. in vj.Fely.in consi.xviij.Rebuf.in tractat. de priuil. scholar.in priuil.xxxj.num.12.

k Specialiter indultum. Licet hic dicat licentiam hanc specialiter indulgeri, non tamen debet prælatus petenti illam denegare: vt per Doctor. in cap. relatum, eod.& cap.licet.de præbend. Sed imo contra cap.fi.de magistr. vbi ipso iure sine aliqua licentia videtur competere hæc facultas? Sol.vt per Abbat.in d.cap.licet.

l Similes. Vt puta si detinetur quis aliqua corporali infirmitate. cap.ad audientiam.eod.& cap.vni. eod.in vj. Idem si terreretur metu tyranni existentis in loco. Abb.in cap.tanta.de excess.prælat.

m Prouisionibus. Non dicit collationibus, vel institutionibus, sed prouisionibus. latum enim est hoc verbum aptum comprehendere non solum supradicta,

supradicta, verum & electionem, postulationem, & nominationem, & præsentationem. not. in Clem. fin. de electio. Domi. consi. xv. reuerende, & in summa omnem modum per quem ecclesiæ prouidetur. Domi. & Perusi. in cap. cum in illis. §. j. de præbend. in vj. & per Fely. in cap. in nostra. & in c. eam te. de rescript. fac. not. per Bald. in l. Barbarius. ff. de offic. præto. col. penul. Imo hoc verbũ prouideas. no. prouidentiam non solum ecclesiæ impetratę, sed etiam impetrantis. Bald. in capit. fin. de præsumpt.

a Contexam⁹. Arg. quòd rubricæ sunt continuandæ. l. ij. ff. de sta. homi. & quòd continuatio siue subordinatio potest fieri etiam à remotis. l. j. ff. si tab. testa. nul. extab. & not. in rubrica. C. qui admit. & traditur in rubrica. ff. de legat. j. dum tamen interiacentes materiæ nõ sint multum diuersæ. l. ij. §. iiij. C. de iu. vet. enu. quod certè non est hic, vt s. de præben. in princ. & fac. instit. de leg. in prin. & §. fi. institu. per quas personas nob. acquir.

b In memoriam. Quam velut euagatio impedit, ita intellectus ordo artificiosè reformat: vt not. in proœmio institu. ciuil. §. igitur. alioqui labilis est, lege peregre. ff. de acquirend. posses. & l. j. §. si quid autem in tantam. C. de iur. vet. enucle.

c In laicatu. Clericatus enim non est de substantia regularitatis vel monachatus: sed solũ tria vota de quibus habetur in cap. cum ad monasterium. de stat. monach. imo canones antiqui vel non admittebant, vel ægrè admittebant monachos ad clericatum, capitulo nemo. xvj. quæst. j. & per totum.

d Pauca. Respectu eorum quæ traduntur in compilationibus Gratiani, Gregorij, Bonifacij, Clementis, & aliorum, vel etiam multiloquium interdum appellatur breuitas: vt not. in l. fin. C. de vsufruct. & habit.

Verum quia in hoc tractatu diffusè immorati sumus, vt sequentia præcedentibus melius contexamus [a], quædam in memoriã [b] reducemus.

Epilogus totius libri.

Personarũ ergo quidam laici sunt, quidam clerici. Rursus clericorum quidam sunt in sacerdotio constituti, quidam in sacris licet non in sacerdotio, quidam nec in sacris nec in sacerdotio. Eorum rursus qui in sacerdotio constituti sunt, quidam sunt in celsiore gradu, vt Episcopi, quidam in inferiore vt presbyteri. In sacris verò dicuntur cõstituti Diaconi & subdiaconi. Qui verò nec in sacerdotio nec in sacris reperiuntur, ij sunt qui sunt in minoribus ordinibus constituti.

Tam clerici quàm laici possunt esse monachi.

Cæterum quoniam adhuc quidam in Ecclesia sunt, qui non minus in laicatu [c] quàm in clericatu constituti domino deseruiunt: vt sunt regulares ac monachi: restat vt & de his pauca [d] subijciamus.

DE REGVLARIBVS ac monachis [e].

Regulariter valet argumentum à regulari ad monachum, & contra. h. d.

Qvoniam vero siue de regularibus agendum sit, siue de monachis, eadẽ ferè [f] Iura seruantur, ne verbosa fiat euagatio [g], dirigamus sermonem in

DE REGVLARIBVS & monachis [e].

e De regularibus & monachis, cum copula ponatur inter diuersa, dubitari potest qui sint regulares, & qui monachi, & quidem regulares dicuntur omnes qui regulam & tria substantialia vota cuiuslibet religionis approbatæ profitentur, videlicet paupertatem, castitatem, & obedientiam: vt in cap. cum ad monasterium. de statu regu. & in hoc monachi cum regularibus conueniunt. Vnde hoc respectu aliquando monachorum appellatione omnes regulares continentur. Ab. in cap. ij. in princ. de postul. per illum tex. ibi. & per tex. in ca. j. & cap. monachi. xvj. quæst. j. sed dissident in eo quòd quo ad cætera votis exceptis, regulares sunt cuiusdam laxioris regulæ, vt habetur in cap. quòd Dei timorem. de stat. monacho. & in §. fugitiuos. j. eod. Alij verò licet aliqua promittant, non dicuntur propriè monachi, vel regulares, vel regulam habere: sed potius certum viuendi modum, licet modus ille sit ab Apostolica sede cõprobatus, & de hoc not. in Clement. j. de relig. do. & in Clem. cum ex eo. de sent. excom. & per Abbat. in rubrica. eod. vbi infert an & quando dispositio loquens de regularibus, comprehendat fratres de tertio ordine, iesuitas, & mulieres mantellatas, & similes.

f Ferè. Quia non per omnia eadem seruantur: ita cum regulares regulæ interueniant laxiori, & possint parochialibus ecclesiis præponi. cap. quòd Dei timorem. de stat. monach. fac. §. fugitiuos. j. eo. & capit. ij. de postulat.

g Euagatio. Simile est instit. quòd cum eo qui in aliena potestat. & est argu. contra legentes, & consulentes, qui vtuntur multiloquio. fac. l. ij. §. contrarium. C. de iu. vet. enucl. & quòd habetur in l. ampliorem. §. in refutatoriis. C. de appel. & Aut. de referend. post princip. & in Authent. de tabel. post medium. & cap. tales. distinct. xxiij. licet pro illis faciat l. antiquitas. & quòd ibi not. C. de vsufruct. & hab. & §. fin.

personas monachorum, idem etiam [a] intellecturi & de regularibus cæteris. Nam si quid in iis [b] propriè seruetur, separatim ostendemus [c].

Ex triplici capite quis fit monachus, & impubes à patre traditus monasterio, post annum pubertatis, potest redire ad seculum si velit. h.d.

Monachi [d] fiunt aut ex paterna deuotione, aut ex propria professione, aut ex voti emissione. Ex paterna [e] deuotione monachus quis efficitur cum pater filios impuberes monasterio offert [f]. Quo casu si impuberes sacram tonsuram, vel velamina susceperint quintodecimo [g] ætatis anno moneri debent, & inquiri vtrum in ipso habitu permanere cupiant, si permansuros se professi fuerint [h], vel professionem à se prius factam ratam habuerint [i], vlterius pœnitendi locum non habebunt. Si verò ad secularem habitum reuerti maluerint, redeundi licentia concedenda erit, quia satis inutile est, vt coacta [k] seruitia Domino præstentur. Qua etiam ratione constitutum est ne quis inuitus [l] ordinari debeat.

Si impubes præter parentum voluntatem monasterium fuerit ingressus, possunt parentes intra annum reclamare, secus si sit pubes. h.d.

Quòd si impubes præter parentum voluntatem tonsuram accepit monachalem, parentes [m] id factum irritare [n] valent, sed si intra annum ad proprium Episcopum, vel alium competentem iudicem

& §. fin. in fi. supra titulo proximo.

a Idem etiam. Nam similium eadem est disciplina, vt hic, & instit. quod cum eo qui in alie. in prin. & ff. de in rem vers. l. iij. §. proinde. & §. quoties.

b In iis. Scilicet regularibus.

c Ostendemus. Quod facit infra eo. §. fugitiuos.

d Monachi, &c. Sumitur ex cap. monachum. xx. q. j. & fac. cap. cum virum. ext. eodem habetur per Doctor. in capitu. ij. eodem.

e Ex paterna, &c. Dictio ex, quæ hic ter inculcatur, non semper vniformiter aut propriè sumitur: nam cum impropriè remotam causam significet, vt in l. j. §. ex incẽdio. ff. de incen. rui. & naufr. vbi Bart. & propriè propinquam. vt in l. nõ dubium. C. de ll. & in l. j. C. si ser. extero. ve. & per Abbat. in cap. qualiter. de electio. & per Bart. in l. prætor. §. j. ff. de bon. aut. jud. possid. hic & impropriè sumitur & propriè, impropriè. quo ad paternam deuotionem vel votum simplex, hoc enim quo ad monachationem habet se potius inchoatiuè quàm perfectiuè, quo verò ad professionem, vel solenne votum sumitur, propriè, & causam designat proximam, cum ista faciant quem monachum verè & irreuocabiliter vt infra eod. per tot. alio tamen loquendi modo vtitur text. in cap. monachum. xx. quæst. j. vnde sumitur.

f Offert. Sed an id possit matre inuita, vel mater inuito patre? quidam quòd præfertur voluntas contradicentis. l. Sabinus. ff. com. diui. cap. in re communi. de re. iu. in vj. Alij quòd voluntas patris: arg. de patri. potest. in princ. instit. prima communior. nec enim in spiritualibus patria potestas est magnopere in consideratione secundum Innoc. & alios in cap. ij. eod. cum Deus sine distinctione præceperit honorari patrem & matrem. faciunt not. in cap. j. xx. quæst. j. Sed an sola mater patre non contradicente. Respond. commun. quòd sic & pro hac fauor religionis. l. sunt personæ. ff. de reli. & sump. fun. Sed an pater qui habet filium in potestate patris sui, & sic aui possit offerre auo inuito? commu. quòd possit: vt in d. cap. ij. vide quæ not. Abb. in cap. officij. de electio.

g Quintodecimo. Hodie decimoseptimo, cum per Concilium Tridentinum nemo profiteri possit ante xvj. annum. & anteà facta professio nullum pariat effectum, vt in sessi. xxv. sub titu. de regul. & monial. cap. xvj. vnde tollun tur not. in cap. illud. xx. quæst. j. & in ca. j. de cler. per sal. prom. per Abbat. Sed nunquid aliquis petere restitutionem in integrum? argu. quòd sic. cap. ad nostram. eod. Tu dic contra, nec enim deceptus est qui Christo se coniunxit, & in talibus censetur quis maior, vt & in matrimonio. capitu. ex parte. de restit. spol.

h Professi fuerint. Expressè vel tacitè: vt j. eod. §. per propriam. & in cap. cum virum. eod.

i Habuerint. cap. significatum. de regula.

k Coacta. Argum. quòd quis ad bonũ cogi non debet. hilarem enim datorem amat Deus. Sed si filius oblatus potest exire, quid operatur oblatio? quod ante pubertatem non poterunt exire sine consensu parentum quod posset nisi interuenisset huiusmodi oblatio: vt not. in cap. ij. & cap. significauit. eod.

l Inuitus. cap. vbi dist. lxxiiij. & per tot.

m Parentes. Sed an & tutores. Fed. tenet tutorem posse quidem reuocare pupillum à monasterio, sed non offerre. Innoc. contra, cum contrariorum sit eadem disciplina, vide per Abb. in cap. ij. eo. & facit quod legitur. xx. q. ij. cap. ij.

n Irritare. Nota ergo quòd impubes inuitis parentibus monasterium ingredi, nec per ingressum factum ante eam ætatem, desinit esse in patria potestate, secus postea. xx. quæst. ij. cap. j. & cap. ij. Sed quid erit contra si parentes velint offerre impuberem inuitum. Innocen. quòd non valet oblatio. & quòd quandocunque poterit impubes exire: sequitur

non reclamauerint reuocare amplius non poterunt [a]. Si verò in grandiori ætate [b] adoleſcentes ſeruire Deo elegerint, non eſt poteſtas parentibus prohibendi [c].

Profeſsio eſt duplex, tacita, & expreſſa, & poteſt fieri etiam ante annum h.d.

Propria profeſſione monachus efficitur quis aut expreſſè aut tacitè. Expreſſe vt ſi quis poſt annũ [d] probationis habitum ſuſcipiens monachalem regulis monaſterij obſtringi ſe velle profitetur [e].

Profiteri poteſt quis etiam ante annum ab ingreſſu. h.d.

Si tamen antè tempus [f] probationis regulariter præfinitũ, is qui conuerti deſiderat habitum recipit, & profeſſionem emittit: Abbate [g] per ſe vel per alium profeſſionem recipiente regulari obſeruantia obligatur [h], & verè monachus eſt cenſendus.

Ex cauſa poſt annum poteſt profeſsio differri, vt ſi ingreſſus monaſterium ſit incognitus. Et ſeruus triennio in monaſterio commoratus, per monachationem ſit liber. h.d.

Quemadmodum autem diſcretus Abbas ex cauſa [i] ante probationis

tur Abb. in cap. ij. eod. arg. cap. ij. xx. quæſt. j.

a Non poterunt. Niſi ita longe abſit monaſterium, vt intra annale tempus non poſſit inueniri, tunc enim maius ſpacium habebit. arg. xvij. q. ij. ca. ſi quis incognitus. & not. in capit. ij. xx. quæſt. j. Sed à quo tempore curret annus iſte? Item nunquid erit continuus ita quòd cedat ignoranti? Reſpon. vt not. in d. c. ij.

b Ætate. Id eſt, adoleſcentia, quòd ſatis exprimit.

c Prohibendi. Soluitur enim per talem ingreſſum patria poteſtas: vt not. in cap. j. xx. quæſt. j. & in l. ſi ex cauſa. §. Papinianus. ff. de mi nor. & per Abb. poſt alios in capit. ij. eod. mortuus enim quo ad mundum fingitur. xvj. quæſt. j. cap. placuit. Idem eſſet ſi pater intraret monaſterium, nam incontinenti ſoluitur patria poteſtas: quia cum pater tranſeat in poteſtatem Abbatis, non poteſt alium habere in poteſtate. l. ſi arrogator. ff. de adopt. not. in Aut. Ingreſſi. & in Auth. ſi qua mulier. C. de ſacroſanct. eccleſ. facit. cap. cum ſimus. eod.

d Poſt annum. Poſt tamen ætatem legitimam concor. cap. ad Apoſtolicam. eod. & cap. Conſaldus. xvij. quæſt. ij. quandoque ſtatuitur biennium. xix. quæſt. ij. cap. monaſteriis. quandoque triennium vt j. eod. §. proximo. & cum iura varia ſint circa temporum cõſtitutionem, videtur id eſſe arbitrarium, quod ſatis per Doctor. admittitur. in d. cap. ad Apoſtolicam. licet quidam inter caſum & caſum diſtinguant, regulariter tamẽ ſeruatur ſpacium anni. Sed an dicatur annum compleuiſſe, qui poſtquam ſtetit in monaſterio per ſex menſes exiuit, & interuallo interpoſito ſtetit per alios ſex menſes, & ſic poſſit ad profeſſionem recipi? & videtur poſſe: argu. l. ſi. §. qui ſæpius. ff. de abig. In contrarium fac. l. interdum. §. quoties. ff. de publi. & hoc tenet Abb. in d. capitu. ad Apoſtolicam. licet quidam primam teneant.

e Profitetur. Per quæ autem verba poſsit profeſſio fieri, & quæ ſint de illius ſubſtantia, habetur per Doctor. in cap. porrectum. eod.

f Ante tempus. Sed contra: quia profeſsio facta ante annum non tenet. ca. Conſaldus. xvij. quæſt. ij. iuncto. cap. vides. diſtin. x. & cap. quæ contra ius. de re. iu. in vj. & l. non dubium. C. de ll. Item contra de cap. ij. & cap. iij. eod. in vj. Solu. hic legis prohibitio non habet perpetuam prohibitionis cauſam, ideò actus in contrarium geſtus non annullatur, not. in d. cap. vides. & in cap. tua. de ſponſ. duorum. & per Abb. in cap. ad Apoſtolicam. extra eod. Vel dic ſecundò quod prohibitio de qua in contrario cum concernat ſolum fauorem prohibiti, habet vim exhortationis tantum, & cum concernat fauorem prohibiti, non mirum ſi poteſt per eundem renunciari. fac. diſtin. iiij. §. hæc. & ſi legibus. l. ſi quis in conſcribendo. C. de pact. Vel aliter dic, quòd vbi prohibitio ſit ſimpliciter fauore prohibiti non impeditur obligatio, quæ quæritur Deo principaliter, ſed tantum obligatio quæ quæritur homini: quia in dubio non videtur de hoc lex cogitaſſe. fac. ca. debitores. de iureiuran. Aliter etiam ſol. Ioan. And. vt habetur in d. cap. ad Apoſtolicam. diſtingue tamen hanc materiam, vt habetur in d. cap. ij. & capit. iij. eod. in vj.

g Abbate. Sed nunquid ſolus Abbas ſine capitulo poteſt recipere quem in monachum, & videtur poſſe. cap. ad Apoſtolicam. eod. & videtur innuere hæc litera. Plures contra quòd imo de neceſsitate teneatur requirere conſilium capituli: aliàs receptio non valeat: vt habetur in cap. nouit. ext. de his quæ ſi. à prælato. tale tamen conſilium non tenetur ſequi, vide per Abbat. in cap. porrectum. eod. & quod not. in cap. ſi. eo. in vj.

h Obligatur. cap. non ſolum. & cap. conſtitutione. eod. in vj. quæ ſunt contra. Solu. licet in monaſterio mendicantium ante annum profeſſus non obligetur, in ſpem eorum religioni, obligatur tamen in genere ad religionem, quam elegerit, & hoc ſpeciale eſt in mendicantibus, de quibus non loquitur hic.

i Ex cauſa. Iuſta & rationabili non autem ſi inhiet ad patrimonium monachandi, nam hoc caſu licet profeſsio valeat, reſpectu tamen finis male faceret, & ob id bona monaſterio non applicarentur. cap. conſtituit. xx quæſt. iij. Abb. in capit. præter. de offic. deleg. & in cap. in præſentia de proba. & in c. cum dilectus. de his quæ vi. met. cauſ.

Tempus

tempus [a] professionem recipere potest, ita ex causa interdum proferre [b]. Vnde si quis incognitus monasterium ingredi voluerit, ante triennium [c] monachalis habitus [d] concedendus nō erit, ne si fortè post annum statim præstetur, posteà seruus, aut aliàs inhabilis [e] ad monasterium deprehendatur [f]. Quod si seruus [g] per triennium [h] in monasterio cōmoratus, posteà monachus effectus fuerit ex hoc liber etiā efficietur.

Ordinatus ignorante domino si fiat monachus fit liber, alias dominus potest intra annum recipere seruum. h.d.

Quinimò si prius ignorante domino ad sacra ministeria ordinatus monachus fieri elegerit, iugum seruitutis euadet [i]: aliàs intra vnius anni spatium domino & seruilem fortunam probare [k], & seruum suum recipere licebit.

Prædicatores minores, & mēdicantes, non possunt profiteri ante lapsum anni, & recipientes professionem puniuntur. hoc dicit.

Quod tamen de facultate recipiendi ante annum professionis dicitur, non est perpetuū. Prædicatores enim & minores [l], alijq; mendicantium [m] ordines ante annum [n] probationis elapsum quenquam ad sui ordinis professionē, vel seculi renunciationem faciendam, recipere non possunt. quòd si fortè contra fecerint, & is qui sic receptus fuerit eorundem ordini minime alligabitur, & receptores à receptione ad professionem quorumlibet suspensi, tam excommunicationi, quàm aliis pœnis [o], quę huiusmodi regularibus pro culpis infligi solent [p], grauioribus subiiciendi erunt.

Delatio habitus tacitam ostendit professionem, & vnusquisque debet se conformare cum habitu quem gerit. h.d.

Tacitè ꝓfitetur quis, cùm idoneis coniecturis [q] apparet, quòd per-

a Tempus. Scilicet ordinarium vnius anni, cum alioqui sit arbitrarium: vt not. s̄. eod. §. proxim. & in cap. Consaldus. xviij. q. ij. & innuit hæc litera.

b Proferre. Id est, protelare. & in longius ducere, fac. quia contrariorum eadem est disciplina.

c Ante triennium. Sed cum iste depræhensus seruus furtum fecerit sui corporis, quomodo rē furtiuam vsucapit triennio, cum nec spacio longi temporis possit seruus fugitiuus præscribi: vt l. j. C. de ser. fugit. Respond. operatur hoc fauor ecclesiæ. posset tamen dici quòd ecclesia debet recompensare damnum domino. xiiij. q. vj. c. comperimus. simile est in c. quęst. xvij. quæst. iiij.

d Habitus. Videtur ergo quòd tempore probationis debeat esse in habitu priore & proprio, non monachali. cap. legem. dist. liij. & c. multos. dist. liiij. & cap. super eod. ext. qui cler. vel vouen. probabilius tamen videtur quòd debeat esse in habitu monachali cum non aliter possit experiri asperitatem ordinis, & quòd hic dicitur cōcedendus non erit, intellige cum effectu, ita vt eum reijcere non possit: vt not. in c. fin. xvij. quæst. ij.

e Inhabilis. Puta [illegible]eratus ære alieno. de quo dic vt latè per Anton. de Butr. in capit. j. de obligat. ad ratiò. redden.

f Deprehendatur. Caueri ergo debet quòd infirmari vel vituperari potest. supra. qui promou. non pos. in princip.

g Quod si seruus. Sumitur ex ca. si seruus. ij. versi. debent enim. distinct. liiij.

h Per triennium. At ad clericatum, extra claustrum annus sufficeret. vt not. in cap. seruus. ij. versi. debent enim. distin. liiij. diuersitatis ratio est: quia clerici sunt in publico, monachi latent.

i Euadet. Nota ergo hic quòd in habentibus symbolum facilis est transitus, nam hic seruus si fiat de laico monachus licet domino illum intra annum recipere vt hic & in cap. si seruus. dist. liiij. sed si fiat primo clericus & postmodum monachus remanet monachus etiam domino inuito, forte hoc operatur characteris impressio, nō tamen vt in seruitute. sic à contractu vel delicto ante ingressum perpetrato liberaretur, vt per Abb. in c. j. de eo qui furt.

k Probare. Puta probando quòd illum cœpit in bello licito. nam & fideles ita capti serui fiunt, vt per Abb. in ca. j. de conuer. in fid. licet consuetudo non videatur hoc seruare, vel alio modo legitimo. & fac. c. si seruus. dist. liiij. Annus autem iste incipit domino currere à die scientiæ non autē ordinationis ipsius serui: vt not. in d. c. si seruus.

l Et minores. cap. ij. & cap. iij. eo. in vj.

m Mendicantium. cap. iij. eod. in vj.

n Ante annum. Sed an post annū præsumatur professio nisi probetur. Respond. negatiuè cum sit facti, & ita Abb. in ca. nuper. de testib.

o Aliis pœnis. No. quòd quis multiplici pœna punitur. Ratio: quia altera per se non sufficiebat, not. in cap. at si clerici. in fi. extra de iud.

p Solent. Inspecta ipsa consuetudine, & ordinationibus quæ sunt secundum regulam.

q Coniecturis. Quales sunt quæ hic ponuntur statim, vel quia ipsemet fuit confessus, vel confitetur nunc quòd voluit relinquere seculum secūdum Innoc. & Hostien. in capit. statuimus. eod. vel quia dimisit beneficium quod habebat nō protestando

quòd

quòd non intendit per hoc dimittere seculum, vel de bonis propriis disponendo. vt no. in ca. consulti. & capit. statuimus. in antiquis & in capit. non solum. eod. in vj. habitus ergo etiam nouitiorum cum proposito mutandi vitam obligat quem religioni, saltem in

petuo vult domino in religione [a] seruire, & vitã ducere monachalem, vt putà habitum post annum [b] retinendo, vbi is nouitiis, & professis, communis & indistinctus [c] est, vel professorum [d] habitum suscipiendo, vbi is distinctus habetur. Vnde [e] & Toletano Concilio [f] inductum est, vt clerici qui se fingunt [g] habitu, & nomine monachos, & non sunt, corrigantur, & veri monachi [h] fiant.

Ponit differẽtiã inter expressam, & tacitã professionem. h. d.

Vtrum autem quis expressè professus fuerit, an tacitè interdum [i] multũ interest. Expressa enim professio etiã seculari habitu non mutato [k], illi religioni præcisè [l] obligat quam quis professus fuerit. Tacitè verò facta infra probationis annũ, per habitus qui profitentibus tantum datur susceptionem, non illi specialiter, cuius est susceptus habitus, sed generaliter religioni recipientem obligat, dum tamen legitimæ sit ætatis ac sciens & prudẽs [m]

genere, vt non possit ad seculum amplius redire. Sed an talis vsque adeò fit verus monachus, vt matrimoniũ postea contractum non teneat? Respondeo vt latè not. per Abb. in d. ca. consulti. & per eundem in ca. consuluit. qui cler. vel vouent.

a In religione. Scilicet approbata, ca. vni. de voto in vj. & Cle. j. eod. secus ergo si extra religionem quantocunque tempore portauerit talem habitum: vt in cap. vt clerici. eo. & in Clem. eos. eod. vbi not.

b Post annum. Scilicet completum, licet non excesserit: vt not. in Cle. eos. eo. debet ergo is qui non vult obligari talem habitum intra annum deponere, quod intellige de pubere, & de eo qui sponte recepit, vel saltẽ portauit, vt ibidẽ not. Item intellige nisi deferens contrariũ fuerit protestatus: vt per Ab. post antiquos in c. vt clerici. eo.

c Indistinctus. Etiam si esset aliqua distinctio latens; vt quia licet non sit differentia in colore & scissura, differentia tamen est, quia habitus professorum benedicitur non autem nouitiorum, vel quia habitus professorum datur ante altare, nouitiorum in alio loco, vel quia habitus professorum datur per Abbatem, nouitiorum per alium, & hãc materiam intellige vt habetur per Abb. in capit. ex parte. eod. & in Cle. eos. eod. vbi copiosè scribitur.

d Professorum. Hoc casu secundum Abb. in cap. ad nostram. eo. in fin. debent quatuor concurrere, scilicet diuersitas habitus, scientia, libera voluntas, & tridui perseuerantia, quibus concurrentibus obligatur quis religioni in genere uõ in specie. Idem tenet Abb. in cap. super. eod.

e Vnde. Id est, hac ratio- delationis habitus, de qua dixerat immediatè.

f Concilio. Vt in c. vt clerici. ext. eo.

g Fingunt. Ex causa non honesta, puta iocosè, vel causa explendæ libidinis: not. per Glos. & Abb. in c. ex tuarum. de priuil. & fac. xxvij. q. j. c. vidua, & c. ex literis. de sponsal. Vel intellige de his qui deferunt habitum ext. monasterium, secundũ Host. & Inn. quos sequitur Io. And. in Cle. eos. eod. & ponit Abb. in c. porrectum. eo. Vel loquitur de his qui protestantur quòd per delationẽ habitus non intendunt profiteri, vt per Abb. in capit. vt hi qui. eod. Vel intellige de his qui ingrediũtur monasteriũ, vbi nõ seruatur regula antiqua: vt ibidem per eundem, & de hoc latè per Archid. & alios in cap. quod interrogasti. dist. xxvij.

h Veri Monachi. Supple vel veri clerici, vt in c. vt clerici. eo. vnde sumitur. datur enim optio vtrũ velint esse clerici vel monachi. simi. in ca. cũ causam, de elect. & argu. xvj. q. j. c. nemo potest. arg. contra xxvij. q. j. cui duo. & ca. quid interrogasti. distin. xxvij. Sol. vt not. in d. c. vt clerici. & not. hic, & in c. tuarũ. de priui. vbi glo. & Ab. quod vbi cõstat de animo deferẽtis habitũ, scilicet quòd non intendit profiteri, talis delatio quantũuis diuturna non inducit professionẽ. Secus tamen si quis monialium habitu indutus in monasterio monialiũ profiteretur: quia secundũ Io. And. quẽ etiã sequitur Ab. in d. c. tuarũ, valet talis ꝓfessio, licet is cõpellatur intrare monasteriũ monachorũ.

i Interdum multum. Interdũ etiam nihil quo ad quædã, vt ecce professio tacita inducta per lapsum anni non habet triduum ad pœnitendũ, prout nec expressa, licet aliud sit in tacita quę per assumptionem habitus intra annum inducitur: vt no. in c. iij. eo. in vj. vnde sumitur. item quo ad dissolutionem postea contracti matrimonij nihil inter expressam & tacitam interest; quia semper dirimit, Io. And. in d. c. iij. Abb. in cap. cum virum. eo in anti.

k Non mutato. c. sicut. eo. in antiq. ca. iij. eo. in vj. habitus enim non facit monachum sed professio regulæ, c. porrectum. de regulari.

l Præcise. Id est, absolutè, & necessariò, & sine distinctione: vt no. in c. cõtra Christianos. de hære. in vj. & per Ab. in c. ex parte. de rescr. fac. l. miles. §. decem. ff. de te iudi & l. sed & hæ. §. pen. ff. de procur. & de hoc verbo traditur per Legistas in l. omnes populi. ff. de iusti. & iur. & in l. stipulatus sum damam. ff. de verb. obli. per Bal. in Aut. hodie. de iudi. & in l. ij. C. de execut. re. iud.

m Sciens & prudens. Secus si forte laboret fu-

rore, c. sicut. eo. vel inuitus deferat ca. cum virum. eo. & xx. q. iij. c. præsens.

a Triduo. Similis dilatio temporis in l. fin. C. de erro. aduo.

b Probationis annum. Sumitur ex c. beneficium. eo. in vj. & per hanc literam dici posset quòd si minor xiiij. ann. religionem ingrediatur beneficiũ suum ante finẽ anni xvij. stante concilio Triden. sess. xxv. sub titulo. de reg. c. xvj. cõferri non poterit: vt not. per Io. And. in d. c. beneficium.

c Conferendum. Imo contra cap. ex trãsmissa. de renun. vbi tenuit collatio facta, intra annum probationis. Sol. vt no. in c. beneficium. eo. in vj. & idem erit si ingressus non habeat quidem ius in re, sed ad rem tantum: quia eadem ratione tale ius non creditur perire, vt ibidem ab eodem not. Sed nunquid contra cõstituto in probatione poterit beneficium cõferri. & nõ puto, cũ hic sic statu dubius l. qui status. ff. de re mili. & l. qui de libertate. ff. de lib. cau. & quia p hoc induci posset ad religionẽ dimittendã, quod esse nõ debet, xij. q. ij. c. bonæ rei. & ca. quorundã. de elect. & c. cũ & plantare. de priui. quod intellige de beneficio quod per regulares possideri non posset, ad episcopatũ autẽ in seculari vel regulari Ecclesia eligi posset, c. nullus. de elect. in vj. & §. propterea. infra eo. Sed nunquid talis vocandus erit ad electionem Episcopi sede vacante. si sit in monasterio vicino? Resp. vt prolixè not. in d. c. beneficium.

d Portione. Sed quid fiet de reliqua portione, respondeo secundum aliquos, reseruabitur constituto in probatione, licet actualiter dari non debeat, nam sic nõ bene probaretur. Alij quòd in vtilitatem Eccle. expendetur. Alij aliter, vt no. in cap. beneficium. eo. in vj.

e Beneficio. Etiam si sit curatum.

f Assensus. Et in his terminis est fortè intelligendum. ca. ex transmissa. de renunt.

g Professionem. Non solum expressam, sed etiã tacitam, c. beneficium. eod. in vj.

h Compos mentis. Licet sit corporis impotens, infirmitas enim quantũuis grauis nullitatẽ actus non inducit, nisi mẽtis exilium inducat. c. ex transmissa. vbi Ant. & Ab. de renunt. facit. c. Gonsaldus. xvij. q. ij. sed furiosus etiam si benefaciat sanẽ mẽtis nõ præsumitur. c. sicut. vbi Abb. eo. fac. not. per Legistas in l. furioso. C. q test. fac. poss.

i Emisit. Vel furore liberatus ratũ professionẽ habuit, vt c. sicut. eo. sed an sufficiat tacita ratihabitio? respondeo vt not. per Abb. in d. c. sicut in fine.

k Compellendus. Quia debet prælaturam dimittere, & monasterium ingredi, licet postea canonicè electus episcoparum recipere possit, c. per tuas. de vo. & vot. red. & ex hoc nota differentiã inter matrimonium carnale & spirituale: nam carnale tollit votum prius emissum matrimonio non consonum. ca. j. de voto & voti red. in vj. secus in spirituali, vt hic, & in d. c. p tuas. hã inter Episcopũ & Ecclesiã cõtrahitur matrimoniũ spũale, c. ij. de transla. & c. inter de corep. vsu. subl. §. j. & tamẽ per hoc matrimoniũ nõ est sublatũ votũ religionis præcedens, & sic carnale videtur fortius. Sed contra videtur c. qui post. eo. in vj. & infra eo. §. proxi. Sol. vt ibi in verb. remanere. An autẽ quod dicitur habeat locũ in alijs dignitatibus diuersis ab Episcopatu, vide per Ab. in d. c. p tuas.

l Intranda. Nota verbum: quia aliud est religionem profiteri, quod potest fieri etiam habitu non mutato, c. sicut. & c. porrectum eo. in antiq. & c. cõstitutionem. eo. in vj. quia habitus, & c. aliud vouere de intrando vel profitendo & tunc loquitur hic, & c. qui post. eo. in vj. sicut & diuersum est vendere à promissione de vendendo.

m Laxiorem. Quia de arctiori nõ dubitatur: quia etiam quòd esset professus posset ad strictiorem transire c. licet, eo. voluntas enim & propositũ non infringit, qui commutat in melius, ca. peruenit. de iureiu. ca. scripturæ. de vo. & vot. redemp. & sic non esset locus tunc pœnitentiæ imponẽdæ. de qua hic secundum Archi. vt not. in c. qui post. eo. in vj.

n Remanere. Sed contra supra. eo. §. proxi. & ca. per tuas. de voto & voti redempt. vbi coniugium spirituale

triduo [a] in eius habitus delatione perseueret.

Beneficiũ nõ vacat per religionis ingressum ante professionem, nisi de consensu ingressi. h. d.

Et si contigerit eum qui religionem ingreditur beneficium retinere, intra probationis [b] annum non erit alicui conferendũ [c], sed interim per alium assignata sibi congrua de prouentibus portione [d], beneficio [e] inseruiendum erit, si tamen ingressi ad id accedat assensus [f], aut quòd vitã mutare voluerit liquidò appareat, aut legitimam professionem [g] emiserit beneficiũ alteri liberè cõferri poterit.

Qui vitam regularem vouit monasterium ingredi debet non obstante quòd fuerit prælaturam consecutus. h. d.

Is quoque qui votũ de ingressu religionis compos mentis [h] emisit [i] vt monachus fiat cogendus erit. Vsque adeò enim Deo voti ligat emissio, vt etiam si quis post votum prælaturã fuerit consecutus, Domino tamẽ pmissa reddere sit cõpellẽdus [k].

Per votũ solẽne derogat simplici

Illud quæri potest. Si quis post votum de certa religione intranda [l] emissum aliam religionem etiã laxiorem [m] ingrediatur, & in eadẽ profiteatur, ibidem ne possit voto non obstãte ptiore licitè remanere [n]?

in qua ſpecie cum per ſecundum ſolenne votum priori ſimplici derogari potuerit, reſponſum eſt poſſe monachum in ea religione, in qua profeſſus eſt remanere: eidem tamē pro voto non completo, pœnitentiam [a] imponendam.

Votum ſimplex & ſolenne, quæ h.d

Eſt autem [b] in propoſito votum ſimplex quod non eſt aliqua profeſſione munitum. Solenne verò eſt, quod quis per profeſſionem tacitam, vel expreſſam comprobauit.

Semel factus monachus, cogitur remanere in monaſterio. hoc dicit.

Is igitur qui legitima in ætate conſtitutus, habitum ſemel [c] induit ſpontè [d], religioſum propoſitum vltro ſuſceptum, deſerere nō poterit, ſed proprio Abbati [e] obediens in caſtitate in proprio deget monaſterio.

Monachus nō poteſt aliquid proprium habere, nec contra hoc poteſt Papa diſpenſare h.d.

Sed nec aliquid proprium [f] poſſidere debet, & ſi quid habet totum in continenti reſignabit. Nam abdicatio proprietatis, adeò eſt annexa regulæ monachali, vt contra eam [g] nec ſummus Pontifex [h] poſſit licentiam indulgere. Et ſi proprietas apud quēquam inuenta fuerit in morte, is eſt Chriſtiana ſepultura priuandus [i] & ſepultus exhumādus [k], prout etiam beatus Gregorius, ſe feciſſe narrat.

Poteſt monachus tranſire ſolum in arctiorem religionem. hoc dicit.

Sed nec temerè [l] monachus de monaſterio in monaſteriū [m] migrare permittendus eſt,

ſpirituale quod nō videtur minus eſſe efficax profeſſione, nō præiudicat ſimplici voto de religione intrāda, imo debet quis prælaturā deponere vt votum impleat. Sol. in cōtrariis promotus habebat conſcientiam erroneam, quā deponere non poterat, vnde erat ſequēda, facit quod no. in c. per tuas. de ſimo. vel. vt per ſol. Ab. in. c. per tuas. eod.

a Pœnitentiā. Quæ tanto debet eſſe durior quāto fuit votū manifeſtius. ca. vni. de vot. & vot. red. in vj. cap. j. de pœnit. & remiſ. & not. xxij. q. iiij. ca nemo. & diſt. lxxxj. c. clericus ſolus. & d. xix. ca. Anaſtaſius. & ca. de homine. de celeb. miſſ.

b Eſt autem. c. vni. de vot. in vj. vnde ſumitur.

c Semel. Imo contra: quia adhuc habet triduum ad deliberandum poſt talis habitus ſuſceptionē, c. ad noſtrā. eo. Sol. hic in eo qui prius nouit ingreſſum religionis, & poſtea habitum ſuſcepit, ibi in eo qui exorſus eſt à ſuſceptione habitus, & cum dubitari poſſit quo id animo fecerit, ideò datur triduum ſecundū Abb. in contrario. vel in cōtrario fuerat quis illectus, & erat vicinus pueritiæ, & nō fuerat in ꝓbatione, vt no. in c. proclinius. xx. q. iij.

d Sponte. Secus ſi coactè, c. j. & quæ ibi Doct. & c. ad noſtrā. eo. & xx. q. j. c. ſicut. & q. iij per to. dummodo talis ſit coactio quæ cadat in cōſtantem virum, c. cū dilectus, quod me. cauſa. ſed & conditionalis coactio impedit, c. prolatum. quod me. cauſa. niſi quis ex timore propter maleficiū intraret religionem, vt not. in c. j. d. q. iij. Sed cōtra videtur quia coacta volūtas, volūtas eſt, c. meriro. xv. q. j. l. ſi mulier. ff. quod me. cau. reſpondeo in hac materia debet eſſe ſpontanea. fac. no. in c. abbates. quod met. cau arg. cōtra in c. maiores. §. itē qu æritur. de bapt.

e Abbati. Sine cuius licētia nec literas quidē audebit à quoquā recipere: vt per Ab. in c. cū I. & A. de re iudi. & aliter faciens vel delinquēs punietur ſolo Abbatis, arbitrio ſine conſenſu capituli. Ab. in c. reprehenſibilis de app. ſed latius per eundem in ca. Ioannes. eod.

f Propriū. De facto & tanquā propriū, ſed qō dicet monachus propriū habere? Reſpō. ſecūdum Io. And. & Ab. in c. cum ad monaſteriū. de ſtat. mona. quādo nō habet adminiſtrationē, & aliquid tenet illud celādo Abbati. Vnde ſi habet adminiſtrationem, vel eſt in ſtudio cum licentia ſuperioris licitè aliquid detinet, nec ob id dicitur habere proprium ſi paratus ſit illud dimittere ad nutum ſuperioris. facit, q a idē videmus in ſeruo, qui non dicitur habere aliquid proprium, licet habeat peculium. l. quam Tuberonis. ff. de pecul. & per Abb. in c. Ioannes. eod.

g Contra eam. Etiā ſi ſibi fuerit aliquid relictum: quia non debet illud capere ſine licentia ſuperioris, cum tale relictū acquiratur monaſterio, ſecundum Abb. in cap. cum ad monaſterium. eo. & latius in ca. ij. de ſta. mon. & de hoc vide Concilium Tridentinum, ſeſſ. xxv. in tit. de regularibus cap. ii. & ca. iij.

h Summus Pontifex. Aliqui dicunt quòd Pōtifex poteſt prius facere de monacho nō monachum, & eidē poſteà permittere vt poſſit habere proprium.

i Priuandus. Niſi in puncto mortis oſtenderit contritionem: arg. c. à nobis. de ſententia excom.

k Exhumandus. Si poſſit fieri ſine ſcandalo cap. ſuper. de ſta. monach.

l Temerè. Nota duo quæ requiruntur ad hoc vt quis poſſit tranſire in aliam religionem, Primo, vt abſit temeritas & leuitas. Secundo, q religio in quā vult tranſire ſit ſtrictior, & fac. c. Ioānes. & c. ſuper eo. & c. ſanè. & c. licet. eo. & xx. q. iiij. per tot.

m In monaſterium. Sed cōtra videtur quòd tran-

niſi monaſterium ad quod tranſitum facere cupit, diſtrictius [a] exiſtat. Quo caſu nullo obſtante priuilegio [b] prælatus monacho ſine difficultate debet tranſeundi licentiam indulgere[c], ne videatur propoſitum impedire diuinitus [d] inſpiratum.

Statur iudicio Abbatis: quæ religio ſit arctior. h.d.

Quod ſi fortè probabiliter dubitetur, vtrum quis velit ad ordinem arctiorem trãſire, an ad laxiorem, ex charitate, an ex temeritate, ſuperioris [e] eſt iudicium requirẽdum, ne fortè angelus Sathanæ in lucis [f] Angelum ſe transformet.

Mendicantes ſolum in ordinem Cartluſienſium migrare poſſunt. h.d.

Mendicantibus verò approbatis [g], qui prætextu arctioris ducendæ vitæ ad monaſterium cõfugiunt, etiã ſi authoritate Apoſtolica fuerint muniti, Clemẽs [h] quintus ſacro approbante Concilio interdixit, ne vocem aut locum in Capitulo talis monaſterij haberent, néve ad prioratus adminiſtrationes, aut quæcunque officia aſſumi poſſent. Sed nouiſsimè Martinus [i] quartus omnino vetuit Mendicantes ad aliquem monaſticum ordinem, excepto ordine Carthuſienſium ſine ſpeciali ſedis Apoſtolicæ conceſsione tranſire, tàm recipientibus, quã receptis, ipſo facto, excommunicationis pœnam incurſuris.

Abbates debent perquirere fugitiuos, & monachi non poſſunt præeſſe Eccleſiis parochialibus, licet ſecus ſit in regularibus. h.d.

Fugitiuos [k] verò debent Abbates ſollicitè

ſire de vno monaſterio in aliud non eſt apoſtatare, c. ex parte. de temp. ordi. nec debet iſte tranſitus prohiberi, cum tam in primo quàm in ſecũdo: tria ſubſtantialia religionis obſeruentur. Sol. imo largè eſt apoſtata, vt no. per Ab. in c. Ioannes. ante fi. eod. & licet hic in ſubſtãtialibus non ſit preuaricator, eſt tamen quo ad obedientiam quam debet prælato, c. ſicut. de iureiu. Sed cui ex duobus monaſteriis applicabuntur bona iſtius tranſeuntis de vno in aliud, maximè ſi licitè tranſeat? reſp. vt per Abb. in c. quod à te. de cle. coniug. & in c. ne religioſi. de regul. & in c. cũ olim. ij de priuileg.

a Diſtrictius. Quid dicemus de eo qui intrauit religionem vbi non ſeruabatur regula antiquitus inſtituta, demum monaſterium reformatur, nunquid is qui fuit ingreſſus diſſolutionis tempore, poſſit compelli ad obſeruantiam regulæ reformatæ? reſp. vt per Abb. in c. ſuper eo. eo. tit. Itẽ ſciendum quòd per licitum tranſitũ ad ſecũdum monaſterium tranſiens eſt penitus à primo ſeparatus, etiam intra probationis tẽpus, & anteaquam profiteatur in ſecundo monaſterio, Abb. in c. ex tranſmiſſa. de renun. l. fac. not. per eundem in c. Abbate. de verb. ſigni. & fortè nõ poterit amplius ad priorem religionem reuerti, de quo dic vt per Butr. in cap. intelleximus de ætat. & qualit.

b Priuilegio. Concor. cap. licet eo. & ſic no. quòd vbi priuilegium poſſet diuinæ inſpirationi præiudicare, parum aut nihil operatur.

c Indulgere. Et ſi non indulgeatur nihilominus poterit monachus exequi propoſitum ſuum. fac. not. per Abb. in capit. admonet. de renuntiat. vbi ampliat quod hic dicitur in clerico ſeculari volente tranſire ad regularem vitam. Sed quid ſi talem licentiam non petiit, an per Abbatem reuocari poſſit? quidam quòd ſic: vt not. in cap. intelleximus. de æta. & qualit. & in capit. mandamus. xix. q. iij. Alij contra, capit. ſanè. eod. dic vt per Abb. in capit. licet eod.

d Diuinitus. Facit ad illud quòd monachus electus in Papam poſſit inuito Abbate acceptare, cum talis electio credi debeat inſpirata diuinitus, de quo in ca. quàm ſit. xviij. q. iij.

e Superioris. Non intelligas de Abbate qui immediatus ſuperior eſt monachi: quia non deberet eſſe iudex quodammodo in cauſa propria: ſed de eo ad quem religioſus appellaret, ſi grauaretur à ſuperiore immediato: vt per Abb. in cap. licet. eo. eod ſimil. xj. q. j ca. peruenit. & ca. nullus. de iur. patron. Aut. de ſanct. Epiſcopis. §. ſi à clero. col. ix.

f Lucis. capit. nec mirum. xxvj quæſt. v. & xxix. q. j § j.

g Approbatis. Quales ſunt prædicatores, minores, Eremitæ S. Auguſtini, Carmelitæ. de quibus in c. vni. §. ſanè. de reli. domi. in vj vbi habetur qui ſint mendicantes, & not. in Clemen. j eodem in Glo in verbo quoſlibet.

h Clemens. Clem. j. eodem.

i Martinus. Vt in extrauagantibus communibus in extrauagan. quæ incipit viam ambitioſæ cupiditatis.

k Fugitiuos. Sed quis dicetur fugitiuus? Reſp. ſecundum Ioan. Andr. & Abb. in cap. fin. eod. ille, qui moratur extra monaſterium, & celat ſe Abbati. facit l. quis ſit fugitiuus. ff. de ædil. edict. & eo ipſo quòd religioſus recedit de monaſterio, & non eſt ſub obedientia prælati eſt apoſtata. Inno. in cap. fin. de renunt. Abb. in cap fin. eod. Nouitius tamen ſi ſine licentia ſuperioris recedat de monaſterio, non poteſt fugitiuus appellari: vt per Abb. in cap. ſtatuimus. eo.

Perquirere

perquirere [a], & vt ad monasterium, & frugem melioris vitæ reuertãtur opportunis remediis [b] prouidere, nec ordinarios [c] qui eorum suppleãt negligentiam expectare. Singuli quoque monachi per villas, & oppida non debent discurrere, nec per quascunque [d] parochiales Ecclesias disponi, quod in regularibus, cũ regulæ inseruiant laxiori, specialiter cautum non inuenitur. Ideóq; illis cũ minori difficultate parochialibus Ecclesiis præesse permittitur [e].

Quomodo & qualis sit eligendus in Abbatem.h.d.

Vt autem inuiolabiliter monastica disciplina custodiatur, de congregatione monachorum [f] Abbas eligendus est, quem ordo vitæ & meritum magis poposcerit ordinari, vt vni [g] tantum præsit monasterio, qui cautus [h] sit in regimine, humilis & discretus, & cui monachi cum omni obedientia, & deuotione subiaceant.

Non professus, non potest eligi in Abbatem sed bene in Episcopum.h.d.

Et propterea cũ in magistrum [i] assumi nõ debeat, qui formam discipuli non assumpsit, nec sit præficiendus [k], qui subesse non nouit. Religiosus qui regularem ordinem ante non fuerit expresse [l] professus in Abbatem, vel ad aliam regularium prælaturam [m] eligi [n] non poterit, quanquam ad Episcopalem dignitaté, talis in secularibus vel

officij.de elect.vel nisi monachi huic fauori, scilicet, de suo gremio eligendi Abbatem renunciarent, vt per Abb.in d.c.officij.arg not.in c.cum inter canonicos.de elect.electus tamen in Abbatem in alieno monasterio non habebit amplius vocem in primo monasterio, etiam si ex consensu capituli sibi hoc reseruauerit: vt per Ab. in cap.constitutus.de elect.

a Perquirere. Et vagabundum recipere ne animæ incurrat detrimentum. Sed contra xxvij.q.j. c.si qua monachorum, & c.si quis rapuerit. Sol.illud vbi priora monasteria redarguuntur de dissolutione. ita not.in ca.Ioannes.eod.

b Remediis. Puta excõmunicando, & faciendo excõmunicatum denuntiari ab Ecclesiarum prælatis: vt per Ab.in c.fin.eo.& circa hanc materiã plura remedia opportuna inuenit, & introduxit nouissimè Concil.Trident.in ses.xxv.sub tit.de regularibus. ca.iiij.& ca.v.&c.xj.&c.xiii.

c Ordinarios.cap.quanto.de offi.ord.& per Concil.Trid.ses.xxv.in tit.de regula.ca.xiiij.Sed an monachus possit de licẽtia abbatis perpetuò extra claustrum morari? Resp.vt per Abb.post.antiquos in cap.ex rescripto.de iureiur.

d Quascunq;. Istã generalitatem declara, & intellige vt latè habetur per Gl.Ab.& alios in c.ij.& in cap.quod Dei timorem.de sta.monach.vnde sumitur, & vide per Ant.de Butr.in cap.sicut.de sup.neg.præl.& videtur notabilis hæc determinatio, cum liceat monachum de monasterio detrahere gratia docendi, imo (quod longe minus est) vt sit Episcopi cubicularius.Ab.in c.clerici.ij.de vita & hon.clericorum.

e Permittitur. Vt latè habetur in c.quod Dei timorem.de sta.monach.& aliquid per Ab.in c.cum ad nostram.de elect.

f Monachorum. Clericus ergo secularis non eligetur in Abbatem, ca.cum ad nostram.de elect.& in c.cum in magistrum.eod.tit imo non solum debet esse professus verum etiam expressè professus vt possit in Abbatem eligi.d c.cum in magistrum. vbi Ab.& not.supra eo.§.verũ & infra.§.proximo. Imo debet esse de eadem congregatione.ca.Abbate.ij.xviij.q.ij.& per tot nisi forte in tali congregatione non reperiatur idoneus: quia tunc sumetur de alio, cap.quam sit.xviij.q.ij.vbi not.& capit.

g Vni tantũ. Concord.xx.q.iiij.c.si.& xxj.q.j.cap.vnũ. Sed contra videtur ca.j.de priuil.in vj.& ca.cũ singula.de præben.eod.lib. Sol.hic loquitur in monasteriis separatis, & in contrariis loquitur in connexis & vnitis: vt per Ab.in cap.si.de reli.domi.fac.not.in c.constitutus.de ele.vel dic quod non potest præesse duobus monasteriis, quod non negatur in contrariis. simil. capit.de multa.de præb.& in cap.cum nostris. & ca.literas. supra.de conces.præb.

h Cantus. Fac.ca.siquis.& cap.Abbates.xviij.q.ij.

i In Magistrum.c.cum in magistrum.de elect.& cap.ordinatos.dist.lix.& ca.miserum.distin lxj.& xvj.quæst.j.capit.si clericatus.

k Præficiendus. Simil.ca indecorum.de ætat.& qualit.& l.si.C.de legi.tuto.& l.sic eueniet.ff.de adult.& l.filiũ habeo ff.ad Macedo.& j.q.j.c.estote.

l Expresse.c.nullus.& c.indemnitatibus.de elec.in vj.vnde cautela est, vt huius modi professio fiat in scriptis, vt electioni obsistentibus scriptura obniet, vt xxvij.q.j.ca.omnes fœminæ.& j.q.vij.cap.saluberrimum, & not.in d.ca.nullus.

m Prælaturam. Puta prioratum, guardianatum, vel magistratum, secundum diuersa nomina taliũ prælatorum, qui religiosis præsunt, c.fundamenta.& c.quorundã.& c.nullus.vbi & not.de elect.in vj.

n Eligi. Posset tamen iste non expressè professus postulari, secundũ Io And.& Ab.in c.ij.de test. quia ius nouum, cap.nullus.de elect.in vj.loquens de electione cum sit pœnale non extenditur ad

regularib⁹ [a] Ecclesiis eligi minimè prohibeatur.

Visitatores creandi, & quid agere debeant h.d.

Visitarores quoque in capitulo creãdi sunt secundum formam generalis Concilij [b], qui visitationis officiũ exequantur [c], & omnia quæ Viennensi Concilio [d] constituta sunt fideliter obseruari faciãt, & de statu monasteriorum, & obseruantiis regularibus diligenter inquirant [e], & tàm in spiritualibus, quàm in temporalibus corrigant, & reformẽt, quæ viderint corrigenda, & omnia secundum Honorianæ cõstitutionis [f] tenorem prosequantur.

Non debet quis inuenire vel fundare nouam religionem h.d.

Nouissimè [g] sciendum est generali Concilio semel, atque iterum [h] cautum esse, ne quis in posterum nouã religionẽ [i] inueniat [k]. Sed quòd quicunq; ad religionẽ cõuerti voluerit, vnam de probatis assumat [l].

Fundans nouam domum religiosam debet assumere regulam de approbatis h.d.

Similiter etiam de iis qui religiosam domum de nouo fundare voluerint cautum est, vt regulam & institutionem de probatis assumant [m].

postulationem. Item poterit hic eligere si sit saltem tacitè professus: not. in d. cap nullus.

a Regularibus. Quasi dicat interdum cathedralis Ecclesia secularis est, id est, secularium canonicorum, interdum regularis: & vtroque casu tacitè professus, imo & nõ professus, in Episcopum eligi poterit. Sed quæ ratio quòd in cathedrali regulari eligitur non professus, in aliis non? Resp. secundũ Laurent. Tan. Goff. Comp ob excellentiam Episcopalis dignitatis, vt Episcopus etiam secularis immediatè præsit monachis: vt no. in c. nullus. de elec. in vj. vnde sumitur.

b Concilij. c. pen. ext. de stat. monach. & ad hoc vide quæ statuit Concil. Tridentinum in Sess. xxv. c. xx. sub tit. de regularibus.

c Exequantur. Sed quæri potest an hi visitatores habeant iurisdictionem ordinariam, an verò delegatam? quidam vt Inn. & Goff. ꝙ ordinariam, cum habeant à lege, iusta no. in cap cum ab Ecclesiarum. de offic. deleg. & in l. more maiorum. ff. de iur. om. iudi. & infra de iudi. §. est & alia. Alij quòd delegatum, cum in ca. pen. de stat. monach. vnde hic sumitur dicat Rom. Pontifex. (*Vice nostra studeant visitare*) & hoc tenet Host. quod & verius videtur cum talia verba delegatam iurisdictionem designent: vt not. in c. j. de cler. ægrot. in vj. & ca. cum aliquibus. de rescript. eod. lib. & hanc videtur firmare Ab. in d. c. pe. in visitatoribus, licet secus dicat in præsidentibus.

d Viennensi Concilio. Quod habetur in Clem. j. de stat. monach.

e Inquirant. An autem per hãc potestatem quæ reperitur data visitatoribus derogetur iuri Episcopi, vide quod not. in ca. pe. de stat. mo.

f Constitutionis. Quam habemus in cap. fin. de statu monach.

g Semel. Vt ca fi. de relig. domi. in antiquis.

h Iterum. Vt cap. j. de relig. domi. in vj. Adde & tertiò vt extrau. Io. xxij. quę incip. sancta Romana.

i Nouam religionem. Sed contra l. j. ff. de colleg. illici. Sol. illud de iure ciuili, hoc de iure canonico, cui in hoc stare debemus, & intellige quod hic dicitur non habere locum si quis inueniat nouũ viuendi modum, non facta professione, vt sunt fratres S. Frãcisci de tertio ordine, qui appellãtur fratres de pœnitẽtia, quia tales nõ dicũtur inducere nouã religionẽ, nec sunt propriè & strictè religiosi, not. in Cle. j. de relig. dom. Abb. in cap. causam quæ. de iud. vbi & alij, Fely. in cap. Ecclesia. S. Mariæ. de constit. in princ.

k Inueniat. Sed quid si inuenerit quis quæ pœna erit contra inuentorem statuenda? Resp. primò non est tutus in foro poli, & apud Deum. nam in errorum barattrum facile ruit qui conceptus proprios patrũ diffinitionibus anteponit, cap. ne innitaris. de constit. & apud homines fortè ipso facto incurrit excõmunicationis sententiam, per extrauag. Ioã xxij. quæ incipit sancta Romana. dico fortè: quia illa extrauag. videtur loqui in casu speciali. vnde posset aliquis dicere quòd tãquam pœnalis & odiosa sit restringenda, generaliter tamen illam intelligit Ab. in ca fi. de relig. domi.

l Assumat. Sed quid si assumat quis religionem de non approbatis, & professionem emittat, an sit huiusmodi professione ligatus? & non videtur secundum Host. in ca. is qui monasterium. ru de hoc. vide quæ dicuntur per Doct. in cap. quod verum. de vot. in vj.

m Assumant. Sed nunquid Episcopus possit dispensare contra id quod hic dicitur. Et in iuribus concord. Respondeo negatiuè, cum Episcopus nõ dispẽset cõtra generale concilium, c. cũ dilecti. de ele. imo fortè talis Episcopus incurreret sententiã excommunicationis per extrauag. Ioannis xxij. quæ incipit sancta Romana Ecclesia. Simile est ꝙ nemini citra Papã licet sanctũ Canonizare, c. j. & c. ij. de reliq. & vene. sanct. & sunt hæc contra eos qui cogitata sua sanctorum patrum constitutionibus anteponunt: sunt enim magistri errorum: quia veritatis discipuli esse noluerunt, cap. quod autem iniquius. xxiiij. quæstione vltima.

FINIS LIBRI PRIMI.

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI

LIBER SECVNDVS.

DE RERVM[a] DIVISIONE ATQVE ILLARVM *administratione*.

Res Ecclesiasticæ sunt aut spirituales, aut temporales. h.d.

SVperiore libro[b] de Iure personarũ[c] exposuimus, modo videamus[d] de rebus Ecclesiasticis, illarũmque tractatione, & administratione. Sũma rerum Ecclesiasticarum diuisio[e] in duos articulos deducitur. Nã aut spirituales sunt, aut temporales. Spirituales sunt[f] quæ spiritui deseruiunt, atque animæ causa sunt institutæ, vt sacramenta Ecclesiæ, altaria, & his similia. Tẽporales sunt, quæ non tam spiritus quàm corporis[g] gratia pro Ecclesiasticis ministeriis, sacrorũmque ministrorum vsu sunt cõparatæ, vt sunt prædia, domus[h], & fructus decimales[i].

Res spirituales sunt, aut incorporales, aut corporales: & corporales diuiduntur in Sacramenta, in res sacras, sanctas, & religiosas. h.d.

Rursus[k] spiritualiũ quædam sunt incorporales, quædã verò corporales. Incorporales sunt, quæ neque tangi, neque sensu corporeo percipi possunt, quales sunt virtutes[l], & dona Dei, aut quæ in iure consistunt[m]. Corpo-

DE RERVM[a] DIVISIONE ATQVE ILLARVM *administratione*.

a Rerum. Accipe verbum hoc largissimè vt cõprehendat res tẽporales & spirituales, corporales & incorporales, iusta ea quæ habentur in l.rei. ff.de verb.sig.& in l.j.ff.si cer.pet.& per Ab.in c.j.de re.iu.& not.in c.ij.de reb.eccles.nõ alie. in vj.& passim.

b Superiore libro. Imitatio principij libri secundi institutionũ iuris ciuilis, & est arg. quòd etiam in principiis librorum facienda est continuatio.

c De iure personarum scilicet à titulo de iure personarũ vsq; huc, licet interserti sint aliqui tituli, qui licet principaliter nõ tractent de personis, habent tamen materiam annexam & dependẽtem, vt est ille de præbendis cũ aliquibus sequentibus. vt in d.titul.in princ.fac.l.cũ de lanionis.§.asinam. ff.de fid.instru.quæ religiosis.ff. de rei vendi.l.arbor. ff.com.diuid.l.c.super eo.de paroch.& per Abb.in c.quanto in princ.de iudi.

d Videamus. Sicut promisimus supra, de eccles. constitut.§.fin.

e Diuisio. Hæc diuisio sumpta fuit ex his quæ ponit Abb.& Doct.in ca.consulere.de simon.& in c.quanto.de iudi. faciunt quæ ponit Io.de Sel.in tract.de beneficio parte prima q.vij.num.lxxvj.& nu.xxxiiij.& Gamma in tract.de permut.beneficiorum in princ.num.lxxv.& Rochus de Curte in tractat.de iu patron.in verbo ius.nu.ij.

f Spirituales sunt. Not. tamen quòd licet plures & plures sint res spirituales, diuersimodè tamen sunt spirituales. Quædam enim secundum essentiam vt dona Dei, cap.j.vbi not.j.q.j.Item sanctorum reliquiæ Quædam propter statutũ, vt est religio. Quædam quia dependent à potestate spirituali. Quædam ratione officij. Quædã quia annexa spiritualibus, de quibus omnibus per Abb. in cap.consulere.de simo.vbi ponit quis sit effectus an vno vel alio modo res sit spiritualis.

g Quam corporis. In consequentiã tamen bene comparatæ gratia spiritus, cum spiritualia sine temporalibus subsistere non possint.j.q.iij.ca.si quis obiecerit. & infra. de reb. Eccles. alien. in princ. & propterea non dixit simpliciter huiusmodi res comparatas causa corporis & non spiritus, sed non tam, &c.q.d. quòd & spiritui deseruiunt, licet principaliter & immediatè corpori.

h Domus. Intellige de domibus profanis, quæ tamẽ sunt in dominio ecclesiæ, & forte alicui locatæ, nõ autem de religiosis quæ magis sunt de membro spiritualium rerum.

i Decimales. Fructus dicit non ius decimandi: quia illud spirituale est: vt infra.de decim.in prin. cap.ad hæc.ext.de decim.fac.not.per Abb.in capit. ij.de iuramen.calum.

k Rursus. Subdiuisio.

l Virtutes. j.quæst.j.cap.j.

m Consistunt. Vt est ius eligendi, ius patronatus secundum quosdã, præbenda quatenus consideratur tanquam ius, & alia similia de quibus sparsim fuit dicendũ tam supra quã infra secũdũ opportunitatem materiæ, vt proximè immediatè dicitur.

tales sunt, quæ tangi, & & humanis sensibus percipi possunt. Harū autem quædam sunt, Sacramenta [a], quædam sacræ [b] sunt, & sanctæ, quædam religiosæ [c]. Videamus igitur nunc de spiritualibus [d], & quidem incorporales, cum de his tàm suprà opportunis locis loquuti fuerimus, quàm etiam infra suo tempore dicturi simus, specialē tractatū minimè exigunt [e]. Itaque tractemus iam de corporalibus, ac primū de Sacramentis, de sacris, sanctis, & religiosis, consequenter etiam loquuturi: ac demùm de rebus tēporalibus, atq; illarū administratione.

DE SACRAMENTIS.

Quid sit Sacramentum. h. d.

Sacramentū [f] est inuisibilis gratiæ visibilis forma [g], ità quòd eius similitudinem gerens & causa existat [h].

Sacramentorum quædam necessaria sunt, quædam voluntaria. h. d.

Sacramentorū summa [i] diuisio hæc est, quòd aut sunt necessaria, aut voluntaria. Necessaria sunt, quæ sine interitu salutis æternæ prætermitti [k], & contemni non possunt, vt sunt Baptismus, Confirmatio, Pœnitentia, Eucharistia, extrema Vnctio: quæ omnia ad particularem cuiusque profectum sunt principaliter [l] instituta. Voluntaria sunt quæ sine salutis dispendio, pro cuiusque arbitrio recipi possunt, & refutari: qualia sunt Ordo Sacer, & Matrimoniū: & hæc ad totius Ecclesię [m] profectum, & subsidiū principaliter pertinēt.

Necessariorum Sacramentorum quædam deseruiunt ad ingressum Ecclesiæ, quædam ad progressum in Ecclesia, quædam ad egressum ab Ecclesia. h. d.

a Sacramenta. Imo contra quòd sacramenta nō sunt corporalia: vt cap. inter corporalia de translat. Sol. accipe ibi corporalia, id est, temporalia & profana, vel aliter sacramentum, id est, gratia quæ confertur per susceptionem sacramentorum est incorporalis, & sic tollitur cōtrarium. Sed adhuc contra: quia sacramentum pœnitentiæ non potest dici corporale, cū nihil ibi sit quod tangi possit? Resp. licet in tali sacramēto nihil sit quod tangi possit, tamen potest & debet sensu corporeo percipi & explicari per enuntiationem verborum: quæ faciunt vt hoc quoque sacramentū possit dici corporale, vt per Beatum Thomā de Aqui. in suis opusculis in tractatu de Sacramentis. fac. illud Lucre. de rerum natura lib. j.

Nec voces cernere suemus.

Quæ tamen omnia corporea constare necesse est Natura.

b Sacræ. Ita q̄ nō sacramēta, nā & sacramēta sunt sacra.

c Religiosæ. De quibus infra de rebus sacr. sanct. & relic. vt tit. seq.

d De spiritualibus. Tanquam digniorībus. fac. §. aliam. insti. de bon. pos. l. j. & l ij ff. de alb. scrib.

e Exigunt. Arg. contra l. si seruus seruū. §. inquit lex. ff. ad leg. Aquili. & fac. l. sanctio legum. ff. de pœn. & l. dolū. ff. de verb. oblig.

DE SACRAMENTIS.

f Sacramentū est. Multæ dantur sacramēti diffinitiones, vt videre est per Host. in summa super tit. de sacram. iterand. §. j. sed quæ hic ponitur videtur esse receptior, vt per Nic. plo. in tract. de sacramētis in prælūdiis, vbi videndū pro declaratione. Item videndus est Beatus Antonius in sua summa in iij. parte in tit. xiiij. ca. xj. & fac. c. sacrificium, & quod ibi not. per Doct. de cons. d. ij.

g Visibilis forma. Id est sensibilis, ponit tamen de visu: quia excellentior omni sensu.

h Existat. Hæc postrema verba non ponūtur in canone sacrific. de cons. d. ij. sunt tamē apposita ad designādam differentiā inter sacramēta legis veteris, quæ significabāt quidē gratiā, sed nō cōferebāt: & sacramēta nouæ legis, quę & significāt & conferūt, vt habetur in locis cōgestis in superiori notula, & nouissimè per cōcil. Trid. in vij. sess. sub tit. de sacramentis, in genere in cano. ij. & vj. & vij.

i Summa diuisio. Hęc diuisio ponitur in c. veniēs. per Gio. & Doct. de transact. alij tamē aliter diuidunt, scilicet q̄ sacramentorum quædā necessitatis, quædā dignitatis, & dignitatis sacramenta appellāt ordines: vt not. in d loco, & per Host. in sum. de sacra. non iterand.

k Prætermitti vel contēni. Id est, prætermitti ex cōtemptu, nam secus si ex necessitate vt j. tit. j. §. sed quanquàm. & c. debitū. de bapt. & cap. baptismus. de cōsec. di. iiii. & ca si. de presb. nō baptiz. & vide de necessitate sacramentorū concil. Trid. sess. vij. in tit. de sacramentis in genere. c. iiij. & sub tit. de bapti. c. v.

l Principaliter. Bene principaliter: quia in consequentiam tendunt ad profectum totius etiam Ecclesiæ Argu. auth. vt iud. sine quoquo suffr. post princip.

m Totius Ecclesiæ Et propterea magis accuratè danda. vt j quæst. j. §. ecce. & c. præter. in fin. distinc. xxxij & magistraliter traditur hæc materia in cōcil. Triden. Sessio. vij. & multis aliis locis in quibus antiquæ, & modernæ hæreses sanctissimè dānantur. Itē traditur cōpendiosè hęc materia per Euge.

Et rursus [a] necessariorum quædam, ad ingressum Ecclesiæ sunt comparata, vt baptismus [b], quædam ad progressum in Ecclesia, vt confirmatio [c], pœnitentia [d], Eucharistia [e]: quædam ad egressum ab Ecclesia, vt postrema vnctio [f].

Secunda distinctio sacramentorum, quòd quædam characterem imprimunt, quæ iterari non possunt, quædam non imprimũt quæ iterationem admittunt. h.d.

Rursus [g] sacramentorum quædam characterem [h] imprimunt, quædam verò nõ. Quæ characterem imprimũt iterari non possunt, vt baptismus [i], confirmatio [k], ordo sacer [l]. Cætera verò quæ characterem nullum imprimũt, iterari minime prohibentur [m], vt Eucharistia [n], vnctio [o], pœnitentia [p], matrimoniũ [q].

Sacramenta constant elemento & verbo. h.d.

Constant [r] autem sacramenta elemento, & verbo [s]. Elementum hic accipim⁹ quidquid [t] sub visibili natura, inuisibilem gratiam designat & cõtinet. Verba sunt quæ formæ visibilis efficaciam exprimunt [v]: ergo [x] accedente verbo ad elementum sacramentum fiet [y].

Non ecclesia, sed Christus instituit sacramenta, quæ tamen dicuntur Ecclesiæ, quia illa per ea sanctificatur, & illa ministrat. h.d.

Illud quoque scire

Quartum in vnione Græcorum versiculo quinto ecclesiasticorum sacramentorum veritatem.

a Et rursus. Subdistinguit necessaria, & quæ principaliter tendunt ad cuiusque particularẽ profectũ.

b Baptismus. dist. xxxij. c. præter hoc. §. porrò.

c Confirmatio. De consecra. dist. v. cap. spiritu sancto.

d Pœnitẽtia. Quæ & ad reditum est cõparata. xxvj. q. vij. ca. his qui. & de pœn. dist. iij. cap. ij. §. ij.

e Eucharistia. Quod propterea & viaticũ dicitur. xxvj. quæst. vj. cap. qui recedunt. & c. de his.

f Vnctio. xxvj. q. vij. c. ab infirmis.

g Rursus. Hæc est secunda principalis diuisio quę complectitur omnia septem sacramenta.

h Characterẽ imprimunt. Id est, signum quoddam à cæteris distinctum animæ indelebiliter infigunt, ita exponitur in vnione Græcorum, & Aren. versiculo quinto Ecclesiasticorum. & per Concilium Tridentinum. session. vij. in titu. de sacramentis in genere. capit. ix. & session. xxiij. cap. iiij.

i Baptimus. j. q. j. c. sacramenta. & c. manus.

k Confirmatio. j. quæst. j. cap. manus. & licet tam in baptismate & confirmatione character æquè imprimatur, hoc tamen accidit diuersimodè: nam per baptismum participat quis spiritualia, & disponitur anima ad facilius suscipiendum gratiam Dei. Sed in sacramento confirmationis efficitur fortior, & infunditur gratia contra diaboli insidias. Ita Abbas post diuum Thom. in cap. quanto. de consuetu. & in rubr. de baptis. post Innoc.

l Ordo sacer. cap. de homine. & cap. de his. & cap. dictum. de consecr. dist. v. & per Hostien. in sum. de sacram. non iterand. §. & quæ sint iteranda.

m Prohibentur. Quemadmodum tota die videmus iterari, & facit versus.

Fons, ordo, chrisma non, cætera sunt iteranda.

n Eucharistia. De consecr. dist. ij. cap. quotidie. & cap. si non frequentius.

o Vnctio. Per ea quæ allegat Host. in summa de sacrament. non iterand. §. & quæ sint, & not. quòd licet hoc sacramentum supra dicatur necessitatis hoc verum est respectu contemptus: aliàs secus: vt per Abbat. in cap. quanto. de consecr.

p Pœnitentia. Sed contra cap. in capite. cum seq. distin. l. & cap. quamuis. de pœnit. distin. iij. Solu. hic loquitur de pœnitentia priuata & non solenni, quæ nõ modo iterari potest, verum etiã debet. cap. omnis. extr. de pœnit. & remiss. contraria de solenni quæ non debet iterari. & facit. supra qui promo. non poss. §. pœnitentes.

q Matrimonium. cap. aperiant. xxxij. quæst. j. & de secun. nupti. per tot.

r Constant. fac. j. quæstio. j. capit. detrahe.

s Et verbo. Vnde si aliquis proferat verba & nõ immergat, non baptizat: quia nec sola verba, nec solum elemẽtum sacramentum faciunt. capit. detrahe. j. q. j. Vnde falsa est Gandulphi opin. dicentis solum elemẽtum cõstituere sacramentem. argu. cap. sacrificium. de consecra. distin. ij. & quòd asinus bibens illam aquam dicitur bibere sacramentum, sicut de mure dicimus. cap. qui bene non custodiunt. de consecrat. distin. ij. nam vt quidam dicunt aqua baptismatis in eodem in stanti incipit ac desinit esse sacramentum, scilicet in vltima prolatione ipsius formæ, ego te baptizo, &c. vt not. in cap. j. de consecr. dist. iiij. & in d. c. detrahe: argu. l. quod autem. §. si. ff. de donat. inter vi. & vxor. & l. debitrix. ff. ad Velle.

t Quidquid. Vnde in hac materia appellatione elementi continetur nõ solum aqua, sed etiam panis, vinum, oleum, & sic de singulis.

v Exprimunt. Non ergo omnia verba quæ in cõfectione sacramẽtorum proferuntur dicuntur constituere sacramentum, sed ea quæ sunt formalia, de quibus intelligit, puta ego te baptizo in nomine, &c. hoc est enim corpus, &c. sed per alias orationes quæ primo funduntur super aqua, vel pane, & vino, non constituitur sacramentum: vt not. in cap. detrahe. j. quæst. j.

x Ergo. Reassumptiuè stat non illatiuè.

y Fiet. Sed quæritur si in litore maris baptizetur quis, an tota aqua consecretur an non? & videtur

nos oportet, quòd non Eccleſia, ſed ipſo Domino [a] inſtituente ſacramentis vtimur, ſed tamen ideò Eccleſiæ ſacramenta nuncupamus, tum quòd per ea ſanctificata, & cœleſti ſponſo matrimonij [b] fœdere coniuncta ſit, tum quòd illorũ diſpenſatio [c] eius credita ſit miniſterio.

Etiam malus miniſter, & hæreticus poteſt miniſtrare ſacramenta. h.d.

Ergo qui baptizat [d], qui abſoluit [e], & in ſingulis ſacramentis diuinitus operatur Dominus [f] eſt, miniſtri verò Eccleſiæ in conficiendis ſacris miſteriis, vel diſpenſandis, præter nudũ miniſterium nihil ſibi vendicare valent [g], cum non propriam, ſed eius qui ſacramẽta inſtituit, perſonam referant [h], nec vlla ex ipſis ſanctificandi virtus emanet. Vnde quámuìs eos inculpatos eſſe deceat [i], ſi tamen mali ſint, vel à catholica communione ſciuncti, nihilominus, & conficere ſacramẽta, & diſpenſare poterunt [k]: veluti [l] enim per lapideos canales ad areolas aqua transfunditur, & ſolis radij per loca fœtidiſſima tranſeuntes, nulla contactus maculatione contaminantur [m], ſic multò magis ſacramenta nulla miniſtri fœditate commaculantur.

Spiritualis poteſtas exerceri ſine fide poteſt, ſed non ſine intentione Eccleſiæ. h.d.

Hoc tamen ſic intelligi oportet, ſi tales miniſtri intentionem Eccleſiæ concordem [n] habeant. Cæterum ſi aliud agere intendant, putà ſacris illudere myſteriis, vel aliud, quod Eccleſiæ non conſentiat, nihil agitur [o]: ſine fide [p] enim ſpiritualis poteſtas exerceri quidem poteſt, ſine Eccleſiæ intentione non poteſt.

Cognitio ſpecierum debet ſubſequi cognitionem generis.

His circà ſacramenta

quòd illa ſolum quæ baptizandum tangit: arg. l. ij. §. Celſus. ff. de relig. Vel poteſt dici quòd & illa quæ iſtam tangit: arg. l. qui relig. ff. de rei vendic.

a Domino inſtituente. Vt & in Concil. Tridenti. ſeſſio. vij. in tit. de ſacramentis in genere in cap. j. vnde eccleſia numeso ſacramentorum nec addere nec detrahere poteſt.

b Matrimonij fœdere. Vnde ſicut vxorem ſocietas vitæ rerum mariti quodam modo dominam fa. l. j. ff. re. amot. ſic & Eccleſia quæ eſt quędam ſpiritualis vxor poteſt dici domina ſacramentorum.

c Diſpenſatio. Ratione ergo diſpenſationis dicuntur ſacramenta eccleſiæ. Sic & ius Papirianum fuit appellatum ratione cõpilationis, licet Papirius nihil de ſuo adiecerit: vt not. in l. ij. poſt prin. ff. de ot. iu. fac. quod not. in l. ij. C. in quibus cauſ. coloni. cenſiti. &c. lib. xj.

d Qui baptizat. Per virtutem non per miniſterium. ca. aliud. de conſecrat. diſtinct. iiij.

e Qui abſoluit. Per virtutem. cap. aliud. de conſecr. diſt. iiij. j. quæſt. j. c. intra xt.

f Dominus eſt. ca. panis. de conſe. diſt. ij. & c. baptiſmus. de conſec. diſt. iiij. & c. verbũ. de pœn. diſt. j. & per Abb. in ca. extirpandę. §. qui verò. de præb. in repet.

g Valent. Nam neque qui plantat aliquid eſt, neque qui rigat, ſed qui incrementũ dat. j q. j. c. multi.

h Referant. cap. baptiſmus. de conſec. diſt. iiij.

i Deceat. Cum lumen ſint mundi, cap. ſacerdotes. diſtin. xciij. & aliorum patres ac magiſtri. cap. quis dubitet. diſt. xcvj. & quia neceſſe eſt vt munda ſit manus quæ aliorum ſordes diluere curat. j. q. j. cap. neceſſe. & cap. in grauibus. iij. q. vij. & quia ad exemplum bonæ actionis inſtituuntur. c. quia epiſcopus. v. q. iij. & j. q. j. c. ſi qui epiſcopi talem.

k Poterunt. j. q. j. ca. ſignificaſtis. & c. multi. & cap. dedit. & traditur per Abba. & alios. in cap. veſtra. de cohab. mulie. & cleri. Quantum tamen ad receptionem ſacramentorum ab hæreticis, diſtinguendum eſt num ſcienter quis recipiat, quo caſu non confertur gratia, an ignoranter, quo caſu confertur: vt per Inno. & Abb. in c. fraternitatis. de hæret. & hoc quod hic dicitur reſirmatur nouiſſimè per Concilium Tridentinum ſeſſio. vij. in titu. de ſacram. in genere. cap. xij. & eadem ſeſſio. in titu. de baptiſ. ca. iiij. & ſeſſi. xiiij. ſub rubr. de miniſtro huius ſacram. & abſolutione. c. vj.

l Veluti. j. q. j. cap. intra. cum pluribus ſeq. & ca. ſecundum. diſt. xix. & j. q. j. cap. hanc regulam. in ſi. fac. xv. q. vlti. cap. ſi. & capit. nihil. in fin. diſtin. lxxxiij.

m Contaminãtur. Imo cõtra. diſt. xlix. cap. ſacerdotes. & j. quæſt. j. cap. ſic populus. cum ſimil. Solut. non polluitur ſacramentũ fœditate miniſtri, niſi opinione vulgi, vel niſi quantum eſt in ipſo miniſtro: vt per Abb. in c. veſtra de coha. mul. & cleri. vel in ipſo ſuſcipiente: vt j. q. j. cap. multi. §. ſine ergo malorum, tamen miniſtrorum orationes potius nocent quàm proſunt: vt per Abb. in rubri. de vit. & honeſt. cleri. fac. capit. fin. in fin. diſtinct. lxxxiij.

n Concordem. Vnde commẽdatur factum Alex. epiſcopi Alexandriæ de quo j. q. j. c. ſpiritus ſanctus. & ca. ſic autem. cum pluribus ſeq. & quod hæc concors intẽtio requiratur determinat nouiſſimè Concilium Trident. ſeſſio. vij. in tit. de ſacramentis in genere. c. xj. & anathematizat tenentes cõtrarium.

o Agitur. fac. c. quod autem ait. xxij. q. ij.

p Sine fide. j. q. j. quod autem. cum multis ſeq. & aliis ſparſis per tot. q.

Generali

generaliter [a] cognitis, exordiamur nunc de ſingulis etiam ſpecialiter dicere, & quia baptiſmus fundamẽtum [b] eſt, & ianua cæterorũ, meritò ab eo principium ſumamus.

DE BAPTISmo & eius effectu.

Baptiſmus operatur animæ ablutionem, & in locum circunciſionis eſt inſtitutum. h.d.

Baptiſmus [c] eſt ablutio [d] corporis exterior, quæ, adhibita certa verborũ forma [e], interiorem animæ ablutionem [f] deſignat & operatur [g]. Veluti enim circunciſio [h] in populo Dei, in fidei iuſtitiæq; ſignaculũ inſtituta, ad ſignificationem [i] purgationis originalis veteriſq; peccati paruulis valebat, ſic & baptiſmus ad hominis innouationem, valere cœpit.

Licet in baptiſmo plena contingat peccatorum remiſſio, non tamen contingit plena nouitas. hoc dicit.

Non tamen [k] ex quo quiſque baptizatur, ſtatim etiam in eo omnis vetus infirmitas [l] abſumitur, ſed renouatio ad remiſſionem peccatorum incipit, & ad intelligentiam, & operationem ſpiritualium: cætera verò ſunt in ſpe donec recõpleantur, quod erit in reſurrectionis tẽpore. Quanuis ergo in baptiſmate plena [m] fiat peccatorum remiſſio, nõ propterea plena nouitas [n], & mutatio contingit.

Cura baptizandi ad ſolos ſacerdotes ſpectat, ſed ex cauſa neceſſitatis quilibet poteſt baptizare. hoc dicit.

Baptizandi autẽ cura ad ſolos ſacerdotes [o] pertinet: eiuſq; miniſterium, nec ipſis diaconibus explere permittitur, abſque Epiſcopo

a Generaliter. Et bene cum generalium cognitio debeat præcedere cognitionem particularium. §. his itaque. inſtit. de iuſtit. & iur.

b Fundamentum. cap. veniens. extr. de preſbyter. non baptiz. quo fundamento deficiente ſuperædificari non poteſt. j.q. j. cap. cum Paulus. ca. fin. de preſbyter. non baptiza.

DE BAPTISmo & eius effectu.

c Baptiſmus. Iſta paucis immutatis verbis diffinit Hoſt. in ſum. eo. in princ. & Nic. Plo. in tractatu de ſacramẽtis in prima parte. c. j. dantur & aliæ plures diffinitiones: vt per Card. Atac. in lib. inſtitut. Theologicarũ. lib. ij. c. xj. Et quinque ſunt de ſubſtantia baptiſmi, baptizãtis intẽtio ſiue generalis ſiue ſpecialis, baptizandi fides ſi ſit adultus: aliàs baptizari poterit in fide parentum, & eccleſiæ, expreſſio, vocalis formæ à Chriſto inſtitutæ, ablutio per elementum, & quòd ablutio & verborum prolatio ſint actus contemporanei, quæ latè proſequitur Nicol. Plot. loco ſupra citato.

d Ablutio. Et ſic operatio tranſiens, vnde baptiſmus non eſt aqua, quia tunc eſſet res permanens.

e Forma. Quæ ſunt iſta, Ego te baptizo in nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, quæ in tantum ſunt in forma: vt ſi dicatur ego te baptizo in nomine genitoris & geniti & procedentis ab vtroque, non fit baptiſmus. Idem ſi dicatur in nomine Ieſu Chriſti. Vel in nomine Trinitatis. vide latè per Car. Atacel. in ſuis inſtit. Theologicis. lib. ij. c. xj. & per Plo. in tractatu de ſacramentis in prima parte. c. j.

f Ablutionem. Ineſt ergo in baptiſmate duplex ablutio, exterior corporis, interior animæ quæ fit per ſpiritum ſanctum. Nam aqua & verba nil prodeſſent niſi ſpiritus ſanctus baptizaret interius. cap. per aquam. de conſecr. diſt. iiij. Vnde & duplex paternitas & filiatio reperitur in baptiſmo, vna exterior in qua baptizans eſt pater, alia interior in qua ſpiritus ſanctus eſt pater, & ideo omnes Chriſtiani dicuntur filij Dei, & inter ſe ſunt fratres ſpirituales: quia habẽt eundem patrem ſpiritualem in iſta ſecunda natiuitate. facit quod not. in ca. ad menſam. xj. q. iij. & ponit Abb. in cap. debitum. in vlti. not. eodem.

g Operatur. Ad hoc vide Conci. Triden. ſeſſion. vij. in titu. de ſacramentis in genere. cap. ij. & cap. vj. & cap. viij.

h Circunciſio. Simi. in cap. ex quo. de conſecr. diſtinct. iiij. facit capit. maiores. extr. eodem.

i Ad ſignificationem. Alij ad ſanctificationem: vt capit. ex quo. de conſecra. diſtin. iiij. prima verior.

k Non tamen. Pro intelligentia iſtius literæ vide Concil. Tridentin. in v. ſeſſi. in primo decreto de peccato originali in fi. & per totum illud decretum, & fac. ca. non ex quo. de conſecrat. diſt. iiij. vnde ſumitur.

l Vetus infirmitas. Id eſt, originale peccatum quod contrahitur in ipſa infuſione animæ: quia tunc tres vires principales animæ debilitantur, de quo in c. quæris. de conſec. diſt. iiij. & in cap. non ex quo. d. diſtin. iiij. remiſſiuè.

m Plena. Quo ad reatum mortis æternæ, & omnem pœnam originalis peccati. vide per Abbat. in cap. j. §. vna verò. de ſum. Trinit. & fid. catho.

n Nouitas. Nam relinquitur originale peccatum ad pugnandum dum ſumus in via, ſed debilitatum, & ſuperatum, & ad mortem æternam non imputabile. cap. per baptiſmum. de conſec. diſt. iiij.

o Sacerdotes. c. conſtat. de conſecr. diſt. iiij. vnde ſumitur, & nouiſſimè per Concil. Triden. ſeſſio. vij. in titu

in titu.de sacramentis in genere.cap.x. Sed contra. cap.sanctum.de consecr.dist.iiij.respon. ibi in casu necessitatis, vt hic etiam statim dicitur. fac. cap. in necessitate.d.distinct.iiij.

vel presbytero [a] nisi his procul absentibus vltima languoris cogat necessitas [b]: quo casu & laicis fidelibus, atque ipsis mulierib⁹ baptizare permittitur [c].

Presbyter negligens in baptizando quomodo puniendus. h.d.

Presbyter verò cuius negligétia commissum est, vt quis sine baptismate ex humanis excesserit, deponendus erit [d].

Baptizati ab hæreticis, schismaticis, paganis, vel aliàs facinorosis, non sunt denuo rebaptizandi. h.d.

Sed & si qui ab hæreticis [e], siue schismaticis, vel etiam à paganis [f], aut aliàs facinorosis baptizati fuerint, quasi baptizati non fuerint, iterum baptizari [g] non debent. Antiqua [h] tamen patrum induxit institutio, vt qui ab his in Trinitatis nomine baptizati fuerint, cum ad sanctam Ecclesiam redierint, aut vnctione chrismatis [i], aut impositione manus [k], aut sola professione [l] fidei ad sinum matris ecclesiæ reuocentur.

Nemo seipsum baptizare potest. hoc dicit.

Sed quanquàm [m] baptismus ab hæreticis, schismaticis, vel paganis susceptus valeat, ipsum tamen se baptizare nemo poterit. sicut enim in carnali generatione [n], qua proles ex viro & fœmina nascitur, alius est qui carnaliter gignit, alius qui gignitur: sic in sacramentali generatione, qua soboles, ex aqua, & Spiritu sancto renascitur, alius debet esse qui spiritualiter generet, alius qui generetur [o].

Fides sacramenti supplet sacramentum fidei. h.d.

a Presbytero. Id est, licentia presbyteri. Sed contra cap. diacones. & cap. diaconi. distin. xciij. respon. vt ibidem not.

b Necessitas. Quæ legem non habet fac. de consecrario. dist.iiij.ca. sanctum. & c.in necessitate.

c Permittitur.cap. diacones. dist. xciij. sed quid si diaconus vel etiam laicus baptizat non instante necessitate? Respon. valet baptismus, sed vsurpatores alieni muneris puniendi erunt: vt per Abb. in cap.quanto. de consuetud.

d Deponendus erit.j.quæst.j.cap. neque. & ca. si quis per ignorantiam, & de consecr.distinct.iiij. cap.quicunque.

e Ab hæreticis.concord.cap. siue.cap. à quodam. ca. Romanus.cap. hi qui. cap. de Arrianis. de consecra.distin.iiij.cum plurimis simil.& nouissime idem firmatur per Concil. Tridentin.sessio.vij. sub rit.& rubi.de baptismo.cap.iiij.

f A paganis. Sed contra cap. quos à paganis. de consecr.distinct.iiij. Sol. ibi non in forma ecclesiæ fuerat traditus baptismus. Item contra dist.lxij.ca. nulla ratio. & j. quæst.j. capit.j. & l.traditio. ff. de acqui.re.domi.& de consec.dist.iiij.cap.quomodo. quomodo ergo paganus baptismũ tradere dicitur quem non habet? Respond. fit hoc authoritatate legis.sic & creditor in casu dominium rei sibi obligatę in aliũ transfert, quod tamen non habet.insti. quib.alien.lic. vel non.§.j. Item hoc casuale, contratium regulare.j.quæst.vij.cap.Daibertum.& no. in cap.Romanus.de consec.dist.iiij.paganus tamen leuare non posset, vt declaratur Conci.Maguntino.

g Iterum baptizari. cap.rebaptizari. de consecra. dist.iiij. & nouissimè per Concil. Trid.sessio.vij.de baptismo.cap.xj.

h Antiqua tamen. Vt in cap.ab antiqua.de conse. dist. iiij. cap. hi qui.j.q.j. à qua antiquitate non est recedendum, nisi euidens error ostendatur.fac.cap. vtique.distinct.xix.& per Abbat. post glos.in capit. quanto. de translat.

i Chrismatis. cap. ab antiqua. de consecr.distin.iiij.& ca. hi qui.j.quæst.j.

k Impositione manus. Reconciliatio sic fiet, imponetur eis manus ab episcopo, & dicetur accipe spiritum sanctum.sicut in actibus Apostolorum factum esse legitur baptizatis à Ioanne, cum ipsi dicerent Apostolis, neque si spiritus sanctus sit audiuimus, manus eis Apostoli imponebant dicentes, accipe spiritum sanctum, & si non erant chrismati chrismabantur: vt not.in c.vt hi de quibus. de consecr.dist.iiij.

l Sola professione. Si man⁹ erat eis imposita: aliàs suppleretur.j.q.j.ca.ecce, & tūc dicitur fieri professio, cum interrogantur, vt sciamus an ipsi rectè credãt.

m Sed quanquàm, &c. Ratio est dubitãdi ad decisionem sequentem.

n Carnali generatione. Not. ergo q̃ spiritualis generatio imitari debet naturalem inquantum potest sicut etiam legitima, & ex hoc Ab. in c.debitum.co.tenet quòd nemo posit alium baptizare, vel de sacro fonte leuare, si idem nõ potest esse suus pater carnalis, & si præcedat baptizandum in plena pubertate. simile in §.minorum.institu.de adopt. Ancharanus tamẽ putat sufficere si 14. annis baptizans pręcedat baptizandum. Idem forte in leuante secundum Abb. cuius tamẽ interuentus non videtur de substantia baptismi.secundum eundem. in d.cap.debitum.

o Qui generetur. Concor.c.per tuas.aliàs per nostras.de iure patr.& §.interdum.s.eo.tit.& cap.fi.de instit.& l.ij.ff.de stip.ser. & nemo debet oriri à semetipso.cap.dicimus.xxiiij.quæst.j. argum. contra in l.si consul.ff.de adopt.

Vnde de Iudæo, qui in mortis [a] articulo conſtiturus, in aquam ſe ipſum immergendo [b] dixerat, *Ego me baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritusſancti*. reſponſum [c] eſt, denuo [d] ab alio illum baptizandum [e] eſſe, vt oſtendatur, quòd alius eſt qui baptizatur, alius qui baptizat, quamuis ſi talis continuò deceſſiſſet protinus ad patriam euolaſſet [f], non propter fidei ſacramentũ, ſed propter ſacramenti fidem.

Baptiſmus alius fluminis, alius flaminis, alius ſanguinis, hoc dicit.

Quod quidem & de illo rectè creditur, qui viſibiliter non baptizatus martyrij [g] ſubiit ſacramentum. Baptiſmus enim inuiſibiliter miniſtratur, quem non contemptus religionis, ſed terminus neceſſitatis [h] excludit. Vnde ſcitè ſcriptum à quibuſdam [i] reperitur baptiſmum alium eſſe fluminis [k], alium flaminis [l] alium verò ſanguinis [m]. Cum baptiſmi virtus & efficacia, non tàm ablutione corporis, quàm fide cordis contineatur [n], & aliud [o] ſit per miniſteriũ baptizare, quod ſacerdos exequitur, aliud per poteſtatem quam Dominus, non vſque adeò ſacramentis adiunxit, vt ſine illis eorundem gratiam tribuere non poſſit [p].

Paruuli baptizantur in fide parentum, & Eccleſiæ, & non debet minor eſſe virtus baptiſmi, quàm circumciſionis hd.

Non tamen [q], quia fide cordis baptiſmatis virtus continetur, ideò

a Mortis articulo. Et ſic nota, quòd vbi aliqua requiruntur ad ſubſtantiam, & pro forma actus, niſi formalia illa & ſubſtantialia interueniant, non tenet actus, etiam ſi ex neceſſitate ſubſtantialis & formalis ſolennitas obſeruari non poſſit, neceſſitas ergo non facit deſinere ſolennitatem ſubſtantialem. Sed contra cap. ſanctum. & cap. in neceſſitate, de conſecr. diſtin. iiij. & ſ. eod. §. baptizandi. Sol. ſacerdotium in miniſtro non eſt de ſubſtantia baptiſmi. ſicut & alia quædam de quib. in §. pen. ĵ. Sed adhuc contra, ĵ. de pœnit. §. quod autem. & §. ſeq. vbi qualitas in miniſtro ſacramenti pœnitentiæ eſt de ſubſtantia talis ſacramenti. & per Concil. Trident. ſeſſio. xiiij. ca. vj. vbi agitur de miniſtro talis ſacramenti. Sol. aliud in ſacramento baptiſmi, aliud in ſacramento pœnitentiæ. Sed adhuc contra: quia vbicunque obligatio dirigitur in Deum, defectus formæ non vitiat actum, not. in cap. ſacro. de ſentent. excommu. & per Abb. in ca. porrectum. ante fin. de regul. Solu. illud apud eccleſiam triumphantem, hic militantem, quod ſatis innuit etiam hæc litera.

b Immergendo. Quid ſi aliquis immergat ſe ipſum alio tamen dicente. Ego te baptizo, &c. nunquid ſatisfiat formæ? Reſpon. negatiuè, niſi enim ipſe qui verba illa profert immergat, nõ poteſt verè dicere ego te baptizo, &c. ſecundum Abb. in cap. debitum. eodem.

c Reſponſum eſt. Vt in cap. debitum. eod.

d Denuo. Non tamẽ illicò, ſed debet aliquo tempore differri, vt appareat an habeat rectam intentionem: & differẽdus eſt baptiſmus ſaltem per quadraginta dies: vt in capit. ne quod abſit. diſtin. iiij. licet multi hoc non ſeruent. Vnde feſtinanter baptizati quieſcente calore primæ deuotionis ſæpe ad erroris vomitum redeunt: vt per Abb. in cap. debitum. eod. & comparari poſſunt tritico qui cecidit ſuper petram, quòd & cito natum fuit, & cito etiam exaruit: vt in Euangelio.

e Baptizandum. Primò tamen reſtituere debet extorta per vſurariam prauitatem, & illicitè. capit. Iudæi. vbi not. de conſecrat. diſtin. iiij. alia vero licitè quæſita non tenetur relinquere: ſicut multi ſimplices credunt, pro hoc. cap. ſicut Iudæi. de Iudæ. ſequitur Abbas in cap. debitum. eodem.

f Euolaſſet. ca. debitum. eo. & de pœniten. diſtin. vij. cap. fin. verſic. nullus expectet, ca. Apoſtolicam, & capit. fin. de preſbyt. non baptiz.

g Martyrij. cap. baptiſmi vicem. capit. cathecuminum. cap. non dubito. de conſecrat. diſtin. iiij.

h Neceſſitatis. ca. fin. de preſbyter. non baptiza. & capit. baptiſmus. de conſecr. diſtinct. iiij. fac. illud Aug. in Pſalmo 103. Coronat Deus intus voluntatem cum nõ inuenit facultatem, affectum enim Deus penſat nõ effectum.

i A quibuſdam. Vt per Auguſtinum lib. iiij. de baptiſmo, contra Donatiſtas. cap. xxiij. & per Hoſt. in ſum. eod. verſ. quot ſint eius. & iam ab omnibus hoc dictũ vſurpatur.

k Fluminis. Id eſt, aquæ cum verbo. j. quæſt. j. cap. detrahere. & cap. debitum. eod.

l Flaminis. Id eſt, ſpiritus ſancti. capit. Apoſtolicam. de preſbyter. non baptiza.

m Sanguinis. cap. martirij, & ca. baptiſmi vicem. cum ſimil. de conſecr. diſtin. iiij.

n Contineatur. c. verus. de conſecr. diſt. iiij.

o Aliud. cap. aliud de conſecr. diſt. iiij.

p Non poſſit. Et ſic reuincitur praua quædam opin. quæ temporibus Bernardi inualuerat, neminem ſcilicet ſine actuali baptiſmo ſaluari poſſe, cuius errorem idem confutauit epiſtola lxxvij. ad Hugonem ſcribens: & de hoc etiam vide magiſtrũ ſententiarum. lib. j. diſtin. iiij.

q Non tamen. Ratio eſt dubitandi eius quod hic continetur: & de hoc vide nouiſſimè per Concil. Tridenti. in v. ſeſſio. in decreto de peccato originali, quod eſt primum, verſic. ſi quis hoc Adæ.

Paruulos.

minus paruulos [a], qui credere ob ætatem non possunt, vnda salutaris abluit, cum & ij non per vsum, sed per habitum [b] fidei, quem suscipiunt in baptismate, credere non malè credantur, & in fide parentum & Ecclesiæ alio profitẽte baptizati ob fidei [c] sacramentum rectè fideles [d] dici possunt, & cum circuncisio [e] tàm adultis, quàm paruulis ex præcepto Domini conferretur, ne baptismus qui succedit in locum ipsius, & generalior tamen existit cum tam viri, quàm fœminæ [f] baptizentur, minoris videatur effectus, tam adultis quàm paruulis est conferendus [g].

Tam mater quàm filius in ipso articulo parturiendi, possunt separatim baptizari, nec ob id creditur baptismus iteratus. hoc dicit.

Is quoque, cuius mater, vel prægnans, vel in ipsa hora, qua parturit mortis vrgente periculo [h], baptismatis gratiam perceperit, baptizari poterit [i], nec propterea bis baptizatus reputabitur. Cum vtique ad maternũ corpus cum esset in vtero, pertineret [k], nec ibi regeneratio reperiri possit, vbi generatio non præcesserit, nec in hoc infanti qui nascitur aliquid mater participat, cum vniuscuiusque propria voluntas [l] in confessione sit attendenda.

Muti, surdi, & ægrotantes baptizari possunt. h.d.

Muti quoque & surdi, item ægrotantes [m], qui pro se respondere non possunt, aliis pro se profitentibus rectè baptizari poterunt.

Dormiens & amens, si ante somnum & amentiam habuerunt propositum baptizandi, baptizari possunt. h.d.

De dormientibus, & amentibus quæsitũ est, & planè si priusquam dormirent, aut amentiam incurrerent, non baptizandi propositum haberent, quia in eis eadem perdurare [n] voluntas intelligitur, si sic immersi fuerint, characte-

a Paruulos. Concord. capit. maiores. eod. & cap. paruuli. cum pluribus sequent. & capit. quæris. distinct. iiij.

b Habitum. Id est, aptitudinem, & sic illa verba qui non crediderit, &c. referuntur ad aptitudinem. Sicut etiã, cum dicimus matrimonium est maris & fœminæ coniunctio indiuiduæ vitæ consuetudinem retinẽs. xxvij. quęst. ij. § j. instit. de patria potest. in princip. nam verbum retinens, intelligẽdum est quo ad aptitudinem. sic etiam consueuit dici de iustitia quatenus est in creatura. l. iustitia. ff. de iust. & iu.

c Ob fidei. Baptismus sacramentum fidei dicitur, quia in fide Christi consecratur, & in fide ecclesiæ confertur, vel quia in nomine Trinitatis confertur, quam offerentes & oblati tenentur credere, & confiteri, vel etiam alia ratione prout not. in cap. nihil. de consecrat. distinct. iiij.

d Fideles. Sic in c. paruuli fideles. de consecr. dist. iiij.

e Circuncisio. Argumen. à maiori, & concord. cap. maiores. eod.

f Fœminæ. Quæ licet non circunciderentur, offerebantur tamẽ vigesimooctauo die in templum, & ibi nomen imponebatur, baptismus igitur generalior est.

g Conferendus. Sed an cum adoleuerint paruuli & nolint baptismum ratum habere sint eorum arbitrio relinquendi, vel cogendi ad Christianam vitam? & quidam hoc sunt ausi affirmare, quorum tamen opin. damnata & anathematizata fuit per Concil. Trident. in vij. sessio. sub titu. de baptismo. capit. xiiij.

h Periculo. Concor. cap. baptizari. de consec. d. v.

i Poterit. Licet contra teneret Iulianus hæreticus. Sed contra, quia si mater manumittitur & partus censetur manumissus. instit. de ingen. §. ij. Item partus est pars viscerum matris. l. j. ff. de vent. inspi. Sol. vt not. in cap. si ad matris. de consecr. dist. iiij.

k Pertineret. Fac. ca. si ad matris. cum seq. de consecr. dist. iiij. & l. j. ff. de vent. inspic.

l Propria voluntas. Intellige propriam verè si baptizatur adultus, & intelligens: aliàs dicetur propria iuris & diuinæ legis interpretatione, si baptizandus sit paruulus vel non intelligens alio profitente, vt j. eo. §. proxim. & cap. paruuli. cum seq. de consecr. dist. iiij.

m Ægrotantes. No. quòd infantes, muti, surdi, ægrotantes, æquiparantur, quos satis conueniens est ignorantes quodam modo & per alios liberari cum & ignorantes & per alios fuerint obligati: vt de consecr. dist. iiij. ca. quęris. facit quòd & pro ignorante fideiubere possum: vt l. fideiubere ff. de fideiuss. & ignoranter etiam actio acquiritur. l. si à furioso. ff. si cert. pet. & concord. cum hoc. cap. paruuli. & cap ęgrotantes. de consecr. dist. iiij.

n Perdurare. Simile de sententia excommun. cap. à nobis. nam semper perdurare præsumitur voluntas nisi probetur mutata: vt cap. perlatum. de his quæ vi metúsve cau. fi. & l. cum qui. ff. de probat. & l. Lucius. ff. de leg. ij. in fin. Sed quid si quis ab infantia fuit amens, nunquid prodest ei si baptizetur? argumen. quòd sic. ff. de legat. ij. l. cum pater. §. surdo. quia perinde habetur ac si tunc sit infans: quia nullo peccato grauatur nisi originali. iij. quæst. ix. cap. indicas. & not. in cap. maiores. §. fin. eod.

rem sacraméti non suscipiunt [a], secus autem si prius cathecumini extitissent, & baptizandi propositum habuissent, tales enim in necessitatis articulo baptizare consueuit ecclesia. Tunc ergo characterem sacramentalis imprimit operatio, cum obicem voluntatis contrariæ non inuenit obsistentem [b].

Inuitus baptizatus characterem suscipit, & cogendus est ad obseruantiam fidei, secus si penitus sit coactus. h.d.

Sed & si quis non spontè, dum tamen non omnino coactus [c] baptismatis susceperit sacramentum, Christianitatis characterem suscipit, vtputà cum quis terroribus, atque suppliciis ad vndam salutarem trahitur, & ob id tamquam [d] conditionaliter [e] volens, licet absolutè non velit, est ad fidei Christianæ cogendus obseruantiam [f]. Ille verò qui nunquam consentit sed penitus contradicit, nec rem nec characterem [g] sacramenti suscipit. Plus est enim [h] expressè contradicere [i] quàm minimè consentire.

Is de quo non est præsumptio quòd sit baptizatus, debet sine metu iterationis baptizari. hoc dicit.

Illud in dubium venire non debet [k], quoties nulla extant indicia [l] inter propinquos, & familiares, quibus aliquos baptizatos esse doceri possit, eosdem baptizari minimè prohibendos esse. Quod enim factū esse nescitur

a Non suscipiunt. Sed quid si excitati somno ratum habeant? Respon. non prodest: quia nihil recipit, & ideo non est quod ratum habeat, sed iterum erit baptizandus: vt not. in capit. maiores. in final. eodem.

b Obsistentem. Simile de consecrat. distin. iiij. cap. quæris à me. & ff. ad S.C. Maced. l. si filius. & ff. de acquir. hæred. l. ij. §. si is.

c Omnino coact⁹. Vt puta si ligatis pedibus ac manibus baptizaretur. fac. l. qui testamento. §. fi. ff. de testa.

d Tanquam. Veritatem denotat hæc dictio, nō similitudinē. sic in c. ex parte. vbi Ab. not. de sponsal. vnde, si dicatur Titius ab omnibus vitetur tanquàm excommunicatus, dicetur verè excommunicatus. argum. not. per Abbat. in capit. fin. ne cler. vel monach. in princip. natura tamen sui similitudinem denotat.

e Conditionaliter volens. Et sic coacta voluntas, voluntas est, co. decor. l. mulier. §. fin. ff. quod met. cau. & xv. quæstio. j. capit. merito quæritur. Idem est in sacramento matrimonij. xxij. quæst. iiij. cap. inter cætera, & cap. veniret. de sponsal. videtur tamen impedire matrimonium spirituale. cap. perlatum. de his quæ vi, metúsve cau. sed ibi fuit iustus metus mortis qui caderet in constantem virum. sed datis terminis paribus idem esset in vtroque. Item hæc coactio conditionalis non impedit sacramentum ordinis. distin. lxxiiij. cap. vbi ista. & not. in ca. maiores. §. fin. eod. Sed nunquid ille qui conditionali coactione recipit ordinem tenebitur continere? Respond. vt not. in d. §. fi.

f Obseruantiam. Vt capit. de Iudæis. distinct. xlv. & capit. maiores. §. fin. eod. multo magis igitur si sponte baptizatus est. capitulo quidam. de apostatis.

g Characterem. Sed quare amens, vel dormiens, vel absolutè coactus baptismi sacramentum non recipit, cum in baptismo non requiratur intentio baptizati sed baptizantis. j. quæst. j. cap. sicut ficti. & de consecrat. distin. iiij. cap. solet. Hæc quæstio soluitur per literam superioris §. & per §. fin. cap. maiores. eod. quia amens, & dormiens qui ante cathecumini fuerunt, recipiunt bene sacramentum, qui verò semper inuiti fuerunt & contradixerunt, non recipiunt, quia adhuc præsumuntur inuiti, & nemo inuitus ad fidem compellitur. Nec ob. d. c. sicut. & cap. solet, quia ficti ore exprimunt licet corde dissentiāt: & ideo sacramentum recipiunt: quia ecclesia dare intendit, sed tale sacramentum nō proficit ad remissionem peccatorū, nisi cum fictio recesserit. cap. tunc valere. de consecr. dist. iiij. & per Abb. cap. fi. eo. cuius dicta procedunt in foro poli.

h Plus est enim. Sic ea. sicut de simo. & cap. Petrus. de homi. & j. quæst. iiij. ca. quia præsulatus. cum concor. allegatis in cap. maiores. §. fina. de baptism.

i Contradicere. Argum. quòd ad fidem nullus debet compelli inuitus, sed sicut liberà voluntate petiit, ita libero arbitrio conuertatur: vt cap. de Iudæis. & cap. qui sincera. distin. xlv. & xxiij. quæst. v. cap. ad fidem. Argum. contra. xxiij. quæst. vj. c. j. vbi habetur quòd Paulus coactus venit ad fidem. Sed illud diuino iudicio fuit factū, cuius facta ad consequentiam trahi non debent, vel dic, vt not. in c. maiores. §. fi. eod.

k Non debet. Vt in c. paruulos. cum quatuor seq. de consecr. dist. iiij. & cap. fi. de presbyt. non bapt.

l Indicia. Bene dicit indicia: quia non requiritur plena probatio, imo sufficeret vnus testis veluti in consecratione ecclesiæ, secus tamen in ordine. cap. afros. distinct. xcix. de ratione diuersitatis dicitur. prima, quæst. j. §. ecce. Sed quid si probet quis se ordinatum, & contra eum excipiatur illum non fuisse baptizatum, nunquid tunc credetetur vnius testimonio quo ad baptismum? quidam quòd non

non vbi fieret alteri præiudicium. Vnde non sufficeret vnicus testis ad probādum baptismum, si sub ea conditione ei esset relictum legatum, si esset baptizatus: quia hæredi præiudicium fieret: vt not. in cap. placuit. de consecr. distin. iiij. cum autem sufficit vnus testis is debet esse Christianus non Iudæus vel Paganus. not. in c. cum cum itaque. de consecr. dist. iiij.

a Iteratum videatur. Concord. c. cum itaque. & ca. si nulla. & cap. fi. de presbyt. non baptiz. vbi infert Abbas quòd qui non recordatur verū dixerit aliquam horam puta tertiā vel sextam, tenetur iterare. Item si non apparet quòd ecclesia fuerit consecrata, ꝙ debet consecrari. & generaliter vbi act' ex necessitate debet explicari, si de eo ambigitur, debet iterari licet propriè nō possit dici iteratus. & facit ratio quæ immediatè sequitur. Qua autem forma sit baptismus concedendus si probabiliter dubitetur an quis sit baptizatus, vide tex. & quæ ibi Doct. in cap. ij. eod.

b Probatum fuerit. Nota primum quòd violēta præsumptio transfert onus probandi in aduersariū. fac. cap. vt nostrum, vt ecclesi. bene. Item quòd violenta præsūptio admittit probationem in contrarium. xxxv. q. iij cap. extraordinaria. & xxvij. q. j. cap. nec aliqua. cap. proposuisti. & cap. causam matrimonij. de proba. & per glo. in c. ferrum. dist. l. & per Ab. in c. is qui. de spons. debet tamen probatio talis esse euidentissima, vt h. c. & cap. fi. de presbyt. non baptiza. & c. quia verisimile. de præsump. & l. non est verisimile. ff. quod met. caus.

c Pœnitentiæ. Quam habes in c. qui bis ignoranter. de consecrat. distin. iiij. & vide de non rebaptizandis paruulis Concil. Trident. sessio. vij. in titul. de baptism. cap. xiij.

nulla ratio sinit, vt iteratum [a] videatur, nec te meritas interuenit præsumptionis, vbi est diligentia pietatis.

Suspicio vehemens pro veritate habetur. h. d.

De eo tamē qui Christianis parētibus natus, inter Christianos est fideliter conuersatus, tam violenter præsumitur quòd baptizatus fuerit, vt hæc præsumptio pro veritate sit habenda, donec euidentissimis argumentis contrarium probatum [b] fuerit.

Iterum scienter baptizatus debet seuerissimè puniri, ignoranter verò bis baptizatus, non potest ordinari nisi ex necessitate. hoc dicit.

Quòd si quis sciens & prudens iterum baptizari sustinuerit arctissimæ pœnitentiæ [c] subijciendus erit, quòd si ignoranter, nulla quidē imponenda erit pœnitentia, sed nisi magna cogat necessitas, ordinari non poterit [d].

Iterantes baptismum sunt deponendi ab officio, & beneficijs. hoc dicit.

Illi quoque qui ausu temerario, in homine iam baptizato cœlestè lauacrū iterare ausi fuerint, excommunicationis mucrone percussi ab omni officio, & beneficio Ecclesiastico deponentur [e].

Multa sunt in baptismo, quæ non sunt de eius substantia. hoc dicit.

Postremo sciendum est, quòd licet verbo tātum, & elemento baptismatis substantia contineatur, & forma [f], multa tamen à sanctis patribus [g] ad eius decorem fuerunt solenniter constituta vt immersionis numerus, exorcismi [h], clericorum exufflationes [i], salis [k] benedicti exhibitio, saliuæ contactus [l], inunctio [m], quæ si ex neglectu prætermissa fuerint, omissio culpæ reos arguet.

Baptismus non debet conferri in priuatis domibus nisi ex necessitate, vel ob magnam nobilitatem. h. d.

Illud etiam nouissi-

d Non poterit. Erit ergo in potestate cuiusque mihi ordines auferre: quia poterit me dormientem rebaptizare: quod videtur durum, ideò quidam dicebant quòd hic intelligitur de ignorantia iuris, quæ nō excusat, tu intellige prout litera iacet, & indistinctè, & hic est vnus casus in quo alicui fit sine sua culpa præiudicium: arg. j. quæst. v. cap. j. fac. l. prospexit. ff. qui & à quibus. Sed contra j. quæst. iiij. ca. placuit. vide Abb. in cap. ex literarum. de aposta.

e Deponentur. ca. fin. eod. & per Abba. in capit. ex tuarum. de apostat.

f Et forma. cap. j. & cap. penul. eod. & j. quæst. j. cap. detrah. & cum de substantia baptismi sit elementum, sequitur quòd non posset quis baptizari in aqua rosata, cum non sit elementum, licet posset in aqua aliquantulum trāsformata: vt in lixiuio, vel brodio, vel aqua lutosa: vt per Abb. in d. cap. penult.

g Patribus. Etiam à tempore Apostolorum: vt per Dionys. de ecclesi. Hierarch. & traditur nouissimè per duos reuerendissimos Cardinales secundum Vuarniensem, in tractatu de sacramentis. ca. xxxvij. & Araceli. in tractat. itidem de sacrament. capit. xij.

h Exorcismi. cap. siue. cap. ante. cap. sicut. de consecrat. distinct. iiij.

i Exufflationes. c. siue. de consecr. dist. iiij.

k Salis. cap. ex hinc. ca. sal. cœlestis. de consecrat. distinct. iiij.

l Contactus. c. posteà. de consec. dist. iiij.

m Inunctio. cap. j. §. quia vero. de sacra vnct. cap. deinde. de consecrat. dist. iiij. sunt etiam & alia puta

cereus

cereus & patrinus, quæ omnia constituunt numerum octenarium, & his versibus concluduntur.

Sal, oleum, Chrisma, cereus, Chrismale, saliua.
Flatus, virtutem baptismatis ista figurant.
Hæc cum patronis non mutant, sed tamen ornant.

mè Viennensi Concilio [a] constitutum est, ne quis in priuatis domibus [h], sed duntaxat in Ecclesiis in quibus sunt ad hoc fontes specialiter deputati [c], aliquos audeat baptizare, nisi Regum [d] vel Principū [e] liberi baptizandi fuerint, vel talis necessitas [f] emerserit, propter quā ad Ecclesiam absque periculo [g] accessus haberi nequeat.

DE SACRAMENTO Chrismatis.

Fideles post receptum baptismum debent chrismari h.d.

Quamuis autē continuò trāsituris regenerationis sufficiat beneficiū, victuris tamen etiā cōfirmationis auxiliū est necessarium [h]. Ita enim coniuncta sunt hæc duo sacramenta, vt vnū ab altero nisi morte præueniente separari non debeat [i].

Chrismatis sacramentum operatur augmentum gratiæ & soli Episcopi chrismant. h.d.

Igitur omnes fideles [k] post baptismum [l] paracletum per manus impositionem accipere debēt, vt perfectè Christiani inueniantur. Spiritus Sanctus enim, qui super aquas baptismi salutifero descendit [m] lapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocētiam [n], in confirmatione robur & augmentū prǽstat ad gratiam. Vnde cum cæteras vnctiones simplex sacerdos [o] vel presbyter valeat exhibere, hanc non nisi summus sacerdos hoc est Episcopus conferre debet, alioqui nulla excusante consuetudine [p] chrismatio irrita habe-

a Concilio. Cle. j. eo. vnde sumitur.

b Domibus. Concor. Ant. vt in pri. domi. sacr. my. nō fi.

c Deputati. De maio. & obe. c. his quæ. c. ij. de cap. mona. & tales Ecclesiæ dicūtur baptismales. c. j. de no. ope. nuntiat. & quia renascimur per baptismum dicuntur matrices. ca. ex transmissa. de præsc. & Clem. j. de sent. excom. & not. in Cle. j. eo.

d Regum. Simile ca. fi. de offi deleg. & ca ne aliqui. de priuil. in vj.

e Principum. Nō autem tyrannorum. & intellige hic de principe qui habeat notabilem potentiā: & quòd sit quasi comparandus regię potestati: arg. l. j. ff. de re. dub. licet principis appellatio multipliciter sumatur: vt no. in Cle. vni. eo.

f Necessitas. Not. quòd necessitas & nobilitas ęquiparātur. alibi nobilitas & literatura. cap. de multa. de præb. extrauag. execrabilis. eod tit.

g Periculo. Fortè pueri baptizandi existentis in mortis articulo: vt cap. pen. eod. vel deferentium qui sint obsessi. Sed quid si deferens puerum ad baptismum remotum videns in eo signum futuræ mortis nec habens secum aquā proiiciat puerum in puteum dicendo. Ego te baptizo, &c. nunquid puer sit baptizatus. & ita possit sepeliri in sacro? Respon. vt habetur per Abb. in cap. pen. eod. At si baptizetur in domo priuati exceptis casibus permissis puniri poterit contrafaciens pœna arbitraria: vt not. in Cle. vni. eod.

DE SACRAMENTO Chrismatis.

h Necessarium. Quia victuris in hoc mundo inter inuisibiles hostes & pericula gradiendum est, & in baptismo regeneramur ad vitam, post baptismum confirmamur ad pugnam, cap ij. de consecra. distinct. v.

i Non debeat. Fac. c. j. & capit. de his de consecra. dist. v.

k Omnes fideles. Scilicet adulti, vel saltem alicuius capacitatis: vt infra eod. §. proximo. ar. l. vt gradatim. ff. de mu. & ho. & l. j. cum ibi not. C. de sacros. Eccles. nam infantibus, vel paruulis, sufficit solus baptismus. cap. quæris. de consec. distin. iiij. & not. in cap. j. de consecra. dist. v.

l Post baptismum. Sic olim ostia prius lauabatur in littore & postea offerebatur in holocaustū: vt not. in capit. j. de consec. dist. v.

m Descendit. Conferendo aquis vim generatiuam. capit. nunquam. de consecr. distin. iiij. & ca. ij. de consec. dist. v.

n Innocentiā. Ad quam denotandam baptizatis statim datur vestis candida. cap. accepisti. & cap. venit. de consecrat. distin. iiij. & not. in c. ij. de conse. dist. v.

o Simplex sacerdos. Etiam Episcopo delegante, sed bene delegāte Papa, vt latè per Doct. in c. quāto. de consuet. & per Archiepiscopum Floren. in tertia parte summæ. tit. xiiij. in §. de ministro. fac. ca. presbyteris. cum seq de consec. dist. iiij.

p Consuetudine. capit. quanto. de consuet. nam præscriptio quantumuis longissima requirit capacitatem in præscribente: vt per Ioan. Andr. in ca. ij. de præben. & sic limita. cap. j de rescrip. in vj. & l. j. §. ductus aquæ. ff. de aqua quo. & æsti. Secus est in competentibus ratione iurisdictionis vel dignitatis Episcopalis, non autem ordinis: vt in dicto capitulo quanto. & in capitulo accedentibus. de excess. prælat. & in capit. cum contingat. de for. compet.

birur.& vacua, nec inter Ecclesiastica sacramenta reputabitur [a], cum manum [b] imposuisse præter Apostolos, quorum hodie vicem sostinent Episcopi, nulli alij legantur.

Ieiunis & à ieiuno debet dari chrisma, nisi necessitas aliud cogat. h.d.

Accedent igitur qui legitimæ [c] sunt ætatis ad confirmationem ieiuni, vt à ieiunis [d] Episcopis sacro chrismate in fronte [e] deliniti per manus impositionem paracletum recipiant. Planè infirmis, & morte periclitantibus [f], vel qualibet causa impeditis, nulla de ieiunio habita ratione manus imponi poterit.

In Baptismo, Confirmatione, & Catechismo debent patrini interuenire. h.d.

Illud commune est tam his qui baptizandi sunt, quàm etiam illis, qui cõfirmationis munus recipere debent, vt aliquem in patrinum [g] habeant, qui eosdem in religione Christiana, & fide dominica instituat, & pro eis apud Deum quasi fideiussor [h] existat, quod & in catechismo [i] obseruandum erit.

Patrini non debent esse plures, vel non baptizati, vel confirmandi. h.d.

Admonendi tamen sumus, quòd nec plures [k] quenquam in baptismo, aut in confirmatione suscipere debent, sed vnus tantum siue vir, siue mulier, nec quẽquam quispiam tenere, vel leuare poterit, qui ipse baptizatus [l] nõ sit, vel confirmatus.

a Reputabitur. Et meritò cùm nullum caracterem imprimat, & sic nota quòd ordinatio & titus Apostolorum circa sacramenta habent impedire caracteris impressionem: vt per Abb. in cap. quanto. de consuet. Sed quid si Roman. Pontifex prohibeat Episcopos conferre tale sacramentum, an valeat collatio facta post prohibitionem? Respon. vt per Abb. in d. cap. quanto.

b Cum manum. Ratio, ab antiqua patrum ordinatione. est & alia ratio quæ ponitur per Abb. in cap. quanto. de consue. quia perfectio actus communiter reseruatur superiori, vnde cum hoc sacramẽtum sit confirmatio & perfectio baptismi, vt hic, congruum fuit illud reseruari superioribus. fac. c. nihil. cum ibi traditis. de elect. & quòd huius sacramenti exhibitio est Episcopis reseruata. vide nouissimè per Concil. Tridenti. sessio. xxiij. circa princip. cap. iiij.

c Legitimæ ætatis. Sed quæ erit ætas legitima? quidã dicunt de xiiij. annis, quo tempore etiam ad minores ordines promoueri possunt. ca. ij dist. lxxvij. Alij de xxv. arg. l. i. ff. de mino. & not. in cap. vt ieiuni. de consecr. distin. v. neutra tamen seruari videtur in practica, cum etiã trimi & quatrimi deferantur ad Episcopos chrismantes, quòd forte non bene fit.

d Ieiunis Episcopis. Quod ieiunium & in aliorum sacramentorum exhibitione seruandum est. xxij. q. ij. c. honestũ. & de consec. dist. ij. ca. liquido. quod tamen malè videtur seruari. fac. vt ieiuni. & ca. vt episcopi. de consec. dist. v.

e In fronte. Quo in loco non licet presbyteris. c. presbyteris. de consecr. distinc. iij. cum seq. & de significatione locorum & vicium quibus quis inungitur, vide in capit. nouissime. de consecra. distin. quinta.

f Periclitantibus. Vitanda enim mora est vbi periculum timetur. c. baptizari. de consecra. dist. v. ca. ne quod absit. de consec. dist. iiij. c. de Syracusanæ. dist. xxviij. Argu. contra. l. si debitori. ff. de iudi. & l. quod dicimus. ff. de solu. Sol. illud in contractibus, hic in periculo animæ. vt not. in d. c. baptizari.

g In patrinum. ca. in catechismo, cum pluribus seq. de consecr. dist. iiij. & de cogn. spi. per totum, sed isti patrini non sunt de substantia: vt no. supra tit. proxi. §. postremo.

h Fideiussor. De consec. dist. iij. c. vos aute. & hæc est causa quare in cathecismo & confirmatione quòd qui non est Christianus non offerat puerum. cũ enim nostram fidẽ quis nõ tenet, qualiter docebit, & qualiter erit obses pro puero? quæ ratio cessat in baptizante.

i In cathecismo. c. in catechismo. de consecra. dist. iiij. & capit. peruenit. xxx. quæst. j.

k Nec plures. ca. non plures. de consecr. dist. iiij. Sed cõtra. ca. quod autem. xxx. quæst. iiij. Sol. maritus & vxor pro vno reputantur, cũ sint vna caro. iuxta illud, & erũt duo in carne vna. pro qua sol. facit. c. si quis ex vno. dist iiij. Vel dic aliter vt not. in d. c. quod autem. Sed an vnus possit esse patrinus in baptismo, & idẽ in confirmatione? Resp. tantum ex necessitate. c. in cathecismo. de consecr. dist. iiij. qua cessante singuli per singula sunt habendi. ita enim latius se extendit charitas. Sed an actus valeat, si idem sæpius interueniat. Respon. affirmatiuè, quemadmodum & si plures patrini eidem actui interueniant cum omnibus contrahitur cognatio: vt in c. si. de spi. cogn. in vj. & per Ab. in ca. contracto. eod. tit. quod tamen hodie videtur correctum per Concil. Trident. quod ita arctauit hanc materiam vt vnus tantum possit interuenire in patrinum, & si plures interueniant, non contrahitur spiritualis cognatio: vt in sessione. xxiiij. in decretis de reformatione matrimonij. ca. ij.

l Baptizatus non sit. Si tamen aliter fiat non impeditur propterea baptismus, cum talis in casu

baptizare poßit:& patrinorum adhibitio non fit de substantia: vt not.supra tit.proximo.§.postremo,sed fuerunt instituti ratione, de qua in §. proximo.vbi not.& fa.dist.xlvij.§.necesse.

a Parentes.cap.si vir.de spi.cogna possent tamẽ ex necesitate: vt in cap. ad limina xxx. quæst.j.& not.Abb. in d.ca.si vir.

b Abbates.cap.nõ licet. de consecrat. distinct.iiij.

c Monachi.xvj.q.j.ca.placuit.& xviij. q.ij.ca.peruenit.Idẽ fortè in aliis regularibus.vt supra de regular.in prin. Sed cõtra c.doctos. xvj. q.j.& c omnes. xxx. q.j.Sol.vt not.in ca. non licet de consec. distinct.iiij.

d Iterari.cap.non licet.& cap.rebaptizare.& cap.dictum. & cap. de homine. de consecr.dist.iiij. Sed cõtra.j q.j.c.manus. Sol.ibi agitur de manus impositione consecratoria non confirmatoria, vt ibi not.si tamen fuerit iterata confirmatio mitior pœna imponitur quàm si fuerit iteratus baptismus, de quo vide per Archiepiscopum Florentinum in sua summa sub titulo nostro. vers.effectus autem.

e Imprimunt. Vt supra de sacram.§.j.

f Suo loco. Vt infra de Eccles.interdicto.§ pen & fi.

Parentes non possunt esse patrini propriorum filiorum, nec Abbates vel monachi alienorum.h.d.

Parentes [a] quoque proprios filios, vel abbates [b], vel monachi [c] alienos de sacro fonte suscipere,aut in confirmatione tenere non debent.

Nec baptismus, nec chrisma possunt iterari, & vtrunque conferri potest tempore interdicti.hoc dicit.

Commune etiam illud est vtrisque quòd & neutrum(vt paulò ante diximus)iterari [d] potest, quippè quod ambo characterem imprimunt [e], & quod interdicti tempore ob imminens ex dilatione periculum vtrunque conferri , & pro vtroque chrisma confici poterit , vt infra suo loco [f] latius exponemus.

DE POENITENTIIS & REMISSIONIBUS.

Quid sit pœnitentia, & effectus pœnitentiæ.h.d.

POEnitẽtia [g] est sacramẽtum , quod cõtritione, confessione, & satisfactione concurrentibus peccatorum operatur remissionẽ.Multiplex [h] enim Dei misericordia, ita lapsibus humanis subuenit , vt non solum per baptismi,& confirmationis gratiam , sed etiam per pœnitentiæ medicinam, spes æternæ vitæ reparari velit. Vnde qui dona regenerationis violauerint, proprio se iudicio [i] condemnantes , per sacramentũ pœnitentiæ ad criminum remissionẽ, quasi ex naufragio [k] arrepta tabula [l] ad portum peruenient.

Tres sunt species pœnitentiæ, & pœnitentia solennis iterari non potest,& pœnitentes ad sacros ordines reddit inhabiles. hoc dicit.

Sunt autem pœnitentiæ tres [m] species, quædam enim est solennis , quædam publica, quædã priuata. Solẽnis est,quã ꝓpter maiora [n] scelera Episcopus [o] in capite ieiunij seruata certa rerũ serie [p] delinquẽtibus solet imponere,quæ quidẽ ne Ecclesię vilescat [q], authoritas,

DE POENITENTIIS & REMISSIONIBUS.

g POenitẽtiã. Multæ po nuntur pœnitẽtiæ diffinitiones seu descriptiones: nã præter hãc, alia ponitur in c.ecce.§.fi.de pœni. dis.j.alia in c.pœnitẽtia.de pœni.d.iij. plures ponit Host.in sum.eo.aliam Magister sententiarum.lib. iiij.dist.xiij.de quibus per Archiepiscopum Flor. in sua summa.eo.tit.& per Nico.Plo.in suo tractatu de sacram.in prin.quartæ partis.sed & hæc satis rem ipsam demonstrat,licet fortè regulis logicorum examußim non respondeat.

h Multiplex. Id est , multipliciter subueniẽs.facit cap. multiplex.de pœni. distin.j.

i Iudicio. Id est, proprio motu, vt c. non potest.c.ecce c. porro.& ca.facilius. de pœnit.dist.j.non ꝙ pœnitentes ipsimet ipsismet iniungãt pœnitẽtiã: quia si ita intelligatur frustra claues essent datæ sacerdotibus: vt de pœni.dist.j.§. alij.& cap.agite.

k Naufragio. Scilicet peccatorum.

l Tabula.Duæ sunt tabulæ,prima est baptismus.vbi purgatur vetus homo, & nouus inducitur, vt c.deinde. dist.xxvj. secunda est pœnitẽtia qua lapsi post baptismũ per pœnitẽtiam resurgimus. c. secunda. vbi etiam not. de pœni.dist. j. alij ꝙ prima tabula est nauis,secũda est scapha qua naufragio periculum euitatur.

m Tres species De quibus per Ab.in c. j.eo.& per Nic.Plo. in trac.de sacra.ca.j. in quarta parte,& ꝑ Arch. Flor. in tit.de pœn. vers.de partibus & per Host.in summa eo. vers.his prælibatis.

n Maiora scelera.Et vulgata,quę aũt sint hæc habetur in c. vt si clerici.§.j.de iudi.

o Episcopus.Non autem inferiores.

p Serie. De qua in ca.in capite.dist.l.

q Vilescat.Cum frequentia & iteratio contemptum pariant.l.obseruandum.ff.de offi.præsi.

iterari non debet : & tales pœnitentes ad sacros ordines (vt suprà exposuimus [a]) inhabiles reddit, quippè [b] quæ nec aliter potest sacerdotibus imponi, quàm si prius cœlestis militiæ cingulo exuti [c] fuerint. cerdotibus impositam peragentes emẽdationis exemplum præbeant[g]. Apparet itaque ex his, quòd licet omnis solennis pœnitentia publica sit, non tamen omnis publica est solennis [h].

Publica delicta, & publica pœnitentia lui debent.h.d.

Publica pœnitentia est, quæ publicè nulla seruata iuris solennitate[d] peragenda iniungitur, qualis est peregrinatio, certi habitus delatio, & his similia. Cũ enim manifesta peccata non sint [e] occulta correctione purganda, rectè constitutum est, vt qui publicè peccando proximo [f] suo scandalum præbuerint, publicam etiam pœnitentiam, à propriis sibi sa-

Vnusquisque semel in anno debet confiteri, & Eucharistiam sumere, nisi de consilio sacerdotis abstineat.h.d.

Priuata aut secreta pœnitentia est, quæ in occulto Deo fit & sacerdoti [i]. Statutum est enim generali Concilio [k], vt omnis fidelis, quàm primum sapere [l] cæperit, omnia [m] sua [n] peccata proprio sacerdoti [o] confiteatur, & iniunctam sibi pœnitentiam propriis viribus [p] adimplere studeat, suscipiens reue-

a Exposuimus. §.pœnitentes.supra qui promo. non poss.

b Quippe quæ. Bona ratio : nam si fabricatũ destruit, multo fortius impedit fabricandum: argu.l. patre furioso.ff.de his, qui sunt su. vel alie.iu.

c Exuti. cap.confirmandum.dist.l & in cap.sacerdos. de pœni.dist.vj.

d Solennitate. De qua habetur in cap. in capite.dist.l.

e Non sint. Vt ca. plurimos.dist.lxxij. cap.si illud.dist.xlv. fac.ij.q.j.cap.si peccauerit. & l.nihil.ff. de re iu.& per Abb. in cap.j.eo.

f Proximo suo. Scilicet homini Christiano, qui propriè videtur dici posse proximus, sed & de infideli erit hoc intelligendum, si peccatum quod scãdalum induxit consistat in præuaricatione legis naturalis, per ea quæ Abb. & Doct.in cap.nouit.de indi.in iij.no.

g Præbeant. Dic ergo quòd aut delictum est graue, & scandalizans totam vrbem, & tunc laico imponitur pœnitẽtia solennis, quæ & publica est, vt statim dicitur capit.in capite.dist.l. & xxvj. quæst.vj. cap.fin. Aut est graue sed non generat scandalum: & hunc aut est occultum, & tunc non imponetur pœnitentia neque solennis, neque publica, siue delinquens sit clericus siue laicus.d.cap.in capite, & per Abb.in c.j.de pœni.:.& remis. Aut est publicum, sed non scandalosum, & tunc imponenda erit pœnitentia publica, sed non solennis, dict.cap fin.iuncto.d.cap.j.& ita firmat Abb.in capit.quæsitum. de pœnit & remis & vide de hoc per Concil.Tridentinum.sess.xxiiij in decretis reformationis c.viij.

h Solennis. Cum in simplici publica non seruentur quæ ponuntur in capite.in capite.dist.in l.& de hac vide qui citantur supra in proxi.§.in j.notula.

i Sacerdoti. Tanquam Deo vel Dei ministro.

k Concilio.cap.omnis.eo.

l Sapere. Sunt autem annorum discretionis tres gradus, secundum Host.& Abb.in capit.omnis.eo. Primus cum quis est doli capax, & hic sufficit ad confessionem, & solet hoc contingere in septennio vel post, cap.j.& capit.ii. de delict.puero.l.j.C. si aduer.delict.l.iij.C.si mi.se ma.dixe. fac.c.eos.de consecra.distinct.iiij.& l.j.C.de fal.mo.& cap.literas.& quod ibi not.de spons.impub. Secundus gradus est pubertas, & hic requiritur ad matrimoniũ & religionis ingressum, c.ij.de despons. impub.cap.j.de regul. in vj. Tertius est exacta adolescẽtia, vt in l.j.ff.de mino. & hic seruatur quo ad bonorum administrationem. obseruantia tamen videtur habere quòd quo ad confessionem seruetur primus gradus, quo ad Eucharistiam secundus, & hoc forte non est malum, secundum Abb. in d. cap.omnis. propter reuerentiam tanti sacramenti.

m Omnia. Bene omnia : quia confessio non debet fieri per partes confitendo vni sacerdoti partem peccatorũ, alteri aliam partẽ: sed omnia vni sunt confitenda: aliàs cõfessio parum prodesset; vt per Abb.in capit.omnis. eod.in princ. imo debet non solum vni omnia confiteri, sed etiam eodem contextu si recordetur: vt per Abb in cap.ex parte de offic.ordina.

n Sua. Non autem aliena.& facit contra mulieres impudicas reuelantes etiam participes, & hoc verum nisi proprium peccatum non posset bene detegi absque participibus: vt puta si concubuit cũ matre; sorore, nam hæ circunstantiæ cum aggrauent peccatum sunt manifestandæ. facit.de pœnit. distin.v.in princ.& per Doct.in cap.omnis.eo.

o Proprio sacerdoti. Sed quis est proprius sacerdos? Respondeo presbyter parochialis, episcopus, eius vicarius generalis. Legatus prouinciæ, & ipsius pœnitentiarius, Archipresbyter: vt per Abb.in ca.omnis eo.& not.in c.ij.eo.in vj.& in capit.ij.de offic.leg.in vj.

p Propriis viribus.c.pœnitentia.de pœni.dist.iij. & c.omnis.eo. posset tamen pater adimplere per filium cum censeantur vna persona. xxxv. q.iij.§.

hac

renter ad minus [a] ſingulis annis in Paſchate [b] Euchariſtiæ ſacramentum, niſi fortè de ſacerdotis [c] concilio, ex cauſa duxerit abſtinendum: alioqui & viuens ab ingreſſu Eccleſiæ arcebitur [d], & moriens Chriſtiana carebit ſepultura [e].

Pœnitentia conſtat contritione, confeſſione, & ſatisfactione. h.d.

Conſtat [f] igitur pœnitentiæ ſacramentum tribus partibus, contritione cordis, confeſſione oris, & operis ſatiſfactione. Cõtritio [g] nihil aliud eſt quàm dolor pro peccatis voluntariè aſſumptus cũ propoſito confitendi, & ſatisfaciendi. Confeſſio [h] (vt Auguſtino placet) eſt per quã morbus latens ſpe veniæ aperitur. vel, Confeſſio eſt canonica [i] peccatorũ coram proprio ſacerdote facta declaratio.

Tribus caſibus poteſt quis confiteri non proprio ſacerdoti, ſi obtineat licentiam ab eodem, vel ab Epiſcopo, vel ſi confiteatur fratribus, habentibus generalem poteſtatem audiendi confeſſiones. h.d.

Quod autem dicitur *coram proprio ſacerdote*, ità demum obtinet, ſi nulla legitima [k] cauſa ſubſit eius declinandi iudicium. Cæterum ſi quis vel proprij ſacerdotis imperitiam [l] vereatur, vel aliàs eius vitam & mores ſuſpectos habeat, & propterea alieno ſacerdoti [m] confiteri voluerit, licentiã prius poſtulet, & obtineat [n] à proprio, cum aliter illũ alienus, quacunque ſuffragante cõſuetudine [o] non poſſit

hac authoritate. & not. in d. c. pœnitẽtia, & per Tiraq. in l. ſi vnquam. in præfat. nu. xv. C. de reuoca. dona. quod forte & in extraneis poſſet admitti vrgente neceſſitate.

a Ad minus. Melius tamen eſſet ſæpius, quod olim fiebat vt infra tit. proxi. in princ. & in ca. & ſi frequentius. de conſec. di. ij. & quod hic dicitur habet locum in laicis. de religioſis dic. vt in Clem. ne in agro. §. ſanè. de ſtat. regul.

b In Paſchate. Facit cõtra eos qui ſuſcipiunt ſacramentum in die Iouis ſancti de quo narrat Ab. in ca. omnis. eod. vidiſſe ſe inter valẽtes Theologos magnã queſtionẽ? & ſe fuiſſe ſuper hoc conſultũ, qui reſpõdit, vt ibi per eum.

c Sacerdotis. Scilicet proprij, ſecundum Ab. quod multi malè aduertunt. ca. omnis. eod. vnde ſumitur.

d Arcebitur. Nota caſum in quo non excõmunicatus arcetur ab ingreſſu Eccleſiæ, & non ocioſè dicit arcebitur, quod verbũ denotat violẽtiã: quia & brachium ſeculare ad talem arcendum inuocari poterit ca. j. de offic. ordi. & xxiij. q. v. c. adminiſtratores.

e Sepultura. Hoc eſt contra regulam illã, cui cõmunicamus viuo communicamus & mortuo. Fal. etiam in alio caſu xxiij. q. v. c. placuit, & ca. monachi. de ſta. monach. & ca. j. de torneamentis. & cap. quia in omnibus. de vſur. & cap. ſuper eo de rapt.

f Conſtat. Fac. de pœnit. diſt. iij. ca. perfecta. & de pœnit. diſt. j. §. alij. & §. ex his.

g Contritio. De hoc latè per Archi. Flo. in ſum. in tit. de contritione, Plo. in tract. de ſacra. in quarta parte c. ij. Hoſt. in ſum. eo. §. quot & quibus, in verſ. prima igitur, quibus locis habetur quid contritio ab attritione differat.

h Confeſſio. De his deſcriptionibus per Plo. in tract. de ſacram. in quarta parte ca iij. & per Archiepiſcopum Flo. in ſum. in tit. de confeſſ.

i Canonica. Sed an ſit canonica ſi quis velit per nuntiũ vel epiſtolam confiteri. & videtur vt xxx. q. v. c. qualis. Tu dic cõtra c. quem pœnit. de pœnit. di. v. & hic eſt vnus de caſibus in quo non poteſt quis per alium quod poteſt per ſeipſum. fac. l. inter artifices. ff. de ſolu. Nec ob cõtrarium: quia non dicitur ibi ꝙ in ſcriptis cõfeſſio recipiatur, ſed ꝙ accepta in ſcripturam redigantur ne mãdẽtur obliuioni.

k Legitima cauſa. Puta ſi plebanus ſit hæreticus, ſollicitator ad malum, pronus ad reuelandum, de quibus cau. per Plou. in tract. de ſacra. in quarta parte cap. x.

l Imperitiã. Quo caſu ſecundũ quoſdam pœnitens non tenetur petere licentiam à proprio ſacerdote, cũ habeat à iure: vt no. in c. fin. de pœn. d. vj. Sed id videtur expreſsè cõtra ca. omnis. §. pars autem. eo. & contra hanc literam quæ inde ſumitur.

m Alieno ſacerdoti. Executionem, *ſcilicet* habenti ob ea quæ not. in c. omnis. eo. aliàs non poteſt habere locum prorogatio vt ibi per Ab. niſi proprius ſacerdos alij committeret quòd audiret, tunc enim non requiritur quòd habeat executionem. fac. no. per Abb in cap. ſi. de offi. ordi.

n Obtineat. Quid ſi ille malitioſè recuſet, videtur quòd poſſit ire ad alium, ca. licet. de regul. vel ibit ad ſuperiorem ſi poteſt vt illum cõpellat. Vel ſuperior ipſe dabit licentiam: arg. ca. nullus. de iur. patro. & not. in cap. omnis. eod.

o Cõſuetudine. c. ſi Epiſcopus. eo. in vj. eſſet enim hæc conſuetudo Eccleſiis oneroſa, vnde nõ valet, c. ij. de conſuet. & ex ea infringeretur neruus Eccleſiaſticæ diſciplinæ, c. cum venerabilis. de cõſue. eſſet etiam hoc contra obediẽtiam principis præſcribere, meritò & in cap. cum non liceat. de præſcript. & hoc fortè etiam procederet in Imperatore qui ſubeſt ſuo parocho. vt per Ab. in c. nouit. de iudic. & in regibus: vt per Abb. in capit. omnes. de

absoluere, vel ligare[a].

Confessus habẽtibus generalem autoritatem audiendi confessiones consequitur absolutionem.hoc dicit.

Si quis tamen regularibus generalem audiendi confessiones potestatem habentibus[b], & locorum ordinariis præsentatis, & ab iisdẽ approbatis, confessus fuerit, Parisiẽsis Doctoris[c] reiecta sententia, non magis eadem peccata tenebitur iterũ cõfiteri quã si ea proprio sacerdoti iuxta generalis concilij dispositionem confessus fuisset.

Episcopus potest suo subdito concedere licentiam eligendi confessorem.h.d.

Episcopus[d] quoque subdito suo, vt quemuis idoneũ sibi deligat confessorem facultatẽ concedere poterit. Cum nõ minoris[e] esse debeat efficaciæ ab Episcopo obtenta licẽtia, quam à parochiali sacerdote.

Necessitas facit affectum reputari pro effectu.h.d.

Sed & si pœnitẽndi vrgeat necessitas[f], nec desideranti locus, aut tempus proprium sacerdotem offerat, & si is cui quis confitetur soluendi nullam potestatẽ habeat, tanta tamen est vis confessionis, vt dignus fiat venia ex desiderio sacerdotis, qui proximo suo criminis turpitudinem confiteri non refugit. Votum[g] enim pro opere reputatur, cum operis perficiendi facultas deest.

In perpetuum est in monasterium detrudendus, qui reuelat confessionem.h.d.

Sed siue proprius sacerdos siue alius pœnitentiam audiat, cauebit omnino, ne aut verbo, aut alio quouis[h] modo cõfitentẽ prodat, quoniam qui peccatum in pœnitẽtiali iudicio sibi detectũ reuelare ausus fuerit, non solũ à sacerdotali officio deponendus erit, verum etiã ad agẽdam perpetuò pœnitentiam in arctũ monasterium detrudẽdus[i].

Sacerdos non debet quem absoluere, de casibus reseruatis Papa, vel Episcopo.h.d.

Illud etiam animaduertere sacerdotẽ oportet, ne quem scilicet ab his criminibus absoluẽdo liberare tentet, quorum absolutio aut Apostolico, aut proprio ordinario est reseruata[k],

maio. & obedien. Quid de monialibus? Respondeo vt per Ab. in cap. ij. de capel. monach.

a Ligare. c. quod antũ. s. eod. & ix. q. ij. ca. j. & ca. ij. & de paroch. c. nullus, & ideo dixit ligare: quia cuicunque volo possum confiteri peccata mea petendo salubre consiliũ animæ. Sed ille non potest ligare vel absoluere, vt in c. si Episcopus. eo. in vj. Sed nũ sacerdos non proprius tenetur credere ei qui dicet se licentiam habuisse à proprio? Respõdeo affirmatiuè: arg. no. in c. fin. de pœni. distin. vj. & not. in Cle. j. de priuil. in Glos. quarta. nec enim præsumẽdũ est mẽtiri eũ qui statim vult cõfiteri.

b Habentibus. De qua potestate apparet in Cle. ij. vers. statuimus de sepul. vel apparebit ex propriis priuilegiis.

c Doctoris. Id est, Ioannis de Poliaco, cuius sententiæ reprobatio tanquam hereticæ habetur in extraua. commu. in tit. de hæreticis, incip. Vas electionis. quidam tamen dicunt ꝙ non sufficit priuilegiũ nisi etiã concurrat licentia proprij sacerdotis, quod tamen cõmuniter nõ tenetur secundum Ab. in cap. omnis. eod.

d Episcopus quoque. Non solum parochialis sacerdos: vt habetur in cap. si Episcopus. eo. in vj. & ibi traditur & in Clem. religiosis. de priuil.

e Minoris. Immo maioris, cum ei & parochus subsit.

f Necessitas. Cõcor. c. quẽ pœnitet. vers. tanta. de pœni. dist. j & c. qui vult. de pœni. dist. vj. ca. sanctũ: de consec. dist. iiij: fac. not. in ca si Episcopus. in fi. eo. in vj. & in ca. pastoralis. de offi. ordi. §. j. vbi Abb. & idem in ca. j. de his qui fil. occi. & in c. Deus. eod. & c. ij. de furtis vbi de magna vi cõtritionis, & nouissimè per Concil. Triden. sessio. xiiij. c. iiij.

g Votum enim. sic in c. quis aliquando. versi. votum enim de pœni. distinct. j.

h Quouis modo. Sed quid si sacerdos indigeat prudẽtiori cõsilio? Respon. debet illud requirere sine expressione personæ. ca. omnis. eod. Quid si Episcopus excommunicat omnes huius criminis conscios, an cõfessor debeat reuelare? Resp. vt not. in ca. sacerdos. de pœni. dist. vj. & est differentia vtrum quis quid sciat in pœnitentia an in confessione, nam si quis sciat in pœnitentia citra confessionem adductus in testem debet reuelare: secus si in confessione sciat: quia potest libere iurare se nescire, vt per Ab. in cap. sacerdos. de offi. ordin. de pluribus similibus qq. vide per Ab. in c. omnis. eod.

i Detrudẽdus. Imo videtur quòd suscipere debeat ignominiosam successionem. ca. sacerdos. de pœni. dist. vj. Sol. illud iure veteri hoc nouo. vt not. in cap. omnis. eo. licet quidam dicant vtranq; pœnã imponẽdam, quod non videtur verum. arg. l. j. C. de furt. & l. vbi repugnãtia. ff. de re. iud.

k Reseruata. Nemo enim debet suos terminos transgredi. capit. j. cum concordantibus ibi alleg. de sepul. & de huiusmodi reseruationibus vide nouissimè per Conci. Trident. Sessio. xiiij. cap. vij.

Læserit.

a Læserit. Vt ca.si quis suadente diabolo.xvij.q.iiij.ca.si quis in clericos.de sent.excom. excipiuntur tamen multi casus vt ibi not.& infra de sent. excom.per tot.

b Fregerit. Quo casu postquam delinquens fuit

ta parte ca.vij.aliter etiam diffinitur in ca.satisfa-ctio.de pœnit.d.iij & c.quærat.§.quod autem d.d.

n Nullus enim.c.nullus.de pœni.dist. j.vnde sumitur,& hoc intellige quantum ad ecclesiam.

o Pœnam soluerit. Quam pœnam potest sacerdos moderari & terminare, & si in canone certa sit: vt per Abb. in capit.ij. de empt.& vendi. & in cap.Deus.eod.& capit.mensuratam. de pœnit.dist.j.non debet tamen de facili recedere:vt per Ab. in d.ca.ij.;Sed quod hic dicitur vtrum intelligatur de interiori an exteriori pœnitentia ? Resp. vt not.in ca.nullus. de pœnit.d.j.

vt putà si pœnitens clericum enormiter læserit [a]. Ecclesiam combusserit, vel fregerit [b], falsum [c] commiserit, Cardinalem [d] vel Episcopū [e] insecutus fuerit, cũ moniali rem habuerit,& in aliis casibus [f].

In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset verisimiliter in specie concessurus.hoc dicit.

De eo tamen quæsitum [g] est, si Episcopus subdito suo cõcesserit, vt sibi possit idoneum [h] eligere confessorẽ, an tunc ille quem is elegerit in casibus, qui eidem episcopo specialiter reseruantur absoluẽdi habeat facultatem, & cum in generali [i] concessione illa minimè veniant, quæ non esset quis verisimiliter in specie concessurus, responsum est electum hunc huiusmodi nõ habere potestatem.

Contritio & confessio sine satisfactione parum proficiunt. hoc dicit.

Sed nec contritio [k] multum [l] proficiet, nec confessio nisi ambabus adiuncta fuerit satisfactio, quæ nihil aliud [m] est quàm quædam iniuriæ illatæ compensatio. nullus [n] enim delictorum accipit veniam, nisi (si nulla necessitate fuerit impeditus) qualemcunque & si longè minorem quàm debeat pœnam soluerit [o]. Nec sufficit mores in melius commutare,& à præteritis malis recedere,nisi etiam de his quæ facta sunt Deo satisfiat per contriti cordis sacrificium, cooperantibus eleemosynis [p], orationibus,& ieiuniis [q].

Medici qui ægrotos ad pœnitentiam non inducunt, sunt ab Ecclesiæ ingressu arcendi. hoc dicit.

Medicos etiã admonere oportet, vt cũ eos ad infirmos vocari cõtigerit, ipsos antè omnia [r] moneant,& inducant [s], vt medicos vocẽt

denunciatus nõ potest ab alio absolui quàm à Papa, antè potest etiam ab episcopo,habetur in c. conquesti.& in cap. tua.de sent. excom.

c Falsum. Habetur in cap.dura.§.fi. de fals.

d Cardinalem. ca. felicis.de pœn.in vj.

e Episcopum. c.si quis.de pœni.in vj.

f Casibus.De quibus not.in ca.si episcopus. eod.in vj.& per Nic.Plo.in trac. de sacra. in quarta parte.c.v.& ca.vj.

g Quæsitum. c.si episcopus.eo. in vj. vnde sumitur.

h Idoneum. Qui sciat soluere & ligare,cap.quem pœnitet.de pœnit.dist.j. vers.quare.& ca.qui vult. de pœni.dist. vi & capit.sanctum est.in ptin.de cons. dist.iij c.omnis.eo.

i In generali. c.si. de offic.vica in vj.c. in generali. de re. iu.in vj.& in ca.frater. xvj.q.j.l.fin. G. quæ res pign.oblig. pos.vide per Fely.in cap.fin.de offic.ord. Et de his casibus Episcopo reseruatis an possit Vicarius aliquid decernere vide per Concilium Triden.in Sessio.xxiiij.ca.vj.

k Contritio. Incipit nunc dicere de tertia parte pœnitentiæ,scilicet de satisfactione.

l Multum. Cum nihil credatur actum cum aliquid superest addendum.l.fi.C.ad Sylla.

m Nihil aliud est. Descriptio est ex mente Diui Thomæ super iiij.dist.xv.q.j.qui addit & hæc verba, *Secundum iustitiæ æqualitatem vel quantitatem.* Aliam ponit Petr.de Palu.aliam Ansel.de quibus per Archiepiscopum Florent.in titulo de satisfactione,& per Nic.Plo.in tractatu de sacra.in quar-

p Eleemosynis. Ad quę etiam citra pœnitentiam aliquam vel satisfactionem tenemur pauperibus.& in tantum vt licet pauperes non habeant aliquam actionem contra diuites ad victualia communicanda,possint tamen implorare officium iudicis vt eos compellant, capit.sicut.vbi etiam not. d.xlvij. & per Abb.in capit. j.de empt.& vend.

q Ieiuniis. ca.non sufficit.de pœnit.di. j.vnde sumitur.

r Ante omnia. Nimirum cum anima sit corpore longe præciosior.xij.quæstio. j. cap. præcipimus.& xxiij quęst. iii. capit.si habes. & l.sancimus. C.de sacrosanct. Eccles.ideò prius consulendum animæ quàm corpori.argum. cap vbi periculum.de elect. in vj.& d.xlij.cap.quiescamus.& capit.fin.vij.quæst.vij. & l.j.§.ij.ff.de carb.edict.Item quod dicit ante omnia exponit Host.antequam curam corporis medicus aggrediatur, aut de salario paciscatur, quod non improbat Ab.in c.cũ infirmitas.eo.vnde sumitur.

s Inducant.Intellige hæc verba cum effectu.nec enim sufficit medicum leuiter monere,nisi & eum effectu ægrotum inducat ad vocandũ sacerdotem,

animarum[a]. Vt postquã fuerit ægrotanti de spirituali salute prouisum, ad corporalis medicinæ remediũ salubrius[b] procedatur. Si quis autem medicorũ secùs fecerit, ab Ecclesiæ ingressu arcebitur[c], donec pro transgressione huiusmodi satisfecerit[d].

Qui habuit propositum confitendi, potest absolui, si sæuitia morbi non posset confiteri. h.d.

Si quis autem in infirmitate cõstitutus pœnitentiam petierit, & dum ad eum inuitatus sacerdos properat, morbo oppressus obmutuerit, vel in phrenesim conuersus fuerit, & pœnitentiam[e] moriturus, & per manus impositionem reconciliationem[f] accipere poterit.

Deputatis vltimo supplicio sacramentum pœnitentiæ & Eucharistiæ non negatur. h.d.

Nec infirmis solum, sed etiam vltore gladio morituris in hac parte iura[g] subueniunt, cum vltimo damnatis supplicio, pœnitentiæ sacramentum si petant[h] non solum negari non debeat, verum etiam sint censura[i] Ecclesiastica ab ordinariis locorum coercendi, quicunque aduersarentur, quo minus id consequantur, quod ipsum & de Eucharistia quoque intelligendũ erit. Cum quibuscunque pœnitentia non negetur, viaticum quoque, quod verè pœnitentibus exhibetur, intelligatur[k] esse concessum[l].

DE EVCHARISTIA.

Maximum est Eucharistiæ Sacramentum, & saltem semel in anno debet assumi. hoc dicit.

EST autẽ inter cætera, Eucharistiæ sacramentũ maximũ[m], & oblationes omnes longè antecellit. Vnde sicut præ-

vt traditur in cap. cum infirmitas. eod.

a Animarum. Id est, sacerdotes sicut enim homo constat anima & corpore, ita habet medicum animæ & corporis.

b Salubrius. Cum infirmitas corporis nonnunquam ex peccato procedat. c. cum infirmitas. eo. Obuenit infirmitas corporis & ex aliis quinque causis: vt per Abb. dict. loco.

c Arcebitur. Per sententiam non ipso iure: habetur in c. in pœnis. de regu. iur. in vj. in ca. quisquis, de elec. l. in criminali. C. de iurisd. om. iudi. Sed cũ nullo modo seruetur quod hic dicitur, quæritur an hæc dispositio vel eius effectus sit ipso iure sublatus. Resp. negatiuè secundum Host. cum consuetudo iuri non præiudicet nisi sit rationabilis: vt supra de iu. na. consuet. & constit. §. sed hæc. de ea, cum ibi not.

d Satisfecerit. Ad arbitriũ iudicis cũ pœna certa non statuatur. ca. de causis. de offic. deleg. l. j in fi. ff. de iu. delib. vbicunque enim pœna non statuitur, ad arbitrium iudicis imponitur, not. in cap. sane. de celeb. missa.

e Pœnitentiam. Id est, absolutionẽ, sic xxvj. q. vj. ca. is qui.

f Reconciliationẽ. Quæ fit priuatè & per simplicem sacerdotem, ne sit contra ca. qui recedunt. xxvj. q. vj. sic Turrecre. Archid. & Bellem. in cap. is qui. d. causa. & q. vnde sumitur quibusdam tamen omissis.

g Iura. Vt in Clemen. prima eod. capitulo secundo. de furt. xiij. quæst. ij. cap. antepenult. & cap. quod in te. eod.

h Si petant. Not. verbum. & fac. capitulum significasti. in fi. & quod ibi not. ext. de eo qui duxit in ma. quam per adult. pol.

i Censura. cap. quærenti. de verbo. signific. & infra de Eccles. censu.

k Intelligatur. Non tamen de proprietate verborum. nam viaticum non intelligitur propriè appellatione pœnitentiæ, imo sunt duo sacramenta separata, quod satis apparet ex diuersitate titulorum, & ita not. Abb. in capit. quod in te. eod.

l Concessum. Idẽ & multo magis de sepultura Ecclesiastica. capitulo antepenultimo. decimatertia quæstione vltima. & no. per Doc. in capitulo ex parte. ij. de sepult. & in Clemen. prima eod. licet suspensus non debeat deponi sine licentia iudicis, quã tamen facile concedet. lege prima, secunda, & tertia. ff. de cadau. punit. secus tamen in his qui se ipsos confodiunt, vel occiduntur à iudice. sed impœnitẽtes moriuntur, capit. placuit. xxiij. q. v.

DE EVCHARISTIA.

m Aximũ. Nõ sunt ergo omnia sacramenta inter se paria, vt quidam ariolantur. quod anathematizat Tridentina synodus in sexta sessio. cap. vj. sub tit. de Sacramentis in genere. Eucharistiæ igitur Sacramentum est cæteris maius ratione sanctitatis & contenti: quia continet verum corpus Saluatoris, j. quæstio. j. cap. multi. At baptismus est maior ratione efficaciæ capitul. nullus. de pœnit. dist. vij. matrimonium ratione significationis capit. debitum. de bigamis. capit. Acutius. distinct. xxvj. licet quidam hunc modum non admittant. Chrisma ratione conferentis, capit. de his. cum sequ. de consecrat. distinctio. v. & supra.

ſtantius eſt cæteris, ita etiam diligentius excoli [a] debet. Et quidē circa prima fidei cunabula frequentiſſima [b] erat apud fideles ſanctiſſimi viatici ſuſceptio, ſed cum poſteà paulatim tepeſcente charitate rarius homines communicarenr, conſtitutum fuit, vt niſi quis maioribus fortaſſe criminibus impediretur [c], tribus ſaltem vicibus [d] in anno communicare deberet, donec refrigeſcente penitus religionis ardore, eo tandem ventum eſt, vt ſemel [e] ſaltem ſingulis annis, vnuſquiſque cœleſtis menſæ debeat eſſe particeps.

Quotidie ſacerdotes hodie pro populo ſacrificare debent, ſed ſemel tantum non pluries, niſi ex magna cauſa, vel in Natiuitate Domini. h.d.

Inualuit [f] tamen, vt Deo quotidie ſacerdotes pro populo hanc oblationē facerent. Quoniam enim quotidie làbimur [g], ideò etiā Chriſtus quotidie myſticè pro nobis immolatur [h], in quo tamen illud cauendum eſt, ne ſacerdos quacunque præfulgeat dignitate, ampli⁹ quàm ſemel in die celebret, niſi aut aliter faciendum Domini natiuitas [i] ſuadeat, aut vrgens cogat neceſſitas [k]. Satis enim fœlix [l] eſt qui ſemel [m] dignè celebrat.

Presbyter tantum debet exhibere Euchariſtiam, non inferior, niſi ſubſit neceſſitas h.d.

Sed nec ab omnibus, nec paſſim omnibus, tātum ſacramentum exhiberi debet: nam veluti ſolus [n], ſacerdos illud conficit, ità etiam nemo præter eum exhibere poterit. Quòd ſi preſbyter aliter quàm per ſemetipſum infirmum, vel alium communicet, ex Rhemenſis Concilij diſpoſitione, ſui gradus periculo ſubiacebit [o].

Neceſſitas non habet legem. hoc dicit.

Permiſit tamen Laodicenſe Concilium [p], ſi

de ſacram. chriſmatis. §. j. ordo ratione ſtatus in quo conſtituit, vnde verſus,

Maior in effectu baptiſmus corpus ineſſe
Coniugium ſigno maius ſed chriſma miniſtro.

Charitas tamen cum non ſit in ſacrificiis nihilominus plus confert not. in cap. nihil. de conſecr. diſt. ij.

a Excoli. Arg. quod honor proportione meritorum eſt exhibendus.

b Frequentiſſima. Vt ca. quotidie. cum ſeq. de conſe. diſt. ij.

c Impediretur. Vel niſi ratione pœnitentiæ iniunctæ in illis diebus à communione ceſſaſſet, xxxij. q. ij. cap. admonere. & not. in cap. & ſi non frequentius. de conſecrat. diſt. ij.

d Vicibus. Scilicet in Paſcha, in Pentecoſte, & in Natali Domini: vt in cap. & ſi non frequētius. & cap. omnis. de conſecrat. diſt. ij.

e Semel ſaltē. Scilicet in Paſcha cap. omnis. de pœnit. & remiſ. & ī. tit. j. §. priuata. & dicit ſaltem, quia melius eſt ſæpius.

f Inualuit. Qui vſus multum cōmendatur nouiſſimè per Concil. Trident. ſeſſion. xxij. cap. vj.

g Labimur. Saltem venialiter, c. ſi enim de pœn. diſt. ij. & ca. pro quotidianis. d. ij. imo pluries in die, iuſta illud ſepties in die, &c.

h Immolatur. Id eſt, Chriſti immolatio facta pro nobis in ſacramento corporis & ſanguinis eius repræſentatur. facit cap. iteratur. de conſec. diſt. ij.

i Natiuitas. cap. te referente. de celebrat. miſſa.

k Neceſſitas. Sed quæro exemplum neceſſitatis? Reſpondeo vt ſi parochianus infimus vellet communicari, nec eſſet reſeruata Euchariſtia in prima miſſa. Item quando in eccleſia conſueuerunt duæ miſſæ celebrari, & preſbyter qui debebat alteram celebrare deficit, facit cap. cum creatura. de celebr. miſſ. Item ſi ſuperueniret epiſcopus aut alia magna perſona quam non deceret diem pertranſire ſine miſſa: argu. cap. j. de celebr. miſſ. Item in caſu. cap. ſufficit. de conſecrat. diſt. j. & not. per gloſſ. & Doct. in cap. conſuluiſti. de celebrat. miſſ. Sed aduerte in omnibus caſibus in quibus licet celebrari pluſquam ſemel, intellige ſi prius nō recepit vinum purificationis etiam in die natiuitatis Domini, pro hoc quod not. in d. c. ſufficit. & per Abb. in d. c. conſuluiſti. & in c. ex parte. de celeb. miſſa. & in hoc dicit Hoſtiē. errare ſe vidiſſe magnos viros. Falſa enim illa, opin. quòd quidquid ſanguini Chriſti cōmiſcetur ſanguis ſit, not. in d. cap. ſufficit. & in d. c. ex parte.

l Fœlix. cap. ſufficit. de conſecrat. d. ij. cap te referente de celeb. miſſ.

m Qui ſemel. Et ideò Aug. quotidie celebrare nec laudat, nec vituperat. c. quotidie. de conſec. diſt. ij. Vnde ob difficultatem huius frequentationis ſtatutum arctans ſacerdotem ad quotidie celebrandum non valet, quod eſt notandum pro inſtitutionibus beneficiorū, de quo per Abb. in c. ſignificatum. de præbend. & in cap. conſuluiſti. de celebrat. miſſa.

n Solus ſacerdos. Contra eos qui mentiuntur omnes Chriſtianos in ſacramentis miniſtrandis habere parem poteſtatem: quos anathematizat Concil. Tridentin. in vij. ſeſſio. cap. x. in tit. de ſacramentis in genere.

o Subiacebit. cap. peruenit. de conſec. d. ij.

p Concilium. cap. præſente. diſtinct. xciij. & nota quòd quando preſbyter eſt præſens non ſufficit neceſſitas, ſed requiritur etiam iuſſus. capit. diacones. diſt in. xciij. ſed preſbytero abſente ſufficit ſola neceſſitas, & erit exemplum de iſta neceſſitate ſi tot

necessitas vrgeret, vt diaconus præsente presbytero Eucharistiã iussus erogare posset.

Sacerdos constitutus in peccato mortali, quo ad seipsum est suspensus, non quo ad alios. hoc dicit.

Imò & sacerdotes si qua criminali macula se se infectos esse sentiant, ab huiusmodi exhibitione abstinere debent [a]. Quanquam si peccato mortali, vel minori excommunicatione illigatus celebret, & sacramenta cõferat, licet grauiter peccet [b], nullam tamen irregularitatis [c] notam incurrit, & sacramenta ab eo collata virtutis effectu nõ carent [d]. Cum non à collatione, sed à participatione, quę in sola perceptione consistit, videatur esse remotus [e].

Scenicis & histrionibus non est danda Eucharistia, pro cæteris autem, maximè infirmis semper debet esse parata. h.d.

Item [f] quamuis regulariter nullus, etiam si quem sacerdoti [g] peccatorem, & impœnitentem esse liqueat [h], ab altari sit arcendus: Scænicis tamen, atque histrionibus [i], cæterisq; personis huiusmodi quandiu tam detestandas artes exercuerint, sacra communio deneganda erit. Nec enim Euangelicæ disciplinæ congruit, vt pudor, & honor Ecclesiæ tam turpi & infami [k] contagione fœdetur. In cæteris prospiciet presbyter [l], vt si quis infirmatus fuerit, ità Eucharistiam paratã habeat, vt nemo sine communione moriatur.

Sacramentũ Eucharistiæ constat visibili formâ, veritate corporis, & spirituali virtute. Et in calice poni debet vinum aqua mixtum. h.d.

Constat [m] autem Eucharistiæ sacramentum visibili forma, veritate corporis, & virtute spirituali. Forma visibilis est panis [n], & vini: vinũ verò hoc loco intelligimus aqua permixtum [o]: nec enim in calice Domini aut vinum solum, aut aqua sola offerri de-

sint qui velint communicare, vt non possit presbyter omnibus sufficere. & idem intelligas de baptismo: vt not. in d. cap. diac.

a Debent. Quia quo ad se ipsos sunt suspensi. cap. fin. vbi etiam not. de cohab. mulie. & cler.

b Peccet. Et ob id puniendus sit ad sui prælati arbitrium: vt not. in cap. fi. de cler. excom. vel deposito mini.

c Irregularitatis. cap. fi. de cle. excom. mini.

d Non caret. Quia à quocunque etiam criminoso sunt recipienda. xv. q. v. c. fin. dum tamen tolerentur. xxviij. d. c. consulendum. fac. s. de sacramen. § pe. vbi no. & cap. fin. de cler. excommu. mini. vnde sumitur.

e Remotus. Dummodo non in contemptum ecclesiasticæ disciplinæ, &c. vt in cap. fin. de cler. excom. mini. & de hac materia sanctè ac copiosè statuit Concil. Trident. sessio. xxij. in princ.

f Item quamuis. Dixit qui possent exhibere, nunc quibus possit.

g Sacerdoti. Secus si notoriè. esset impœnitens. xxiij. q. v. cap. placuit. & not. in cap. pro dilectione. de consecr. dist. ij.

h Liqueat. Intellige hoc quando ille quem sacerdos scit esse impœnitentem posceret Eucharistiam in manifesto, nec enim sacerdos negando debet peccatorem prodere: nam & Dominus noster Iudam impœnitentem communicauit. cap. sicut Iudas. de consecr. distin. ij. & j. q. j. cap. Christus. Sed si impœnitens in occulto peteret sacramentum, sacerdos conscius denegare debet, secundum Tho. in iiij. sentent. distin. ix. quæst. v. & de hoc vide plenè per Archiepiscopum Florent. in summa in titu. de singulis sacramentis. versicu. quibus sit danda. & per Nicol. Plou. in iij. parte. capitulo quarto.

i Histrionibus. Intellige de his qui turpibus & illicitis verbis ludunt: secus si honestis licet iocosis, quos audire non est peccatum mortale: vt not. in cap. donare. distinct. lxxxvj. imo talibus potest dari aliquid pro mercede, secundum diuum Thom. ij. secundæ quæstio. lxviij. articu. iij.

k Infami. Tales enim sunt infames. l. ij. §. ait prætor. ff. de his qui nota. infam. fac. cap. pro dilectione. de consecra. dist. ij. vnde sumitur.

l Presbyter. capit. presbyter. de consec. distinct. ij. & de hoc nouissimè per Concilium Tridentinũ, session. xiij. capit. vj. sanguinem tamẽ sacerdotes seruare nõ præcipiuntur: quia opus esset nimia cautela in eo seruando: ergo ne fundatur, ad cautelam non seruatur: vt not. in d. capit. presbyter.

m Constat. capit. cum Marthæ. versic. distinguendum est. de celebrat. missa. & vide de hoc & quæ sequuntur per Concilium Tridentinũ, session. xiij. cap. j. & sequent.

n Panis & vini. Vt in cap. j. & in cap. in sacramento. de consecrat. distinct. ij. & per totum. & capit. cum Marthæ. de celebrat. missa.

o Aqua permixtum. cap. j. & cap. ij. & cap. in sacramento. de consecrat. distin. ij. & per totum. Sed quid si sacerdos per obliuionem omisit aquam, vel è contrà, omisit vinum, & posuit aquam, an conficiatur sacramentum prolatis verbis canonis? Respond. vt not. per Abbat. post alios in capit. cum Marthæ. in fin. de celebrat. missa. & vide prolixè de hoc in cap. cum omne. & in cap. in calice. & per tot. de consecr. distin. ij.

Vtrumque

bet, cum vtrunque[a] ex latere illius profluxisse legatur. Illud etiam rationabilis consuetudo[b] generalis habet Ecclesiæ, vt plus in eo vini quam aquæ sit ponendum.

In sacramento altaris panis & vinum fiunt vera caro & sanguis Domini. h.d.

Veritas est carnis, & sanguinis[c], sicut enim ante cōsecrationem panis est & vinum, quod natura formauit, ità etiam post consecrationem, vera Christi est caro & sanguis, quem benedictio consecrauit.

Virtus sacramenti est charitas, & vnitas. h.d.

Virtus est charitatis, & vnitatis[d], nam veluti ex multis granis vnus fit panis, & ex multis racemis vnum vinum, ità & nos per hoc charitatis sacramentum Christo incorporati, vnum euadimus.

Ponit quomodo & quando tria quibus constat sacramētum altaris sint sacramenta. h.d.

His igitur repertis apparet, primum quidem sacramentum[e] esse non rem, secundum[f] & rem esse simul & sacramentum, tertium[g] verò rem esse, sed non sacramentum.

Ponit relationem rei & sacramenti. h.d.

Sed primum[h] quidem sacramentum est geminæ rei, secundum[i] est sacramentum vnius, & alterius res, tertium[k] verò res est gemini sacramenti.

DE EXTREMA vnctione.

Extrema vnctio solet exhiberi ijs, de quorum morte dubitatur, & duplex vnctio exterior & interior, & interiorem exterior designat. h.d.

HActenus loquuti fuimus de his sacramentis, quæ ad ingressum[l], & ad progressum[m] in Ecclesia cō parata sunt. Consequēs nunc est, vt de iis videamus, quæ propter egressum[n] ab Ecclesia sunt constituta. Sciendum est igitur grauiter ægrotantibus[o], & de quorum

a Vtrumque. Imo malè: quia vinum non exiuit de corpore domini, sed sanguis, & aqua. tu expone vtriusque sacrificium vel significatum sic. cap. j. de consecr. dist. ij. vbi etiam sic exponitur & latius.

b Consuetudo. Nota quòd etiam in sacramentis attenditur ecclesiæ consuetudo; vt latè not. in cap. perniciosus. de celebr. missar. multa enim obseruantur ab ecclesia generali de quibus non reperitur aliqua scriptura, credēdum tamen est quòd ab ipso Christo, vel Apostolis, vel aliis sanctis & antiquis patribus illa obseruantia emanauerit. fac. cap. cum Marthæ. de celebrat. missa. & cap. ecclesiarum. dist. xj. & Ī. de iu. na. consue. & constitut. §. consuetudo.

c Sanguinis. ca. in quibus. capit. panis. cap. ante cap. nos autem. & per plura alia capitula. de consecr. dist. ij. & vide nouissimè per Concilium Tridentin. in sessio. xiij. cap. j. & c. iiij.

d Vnitatis. ca. quia passus. cap. hoc sacramentum. ca. corpus. cum pluribus seq. de consec. dist. ij. c. cum Marthæ. de celebra. missat.

e Sacramentum. Id est, sacræ rei signum. capit. sacrificium. de consecr. dist. ij.

f Secundum. Id est, veritas corporis & sanguinis dominici, quæ designat vnitatem in Christo. cap. hoc est. & cap. dupliciter. de consecr. dist. ij.

g Tertium. Id est, vnitas & charitas.

h Sed primum. Scilicet forma panis, & vini est sacramentum geminæ rei, id est, corporis Christi, & vnitatis, & ita est figurans tantum.

i Secundum. Id est, corpus Christi est sacramentum scilicet vnitatis, & est res sacramēti, scilicet specierum panis & vini, & ita est signans & signatum.

k Tertium. Scilicet vnitas, & res siue signatum gemini sacramenti, id est, duorum sacramentorum præcedentium, id est, corporis Christi quod est sacramentum vnitatis, & specierū panis & vini: quæ sunt sacramentum corporis Christi, & ita istud tertium est tantum signatum per illa duo sacramenta species panis & vini & corporis Christi. primum verò est tantum sacramētum signans, secundum est signans, & signatum. tertiū est signatum tantum.

DE EXTREMA vnctione.

l AD ingressū. Vt est baptism⁹.

m Ad progressum. Vt est confirmatio, pœnitētia, Eucharistia.

n Ad egressum. Vt est extrema vnctio. Sed cum vnicum sit sacramentum constitutū ad egressum, cur de eo plurali numero loquitur, contra l. vbi numerus. ff. de testi. fortè respectu multiplicis vnctionis quæ fit in variis locis. Sic aliàs licet ordinis sacramētum sit vnum, tamen de eo loquimur numero multitudinis; quia plures sunt ordines: vt legitur & not. j. q. j. c. remissionem. §. sed notandū. & hoc videtur de mente Flor. Archiepiscopi, hoc eo. tit. in princip. dum dicit quòd licet sit vnicū fundamētum tamen sunt plures vnctiones. Vel fortè posuit numerū pro numero propter antecedentem pluralem locutionem. Vel, quia iterari possit: vt habetur in capit. presbyteros. dist. xcv. & Ī. de sacramen. §. rursus. videtur quòd ad eam adaptari possit pluralis locutio.

o Grauiter ægrotantibus. Et propterea appellatur extrema vnctio: quia confertur constitutis in extremitate vitæ vt statim subditur. Sed nunquid conferri poterit hoc sacramentū propinquis morti ex alia causa quàm ex infirmitate naturali: puta suspēdendis,

morte probabiliter timeri potest, certas corporis partes [a] sanctificato [b] oleo à presbyteris [c] ex institutione [d] diuina inungi debere, quæ quidem inunctio, non minus [e] interius animę quã exterius corporis sanitatẽ operatur [f]. Sunt enim vnctionis duæ species [g]. Exterior quæ materialis, & visibilis, & interior quæ spiritualis est, & inuisibilis. Exteriore visibiliter inungitur corpus. Interiore inuisibiliter cor inungitur [h]. Hæc quòd in extremitate vitæ constitutis exhiberi consueuit, meritò extremæ vnctionis nomen [i] est sortita.

Magis dignum trahit ad se minus dignum.

Sanctificatum autem oleum hoc loco accipimus, nõ modo quod ipsum totum cõsecratum est, sed etiam quod est consecrato admixtum [k].

Transitum facit ad sacramenta voluntaria. h.d.

den[..]lis, vulneraris? Respon. non secundum Scotum in iiij. dist. xxiij. nisi tamen quis vulneratus in longam infirmitatem incidisset, de quo per Nic. Plo. in suo tract. de sacram. in v. parte. cap. j. vbi & alia. Item vide per Archiepiscopum Flor. hoc eod. tit. versic. quibus debeat dari. & quod dicit ægrotantibus, adde & pœnitentibus. ča. illud. distin. xciij.

a Partes. Id est, locis & organis quinque sensuũ, scilicet in oculis propter visum, in auribus propter auditum, in naribus ppter olfactũ, in ore propter gustũ, in manibus propter tactum. inunguntur tamen à quibusdam renes vel scapulę ob vim appetitiuam, & pedes ob vim motiuam. Sed hæc postrema non sunt de necessitate, vnde in eis seruabitur consuetudo ecclesiæ: vt per Archid. Flor. in sum. eod. tit. versi. in quibus partibus. Quid si aliqui mutilati sint in illis organis? Respond. debet fieri inunctio in partibus magis propinquis ad organa amissa. Sed quid si quædam membra nunquam habuit? puta quòd sit cæcus natus? videtur quòd omitti possit inunctio in illo loco, quia per visum nunquam deliquit, vel secundum Archid. potest dici, quòd cum peccatum essentialiter sit in voluntate non in sensu cæcus natus dicitur per visum, cæcus natus non secundum operationem imperatã, sed elicitam: quia fortè concupiuit videre inordinatè, & de hoc sacramento vide per Concil. Tridentin. sessio. xiiij. per totum. in ij. parte.

b Sanctificato oleo. Scilicet oliuarum, non autem nucum, vel lauri: vt latè per Archiepiscopum Flor. in sum. hoc eod. tit. versi. materia. Sed quid si quis non habeat oleum & inungit chrismate an teneat inunctio? Resp. vt not. in c. presbyteros. dist. xciij.

c Presbyteris. An idem licebit Episcopis? & non videtur: argu. l. cum prætor. ff. de iudi. tu dic contra. cap. illud. dist. xciij. & quod hic dicit presbyteris sit expressio gratia maioris frequentiæ, quo casu non procedit argu. l. cum prætor. Auth. Cassa & irrita. C. de sacrosanct. eccle. cap. j. vbi Abb. de iniur. Item licet hic plurali numero loquatur, tamen in casu necessitatis vnus sufficiet. cap. quæsiuit vbi not. Abb. de verbor. signific.

d Diuina institutione. Bene diuina institutione, nemo enim potest instituere sacramenta nisi Dominus Iesus Christus, vt supra de sacramen. §. illud, quod est contra eos qui dixerunt quod Iacobus Apostolus instituit hoc sacramentum cum in cap. v. suæ epistolæ dicit, Infirmatur quis in vobis, &c. cum nullus Apostolus potuerit instituere sacramentum, sed bene publicare institutum, quod in hoc sacramento patet, cum & ante epistolam Iacobi videatur de eo constare: vt Marci. vj. vbi dicitur quòd vngebant Apostoli infirmos & sanabantur, vt latè traditur tam per Nicol. Plot. in suo tract. de sacramen. in præfatione quintæ partis, quàm per Archiepiscopum Flor. in sum. eiusdem tituli in princip. & de hoc vide nouissimè per Concil. Triden. sessi. xiiij. c. j. & c. iij. & iiij.

e Non minus. Imo principalius, cum enim duo sint huius vnctionis effectus, sanitas animæ & sanitas corporis, prima est principalis, secunda accessoria, & inde est quòd ex hoc sacramento non semper sequitur corporis sanatio: quia illa non conceditur nisi quatenus conferat spirituali sanitati: vt Nicol. de Plo. in suo tractatu de sacrament. cap. v. quintæ partis, & per Archiepiscopum Floren. in summa. eod. tit. versic. effectus. vbi latè, & aliquid per Abb. in cap. j. de sacr. vnctio.

f Operatur. Nam quemadmodum ob peccatum citius præsumitur quis mori. c. qua fronte. vbi not. ext. de appel. c. cum infirmitas. ext. de pœn. & remiss. sic ob perceptionem sacramentorũ in quibus dimittuntur peccata credendum est quòd recuperet sanitatem, cum contrariorum eadem sit disciplina.

g Duæ species. cap. j. in prin. de sacr. vnct. in princ.

h Cor inungitur. Locum ponit pro locato: quia pro corde animam intelligit: quæ sedem habet in corde, vel forte ideo facit cordis mentionem: quia non fructificat vnctio in anima, nisi ex corde, & voluntate procedat, facit illud Euangelij, non quod intrat, &c. ex corde autem procedunt, &c.

i Nomen. Quod rei debet esse consequens.

k Admistum. Quia sacrum tanquam dignius trahit ad se non sacrum. cap. quod in dubiis. de consec. eccles. vel altar. & xiij. q. ij. cap. non æstimemus. fac. l. quæ religiosis. ff. de rei vendi. l. si alieni. ff. de solu. argu. contra in capit. ex literis. de iur. patro. & quod hic dicitur de oleorum commistione, non habet locum si vinum commisceatur sanguini dominico: quia vinum admixtum non transit in sanguinem. de ratione differentiæ per Abb. in d. c. quod in dubiis. & fac. not. in cap. presbyteros. distin. xciij. & in cap. cum Marthæ. de celeb. missa.

Poſtquàm hucuſque de iis ſacramentis, quæ quoquo[a] modo neceſſitatis ſunt, tractatum habuimus: reliquum nunc eſt, vt de iis loquamur, quæ dignitatis[b] ſunt & voluntatis[c].

DE SACRAMENTO ORDINIS.

Quid ſit ordo. h.d.

VOluntatis ſacraméta ſũt (vt paulò[d] ante expoſuimus) ordo ſacer & matrimonium. Eſt autem ordo[e] nihil aliud quàm ſignaculum[f] quoddam Eccleſiæ, per quod ſpiritualis poteſtas[g] traditur ordinato, de cuius ſpeciebus, differẽtiis, & gradibus, ſatis videtur ſuperiore libro[h] dictũ eſſe. Vnde ſolum nunc reſtat vt ad matrimonij materiam orationẽ vertamus.

DE SACRAMENTO MATRIMONIJ.

Quid ſit matrimonium. h.d.

MAtrimoniũ[i] eſt viri, & mulieris[k] cõiunctio[l],

a Quoquo modo. Hoc ideò dicit, quia non ſunt neceſſitatis, neceſsitate præciſa, adeò quòd nullo caſu ſaluari quis poſsit ſine illis: Sed quia ſunt neceſſaria quando poteſt quis illa conſequi, nec poteſt quis illa omittere ſpernendo, & de induſtria, & voluntate, & fac. cap. debitum. de baptiſ. capit. Apoſtolicam. de presbyt. non baptiſ. & capit. ſæpe vicem. & cap. cathecuminum. de conſe. diſtin. iiij. & ſ. de baptiſ. §. ſed quãquam, & capit. qui vult. de pœnit. d. vj. & de pœni. d. j. capit. quis aliquando. verſic. votum pro opere, & ſ. de pœnit. §. ſed etſi.

b Dignitatis. Referas ad ordinem ſolum, qui appellatur ſacramentum dignitatis, quod non niſi dignis dignè & à dignis cõferri debeat. cap. remiſsionem. §. ſed notandum. & j. quæſt. j. capit. ſi quis epiſcopus. §. ecce.

c Voluntatis. Referas ad vtrunque, ſcilicet tam ad matrimonium, quàm ad ordinem.

DE SACRAMENTO ordinis.

d PAulo ante. ſuprà de ſacrament. titu. generali. §. j. fac. cap. veniens. & quod ibi not. de tranſactio.

e Eſt autem ordo. Iſtam diffinitionem poſuit magiſter ſententiarum in iiij. diſtinct. xxiiij. quæ communiter recipitur, vt per Archiepiſcopum Florentinum in ſum. hoc eod. titu. in princip. & per Nic. Plo. in tract. de ſacram. in vj. parte. cap. j.

f Signaculum quoddam. Declara ſecundum Pet. de Palu. quem ſequitur Archiepiſcopus Floren. in ſum. eod. titu. quia in collatione cuiuſlibet ordinis adhibetur aliquod ſignum viſibile, per quod vnus ordo ab alio diſtinguitur: puta clauis, liber, calix, & ſimilia, & de hoc ſacramento variè ſtatuitur nouiſſimè per Concil. Trident. ſeſsio. xxiij.

g Spiritualis poteſtas. Per hoc verbum deſignatur differentia, quæ eſt inter characterem baptiſmi qui eſt potentia paſsiua, & characterem ordinis qui eſt potentia actiua. Cum enim potentia ſit nomen commune, ad actiuam, & paſsiuam potẽtiam poteſtas importat actiuam tantum. Archiepiſcopus Floren. in ſumma. eod. in princip. Item per hoc verbum demonſtratur quòd prima tonſura non eſt ordo, cum per eam nullam tonſurato conferatur poteſtas, ſed ſolum capacitas ad ordines. & ſecundum Pet. de Palude eſt quædam diſpoſitio congruitatis ad ordines, ſed neceſsitatis reſpectu beneficij, & iuriſdictionis eccleſiaſticæ, quæ non cadunt in laicum, vt latè per Archiepiſcopum. d. loco. Necob. cap. cum contingat. ext. de ætate & qualita. quia ibi ordo accipitur largè, prout dicimus de regularibus quòd ſunt ordinis ſancti Franciſci, vel ſancti Dominici, id eſt, aſciti in capitulum illorum monaſteriorum. Sic tonſuratus tãtum deputatur inter clericos ſolum ad chorum ſine ſpeciali officio.

h Superiore libro. à titulo de iure perſonarum vſque ad titulum de præbendis excluſiuè: latiſsimè per Archiepiſcopum in ſumma. eod. titu. capit. xvj. & per Nico. Plo. in ſuo tractatu de ſacramentis in ſexta.

DE SACRAMENTO matrimonij.

i MAtrimonium eſt. Concord. xxvij. q. ij. in prin. c. illud. de præſum. l. j. ff. de rit. nupt. & inſti. de patr. pốt. in prin. l. aduerſ. C. de cri. expi. hær. l. j. ff. re. amo.

k Viri & mulieris. Quia in pari ſexu non poteſt eſſe matrimonium, licet legatur de Nerone ſceleſtiſsimo imperatore, quod duxit in vxorem vel matrimonio ſibi coniunxit Sporum quendam adoleſcentem forma conſpicuum, quod nec naturali iure fieri potuit, nec ciuili, inſtit. de iu. nat. gent. & ciuili. in princ. l. cum vir. C. de adult. Authen. vt non luxurientur homi. contra nat. Et ideo non fuerunt ab initio creati duo homines: vel duæ mulieres: ſed primum homo, ſecundò fœmina. xxxiij. q. v. capit. mulierem. §. fi. & dicit viri & mulieris, non virorum & mulierum, nam eodem tempore mulierum & virorum pluralitatem lex ciuilis, & canonica deteſtatur. cap. gaudemus. §. quia verò. de diuort. licet in veteri teſtamẽto de Patriarchis aliter legatur. quod factum fuit diuina diſpenſatione & myſterio. de ratione diſpenſationis per Archiepiſcopum Florent. in tertia parte ſummæ titu. viiij. cap. ix. §. ſciendum. & Moder. in tract. de ſponſal. in princ.

l Coniunctio. Scilicet animorum. c. cum initiatur.

& cap.

& cap.matrimonium.xxvij.q.ij.l.nuptias.ff.de reg. iur. Sed cum hic tractetur de matrimonio quatenus eſt perfectum, nihil impedit verbum coniunctio referri ad coniunctionem corporum & animorum: argu.not.in l.ij.ff.de offi.proc.& fac.l. doli clauſula. ff.de verb.ſigniſi.

& nouiſſimè per d.Concil. Trident.ſeſſio.xiiij. ca.j. nam matrimonium fuit inſtitutum in ſtatu gratiæ, vt per diuum Thom. in iiij. diſt.xxvj. articu.iiij.& artic. viij. Nec obſt.interuenientus pecuniæ, quia id toleratur ob onera matrimonij. cap.ſalubriter.& cap. quia fruſtra. de vſur. & ob id potius reſpicit carnalitatẽ quam ſpiritualitatem, licet ſi pecunia reciperetur pro benedictione eſſet ſimonia. ca. cum eccleſiæ. de ſimo. & quod ibi not. nec dos eſt de eſſe matrimonij. Infideles verò contrahentes matrimoniũ non recipiunt gratiam, non quod id proueniat ex defectu ſacramenti, ſed ob eorum incapacitatem, ac ſi in peccato exiſtens Euchariſtiam recipiat, vel fictus aut conditionaliter coactus recipiat baptiſmum. vide de hac materia per beatum Tho.iiij.ſent.diſtin. xxvj.q.ij.artic. iij. & poſt eum per Abba. in d.capit.j. de ſacra vnctio.

indiuiduam[a] vitæ[b] conſuetudinem [c] continens, cum diuini [d], & humani iuris communicatione.

Matrimonium precedit alia ſacramenta, ratione loci in quo inſtitutum eſt, temporis, latitudinis, & myſterij. h.d.

Et meritò inter alia ſacramenta matrimonium quoque annumerari meruit [e], cum cæteris [f] loci [g], temporis [h], amplitudinis [i], & myſterij [k] ratione etiam præcellat. Si quidem ab orbis primordio in paradiſo à Deo ipſo inſtitutum eſt, vt eſſet omnibus etiã infidelibus commune, quod in aliis minimè contingit.

Quod myſterium contineat matrimonium. hoc dicit.

His [l] illud quoque accedit, quòd animorũ conſenſus, & corporum commixtio, quæ in matrimonio intercedunt: primum quidem charitatẽ ſignificat, quæ conſiſtit in ſpiritu, inter Deum & iuſtam animam, vel Eccleſiam. Alterum verò ſacroſanctum coniugium deſignat, quod inter Chriſtum, & Eccleſiam per incarnationis [m] myſterium eſt contractum.

Bona matrimonij ſunt ſacramentum, fides, proles, & fornicationis remedium. h.d.

Conſequuntur & inde pręter ſacramentum, & alia bona, vtputà

a Indiuiduam. Scilicet quantũ ad propoſitum: vt not. inſti. de pa. poteſt. in prin. facit. l.j.ff. de iu.do. nam quantum ad exitum diuiditur interdum matrimoniũ de iure ciuili, apparet in l.conſenſu. C. de repud. Idem & de iure canonico quo ad thorum, vt in ca. tuæ.de procur. & in cap.j. vt l.nõ conteſt. Item quantũ ad fœdus. c. ex publico.de conuerſ.coniug. vbi de hoc fac. cap.gaudemus.de diuortiis.

b Vitæ. Matrimonium igitur morte ſoluitur: vt §. deinceps. Auth. de nupt. vnde & ſi quis miraculoſè reſurgeret nõ rediret ad vxorem, maximè alteri copulatam: vt not.in cap. ij.xxxij.quæſt.vij.

c Conſuetudinem. Cuius indiuiduæ conſuetudinis ratione non poterit vnus ſine alterius aſſenſu orationi vacare, vel continentiam vouere: vt xxvij.q.ij.§. cum ergo. ſed ſi ex conſenſu vouerent, & fracto voto commiſcerentur filius ex tali coitu ſpurius naſceretur: vt not. in cap.miniſtri.diſt.lxxxj.

d Diuini. fac.l.j.ff.de rit. nupt. & l. ne quis. C. de Iudæ. vbi coniuges debent eſſe eiuſdem religionis. & not.xxvij.quæſt.ij.in princ.

e Meruit. Contra opin. hæreticorum qui negant coniugium eſſe ſacramentum. contra quos nouiſſimè eſt Concilium Tridentinum, ſeſſio.vij. cap.j. & ſeſſio.xxiiij.in princ.& cap. j.& ſparſim per tot. Sed quæritur an hoc ſacramentum conferat gratiam? quidam quòd non, quòd in eo pecunia interueniat. de quo diſt.lxxv.§.j.& c.j. & c. quod à patribus.& c. ſeq.& j.q.j.c.multi.& xxxv.q.v.c.aliter.& quòd etiã inter infideles, quibus gratia non imprimitur coniugiũ contrahatur, vt j.§.j.& c.quanto. de diuort. & ita not.j.q.j.c.quidquid.& in c.veniens.ext.de preſbyter.non bapti.& in c.pen.qui matri.accuſare poſ. & xxxij.q ij.c.honoramur. Tu dic contra per ea quę not.Abb.in c.j.§.ſcire.de ſacra vn.poſt Theologos,

f Cæteris. Scilicet ſacramentis.

g Loci. Quia ordinatum in paradiſo: vt ſtatim dicit. & eſt xxxij.quæſt.ij.§.his ita.

h Temporis. Et cum ſit cæteris antiquius, hac etiã ratione proponendũ: arg.not.in l.vinũ.ff.ſi cer. pet.

i Amplitudinis. Quia conſiſtit etiam inter infideles.cap.gaudemus.de diuort.

k Myſterij. De quo ſubdit incontinenti.& not.in c.debitum de biga. & per Abb.in cap.j.de ſacr.vnct.

l His. Scilicet quòd matrimonium præcellat cætera ſacramenta ratione loci, temporis, & latitudinis, & ponit nunc triplex ſacramentum, quod per matrimonium carnali copula conſummatum deſignatur. de quo per Abbat.in c.debitum. de biga. & not.in ca.acutius.diſt.xxvj. & per Archiepiſcopum in ſum.in iij.parte cap.x.verſic.j.ſcilicet.

m Incarnationis. Et reſpectu iſtius ſignificationis, & finis, habet matrimoniũ inſeparabilitatem: vt per Archiepiſcopum Flor.in ſum.in iij.parte.tit. xiiij.cap.x.verſi.j.& ſine hoc primo bono nunquàm eſt inter fideles matrimonium, licet ſine his quę ſequuntur fide ſcilicet & prole poſſit eſſe: vt per Hoſt. in ſumma de matrimoniis. §. & quare contrahitur. verſicu.in ſacramento.& concor.cap.omne itaque.

fides a, & proles b, & quod humana infirmitas in ruinam turpitudinis prona, honestate excepta coniugij minimè læditur c. Quodque ab initio institutum præceptumq; fuit sanis ad officium vt natura multiplicaretur idem vt eadem subleuaretur. postea fuit ægrotis indultum ad remedium. Initiatur autem matrimoniũ spõsione, consensu ratificatur, & copula consumatur, de quibus singulis distinctius dispiciamus.

DE SPONSALIBUS.

Quid sint sponsalia, & vnde dicantur. h.d.

Sponsalia d sũt futurarũ nuptiarum mentio, & repromissio, & dicta sunt à spondendo, quòd per ea sibi inuicem se futuros coniuges viri & mulieres spondent e.

Sponsalia contrahuntur re, verbis, literis, & consensu. h.d.

Contrahuntur f autem sponsalia variis modis, vtputà re, verbis, literis, & consensu. Re contrahuntur per nudam subarrationem g, vel anuli immissionẽ h.

Qualiter contrahitur matrimonium verbis h.d.

Verbis i, vt si inter virum & mulierem promissio super futuro matrimonio intercesserit, veluti altero alteri vice mutua dicente. *Ego te accipiam in meum* k *maritum, & ego te in meam vxorem*, siue in hũc sensum verba similia l protulerint.

Literis qualiter contrahatur matrimonium. h.d.

Literis, vt cum absentes inter se de futuris

xxvij. quæst. ij. & xxxij. quæst. ij. §. his ita.

a Fides. Hoc bonum habet matrimonium à natura speciei, quo respectu habet pro fine fœdus humanæ societatis, fidem & amicitiam & communicationem in operibus ciuilibus.

b Proles. Et hoc habet à natura generis quo respectu habet pro fine procreationem prolis & educationẽ. insti. de in. na. gen. & ciuil. in prin.

c Læditur. Hoc tamen non obstante sacerdos & diaconus magis puniretur si matrimonium contrahat, licet de facto quàm si fornicetur. c. presbyteros. distin. xxviij. & not. in §. his ita. xxx. quæst. ij.

DE SPONSALIBUS.

d Sponsalia. cõcord. l. j. & l. ij. ff. eo. & ca. nostrates. xxx. q.v. Sed an sine sponsalibus possint esse nuptiæ? & non videtur, cum res nõ possit esse sine suo principio: argu. l. j. ff. de origi. iu. Tu dic contra: vt not. in d. l. j. ff. eo. nec enim spõsalia sunt matrimonij necessariũ & substantiale principiũ.

e Spondent. Scilicet forma stipulationis secũdum veterem morem: vt in l. ij. ff. eod.

f Contrahuntur. Sequẽs diuisio licet explicitè nõ reperiatur in textu aliquo, vel etiã per aliquem doctorem, visa tamẽ est commodissima ad pertractandam magistraliter totam materiam, & proculdubio est de mente iurium: vt apparet ex sequentibus, & videtur eam sensisse & quasi posuisse Ab. post Host. in c. j. de spon. duorum. simile. instit. de oblig. §. fin.

g Nudam subarrationem. Scilicet à consensu de præsenti: quia tunc esset matrimonium. subarratio enim regulatur secũdum verba præcedentia: vt per Abb. & Doct. in c. fi. de despon. impub. & ibidem per eundem diffinitur. Quod est desponsatio mutuo consensu interueniente facta per immissionẽ anuli, & dicit de mutuo consensu non exprimendo, an sit consensus super matrimonio de præsenti, vel de futuro: quia etiam per subarrationem interdum matrimonium cõtrahitur. vt ibidem per Doct. ille autem intendit diffinire subarrationẽ tam q̃si per eam contrahitur matrimonium, quàm cum cõtrahuntur sponsalia, vt apparet ibi per eum in sua distinctione in fin. capituli. & in dubio ex subarratione matrimonium præsumitur: arg. xxx. q.v.c. nostrates. & c. fœminæ. & di. xxvij. c. quod interrogasti. & no. in d.c. fi. & in c. si quis vxorem. cum c. seq. xxvij. q. ij. & licet Ab. in sua descriptione faciat solum mentionem de immissione anuli: tamẽ quandoque etiam aliarum rerum vel insignium datione fit talis subarratio: vnde monosillaba (vel) in litera posita, videtur posita inter gen* & speciem: vt & in rubric. C. de ser. & aqua. & de hoc vide per Host. in sum. eo. §. quot sint species. & no. f c. tenor. de re iu. & in c. fœminæ. xxx. q.v. & f c. si inter eo.

h Immissionẽ. Quę facienda est in quarto digito, in quo dicitur esse vena vsque ad cor pringens. ideò in signum mutuę dilectionis eidem immittitur anulus, & hæc anuli immisio est actus promiscuus, & ex se non designat contractum aliquem: sed regulatur secundum præcedentia. sicut dicimus in arrhis. instit. de contrah. empt. in princ. & quid operatur hæc anuli immissio vide latè per Abb. & Doct. in c. fi. de spons. impub.

i Verbis. Concor. cap. si inter. eo. vnde sumitur. & cap. is qui fidem. eod. tit. & cap. j de spons. duorum.

k In meum. Argu. quòd in contractu matrimonij prius debet fœmina loqui & interrogari. & hoc forte bona ratione, cum enim illa sit variabilis, cautius est prius perscrutari consensum eius, ne vir primò consentiens remaneat cum dedecore, ea postmodum consentire nolente: argu. contra in c. si inter. eod. & in c. licet. de spon. duorum.

l Similia. Nota ergo quòd in contractu matrimonij non est statuta certa forma verborũ, de quo nota. per Abb. in cap. si inter. eod.

Epistolam,

nuptiis per epiſtolam [a] paciſcũtur, quod ipſum & per nuncium [b], vel procuratorem fieri poterit.

Procurator ad contrahendum matrimonium, non poteſt ſubſtituere, niſi hoc habeat in mandatis. h d.

Procurator tamẽ ad hoc ſpecialiter [c] conſtitutus, ob magnum quod ex facto tam arduo poſſet periculum [d] imminere alium ſubſtituere non poterit, niſi hoc ei ſpecialiter cõmiſſum [e] fuerit.

Si duo impuberes quorũ malitia non ſupplet ætatem, & qui pubertati non ſint proximi, vel etiam alter tantum ſit impubes, per verba de præſenti matrimonium contraxerint. Talis contractus reſoluitur in ſponſalia de futuro, & ex eo inducitur iuſtitia publica honeſtatis. h.d.

Conſenſu cõtrahuntur ſponſalia, vt cum pubes, & impubes, vel duo impuberes, non proximi [f] pubertati, & in quibus ætatem prudentia [g] non ſupplet [h], matrimonium per verba contrahunt de præſenti. Licet enim verba in præſens matrimonium [i] ſonent, Iuris tamen interpretatione in ſponſalia de futuro reſoluuntur [k].

Quod non valet vt ago valet vt valere poteſt. h.d.

Quo caſu dicta ſponſalia, licet contrahentes matrimonium celebrare intenderent, coniugium, quod ab initio ætate impediente, vt matrimonium non tenuit, per aduentum pubertatis minimè conualeſcit, niſi per carnis copulam ſubſequutam, vel alium modum [l] contrahentes cum eiuſdem perſeuerantia voluntatis, ad pubertatis tempora perueniſſe euidenter conſtiterit. Per dictum tamen contractum, qui valuit vt potuit, non ſicuti agebatur publicæ honeſtatis Iuſtitia cenſetur inducta.

In re denominanda potius effectum attendimus quàm modum. h.d.

Et ideo hoc caſu conſenſu contracta ſponſa-

a Epiſtolam. De hoc. vide latè per Hoſt. in ſum. eod. §. qualiter contrahatur.
b Nuncium. Hic videtur quintus modus, licet non explicetur in principio diſtinctionis, forte, quia comprehenditur ſub modo verborum, vel literarum: arg. not. in l.j.ff. quod me. cauſa. & hic modus videtur ſeruatus in beatiſſima virgine quæ internuncio Gabriele facta eſt ſponſa altiſſimi. Sed quid ſi illum qui nuncium miſit ante pœniteat, quàm puella conſentiat: ſed ipſa & illa poſt talem pœnitentiam fortè ignorans de mutata voluntate viri conſentiat? Reſpon. vt per Hoſtien. in ſum. eod. §. qualiter. verſicu. quid ſi pœniteat.
c Specialiter. Nec enim aliter facta cõſtitutio valet, quo ad hoc etiam ſi ſit mandatũ generale cum quibuſdam expreſſis clauſula ſubſecuta, iuſta. c. qui ad agendum. de procu. in vj. & not. in c. fi. eod. tit. & lib. vnde ſumitur.
d Periculum. Vnde vbi periculum maius, vbi agendum eſt cautius. ca. vbi periculum. de elect. in vj.
e Commiſſum. c. fi. de procur. in vj. cum concor. ibi alleg.
f Non proximi. Intellige ꝙ hæc duo copulatiuè debeant interuenire. nec enĩ ſola proximitas ætatis ſufficit ad contrahendum inter impuberes matrimonium: ſed requiritur quòd ſint habiles ad ſe commiſcendum carnaliter. cap. de illis. vbi not. eod. niſi tu incipias à ſecundo. Sed quomodo deprehendi poterit hæc coëundi poteſtas: quæ ætatem ſupplet? quidam vt Tanc. ſi inter impuberes copula interceſſerit, alij quod colligetur ex corporis aſpectu, & aliis ſignis extrinſecis. dic vt not. per Abb. in c. de illis. eod. & per Doct. in cap. j. §. j. de deſponſ. impu. in vj.
g Prudentia. Id eſt, vigor quidam naturalis & coëundi potentia, quæ interdum malitia appellatur. cap. de illis, vbi Abb. & cap. fi. eo. & argu. in cap. non in ſola. xxxij. quæſt. j. & notandum, eſt quòd interdum eidem rei conueniunt contraria nomina, ſic & altum profundum dicimus profundum, altũ, ſic grammatici obeſum tam pro macro quàm pro pingui vſurpant, ſic Legiſtæ creditum pro debito. l. cum in corpus. ff. de acquir. rer. do. venditionẽ pro emptione. l. ex venditione. C. de pac. l. veteres. ff. de act. empt.
h Supplet. Not. ergo quod in matrimoniis malitia ſupplet ætatem. ſic etiã in delictis doli capacitas ſupplet ætatẽ. cap. pueris. de delict. puerorum. §. in ſum. inſtit. de obl. quæ ex delicto naſcun. l. ſed & ſi quæcunque. §. j. ff. ad leg. Aqui. l. iij. C. ſi mi. ſe. ma. dixer. l. ij. C. de his qui ve. æta. impe. cap. monachus nouitius. diſtinct. lxxvij. & doli capacitas facit impuberẽ obligari ex iuramento, habetur in c. ex literis. ij. eod. & in Aut. ſacramenta puberum. C. ſi aduer. vendi. Non tamen ſupplet ætatem quo ad ingreſſum religionis: vt per Inno. in cap. de illis. eod. & in cap. poſtulaſti. de regulari. nec quo ad facultatem condendi teſtamentum: vt habetur in l. qua ætate. ff. de teſtament. fac. l. fin. C. de teſtament. milit.
i In præſens matrimoniũ. Quod ob ætatẽ valere non poteſt. vnde videbatur quòd nec in vim ſponſaliorum. ca. cum ſuper. de offi. deleg. l. quæſitum. ff. eod. l. multum intereſt. C. ſi quis alteri vel ſibi.
k Reſoluuntur. Nota ergo ſi quod ago non valet vt ago, valet vt valere poteſt. c. à nobis. de deſp. imp.
l Alium modũ. Puta: quia ſimul cohabitauerũt, vel ſe coniuges nominabãt, & amplexabãtur vt coniuges: vt not. in c. j §. j. de deſp. imp. in vj. vnde ſumitur.

Voluiſſe.

litia dicimus: quia si verba spectes non sponsalia, sed ipsum matrimonium cōtractum videri poterit. Censuerunt autem iura eos qui cum non possent, coniugiũ de facto contraxerunt, voluisse [a] etiam in casu, quo possent, contrahere: ideóque saltem vt sponsalia valere conuentionem.

Sponsalia contrahuntur tripliciter, purè, in diem, & sub conditione & qui contraxerunt sponsalia purè compellendi sunt etiam matrimonium contrahere, & consanguinei contrahentium, non debent cum ipsis contrahentibus contrahere h.d.

Rursus [b] contrahũtur sponsalia aut purè, aut adiecta die, aut sub conditione. Purè [c] vt cũ vir & mulier se inuicem futuros coniuges pollicentur. Et hoc casu nullus consanguineorum [d] aliquo pacto alterum ex contrahentibus matrimonio sibi copulare poterit [e]: imò qui contraxerunt, vt se inuicem recipiant, & mutua coniugali affectione pertractent, moneri, & nisi rationabilis causa obsister, Ecclesiastica censura compelli [f] poterunt.

Si per contrahentem sponsalia in diem, non stetit quominus matrimonium contraheret intra terminum, cum alia postmodum matrimonium contrahere poterit. h.d.

Dies adiicitur sponsalibus: cum quis intra certum temporis spatium aliquam se ducturum in vxorem conuenit: in qua specie si per eum non steterit quominus intra præfixum terminum [g] cum eadem matrimonium contraheret, liberè ad nuptias alterius transire poterit.

Sponsalia contracta sub conditione euanescunt conditione deficiente, nisi ab ea recessum fuerit hoc dicit.

a Voluisse. Quia nemo præsumitur eligere viam per quam iudicia sua subuertantur. l. iij. ff. de mili. testa. & traditur in c. Quintauallis. de iureiur. & in ca. cum ordinem. de rescript. & in cap. præsentata. de testi. & in ca. cum ex officij. de præscrip.

b Rursus. Secunda distinctio sponsaliorum. fac. c. ij. ca. sponsa. ca. ex literis. ca. requisiuit. eo.

c Purè. Imo contra: quia non videtur quòd sponsalia purè contrahi possint. ca quemadmodum. de iureiu. & §. vnius. infra eo. resp. contractus dicitur omnino purus, & sine omni conditione ex quo non fuit certa conditio expressa: conditio ergo subinte lecta nõ facit actum conditionalem. l. conditiones quæ extrinsecus. ff. de condi. & dem. & ca. significasti. & quod ibi not. de elect. & per Abb. in cap. ij. eo. & diffuse per Legistas in l. iij ff. de leg. j.

d Nullus consanguineorum. Restringe hanc generalitatem secundum iura communia & antiqua ad terminos. ca. non debet. de consang. & affi. ne sequatur absurdũ de quo per Doct. in ca. sponsam. eo. imo nouissimè hęc generalitas est restringenda ad primum gradum: vt per Concil. Trident. Sess. xxiiij. c. iij. in decretis reformationis matrimonij: vbi disponitur quòd impedimentum iustitiæ publicæ honestatis non excedat primum gradum.

e Poterit. Si sit in quarto gradu, iusta. c. non debet. vel in primo secundũ Concil. Trid. in loco alleg. in proxima superiori notula. & si de facto contrahatur nõ tenebit, cũ publicæ honestatis iustitia contrahendum matrimoniũ impediat: vt per Abb. in ca. sponsam. in fin. eo. & ca j § j. eod. in vj.

f Compelli. Quidam hoc intelligunt cum sponsalia sunt iurata: aliàs secus. cum ca. ij ca. ex literis. ij ca. requisiuit. cum aliis in compulsione semper videantur ponderare iuramẽtum & fidei interpositionem. Sed contrarium videtur teneri communiter, cum hæc compulsio fiat ratione peccati vitandi, quod committitur etiam si iuramentum nõ interueniat, cum Deus non faciat differentiam inter simplicē loquelā vel pactum & iuramentum. ca. j. c. ij & ca. iij. de pactis. c. iuramenti. xxij. q. v. licet magis peccet veniens contra iuramentum. c. pe. de iureiu. Vide per Abb. in c. ij. & in c. ex literis. ij. eo. & in ca. ad aures. extr. quod met. caus. Immo in tantum non est licitum resilire à sponsalibus, vt etiam si cum alia posteriore interuenerit iuramentum, debeat cũ prima contrahere. Inn. & Abb. in ca. sicut. & ca. requisiuit. eo. & not. hic quòd compellitur quis ad factum: quia nõ potest solui interesse. spiritualia enim æstimationē non admittunt.

g Terminum. Ergo si purè fuissent sponsalia contracta tēporis lapsu nõ finirētur: ar. l. Imperator. ff. deposit. l. obligationũ. §. placet. ff. de actio. & oblig. Sed contra fac. c. cum dilecti. de dolo. & contu. & l. Celsus. §. j. ff. de arbi. Sed hic aliud videtur propter periculũ fornicationis. Vel aliter quãdoque terminus apponitur obligationibus ad solicitandũ implementũ, & tunc lapsus termini nõ liberat, & sic loquitur. d. l. Celsus. Quandoque ad limitandā, vel finiendā obligationem, & tunc si per promissorē non stet, lapsus termini liberat ab obligatione. Sed quare censebitur terminus adiectus ad limitandā obligationem potiusquàm ad solicitandũ implementum adiectus? respon. vt per Ab. etiā cæteros in c. sicut. & in ca. de illis eo. ille casus videtur dubius & not. secundum eundem ꝙ si à principio spõsalia fuissent purè cõtracta, si postea sponsus & sponsa de certa die matrimonij contrahendi conuenerint, post lapsum

Sub cōditione [a] celebrantur sponsalia, cū quis, si quid fiet vel contigerit, nuptias se contracturū pollicetur: veluti si dictum fuerit, *Ego te in vxorem accipiam si centū mihi dederis* [b], *aut si pater meus consenserit* [c]. quibus cōditionibus deficientibus, ad matrimonium quis compelli non poterit [d] nisi consensus de præsenti, aut carnalis sit inter eos cōmixtio [e] subsequuta, cùm his casibus à conditionibus recessum [f] videatur.

Turpes conditiones adiecta sponsalibus vel matrimonio, nō vitiant sed vitiantur h.d.

Hoc tamen de his conditionibus intelligere nos oportet quæ honestæ [g] sunt, & canonicis institutis non contrariæ: nam si turpes sint, aut impossibiles [h] ob fauorem ma-

dicti termini non esset obligatio dissolnta. Sed adhuc contra l.ij. C.eo.& l.sæpe.ff.eo. Sol.vt in d. cap.de illis.

a Sub conditione. Et in hoc matrimonium carnale differt à spirituali: quia illud non potest contrahi sub cōditione, vt habetur in c.ij.de elect. in vj.& debet statim conditio apponi nō ex interuallo: quia tunc reiicitur.not.in c.de illis. de cond.appo.& nota quòd omnis conditio à iure non reprobata potest apponi in matrimonio: vt hebetur in c. super e.de cōd.app.

b Dederis. Dummodo ista datio nō sit adiecta in modū pœnæ.c. Gēma. eod. l. Titia.ff.de ver.obli. l.fi.C.de spōs.l.ij. C. de inutil.stip. Sed cōtra de l.si ita stipulatus fuero.§.si tibi nupsero.ff.de verb.obl. Sol.vt per Ab.in c.de illis.de coud. appo.

c Consenserit. Et sic nota ꝙ matrimonium conferri potest in alterius arbitrium, & non solum parentis, vt hic, verum etiam extranei.c.super.eod.& c.per tuas de cond.apposi.& ex hoc habes vnā differentiam inter actum matrimonij cōtrahendi & testamentum cōficiendi, quod in alterius potestatem conferri nō potest.l.captatorias. & l.illa institutio.ff.de hæ.insti.de quo in c.cum tibi.ext.de testa.ratio differentiæ esse potest, quòd matrimoniū est de iure diuino, vnde solus consensus sufficit qualitercunque habeatur. Sed testamentū dependet ex gratia: quia confertur effectus eius in id tempus, quo testator nō est futurus dominus, scilicet mortem. vnde satis est quòd ipsi soli permittatur libera disponendi facultas: vt not.in d.l.illa institutio.& per Abb.in d.ca.super eo.

d Poterit. Adeò ꝙ etiā copula sequens nihil operabitur: vt not.Ab.in c.super.eo.de condit.apposit.

e Commistio. Operatur ergo copula duo; nam & purificat sponsalia, & eodem momēto ea transfundit in matrimonium: nota.Glos. & Abb.in c.de illis.de cond.app. Item not.hic duos casus in quibus conditio apposita in sponsalibus tollitur, scilicet quādo interuenit cōsensus & quādo copula.

f Recessum. Huic literæ multa ob.& quòd nō est præsumendum quem recedere à iure suo.ca.super hoc.de renunt.& quòd præcedens consensus præsumatur durare.c.maiores.de baptis.& quòd si pēdente conditione res tradatur & postea nō existat conditio res tradita repetitur.ff.de cōd.indeb.sub. condit.& l.quod si.ff.de peri.& com.rei vendi.& ꝙ conditionalis cōsensus nullus est ante cōditionis euentū.l.cedere diem.ff.de verb.signif.& quòd qui primò & vltimò contradicit, medio tempore non consentit.dist.xxviij.c.quia non sunt culpæ.& cap. cam Marthæ.versi.si tunc igitur in cœlum.de cele. miss.& j.quæstio.j.capit.iudices. Si ergo nullus præcessit coitus, solus consensus super coitu matrimoniū nō facit.c.fi.de spō. duorum. l. nuptias. ff. de re.iu. Sol.hæc omnia quòd fauore matrimonij inducta est præsumptio cōtra superiores regula. c.is qui.eod.c. de illis. condit. app. quia per carnalem copulam ipso facto videtur consensum exprimere de præsenti, & à cōditione recedere. fac. l.sed Celsus.§.fi. ff.de contrah.emp.& no.in c. per tuas.de cōd.app. Quid si ante coitū protestetur se nolle propter hoc recedere à cōditione? resp.neq; hoc prodest. c.cum M.de constit.c solicitudinē.de appel. Quid si contrahatur matrimoniū sub conditione quæ est omnino extitura? Item quid si primò contraho cū vna sub conditione, deinde cum altera purè? respon.de his & similibus quæst.vt habetur in d.c.per tuas.

g Honestæ sunt. Not.ex hac litera duas regulas. Prima quòd conditio inhonesta vel impossibilis, quæ non est contra substantiā matrimonij, fauore matrimonij habetur pro non adiecta, vnde vitiatur & non vitiat, licet regulariter in cæteris cōtractibus vitiet, & non vitietur. §.impossibilis.inst.de inutil.stip. Secunda, quòd omnis cōditio apposita contra substantiam cōiugij, vitiat matrimonium, & nō vitiatur, & multo magis aliū cōtractū nō ita fauorabilē. ratio est: quia remota substantia alicuius actus remouetur & ipse actus.c.tua.eo & ad cognoscendā substātiā alicuius actus debemus semper inspicere vtrū talis actus sine illo possit cōsistere. Bar.in l.prolatā.C.de sent & interlo.om.iudi.& per Ab.in c.fi.de cond.app. Sed contra videtur. l.cū precario.ff.de preca. vbi pactū cōtra substātiā precarij vitiatur. Sol.illud procedit: quia pactū ibi apponitur in vim modi nō cōditionis. Bart.in aut.ingressi.C.de sacros.Eccl. Imo.in l.vbi ita donatur.ff. de dona.cau.mort.forte, quia modus actū non suspēdit: secus cōditio.l.cū ab eo.ff.de cōtr.empt. Sed an consuetudo possit tollere substātialia actus, puta quòd fiat electio ad voluntatem certæ personæ? resp.negatiuè.cum in terra.de elect. vbi Abb.no.& fa.no.in c.ij.de cōsue.in vj. vbi cōsuetudo non potest inducere ꝙ à Vicario appelletur ad Episcopū.

h Impossibiles. Impossibilitas autem quotuplex sit, &

sit, & quando dispositionem vitiet, vide per Abb. in ca. fin. de pact.

a Pro non adiectis. facit. l. generaliter. ff. de verbor. oblig.

b Puta. Per exempla trium hic subiectarum conditionũ extinguuntur tria bona matrimonij, scilicet proles, fides, sacramentum. de quibus supra tit. proxi. in fi. Sed & alia reperiri possunt similia, puta si contrahatur cũ aliqua sub cõditione quòd si cõmittat adulteriũ, liceat ei à matrimonio recedere, & aliam ducere, nã licet hæc videatur conditio resolutiua, idem tamẽ operatur quod suspensiua: vt per Ab. in c. fi. de cõd. appo. & hoc est mulieribus prædicandum, ne ob simplicitatem decipiantur, secundum Host. Et intellige hanc materiam quando vterque cõsentit cõditioni cõtra substantiã, si autem alter vel contradixit, vel etiam tacuit, tenet matrimoniũ si fuit processum ad consummationem: vt ibidẽ per Ab. post alios. Item ex hoc intellige id, quòd hæc de quibus hic, vt impediant matrimonium debent deduci in pactum expressum: secus si sit propositũ in mentem retentum: vt per Abb in c. commissum. eod. Ex hoc infertur quod inter beatissimam Virginem & Ioseph, fuit verum matrimonium, licet omnino beata Virgo in copulam non consenserit, in hoc tamen multi multa opinantur de quo vide quæ habentur xxvij. q. ij. §. cum ergo. & c. beata, & per Abb. in d. c. commissum.

c Euitaueris. Hæc cõditio est cõtra bonũ prolis.

d Inueniam. Hæc conditio contra sacramentum quod esse debet indiuiduum.

e Adulterandam. Et hoc contra bonum fidei.

f Effectu. Quid si quis ingrediatur religionem, & profiteatur sub hac verborum forma, profiteor talem religionem ita quòd possim propriũ habere & matrimonio vti, an teneat monachatus, & ingressus? Resp. vt late habetur per Ab. & alios in ca. fi. de cond. apposit.

g Minores septennio. Idest, infantes: vt not. in procemio sexti. Qui verò sunt maiores vsque ad pubertatem dicuntur pueri. vt in dicto procemio

trimonij debent prõ non adiectis [a] censeri.

Conditiones quæ sunt contra substantiam matrimonij vitiant matrimonium h. d.

Si tamen non solum turpes sint, sed etiam contra substantiam, vel naturam coniugij: putà [b] si alter dicat alteri, *Tecum contraho si generationem prolis euitaueris* [c], *vel donec aliã honore vel facultatibus digniorem inueniam* [d]; *aut si pro quæstu adulterandam* [e] *te tradideris*: matrimonialis contractus, quantumcunque sit fauorabilis, omni carebit effectu [f].

Minores septennio non possunt sponsalia contrahere, & contracta lapsu temporis non conualescunt, nisi noua voluntas accesserit h. d.

Non tamen omnibus cuiuscunque sint ætatis, licet sponsalia contrahere: nam inter minores [g] septennio celebrata, nullius roboris efficaciã sortiuntur: ideóq; si infantes [h], vel vnus maior septennio, alter minor, sponsalia contraxerint, ipsi, vel parentes [i] pro eis, nisi per cohabitationem [k] eorum mutuam, siue aliàs verbo [l], vel facto [m], eosdem in eadem voluntate factos maiores perdurare li-

& per Abb. in cap. veniens. de voto & vo. re. & concor. cum hoc capitulum literas. capitulum accessit. capitulum ad dissoluendum. & capitulũ duo pueri. de desponsat. impub. & xxx. quæstio. ij. per tot. & capitulum j. de despons. impub. in vj. Septennium autẽ debet esse cõpletum nec sufficeret esse ceptum: vt in iuribus superallegatis. Sed dubitatur an hæc ætas ex prudẽtia præueniri possit, vt accidit in matrimonio, quidam quòd sic: vt not. in ca. sponsam. & cap. iuuenis. eo. & per diuum Thomam. iiij. sent. dist. xxvj. artic. iiij. Sed certè in cõtrariũ est com. opi. vt per Abb. in dicto cap. iuuenis. & in d. cap. literas. & in ca. Gemma cum ætas præueniri non possit, cum illa requiritur respectu discretionis. l. ætate. vbi not. de testa. & latè per Abb. in d. capit. iuuenis.

h Infantes. Idest, minores septẽnio. l. si infanti. C. de iu. delib. quæ ætas quidquid videt ignorat. l. j. C. de fal. mon. Et not. quòd licet quo ad pubertatem sit in sexu differentia in numero annorum. ca. plures, de despons. impub. & infra tit. j. §. sed qui sint, tamen secus est quo ad infantiam: quia vterque tam masculus quàm fœmina debet esse septennio minor vt hic, & ca. literas. & cap. accessit. de despons. impub. simile in ætate legitima quæ in vtroq; incipit post xxv. ann. in l. j. ff. de minor. l. j. C. si mi. se ma. dixe. insti. de curat. in princ.

i Parentes. Concor. capitulum si. xxx. quæst. ij. & cap. j. in princ. de despons. impub. in vj.

k Cohabitatione. De hoc not. latè in capit. fin. xxx. q. ij.

l Verbo. Non solum ratificando expressè, sed etiam si post septennium ad inuicẽ se sponsos vocent: vt not. in ca. j. de despon. impub. in vj.

m Facto. Vt quia post septennium simul iacent, & osculantur inuicem, vel quia sponsus venit ad domum sponsæ, vel mittit iocalia tanquam sponsæ, vel quid simile: vt in cap. j. de despons. impub. in vj. & per Abb. in cap. literas. eod. titu. & sic nota quòd non refert verbo fiat vel facto. ca. dilecti. & ca. vt nostrum. de appellat. concor. ca. ex parte. de resti. spoliato.

quidò appareat, sponsalia huiusmodi, quæ ab initio nulla erant, per lapsum dicti temporis minimè conualescunt[a]: & ideò cum sint nulla ratione defectus consensus, publicæ honestatis iustitiam [b] non inducunt.

Nixus copulæ in septennem inducit publicæ honestatis iustitiam. h.d.

Si tamen cum ea quam nondum septennem domum quis traduxerit, copulæ nixus intercesserit, aliud [c] statuendum erit.

Qui contraxerunt sponsalia, debent compelli ad matrimonium, nisi aliquid triste timeatur. h.d.

Initiatũ igitur sponsalibus matrimoniũ fide consensus ratificari debet[d]. Quòd si qui de contrahendo matrimonio fidem sibi dederũt, se inuicem admittere omnino noluerint[e], instar eorum qui societatem [f] interpositione fidei [g] contrahunt, & posteà eandem sibi remittunt, dissolutio tolerari [h] poterit. Cum coactio [i] difficiles soleat exitus frequenter habere.

Non sunt audiendi impuberes volentes dissoluere sponsalia, sed expectandum tempus pubertatis. h.d.

De illis qui infra annos aptos matrimonio sponsalia contrahunt, quæri poterit: & sane siue vterque siue alter reclamet, & antequam ad annos matrimoniis aptos peruenerint separari postulent, non sunt audiendi [k]: si verò alteruter istorum ad pubertatis annos peruenerit, infra eosdem annos altero existente, cũ spõsalia contraherẽtur [l], si is qui minoris est ætatis, ad pubertatis annos perueniens reclamauerit, nec in alterũ cõsen-

a Conualescunt. c. non firmatur. vbi latè per Io. And. de reg. iur. in vj. l. quid ab initio. ff. de reg. iur.

b Iustitiam. Hoc impedimentum iustitiæ publicæ honestatis, nec ex consanguinitate causatur, nec ex affinitate: quia ante carnis commistionem non est orta affinitas, sed ex consensu præstito in legitimis sponsalibus: & fuit hoc impedimẽtum ab Ecclesia inductum propter honestatem duntaxat: quia quãdoque graues inimicitiæ oriebantur inter consanguineos, cum vni desponsatã alius cõsanguineorum quærebat in vxorem ducere: & appellauit Ecclesia hoc impedimentum publicã honestatem: quia non poterat dari cõgruentius nomẽ, cum non posset attribui alicui ex cognationibus de quibus infra de tripli. cogn. Istud ergo impedimentum est de per se ex sola honestate ab Ecclesia inductum, & impedit matrimonium inter coniunctos vsque ad quartũ gradum c. sponsam. eo. & cap. j. de spons. in vj. hodie per Conci. Trident. Sess. xxiiij. ca. iij. incipit iustitia. non excedit primum, declarat Abb. in c. iuuenis. eod.

c Aliud. Quia inducetur publicæ honestatis iustitia ob nixum, licet ætas fortè in altera non sit legitima ad sponsalia. c. iuuenis. vbi Abb. eod. Host. in sum eod. §. quis effectus, versic. effectus etiam, & in versic. quis possit contrahere.

d Debet. Concor. ca. ij. & cap. requisiuit. eod. Sed contra. in l. j. C. eo. Quidam quòd illa lex est abrogata: vt not. xxvij. q. ij. c. despõsatas. Alij vt Gy. ibi, quòd contrarium procedit quando renuntiatũ est sponsalibus, vt quod hic dicitur quando non est renuntiatum tractat Ab. in cap. requisiuit. eod.

e Noluerint. Absolutè restiterint.

f Societatem. Nota arg. de societate ad matrimonium. fac. l. verum. § fin. & l. actione. §. diximus. ff. pro socio.

g Fidei. Siue per iuramentum: quia æquipollent. c. peruenit. de fideiuss. & xxv. q. v. c. iuramentum.

h Tolerari. Not. verbum quod designat quandã dispensationem, & est quædam permissio cõparatiua. fac. ca. veniens. qui cle. vel vo. multa enim tolerantur ne deterius contingat. cap. cum iam dudum. de præbend. aliàs mero iure deberent compelli, vt habetur in cap. ex literis. ij eo. Tancre. tamen dicebat in ca. ij. eod. vnde sumitur hanc literã contineri ius commune, vt ibidẽ not. prima verior. Ex quo nota casum in quo Ecclesia non cõpellit quẽ ad pœnitentiã, sed patitur aliquẽ stare in peccato, vt euitetur maius malum futurũ, & videtur ex hoc notanter probari quod tolerandum est minus malum certũ, vt vitetur maius malum verisimiliter futurum, licet posset illud non contingere: not. per Abb. in capit. requisiuit. eodem.

i Coactio. Nota ergo ex hoc quòd matrimonium debet esse liberum nõ solum in principio contractus sponsaliorum, sed etiam ex post facto in contractu matrimonij: ex quo infert Ab. in c. requisiuit. eo. quòd si quis sponte contraxisset sponsalia de futuro, & compellatur metu ad contrahendum matrimoniũ per verba de præsenti, quòd tale matrimonium non tenet. plura tamen vrgent contra de quibus in d. c. requisiuit.

k Audiendi. Propter facilitatem ætatis, & est argu. quòd impubes de eo quod facit ante pubertatem reclamare non valet: argu. dist. xxviij. c. de his. & xx. q. j. ca. illud & ff. de neg. gest. l. Pomponius.

l Contraherentur. Declara vt in ca. de illis. j. de despons. impub. vnde sumitur.

tire voluerit, iudicio [a] Eccleſiæ ſeparari poterunt.

Mulier viripotens contrahens cum impubere, non poteſt reſilire, ſed impubes factus pubes.hoc dicit.

Mulier quoque quæ nubiles annos attingẽs ei qui nondum matrimonio erat aptus, nupſit [b], cum in eum ſemel [c] conſenſerit, amplius diſſentire non poterit, niſi ipſe cui nupſit, poſtquam ad legitimam ætatem peruenerit, in eam ſuum negauerit præſtare conſenſum.

Contrahens ſponſalia cũ impubere coactè, non tenetur expectare impuberem.h.d.

Hæc tamen de his dicta intelliguntur, quę ſpontè cum minoribus ſponſalia contraxerint. Si qua enim non tam ſponte ſua [d] quàm à parentibus coacta cũ impubere contraxerit, & domũ traducta fuerit, licet aliquando ibi inuita permãſerit, ſi puerum vſque ad annum decimumquartum minimè expectandum duxerit, ei alium ſibi virũ accipiendi libera concedenda facultas erit.

Sponſalia contracta à parentibus, non tenent, niſi filij aſſentiant.h.d.

Non abſimile eſt, quod de ſponſalibus, quæ parentes pro filiis puberibus [e] frequenter contrahunt, ſtatuitur, nam ſi quidem ipſi filij expreſsè conſenſerint, vel tacitè, vt ſi præſentes fuerint, nec contradixerint [f], obligantur: & ex eis oritur publicæ honeſtatis iuſtitia.

Ratificatio tam tacita quàm expreſſa equiparatur conſenſui præcedenti.h.d.

Idem etiam obtinet ſi filij tempore ſponſaliorum abſentes, & etiã ignorantes eadem ſpõſalia poſt ſcientes, & prudẽtes ratificauerũt [g] tacitè [h], vel expreſsè, aliàs ex ſponſalibus contractis à parentibus pro filiis, nec ipſi obligantur [i], nec publicæ

a Iudicio Eccleſiæ. Sic.cap.de illis.& cap.à nobis. de deſponſ.impube.& ſic oportet quòd ſponſalia diſſoluantur iudicio Eccleſiæ tantum, niſi fortè vinculum ſuperueniat: puta matrimonium cum alia: vel votum ſolenne: tunc enim ipſo iure ſoluta ſunt: argu.capit.ſi inter.eodem.& cap. j.de ſponſ.duorum.

b Nupſit. Id eſt, ſponſalia contraxit: quia matrimonium contrahere non poterat. ſic c.de illis.j. cum c.ſeq.de ſponſ. impube.

c Semel. Arg.quòd ſemel probatum nõ poſſum amplius reprobare.iij.q.iiij.ca. offeratur.& viij.q. ij.dilectiſſimi.& xx. quæſtio.iij.cap.eos qui.& xxxij.quæſt. v.cap.horrendus.& diſt.iiij.cap.in iſtis. Item arg.quòd contractus claudicat ꝙ licet aliquando contingat, tamen non accidit in matrimonio, quod non poteſt conſtare niſi ex duobus cõſenſibus. cap.tua.eo.& quod hic dicitur & in ca. de illis. vnde ſumitur, de deſponſ.impub.non accidit ratione vel ex natura matrimonij, ſed ratione promiſſionis. vnde ſi contraheret cum alia teneret etiam ſi iuramentũ interueniſſet. cap.ſi inter.eo.& not.plenius in dicto capitulo de illis.

d Non tam ſua. Electiuè ſtat verbũ nõ comparatiuè, id eſt, non ſua ſponte, ſed coacta à parentibus. & ſic nota quòd etiam minæ parentum inducunt iuſtũ metum, maximè in muliere. habenda tamen eſſet ratio qualitatis parentum & minarum, & de hoc hebetur in ca.ex literis.de deſponſ.impub.& in ca. accedens de conuerſ.coniug.& in ca.ſi.qui.cle.vel vou per Inno.in ca.cauſam matrimonij: de offic. deleg.per Peruſ.in cap.j.§.ſi.de ſponſ.impub.in vj. per Legiſtas in l.j.§.quæ onerandæ.ff.quarum re. act.non detur, & in l.quæ dotis.ff.ſolut.matrim.& in l.Titia.ff.de verb.oblig.

e Puberibus. Quid ſi impuberibus, videtur quod omnino ſequi debeant voluntatem paternam: vt in cap.j.de deſponſa.impuber.imo dic quòd in effectu iuris non eſt differentia: vt per Abbatem in dicto capitulo primo. & quatenus ibi dicitur impuberẽ omnino implere debere voluntatem paternam, intelligitur ex debito honeſtatis, non neceſſitatis.

f Contradixerint. Ergo qui tacet hoc caſu conſentit, cap. qui tacet.de re.iu. quia agitur de re naturaliter appetibili.

g Ratificauerunt. Ex hoc nota quòd licet ad contrahendum matrimonium requiratur ſpecialiſſimum mandatũ, tamen geſtum ſine vllo mandato poteſt ratificari, & valet, & ſic nota generaliter quòd ſubſequens ratihabitio ſpecialiſſimo mandato æquipollet: vt hic, & cap.j.§ fin.de ſponſ.impub. in vj. vbi Peruſi.& in cap. cum quis.de ſenten. excommu.

h Tacitè. Interuẽtu alicuius actus, ſola enim taciturnitas non ſufficeret, Peruſ.in capit.j. §.ſi.de deſponſ. impub.in vj.

i Obligantur No. filios non eſſe in poteſtate parentũ quo ad matrimonium, capit.fin.de iudic.in vj.ſecus de iure ciuil.l.ſicut proponis.C.de nupt.& inſtitut.eo. tit.& l Paulus.de ſta.homi. Sed in hac materia ſtamus iuri canonico: vt not.in §.ſexto gradu.inſtit. de gradi.& capit.pen.de ſecund.nupt. Sed conſueuit quæri an pater teneatur dotare filiam quæ nupſit? in hac quæſt.multipliciter diſtinguitur, vt per Abb.in cap.j.de deſponſ.impub.& Peruſi.in cap.j.§.ſi.eod.tit.in vj.

honestatis iustitia inde exoritur [a].

Sponsalia dissoluuntur ipso iure, quando non habetur ratio voluntatis contrahentium. h.d.

Dissoluuntur [b] sponsalia, aut ipso iure, aut facto hominis. Ipso iure tunc dicuntur sponsalia dissolui, vt cũ nulla habita ratione voluntatis, & consensus partium, ex certa superueniente causa distrahuntur, vt ex contractu matrimonij, sacrorum ordinum susceptione, religionis ingressu, cognationis interuentu.

Matrimonium per verba de præsenti contractum, tollit sponsalia præcedentia, & iuramento firmata: sed matrimonium contractum per verba de præsenti, nõ irritatur etiam sequuta copula. h.d.

Si quis igitur eam, quæ tibi despõsata fuerat per verba sibi iunxerit de præsenti, etiam si inter te & ipsam spõsalia iuramento firmata extitissent, dum tamen copula [c] non interuenerit, nihilominus per secundum matrimonium etiam te inuito, tolluntur: licet fidem frangentibus salutaris sit iniungenda pœnitentia, quanquàm si prius per verba contraxisses de præsenti, ita firmum maneret matrimonium, vt per secundum etiam secuta copula tolli non possit [d]. Nec enim vt pactionis fidem [e] interdum frangi iura sustinent, ità etiam fidem consensus [f] aboleri permittunt.

Per susceptionem sacrorum ordinũ, & ingressum monasterij dissoluuntur sponsalia. h.d.

Item ex contrario. Si quis sacris ordinibus fuerit insignitus, aut religionem fuerit ingressus, pari ratione soluuntur spõsalia [g]. Consultius [h] tamen egerit,

a Exoritur. Licet hæc litera loquatur de sponsalibus contractis per parentes, idem tamen est si per alium quemlibet: vt not. in cap. j. §. fin. de despon. impub.

b Dissoluuntur. De hoc dicit vsque ad finem tit. & vide. de hac materia per Host. in summa eod. §. qualiter dissoluantur & causæ ex quibus sponsalia dissoluuntur comprehenduntur his versibus.

Crimen, dissensus, fuga, tempus, & ordo, secunda
Morbus, & affinis vox publica cũq; reclamat,
Quodlibet istorum sponsalia soluit eorum.

Alij ponunt versus qui sequuntur,

Lepra superueniens furor, ordo, sanguis, & absens,
Læsaque virginitas, membris damnũ, minor ætas,
In heresim lapsus, fideique remissio prorsus
Sponsos dissociant, & vota futura retractant.

Quorum versuũ declaratio apparet tam ex his quæ sequuntur & præcedunt, quam ex his quæ not. Host. dicto loco.

c Copula. Cuius virtus est vt faciat trãsire spõsalia per verba de futuro cõtracta in spõsalia contracta per verba de præsenti vt supra. eo. §. sub conditione. vbi not. & in c. is qui, eo. nisi tamen sponsa de futuro fuisset vi præcisa, vel metu cognita, arg. not. per Inno. & per Ab. in c. insuper. qui. ma. accusare poss. & per eundem Abb. & alios in c. consultationi. eod. & concor. cum hac litera c. sicut. & c. si inter. & c. is qui, eo. & c. j & ca. fi. de sponsal. duorum cum pluribus ibi adductis.

d Non possit. An autem hoc habeat locum in foro poli. vide per Abb. in ca. is qui. eod. & an Papa possit approbare consuetudinem contra id quod hic dicitur, vide per eundẽ in c. fi. de sponsal. duorũ.

e Fidem pactionis. Id est, sponsalia de futuro facta per pactum. omnis enim pactio quantumuis simplex fides potest appellari. hinc veniens cõtra promissionem dicitur venire contra fidem. l. j. ff. de pact. l. j. ff. de constit. pecu. & promissio appellatur fides religionis instar. quia sicut in religione credimus quod non videmus, ita in promissione credo te facturũ quod promisisti, licet non videam. Vnde Tullius fides à fiendo dicitur, id est, quod fieri debeat quod est promissum, vel secundum Abb. in ca. j. de fideiuss. à duorum firmitate.

f Fidem consensus. Id est, matrimonium contractũ per verba de præsenti.

g Sponsalia. Hoc verbum diuersimode terminatur: nam in quantum respicit religionis ingressum, potest intelligi non solum de sponsalibus de futuro, sed etiã de præsenti: vt habetur in ca. ex publico. de conuers. coniug. & ita potest procedere quod dicitur de Machario in ca. scripsit. §. ecce. xxvij. q. ij. & facit capit. commissum. eo. Sed in quantum respicit sacrorum ordinum susceptionem intelligitur solum de sponsalibus de futuro, vt not in cap. j. de vo. & vot. redemp. in vj. per extrauag. Io. quæ incipit Altercationis antiquæ. & habetur in c. ex parte secundo. de conuers. coniug. diuersitatem inducit religionis fauor: & quia religiosi & professi sunt mortui mundo, xvj. q. j. ca. placuit. & latè not. in d. c. j. & alia est causa monachi, alia clerici. xvj. q. j. capit. alia, facit pro diuersitate: quia si aliter diceremus nõ esset æqualitas inter mares & fœminas: quia viri duplici remedio possent matrimonium impedire, & sponsalia dissoluere, scilicet per ingressum religionis & susceptionem ordinum, fœminæ solo religionis ingressu, cum sacrorum ordinum nõ sint capaces.

h Consultius. ca. commissum eo. & pondera hoc verbum

qui certam mulierem se ducturum in vxorem fortè iureiurando firmauerit, si anteà contrahendo iusiurandum seruauerit, posteáque nulla subsequente carnali copula religionē [a] ingrediatur.

Affinitas superueniens dirimit sponsalia de futuro. h.d.

Item [b] si inter sponsum, & sponsam affinitas superueniat, vtputà si sponsum propinquā sponsæ cognouisse, aut manifestum [c] sit, aut de hoc sit publicè diffamatus [d], aut spiritualis inter eos cognatio [e] intercesserit, dissoluentur inter eos sponsalia, nec ad matrimonium perueniri poterit [f].

Ponit quomodo facto hominis sponsalia dissoluantur. h.d.

Facto hominis [g] dissoluuntur sponsalia, vel contrario vtriusque cōtrahentis consensu, vel cum legitima emergente causa, dissolutio alterius tantum voluntati permittitur, veluti ex fornicatione, absentia, membrorum amissione, incurabilis morbi interuentu.

Sponsalia dissoluuntur contrario consensu, nec pœna appositio sponsalibus apposita aliquid operatur h.d.

Si contrahentes igitur vel sese inuicē liberent [h], vel impubes cōtrahens adueniente pubertate, ratum nolit [i] habere matrimonium, dissoluentur sponsalia, nec aliquid proderit, quòd sub certa pœna contracta fuerint. Cum enim libera matrimonia esse deceat, pœnarum inanis omnis est adiectio [k].

Ob fornicationem post sponsalia etiam iuramento firmata commissa, potest quis licitè resilire, & id quod coniunctos disiungit, multò magis impedit coniungendos h.d.

Vnius quoque tantum dissensu etiam iurati soluuntur interdum sponsalia, veluti si quis aliquam se in vxo-

verbum quod importat consilium, vnde quod hic dicitur non est positum in necessitate, & consilium eo tendit ne is qui sponsalia contraxit notetur de periurio vulgi opinione, vnde sine peccato potuisset religionem intrare, & non contrahere, alij tamen aliter: vt latè in d.c.commissum.

a Religionē. Scilicet approbatam, & in qua promittātur tria vota, nec enim sufficeret si fieret de tertio ordine, vel si mulier esset, si fieret mantellata: vt per Abb.in ca.ex parte. de conuer.coniu.

b Item si. Concor. cum hoc ca.ij.de cō sangui.& affini.& c. veniēs.primo & secundo.& ca.ex literis.de eo qui cogn. consang. vxo.capit. præterea.eo.

c Manifestum sit. Quidam exponunt ita quòd notorium quasi non sufficiat impedimentum manifestum: vt not. in ca.ij.de consang. & affinit. sed malè vt ibidem per Ab.nam cum manifestum in plus se habeat quā fama: vt not.in cap. vestra. de cohabit. mul.& cler.& fama per se sufficit, vt hic, & d.cap.ij.ergo multo magis manifestum.

d Diffamatus. Nota quòd sola fama probat impedimentum matrimonij, & licet hic habeatur solum de fama circa affinitatem, idē tamen dicendū est de quolibet alio impedimento, cū sit eadem ratio, cap.cū dilecta.de confir.vtil.vel inutil.ratio est: quia agitur de modico præiudicio cū sit de futuro matrimonio, vel id ob periculum animæ: vt latè per Abb.in cap.ij. de consanguin.& affinit.

e Cognatio.ca.veniens.de spiri.cognat.

f Poterit In tantū quòd ille qui allegat hoc impedimentū affinitatis non possit repelli, quasi allegans propriam turpitudinē, cū illa regula nō militet hoc casu ob periculum animæ. cap.præterea. ij.eo, & per Abb.in ca.ij.de consanguin.& affin.

g Facto hominis. Sed non ne in superioribus casibus facto hominis dissoluuntur spōsalia, vt cum quis aliā ducit per verba de præsenti, vel religionē ingreditur, vel ordines suscipit. videtur ergo quòd hæc sectio nō sit vera? Respōdeo quòd diuersimodè interuenit: nam in superioribus casibus est causa remota factū hominis dissoluēdi: quia ius dissoluit, etiam quòd homo nolit hic contra: nā si nolint partes dissoluere in casibus sequentibus spōsalia non dissoluūtur, cum dissoluitur igitur in casibus sequētibus dissoluuntur mero hominis facto, id est, volūtate, & sic causa dissolutionis propinqua est in homine: secus in superioribus casibus, in quibus causa propinqua est iuris dispositio, etiam si homo nolit.

h Liberent. Quod possunt & si sponsalia sint iurata. Nam iuramentū præstitū ad cōmodum hominis, potest ab homine remitti ad cuius cōmodū iuratū fuit: vt per Ab.in c.ij.eo. & per Moder.in c.j. de iureiur. quod intellige ante incursū periuriū, nō postea, Bald. in Aut. quod eis.C.de sec.nupt.

i Nolit. Vt in c.de illis.de despōs.impu.

k Adiectio.l.Titia ff.de verb.obl.c.Gēma.de spōs. Nūquid autē & quādo possit arrha interuenire, & quando pignus.& an peti possit interesse, vide latè in d.c.Gēma.& d.l.Titia. Solum illud hic nota ꝙ si extraneus promittit sub pœna ꝙ Titia cōtrahet cū Sēpronio, quo casu valet pœnæ appositio, si facit quātū in eo est, nō incurrit pœnā. difficultas enim impedit cōmissionē pœnę.l.si vehēda.in fi.ff.ad leg. Rhod.l.ij.ff.si quis caut.& per Ab.in d.ca.Gemma. quod & in aliis cōtractibus locū habet.fac.not.in ca.delegantibus.de offi.delega. & in ca.sicut. eod.

rem ductūrum iurauerit, & ea postmodum fornicata [a] fuerit: nam licet eidem fornicationem non possit opponere præcedentem [b], ob subsequentē tamen poterit eandem in coniugem non ducere, quia illi iuramēto talis inest conditio [c], si illa contra regulam desponsationis nō venerit, alioqui si post huiusmodi iuramentū publica meretrix fieret, teneretur eam in vxorem ducere, quod est prorsus absurdum [d]. Nam si post contractum cōiugium, vir propter fornicationem licitè potest à sua cohabitatione recedere, longè fortius [e] ante coniugium celebratum sponsus sponsam [f] poterit non admittere.

Carnalis, & spiritualis fornicatio æquiparantur. h.d.

Idem [g] erit si sponsus vel sponsa idolatrando, vel hæresim sequēdo in spiritualē fornicationem inciderit [h].

Si sponsi contrahant se ad remotas regiones sponsæ possunt se ad alterum nuptias conferre recepta si peierauerint pœnitentia. hoc dicit.

Sed & si qui præstito iuramento promittant aliquas se mulieres ducturos, posteáque illis nō cognitis, procul [i] recedētes ad aliàs partes se trásferant, liberū [k] erit mulieribus ad alia

a Fornicata fuerit. Sed quid si per violentiam opprimatur sponsa de futuro? Respondeo videtur quòd nihilominus teneatur cum ea contrahere: argum. xxxij. quæst. v. capit. reuera. & l. si vxor. §. si quis planè. ff. de adul. sed non est verum, xxvij. q. ij. cap. raptor. & cap. sequent. & xxxij. q. v. cap. finge. & capit. ille. & ita sine culpa quis punitur, licet non sine causa, & pro hac determinatione secundū Abb. in cap. quemadmodum. de iureiu. facit ratio: quia non est cogendus quis contrahere bigamiam: secus tamen si fuisset sponsa de præsenti.

b Præcedentē. Argum. quòd contrahens non possit allegare debitorē su. spectū propter paupertatem præcedētem, seu mores præcedentes, fac. l. si creditores. de priuil. credi. l. fi. C. de spōsal. vbi Bart. & per Abb. & alios in cap. quemadmodum. de iureiu. Item arg. secundum Host. non posse prælatum repelli prætextu criminis præcedētis promotionem suam, de quo in cap. præterea. de testib. cogend. & in cap. fi. de purg. cano. Et quod dicitur hic quòd non posset dimittere, amplia quòd non posset etiā illam accusare. l. si vxor. §. si quis vxorem, & §. fi. ff. de adult. & l. propter violatam. C. eo. tit. tarde enim quis accusat mores quos semel probauit, facit xxxij. quæst. v. ca. horrendus. nisi ex superuenienti causa, ca. accepimus de ætat. & qualita. c. insinuante. de offi. deleg. & iiij. q. iij. §. si quis testibus.

c Conditio. Nota quòd subintelliguntur conditiones in iuramētis fac. ca. venientes. ca peruenit. c. sicut. c. breui & c. Quintauallis de iureiu. & xxij. q. ij. c. ne quis & l. cum quis. ff. de solu. & l. quæro §. inter locatorem. ff. locat. l. indubitati. C. de nō nume. pecu. & l. stipulationem. C. de iu. doti. l. si libertus. ff. de oper. libert. & l. j. §. quæ onerandæ. ff. quar. re. act. non detur, sed hoc non intelligitur de specialibus conditionibus. l. si repetendi. C. de cond. ob. tur. cau & xxxij. q. vltima capit. fi. in fin. nisi vbi lex aliquid præsumeret tacitè inter contrahentes agi: quia tunc id habetur pro expresso l. cum quid. ff. si cert. pet. & l. triticum. ff. de verb. oblig. Et hæc vera in iuramentis promissoriis: secus in assertoriis: nam in his nulla conditio intelligitur, & de his in capit fin. xxxij. quæst. vltima. & facit l. si mulier. C. de iu. dot. Non tamen quia in promissorio iuramento quædam conditiones intelliguntur, ideò conditionale poterit appellari. l. conditiones. ff. de cond. & dem.

d Absurdum. Ideò non dicendū. l nam absurdum. ff. de oper. libert.

e Fortius. Nam cui damus actionē multo magis exceptionem. ff. de re. iu. l. inuitus. §. cui damus, & ff. de superfi. l. j §. planè. facit cap. quemadmodum. de iureiur. vnde sumitur.

f Sponsam. Nam & sponsus potest spōsam accusare de adulterio, quasi matrimonio iam initiato. arg. l. propter. C. de adult. nisi in casu. l. miles. §. quærebatur. ff. de adult. & quia facta est ei iniuria. Litē apud. §. sponsum. ff. de iniu. nam nec matrimoniū nec species matrimonij violare permissum est. l. si vxor. §. diuus. ff. de adult.

g Idem erit. Transit de fornicatione carnali ad spiritualem.

h Inciderit. vt cap. noc solum, & cap. iam nunc. xxviij. quæstio. j. & hoc intellige de simplicibus sponsalibus: vt & per Ioan. And. in tracta. de sponsal. ante fi. quid autem in ipso matrimonio habetur in cap. quanto. de diuort. & dicetur infra. de diuort. §. multum autem.

i Procul. Sed quando dicentur procul recessisse? Respondeo stabitur consuetudini & communi reputationi: vt not. per Glos. Goff. Abb. & alios in cap. nihil. de elect.

k Liberum. Imo tenentur expectare per tres menses. l. ij. C. de repud. & quidam hoc admittunt, alij quòd illud secundum leges: secus secundum canones: vt not. in ca. de illis. eod. vnde sumitur. & ex hoc quod dicit liberum, collige quod non tenetur alicuius expectare licentiam: aliàs non esset liberum: vt not. Abb. in dicto loco, & in sponsa de futuro non de præsenti, ca. in præsentia. & ca. dominus noster. de secundis nupt.

Migrare.

migrare [a] vota, recepta tamen de periurio [b], si fortè iuramentum præstiterint, pœnitentia, si per eas steterit [c], quo minus fuerit matrimoniũ consummatum.

Lepra vel similis morbus sponsalia dirimit, licet non dirimat matrimonium. h. d.

Item si sponsus [d], aut sponsa leprosus fiat, vel leprosa, paraliticus, vel paralitica, aut nasum, vel oculos amittat, aut quid sibi turpius eueniat, ad consummãdam maritalem copulã compelli non debent [e]: licet iam contractum matrimonium [f] superueniens lepra, vel alius morbus non dirimat [g].

DE NVPTIIS.

Ponit subordinationem præsentis tituli ad præcedentia, & sequentia h. d.

EXposuimus hactenus qd esset matrimoniũ, quáve ratione inter sacramenta reponatur, admonentes illud initiári spõsalibus, consensu ratificari, & copula consummari [h]. Sed cum proximè de sponsalibus, tanquàm [i] de principio tractatum habuerimus, reliquum nunc est, vt de consensu & copula, quibus substantia [k], & perfectio [l] matrimonij continetur disseram. Quid impediat nuptias contrahi, vel contractas dirimat cum cæteris quæ tractatui adiacent recensentes.

Nuptiæ consensu partiũ contrahuntur, nec sufficit consensus parentum. h. d.

Nuptias igitur siue matrimonium inter se contrahunt, viri puberes, & mulieres viripotentes, simulatq; in se inuicem consenserunt [m]. Vbi [n] enim non est vtriusque consensus, non potest esse matrimonium: ideoque si ex altera parte pater puellæ tantum consenserit, ex altera, qui se cupit maritum fieri, nihil agitur [o], quanquam honeste [p] faciant filij, si paternæ voluntati minimè reluctentur.

a Migrare. Et sic non tenentur sequi sponsos vagabundos, l. ij. C. de repud. Sed quid de vxore? Respondeo, aut sciebat maritum vagabundum tempore contractus, & tenetur sequi. xxiij. q. ij. capit. vnaquæque. vbi de hoc not. aut ignorabat, vel ex post facto est factus vagabundus, & non tenetur sequi. Abb. in cap. de illis. eo. Bart. in l. Mæuia. §. fi. ff. d. ann. legat. Doct. in l. si cum dotem. §. maritus. ff. solu. matri. si tamen mutaret domicilium etiam sine causa tenetur eum sequi. de hoc not. in capit. j. de coniug. leproso.

b De periurio. Nota quòd periurium non impedit contractũ matrimonij, ex quo generaliter infertur quòd actus spiritualis gestus non est nullus ipso iure, licet de periurio sit iniungenda pœnitentia. facit cap. sicut. & ca. de illis. eo. hoc tamen videtur contra Inno. in cap. dilecto. de præbend. vide per Ioan. Andr. in ca. quod semel. de re. iur. in vj. in Mercuriali.

c Steterit. Sed si per eas stetit quare dat ecclesia licentiam contrahendi? Resp. ne deterius contingat ob periculũ fornicationis. Simile in cap. veniens. qui cle. vel vot. sed si certum esset per eas non stetisse, non imputaretur eis periurium, c. sicut. eod. in dubio tamen ad cautelam esset imponenda pœnitentia, cap. de illis. eod.

d Si sponsus. Concord. cap. fin. de coniug. lepros. & cap. quemadmodum. de iureiur.

e Non debent. Argu. quòd ea quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio l. de ætate. §. ex causa. ff. de interrog. actio l. si mulier in iure. ff. ad Velleia. l. j. ff. de vent. inspic. capitulo insinuante. de offic. delegat.

f Contractum matrimonium. Etiam quòd non sit secura copula, cap. quemadmodum. de iureiur. licet contrariũ videatur innuere in cap. fi. de coniug. lepros. sed respondeo vt ibi per Abb.

g Dirimat. Parcitur tamen non leproso vt non debeat indesinenter ad lectum compelli, sed sufficit si leprosus suo debito non fraudetur; vt not. in c. j. de cõiug. lepros. & xxxij. quæst. ij. ca. si vxorem. Et not. regulam quòd nulla infirmitas quantumcunque grauis præstat facultatem matrimonij dissoluendi, etiam quo ad thorum & mutuam seruitutem. fac. ca. ij. & per tot. de coniug. lepros. & capitulo hi qui, & cap. hi verò. xxxij. quæ. vij. Ethicus tamen, vel alia ægritudine detentus, non tenetur vxori reddere debitũ, cum non possit nisi cum periculo vitæ: nam ordinata charitas incipit à seipso, c. nisi. de autor. & vsu pal. capit. non satis. distinct. lxx.

DE NVPTIIS.

h COnsummari. Vt supra de sacram. matri. per tot.

i Tanquam. Veritatem hic denotat, sicut & verbum quasi, in l. j. ff. de transactio.

k Substantia. Referas ad consensum.

l Perfectio. Referas ad copulam.

m Consenserunt. Exprimendo ipsum consensum verbis, vt j. eod. §. licet. & not. de hoc in cap. sufficit. cum sequent. xxvij. quæst. ij.

n Vbi, &c. Concord. cap. ij. xxx. quæst. ij. & cap. j. de despons. impub.

o Nihil agitur. Secus est in sponsalibus cap. j. de despons. impub. & in cap. j. eod. in vj.

p Honeste. Hoc quod de iure canonico, est ho-

Pubertas extimatur non tàm annis, quàm corporis habitu: & minores quatuordecim annis nõ possunt contrahere matrimoniũ, nisi pro bono pacis & ex necessitate. hoc dicit.

Sed qui sint puberes videamus, & quidam ex annis tantum pubertatem iudicandã asserunt, eum esse puberem rati, qui quatuordecim annos impleuerit, & viripotentem quæ duodecim, quamuis tardissimè pubescant [a]. Præualuit tamen opinio existimantium ex habitu corporis pubertatem debere censeri, atque eos qui generare possint, etiam si minores annis sint, in proposito puberes reputari [b]. Itaque si malitia ætatem suppleat etiã minores [c] ea ætate coniungi possunt. Idem si fortè vrgentissima necessitas interueniat: vtpote, ꝙ pro bono pacis [d] talium coniunctio sit tolerãda.

Quantum ad Ecclesiam etiã verba sunt necessaria ad contrahendum matrimonium, at muti & surdi signis nuptias possunt contrahere. h.d.

Licet autem per solum legitimum viri & mulieris consensum matrimonium cõtrahatur, attamen quantũ ad Ecclesiam verba præsentem consensum exprimẽtia sunt necessaria [e], si cõtrahentes loqui poterunt.

Muti & surdi signis nuptias contrahere possunt. h.d.

Muti verò, & surdi qui loqui non possunt, & exaudire, si contrahere velint, & quod verbis ostendere nequiuerint, signis declarauerint, procul dubio legitimas nuptias contrahent [f].

Ponit quasdam verborum conceptiones aptas ad matrimonium contrahendum. h.d.

Verba autem ad hoc apta sunt, verbi gratia. *Ego te in meam vxorem accipio: & ego te accipio in meum maritum:* vel

---

nestatis, ob paternam reuerentiam, de iure ciuili erat necessitatis: vt instit. de nup. in princ. l. ij. C. eo. tit. Sed an si filia nubat sine consensu patris ita dicatur ingratitudinis incurrere vitium, vt ex hoc possit à patre exheredari, & an teneatur pater illam dotare? de hoc per Abb. in cap. j. de desponsimpub. per Bar. & cæteros in l. ij. §. quod si in patris. ff. solu. matri. Archi. in c. de raptorib⁹. xxvj. quæst. j. Io. And. Ant. Imol. & cæteri in ca. accedens. de procur. quod satis admitti potest, si & primo & indigno nupserit, alioqui cõstitutio de honestate loquens, vt facit hæc litera, regulariter contrafacientes non ligat, Abb. in cap. j. de vita. & honesta. cler.

a Pubescant. capit. puberes. de despons. impuber. xx. q. j. cap. illud. ca. ad nostram. de regular.

b Reputari. Dum tamen adeò sint capaces quòd matrimonij vires agnoscant, cum matrimonij substantia in consensu consistat, vt s. eo. in princ. & §. j. & cap. cum locum. de sponsali. & per Abb. in cap. de illis. ij. de despons. impub. vnde fortè puer ille ix. annorum, qui (vt refert Gregor. in dialogo & glo. xx. quæst. j. in summa, & Abb. in cap. puberes. de despons. impub.) reddidit nutricem prægnantem, si non fuisset capax matrimonij non potuisset contrahere, sicut nec furiosus, l. patre. ff. de his qui sunt sui vel alien. iur.

c Minores. Quid si apparet maiorem xiiij. non posse generare? & contrahat, nunquid matrimonium teneat? quidam quòd non: quia non est pubes vt hic. & capit. puberes. vbi latè not. de desponsat. impub. Contrarium tenetur communiter ex quo enim est ætatis legitimæ ad matrimonium, nec apparet de impedimento perpetuo, tenet matrimonium, capit. laudabilem. de frig. & ma. debet igitur expectari vsque ad plenam pubertatem, id est, vsque ad xviij. ann. illa enim est plena pubertas l. item Mela. ff. de alim. & cib. legat. §. arrogator. institu. de adopt. quòd si non generaret tunc posset instari pro dissolutione cum præsumatur impedimentum perpetuum: & hæc opi. est æquior, licet præcedens sit forte verior.

d Pacis. Nota quòd pro bono pacis admittendum est quod aliàs prohiberetur, concord. capit. ij. de desponsa. impub. & iij. quæst. vj. cap. hoc quippe. & xxix. dist. per tot. vnde versus,

Vt pax seruetur, moderamen iuris habetur.

e Necessaria. Quo ad probationem: vt not. xxvij. quæst. ij. c. sufficit, & quo ad ecclesiam, vt hic subditur, non autem ad substantificãdum actum, vt apparet hic in fin. dum loquitur de muto: ergo si aliter appareat de consensu, non curamus de modo dum habeamus effectũ. facit cap. cum apud. eod. vbi dicitur quòd sufficit consensus, illud enim dicitur sufficere quo posito nihil aliud requiritur ad substantiam: not. in cap. statutum. de rescriptis. in vj. Item matrimoniũ est de iure diuino, cap. j. de vot. in vj. quo iure non est distinctio, inter mutum & valentem loqui merito, &c. & quòd non sint necessaria verba necessitate præcisa, tenet Host. & Abb. in cap. tuæ. de spons. contra Innoc. & idem Abb. in cap. ecclesia vestra. de electiõn. vbi etiam ponit quinam sint actus de quarum substantia sunt verba.

f Contrahent. Sed quid dicemus de eo qui est mutus & surdus & cæcus simul, & videtur posse contrahere, cum possit mulierem carnaliter cognoscere. Item quia habet naturalem rationem. In contrarium tamen facit, quòd nunquam vidit vel audiuit matrimonium cõtrahi, cum igitur ignoret non videtur posse consentire, respondeo si potest aliquo pacto consentire quòd discretus iudex forte ex

aliquibus

promitto quòd te ab hoc tempore pro coniuge tenebo [a], *& tibi sicuti vxori meæ fidem seruabo:* & contra, *Promitto me te pro marito habituram, & tibi tanquàm viro proprio fidem seruaturam:* vel similia consensum de præsenti exprimentia.

Verba prolata in contrahendo matrimonio sunt accipienda secundum communem intelligentiam. h.d.

Inde quæritur, si alter coniugum ita loquutus fuerit, vt quod propositum est, altera pars non intellexisse se affirmet, quid agendum sit, si tali prætextu [b] causæ diffidij [c] quæratur? in qua specie si matrimonium contracturi iudicio, & ætate [d] sint idonei, si alter quod alter proposuit non intellexerit [e], statutum est ad communem [f] verbi intelligentiam [g] esse recurrendum, cogendiq; erunt ambo verba prolata in eum sensum accipere, quem solent rectè intelligentibus [h] generare.

Serui possunt etiam inuitis dominis contrahere matrimonium, dum tamen dominos non fraudent debitis obsequijs. h.d.

Illud quoque explorati iuris est, quòd matrimonia inter se contrahunt, non solum liberi homines, verum etiam serui [i]. Sicut enim neque liber, neque seruus est

aliquibus gestis & signis poterit colligere, poterit contrahere: aliàs secus, in dubio tamen consulendus erit superior, vt per Abbat. post Hostien. in capitulo cum apud. eod.

a Tenebo. Imo videtur dicendum quòd hæc & similia verba nō sint idonea ad matrimonium, cum respiciāt tempus futurum, & hoc videntur firmare Bart. Laud. & magister sententiarum in iiij. distinct. xxvij. vt per Archid. xxx. quæst. v. §. si quis diuinus. post gloss. & per Abbat. in capit. ex parte, eod. Contra tenetur communiter. pro cuius rei intelligentia sciendum est quòd si verba futuri temporis denotāt principium actus, quòd in dubio solum sponsalia contrahuntur de futuro. vt si dicam promitto quòd te ducam in vxorem. sed si verba futura respiciunt matrimonij executionem, vt si dicam promitto quòd te habebo pro legitima coniuge vel vxore, tunc hæc verba importāt matrimonium, nec enim aliqua pro legitima vxori teneri & haberi potest, nisi præcedat matrimonium. Abb. in cap. iurauit. de probat. Sed quid si sic dictum fuerit. Non habebo aliam vxorem nisi te, nunquid per hæc verba sic concepta sit cum muliere contractum matrimonium? Respon. vt per Abb. in d. cap. ex parte. Quid si dicatur placet mihi te habere in vxorem, vel volo te habere in vxorem, vide per Abb. in cap. ex literis. eod.

b Prætextu. Quia dicat se non intellexisse verba prolata à parte. fac. cap. ex literis. eod.

c Diffidij. Id est, matrimonij non contrahendi.

d Ætate. Id est, xiiij. annorum in masculo, in muliere. xij. vt ĩ. eod. §. j. & cap. continebatur. & cap. attestationes. de spons. impuber. nisi malitia suppleat ætatem. capit. de illis. & cap. finali, de despons. impuber. & d. §. j. supra eodem. & nota quòd duo requiruntur ad validitatem matrimonij scientia & ætas.

e Non intellexerit. Id est, non intellexisse se dicat, siue contrahatur matrimonium inter eos qui erant eiusdem linguæ, siue per interpretem, cum & per interpretem matrimonium possit contrahi: vt not. in capitulo ex literis. eodem.

f Communem. Nota ergo quòd verba simpliciter prolata debent intelligi non secundum opin. singularium, sed communem, ad quod fac. not. per Bart. in l. Labeo. ff. de suppel. leg. & per Abba. in cap. ex literis. eod. Item argum. quòd iudex in decisionibus causarum debeat sequi communes doctrinas. & fac. pro hoc quod hic dicitur. capit. intelligentia. de verbor. significat. & lex non aliter. ff. de legat. iij. & capit. tetulerunt. de consecr. distinct. iiij. & l. prospexit. ff. qui & à quibus: quia non ex opin. singulorum, sed ex communi vsu nomina sunt intelligenda, d. l. Labeo. & l. si quis in fundi vocabulo. ff. de legat. j. & capit. ad audientiam. de decis. l. cum quidam. C. de verb. significat. cap. in calice. de consecra. distinct. iiij.

g Intelligentiam. Aliud tamen statuitur si ambiguitas incidat in iudiciis, aliud si in contractibus, vt latè not. in d. cap. ex literis. & in l. quoties in stipulationibus. ff. de verb. obligat.

h Intelligentibus. Et secundum Abbatem. facit hoc contra eos, qui post perfectum contractum dicunt se nō percepisse vim verborum per notarium prolatorum. habent enim verba vim secundum iuris dispositionem, nec excusat contrahentes iuris ignorantia. Potest etiam intelligi quod hic dicitur, quando alter proposuit verba sophistica. Puta. *Promitto te tenere pro mea coniuge donec terra cooperiet oculos meos.* Nec enim sufficit, ad dissoluendum matrimonium quoad terram suis oculis superponat, nam illa verba à recte intelligentibus accipiuntur pro morte naturali, nisi adeò appareret de dolo proferentis, quòd sit clarum de dissensu: vt per Alexand. consil. clij. volum. v. fac. quod dicit Inno. in cap. veniens. de iureiuran. vbi ait, quòd in foro poli iuramentum recipit interpretationem secundum intentionem iurantis: secus in foro fori. fac. cap. tua nos. eod. & quod ponit Abb. in cap. ex literis. eod. ante finem.

i Serui. Et in hoc ius canonicum dissidet à iure ciuili, quo iure serui nō contrahūt matrimonia, sed contubernia

ab aliis [a] ſacramentis Eccleſiæ remouendus [b], ità nec inter ſeruos [c] matrimonia prohiberi debent: ideoq; quanquam contradicentibus dominis, & inuitis contracta fuerint, nulla ratione propterea ſunt diſſoluenda [d]. Serui tamen qui contraxerint proprios dominos debitis, & conſuetis obſequiis [e] minimè fraudare debent.

Si vnus coniugum comperiatur poſt contractum matrimonium ſeruilis conditionis, poteſt diſſolui matrimonium niſi poſt talem cognitionem fuerit renouatus conſenſus, vel ſequuta copula. Et liberi ſunt ex libero ventre nati, niſi aliud inducat lex, & mos regionis. h d.

Si quis tamen, vel ſi qua inſciens eum, vel eam ſumpſerit in coniugem, quam vel quem poſteà ſeruilis compertum ſit eſſe conditionis [f], nec poſt [g] diem veræ cognitionis [h] habitæ ſe inuicem cognouerint, aut aliter facto [i] inuicem in ſe conſenſerint, ità ſeparari poterunt, vt vtrique libera cum aliis contrahendi facultas nõ denegetur [k]. Liberi autem ſunt qui ſunt ex libero ventre [l] nati, niſi quis patris conditionem ſecundum leges [m], & conſuetudinem prouinciæ ſequatur.

contubernia, inſtit. de nupt. in princip. Not. igitur quòd ſerui iure canonico approbantur vt hic, & in cap. j. & per tot. de coniug. ſeruo. & hoc procedit non ſolum iu perſonis infidelium, ſed etiam Chriſtianorum: nam ſi fidelis in iuſto bello ab alio fideli capiatur, mero iure capientis ſeruus efficitur, licet conſuetudo generalis Chriſtianorum hoc non videatur ſeruare: vt per Abb. in ca. j. de conuerſ. infid. Imo quandoque per ſolam Iuris Canonici diſpoſitionem inducitur ſeruitus: vt in capit. ita quorundam. de Iudæ.

a Aliis ſacramentis. Scilicet quæ recipientis cauſa conferuntur, non autem ſi conferuntur gratia aliorum, vt & eſt ordo: quia tali ſacramento ſerui remouentur vt ſupra qui prom. nou poſſ. & not. in cap. j. de coniug. ſeruo.

b Remoueudus. §. hinc vobis. in Auth. de mouach.

c Inter ſeruos. Nec etiam inter liberum, & ancillã ſi contrahere voluerint ſcienter, vt xxix. quæſt. ij. capit. ſi quis ingenuus. & cap. ij. de coniug. ſeruo. & j. §. ſequen.

d Diſſoluenda. fac. l. poſſeſſionum. C. com. vtri. iudic. partus tamen penes dominum ancillæ remanebit. l. & ſeruorum. ff. de ſtat. homi. licet quidam contra: vt per Abba. iu cap. j. de coniug. ſeruo. Sed prima receptior.

e Obſequiis. Etiam ſi vxor debitum peteret & concurreret cum domino iubente: quia obtemperandum eſt domino ſecundum quoſdam. Alij tamen contra, dic vt per Abbat. cap. j. de coning. ſeruo.

f Conditionis. Et ſic matrimonium nullum fuit, ſi erat ancilla quam credebat liberam: vt xxix. q. ij. per tot. & j. tit. proxi. in princ.

g Nec poſt. Nihil enim refert ſi ante, nam copula carnalis nou firmat matrimonium: imputandum eſt enim ei qui non detexit ſtatum & conditionem perſonæ ſuæ. fac. l. ij. C. ſi ſer. vel lib. ad decur. aſpi. vbi punitur quis ingerendo ſe actui quem exercere nou poteſt non detegendo qnalitatem perſonæ ſuæ, vide de hoc quod not. in c. ſciſcitatus. de reſcri.

h Veræ cognitionis. Non enim cuilibet referenti credere tenetur: argu. xxxiij. q. iiij. cap. quàm magnum. & l. ij. ff. quod fal. tuto. autor. & titubans pro ignorante reputabitur. l. fi. C. de cond. indeb. l. iij. §. is qui. ff. de lib. hom. exhib. cap. dominus. de ſecundis nupti. Vnde ſi quis habet conſcientiam ſeruitutis ex diſcreta & probabili cauſa, tunc ſibi præiudicat copula carnalis ſubſequens: ſecus ſi ex leui & indiſcreta: argu. cap. inquiſitioni. de ſent. excom. & not. in cap. ij. de coniug. ſeruo. An autem viro ſtatus quæſtionem mouente poſſit mulier pendente lite debitum exigere? plenè no. in d. c. ij.

i Facto. Per quod cognoſci poterit coniugalis affectus: vt not. ſ. tit. proxi. §. non tamen. Sed imo videtur quòd verba ſint neceſſaria. cap. tuæ. eod. & ſ. eod. §. licet. Solu. vt ibi not. & vt not. iu cap. fin. de coniug. ſer. Item nota qnòd matrimonium ab initio nullum tractu temporis confirmatur, fac. ca. literas. & cap. acceſſit. de deſponſ. imp. & cap. ij. de coniug. ſeruo. Sed contra facit l. obligationum. §. ferè. ff. de act. & oblig. Sol. non eſt ſolum tempus quod validat matrimonium, ſed conſenſus expreſſus vel tacitus, vt hic apparet. Sed pone quòd aliquis contraxit cum ancilla ignoranter, & dominus poſteà illam manumittat viro ignorante, nunquid eſt matrimonium? Reſpond. non: quia adhuc commiſcetur ei ex priori conſenſu qui fuit nullus: argu. l. quanuis. C. ad Velleia. & l. ſi mulier. eod. titu. & l. iij. §. ſcio. de minori. & not. in cap. fin. de coning. ſeruo.

k Non denegetur. Et detectæ ancillæ quod putatiuè marito pro dote dederit erit reſtitueudum: vt in cap. ij. in fin. de coniug. ſeruo.

l Libero ventre. c. j. de nat. ex lib. vent. fall. tamen hoc pluribns caſibus: vt uo. per glo. & Doct. in d. c. j.

m Leges. Scilicet municipales vel prouinciales, cum aliter ſit de iu. com. l. partum. C. de rei vendi. & l. & ſeruorum. ff. de ſtat. hom. & inſtit. de iure perſon. poſt princ. & cap. j. de na. ex lib. veut. & cap. fin. de ſer. non ordin. Et ſic nota quòd valet ſtatutum vel conſuetudo quòd quis ſequatur conditionem patris. Sed quæ eſt iuris communis ratio quòd partus ſequatur matrem? Reſpondeo ſecundum Bald. in l. final. C. de ſeruis fugitiu. quia mater poteſt

prodeſſe

Multò magis [a] matrimonium inualidatur, cum quis in persona [b] errauerit, vtputà si existimans se cum Gemma contrahere, cum Berta contrahat.

Si alter contrahentium vititur verbis dolijs animo decipiendi mulierem, & eam post modum carnaliter cognoscit, iudicatur pro matrimonio in foro iudiciali, secus in pœnitentiali. h.d.

De eo quæsitum est, qui cum non aliter mulierem, vt sibi carnaliter commisceretur, perducere [c] posset, quàm si eandem desponsasset, proprium mentitus nomẽ, illam per hæc verba desponsauit: *Te Ioannes desponsat*, an quia vir illo nomine non vocaretur, nec vllum nubendi haberet propositũ, sed copulam tantum carnalem exequẽdi, inter prædictos matrimonium sit celebratum, cum tamen mulier in virum consenserit. Et responsum est, non debere ex isto facto coniugium iudicari [d], cum in eo nec substantia coniugalis contractus, nec forma [e] contrahendi coniugiũ inueniri valeat, quoniam, ex altera parte solummodo dolus adfuit, consensus omnino defuit, sine quo cætera fœdus cõiugale perficere nequeũt. Sed donec expressè non appareat, quòd is qui mulierem desponsauit in propria persona, sub nomine tamen alieno [f], quo vocari tunc se finxit, dissensit, interim erit pro matrimonio præsumendum [g].

prodesse filio tribus temporibus. d.l. & seruorum. §. ingenuum. ff. de stat. homi. & instit. de iure person. §. serui.

a Magis. Quia maior est error in substantia quã in qualitate.

b In persona. Est autem persona rationalis creaturæ indiuidua essẽtia: vt not. xxix. q. j. post princ.

c Perducere posset. Nota igitur ex hac litera quòd licet duæ sint principales causæ ob quas est institutum matrimonium, scilicet causa sobolis procreandę, & euitandæ incontinentiæ: vt not. xxv. quæst. j. in summa, tenet tamen matrimoniũ etiam si quis alia de causa inducatur ad contrahendũ, puta ob dotem, parentelam, pulchritudinem mulieris, & libidinem. concord. ca. tua nos. vbi Abb. eodem.

d Iudicari. Imo videtur hoc iudicandum matrimonium, cùm plus valeat qđ agitur, quàm quod simulatè cõcipitur. C. plus valere quod agitur, quàm quod, &c. Item simulatio siue dolus matrimonium spirituale non impedit. cap. quod interrogasti. distin. xxvj. Sol. quòd in prima parte litera loquitur in foro pœnitentiario, contraria procedunt in foro iudiciali in quo loquitur postrema pars huius §. vt not. in cap. tua nos. eo. vnde sumitur in versicu. qualiter. & latius Abb. in prima oppo. licet alij aliter vt ibi per eum. Sed pone quòd protestetur coram pluribus quòd omnia quæ faciet vel dicet, non faciet animo contrahendi matrimonium, & postea in publico dicat consentio in te, nunquid hic est matrimonium? Respon. affirmatiuè, cum recurrendum sit ad communem verbi intelligentiam s. eo. §. inde quæritur. & cap. ex literis. eod. & quia potuit quis à priore voluntate recedere, & videtur recessisse per id quod publicè facit, nec credetur ei affirmãti adhuc se esse in priore voluntate ob dolum suum, cum sit contra dolosum facienda interpretatio. Alij vt Hostien. & Abb. in cap. tua. eod. distinguunt, quòd si fuit idonea causa protestandi, puta iustus metus, prodest protestatio, nec per contrarium factum ab ea videtur recessum. cap. j. quòd met. causa. & in cap. Lotharius. xxxj. q. ij. hoc tamen verum nisi sequatur copula: quia tunc indistinctè videtur recessum à protestatione, sed si non fuerat iusta causa protestandi procedit prima opinio. nam si contractus procedit ex consensu duorum, non valet protestatio facta ab vno in præiudicium alterius, nisi ille consentiat: not. in cap. Cumana. & capit. in Genesi. de electio. & in l. non solum. §. morte. ff. de no. ope. nunt. & per Abb. in d. cap. tua.

e Forma. Nota q̃ ad esse matrimonij duo sunt necessaria, scilicet substantia & forma, sicut ad esse hominis pro substãtia est cõsensus, pro forma verba apta ad exprimendum consensum: vt in cap. si inter. eod. & cap. licet præter. de spons. duorum, & quia in casu nostro vtrũque defuit nullum fuit matrimonium. Idem esset si alterum defuisset. cap. cum apud. eo. cap. tuæ. eod. & cap. quòd sedem. de frig. & malefic. quanuis autem matrimonium duo exigat, res tamen est simplex & indiuidua. xxvij. q. ij. §. j. & in matrimonio præsumpto ipsum factum habetur pro substantia, & per ipsum factũ præsumitur consensus. c. is qui. eod.

f Alieno. Nota ergo quòd non vitiatur contractus si contrahens loquitur in tertia persona, intelligendo de tertia persona de se ipso. fac. cap. quod autem. & cap. dudum. de iur. patro. Item quòd contrahens in propria persona efficaciter obligatur, licet dolosè mutauerit sibi nomen. nomina enim inuenta sunt significandorum hominum gratia l. ad recognoscendos. C. de ingen. & manumis. & §. si quis. instit. de leg. sed ex quo constat de corpore nõ curamus de nomine. d. §. si quis. & habetur latè in c. tua. eod. vnde sumitur.

g Præsumendum. fac. cap. j. de despon. impub.

QVAE MATRIMONIVM impedire possunt.

Error personæ, & conditionis impedit matrimonium, non autem qualitatis, & fortunæ. h.d.

Ergo nõ omnis error [a] matrimoniũ impedit, nam si quis corruptam in vxorem accipit quam virginem arbitratur, Vel qui accipit meretricẽ, quam putat esse castam, vterque quidem errat: neutro tamen casu ob errorem matrimonium infringitur.

Ei qui scienter ducit in vxorem publicam meretricem, peccata remittuntur. h.d.

Quin potius qui scientes & prudentes [b], mulieres publicas [c] de lupanari extraxerint, & ĩ vxores duxerint, quod agent in remissionem proficiet [d] peccatorum. Cum inter opera charitatis non minimum sit errantem ab erroris semita reuocare [e].

Qualis sit error personæ, conditionis, fortunæ, & qualitatis. hoc dicit.

Solum igitur [f] personæ, & conditionis error obstat matrimonio, qualitatis verò & fortunæ non obstat. Est autem error personæ, cum hic qui est Ioannes, Paulus putatur. Conditionis, cum is qui seru⁹ est, liber creditur. Fortunæ, vt cum is qui pauper est diues existimatur, vel contra. Qualitatis, cum is reputatur bonus, qui tamen est malus.

Defectus conditionis vitiat matrimonium h.d.

Sunt & alij [g] plures modi, quibus matrimonia impediuntur, vtputà conditio apposita, &

QVAE MATRIMONIVM impedire possunt.

a Errot. Pro huius materiæ intelligentia dic, quòd quadruplex est error conditionis, vt j.eod §.ij.& cap.proposuit. de coniug. ser. Personæ, vt §.titu.proxi.§.multo magis. Fortunæ, vt d.§.ij. Qualitatis, vt in hoc princ. duo vltimi errores non impediunt, vt hic in prin.& §. ij. & xxix. quæst.j.in princ. Secundus impedit.d.§. multo magis.& cap. tua.eod. Primus autem error, scilicet conditionis, aut est error in libero, vt, quia liber credit cũ libera contrahere, & cõtraxit cum serua, & in dubio non tenet matrimonium, & hoc fauore libertatis.vt §.tit.proxi.§. illud quoque, cum §.sequent.& xxix.q. ij.per tot. aut econtra seru⁹ credebat se contrahere cum serua, & contraxit cum libera, & hoc casu sunt opinio. quidam enim dixerũt quòd non est matrimonium: quia error est in dispari conditione, asserentes idem esse vbicunque contingit consimilis error: secus dicunt si sit error in pari conditione. puta: quia seruus credebat contrahere cum libera. & contraxit cum ancilla: nam ex quo ambo sunt serui error non habet impedire. ita not. xxix. quæst.ij. in sum. Communis tamen doctrina habet quòd tantum fauore libertatis impediatur matrimonium, & sic vbi contrahentis conditio deterioratur, secus si melioratur, vel conseruatur in æqualitate, & hoc plus placet Abba. in cap.ij.de coniug.seruo. quia ex quo consensum est in personam isti errores extrinseci non debent impedire hoc sacramentum, & in dubio est pro matrimonio iudicandum: vt in capit. licet ex quadam. de testib. Sed quid in adscriptitio? Respon. communiter tenetur quòd talis error non impedit matrimonium: quia adscriptitius est persona libera, & inuito domino potest stare in possessione: vt l.iubem⁹.& auth. Adscriptitios. C.de epi. & cler.& tenet Abb.in d.cap.ij.

b Prudentes. Secus fortè si per errorem, cum tunc actus non procedat ex charitate, hoc tamen verbum non ponitur in cap. inter opera. de sponsal. vnde sumitur nisi implicitè.

c Publicas. Quas quidem nulla necessitas excusat. l. palã. ff. de ti. nup. & xxxij. quæst. v. cap. ita ne, & not. quod meretricium quantũuis publicum non excludit mulieres ab hoc sacramento matrimonij: nam hoc est prohibitoriũ certarum personarũ. vnde quilibet potest contrahere qui expressè nõ prohibetur. cap. cum apud. de spons. imo inuentum est in remedium fornicationis & humanæ fragilitatis: vt legitur, & nota. supra de sacra. matri.

d Proficiet. Scilicet quoad remissionem peccatorum secundum Abb. in cap. inter opera. de spons. Sed an hoc intelligendum sit de remissione omnium peccatorum: quidam q; sic cum sit hic indefinita locutio quæ vniuersali æquipollet. capit. vt circa. de electio. in vj. & hæc est materia fauorabilis, & extendenda. cap. odia. de re.iud.in vj. Alij contra: quia cum Papa indulget remissionem omnium peccatorum solet apponere plenam vel plenissimam, quod hic non ponitur: vt not. Ion. And. in c. ad liberandũ. de Iudæ. & not. in Clem. ij. de pœnit. & remiss. & pro hac fac. litera hic in verb. proficiet secundum Abb. in d.c. inter opera.

e Reuocare. Est enim hoc vnum ex tribus generibus eleemosynæ. cap. tria sunt genera. distin. xlv. hoc tamen crimen meretricij sub dissimulatione pertransit ecclesia.

f Igitur. De hoc dic vt not. §.eo. in princ. Sed an in casibus in quibus error non inualidat matrimonium, si minor contrahat possit petere restitutionem in integrum, si fuerit seductus? Respon. negatiuè, & de hoc per Abb. in c. ex parte. de rest. spo.

g Alij plures. De quibus infra eo. latè.

non impleta, secundum ea quæ supra [a] diximus de sponsalibus.

Sacer ordo, & votum solenne impediunt matrimonium contrahendum, & contractum dirimunt. h. d.

Item voti solennis [b] emissio, & sacri ordinis susceptio [c], tam matrimonium impedit contrahendum, quàm posteà contractum dirimit.

Simplex votum non impedit matrimonium contractum. h. d.

Secus verò statuitur in voto simplici [d], quanquam enim contrahendum impediat, non tamen contractum dissoluit.

Habitus religionis non impedit matrimonium contractũ. h. d.

Sic & religionis habitus sine professione susceptus [e] ne contrahantur impedit, sed iam con tractas nuptias nequaquam tollit [f].

Nubenti post votum simplex imponenda est pœnitentia. h. d.

Huic tamẽ qui nubẽdo votum simplex fecit irritum quanto illud manifestius [g] emiserit, tanto propter plurium scandalum, erit durior imponenda pœnitentia.

Christiani non debent nubere infidelibus, & si nubant, sunt excommunicandi. h. d.

Cultus quoque dispa ritas matrimonium, & contrahẽdum impedit, & contractum interdũ dirimit. si quis enim Iudeæ coniugali [h] societate iungi voluerit, siue Christiana Iudæo, vel aliàs infideli, siue Iudæa vel aliàs infidelis Christiano carnali consortio misceatur, quicunque eorum id commisisse depræhenditur, à Christiano cætu & Ecclesiæ cõmunione protinus segregandus erit.

Si vnus infidelium coniugum conuertatur ad fidem, & alter nolit sibi cohabitare, vel non sine peccato mortali, soluitur coniugium, & conuersus cum alia contrahere poterit, & proles communis conuerso assignabitur. h. d.

a Supra. Vt supra de sponsal. §. sub conditione. & cap. super eod. de condi. app. & per tot. & capit. de illis. de sponsal.

b Solennis. Dicitur autem votum solenne in pro posito, quod est susceptione sacri ordinis, vel professione tacita vel expressa munitum. cap. vni. de vot. in vj. & 3. de regul. §. illud quæri. & concord. cũ hoc. ca. meminimus. cum seq. ext. qui cle. vel vouen.

c Susceptio. Ex hac æquiparatione susceptionis sacrorum ordinum & ingressus in religionem, quidam tenebant quòd per susceptionem sacri ordinis soluerentur sponsalia contracta per verba de præsenti, velut & p monachationem. ca. ex publico. de conuers. coniug. sed contrarium est verum: vt not. in ca. j. de voto. in vj. & 3. de sponsa. §. item ex contrario.

d Simplici. Quia fortius matrimonij vinculum superueniens tollit primum debilius, scilicet votum simplex. cap. j. de voto in vj. licet ante matrimonium contractum sit quis compellendus votũ implere: vt capit. ex parte. de censib. cap. porrectum. de regu. cap. rursus qui cler. vel vouen.

e Susceptus. Ab eo qui incorporandi religioni potestatem non habet. cap. consuluit. vbi Abb. qui cler. vel vouen.

f Tollit. Argu. c. quemadmodum. de iureiur. & l. patre. ff. de his qui sunt sui vel ali. iu. Sed contra cap. super eod. de reg. & cap. vidua. qui cle. vel vo. Quidam quòd hic & in cap. consuluit. qui cle. vel vo. loquitur de habitu probationis, in cõtrariis de habitu professionis. tu dic aliter vt per Ab. in d. c. consuluit.

g Manifestius. Sic cap. j. de vot. & vot. redempt. in vj. vnde sumitur. no. ergo quòd ex manifestatione grauius fit peccatum ad hoc. supra de pœnit. §. j. & §. ij. & not. in c. nemo. xxij. q. iiij. & cap. clericus solus. dist. lxxxj. & cap. de homine. de celeb. miss.

h Coniugali societate. Circa hanc materiam dicas quòd si Christianus vel Christiana miscuerit se cum Hebræo, vel Hebræa, si quidem in figura matrimonij & ignoranter, tunc nulla eos manet pœna cum darent operam rei licitæ, & ignorantia facti legitimam præstet illis excusationem: vt per Abbat. & alios in cap. in nonnullis. de Iudæ. ita tamen quòd post quàm habuerint notitiam de tali impedimẽto statim se separent, aliàs secus. l. qui contra, vbi latè traditur. C. de incest. nupt. Aut scienter, & tunc pœna est dissolutio matrimonij, & excommunicatio, vt hic. xxviij. quæst. j. capit. caue. cum sequ. & in d. c. nonnullis. & in foro pœnitẽtiali pœna septem annorum pœnitentiæ. cap. hoc ipsum. xxxiiij. quęst. ij. Hebręus vero quo modo puniatur sunt opi. vt dicetur statim. Si verò se cognouerunt in actu fornicationis & scienter, quidam dicũt Hebræũ morte mulctandum. ij. q. vij. ca. nos si incompetenter. §. sed notandum. vers. Nathan. & §. his ita. vers. multa enim. & xxiij. q. v. c. reos. §. Nathan. & tenet quidam in d. ca. in nonnullis. Quidam mitius sentiunt secundum Ol. Petru. de Perus. & Roma. scilicet quòd sit pœna vel pecuniaria, vel temporalis iudicis arbit. & refert Oldr. consil. cccxxxiij. quòd in casu isto vidit Hebræo amputari virilia. Tertij melius q̃ habenda est diligens consideratio singularum qualitatum, si mulier sit honesta & nobilis, an meretricula & vilis, an Iudæus semel coierit, an sæpius, an iuuenis sit, an maior natu, num vnam cognouerit an plures, & pro varietate casuum variè statuendum: vt per Paul. Ghirl. in tractat. de pœnis omnifa. coitus illi. quæstione duodecima. Et quòd dicitur de Hebræis idem erit de Turcis, Mo[r]is, Saracenis & simi. vt in hac litera.

Si alter,

Item si alter [a] infidelium cōiugum ad fidem catholicam cōuertatur, & alter qui in infidelitate remansit, vel nullo pacto, vel non sine blasphemia [b] diuini nominis, vel vt catholicū ad mortale peccatum protrahat, ei cohabitare voluerit, conuersus quasi [c] priore matrimonio dissoluto licitè ad secunda vota cōuolare poterit, [d] & communis proles ipsi conuerso assignabitur [e].

Si alter infidelium coniugum conuertatur, & antequam alij legitimè coniunctus fuerit, alius quoque conuertatur, debent se inuicem recipere. h.d.

Quòd si conuersum ad fidem & vxor conuersa sequatur, antequā propter causas [f] prædictas legitimam maritus ducat vxorem, eam recipere compelletur [g].

Inter conuersos ratum est matrimonium non obstante repudio consuetudinario. h. d.

Nec quicquam conuerso proderit, quòd iā secundum ritum suum eandem repudiauerit, cū repudium ipsum veritas Euangelica repudiauerit [h].

a Si alter. Not: hic casum in quo constat matrimonium inter fidelem & infidelem, scilicet si infidelis cohabitare vellet cum fideli sine peccato, hoc ideò, quia matrimonium ab initio tenuit: arg. l. patre furioso. ff. de his qui sunt sui vel alie. iu. c. quemadmodum. de iureiur. aliàs non teneret. vt s. eo. §. proxi.

b Blasphemia. Puta astringendo coniugem ad aliquem Iudaicum ritum, vel paganicum, vel idololatriam, & in hac materia habes hos versus,

Desere spernentem, vel blasphemare volentē,
Vel te credentē scelus ad mortale trahentem.
Nam sunt absque mora sic vincula rupta priora.

c Quasi. Fortè propterea adiecta est nota impropietatis: quia non potest omnino dici dissolutū matrimonium, cum possit infidelem pœnitere, vt statim subdit.

d Poterit. cap. quanto. & cap. gaudemus. de diuor. Ex hoc habes casum quotidianum in Iudæis qui veniunt ad fidem vxoribus remanentibus in iudaismo. possunt enim cum aliis mulieribus de nouo contrahere ex causis hic positis. Sed contra videtur: nam inter infideles matrimoniū est verum. d. cap. quanto. & s. de sacrament. matri. §. j. vnde videtur quòd non possint separari ob defectum baptismi. Nam Christus interrogatus à Iudæis qui non habebant baptismum, respondit Quos Deus coniunxit, homo non separet. cap. de infidelibus. de consang. & affi. Item matrimonium fuit institutum longè ante baptismum: scilicet in statu innocentiæ in paradiso, & ibi recepit indissolubilitatem suam, cum fuit dictum, Et erunt duo in carne vna: vt habetur in cap. j. de voto in vj. & in cap. fraternitatis. xxxv. quæst. x. Sol. secundum Abb. in d. cap. quanto. quòd ideò consideratur baptismus pro indissolubilitate: quia vbi non est fides Christiana, matrimonium non habet suam significationem, matrimonium enim consummatum denotat vnionem & conformitatem quæ est inter Deum & ecclesiam per assumptionem carnis humanæ. vt in cap. debitum. de bigam. & supra de sacramen. matrimon. §. j. Vnde sicut figuratū est indissolubile: quia carnem quam Deus assumpsit nunquam dimisit, ita & matrimonium illud figurans debet esse indissolubile, sicut figuratum. facit quod not. in cap. quia propter. xxvij. quæst. ij. Matrimonium autem inter infideles non habet hoc significatum: quia negant carnis assumptionem. & sic matrimonium inter eos non est ita firmum: quia cessat ratio indissolubilitatis.

e Assignabitur. Scilicet post triennium: nam ante indistinctè remanet apud matrem siue conuersa sit siue nō. cap. fin. de conuers. infideli.

f Causas prædictas. Scilicet vel quia infidelis nolit cohabitare cum marito, vel id nolit facere sine creatoris contumelia, vt s. §. proxi.

g Compelletur. ca. gaudemus. de diuor. Videtur ergo quòd contumelia creatoris non soluat matrimonium. ipso iure. nec enim si fuisset solutum prius conuersus compelleretur postea conuersam recipere, Io. dicit quòd licet ea nolente viro cohabitare matrimonium sit ipso iure solutum, restituitur tamen quasi iure postliminij: argu. cap. cum per Bellicam. xxxiiij. quæst. ij. Sicut hæretico reuerso restituuntur alia bona. Authen. de Nestorianis. C. de hæretic. & licet non fit matrimonium inter eos, tamen eam recipere compellitur ex consequentia prioris matrimonij in fauorem fidei. Alij dicunt quòd matrimonium ipso iure non soluitur, sed soluitur ius matrimonij, id est, ius debitum exigendi. pro qua opin. videtur cap. quanto. de diuort. ibi, contumelia creatoris soluit ius matrimonij. verè autem tunc matrimonium soluitur cùm contrahit cum secunda, & non ante: quia si esset ex toto solutum nō compelleretur eam recipere. Item si ex toto esset matrimonium solutum, superfluum esset meminisse de quauis fornicatione præcedenti, de qua hic, & in d. cap. gaudemus. in fin. & capit. quemadmodum. de iureiur. Sed nunquid conuersus posset intrare religionem ea inuita antequam cum alia contrahat? Respond. affirmatiuè, cum iudicio ecclesiæ separati fuerint, cap. fi. in fin. de conuer. coniug. & not. in d. cap. gaudemus.

h Repudiauerit. Nota ergo quòd lex diuina etiam infideles comprehendit: Vnde infert Abb. in cap. gaudemus. de diuort. quòd tales infideles delinquentes contra legem diuinam possunt puniri: secus si delinquerent contra legem canonicam disponentem super spiritualibus. fac. not. per Inno. in capit. super his. de voto.

Nouerit.

Exceptio fornicationis, non impedit matrimonium inter conuersos hoc dicit.

Sed nec [l] fornicationem dimissor dimissæ poterit obiicere, propterea quòd alij post repudiũ nupserit [a], nisi alias fornicata fuerit [b].

Si paganus prius plures vxores habeat, post fidem susceptam adhærebit primæ h.d.

Quia verò pagani in plures simul fœminas affectum coniugalem diuidunt, vtrũ post conuersionem omnes, vel quam ex omnibus conuersus retinere valeat, non immeritò dubitari poterit. Et cum nulli vnquam [c] licuerit plures habere simul vxores, nisi cui diuina fuit reuelatione [d] concessum, nec cuiquam vxore etiam ob fornicationem dimissa, aliã liceat superinducere, euidenter apparet, pluralitatem in vtroque sexu, (cum inter coniuges seruanda sit æqualitas [e]) circa matrimoniũ reprobandam, & de pluribus primam tantum retinendam [f].

Matrimonium non soluitur altero coniugum fidelium in hæresim lapso h.d.

[l] Alia sanè causa est eorum cõiugum, quorum alter vel in hæresim labitur, vel ad infidelium trãsit errorem: neque enim hoc casu, qui relinquitur, ad secundas nuptias descendere poterit. Nam etsi [g] matrimonium verũ inter infideles sit, non tamen [h] est ratum, inter fideles autem & verum & ratum existit, quia sacramẽtum fidei, quod semel est admissum, nũquam amittitur [i], sed ratum efficit coniugij sacramentum, vt ipsum in coniugibus, ipso durante perduret.

Per dationem instantiæ soluitur argumentum. h.d.

Nec refert quod à quibusdã forsan obiici posset, quòd fide'is

a Nupserit. Quia intelligitur legitimè contraxisse quæ authoritate legis contraxit. xxiij. q. iiij. ca. qui peccat. fac. ca. fraternitatis de frig. & malef. & l. Gracchus. C. de adulte. & l. iuste. ff. de acquir. poss. Sed contra facit: quia iuris diuini ignorantia neminẽ excusat. ca. quia. ca. dis. xxxviij. Sed iure diuino nõ est licitum repudiũ: ergo repudiata alteri nubendo committit adulterium? Resp. repudiũ erat approbatũ lege antiqua, qua lege vtẽtes excusantur ab adulterio, quod nõ cõmittitur sine dolo: vt xxxiiij. q. ij. ca. in lectum. & l pen. de adult. & ita sol. Abb. in cap. gaudemus. de adulter.

b Fuerit. Sed cum omne peccatum & sequela peccati in baptismo deleatur. xxvj. dist. c. deinde. & xxxij. q. j. ca. quod autem. & dona baptismi sint sine omni luctu. cap. ij. & ca. fine pœnitentia. de conse. dist. iiij. qualiter reuertenti ad fidem poterit fornicatio ante baptismum cõmissa obiici? Dicas quòd in baptismo tollitur omne crimen & peccatum quo ad Deum: sed quatenus peccatum respiceret interesse tertij, vel reip. non tollitur, & sic marito ius excipiendi saluũ remanet. Simile est in sacramento pœnitentiæ per quam tollitur crimen fornicationis quo ad Deum, & tamen post quamcunque pœnitentiam potest maritus illam accusare. xxxiij. quæst. ij. ca. admonere, nec eam etiam post pœnitentiam recipere compellitur: vt ca. gaudemus. de diuort. An autem & quando per baptismum tollatur irregularitas ante contracta, vide per Abb. in d. ca. gaudemus.

c Nulli vnquam. Vnde etiam lex plura coniugia prohibet Iudæis. l. nemo Iudæorum. C. de Iudæi. & l. ij. C. de incest. nupt.

d Reuelatione. Vt legitur de Iacob, & de aliis antiquis patriarchis: vt in c. gaudemus. de diuort.

e Aequalitas. Nota quòd matrimonium non debet claudicare, vt hic, & in ca. quanto. de diuort. quandoque tamen claudicat quoad debitum reddendum, capit. quãdam. de conuers. cõing. vel quo ad obligationem expectandi alterum. ca. de illis. de despons. impub. & supra. de spons. §. de illis.

f Retinendã. Hoc expressè non dicitur in capit. gaudemus. de diuort. vnde sumitur. sed non potest aliter hæc materia intelligi, vt apparet ex his quæ ibi dicunt omnes Doctor. Sed quid dicemus si fidelis dicat pluribus mulieribus duco vos in vxores, & illæ pariter respondeant, & nos te in maritum, quæ istarum erit vxor? Respond. nulla, etiam si vna tantum sit apta matrimonio: quia iste vir non habuit præcisè animum obligandi se vni: vt per Abb. in d. ca. gaudemus.

g Nam etsi. Occurrit tacitæ obiectioni: nam potuisset dici quòd quando vnus ex duobus infidelibus ad fidem conuertitur, si remanens in infidelitate nolit cohabitare cum conuerso, vel non sine contumelia creatoris, permittitur econuerso aliam ducere. Idem videbatur altero delabente in hæresim quòd remanens catholicus posset aliam ducere. huic obiectioni respondetur vt hic habes.

h Non tamen est ratum. quia potest dissolui, vt hic, & capit. quanto. & capitulo gaudemus. de diuort. & xxviij. quæstion. ij. capitu. item illud.

i Amittitur. xxij. quæst. vij. cap. j. & cap. ij & j. q. j. cap. quod quidam.

relictus, non debeat Iure suo sine [a] culpa priuari, cum idem multis casibus [b] contingat, vt si alter coniugum incidatur [c]. Ex hoc quoque quorũdam malitiæ occurritur, qui odio coniugum simularent [d] hæresim, vt postmodum nubentibus coniugibus ab ipsa resilirent.

Cessante causa cessat effectus. hoc dicit.

Quinimò qui in fide permanserit, ad eũ qui ab hæresi, vel infidelitate ad Ecclesiã reuertitur, vel inuitus redire cogendus [e] erit, nisi ad religionem [f] transire maluerit.

Coniugiorum aliud est legitimum, & non ratum, aliud legitimum & ratum, aliud ratum & non legitimum. h.d.

Ex his apparet [g] cõiugium aliud esse legitimum, & non ratum, aliud legitimum, & ratum, quoddam verò, quod ratũ quidem est, sed non legitimum. Legitimum & non ratum coniugium est, quod legali institutione, vel prouinciæ moribus cõtrahitur, hoc inter infideles ratum non est, quia [h] dissolui potest dato libello repudij, lege fori, & non lege poli, quam non sequuntur. Inter fideles verò semper ratum est coniugium, cum coniugia semel inter eos contracta [i] nunquã solui possint. Horum verò quædam sunt etiam legitima, veluti cum seruatis nuptialibus ritibus, vxor sponso traditur [k]. Illorũ verò cõiugia, qui cõtemptis legitimis solennitatibus, solo affectu aliquam sibi deligũt in coniugem non legitima, sed rata tantũmodo esse credũtur: quanquam [l] enim spretis ritibus Ecclesiæ, matrimonium contrahi non debeat, non tamen ob id solũ sacramentũ coniugij dissolui debet.

Idem operatur comprobatio quod legitima institutio. h.d.

Quin potius si tale matrimonium fuerit ab Ecclesia postmodũ cõprobatum, filij gene-

a Sine culpa. Licet nemo sine culpa suo iure regulariter priuari debeat. c.quanto. de diuort. xvi. q. fi. ca. inuentum & dist. lvj. ca. satis peruersum, & de eo qui cogn. consang. vxo. suæ. c. discretionem. & c. fin. & c. ij. de constit. quandoq; tamen ex causa priuatur etiam sine culpa. ca. quoniam. § ij. vt lit. non contest, & c. antiqua. de priuil & dist. xxij. c. renouantes.

b Casibus. fac. xiiij. q. vj. ca. cõperimus. & dist. liiij. cap. frequens. & xxxiiij. c. si cuius. & xvj. q. vij. decernimus. & dist. lxx. ca. neminem. & xviij. q. ij. ca. diffinimus. & cap. tua. de cler. ægrot.

c Incidatur. xxxij. q. vij. cap. illi.

d Simularẽt. Hæc est causa quare priuatur quis iure suo sine culpa, simile xxxij. q. j. cap. dixit dominus.

e Cogendus erit. Sed contra in c. gaudemus. de diuor. vbi separatam ob fornicationem non cogitur quis recipere, licet emendatã. Sol. illud in carnali fornicatione, hic sumus in spirituali. Sed quæ est diuersitatis ratio? Respõ. in spirituali fornicatione sola anima polluitur, in carnali anima & corpus, & vir magis scandalizatur de eo quod fit in corpore, quã ex eo quod fit in anima: & ita causa maioris scandali illati viro fit. vt post carnalem fornicationẽ etiam emendatam recipere non compellatur: quæ ratio non militat in simplici spirituali. Ita not. in ca. fin. de conuers. coniug. vel dic vt no. infra de diuort. §. multum autem.

f Ad religionem. Vt c. fi. de cõuers. coniug. Quæri solet si vxor separata ob fornicationem à viro commissam, postea & ipsa adulterium committat, nũquid marito reuerso possit intrare religionem, & non videtur, cum paria delicta mutua compensatione tollãtur. l. viro. ff. sol. matrim. Tu dic vt per Abb. in d. c. fi. Et quod dicitur de religionis ingressu altero coniugum inuito faciendo in casu spiritualis fornicationis, intellige cùm interuenit separatio facta iudicio ecclesiæ: vt habetur in d. c. fi. Vel licet non præcesserit talis separatio, res tamen non est integra. & amplia quod hic dicitur vt habeat locum etiam in fornicatione carnali: vt scilicet innocens possit peccante inuito religionẽ intrare. fac. xxvij. quæst. ij. capit. agathosa & cap. veniens. de conuers. coniug. & per Abb. in d. cap. fi.

g Ex his apparet. Rectè hoc infertur ex superioribus. & sumitur ex cap. fin. xxviij. q. j.

h Quia, &c. Ista ratio à quibusdam nõ probatur: vt not. xxviij. q. j. c. fi. posset fortè alia ratio adduci, scilicet, quia si alter fiat Christianus & infidelis nolit cohabitare, dissoluetur matrimonium: vt supra eo. §. item si alter. & in c. quanto. & cap. gaudemus. de diuort.

i Contracta. & cõsumata.

k Traditur. xxx. q. v. c. aliter.

l Quanquã enim, &c. De tota ista materia vide per Glos. Abb. & cæteros in c. quod nobis. qui fil. sint legit. & cap. ij. & per tot. de matrim. contract. contra interdict. Eccles. & in ca. non oportet, xxxiiij. quæst. iiij. & cap. pen. de fer. & nouissimè per Concil. Tridentinum. Sessio. xxiiij. in decretis reformationis, quod fortè ex parte corrigit quod hic dicitur, scilicet respectu matrimonij clandestini.

rati & legitimi iudicandi erunt, & hæredes: aliqua tamen illis erit imponenda pœnitentia [a], qui contéptis Ecclesiæ præceptionibus matrimonium contraxerunt.

Iustus metus nisi purgatus fuerit impedit matrimonium. hoc dicit.

Coactio [b] quoque & iustus violentiæ metus [c] matrimonium impediunt [d]. Cum enim solo consensu coniugiũ contrahatur, plena debet [e] ille securitate [f] gaudere, cuius est animus indagandus, ne metu impulsus dicat, sibi placere quod odit. Plane quæ inuita probat se sponsalia contraxisse, si comperiatur postmodũ sponte [g] cognita, ad matrimonij dissolutionem proclamare, & metum causari non poterit [h].

Furor impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum h.d.

Furor quoque quia cõsensum impedit, nuptias contrahi prohibet [i], contractas autem non dirimit [k].

Frigiditas & coeundi impotentia matrimonium impediũt. hoc dicit.

Item frigiditas, & coeundi impotentia [l] legitimum matrimoniis impedimentum afferunt. Sicut enim [m] puer qui debitum reddere non potest, non est aptus coniugio, sic qui ita sunt natura [n] impotentes, vt nec ope medicorum [o] sine mortis periculo iuuari possint, apti ad contrahenda matrimonia minimè putantur. Ea igitur quæ adeò est arcta, vt mulier fie-

---

a Pœnitentia. ca. j. de matrimon. cont. contra interd. Eccles.

b Coactio. Est autem coactio cum violentia corporali vel captura, metus verò est præter aliquam violentiam & captionem.

c Metus Iustus autem metus dicitur qui potest cadere in constantem virum. fac. l. si quis ab alio. ff. de re iudi. & l. metum. ff. quod met. causa. & quod not. in ca. de muliet. de sponsa. vel in constantem mulierem, cum ob sexus imbecillitatẽ minor metus in muliere sufficiat ad impediendum, quàm in viro. arg. ca. indignamur. xxxij. q. vj. & c. sicut dignum. de homic. & per Abb. in capit. causam. de offic. delega.

d Impediunt. Et quidem ipso iure, vt in c. cum locum. de sponsa. sed contra videtur: quia regulariter metus actum ipso iure non infringit. sed ope duntaxat exceptionis. ff. de eo quod me. cau. per tot. & hoc quidã admittunt. vt Card. communiter tamen contra de ratione vide per Abb. in d. cap. cum locum. Et nota quòd si ambigatur de metus interuentu magis creditur duobus testibus deponẽtibus de metu, quam mille deponentibus de spõtanea voluntate: vt per Abb. in c. j. de his, quæ vi, met. caus.

e Debet. Necessitatem importat, non honestatẽ. & hoc est regulare vbi materia est indifferens. not. in Cle. attendentes. de sta. regul. & per Ab. post Glo. in ca. si vir. de adulter. quandoque solam honestatem. cap. j. vbi not. de desponsa. impub.

f Securitate. Et sic in materia matrimonij voluntas coacta non habetur pro voluntate. c. de muliere. vbi Abb. not. de sponsal.

g Sponte. Aliud si inuita. c. consultationi. vbi per Abb. & in cap. insuper. qui ma. accu. pos. & per aliquos in cap. pen. de probatio.

h Poterit. Ex quo enim carnali copulæ consensit; omnis violentia sublata intelligitur: & matrimonium tenet. cap. illis. de desponsa. impub. & cap. ij. de eo qui duxit vxo. quam pet adolt. pol. & ita ratihabitio validat quod non valebat à princ. cap. cum virum de regula. de hoc per Concil. Trident. Sessione. xxiiij. capit. ix.

i Prohibet. Interueniens, scilicet tẽpore contracti matrimonij. xxxij. q. vij. ca. neque furiosus. simile in c. sicut. de regula.

k Dirimit. ca. neque. xxxij. q. vij. fac. l. qui furere. ff. de stat. homi. l. patre. ff. de his qui sunt sui, vel alie. iur. Sed pone quòd mulier cõtraxit cum furioso, & eo reuerso ad sanam mẽtem perduret in eodem consensu, nunquid erit matrimonium? Respon. variè de hoc per Docto. traditur in cap. dilectus. eod.

l Impotentia. Argu. quòd licet allegare impotentiam sine expressione generis ipsius impotentiæ: vt not. per Abb. in cap. quòd sedem. de frigid. & malefi. vnde sumitur.

m Sicut enim, &c. Nota quòd idem operatur impotentia corporalis quoad tẽpus, quod perpetua in perpetuum, fac. cap. à nobis. & cap. puberes. de desponsa. impub. & supra de sponsa. §. qui sint puberes.

n Natura. Sed an senes qui calore naturali sunt destituti possint matrimonio contrahere? Respon. affirmatiuè, l. sancimus. C. de nup. c. nuptiarũ. xvij. q. j. & senibus matrimonium dicitur esse legis obsequium, & humanitatis solatiũ. xxxj. q. j. ca. aperiãt. & ca. quid si dormierit. & senex quandoque habet habitum reducibilẽ ad exercitiũ. sicut dicimus de spadone habente vnum testiculũ. l. si serua. §. spadonem. ff. de iu. dot. & per Ab. in ca. quod sedem. de frig. & malefi. vbi habetur & de eo qui habet virgam erectam sed non potest semen emittere, quòd contrahere non potest, iuxta not. in capit. hi qui. xxxij. quæst. secunda.

o Ope medicorum. Ita vt tale adiumentum non sit sine mortis periculo. capit. fraternitatis

de frig. & malefi & not. in ca. ex literis. eod. tit. & statim subditur in hac litera. modicam autem vexationem & molestiam debent coniuges sustinere, vt matrimonium sortiatur effectum: vt habetur in dictis locis.

vxo. suæ. per tot. nec oritur hoc casu publica honestas. Et fac. hæc ad q. illam an sufficiat in dispensatione facere mentionem de affinitate tantum, an etiam debeat & de publica honestate, de qua per Abb. in capitulo non debet. de consang. & affini.

ri, & alteri carnaliter commisceri non possit, nisi per incisionem, ad matrimonium contrahendum non debet idonea iudicari [a].

Leprosi possunt matrimonium contrahere h. d.

Alia est causa leprosorum, nam si mulierem inuenerint quæ sibi velit nubere, vel mulier leprosa virum, liberum erit illis coniugali vinculo [b] colligari.

Publica honestatis iustitia impedit matrimonium contrahendum, & contractum dirimit. hoc dicit.

Publicæ quoque honestatis iustitia, tam matrimonium contrahendum impedit, quàm cõtractum irritat [c]. Est autem publicæ honestatis Iustitia, quæ ex legitimis sponsalibus [d] oritur mulieris, quæ illi coniuncta [e] est cũ qua nũc vir matrimonium contrahere desiderat, vt ecce cum Berta sponsalia contraxi, volo nunc cũ Gemma, quæ Bertæ cognationis vinculo est coniuncta matrimoniũ contrahere, publica honestate impedior. Inhonestum enim ac turpissimi visum est exempli, vt ei quis nubere valeat, cuius coniunctam sponsalia frãgendo deceperit, ne in eandem eius nubẽdo cõiunctæ, quasi iniuriã cumulet.

Sponsalia pura, & certa ex consensu valida, licet alias nulla, inducunt publica honestatis Iustitiam quæ sequentia spõsalia dirimit, non præterita h. d.

Vsqueadeò autem ex puris [f] & certis [g] sponsalibus impedimentum Iustitiæ publicæ honestatis exoritur, vt etiam si illa consanguinitatis [h] affinitatis [i], frigiditatis [k], religionis [l], aut alia [m] quauis ra-

a Iudicari. De hoc in cap. fraternitatis. eod. in fi. de frig. & malefi.

b Vinculo. Vt ca. ij. & per tot. de coniug. lepros. & sic nota quòd infirmitas quantũcunque grauis non impedit matrimonium contrahendum, imo & in articulo mortis potest quis cõtrahere matrimoniũ, adeò quòd filij etiam ante geniti legitimantur: vt not. in ca. tanta. qui fil. sint legi. & per Io. And. in c. culpa. de re iu. in vj. & fac. pro hoc quòd edictum de matrimonio prohibitorium est certarum personarum. c. cum apud. de sponsalib.

c Irritat. Huius autem publicæ honestatis iustitiæ plures sunt species: vt not. in c. non debet. de consanguin. & affinit.

d Sponsalibus. De futuro, & multo magis de præsenti. & sic nota ꝙ tam ex sponsalibus de futuro, quàm ex matrimonio de præsenti oritur publica honestas inter sponsum seu maritatam & cõsanguineos spõsi seu mariti. Superueniente verò inter eos carnis copula oritur aliud vinculum, scilicet affinitatis. Vnde omnes consanguinei viri sunt affines vxoris, & econtra, ca. super his. de consang. & affinit. & durant hæc vincula etiam post mortem alterius. c. fraternitatis xxv. q. x. & ca. j. de spons. in vj. Oritur ergo quandoque publica honestas sine affinitate, quandoq; affinitas cum Iustitia publicæ honestatis, quandoque oritur affinitas sine honestate publica, vt si quis citra sponsalia seu matrimonium cognoscat mulierem, nam inter eum & consanguineos mulieris oritur affinitas, & econtra. cap. discretionẽ. de sponsal, & de eo qui cogn. consang.

e Coniuncta. Non tamen quocunque gradu vsque in infinitum, sed vsq; ad quartum. c. non debet. de consangu. & affini. & per Abb. in capitu. sponsam. de sponsal. hodie tamẽ Concil. Trident. Sessio. xxiiij. ca. tertio. in reformationibus matrimonij valde restrinxit huius impedimẽti efficaciã, noluit excedere primum gradũ quod puto rectissime factum.

f Puris. Conditionalia enim non inducunt publicæ honestatis iustitiã: vt in c. j. in fi. de spons. in vj.

g Certis. Vt si promisit ducere Bertã filiam Titij, incerta verò sunt quando promisit ducere vnam ex filiabus Titij. fac. c. ex literis. ij. de spons.

h Cõsanguinitatis. Scilicet intra quartũ gradũ de iure decretalium, c. non debet. de consangui. & & affi. vel vsque ad primum secundum Concil. Triden. Sess. xxiiij. in decretis reformationis matrimonij. ca. iij. per quod videtur quasi in totum tolli, & corrigi quod ponitur in hoc. §. cum disponat quòd quacunq; ratione spõsalia nulla sint, nullam inducant publicæ honestatis iustitiam.

i Affinitatis. Scilicet præcedentis in primo genere & vsque ad quartum gradum iure decretaliũ, cap. non debet. de consang. & affini. facit ca. descriptionem. de eo, qui cogn. consang. vxo. suæ. secus nouissimè per Concil. Trident. in loco allegato in superiori notula.

k Frigiditatis. Vt de frigid. & male. per tot.

l Religionis. Scilicet præcedentis & approbatæ: vt no. in c. j. de spons. in vj. in princ.

m Alia. Puta ex cognatione spirituali & legali.

Ex defectu

tione nulla ſint, dum tamen nõ ſint nulla ex defectu conſenſus [a] nihilominus, & impedire, & dirimere ſequentia ſpõſalia, vel matrimonia dignoſcãtur, licet præcedentia diſſoluere non valeant. Quare, qui ſponſalia purè, ac determinatè cũ aliqua muliere contraxit, & poſtmodum cum ſecunda prioris conſanguinea idem fecit [b], ex priorum ſponſaliorum vigore, ad matrimoniũ cõtrahendum cũ prima remanet obligatus [c].

Filij nati ex matrimonio, cui obſiſtit publicæ honeſtatis iuſtitia, non ſuccedunt patri ſcienter contrahenti h.d.

Filij quoque nati ex matrimonio, quod publicæ honeſtatis iuſtitia impediente cõtractum fuit, cum nec Eccleſiæ permiſſionem [d], nec patris allegare poſſint ignorantiam [e] ad ſucceſſionem bonorum paternorum minimè admittentur.

DE TRIPLICI cognatione.

Cognatio eſt triplex, ſpiritualis, legalis, & naturalis, & ſpiritualis cognatio impedit matrimonium contrahendum, & contractum dirimit h.d.

MVlto magis [f] cognatio matrimonio interdum eſt impedimẽto. Eſt autem cognatio triplex, ſpiritualis, legalis, & naturalis. Spiritualis [g] cognatio eſt attinẽtia quædam proueniens ex ſacramenti [h] collatione, vel ad ſacramentum detentione.

a Ex defectu conſenſus. Puta: quia contracta ab infante, vel furioſo. c. dilectus. de ſponſal. & ſupra eo. c. literas. & ca. acceſſit. de deſpon. impub. ſed nouiſſimè per Concil. Triden. non eſt diſtinctio quæ ex capite nullitas procedat.

b Idem fecit. Quia contraxit per verba de futuro, ſed ſi contraxit cum prima per verba de futuro, & poſteà cũ ſecunda primæ conſanguinea, eodem modo in gradu prohibito contraxit & ſecũdam cognouit, nec primam habere poterit ob affinitatem ſuperuenientẽ, quæ ſoluit ſponſalia de futuro. capit. veniens. el primo. de eo qui cogn. conſang. vxo. ſuæ. & capitulo ex literis. eo. tit. ſecundam habere non poteſt: quia publicæ honeſtatis iuſtitia impedit, vt hic, & cap. j. de ſpõſ. in vj. & ibi not.

c Obligatus. Secus ſi cum alia non ipſius cõſanguinea contraheret per verba de præſenti. cap. ſi inter. de ſponſal. Et ex hoc quod hic dicitur nota quòd licet ſuperueniens affinitas diſſoluat ſponſalia de futuro, tamen iuſtitia publicæ honeſtatis ipſa non diſſoluit, & meritò. ſecunda enim ſponſalia tolluntur per publicæ honeſtatis iuſtitiam ex primis inductam, non ergo ex ſecundis poteſt eſſe honeſtas quæ tollat primam. ſimile. c. ſi quis. diſt. lvij.

d Permiſſionem. Id eſt, diſpenſationem. poteſt enim Papa diſpenſare ſuper impedimẽto publicæ honeſtatis. nam illud impedimentũ non eſt à iure diuino ſed humano, circa quod Papa poteſt diſpẽſare. ca. propoſuit. de conceſſ. præb. & diſpenſando Papa ſuper matrimonio, in conſequentiam diſpenſat ſuper legitimitate filiorum, etiam reſpectu hæreditatum & ſucceſſionum, de quo in ca. per venerabilem. & in c. referente. qui fil. ſint legit. & in ca. quia circa. de conſangui. & affinit. & xxxv. q. viij. cap. j & ex hoc quod hic dicitur, ampliatur diſpoſitio. c. ſponſam. de ſponſal.

e Ignorantiam. Nota quòd ignorantia prodeſt, & interdum validat actum, l. & liberi. & l. liberi. ff. de contrah. emp. concor. ca. ij. & ca. referente. & cap. ex tenore. qui fil. ſint legit. Sed an quælibet ignorantia excuſet? & certè ignorantia facti probabilis excuſabit, fortius ignorantia iuris & facti. Quid autem de ignorantia iuris tantum? Reſpon. vt no. per Abbatem in dict. capit. referente. hodie tamen paterna ignorantia non excuſat filios ob omiſſam ſolennitatem. capit. cum inhibitio. de clandeſt. deſpon. Et hæc impedimenta matrimonij quę colliguntur tam ex ſupradictis, quàm ex his, quæ habentur infra & ſparſim per alia loca concludũtur his verſibus.

Error, Conditio, Votum, Cognatio, Crimẽ,
Cultus diſparitas, vis, ordo, ligamen, honeſtas.
Si ſis affinis, vel ſi coire nequibis.
Hæc ſocianda vetant Connubia iuncta retractant.

Quorum verſuũ declaratio & ſenſus patet ex his quæ ſupra & infra dicuntur & ſeriosè declarantur per Io. Andr. in ſumma quarti libri Decretalium.

DE TRIPLICI COGNATIONE.

f MVlto magis. Bene multo magis cum cognationis vinculum fortius ſit, quã iuſtitia publicæ honeſtatis.

g Spiritualis. Hanc diffinitionem ſiue deſcriptionem ponit Gloſ. in cap. j. de cogna. ſpiri. in vj. Abb. in Rubrica. eod. eandem ponit, ſed latioribus verbis vt ibi per eum. & ſua deſcriptio eſt quædam declaratio ſiue paraphraſis eius quæ hic ponitur.

h Sacramenti. Non cuiuſlibet, ſed baptiſmi tantum & chriſmatis, vt infra dicitur. quod ideò eſt ſecundum Abb. in Rubrica. eod. quia hæc ſpiritualis cognatio imitatur naturalem in quantum poteſt. Vnde ſicut cognatio naturalis oritur per

Quas personas impedit matrimonium contrahere spiritualis cognatio.h.d.

Non solum igitur inter baptizantem, & illum qui eum de baptismo suscepit [a], item inter baptizatum [b] & suscipientis filios, & vxorem [c] ante susceptionem, à suscipiente carnaliter cognitam [d]: verum etiam inter suscipienté [e] parentesq́; baptizati cognatio spiritualis contrahitur, quæ & contrahendũ matrimoniũ impedit, & dirimit posteà cõtractum.

Dicta de suscipiente habent locum in baptizante h.d.

Et quæ de suscipiente dicta sunt, eadem etiam de baptizãte sunt intelligenda.

Excepto baptismate, & confirmatione, non oritur ex sacramentis cognatio impeditiua matrimonij.h.d.

Eisdem modis [f] ex cõfirmatione spiritualis cognatio contrahitur, matrimonia similiter impediens contrahenda, & posteà contracta dirimens. Ex datione verò aliorum sacramentorum [g] cognatio spiritualis nequaquam oritur, quæ matrimonium impediat, vel dissoluat.

Cognatio spiritualis per Catechismum contracta impedit matrimonium contrahendum, sed non dirimit contractum. hoc dicit.

Per Catechismum [h] an spiritualis cognatio cõtrahatur, dubitatum

natiuitatem carnis, sic spiritualis per natiuitatem quæ consistit in spiritu. & in sacramento baptismi dicitur quis renasci, id est, iterum nasci: quia iam quis natus est semel carnaliter. Vnde illud Euangelij, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c. ex confirmatione autẽ oritur hæc cognatio quatenus habet cõnexitatem cum baptismo.

a Suscepit. Nota quòd patrinus dicitur baptizatum suscipere de sacro fonte, alibi quòd eum tenet. c. cõtracto. de cogna. spiri. & alibi q̃ leuat. ca. veniens. eod. tit. quandoque quòd propriis manibus sustinet vel tenet xxx. q. j. ca. de his. & ca. ad limina. Quæ loquendi formulæ cùm denotẽt actum proprium & personalem. fac. pro ea opin. quòd non possit hæc cognatio contrahi per procuratorem, quam multi renuerunt: vt per Abb. & alios in cap. veniens. eod. & per Legistas in l. Gallus. §. forsitan. ff. de lib. & posthu. Consuetudo tamen præcipue in magnis viris contrarium approbauit: vt per Perusin. in cap. vni. de cogna. spir. in sexto. Abb. ante factum putat negatiuam tenẽdam, post factum affirmatiuam. Sed nunquid per vniuersitatem possit hæc cognatio contrahi? & non putat Federi. de Sen. cum vniuersitas non sit baptizata. capitulo baptismate. de consecra. distinct. iiij. cap. Romana. §. vniuersitatem. & capit. si sententia. de sentent. excommun. in sexto. Abb contrarium tenet si per syndicum contrahat: quia dispositio concepta in vniuersitatem resoluitur vt concernat personas singulares de vniuersitate, si actus nõ cadit in vniuersitatem, ne res effectu careat, dict. cap. si sententia facit. quod no. in d. §. in vniuersitatem. & capit. nouerit. & cap. graue, de sententia excommn. prima videtur receptior in d. §. forsitan. hodie cum vno tantum patrino potest hæc cognatio contrahi, ita disponente Concilio Tridentino Ses. xxiiij. in decretis reformationum matrimonij. cap. ij.

b Baptizatum. De personis quas innectit hæc spiritualis cognatio, dic vt nouissimè per Concilium Tridentinum. Sessio. xxiiij. in decretis reformationum matrimonij. cap. ij. & contrahitur, videlicet inter patrinum ac baptizatum, & illius patrem ac matrem, nec non inter baptizantem & baptizatum, baptizatísque patrem ac matrem, & non inter alios. vnde sublatæ sunt multæ disputationes inter filios patrinorum & alias personas, de quibus per Doct. in cap. Martinus. eo.

c Vxorem. Idem videtur & de concubina. cap. contracto. de spirit. cognatio. comm. contra vt habetur in cap. j. & ca. Martinus. eod. nec enim conuenit vt spiritualis cognatio extendatur ad coitũ illicitum, vir ergo & coniunx sibi cõmunicant actiones spirituales. xxx. q. iiij. ca. si quis vnus. & d. c. Martinus. licet non passiones, vnde si filius alterius tantum leuetur de sacro fonte, leuans alteri cuius filius non est compater non est. d. ca. j. & d. c. Martinus.

d Cognitam. Secus si post fiat vxor, vel etiam si prius erat vxor, sed non cognita: quia per vnionem carnis sequentem nõ potest transire in vnionem spiritus præcedentem. xxx. q. iiij. cap. post vxoris, & latius per Abb. in ca. Martinus. eod. post. Glos. ibid.

e Suscipientem. Supple & vxorem eius prius carnaliter cognitam, vt hic, & ca. Martinus. eod. xxx. q. iiij. cap. si vnus.

f Eisdem modis. Id est, inter easdem personas vt nor. supra proxi. in prin. & in cap. j. §. j. de cogn. spir. in vj. Ex quibus elicitur quòd compaternitas spiritualis pertinet ad paternitatem & filiationem, & fraternitatem, secundum iura decretalium, auos verò vel nepotes spirituales non habemus: vt no. in d. ca. j. §. j. imo hodie secundum Concilium Tridentinum, nec fratres habemus spirituales, vt in locis supra annotatis.

g Sacramentorum. De ratione not. in principio. in verbo sacramenti.

h Per catechismum. Catechismus est illa instructio quæ fit ante baptismum. Nam catechisare dicitur esse idem, quod instruere, & habet locum

maximè

est, & constitutum est cōtrahi quidem illam, sed non tantam: licet enim ex ea contrahendum matrimonium impediatur, post eam tamen contractum minimè dissoluetur [a].

Spiritualis cognatio non dirimit matrimonium antea contractum h.d.

Diximus autem huiusmodi cognationem matrimonia contracta dirimere non simpliciter [b], sed posteà contracta, nam si vir, vel mulier ex ignorantia [c], vel dolo proprium [d] filium de sacro fonte susceperit, propter hoc separari non debent, nec alter alteri debitū subtrahere [e], nisi ad cōtinentiam seruandam possint induci, quia si ex ignorantia [f] id factum est, eos ignorantia excusare videtur, si ex malitia, eis proprius dolus patrocinari [g] non debet. Quinimò pro tali ausu matrimonio in sua firmitate durante pœnitentia [h] imponenda erit.

Filij per quorum neutrum ventum est ad compaternitatem copulari possunt, nisi mos regionis aliud inducat h.d.

De filiis [i] quoque per quorum neutrum ad compaternitatē ventum est, an copulari possint quæsitum est, & sanè nisi consuetudo [k] Ecclesiæ, vbi de contrahendis nuptiis agitur, vel aliarum [l] vicinarum aliter se habeat, tali coniugio minimè obsistendum [m] erit.

maximè in adultis & capacibus, de consec. dist. iiii. c. ante vigesimum. hodie fit ante fores ecclesiæ, & in infantibus antequam baptizentur: vt per Abb. in Rubrica. de cogna. spirit.

a Dissoluetur. Vt in cap. contracto. de cogn. spiri. & c ij. eo. tit. in vj.

b Simpliciter. Id est, non purè & sine aliqua distinctione, cum enim cum distinctione vel aliquo addito quid affirmatur non dicitur simpliciter affirmari, vt per Ant. de Butr. in c. j. de scrut. in ord. fa. & de hoc verbo vide Imolam & Doctor. in l. j. §. si quis simpliciter, & per Bart. & Legistas in l. j. in princ. ff. de vulg. & pup. & in aliis sexcentis locis.

c Ignorantia. Nota igitur quòd quo ad compaternitatē requiritur animus & certa scientia: Argu. quòd si quis credens tenere filiū vnius, tenuit filium alterius, non efficitur pater spiritualis baptizati, saltem ad dirimendum matrimonium postea contractum. de quo vide per Abb. in capit. ij. & in capit. veniens. de spirit. cognat.

d Proprium filium. Nota hic quòd parentes non debent proprios filios de sacro fonte leuare. alius enim esse debet pater spiritualis, alius carnalis, instante necessitate licitè baptizant proprios filios. xxx. q. j. ca. ad limina. nec oritur inter eos aliquod impedimentum. Abb. in ca. ij. de cog. spir.

e Subtrahere. Sed nunquid possit exigere? Resp. vt latè not. in cap. ij. de cognat. spirit.

f Ex ignorantia. Scilicet probabili: aliàs non excusaretur à peccato. c. j. in fi. de eo qui re. episcopat. & c. apostolicæ. de ele. excom. mini. c. ij. de cog. spi.

g Patrocinari. ca. j. de eo qui duxit in mat. & cap. audiuimus. de collus. & xxx. q. j. ca. dictum. & ca. sedes. de rescri. ca. ij. de cog. spiri.

h Pœnitentia. Facit c. cōtracto. de cog. spi. & not. hic quòd pœnitentia imponitur ob solam delinquendi affectionem, licet intentio non habuerit effectum. fac. c. si cui & cap. si propterea. de pœnit. dist. j. l. si quis non dicam rapere. C. de epis. & cler.

i De filiis. Est hodie huiusmodi dubitatio superflua, cum inter filios indistinctè huiusmodi cognatio non contrahatur, vt per Concil. Tridenti. Ses. xxiiij in decretis reformationum matrimonij ca. ij. habetur tamen de hoc in ca. super eo. de cog. spiri. & in ca. ex literis. & vtrobique Ab. in d. tit.

k Cōsuetudo. Consuetudo ergo personas alioqui legitimas ad contrahendum reddit illegitimas. c. j. & c. super eo. de cognat. spirit. ca. cum olim. de cle. coniug. & intelligo de tali consuetudine quæ non obseruata scandalum generaret: vt dicitur in dd. locis. & facit, quia cum ex prohibitione talis matrimonij nullum resultet peccatum: ergo si scandalum est ꝙ huiusmodi personæ coniungātur, propter scandalum sunt prohibendi, & videtur rationabilis ista consuetudo ex quadā affinitate cōtracta ex compaternitate vnius filiorū: vt etiam alij cōiungi non possit, vel ex nouissima dispositione Concil. Trid. ex affinitate contracta cum parentibus: argu. d. ca. primi. & xxx. q. iij. cap. post susceptum. Vnde fortè simili modo posset dici si in aliquo loco esset magnum scandalum, si quis contraheret in quinto gradu, non enim deberet contrahi, non obstante eo quod disponitur in capitulo non debet. de consangui. & affin. quia ob scandalum multa alioqui permissa omittuntur: vt not. in d. c super eo. quod multum commendat ibi Abb.

l Vel aliarum. Not. ergo quòd cōsuetudo vnius loci potest extendi ad alia loca, quod quando, & quomodo procedat, latè per Anto. de Butri. in cap. fin. de offic. Archid.

m Obsistendum erit. Si ergo cōsuetudo obsistat, aliud dicendum erit, vt supra proxi. not. quod quidem quò ad matrimonium contrahendum non habet magnum dubium. Sed an matrimoniū contractum contra consuetudinem teneat, & non videtur. ca. si. de consue. tu dic vt latissimè per Abb. in ca. super eo. de cognat. spiritua.

Licet plures non debeant esse patrini, si plures tamen fuerint, cum omnibus spiritualis cognatio contrahitur.

De eo quoque [a] admonendi sumus, quòd licet non plures quàm vnus [b] vir vel vna mulier [c] ad suscipiendum de sacro fonte infantẽ accedere debeant, si tamen plures accesserint, spiritualis cognatio æquè quo ad omnes inde contrahitur [d], tam matrimonia contrahenda impediens, quàm etiam posteà cõtracta dissoluens. Circa quod idem [e] statuitur, & de confirmatione.

Legalis cognatio modo affert temporale impedimentum matrimoniis, modo perpetuum. hoc dicit.

Legalis [f] cognatio est proximitas per adoptionem proueniens [g]. eius autẽ duæ sunt species. Vna quæ temporalem impediendi matrimonij causam continet. Alia quæ perpetuam. Temporalẽ causam impedimenti continet ea, quæ inter te & eã quæ tibi per adoptionem soror esse cœperit, intercedit. Nam per adoptionem quæsita fraternitas, eousque nuptias impedit, donec [h] manet.

Quæ adoptio contineat perpetuã prohibitionis causam. h.d.

Perpetuam prohibitionis causam continet, vt puta quæ inter adoptãtem & adoptatum, item inter adoptantem, vxorémque adoptati, & inter adoptatum, vxorémque adoptantis [i] intercedit. Nam & per emancipationem, dissoluta adoptione matrimonium impeditur.

Quid sit naturalis cognatio, quid consanguinitas h.d.

Naturalis [k] cognatio est, quæ medio consanguinitatis, vel affinitatis cõtracta reperitur. Est autẽ consanguinitas [l] attinentia personarũ ex eo proueniens, quòd vna descendit ab altera, vel ambo ab eadem, vel cõsanguinitas est vinculum personarũ

a De eo quoque, &c. Quod hic dicitur est hodie correctum per Concil. Trid. Sess. xxiiij. in decretis reformationum matrimonij. cap. ij. vbi statuitur quòd huiusmodi cognatio non contrahitur nisi quoad vnum & ad summum vnum & vnam.

b Vnus. c. non plures. de consec. di. iiij. Sed an vnus possit esse patrinus in catechismo, baptismo, & confirmatione? Respon. potest si necessitas vrgeat: vt not. in c. fi. de cogna. spi. Sed consuetudo Romana hoc non recipit.

c Mulier. Ex hoc nota vnam differentiam inter cognationem spiritualem & legalem: quia spiritualem potest fœmina contrahere, vt hic, & ca. fi. de cogn. spi. & per Concil. Trid. in loco allegato in suprascriptis notulis, legalem autem non potest. §. fœminæ. instit. de adop. de ratione diuersitatis vide per Abb. in cap. veniens de spirit cogn.

d Cõtrahitur. Scilicet cũ omnibus iure decretaliũ: quia multa impediũtur, &c. c. quemadmodũ. de iureiur. l. patre. ff. de his qui sunt sui vel ali. iur.

e Idem. Scilicet vt plures in confirmatione tenere nõ debeant, tamen si teneant omnes sint compatres, & compatrini iure decretalium.

f Legalis. Hic secunda pars principalis huius tit.

g Proueniens. Hæc diffinitio siue descriptio est Host. in tit. de lega. cogna. Sed in Rubrica eiusdem tituli dicit ꝙ est quædam propinquitas à lege inducta per quam efficitur quis filius, vel nepos, vel deinceps, seu frater vel affinis, qui nõ est naturam imitans, allegat. l. adoptiones. ff de adopt. Et not. secundum eundẽ ibi quòd lex ciuilis ex qua emanauit hæc cognatio, quandoque inducit impedimentum habile ad vetandum & dirimendum matrimonium. Sed tamen verius id non procedit in virtute dispositionis iuris ciuilis. Sed ex approbatione legis canonicæ expressa, vnde licet ius ciuile prohibeat matrimonium inter tutores & pupillam, rectorẽ prouinciæ & subditam, nihilominus inter istos coniugiũ teneret, cum lex canonica specificè has dispositiones nõ approbet. faci. no. xxx. q. iij. c. j. & per Abb. & alios in d. Rubric.

h Donec manet. Sic. cap. vni. de leg. cogn. & ca. per adoptionem. & cap. ita diligere. xxx. q. iij. & l. per adoptionem. ff. de rit. nupt. cessante ergo causa cessat effectus. capit. post translationẽ. de renuntiat. Sed nũquid adoptiui possint inter se contrahere? quidam quòd sic: vt not. in dict. cap. vni. Item nunquid dissoluatur matrimonium ob impedimentum legalis cognationis? quidam quòd non, cum sit impedimentũ temporale, vt hic. alij contra, quod videtur verius: vt per Abb. in d. capit. vnico. & intellige hæc omnia de adoptione solenniter facta, & in forma: vt per Abb. in d. ca. vni.

i Vxorémq; adoptantis. Ex eo quod hic inculcat de vxore videtur innui ꝙ sacerdotes non possint adoptare: arg. not. per Iaco. Butri. in l. mancipia. C. de ser. fug. per quo videtur. §. illud. inst. de adopt. Communiter contra, vt per Abb. in ca. vni. de leg. cogna. & traditur in l. si quis posthumos. ff. de lib. & posthum. fac. l. si pater. ff. de adopt.

k Naturalis Tertia pars principalis tituli.

l Consanguinitas. De hac diffinitione vide quæ not. xxxv.

ab eodem stipite descendentium carnali propagatione contractum. Et dicitur consanguinitas, quasi sanguinis vnitas, quia scilicet consanguinei de communi sanguine descendunt.

Quid sit affinitas. h. d.

Affinitas [a] est quædam personarum proximitas ex coitu proueniens, ex eo dicta [b], quasi duorum sit ad vnum finem vnitas. Cum enim duæ cognationes diuersæ per aliquorum copulam coniunguntur, alter ad alterius cognationis quasi quosdam fines accedere videtur.

Affinitas & consanguinitas contrahitur etiam ex damnato coitu. h. d.

Nec intererit quo ad consanguinitatem, vel affinitatem contrahendam, ex iustis nuptiis aliqui, an ex damnato [c] coitu inuicem copulati fuerint.

Hodie matrimonia vsque ad quartum gradum inclusiuè sunt prohibita. h. d.

Constitutum igitur erat olim [d], vt quicunque vel septimo consanguinitatis, siue affinitatis gradu sese inuicem contingerent, legitimas nuptias contrahere non possent, quod ipsum nō solum in primo, verum etiam in secundo, & tertio affinitatis genere [e] sibi locum vendicabat, nec soboles ex secundo matrimonio suscepta, cognationi præmortui viri copulari poterat. Sed cum huiusmodi prohibitionẽs difficultatem frequenter inducerent, & aliquando periculum parerent animarũ, euidenti vtilitate suadente,

not. xxxv. quæst. v. per glos. in arbore affinitatis, & per Host. in sum. de consang. & affinita.

a Affinitas. Hanc descriptionem ponit Hostien. in summa de affinit. sed addit hæc verba omni carens parentela. & & dicitur simpliciter ex coitu nō ex matrimonio vel nuptiis: quia hic ponitur descriptio non modo legitimæ affinitatis, verum etiam illegitimæ, & verbũ coitus, est aptũ comprehendere vtrãque speciem affinitatis, licet quidam dicerent ex iniusto coitu non contrahi affinitatem, sed publicæ honestatis iustitiã: vt per Hostien. loco supra citato.

b Ex eo dicta. l. nō facile. §. affines. ff. de grad. affinit. & per Abb. in cap. quod super. de consangui. & affinitat.

c Ex damnato coitu. ca. j. & cap. descriptionem. de eo qui cogno. consanguin. vxor. suæ, etiam si ignoranter fuerit talis coitus habitus. d. cap. j. est tamen nouissimè hoc affinitatis ex illicito coitu prouenientis impedimentum contractum, nec enim excedit secundum gradum: vt per Concil. Tridentinum sessio. xxiiij. in decretis super reformationibus matrimonij. cap. iiij.

d Olim. Vt capit. j. & cap. nullum. & per totum. xxxv. quæst. ij.

e Genere. Vt melius intelligatur hæc litera, videndum est quod sit primũ genus affinitatis: quod secundum, quod tertium, de quibus secundum Ioã. And. in c. non debet. de consang. & affinit. dic sic, & sume hanc regulam: Persona addita personæ per carnis copulam mutat genus attinentiæ & non gradum. Verbi gratia, ego & frater meus sumus consanguinei in primo gradu consanguinitatis, frater meus ducit vxorem, illa est persona addita personę per carnis copulam, illa mutat genus attinentiæ, id est, alio genere attinentiæ attinet mihi quàm frater meus: quia ille est mihi cōsanguineus, & illa est affinis: sed non mutat gradum: quia sicut frater est mihi consanguineus in primo gradu, sic & illa mediante fratre meo est mihi affinis in primo gradu primæ affinitatis. Ergo si vis habere primum genus affinitatis, adde per carnis copulá alicui de tua consanguinitate aliquam personam, & illa persona est affinis omnibus consanguineis viri sui in primo genere affinitatis, & solũ hoc genus hodie prohibitionẽ habet, vt hic & cap. non debet de consangui. & affinit. vnde mortuo viro illius mulieris, illa nō potest habere aliquẽ de consanguinitate viri sui. Ergo patet quòd omnes consanguinei & consanguineæ vxoris meę sunt mihi affines primo genere affinitatis, & econtrà. Si vis habere secundum genus affinitatis adde personam per carnis copulam primo generi hoc modo. Vxor fratris mei est mihi in primo genere affinitatis, mortuo fratre meo, adde illi alium virũ, & ille erit mihi affinis in secundo genere affinitatis, & ille secundum antiqua iura mortua illa non poterat accipere aliquam de consanguinitate prioris mariti vsque ad quartum gradum, & de isto secundo genere habes. xxxv. quæst. iiij. cap. de propinquis. sed hodie non prohibetur: vt hic dicitur. & in d. capit. non debet. Si vis habere tertium genus adde personam personæ per carnis copulam secundo generi, & sic habebis tertium genus, verbi gratia, Seius fuit maritus relictæ fratris tui, mortua illa relicta maritus eius qui est tibi in secundo genere accepit aliam, illa est tibi in tertio genere, & illa olim mortuo viro suo non poterat copulari alicui de consanguinitate tua, cum illa esset tibi, & consanguineis fratris tui in tertio genere vsque ad secundum gradum. de hoc genere habes xxxv. quæst. iij. cap. porro. & primum genus contrahitur tantum ex vna parte, secundum, & tertium genus quandoque ex vna parte, vt in prædictis exemplis, quandoque ex vtraque parte, vt in vxoribus duorum fratrum, quæ sunt inter se in se-

huiusmodi constitutiones abrogatæ fuerunt, sancitumq;, vt prohibitio copulæ coniugalis quartum [a] consanguinitatis gradum primi duntaxat generis non excedat.

De facto contracta matrimonia temporis cursu non validantur h.d.

Vir igitur qui à stipite quarto gradu, & mulier quæ ex alio latere distat quinto, licitè coniungi poterunt. Aliàs si propiore gradu sese inuicem contingant, temerè contractum matrimonium adeò erit irritum, quòd nullo poterit annorum numero [b] defendi.

Infideles intra quartum gradum coniuncti si conuertantur, non sunt separandi, & eorum proles est legitima. h.d.

Si tamen infideles, qui secundum veteris, vel propriæ legis instituta, circa gradus consanguinitatis, vel affinitatis à canonibus notatos [c], coniuncti sunt, Domino inspirante conuersi fuerint matrimonium anteà contractum non erit post baptismi lauacrum irritandum. Cum per sacramentum baptismi non soluantur coniugia, sed crimina dimittātur [d]. Vnde & proles inde nata legitima [e] censebitur.

Propinquitas viri reputatur vxoris, & propinquitas vxoris reputatur viri. h.d.

Admonendi etiā sumus perinde virum à consanguineis & propinquis vxoris abstinere debere, & vxorem à propinquis viri, atque à propriis [f]. Huius autem rei manifesta [g] ratio illa est, quia si secundum diuinam sententiam ego, & vxor mea vna caro sumus, profectò mihi & illi, mea suaq; cognatio vna propinquitas efficitur. Quocirca ego & soror meæ vxoris in vno, & primo gradu erimus, filius verò eius in secūdo gradu erit à me. Nepos tertio, & sic deinceps.

Vxor cuiusque eius gradus est reputanda cuius est maritus. h.d.

Vxorem verò propinqui cuiuscunque gradus sit, ita me oportet attendere, quemadmodū eiusdem gradus fœmina propriæ propinquitatis existat, quod nimirum & vxori meæ de propinquitate mea, in cunctis cognationis gradib⁹ cōuenit obseruare.

Coniuncti vxoris non impediuntur matrimonium contrahere cum coniunctis viri. h.d.

Quanquàm autem omnes consanguinei viri, vxoris sint affines: inter consanguineos tamen vxoris, & viri, nulla intelligitur esse affinitas contracta, propter quàm inter eos matrimonium debeat impediri [h]. Pater igitur, & fi-

cundo genere ex vtraque parte apposito, altero fratre mortuo si illa copulatur alteri ille erit in tertio genere vxoris alterius fratris. Primū genus dicitur: quia primo emanat de cōsanguinitate, vel, quia vna persona mediante contrahitur. Secundum dicitur, quia secundo loco emanat post primum, vel, quia duabus personis mediātibus contrahitur. Tertium, quia in tertio loco, vel quia tribus personis mediātibus emanat.

a Quartum. Vt ca. non debet. & cap. fi. de consangui. & affinitat. videtur ergo quòd ascendentes post quartum gradum possint contrahere cum descendentibus, & cōtra, quod admittit Goffr. ob generalitatem. d. ca. non debet. Tene cōtrarium cum Ioann. Andr. Hosti. & Abb. d. loco, & de hoc est text. in l. nuptiæ. ff. de rit. nupt. vbi not. quòd si Adam hodie viueret non reperiret vxorem, quæ lex cum non reperiatur correcta specialiter, non debemus per generalem iuris Canonici dispositionem dicere contrarium: arg. cap. ij. de despō. impuber. hoc tamen propter breuem hominum vitam vix posset in facto contingere.

b Numero. Et ita nulla præscriptio currit contra matrimonium, quemadmodum nec contra votum. cap. quod Deo. xxxiij. quæst. v. & ca. sicut nobis. de regul. imo diuturnitas temporis auget peccatum. capit. quanto. & cap. fin. de consuetu. & capit. non satis. & capitul. sequent. de sim.

c Notatos. Vt xxxv. quæst. ij. capit. contradicimus, cum aliis. & quæst. v. cap. ad sedem. & cap. non debet. & capit. fin. de consangui. & affinit. Et nota quòd circa sacramenta & spiritualia animam concernentia Iudęi non astringuntur lege canonica, vnde licitè contrahunt matrimonia in casibus humana tantum lege prohibitis. facit cap. gaudemus. de diuor. & latè per Doctor. in capit. Iudæi. ij. de Iudæis.

d Dimittātur. xxvj. distin. cap. deinde. & ca. gaudemus. de diuort. etiam quo ad pœnam, ita quòd si baptizat⁹ statim moreretur non sentiret aliquā pœnam purgatorij secundum August. in cap. fin. de pœn. distin. vij. & per Abbat. in d. cap. gaudemus.

e Legitima. cap. fi. qui fil. sint legit.

f Propriis. Vt cap. i. de consangui. & affinit. & xxxv. quæst. ij. ca. æqualiter. cum sequent.

g Manifesta ratio. Vt xxxv. quæst. v. ca. porro. cap. debitum. de bigamis.

h Impediri. Vt ca. quod super. de consanguin. & affinit. & quemadmodum nō oritur affinitas inter consanguineos viri & consan

& consanguineos vxoris, ita nec inter maritum, & vxorem, sunt enim ipsi affinitatis causa, & vna caro, ideoq; vir communicat consanguineos suos vxori, & vxor communicat viro suos. Et facit hoc ad quæst. an si statutum faciat mentionem de affinibus compræhendat virum & vxorem, de qua per Doctor. in l. non ideò. C. de hære. instit. & in l. affinitatis. Cod. com. de success. & in lege prima, C. vnde vir & vxor.

a Si quis autem. Visum est hucusque qualiter spiritualis & legalis cognatio impediat matrimonium. Item etiam carnalis, & qualiter impediat affinitas legitima, nunc qualiter illegitima, quæ in summa hoc tantum potest quòd dirimit sponsalia de futuro vsque ad quartum gradum iure decretalium, vsque ad secundum. per Concilium Tridentinũ, sessio. xxiiij. in decretis reformationum matrimonij. c. iiij. non autem de præsenti. Item priuat facultate amplius matrimonium contrahendi, & potestate debitum exigendi, vt hic apparet, & per totum titulum de eo qui cogno. consangui. vxo. suæ.

b Cognouerit. Scilicet scienter. cap. j. de eo qui cogn. consanguin. ignorantia tamen non impedit quin oriatur affinitas. vt in cap. descriptione. eod. titu. Sed operatur quod ignorans non priuaretur iure exigendi debitum, nec inhabilitaretur ad contrahendum si superuiueret vxori, vt per Abbatem in d. cap. j.

c Commiscuit. Nota verbum, quia aliud esset si se non commiscuisset, sed tantum cognouisset mulierem circa fæmora & naturalia nõ intrando claustra pudoris: quia tunc non oriretur affinitas, licet emissio seminis interuenisset. facit cap. diuinę constitutionis. xxvij. quæst. ij. & capit. extraordinaria pollutio. cum ibi not. xxxv. quæst. iij. Imo Innocentius tenet requiri emissionem seminis vtriusque, & commistionem intra claustra pudoris, nec vnius tantum sufficere. Communiter tamen tenetur sufficere vnius: vt per Abbat. in cap. fraternitati. de eo qui cogno. consanguin. vxo. suæ.

lius, cum matre & filia: item duo cognati cum duobus cognatis licitè contrahere poterunt.

Qui cognouit consanguineam vxoris suæ, non potest debitum petere, licet reddere teneatur, & vxori superstes, carebit spe coniugij. hoc dicit.

Si quis [a] autem contracto matrimonio, consanguineam vxoris suæ cognouerit [b], vt putà si vitricus priuignam, vel maritus sororem propriæ vxoris adulterauerit, matrimonium quidem anteà contractum non dirimitur: sed qui se ità contra leges alteri commiscuit [c], à coniuge nunquam debitum petere poterit [d], nec cũ aliqua legitimas vnquã nuptias contrahere [e], licet propriæ vxori superuixerit.

Vxor cuius consanguinea à proprio viro cognita est, monenda est non cogenda ad continentiam. h. d.

Vxor quoque cuius consanguinea à proprio marito fuit cognita, diligenter est commonenda, vt à commixtione viri abstineat, & in continentia maneat, donec vir viam vniuersæ carnis ìgressus fuerit. Quòd si fortè monitionibus parere recusans, talis fuerit, vt de lapsu ipsius probabiliter timeri possit, vir eius & poterit & debebit debitum sibi soluere [f] coniugale: cum affinitas post matrimonium iniquè contracta, illi nocere non debeat [g], quæ iniquitatis particeps non existit.

Subsequens affinitas non dirimit matrimonium, sed præcedens legitimè probata. h. d.

Ergo præcedens affinitas non subsequens dirimit [h] matrimonium. sed nec id quidem indistinctè obtinet. nam etsi vtriusque coniugum constet assertione [i], acclamante etiam vi-

d Petere poterit. Sed nunquid hoc erit verũ si alter coniugum dederit causam huic illicito coitui, vt si ægrotus mãdet vxori vt patiatur se cognosci à medico suo consanguineo, vel carceratus mandet vt se patiatur cognosci à iudice? Respond. vt not. in capit. descriptionem. de eo qui cogno. consang. vxor. suæ.

e Contrahere. Poterit tamẽ cum hoc Papa dispẽsare, cum hoc sit impedimentum iuris positiui. c. proposuit. de concess. præben. Imo interdũ & episcopus: vt not. per Abbat. in cap. j. & cap. ij. de eo qui cogno. consang. vxo. suæ.

f Soluere. Sed non exigere. cap. j. & cap. fin. de eo qui cogno. consang. vxo. suæ. c. inquisitioni. de sent. excommun.

g Non debeat. Nota quòd affinitas superueniens inter virum & vxorem priuat solum culpabilem iure exigendi debitum.

h Dirimit. Quia non solum vxor, & maritus efficiuntur vna caro per copulam, sed etiam fornicarius, & fornicatia. cap. de illo. de eo qui cogno. consanguin. vxo. suæ. vbi Abb. & clarius. xxxij. quæst. iiij. per totum.

i Assertione. Nota ergo quòd ad confessionem coniugum non debet fieri separatio: quia matrimonium habet dependentiam non ab homine sed ab ipso Deo recipit indissolubilitatem. xxxiiij. quæstione secundo capitulo quos Deus. & xxxv. quæst. x. capit. j.

cinia, quòd coniugatus ante contractum matrimonium vxoris suæ consanguineam cognouerit, propterea coniuges separari nõ debent, nec enim talis confessio momẽtum habere debet [a], cum alioqui facilè fieri possit, vt quicunque inter se contra matrimonium velint colludere, ad confessionem incestus facilè prosiliant, si suæ assertioni Ecclesiæ iudicium accessurũ credant. Rumor autem viciniæ non est adeò iudicandus validus [b], vt nisi fide dignæ probationes accedant, possit rite cõtractum matrimonium irritare.

DE CLANDESTINA [c] desponsatione.

Prohibentur matrimonia contrahi clandestinè, ne posteà oporteat illa dissoluere. h.d.

NE tamẽ post secutam copulam, & susceptam prolem detectis quibusdam impedimentis, non sine graui scandalo contracta matrimonia, retractari [d] oporteat, néve si alter coniugum, qui clam contraxerint, coniugium negauerit legitimis probationibus deficientibus, iudicis sententia ritè fuerit absolutus, vterque aliis nubendo reatum incurrat [e] adulterij, consultissimè constitutum est, vt nullus fidelium occultè nuptias [f] contrahat. Sed cum matrimonia contrahenda fuerint, per presbyterum proponantur [g] publicè competenti termino præfinito, intra quem qui voluerit [h], & valuerit legitimum im-

a Habere debet. Imo videtur quòd debeat cum confessus habebatur pro iudicato. l. j. ff. & C. de confess. Sed dic quòd in casu isto non statur confessioni contra matrimonium propter rationem quæ hic subijcitur: & quia non potest quis pro se testificari, vt xiiij. quæst. ij. §. j. & ff. de interrog. act. l. de ætate. §. j. & in casu nostro considerata ratione tex. quilibet diceretur testificari vel confiteri pro se, & non cõtra, cum vterque appetat dissolutionem, & sic iure cõmuni non prodest ei talis confessio. de hoc tamen latè per Abbat. & reliquos in cap. j. & in cap. super eod. de eo qui cogno. consang. vxor. suæ. & in capit. per tuas. qui fil. sint legitimi.

b Validus. Imo cõtra cap. illud. & c. iij. loco. de præsumptio. Solu. vbi de contrahendo matrimonio, hic de contracto. facit cap. super eod. de consanguinit. & affinitat. vel ibi fama, hic rumor, qui minor est quam fama, vt per Docto. in cap. qualiter, & quando. de accusatio. & in c. super eod. de eo qui cogno. consanguin. vxor. suæ. & per Archidia. xxxv. quæst. v. cap. si duo. Legistæ. in l. de minore. §. plurimum. ff. de quæstio. & in l. iij. §. eisdem ff. de testib. & in l. fin. ff. de hære. instituend. Alciat. in parergis libr. primo. cap. vj.

DE CLANDESTINA [c] desponsatione.

DE clandestina. Clandestinum dicitur tribus modis. Primo cum non habentur testes iusta tenorem capit. ij. eod. Secundo cum non fit cum solennitate. cap. aliter. xxx. quæst. v. Tertio quod fit contra tenorem cap. fin. eo. vnde sumitur hic tit. qui nouissimè per Concilium Trident. corrigitur sessio. xxiiij. in decretis reformationum matrimonij. cap. j.

d Retractari. facit supra qui promou. non poss. in princip. cum ibi allegatis.

e Incurrat. Vt cap. fin. xxx. quæst. v. & esset adulterium si quis cum alia contraheret: quia huiusmodi matrimonium valet coram Deo & militante ecclesia iure decretalium, quanquàm peccent clandestinè contrahentes. cap. aliter. xxx. quæst. v. vbi not. hoc tamen est nouissimè immutatum in Concil. Trident. sessio. xxiiij. in decretis reformationum matrimonij. c. j. vbi statuitur matrimonia contracta sine solẽnitatibus positis hic. & in ca. fin. eod. vnde sumitur, & in d. ca. j. sessio. xxiiij. esse irrita & inania. sed loquendo de iure decretalium simile est in clandestina collatione quæ quanquàm non careat suspicione, tenet tamẽ si de ea quoquo modo fides fieri potest. cap. vni. vt eccle. benefic. &c. licet secus sit in electione quæ facta clam non valet, vt traditur in ca. quia propter. de electión. & in c. fin. eod. titu. in vj. & per Abb. in cap. j. eod.

f Nuptias. Et sic loquitur de matrimonio. Sed nunquid quod hic dicitur habeat locum etiã in sponsalib⁹ de futuro: cõmuniter tenetur habere locum propter identitatem rationis. fac. l. oratio. ff. de spons. Vnde Abb. in c. fi. eod. not. quòd contrahentes clandestina sponsalia peccant, & iudex potest illa interdicere.

g Proponantur. Sed cum in multis locis quod hic dicitur non seruetur, quæri potest, nunquid ex hoc matrimonium dicatur clandestinum, & per Abbat. in cap. fi. eod. post alios antiquos determinatur non esse matrimoniũ clandestinum, dummodo illud sit contractum coram fidelium collectione, quę ecclesia appellari potest. c. ecclesi. de consecr. dist. j. quod forte hodie non procederet stante Concil. Trident. quod expressè irritat huiusmodi matrimonia.

h Voluerit. Cum ergo quilibet admittatur quasi publicum crimen videtur. imo quilibet tenetur saltem denunciare. c. tua. de cogna. spi. & c. cum in tua. de spon. Sed quid si vnus agit contra huiusmodi matrimonium & succubuit, an alius debeat audiri proponens

pedimentum opponat, & vt ipse quoque presbyter per se inuestiger, vtrum aliquod futuro matrimonio obsistat impedimentum.

Suspenditur contractus matrimonij, donec extat præsumptio quòd non possit contrahi. h.d.

Cuius si apparuerit probabilis[a] coniectura, contractus expresse interdicetur, donec quid fieri debeat manifestis constiterit documentis.

Nati ex clandestinis, & interdictis matrimonijs non sunt legitimi, licet nati ex matrimonio contracto in faciem Ecclesiæ ante sententiam diuortij sint legitimi, nisi vterque coniugum nouerit impedimentum. h.d.

Quicunque verò huiusmodi clandestina[b], & interdicta[c] coniugia inire ausus fuerit, etiam ignoráter, proles ex huiusmodi coniunctione suscepta prorsus illegitima censebitur, nec de parentum ignorátia vllum est habitura subsidium, cum sic cõtrahentes, vel non expertes scientiæ, vel saltem affectatores[d] ignorantiæ videantur, licet alioqui si ignorantes in faciem Ecclesiæ contraxerint ante latam sententiam diuortij nati, & legitimi habeantur[e], & in bona paterna hæreditario Iure succedát. Idem Iuris[f] erit, si in conspectu quidem Ecclesiæ contraxerint, sed impedimẽtum ambo[g] nouerint.

Sacerdos contemnens constitutiones Ecclesiæ punitur pro qualitate culpæ, & clandestina matrimonia si publicentur recipit Ecclesia. h.d.

Sane si parochialis sacerdos tales[h] coniunctiones prohibere contempserit, per triẽnium ab officio suspendendus erit, grauius etiam puniendus, si culpæ qualitas postulauerit[i]. Verum (vt supra indicauimus) si contrahentes clandestina matrimonia publicare voluerint, nisi alia causa[k] impediat, ab Ecclesia recipienda sunt, tanquàm à principio[l] in Ecclesiæ conspectu contracta.

QVI MATRImonium accusare possunt, vel contra illud testificari[m].

Non admittitur ad accusandum matrimonium qui tempore denunciationis siluit, nisi iuret de calumnia, & quòd post denunciationem nouit quæ obiecturus est, & negligentia authoris mei non intelligitur esse mea. h.d.

NOn tamen quandocunque aut indistinctè omnes ad matrimonium impugnandum admit-

ponens idem impedimentum? quidam quòd non: quia actio popularis consumitur vno agente. l. cum qui. §. in popularibus. ff. de iureiur. tu dic melius vt not. per Abb. in cap. fin. eod.

a Probabilis. Nota ergo quòd probabilis causa impedit matrimonium cõtrahendum, facit capit. præterea. de sponsal. & ca. cum in tua. & capit. super eo. de consangui. & affini.

b Clandestina. Scilicet non præmissa denunciatione.

c Interdicta. Post probabilem causam allegatam nec finitam.

d Affectatores ignorãtiæ. Quia præsumitur male agere qui clandestinè contrahendo fugit lucẽ. & facis, quia paria sunt scire impedimentũ & scire posse l. Iulianus. ff. ad Macedonia.

e Legitimi habeãtur. capit. cum inter. vbi etiam no. qui fil. sint legiti. imo & si vnus tantum ignoret, capit. ex tenore. eod. titu.

f Idem iuris. Scilicet quòd proles erit illegitima.

g Ambo. Et ideò non prodest opinio ecclesiæ si ambo parentes sciant impedimentum quin filij sint illegitimi. Sed quid si vnus scit & alter nescit; dicunt Bart. & Laur. quod quantum ad scientem sunt illegitimi; quantum ad ignorantem legitimi: argumen. C. de incest. nupt. qui contra., tu dic quòd sunt absolutè legitimi: vt in ca. ex tenore. qui fil. sint legi. monstrum autem esset si quis esset partim legitimus & partim illegitimus, sicut si aliquis esset partim seruus & partim liber. l. si duobus. ff. de statu homi. & ita not. in cap. fi. eod.

h Tales. Scilicet post allegatum impedimentum.

i Postulauerit. cap. fi. §. fi. eod. vnde sumitur.

k Causa. Puta consanguinitas, xxxij. q. v. cap. horrendus. & xxxv. q. iij. cap. contradicimus. vel affinitas, vel aliud, cap. super eo. de eo qui cogn. cons. vx. suæ. facit cap. ij. eod. vnde sumitur.

l A principio. Arg. quòd id quòd à principio non valebat, tractu tamen temporis conualescit, cap. quod sicut §. si autẽ. de elect. argum. contra. de elect. cap. dudum. primo. vbi de hoc not. & ca. scientes. de censi. Sed in casu nostro iure decretalium matrimonium etiam à principio valebat quo ad Deum, licet non quo ad ecclesiã, sed solum cum primum declaratur, sic de frigid. & malefi. ca. fraternitatis. in fi. & ff. si ser. vendicetur. l. sicut. §. sed si quæritur. & ff. de acqui. rer. domi. l. adeò. §. cũ quis. in fine. hodie autem potest habere dubitationem quod hic dicitur, per ea quæ statuit Concilium Tridentinum in sessione xxiiij. in decretis reformationum matrimonij. cap. j.

QVI MATRImoniũ accusare possunt, vel contra illud testificari m.

TEstificari. Quoniam factis denunciationibus de quibus in titulo præcedenti, interdum

tendi erunt. Nam si quis tempore [a] factæ à sacerdote denunciationis in ipsa diœcesi constitutus, nihil contra matrimonium dixerit, eidē mox cōiunctos impetere minimè concedendum [b] erit, nisi proprio firmauerit iuramento [c] quòd ea quæ obiecturus est, posteà didicerit, quodque ad accusandum, dolo non prosiliat, quo casu etiamsi, quod obiecturus est, ab illis didicisset qui denunciationis tempore siluerunt, claudi non debet ei accusandi aditus [d], quoniam etsi ab impetitione huiusmodi, culpa ex tali silentio contracta, authores excludat, iste tamen qui culpa caret amoueri non debet.

Ex causa etiam post denunciationem potest quis matrimonium accusare. h.d.

Idem Iuris [e] erit, si tempore denunciationis, vel extra diœcesim commorabatur [f], vel aliàs denunciatio ad eius notitiam peruenire non potuit, vtputà si nimiæ infirmitatis feruore [g] laborans, mentis non erat cōpos, vel in annis tam teneris [h] constitutus erat, vt ad talium rerum perceptionem, eius ætas sufficere non valeret, siue alia legitima causa [i] fuerit impeditus.

Ad accusandum matrimonium non ex causa delicti, soli coniuges admittuntur h.d.

Sed nec omnes ad accusationem, testimoniúmve dicendum admitti debent, nam [k] si de tali impedimento agendum sit, quòd neque coniugū in se delictum contineat, nec ob id matrimonium dissolui cuiusquam intersit, præter quàm ipsorum coniugum, vtputà si erratum in conditione status [l] fuerit, vel si mulier ità sit arcta, vt cognosci nō possit, vel vir ità frigidus, vt coire nequeat, soli ipsi coniuges admittentur.

Ad accusandum matrimonium ex causa delicti, omnes admittuntur, sed potissimum coniunctiores, antiquiores, & honestiores. h.d.

Quòd si delictū con-

Interdum comparent qui matrimonium accusant, & testes qui contra matrimonium testificātur, ideò post titulum præcendentē congruè ponitur hic tit.

a Tempore. Et ita qui intra tempus constitutum non proponit ius suum, postea repellitur & ab accusatione, & à testimonio: argu. cap. fi. de cland. despons. & cap. licet. de probat. & l. diffamari. C. de ingenuis. Sed nunquid saltem admittuntur ad denūciandum? videtur quòd sic, cùm iuramētum ei non obstaret, cap. quemadmodum. de iureiur. & in cap. tua. de cogn. spir. Dicas, quòd non est admittendus cum sit suspectus, vt in cap. fin. eo. & suspectæ personæ remoueantur à denunciatione sicut ab accusatione, ca. cum dilectus filius. j. de accusat. & cap. cum in tua. de simo. & cui vna via aliquid prohibetur, & cap. cum quid. de re. iu. in vj. & cap. tuæ. de procu. cū concor. ibi alleg. & ita not. in d. c. fi.

b Concedendum erit. Nam existens in diœcesi, præsumitur habere notitiam eorum quæ palam fiunt in ciuitate. fac. ca. quod dicitis. dist. xv. & xij. q. ij. c. qui & humanis. & d. lxxxij. capit. proposuisti. & nota quòd valet citatio generalis per edicta, quando nesciтur quis specialiter sit citandus, l. j. cum Auth. quæ sequitur. C. si minor. ab hære. se absti. quod facit pro consuetudine scholarium volentium à studio discedere, qui faciunt fieri edicta & proclamata in studiis, de quo vide per Abb. in cap. fin. eod.

c Iuramento. Sic de testi. cap. præsentium. & cap. pastoralis. de except. & cap. fi. eo. ex quo nota quod plus valet iuramētum vnius quàm præsumptio iuris, quia per istius iuramentū eliditur præsumptio iuris, xxxv. q. iij. c. extraordinaria. & not. in d. c. fi.

d Aditus. Hic habes quòd aliquis admittitur ad accusandum cuius author repellitur: secus est in testibus, cap. licet. de testi. cap. fraternitatis. de hæret. Sed quæ est ratio diuersitatis? Respondeo ad dictū accusatoris nulla fit cōdemnatio nisi adsint legitimi testes, sed ad dictum testis quis condemnatur, & ideò debent esse tales authores vt ipsorū dicta sufficiant, ad hoc vt illi admittantur qui habēt causam ab eis: arg. l. vitia. C. de acquir. poss.

e Idem iuris. Nota tres casus in quibus præsumitur ignorantia eorum quæ fiunt in ciuitate.

f Commorabatur. Facit quòd statutum pœnale non comprehendat absentes.

g Feruore. xv. q. j. cap. illa. & xvij. q. j. c. Gonsaldus. & c. sicut tenor. de reg.

h Tam teneris. Sed quæ erit talis ætas? quidam vt Innocen. quòd quando quis est doli capax. Abb. quòd iudicantis id relinquendum arbitrio, qui discernet ætatem & discretionem pueri, an sufficiat ad comprehendēdum hoc factum.

i Causa. Vt, quia tempore denunciationis factæ erat excommunicatus, & sic non poterat matrimonium contrahendum denunciare, secundū vtrunque Ab. facit ca. quia diuersitatem. de concess. præbend.

k Nam si de tali. Distinctio quæ hic ponitur an impedimentum matrimonij concernat delictum vel non, verificatur ex his quæ post Innoc. not. Abb. rubr. eo. & Host. in sum. Quis admittatur ad accusationem matrimonij vbi videndum.

l Status. Vt puta: quia credebatur alter coniugum liber, cùm tamen esset seruus. & fac. j. de spons. §. illud. &

Iud.& §.si quis tamen.& §.quæ matri.imped.poss.in princip.

a Quilibet quidem. Vt §.tit.j.in princ.vbi not. in verbo voluerit.

b Parentes. xxxv.q.vj.cap.videtur & cap.videtur. eod. & ex hac litera not. regulam quòd in causa matrimoniali sunt idonei testes & parentes, & cæteri coniuncti, si agatur de coniungendo vel separando matrimonio ratione de qua hic. videndi tamen sunt de hoc Docto.in d.cap. videtur, vbi Abb.in fi. dicit quòd in hac materia non potest dari certa regula.

c Antiquioribus. Nota quòd testes seniores præferuntur iunioribus, de quo in l.vinum.ff.si cert. pe.fac.l. si chorus.ff. de legat. iij. & per Abbbat.in cap. quoties.de test.

d Accusatio. Impropriè secundum quosdam: argu.l.parentibus. ff. de inoff. fic.testa. vbi accusare ponitur pro agere.Matrimonialis enim causa nec criminalis est, nec ciuilis, sed mixta,cap.tuæ. de procurat.& not.xxxv.q.vj.ca. consanguineis. vnde sumitur, & per Abbat. in cap. ij.vt lit. pendente.

e Testimoniúmve. Ex hac litera, & ex cap. consanguineos.xxxv.q.vj. vnde sumitur, videtur sumi posse argum. quòd idem possit esse testis & accusator in causa matrimoniali, quod quidam admittũt, dicentes esse hoc speciale in causa matrimonij, in qua sunt etiam alia specialia, cum non iuretur de calumnia cap.literas.de iuram.calum. admittuntur consanguinei,vt hic.non seruatur ordo iudiciarius per omnia,cap.ad hoc Deus.vt lit.non contesta. valet testimonium de auditu xxxv.q.vj.cap. de parentela.inducuntur testes post publicationem, cap. series.& cap.licet.de test. & not.in d.cap. consanguineos.& hoc tenuit Inno.& Ioan.Andr. Sed Specul. quem refert Abb.in rubr.eod.dicit se non posse concipere quòd accusator qui tenetur saltem ad expensas si succubuit,sit idoneus testis,sed ipse Abb. in d. rubri.& in cap.curauit.de probat.saluat Innoc.duobus casibus. primo quando officialis publicus denunciauit vel accusauit cap.præterea.de testib.cog. ij.quando quis ductus conscientia denunciauit impedimentum iudici, & iudex ipse ex officio inquirit quod nota.

tineat vt quia aliqui in gradu vetito,vel contraxisse,vel cõtrahere velle dicantur. Tunc quilibet[a] quidem ad accusandum recipitur. Sed omniũ maximè parentes[b], & si ij desint proximiores, id est, soror, frater, patruus,auunculus,amita, matertera, eorumq; descendentes. Quòd si progenies tota defecerit, ab antiquioribus[c], & honestioribus, quibus eadem propinquitas nota verisimiliter esse debeat,accusatio[d] testimoniúmve[e] recipi poterit. Ideò autem omnium maximè parentes, & coniunctiores admittuntur, quoniam vnusquisque suam genealogiam[f] cum testibus & chartis, tum verò ex recitatione maiorum scire laborat. Nulli igitur decentius admitti debent, quàm qui melius sciunt[g].

Speciale est in causa matrimonij quòd pater admittitur in causa filij, & econtra. Et testimonium parentum interdum nõ debet admitti, vbi est disparitas inter coniuges. h.d.

Quod autẽ legitur[h], pater non recipiatur in causa filij, nec filius in causa patris,in criminalibus causis,& contracti bus sibi locum vendicat. In matrimonio verò cõiungendo[i] & impediendo,ex ipsius coiugij prærogatiua, & quia fauorabilis res est, congruè admittuntur. Vbi tamen alter cõiugum diuitiis[k], honore[l], nobilitate[m],

f Genealogiam. ca.videtur.eo.& c.videtur.xxxv. q.vj.& ex hac præsumptione infert Abbas in d.cap.videtur. quòd allegans ignorantiam consanguinitatis non est de facili audiendus.

g Sciunt. Scilicet ipsam consanguinitatem. nam de consensu ita bene posset testificari extraneus sicut suus: vt not. in cap. videtur.eod.

h Legitur. l. testis idoneus.ff.de test. & iiij. q.iij. §. item testis idoneus.fac.cap. videtur. eod.

i Coniungẽdo. Ex hoc videtur quòd ad probandum matrimonium esse contractum admittãtur parentes, & ad hoc à pluribus allegatur.c. super eo.de testi.vnde hic sumitur. contra tamen not. in ca. videtur.eo.vbi Bern. intelligit illum text. quando ageretur de cõsanguinitate. Hostien. tamen & Abb. & magis commun.tenent quòd super omni articulo,& indistinctè possint esse testes cum moderamine tamen quod statim hic sequitur, & de quo per Doct. in d.cap. videtur. & in d.cap.super eod. & per Anton.de Butr.in cap.j.de fil.presbytero.

k Diuitiis.Nota quòd diuitiæ exaltant hominem quæsitæ tamen bonis artibus.fac.cap.in hoc scripsimus.d.xxx.& c.habebant.xij q.j & not.in cap.clericus.eadem causa & q. si tamen affluant non est cor apponendum,secundum Salomonem. Et an requirantur ad essentiam nobilitatis? arg.hic quòd non, cum ponantur tanquam diuersa, dic tamen vt per Bart.in l.j.C.de dignit.lib.xij.

l Honore. Puta quòd sit doctor.Nam doctoratus est honor, & potest dici dignitas, Bart.in l.fi.C.de Iud. & in l.j.C.de no.C.comp. & per Abbat. in cap. quanto. de magist.

m Nobilitate. Nobilitas ergo etiam secundũ canones esse debet in cõsideratione.fac.c.de multa.& c.pe.de præben.& c.quæ contra pacem.& quod ibi not. xxiiij. quæst.j. est tamen nobilitas multiplex: vt per

vt per Bart. in l. j. C. de dignit. lib. xij. & contra nobilitatem generis pro nobilitate virtutum vide text. in cap. nunquam. distinct. lvj. & in capit. quoniam vetus. xxiiij. quæst. j.

a Potentia. Puta amicorum copia: vt cap. constitutus ij. & quod ibi not. de appell. facit cap. officij de elect.

b Nullo modo. Licet verbum hoc sit valde præcisum, debet tamen intelligi cum temperaméto, nam Docto. in c. super eo. de testi. vnde hic sumitur, dicunt hanc rem multum pendere ab arbitrio iudicis, vt per Abba. in d. cap. super eod. super gloss. j.

c Filiorum. Et propter magnam communionem viri & vxoris id quod est vnius, censetur quodammodo esse alterius, facit l. fin. C. de incolis. lib. x. l. fœminæ. ff. de senat. capit. licet §. mulier. de sepult. in vj. Et quod hic dicitur de matrimonio, habet multo magis locum in sponsalibus, scilicet quòd circa ea idoneum sit parentum testimonium: vt per Abb. in cap. super eod. de testi. Sed an super matrimonio spirituali? Respon. vt not. per Abb. in d. cap. super eo.

d Propinquitatis. Accipe intransitiuè, id est, propter cognationem quæ est propinquitas, xxxv. q. ij. cap. j. & cap. ij.

e Duobus. Nota quòd etiam in actibus, qui sunt grauissimi præiudicij, duo testes faciunt plenam fidem, & probationem. Separatio enim matrimonij est res grauissima, ca. licet ex quadam. in fi. de testi. cap. debitum. de bigamis. Idem etiam numerus sufficit contra Papam: vt not. in capit. præsul. ij. q. iiij. quod reputat valde not. Abb. in cap. quoties. & cap. super eo. de testi. & in rep. cap. cum esses. de testa. Nec secundum eundem intererit vtrum isti duo testes sint mares an fœminæ: nam d. cap. super eod. videtur probare de fœminis, imo quod plus est, sufficit quòd deponant de auditu. debent tamen esse rogati not. xxx. quæst. j. cap. prostratos.

f Duplicis. Id est, in tali iuramento duo articuli continentur.

g Priuato odio. Ergo non omne odium repellit, sed priuatum tantum: nam publicum, puta, si quis aliquem prosequeretur odio tanquam peccatorem, hoc non eleuaret dictum testificantis, secundum Abb. in cap. quoties. de testi. facit cap. odio. distinct. lxxxvj. & xxiij. quæst. iiij. cap. duo ista nomina. & idem dici potest de amicitia: vt latè per Abbat. in d. cap. quoties.

& potentia [a] superior esset, testimonium illius qui parens esset inferioris, adeò suspectum redditur, vt illud nullo modo [b] sit admittendum. Cum parétes filiorum [c] incrementum, & honorem affectare procul dubio comperiantur.

Quales esse, & qualiter iurare debent testes super consanguinitate h. d.

Quoties ergo aliqui propter cognationem propinquitatis [d] separari petuntur, duobus [e] vel tribus eiusdem consanguinitatis testibus adhibitis, vel totidem senioribus, & melioribus eiusdem loci id debet legitimè comprobari. Testium autem examinatio in hac causa duplicis [f] interuentu iuraméti fieri debet. Vt iurent, scilicet & se non priuato [g] odio, neque amicitia, nec alicuius proprij cómodi intuitu, ad hoc iurandum inductos: & sicut ipsi dicunt, rei veritatem à maioribus accepisse, & se credere [h] ita esse.

Probatio matrimonialis impedimenti nō potest reprobari. h. d.

Præstitis autem iuramentis, & impedimento matrimonij legitimè probato, si quis contra præcedentem probationem, partibus publicatam quasi matrimonium impediri Iure non valeat, probare velit, audiendus non erit [i], sed

h Credere. Nota casum in quo valet testimonium de credulitate. facit cap. licet. de testib. & cap. literis. de præsumpt. de quo an, & quando, & quomodo procedat, latissimè per Abb. in cap. quoties. de testibus.

i Audiendus non erit. cap. iurauit. de probat. vnde sumitur. Sed contra videtur. cap. series. de testibus. Doct. tam in d. cap. iurauit, quàm in cótrario multum pro solutione laborant, & varias conciliationes afferunt, ea verò videtur esse præcipua quòd contrarium loquatur quando impedimentum est probatum ad separandum matrimonium iam contractum, tunc enim in fauorem matrimonij etiam post publicationem admittuntur testes ad probandum contrarium, ob maximum periculum quod est in separando matrimonio legitimè contracto cap. licet ex quadam. in fi. de testi. hic verò & in cap. iurauit, loquitur probato impedimento circa sponsalia de futuro, quo casu nullum subest periculum si non contrahant, ideò debet seruari regula ordinaria de nón examinando post publicationem, sed hæc non omnino placet Host. & Abb. qui in d. cap. iurauit. deducit eandem interdum esse in sponsalibus rationem quæ est in matrimonio. Vnde inquit quòd vbicunque in causa matrimoniali siue agatur occasione sponsalium siue matrimonij sententia transit in rem iudicatam, ibi obstabit publicatio attestationum, si verò talis sententia non transit in rem iudicatam, tunc nec publicatio attestationum impediet nouas probationes. Sed quando est quòd sententia in causa matrimoniali transit in rem iudicatam? Respondeo vbicunque vitium sententiæ est per partes, cótra quas fertur remissibile, vbicunque verò tale vitium non est per partes remissibile, tunc non transit, id autem accidit vbicunque veritate non manifesta immi-

act pec

nec peccatum. hoc igitur casu nunquam afficit publicatio, nec habebit locum quod hic dicitur, & in d.c. iurauit. vbi Abb. clarè exemplificat omnia supradicta. in casibus tamen in quibus non obstabit huiusmodi publicatio examini faciendo super iisdem, vel directo contrariis, non debet iudex admittere nouas probationes, nisi cum aliqua causæ cognitione. ad euitādam igitur testium subornationē examinabit quare prius non produxit testes quos intendit nunc producere, & quales sint, & si viderit legitimam causam admittet, & non aliàs. & ita etiam accidit in d.c. series, vbi suberat legitima causa producendi de nouo, & ita Abb. in d. c. iurauit.

priori stādum erit probationi.

DE DIVORtiis [a].

Diuortium est dissolutio matrimonij: Et separatio thori potest appellari diuortium. h.d.

Diuortium est dissolutio matrimonij, quæ vtroque viuente [b] coniuge contingit [c]. Sed & simplicem thori separationem diuortium nō malè [d] appellamus.

Matrimonium regulariter dissolui non potest.

Sciendum est igitur legitimè contractū matrimonium dissolui nō posse, quippè à Deo cōiuncti ab homine separari nec debent, nec valent [e].

Matrimonium soluitur per religionis ingressum non soluta copula. h.d.

Si tamen alter coniugum, qui per verba contraxit de præsenti, copula non secuta [f], sese ad obseruantiam regularem voluerit astringere, poterit id altero etiam inconsulto, efficere, & ei, qui in seculo remanere voluerit, alteri se iungere permittendum erit.

Falsa causa non vitiat ingressum religionis. h.d.

Nec causari poterit religionem ingressus, se falsa [g] ad id causa inductum, putà quòd coniugem lepra percussam crediderit, & ob id eius abominatus complexus fuerit, cùm & sine [h] causa, id ipsum facere potuerit.

Dicenti se velle ingredi religionem, est certum tempus præfigendum, intra quod vel ingrediatur, vel ad vxorem redeat. h.d.

Ei autem qui se ad religionem trāsire velle dictitat, certum est præfigēdum tempus [i], intra quod [k] legitimè

DE DIVORtiis a.

DE diuortiis. Quia ex accusatione matrimoniorum deuenitur ad diuortia & repudia, congruè post titulum præcedentem & in calce huius tractatus ponitur de diuortiis, & sic de materia quæ concernit nouissima matrimonij excepta morte.

b Viuente. Quia si per mortem dissoluatur matrimonium, non est diuortium. & differt diuortium à repudio, quod hoc respectu matrimonij iam cōtracti, illud respectu sponsalium. ff. de verb. signi. l. inter stuprum. §. diuortium. sed tamen sæpe his vocabulis promiscuè vtimur: vt not. xxxij. quæst. vij. cap. j.

c Contingit. Vt perpetuò duret, cap. diuortium. de pœnit. dist. j.

d Non malè. Vt xxxij. q. vij. cap. interueniente. & per Ab. in rub. eo. & separatio thori alia est perpetua, alia temporalis: vt not. in d. ca. interueniēte.

e Nec valent. ca. quos Deus. xxxiij. q. ij. & Lesus. & l. nihil. ff. de reg. iur.

f Nō secuta. Nā si copula secuta fuisset, etiā de cōsensu vxoris non posset ingredi. c. ex parte primo. de cōuers. cōiug. de quo tamē dic vt in c. cū sis. & in c. ad Apostolicā, & c. vxoratus. e. tit. de cōuers. cōiu.

g Falsa, &c. Sic dicimus falsam causam nō vitiare legatū. l. ij. C. de fals. causa adie. & l. falsa. ff. de cond. & demō. Facit ꝙ mendacium se obligantis obligationem non impedit. ca. veniens. de conuers. coniug. l. j. & l. si rem alienā. l. de pigno. actio. Itē non vitiat dispensationem, cap. quia circa. & ibi Abb. de cōsangui. & affi. & facit pro hac litera. l. vni. in prin. C de rei vxo. actione. Sed cōtra c. ex parte Astēsis. de cōcess. præb. nā vbicūq; quis potest agere actū vno iure, si explicat alio iure incōpetenti, non valet actus, cū in pēdentibus à volūtate magis consideretur opinio, quā veritas, d. ca. ex parte? Resp. quidā ꝙ falsa causa nō vitiat in spiritualibus, sicut nec dolus. sed hęc nō bona cū sit cōtra d. ca. ex parte. Vnde alij melius ꝙ falsa causa nō fuit expressa. sed in mēte retēta. facit l. si repetendi. C. de cōd. ob caus. Vel dic tertio quòd hic, & in d. cap. ex parte. de conuers. coniug. vnde sumitur, causa falsa erat potius impulsiua, quā finalis, finalis enim credi debet, vt quis seruiat Deo, ideóq; ingrediatur religionē, cessante igitur causa impulsiua, nō cessat votū & dispositio. facit l. j §. sexū. ff. de postul. & §. affinitatis. instit. de nupt. & quæ no. Inno. in ca. in præsentia. de renuntiatiō.

h Cum & sine. Fac. l. vni. in prin. C. de rei vxo. act.

i Tēpus. Quod à iure taxatur duorū mensiū, cā. ex publico. vnde sumitur, de cōuers. coniug. sed dicas ꝙ illud remittendū est arbitrio iudicis, vt ibidem latè per Glos. & Ab. licet iudex à dicto termino non debeat temerè & sine causa recedere.

k Intra quod. Videtur ergo ꝙ lapso tempore nō

caueat [a], quòd aut ad religionē se trāsferet [b], vel redibit ad cōiugem.

Reddit rationem cur non secuta copula per religionis ingressum matrimonium dissoluitur. h. d.

Neque mirum [c] videri debet, quod post legitimum de præsenti præstitum consensum, carnis non secuta commistione, alter coniugū etiam altero inuito ad vitam regularem transitū facere valeat, quia cum nōdum vna caro [d] effecti sint, satis probabiliter, vno ad Deum transeūte, alter in seculo remanere [e] poterit.

Per sacri ordinis susceptionem non dissoluitur matrimonium, etiam non consummatum. h. d.

Diuersum [f] statuitur si quis posthabito canonico religionis ingressu, post aliquā per verba de præsenti desponsatam, sacros ordines susceperit, quanquàm enim votum per sacri susceptionem ordinis firmatum, ad impediendum matrimonium futurum ac dirimendū posteà contractum, habeatur efficax, ad dissoluendum tamē prius cōtractum etiam non consummatum, inualidum cēsetur. Ideóq; talium ordinum non obstante susceptione, si ad profitendam probatam religionem induci non valeat, & sponsa eius institerit contractum matrimoniū cōsumare, per censuram Ecclesiasticā compellendus erit.

Cultus disparitas, & creatoris contumelia sunt iusta causa dirimendi, & quod facit Papa Deus censetur facere. h. d.

Sed & si inter infideles matrimonio contracto sequuta copula fuerit, si alter qui in infidelitate permanserit, velit à fideli disiungi, aut non nisi cum contumelia creatoris, cum altero commorari, licebit Christiano nō modo matrimonium dissoluere, sed etiam (vt suprà diximus [g]) alteri se matrimonio iungere. Quibus casibus [h] cum authoritate sedis Apostolicæ, & Ro-

possit is cui est præfixum tempus amplius intrare religionē. Sed contrariū est verius: quia semper licebit ingredi ante secutam copulā: vt not. in c. ex publico. de conuers. coniug & iste terminus datur non solum ad ingrediendū monasteriū, sed etiā ad profitendum, vt ibidem per Abb. aliàs non esset sufficienter prouisum sponso, cum non possit ad secūdas nuptias transire nisi altero profitente.

a Caueat. Datis pignoribus & fideiussoribus, sic enim intelligitur legitima cautio l. mandato. §. si. ff. manda. Vel hoc quoque iudicis arbitrio relinquetur, adeò quòd si quis non posset præstare aliam, quàm iuratoriam cautionē, deberet iudex esse contentus, ca. per tuas. de dona. inter vir. & vxo. Aut. generaliter. C. de episc. & cleri. Ab. in ca. ex publico. de conuers. coniugat. facit c. quanquam. dist. xxiiij.

b Transferet. An autem sit audiēdus alter cōiugum si dicat se velle seruare religionem, sed remanere in propria domo, habetur in d. c. ex publico. de cōuers. coniug. & casu quo trāseat fiet hinc inde restitutio acceptorum. d. cap. ex publico.

c Neque mirū. ca. ij. vnde sumitur de conuers. coniuga.

d Vna caro. Nota vnum effectum secutæ copulæ: quia scilicet præcludit facultatem monasterium ingrediendi. Alios plures effectus ponit Abb. in cap. ij. de conuers. coniugat. Sed quid si hæc copula fuit violenta? puta sponsus violenter cognouit spōsam, an possit ingredi monasteriū inuito sponso? & quidā, vt Bart. Brix. hoc tenuerunt ne delinquens sit melioris conditionis, quàm sapiens: argu. ca. cum qui. de præbend. in vj. Item quæ inuita fuit cognita nō videtur communicasse corpus suum, xxxij. quæst. v. §. j. cum ca. seq. alij contra, vide per Ioan. And. in cap. ea quæ contra. de regu. iur. in vj. in Mercu. per Bal. & Moder. in c. pen. de probat. & per Abb. remissiuè in d. cap. ij.

e Remanere. Et cū alia contrahere, capitulo ex publico. de conuers. infid. Et dicunt quidā quòd nihilominus remanet vinculum prioris matrimonij, sed prorsus inefficax ppter ingressum. alij quòd penitus soluitur per matrimonium: & hoc est receptius: vt plenè no. in ca. ij. de conuers. coniuga.

f Diuersum, &c. Sumitur hic §. ex extrauag. Ioan. xxij. quæ incipit, Antiquæ. vbi copiosè scribitur per Glossatores super ratione diuersitatis, licet autem matrimoniū non soluatur per susceptionem sacrorū ordinū, tamen matrimoniū non impedit quominus character imprimatur: sed solum ordinis executio: vt in d. extrauag. Antiquæ. & sic est casus in quo sacerdos etiā apud latinos potest habere vxorē, quod procederet etiā si matrimoniū esset consummatum: quia nihilominus imprimeretur character. fac. not. per Innoc. & Abb. in capit. placet. de conuers. coniuga. & in capit. ij. eod. tit.

g Diximus. §. penult. de spons. §. si tamen. supra. de tripli. cogn. §. item si alter. supra quæ matrim. impedi. poss.

h Quibus casibus. Respondet tacitæ obiectioni quæ poterat fieri. de ca. quos Deus. xxxiij. q. ij.

mani Pōtificis[a] matrimoniū distrahatur, non iam humana, sed potius diuina potestate coniugium dissolutum intelligitur.

Ob coëundi impotētiam, dissoluitur matrimonium.h.d.

Item si quis ignarus[b] virginem in vxorē duxerit, quæ adeò arcta sit, vt mulier[c] fieri non possit, vel simile vitiū à natura[d] contraxerit, vt ope medicorum[e] non possit adiuuari. Aut mulier virū acceperit, qui adeò frigidæ sit naturæ, vt eidem carnaliter cōmisceri non possit, poterunt inuicem separari[f], & qui matrimonio aptus erit ad secundas nuptias liberè transitum facere.

Putatiua impotentia coëundi non dissoluit coniugium.h.d.

Si quis tamen coëūdi impotentiam causatus post separationem aliam acceperit, aut ea quæ arcta putabatur aliquem inuenerit, qui sibi seras reseraret, vtroque casu post peractam pœnitentiam, ad priora cōiugia redire[g] compellendi[h] erunt.

Quam quis duxit vel retinuit sciens copula non idoneam, habebit vt sororem, si non potest habere velut vxorem.h.d.

Plane si scienter quis cum ea, quæ maribus impotens est commisceri, matrimoniū contraxerit, vel alterius comperta postmodum impotentia, simul morari cōsenserint, his casibus Ecclesia[i] iudicare consueuit, vt quas viri tanquam vxores habere nō possunt, habeant vt sorores[k].

a Pontificis. Et sic nota quòd dicitur fieri authoritate Dei quod fit authoritate Papæ, quod est verum si iusta causa faciat. xxiiij. quæst. j. capit. quodcunque. & quæst. iij. cap. si quis non recto iudicio. & facit cap. inter corporalia. de translat. Sed cū diuersum sit de eo qui cum sit Christianus labitur in hæresim, vel in alium errorē gētilitatis: quia tūc non dissoluitur matrimonium, nec potest remanens in fide alteri nubere, ca. quanto. & capit. gaudemus. eo. & §. item si alter. supra. quæ ma. impe. pos. Quæritur an Papa & ecclesia possit hodie constituere vt altero fidelium in hæresim labente, possit fidelis ad alia vota transire? Host. quòd sic exemplo infidelium, inter quos etiam est verum matrimonium. capi. de infidelibus. de consangui. & affinit. eodem modo videtur quod possit statuere inter fideles: nam ratificatio matrimonij quæ est inter fideles causatur ex sacramento baptismi dict. capit. quanto: ergo potest Ecclesia aliter statuere, sed de hoc valde dubitat Abbas in capitulo ex parte. secundo. de conuers. coniug. vide ibi per eum.

b Ignarus. Videtur ergo innuere hæc litera quòd impedimentum dirimens matrimonium debeat subesse tempore contracti matrimonij. Sed si tale impedimentum accideret post contractum matrimonium, licet nondum consumatum, non tribueret facultatem dirimendi. putat tamen Abb. in ca. ex literis. de frig. & malefic. quòd esset causa legitima ob quam Papa posset illud separare si multū timeatur de incontinentia sani.

c Mulier fieri. Id est, cognosci: nam virgo prædicatur de fœmina non cognita, mulier de cognita, licet interdum virginis appellatione intelligamus de ea quæ non est nupta, licet sit impudica, institution. de public. iudic. §. item lex Iulia. iuncta Gloss. in verbo vidua. & Poeta.

Ah virgo infœlix quæ te dementia cæpit.

d A natura. Idem si ab accidenti, dummodo matrimonium præcedat, ca. quod sedem. cap. consultationi, & ca. ex literis. vbi not. per Glos. & Doct. de frigi. & malefici.

e Ope medicorum. De hoc dic vt supra. quæ matri. imped. Glos. §. itē frigiditas, & in cap. ex literis. de frigid. & malefi.

f Separari. Et potest separationē petere etiam is à quo impedimentū prouenit: vt per Doct. in ca. j. de frig. & malefi. Sed intra quantum temporis separatio peti poterit? Respondeo vt not. per Ab. in ca. j. & ca. laudabile. de frig. & malefi.

g Redire. cap. fraternitatis. de frig. & malefic. & intellige hoc quando esset à primo cognoscibilis, nam si primus esset adeo mentulosus, & instrumentum genitale haberet ita grossum quòd nunquam posset defiorare mulierem sine periculo mortis: Secundus autem ob suam gracilitatē posset eam cognoscere, tunc non esset restituenda primo, licet per frequentem vsum cum secundo habitum sit apta reddita primo, ita vterque Abb. in capitulo fraternitatis. de frig. & malefic.

h Compellendi erunt. Quia cognita ab vno præsumitur cognoscibilis ab alio, secundum Doct. in ca. fraternitatis. de frig. & malefi.

i Ecclesia. Ergo & nos sic iudicare debemus: vt c. in causis. de re iud. de quo dic vt habetur in capit. consultationi. de frig. & malef. vnde sumitur.

k Vt sorores. Id est, secum castè viuent velut cū sororibus. nam sicut veri cōiuges possunt promittere continentiam simul morando xxxiij. q. v. cap. quod Deo. ita & isti morari simul poterunt in continentia. facit. ca. omnino. xxxj. dist. vbi coniuges cum quibus Apostoli nō exercebāt carnale cōmercium appellātur sorores. Et no. q cū huiusmodi impotētibus non potest cōsistere verū matrimoniū. nam desinit causa institutionis matrimonij: nam

Ob fornicationem carnalem, vel spiritualem non soluitur matrimonium, sed fit separatio thori. h.d.

Sæpius[a] tamen accidit, vt matrimonij remanente sacramento thori[b] tantum fiat separatio[c], vt putà si alter coniugum carnaliter[d], vel spiritualiter fornicatus fuerit, quibus casibus matrimoniū minimè aboletur, sed sibi sunt inuicē coniuges[e], etiam separati[f].

Pendente iudicio super adulterio, non habet locum separatio thori. h.d.

Sed & separatio nō, instituta statim de crimine accusatione, facienda erit: sed probata & peracta[g]. Interim enim pendente iudicio, coniugū alteruter, Iure, quod habet in altero priuari nō poterit[h].

Facta separatione thori ob fornicationem carnalem, post emendationem non compelluntur coniuges se resumere, secus si ob spiritualem, nisi alter velit monasterium ingredi. h.d.

Multum autem interest[i] vtrum ob carnalem, an verò ob spiritualem fornicationem thori sit facta separatio. Primo enim casu maritus adulterā vxorē etiam emendatam, nisi[k] & ipse simili fornicatione pollutus fuerit, recipere non compellitur[l], sed fornicatrix in claustris cum religiosis mulieribus, ad perpe-

nec ob spem sobolis, nec vt vitetur fornicatio, potest tale matrimoniū prodesse. vnde si his qui cōtraxit cum impotente cum alia post contrahat, tenet matrimonium cum secunda. Simile in eo qui contraxit cum minore: nam licet sit obligatus ad expectandum, capitulo de illis de spons. tamē si cum alia contrahat, tenet matrimonium, teneretur tamē primæ tribuere alimenta & alia necessaria: vt per Abb. in cap. consultationi. de frig. & malefi. facit cap. laudabilem. eod. tit. & cap. ij. eo.

a Sæpius Cum dupliciter sumatur diuortium, vt supra. eo. in princ. hucusque dixit de diuort. iuxta primam acceptionem, id est, quatenus est separatio matrimonij. nūc iuxta secūdam, id est, quatenus est thori separatio, & cōcor. cum hoc cap. ij. cap. ex literis, eo. & cap. interueniēte. xxxij. quæst. vij. & quod ibi not.

b Thori tantum. Contra eos qui dicebant innocentem non esse solutum obligatione reddendi debitum: not. Abb. in ca. ij. eo.

c Separatio. Quæ interdū est perpetua, interdū temporalis, vt not. in ca. interueniente. xxxij. q. vij.

d Carnaliter. Sed an ob vitium Sodomiticū possit fieri talis separatio? Resp. vt latè per Innoc. & Abb in cap. j. & in cap. maritus. de adult. & not. in cap. omnes. xxxij. q. vij.

e Coniuges. Quia vinculum coniugij semel cōtractum & habitum nunquam amittitur viuentibus coniugibus. xxxij q. ij. ca. ij. & ca. iij. Sicut nec baptisma, nec ordo. j. q. j. c. quod quidam. vers. cum videamus. & facit hoc ad q. an Lazarus & alij resuscitati recuperēt vxores & liberos, de qua per Ab. in ca. fraternitatis, de frig. & malefi. & in locis ibi per eum & alios allegatis.

f Separati Not tamen quòd si lata sententia alter coniugum qui est innocens non posset continere, deberet matrimonium redintegrari. secundū plurium opin. vt not. xxxij. q. vij. cap. Apostolus. & per Abb. & alios in capit. ex literis. eod. licet quidam contra.

g Peracta. Id est, finita per condemnationem rei. Moder. in l. transacta. ff. de verb. sign. & sic nota q. non sufficeret probatio sentētia non lata, quod tenent Ala. Io. And. & Ab. in ca. ij. vt lit. pend. vnde sumitur, Anto. de Butr. & Sicul. tenent quòd & post conclusionem in causa, cum tunc inducatur notorium, quod sententiæ æquiparatur. facit. ca. cum olim. de verb. sign. fac. no. in c. significauerunt. de test. & per Innoc. in c. pastoralis. de cau. poss. & prop. & not. in ca. cum dilectus. de fide instrum. dic vt in d. cap. ii.

h Nō poterit. Sed contra ca. tenor. de re iud. & c. veniens. de regu. vbi lite pendente interdicitur carnale cōmerciū. Sol. in cōtrariis contractum fuit matrimoniū lite pendente: & sic possessio nō era iure approbata, hic lis reperit coniuges in quieta possessione, ita per Ab. in ca. ij. vt lit. pend. Item contra de cap. literas. de resti. spol. & in c. inquisitioni. de sentent. excom. Sol. hic in iudice, in contrariis in parte: vt per Abb. in dict. cap ij.

i Interest. Habes hic vnam differentiā inter spiritualem & carnalem fornicationem, de aliis vide per Ant. de But. in ca. fi. de conuers. coniug. fac. cap. proposito. & quod ibi no. xxvij. q. j.

k Nisi. Paria enim delicta mutua cōpensatione tollūtur xxxij. q. vj. ca. nihil. c. pe. & c. fi. vbi latè traditur. de adult l. viro. ff. sol. mat. cum allegatis in c. significasti. eo. & amplia hoc etiam si delicta essent differentis qualitatis: puta q adulteriū vxoris esset notorium, & viri esset occultum, Abb. in d. c. significasti, hoc tamen non procedit quo ad vindictam publicam: vt per Abb. in cap. j. de iniur. & per eundem in c. cum olim. in fi de resti. spolia.

l Non compellitur. Etiam si ei occasionem adulterium committendi maritus dedisset, ca. ex literis, eo. Nec enim prætextu paupertatis vel alterius incommodi turpiter agere debuit. l palam. §. non est. ff. de ri. nup. imo potius debuit omnia mala pati. xxxij. q. v. ca. ita ne, nisi maritus fuisset causa immediata: puta, quia duxerit eam ad committendū adulterium, & præceperit: vt per Abb. in ca. significasti eo. & per eundem in capit. discretionem. de

eo qui

tuam agendam pœnitentiam erit collocanda. Secundo verò, si fornicatus spiritualiter, ab infidelitate reuertatur, cogetur[a] quæ in fide remansit illũ resumere[b], nisi & ipsa ad religionẽ trãsitum facere voluerit, quod etiam nolente[c] viro ad fidẽ reuerso, exequi liberè poterit.

Regulariter vxor & vir nõ possunt disiungi, vt alter sumat sacros ordines, aut monasterium ingrediatur. fallit hoc in casibus præcedẽtibus & sequẽtibus. h.d.

His exceptis[d] casibus alter coniugum, altera in seculo remanente, nec ad sacros[e] ordines, nec ad regularem suscipiendus est obseruantiam, nisi fortè remanens eius sit ætatis, vt sine suspicione incontinentiæ[f] valeat in seculo remanere, aut ipsam cõtinentiã vouere voluerit. Alioqui quam de vxoris licẽtia[g] monasterium quis ingressus fuerit, & professionem[h] fecerit, non vxor ad continentiam cogi, sed vir ad vxoris thorũ euocari poterit, nisi post cõiugis ingressum fornicata[i] fuerit. Aut se inuicem continentiam promittendo absoluerint[k].

Qui inuita vxore ingressus est monasterium ab eadem vxore coactus, ea mortua, non cogitur rursus in monasterium reuerti, sed non poterit amplius vxorem ducere. h.d.

Quæsitũ tamen est, si quis vxore inuita monasterium intrauerit, & repetitus ad eam redire coactus[l] fuerit, an eadẽ mortua, cogẽdus sit ad monasteriũ reuerti, an verò aliã possit in vxorem ducere. Et in hac specie responsum est, votũ quidẽ nõ tenuisse, & propterea ad mona-

eo qui cogno. consang. vxo. suæ. Et amplia supradicta alio modo, vt procedant etiam si adulterium esset commissum in figura matrimonij, ea. constitutus. de conuers. coniug.

a Cogetur. An autẽ sedes Apostolica possit hoc immutare dando licẽtiam quòd ei qui remãsit in fide possit ad alia vota conuolare per Abb. & alios in c. ex parte. ij. de cõuer. coniug.

b Resumere. cap. quanto. & c. gaudemus. eo. Sed quæ est diuersitatis ratio inter carnalem & spiritualẽ fornicationem? Respon. vt no. supra quæ matri. impe. poss. §. nec refert. Vel dic quod spiritualis fornicatio per regressum ad gremiũ ecclesiæ penitus aboletur: sed fornicatio carnalis nullo pacto potest aboleri semel commissa. l. j. C. de rapt. virg. & xxxij. q. v. c. si Paulus. l. in bello. §. factæ. ff. de cap. & postli. reuer.

c Nolente viro. c. si. de conuers. coniu.

d His exceptis. Huius §. materia solet reputari valde intricata, pro cuius elucidatione vide latè per Abb. in c. j. de conuers. coniug. & per eũdem in ca. tua nos. ij. de iureiur.

e Ad sacros. Sed nunquid ad minores? & videtur arg. l. cum prætor. ff. de iud. & dist. xxv. c. qualis. cõtrarium videtur verius cum coniugati promoueri non debeant. c. diuersis fallaciis. de cler. coniug. & promoti sunt priuandi beneficiis, vt cap. j. eod. tit. fac. c. si. de temp. ordi vbi ponitur pœna ordinantis coniugatum. Sed quid si inuita vel ignorante vxore fuit promotus ad sacros ordines, nunquid illa defuncta continere teneatur? Goffr. quòd non. Host. Ioan. And. Ab. & magis communiter contra, in tantum quòd si iterum nuberet nõ teneret matrimonium: argu. contra in cap. placet. de conuers. coniug. & in §. sequen. Sol. vt per Abb. in dicto capitulo placet.

f Incontinentiæ. Sed quid si non sit suspecta incontinentiæ sed de aliis malis moribus? puta quòd fiet incantatrix, malefica, aut vsuraria, nunquid hoc casu maritus possit ingredi religionem vxore vouente continentiam? Ioan. And. negat, licet fateatur tenere ingressum si contra fiat, vt per Abb. in ca. ad Apostolicã. de conuers. coniug.

g Licentia. Et sic nota quòd non sufficit sola licentia nisi concurrat & votũ continentiæ. capit. j. & cap. cum sis. & ca. ad apostolicam. de conuer. coniug. Sed contra videtur. cap. Agathosa. xxvij. q. ij. Sol. secũdum Innoc. quòd id quod hic dicitur fallit in casu illius canonis, scilicet quãdo vxor commisit adulteriũ, tunc enim cum maritus solutus sit à seruitute vxoris, quæ non potest debitum exigere, liberè potest ingredi religionem, sequitur Abb. in d. ca. cum sis.

h Professionẽ fecerit. cap. accedens. de conuers. coniug. an autem iste qui non seruatis seruandis professus est, possit egredi propria authoritate, vide per Docto. in dicto capit. accedens. & in cap. quidam. eod. tit.

i Fornicata. ca. veniens. de conuers. coniug.

k Absoluerint. cap. dudum. de conuers. coniug. quo casu si se redintegrauerint maximè propria authoritate, proles nata est illegitima: vt not. in c. ministri. distinct. lxxxj. & per Innoc. in cap. dudum. de conuers. coniug. & per Abb. in cap. tua nos. ij. de iureiurando.

l Coactus. Nota quòd quoad quid vxor habet in potestate maritum, cum habeat maiorem potestatem corporis mariti, quam ipsemet. ca. non debet. de consangui. & affinit. & sic vxor non est simpliciter in potestate viri. ad hoc. l. si vxorem. C. de cond. insert. vbi not. plus tamen obligatur vxor marito, quã contra, cũ respectu seruitiorũ sit quasi famula mariti. xxxiij. q. v. cap. hæc imago. & ca. mulierẽ. & per Ab. & alios in c. iij. de conuer. coniug.

sterium redire minimè illum teneri [a]. Sed cum ingrediendo monasterium, debitum se non exacturũ promisisse videatur, vlterius vxorẽ ducere non poterit [b]. Cũ id vouere in sua positum voluntate [c] fuerit.

Ingressus monasterium vxore non cõtradicente illa mortua non potest exire h.d.

Quòd si quis [d] sciente vxore, nec contradicente [e] vitam professus fuerit monachalẽ, vxore postmodum defuncta, nec habitum quem semel assumpsit, abiicere, nec aliquam sibi matrimonio copulare poterit. Matrimonium quoque temerè contractum dirimendum [f] erit.

Professio facta consentiente vxore idem operatur quod ingressus h.d.

Quod in eo, qui cõsentiente [g] vxore professus fuerit, multo magis obtinebit, quanquã monasterium nũquàm ingressus fuerit.

Quae credens virum esse mortuum, religionem est ingressa à viro educta, si vir moriatur, non cogitur reuerti ad monasteriũ, licet id sibi expediat. h.d.

Quid statuemus [h] de ea quae credens maritũ mortuum, habitum religionis assumpsit, an si eo reuerso, de monasterio educta fuerit, post obitum viri sit ad regularem obseruantiã cõpellenda? Et quidẽ huic consultius [i] ad salutem fuerit, si ad monasteriũ redeat, sed si ad hoc perduci non poterit, cogenda non erit [k].

Etiam altero coniugum inuito potest quis vouere peregrinationem. h.d.

Licet [l] autem alter coniugum altero inuito religionis votũ non

a Teneri. Scilicet taliter vt possit ab Ecclesia cõpelli secundum quosdam, peccat tamẽ ipse si non perficit quod vouit, ex quo impedimentum cessauit: argu. xvij. q. ij. cap. nos nouimus. Sed Abb. contra, quòd imo nullo modo peccat: quia tale votum respectu ingressus monasterij fuit nullum, cum tunc non haberet consensum habilem ad se obligandum, & venire contra factum proprium, licet quando tale factum non tenuit ex defectu potestatis: vt per Abb. in cap. nosti. de electio. vnde requiritur consensus de nouo. fac. quod in simili not. in cap. proposuit. de coniug. seruo. & est hoc quod hic habetur mirabile, secundum Abb. in ca. iij. de conuers. cõiug. scilicet quòd vbi votũ impeditur aliquo facto intrinseco, votum non obligat ad implendum etiam cessante impedimẽto. Et fac. hoc ad quaest. vtrum filiusfami. teneatur exequi votũ, postquam fuit à patria potestate liberatus, si est tale quòd non potuit sine consensu patris emitti, de quo vide in capit. scripturae de voto. Item nota ex hac litera quòd etiam in materia voti valet illa regula, si quod ago nõ valet vt ago, valet vt valere potest.

b Non poterit. Sed quid si duxerit, an tenebit matrimonium: quidam, vt Ant. dicunt tutius esse tenere quòd matrimonium non valeat: quia licet hoc votum videatur simplex, tamen quantum ad continentiam seruandam cum fuerit determinatum ad certam religionem approbatam videtur solennizatum. Sed hoc non placet Abb. in capit. iij. de conuers. coniuga. quia cap. vni. de voto, in vj. requirit quòd votum solennizetur per professionem tacitam vel expressam, & sic quòd iste vouens sit effectus religiosus, quod non est in casu nostro: cum paria sint non profiteri, vel inualidè profiteri. argu. capit. ij. de transla. praelat. vnde tenet valere matrimonium, quod satis admitti potest, maximè cum declaratione. Glos. ibi, scilicet quòd ipse debitum ab vxore non possit exigere, licet cogatur reddere: argu. cap. literas. de restit. spol. & c. inquisitioni. de sent. excom.

c Voluntate. Vnde non poterit contra factum proprium à se dependente amplius venire: arg. not. per Abb. in cap. nosti. de elect. & capit. quòd semel. de regul. iur. in vj. cum ibi congestis.

d Quòd si quis. Hic versiculus sumptus est ex. c. consuluit. de conuers. coniug. secundum communem intellectũ, vt declarat adiectio quorũdam verborum.

e Sciente nec contradicente. Ita communiter intelligitur tex. in ca. consuluit. de conuers. coniug. licet dentur & duo alij intellectus qui videntur prorsus diuinatiui.

f Dirimendum. c. iij. & cap. ex parte. j. de conuers. coniug.

g Cõsentiente. & cõsequenter etiam continentiã vouente, si fuit certiorata de iuris communis dispositione. secundum Abb. in ca. j de conuers. coniug. & not. in cap. ex parte j. vbi Abb. eod. tit.

h Quid statuemus. Dixit supra de altero coniugum consentiente. Item de inuito. Item de sciente & dissimulante, nunc de errante. fac. c. placet. de couers. coniuga.

i Consultius. ca placet, de conuers. coniug. & nota quod lex consulit, vt not. in l. legis. ff. de legib.

k Non erit. Quia votum emissum tempore inhabili non obligat tempore habili: quia paria sunt nullum & minus efficax capit. ij. de translat. prael. & tangitur supra §. proximo. in notula super verbo teneri.

l Licet autem. Cum haec litera sumpta fuerit de ca. ex multa. §. in tanta. de voto, & vot. redempt. & vt ibi not. continet specialissimum casum in quo vir potest emittere votum praeter licentiam vxoris. contra. cap. quod Deo. xxxij. q. v. & xxvij. q. ij. c. si tu ab

possit assumere: viri tamen etiam præter vxorum [a] assensum peregrinationis ad terram sanctam propositũ vouere, & implere [b] liberè valent.

Vxor non plenè certificata de morte viri contrahere non potest.quamuis continere nequeat. h.d. in summa.

Et quamuis illi diutissimè in peregrinatione cõmorentur vel etiam ab hostibus capti [c] nuncientur, donec certum [d] nuncium de virorum morte vxores nõ receperint, ad aliorum coniugium conuolare non poterunt [e], quãuis vt certiorarentur magnam adhibuerint diligentiam [f], & eius ætatis sint, & fragilitatis vt continere [g] nequeant.

Agenti petitorio ad coniugem obstat cõsanguinitatis exceptio, secus si possessorio: quia antequam de exceptione cognoscatur plenaria restitutio est facienda, nisi conuentus excipiens iuret de malitia, & probationes habeat in promptu, quo casu fiet restitutio quo ad alia, non quo ad copulam. h.d.

Ergo [h] nisi legitima subsit, exceptio, coniugibus temerè disiunctis, alterũ alterius repetendi semper integrũ ius manet [i]. Erit autẽ legitima exceptio, cũ ali-

si tu abstines. & fortè posset tentari quòd hodie non sit verum quod hic dicitur: quia tempore quo fuit promulgata decretalis illa ex multa, Terra sancta erat in potestate Christianorum, licet multum obsideretur ab infidelibus. Vnde ad subsidium ferendum in illa magna necessitate indulsit summus Pontifex vt viri possent vouere peregrinationem ad Terram sanctã præter vxorum licentiam, vt apertissimè colligitur ex dicto. §. in tanta quoque necessitate, & per totam illam decretalẽ. Vnde ille §. debet capere interpretationem à præcedentibus etiam sequentibus. l. si seruus plurium. & lege qui filiabus. ff. de lega. j. & à præfationibus. l. si. ff. de hæredi. insti. quæ ratio cessat hodie, cum Terra sancta absolutè sit in manibus infideliũ, nec eò vadant Christiani gratia alicuius subsidij ferendi: sed solum ex deuotione, vnde cessante causa & ratione &c. capitulo cum cessante. de appellat. Sed hac ratione non obst. tene quòd etiam hodie habet locum quod hic dicitur, & in dicto §. in tanta. & ita declarat consuetudo quæ est certa legum interpres. l. si de interpretatione. cum sequen. ff. de legibus, & fortè supradicta ratio non fuit finalis, sed impulsiua, quæ non facit cessare effectum. l. j. §. sexum. ff. de postul.

a Præter vxorum. Sed an monachi præter consensum Abbatis? dic vt traditur in cap. fin. de voto & vot. redempt.

b Et implere. Non tamen vxores tenentur viros suos sequi. Abb. in capitulo ex multa. de voto, & in capitulo de illis. de sponſ.

c Capti. Nota quòd de iure canonico per captiuitatem non soluitur matrimonium, licet aliud sit de iure ciuili. concor. capitulum in præsentia. de sponſ. vnde sumitur. & capitulum dominus. de secund. nupt. l. non sicut. ff. de capt. aliud in sponsalibus. capitulo de illis de sponsali.

d Certum nuncium. Videtur ergo quòd per vnũ testem probari possit mors, quod satis admitti potest, quando non agitur de magno præiudicio. alioqui quomodo sit mors probanda, dic vt per Bart. in l. si quidem. C. solut. matrimo. & in l. ij. §. si dubitetur. ff. quem ad. test. ape. & per Abb. in cap. in præsentia. de sponsal. & ca. quoniam frequenter. §. j. in fi. vt lit. non contesta. circa quod licet multa & varia per Doct. dicantur in variis locis. Abb. tamẽ in d. cap. in præsentia, putat arbitrio iudicis remittendum, quando dicatur mors probata.

e Non poterunt. Si tamen non benè certioratus vel certiorata contraxerit matrimonium non debet propterea illico secundam dimittere vel secundum: sed debet debitum reddere, non autem exigere: vt per Abb. in cap. dominus. de secund. nupt. quod intellige vbi verisimiliter dubitat de morte prioris.

f Diligentiã. Nota ergo q̀ non præsumitur quis mortuus etiam si magna adhibita diligentia ignoretur vbi sit, & ita amplia quod habetur in l. si. de sacrosanct. Eccles. Sed an in adhibenda hac diligentia, seruandus sit tenor Aut hodie. C. de repud. Respon. vt habetur per Abbatem, & alios in ca. In præsentia. de sponsal.

g Continere nequeant. Nota quòd potius tolerandum est periculum quòd lædatur matrimonium non in figura matrimonij, quàm sub specie matrimonij. fac. quod habetur in cap. nuper. de bigam. & supra qui promo. non poss. §. aliud, vbi grauius peccant clerici qui fornicantur in figura matrimonij, quàm qui non sub tali figura fornicantur.

h Ergo. Inceptiuè & reassumptiuè.

i Ius manet. Sed nunquid istud erit verũ etiam si vir à se repulerit vxorem? & non videtur, cum se ipsum hoc casu spoliarit: argu. xxvij. quæstio. secunda. cap. Agathosa. & hoc tenuit magister Abbatis antiqui. Communiter contra. Nec obst. quòd expellens animo amittendi possessionem perdit eam, etiam si habeat animum recuperandi. l. si quis vi. §. differentia. ff. de acquiren. possess. quia secundum Hostien. in hoc est priuilegiata possessio de qua agimus. Vel secundum Bart. hoc casu poss. est coniuncta proprietati non abdicabili nuda voluntate. sapit ergo hæc possessio naturam proprietatis, vt non perdatur saltem irreuocabiliter: vt per Abb. in c. literas. de restit. spol.

quis consanguinitatis[a] gradus obiicitur, quo quidem casu, licet si petitorio iudicio actũ sit, anteà de ipsa exceptione[b] cognosci debeat. Si tamen possessorio quis experiatur, antequàm de consanguinitate discutiatur, plenaria erit facienda restitutio[c], nisi is qui conuenitur, & de malitia iuret[d], & super exceptione promptas probationes[e] offerat. Quo casu excepta carnali commixtione, tantum quo ad reliqua restitutio[f] facienda erit.

Si mulier restituenda timeat sauitiam viri, debet ab eo prastari cautio, & si ea non putetur sufficiens, dum causa plenè cognoscitur, vxor est deponenda in loco honesto & tuto hoc dicit.

Praestáda tamen erit idonea cautio[g]; quòd nullam restitutae[h] violentiam[i] vir inferet: quòd si tanta sit viri saeuitia, aut odio tam capitali[k] vxorem prosequatur, vt trepidanti mulieri[l] sufficiens[m] securitas prouideri nequeat, vsque ad causae decisionem alicui probae & honestae mulieri studiosius custodienda cõmittetur[n], in loco vbi vir, vel eius coniuncti mulieri, nullam possint iniuriam inferre.

Ob solam traductionem mulieris ad domum nullum ius oritur impeditiuum sequentis matrimonij h.d.

Et haec quidem obtinent, secuto inter viros & mulieres matrimonio[o]. Caeterum si

a Consanguinitatis. Quod procedit etiam si à principio opponens sciuisset consanguinitatem: quia licet alleget turpitudinem suam, excusatur tamen & admittitur ad hanc allegationem ratione peccati vitandi, & declinandi periculum animae. c.lator.de re.iudi. c. consanguinei.& ca. tenor.& c.praeterea. de sponsal. & per Abb.in capitulo literas.de restit.spol.

b Exceptione. Tanquàm peremptoria, vt habetur in c.j.de ordi.cogni.

c Restitutio. c.ex cõquestione. de restit.spol.

d Iuret. Hoc est not. quòd licet in causa matrimonij & aliis causis spiritualibus de calumnia siue malitia non iuretur, iuratur tamen de calumnia super exceptionibus posteà emergẽtibus, si tamen per eas alterius ius aliquo pacto impugnetur. c.cum dilecti.de elect.ca.si.quis ma. accus.poss. cap. praesentiũ.de testi.l. qui bona. §.si quis stipulatus. ff.de dã. infect.de quo dic vt per Glos.& Abb. & Doct.in cap.literas. de restit.spolia.vnde sumitur.

e Promptas probationes. Id est, intra breue tempus: nec enim mora modici tẽporis excluditur. ca. exhibita.de iud.l quod dicimus.& l.catũ.ff de sol. l.si debitori. ff.de iudi.nec requiritur quòd quis habeat probationes quasi in sinu: vt per Abb.in ca. literas.de restit.spol.

f Restitutio. Nota ergo spoliatum restituẽdum, non obstãre quod reus offerat probationes incõtinẽti super iure suo, & licet hic nõ fiat restitutio ad copulã, hoc fit gratia peccatũ vitãdi, quo respectu & alia specialia admittitur. Sed cõtra de leg.iij.§.ibidẽ.ff.ad exhib. Sol.ibi in possessorio adipiscẽdę, hic recuperãdae, de hoc tamẽ latissimè per Legistas. in l.naturaliter.§.nihil commune.ff.de acquir.posses.

g Idonea cautio. Scilicet mediãtibus pignoribus & fideiussoribus.l.si mandato. §.fi.ff.mãd. l.ergo.§. adiici.ff.de fideicõ.libert.nuda verò cautio & simplex erit interuentu stipulationis. l.sancimus. vbi de hoc traditur.C.de verb.sign.ad hoc quod not.in ca.qua frõte.de appel.& in c.j.de seq.poss.& fruct. & quod not.in ca.de benedictio.xxxiij q.j.fac.cap. literas.in fi.& ca.ex transmissa.de restit.spoliat.

h Restitutae. Etiã quod restituta propria culpa recesserit à viro suo: puta quia cõmisit adulteriũ: quia adhuc nõ est restituenda sine idonea cautione: vt per Ab. in c.literas.& in ca. ex transmissa, de restit.spoli. haec enim cautio praestatur ex noua causa, hoc est ob saeuitiam quae timetur. fac.c.de benedictio.cũ ibi not. xxxiij.q.j.

i Violentiam. Nota hoc verbũ: quia cautione nõ obstãte poterit maritus vxorẽ leuiter castigare, sicut & prius poterat, iusta ea quae habentur in ca. quemadmodũ.de iureiur. quia tũc nõ diceretur inferre violentiam, cũ id iure permittente faciat: arg.xxxiij.q.ij.c.placuit.& xxij.q.iiij.ca. qui peccat.& l.Gracchus.C.de adult.

k Capitali. Vt quia oderit ad mortem, quàm fortè aliquãdo fuit cõminatus, de quo in c.cũ oporteat.de accusat.in c. bonae.j.de elec.per Bal.in ca.veniens.de iureiu.per Abb.in ca.accedens.vt lit.non cõtest.per Legistas in l.iij.ff.de testib.& in l.iij.§.fi. ff.de adimen.lega. in l.licet.ff.de arbitris.

l Mulieri. Quid dicemus per cõtrariũ si maritus vxorẽ timeat, an vxor cauebit, itẽ quid si maritus timeat vxorẽ insidiantẽ vitae suae? an possit illã dimittere? Resp. affirmatiuè: vt per Abb.in ca.j.eod.

m Sufficiens. Cautio enim saluicõductus est satis fragilis.c.accedẽs.vbi Ab.vt lit.nõ cõtest.& c.literas de restit.spol.& satisdatio nõ mutat animum maleuolum.instit.de suspect.tuto.§ nouissimè.

n Committetur. Nota casum in quo libera persona quodammodo sequestratur, & hoc ob saeuitiam, imo vxor iniustè à viro verberata debet aufugere, & petere se ali extra domum. Bald.in l.j. C. de legibus.& aliqui.in cupit.ex transmissa.de restitur.spoliat.

o Matrimonio. Et per copulam consumato: vt not.in ca.ex transmissa.de restit.spol.

nullis præcedētibus spōsalibus, vel legitimo cōsensu mulier ad viri domum iam traducta, post eà abscedens alij fortè nubere voluerit, nulla faciēda erit restitutio [a].

Qui viuente vxore etiam ab eo separata quo ad thorum scientem cōsciam duxit vxorem, etiam prima mortua separabitur à secunda, sed cum alia contrahere poterit. h. d.

Fornicationis [b] quoque repetenti obstat exceptio, thoriq; ob eam causam sequuta separatione, separata viuente aliam [c] vsque adeò superinducere quis prohibetur, vt si de facto duxerit, exque ea filios susceperit etiam mortua adultera eandem retinere non possit, quòd ipsum & priore vxore minimè cognita sibi locū vendicat [d], licet aliam ducere minimè prohibeatur [e].

Similiter matrimonium contraxerit cum eo quem ignorabat coniugatum, vxoris primæ mortua erit in eius potestate virum retinere. hoc dicit.

Hoc tamen de ea intelligi oportet, quā quis non ignaram aliam viuere, & fortè [f] aliquid in mortem alterius machinatam, in vxorem duxit, nam si qua præcedentis matrimonij pœnitus inscia alicui nupserit, priore mortua, nisi mulier diuortium petat, ad petitionem viri [g] nō sunt separandi [h]. Nec enim sustinendum est, vt vir qui scienter in legem commisit, de proprio dolo commodum reportet [i].

Cum ea, quam quis vxore viuente cognouit, non sub specie matrimonij defuncta vxore potest quis cōtrahere, si neuter ipsorum machinatus est in mortem prædefunctæ vxoris. h. d.

Cum ea [k] autem, quā quis vxore viuente non prætextu matrimonij cognouit, si nihil in perniciem olim viuentis vxoris vir aut mulier cognita, machinati [l] fuerint,

a Restitutio. Quia petens restitutionem debet probare possessionem. cap. consultationibus. de iur. patron. cap. olim. iij. de restit. spol. nec ista traductio operatur aliquam possessionem. cap. ex parte. vbi latè de restit. spol. imo etiam si ligaueris liberum hominem adhuc nō possides. l. cum hæredes. ff. de acquir. possessio.

b Fornicationis. c. ex tuarum. de eo qui dux. in matri. quam per adul. pol. Sed an contra repetentem possit opponi exceptio excommunicationis? Respond. vt per Abb. in cap. inter alia. ante fin. de sententia excom.

c Aliam. Quæ sit conscia quòd vir aliam habebat vxorem: aliàs non noceret ductæ. cap. j. & ca. veniens. de eo qui dux. in matri. quam per adult. pol. & §. sequent.

d Vindicat. Vt in cap. ij. de eo qui dux. in vxor. quam per adult. pollu.

e Prohibeatur. De hoc concludendo dicas secundum Abb. in cap. j. de eo qui duxit quam per adult. pollu. Aut solummodo præcessit adulterium, & non impedit matrimoniū sequens, vnde alio nō interueniente quis potest ducere in vxorem quā polluit per adulterium. cap. significasti. eod. tit. & xxxj. quæst. j. cap. si viuente. Aut quis contraxit cum muliere, superstite propria vxore, nec ad vlteriora fuit processum, & solus contractus matrimonij non impedit matrimoniū contrahi mortua vxore, multo magis si de præsenti non contraxisset, sed solum fidem dedisse: vt in c. si. eo. tit. Aut contractui matrimonij fuit admixtum adulterium, & tunc si contractum fuit cum ignorante potest inter eos esse matrimonium post mortem coniugis. cap. j. eod. tit. & §. seq. quod intellige si super inducta ignorauit toto tempore ante mortem primæ vxoris. sin autem certiorata de vita primæ vxoris permisit se cognosci ab illo viro, non potest amplius habere eum in maritum. cap. fin. eod. titu.

f Fortè. Imò hoc requiritur sine dubio, quando in matrimonio non fuit mixtum adulterium, secundum Ioan. And. à quo non abhorret Abb. in c. j. de eo qui dux. &c. fac. c. veniens. & ca. significasti. & ca. super hoc. eod. tit. & §. seqnent.

g Viri. Sed bene ad petitionem vxoris. ca. j. de eo qui duxit, &c. & simile in ca. ij. de adul. arg. quòd cōtractus pro parte tenet, & pro parte nō. fac. c. de illis. de desponsa. impub. cū multis alleg. in d. ca. j. licet aliàs vir & vxor ad imparia iudicari non debeant. ca. tua nos. de spon. sed hoc facit culpa viri. vt hic dicitur.

h Separandi. Si vxor de nono consentiat, nec enī primus ille consensus sufficeret. capit. veniens. vbi not. de eo qui duxit in vxo. &c. sufficit tamen quòd iste cōsensus sit tacitus, imo non solum non sunt separandi, imò filij de tali matrimonio legitimi sunt cēsendi cap. ex tenore. & cap. cum inter. qui fil. sint legi. propter bonā fidem vxoris.

i Reportet. Simile in l. itaque fullo. ff. de furt. & cap. j. de eo qui duxit in vxorem quam, &c.

k Cum ea. Concord. ca. significasti. cap. super eo. de eo qni duxit in vxor. &c.

l Machinati. Sed an sola machinatio sine effectu sufficiat? & hoc quidam admittunt cum lex de machinatione tantum loquatur. l. prospexit. ff. qui & à quib. Tu dic contra, cum verba sint intelligenda cum effectu. cap. si quis viuente. xxxj. quæst. j. fac. l. j. ff. quod quisque iu. cap. relatum. de elec. non re. cap. fin. de spons. facit secundum Abb. ratio. nam hoc est impedimentum iuris positiui vnde non debet ita taxari vt restringatur facultas contrahendi matrimonium contra dispositionem iuris diuini: arg. ca-

nec fidem de contrahendo ſibi inuicem dederint [a], contractæ posteà nuptiæ, legitimæ reputandæ erunt.

Præcedens coniugium culpa non vitiat matrimonium. h.d.

Sed etſi fidem quidem ſibi inuicem dederint, vel etiam de facto contraxerint, ſi nec ante, nec poſt legitima cõiuge ſuperſtite, carnalis interceſſit copula [b], quãuis vterque grauiter deliquerit, & propterea etiam ſit imponenda pœnitentia. Matrimonium tamen contractum poſt vxoris obitum, minimè diſſoluetur.

Bonum aliquod ſubſecutum præcedens delictum, & eius pœnam non abolet. h.d.

Vſque adeò autẽ machinatio in alterius coniugum obitum adhibita inter ſuperſtites machinatores matrimonij ſpẽ excludit, vt ſi infidelis cum Chriſtana communicato [c] conſilio eiuſdem maritum de medio ſuſtulerit, licet poſteà per ſtudium ſuperſtitis vxoris ad fidem Chriſtianam tranſlatus fuerit, non tamen proptereà magis cũ ea nuptias legitimas cõtrahere, aut contractas retinere poterit. Nec enim huiuſmodi lucro [d], tam deteſtandum damnum Eccleſia [e] reſarciri patitur.

Animus & propoſitum diſtinguunt maleficia. h.d.

Diuerſa ratio eſt eorum, qui ad fidem conuerſi, illorum ſibi matrimonio iunxerunt vxores quos in belli certamine [f] occiderunt: eorumq́; qui conuerſas duxerunt, quarum infideles maritos ſimili modo interfecerunt: nam cum tales virorum defunctorum interitum ſpecialiter non quæſiuerint [g], & matrimonium inter huiuſmodi perſonas licitè poteſt contrahi, & ſic coniuncti diuortium poſtulare nequeunt.

Punitur affectus, licet non ſequatur effectus. h.d.

Sed etſi machinationem adhibitam in necem coniugis effectus conſequutus non fuerit [h], ſi inſidiator alteri

licet ex quadam. de teſti. Sed quid ſi interuenit effectus mortis ſine machinatione cum propoſito contrahendi cum coniuge ſuperſtite, nunquid poterit cum ſuperſtite coniuge contrahi per eum qui interfecit? Reſpon. affirmatiuè. cap. laudabilem. de conuerſ. infid. Imo ſecundum Abba. in cap. ſuper eod. de eo qui dux. quam, &c. & in capit. j. de conuerſ. infidelium, etiã ſi quis aliquem eo propoſito interfecerit vt vxorem ducat, idem erit dicẽdum: quia machinatio vnius tantum ſine adulterio non ſufficit ad impediendũ. not. in §. fornicationis. ſ. eod. quanquàm Innocen. aliter ſentiat. Et facit contra eum quod legitur de Dauide & Berſabe, vt no. in cap. olim. ij. de offic. deleg. vbi Dauid machinatus fuit in mortem Vriæ, & tamen habuit eius vxorem in coniugem, ſed fortè hoc ex permiſſione diuina & in figura: argu. cap. gaudemus. eo.

a Dederint. Quæ tamen datio non valet: quia inducit votum captandæ mortis. Simile de promiſſione beneficij vacaturi, & ſic de matrimonio ſpirituali. capit. ij. de conceſſ. præbend.

b Copula. Et ſic not. quòd non ſecuto effectu, affectus non punitur. fac. cap. fin. de ſponſ. & quod not. ſ. in verſicu. machinati. & in capit. fin. de eo qui duxit quam, &c. vnde ſumitur.

c Communicato conſilio. Secus non communicato: quia vnius tantum machinatio non non ſufficit, vt ſ. §. proxi. in notula ſuper verbo machinati.

d Lucro. Nota ergo quòd non debet quis delictum committere propter bonum ſpirituale quod inde ſequitur. facit cap. quod ait. & quod ibi nota.

diſtin. xiiij. & c. non magno. ne elet. vel monach. & xxxiij. q. c. ſi dicat. & j. q. j. ca. non eſt putanda. & cap. ſuper eo. de vſur. & xxij. q. ij. c. ne quis arbitretur.

e Eccleſia. Nota magnam poteſtatem quam habet eccleſia, poteſt enim ratione delicti inducere nouum impedimentum habile ad impediendum, & dirimendum matrimonium poſtea contractum. Simile in cap. fin. de eo qui dux in matri. &c.

f Certamine. Puta dum certant pro patria, & ſic dant operam rei licitæ. nam vſque adeò pro patria pugnare licet vt pater in filium, filius in patrem inſurgere debeat. l. minimè. ff. de relig. & ſump. fune. & maritus in vxorem xxviij. q. j. capit. vxor. in fin. quod facit ad q. an filius poſſit occidere patrem bannitum, ſtante ſtatuto de bannitis impunè offendẽdis, de qua per Abb. in ca. j. de conuer. infid. poſt Bart. in d. l. minimè. & in l. amiſſione. ff. de cap. dimi.

g Quæſiuerint. Nã ad hoc vt matrimoniũ impediatur duo requiruntur copulatiuè, ſcilicet affectus cum opere ſubſecuto. facit l. ij. in fin. ff. de cond. & dem. Sed quid ſi ratum habuerit eos interfectos? idem videretur: quia in maleficiis ratihabitio retrotrahitur, & mandato comparatur. l. j. §. ſed & ſi cum quis. ff. de vi & vi arma. Communiter contra. Nam edictum de matrimonio eſt prohibitorium. cap. cum apud. de ſponſ. & ratihabitio non retrotrahitur niſi concurrentibus extremo à quo, & ad quod habilibus, quod non eſt hic. vt declarat Abb. in cap. j. de conuerſ. infideli.

h Non fuerit. Punitur ergo affectus licet effectus non fuerit ſecutus: quia licet non perfecerit quis

ſufficit

superuixerit, spe coniugij perpetuo destitutus, ad secũdas nuptias nunquàm aspirare poterit[a], sicut & in iis accidit, qui incestum admiserunt[b], sacerdotem interfecerunt[c], & aliis pluribus[d] casibus.

Secundæ nuptiæ absque timore infamiæ intra annum luctus possunt celebrari, sed non debent benedici quocunque tempore contrahantur. h.d.

Illud quoque admonendi sumus, quibus casibus secundarum nuptiarum permissa est celebratio, minimè verendum esse nupturis, ne si intra annum luctus ad secunda vota transeant, aliqua notentur infamia[e]. Cum enim secundum Apostolum[f] mulier viro mortuo sit ab eius lege soluta, eiusdem sententia, & authoritate, omnis legalis infamia censetur abolita[g], cum in his presertim seculares leges non dedignentur sacros canones imitari[h]. Vir tamen & mulier ad bigamiam[i] transiens, non debet à presbytero benedici, quia cum semel benedicti[k] fuerint, huiusmodi benedictio iterari[l] non debet.

DE REBVS *sacris, sanctis, & religiosis.*

Titulus sequens solum sub ordinat sequentia ad præcedentia. hoc dicit.

SAcramentorum breuiter explicato tractatu, illorumq; sectione, ac natura cognitis, trãseamus[m] iam ad res sacras & sanctas, quales[n] sunt Ecclesiæ, altaria, sanctorum in his conditæ reliquiæ, vasa, vestes, &

sufficit peruenisse ad actum propinquum nec per eum stetisse quin delictum perfecerit, de quo plenè per Doctor. in cap. j. de eo qui mit. in poss. & in cap. j. de præsumpt.

a Poterit. cap. j. eodem.

b Admiserunt. c. j. & per tot. de eo qui cog. consang. qui tamen si contrahant valet matrimoniũ, vt habetur in capit. transmissæ. d. tit.

c Interfecerunt. c. ij. de pœnit.

d Pluribus. De quibus habes. not. in ca. ij. de pœnit. an autẽ inter hos sint pœnitentes. not. in capit. hoc ipsũ. xxxiij. q. j.

e Infamia. Quam ei lex ciuilis infligit, qui intra annum luctus nubit. l. consensu. §. si verò. C. de repud. l. liberorum. §. j. ff. de his qui not. infam. & per Abb. in c. ecclesia sanctæ Mariæ. de constit.

f Apostolum. Nota quòd dicta Apostoli sunt præferenda legibus ciuilibus etiam in decisionibus causarum, quod satis procedit in spiritualibus. faciũt no. per Doctor. in cap. ecclesia sanctæ Mariæ. de constit.

g Abolita. Etiam in foro ciuili ex quo per ecclesiam, & ex licentia Apostoli remissa est: arg. cap. per venerabilem. & ij. quæst. iij. §. hinc colligitur, & ampliabat quod hic dicitur Ioan. And. dicens extendi ad omnes leges ciuiles quæ ex aliqua causa prohibent matrimoniũ, & propterea correctum esse hodie quod disponitur. C. de interdict. matri. inter pupil. & tut. eius, & C. si rector prouinciæ, &c. quod est communiter receptum. Sed cum lege ciuili præter infamiam multæ aliæ pœnæ infligantur transeuntibus ad secundas nuptias, vt apparet ex l. j. & ex l. ij. & in l. fœminæ. & in l. hac edictali. & l. fi. & Auth. iisdem pœnis. C. de secun. nupt. & in Authen. de restit. & ea quæ patit, & in Auth. de nuptiis. §. quia verò hactenus. & in l. omnem. C. ad Tertul. quæri potest vtrùm omnes hodie sint sublatæ per ca. pen. & fi. de secun. nupt. vnde hic sumitur. Abb. in d. c. fi. tenet affirmatiuam, quod quidam admiserunt, quando ex secundis nuptiis oritur incertitudo prolis. Sed Bart. in l. j. C. de secund. nupt. & in l. liberorum. ff. de his qui no. infam. distinguit inter pœnas quæ sunt impositæ in odium secundi matrimonij, seu propter nubentis festinationem, & eas quæ sunt inductæ fauore filiorum, & primas quidem dicit sublatas, secundas autem non, & hæc receptior.

h Imitari. cap. j. de nou. oper. nunc. c. fi. de secund. nupt. cum ibi not. Sic contra in causa ecclesiastica possumus vti legibus secularibus. vt habetur in cap. j. de nou. oper. nunc.

i Bigamiam Nota quòd nõ solum vir, sed etiam mulier dicitur transire ad bigamiam.

k Benedicti. Sed quomodo benedicti cum possit esse quòd alter tantum fuerit benedictus? Respon. quia coniux alias benedictus in primo matrimonio communicat suam benedictionem secundo coniugi: arg. c. quòd in dubiis. de consec. eccl. vel alta. Sed hęc non videtur bona ratio eum maritus cõmunicet vxori solas actiones spirituales, non passiones, vt no. in cap. j. de cogna. spir. in vj. & in c. Martinus. eo. tit. in antiquis. Vnde potest dici quòd hæc pluralitas resoluitur in singularitates: ar. no. in l. hæredes mei. §. cũ ita. ff. ad Treb. & l. falsa. §. fi. ff. de cond. & demon.

l Iterari Qua autem ratione prohibeatur iterari. not. in c. si vir. de secun. nupt. & hoc intellige nisi sit consuetudo in contrariũ, & Papa toleret, licet cõtra sit, quod no. in c. leges. dist. iiij. sed illud nõ procedit in sacramentalibus secundum Abb. in d. c. si vir.

DE REBVS SACRIS, *sanctis, & religiosis.*

m TRanseamus iam. Iusta ordinem promissum in principio libri.

n Quales. Nota quæ res dicantur sacræ & sanctæ.

Vt sunt

similia ad diuinum cultum principaliter comparata. Paulò mox & de religiosis dicturi, vt sũt[a] religiosæ domus, Xenodochia, cœmiteria, & sepulturæ.

DE CONSTRVendis, consecrandis, & reparandis Ecclesiis, & altaribus.

Non licet celebrare, nisi in templis cõsecratis, nisi ex priuilegio, vel ex causa necessitatis. h.d.

Ecclesiá hoc loco accipimus nõ tam Christianorum multitudinem, fideliumq; congregationẽ, quàm manufactum ipsum templum[b] Dei, & orationis domum, ab eo quod continetur eius quod continet sumpta denominatione[c]. Sicut[d] ergo non alij quàm sacrati Deo sacerdotes sacraméta ministrare debent, sic non in aliis quá in Domino consecratis locis, cum suis altaribus, vasis, vestibus, & reliquis ad diuinum cultum explendũ vtensibilibus, itidem consecratis, sacrificia offerre licet[e]. Nisi quis super hoc specialī sit priuilegio munitus, vel summa coëgerit necessitas, vtpote, quia cõbusta sit Ecclesia, quo casu donec illa restauretur, in capellis[f] cum sacrata tabula celebrari poterit.

Constitutis in itinere, licet celebrare sub dio, & celebrans in priuatis domibus est deponendus. hoc dicit.

In itinere quoq; constitutis Ecclesia non reperta sub dio[g], siue in tentoriis, si tabula altaris, cæteraq; sacra ministeria adfuerint, missarum solennia celebrari permittẽdum erit, alioqui si quis in oratoriis intra priuatas domos constitutis, sine consensu Episcopi hoc facere ausus fuerit, deponendus erit[h].

Ponit causas ædificandi nouam ecclesiam. h.d.

Construuntur autem Ecclesiæ, vel ob incrementum populi, vel ob commoditatem plebiũ, vel certæ vniuersitatis intuitu, aut in pastoralis dignitatis priuilegium.

Episcopus excrescentibus fidelibus potest nouam ecclesiam construere. h.d.

Ob incrementũ populi tunc noua constituenda est Ecclesia, cum certis in regionib[9] adeò multitudo[i] fidelium excreuit, vt illorum curæ vnica sit impar ecclesia.

Ob incrementum populi diuidi possunt ecclesiæ. h.d.

Sicut enim ea ratione vnus Episcopatus in duos, Antistitis acceden te voluntate diuidi potest: Sic etiam Episcopus de baptismalibus, & parochialibus Ecclesiis Rectorum accedente consensu facere potest, quod cum factum fuerit, illa pars populi, quæ nouis Ecclesiis supponitur à iure prioris Ecclesiæ absoluetur[k].

a Vt sunt. Nota quæ dicantur res religiosæ.

DE CONSTRVendis, consecrandis, & reparandis ecclesiis, vel altaribus.

b Templũ Dei. Est igitur ecclesię nomen æquiuocum, nunc dicitur congregatio malignãtium. Vnde Psalm. in ecclesiam malignantium non introibo: nunc fidelium collectio, vt hic, & in cap. ecclesia. de consecr. distin. j. nunc corpus Christi. j. quæst. j. in ecclesia. & xxvij. q. ij. cap. sed illud. Item prælatura ipsius ecclesiæ. cap. quoniam ne præla. vices suas. Item obuẽtiones ecclesiasticæ, vt cap. fi. vbi de hoc not. eod. titu. Item murorum ambitus. cap. de fabrica. & ca. ecclesia. de consecr. dist. j.

c Denominatione. fac. l. ius pluribus. in fin. de iusti. & iur. l. voluit. §. quod ait. ff. de inter. actio.

d Sicut ergo .j. q. j. capit. sicut. cum sequent.

e Licet. cap. tabernaculum. & cap. missarum. de consecrat. distin. Contra ca. ecclesię. de immun. ecclesi. vbi celebratur etiam in ecclesia nõ consecrata. Sol. ibi erat de proximo cõsecranda, hic de locis in quibus nulla spes consecrationis. facit l. penult. ff. de milit. testa. & l. ligni. ff. de legat. iij. Vel potest celebrari in basilica de licentia episcopi, & non aliter. cap. nullus. ca. vnicuique. cap. clericos. de consec. dist. j. secundum Abb. in d. cap. ecclesiæ.

f In capellis. Id est, in oratoriis non consecratis: vt no. in ca. concedimus. de consecrat. dist. j. in quibus sine permissione episcopi celebrare non licet. cap. vnicuique. & cap. missarum. d. dist. j. Et hæc nomina oratorium, basilica, & ecclesia, interdum sunt æquiuoca, vt per Abba. in cap. fi. de eccle. ædifi. Sed quid opus est hac concessione? fortè tempore d. c. concedimus. vnde hic sumitur capellæ non erant consacratæ. vt ibi nota.

g Sub dio. Id est, sub aperto aëre: vt not. in c. cõcedimus. de consecr. dist. j.

h Erit. ca. clericos. de consecr. dist. j.

i Multitudo. xvj. q. j. cap. præcipimus. & cap. nulli. dist. xcix. & hoc de consensu episcopi, si regio in qua multitudo fidelium crescit spectat ad aliquem episcopum: vt in ca. multis. xvj. q. j. & not. in d. c. præcipimus. & cap. quoniam Ioannes. de decim.

k Absoluetur. xvj. q. j. cap. præcipimus. fac. l. j. C. de Metrop. Bery. lib. xj.

In vna

Plures baptiſmales Eccleſiæ non debent fieri ſub vna terminatione, & terminationis controuerſia dirimenda eſt iudicio plebium, vel ſorte. h.d.

Plures tamen baptiſmales Eccleſias in vna terminatione [a] facere non poterit. Quòd ſi de terminatione duarum matricum Eccleſiarum contentio fuerit, plebes [b] vtrarumq; diſcernent [c]: quòd ſi non conuenerint, Dei iudicio [d] cõtrouerſia diſcernetur.

Non eſt periurus Epiſcopus, fabricans Eccleſiam, licet iurauerit non alienare Eccleſiaſtica. hoc dicit.

Nec quicquam Epiſcopo obſtiterit, quòd de rebus Eccleſiæ non alienandis iurauerit [e]: nam, & tali non obſtante iuramento [f], populo indigenti [g] ſuper baſilicarũ inſtitutione ſalubriter prouidere poterit, & debebit [h].

Ob commoditatem plebium noua Eccleſia ædificari poteſt, quæ tamen matrici honorem exhibere debet. h.d.

Plebium commoditas tunc nouam ædificare ſuadet Eccleſiã, cum parochianorũ pars adeò diſtat à veteri, vt certis temporibus nõ ſine magna difficultate [i], & periculo illam adire, & ibi congruis temporibus diuinis intereſſe & ſacramenta percipere poſſint: quo quidem caſu maximè [k] ſi miniſtro cõmodè pro ſuſtentatione ſua prouideri poſſit, noua quidem etiã Eccleſia conſtruenda, ſed à fi

a In vna terminatione. Id eſt, intra eoſdem limites, puta quòd intra eoſdem terminos ſint duæ eccleſiæ baptiſmales, in quibus promiſcuè populus baptizari poſſit. fac. xiij. quæſt. j. vnus enim tantum debet eſſe princeps. vij. quæſt. j. cap. in apibus. & cap. quoniam. de offi. ordin. Arg. contra in l. vni. C. de Metropol. Bery. vbi in eadem prouincia ſunt duæ Metropoles ciuitates. Sed dic. aut dignitas additur rei, & procedit cõtrarium. aut perſonæ, & procedit quod hic dicitur. Sed hæc non videtur bona ſolutio, cum hic prohibeatur addi dignitas, vel qualitas etiam rei. vnde poſſes dicere quòd ſicut Imperator in eadem prouincia facit duas Metropoles, ſic Papa poteſt duas baptiſmales eccleſias facere ſub vna terminatione: aliàs autem & nemo poteſt facere plures Metropolitanas ciuitates in eadem prouincia, nec plures baptiſmales eccleſias in eadem terminatione.

b Plebes. Quaſi melius informatæ. fac. ca. videtur. qui. mat. accuſ. poſſ. & §. j. eod. titu. & cap. veniens. de teſt. in fin. & l. conſenſu. C. de repud.

c Diſcernent. Vel per arbitrium: vel per amicabilem compoſitionem, ſuperioris tamen authoritas eſt neceſſaria. cap. de cætero. & cap. ſtatuimus. de tranſact. & c. per tuas. de arbit. aliàs laicus non poſſet eſſe iudex in ſpiritualibus. & c. decernimus. cum cap. ſeq. de iudi. & eſt hic, & in c. plures. xvj. q. j. vnde ſumitur arg. quòd ſpiritualis cauſa laico poteſt cõmitti. diſt. xxiij. §. verum.

d Iudicio. Id eſt, ſortibus, quibus Dei voluntas oſtenditur. xxvj. q. ij. §. j. & cap. ſors. facit l. fi. C. com. de leg. & l. ſi quæ cautiones. & l. hæredes. §. ſi incerto. ff. famil. erciſ. & l. ſed cum ambo. ff. de iudi. & per Abbat. in cap. fin. de ſortil. & per Moder. in cap. capitulum. de reſcript.

e Iurauerit. De cuius iuramenti forma per Abba. in cap. j. eodem.

f Iuramento. Quod eſt reſtringendum ad alienationem illicitam, non autem trahendum ad neceſſariam: vt per Doctor. in cap. fin. eod. & in cap. vt ſuper. de reb. eccleſ. non alienan. & in cap. extirpandæ. §. quia verò. de præben. Idem eſſet dicendum in alienatione quæ fieret ad vtilitatem eccleſiæ: nam neceſſitas, & vtilitas in hoc æquiparantur. xij. quæſt. xj. cap. ſine exceptione. facit quod in ſimili not. Innocent. & alij in capit. cum omnes. de conſtit. reſtringitur ergo iuramentum ad limites iuris: vt latè per Abbat. in d. cap. fi. Sed an idem ſit de iuramento quod præſtatur hodie à prælatis de non alienando Rom. Pontifi. inconſulto? quidam quòd ſic. Commun. contra, pro quibus eſt illa ratio quòd recipiens tale iuramentum videtur ſibi reſeruare conſilium, vt patet ex forma & vi verborum. Sed aſtrictus ad petendum conſilium ſuper aliqua re, non poteſt etiam licitè de illa re diſponere conſilio non petito. capit. cum in veteri. de elect. & cap. cum olim. de arbitr. & in ca. nouit. de his quæ fi. à prælat. & not. in cap. ſi pro debilitate. de offic. delegat. Sed prædicta vera, niſi neceſſitas immineret, vel eſſet modica res: vt per Abbat. in d. cap. fin. & in capit. olim. de reſtitut. ſpolia. & dicetur. infra. de reb. eccleſi. non alien. in §. terrulas.

g Indigenti. Ex qua cauſa indigentiæ poteſt conſtitui eccleſ. etiam in præiudicium alterius. facit cap. iij. & cap. fin. eod. & xvj. quæſt. j. capit. præcipimus. & quæſt. vij. cap. eccleſ.

h Debebit. Etiam conſtituta dote ſecundum vnum intellectum. capit. fin. eod. vt ibi per vtrunque Abbat.

i Difficultate. Difficultas ergo aliquid interdum inducit, quod regulariter prohibetur. facit cap. ad audientiam. j. eod. & diſtin. lxiij. capit. cum longè. & diſtinct. xciij. cap. iſta. cum alleg. in d. cap. ad audientiam.

k Maximè. Hoc ideò dicit: quia ſi immineret periculum animarum, etiam quòd à veteri eccleſia non poſſent miniſtro neceſſaria ſubminiſtrari, nihilominus deberet noua eccleſia conſtrui. ſecundum Hoſtien. & dicetur. j. §. quacunque.

liali matrici [a] Ecclesiæ, pro facultate loci competens honor [b] exhibendus erit.

Vniuersitatis intuitu potest noua ecclesia ædificari, reputa pro leprosis. h.d.

Vniuersitatis intuitu noua Ecclesia ædificari permittitur, veluti cum plures [c] simul leprosi sub communi vita congregati fuerint. Iis enim quòd Ecclesia cum cœmeterio [d], & quod proprio gaudere valeāt priuilegio, permittendum erit. Cauebunt tamē hi, vt iniuriosi veteribus [e] Ecclesiis de Iure parochiali nequaquam existant. Nec enim quod eis ob pietatem indulgetur ad aliorum [f] iniuriam flecti conuenit.

Episcopo conceditur pro sepultura propria ecclesiam ædificare, aut nouum monasterium construere. h.d.

Episcopo quoque in sua [g] parochia [h] nouam Ecclesiam ædificare permittitur [i], sed multum intererit Ecclesiam monasticis informandam regulis construat, an verò ex alia causa, & fortè pro propriis erigere velit sepulturis [k]. Cum primo casu eandem ex rebus Ecclesiæ [l] cui præsidet vsque ad quinquagesimam [m] tantum partem dotare debeat. Secundo verò nō amplius,

a Matrici. Cathedrali vt per Abb. in c.fi.de offic. Archipresbyt. vel baptismali. cap. ex transmissa, vbi not. de renunc. vel intellige de ecclesia à qua nouè sub ministrantur necessaria: nam hoc verbum sumitur secundum subiectam materiam: vt not. Abb. in capit. venerabili. de verbor. significat.

b Honor. Sed in quo consistet huius honoris exhibitio? quidam in eo quod antiquior ecclesia efficit patrona, & clericum instituendum præsentabit in noua, quod satis admitti posset, si solum in quo ædificata est noua ecclesia esset in dominio veteris, licet laicus ædificet propriis sumptibus: quia tunc ambo erunt patroni, & ambo præsentabunt: vt not. in c. ad audientiam. eod. & in c. piæ mentis. xvj. q. vij. secus si nihil conferret, licet noua ecclesia sit intra suos limites. Idem putandum si rector construxit capellam vel ecclesiam in solo quidem alieno, sed de redditibus ecclesiæ: quia ius patronatus acquiritur ecclesiæ non sibi & cōsanguineis. Sed non videtur quòd iste intellectus possit accommodari huic literę propter illa verba, *Pro facultate loci*, ideò exponè quod debeat aliquid præstari annuatim in signum subiectionis: argu. cap. omnis anima. de censib. moderandum arbitrio episcopi, vel aliter: vt per Abb. in d. ca. ad audientiam.

c Plures. Puta decem. x. q. iij. c. vnico. vel etiā plures dummodò velint ecclesiam dotare: argu. ca. nemo. de consec. dist. j. & j. eo. §. quacunque. Imo vnus leprosus permittetur si vellet dotare secundum Ab. in cap. ij. eod. Sed tunc non diceretur constructa ecclesia gratia vniuersitatis. argu. hic quòd tales leprosi faciunt collegium licitum, de quo per Abbat. in d. cap. ij.

d Cœmeterio. Argu. quòd tales leprosi non debeant cum aliis sepeliri: quia aliàs ista concessio non haberet causam rationabilem. habetur in cap. sacris. de sepult.

e Veteribus. Veteres enim ecclesiæ propter nouas lædi non debent, xvj quæst. j. cap. quicunque. modicum tamen damnum respectu decimarum ex rationabili causa substinere debent: argu. §. proxi. supra eod. & cap. ad audientiam. j. eod.

f Aliorum. Priuilegium enim est strictè intelligendum, quatenus concernit præiudicium tertij, etiam quòd sit concessum causa pietatis, quod not. fac. xxij. quæst. ij. primum. l. nam hac natura. ff. de condit. indeb. l. nec auus. C. de emancip. lib. & l. ij. §. si quis à principe. ff. ne quid in loco public. cum alleg. in cap. ij. eod.

g In sua. Secus ergo si quis vellet vti hoc priuilegio extra suam diœcesim. Sed quid si vellet magnificare ecclesiam in sua quidem diœcesi constitutā sed exemptam? Respond. secundum Anto. quòd permittitur, licet enim non sit de diœcesi, est tamē in diœcesi, cap. pe. de offic. ordin. sequitur Abb. in capit. penult. de donat.

h Parochia. Id est, diœcesi. vt in capit. penul. de donat. vbi Abb. & in cap. penul. de rapt.

i Permittitur. Sed an hęc permissio debet intelligi accedente consensu capituli? & non videtur hoc necessarium. sufficit enim hoc à iure semel concessum fuisse: argu. l. j. C. de thesau. lib. x. & l. quæ sub conditione. §. fin. ff. de cond. instit. de hoc vt plenè habetur in cap. penul. de donat. & xij. q. ij. cap. bonæ. & in cap. pastoralis. de his quæ fi. à præl. quibus locis magis communiter cōcluditur, quòd à principio episcopus non potest de nouo cōstruere monasterium, nec ecclesiam secularem iam constructam monasticis regulis informare, sine consensu capituli. & ita procedit. xij. quæst. ij. cap. si episcopus. Sed postquam hæc acta sunt sine consensu capituli, potest solus hanc donationem facere, quando tamen est necessaria. d. c. pen. quod declarat hunc §.

k Sepulturis. Potest enim episcopus sepeliri etiā extra cathedralem ecclesiam: vt per Abb. in c. pen. de donat. Et est hic argu. quòd impensa funeralis episcopi est facienda sumptibus ecclesiæ, & non de proprio patrimonio, de quo vide per Abbat. in cap. vt prætéritæ. de electio.

l Rebus ecclesiæ. Vel etiam de rebus mensæ suæ: vt in cap. pen. vbi declarat Abb. de donat.

m Quinquagesimam tantum. Sed de quibus rebus dabitur ista quinquagesima? Hugo. in c. bonæ, xij. q. ij.

quàm centesimam conferre [a] licebit, ea quoque adhibita cautela, vt vnam tantummodo ex his duabus, remunerationem eligat [b].

Quæ seruari debent in construenda Ecclesia, vel consecranda, & quòd Ecclesia indotata consecrari non debet. h.d.

Quacunque tamen ex causa noua extruenda sit Ecclesia, obseruandum est in primis vt ciuitatis Episcopus, sine cuius assensu id inchoari non debet [c], ad locum veniat, in quo crucem [d] ipse figet, & publice atrium designabit, nec illam anteà patietur ædificari, aut munus impendet consecrationis, quã dotem [e] basilicæ, & obsequium ipsius per donationem chartula confirmatam accipiat, quæ ad luminaria, & ad custodiam, & custodũ stipendia, sufficere valeat [f].

Construenti nouam Ecclesiam, potest nouum opus nunciari. hoc dicit.

Sed si quis dum noua construitur Ecclesia, aut proprium Ius imminui, aut sibi quoquo modo noceri existimet, noni operis nunciatione [g] consulere sibi poterit, post quam si legitima non sit impetrata remissio [h], quidquid ædificatum fuerit, siue illud Iure, siue iniuria [i], omninò ædificantium impensis destruendum [k] erit, negotiumq; ipsum secundum legum [l], & canonũ statuta terminabitur.

Qui præter Episcopi consensum ecclesiam construit, facit iacturam iuris patronatus. h.d.

Diuersum statuetur in ea, quæ præter Episcopi cõsensum constructa fuerit: hęc enim si nemini nocet, destruẽda quidem non erit [m], sed ob superioris neglectum [n]

xij.q.ij.quòd de fructibus annuis. Sed communiter tenetur quòd etiam de proprietatibus possit dari, imo secundum Abb. in cap. pen. de donat. hoc erit cathedrali ecclesiæ expedientius. Sed an aliquod ius retinebit ecclesia cathedralis in ista quinquagesima vel centesima? Respon. secundum Goff. directum dominium, quod tamen secundum Ioã. And. & Abb. non videtur in re probari.

a Conferre. Scilicet donatione inter viuos, non autem testamento, secundum Archid. in cap. quia Ioannes. xij. q. v. & Abb. in c. pen. de donat. vbi diffusè de ratione differentiæ.

b Eligat. Vt capit. bonæ. in fi. xij. q. ij.

c Non debet. Facit cap. pastoralis. de priuileg. si tamẽ nollet consentire posset recurri ad superiorem. argu. cap. nullus. de iur. patro. & per Ab. cap. ij. eod. in fin. & fac. j. quæst. ij. ca. placuit. de consec. dist. j. cap. nemo. xvj. q. vlt. cap. piæ. & cap. Frigentius. cap. cum sicut. de consec. ecclesi. vel alta. Auth. vt determi. sit cleri. num.

d Crucem. Authẽ. de mona. §. illud. & orationes episcopus dicet. Auth. de eccle. titu. §. si quis autem voluerit.

e Dotem. Vt s. de iur. patr. post princ. Sed quid si dotis constitutio fuit omissa in fundatione? Resp. debet constitui in consecratione. Sed quid si & in consecratione fuit omissa dotis constitutio? Resp. quidam quòd cogendus est qui consecrauit. sed secundum Abb. in cap. cum sicut. de consecr. eccle. vel alta. est prius ex quasi contractu conueniendus & cogendus is, qui cõsecrari fecit, & obligatio transibit in hæredes vt ibi not.

f Valeat. Nisi ex necessitate construeretur, quo casu posset construi sine dote: vt not. s. eod. §. plebium. & hoc casu instituereretur in ea sacerdos qui sibi victum manibus & industria, & eleemosynis quæreret: arg. cap. clericus victum. dist. xcj. & tenet Abb. in cap. ad audientiam. j. eod.

g Nunciatione. cap. j & c. ij. de nou. oper. nunci.

h Remissio. Vel nisi notorium sit de nõ iure nunciantis. vt per Abb. in cap. j. de nou. oper. nunci. & hæc remissio quandoque fit expressè, quandoque tacitè, puta morte nunciantis: vt ff. de nou. oper. nunc. l. non solum. §. sciendum. Sed quid si denunciator non vult remittere nunciationem? Respon. vt not. in cap. ij. de nou. oper. nunc.

i Iniuria. l. ij. & l. prætor. §. ait prætor. ff. de nou. ope. nunc. & cap. j. vbi not. de nou. oper. nuncia. & est simile in excommunicatione quæ semper tenet, siue iusta sit siue iniusta. xj. quæst. iij. cap. j.

k Destruendum erit. Sed imo contra, nam attentata post appellationem extraiudicialem nõ veniunt irritanda nisi sint contra ipsam appellationem, & nisi prius iustificetur appellatio. cap. cum nobis. & quod ibi not. de elect. & in ca. bonę. de appel. & c. non solũ. de appell. in vj. ergo cum nunciatio sit huiusmodi, deberet expectari finis denunciationis ante, quàm deueniri deberet ad destructionem. Sol. Abb. in capit. j. de nou. oper. nunc. quòd speciale est hoc in hac nunciatione ob rixas euitandas, & quia tractatur de modico pręiudicio: nam intra tres menses nuncians probare debet de iure suo. l. j. C. de nou. oper. nunc. & ob neglectum iudicis, quæ rationes non militant in appellatione extraiudiciali.

l Legum & canonum. Nota duo ex hac litera. Primum quòd in causa ecclesiastica possumus leges seculares allegare, & ꝙ potest vtriusque iuris dispositio allegari, de quo latè habetur. in c. j. de no. ope. nũc. & in c. cum ecclesia sanctę Marię. de conse.

m Non erit. Et hoc probat Abb. multis iuribus in cap. j. in fi. de nou. ope. nunc. quidquid ibi dicat glo. & videtur tex. in c. cum olim. ij. de priuil.

n Neglectum. Accipe actiuè, id est, quia neglexit. & fac. c. cum olim. ij. vbi Abb. de priuileg.

Doribus.

exclufo Iure patronatus cum dotibus [a] fuis Epifcopalibus iuribus [b] applicabitur.

Ecclefia debet quanto poteſt citius conſecrari. h.d.

Baſilica igitur legitimè extructa non antè facris eſt deputanda myſteriis, quàm munus conſecrationis acceperit [c], quod, ne qua diuino cultui afferatur mora quanto poterit citius [d] conficiendum erit.

Ecclefia conſecranda eſt ab Epiſcopo, qui prius baptizauit incolas regionis, vbi conſtructa eſt. hoc dicit.

Et ſi dubitetur à quo dedicanda ſit, illud exquiri oportebit, cuius ciuitatis Epiſcopus antequam fundaretur, incolas baptizauerit [e], & ad cuius conſignationem ſub annua deuotione concurrerint [f], atque is etiam ad conſecrationem vocandus erit.

Ecclefia ſemel conſecrata non debet amplius conſecrari. h.d.

Eccleſiæ autem vel altari ſemel Deo conſecratis, non debet iterum conſecratio adhiberi, quia velut infans à ſacerdote ritè baptizatus non debet iterum baptizari [g], ita nec locus ſemel Deo dicatus, iterum conſecrari.

Non dicitur iteratum quod ſemel factum ignoratur. h.d.

Planè ſi de Eccleſiarum, vel altarium conſecratione dubitetur, nec de ea, aut ſcriptura [h] appareat, aut teſtes [i] exiſtant, ſine vlla dubitatione erunt conſectanda. Nec talis trepidatio iterationem facit, quia iteratum dici non poteſt, quod ſemel eſſe factum ignoratur [k].

Ecclefia polluta debet reconciliari. h.d.

Sed ſi Eccleſia [l] aut ab igne exuſta [m], aut fuſione ſanguinis [n], vel

a Dotibus ſuis. Quas non poterunt ædificatores retrocedere, & ad ipſorum vtilitatem conuertere, ſecundum Abb. in cap. cum olim. ij de priui.

b Iuribus. Non vt epiſcopus diſponat ad vtilitatem propriam, ſed ſicut de aliis eccleſiis, quia habebit ipſe collationē, & alia iura epiſcopalia. x. q. j. c. regenda.

c Acceperit. Niſi tamē epiſcopus permiſerit. cap. miſſarū. de conſecr. diſt. j. ne ſit cōtra id quod habetur j. de immu. eccleſi. §. ſed & conuiuia. in fine.

d Citius. cap. ſi. de conſec. eccle. vel alt.

e Baptizauerit. Qd officium pertinet ad epiſcopum alio non apparente. fac. cap. j. de relig. dom. & nota quod per exercitium vnius iuris ſeu articuli comprehenſi ſub vniuerſo, infertur ad poſſeſſionem iuris vniuerſalis. Sed contra videtur. cap. auditis. & cap. olim. de præſcrip. vbi exercens certa iura epiſcopalia ſolum præſcribit in illis quæ exercuit. fac. not. per Bald. in l. j. §. ſi quis. ff. de itin. actuq; priua. fac. cap. cum contingat. de decim. & cap. cum conſuetudinis. cum ibi not. de conſuet. Sol. ex mente Inn. & Abb. quòd hoc quod dicitur hic procedit, vbi per ius commune non fundatur intentio alterius: quia tūc per poſſeſſionem vnius articuli probatur poſſeſſio vniuerſalis: quia nō apparebat quòd hic locus eſſet alterius: ſed ſi alius aduerſarius haberet fundatam intentionem in iure communi: quia eſſet clarum quòd eſſet poſſeſſum ab alio ius aliquid in ſua diœceſi, tunc procedunt contraria, & ad hoc vide Inno. in c. cum dilectus. de cappel. monacho.

f Concurrerint. Id eſt, chriſmati fuerint, & ſic nota quòd epiſcop' quolibet anno debet tenere chriſma: vt per Abb. in cap. j. de relig. domi. Sed an iſta duo copulatiuè requirantur ad hoc, vt id quod hic dicitur habeat locum? an ſufficiat alterum? Reſp. alterum ſufficit, ſecundum Innoc. & Abb. in d. cap. j. licet quidam contra. Quid ſi nullus epiſcoporum exercuit aliquam iuriſdictionem? Reſpon. ſuperior ipſorum litem dirimet, & cui voluerit id ius concedere poterit, vel etiam pro ſe retinere, ſecundum Hoſt. & Abb. in d. cap. j. arg. c. quoniam. de decim.

g Baptizari. diſtin. lxviij. capit. ſicut. & xxxij. q. vij. c. quemadmodum. & de conſecrat. diſt. j. cap. eccleſiis.

h Scriptura. Argu. quòd id quod ſcriptura vel teſtibus probari non poteſt, pro infecto haberi debet. l. ſi maior. C. com. diuid.

i Teſtes. Sed an ſufficiat vnus teſtis. reſpond. ſic, velut & in baptiſmo. capit. paruulos. de conſecrat. diſt. iiij. niſi eſſemus in contradictorio: vt not. in cap. ſolennitates. de conſecr. d. j. etiam quòd eſſet teſtis de auditu. Item ſufficeret liber eccleſiæ vel lapis inciſus xxiiij. q. ij. cap. ſanè ij. vbi not. & no. in d. cap. ſolennitates. & per Abb. in c. propoſuiſti. de conſecrat. eccleſ. vel alta.

k Ignoratur. Sic c. ſolennitates. de conſecra. d. j. vnde ſumitur, & in cap. ij. de baptiſm. Argu. contra clericum qui non recordatur vtrum dixerit aliquam horam quòd debeat illam dicere de nouo in dubio. fac. l. in lege. ff. de contra. emptio.

l Sed ſi, &c. Not. in hoc §. caſus in quibus eccleſia debet reconſectari vel reconciliari, & de materia in cap. eccleſiæ. de conſecrat. diſt. j. & not. in ca. propoſuiſti. de conſecrat. eccleſ. vel altá. & in hoc differt res inanimata ab animata, quæ nunquam reconſecratur: vt per Abbat. in cap. j. eod. vbi de ratione diuerſitatis.

m Exuſta. Pro maiori parte. aliàs ſecus: vt not. in cap. eccleſiis. de conſecrat. diſt. j. quod intellige vt per Abbat. in cap. propoſuiſti. de conſecrat. eccleſi. vel altaris.

n Sanguinis. Humani & iniurioſi. fac. ca. tuarum. in princ.

in princ. de priuil. vnde si ibi sanguis humanus casu effundatur, puta, quòd quis minorationem faciat, vel si occidatur canis, Ecclesia non est reconcilianda, vt not. in c. vni, de consecr. Eccles. vel altar. in vj. & per Abb. in ca. proposuisti. eod. tit. Sed quid si vulneratus extra Ecclesiam in Ecclesiã fugiens sanguinem ibi spargat? resp. non est reconcilianda; vt not. in d. cap. j. secus econtrà. Quid si homo occidatur in tecto, puta sagitta, secundum Hug. non facienda reconciliatio; quia id videtur factum extra Ecclesiam. Eadem ratione, si in cella, vel spelunca fuerit facta effusio. Sed quid si sanctus ibi occidatur? videtur Ecclesia sanctificata non polluta. dic quòd est reconcilianda, licet non lauanda: vt no. in d. cap. j. Quod si fuerit commissum homicidium sine sanguinis emissione puta: quia fuit quis suspẽsus? Resp. adhuc debet reconciliari, vt capit. proposuisti. de conse. Eccles. vel alta. & not. in cap. j. eo. in vj vbi de hoc latè. Item intellige si homicidium fuit violentum: secus si casuale, Abb. in d. c. proposuisti. & intellige quod hic dicitur, nõ habere locũ in modica sanguinis effusione, quod suadet verbum effusio, secundũ Ab. in d. c. proposuisti.

seminis [a], vel excõmunicati humatione [b] polluta [c] fuerit, etiam si semel anteà consecrata appareat, nihilominus diligẽtissimè expurgata iteratò consecrãda [d], vel recõcilianda [e] erit.

Propter detrimentum altaris ipsum altare non Ecclesia est iterum consecranda. h. d.

De eo dubitari [f] contigit, si altare motum [g] fuerit, aut lapis superpositus, qui sigillum [h] continet confractus [i], aut diminutus, an Ecclesia debeat iterũ consecrari? Et responsum est, ob id Ecclesiæ non esse cõsecrationem iterandam, sed ipsum solum altare denuò consecrandum [k].

Quibuscunque diebus potest Ecclesia consecrari, sed solum ab Episcopis, qui ea quæ sunt iurisdictionis possunt demandare inferioribus, secus quæ sunt ordinis hoc dicit.

Confici autem poterit Ecclesiarum, Altariúmq; cõsecratio quibuscunque [l] diebus tam dominicis, quàm priuatis, sed non à quocunque: licet enim aqua per Episcopum benedicta, per alium Episcopum, qui aquæ benedictionem nõ impenderit Ecclesia reconciliari possit: idem tamen per sacerdotes simplices fieri non poterit, quia ea quidẽ quæ iurisdictionis [m] sunt, etiã inferioribus Episcopus demãdare potest, sed quæ ordinis [n] sunt, inferioris

a Seminis. Humani, non canum. & quidam hoc intelligunt de semine fornicario; secus si vir cognosceret vxorẽ, quod tamen à pluribus non probatur: vt no. in c. j. de consecr. Eccles. vel alta. in vj.

b Humatione. c. consuluisti. de consecr. Eccl. vel altar. vbi Ab. addit alium casum videlicet si Ecclesia fuisset consecrata ab eo qui esset notoriè excommunicatus.

c Polluta. Imo Ecclesia non potest pollui. ca. vestra. de cohabit. mul. & clerico. Sol. verum est quòd Ecclesia non potest peccare, non potest etiã pollui à peccatis hominum, sed ista reconciliatio fit ad terrorem, vt homines inde intelligant, quòd ex facto atroci etiam sancta polluantur, ita vt inducantur ad cogitandum quantum sit elaborandum pro expiatione proprij peccati. Vnde infertur per Doctor. quòd vbi ista fierent occultè non est opus reconciliatione. fac. not. in c. vnico eod. in vj. vbi etiã an polluto cæmiterio sit polluta ecclesia, & ecõtrà.

d Consecranda. Referas ad casum totalis exustionis, vel pro maxima parte, vel destructionis, nam his tribus casibus Ecclesia reconsecratur, Abb. in ca. proposuisti. eo.

e Reconcilianda. Differunt autẽ hæc reconsecrare & reconciliare, licet interdum cõfundantur: vt not. in cap. si motum. de consecr. dist. j. & hoc verbũ referas ad omnes alios casus exceptis tribus de quibus in notula proxima superiori.

f Dubitari. ca. j. c. quod in dubiis. c. ligneis. eo.

g Motũ. Ita quòd formam primam amiserit: vt no. in ca. si motum de consecra. dist. j.

h Sigillum. Quid sit lapis iste per Ab. in ca. j. eo.

i Cõfractus. Enormiter: secus si fuerit passus modicam rupturam vt per Abb. in c. ligneis. eo.

k Consecrandum. Imo etiam Ecclesia tota. c. si motum. de conse. dist. j. Resp. ibi, verbum consecretur exponendum est, id est, reconcilietur. Sed hæc expositio non tollit ex toto contrarium. Vnde potes dicere, quòd hodie non stamus illi textui per ca. j. eod. quod videtur illum corrigere. vel dic in d. c. j. & de hoc vide per Abb. in ca. proposuisti. eo. vbi plenè prosequitur omnes casus.

l Quibuscunque diebus ca. ij. eod. imo regulariter contra. xxj. q. j. c. de uotis. & ca. j. de temp. ord. & supra cõmu. tam ma. cõ. quàm mi. or. §. igitur. Res. hic sumus in cõsecratione rei inanimatæ, quæ est minus digna, in contrariis in consecratione rei animatæ, quæ est magis digna, & magis firma: vt per Abb. in d. cap. ij.

m Iurisdictionis. Puta iudicare, cognoscere, instituere, conferre, excommunicare, c. transmissam. vbi not. de electio. & in cap. pen. eod. fac. quod no. in cap. peruenit. dist. xcv.

n Ordinis. Puta clericos ordinare, virgines consecrare, chrisma conficere, & huiusmodi quæ

gradus clericis cõmittere non potest [a].

Non debet consecrari Ecclesia vbi sepulta sunt corpora infidelium, nisi seruata forma huius §. hoc dicit.

Illud etiam animaduertere onsecrantem oportebit, ne basilicam in qua infideliũ sepulta sunt cadauera sanctificet [b]. Sed si cõsecrationi apta videbitur, euulsis [c] inde corporibus, & rasis [d] parietibus, & tignis, cõsecrari poterit.

Festa Dedicationum Ecclesiarum debent celebrari h. d.

Solennitates quoq; dedicationum ipsarum Ecclesiarum per singulos annos erunt celebrandæ [e], ipso Domino exemplum dante, qui dum ad festum dedicationis templi celebrandum, cum reliquis populis accessit, omnibus idẽ faciendi formã tribuit [f].

Reparatio Ecclesiæ pertinet ad possessorem beneficij, & Episcopus debet de sua tertia contribuere. h. d.

Hæc de ædificandis & consecrandis Ecclesiis, vel altaribus delibasse sufficiat, nã si reparandæ sint, vel emendandæ, id oneris procul dubio ad eum, qui Ecclesiasticum possidet beneficium [g] pertinebit [h]. Sed & Episcopus tertiam partem [i] sibi obtingentem impendere debebit. Nunc de Ecclesiarum vnionibus paucis despiciamus.

DE VNIONIbus Ecclesiarum.

Quid sit vnio. hoc dicit.

VNio [k] nihil aliud est quàm duarũ pluriúmve Ecclesiarũ facta cõnexio, dicta ab vniẽdo

ministerium consecrationis desiderant. vnde fac regulam generalẽ quòd ea quæ sunt alicuius ordinis non possunt delegari non habenti illum ordinem, vnde Papa non posset dare potestatem non sacerdoti conficiendi corpus Christi, no. in ca. peruenit. dis. xcv. & per Abb. in ca. fi. de cler. ægro. & in ca. pe. eo. Sed an archiepiscopus, qui nõdum est consecratus sed solum cõfirmatus, possit suffraganeorum consecrationem alteri demandare, & non videtur, cum id per se non posset si vellet facere. dic vt per Abb. & Doct. in cap. suffraganeis. de electio.

a Non potest. Ratio diuersitatis not. in ca. pen. eod.

b Sanctificet. cap. placuit. cum pluribus seq. huius constitutionis ratio est: quia infideles viui ab Ecclesia repelluntur. xxj. dis. c. cleros. & dist. xxv. ca. perlectis, ergo & mortui: quia quibus viuentibus Ecclesia non communicat, mortuis communicari non potest. xxiiij. q. ij. ca. j. Sed quid dicemus de muliere prægnante mortua? quidam quòd sepelietur in Ecclesia: quia fœtus est pars ventris l. j §. j. ff. de vent. inspi. consueuit tamen aperiri, & fœtus extrahi, & seorsum sepeliri. fac. c. sacris. de sepult. & not. in c. Ecclesia. j. de conse. di. j.

c Euulsis. Authoritate principis vel Episcopi tantum. l. ossa. ff. de relig. fa. de conse. dist. j. c. corpora.

d Rasis. Id est, dealbatis. nam mutata forma, interimitur substantia rei. l. Iulianus. §. sed etsi quis. ff. ad exhiben.

e Celebrandæ. ea solennitates. de consec. dist. j. scilicet in ipsis Ecclesiis dedicatis, quod seruatur in hac ciuitate nostra Perusina, in qua die quintadecima Mensis Iulij celebratur dedicatio Ecclesiæ cathedralis Hierosolymitanæ, quæ & cuius capitulum occupata Hierusalẽ ab infidelibus fuit trãslatum in nostrã ciuitatem in Ecclesiam S. Lucæ, vt extant publica monumenta in dicta Ecclesia, & meminit Bart. in l. j. ff. ad munici. & cum hæc scriberem erat festum dictæ dedicationis.

f Tribuit. Nam eius operatio nostra est instructio. xj. q. j. c. Deus.

g Beneficium. Et sic non solum rector parochialis Ecclesiæ. de quo in cap. de his. eod. & xvj. q. j. cap. si monachus. sed etiam minores beneficiati in ipsa Ecclesia. fac. c. j. vbi Abb. eo. & c. fin. de his quæ fi. à ma. parte ca. & intellige deductis reditibus pro necessitatib. beneficiati. d. c. de his.

h Pertinebit. Nisi cõsuetudo aliter disponeret: vt putat quia transfunderet onus fabricæ in populũ vt est Mediolani. ar. c. ad Apostolicam. de simo. Vel nisi aliqua dispositio specialis & localis aliter ordinaret. prout videmus hodie in multis locis, imo communiter Ecclesiæ habent prouẽtus distinctos pro fabrica: vt per Abb. in c. j. eo & no. ꝙ si quis de proprio patrimonio, & non de fructibus beneficij reficeret Ecclesiam, posset repetere, & testari de erogatis Ab. in c. cũ pro causa. de proc.

i Tertiam partẽ. x. q. iij. c. priscis. cum seq. & hæc portio modo tertia appellatur, vt hic, & d. cap. priscis, modo quarta, vt xij. q. ij. c. vobis. & c. Vulteranæ. & c. quatuor. & cap. cognouimus. Sed hodie prælati neque tertiam neque quartã soluunt, nec forte aliã portionẽ de consuetudine, quæ consuetudo valet secundum Inn. in c. fi. de his quæ fi. à maio. part. ca. & secundũ Ab. in ca. i. eo. vbi etiam dicit ꝙ si aliter prouideri non potest, tenentur parochiani ex quo ibi percipiunt diuina: argu. ca. si episcopus. de offi. ordi. in vj.

DE VNIONIBVS ECCLESIAR.

k VNio. In iure, vel apud Doct. antiquos nõ reperitur diffinitio seu descriptio vnionis. Primus omnium Cacialupus eã descripsit in suo tractatu de vnionibus.

ex eo quòd plures Ecclesiæ in vnum coniungantur.

Vnio aut est perpetua aut temporalis.h.d.

Vnionum autẽ duæ sunt species [a], aut enim perpetuæ sunt, aut temporales. Perpetuæ sunt, quæ fiunt, vt sine præfinitione temporis perdurẽt. Temporales sunt quæ ad certum tempus, puta ad alicuius vitam [b] instituuntur.

Causa vniendi sunt, necessitas, & vtilitas.h.d.

Velut ergo ex causa vna Ecclesia, vel Episcopatus in plures diuidi permittitur [c], sic etiã rebus suadentibus plures Ecclesiæ in vnam coniungi possunt [d]. Causæ [e] verò vnionũ sunt, aut vrgẽs necessitas, aut euidens vtilitas. Necessitas veluti cum duæ Ecclesiæ adeò sunt pauperes, vt impossibile sit earum prouẽtus ad victum duorum sacerdotum sufficere [f], Aut si altera hostium immanitate desolata sit. Vtilitas, vt cum locorum opportunitas id exposcit, vel temporis qualitas [g], putà, quia in loco nunc Christianorũ dicatur imminutus numerus: aut quia ob fructuũ tenuitatem, non perinde idonei sacerdotes ad beneficium procurandum inueniantur [h]. His igitur casibus, ne quid detrimenti diuinus cultus & animarũ cura patiatur, debent plura beneficia, vel Ecclesiæ in vnũ coniungi.

Sicut vnire Episcopatus pertinet ad Romanum Pontificem, sic minores Ecclesias ad Episcopum cui subsunt, inferiores verò non possunt vnire h.d.

Non tamẽ omnibus passim quascunque Ecclesias vniendi potestas indistinctè permittitur, sed certis duntaxat seruatis regulis. Et quidẽ sicut vnire episcopatus, atque potestati alienæ subiicere ad summum [i] Pontificẽ pertinere noscitur, sic ad Episcopũ spectat Ecclesiarũ suæ diœcesis vnio atq; subiectio. Ab Episcopo itaque inferiores [k] vniendi potestatem minimè sibi vendicare poterunt. Ideóque si prior vel Abbas monasteriũ monasterio subiecerit, vel vnierit, Episcopi

nibus. sed sua descriptio longior est, quàm §. Callimachus, quod valde inconuenit. Aliam ponũt Moderni Galli in praxi. beneficiaria sub tit. de vnionibus, quæ cum non multum distet ab ea quæ hic ponitur, (est enim hæc breuior aliquãto & simplicior) inde mutuari poteris quæ ad huius declarationem sunt necessaria, & cõmuniter hæc verificatur quod iuristis videtur sufficere. §. seruitus. instit. de sta. hom & tenẽt Doct. in Rub. de iudi. in antiq.

a Duæ sunt species. Hæc diuisio licet explicitè non ponatur in iure, proculdubio tamen est ex mente iurium, vt apparet ex ca. i. ne sed. vacã. aliq inno. ibi, ne plus fauisse personæ, quàm Ecclesiæ, & in ca. quoniam Abbas. de offi. deleg. & de tali diuisione vide per Petrũ de Perus. in suo tractatu de vnionibus, & per Rebuff. in sua praxi. in titu. de vnionibus Ecclesiarum. & Paris. consil. v. volu. iiij. Et quomodo cognoscatur an vnio sit perpetua vel temporalis, & qualis in dubio esse præsumatur, vide per Petrum in d. loco fac. no. per Ab. in ca. cũ inter. de elect.

b Vitam. Imo vnio ad vitã videtur perpetua. l. j. ff. pro socio. Solu. verum hoc respectu personę nõ actus qui geritur, & quo ad quid, non simpliciter. faci. no. per Abba. in capit. continebatur. de his quæ fi. à prælat. sine consens. capituli.

c Permittitur. c. ad audientiam. j. de Ecclesi. ædif. & supra eo. titu. §. plebium. & xvj. quæst. j. c. multis. & cap. præcipimus.

d Possunt. Cum cõtrariorum sit eadem disciplina. vt supra de iu. perso. & ibi not.

e Causæ. concor. cap. exposuisti. de præbend. cap. ij. de relig. domib. & xvj. quæstio. j, capit. & temporis. & xxv. quæstio. vlti. cap. fin. & per Hostien. in sum. de religio. domi. vers. cui sub est. & ista duo frequenter dispensationem inducunt, vt j. q. vij. cap. tali. & x. quæst. iij. c. vnio. & de ætat. & quali. cap. eam te, & not. in d. capit. exposuisti.

f Sufficere. c. exposuisti. de præben. & cap. j. ne sede vacante. & super hoc vide prouisionem nouissimè factã per Conciliũ Tridentinum, Sessio. xxiiij. ca. xiij.

g Qualitas. cap. & qualitas. & cap. post quàm. xvj. q. j.

h Inueniãtur. Fac. x. quæst. iij. ca. vnio. & Cle. j. § adhæc. de sta. monach. & quãdo dicatur Ecclesia pauper, vide not. in ca. clericus. xxj. q. j. fac. no. in Auth. prętereà. C. vnde vir. & vxor.

i Ad summũ Pont. Not quòd multa sedes Apostolica ita sibi reseruauit, vt ab aliis impunè præsumi non possint, vt plenè habetur in capit sicut vnire. de excess. prælat. & inter alia est quòd hic dicitur, quòd ad solum Papam spectat vnire vel diuidere Episcopatus. fac. xvj. q. j. ca. præcipimus. & ca. & temporis.

k Inferiores. cap. sicut vnire. de excess. prælat. nisi tamen inferiores ius vniendi præscripsissent, hoc enim cum sit iurisdictionis, est præscriptibile, ad not. in Clement. ne in agro. § ad hæc de statu monacho. & Clem.

consensu minimè requisito, quod inconsulto præsule fecerit, non subsistet, nec subiectionem, vel vnionem Metropolitani[a] consensus, vel confirmatio sustinebit, cum is in diœcesi sui suffraganei absque ipsius assensu non debeat aliquid contra cōstitutiones canonicas, attentare[b].

Episcopus vnire potest Ecclesiam alteri, vel loco religioso donare, etiam non vocato Rectore, vel defensoribus, sed propria mensæ non potest. h.d.

Vsque adeò autem Episcopo in propria diœcesi facultas vniendi cōpetit, vt si per eundem cōsentiente capitulo[c], Ecclesia Ecclesiæ, dignitati, vel præbendæ vniatur, aut religioso loco donetur, ex eo quòd Rector ipsius ad hoc vocatus[d], vel si vacabat[e] defensor[f] ei super hoc datus non extitit, nequaquã impugnari valeat. Aliud tamen obtinet si quam is Ecclesiã mensæ[g] suæ, vel capitulo vniendam duxerit: id enim (& si capituli consensus accesserit, & loci cōsuetudo suffragetur) irritum penitus erit. Cũ vnientiũ vtilitas[h] probabilem non rectè factæ vnionis suspicionem ingerat.

In vnione facienda requiritur consensus non solum capituli, sed etiam eorum qui lædi possent. h.d.

Nec solum capituli vnientis Episcopi in vnione consensus exigitur, sed etiam illorum, qui ex vnione lædi possent[i]. Vnde si aut collegiata, aut patronata, aut alicuius suffraganei Ecclesia sit vniẽda, collegij patroni & suffraganei assensum interuenire oportebit.

Quis sit vnionis effectus. h.d.

Secuta verò vnione canonica, statim is cuius Ecclesiæ alia per vnionem est applicata, eandẽ in vnitam nanciscitur potestatẽ, & Ius quod in eã olim habebat, cui ab initio præ-

ij de reb. Eccle. non alien. Idem si iste inferior haberet potestatem in loco quasi Episcopalem.

a Metropolitani. Sed an legatus de latere possit vnire? Sol. licet magna sit dubitatio communiter tamẽ tenetur quòd possit vt per Abb. in ca. sicut vnire. de excess. prælat. & in ca. si. de cōfir. vtil. vel inutili. vbi Moderni deducunt esse com. opi. & tradunt Cacialupus & Petrus de Perus. in suis tractatibus.

b Attentare. Arg. quòd Archiepiscopus non est iudex ordinarius totius prouinciæ solũ: est enim suffraganeorum, non autem subditorum. ca. pastoralis. de offic. ordina. nisi in casibus ibi not. fac. ix. q. iij. c. j. & c. ij. & c. archiepiscopus. cum seq. & c. Romana. de offic. ordin. & not. in c. sicut vnire. de excess. prælat. Item habes hic quòd episcopi in suis diœcesibus possunt vnire Ecclesias sibi subiectas, quod est & per Concil. Trid. confirmatum, vt in Sessio. xxj cap. v. est tamen differentia in eo: quia Papa potest vnire sine causa, & sine consensu capituli, vel cuiuscunq;, secus Episcopi. fac. c. pastoralis. de donat. & Cle. si. de re. Eccle. non alien. Itẽ Papa vnit ad tẽpus. Abb. in c. cum inter R. de elect.

c Consentiente capitulo. Quod non requiritur in vnione facienda à Papa vt est not. in §. proxi. in fi. & hoc casu non sufficeret consilium petere, sed exigitur consensus specificus: vt not. in Clem. si. de reb. Eccles. non alie. quidquid Host. dixerit adeo vt non reputetur præscriptibile ꝙ prelatus in casu licito alienet sine cōsensu capituli: vt no. in d. Cle. si.

d Vocatus. Ratio: quia non vocato non præiudicatur c. consultationibus. de donat & not. in Cle. si. de reb. Eccles. non alien. & de rectore loquitur non de prælato cui Ecclesia subesset.

e Vacabat. Sed contra videtur. c. j. ne sed. vac. Sol. illud in episcopalibus sedibus, hic in inferioribus, vel illud ibi statuit Papa ne argueretur de subita mutatione: vt no. in Cle. si. de reb. Eccles. non alien. aliàs etiã mortuo altero Episcopo vnit Episcopatus. vt xvj. q. j. ca. & temporis.

f Defensor. Videbatur contrarium: quia si res Ecclesiæ vacantis ex causa dignitati donetur, oportet defensorem dari cap. dudum. de reb. Eccles. non alie. in vj. Est ergo hoc de casibus in quibus minus prohibetur, vbi maius permittitur, potest enim Ecclesia vacans dari sine defensore, vt hic & Cle. si. de reb. Eccles. non alie. Sed possessio, vel res Ecclesiastica non, vt in d. ca. dudum. Simile in c. nemo deinceps. de elect. in vj. & quod not. in ca. cum dilectus. in Glos. iiij. de consue. & in c. fin. de translat. in Glo. pen. Sed contra videtur c. pastoralis. in prin. de offic. deleg. & l. quę de tota. ff. de rei vend. Sol. vt not. in d. Cle. si post Host. in Glossa super verbo defensor.

g Mensæ suæ. Nec enim debet Episcopus posse authorisare in facto proprio, sicut nec œconomus, x. q. ij. ca. hic vsus. in fin. nec tutor l. j. & l. pupillus. ff. de auth. tutor. nec prælatus, ca. si. de instit. Sed quæ bona dicentur de mensa Episcopi vel capituli? Respōdeo quæ ipsorum proprio & libero vsui deseruiunt: vt per Abb. in c. vt super. de rebus Eccles. non alienand.

h Vtilitas. Nota quòd vtilitas nostra inducit præsumptionem contra nos.

i Lędi possent. Qui sint isti vltra eos qui hic enumerantur

merantur, vide latissimè per Cacialup. in suo tractatu de vnionibus in vj. articulo. facit cap. rationis. & ca. monasterium xvj. q. j.

a Comperiuntur. Tractatur hic de effectu vnionis, & quia contingit illam fieri variis modis, vt per Ab. in c. j. ne sede vacante ali. inno. id quod hic generaliter dicitur, varias etiã declarationes recipit, & quia breuiter tractari nõ potest, sed multas chartas exigeret non est hic ponendum, vide per Abb. in cap. ij. de reli. domi. & per Cacialu. in suo tractatu, in octauo articulo & per Butr. in ca. eam te. de ætate & qualitat.

b Velit. c. cũ olim. de consuet. capit. ex tuarum. de auth. & vsu pal. c. licet. de off. ordi. l. ij. §. si quis à principe. ff. ne quid in loco pub. quia si vnicuique Episcoporum sua iurisdictio nõ seruaretur, Ecclesiasticus ordo conturbaretur, xj. q. j. c. peruenit. & c. inter dilectos. de donat. Sed quæritur an Ecclesi. vnita collectanda sit in diœcesi vbi sita est, an in diœcesi Ecclesiæ cui est vnita? respon. vt per Doct. in ca. j. de immun. Eccles. in vj. Item si immineat alienatio rei Ecclesiæ vnitæ, quis Episcoporum authorisabitur in alienatione? Resp. vt per Inno. in c. pastoralis. de priuil. & per Archid. in c. in venditionibus. xviij. q. iiij. & per Bart. in l. j. C. de sum. Trini. & fid. catholica. Vtrum autẽ patronus principalis Ecclesię efficiatur patronus vnitæ. habetur per Speculatorem in titulo. de iu. patro. in fi. & remissiuè per Ab. in ca. ij. de relig. domib. vnde sumitur. Sed omnes hæ & similes difficultates cessabunt in posterum in vnionibus faciendis, si quidem Concilium Tridẽtinum Sessione xxiiij. in decretis reformationum capit. ix. statuit quòd Ecclesia vnius diœcesis Ecclesiæ alterius diœcesis vniri non possit, licet non tollat præcedentes ita factas vniones.

e Temporis lapsu. Vnde si fuerit facta ad vitam alicuius dissoluetur illo mortuo.

d Cessantibus. Facit Cle. ne in agro. §. ad hæc. de sta. mona. vnde bello cessante & in frequentia populi ob quam fuit facta vnio, cessabit etiam ipsa vnio, cap. ij. de reli. domi. ca. fi. de parochia. ca. j. de verb. signi. in vj. facit l. j. in prin. C. de cad. tol. & xxv. q. fi. ca. vltimo ver. sed obiicitur. Idem quando vnio resultaret in præiudicium Ecclesiæ, & ruinam, cap. j. ne sede vac. Sed an istis causis cessantibus vnio dissoluatur ipso iure. Quidã quòd sic, vt Archid. in c. vnio. x. q. iij. alij contra quòd imo solum præstat i-istam causam dissolutionis, vt per Zenzel. in Cle. fin. de rebus Eccles. nõ alie. quod magis placet, & de hac materia plura per Cacialup. in suo tractatu de vnio. articulo nono. & per Modernos Gallos in sua praxi. iudiciaria in ca. de vnionis reuocatione post Petrum de Perusio in suo tract.

e Conceditur. l. is potest. ff. de acquir. hæred. & l. nihil tam naturale. ff. de re. iu. petere autem dissolutionem is poterit, qui poterit impedire, id est, is cuius interest, vt supra §. nec solum. & capitulo j. ne sede vac.

f Vniri. Vt supra eo. §. intantum. & Cle. fi. de reb. Eccles. non alienan.

g Poterit. Hoc intellige iusta ca. j. ne sede vacan. cum his quæ ibi traduntur & not. quòd non semper eadem est doctrina contrariorum.

fuit, statímque vnitæ Ecclesiæ eadem priuilegia competunt, quæ principali Ecclesiæ cõpetere comperiuntur [a].

Per vnionem non præiudicatur Iuribus Episcopalibus h. d.

Sed quæri poterit, si per Apostolicum Ecclesia in certa diœcesi cõstituta, puta in Perusina, Ecclesiæ alterius diœcesis, veluti Tiphernatis vnita fuerit, an Ecclesia per vnionem alteri connexa, per hoc à iurisdictione præsulis Perusini censeatur exẽpta, & Tiphernati subiecta? Et responsum est à iurisdictione prioris Episcopi vnitam Ecclesiam non eximi. Cum Ro. Pontifex in huiusmodi vnionibus singulis Episcopis iura sua inuiolata seruari velit [b].

Vnio dissoluitur temporis lapsu, & causa cessatione, & ab his qui habent ius vniendi. h. d.

Dissoluetur autem vnio, si temporalis sit, temporis lapsu [c], quòd si sit perpetua, cessantibus [d] eisdem causis ex quibus facta fuerit, ab iis itidem dissolui poterit, quorum cõsensu & authoritate olim fuerit instituta: nihil est enim tam rationi consonum, quàm vt is destruendi habeat potestatem, cui cõstruendi facultas côceditur [e].

Licet vacans Ecclesia possit vniri, vnio tamẽ Ecclesiarũ vacantium dissolui non potest. h. d.

Illud inter instituendam, & dissoluendam vnionem interest, quòd licet etiã vacans Ecclesia alteri possit vniri [f], si tamen Ecclesias per vnionem connexas vacare contigerit, vnio interim vacantium Ecclesiarum dissolui minimè poterit [g].

DE IMMVNITATE [h] Ecclesiarum & subiectione.

DE IMMVNITATE [h] ECCLESIARUM & subiectione.

D E immunitate, &c. Dictum est supra de pluribus pertinentibus ad Eccle. & cum ipsas contingat in pluribus priuilegiari & immunes reddi, meritò videndum

erat etiam de immunitate ipsarum.

Immunitas in hoc titulo largè assumitur, & quid sit immunitas h.d.

IMmunitas est à muneribus[a], indulta exemptio [b]. Sed hoc loco immunitatem largè accipimus pro quolibet Ecclesiarum fauore, indulgentia, rigoris remissione, & priuilegio.

Triplex est species immunitatis Ecclesiarum, localis, personalis, & realis, & quòd immunitas localis est per quam profana in Ecclesiis, & non consecratis, vel oratoriis exerceri prohibentur h.d.

Est autem Ecclesiarũ immunitas triplex[c], localis, personalis, & realis. Localis immunitas est, quæ sacris ipsis domibus, aut aliquibus sacrarum ædium intuitu conceditur. Cũ enim Ecclesia secundũ Euangelicam veritatem domus esse debeat orationis[d], merito à profanis vsibus esse conuenit alienam.

Processus facti & sententia lata in Ecclesiis, vel cœmiteriis, sunt nulli h.d.

Seculares[e] igitur iudices causas, præcipuè vbi de sanguinis agitur effusione, & de pœna corporali tractatur, in Ecclesiis, vel earũ cœmeteriis agere sub anathematis interminatione prohibentur. Absurdum est enim ibi iudicium sanguinis exerceri, vbi est tutela[f] constituta refugij. Processus[g] quoque quos ibi legitima contẽpta prohibitione, & spreta vltione diuina faciendos duxerint, ac specialiter prolatæ sententiæ, omni firmitatis robore carebunt.

a A muneribus. Multiplicem habet significationem verbum munus l. munus & l. inter donum. ff. de verb. signific. & inter alia quandoque capitur pro officio, quandoque pro onere, & ita capitur hic. vt per Abb. in rubrica eo. vnde ecclesia dicitur habere immunitatem, scilicet à muneribus & officiis secularibus.

b Exemptio. Dicitur enim immunitas quasi emunitas, id est, extra munia, vel munera: vt per Hostien. in summa eod. vers. & vnde dicatur.

c Triplex. Licet hæc diuisio explicitè non reperiatur in iure, neque clarè ponatur etiam per Doctores, commodè tamen totam materiam cõplectitur. Sed quomodo vna species ab alia secernetur? Respondeo inspiciẽda erũt verba: arg. l. iiij. §. toties. ff. de dam. infect. sed tamẽ secundũ Butr. in capit. quanto. de translat. magis erit attendenda natura materiæ quam verborum. facit quod not. idem. in ca. j. eo. titulo & Bart. in l. pe. ff. de serui. leg. & quod not. in cap. cum venissent. de instit.

d Orationis. Facit ca. cum Ecclesia. eod. & d. xlj. ca. per simoniam. & quod ibi not. & c. decet. §. nullus. eod. in vj.

e Seculares. Secus ergo quo ad iudicem Ecclesiasticum, ipse enim licitè iudicium exercet in Ecclesia, cap. præceptum. ii. q. ij. & ca. qua fronte. vbi traditur. de appel. imo & Glo. & Abb. in ca. Ecclesia. eo tenent iudicium Ecclesiasticum de honestate exercendum in Ecclesia & non alibi, vt propter loci reuerentiam caueant homines à periuriis & mendaciis, licet possit & in aliis locis puta in palatio Episcopali, d. cap. qua fronte. Sed quid si vni parti, vel etiam vtrique est Ecclesiæ ingressus interdictus. Quidam quòd nihilominus possunt intrare: quia interdictum non extenditur ad hunc casum. Alij quòd iudicium debet exerceri extra Ecclesiam, sed hæc non placet Abb. quia non videtur conueniens quòd ob delictũ partium debeat mutari locus iudicij. tenet ergo quòd actor debet facere se absolui: aliàs non debeat audiri: secus in reo qui venit necessitatus: argu. capit. intelleximus. de iudi.

f Tutela. Facit hoc pro cõsuetudine rusticorum qui tempore hostilitatis habent refugium ad Ecclesias cum bonis suis & ibi fortificatur. Facit optimè argumen. de personis ad locum, cap. ij. eo. Item quod hic habetur facit ad quæstio. an Ecclesiæ debeant incastellari, quod ad alicuius offensionem fieri non potest. x. quæstio. j. ca. sanctorum in fi. secus ad defensionẽ Christianorũ & bonorum virorum, vt per Abb. in c. Ecclesia. eo. Et facit quod legitur in Iosepho de bello Iudaico vbi legitur quòd templum Hierosolymitanum erat munitissimum.

g Processus. Quid de contractibus initis & celebratis in Ecclesia? dic quòd licet fieri non debeant, facti tamen tenent, nam cũ hic simus in pœnalibus non erit facienda extensio: vt not. in capitulo secundo. eo. in vj. Ex quo nota quòd dispositio odiosa concepta super quasi contractu: non extenditur ad purum & simplicem contractum, secundũ Abb. in cap. qua fronte. de appel. nam in iudicio quasi contrahimus l. iij. ff. de pecul. Idem dic econtra, vt per Abb. in ca. cum Ecclesia. eod. post Bart. in l. more. ff. de acquir. hæred. fac. not. in l. apud Iulia. ff. ex quib. cau. in pos. eat. Sed ista omnia procedũt quotiescunque contractus & actus explicarentur per viam voluntariæ iurisdictionis: quia tũc bene valent, licet fieri non debeant, nisi concernant pietatem, puta, quia sit dandus tutor, sit contrahendũ matrimonium. Nec ob. capitulum decet. eod. in sexto: quia loquitur in strepitu iudiciorum, pro vt & in hac litera, & tenet Bart. in l. actus. C. de feriis. Sed si explicaretur per viam contentiosæ iurisdictionis non valeret, etiam si cõcerneret pietatem,

debet enim iudex procedere in tribunali ſuo non in Eccleſia: aliter lex annullat indiſtinctè quoſcũque actus: vt per Abb. in d cap. cum Eccleſia, ſi tamen proceſſus fieret in domo Eccleſiæ valeret, ſecundum Abb. in cap. j. eo. vbi latè de materia.

i Occaſio. Facit capit. immunitatem. eo, & capit. ij. eo. in vj. capit. qualiter, & quando. de accuſ. & Aut. vt li. ma. & auiæ. §. quia verò ita, & l. meminerint. C. vnde vi.

k De Eccleſia. Nota quòd appellatione Eccleſiæ: venit etiam non conſecrata, cap. fin. de conſec. Eccle. vel alta. & not. in capit. ij. de relig. domi.

Conſilia publica, nundina & negotia ſecularia non debent tractari in eccleſiis. h. d.

Publicæ quoq; quarumlibet ſocietatum, & vniuerſitatum conciones & concilia [a], nundinarum, aliorúmque ſeculariũ tractationes, negotiorum [b] confabulationes, & profana colloquia [c] ab his penitus amoueri debent.

Conuiuia non debent fieri in eccleſiis, niſi ex neceſſitate, & quod dicitur de eccleſiis, intelligitur etiam de non conſecratis, & oratoriis. h. d.

Sed & conuiuia, & hoſpitia, licet illa deſpicere non oporteat [d], in ſacris domibus celebrari, vel exerceri à laicis non poterunt [e], nec etiã clericis, niſi fortè tranſeuntes ob hoſpitiorum neceſſitatem illic reficiantur [f], quod & in oratoriis [g] obſeruari conueniet, vt nomini opera iugiter impenſa concordet [h], & ne vbi peccatorum eſt venia poſtulanda, ibi peccãdi detur occaſio [i]. Idẽ ſtatuitur & de Eccleſia [k], in qua diuina miſteria celebrãtur [l], licet adhuc conſecrata nõ fuerit [m], quia cum obſequiis diuinis ſit dedicata, nullius temerariis auſibus eſt profananda [n].

Qui inuitum abſtrahit à ſacris locis excommunicatur, & quaſi ſacrilegus punitur.

Sacrorum locorum intuitu illis conceditur immunitas, qui ad ipſam Eccleſiam confugiunt [o]: nam ſi eos qui ad ſtatuam Principis ſe proripiunt, ab omni violentia leges ſeculares [p] vindicant, quantò magis cõuenit ad templum Domini confugientes loci ſancti reuerentia, & authoritate defendi? Quicunq; igitur inde hominem [q] reluctantem, reclaman-

a Conſilia. Not. cõtra conſuetudinem populorũ Italiæ qui faciunt parlamenta in Eccleſiis.

b Negotiorũ. Nã dominus negotiatores eiecit de templo, & menſas nummulariorum euertit. j. quæſtio. j. capit. ex multis. & diſtin. lxxxviij. ca. eiiciens.

c Colloquia. Vnde malè videntur facere cucullati qui publicant cõcluſiones de rebus profanis, & eas in propriis Eccleſiis diſputant, & facit decretum Concilij Trident. de obſeruandis, & euitandis in celebratio miſſæ. Seſſ. xxij.

d Non oporteat. Diſt. xlij. per totam.

e Non poterũt. ca. j. eo. cap. nulli. cum ſeq. di. xlij. niſi quis reſeruaſſet ſibi hoſpitium annuũ in Eccleſia aliqua pro recognitione ſuorum beneficiorum. Idem in patrono, iuſta ea quæ poſt Inno. & Ioan. Andr. tradit Ab. in d. c. j.

f Reficiãtur. Diſt. xlij. capit. nulli. & ſic poſſunt clerici cauſa neceſſitatis comedere in tabernis, diſt. xliiij. cap. clerici. & cap. clerici. de vit. & honeſt. cleri. Sed vtrum ad prandium inuitatus, & non perductus agere poſſit, & qua actione contra inuitantem? & ſi viator acceptauerit, & propterea itinerari illa die intermiſerit, videtur dari poſſe actionem de dolo ad intereſſe ſecundum Ioan. Andr. licet aliàs ex nuda promiſſione non agatur, vide per Abb. in Rubrica proœm. decret. verſi. ſecundo quæritur de cauſa efficienti, & per Doctor. in capi. fin. de renunt. facit l. ſed hæc actio. ff. ſi quis cautio.

g In oratoriis. cap. pen. & cap. fi. diſt. xlij.

h Concordet. Id eſt, vt nomẽ ſit rei conſequens.

l Celebrãtur. Vnde ſi in baſilica nondum eſſent celebrata diuina, non gauderet priuilegiis immunitatis: vt not. in capit. Eccleſiæ. eod. per literam ibi, quæ eſt etiam hic, in qua &c. Cõmuniter contra per rationem quæ ibi & hic redditur, quæ dictum ampliat. l. cum pater. §. dulciſſimis. ff. de leg. ij. & verbum *celebrantur*, exponitur *celebrari poſſunt*. facit l. Iulianus. ff. ad S. C. Maced. Abb. latè in capit. Eccleſiæ. eodem.

m Non fuerit. Sed quomodo celebratur in ea ſi non eſt conſecrata? Reſpondeo vt not. ſupra. de conſtruen. conſecra. & rep. Eccle. in princ.

n Profananda. Domino enim conſecratum non debet redire ad humanos vſus. cap. mancipia. de rerum permuta.

o Confugiunt. Diſt. lxxxvij. capit. eos x ij. q. iiij. capit. reum.

p Seculares leges. Vt C. de his qui ad ſtat. confug. per tot. & §. fi. de his qui ſunt ſui vel ali. iur.

q Hominem. Sed an hoc locum habeat & in Iudæo. quidam admittunt, ſi modo abſque ſimulatione aſſerat ſe velle fieri Chriſtianum, per l. j. C. de his, qui ad Eccleſ. confug. quod tamen non admittit Gloſ. in d. l. j. etiam ſi eſſet ſimulatio, & reſpondet ad l. j. quatenus ponderat ſimulationem. pro quo facit quod dici ſolet de Aut. caſſa & irrita. C. de ſacroſan. Eccleſ. quatenus meminis de Italia, & quod not. Abb. in capit. fin. de iniur. poſt, princip. quam ſecundam opin. ſe-

témque violenter abstraxerit[a], tam aliis pœnis pro sacrilegio, quod admisit, quàm Ecclesiasticæ subiacebit excõmunicationi.

Non potest quis inuitus abstrahi à domo Episcopi, vel ab Ecclesiæ circuitu, intra triginta passus. h.d.

Nec ab atriis tantũ Ecclesiæ quenquam inuitum abstrahere non licebit, verùm etiã nec à domo Episcopi, & ab Ecclesiæ circuitu intra triginta passus[b] ab ostio, quod spacium Ecclesiæ reuerentia defendi sacri Canones voluerunt[c].

Liber homo non debet ab Ecclesia violenter abstrahi, nisi impetrata vita, & membrorum incolumitate h.d.

Hæc tamen securitas non omnibus æquè & indistinctè solet indulgeri, sed status habetur ratio & causarum, quibus quis fugiendum ad Ecclesiam duxerit. Si liber igitur quis sit quãtumuis[d] grauia perpetrauerit, non est violenter ab Ecclesia extrahendus, nec inde ad mortem dãnari debet, sed Ecclesiarũ Rectores vitam & membra debent fugientibus obtinere, aliis etiam pœnis de eo, quod iniquè egerint puniendi erũt[e].

Publici latrones, & qui in sacris locis immunitatis spe delicti delinquunt, priuilegiis sacrorum locorum non gaudent. h.d.

Hoc autem de publicis latronibus[f], vel nocturnis agrorum populatoribus[g], viarúmque obsessoribus intelligi non oportet. Hi enim secundũ canonicas sanctiones nulla impunitate prę stita violẽter, & aggressionis adhibitis insidiis ab Ecclesia extrahi poterunt[h].

In eo in quo quis deliquit puniri debet h.d.

Idem & de his statuendũ erit, qui impunitatẽ suorũ excessuũ obtinere sperantes[i], ho-

quitur Abb. in ca. inter alia. eod. ea potissimum ratione, quòd illa præsumptio simulationis, de qua in d. l. j. est præsumptio iuris & de iure, nec admittit probationem in contrarium, iusta no. in ca. ferrum. dist. l. faci. not. in ca. vni. de oblig. ad ratiocin. reddend. & in cap. is qui fidem. de spons.

a Abstraxerit. Concor xvij. q. iiij. capit. diffiniuit. & c. frater. & ca. sicut. & ca. constituimus, & capit. si quis contumax, & per tot. & de materia plenè per Ab. in ca. inter alia. eod.

b Triginta passus. xvij. quæst. vij. capit. quisquis inuentus.

c Voluerunt. Sed quis interim prouidebit de expẽsis his qui se menibus Ecclesiæ & priuilegiis tuentur? Respondeo Ecclesia. l. præsenti. in fi. C. de his qui ad Eccles. confugiunt, & custos carceris prouidet captiuis, l. vt iudices. C. de Episco. audi. Sed an Ecclesia posteà sumptus recuperabit? videtur quòd sic, nisi confugiens sit pauper: quia tunc Ecclesia etiam non confugientem teneretur alere. xij. quæst. ij. caupit aurum habet Ecclesia.

d Quantũuis. Hãc generalitatem intellige, vt infra. §. seq.

e Puniendi erunt. Sed quænam erit ista legitima punitio? quidam quòd pecuniaria, vel omnis alia præter eam quæ est corporis afflictiua, puta, fortè exilium, quod sentit Gloss. in cap. inter alia. eo. & videntur communiter sequi Doctor. dicentes quòd cum isto nunquam posteà poterit criminaliter agi, vel accusatio institui, etiam processu temporis. Sed hoc non placet Abb. in dict. cap. inter alia. defendens etiam criminaliter procedi posse circunscripta pœna corporis afflictiua, vbi ponit, & de modo & ordine executionis.

f Latronibus. Quales sunt Piratæ vel hi, qui publicè stant in viis vel habentes castrum vel arcem, qui spoliant transeuntes, & aufugiunt ad loca munita.

g Populatoribus. Id est qui fructus & vineas de nocte vastant: vt no. in l. j. C. quando lic. vnicuique sine indi. vendi. Vel secundum Inno. qui segetes destruit dũ in illis se, & rapta de nocte abscondit.

h Poterunt. Imo videtur quòd non solum qui hic enumerantur non debeant gaudere hoc priuilegio, verum etiam adulteri, raptores virginũ, homicidæ. §. quod si delinquentes. Aut. de mand. prin. Quidam quòd aliud iure ciuili, aliud iure canonico, & sic secundum hos corrigitur d. Aut. Ancha. dicit non recedendum à dicta Aut. pro cuius opi. est quòd quoties constitutio loquitur in materia iuris communis, & aliquos casus excipit, non per hoc firmat regulam in nõ enumeratis contra ius commune antiquum, imo in casibus exceptis suppletur à iure communi. ea. ad audientiam. de cle. non resid. cum ibi not. & faciunt, quæ notantur per Legistas. in l. serui. ff. vsucap. fac. ca. quoniã frequenter. in princ. & quòd ibi not. vt lit. non contest. non recedas à prima opi. quam latè defendit Abb. in ca. inter alia. eod. vbi & quare hi casus magis quàm alij fuerunt excepti.

i Sperantes. Spe enim veniæ peccantes fortius delinqunt, quàm alij Vnde dicit scriptura maledictus homo qui peccat in spe. Vnde voluerũt aliqui hoc esse peccatum in spiritum sanctum. quòd tamen à Theologis non recipitur. fac. ca. illud. de cle. excom. ministr. & c. quãdo quis. de conse. dist. iiij & facilitas veniæ incentiuum tribuit peccandi. xxiiij. q. iiij. capit. est iniusta. & capit. vt clericorum. de

micidia, & mutilationes membrorum [a] in ipſis eccleſiis [b], vel ipſarum cœmeteriis committere non verentur, quæ niſi per eccleſiam crederent ſe defendi, nullo pacto commiſſuri [c] fuerant: tales enim cum in eo, in quo quis deliquit [d], puniri debeat, & fruſtra [e] legis inuocet auxilium, qui in ipſam legem committit, immunitatis priuilegio, quo ſe fecerunt indignos [f], minimè gaudebunt.

Dominus præſtito iuramento de impunitate, poteſt ſeruum ſuum etiam inuitum ab Eccleſia abducere. h.d.

Quòd ſi ſeruus ſit qui ad Eccleſiam confugerit, poſtquàm de impunitate dominus clericis iuramentum [g] præſtiterit, ad ſeruitium Domini ſui redire compelletur [h], alioqui ſi redire nolit à domino occupari [i] poterit: famuli enim qui dominos metuunt, ſi ad Eccleſiæ ſepta confugerint interceſſionem debent quærere, non latebras, nec quenquam religionis reuerentia, proprio iure fraudari conuenit.

Clerici & monachi deſeruientes Eccleſiæ ſunt exempti à muneribus perſonalibus h.d.

Perſonalis immunitas eſt quæ perſonis eccleſiaſticis indulgetur. Cum enim in clericorum miniſterio conſtituti, non niſi altari, & ſacrificiis deſeruire debeant [k], rectiſſimè conſtitutum eſt, vt Deo dicati ab omnibus perſonalibus muneribus reddantur immunes. Perſonalia autem munera [l] ſunt, quæ cum corporis labore, & animi ſolicitudine, ac vigilãtia principaliter ſubſtinentur. Generaliter igitur epiſ-

rum. de vita & honeſtat. cleric.

a Membrorum. Nunquid quod hic dicitur locum habeat etiam in aliis delictis minoribus his quæ hic enumerantur? & videtur cum & in his rationes hic allegatæ militent, & in contrarium fac. quia ſumus hic in odioſis, ſcilicet in adimendo beneficio ordinario iuris communis, dic vt per Abbat. in cap. fi. eod.

b Eccleſiis. Amplia hoc tribus modis, primo, quòd ſit idẽ in delinquente extra eccleſiam. ſed in loco propè eccleſiã animo confugiendi ad eccleſiam, aliàs non commiſſurus: vt per Hoſtien. in ſum. eod. §. in quantum. verſic. ſi verò maleficium commiſerit. & per Domi. in cap. decet. eod. in vj. Secundo in eo qui vi abſtrahit exiſtẽtem in loco immuni, & extra offendit: vt per Abbat. eod. cap. fi. in fi. Tertio ſi exiſtens in loco immuni percutiat exiſtẽtem extra, puta ſagitta, vel miſſilibus, vel lapidibus: vt per Abbat. in d. c. fi. vbi & quid in mandante.

c Cõmiſſuri. Quid ſi non commiſit eo animo vt defenderetur immunitate loci? Reſpon. idem erit ſecundum Hoſti. & Abb. in cap. fin. eod. & quia contra delinquentem eſt præſumptio iuris & de iure, & quia rationes quæ ponuntur hic, & in d. c. fin. militant etiam iſto caſu, & licet vna ceſſaret, videlicet propoſitum delinquentis, tamen non ceſſant aliæ. fac. §. affinitatis. inſtitut. de nupt. & cap. quia fruſtra. de vſuris. & capit. cum olim. de offic. delegat. facit. quia qui fuerunt ſtulti in culpa fient ſapientes in pœna. diſtinct. xxxviij. capit. ea.

d Deliquit. fac. cap. literas. de temp. ordin. & cap. paſtoralis de iur. patron.

e Fruſtra. cap. quia fruſtra. de vſu. & de ſententia excom. cap. in audientia. l. auxilium. ff. de minor.

f Indignos. fac. xvij. q. iiij. cap. frater. & cap. coepiſcopus. & ſeq. cap. gratum. de poſtul. prælato. & habetur plenè in cap. cum acceſſiſſent. de conſtitu. etiam in cap. cum illorum. de ſenten. excom.

g Iuramentum. Intellige quando non eſt tanta ſæuitia domini quin ſuo ſacramento poſſit credi: vt not. in cap. de benedictio. xxxij. quæſt. j. fac. cap. literas. & ca. ex tranſmiſſa. de reſt. ſpol. & ſ. de diuort. §. præſtanda.

h Compelletur. c. fin. eo. cap. metuentes. & cap. id conſtituimus. xvij. q. iiij. Quod dicem' de eo qui de carcere fuit dimiſſus, vt iret ad miſſam cum iuramẽto de redeundo, iuit ad eccleſiam, & non vult redire, an teneatur redire, vel poſſit extrahi inuitus de eccleſia? Reſpond. ſi iniuſtè detinebatur, vel à non habẽte poteſtatem, non tenetur redire. Clem. paſtoralis. de re iudi. in verbo per violẽtiam. quod intelligit Abb. in d. ca. fi. quando ſubeſt timor mortis. ſecus ſi iuſtè, peccat enim tunc fugiẽdo de carcere. Bart. in l. relegati. ff. de pœnis, debet tamẽ ſibi idoneè caueri: quòd non patietur mortem vel mẽbri mutilationem, etiam quòd iurauerit redire, quod not.

i Occupari. Authoritate propria: argu. contra in l. iij. C. de his, qui ad eccleſ. confug. & l. extat. ff. quod met. cauſa. & capit. diffiniuit. in fin. xvij. quæſt. iiij.

k Debeant. fac. ne cle. vel monach. per tot.

l Munera ſunt. Hæc ſunt verba text. in l. j. §. perſonalia. ff. de mun. & honor. aliter tamen deſcribuntur munera perſonalia in l. fin. ff. eod. titu. videlicet perſonalia munera ſunt, quæ animi prouiſione, & corporalis laboris intentione ſine aliquo gerentis detrimento pertractantur. exempla ponuntur in d. l. j. & l. fi. & horum perſonalium eſt triplex ſpecies, quædam habent honorem annexum, quædam vtilitatem ſed non honorem, quæ dicuntur ſordida. quædam nec honorem nec vtilitatẽ, de quibus plenè per Ab. in c. non minus. verſi. veniamus. nunc. eo.

copi, presbyteri, diaconi, subdiaconi, monachi [a], immunitate omnis tutelæ [b], & curæ ipso iure [c] gaudebunt.

Miserabilium personarū tutelam debent clerici suscipere. hoc dicit.

Viduarum autem & orphanorum curam suscipere non solum non prohibentur clerici [d], sed etiam iubentur, cum ipsis cupiditatis [e] negotia non pietatis interdicantur.

Ad murorum custodiam etiam clerici tenentur, tempore necessitatis. h.d.

Excipitur etiam ab his muneribus [f] murorum custodia [g], à qua si magna immineat necessitas, neminem excusari constitutum est, vt cunctis vigilantibus melius valeat ciuitas custodiri.

Persona ecclesiastica non possunt à secularibus potestatibus collectari. h.d.

Realis immunitas [h] est per quam res Ecclesiasticæ à censu, vel collectis potestatum secularium liberæ redduntur. Si quidem tam profanis legibus [i] quàm sa-

a Monachi. Et cum secundum communem opin. personæ hic enumeratæ possint esse tutores legitimi si velint, licet non cogantur, vt dicetur proximè de monacho, sunt qui hoc non admittant: vt Archi. in cap. peruenit. dist. lxxxj. & Bald. in l. generaliter. C. de episcop. & clericorum, quia mortuus est mūdo, tum, quia si malè gereret non esset cautum pupillo. Idem dicit gloss. de episcopo. in d. l. generaliter. & tangit glos. in cap. fin. distin. lxxxvj. per §. Deo amabiles. Auth. de sanctis. episcopis, licet subdat quòd illa Authent. sit hodie correcta.

b Omnis tutelæ. Scilicet datiuæ, testamentariæ, & legitimæ. xvj. quæst. j. ca. generaliter. & ca. fi. distin. lxxxviij. Sed contra cap. fin. dist. lxxxvj. Sol. commu. quòd tales personæ possunt legitimam tutelam suscipere, sed non coguntur, & ita not. in d. cap. fin. & in cap. generaliter. xvj. q. j. & per Abbat. in cap. ex parte. ij. de sepul. Sed hæc com. solu. habet duplicem difficultatem, prima est, quia videntur posse cogi ad legitimam per d. cap. fin. ibi, *Ad tutelas & curationes inexcusabiles attrahunt* ponderando vltima duo verba ex contrario. d. opin. videtur contra generalitatem. d. cap. generaliter. iuncta l. iam hoc iure. ff. de vulg. & pupil. cum ibi traditis. Fortè iura quæ dicunt quòd tales personæ possunt aut debent tutelam suscipere, intelligi debent largè, & impropriè pro quadam protectione non pro cura, & tutela specifica & formata minorum, & pupillorū, ad hoc ponderari potest. cap. j. dist. lxxxviij. quatenus meminit viduarum in quibus non cadit tutela, & cura propriè, & vnum determinabile, &c. l. precibus. & l. quanuis. C. de impub. & ali. sub. fac. §. qui sequitur immediatè, & quod licet clerici aduocare prohibeantur, tamen pro viduis & orphanis non solum non prohibentur, sed debent & gratis: vt per Abb. in cap. j. ne cle. vel monachi. & §. postulandi, vbi etiam not. j. de procurat.

c Ipso iure. Adeò quòd non est necessarium quòd ad se excusandum compareant, secundum Bald. in l. generaliter. C. de episcop. & cler. in prima oppositione, & si quis daret clericum tutorem in suo testamento incurreret pœnam cap. fin. dist. lxxxviij. quia non posset pro eius anima fieri aliqua oblatio vel oratio, quod est valde seuerum, & notabile.

d Clerici. Scilicet in sacris constituti. nam constituti in minoribus possunt esse tutores & curatores etiam testamentarij, etiam quòd non subsit causa aliqua specialis pietatis. Sed quis dabit tales in minoribus constitutos tutores? non episcopus: quia pupillus non est sibi subiectus. l. neque. ff. de tut. & cur. da. ab his. non potestas: quia clericus futurus tutor non est sibi subiectus, non vterque: quia cū sint in iurisdictionibus separatis & singularibus iungi non possunt. l. j. C. qui num. tutel. Vide per Bald. in l. generaliter. C. de episcopus & clericis.

e Cupiditatis. concord. cap. j. distinct. lxxxviij. & capit. fin. distin. lxxxvj. intelligitur autem semper id fieri causa cupiditatis, nisi necessitas probetur: argu. xij. quæst. j. cap. j. & not. in cap. ij. distin. lxxxviij. quod not. etiam quod hic dicitur de viduis, intellige de minoribus, aut intellige de tutela & cura impropriè, vt in proxim. §. fuit notatum.

f Muneribus. Scilicet personalibus.

g Murorum custodia. Quilibet enim tenetur patriam defendere. facit cap. omni timore. & cap. si nulla. xxiij. quæst. viij. & propter hoc excusatur pater occidens filium, & contra l. minimè. vbi traditur. ff. de religiosis, & sumpt. fund. Sed contra est. capit. reprehensibile. xxiij. quæst. viij. Solut. quod hic dicitur & in capit. eod. vnde hæc litera sumitur procedit tempore magnæ necessitatis, vt hic exprimitur contrarium regulariter, facit lex nullus. Cod. de curs. public. libr. xij. & capitul. penult. de homicid.

h Immunitas. Verificantur quæ in hoc §. dicuntur ex cap. in qualibet. & ex cap. secundum. xxij. q. viij. & cap. non minus. & cap. aduersus. eod. & cap. clericis. & cap. quanquàm. eo. in vj. & cler. vni. eod. in quibus iuribus diffusissimè Pontifices dilatauerunt hanc materiam, & nouissimè vel confirmauit vel adauxit Concilium Trident. sessio. xxv. cap. xx. & trahitur hęc immunitas etiam ad bona patrimonialia clericorum, secundum multos habetur de hoc in cap. si diligenti. de præscript. & in cap. ecclesia sanctæ Mariæ. de constit. aliquid in cap. si clericus. de fo. competenti.

i Legibus. Lege sancimus. Cod. de sacrosanct. ecclesi.

cris canonibus sub excommunicationis [a], & interdicti [b] pœna constitutum est, ne quis eorum qui iurisdictionem temporalem obtinent, possit tributa, collectas, seu quascunque [c] exactiones, sub quouis titulo, vel colore imponere ecclesiis, vel personis ecclesiasticis, pro domibus, prædiis, vel quibuscunque possessionibus legitime acquisitis, etiam si ipsę ecclesię, vel personæ, vel res sint intra illorum territorium constitutæ.

Ob magnam necessitatem, vel vtilitatem, consulto Pontifice possunt clerici sine tamen coactione laicis subuenire. h.d.

Si tanta tamen sit in republica necessitas, aut vtilitas [d], vt Episcopus cum clero suo laicorum non suppetentibus facultatibus, communes [e] vtilitates per subsidia ecclesiastica subleuandas ducant. Romano prius consulto Pontifice, omni pœnitus cessante coactione, poterunt aliquid in commune conferre, & laici humiliter, ac deuotè cum gratiarum actione suscipere.

Ecclesiæ episcopo omnimodam subiectionem debent. h.d.

Quemadmodum [f] autem sacrosanctis domibus secularium potestatum intuitu omnimoda debetur immunitas tam locorum ratione, quàm personarum, & rerum, sic eisdem rationibus ab illis proprio episcopo omnimoda subiectio debetur. Nā quantum ad ipsa loca pertinet (vt paulò ante diximus [g]) nemo ecclesiam in diœcesi ædificare poterit, aut consecrare, præter sui præsulis conscientiam. Quò ad personas ecclesiasticas ipsi debetur canonica obedientia [h], subiectio [i], reuerentia [k], ad eundē spectat institutio [l], destitutio [m], correctio [n], reformatio [o] causarum omnium ad forū ecclesiasticum de iure spectātium

a Excommunicationis. Scilicet contrà particulares, & singulares personas, hoc tamen pręcedente monitione, iuxta ea quę tradit Ab. in c. nō minus. eo.

b Interdicti. Contra vniuersitates, quæ excommunicari non possunt. cap. Romana. §. in vniuersitatem. de sententia excommun. in vj. & cap. quanquàm. de cens. in vj.

c Quascunque. Istam generalitatem restringe, & intellige: vt non comprehendat onera perpetua & annexa, vt quia fortè onus faciendi vel soluendi certum quid, & nisi fortè prędium esset feudale: nam ratione feudi ecclesia subijcit laico. capit. solitæ. cum ibi not. de maior. & obed. vt per Abba. in cap. j. de censi. in fin. & in cap. fin. de vi. & honest. cler. & no. in cap. tributum. xxiij. quæst. viij. & de materia latè per Abbat. in capit. non minus. eodem.

d Vtilitas. Nota necessitatem & vtilitatem æquiparari. concord. capit. non minus. & cap. aduersus. eod.

e Communes. Id est, alicuius vniuersitatis, etiam laicorum tantum, secundum quosdam, Abb. tamen in cap. aduersus. eod. vnde sumitur verbum communes, intelligit laicorum, scilicet & clericorum, & sentit non procedere quod hic dicitur, quando verteretur vtilitas vel necessitas laicorum tantum. prima benignior, & fortè etiam verior, cum dicat laicos debere suscipere cum gratiarum actione quasi beneficium solum laicorum, & cum exceptio debeat esse de regula, regula negatiua loquitur de laicis tantum, vt in cap. aduersus.

f Quemadmodum. Huc vsque posuit pertinentia ad primam partem rubricæ, quæ sequuntur pertinent ad secundam partem, & sic ad subiectionem.

g Diximus. Supra de construend. consecrat. & repar. eccles. per totum.

h Obedientia. cap. quanquàm. distin. xxiij. & ad hanc non solum tenentur clerici, sed etiam laici, quantumcunque potentes, in his quæ concernunt animam, capit. omnes principes. de maior. & obed.

i Subiectio. Quia ecclesiæ recognoscunt episcopum, in dominum. fac. capit. granem. de excess. prælat. non tamen debēt ei seruire tanquam principi seculari, sed tanquàm filij suo patri, cap. cum Apostolus. de censi. & ca. esto subiectus. cum ibi not. distinct. xcv.

k Reuerentia. Instar eius quæ debetur patrono à libertis. l. fin. cum ibi not. ff. de obseq. à lib. pa. præst.

l Institutio. xvj. q. vij. cap. omnes. & ca. si quis princeps. & c. decernimus. & c. piæ mētis. & de heret. ca. ex iniuncto. in fin. Et de qua institutione hæc litera intelligi debeat, habetur per Abbat. in cap. conquerente. de offic. ordin. vnde sumitur. & de hoc verbo not. supra in rubrica de institutio.

m Destitutio. Id est, potestas priuandi clericum beneficio: nam nisi aliud habeat consuetudo, ad episcopum pertinet destitutio omnium clericorum, licet alius habeat ius conferendi. capit. j. de capellis monachorum. & xvj. quæst. ij. capit. visis. & quod ibi nota.

n Correctio. Quia corrigit subditorum excessus & ea quæ deuiant. capit. irrefragabili. & cap. licet. de offic. ordin.

o Reformatio. cap. irrefragabili. & cap. licet. de offic. ordin. Et sunt hæc diuersa corrigere & reformare, adeò quòd data alicui potestate reformandi,

non

iurisdictio [a], ecclesiasticarum censurarũ [b] promulgatio, sacramentorum exhibitio [c]. Si res ecclesiasticas spectes ipsi census debetur, ipsi cathedraticum [d], siue synodaticum, ipsi procuratio [e] annua ipsi mortuariorum [f], & decimarum quarta.

Ad episcopum quædam pertinent iure ordinationis, quædam lege iurisdictionis, quædam lege diœcesana. h d.

Sed hæc omnis pastoralis potestas in tria principalia mẽbra contrahitur, quædam enim ad episcopum spectant iure ordinis, vt clericorum ordinatio, virginum benedictio, altarium, & ecclesiæ consecratio: quædam lege iurisdictionis, ut corrigendi, conferendi, excommunicandi, & instituendi potestas: quædam lege [g] diœcesana, vt ius census, & cathedraticum exigendi, decimam percipiendi, ius hospicij indicendi, & his similia. Sed cum tam de locali, quam de personali subiectione, deq; his, quæ ad episcopos tàm iure ordinis, quàm lege iurisdictionis pertinent, supra locis congruis loquuti fuerimus, transeamus nunc ad eam subiectionem, quæ cognoscitur ex solutione census, & rerum quæ lege diœcesana ad ordinariũ pertinent.

DE CENSIBUS, EXACTIONIBUS & PROCURATIONIBUS.

Census generaliter sumptus continet omnem pensionem, specialiter verò tantum cathedraticum. h.d.

Census appellatio generalis est, sumiturq; pro omni pensione, quæ prælatis de ecclesiasticis prouentibus singulis annis in signum subiectionis, vel alterius [h] iuris penditur. Speciali tamẽ nomine [i] census qui episcopo ab ecclesiis in argumentũ subiectionis tribuitur. *Cathedraticum* [k] appellatur, eo quòd ob honorem cathedræ persoluatur.

non venit potestas corrigendi, vt per Abb. in d. cap. irrefragabili. & cap. conquerente. de offic. ordi.

a Iurisdictio. fac. ca. cum ab ecclesiarum. cum ibi not. de offi. ord. & c. conquerente. eod. tit.

b Censurarum. Quæ sint istæ censuræ ecclesiasticæ, dic vt infra de eccles. cens. per tot. & cap. quærenti. de verbor. signific.

c Sacramentorum exhibitio. Pōt hoc verbum dupliciter intelligi. Primò de sacramẽtis quæ sunt ordinis episcopalis, vt ordinis collatio: nam tenemur ordines recipere à proprio episcopo, non alieno, ix. quæst. ij. per tot. & ca. nullus. de paroch. Item virginum benedictio. cap. veniens. de præscript. Secundo potest intelligi de omnibus sacramentis: nam quilibet de diœcesi debet pro sacramentis recurrere ad propriũ episcopum vel parochum. Episcopus enim concurrit cũ quolibet presbytero parochiali vnde omnes ecclesiæ diœcesis censentur sub vna ecclesia. cap. pen. & ibi not. de pœnit. & remissio.

d Cathedraticum. Cathedraticum siue synodaticum est pensio duorum solidorum aureorum vel argenteorum, secundum loci consuetudinem quæ datur episcopo à qualibet ecclesia: vt declarat Abb. in cap. conquerente. de offic. ordin. & est cap. j. x. q. iij.

e Procuratio. De qua dicetur. in titul. sequent.

f Mortuariorum. Id est, de his quæ relinquuntur ecclesiis occasione functum, secundum Abb. in ca. conquerente, vel dic vt per gloss. in d. c. conquerente. & de hac, & de quarta decimarum dicitur in titulo de canonica portione, & de omnibus superioribus iuribus habetur latè in capit. conquerente. de offic. ordina.

g Diœcesana. Ista nomina & diuisio non reperitur explicitè in aliquo textu. Sed ad faciliorem traditionem ex mente & intentione iurium fuit à doctoribus inuenta & vsu recepta, & videtur valde commoda, & de ea vide latè per Abb. in cap. dilectus. de offic. ordi. ex quo etiam poteris mutuari qua quid ratione dicatur pertinere ad episcopum tam lege iurisdictionis, quàm lege diœcesana, quàm iure ordinis.

DE CENSIBUS, EXACTIONIBUS & PROCURATIONIBUS.

h Vel alterius iuris. No. ergo ex hac litera quòd census præstatio & receptio, non denotat de necessitate subiectionem. ca. quanto. & ibi not. Ab eod. & in cap. quoniam. & capit. recepimus. de priuil. & per Fely. in cap. ad audientiam. de rescript. post Ab. in capit. in causa. de caus. poss. & proprie. vbi plura allegat.

i Nomine. Nõ est nouum in iure, vt vnum & idem nomẽ deseruiat generi & speciei, vt in adoptione. l. j. ff. de adopti. in iurisdictione, vt in l. imperium. ff. de iurisd. omn. iudi. iuncta rubrica eiusdem tituli cum ibi traditis. & quidam idem dicunt de testamento, vt ordinariè traditur in rubrica. de legat. j.

k Cathedraticum. De quo in cap. j. x. quæst. j. & in cap. conquerente. de offic. ordin. & supra titulo proxi. §. pen. & per Hostien. in sum. eo. §. ex quibus. versicu. cathedraticum autem. Vide Euseb. ecclesi. historiæ

Quibus temporibus, & quibus causis potest census constitui in ecclesiis. h.d.

Constituitur [a] autem census, aut fundationis tempore, aut consecrationis, aur donationis, aut tempore immunitatis indultæ.

Fundationis & consecrationis causa potest imponi census. hoc dicit.

Fundationis aut consecrationis tempore cēsus imponitur, quia veluti præter ordinarij cōsensum, nec fundari, nec dedicari [b] potest ecclesia: ita eodem tempore certum censum episcopus, in subiectionis signum constituere [c] poterit.

Episcopus ecclesiis piis locis concessis vel exemptis potest censum imponere. h.d.

Sed nec illud insolitum [d], aut nouum haberi debet, vt cum episcopi ecclesiis piis locis ritè concesserint [e], aut exemptas fecerint [f], aliquid sibi in eis pensionis nomine reseruent.

Sedes Apostolica ab ecclesiis sub protectione receptis censum recipit. h.d.

Sedes quoq; Apostolica cum libertatis priuilegium, vel etiam quibusdam ecclesiis protectionis indulget præsidium, censum gratis oblatum suscipit, & in literis Apostolicis, ad futurorū Pontificum memoriam [g] quantitas census exprimitur.

Patrono fundanti potest census constitui. h d.

Sed & patrono [h] fundationis tempore poterit episcopus [i] moderatos [k] sumptus constituere.

Simplices sacerdotes non possunt proprias ecclesias facere censuales, & qui de facto id fecerit, ab ecclesia ipsa remouebitur. h.d.

Simplices [l] autem sacerdotes, vel clerici non possunt ecclesiis quibus præsunt propria authoritate, præsertim [m] post eorum decessum, censuales efficere. Ideoq; qui ab eisdem quadam collusione pensionem annuam de ecclesiis receperint, illis defunctis super pēsionis receptione audiēdi non erunt [n], si Rom. Pontificis, aut alterius qui de iure id facere potuerit [o] authoritatem super hoc non interuenisse constiterit.

historiæ lib. vij. capit. xv. & xxvj. & Tripart. lib. v. capit. xxix.

a Constituitur. Nota quatuor tempora census constituendi. & de his. vide latè per Hostien. in summa. eod. §. si quis census.

b Nec dedicari. Vt supra de construen. eccles. §. quamcunque. cum ibi not.

c Constituere. Habes de hoc. xviij. q. ij. cap. Eleutherius.

d Insolitum. Nota præsumendum pro his quæ diu agitata sunt in ecclesia Dei, patiente & tolerante superiore. fac. l. fi. C. de consti. princip. & l. minimè. ff. de legibus. & cap. constitutus. de relig. domi. vnde sumitur.

e Concesserint. Vt in cap. constit. de relig. domibus.

f Fecerint. Quod potest, sed non quoad omnia, vt per Ab. in cap. cum venerabilis. eod. & dicetur j. eo. §. & in tantum.

g Memoriam. Nō ad obligationē cum dicatur gratis offerri. fac. l. contrahitur. ff. de pigno. actio.

h Patrono. c. præterea. de iur. patron.

i Episcopus. Nota quòd episcopi authoritate est facienda hæc reseruatio, propria enim authoritate patronus non potest aliquod seruitiū vel temporale sibi reseruare in ecclesia. fac. ca. cum dilectus. de consuetud. & per Innoc. qui cap. quoniam, ne prælat. vices suas. Et per hoc infert Abb. in c. præterea. de iur. patron. quòd si quis mandauit in testamento ecclesiā construi, & reseruauerit aliquam annuam pensionem filiis soluendam, quòd nisi episcopus illud reseruet per statutum suum, filij non poterunt exigere, licet testator id disposuerit. fac. not. in cap. significatum. de præbend. & ista reseruatio debet fieri ante consecrationem non postea: vt not. in d. cap. præterea: argum. l. perfecta. C. de donat. quæ sub mo.

k Moderatos. Quando scilicet aliquid plus contulit ecclesiæ, quàm sit dos necessaria. Abb. in cap. j. eod. & in capit. præterea. de iur. patron. Necessaria autem illa dos dicetur sine qua ecclesia in statu debito & conuenienti substentari non debet: argu. cap. j. tit. de institut. & not. in ca. cum sicut. de consecrat. eccles. vel alt. alioqui si episcopus quando ecclesia nihil haberet vltra necessaria non valeret reseruatio, & episcopi authoritas nihil suffragaretur: vt per Abb. in cap. j. eo. arg. cap. vides. distinct. x. Imo si reseruatio esset legitimè facta à principio, inciperet autem ex post facto esse immoderata, poterit & debebit reduci ad moderationē: vt per Abb. in d. cap. præterea. fac. capit. j. de consuet.

l Simplices. Id est, qui non habent aliquam prælaturam, cuius prætextu id possint facere.

m Præsertim. Implicat quòd nec etiam inuita. Alij exponunt pro tantum, asserētes quòd quis potest se obligare ad soluendum censum in vita sua. Sed hoc procedit ita demum si personaliter se ad soluendum censum obliget, non si ecclesiam: quia obligando ecclesiam diceretur alienare, quod non potest fieri nisi seruata iuris solennitate. xij. q. ij. cap. sine exceptione.

n Non erunt. Quia illa pensionis constitutio successores non ligat.

o Potuerit. Argu. quòd authoritate prælati potest poni

Quin potius si qui per collusionem [a] talia facere comperti fuerint, ab ipsis Ecclesiis remouendi erunt.

Episcopus non potest nouum censum imponere, vel veterem augere, præter cathedraticū. h. d.

Sed nec episcopus [b] ipse, aut quilibet [c] alius Ecclesiis nouos census [d] imponere, aut veterem augere [e], aut partem prouentuum [f] suis vsibus vendicare poterit, idq; adeo obtinet, vt etiam si iuramentum [g] de nouo censu persoluendo quis susceperit, non propterea soluere, sed absolui ab illicito iureiurādo debeat. Nec quicquā profuerit, quod Episcopus, vel quilibet de nouo illas de manibus laicorū eripuerit [h], nam nec eo casu præter cathedraticum, & quæ cæteris imponuntur aliquid exigi poterit [i].

Ex causa & non in propriam vtilitatem potest episcopus nouum censum constituere, vel augere veterem accedente consensu capituli. h. d.

Quod autē diximus [k] episcopum, nec nouum posse censum imponere, nec augere veterem, ità intelligi oportet, si in propriam [l] velit vtilitatem conuertere. Cæterum si non in suum, sed in alterius sibi subiectæ Ecclesiæ cōmodum, ex iusta causa [m], vel nouum censum constituere, vel veterem augere, vel etiam minuere [n] velit. Capituli accedente consensu [o], id sibi minimè interdicitur [p].

---

test poni nouus census, de quo infra §. proximo. & capit. prohibemus. eod.

a Per collusionem. Nota verbum quia aliud si nō per collusionem: quia tunc non militat pœna hic posita, sed arbitraria. Abb. in cap. cum clerici. & in cap. grauis. eod. verbum autem, collusio, hic latè sumitur, non solum pro collusione quam contingeret fieri in iudicio, sed etiam extra, vt per Doct. in d. cap. cum clerici. licet ibi aliter not.

b Episcopus. Concord. cap. scientes. c. prohibemus. cap. significauit. cap. grauis. & cap. cum venerabilis. eod. & capit. constitutus. de relig. domi. c. vt nostrum, vt eccles. benefi. fine dim. confer.

c Quilibet. Puta Abbas. fac. Clement. quam regulares. §. j. de supplenda negligentia prælat.

d Nouos census. Sed quem dicemus nouum censum? Respondeo qui non est impositus in fundatione ipsius ecclesię. xviij. quæst. ij. capit. Eleutherius, vel qui non est præstitus tanto tempore, quod ad legitimam præscriptionem sufficiat, vt not. in cap. significauit. eodem.

e Augere. Etiam quòd augerentur possessiones, quod intellige in censu: secus in procuratione. cap. quanto. eod. procuratio autem non dicitur propriè census sed pensio, quæ videtur posse augeri ex causa iusta etiam sine episcopi authoritate. cap. præterea. eod. & not. in cap. prohibemus. vbi Abb. not. rationem diuersitatis. eod.

f Prouentuum. Fac. cap. vt nostrum. in fin. vt eccles. benefi. sine dist. & Clem. quia regulares. §. j. de supp. neglig. prælat.

g Iuramentum. De hoc habes in cap. significauit, & in cap. grauis. eod. Et idem dicas de fideiussore præstito, vt habetur in d. c. grauis. & fac. quia potius periurium, quàm iuramentum meretur hoc appellari: cap. sicut nostris. de iureiur.

h Eripuerit. Puta, quia de facto à laicis detinebantur, & vsufructabant sibi istas ecclesias: vel quia laicus episcopo liberè remisit ius patronatus vel fortè census debebatur patrono laico à quo liberauit ecclesiam suo ingenio.

i Poterit. Videri tamen poterat contrarium. prima facie, cum quando quis liberat vel eximit ecclesiam possit nouum censum imponere. cap. constitutus. de relig. domib. & 3. §. j. & idem quando fundatur de nouo, quod & hic videtur interuenire, cum capiens ecclesiam de manibus laici videatur eam de nouo adducere in libertatem, & quasi fundare. Sed contrarium hic deciditur, & in ca. ecclesiis. vnde sumitur. eod. quia episcopus tenebatur ad hoc faciendum à necessitate, quo casu facienti aliquid laudabile ex proprio tamen officio non debetur aliquod præmium. Vnde præmium promissum capienti bannitum nō debetur Barisello & familiæ, qui ad hoc faciendum tenentur ex officio. fac. l. congruit ff. de offi. præs. & in cap. j. de offic. ordin.

k Diximus. Pro declaratione & verificatione huius §. sunt videnda quæ ponit Hostien. in summa. eod. §. quis imponere potest.

l Propriam. c. prohibemus. & ibi, Abb. in j. not. eo.

m Ex iusta causa. Collige hic quæ sint necessaria in impositione noui census. Primò authoritas episcopi. Secundò causa iusta. Tertiò consensus capituli: argu. cap. pastoralis. & cap. tua. de his, quæ fi. à prælat. sine consen. cap. Quartò consensus ecclesiæ, cui imponitur census, si est collegiata: arg. cap. j. de reb. eccles. non alien. & cap. j. de re. perm. Ab. tamen in cap. significauit. eod. tenet quòd si causa impositionis esset vrgens, & ecclesia collegiata nollet consentire, posset episcopus hoc facere cum consensu capituli: argu. Clem. fin. de reb. eccles. non alien. & cap. j. eod. titu. in vj.

n Minuere. Vt in cap. auaritiæ. cum ibi traditis. de præbend.

o Consensu. Fac. cap. pastoralis. & cap. tua. de his, quæ fi. à prælat. sine consen. cap. & c. pen. de don.

p Interdicitur. Hoc intellige quando detracta pensione ecclesia cui census imponitur potest congruè

gtuè viuere: aliàs non debemus discooperire vnum altare vt alius cooperiatur. cap. cum causam, & cap. extirpandæ. cum ibi no. de præbend. fac. cap. penul. de donat.

de simon. Communiter contra per cap. venerabili. eod. Nec enim procuratio solius laboris intuitu exhibetur, sed etiam in signum superioritatis, & vt facilius prælati ad visitandum inducantur, vt per Abbat. in d. cap. cum sit.

Prouinciæ, & Ecclesia de nouo conuersa, in persoluendis censibus seruabunt consuetudinem vicinarum. h. d.

Sed quis erit modus obsequiorum Metropolitano exhibendorum, si qua de nouo conuersa prouincia, ad alicuius ecclesiæ iurisdictionem accesserit? [a] & ex facto responsum est, id obseruari debere, quod in vicinis prouinciis [b] obserua tum reperitur [c].

Episcopis visitantibus debetur procuratio. h. d.

Vlterius prælatis diœcesim visitantibus, etiã procuratio debetur. Est autem procuratio necessariorum sumptuum exhibitio. Nam cum Apostolico testimonio [d] suffragante congruum sit, vt à quibus spiritualia recipimus, eisdem etiam temporalia nostra communicemus [e]. Rectissimè constitutum [f] est, vt cum prælati diœcesim peragrando [g] diuina nobis exhibent, illi etiam à nobis exhibeantur [h].

Episcopus remittens Ecclesiæ seruitia, non censetur remittere procurationem, sed illam dare detrectantes potest excommunicare, & procurationi non præscribitur. h. d.

Et adeò visitationi annexa est procuratio, vt si Episcopus alicui ecclesię omnia seruitia remiserit [i], eidem visitãti nihilominus moderata debeatur procuratio [k], quam si visitati exhibere negauerint, si quam

a Accesserit. Siue nunc primum, siue quòd occupata ab infidelibus, fuit à nostris recuperata & sic quodammodo postliminio rediit, secũdum Hostien. quod Abb. putat, no. in quadam additione super cap. super eo. eod.

b Prouinciis. cap. super eo. cum concord. ibi allegat. Sed contra cap. illa. & ca. illud. dist. xij. & cap. vtinam. dist. lxxvj. & cap. de trina. de consecrat. distin. iiij. Sol. ibi apparebat de propria cõsuetudine loci: quæ præfertur cõsuetudini aliorũ locorum, hic quando nulla consuetudo apparebat. de hoc latè per Io. And. & Butri. in rubric. de consue.

c Reperitur. Hoc tamen nõ procedit, quando consuetudo vicini loci esset nimium onerosa: quia negligẽtia vnius loci non debet nocere alteri non negligenti, secundum Innoc. in cap. fin. de offic. ordin. & sequitur Abb. in cap. super eo. eod. Item non procedit in sacramentis ecclesiæ, vel articulis fidei: nam in his debet locus ad fidem veniens tenere quod tenet ecclesia Rom. capit. abolendæ. de hæret. cum his quæ alleg. Abb. in d. cap. super eo.

d Testimonio. j. Corint. cap. ix. facit cap. cum secundum. de præbend. cap. inter cætera. de offic. ordi. cap. si episcopus. de offic. ordin. in vj. capit. cum voluntate. de senten. excom.

e Communicemus. Cum non sit ferendus qui lucrum amplectitur & onus recusat. l. vni. §. pro secundo. C. de cad. tol. l. secundum naturam. ff. de reg. iud. cap. qui sentit. eo. tit. in vj. & Clem. j. vbi not. eod.

f Constitutum est. cap. cum Apostolus. & capit. cum venerabilis. per totum. eod. & eod. titu. in vj. & Clementinis.

g Peragrando. Sed quid si ecclesia adeò sit vicina vt nulla necessaria sit peragratio? an exigetur procuratio? & non videtur, cum cesset ratio laboris, & ita quidam tenuerunt: vt not. in cap. cum sit.

h Exhibeantur. Id est, alantur. l. periculi. in fi. ff. de nautico fœno. & cap. cum Apostolus. eod. & hæc allusio quædam siue agminatio sicut supra eod. §. sed nec episcopus.

i Remiserit. Quod tamen facere nõ poterit, nisi faciat ex causa cum sine causa & consensu capituli non possit episcopus alienare iura ecclesiæ suæ. cap. pastoralis. de donat. & xij. quæst. ij. cap. sine exceptione. & capit. fin. cum ibi not. xij. quæst. iij.

k Procuratio. In generali enim remissione non veniunt ea, quę in speciali non remittuntur, sicut in obligatione generali. l. obligatione. ff. de pig. & huius naturæ sunt etiam alia quæ non veniunt in remissione generali, scilicet cathedraticum. cap. pastoralis. de dona. quod nec speciali ter potest remitti, secundum commun. opin. vt habetur in cap. cum venerabilis. eod. licet Archid. contra in cap. j. de præbend. in vj. Item non potest remittere charitatiuum subsidium. capit. cum Apostolus. eod. nec institutionem authorizabilem quo ad curam populi: argum. capit. cum satis. de offic. Archid. cap. ij. de capel. monach. in vj. Item quo ad ea quæ sunt ordinis episcopalis, non enim potest episcopus eximere subditum, vt non teneatur ab eo recipere quæ sunt ordinis episcopalis. Dicas tamen secundum Ioann. Andr. quod licet episcopus non possit à se in totum eximere ecclesiam, tamen per modum cuiusdam perpetuæ vicariæ potest concedere inferiori prælato, etiam recipienti nomine suæ dignitatis, omnia prædicta iura tribus exceptis, scilicet cathedratico, reuerentia, & charitatiuo subsidio: vt per Abbatem in dicto capitulo cum venerabilis. Per hanc tamen perpetui vicarij constitutionem ex toto iura hæc non abdicantur ab episcopo: quia saltem illo negligente poterit episcopus exercere: et

argu. ca

argu.cap.irrefragabili.§.excessus de offic.ordina.

a Sententiam. Sed an visitator habeat etiam potestatem priuandi beneficiis? Respon.vt per Abba. in cap.dilectus filius. de rescript.

b Obseruanda. cap.cum nuper.eod.

c Visitationis.Ideo dicit visitationis:qa in procuratione,quę competit ratione institutionis,siue consuetudinis,bene currit præscriptio:argu. xviij.q.ij.c. Eleutherius,& ca. seruitium. & not. in ca.venerabili. eod. habetur in capit. cum ex officij. de præscript.

d Præscriptionem. cap.venerabili.& ca. cum instantia. eo. & ca. cum ex officij. de præscrip. etiam longissimi temporis. d. capit.cum instantia. posset tamen contra procurationem prodicere priuilegium Apostolicum. Et sic præscriptio,& priuilegium Apostolicũ non procedunt à pari. Vnde præscriptio non reddit laicum capacem iuris spiritualis, sed priuilegium Apostolicum. sic Abb.in d.ca. cum instantia. post Ioan. And. in c.ij. de præb. in vj. in nouella:arg. contra J.tit.proxi.

in contumaces ritè tulerit sententiam [a], erit inuiolabiliter obseruanda [b].Cum nec vllam aduersus procurationem, quæ ratione visitationis [c] competit præscriptionem [d] currere dignoscatur.

Qui visitare possint,& quòd Archiepiscopus potest visitare prouinciam, etiam quòd suffraganei non sint negligentes. h.d.

Visitandi verò sollicitudo nō modo incumbit Episcopis [e], verum etiam Archiepiscopis, Patriarchis, sedis Apostolicæ legatis [f],nunciis, Archidiaconis, & decanis: qui quidem necnon tàm diuina, quàm propria [g] quasisse videri possint, cautè prospicient, vt ea quæ tàm generali [h], quàm Lateranensi [i] concilio continentur,& quę Innocentiana [k] constitutione,atque aliis canonibus salubriter constituta comperiuntur,inuiolabiliter obseruent.

Archiepiscopus visitat diœcesim suffraganeorum etiam nō negligentium. h.d.

Quod autẽ diximus Archiepiscopis visitare licere prouinciam , ac procurationes à locis recipere visitatis, tunc etiam sibi locum vendicat, cum eius suffraganei argui negligentiæ nomine non possunt [l]. Nec enim propterea minus suam liberè visitare prouinciam poterunt [m].

Ob oratorium non est exigenda procuratio, & ob vrgentem necessitatem potest Episcopus exigere charitatiuum subsidium. hoc dicit.

Postremò admonendi sumus propter priuatum [n] oratorium [o], in quo quis interdum cele-

re legati,vt not.J.de collat. §. ex legationis,de quibus videtur hic intelligere,& est tex.in ca. procurationes.eo. Sed vnum fac.dubium:quia in d.ca.cum Apostolus. habendo respectum ad numerum euectionum,videur facere non solum Archiepiscopus sed etiam simplices episcopos maiores Cardinalibus, qui si sint Apostolicæ sedis legati deberent esse multo superiores,& maiore honore digni, imo etiam si sint simplices cardinales sine vlla legatione , quo casu non satis percipi potest, quo iure possint visitare,nisi fortè visitent proprium titulum. An autem episcopus sit maior vel minor Cardinali nō episcopo disputari solet, & not.in capit. quanquàm. ij.q. vij. & per Host. in c. ecclesia. ij. de elect. & remissiuè per Abbat. in d.c. cum Apost.

g Quam propria. Argu. contra concionatores & alias religiosas personas:quæ recipiũt munera,qui tamen si indigeant, possunt non modo recipere , sed etiam vltro petere. fac. §. vlterius. cum concord. ibi allegat. supra. eodem.

e Episcopis. Nota quæ sint personæ quæ visitare possunt subditos.fac.cap.cum Apostolus. & ca. procurationes.eod.& in cap.j.cum sequen.eod.in vj.Et quod dicit de Archidiaconis & decanis habet respectum ad consuetudinem quorundam locorum, in quibus Archidiaconi visitant aut iure proprio aut vice episcopi, & potest in hac materia formari regula, quòd omnis prælatus habens iurisdictionem potest visitare,pro hoc. c.in singulis. de sta.monac. fac quod habetur per Feder.consi.cxlv.& consi.cxj. & per Cald. consil.x. & per Oldr. consi.cciiij. & per Abb.consi.xxvj. Sed quid si plures ex istis concurrant in visitando? an vnus impediat alium? Resp. vt per Abb. post glo.in c.sicut.de accus.

f Legatis. In cap.cum Apostolus.eo.vnde hæc litera videtur sumi, fit mentiò non de legatis, sed de cardinalibus, quod in effectu in idem videtur recidere, cum cardinales tantum credantur esse de late

h Generali. cap.ij.eod.in vj.

i Lateranensi. cap.cum Apostolus.eod.

k Innocentiana. cap.j.eod.in vj.

l Non possunt. cap.fin.eod.in vj.

m Poterunt. Poterunt etiam dum visitant audire confessiones subditorũ suis suffraganeis, absoluere, & pœnitentias iniungere, non obstante quauis consuetudine:vt in cap.fin.eod.in vj.

n Priuatum. cap.fin. eod. & dicit priuatum , quia potest esse etiam oratorium publicum, puta si sit constructum authoritate Pontificis , quo casu non esset priuatum: vt per Abbat. in d.cap.fin. nec posset transferri ad vsus profanos,& priuatos.

o Oratorium. Sed qualiter cognoscitur oratorium ab ecclesia? Respon.ecclesia est illa,quę principaliter deputatur ad celebrandum & orandum, ac etiam consecratur per episcopum, & sibi pro ministris dos constituitur & diuino cultu.cap. nemo. de consecra.

brat procurationes, quę visitationis ratione debentur, à quoquam exigi, vel extorqueri [a] non posse, sed nec aliis exactionibus subditos suos Episcopi grauare debent, nisi quandoque eisdem multæ superueniant necessitates, quibus casibus si manifesta, ac probabilis [b] causa extiterit, cum charitate moderatum ab eis postulare subsidium sustinendi erunt [c].

DE CAPELLIS *monachorum* [d].

Omnes Ecclesiæ positæ in diœcesi subsunt episcopo, etiam monasteria, & monachorum capellæ, nisi defendantur priuilegio, vel præscriptione. h. d.

Vsque adeò autẽ omnes basilicæ [e] per diuersa loca constructæ in Episcopi, in cuius territorio positæ sunt, potestate consistunt, vt si Ecclesia vbi monachi habitant [f], populi curã habeat, cum per monachum plebs regi non debeat, Capellanus ad consilium [g] monachorum ab Episcopo sit instituendus: ita vt consuetudine [h], aut quouis statuto contrario non obstante ex solius Episcopi arbitrio, tam ordinatio eius, quã depositio [i], & totius vitæ pẽdeat conuersatio. Nec id mirum videri debet, cum monasteria ipsa,

consecra. dist. j. vbi per Archid. & supra de constru. Eccles. §. quacunque. oratorium verò non consecratur, non constituitur sibi dos, nec principaliter fit vt ibi celebretur, sed vt oretur. vnde sine licentia Episcopi non potest in oratoriis celebrari, vt in cap. vnicuique. cum sequen. de consecra. distin. j. nec possunt habere campanam publicam. capit. patentibus. & ibi Doctor. de priuileg. de quibus com. opi. est quòd non gaudeant priuile. Eccles. vide per Dec. cõs. cxlviij.

a Extorqueri. Potest tamen Episcopus accedere ad videndum an illud priuatum oratoriũ honestè tractetur, & an sit ritè constructum, & potest facere illud demoliri secundum Innoc. & Abb. in c. si. eo.

b Probabilis. Not. duo requisita ad causam charitatiui subsidij indicẽdam, scilicet quòd sit manifesta, & quòd sit rationabilis. fac. ca. cum Apostolus §. j. eod. & de isto subsidio charitatiuo habes amplum tractatum per Barth. Bellenzinum, ad quẽ erit recurrendum in casibus, & quæstionibus emergentibus.

c Sustinendi. Loquitur de Episcopis, sed idem & multo magis habebit locum in Papa. vt per Host. in summa eod. § ex quibus causis. versic. & breuiter. & per Bellen. in d. suo tract. in princ.

DE CAPELLIS MONACHORVM d.

Monachorum. Ad titulum de subiectione Ecclesiarum subiecit præcedentem de censibus, qui pertinet ad subiectionem: sed quia & monachorum capellæ sunt subiectæ, meritò post præcedentes ponit etiam istum titulum.

e Omnes basilicæ. c. omnes. xvj. q. vij & dist. lxj. ca. obitum. & x. q. j. c. iij. & x. q. ij. cap. Episcopus. & xviij. q ij. c. monasteria. & c. cum venerabilis. & ca. cum dilectus. de relig. domi. Nisi tamen ex speciali priuilegio sint exemptæ. ca. cum & plantare. de priuileg. & de hoc vide latè per Host. in summa eod §. quid iuris habeant.

f Habitant. Secus si monachi ibi non cohabitarent. c. quod Dei timorem. de stat. regula. Sed quæ est ratio quòd proprio monasterio plebem habenti non potest proponi, cum magis proprio monasterio obligetur, quàm Ecclesiæ alienæ, & habeat nedum socium sed socios & concurrat fauor ecclesiæ? vnde videtur magis idoneus ad explicandam curam imminẽtem proprio monasterio, quàm Ecclesiæ foris sitæ. hæc est maxima difficultas, & Abb. in cap. j. eod. vnde sumitur pro solutione multum laborat, demũ videtur residere, vt id quod hic dicitur, & in d. capit. primo, habeat locum quoties esset copia clericorum secularium, aliàs in necessitate non procedere, sed raro non procedet, cum semper fuerit copia clericorum. c. legimus. dist. xciij.

g Ad consilium. Quod tamen Episcopus non tenetur sequi, nam hoc est generale quòd quoties quis tenetur quid facere de consilio alterius, tenetur quidem consiliũ requirere non sequi: vt in cap. dilecti. de arbitris, & cap. cum in veteri. de elect. nec ideo minus ab eius arbitrio actus pendere videtur, de quo per Legistas in l. si conuenerit. ff. de re iudica.

h Consuetudine. Hoc verbum respicit inferiora, scilicet quòd non valet consuetudo quòd alius ab Episcopo ordinet vel destituat, & est sumptum de ca. j. eod. in vj. non autem respicit dictum superius, videlicet quòd non valeat consuetudo quòd monachus possit in Ecclesia & monasterio in quo inhabitat curam habere, nam contrarium videmus seruari de consuetudine, quæ est valida, secundum Abb. in ca. primo, eod. in antiq. post Ioan. Andr. Laur. Ioan. de ligna, per tex. à contrario sensu in Clemen. ne in agro. §. cæterum, de stat. regul. quidquid ibi sentiat Gloss.

i Depositio. Monachi enim si iste delinqueret non possent remouere, sed debet remoueri per Episcopum ordine iudiciario, imo plures Episcopi sunt necessarij ad veram depositionem. xv. q. vij. ca. felix. & ca. si quis tumidus, licet hodie secus per Concilium Tridentinum.

& monachorum disciplina, si nec priuilegio, nec legitima praescriptione doceatur exempta[a], ad eum pertineat Episcopũ, in cuius sunt territorio constituta[b].

DE RELIGIOsis domibus.

Xenodochia, Orphanotrophia, & loca similia Episcopis subsunt, qui prouidere debent, ne illorum res dissipentur. hoc dicit.

XEnodochia[c] quoque, Orphanotrophia[d], Bethotrophia[e], Nosocomia[f], Gerontocomia[g], aliaque similia[h] loca, ad Episcoporum in quorum sunt diœcesi solicitudinẽ pertinent[i], per eosdémque ad eas vtilitates, quibus constituta sunt ordinanda, ac dirigenda erunt, nec postquã huiusmodi loca ad hospitalitatis vsum, & pauperum prouisionem Pontificis ordinatione deputata fuerint, ad profanos vsus cõuerti poterunt[k]. Cũ ea[l] quae ad certum vsum largitione fideliũ sunt destinata, ad aliũ[m] salua sedis Apostolicae[n] authoritate conuerti nõ valeant.

Ordinarij loca pia, & religiosa possunt reformare authoritate Apostolica, si opus sit reformatione. h. d.

Quinimò si talium locorum Rectores exẽpti sint, si tamen illorum cura postposita, bona & iura ipsorũ ab vsurpatorum manibus vendicare[o] negligant, aut quoquo modo res illorum collabi sinant, poterunt ordinarij authoritate Apostolica[p] sibi ex Viennensi Concilio praestita, loca ipsa salubriter reformare, & occupata, alienata, deperdita, vt in statũ pristinum redigantur, procurare: contradictores que quoscunque per censurã Ecclesiasticã & aliis iuris remediis[q]

a Exempla. capit. cum venerabilis. cum capit. sequen. & capit. constitutus. de relig. domi. capit. auditis. de praescr.

b Constituta. c. monasteria xviij. quaest. ij.

c Xenodochia. Loca in quibus pauperes peregrini recipiuntur.

d Orphanotrophia. Vbi orphani, id est, parentibus priuati nutriuntur.

e Bethotrophia. Vbi aluntur infantes pauperum.

f Nosocomia. Vbi aegroti curantur.

g Gerontocomia. Vbi senes aluntur. & sunt ista, secundũ Host. in summa eo. religiosa non consecrata: & de horum omnium vocabulorum significatione habes Host. d. loco, & not. in c in qualibet. xxiij. q. viij. & in l. omnia. C. de Episcop. & cle. & vulgo omnia ista hospitalia appellantur.

h Similia. Puta leprosarium, vel eleemosynarium. Cle. ij. eo. est tamen dubiũ an leprosorum collegium sit religiosum, vt apparet ex not. in d. Cle. ij. §. i.

i Pertinent. Si sint constructa authoritate Episcopi, & sic religiosa: vt in cap. quia monasterium. eod. Sed si sint aedificata sine Episcopi authoritate, Episcopus non debet se de his impedire iure decretalium. Abb in ca. de Xenodochiis. eod. sed patronus ad libitum disponet, secundum Inno. & alios in c. inter dilectos. de donat. sed hodie per Concil. Trident. Sessione xxij. ca. viij. videtur hoc immutatum. Si tamen patronus esset mortuus tunc proculdubio ad curam Episcopi pertinet quod pia voluntas defuncti mandetur executioni: vt in Aut. de Eccles. titulis. §. si quis autem pro redemptione fac. c. ad haec. & quod ibi not eo.

k Poterunt. ca. nulli licet. xij. q. ij. & ca. mancipia. de re. permut. ca. ligna. & ca. vestimenta. de consec. dist. j. & xix. q. iij. c. quae semel. & ff. de reli. & sump. fun. l. si quis sepulchrum. At contra. c. ex antiquis: & ca. frequens. dist. liiij. Sol. vt no. in d. c. ad haec. eo.

l Cum ea, &c. q. d. si deputata ad certũ vsum pium sacrum. aut religiosum, non possunt trãsferri ad alium vsum eiusdẽ qualitatis & naturae sine licentia sedis Apostolicae, licet sit facilis transitus in habentibus symbolum, quanto minus ad vsum penitus profanum.

m Non ad alium. Etiam piũ. faci. xxij. quaest. ij. c. is autem. & dist. xlv. cap. licet. ij. & ca. inter corporalia. de translat. & c. ad nostram. vbi not. & ca. suggestum. de appel. arg. contra. c. quamuis. de poen. in vj.

n Sedis Apostolicae. Not. casum reseruatum sedi Apostolicae: de quibus omnibus in c. quod translationẽ de offi. leg. hodie tamẽ per Concil. Triden. haec potestas videtur cõmunicata etiam ordinariis: vt Session. xxij. in decretis reformationum. ca. vj. quod est factum cũ ipsis tanquam sedis Apostol. legatis.

o Vendicare. Etiã in iudicio & coram iudice Ecclesiastico, quod possunt. ca. cum sit. de for. compet.

p Apostolica. Concord. Clem. ij. eod. cap. irrefragabili. de offic. ordin. & ca. ad abolendam. de haere. & ca. vni. de cler. aegro. in vj. cum allegatis in Cle. j. de supplen. neglig. praelato. & vide quae in hac materia statuuntur per Concil. Trid. in decretis reformationum. Sessio. vij. c. xv. & Sessio. xxij. ca. vj. & ca. viij. & ca. ij. & Sessio. xxv. c. iiij. & ca. viij.

q Remediis. Etiam inuocando brachium seculare si expedierit. ca. j. & ca. quoniam. de offi. ordi.

Alia.

compescere, licet nullum per hoc exemptionibus, seu priuilegiis, quo ad alia [a] præiudicium generari debeat.

Xenodochia, & loca similia non possunt in beneficium conferri, nisi certis casibus. h. d.

Eodem cauetur cõcilio [b], vt nullus ex huiusmodi locis secularibus clericis in beneficium [c] conferatur, etiã si consuetudine id fuerit, aliàs obseruatum, nisi in illorum fundatione aliter constitutũ fuerit, siue per electionem [d] sit de Rectore huiusmodi locis prouidendum. Sed quòd eorum gubernatio viris prouidis, ac boni testimonij cõmittatur, quos bona prædicta in alios vsus conuertere, præsumptio verisimilis nõ existat.

Administratores hospitaliũ æquiparantur tutoribus. h. d.

Vt autem hi demandatæ sibi curæ diligentius insistant, instar tutorum [e] & curatorũ debent iuramentum præstare [f], ac de bonis inuentaria conficere, & ordinariis, seu aliis, quibus loca huiusmodi subsunt, vel deputãdis, ab eis, singulis annis [g] de administratione sua rationẽ reddere. quòd si secus à quoquam fuerit attentatum [h], prouisio, seu ordinatio minimè valebit.

Supra dicta non habent locũ in hospitalibus militarium ordinum, aut religiosorum. h. d.

Prædicta verò ad hospitalia militarium [i] ordinum, vel aliorũ religiosorũ minimè extẽduntur. Hi enim suorum ordinũ institutiones, & consuetudines obseruare cogẽdi erũt.

Hospitalibus circa sacramentorum exhibitionem seruanda est antiqua consuetudo. h. d.

Sed & si qua sint hospitalia, altaria, & cœmeteriũ ab antiquo habentia [k], & presbyteros celebrantes, & sacramenta Ecclesiastica pauperibus ministrantes, quo ad exercenda, & ministranda spiritualia prædicta [l], antiquam consuetudinem Viennense Concilium obseruari voluit.

DE SEPVLturis [m].

Cur in Ecclesiis & locis sacris sepultura constituantur. hoc dicit.

Tractemus nũc de sepulturis, quæ quidem per fideles non nisi in sacris, & religiosis lo-

a Alia. Sic Cle. ij. de sta. monach.

b Concilio. Vt Cle. ij. §. j. eo. & pro plenissima cognitione eius quod hic dicitur, videndus est Pet. de Perus. in suo trac. de canonica Episcopali & parochiali. §. ij. principaliter.

c Beneficium. Fac. Cle. per literas. de præb.

d Electionẽ. A superiore confirmandam.

e Tutorum. Iurando vtilia facere, & inutilia prætermittere inuentarium faciendo, & administrationis suæ rationem tempore debito reddere & residua reddere promittendo & cætera de quibus in l. de creationibus. C. de episcop. audi. & in l. fin. C. de curat. furi. & per Specul. in titulo de tutoribus, vt not. in Clemen. ij. §. j. eod.

f Præstare. Sed an & satisdare etiã teneantur instar tutorum? Respon. negatiuè, cum dentur ex inquisitione. fac. l. orphanotrophos. in princ. C. de Episc. & cleri. & ita not. in Cle. ij. §. j. eo. nisi tamen hi suspecti essent propter vxorẽ, & filios, vt in cap. de Siracusanæ. distinc. xxviij. sed tali suspecto committi non deberet, vidi tamen seruari quòd huiusmodi personæ satisdent.

g Singulis annis. Per huius temporis designationẽ videtur quòd etiam non petitam administrationis rationem teneantur reddere de quo not. in Clem. ij. eod. Sed contra, l. orphanotrophos. C. de Episcop. & cler. & in Authen. de Eccles. titulis. §. pen. Sol. Aut quæris an teneantur reddere rationem pauperibus ipsis & orphanis, & non tenentur, & ita procedunt contraria. Aut de ratione reddenda Episcopo, vel aliis superioribus, & procedit quòd hic dicitur, & in §. œconomos. Authẽt. de sanctiss. Episcop. Alij quòd contraria corriguntur, sed prima verior, vt not. in Cle. ij. §. j. eod.

h Attentatum. Respicit etiam præcedentem §. nedum istum.

i Militariũ. Vt S. Io. Hierosolymitani, & S. Mariæ Calastrensium, & Cruciferorum, & similium: vt in Cle. ij. §. præmissa. eod.

k Habentia. Sic Cle. ij. §. fi. eod. vnde sumitur.

l Prædicta. Concord. xxiiij. q. j. c. pudenda. & de electio. ca. nihil est. in fine. & in Cle. j. de priuil. in fine.

DE SEPVLturis m.

De sepulturis. Dictũ est supra de reli. domi. Sed quia sepulturæ fiunt in locis religiosis, & faciunt etiam locũ religiosum, toto titu. ff. de relig. & sump. fun. merito sequitur & de sepulturis etiã videre, φ autẽ sepultura faciat locum religiosum forte non procedit isto iure, ad not. in c. pe. eo. & in cap. ecclesiastico. xiij. q. ij. sumitur autem sepultura pluribus modis, vt habetur in d. ca. pen. In proposito tamẽ nostro sepultura est locus concauus in ecclesiastico, &c. vt per Abb. in Rub. eo.

cis, ideò constituuntur[a], & quòd minus ibi spiritibus vexantur immundis, & quod sanctorum illorum cõmendãtur patrociniis, quorum nomini Ecclesia, in qua corpora cõquiescunt, est consecrata. Accedit quòd defunctorum proximi ad sacra loca venientes, sepulturámque conspicientes suorum recordantur, & pro eis pias preces fundunt. Vnde mortuorum sepultura, & cæmeteria apud illas Ecclesias, & monasteria[b] ex antiquo disposita esse cõperiuntur, in quibus religiosorum cõuentus sunt cõstituti, vbi orationes, & missarum solennia, tàm pro viuis, quàm pro defunctis frequentius[c] celebrantur.

Vnusquisque habet liberam facultatem sepulturam eligendi, & si quis non eligat, in parochiali Ecclesiam, aut maiorum sepulchris est sepeliendus. hoc dicit.

Regulariter[d] igitur in parochiali Ecclesia, aut ibi quis sepeliendus erit, vbi maiorum[e] suorum sepulchra constituta reperiuntur: nulli tamen propterea propriam[f], si contemptus[g] absit, negatur eligere sepulturam, quod vsq; adeò obtinet, vt antiqua dimissa, nouã possit quis etiam in loco minus religioso sibi deligere, nec propterea poterit hodie electio, talis impugnari[h], licet antiqua iura super hoc diuersa esse videantur.

Vxor non tenetur sequi sepulturam viri, si velit aliam eligere. h.d.

Nec vlla super hoc inter virum & mulierem facienda est distinctio[i], quasi[k] vxor capitis sui, sequi iudicium & sepulturam sit compellenda. Sed vtrique æqualis[l] erit eligendi facultas, cum huiusmodi electio ad eum statũ pertineat, quo mulier à lege viri soluitur[m].

Si vxor sepulturam non eligat, tenetur sequi sepulturam vltimi viri, si plures habuerit hoc dicit.

Sed quæritur vtrũ cum luctu & planctu sint mortui sepeliendi? Respond. non, sed cum psalmis & psallentium vocibus. c. qui diuina. & c. quàm præposterum. xiij. q. ij. ex officio tamen charitatis, vel causa pietatis & humanitatis si lachrymæ fundantur non est iure reprobatum. Nam de plerisque sanctis legitur quòd lachrymas fuderunt, in exequiis charorum amicorum, dummodo non multum lugeatur: vt in cap. qui diuina. & in ca. vbicunque. xiij. quæst. iij. & de hoc per Ab. in Rubrica eod.

a Constituuntur. Not. tres rationes ob quas fideles sepeliuntur in locis sacris. Prima ꝙ defunctorum corpora minus vexantur spiritibus immũdis. Vnde in sepulturis dicitur esse requies mortuorum. xiij. q. ij. cap. autum. Secunda, quia sunt muniti patrocinio illius sancti cui dicata est Ecclesia. xiij. quæst. ij. cap. non æstimemus in fin. Tertia vt fideles viuentes facilius mortuorũ recordentur: vt in ca. cum grauia. xiij. q. ij.

b Monasteria. Sed quomodo apud monasteria, cum illa non habeant cœmiterium nisi pro suis. xvj. quæst. j. capit. j. Respondeo secundũ Abb. in cap. fraternitatem. eod. quòd hoc intelligendum est de his monasteriis, quæ habent populum, vel habent cœmiterium ex priuilegio: vt sunt hodie omnes regulares. Quis autem dare possit tale priuilegium, habes per Docto. in capit. certificari. eod.

c Frequentius. cap. fraternitatem vbi Abb. eo. & in Cle. ij. §. huiusmodi. eo. & xiij. q. iij. c. cũ grauia.

d Regulariter. De hoc latissime per Petrum de Vbald. in tract. de cano. parochi. § venio ad nouũ.

e Maiorum. Fac. xiij. q. ij. c. placuit. & ca. j. eo. & c. is qui. & cap licet, eo. in vj. Sed quid dicemus si auus & proauus & alij ab antiquo fuerunt sepulti in aliqua Ecclesia, pater verò elegit sepulturam in alia, filius decedens eritne sepeliendus in sepultura patris, an aliorum maiorum? Respond. videtur quòd æquè cõmodè possit in vtraque Ecclesia sepeliri de quo not. in capit. is qui, eod. in vj.

f Propriam. Quo ad possessionem, nõ quo ad dominium, nemo enim est sepulturę dominus: vt per Abb. post. Glos. in capit. quanto. de iudiciis.

g Contẽptus. xiij. q. ij. ca. contemptus.

h Impugnari. cap. ii. §. fi. eo. in vj vnde sumitur.

i Distinctio. Imo iudicandi sunt ad paria ca. gaudemus. de diuort.

k Quasi dubitandi ratio.

l Aequalis. Argu. contra. xiij. quæst. ij. capit. vnaquęque. & xxxiij. quæst. ij. cap. quos Deus, Sed l. illud intelligitur secundum illud, vel istud locum habet cum mulier eligit sibi sepulturam, secus si nõ eligat: arg. l. mulieres. C de digni. lib. xij. & ff. ad municip. l. j. primo. respons. & l. fi. & no. in cap. de vxore. eo. vnde sumitur.

m Soluitur. Et sic nota ꝙ paria sunt aliquid disponi tempore habili, vel tempore inhabili, dummodo effectus conferatur ad tempus habile. Sic contra veluti non licet disponere tempore inhabili, ita nec tempore habili, si effectus dispositionis conferatur in tempus inhabile, facit l. quod sponsæ. C. de donat. inter vir. & vxor. & l. in tempus. ff. de hæred instit. quod limita. vt no. infra. eo. §. impuberi.

Vltimo

Si tamē ipsa sibi sepulturam non eligat, & plures fortè viros habuerit, cum viro vltimo [a], cuius domicilium retinet tumulanda erit.

Filius familiàs licet non possit aliquid relinquere pro anima, si careat castrensi peculio, vel quasi: tamen potest sibi eligere sepulturam, nisi sit impubes, quo casu poterit pater sepelire illum vbi voluerit, nisi sit consuetudo in contrarium. h.d.

De filio familiàs [b] an sibi sepulturam eligere valeat dubitari poterit, & multum interest, an eius ætas intra pubertatis annos [c] contineatur, an verò pubertatē excesserit: primo enim casu sepulturam eligere non poterit [d], permittendum tamen erit patri, si id loci consuetudo [e] patiatur, vbicunque voluerit [f] illum sepelire, quòd si consuetudo id non habeat, cū suis maioribus, vel in parochiali Ecclesia tumulandus erit. Secundo verò casu, cùm pubertatē attigit, liberè absq; patris assensu sibi sepulturam eligere poterit [g], quanquam pro anima sua præter patris assensum aliquid iudicare nō possit, nisi castrense, vel quasi castrense peculium [h] habuerit.

Religiosi non possunt sibi sepulturam eligere. h.d.

Impuberi similes religiosi habētur: hi enim cum propriæ voluntatis libertatem non habeant, eligere sibi sepulturam nequeunt [i], sed apud propria monasteria tumulandi sunt, nisi adeò fortè sint remoti, quòd ad ea cum moriuntur, commodè [k] exportari nequeant [l].

a Vltimo viro. Sed pone quòd vxor prius decedit quàm maritus, an debeat sepeliri in sepulchro maiorum mariti, an verò maiorum patris sui? hæc quæstio est dubia, & egeret declaratione, secundū Ab. in c. de vxore. eodem. vbi tamen esset consuetudo staremus consuetudini, si non extaret, tunc si appareret de voluntate viri viuentis quòd vellet in aliquo loco sepeliri, puta: quia præparasset vel aliter declarasset intentionem suā, tunc secundum eum sepelienda esset in loco deputato à marito. Sed cōtra hoc facit, quia ambulatoria est voluntas hominis vsque ad mortem l. iiij. ff. de adi. leg. Alias in loco suorum maiorū sepeliri deberet, nisi ipsa sibi eligeret sepulturam. Sed quid si vxor prædecedat electa sepultura, verū maritus postea moriens sepultura non electa debeat sepeliri cum eadem? Respondeo vt per Abb. in d. c. vxore.

b De filiofamilias. Quid dicemus de patre familiàs impubere, an cum authoritate tutoris possit eligere sepulturam? Respōdeo non, nec enim tutoris authoritas potest ea perficere, quæ porriguntur post mortem pupilli, quo tempore tutela expirauit. Ita Petr. de Perus. in tractatu de Canonica Parochiali, ca. xj & nota verbum, *filio familiàs*, quia si esset naturalis tantum, qui nō potest dici filius famil non posset se pater intromittere: vt per Petr. in dicto loco.

c Annos. Videlicet xiiij. in masculo, xij. in fœmina.

d Non poterit. Sicut nec testari.

e Consuetudo. Not. quòd cōsuetudo dat ius eligendi sepulturam, sicut etiam dat iurisdictionem, & ius eligendi prælatum: vt cap. cum contingat. de for. compet. cap. cum Ecclesia. de caus. poss. & proprietatis, & potest consuetudo dare hoc ius nō solum patri, verum etiam matri, & amicis: vt per Franc. in cap. licet. eod. in vj.

f Voluerit. Quid si impuberi viuenti pater elegit sepulturam permittente cōsuetudine, & filius decedat factus pubes? Respondeo non tenetur sequi iudicium patris, cum res deuenerit ad casum à quo non potuit incipere. Ita Petrus de Perus. in tracta. de Canonica Episcopali. cap. xj.

g Eligere poterit. Quia electio refertur ad id tēpus quo solutus est à patria potestate. facit cap. de vxore. eod. & supra. eo. §. proximo.

h Peculiū. Et quid mirum quòd de his bonis possit pro anima disponere, quæ cunctis rebus est fauorabilior, si liberè potest de his testari ad quancunque causam, & in vtilitatem cuiuscunque. l. fi. C. qui test. fa. pos. & iusti. quibus non est permiss. fa. testa. in princ.

i Nequeunt. Imo videtur quòd isti religiosi possint eligere, cum ista electio cōferat effectū suū in tempus habile, scilicet. quo ipsi sunt soluti à lege superioris: atg. cap. de vxore. eod. & supra. eo. §. nec vlla. & per hanc rationē Host. olim tennit quòd religiosi possent eligere, vt habetur in ca. nimis. primo de exces. prælat. Sed contrarium reperitur determinatum in ca. fi. eo. in vj. Nec obstat ratio Host. quia non procedit quādo ius prohiber aliquid non solum attento effectu, sed etiā attento initio. l. minor. ff. de ser. exportādis, & not. Abb. in dicto capit. de vxore. & Perus. in cap. fi. eo. in vj. Imol. in l. Gallus. ff de lib. & post. Sed contra est cap. nimis. el primo de excess. prælat. & in cap. vt priuilegia. de priuil. Sol. illa iura non loquuntur de veris religiosis: vt not. in d. ca. fi. eo. in vj. An autem hæc dispositio comprehendat Abbatem. vide per Abb. in d. cap. de vxore.

k Commode Not. ratione incommoditatis [illegible] permitti quòd aliàs non permitteretur, sic capi[illegible]lum is qui. eod. in vj. & xij. q. ij. ca. terrulas.

l Nequeant. Quo casu secundum opi. plu[illegible] poterit monachus eligere sepulturā, & ita [illegible]tinetur

Non potest quis etiam iureiurando à seipso abdicare liberam eligendæ sepulturæ potestatem h.d.

Aliàs autem sepulturæ vsque adeò libera esse debet electio, vt Bonifaciana constitutione [a] cautũ sit, ne qui ad vouendum, iurandũ, vel fide interposita, vel aliàs promittendum [b] aliquos inducant [c], vt apud eorum Ecclesias sepulturam [d] eligant, vel iam electam, vlterius non immutent, & secus factum omnino infringit [e].

Mortuus ruri qui sepulturam non elegit, si sine periculo possit exportari, vel in parochiali Ecclesia, vel in maiorum sepultura, debet sepeliri h.d.

Illud tamen in dubium venire potest, si quem dum animi, vel agri colendi causa rusticatur, ruri inopino forsitan interitu, nec electa sepultura cõtingat occumbere, an in Ecclesia ruri constituta [f], an potius in alia sepeliri debeat, & responsum est, si absque periculo [g] defunctus inde valeat exportari, nõ in Ecclesia ruri posita, sed in sua parochiali, vel in qua maiorum ipsius ab antiquo sepultura extitit sepeliendum [h] fore.

Quibus non communicamus viuis, nec mortuis communicamus. hoc dicit.

Non tamẽ [i] omnes qui fato functi fuerint Ecclesiasticæ tradendi sunt sepulturæ, quibus enim non communicamus viuis, nec defunctis cõmunicare debemus [k]. Vnde carebunt Ecclesiastica sepultura, qui

opi. Host. de quo per Abb. in cap. nimis. el primo de excess. prælat. & in ca. vt priuilegia. de priuilegiis, licet multi cõtra. Aliàs autẽ si nõ eligãt sepeliuntur in Ecclesia parochiali loci in quo decedũt.

a Constitutione. cap. j. eod. in vj.

b Promittendum. Nec enim Deus inter ista facit differentiam, xxij. q. v. ca. iuramenti. & no. in cap. debitores de iureiur. & per Doct. in capitulo ad aures, quod met. causa, & in ca. peruenit. de arbitris Vnde veniens contra simplicem fidei præstationem nulla necessitate compulsus, potest beneficio priuari, cap. querelam. de iureiu. & per Perus. post o'ios in capit. j. eod. in vj. Et ex eo quod dicitur hic de iuramento no. quòd Papa ex causa fac. interdum quòd iuramentum non liget. fac. cap. ij. de rebus Eccles. non alie. in vj. & cap. vbi periculũ. §. pen. de ele. eo. lib. Nec hoc mirum: quia etiam si quis spõte iuret nõ mutare sepulturam, potest illam nihilominus mutare, secundum opin. quorundam, de quo plenè per Perus. in cap. j. eod. in vj.

c Inducant. Si quis tamen esset inductus ad eligendum sepulturam in certo loco, non voto, iuramento, vel promissione simplici, non haberet locũ quod hic dicitur, secundum Ioan. And. & Ioan. de Ligna, & Perusinum in cap. j. eodem in vj. argu. l. j. & per tot. C. si quis ali. testari prohib.

d Sepulturam. Cum enim simus in spiritualibus pactio interuenire non debet, j. q. ij. ca. quàm pio. & cap. pactiones. de pact. hoc intellige inter sepeliendos & sepelituros, secus inter duas Ecclesias. cap. j. de pact. in vj. & infra. de pact. § j.

e Infringit. ca. j. eod. in vj. vbi prolixè ponuntur pœnæ contrafacientium.

f Ruri constituta. Quod videbatur, quia ibi decesserat.

g Absque periculo. Simile ca. si. eo. in vj. & supra. eod. §. in, vberi. ergo periculũ immutat ius commune. facit ca. si duo. §. sanè. de procura. in vj. & de ecclesi. ædifie. ca. ad audientiam.

h Sepeliendum fore. Si quis igitur habeat in loco domicilium & se ex causa limitata ad tempus in alium locũ transferat, non censetur illuc transferre domicilium, & parochiã constituere. Quod inducitur ad scholares, vt in dubio non cẽsantur transtulisse domicilium ad locũ studij, de quo plenè not. in ca. quod clericis. & in c. ex parte. de for. compet. de quibus vbi debeant sepeliri per Abb. in ca. j. eod. Item ex hoc infertur quòd Ecclesia loci in quo decedunt nõ debet habere parochialem, ex quo nõ habẽt ibi domicilium, & per consequẽs nec parochiã, prout requiritur: vt per Doct. in ca. ij. & cap. iij. eod. in vj. & per Host. in c. in nostra, eo. in antiquis.

i Omnes. Habes hic qui sint qui in sacro sepeliri nõ possunt, de hoc vide & Host. in summa eo. §. quibus interdicatur, & per Petrum de Perusia in tractatu de canonica Episcopali. cap. vltimo.

k Debemus. Sic in ca. sacris. vnde sumitur eod. & xxiiii. q. j. & ca. ij. nisi tamen viuentes reconciliationem petierint, nec per eos steterit quo minus Ecclesiæ reconciliati fuerint: quia tunc etiam post mortem sunt absoluendi. xvj. q. vj. qui recedunt. ca. à nobis. de senten. excom. & per Ab. in ca. literas. de resti. spolia. Not. ergo ex hac regula, quòd & cum defunctis potest esse cõmunio, vt lauando mortuũ, vestiendo, sepeliendo, associando ad sepulturã; & sic cõmunicans incidit in minorẽ excõmunicationẽ, vt si cũ viuo cõmunicasset, & sic excõmunicatio afficit nõ solũ animã, sed etiã corpus. Ab. in c. ad hæc. de priuil. & in d. ca. sacris, vbi & illud firmat leprosos nõ posse cũ aliis in cœmiterio sepeliri, contra opi. Host. q licet possit admitti rationibus ibi per eum redditis, si tamen quis contrarium faceret, non crederem illum incurrere pœnas d. cap. sacris. & Cle. j. eod. & §. sequen. & hoc casu ante factum tenerem opin.

opin. Abb. post factum verò opin. Hosti.
a Praecisi. Nor. regulam. & praecisi dicuntur ex communicati, suspensi, & interdicti. fac. ca. is cui. de sent. excommu. in vj. & Cle. eos. eo. & not. quòd eorum qui hic nominantur, quidam sunt excommunicati ipso iure, quidã veniunt excommunicandi per sententiam iudicis, de quibus dicere nõ est hic locus, not. aliquid in cap. si. eo. & plenius in ca. tua nos. de sent. excom.
b Paganus. ca. Eccles. cum cap. seq. de consecr. d. iiij.
c Exercuit. capit. quia in omnibus de vsuris.
d Consciuerunt. xxiij. q. v. c. placuit, & ca. ex parte. eo.
e Iniecerunt. ca. si. eod. vbi & de incestis, & de Ecclesiarum violatoribus, & de homicidis.
f Blasphemi. c. statuimus. de maledi.
g Pro manifestis. ca. si. eod.
h Exhumari. Quod poterit facere Episcopus sua authoritate, etiam in locis exemptis, vt per Ab. in ca. sacris. in si. eo. aliàs effodientes sepulturas incurrunt sacrilegium, vt per Ab. in cap. ad haec. de antho. & vsu pal. & spolians cadauer, vel aliter ei iniuriã inferens, vltra alias poenas, facit iacturam legitimae si sint personae quibus legitima debeatur, & omnium sibi à defuncto relictorũ, Roma. cons. clxxxv. & per Ant. Franc in d. capit. ad haec.
i Procul. In tanta distantia ꝙ voces clericorum cantantium non possint inde exaudiri: arg. c. quod in te. de poen. & remis. & per Abb. in c. sacris. eod.
k Excõmunicatorum. Intellige etiam de excommunicatis minori excommunicatione, vt habetur in Cle. j. eod. & per Inno. in cap. sacris. eod. & commu. Doctor.
l Non erunt. Not. quòd ratione dubietatis aliquid admittitur, quod aliàs non admitteretur. xj. q. iij. cap. nolite. & xiij. q. ij. ca. si aestimemus. & ff. de adim. leg. l. iij. §. si duobus. Idem contingit ratione connexitatis. xiij. q. v. ca. denique. & d. lxxxj. ca. cũ omnibus. & ff. de solu. l. si alieni. & ff. de minor. l. etiam. Idẽ ratione difficilis separationis. ff. de neg. gest. l. cum eum actum. & ff. de adm. tuto. l. tutorẽ qui tutelam. Idem ratione difficilis probationis. l. duo sunt filij. ff. de testa. tutel. Arg. contra de poeni. d. v. & ff. ad leg. Aquil. l. ita vulneratus, & l. cũ ex pluribus. ff. de manu. testam. & not. in capi. sacris eod.
m Improbis. Si ergo nõ potest puniri malus quin etiã bonus puniatur, potius est tolerandus malus, quàm bonus puniẽdus. l. absentẽ. ff. de poen. & xxiij. q. iiij. c. quã magnũ. Et fac. hoc ad quaest. de fratribus habentibus domũ cõmunẽ pro indiuiso, ꝙ propter partẽ innocentis, pars delinquẽtis destrui non debeat. Sed cõtra facit c. sed ecõtrario. de poeni. dist. ij. vbi ob delictũ Sodomitarũ fuerũt cõbustae quaedã vicinae ciuitates, de hoc vide quod ibidẽ no. & per Bart. in l. Archeius. ff. de aqua. plu. ar. & per Doc. in l. & si seuerior. C. de his qui not. infam. & per Ab. & alios in c. sacris. eod. & quod hic. & in d. ca sacris. dicitur, ꝙ improbis speciosa sepultura nõ prodest, secundũ Ab. ibi, dic ꝙ imo nocet. & facit ca. quibus. cum seq. xiij. q. ij.
n Tempore. Quo tempore est interdicta Ecclesiastica sepultura, ca. quod in te. de poeni. & remis. & ca. vt priuilegia. de priuileg.
o Ausus fuerit. Scilicet sciẽter, vt in Cle. j. de sepulr. cum ibi alleg. Sed an quod hic dicitur militet, in portãtibus ad sepulturã, nõ tamen sepeliẽtibus, an in concomitantibus an in fodientibus, fabricãtibus, vel sepulchrũ aperientibus, an in praelatis sacerdotibus, & ministris qui id non prohibent, sed patiuntur, an in his qui portant cereos, crucem, & similia? Respõdeo haec dubia potius principis declarationem exposcunt, quàm interpretantis opinionem, vide Glos. in Cle. j. eod.
p Ipso facto. No. casum in quo quis ipso facto est excommunicatus, alij not. in Cle. j. de sent. exc.

prius erant ab Ecclesiastica vnitate praecisi [a]. Igitur nec Paganus [b], nec Iudaeus, nec haereticus, nec qui vsuras exercuit [c], nec qui sibi mortem consciuerunt [d], aut qui personis Ecclesiasticis violentas manus iniecerunt [e], nec homicidae, nec incẽdiarij, aut ecclesiarum violatores, nec incestuosi, nec blasphemi [f], nec vllus qui pro manifestis [g] condemnatus est excessibus, Ecclesiasticae sepulturae tradi poterit.

Tumulati cõtra canones sunt exhumandi, si illorum corpora possint discerni à corporibus fidelium. h. d.

Et si contigerit aliquando horum corpora in coemeterio Ecclesiastico tumulari, si ab aliorum corporibus discerni poterunt exhumari [h] debent, & ab Ecclesiastica sepultura procul [i] iactari. Quòd si discerni non poterunt, cum excõmunicatorũ [k] ossibus corpora fideliũ extumulãda nõ erunt [l]. Cum licet non obsit iustis sepultura nulla vel vilis, celebris tamen vel speciosa non prosit improbis [m].

Qui contemptis clauibus nõ humandos in locis sacris humauerit, excõmunicationem incurrit, à qua non est absoluendus antequam arbitrio Episcopi satisfecerit. h. d.

Si quis autem contemptis Ecclesiae clauibus huiusmodi personas, aut interdicti tempore [n] quoslibet, in Ecclesiis vel coemeteriis sepelire ausus fuerit [o], ipso facto [p], excõmunicationis sententiã incurret, à qua nisi prius ad arbitriũ dioecesani Episcopi

scopi eis quibus[a] iniuria irrogata fuerit satisfactionem cõpetentem exhibuerit, absolui non poterit, nec vllum circa præmissa contrafaciẽtibus priuilegium suffragabitur.

Reconciliati, licet alioqui Ecclesiasticæ sepulturæ non essent tradendi, post reconciliationem tradi poterunt. h.d.

Sed hæc de illis intelligenda sunt, qui impœnitẽtes decesserint, nec in articulo[b] saltem mortis Ecclesiæ reconciliati fuerint. Nam si dum forsitan in extremis agerent, legitimè[c] absoluti fuerint, cœmeterium his & alia[d] Ecclesiastica suffragia denegari non debent: hæredes tamen[e] & propinqui ad quos ipsorũ bona peruenerint[f], vt pro eisdem satisfaciãt, si casus exigat, Ecclesiastica sunt censura compellendi[g].

Cadauera punitorum pœnitentium sunt tradenda sepulturæ Ecclesiasticæ. h.d.

Ex his apparet eorũ cadauera, qui post confessionem[h] Deo peractã, pro sceleribus suis in patibulis suspẽduntur, ad Ecclesiã esse deferenda, & oblationes pro eis offerẽdas. Cum enim pro peccatis suis pœnam extremam soluerint, & dignè pœnituerint, non iudicat Deus bis idipsum[i].

Deprahensi in scelere, & vulnerati si confessi ex vulneribus mortui fuerint. item improuiso casu oppressi, non priuantur Ecclesiastica sepultura. h.d.

Quin etiam si dum in scelere compræhenduntur, vulnerati fuerint & sacerdoti, postmodũ confessi, ex vulneribus acceptis decesserint, cõmunio eis minimè denegabitur[k], quanquàm si dum seipsos defendunt interfecti fuerint, aliud[l] sit statuendum. Is autem quẽ casus improuisus[m] opprimit, si nihil aliud

a Eis quibus. Sed qui erunt hi? Respon. vt not. in Clem. j. eod.

b In articulo mortis. Quo tempore poterit per sacerdotem à vinculo excommunicationis, etiam in casibus Papæ reseruatis, Abb. & alij in ca. fi. eod.

c Legitimè. Secundum formam ca. ex tenore. & c. cum desideres. de sent. excommu.

d Et alia. Argu. q cui conceditur vnũ sacramentũ vel negatur, & alia intelliguntur negata vel concessa. fac. cap. ad eius. dist. v. & cap. illud. dist. xcv. & xiij. q. ij. c. fin. sed contra de torneam. c. j. & de raptor. ca. super eo. vbi licet concedatur pœnitentiæ sacramentũ & Eucharistiæ, Ecclesiastica tamen sepultura denegatur: sed illud fit ad terrorem aliorũ: vt not. in c. fi. eod.

e Hæredes tamẽ. Nota limitationem ad cap. ex parte. primo de verbo. signif. vbi excõmunicatus pro manifesta offensa non debet absolui nisi prius satisfaciat: nam hoc nõ habet locum si quis sit in extremis, vt hic, & ca. fi. eo. Idem putat Ab. si satisfactio longum exigat tractatum, ca. quæstionũ. de appel. vbi plenè per Abb. fac. cap. qui recedunt xvij. q. vij. Itẽ nota ex hoc §. vnam differentiã inter ius Canonicum & ius ciuile: quia de iure canonico hæres indistinctè tenetur pro delicto defuncti: secus de iure ciuili, quod tamen quomodo procedat latissimè per Abb. in d. cap. fi.

f Bona peruenerint. Videtur ergo quòd hoc satisfaciendi onus sit non tam hæredis, quàm bonorum. fac. ca. fi. vnde sumitur. quod fortè poterit procedere quando bona quæ deuenerunt ad manus hæredis non sufficerent.

g Compellendi. Scilicet si decessit pœnitens: aliàs si impœnitens, Ecclesia se non impedit super ista satisfactione & defuncti exoneratione: vt per Abb. in ca. à nobis. ij. de sent. excommu. in vltimo not. Et nota hic casum generalem in quo Eccles. exercet iurisdictionem in laicos, videlicet compellendo hæredes ad satisfaciendum pro defuncto: vt per Abb. in d. ca. à nobis, & in c. fi. eodem.

h Post confessionem. Et Eucharistiã sumptam: quia si petant nõ est denegãda, Cle. j. de pœn. & remiss. Sed quæri consueuit quare liberetur ille qui fugit ad Ecclesiam, & non ille qui recipit corpus Christi, cum tamen Eucharistia multum præstet ecclesiæ? Respon. quia corpus Christi cibus est animæ non corporis: ergo animam liberat nõ corpus. Vel dic quòd cũ hoc sit priuilegium Ecclesiæ ad consequentiam trahi non debet: vt xvij. q. iiij. c. sicut. Vel dic quòd etiam corpus Christi aliquãdo liberat, puta si ductus ad patibulum fiat obuius sacerdoti deferenti sacramentũ, secundum quosdam.

i Bis id ipsum. Imo videtur contra: quia delictum punitũ in foro pœnitẽtiali punitur in contentioso, & econtrà: vt per Abb. in cap. fi. eo. Itẽ punitus per iudicẽ Ecclesiasticum punitur per secularẽ, Doct. in cap. j & in ca. at si clerici. de iudi. & in cap. tuæ. de procurat. & per Abb. in ca. cum in cunctis. §. fi. de elect. Sol. quòd hic bis puniretur in eodem foro, scilicet pœnitentiali & Ecclesiastico. Vel sol. ex his quæ ponuntur per Doct. in capit. cum sit. de for. compet. & in aliis locis supra allegatis.

k Denegabitur. ca. fures. cum cap. seq. xiij. q. ij.

l Aliud. Fac. cap. ex parte. ij. eod. & xxiiij. quæst. v. cap. de occidendis.

m Improuisus. Not. quòd decedens sine confessione exteriori in extremo vitæ facta, debet sepeliri in cœ

rii in cœmeterio ecclesiæ, ex quo confessionem non contempsit, sed est morte præuentus, nec est præsumendum quòd decesserit in peccato mortali, cum quilibet præsumatur bonus, nisi tamen per annum confessionem contempsisset, iuxta formam ca. omnis. de pœnit. & remis. & sic not. quòd quis sepeliendus est in cœmeterio sine aliquo sacramento, quod putat notandum Abb. in cap. ex parte. eod.

a Etiam atque etiam. Et sæpe ac sæpi⁹, & vtitur hac verborum inculcatione: quia districtissimè ac sæpissimè qđ hic dicit᷑ à iure prohibetur, vt apparet xiij. q. ij. cap. quæsta. cum pluribus seq. in cap. abolendæ. eo. c. non satis. & cap. ad Apostolicam. de simo. & alibi sæpe, licet tam multæ prohibitiones ob auiditatem sacerdotum malè seruentur.

b Terram pro sepulchro. Intellige secundum glos. & Doctor. in cap. abolendæ. eod. de terra & loco iam religioso & cœmeteriato, qui cum saltem largè accipiendo sit sacer, non est mirum, si pro eo non potest aliquid accipi, cæterum si sit locus merè purus & priuatus, tunc procul dubio poterit vendi etiam quod ibi fiat cœmeterium, vel ecclesia. xij. q. ij. cap. aurum. nemo enim de suo beneficium facere cogitur, x. quæst. ij. ca. precarie, est & alius casus quando locus est religiosus inspecto solum iure ciuili illatione cadaueris, de quo latè per Doctor. in cap. abolendæ. eod.

c Iusserit. cap. abolendæ. eod. Sed quæritur an forte intuitu huius præstationis, vel ex simili causa, possit quis habere sepulturam in ecclesia, hoc est, aliquod ius in persona sua, suorumq; hæredum radicatum? Respondeo respectu proprietatis non est dubium, quòd non cum locus sit sacer, vel religiosus, qui non est in commercio, Abb. in c. quanto. de iudic. sed bene secundum quosdam habet ius sepeliendi, adeò vt nemo possit ibi eo inuito sepeliri, nisi in casu necessitatis, secundum Vincent. sed melior videtur opinio quòd laicus inuito episcopo nõ possit aliquid iuris acquirere, & potest episcopus concedere quòd vnus sepeliatur in sepulcro alterius, vt per Archi. in cap. præcipiendum. xiij. quæst. ij. & si aliter videatur se habere consuetudo. sed hoc est potius ex quadam tolerantia, vt per Abbat. in cap. j. & cap. abolendæ. eod.

obsistat Ecclesiastica sepultura non arcebitur.

Pro sepultura non possunt clerici aliquid exigere, nec consuetudo in contrarium valet, possunt tamen sponte oblatum accipere. h. d.

1 Illud etiam atque etiam[a] admonẽdi sumus sacris canonibus pœnitus interdici, ne quis terrã pro sepulchro[b] vendere, aut pro hominibus sepeliendis, quoquo modo munera exigere audeat, nisi fortè sepeliendus Ecclesiæ in cuius atrio sepelitur aliquid viuens tradi iusserit[c], aut post mortem ipsius parentes, proximi, vel hæredes pro luminaribus, vel eleemosyna aliquid vltro dare voluerint, quo casu spontè oblatum, licitè recipi poterit, peti verò vel aliquid exigi est omnino vetitum, ne aut venalis dicatur Ecclesia, aut clerici hominum interitu gaudere videantur, si ex illorum cadaueribus studeant habere compendium[d], nec obtentu cuiusquam cõsuetudinis[e], nisi pia & laudabilis[f] fuerit, reatum suum quis excusare poterit.

DE CANONICA portione[g].

d Compendium. Sic xiij. q. ij. cap. quæsta.

e Consuetudinis. Facit cap. abolendæ. eo. & cap. quando. & cap. dilectus. & cap. ad Apostolicam. & cap. non satis. de simo. & de viribus huius consuetudinis latissimè per Abba. in d. cap. ad Apostolicam. & in cap. suam. de simo.

f Nisi pia & laudabilis. Quo casu laici ab episcopo compelli poterunt illam seruare vt habetur in c. abolendæ. eod. & in ca. ad Apostolicam. de simon. & sic nota alium casum in hac materia in quo episcopus habet iurisdictionem in laicos vltra casum §. sed hæc de illis. s. eo. Sed quo modo potest hoc procedere, cum ex his quæ sunt meræ facultatis, vel ex datione annua gratis facta non inducatur aliqua consuetudo vel præscriptio, vt not. & legitur in l. j. C. de serui. & aqua. & per Bart. in l. cum de in rem verso. ff. de vsuris. Ioan. And. in cap. Ioannes. de cler. coniug. Innoc. in cap. bonæ. ij. de postul. prælat. & latè per Abb. in cap. suam. de simon. Hoc putatur fortissimum contrarium, & tribus modis respondet Abb. in d. cap. suam. & demum videtur in hoc residere, quòd contrarium non procedat fauore ecclesiæ. Sed cuius erit iudicium an hæc consuetudo sit laudabilis? Respondeo episcopi, Abb. in d. cap. ad Apostolicam. vbi rationem etiam assignat, & in tantum seruanda erit hæc laudabilis consuetudo, vt non possit per contrarium statutum laicorum tolli, vt per Abb. in d. ca. abolendæ. post Bart. in l. priuilegia. C. de sacrosanct. eccles. ex quo infertur quòd Senenses non possunt per statutum tollere quominus fiat oblatio fieri solita in assumptione beatæ Mariæ.

DE CANONICA portione[g].

g Portione. Dictum est supra de sepulturis, quæ regulariter, & de iure communi debent fieri in parochialibus ecclesiis. sed cum contingat sæpe laicos posthabita parochiali ecclesia in alia sibi sepulturã eligere, quo casu parochialis detrahit quartam de relictis eccle-

ſiæ in qua quis eligit ſepeliri, meritò poſt dictum de ſepulturis, venit dicendum de portione canonica quæ detrahitur occaſione ſepulturæ. & quia canonica parochialis eſt in multis ſimilis epiſcopali, ideò in eodem titulo tractat de vtraque.

cap. quem pœnitet. de pœnit. diſt. j. & j. q. j. c. dictum: & cap. ipſi ſacerdotes. mors verò dicitur ſolatium reſpectu perceptionis temporalium.

f Quartam. capit. cum ſuper. de ſepultur. & not. ſupra eod. in princip.

Quid ſit canonica portio, & quod eſt duplex parochialis, & Epiſcopalis. h. d.

Canonica portio [a] eſt, quæ de relictis [b], & prouentibus Eccleſiis obuenientibus [c] detrahitur, & prælatis [d] debetur. Eſt autem duplex parochialis, & Epiſcopalis. Parochialis eſt, quę parochiali Eccleſię, vel ipſius curato, & rectori debetur.

Canonica portio parochialis eſt quæ debetur curato de relictis factis eccleſiæ in qua quis poſthabita propria eccleſia elegit ſepeliri: hoc dicit.

Sciendum eſt enim ſi quis in alia Eccleſia, quàm in ea, in qua diuina audit officia, & Eccleſiaſtica ſacramenta percipit, ſepulturam ſibi elegerit, (Quod quibus caſibus fieri poſſit, proximè expoſuimus) ne parochialium Eccleſiarum rectores, quibus cura incumbit animarum, debitis fraudentur ſubſidiis, conſtitutũ eſſe, vt curatus de his rebus, quas defunctus [e] pro anima ſua in vltima diſpoſitione reliquit Eccleſiæ, in qua ſepeliri elegit, quartam partem [f] præcipiat [g], aut aliam quam legitima conſuetudo [h] præfixerit.

De his quæ quis viuens, & ſanus contulit alicui Eccleſiæ curato nõ debetur canonica portio: ſecus ſi infirmus, & ex eadem infirmitate decedens. h. d.

11 Sed etſi nihil quidem teſtamento quis reliquerit, ſed in ægritudine conſtitutus [i] cum bonis ſuis ad loca religioſa ſe tranſtulerit [k], Eccleſiæ parochiali, canonica portio debetur, ſi modo ille de eadem ægritudine deceſſerit. Quòd ſi ſanus ad ea loca ſe tranſtulerit, de his quæ locis

a Portio. Sed quota eſt hæc portio? videtur quòd ſit dimidia, vt x. q. j. cap. antiquos. & cap. ij. de ſepult. Imo videtur tertia portio, vt in c. de his. & cap. decernimus. xiij. q. j. & xvj. q. j. cap. conſtitutus. & d. cap. ij. Imo videtur quarta, xij. q. ij. cap. Vulterranæ. & capit. conquerente. de offi. ordina. & cap. cum ſuper. de ſepul. & hoc magis communiter tenetur, vt per Abba. in cap. requiſiſti. de teſtamen. & per Pet. de Peru. in tractatu de canonica epiſcopali cap. ij. & in eod. tractatu cum tractat de parochiali, cap. v. incipit venio ad quintum. conſuetudo tamen poteſt illam augere, in cap. certificari. de ſepult.

b Relictis. Hoc verbum reſpicit ea, quæ dantur per viam vltimæ voluntatis, l. j. in fi. ff. de tab. exhib. qui text. mihi hoc nunquam probauit, cum ibi fiat vis in tempore præterito, non in qualitate & natura verbi, vnde forte non eſt vera commu. opin. de iſto verbo per l. hoc ſermone. ff. ſi liber. ingen. eſſe dicatur.

c Obuentionibus. Etiam alia via quàm vltimæ voluntatis cap. de his. de ſepult. & j. eod. §. j.

d Prælatis. Accipe hoc verbum largè vt comprehendat etiam rectorem & curatum parochialis eccleſiæ iuſta ea quæ ponit Ab. in c. de multa. de præb. & in c. requiſiſti. de teſtament. & in c. ij. de iudic.

e Defunctus. Et ex hoc not. ſecundum vtrunque Abb. in cap. i. de ſepult. quòd vita laicorum eſt clericis paſſio, ſed mors eſt conſolatio: quia dum laici viuunt debent eis ſacramenta exhibere, prædicare, orare, & alia diuina facere, vnde de eis ſcribit. Peccata populi mei comedent, id eſt, orando delebunt,

g Præcipiat. Sed quid ſi quis in vna eccleſia audit diuina, in alia verò accipit ſacramẽta, & iuridicè hoc facit, puta habet quis domum in confinio duarum parochiarum, vel habet duas domos contiguas quas vtraſque inhabitat, ſed vna eſt vnius parochiæ alia alterius, quæ nũ habebit canonicam? Reſpond. diuidenda erit, vt not. in cap. ij. de ſepult. in vj. & per Abb. eod. tit. cap. j. in antiq. fac. no. per Innocen. & per Ioann. And. in cap. ſuper eo. de parochia, & not. etiam in cap. de his. de ſepult. fac. j. eo. §. dubitari.

h Conſuetudo. Vt in cap. certificari. de ſepultur. vbi de hoc Petrus de Vbald. qui fuit ante Abb. in ſuo tract. de canonica parochiali cap. v. incipit, venio ad quintum, vltra conſuetudinem addit de præſcriptione tanquam à conſuetudine diuerſa, & eius dicta poſſent intelligi iuſta tradita per Abbat. in d. cap. certificari.

i Conſtitutus. Nota quem ingredi poſſe religionem dum eſt in ægritudine, quia talis ingreſſus vel votum de ingrediendo pendet à ſanitate mentis non corporis. fac. cap. porrectum. de teſtament. & cap. de his. de ſepult.

k Tranſtulerit. Hoc verbum in c. de his. de ſepul. vnde ſumitur, intelligitur duobus modis. primo, vt hæc tranſlatio importet monachationem, & tunc ideò dari debebit canonica: quia per profeſſionem & monachationem cenſetur mortuus: vt per Abba. in cap. ij. & cap. de his. de ſepult. Innoc. verò intelligit ſolum quando quis ingreditur monaſterium vt viuat cum monachis. citra tamen profeſſionem, prima melior cum verbũ tranſtulerit, deſignet plenam

tranſlatio

translationem, xxj.q.ij.c.si quis translatus.

a Non poterit. Nota ergo quòd de relictis vel traditis alicui ecclesiæ in vita non debetur canonica portio, quod intellige non solum de parochiali, sed etiam de episcopali, secundum Abb. in cap. de his. de sepult. dic tamen vt per eundem in cap. requisisti, de testamen.

b Quibuslibet. Ho nestis tamen, & non hæreticis, dist. lxxxvj. c. donare, & l. ei qui, C. de Apostolicæ. & cap. si quis episcop', cum c. seq. de hæret.

c Conferre. Potest etiam bona sua consumere nisi tamen faceret in fraudem filiorum: quia tunc reuocaretur alienatio vsque ad portionem filiis debitam, vt per Docto. in cap. Raynutius. & in cap. Raynald. de testa. & per Abb. in c. de his. de sepult. & est hic argu. quòd quis potest in vita, quod nō potest in morte.

d Ea dimissa. Quid si non dimiserit, sed in ea sepeliatur, & aliquid eidē relinquat? Respon. adhuc parochialis habebit canonicam, secundum Lapum alleg. lx. in fi. quem sequitur Peru. in cap. ij. de sepult. in vj. vnde sumitur. Aliud enim est ius parochiale, aliud ius funerandi, vt patet in d. ca. ij. secundum inductionem Perusi. & tenet ibidem expressē glos. per cap. j. de sepult. eod. lib.

e Domicilia. Quod esse potest. cap. dilectus, ij. de rescript. not. in cap. ex parte. & in cap. fin. de foro competen. facit l. assumptio. ff. ad municip. posset etiam quis esse sine domicilio si nauiget vel vagetur non dum constitutum habens quo loco se collocet, l. Labeo, & l. eius. ff. ad municip.

f Collocat. Secus ergo si in vno tantum domicilio habitet: quia hic requiritur actualis habitatio

ipsis contulit, cogi non poterit [a] aliquid Ecclesiæ à qua discessit impertiri, quia liberum est eis tunc bona sua non solum religiosis, sed etiam quibuslibet [b] priuatis conferre [c].

Canonica portio soluitur Ecclesiæ, in qua quis diuina percipit. hoc dicit.

Dubitari tamen potest, si cuius maiores antiquitus in aliqua Ecclesia sepeliri consueuerāt, eá dimissa [d] alibi sepulturam elegerit, num dimissæ canonica portio debeatur, an parochiali, & statutum est illi persoluendam, in qua quis audire diuina, vel sacramenta recipere debet.

Canonica portio habentis duplex domicilium diuidenda. h. d.

Quòd si is qui duo habet domicilia [e], seq; in vtroque collocat [f] æqualiter in loco tertio sepulchrum eligat [g], domiciliorum Ecclesiæ inter se canonicam portionem diuident [h].

Pone de quibus rebus parochialis non detrahatur. h. d.

Sunt [i] tamen quædam relicta [k] ex quibus canonica portio detrahi non debet, vt puta si quid pro fabrica, pro luminariis, pro anniuersario, pro equis vel armis [l], contra infideles exercendis, vel aliàs ad perpetuum cultum diuinum, vel particulari personæ legantur, de quibus omnibus, nisi ea, machinatione facta fuerint, vt parochialis Ecclesia fraudetur huiusmodi portio detrahenda non erit.

Minores, & prædicatores indistinctē de omnibus obuentionibus parochialem portionem soluere tenentur. h. d.

Sed istud [m] quidem ita demum obtinet, si neque minorum, neque prædicatorum quis Ecclesiis sepulturam sibi elegerit: hoc enim casu dictorum ordinum fratres de omnibus obuentionibus tam funeralibus [n], quam quibuscunque, & quomodocunque [o] relictis distinctē vel indistinctē, ad quoscunque certos vel

secundum Domini. & Perusi. in c. ij. de sepul. in vj.

g Eligat. Idem si non eligat, sed aliàs de iure in ea veniat sepeliendus, puta: quia in ea est sepulchrū maiorum suorum, secundum Ioan. And. in c. in nostra, de sepulturis. sequitur Perusi. in cap. ij. eod. titu. in vj. Sed qualiter esse facienda diuisio, si in altera earum sepeliri elegerit? Respond. vt per eundem in d. cap. ij.

h Diuident. Facit hoc ad quæstionē de pluribus simul castrū intrantibus proposito vnico præmio, q̄ debeant inter se diuidere. de quo Bart. in l. hoc articulo. ff. de hæret. instit.

i Sunt tamen, &c. De hac materia vltra ea quæ dicuntur pro Doct. in c. requisisti. & in cap. officij, & in cap. si. de testa. videndus est Petrus de Perusia in suo tractatu de Canonica Episcopali in prima parte, cap. vij. & in secunda parte c. iiij. ver. venio ad quartū.

k Quædā relicta. Regulariter ergo de quibuscunque. exceptio enim regulam firmat, l. nam quod liquidē. §. fi. ff. de pe. lega. & xxxij. q. vij. c. si dominus. & cap. ij. de coniug. leproso.

l Vel armis. cap. in nostra. de sepult.

m Sed istud. De hac materia latissimè per Petrum de Perus. in suo tract. de canonica episcopali & parochiali in secunda parte cap. quoniam autem. & cap. venio ad quintum. vbi latè explicat materiam Cle. ij. §. huiusmodi, de sepult.

n Funeralibus. Funeralia sunt quæ funeris occasione erogantur, etiam candelæ quæ dantur ad manus: et not. in Clement. ij. §. huiusmodi. aliàs verum.

o Quomodocunque. Ex ista tam inculcata generalitate videtur dicendum, quòd etiam de relictis

pro

determinatos vsus, etiã de quibus canonica portio dari, siue exigi non consueuit, vel de iure [a] non debet, nec non de datis [b] vel qualitercunque [c] donatis in morte, seu mortis articulo, in infirmitate donantis vel dantis, de qua decesserit [d], quomodocunque directè vel indirectè [e], quartam partem parochialibus sacerdotibus, & ecclesiarum rectoribus integrè largiri [f] tenentur [g].

Canonica Episcopalis est quã detrahit episcopus de relictu pro anima, quam testator prohibere non potest, & vbi eadem ratio, eadem debet esse iuris dispositio. hoc dicit.

Canonica portio Episcopalis est, quæ de relictis alicui ecclesiæ pro anima ab Episcopo deducitur. Nam veluti parochialis Ecclesia pro labore, & cura quam gessit animarum certam portionem detrahit de relictis alteri ecclesiæ in qua quis sepulturam elegerit: sic etiam [h] licebit ipso Episcopo, nisi sibi quadragenaria obstet præscriptio [i], curæ pastoralis intuitu, quam diœcesi superintendens suscipit de relictis, & pro anima [k] cuiuslibet Ecclesiæ [l] oblatis canonicam sumere portionem [m], etiam si testator expresserit quòd non Episcopi velit esse relictum, sed tantum [n] Ecclesiæ, cum priuata testatoris dispositio generalem canonis constitu-

pro dicendis missis sit facienda ista detractio: vt no. in d.Clemen.ij.§.verum.de sepult.

a De iure. Vt s.§.proxi.& cap.fin.de testamen.& sic patet quòd hic sumus in correctoriis, meritò nõ est hoc extendendum ad alios, quàm ad fratres minores, & prædicatores, iusta not. in cap. quæ à iure de re.iur. in vj.& not.in Clem. ij.§.verum.de sepult. Abb.tamen in d.cap. fin. dicit quòd hoc hodie est prorogatum ad fratres sancti Augustini & Carmelitanos.

b Datis. Etiam si testator legatum soluat in vita: quia videtur illud soluere vt legatum: vt not. in Clem.ij.§.verum. in verbo datis.de sepulturis.

c Qualitercunque. Quid si nil relinquitur, sed frater datur executor ad certam summam distribuendam arbitrio suo: vel sibi quid legatur distribuendum, quam summam, & quod ipse executor vel legatari distribuit in eosdem? dic quòd adhuc debetur hæc quarta ob hanc verborum generalitatem, & quia tunc accipitur à tali executore vel legatario, vt à ministro. l. si quis Titio.ff.de leg.ij.l. diuus.ff.si cui plus quàm per leg. Falcid. Idem est si decedens mandet alicui executori vt aliquid det vel promittat, sicut & fideicommissum tacitum nõ capaci dimissum subiacet Falcidię. fac.l.iij.§.si quis. & §.quando.ff.de iu.fisci.& ff.de his quib. vt indig. l.in fraudem.& l.iij.C.ad leg.fal. & not. in Clem.ij. §.verum.de sepultur.

d Decesserit. Etiam & quòd petierit habitum in morte, imo etiam quòd fuerit professus, vt habetur in cap.de his.de sepult.& not.s.eod.§.sed & si nihil. in verb.transtulerit.

e Indirectè. Puta quòd detur mandando quòd detur non facta de hoc mentione in testamento.

f Largiri. Videtur ergo quòd istam quartam debeat curatus accipere de manu istorum fratrum nõ hæredum. sed dic quòd curati hanc quartam vendicare possunt, & inhibere hæredibus vel per fideicõmissum grauatis, ne illam soluant fratribus, præcipuè cum illos suspectos habere possunt quòd sibi eandem non soluant, ad hoc l.hæres.in fi.ff.ad Trebel.& l.linea.ff.ad leg.falc.

g Teneantur. Hoc fuit inductum in recompensationem damnorum, quæ sustinent ecclesiæ parochiales propter priuilegia concessa dictis fratribus: vt in Clemen. ij. §. verum. de sepult. & per Abbatem in cap. fin. in fin. de testam.

h Sic etiam. Nam similitudo causæ effectus similitudinẽ arguere debet, & videtur valere argument. de canonica parochiali ad episcopalem & contra capit. fin. de testament.

i Præscriptio. Vt habetur in capit. de quarta. de præscription.

k Pro anima. Quòd præsumitur eo ipso quòd relictum est ecclesiæ, vt per Abb. in cap. requisisti. de testa. & per Legistas in l. ciuibus.ff.de rebus dub.

l Ecclesiæ. Quid si pauperibus? Respon. distinguendum est vtrum relictum sit pauperibus certi loci, an simpliciter pauperibus, vt per Abb. in capit. dudum. de conuers. coniug. Quid si ecclesia cui relinquitur sit exempta? quid si sit relictum alicui hospitali? quid si istis fraternitatibus laicorum, dic vt per Abbat. & alios in capit. officij. de testament.

m Portione. Dignus est enim operarius mercede sua.cap.j.de sepult.

n Tantum ecclesiæ. Sed quæ est ratio diuersitatis quòd quando ecclesiæ tantum relinquitur, nihilominus episcopus habet suam canonicam, vt hic. Sed quando relinquitur episcopo tantum ecclesia nihil habet, vt in §.seq.&. in cap.requisisti. de testa. cum tamen episcopus sit in ecclesia, & ecclesia in episcopo, vt cap. scire debes. vij.quæst.j. Respond. quando relinquitur ecclesiæ quamuis apponatur taxatiua tantum, nihilominus episcopus non excluditur: quia continetur in relicto: quia ipse est caput ecclesiæ.cap.nouit.de his quæ fi.à præl.sine consen. cap. impossibile est ergo quòd ita legari possit ecclesiæ quòd non & episcopo qui est pars & potissima ecclesiæ: argu.l.cum in diuersis.ff.de religio. & sumpt.

tionem immutare nequeat [a].

Ecclesiæ debetur canonica portio de relictis episcopo, quam tamen potest testator prohibere. h.d.

Item ex contrario, quemadmodum episcopo sua portio competit, si quid ecclesiæ relinquatur, ita si quid episcopo relictum fuerit, ecclesia de illo canonicam petere portionem poterit [b], sed hoc casu si testator exprimat quòd velit illud episcopi tantum esse non ecclesiæ, testatoris erit seruanda dispositio [c].

Si quid simpliciter episcopo à coniuncto fuerit relictum in dubio non debetur ecclesiæ canonica portio, secus si ab extraneo. h.d.

Sed in hac specie multum intererit, qua legandi formula testator vsus fuerit. Nam si simpliciter dixerit, *Rem talem relinquo*, distinguendum est, episcopi propinquus leget, an extraneus. Primo enim casu cum non ecclesiæ relictum præsumatur intuitu, nisi fortè id probetur [d], sed personæ, de relicto in vita episcopi ecclesia petere nihil poterit. Contraria obtinet præsumptio & dispositio, si ab extraneo quid episcopo relictum fuerit.

Si quid coniunctim legetur episcopo, & ecclesiæ fit inter ipsos diuisio, etiam si testator hoc reliquerit episcopo, illud ecclesiæ nisi stare velint testatoris voluntati quod ob fauorem vltimæ voluntatis conceditur. h.d.

Quòd si coniunctim dictum fuerit, *Relinquo rem episcopo & Ecclesiæ*, de ea inter ipsos canonica [e] diuisio facienda erit. Si verò istud Episcopo, & illud Ecclesiæ relinquatur, relicta inter Episcopum, & cathedralem ecclesiam ad canonicam diuisionem sunt redigenda, nisi ambo testatoris velint esse dispositione [f] contenti, quam propter vltimæ voluntatis fauorem obseruare est satis condecens [g], vbi neque fraus interuenit, nec alteruter nimium [h] debita portione fraudatur.

Cum Ecclesiis inferioribus episcopus non diuidit sibi relicta; sed bene detrahit quartam de relictis dictis ecclesiis. h.d.

Secus autem est, si quid legetur Episcopo, & capellis, vel monasteriis, aut aliis piis locis, nam hoc casu quòd Episcopo legatur, eius præcipuum est, cum Ecclesia cathedrali, & de illis quæ aliis locis legatur, portionẽ canonicã nihilominus obtinebit [i].

sumpt. fund. At cum relinquitur tantum episcopo, quia intuitu personæ non dignitatis intelligitur, non magis ecclesiæ portio aliqua debebitur, quàm si cuilibet priuato fuisset aliquid relictum, & ita videtur notari in d. c. requisisti, vbi etiam aliter respondetur: sed tex. ibi videtur dicere hoc esse iuris positiui, vt & hæc litera innuit, ibi, *Cum priuata testatoris dispositio*

a Nequeat. xij. q. iij. cap. Pontifices. l. nemo. ff. de leg. j. ca. requisisti. de testam.

b Poterit. Hoc de facto hodie non seruatur secundum Ab. in cap. requisisti. de testamen. quia episcopi omnia ferè iura capitulorum præscripserunt.

c Dispositio. Aliud est in casu contrario, cum relinquitur ecclesiæ tantum, quo casu episcopus habet quartam nõ obstante taxatiua, vt s. §. proxi. vbi de ratione diuersitatis. facit cap. requisisti. de testam. vnde sumitur.

d Probetur. Admittitur ergo probatio in contrarium, & sic non est præsumptio iuris & de iure. tolletur autem hæc præsumptio, puta, si probetur magna dilectio relinquentis erga episcopum. xij. q. iij. capit. ij. Item ex qualitate rei, vt si donauit episcopo Falconem, vel canem venaticum, quibus ille delectabatur. Sic econtra, quãdo propinquus relinqueret episcopo, licet hoc casu præsumatur reliquisse intuitu personæ non ecclesiæ. cap. reliquisti. de testament. & cap. j. xij. quæstione secunda. & eo casu nil ecclesiæ acquiratur. l. item veniunt. §. item non solum. ff. de petitione hæreditat. Aliud tamen diceremus quando præsumptio esset in contrarium, puta quòd propinquus legaret episcopo calicem, aut ornamentum ecclesiæ: quia vna præsumptio tollit aliam, si sit vehementior. cap. literas. de præsumptio. l. diuus. ff. de restitu. in integr. Et nota quòd in hac materia non est in consideratione vtrum quis relinquendo vsus fuerit nomine proprio vel dignitatis, nam videmus in cap. requisisti. & hic quòd si episcopo relinquatur sub nomine dignitatis, adhuc episcopo acquiritur & non ecclesiæ, de ratione per Abbat. in d. cap. requisisti. fac. not. in cap. ij. de testamen. in vj. & in l. cum quid. ff. si cert. petat.

e Canonica. Id est, æqualis. cap. requisisti. de testa.

f Dispositione. Fauore vltimæ voluntatis. xiij. quæst. ij. capit. fin. & l. cum duobus. §. idem respondit. ff. pro socio.

g Condecens. Sed non necessariũ, decet enim vt quis pro modico non contendat. l. si merces. §. vis maior. ff. loca. & l. quintus. ff. mand.

h Nimium. Secus si in modico fraudaretur, cum non sit curandum de modicis. l. scio. ff. de restit. in integr.

i Obtinebit. Nunquid autem idem sit in canonica parochiali, hoc est quòd presbyter parochialis possit capere relictum sibi à testatore factum, & petere canonicam portionem de relictis factis ecclesiis, in quibus relinquens

quens elegit sepulturam? ardua est quæstio, & de ea latè Imola in Clement. dudum. de sepultur. & Abb. in capit. officij. de testa. qui demum residet in negatiua.

a Non tanta. Probatur ergo hic, & in cap. requisisti. de testam. quòd inter episcopum & ecclesias inferiores est communio, licet minor quam sit cum cathedrali. Inde infertur quòd d. inferiores ecclesiæ non possunt facere statutum sine consensu episcopi. capit. cum cõsuetudinis. de consuetud. qui tex. licet loquatur in cathedralibus. Doctor. tamen extendunt, etiam ad inferiores: vt per Abbat. in d. ca. requisisti, quòd tamen intellige de statutis concernentibus statum ecclesiæ, de quo plenè per Innocen. in d. cap. cum cõsuetudinis. & not. in cap. constitutionem. de vebo. signi-ficat. in vj. Item infertur quòd nõ possunt dictæ ecclesiæ inferiores locare bona ecclesiæ ad longum tẽpus sine consensu episcopi: secus ad modicũ tempus. facit cap. querelam. & quod ibi not. ne præl. vic. suas. & cle. j. de reb. ecclesi. non alien. Item ob hanc communionem infertur quòd tales ecclesiæ non possunt ardua negocia explicare sine consensu episcopi: argumen. cap. causam. de iudic. & xvij. quæst. iiij. capit. in venditionibus. & per Abbat. in d. cap. requisisti.

Et hæc ideò tam variè, quia non tanta [a] inter monasteria aut capellas est communio, quanta [b] inter Ecclesiam cathedralem & Episcopum qui cathedrali spirituali copulatus est coniugio, vnde & quæ acquirit Episcopus non illis, sed isti tantum acquirit [c].

Si testator aliquid episcopo, aliquid ecclesiis, reliquit & iussit Episcopum esse contentum suo relicto, posthabita detractione quarta, seruanda est testatoris voluntas. h.d.

Hoc autem tunc obtinere oportet si simpliciter [d] Episcopo legatum factum fuerit, cæterum si eam adiecerit conditionem [e] testator, vt Episcopus suo sit legato contentus, & ipse legatum agnouit, quia per hoc aliis renunciasse videtur, de cæteris portionem [f] exigere non poterit.

Dolus & fraus patrocinari non debet. h.d.

Sed si cõstiterit, quòd eadem adiecta conditione in fraudem modicum constituit mortuarium, vt Episcopus portione debita fraudetur in cæteris, quia dolus quiquam patrocinari nõ debet, poterit is etiam ex aliis relictis exigere portionẽ à canone constitutam, saluis tamen indulgentiis [g] quæ à Romano Pontifice quibusdam regularibus sunt concessæ.

Relictum ei qui potest proprium possidere non habenti prælationem, vel administrationem à quocunque præsumitur relictum intuitu propriæ personæ non Ecclesiæ. h.d.

Illud etiam generaliter obseruandum est circa eum qui proprium possidere potest prælationem, vel administrationem ecclesiæ non habentem [h], quòd si ei aliquid relinquatur specialiter, non solùm à propinquo, verùm etiam

b Quanta. Argumen. quòd non dicitur de gremio ecclesiæ qui eligitur de minoribus ecclesiis, licet sit eiusdem ciuitatis.

c Acquirit. xviij. quæst. j. cap. j.

d Simpliciter. Sed contra hunc & præcedentem §. opponitur de l. si cum dotem. §. si pater. ff. solut. matrimon. vbi relinquens creditori videtur relinquere animo compensandi: ergo cum hæc portio debeatur episcopo iuris dispositione, legans licet simpliciter videtur legare in recompensationem eius quod illi debetur: argum. l. & magis. ff. de solut. Quidam soluentes distinguunt inter debitorem necessarium & voluntarium: vt per Bart. in d. §. si pater. Sed tu dic, secundum Abb. in cap. officij. de testament. quòd testator in casu nostro non est debitor episcopi nec necessarius nec voluntarius: quia portio datur episcopo non à testatore, sed ab ecclesiis, quibus factum est relictum. cap. requisisti. de testamen. Vnde si testator aliquid simpliciter relinquit nõ poterit dici quod reliquerit animo compensandi cum debito, cum ipse non sit debitor episcopi: oportet ergò quòd exprimat si vult compensationem fieri, scilicet quòd vult episcopum contentum esse illa portione & relicto: vt in d. cap. officij. & hic dicitur.

e Conditionem. Imo videtur potius modus quàm conditio illa adiectio, vt sit contentus, &c. iusta not. in capit. verum. de cond. appos. & in rubric. de dona. quæ sub mod. & in l. quibus diebus. §. Termilius. ff. de cond. & demon.

f Portionem. Scilicet exigendo supplementum: vt not. in cap. officij. de testam. argu. l. si quando. §. generaliter. & l. omnimodo. C. de inoffic. testamen. & l. si arrogator. §. sed an impuberi. ff. de adopt.

g Indulgentiis. capit. fin. de testament. capitulo fin. de sepult.

h Non habentem. Exemplum erit in canonicis. Canonici enim nec prælationem habent, nec administrationem in ecclesia, vnde relinquendo canonico in dubio non videtur testator habuisse respectum ad ecclesiam, nec enim est verisimile quòd reliquisset intuitu ecclesiæ ei qui non habet admi-nistratio

nistrationem ecclesiæ, nisi aliquo modo appareat contrarium, quo casu nō curatur de prælatione vel administratione: vt in cap. requisisti, §.fi. de testam. Qui autem in hac materia veniant prælatorum appellatione, not. j. eod. in princ.

a Intelligitur. Siue habeat beneficium ecclesiasticum, siue non.

b In vita. Sec⁹ post mortem si intestatus decedat: argum. cap. cum dilectus de successio. ab intesta. itā tamen quòd non habeat propinquos. xij. quæst. vij. c. cap. fin. & in authen. de ecclesiast. titu. §. si quis autem. cum allegatis in cap. requisisti. de testamen. in fin.

c Erit. Ista æquiparatio probatur in cap. fin. de testamen. ibi, *Vt ea episcopum seu parochialis ecclesia*. & quæ sint ea, tes, habetur in d. cap. fin. & j. eod. §. sunt tamen quædam.

DE DECIMIS.

d Quadam. Propterea dicit quadam, quod verbum videtur importare improprietatem: quia re vera multæ sunt res de quibus supra tractatum fuit, quę quidem quantum ad sui essentiam non sunt spirituales, sed solū certis respectibus, puta, religiosæ domus, sepulturæ, & si qua sunt similia. mere verò spiritualia de quibus supra tractatum fuit, solum videntur esse sacramenta, & illorum efficacia, & consecrationes.

e Censentur. Numerantur, reputantur, sunt in honore, simil. instit. de iu. na. gent. & ciuil.

f Quippe quòd. Declarat cur naturam mediam teneant decimæ.

g Spirituale fit. Concord. cap. ij. de iuram. calum. vbi Abb. cap. cum olim. de præscrip. cap. fi. de te permut. & intellige de illo iure decimādi respectu Dei & ecclesiis eiusdem in signum vniuersalis dominij. cap. tua. eod. & §. j. j. eod.

h Fructus verò. cap. nostra. de locat. cap. vt super. de reb. eccles. non alien. & per Abbat. in capit. ij. de iuram. calum.

i Cōfinio. Sic l. ij. §. quod cælesti. C. de iu. vet. enu.

k Ecclesiis parochialibus. Vt est canonica parochialis, de qua dictum est s. titu. proxi.

l Habere videntur. Quia & ipsum ius percipiendi d. canonicam est spirituale, & res perceptæ sunt temporales.

m Ad parochiales ecclesias. q. d. cum non solum canonicæ portionis, sed etiam decimarū perceptio pertineat ad parochiales ecclesias, meritò istarum coniungendus est tractatus.

n Perceptio. capit. cum in tua. cap. cum sint. & cap. cum contingat. eod.

o Decima est. Hostien. in summa eod. aliter diffinit, videlicet, decima est omnium bonorum mobilium licitè quæsitorum pars decima Deo data, constitutione diuina debita, & in idem recidit cum ea quæ hic ponitur, licet sit aliqua diuersitas in verbis.

p Quota. Non exprimit istam quotā, vt facit Hostiē. Vel, quia ipsum nomen decimæ satis id per se ostendit. nec idem verbum debet sæpius in diffinitione inculcari. Vel, quia cum hodie cōsuetudo attendatur in cognoscēdo quotam istam, e. ad Apostolicæ. & capit. in aliquibus. eod. non potuit id exprimi cum consuetudo sit varia & quid facti.

q Diuina. Vt xvj. q. j. cap. j. & cap. parochianos. & cap. in aliquibus. & c. tua nobis. eod. licet autem decimæ diuina constitutione debeantur, potest tamē super eis fieri compositio vt minus, vel certo modo soluantur: sed hoc non nisi cum authoritate episcopi: vt per Abb. & alios in cap. ij. de transact.

r Humana. Contra cap. parochianos. eo. Respon. origina

---

ab extraneo, non intuitu ecclesiæ, sed personæ esse relictum intelligitur [a], nisi probatio in contrarium appareret, & idcirco de illo nec episcop[9]. nec ecclesia potest in vita [b] eius sibi aliquid vendicare.

Episcopalis & parochialis pari passu ambulant. h.d.

Item de quibus relictis parochialis portio non detrahitur, nec episcopalis detrahenda erit [c].

DE DECIMIS.

Ponit subordinationem tituli ad præcedentia, & sequentia. hoc dicit.

Explicito tractatu rerum quæ spiritualitate quadam [d] continentur & censentur [e], superest nunc vt de rebus ecclesiasticis quidem: sed temporalibus, illarumq; administratione dicamus. Sed cum decimæ mediam quandam inter spirituales res, & temporales naturam obtineāt, quippe [f] quòd ipsum decimandi ius spirituale sit [g], fructus [h] verò ipsi decimarum temporales & profani, meritò de his quasi in confinio [i] quodam tractatus habendus erit, & tàm præcedentibus, quàm subsequentibus annectēdus. Quod eo etiam congruentius posse fieri videtur quòd & proximè de iis quæ sacerdotibus, & ecclesiis [k] parochialibus debentur, & similem naturam habere videntur [l] loquuti fuimus, & ipsarum quoque decimarum ad parochiales ecclesias [m] iure communi spectat perceptio [n].

Quid sit decima. h.d.

Decima [o] est quota [p] bonorum mobiliū portio Deo tàm diuina [q], quàm humana [r], constitutione debita.

originaliter ab homine non sunt institutæ, sed sunt approbatæ. Sed videtur inconueniens quòd approbatio exeat à minore, nisi dicas sunt approbatæ, id est, acceptatæ. Vel humana constitutio habet se circa decimas declarando & interpretando ius diuinum. Vel dic quòd hoc verbum, humana, respicit personales decimas quæ videntur inductæ iure positiuo: vt per Doctor. in cap. causam, de præscript. & in c. de terris. eod.

Decimarum aliæ personales, aliæ prædiales. h.d.

Decimarũ duæ sunt species [a], personales, & prædiales. Personales [b] sunt, quæ ex iis prouentibus deducuntur, qui ex propria cuique solertia & industria obueniunt, vtputa de negotiatione, artificio, & militia: Prædiales [c] sunt, quæ ex fructibus prædiorũ soluuntur, vt de vino, tritico, & his similibus [d], quas in signum vniuersalis sibi retenti dominij [e] reddi Deus præcipere voluit.

Personales prebenda debentur Ecclesiæ, in qua quis sacramenta percipit, prædiales verò Ecclesiæ in cuius finibus sunt constituta prædia, nisi aliud inducat consuetudo. h.d.

Inter personales autem, & prædiales decimas hoc interest, quòd personales illi solum parochiæ debentur, in qua quis Ecclesiastica sacramenta [f] percipit. tametsi lucrum alibi [g] contigerit. Prædiales verò, si ex prædiis in aliena parochia constitutis, fructus collecti fuerint, ei debentur Eccclesiæ regulariter, in cuius territorio prædia sunt constituta [h], quanquam si consuetudo aliud introduxerit seruanda [i] erit.

Personales decimæ quæ soluuntur ex rebus venditis & paratis pecunia decimata soluantur deductis impendijs, secus verò prædiales, & fructus non nisi cũ onere decimarũ alienari possunt. h.d.

Item si personales, quæ de rebus acquisitis vel factis ex pecunia decimata [k], si vendantur, soluendæ sint, vt putà si vendatur domus [l], ager,

a Species. Habes de his in ca. ad Apostolicæ. eod. & in ca. fin. de paroch. & alie. paroch.

b Personales sunt. De his habes in cap. pastoralis. eodem. & xvj. quæst. j. cap. decimæ.

c Prædiales sunt. De his habes in cap. in aliquibus. & ca. ad Apostolicæ. eod. & in cap. fin. de paroch. & alien. parochi. Et nota quod & reges debent has decimas: vt per Abb. in c. omnes. de maio. & obe.

d Similibus. Decimæ animalium personalibus an prædialib' annumerari debeant quæritur? & videntur prædialibus annumerandæ, cum semper pascantur in prædiis, & hoc tenet glo. in c. ad Apostolicæ. eod. Host. in summa eod. §. quod sint eius species. putat mixtas esse, quia partim capiunt à prædiis, scilicet pascuis. cap. commissum. eod. l. pecoris pascendi. ff. de serui. rustic. prædior. partim à personis ob curam & custodiam. quæ si deficiat disperduntur animalia, ex hoc dubitabile videtur esse, quod not. in d. cap. ad Apostolicæ, scilicet, quòd vbi continue pascuntur animalia ibi ex his decimæ solui debent: argu. cap. commissum. eo. & d. l. pecoris. & l. ij. C. de verb. signifi. cum secundum hoc nulla custodiæ ratio habeatur & personalitatis.

e Dominij. cap. tua. eod. & §. j. eod.

f Sacramenta percipit. Addo & diuina audit, secundum Abb. in cap. ad Apostolicæ. eod. quia hoc duplici respectu soluuntur personales decimæ. facit cap. ij. de sepult. in vj. & habetur in cap. fin. de paroch. & alien. paroch.

g Alibi. cap. ad Apostolicæ. eod. quem ita intelligit ibi Abb. & Innocen. in cap. ij. eod.

h Constituta. cap. fin. de paroch. & alien. paroch. & in cap. ad Apostolicæ. eod. & vtrobique not.

i Seruanda erit. Concord. cap. ad Apostolicæ. & cap. in aliquibus. & cap. cum sint homines. eod. & in cap. fin. de paroch. & alien. paroch. maximè si sit consuetudo præscripta, vt not. in locis supra allegatis; cum aliàs non deroget iuri communi cap. cum dilectus. de consuetud. & intellige quòd valet ista consuetudo respectu ipsarum ecclesiarũ: valet enim consuetudo vni ecclesiæ adimens & alteri conferens: quia non magna est vis quæ ecclesia decimas habeat. Sed quo ad retentionem laicorum consuetudo non valeret vt per Abbat. & alios in cap. in aliquibus, & in capit. ad Apostolicæ.

k Decimata. Quid si empta res esset de pecunia non decimata? verbi gratia aduocatus de suo patrocinio lucratus est decem; de quibus posteà emit domũ, quam deinde vendidit debet solui decima de toto pretio: quia pecunia ex qua domus fuit empta non fuit decimata, si autem de pecunia ante emptionem soluisset decimam, & de nouem emerit domum, quam posteà vendidit pro viginti, soluet decimam de lucro tantum, & sic de vndecim. Si autem quis sibi retinet rem quam emit de pecunia non decimata, ecclesia habebit decimam partem illius domus: quia pro decima parte fuit empta de pecunia ecclesiæ, & sic nota quòd res efficitur ecclesiæ non solum quando tota emitur ex pecunia ecclesiæ, vt in c. j. de pecul. cler. verum etiam quando solum pro parte emitur de pecunia ecclesiæ. Et idem dici potest in pecunia militis vel minoris. Sunt enim in hoc istæ personæ priuilegiatæ. l. si vt proponis. C. de rei vend. l. iij. C. arb. tute. & not. in c. inquirendum. de pecul. cle. & est hoc quotidianum in practica, secundum Abb. in d. c. pastoralis.

l Domus, ager. Nota quòd negotiatio potest consistere etiam circa bona immobilia. An autem ista negotiatio sit licita cùm emitur res integra &

integra

vinea, molẽdinũ, grex, aut merces, quælibet expẽsæ prius quas quis in rebus parandis fecerit deduci debẽt [a], & de residuo, quasi de lucro [b] decimæ præstabuntur.

De prædialibus decimis impensæ non deducuntur, & fructus non nisi cum onere decimarum alienantur. h.d.

Expensæ verò etiam seminis [c] quæ fiunt pro percipiendis fructibus ex illis de quibus fructus perueniũt, etiam si decimatæ fuerint non deducentur, quoniam salua decima, fructus efficiuntur eorũ qui expensas ipsas faciunt, sed nec fructus ipsi nisi cũ onere [d] decimarum alienari poterunt.

Non impensæ factæ pro instaurandis rebus, de quibus soluendæ sunt decimæ tam personales, quàm reales. h.d.

Illud commune tamen est tam personalibus, quàm prædialibus, quòd expensæ quæ factæ fuerint pro restaurando detrimento rerum, ex quibus decimæ persoluuntur, vt si pars aliqua moriatur arméti, vinea fiat deterior, mercis depereat portio, de prouentibus decimandis minimè deduci debent [e]. Cuius rei illa est ratio, quod penes Dominum res instauratæ remanent.

Census & tributa de fructibus quibus decimæ soluendæ sunt, non debent deduci. h.d.

Sed nec census, nec tributa de fructibus, de quibus decimæ soluendæ fuerint primitus deduci poterunt [f]. Cum enim in signum vniuersalis dominij quasi quodam speciali titulo decimas sibi Dominus reseruauerit, consequens est vt in prærogatiuã [g] dicti generalis dominij decimarum solutio censuum, & tributorũ præcedat exactionem, vel saltẽ hi ad quos census vel tributa peruenerint, quoniã res cũ suo transit onere, decimas soluere per censurã Ecclesiasticã cõpellantur.

De omnibus prouentibus decimæ solui debent. h.d.

Eadem ratione constitutum [h] est, vt nõ solum de vino & grano, fructibus arborum, & hortorum decimæ persolui debeant, sed etiã

integra venditur pro maiori pretio? vide in capit. eiiciens. dist. lxxxviij.

a Deduci debent. Sed quæ est ratio quòd expensæ deducuntur de mercimoniis, & non de fructibus & reditibus aliarum rerum? Respond. in negotiatione operatur manus hominis, sed in aliis præcipuè operatur manus Dei: arg. c nasci. dist. lvj. & ca. non est. & c. cũ non sit. eod. Aliã rationem ponit Gloss. in cap. pastoralis. in versi. deducuntur. in fin. quæ videtur innuere quòd hæ decimæ non sunt personales, quod non videtur verum, cum soluantur ex negotiatione, c. in aliquibus. eod. nisi fortè Glos. habuit aliũ intellectum. vel dic de ratione, vt per Abb. in ca. pastoralis. eod.

b Quasi de lucro. Ex hoc videtur quòd de omni eo quod peruenit ad aliquẽ gratuito titulo decima sit soluenda, & sic hæres, legatarius & donatarius de hæreditate, legato, & donato, soluent decimam, quod intellige de hærede extraneo, vt latè no. in ca. pastoralis. eod.

c Seminis. No. cõtra rusticos qui fundos excolendos conducunt pro certa quota: quia tenentur ponere semẽ de suo. nec possunt deducere antequã partiantur cum domino, nisi sit conuentũ in contrariũ: vt per Inno & Ab. in c. tua. ij. eod. fac. c. cum homines. eod.

d Cum onere. Regulariter enim res transit cum suo onere. xvj. q. j. c. si quis laicus c. cum non sit. & ca. pastoralis. eo. c. ex literis. de pign. l. alienatio. ff. de contra. empt.

e Debent. Sed contra l. fructus. ff. solu. matrimo. vbi fructus intelliguntur deductis expensis. quidam quòd hoc speciale in decimis, sed hoc non placet Abb. per ca. tua. eo. Inno. dicebat quòd l. fructus. & omnia iura quæ dicunt fructum esse quod superest deductis expensis, intelligũtur ex interpretatione ciuili nõ naturali: quia naturaliter quidquid percipimus ex re in fructu est & reditu, & ita accipimus in solutione decimæ. & hoc notandũ est pro contrahentibus inter quos si fiat mẽtio fructuum, intelligetur expensis non deductis: quia contrahentes & rustici capiunt verba naturaliter. l. librorum. §. quod tamen Cassius. ff. de leg. iij. & per Abb. in capit. pastoralis. eo. Host. dicebat aliter quòd vbi verbũ fructus, refertur ad partem quotam non deducuntur expensæ. & ita est in solutione decimæ, & procedit. d. c. tua. secus si agatur de omnibus fructibus restituendis, & hanc tenet Abba. in d. cap. pastoralis, reprobando Bart. in d. l. fructus.

f Poterunt. capit. cum non sit. eo. vnde sumitur.

g Prærogatiuam. Quando ergo concurrunt duæ causæ quarũ altera est potentior, illa præponenda est minus potenti: nam decima soluitur in signum vniuersalis dominij, tributũ specialis, cum autẽ causa solutionis decimarũ sit potentior, meritò præponitur solutioni tributorũ. Ita not. Abb. in c. cũ non sit. eod.

h Constitutum est. cap. peruenit. ca. nuncios. ca. tua. ij. cap. ex parte. cap. non est. c. ex transmissa. eo. & xvj. q. vij. cap. omnes.

de pecoribus [a], de venationibus [b], negotiationibus, de ipſa etiam militia [c], & denique de omnibus bonis, & prouẽtibus omnibus [d], ita vt qui de his eas cũ integritate ſoluere neglexerint. Eccleſiaſtica diſtrictione percelli [e] debeant.

Omnes tenentur ſoluere decimas, tam Chriſtiani, quàm Iudæi. Iudæi tantum prædiales tenentur ſoluere, Chriſtiani & prædiales, & perſonales, h.d.

Illud etiam nullam recipit dubitationẽ ad ſolutionẽ earum quẽlibet [f] teneri, niſi quis ſpeciali priuilegio ab ipſarũ præſtatione doceatur exemptus [g]. Vnde non ſolum Chriſtiani, ſed etiam Iudæi tenebuntur: inter eos tamen illa eſt differentia, quod fideles ad perſonales & prædiales præſtandas indiſtinctè tenentur, Iudæi verò ad prædiales tantũ [h]: quas ſi recuſent ſoluere, ad ipſas poſſeſſiones renuntiãdas [i] compellendi erunt, ne fortè hac occaſione Eccleſiæ ſuo iure fraudari valeant.

Monachi, regulares, & clerici communiter viuentes ſoluũt prædiales decimas, & quod nouale eſt ager de nouo redactus ad culturam h.d.

De monachis & regularibus, ſeu clericis cõmuniter viuẽtibus [k] videamus, & ſanè nulla ſinit ratio, vt his de laboribus [l], ac nutrimentis propriis decimæ ex-

a Pecoribus De his dic vt not.ſupra.eo.§.decimarum.& per Doct.in ca.ad Apoſtolicæ.eod.

b Venationibus. An autem iſta decima venationis, & aucupij ſit prædialis vel perſonalis? Abba.& alij in capit.non eſt.eod.

c Militia. Iuſta tamen: nam ſiquis ſtipendium acciperet in bello iniuſto cùm illicitè recipiat Eccleſia non debet recipere decimas talium, de quo habes in ca.ex tranſmiſſa.eod. Rex quoque de eo quod iuſtè acquireret in militia ſoluet decimam. Ab.in ca.omnes. de maiori.& obed.

d Omnibus. Licitè tamen quæſitis, vt habetur in ca.ex tranſmiſſa.eod.concor.xvj.q.j. ca decimæ.& q.vij. ca.quicunque.& c.omnes.

e Percelli. Et etiã Eccleſiaſtica ſepultura priuari, qui decimas non reſtituit. c.prohibemus. eod. & not.in ca.non eſt. eod.vnde ſumitur.

f Quemlibet Etiã reges, vt per Abb.in ca.omnes. de maio. & obe.nulla obſtante temporis præſcriptione.c.cauſam quæ.de præſcri.clerici verò vt dicitur in cap.nouum. eod.fac. ca.à nobis. vnde ſumitur.

g Exemptus. Sed cum decimæ tributum ſint egentium animarum, & eas in ſignum vniuerſalis dominij ſibi Deus retinuerit.xvj.q.j.c.decimæ. & ca.tua nobis.eo.& quæ debentur diuina conſtitutione.§.j.ſupra.eod.& ca.tua.eod quomodo poteſt Papa concedere priuilegium de non ſoluendis decimis contra præceptum diuinæ legis, contra quam diſpenſare non poteſt, imo vſq; ad animam & ſanguinem debet defendere.xxv. quæſt. j.ca.ſunt quidem.& d.v.in princ.& d.viij. cap.quæ contra, Sol. Papa non dat alicui priuilegiũ de non dandis decimis, ſed concedit alicui adminiſtrationem decimarum, vt inde ſuſcipiat ſuſtentationẽ, & reſiduum conuertat in vſus pauperum, & tali modo concedi monachis, & poſſet etiã laicis concedere. Vel dic quòd Papa contra ius naturale diſpenſare poteſt remittendo decimas alicui ſpecialiter, non tamen poſſet facere cõſtitutionem quæ omnino tolleret illud præceptum: quia ius naturale immutabile permanet.d.v.in princ.verum eſt vniuerſaliter, ſed non in indiuiduis: vt not.in ca.à nobis. vnde ſumitur.

h Tantum.cap.de terris. vbi traditur eod. Idem intellige de aliis infidelibus. Dicunt tamen com. Docto.quòd quamuis hi non teneantur ſoluere has decimas, aſtringuntur tamẽ ad ſatisfactionem eius quod Eccleſia fuiſſet percepturа ab alio Chriſtiano qui inhabitaſſet in eius parochia. cap.quanto. de vſur.& not.in c.tua. eod.vt bene ponderauit Abb. in d.cap. de terris. Imo ſuppoſito quòd perſonales decimæ ſint de iure diuino (quod tamen non tenetur) defendit Abb.etiam Iudæos ad eas eſſe obligatos, vt ibi per eum latè. Et not.ex hac litera quòd iure cõmuni poſſunt infideles inter Chriſtianos habere bona immobilia, de quo pulchrè per Inno.in c.quod ſuper.de voto, ſed nouiſſimorũ pontificum cõſtitutionibus nõ poſſunt.

i Renuntiãdas. Not.ergo quòd obligatus ratione oneris realis poteſt ſe exonerare rem oneratã relinquendo: vt per Abb.in ca.de terris.eod.& ob hanc realitatem tolluntur contraria quæ poſſent fieri. Et quòd Iudæi non percipiunt ſacramenta vnde non arctandi ad decimas. Et quòd quæ extra nos nihil ad nos.c.gaudemus.de diuort. Et quòd Eccleſia à facinoroſis & vſurariis nõ recipit eleemoſynas. vt habetur in cap.plerique.de immu.Eccleſ.& infra de ſent.excom.§.mercatores.vbi not.

k Communiter viuentibus. Habent ergo clerici communiter viuentes priuilegium quod non haberent ſeparati, & ſinguli habent etiam in abſolutione petenda aliud priuilegium commune cum monachis.ca.quoniam.in fi.de vi. & ho.cler. & ca.j.qui cle.vel vouent.& not.xvj.q.j.c decimas. vnde ſumitur.concor.c.commiſſum. & ca.pen.eo. & c.cunctis.§.j.xvj q.j.

l Laboribus. De quibus qui viuunt dicuntur pauperes. Abb in capit.quod ſuper.per illum tex. de voto. & per Legiſtas in l.ſi conſtante. in princ. ff.ſolu.matri.

torqueantur : ad prædiales tamen etiam de noualibus de quibus antea decimæ soluebãtur [a], tenebuntur. Est autem nouale [b] ager nunc primum præcisus & nuper ad culturã redactus, de quo quòd aliquando cultus fuerit, memoria non extat.

Decimas soluere tenentur monachi, & alij communiter viuentes etiam de prædiis de nouo acquisitis, & propriis manibus excultis, nisi obstat aliquod priuilegium. h.d.

Sed & si iisdem possessiones pia fidelium deuotione collatæ fuerint, aut pro monasteriis, de nouo fundãdis [c] cõparatæ, vel quoquo modo recenter acquisitæ, etiam si eas propriis manibus aut sumptibus excolant, nihilominus decimas persoluent Ecclesiis, quibus ratione talium prędiorum anteà soluebãtur, nisi super hoc speciali iure [d], vel priuilegio muniti esse probentur.

Priuilegium tollitur re præiudicata & præscriptione. h.d.

Sed nec semper eis priuilegium suffrag. bitur, nam si res iudicata obsistat [e], vel priuilegio muniti, decimas per quadraginta [f] annorum spatium soluerint, cum liberum sit vnicuique iuri proprio renunciare [g] præstatione tanti temporis [h] proprio priuilegio detrahere voluisse præsumuntur, & ea propter ad decimarum præstationẽ compelli poterunt.

Priuilegia sunt interpretanda, vt nemini indebitè damnum inferant. h. d.

Item si post initam inter aliquos [i] super decimis conuentionem [k], certi tenoris priuilegia obtenta fuerint, nisi conuentioni per ea derogetur [l] expresse, illis

a Decimæ soluebãtur. Aliàs monachi essent immunes.c.cõmissum. & ca.pe.eo.fac.ca.j.& ca.quod per nouale.de verb.sign.& in ea.fin.de priuileg.

b Nouale. Aliquãdo sumitur pro quolibet agro, vnde Poeta. Impius hæc tam culta noualia miles habebit? aliàs ager nunc primum proscissus.c.j.de verbo. signific.

c Fundandis. Concor.ca. pe.eod.vnde sumitur vbi Abb.dicit esset text.fere apertum quòd etiam de prædiis dotalibus Ecclesiæ debet solui decima illis Ecclesiis, quibus prius soluebantur. fac. pro hoc quòd not.in c.j.de censib. & no.per Abb.in ca. nouum genus.eod.

d Speciali iure. Concor.ca.j § cæterum.& §.fi.eo.in vj. fac.Cle.j.eo.

e Obsistat. Et sic valet sententia lata contra priuilegium principis, etiam si priuilegium fuerit in iudicio exhibitũ. ca.suborta. vbi scribentes.de re indi.licet de illius iuribus non fuerit disputatũ.pręsumitur enim iudex ex causa rationabili reiecisse; vt per Abb.in d.cap. suborta.

f Quadraginta annorum. ca.accedentibus.de priuil.imo etiam triginta. ca.si de terra. eod.tit.sed dic secundum Abb.in d.c.accedentibus, quòd ille tex.corrigitur, licet quidam hoc non admittant.c. cum expediat. de elect.in vj.potest etiam dicere quòd licet hic dicatur de quadraginta. fac.quòd in maiori summa minor inest, nõ sufficit ergo vna contrafactio vel contrauentio, vt priuilegiũ etiã concessum ad non faciendum tollatur, de quo tamen dic vt plenè per Cano.in ca.cum accessissent. de constit.& per Legist.in l.fi.ff.de constit.princ. & intelligunt Ioan.Andr.& Hosti.hoc procedere quando solutio est facta sponte non per ignorantiam, quod non placet Abb.& miratur quòd Doctores sequantur hoc dictum, quod putat falsum per cap.vigilanti.cum ibi not.per eum.de præsc.& per l.fi.in fi.de præscrip.longi tempor.

f Renuntiare. Intellige quando non tangitur ius superioris vel tertij. Vnde priuilegio exemptionis non potest priuilegiatus expressè renuntiare sine licẽtia Papę.ca.cum tempore. de arbitr. & per Ab. in ca.fi. de terra. de priuil.tacendo tamẽ & patiendo præscriptionẽ currere præiudicat Ecclesiæ, is tamen qui cum posset impedire passus est cõtra Ecclesiam præscriptionẽ currere, potest per clericum conueniri ad satisfactionẽ de omni damno.Ita not.in cap.placuit. xvij. q. iij. fac. quia prælatus tenetur de suo sicut tutor, si quid Ecclesiæ potuit acquirere, & neglexit.c.mouemus. xij. q.ij. l.quidquid. C. arb. tutel. fac.l. non ignotũ. C.de admi. tuto. sequitur Abb. in d.c.si de terra.

h Tanti temporis. Sicut ergo cõtra ius commune non currit præscriptio nisi xl.anno.c.fi.de consuet.ita nec contra priuilegia indulta Ecclesiæ. cap. accedentibus. de priuileg.Nec etiam contra alia bona competentia Ecclesiis, in cap.de quarta.de præscript. Aut.quas actiones.C.de sacrosanct.Ecclesi.

i Inter aliquos. Scilicet clericos. c.ex multiplici. eod.vbi Abb.

k Conuentionem. Not.ergo quòd licet solutio decimarum sit de iure diuino, super eis tamen potest pactũ & trãsactio fieri, maximè cũ superioris authoritate ca.statuimus.vbi Ab.de transact.imo & citra superioris authoritatẽ, si non excedat vitã componentium.c.veniens.de transact.ca. ex multiplici.eod.& hoc in clericis, quid autem sit in laicis not.in c.ij.de transact. & in c.cum homines.eo.

l Derogetur. Potest ergo Papa derogare pacto & conuentioni priuatorum.ca.ex multiplici. eod.

Non obstātibus erit inuiolabiliter obseruanda [a]: ita enim huiusmodi priuilegia sunt accipienda, vt nemini læsionem præcipuè enormem inferre debeant [b]. Vnde si per huiusmodi concessiones parochiales Ecclesias adeò grauari contingat, vt Rectores de reditibus earum congruè sustentari, & Episcopo debita persoluere nō possint, per locorū Ordinarios [c] ita prouidendum erit, vt eisdem Rectoribus tantū relinquatur, quòd & competētem sustentationem habere, aliáque [d] onera debita supportare valeant.

Priuilegiati super decimis tenentur illas soluere de prædiis conductis: & priuilegiatus super laboribus propriis soluet decimas super prædiis locatis. hoc dicit.

Super decimis quoque non soluendis priuilegiati, si aliena prædia conduxerint, priuilegio minimè obstāte, de conductis prædiis [e] solitas decimas parochiis suis integras persoluent [f]. Idémque erit de locatis prædiis, si priuilegiatus super laboribus quos propriis, vel manibus, vel sumptibus excoleret terras suas aliis locauerit [g].

Laici & etiam Imperator non possunt concedere priuilegium super decimis non soluendis. hoc dicit.

Generaliter autē nisi huiusmodi immunitatū priuilegia ab Apostolica potestate obtenta fuerint, nullam habebunt efficaciam [h], ideóque etiā Imperialis concessio quantumcunque concepta generaliter, cū nulla sit laicis [i] de spiritualibus disponendi facultas [k], à solutione decimatū neminem poterit eximere, imò sacrilegij crimen incurrit [l], qui de manu laicorū rem Ecclesiasticam recipiet.

Laicus etiam de manu clericorum non potest decimas recipere sub pæna excommunicationis, & priuationis sepulturæ, & clericus cōcedens deponetur. h.d.

Ex contrario [m] quo-

Sed contra ex conuentione oritur obligatio, quæ est de iure naturali. l.hoc iure. ff.de iusti.& iure. ergo non potest tolli etiam per principem. Clem. pastoralis.de re iudi.& per Inno.in ca. quæ in Ecclesiarum.de consti.Sol. Aut conuentio fit inter personas Ecclesiasticas super iuribus Ecclesiarum, & tūc Papa potest tali conuentioni derogare: quia super talibus habet plenitudinem potestatis, & sua potestas in omnibus intelligitur excepta.ca.venientes. de iureiur.not.in ca. constitutus. de rescript.fac. Cle.dudū. § nos.de sepult.Aut conuentio fit super iure priuato,& tunc procedunt contraria. Abb.in d.cap.ex multiplici.& per Inno.in c.inquisitioni. de sent.excommu.

a Obseruāda. Quia priuilegiū nunquā refertur ad specialē prouisionem vel dispositionem, nisi de ea fiat mentio expressè.c.veniens. de præscript. & cap.ex multiplici.eod.

b Inferre debeāt. De quo dic vt in capit.de monachis.de præb & xxj.q.j.c.j.& fac.c.j.§. vbi autem. eod. in vj. vnde sumitur. Et de pluribus casibus in quibus non obstante priuilegio debēt solui decimæ. vide per Host.in summa eo. §.à quibus.

c Ordinarios. No. casum in quo Episcopus cognoscit in per rebus exemptorum, alios vide notatos in Clemen j.de sent.excommu.

d Aliáque onera. Puta procurationes legatorū & nunciorum sedis Apostolicæ, collectarū & similium.ad idem.c.j.de præb.in vj.fac.c.sicut.de supp. neg.prał.& c.de monachis.& c.auaritiæ.de præb.

e Prædiis. Sed contra dist.lxxxvj. ca.peruenit.& ca j.cap.ij.& cap.iij.ne cleri.vel mon.Sol.religiosi possunt conducere prædia quando propria non sufficiunt, vt hic, & in ca.dilecti. eo.aliàs secus, vt in contrariis.

f Persoluent.C.dilecti.eo. Nam priuilegiū specialiter concessum non est ita accipiendum vt alteri infligat enorme damnum, imo tali casu priuilegiū non solum redigitur ad modificationem sed tollitur etiam in totum. ca.suggestum. eo.vbi latè traditur, & in ca.licet.eo.tit.

g Locauerit. Not. quòd in hac materia priuilegij qui per alium facit, non videtur facere per seipsum. Quid antē in delictis plenè per Abb.in ca.mulieres. de sent.excom. & in ca.si quis suadente diabolo. xvij. q.iiij. & in ca.licet.eo.

h Efficaciam.Con cor.c.tua.el j.ca.dudum. & ca.prohibemus.eo.& ca.cum & plantare.de priuile. & ca.ij.de rebus eccles.non alie.

i Laicis. No. quòd Imperator & Rex etiam post coronationem & vnctionē, sunt meri laici, nec vllum Ecclesiasticū ordinem recipiunt, & non solum non dant immunitatem, sed etiam ipsi debent decimas soluere.Abb.in c.omnes. de ma.& obed.

k Facultas. c.ij.de reb.Eccles.non alie.

l Incurrit. ca.dudum eo. & non excusatur isto qui de manu Ecclesiasticas res & decimas accipit, ex eo quòd habeat titulum: quia pro non dato habetur quod ab illo datur qui de iure dare non potest.c.quod autem.de iur.patr. ca.Daibertum.j.q.vij.& per Abb.in d.c.dudum.

m Ex contrario. Ideò ex contrario: quia in superiori.§.dictum erat de laicis dantibus decimas, vel priuilegia super decimis non soluendis, nunc de laicis accipientibus.

Laicus.

que laicus [a] etiam à clericali potestate [b] decimas recipere, & in aliũ velut hæreditario iure transmittere non poterit, & si secus actum fuerit, & qui concesserit à statu suo deiicietur [c], & qui receperit, & Ecclesiæ non reddiderit, viuens [d] quidem excommunicationis vinculo innodabitur, & mortuus Ecclesiastica sepultura [e] carebit.

Reditus decimarum locari possunt, dummodo locatio non sapiat alienationem. h.d.

Si quis tamen cum Ecclesiæ suæ conditionem meliorem facere possit, decimarum suarum prouentus [f] alicui locare velit, dummodo huiusmodi locatio ad feudum [g], vel alienationem non videatur extendi, id facere minimè impedietur.

Episcopo debetur à Rectoribus quarta decimarum quas exigunt, nisi præscripta fuerit. hoc dicit.

Postremo sciendum est quòd veluti parochialibus Ecclesiis (secundum ea quæ proximè exposuimus [h]) decimæ debentur, ita etiam decimarum ipsarũ quarta [i] Episcopo à Rectoribus Ecclesiarum, nisi legitima obstet præscriptio [k], persoluenda erit.

DE REBUS Ecclesiæ alienandis, vel non.

Regulariter Episcopus non potest aliquid agere, sine consensu, vel consilio capituli. h.d.

TRactemus nunc [l] de rebus temporalibus Ecclesiarum, illarũmque administratione, & alienatione, sine quibus spiritualium dignitas, haud facilè consistere potest [m]. Et quidem illud in primis firmare nos oportet, nihil Episcopũ regulariter [n] sine cõsensu sui capituli, vel cõsilio [o] posse super his

a Laicus. Intellige de laicis in seculo remanentibus vt in ca. quamuis. eo. ex quo secundum Abb. ibi potest inferri non existentibus in seculo veluti conuersis & religiosis potest Ecclesia vel decima, vel oblatio conferri, & si laicus est conuersus, est capax iuris spiritualis. facit, quod not. in cap. ex eo. de elect. in vj. & quod not. per Doct. in ca. ij. de instit. Si tamen hi habeãt Ecclesias, non debent regere per seipsos sed per clericos, iuxta not. in c. ij. de æta. & qualit. remanentibus autẽ in seculo in tantum locum habet quod hic dicitur vt non possit Episcopus domino domus in qua est pictura alicuius sancti, concedere vt de oblationibus sancto factis disponat ad libitum, secundũ Doct. in d. c. quãuis.

b A potestate clericali. Excepto Papa, qui solus potest laicum reddere capacem iuris spiritualis. ca. ij. & quod ibi not. de iudi. & distin. xxx. §. verum. vbi not. & habetur per aliquos in capi. Ecclesia S. Mariæ. de constitu.

c Deiicietur. Id est, suspendetur. secundum aliquos. Alij dicunt intelligendum esse de depositione & excõmunicatione: vt per Glo. Ab. & alios. in c. quamuis. eo. vnde sumitur.

d Viuens. cap. ad hæc. eod.

e Sepultura. ca. prohibemus. eod. sic & vsurariis. ca. quia in omnibus. de vsur.

f Prouentus. ca. ij. loca, & bene dicit prouentus: quia ius ipsum præcipiendi non trãsfertur in laicos, vt per Abb. in ca. ij. de iur. calum. & in cap. cum olim. de præl. & supra eo. in princ. & in c. Messana. de elect. & ca. peruenit. de arbit.

g Ad feudum. De hoc diffusè not. in cap. quamuis. eod. per Glos. quam ibi Abb. dicit ab omnibus approbatam, & per eundem in cap. ad hæc. eod. & per Fely. in cap. quæ in Ecclesiarum. versi. quinta declaratio. de constitut.

h Exposuimus. supra eo. §. inter personales.

i Quarta. ca. conquerente. vbi traditur. de offic. ord. & supra de immu. Eccles. §. pen. licet quidam cõtra, & malè. vt per Ab. in cap. cum contingat. eod. vbi latè disputat ad quem iure communi pertineant decimæ.

k Præscriptio. ca. de quarta. de præscript.

DE REBUS Ecclesiæ alienandis vel non.

l Tractemus nũc. q. d. vidimus hucusque de rebus Ecclesiasticis merè spiritualib. vt sunt sacramenta. Item de rebus Ecclesiasticis, quæ quodam respectu sunt spirituales, quodam alio respectu sunt temporales: vt est canonica portio: vt sunt decimę, vt supra tit. proxi. in prin. restat nũc videre de rebus ecclesiasticis merè tẽporalibus.

m Consistere potest. j. q. ij. j. ca. si quis obiecerit. & distinc. xciij. c. legimus.

n Regulariter. Ideò regulariter: quia, quædã potest episcopus explicare absq; consilio capituli, vt sunt minora negocia, vt per Abb. in c. nouit. de his quæ fi. à præl. sin. cons. ca. fac. not. per Inno. in cap. fin. de ma. & obed. fac. c. edoceri. de rescrip. Item existente rationabili causa etiam ardua poterit sine consensu capituli explicare, puta si vellet procedere cõtra aliquem consanguineum & valde amicum colleg. ij. Item in notoriis non requireretur consilium capituli & multo minus consensus. Abb. in d. ca. nouit.

o Vel consilio. Per hanc alternatiuam reiicitur opi. Glo. in c. cum vos. de his quæ fi. à prælat. sine consen. cap. quæ dicebat ꝙ in omnibus negotiis

Ecclesiæ est necessarius consensus capituli, quòd est contra c.quanto.& ca.nouit.eo.tit.& illam reprehendit Ab.in c.cum nos.eo.tit.in quo etiã eleganter considerat differentiã inter iussum, authoritatem, consiliũ & consensum, dic vt per eum ibi. quanquàm multi teneant cõsuetudinem per quã tollitur solennitas requisita in alienatione rei ecclesiasticæ non tenere.de quo in ca.nulli.eod.

e Vtilitate. Sed an sufficiet vtiliter alienationis negotium esse ceptum, licet effectus secutus non fuerit. & videtur sufficere.l.sed an vltro.ff.de nego. gest. contrarium videtur verius. quia cũ Ecclesia cõparetur pupillo, nõ sufficit negotium vtiliter esse cœptum, nisi Ecclesia sit facta locupletior.l.si pupilli. ff.de neg.gestis. eo tamẽ ipso quòd non est damnificata, reputatur facta locupletior. l. in pupillo.ff. de soln & not.in ca. fine.xij.quæst.ij.

a Ad capitulũ. Sũt ergo Episcopus & capitulum vnũ corpus fictum & repræsentatum in singulis de corpore: ex quo, secundum Ab. in cap.nouit. de his quæ fi.à præl.si. cõs. capituli quòd dispositio concepta per verba, si quis, & per verba, si qua fecerit, & c. comprehendat etiam vniuersitatẽ, cum sit quodlã corpus fictum, vt hic & d.c.nouit.quod procederet in fauorabilibus non autem odiosis.vt ibi per Ab.

b Sanior. Quod tamen præsumitur si constet de maioritate. de quo in ca.Ecclesia.ij. de elect. Sed si minor pars, vel etiam vnus tantum afferret aliquod multum rationabile & probaret, posset impedire ordinationem vniuersitatis.fac.ca. Nicena.distinct.xxxj. & l.j.§.sed neque C.de in.vet.enuc.& per Ab.in ca.j. de his quæ fi.à ma part.capituli.

statuere. Cum velut caput ad membra, ità sese prælatus habeat ad Capitulum [a]. In eo autem totius videtur esse consensus Capituli, cui & maior & sanior [b] fratrũ accesserit sententia.

Alienatio rei Ecclesiasticæ facta sine vtilitate Ecclesiæ, & clericorũ consensu nõ valet. h.d.

Ex his consequens est, vt rerũ Ecclesiasticarum absque clericorum [c] subscriptione [d], & Ecclesiæ vtilitate [e], & Romano inconsulto [f] Pontifice, ab Episcopo facta donatio, vel alienatio, vel suppositio [g] non teneat [h], nisi eam postmodum ratam habeãt [i]. Prælatus enim ecclesiasticarum rerum procurator [k] est nõ dominus, & conditionem Ecclesiæ meliorem quidem facere potest, deteriorem [l] non potest [m]. Quòd si secus factum

f Inconsulto.fac.c. ij.eo.in vj.& extrau. Pauli.ij. Veneti quæ incipit, Ambitiosæ.

c Clericorum. Sed de quibus clericis est hoc intelligendum? Respon.secundum Abb.& Docto.in cap.j.de his quæ fi. à præl.sin.consen. capitul. Si agitur de elienatione rei Ecclesiæ cathedralis intelligas de clericis qui sunt de capitulo d.Ecclesiæ.ad hoc.c.j.de reb.Eccles,non alie.in vj.& intellige de præsentibus, absentes enim non sunt vocandi necessario.x.q.ij.ca.hoc ius & Abb.in d.ca.j. Si agatur de alienatione rerum inferioris Ecclesiæ magna varietas est opinionum. quidam enim dicunt quòd sufficit clericorum consensus dictæ inferioris Ecclesiæ.quidam quòd exigitur consilium canonicorum cathedralis Ecclesiæ, alij aliter, vt habetur in d.ca j.Sed quid si Episcopus non habet capitulum, quia propter bella Ecclesia est destructa? Respond. loco canonicorum adhibebit alios clericos honestos:arg.c.si fortè. dist.lxv.fac. ca.nullus res. xvij.q.iiij.fac.l.vbi absunt. ff.de tut. & cura.dat. ab his.

d Subscriptione Not.vnum ex casibus qui indiget subscriptione. nec enim necessaria est nisi in casibus à iure expressis.regulariter enim consensus sufficit.l.pact.C.de pact.nisi in casibus not.in c. j de censi.in vi.Imo hoc quod hic de subscriptione dicitur, hodie in pluribus locis non seruatur, secundum Ab.in c.j.de his quæ fi.à præ.si.cons.ca.

g Suppositio.cap.ij.eod in vj.

h Non teneat. Etiã si omnes clerici consentiũt. c.fine.xij q.ij.vbi not.& l.iubemus. C.de sacrosan. Eccles.Sed si alienatio fiat seruata forma in casu non concesso tenet alienatio licet Ecclesia tanquã læsa restituatur, per ea quæ no.in cap.ad nostram. eo. Alienatio tamen à Rectore aliquo perperàm facta valet in vita sua,& in sui præiudicium, Ab.in ca.veniens.de transact.vbi hoc dictum declarat.

i Ratam habeant.c.cum nos.de his quæ fi.à præ. si.cons ca.quod quidam vt Inn.tenebant hoc procedere in alienatione temporali tantum: secus in perpetua. Sed tu dic id habere locũ etiam in perpetua si ratificatio cõcernit fauorẽ Eccl.& sic cõtractus hoc casu claudicabit.vt per Ab.in ca.j.eo.tit.

k Procurator.xij.q.j.c.fi.& q ij.ca fine.& ca.ij de donat.& dicitur procurator prælatus ex eo quòd debet procurare vtilitatem Eccl.nam propriè non est procurator, secundum Abb.in d.ca.ij prælatus enim habet dignitatem, & potest latius & liberius disponere de reb.Eccle.quàm procurator. fa. nor.in c.fi. v.o. iij.& xij.q.j c.duo sunt genera.& in ca.præsenti.de offi.or.in vi.patet, quia procurator nunquàm donat.l.procurator tutorum. ff.de procurat.prælatus verò aliquando donare potest, secundum ea quæ habentur in ca.iij. de donat.& in §.licet.cum sequen.fit.infra titul.proxi. & §.excipiuntur.infra eod.

l Deteriorem. Sic.cap.j de in integ.rest. & c.ij. de donat.

m Non potest. In faciẽdo, nisi modicè.c.ij.& c.iij. de don.vbi not.secus in omittendo.xvj.q.iij. c.placuit,& de materia per Abb.in c.j.de do. & contu.

Gestum.

fuerit, nec quod gestū [a] est vires vllas sortietur [b], & Canonum temeratores tam secularium quàm Ecclesiasticarum legū pœnis subiacebunt.

Alienationis verbo quid contineatur h.d.

Alienationis [c] autem verbum continet hoc loco venditionem, permutationem, hypothecam, donationem, conductionem [d], emphyteusim, & omnē conuentionē, per quam dominium transfertur.

Ecclesiam suam non potest quis grauare pro alienis debitis, & debita necessaria facta à predecessore luenda sunt. Idem si clericus de mandato fideiusserit, aut in rem ipsius Ecclesia mutuum verterit h.d.

Sed nec [e] cōmissam sibi Ecclesiam pro alienis grauare debitis [f], aut literas [g] alicui, vel sigilla [h] concedere, quibus Ecclesia possit obligari aliquis audere debet, alioqui nec Ecclesia ad talium debitorum solutionem tenebitur [i], & qui id ausus fuerit, à spiritualium & temporaliū administratione suspensus erit [k], debita tamen à prædecessore [l] suo pro Ecclesiæ necessitate [m] contracta, soluere proculdubio tenebitur. Idem si clericus de mandato [n] fideiusserit, aut si non de mādato, in rem tamen ecclesiæ mutuum verterit [o].

Potest prelatus rem non magni valoris in aliquem benemeritum transferre.

Excipiuntur tamen nō nulli casus in quibus donādi, permutādi, locandi libertatē, feudū, & emphyteusim dandi, aut alter alienandi iure licentia conceditur.

a Gestum. Et inde secutum. ca.ij. eo in vj.

b Sortietur. ca.ij. eo. in vj. c. siquis presbyterorū. & ca. ad nostram. eo. in antiq. ca.ij. de re. permut. & in extrauag. Paul.ij. incip. Ambitiosæ.

c Alienationis. Accipitur autem largissimè in hac materia verbū alienationis. fac. ca. nulli. eo. vbi latè traditur. & extrauag. Paul.ij. incipit Ambitiosæ, & per Abb. in ca.j. de his quæ fi. à præ. sin. cons. cap.

d Conductionem. scilicet ad longum tempus. ca. nulli. eo. l.j. ff. de superfici. & Cle.j. eo. alij habent conditionem. de cuius literæ intellectu latè per Ab. And. Sicu. & Moder. Bononienses in d.c. nulli.

e Sed nec, &c. Dixit de alienatione rerum, nunc de obligatione. Et dicitur Ecclesia alicui commissa etiam si cui sit commendata vel in administrationē cōcessa, & omnibus his casibus habebit locum quod hic dicitur, & in c.ij. de solut. Sed quid si intrusit se quis in Ecclesiam? Resp. idem cum non debeat esse melioris conditionis, quàm sit ille qui canonicè Ecclesiam obtinuit, vt in cap. eum qui. de præb. in vj.

f Debitis. Quæ dicantur aliena debita, vide per Inn in c. pastoralis. de præb. & quod ibi etiam per alios not. potest tamen prælatus obligare pro sua sustentatione: quia hęc sunt Ecclesię debita: vt per Ab. in ca.j. & in ca.ij. de solut. vbi de intellectu d.c.j. & d.c.ij. & huius literæ quæ inde sumitur.

g Literas. Per quas concedunt prælati vt quis possit sumere mutuo nomine suo & Ecclesiæ. An autem & quādo prælatorum literæ faciant fidem latè in ca. quoniam contra. de probat.

h Sigilla cōcedere. Nisi forsan honestæ personæ, cui posset prælatus cōmittere. Ab. in c. scripta. de fid. instrum. & est hic arg. quòd sigillum probat procurationem. de quo per Ab. in ca.ij. de solut. & in cap.j. de syndico, & quæ detrahant fidei sigilli per Abb. & alios in cap. inter dilectos. vbi de materia plenè de fid. instrum.

i Tenebitur. Nisi quatenus in eius vtilitatem esset versum. c. quod quibusdā. de fideiuss. & cōcord. c.ij. de solu. & x.q.ij. c. ea enim. vers. creditor. quod tamē nō præsumitur nisi probetur. Abb. in c. super hoc. de renuntiatio.

k Suspensus erit. Ipso iure, cum verbum suspensus, sit verbū pręteriti vel pręsentis temporis. fac. no. in reg. in pœnis. de re. iu. in vj. & no. in c.ij. de solutio. & no. pœnā cōmitti ex actu nullo. simile in c. nuper. de biga.

l A prædecessore. Est enim quasi hæres ipsius. xxiiij. q. viij. c. conuenior. & xij. q.ij. ca. fin. Vnde iste successor, & hęres cōparantur. Nā vt hęres succedit in vniuersum ius, ita & successor in beneficio succedit in vniuersum ius Ecclesię, & sic Ecclesia dicitur habere quid vniuersum, de quo not. in c. cū ad sedē. de resti spol. Itē quo ad sustinendū onera cōtracta per prędecessores. vt hic. Differunt tamen in quibusdā. Nā hęredis ius causatur à defuncto, successor verò in beneficio nō à defūcto ius habet, sed à superiore. Item hęres tenetur soluere omnia debita defuncti qualitercūque cōtracta: vt no. in c.j. de testa. successor in beneficio solum contracta pro necessitate Ecclesiæ, vt hic. & c.ij. de solu.

m Pro necessitate. Aliàs enim non teneretur. ca. quod quibusdā. de dona c.ij. vbi not. de solut. Sed an hoc casu debeat probare creditor pecuniam in vtilitatem Ecclesię versam? Inno. quòd sic Host. Abb. & communi. contra. sufficit enim secundum eos probare necessitatem obligationis. c.j. de solu. & ita limitabitur quod not. idem Abb. in ca. super. de renunt. vide per Abb. in ca. pen. de fideiussor.

n De mandato. Scilicet prælati & capituli. capit. pen. de fideiusso.

o Verterit. c. pe. de fideiuss. & intellige hoc quādo vtile est Ecclesię illam versionem esse factam, ita quòd verisimiliter Ecclesia de suo expendis-

ſer, niſi eſſet facta illa verſio. l. fundo. ff de rei vẽd. aliàs Eccleſia teneretur ſolum illud refundere in quo eſt meliorata, non autem quantum eſſet expenſum, quod intellige, quando particularis qui contraxit nullam habebat adminiſtrationem, vel peculium, vt latiſſimè declaratur per Abb. in d. c. pen.

a Prælatus. Intellige non ſolum de prælato ſeculari, verum etiã de regulari. in regulari enim loquitur. ca. cæterũ. de donatio. vnde hic ſumitur. de ſeculari probantur in c. fi. de pecul. cleri.

b Valoris. Scilicet mobiles & non pretioſæ, aliàs non procederet quod hic dicitur, nec etiam cõſuetu lo: vt per Abb. in c. cæterũ de don.

c Ob benemerita. cap. fi. de pecul. cler. addit dictionem forte, quia idem eſſet dicendum ſi donaſſet ob aliam rationabilẽ cauſam. fac. c. relatum. ij. & quod ibi not. de teſta. Ab. in c. cæterũ. de dona.

d Præſertim. Ideò additur dictio præſertim, quia non eſt ſemper neceſſaria cõſuetudo, ſi quid enim vellet donare de reditibus Eccleſiæ, quos facit ſuos, poteſt prælatus etiam ſine cõſenſu capituli, & ſine aliqua conſuetudine, pro hoc quod not. in c. præſenti. de offi. ordi. in vj. Idem eſſet de alia re minima, ſed ſi non eſſet minima non poſſet aliquid donare ſine conſuetudine, niſi cum cauſa probabili. vt eſt notatum ſupra.

e Conſuetudine. Iuri non contraria. diſt. xij. cap. ſcit ſancta & de re iu li. c. cum cauſa.

f Suſtinebitur. Sed contra: quia nil dat qui nihil habet. l. ſi vniuerſæ. C de leg. j. q vij. ca. Daibertum. cum alleg. in ca. cæterum. de donat & eſt ca. ij. eod. tit. & xij. q. j. c. ſi priuatum. reſpon. hoc intelligitur de erogatione in pauperes. ſed hoc licet ſit in ſe verum, huic tamen literæ non conuenit nec cap. cæterum. quia hoc caſu non eſt neceſſaria cõſuetudo, & alia de quibus hic: quia ad eleemoſynam tenetur Eccleſia de rebus ſuis. xvj q i c. quoniam. xij. q. ij. ca. aurum. Vnde intellige etiam de donatione facta nõ pauperi, quæ erit valida cõcurrente conſuetudine, etiam quod res non ſit minima, dummodo non magna. Facit ſimile de tutore, qui quanquàm non ſit proprietarius, ratione tamen liberæ adminiſtrationis aliqua donare poteſt. l. cũ plures. ff. de admin. tuto. fac. l. filius. ff. de donat. & ca. nobis. in fi. de elect. & c. is cui. eo. tit. in vj.

Nam ſi quid prælatus [a] non magni valoris [b] alicui fortè ob benemerita [c] donauerit, præſertim [d] ſuadente conſuetudine [e], iure ſuſtinebitur [f] donatio.

Licet prælato concedere alicui terram gratia fabricandæ Eccleſiæ h. d.

Multò magis idem erit ſtatuendum ſi quid fortè ſoli ad Eccleſiæ fabricam erigendã conceſſum fuerit, quo caſu tantũ donare licet, quãtum Eccleſiæ parietes concludere poſſunt [g].

Prouentus Eccleſiaſtici poſſunt vendi ad modicum tempus, & ad precarium concedi, quæ renouanda erit de quinquennio in quinquennium h. d.

Idem iuris erit & de redituum fructuúmq; [h] venditionibus ad tempus [i] modicum faciendis, & de precariis [k], quæ quandoque de Eccleſiarum poſſeſſionibus fieri ſolent, quæ ne temporis lõginquitate iuris Eccleſiaſtici pereat memoria [l], de quinquennio in quinquennium [m] renouãdæ erũt.

Precarium ſoluitur ad beneplacitum concedentis, ſecus precaria, niſi ſit irrationalis. hoc dicit.

Diſtat autem precarium à precaria, quia precarium tandiu conceditur, quoad is qui cõceſſit, patitur [n]. Precarię verò nõ ſunt pro voluntate cõcedentiũ reuocandæ [o] niſi ſint irrationabiles, quo caſu

g Poſſũt. xvij. q. iiij. ca. in vẽditionib. & c. quæſti.

h Fructuúmque. Differẽtia eſt inter fructus & reditus: quia quidquid eſt in fructu, eſt in reditu: ſed non contra, vt not. in c. generali. in fi. de elec. in vj. & fac. Cle. j. in fi. eo. vnde ſumitur.

i Ad tempus modicum. Sed quod dicetur modicũ tempus? Reſp. relinquẽdum erit iudicis arbitrio. l. j. in fin. ff. de in. delib. l. j. §. j. ff. de eſtract. ca. de cauſis. de offi. dele. c. inquiſitionis. de accuſa. & no. in l. j. §. quod ait. ff. de ſuperficie. iudex autẽ arbitrabitur ſecũdũ ſubiectã materiam. & not. de hoc. in Cle. j. eo. in fi.

k Precariis. Cõtractus iſte precariæ vel precariũ eſt iure ciuili incognitus, & de eius natura, vide per Ab. in c. j. de precariis.

l Memoria. fac. xij. q. ij. c. lõginquitate & c. ſæpè.

m In quinquennium. Non eſt de ſubſtantia contractus huius quòd fiat de quinquennio in quinquennium. vt per Abb. in ca. j. de precar.

n Patitur. Nec pactũ factũ in cõtrariũ valet. l. cũ precario. ff. de precar. Itẽ extinguitur morte eius cui precariũ fuit cõceſſum, & ſic in heredẽ nõ trãſfertur, nõ tamẽ cõcedentis morte finitur: nam vbi actus validitas dependet ab alicuius volũtate, non extinguitur ipſius morte: quia præſumitur decedere in eadẽ volũtate. c. maiores. extr. de baptiſ. cõcord. c. fi. de precar. vbi Ab. latiſſimè de eius natura differit. Et quomodo à cõmodato differat, quæ materia cũ ſit merè iuris ciuilis nõ eſt hic ponẽda, finitur etiam precariũ cum res eſt alienata, & nouus acquiſitor vult reuocare d. cap. fin. & fac. x. q. ij. ca. precariæ cum duobus ſequen.

o Reuocãdæ. Hoſt. in hac materia ponit hos verſus. Riæ, ria, rium. tria ſunt quibus caput vnũ. Riæ ſunt ſolitæ poſt ſingula luſtra renaſci. Ria fit ad mortẽ, nec citra vult reuocari. Rium finitur tunc quãdo vult ſuus author. Tertiũ tamen verſum nõ approbat Abb. in cap. j. de preca. nec differentiam

ſingularis

poterit successor [a] à prædecessore cõcessam precariam rescindere, & reuocare.

Ruinæ, prædia inculta & syluæ extirpatæ, possunt sub annuo censu concedi in emphyteusim, & si per biennium in solutione census cessatum fuerit, potest emphyteuta expelli. h.d.

Ruinæ [b] quoq; quas Ecclesia reficere non valeat, & inculta prædia, aut extirpatæ syluæ in emphyteusim sub annuo censu his concedi poterunt à quibus vel suo vel parentum suorum labore constiterit extirpatas, nisi fortè possint aliis ad maiorem Ecclesiæ vtilitatem, cum eodem onere conferri. Qui tamen si per biennium [c] in solutione canonis cessauerint, nisi celeri satisfactione [d] postmodum sibi consulere studuerint, iure expelli [e] poterunt.

Dies interpellat pro homine. hoc dicit.

Nec quicquam eis proderit quod vt canonem soluerent sibi nunciatum nõ fuit, cum hoc casu præfixus dies pro domino interpellet [f].

Terrulas incommodas, & minus vtiles, item seruos fugitiuos potest prælatus alienare. h.d.

Terrulas quoque aut vineolas exiguas [g], & Ecclesiæ minus vtiles [h], aut longè positas, vel domos [i], quæ Ecclesiæ plus incommodi quàm vtilitatis afferunt si necessitas fuerit, distrahendi potestatem Episcopus habebit [k]. Simili ratione fugitiuos seruos, & qui de fuga reuocati, retineri non possunt, si voluerint [l], aut illi ex alio meruerint Episcopis distrahẽdi potestas erit [m].

Feudum à vasallo alienatũ, & difficilis recuperationis potest Episcopus alteri sub conditione recuperandi concedere. h.d.

Sed & in feudum certis casibus, & iureiurando de non alienando [n] minimè obstante res Ecclesiasticas concedere poterit. veluti si feudum per vasallũ alienatum [o]

singularis & pluralis numeri.

a Successor. Etiam ex officio, ca. quoniam §. sunt & alij, vt lit. non contest. vbi Abb. & absque timore pœnæ appositæ rescissioni à prædecessore. cap. ij. de præcar. facit xxxv. quæst. ix. cap. quod quis.

b Ruinæ. x. q. ij. c. ea quæ. §. si quas verò, facit ca. ad aures. eod. vnde sumitur, & facit ca. cum dilecti. cum ibi no. de empt. & vend.

c Biennium. ca. si. loca. x. quæst. ij. cap. hoc ius. § qui rem. in priuato verò triennium requiritur. l. ij. C. de iu. emphy.

d Celeri satisfactione. Potest ergo emphyteuta purgare moram offerendo canonem post biennium. cap. pen. & capit. fin. de loca. quãtum autem temporis dandum sit ad purgandã hanc moram, sunt opiniones, & dicitur latissimè in d. cap. fin.

e Expelli. Sed iudicis ne authoritate an propria? dic vt latissimè in cap. fin. de loca.

f Interpellet. Non est ergo requirẽdus emphyteuta: quia tempus statutum ipsum admonet. l. magnam. C de contr. & com. stip. & l. ij. C. de iu. emphyt. quod tamen non militat in foro pœnitentiali, & quo ad peccatum inducẽdum, vt per Abbat. in cap. si. de præscript. vbi quòd in foro pœnitentiali dies non interpellat pro homine.

g Exiguas. Forte appellat exiguas non valentes vltra xx. solidos, vt xij. quæst. ij. cap. si quos. & not. in cap. terrulas. d. causa, & quæst. vnde sumitur, & in cap. anteriorum. ij. quæst. vj. Sed contra d. l. pen. ff. de reb. eorum, & l. cum hi. §. in annos. ff. de transact. & xvij. quæst. iiij cap. l. quicunque. Solut. in contrariis erant res vtiles, nec vrgebat necessitas, hic quando stimulat necessitas, & res sunt inutiles.

h Minus vtiles. Id est, non vtiles, vel parum vtiles. Facit quia nullum & minus vtile æquiparantur, cap. ij. de translat. prælat. hoc tamen non semper. ca. si proponente, & ibi Abb. de rescript.

i Domos. Facit xij. quæst. ij. capit. sine, & capit. non liceat.

k Habebit. Sed nũquid debeat interuenire consensus capituli? & non videtur. xij. quæst. ij. terrulas. In contrarium quòd interuenire debeat videtur probare tex. in capit. vt super §. j. eod. Sol. de necessitate non debet, sed de honestate. Vel expressus nõ debet necessariò interuenire, sed bene tacitus, vel dic vt not. in d. §. j.

l Si voluerint. Episcopi.

m Potestas erit. c. terrulas. & cap. fugitiuos. xij. q. ij. non tamen dum sunt in fuga. l. in fuga. C. de plagi. fortè, quia tunc sunt in quadam libertatis specie. l. quis sit fugitiuus. §. idem recte. ff. de ædil. edic. nisi forte sub conditione si apprehendatur: vt not. in d. cap. fugitiuos. Hostien. tamen putat posse teneri quòd seruus ecclesiæ quanquàm in fuga vendi possit, idq́ue fauore ecclesiæ, quod tamẽ non placet Abb. in ca. iniustum. de re. permu.

n Non alienando. Pontifice scilicet inconsulto: vt in ca. ij. de feud. vnde sumitur. & not. quòd hoc iuramentum refertur solum ad res quæ sunt de mensa ecclesiæ, id est, ad eas res quarum dominium directum & vtile est penes ecclesiam, non autem ad bona in quibus habet tantum directum, quia ista si reuertantur ad ecclesiam potest prælatus alicui rursus concedere non obstante tali iuramento: vt per Abb. in d. cap. ij. & fac. not. per eundem in cap. vt super. eod.

o Alienatum. Quod regulariter non licet maximè si sit temporale secundum Hostien. potest bene in dotem dari ad vitam ipsius feudatarij. cap. nuper.

de donat. inter vir. & vxor. & habetur per Docto. in capit. ij. de feudis.

a Concedi. Nota casum in quo licet iura cedere potentioribus, contra titu. C. ne li. potent. quod est fauore ecclesiæ, & odio eorum qui vsurpant res ecclesiasticas. Sed an idem sit in re ecclesiastica occupata, & quæ non possit facile recuperari per episcopum, vt scilicet possit dari recuperatori, & recuperaturo in feudum, maxime stante tali iuramento? Respon. secundum Ioann. Andr. & Abba. quòd non. ne scilicet via fraudibus aperiatur: vt per eos in cap. ij. de feudis.

b Alienantis. Collige ex eo quod hic dicitur, quòd alienans feudum in casu non permisso ipso facto cadit à iure suo, nec alia sententia requiritur, quod probatur tam hic, quàm in d. cap. ij. de feud. dum permittitur episcopo feudū alteri cōcedere sine noua priuatione.

c Filium. No. quòd licet delictum patris priuet filium feudo, tamen illum nō inhabilitat ad feudū, de quo latè per Abb. in cap. ij. de feudis.

d Inuestire. Quod non videbatur quasi delictum patris noceret filio, & propinquo, vel quasi sufficeret quòd filius veniret iure successionis, vt not. plenius in c. ij. de feud. fac. c. per tuas. de dona.

e Per obitum. Intellige quando feudum fuit personale, vel quando fuit concessum vassallo, & filiis, & moritur sine filiis masculis, nam fœmina nisi sic expressè dictum de ea non succedit. cap. j. de succes. feud. collat. x.

f Concilio. cap. consensus. eod. habet ergo concilium iurisdictionem, & non solus Papa. Nam si non haberet non posset diffinire vel statuere. l. j. ff. de iurisd. omn. iud. cap. ij. de const. in vj. An autem constitutio facta in concilio debeat ædi sub nomine Papæ, an verò sub nomine concilij, vide per Ab. in cap. j. de spon.

fuerit, & per Episcopum id facilè recuperari non valeat: poterit enim per Episcopum illud alicui concedi [a], qui & ipsum recuperet, & in feudum ab Ecclesia recognoscat.

Feudum deuolutum potest per Episcopum alteri concedi. h. d.

Quinimò etiam si talis necessitas non immineat nihilominus alienantis [b] filium [c], vel consanguineum, vel eiusdem feudi consortem poterit Episcopus inuestire [d]. Idem erit si per obitum [e] vasalli feudum ad Ecclesiam remeauerit, nam & eo casu inuestire prælatus alium liberè poterit, si Ecclesiæ viderit expedire.

Qui aliquid contulerunt, vel acquisiuerunt Ecclesiæ, possunt pro modo collati, vel acquisiti manumittere, dum tamen manumissus cum posteritate, & peculio remaneat in patrocinio Ecclesiæ. hoc dicit.

Illud etiam Toletano concilio [f] diffinitum reperitur, quòd si sacerdotes aliquid Ecclesiæ suæ relinquunt, vel nihil habētes, aliqua prædia, vel familias ecclesiis suis acquirunt [g], liceat eisdem aliquos iuxta collatæ modum rei de familia eiusdem Ecclesiæ manumittere [h], ità vt manumissi cum peculio & posteritate [i] sua sub Ecclesiæ remaneant patrocinio. Quòd si qui nihil de proprio Ecclesiæ contulerūt libertati seruos Ecclesiæ donare ausi fuerint, ex eodem concilio Episcopus successor [k] ad Ecclesiæ [l] ius reuocare poterit. Impium est enim, vt qui lucrum de rebus suis Ecclesiæ non contulit, damnum inferre valeat.

Princeps potest rem suam æqualem, vel maiorem cum Ec-

g Acquirunt. Quidam intelligunt de acquisitis intuitu ecclesiæ, vt Innoc. Host. verò & alij quidam intelligunt de acquisitis intuitu personæ, & ex propria persona, pro quibus videtur facere litera hic, & in cap. consensus. eod. vnde sumitur ibi, *iuxta collata modum rei*. secundum quem modum non poterūt isti clerici libertatem dare, si acquisiuerunt primo sed intuitu ecclesiæ. Opin. tamen Innoc. videtur magis communis, pro qua facit, xij. quæst. ij. c. episcopus qui mancipium, cum expediat. iura viribus, &c. capit. cum expediat. de elect. in vj.

h Manumittere. Etiam non benemeritos, benemeritos enim posset manumittere, etiam quòd nil ecclesiæ contulisset, cap. si quos de seruis. xij quæst. ij. & ī. eod. §. excipiuntur, & in vtroque casu requiritur superioris authoritas: vt no. per Abb. in cap. consensus. eod. & in cap. tua. de his quæ fi. à præl. fin. consi. cap.

i Posteritate sua. Sed contra Lanrepe. C. de oper. liber. Sol. quidam quòd ista posteritas fuit manumissa simul cum parentibus. Sed hæc diuinat, imo est contra c. liberti. xij. q. ij. Vnde alij quòd speciale in ecclesia, vt proles liberti sit semper ecclesiæ obnoxia, hanc non probat glos. in d. cap. liberti, specialitas enim est cauenda, not. in l. filium. C. famil. ercisc. Tertij dicunt quòd filij nati post manumissionem sunt ingenui, sunt tamen obnoxij ecclesiæ quo ad quasdam operas, quæ consistunt in honore exhibendo, puta, assurgendo, salutando: vt no. xij. quæst. ij. cap. de libertis. Vel dicas quartò, quòd hæc lex potest dici in ipsa manumissione velut, & in traditione rei potest pactum apponi. l. in tradendis. ff. de pact.

k Successor. cap. ij. de precar. & ī. eod. distat. & xxxv. quæst. ix. cap. quod quis.

l Ad ius ecclesiæ. Nota quòd licet alienatio non tenuerit, & sic dominium ab ecclesia non fuerit ablatum,

clesiastica permutare, & serui Ecclesiastici, si frugi sint, præterquam ad libertatem commutari non possunt. h.d.

Sed & princeps [a] si causa probabilis [b] id poposcerit, cum re Ecclesiastica, & immobili rē suam maiorem, vel æqualem permutare poterit, pragmatica super hoc præcedēte forma [c], Ecclesiastica tamē mancipia, quę frugi fuerint [d], præterquam ad libertatem commutari non poterunt [e].

Episcopus potest permutare terras duarum Ecclesiarum suæ diœcesis illarum accedente consensu, & de temporalibus ad spiritualia non potest fieri permutatio. h. d.

Episcopus quoque [f] duarum suę diœcesis ecclesiarum terras inuicem ambarum partium accedente consensu [g] permutare poterit, & si alterius partis prædium valore præponderet ad æqualitatem inducendam ab altera parte pecuniam [h] refundi iubebit.

De temporalibus ad spiritualia permutatio non procedit. h.d.

De temporalibus autem ad spiritualia permutatio iure consistere non potest [i].

Res Ecclesiastica potest propter scriptionem legitimam ab Ecclesia abduci, & detrahi. h.d.

Præterea & si quis per tempora sacris Canonibus [k] definita rem Ecclesiasticam iusto titulo, & bona fide ita possederit, vt nullo tempore rei conscientiam habeat alienæ [l] completa præscriptione, res possessa à iuribus Ecclesiæ dubio procul intelligetur esse auocata.

Decimæ, & oblationes præscribi non possunt. h.d.

Prouentus [m] tamen

ablatum, nihilominus dicitur reuocari res ad ius ecclesiæ. Quod facit ad quæst. si Papa committat delegato quòd ea quæ reperierit alienata de bonis talis ecclesiæ debeat ad proprietatem dictæ ecclesię reuocare, quòd talis delegatus habebit iurisdictionem super rebus inuasis, & de quibus possessio tantū transiuit ad alios, de quo vide per Abbat. & alios in cap. episcopi. eod. & per Felyn. in rubri. de rescript.

a Princeps. Intellige de Imperatore qui cum munierit ecclesiam multis priuilegiis, non fuit magnum sibi hoc quod hic dicitur rependi, aliàs hæc vox princeps variè sumitur. vt not. in Clem. j. de baptismo.

b Probabilis. Quidam intelligunt ꝙ in hac permutatione versari debet vtilitas ecclesiæ, & ꝙ aliàs non debet fieri: vt not. in cap. j. de re permut. Sed commu. contra quòd nō requiratur ecclesiæ vtilitas. sed quòd sufficiat quòd non sit in damno. & quod dicitur de causa probabili, intelligendū est de causa ex qua mouetᷣ princeps ad permutandum. puta: quia ecclesia prope palatium principis habet prædium, & princeps vult ampliare ædificium. Imo plus dicunt Doctor. quòd si prælatus nollet consentire, posset compelli per superiorem suum.

c Forma. Hæc est quædam annotatio vel significatio quam facit princeps super tali permutatione cum causæ cognitione, & hæc forma non tam requiritur ad substantiandam permutationem, quàm ad excusationem ecclesiæ, si diceretur quòd res ecclesiastica distrahi non debet.

d Frugi fuerint. Secus si fugitiua, cap. mancipia. de rerum permut. & nota quòd ecclesia potest habere seruos etiam Christianos. fac. §. quòd si quis. ₃. qui promo. non poss.

e Non poterunt. Quod enim semel Deo dicatum est, ad humanos vsus transferri non potest, ca. mancipia. cum cap. sequen. de re. permuta.

f Episcopus quoque. Fac. cap. j. eo. & cap. ad quæstiones. de rer. permuta. & x. quæst. ij. cap. hoc ius. §. sed & permutare.

g Consensu. Nota ergo quòd licet episcopus in ecclesiis sibi subiectis omnimodam habeat potestatem. x. quæst. j. per tot. & ₃. de immunit. ecclesia. §. penul. tamen non potest pro libito & sine causa rem earum alienare, ex causa tamen posset: vt not. in cap. j. vbi Abb. eo. Sed nec contrà possunt ecclesiæ res suas ad inuicem permutare sine superioris licentia. & sic est argumē. quòd canonici non possunt inuicem permutare domus sibi assignatas, de quo in cap. quæsitum. de rerum permutat.

h Pecuniam. Sed an hoc casu remanebit permutatio hic contractus, an verò transeat in emptionem ob pecuniam numeratam. In hac quæstione varij varia tradiderunt, videtur tamen primo contrahentium animus inspiciendus. l. semper in stipulationibus. ff. de re. iu. & ita Ioan. And. & Ab. in ca. ad quæstiones. de re. permut. & Bar. in l. Aristot. ff. de donat. si autem non apparet, est recurrendum ad coniecturas, si enim maius sit pretium, quàm res data vnà cum pretio vel pecunia, præsumetur emptio. contrarium si pecunia sit modica, & res magna: arg. l. cum quæritur. ff. de stat. hom. & de hoc latissimè Tiraq. in tract. de vtroque retract. in j. parte §. xxx. in glos. prima super verbo permutationis.

i Non potest. cap. ad quæstiones. & cap. exhibita. de re. permuta sed spiritualia spiritualibus possunt bene permutari, traditur in d. cap. ad quæst.

k Canonibus. capit. ad aures. cap. vigilanti. cap. cum nobis. cap. si diligenti. de præscript. & per tot.

l Alienæ. cap. fin. de præscript. vbi ordinariè per omnes. & not. hic quæ requirantur ad legitimam præscriptionem.

m Prouentus. Sumitur ex cap. placuit. §. sic etiam. xvj. quæst. iij.

primitiarum & decimationum [a] præscriptione tolli non poterunt, etiã si à Romano Pontifice laicus quilibet super his rescriptũ impetrauerit.

DE PECVLIO [b] clericorum [c], relictis, & successionibus eorum.

Ecclesiastica reputantur etiam illa quas sacerdos acquisiuit, cum tempore suæ promotionis nihil haberet, qui sub pœnis hic contentis curabit, vt rebus à se emptis ad nomen Ecclesiæ scripturam conficiat. h.d.

ERgo [d] res Ecclesiasticas ab Ecclesiæ iuribus abdicare non licet [e]. Ecclesiasticas autem res intelligimus non modo quas Ecclesiæ rationibus sacerdos comperit asscriptas, sed etiam eas [f] quas is emerit cùm tempore suæ promotionis nihil [g] haberet. cum igitur & hæc tanquàm de bonis Ecclesiæ [h] quæsitã eiusdem esse intelligantur [i], ne quando ius Ecclesiasticum imminuatur, curabit sacerdos vt de his quæ superemerit, & ad ipsius Ecclesiæ nomen [k] scripturam conficiat, & Ecclesiæ relinquat, alioqui ab eius ordinatione discedet. Qui verò prætextu proprij, vel alieni nominis fraudem facere voluerit, sacrilegij [l] crimen incurret.

a Decimationum. Imo videtur quòd laicus decimas possit præscribere: nam ius habet percipiendi eas, ex quo ei conceduntur ab episcopo, puta in feudum vel beneficium ad tempus. ad not. in cap. quanuis de decim. Ad hoc quidam quòd laicus nullum ius habet in decimis nec habere potest. j. quæst. iij. cap. peruenit. & §. ex cõtrario. & in tit. proxi. & secundum istos plana est res, & nullum est contrarium. Alij dicunt quòd cum sic conceduntur laicis ab episcopo, laici habent ius possidendi: sed illud ius non est spirituale, nec ratione illius iuris posset præscribere: quia alieno nomine possidet, si verò vellet interuertere possessionem iam inciperet esse malæfidei, cap. si diligenti. de præscri. & ita non posset eas præscribere. Sed nonne ius spirituale percipiendi decimas habent leprosi qui sunt laici. cap. ij. de eccle. ædifi. dic quòd non: sed tantum à præstatione sunt liberi, qđ ex eo patet, sed tantum à præstatione sunt liberi: vt not. in dicto §. sic etiam.

DE PECVLIO CLERICORVM, relictis, & successionibus eorum.

b DE peculio. Licet peculium sui natura supponat habentem in aliena potestate. l. fin. C. de bon. quæ lib. & ff. de pecu. per tot. & inst. quod cum eo qui in alie. potesta. & sit quadruplex: vt in l. fi. C. de inoffi. testa. & per Abb. in rubr. eod. hic tamen sumitur pro patrimonio ipso clericorum, & dicitur à pecunia quasi parua pecunia: quia fortè clerici vt plurimum nõ habent ampla patrimonia.

c Clericorum. Hic accipe strictè & propriè, vt nõ comprehendat monachos, sed solum seculares: vt per Abb. in in cap. j. de insti. quorum est habere hoc peculium.

d Ergo. Ex hoc principio patet continuatio ad præcedentia, & est inceptiuum verbum, vel coniunctiuum, vel illatiuum.

e Non licet. xij. quæst. ij. per totum. & supra titulo proxim. per totum.

f Sed etiam eas. cap. j. eod. vnde sumitur. & xij. quæst. iij. per totum.

g Nihil. Paupertas ergo non obest quo minus quis promoueri possit. Ita not. xij. q. iij. cap. j. & per Abb. cap. j. eod. licet aliud sit in tutore, instit. de excus. tuto. in fi.

h Bonis ecclesiæ. Non tamen hæc est præsumptio iuris & de iure, vt non admittat probationem in contrarium. Nam poterit per hęredem clerici probari quòd licet non habuerit patrimonium, lucratus tamen fuit ex aliquo licito artificio, & ex industria, quo casu non acquiritur ecclesiæ, capit. quia nos. de testam. & per Abb. in cap. j. eod. & latius in cap. iij. Simile est in vxore, quæ licet præsumatur in dubio quæsiuisse ex bonis mariti. l. Quintus. ff. de donat. inter vi. & vxor. l. etiam. C. eod. titu. ista tamen præsumptio recipit probationem in contrariũ: vt per Abb. in d. ca. j. & per Neuiza, in syl. nuptiali, lib. iiij. & per Alciat. de præsumpt. Reg. iij. præsumpt. xxvj. Aym. consil. lj. lib. j.

i Intelligantur. Sed contra C. arbit. tutel. l. si defunctus. Respondeo aliud in tutore & curatore qui est temporalis, & licitè negociatur. aliud in clerico, qui non se immiscet negotiis secularibus, ne cler. vel monach. per tot. & est perpetuus & habet liberiorem administrationem. nam sic delictum præsumeres contra l. merito. ff. pro socio. & l. Quintus. ff. de donat. inter vir. & vxor.

k Nomen. cap. ij. eod. Sed quid si conficiat scripturam sub nomine proprio, vel alieno? Respõdeo ad huc res efficitur ipsius Ecclesiæ, & hoc speciale est in ea, vt res empta ex pecunia sua, licet sub nomine alieno, fiat ecclesiæ: nam regulariter contra l. si ex eo. C. de rei vend. l. & si de tua. C. de donat. inter vir. & vxor. l. si patruus. C. com. vtri. iudi. habetur in capit. inquirendum. eod. Dicit tamen Hostien. non reperiri textum expressum pro hac exceptione, sed secundum Abb. est text. in cap. j. eod. & in cap. j. de testa. fac. simil. l. iij. C. arbit. tutel. & C. de rei vendic. l. si vt proponis.

l Sacrilegij. c. inquirendum. eo. & ibi de hoc not.

Relictum sacerdoti pro anima censetur relictum Ecclesiæ, secus est si quid ei sit relictum sub onere fideicommissi. h.d.

Sed & si non emerit, sed pro anima quispiam intuitu Ecclesiæ sacerdoti reliquerit, adhuc idem statuendum [a] erit. Congruit enim vt quemadmodum sacerdos habet quod Ecclesiæ dimissum est, ita & Ecclesia id habeat quod relinquetur sacerdoti. Si quid tamen per fideicommissum aut sacerdoti, aut Ecclesiæ relictũ fuerit alteri postmodum profuturum, id inter Ecclesiasticas facultates computandum non erit [b].

Bona quæsita sacerdotibus intuitu Ecclesiæ, debent remanere apud Ecclesiam, nec de his potest quis testari, & quid continetur nomine Ecclesiæ. h.d.

Generaliter igitur bona quælibet ob Ecclesiam [c] acquisita sacerdotibus, siue mobilia, siue immobilia, post illorum obitũ debent apud eandem remanere, nec super his vllum de iure testamentum fieri poterit. Nomine [d] autem Ecclesiæ vbi clericorum est collegium, non Episcopus [e], vel morientis clerici successor, sed congregatio communis intelligitur, quæ rerum illarum curam, & canonicam debet habere distributionem. Vbi autem in locũ defuncti vnus tantum substituendus erit, is ea bona, velut & alia dispensabit [f].

Clerici possunt maxime accedente iusta causa de bonis Ecclesiasticis facere eleemosynã. h.d.

Licet autem clerici, nec de mobilibus ipsis testamentum conficere possint, cõsuetudinis tamen est non improbatæ, vt de his pauperibus, & religiosis locis, & his qui viuenti seruierint [g], siue sint consanguinei, siue extranei, aliqua [h] iuxta seruitij meritum conferantur, non testamẽti [i] ratione, sed eleemosynæ duntaxat intuitu.

Potest quis tantum legare de bonis Ecclesiasticis, quantum contulerit Ecclesiæ. h.d.

Item si tãtundem de proprij Iuris facultate cõtulerit ecclesię, quantum de ecclesiasticis be-

a Statuendum erit. De hoc s. de cano. portione. §. sed in hac specie. & habetur in cap. requisisti. de testam. fac. xij. quæst. iij. cap. Pontifices.

b Non erit. Poterit tamen detrahi Trebellianica, vt instit. de fideicom. hære. §. sed quia, nisi fortè ecclesia vellet imitari principem, qui licet possit detrahere huiusmodi quartas, consueuit tamen donare. l. j. §. ad municipium. ff. ad lega. Falcid. not. in l. & de lega. C. eod. tit.

c Ob ecclesiam. Sic in cap. relatum ij. de testament.

d Nomine autem. Nota vnam significationem istius verbi ecclesia, de aliis not. in ca. querelam. ne prælat. vi. suas. fa. s. de construend. eccles. & quæ ibi not. in princ.

e Non episcopus. Qui tamẽ est in ecclesia, & ecclesia in episcopo. vij. q. j. cap. scire debes.

f Dispensabit. Sed quæ diuersitatis ratio inter hũc casum & superiorem? Respondeo secundum Abb. in cap. relatum. ij. de testam. quia primo casu canonico datur præbenda ex bonis communibus capituli principaliter vt inde sumat necessaria, non autem vt sit administrator ecclesiæ. Ideò si aliqua remanent vltra præbendam debent cedere capitulo cuius sunt bona præbendarum. Nam satis est quòd successor habeat corpus præbendæ: quia datur sibi vt inde viuat, & capitulũ administrabit bona acquisita, sicut alia bona communia. Sed in alio beneficiato per se extra congregationem datur beneficium tanquam administratori ipsius ecclesiæ. Vnde quemadmodum est administrator aliorum bonorum ecclesiæ, ita & hæc quæsita intuitu ecclesiæ administrabit. quæ ratio satis hic innuitur in illis verbis, velut & alia, &c.

g Seruierint. Ad erogandum pauperibus & piis locis sufficit sola charitas, in aliis requiritur quòd præcesserit seruitium, cap. relatum. ij. vbi Abb. & ca. ad hæc. de testam. & nõ est mirum quòd fiat hic remuneratio de rebus ecclesiæ: quia seruitium impensum prælato censetur ecclesiæ impensum. fac. cap. per tuas. & quod ibi per Abb. de donat.

h Aliqua. Hoc verbum denotat moderationẽ, adeò quòd non posset omnia mobilia episcopus erogare, Abb. & Doctor. in cap. relatum. ij. & cap. ad hæc. de testamen.

i Non testamenti. Nota quod quandoque aliquid conceditur inter viuos, qđ non licet in vltima voluntate, & sic potest quis facere per se, quod non potest relinquere alteri faciendum. fac. c. quia Ioannes, xij. quæst. v. & not. in cap. Apostolicæ. de donat. & s. de constru. eccles. §. episcopo quoque. Ratio differẽtiæ est, quia testamentum confirmatur morte, capit. cum Marthæ. de celebr. miss. effectus ergo confertur in tempus in quo nõ est futurus prælatus, ideò non potest de aliquo disponere de facultatib9 ecclesiæ: argu. l. eum qui ff. de iurisd. omn. iudi. sed si vult disponere dũ viuit, non prohibetur, quia est administrator ecclesiæ, licet ergo vna via quid non liceat, licet tamen alia, contra capit. cum quid. de regulis iuris in sexto, sed illud est quando quid prohibetur ratione effectus non modi: vt per Abbatem in capitulo ad hæc. de testamen.

nis legauerit, legatum substinebitur [a].

Clerici possunt testari de his, quæ acquisiuerunt non intuitu Ecclesiæ. h.d.

De his verò, quæ aut paternæ successionis, vel cognationis intuitu [b], seu consanguineorum, vel amicorum munere respectu non habito ad Ecclesiam [c], ad clericos peruenerint [d], liberè [e] testari poterunt.

Clerico ingenuo deficientibus successoribus ab intestato succedit in totum Ecclesia. h.d.

Quòd si decesserint intestati nec aliqui fuerint inuenti, qui iure cognationis ipsis succedere valeant, si ingenuis gaudeant natalibus [f], in integrum tunc Ecclesia succedet [g], nec cuiquam ex rebus eorum aliquid præsumere [h] licebit.

Bona serui promoti ad sacros ordines ab intestato decedentis diuiduntur in quatuor partes. vt hic.

Si verò seruus [i] ad sacros ordines promotus, libertatem nactus fuerit, idemq́; posteà decesserit intestatus, nihil olim dominus de bonis eius vendicare poterit. Sed eius peculiũ in quatuor partes diuidetur, quarum vna episcopo, altera Ecclesiæ, tertia pauperibus assignabitur, quarta parentibus, & si non sint capaces [k] parentes, episcopus [l] eam recipiet, & in vsum Ecclesiæ diligenter distribuet.

a Substinebitur. xij. quæst. ij. cap. si quis qualibet. & quæst. v. cap. si episcopus.

b Intuitu. Nota quòd clerici tam seculares, quàm religiosi retinent iura sanguinis, & ideò succedunt. l. Deo nobis. C. de episco. & cler. & xvj. quæst. j. cap. vno. hæc tamen est differentia inter religiosos & seculares clericos, quòd seculares sibi acquirunt. c. quia nos. vbi Abb. de testam. religiosi monasterio, omnes in d. cap. quia nos.

c Ad ecclesiam. Quia tunc aliud esset cap. requisisti. de testamen. capit. j. de succes. ab intesta. & §. sed in hac specie. S. de cano. port.

d Peruenerint. Idẽ si ex aliquo condecenti artificio clericus lucraretur, puta: quia assumpsisset lecturam, ca. quia nos. de testamẽ. vbi Abb. & alij. fac. not. in c. j. de celebr. missarum. Sed quid erit si clericus lucrat⁹ fuerit ex illicita aduocatione, vel etiam ex ludo? Respon. vt per Abb. in cap. relatum. ij. in fin. de testam.

e Liberè. Etiam si sit filius famil. quia nihilominus de aduentitiis testabitur, quod intellige vt per Abb. & alios in cap. quia nos. de testament.

f Natalibus. Aliud si non sint ingenui, vt in §. seq.

g Succedet. Concord. xij. q. v. cap. fin. & quæst. iij. cap. quicunque. & cap. j. de successi. ab intesta. & in §. si quis. episcopus. Auth. de ecclef. titu. quòd si quis habuit plura beneficia videtur quòd hæreditas siue patrimonium decedentis clerici debeat diuidi, sed tu dic quòd succedit ecclesia in qua vltimo loco clericus inseruiuit, vt per Docto. in cap. j. de succes. ab intestato. quòd si tempore mortis habebat duo beneficia tunc fortè facienda esset diuisio. Quod si clericus nullam habet ecclesiam, nec successorem ab intestato? Respõ. secundum Abb. in d. cap. j. bona deueniẽt ad episcopũ. Et ipse disponet secundum Deum. vide per eundem in ca. ij. de pœn. & in cap. in præsentia. de probat. Facit Auth. omnes peregrini. C. com. de succes. Et quod dicitur de ecclesia. intellige largè vt cõprehẽdat omne beneficium etiam sine cura. facit cap. relatum ij. de testamen. & tenet Ab. in d. cap. j.

h Præsumere. Ante sumere à sumo dictum q. d. expilare, surripere.

i Seruus. Facit cap. ij. de succe. ab intest.

k Capaces. Puta hæretici. xxiiij. q. ij. capit. sanè. & cap. si quis episcopus.

l Episcopus. Et sic nota q͛ illud quod venit applicandum fisco de bonis clericorum non applicatur fisco Papæ, sed episcopo loci, vt diligenter distribuat ad vsum ecclesiæ, vt hic. Item nota aliud quod Abb. in cap. ij. de successione ab intestato. putat mirabile. quod in d. cap. ij. vnde hæc litera sumitur, videtur probari quòd si vni ex hæredibus aufertur sua portio tanquã ab indigno, non applicatur fisco seculari, licet hæres sit secularis. sed potius fisco ecclesiæ, habito respectu ad qualitatem relinquentis: quia fuit clericus.

FINIS LIBRI SECVNDI.

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI

LIBER TERTIVS.

DE IVDICIIS, ET ILLORVM DIVISIONE.

a Restat. Quasi dicat, explicito tractatu personarum in primo libro. Item tertiū in se cundo iusta partitioné factam supra de iu. nat. consuetu. & con stitu. §. fin. restat tractare solum de iudiciis, de quibus, quoniā materia est ampla, & admodum diffusa, tractat duobus libris, vno complectitur iudicia ciuilia, qui est hic, tertius alio criminalia qui est vltimus. Et licet hic terminus iudicium varia significet: vt per Doctor. in rubr. eod. tamen hic sumitur pro instantia causæ discutiendæ & partibus eius. l. properandum. C. eo. cap. forus. de verbor. sign. iiij. q. iiij. c. j.

b Iudicium est. Variè traduntur iudicij diffinitiones in rubr. eod. hæc tamen non videtur in sensu differre ab aliis, præsertim ab ea quæ traditur ibi per Abb. & licet fortè aliquę possint fieri oppositiones si velimus attendere naturam diffinitionum, prout strictè accipiuntur, & insanas scribentium disputationes, sufficit tamen vt substineatur & verificetur prout in pluribus, & tanquam descriptio, ponitur hic, quod apparet ex illo verbo describi.

c Causa verò, &c. cap. forus. de verb. signifi.

d Ecclesiasticas personas. Vt j. eod. §. pari ratione, & in tantum clerici sunt ab ecclesiastico iudice iudicandi, vt nec Papa subijcere possit clericos potestati seculari. Innoc. & Abb. in cap. ij. de maior. & obedien. nisi ex causa. Abb. in capit. proposuit. de concessio. præbendæ.

e Duo sunt enim. Concor. dist. xcvj. & Auth. quomodo opor. & cap. & pulchrè per Archid. in rubri. decreti. colum. j.

DE IVDICIIS, ET ILLORVM DIVISIONE.

Quid sit iudicium, & quid causa. hoc dicit.

Restat[a] vt videamus[b] de iudiciis. Potest autē iudiciū ita describi, Iudicium[b] est discussio causæ, quæ ritè fit in foro coram iudice. Causa[c] verò est origo negotij, & materia iudicij.

Quæ sint iudicia secularia, & quæ ecclesiastica. h. d.

Summa diuisio iudiciorum hęc est, quòd aut sunt secularia, aut Ecclesiastica. Iudicia secularia sunt, quæ coram iudice laico inter personas seculares exercentur. Ecclesiastica verò sunt, quæ coram iudice Ecclesiastico inter personas[d] Ecclesiasticas agitātur. Duo enim sunt[e] quibus principaliter orbis regitur[f]. Authoritas sacra Pontificum, & Imperialis, ac regia potestas. Vnde sicut ciuilium legum non nisi ciuilis esse debet executor, ita etiam Ecclesiasticarum Ecclesiasticus Iudex est administrator[g].

Laicus à laico coram seculari iudice conueniri debet, nisi causa sit spiritualis, vel similis: & litera impetrata ad iudicem Ecclesiasticum non tenent. h. d.

Laicus ergo à laico coram iudice seculari, non autem Ecclesiastico conueniendus erit, quod vsque adeò obtinet, vt etiam si alterutet litigantium ab Apostolica sede literas ad Ecclesiasticum iudicem impetrauerit, irritæ sint

f Regitur. Et vnū non dependet ab altero, & sic potestas Imperatoris veri nō videtur pendere à Papa, sed immediate à Deo, & ita not. in cap. duo. & cap. si Imperator. dist. xcvj. de quo tamen die vt per eximium doctorem & præceptorem meum dominū Restaurum Castaldum in tractatu de Imperatore. q. iiij. qui testatur communem hodie esse sententiam quòd Imperator & imperium est ab ecclesia, & latius per eundem in eodem tractatu. q. l. facit quod not. Abb. in capit. licet. de foro competent.

g Administrator. xj. quæst. j. cap. sicut. & per tot. & c. nouit. eod. & hoc regulariter. Sunt tamen casus in quibus iudex clericus cognoscit inter laicos, & econtra, vt diffusè per Stephanum Aufrerium Tholosanum in tractatu de potestate secularium super ecclesiis, & per eundem in tractatu de potestate ecclesiæ super laicis, & per Bernardum Laurentij in quadam recollecta casuum in quibus iudex secularis potest in personas ecclesiasticas manus immittere, in Tomo v. tractatuum, & per Doct. in cap. ij. de iudic. vbi quando laicus possit esse assessor iudicis ecclesiastici, & in c. licet. & in c. ex tenore. de fo. compe. & in c. ecclesia sanctæ Mariæ. de constit. & dicetur j. eo. in discursu variis in locis.

Et inanes.

& inanes [a]: si tamē causa sit huiusmodi, quæ ad Ecclesiasticum forū pertineat, qualis est matrimonij [b], vsurarum [c], periurij [d], & similes [e], licet inter laicos disceptatio sit, iudex ecclesiasticus adeundus erit.

Spiritualis iudex ex causa iudicat inter laicos. h.d.

Idem iuris est si vel à seculari iudice iustitia impetrari non potest [f], vel consuetudo [g] loci, vel miserabilitas [h] personarum Ecclesiasticum iudicem compellandum suadeat.

Clerici habent priuilegium ne coram iudice laico conueniri valeant, cui non potest vllo pacto renunciari. h.d.

Pari ratione [i] tam Mileuitanensi [k] quàm Carthaginensi [l] Concilio constitutum est, ne clerici clericos relicto suo Pontifice, ad publica [m] iudicia sub pœna depositionis [n], & amissionis [o] propriorum iurium pertrahant [p]: cui beneficio cum non sit

a Et inanes. Sed quæritur an sint irritæ & inanes ipso iure? quidam quod tales literæ sunt in suspenso, & quòd euentus declarabit an sint nullæ, scilicet si appareat iudicem laicum esse vel non esse negligentem: vt not. in cap. licet. & cap. ex tenore. de for. compe. & tenuerunt multi antiqui. Abba. in d. cap. licet. distinguit an literę sint impetratæ à personis miserabilibus: an vero non miserabilibus: vt secundo quidem casu irritæ sint ipso iure. primo verò non, ratio autem diuersitatis est secundum eum (reiectis rationibus Ioã. de Ligna. & Anton. de Butrio.) quia in personas miserabiles seu delinquentes contra eas habet Papa iurisdictionē magis latam, quàm in alias non miserabiles: quia miserabiles sunt sub eius protectione, vt hic, & cap. significantibus. de offic. deleg. vnde committendo videtur exercere officium protectionis quasi comminetur seculari, quòd si non procedet, ipse per suum delegatum procedet, sicut in simili dat conseruatorem ante iniuriam illatam. cap. j. de offic. delega. in vj. sed alios laicos non sic habet in protectione, ideò nullo modo committit ante negligentiæ tempus. l. obseruare. §. nec pro eo. ff. de offic. proconf. & capit. quod clericis. de foro competent.

b Matrimonij. cap. causam matrimonij. de offic. deleg. & cap. ex literis. de consang. & affinit.

c Vsurarum. cap. quoniam. de vsuris. & per tot.

d Periurij. cap. fin. de foro competen. in vj. potest tamen de iuramento esse cognitio iudicis secularis, puta, si agatur de obseruantia iuramenti non de validitate. Abb. in cap. cum sit. de for. compet. sicut & si agatur mero possessorio, licet causa in petitorio sit spiritualis, iuxta doctrinam Abb. in cap. literas. vers. vnde multū probabiliter. de iuram. calum.

e Et similes. De quibus habetur latissimè in cap. licet. de for. compet. fac. cap. tuam. de ordin. cogni.

f Non potest. Puta: quia vacat imperium. cap. licet. de foro compet. vel ex negligentia iudicis secularis, vt in d. c. licet. & cap. ex tenore. de fo. compe.

g Consuetudo loci. cap. si duobus. de appel. & cap. si clericus. de foro compet.

h Miserabilitas. cap. ex tenore. de foro compet. & cap. super. de verb. signific. & cap. significantibus. de offic. deleg. & quæ sint hæ. & quando possint immediatè iudicem ecclesiasticum adire, per Abb. in cap. licet. de foro competent.

i Ratione. Quæ scilicet ponitur in §. j. s. eod.

k Mileuitanensi. xj. quæst. iij. cap. inolita. & cap. si diligenti. de foro compet.

l Carthaginensi. xj. quæst. j. cap. placuit. cap. si diligenti. de fo. comp.

m Publica. Secularia: vt per Doctor. in cap. si diligenti. de foro compet.

n Depositionis. Hoc quando traxit in criminali causa secūdum quosdam.

o Amissionis. In causa ciuili secundum quosdam. Abb. tamen in cap. si diligenti. §. fin. de foro compet. in vlti. not. aliter declarat, dic vt per eum. Dubitatur tamen an ipso iure incurratur hæc pœna, an per sententiam, & communiter tenetur quòd per sententiam, vt traditur in d. cap. si diligenti. Quid tamen si laicus trahat clericum ad forum secularem. Respon. perdet causam. Auth. statuimus. C. de episc. & cler. quod priuilegium Specul. trahebat etiam ad clericum coniugatum, de quo tamen dicas vt in cap. vnj. de cler. coniug. in vj. Sed nunquid clerici qui consentiunt in iudicem ecclesiasticum non suum incurrant pœnam de qua hic? Respon. vt plenè habetur in cap. significasti. de for. competen. Sed an possit clericus de consensu episcopi consentire in iudicem laicum? Respond. non ex ratione quæ statim subditur in hac litera. Ita no. in d. cap. significasti. Argu. contra cap. ij. de fo. competen. Sol. vt ibi per Abb.

p Pertrahant. Sed quando intelligetur quis pertrahere, vt sit locus pœnis de quibus hic, & videtur quam primum quis clericum in iudicium vocauit. xj. quæst. j. cap. inolita. vnde sumitur hæc litera. & l. in criminali. C. de iurisd. omn. iud. Alij quòd solum post litis contestationem. l. quamuis. ff. de in ius vocan. l. si conuenerit. ff. de iurisd. omn. iud. & argu. xj. quæst. j. cap. placuit. & l. Papin. §. meminisse. ff. de inoffic. testam. l. alia. C. de his qui. vt indig. l. si cum exceptione. §. hæc actio. & §. satis. ff. quod met. causa. & hæc placet Bart. & Abb. per l. qui cum minor. §. accusasse ff. de bon. libert. & per l. in seruitutem. §. petiisse. ff. eod. titu. & hæc videtur commun. opin. quādo sumus in dispositione, aliud si in dispositione hominis, de hoc plenè per Bart. in l. amplius. ff. rem rat. hab. & qđ dicitur licere desistere vsque ad sententiam, intellige secundum Abb. in cap. si diligenti. de for. compet. siue illa sit diffinitiua siue habeat vim

personale, sed collegio [a] Ecclesiastico indultũ, pactionibus priuatorum, aut iuramento illicito derogari non potest [b].

Qualiter clerici in iudicem non suum consentire possunt.h.d.

In iudicem tamen non suum si is persona sit Ecclesiastica, & Episcopi diœcesani consensus accesserit clerici consentire poterunt.

Actor sequi debet forum rei.hoc dicit.

Quòd si inter clericum, & laicum contentio sit, vt cognoscamus vtrum Ecclesiasticus an secularis iudex causam dirimere debeat, dispiciendum erit, quis rei conuenti partes sustinet. Nã si clericus, apud Ecclesiasticum forum, si laicus apud seculare erit agitãda causa. Cum generale sit, vt actor forum rei sequatur [c].

Iudex Ecclesiasticus non potest condemnare clericos.h.d.

Cauendum erit igitur laico iudici, ne quoquo modo clericum [d] condemnet [e], quod si fecerit ab Ecclesia, cui iniuriam [f] irrogasse noscitur, tam diu sequestrandus [g] erit, quousque reatum suum cognoscens emendet.

Si delinquens captus prætendatur clericus, vtrum ita sit, debet cognoscere iudex clericus vocato iudice seculari.hoc dicit.

Dubitari [h] tamen cõtingit si iudex laicus delinquentem captum detineat, & is se clericum asserens ad curiam Ecclesiasticam remitti postulet, vel illum curia ipsa Ecclesiastica tanquam clericum repetat [i], si iudex laicus illum esse clericum inficiatur, & propterea minimè remittendũ contendat, quis sit huius

beat vim diffinitiuæ, vbi & de quadruplici modo practicandi quod hic dicitur. Sed an vetentur clerici compromittere præter conscientiam Episcopi. Resp. non super rebus propriis. An autem idem sit super rebus Ecclesiæ? dic vt not. in c. contingit. de transact. & in ca. ij. & ca cum tempore. de arbitris.

a Collegio. Et tamen maior pars collegij potest renunciare fauori introducto ad honorem totius collegij. Abb. in c. cum inter canonicos. de elect. vers. ex hoc nota quòd maior pars, &c.

b Non potest. l. ius publicum. ff. de pact. c. si diligenti. de foro comp. vbi latissimè an, & quomodo hæc positio procedat. Sunt & aliæ rationes quòd clericus coram iudice laico conueniri non possit, de quibus in dicto capitulo si diligenti.

c Sequatur. ca. experientia. cum seq. xj. q. j. cap. cum sit. & ca. si clericus de for. comp. l. in criminali. C. de iurisd. omn. iud. hoc tamen non procedit pluribus casibus not. in c. licet. & in c. ex tenore. de for. compet. de quibus aliquid supra §. proxi. Item nõ procedit si agatur de exceptione. l. si contendat ff. de fideiuss. ca. j. de iureiur. de quo diffusè per Abb. in ca. si quis contra clericum. tam in lectura, quàm in reper. de foro compet. Item non procedit hoc si consuetudo aliter disponat: valet enim consuetudo quòd laicus conueniatur coram iudice Ecclesiastico per clericum, etiam si non agatur de re Ecclesiastica, vel patrimoniali ipsius clerici. d. c. si clericus. vbi no. fac. cap. nouit. eo. & ij. q. v. cap. si quis presbyter.

d Clericum. ca. ij. ca. significasti. & ca. pen. de for. compe. & intellige non solũ de eo qui est in sacris constitutus, sed etiam in minoribus ordinibus. d. c. ij. & c. cum non ab homine. Sed an idem sit in clericis coniugatis? dic vt no. in c. vni. de cler. coniug. in vj. & quod non sit idem videtur hodie per Concil. Trident. statutum respectu certarum qualitatum vt Sessione. xxxiij. c. vj. in decretis reform. Sed quid dicemus de eremitis? & idẽ videtur quod de clericis, cum subsint Episcopo in cuius sunt territorio: vt no. in c. nulla. dist. xciij. in c. quæ verè. xvj. q. j. & hoc videtur probare Inno. & Archid. Cõtra Lauren. & Io. de Ligna. Nam à iurisdictione seculari duplex actus eximit, ordinum receptio & conuersi ad aliquam probatã religionem. c. fin. de relig. domi. c. nõ dubium. de sent. excõ. xvij. q. iiij. ca. si quis suadẽte, quorũ neutrum in simplicibus eremitis concurrit, & hoc videtur iure verius, licet primũ forte videri possit æquius, de quo per Abb. in d. cap. ij. vbi quid de rectoribus hospitalium & Iesuatis.

e Condemnet. Sed contra iij. q. v. cuius in agendo. & ca. at si clerici. eod. cum materia. Respond. hoc non procedit in causa reconuentionis, de quo late in d. c. at si clerici. Idem dicẽdum in causa feudali. ca. verum. de foro comp. de quo dic. vt per Abb. in c. certum eo. tit. & habetur in ca. cum non ab homine. eod.

f Iniuriam. ij. q. vij. c. accusatio. in fi. & dices de hoc vt per Abb. in c cum venissent. eod.

g Sequestrandus. Id est, excõmunicandus. xxiij. q. iij. c. certo. & ex hoc quod loquitur per verba futuri temporis collige quòd talis iudex non est excommunicatus ipso iure, sed venit excommunicandus per sententiam, vt communiter per Doct. in ca. ij. de for. compet.

h Dubitari. ca. si iudex. de sent. excom. in vj. vnde sumitur.

i Repetat. Sic ciuitas repetit suũ ciuem. l. j. §. j. de rei vẽdi. & l. de iure. ff. ad muni. sic & petit ciui suo iustitiã fieri, & violenter ablata restitui. xxiij. q. ij. ca. dominus. sic & pater petit filiũ. §. quid si impubes, supra de reg. & c. fi. de conuers. infid. Sic miles

Q

armatæ militiæ per magistrum militum in ciuilibus & criminalibus iudicatur. l. magisteriæ. C. de iuris. omn. iud. vnde & sic clerici coram suo iudice. ca. ar si clerici. eodem.

tio, ad not. in ca. vestra. de cohabi. mulie. & cleri. & not. in ca. si index. de sent. excom.

Dubitationis legitimus futurus iudex, & cum de re ecclesiastica, & spirituali [a] sit controuersia, ad iudicem ecclesiasticum huiusmodi cognitio pertinebit. Iudex tamen secularis, vel alius cuius intersit [b], dum res huiusmodi cognoscitur, vocandus erit.

Delinquens captus habitus pro clerico statim debet restitui Iudici Ecclesiastico. h. d.

Sed si notorium [c] fuerit, vel fama publica extiterit reum captum talem esse clericum qui huiusmodi priuilegio gaudere debeat [d], aut ipse pro clerico communiter habeatur [e], statim ante vllam de clericatu cognitionē [f] ecclesiasticæ curiæ restituendus erit.

Talis quis præsumitur in quali habitu reperitur, aliquandiu conuersatus & captus. h. d.

Idem dicendum erit si ante deprehensionē pro clerico publicè [g] se gerens, tonsuram & clericales vestes deferens deprehensus fuerit: donec enim contrarium constiterit, talis qualem eum demonstrat habitus præsumendus [h] erit.

Ex actu momentaneo non tollitur præsumptio, orta ex actu habente tractum temporis. hoc dicit.

Aliud obseruandum si antequam deprehenderetur publicè se pro laico gerebat, & quasi laicus communiter habebatur, nam quanquā deprehensionis tempore in habitu clericali [i] repertus fuerit, ob præsumptionem quæ aduersus captum ex præcedenti laicalis habitus delatione orta est, non anteà restituendus erit, quàm de clericali titulo fidem fecerit [k],

g Publicè. Id est coram populo: aliàs & quod fit coram duobus vel tribus dicitur publicè fieri. Ab. in capit. ij. de purg. can.

a Spirituali. De qua regulariter, nec principaliter, nec incidenter debet se iudex laicus intromittere. c. tuam. de ord. cogni. & ca. per venerabilem, qui fil. sint legi. cum simil.

b Intersit. Puta aduersarius qui illum detineri fecit, & pro aliquo prætenso maleficio vult puniri facere. si autem non est aduersarius, puta: quia iudex procedit ex officio, tunc citabitur secularis index. concor. ca. venerabilibus. §. ij. & ca. si index. de sent. excom. in vj. vbi no. & fac. pro hac litera. cap. inter quatuor. de maio. & obed. & l. emptor fundi. C. de euict. & l. de vnoquoque. ff. de re iud.

c Notorium. Facti, scilicet quod nulla possit tergiuersatione celari. cap. vestra. de cohab. cler. & mulie. quia notoriè cognoscitur pro clerico vt Archidiaconus, Archipresbyter, vel his similes, vel si est notorium iuris. ad idem. c. cum olim. de verb. sig. & not. in cap. si index. de sentent. excommun. in vj.

d Debeat. Hoc idem dicit: quia si esset clericus buso, vel goliardus, & artem illam per annū exercuisset, vel tertio monitus non destitisset vel esset clericus vxoratus non incedens habitu, vel esset bigamus, vel degradatus nō remitteretur. Ita not. in ca. si index. de sent. excom in vj.

e Habeatur. Sic. ff. ad Maced. l. iij. & ff. de offic. præt. l. Barbarius. & de iur patro. ca. consultationibus, & § interdum. supra eod. tit.

f Cognitionem. Determinat quod dixerat de fama: vel communi reputatione, quibus casibus adhuc est necessaria cognitio super veritate, sed si est notorium non est necessaria aliqua cognitio, ad not. in ca. vestra. de cohabi. mulie. & cleri. & not. in ca. si index. de sent. excom.

h Præsumēdus. In quo statu enim quis reperitur, in eo pro præsenti indicādus, licet de alio statu possit inquiri. ff. de iniuriis. l. cum apud. §. si quis. & multis similibus. hoc probatur in ca. si iudex. de senten. excom. in vj. & de materia, vide per Abb. in capit. ex parte. iij. & in ca. j. de apostat. & in capitulo contingit. de sentent. excom.

i Clericali. Et sic vltima possessio nil releuat vt remissio fiat: Argu. contra. l. illud. ff. de peric. & com. rei vendit. Sol. quòd vehementior resultat præsumptio ex anteriori diuturna laicalis habitus delatione, quàm ex isto vltimo statu, vt innuitur in hac litera. Item secundum Ioan. Mona plura faciebant contra deprehensum & solus habitus pro deprehenso. vnde nō mirum si plura vincūt vnum: argu. Auth. itaque. C. com. de successio. & ita. not. in capit. si iudex. de sentent. excommun in vj.

k Fecerit. Coram iudice ecclesiastico, secundum Archid. Ioan. Monach. & Ioan. And. in ca. si index. de sentent. excom in vj. & sic continentia causæ diuiditur, contra. ca. j. de sequestra. quod est ideo: quia natura causæ requirit alium iudicem, capit. tuam. de ordin. cogni. cap. lator. qui fil. sint legiti. Sed detentus in seculari curia quomodo litigabit coram iudice Ecclesiastico? Dic relaxabitur fortè datis fideiussoribus. nec enim per hoc remittetur. ca. si clericos. de sentent. excom. in vj. vel litigabit per procuratorem. Natura enim facti hoc habet quòd interdum per alium quis prosequatur causam. cap. mulieres. de iudi. in vj. & cap. vni. de stat. regul.

interim [a] tamen quiuis processus [b] iudicis penitus conquiescet.

Secunda Iudiciorum diuisio quòd quædam sunt ordinaria, & quædam extraordinaria. hoc dicit.

Est & alia diuisio [c] iudiciorum, nam Ecclesiasticorum quædā sunt ordinaria, quædam verò extraordinaria [d] siue delegata. Iudicium ordinarium est quod coram iudicibus ordinariis exercetur. Ordinarius [e] iudex est qui suo iure vel superioris beneficio vniuersalem iurisdictionem exercere potest, vt Episcopus, Archiepiscopus, legatus & similes. Constituitur [f] autem à lege, vel Principe [g]. Consuetudine, vel vniuersitate.

Episcopus potest ius dicere in quolibet loco suæ iurisdictionis. hoc dicit.

Igitur cum Episcopus [h] in tota [i] sua diœcesi iurisdictionem ordinariam noscatur habere, poterit in quolibet loco suæ diœcesis non exempto per se vel per alium pro tribunali sedere, & ea quæ ad ipsius spectāt officium liberè exercere, & cum opus fuerit auxilium publicum implorare [k].

Quid sit Iudicium extraordinarium, & quid Iudex delegatus. h.d.

regul.in vj.& l.diuus.ff.de custo.reo. Sed quomodo faciet hanc fidem Respond.per publicum instrumentum suæ ordinationis.ij.q.j.ca.legum. per testes etiam poterit hoc probare.cap.tuæ. de cleri.peregrinan.fac.not.per Io.And.in ca.non licet. de regu.iur. in vj.& in d.c.si iudex.

a Interim. Id est, pendente probatione de titulo clericali.est enim hoc præiudiciale de quo primitus debet cognosci, vt sciatur an vt clericus ab Ecclesiastico, vel vt laicus à laico puniri debeat, & est simile. l.fin.C. de ordi.cogni.& iij. q.xj in fine.

b Processus. Ergo non solum iudicare prohibetur, sed etiā procedere.fac ca.vt inquisitionis §.pen. de hære.in vi.& cap. si iudex de sent.excommu. in vj. vnde sumitur.

c Diuisio. Subdiuisio:quia hic diuiduntur iudicia Ecclesiastica: & licet hæc subdiuisio conueniat etiam secularibus iudiciis: de illis tamen tractare non intendit.

d Extraordinaria. Appellat delegata iudicia extraordinaria sic & in ca.quoniam contra. de probat.quod factum est ad tollendum quandam amphibologiam, nam ordinaria interdum alio sensu sumuntur, vt infra eod.§.fin.scilicet pro his in quibus proceditur exquisito iuris ordine: secundum quam significationem etiam iudicium delegatum potest dici ordinarium, quando non proceditur summariè, appellatur ergo iudex delegatus & iudicium delegationis extraordinarium: quia exercetur à iudice non ordinario vnde fuit electa hæc vox:quia melius opponitur ordinario, nec satis sonare videbatur si fuisset dictum iudicium delegatum.fac.d.c.quoniam contra. & iij.q. iij.§.spatium.versic.ei autem.

e Ordinarius.&c. In istam descriptionem consentiunt Host.in sum.de offi ordi.§.j.& Specul.eo. tit.in prin.& communiter Legistæ in l.more maiorum.ff.de iurisd.omn.iud.sunt tamen immutata duo verba, primum verbum superioris, nam Hostien.& Spec.dd.locis, & Bal.in d.l.more. vtuntur verbo Principis. Sed commodius visum fuit verbum superioris, quia licet Principis appellatio latè pateat, vt in Clem.j.de baptis.in dubio tamen videtur repræsentare Principem supremum, & tamen alij sunt qui licet nō sint supremi, nihilominus constituunt ordinarium, vt patet in Episcopo qui constituit Vicarium, qui secundum com.opi. est ordinarius, & nō habet iurisdictionē à Principe sed bene à superiore, alias quoque facit Episcopus ordinarium in consequentiam, vt declarat Host. de offi.deleg.§.quis delegare. in summa versic.item sciendū. Aliud immutatum verbum est, quod hic dicit vniuersalem, cum tamen Hosti.Spec.& Bald. & alij dicant vniuersaliter, in quo tamen non videtur magna vis.

f Constituitur. Pro declaratione & verificatione huius versiculi videndus est Hosti.in summa de offi.ordi.§.quis possit cōstituere. & per Specul.eod.tit.§.j.& communiter per Canonistas in ca.duo. eod.tit.& per Legistas in l.more.ff.de iurisd.omn.iud.

g A Principe. Cum autem possit Princeps & delegatū & ordinarium constituere, quomodo cognoscemus vtrum voluerit ordinariū constituere vel delegatum. Respon vt not.per Ab in ca.relatum.de offi.deleg.& per Legistas.in l.& quia. de jurid.omn.iud.

h Episcopus. Idem intelligas de legato circa suā legationem.c.nouit. de offi.lega. Idē Archiepiscopo circa propriā diœcesim.c.vt litigantes.de offi. ordi.in vj.sed non quo ad prouinciam. d.c. vt litigantes.& ix.q.j cap.j.cap.ij.& cap.iij.

i In tota. Ita quòd nullus in tota sua diœcesi sub eo iurisdictionē habeat, in parte autē bene, quod dic vt not.xxv.d.c.perlectis.& fac. quod not.Host. de offi Archipres.ca.vlt. An autem inferiores prælati præferantur Episcopis in cognoscendis causis subditorum, & quam iurisdictionem habeant, latè per Abb.in ca.cum contingat de foro compe.& nouissimè in fauorē ordinariorū multa cōstituit Concilium Tridentinum, vt patet in vj.Sessio.in decretis.refor.c.iij & Sessio.xxiiij.ca.xj.& ca.xx.

k Implorare. Not.ergo ex hoc verbo quod Episcopus non potest habere officiales armatos,

nisi haberet iuriſdictionem temporalẽ: vt per Ab. in c.cum non ab homine.de indi.& in c.ſignificaſti,in fi.de offi.deleg.& de eo,& toto quod hic dicitur plene habetur in ca.j.de offi.ordi.in antiq.& in ca primo.eod.titulo in vj.

Extraordinariũ [a] ſiue delegatum iudicium eſt quod coram iudice delegato exercetur. Iudex delegatus [b] eſt is cui ab eo qui demandare poteſt cauſa cõmittitur.

Non ſolum Princeps ſed etiam alij ordinarij poſſunt delegare, licet delegatus à Principe ſit magis priuilegiatus. hoc dicit.

Poſſunt autem iuriſdictionem mandare nõ ſolum Princeps verum etiam alij ordinarij [c]. Is tamen cui à Principe [d] mandatur, cæteris longè præſtat. nam & alteri ex cauſa [e] ſubdelegare, niſi illius electa fuerit induſtria [f], renitentémque compellere,& propriam ſententiam exequi, & contra ipſum ordinarium procedere poteſt [g], quæ in cæteris delegatis non obtinent.

Delegatus à Principe regulariter non poteſt quem citare vt compareat perſonaliter.h.d.

Non tamen in ciuili iudicio [h] alterutri parti, vt corã ſe perſonaliter compareat iubere poterit [i], niſi vel mandatũ ad hoc ſpeciale [k] recepetit, vel niſi pro veritate dicenda [l], vel pro

a Extraordinariũ. Fac. c.quoniam contra.de proba.& iij.q.iij.§.ſpacium. verſi. ei antẽ, & per Fely. in Rubrica. de offi. deleg.nu.iij.

b Delegatus. Hæc deſcriptio videtur communiter approbari ex his quæ tradũt Legiſtæ in Rub. ff.de offi.eius,& Canoniſtæ in Rubr de offic. delegat. poſt Hoſt.in ſumma, licet ſit aliqua verborum diuerſitas, & hæc videatur ſimplicior quod conuenit inſtituto operi.

c Alij ordinarij. Princeps ergo eſt ordinarius, cum dictio alij, ſit earundẽ qualitatum repertiua,not.in l.ſi fugitiui. C.de ſer.fugit.imo & ordinarius ordinariorum.xj.q.iij.c.per principalem & not.in ca.felicis.§ fi.de pœni.in vj.

d A Principe. Intellige hic principem quemlibet non recognoſcentem ſuperiorem, ſaltem in temporalibus:vt per Ab.in ca.paſtoralis.de offi.& pot.ind.delega.

e Ex cauſa. Videtur ergo quòd ſine cauſa delegatus à principe ſubdelegare non poſſit. Sed contra videtur eſſe:quia hoc habet ſimpliciter à lege vt ſubdelegare poſſit.ca.ſi de offi deleg.& l.vni.C. qui pro ſua iuriſd.Reſp. ad hoc diſtinguendo ex mente Inno.& Abb.quòd aut delegatus à principe vult delegare ex cauſa,& non eſt dubium. c.ſi pro debilitate.ff.de offi. delega.aut nulla iuſta cauſa ſubeſt,& tunc aut non facit in fraudem alicuius, ſed non vult ſe implicare litigiis, & poteſt ſubdelegare ac compellere ſubdelegatum ad acceptandam ſubdelegationem.ca.paſtoralis.de offi.deleg. aut malitioſè vult ſubdelegare, & in fraudem alicuius,& tunc licet valeat ſubdelegatio, tamẽ non poteſt compellere renitentẽ.d.c.paſtoralis. ſecundum intellectum Ab.in dubio tamen non præſumitur in fraudem ſubdelegare niſi ſaltem probetur ex coniecturis:vt not.in d.c.paſtoralis.

f Induſtria. Quo caſu non permittitur ſubdelegatio.c.ſi.de of.dele.l.inter artifices.ff.de ſol.quomodo autem hoc cognoſcatur,per Fely.in d.ca.ſi.

g Poteſt.c.ſignificaſti.c.in literis.c.quærẽti & c ſanè.de offi.deleg.& in his locis latè traditur.

h Ciuili iudicio.Secus extra iudicium, vt in notula ſeq.Item ſecus in cauſa criminali.ca j.de iudi. in vj.niſi de crimine ageretur ciuiliter. ca.tuæ. de procu. ca.ſuper his. de accu.ſi autem de crimine criminale iudicium intẽtaretur, non interueniet procurator niſi in caſibus. not.ij. q.vj. cap.ſi quando, & de accu.c.veniens. Sed quid ſi procurator in cauſa criminali admittatur, an quæ facta ſunt cũ eo valeant.R.vt not.in d. c.j.vnde ſumitur.

i Poterit.Cum hic loquatur in delegato principis à contrario ſenſu,videtur ſecus in ordinario. xxv.diſt.c.qualis.ca. cum Apoſtolica. de his quæ fi.à prælatu die idem in ordinario:vt not.in ca.j. eod. in vj. vnde ſumitur licet ordinarius extra iudicium multis caſibus poſſit ſubditos perſonaliter coram ſe conuocare, vt ſi eget illorũ conſilio, vel perſonali auxilio,& in aliis caſibus.in d.ca.j. annotatis. Sed videbatur quòd delegatus Papæ quo ad cauſam ſibi delegatam, idem poſſet quod Papa,cum ſubſtitutus,&c.l.ſi eum.§.qui iniuriarum.ff.ſi quis caut. iuncto ca.cum dilecti. de dolo,& contu.cum ibi not.& ca.ſi.de maio.& obe. & ca.ſi.de dilat. ſed hoc obtinet tantum in Papa, non in delegato eius:vt not.in d.c.j. poteſt autem delegatus quod Papa, hoc verum quo ad illa ſine quibus non poteſt cauſa expediri ca.j. & cap.præterea.de offi.delegat.& ita ſoluit Inno. & Archid. cum autem liberum ſit cuilibet per ſe vel per procuratorem reſpondere.l.præſenti.§.cum autem.C. de his qui ad Eccleſ.confug.l.j.ff.de procur. c.ſi de iuram.calum. in vj.beneficium iuris nemini fuit auferendum. diſt.xviij.ca. de his.ca.indultum. de regu.iur.in vi.In cauſis verò collegij, vel vniuerſitatis de neceſſitate debet Syndicus interuenire. ca.in pertractandis.de iuramen.calum. & not.in ca.dilectus.ij de ſimon.

k Speciale:quia tunc ſicut Papa poteſt & ipſe ſimiliter.ca.pen.cum ibi not.de procur.& not.in ca. j.de iudi.

l Dicenda. Scilicet ad præſtandum iuramentum de veritate, quod ſolum olim præſtabatur in ſpiritualibus,hodie ſecus.ca.j. de iura.calum.in vj. Et

in eo

iuramento calumniæ [a] exhibendo, vel alia iuris necessitas partes coram exigat specialiter præsentari.

Delegatus à Papa non subdelegat nisi personis hic enumeratis h.d.

Sed nec omnibus promiscue vices suas demandare poterit, sed illis dumtaxat quibus authoritate literarũ sedis Apostolicæ [b], vel legatorum [c] eiusdem causæ committuntur, hoc est non nisi dignitate [d] præditis, aut personatum obtinentibus [e], vel Ecclesiarum cathedralium canonicis [f].

Potest vna causa etiam pluribus delegari, & si in rescripto non fuerit adiecta clausula. Quòd si non omnes, non valebit processus, nisi simul procedant h.d.

Item mãdari potest iurisdictio, tam vni, quã pluribus [g] certis tamẽ [h], sed si pluribus mandata sit non adiecto eo, *Quòd si omnes interesse nequiuerint vel noluerint, reliqui exequãtur*, nisi simul omnes coniunctim processerint, quidquid aliqui fecerint, nullam iuris habebit efficaciam [i].

Qui per alium facit per seipsum facere videtur h.d.

Planè si is qui interesse non potest, vel Coniudici [k] suo, vel alij vices suas commiserit, perinde res accipienda est, atq; si omnes simul procedant.

in eo differt à iuramento calumniæ: quia per illud respõdetur de eo quod credũt & extimãt respondentes. l.ij.§.fin autẽ.C.de iuram.calum. per istud de veritate respondetur prout litera sonat. ca.dudum.ij.de elect.& not.in cap.j.eod.in vj.

a Calũniæ. Quod principales personę præstare debent. C. de iura. calũ. Auth. principales. & de iuram.calum.c.in pertractandis. nisi procurator ad id habeat speciale mãdatum. ca.si.de iuram.calũ. in vj. quo casu delegatus principalem ad iurandum compellere non poterit, cum hoc casu nulla sit iuris necessitas de qua hic, & in ca.j. eod.in vj. nisi fortè principalis iustior sit, quàm procurator, & natura causæ hoc requirat, vel scit melius veritatẽ. l.fin.C.de procur.& fac. cap si quem. de procu.in vj.

b Sedis Apostolicæ. Vt in c.statutum. de rescript.in vj.

c Legatorum. Vt c.statutum.§.in nullo.de rescript. in vj.

d Dignitate. Sumitur autem dignitas multis modis, vt traditur in c. de multa. de præbendis.& per antiquos in cap.iij. de cle.non resid.& in ca.denique.dist.iiij. sed quomodo ergo poterunt causæ committi natis annos viginti. c.cum vigesimum.de offi.deleg.& l.quidã consulebant.ff.de re iud. cum tamen in dignitate vel personatu constitutus natus esse debeat annos xxv. ca.cum in cunctis.§.inferiora. de electio. Sol. obiectio non procedit in canonicis, in quibus non requiritur tanta ætas, habetur in ca.ex eo.de elect.in vj. Item dispensatiuè potest minor xxv. habere dignitatem, vel personatum. cap.vni.de ætat.& qualit.in vj.

e Obtinentibus. Idem de officialibus Episcoporum principalibus & foraneis, & de prioribus religiosis conuentualibus & claustralibus, Cle.& si principalis.de rescript. secus est de Monacho, nisi detur ex certa scientia Papæ. Abb.in ca.per inquisitionem.de elect.& in ca.causam.eod. & nisi in casu qui ponitur in sequenti notula.

f Canonicis. Idem si quis sit monachus in Ecclesia cathedrali: quia vbi reperitur qualitas in monachis quæ requiritur in clericis censentur habiles: vt in Cle.etsi principalis.de rescrip. sed hi censentur canonici Ecclesiæ cathedralis. vt not.in ca.j.dist.lxiij.& ita Ab.consuluit vt ipse refert in ca. cum olim.de priuil. idem tenet in ca.causam quæ. eod. licet Archid.in ca.statutum. de rescrip. aliter sentiat: aliàs igitur habentibus perpetuum officium in Ecclesia cathedrali non poterit causa per sedẽ Apostolicam delegari. d.c.statutum.& ibi etiam not. licet aliàs extraiudicium simplex religiosus possit esse commissarius Papæ. c.cum in veteri.de elect.& ibi Abb. in ij.not. imo de potestatis plenitudine posset etiam mero laico cõmittere causam etiam spiritualem. & concedere excõmunicandi potestatẽ. Ab. in cap. Messana. de elect.& in ca.fin.de cleric.ægrot. & not. dist.xxxij.§. verum. & in ca.bene quidẽ. dist.xcvj. Hi autem Canonici cathedralium licet possint esse delegati apostolici, conseruatores tamen esse non possunt. ca.si.de offi.deleg.in vj. Sed quid si tempore datæ quis esset canonicus, & non tempore præsentationis, vel econuerso. Resp. initium attenderetur, & sic tempus datæ: vt not.in d.c.statutũ super verbo canonicis, in fi. Circa hoc autem nouam & bonã fecit prouisionem Concilium Tridentinum. Sess.xxv. in decretis reformationum. ca.x.incip. Quoniam ob malitiosam.

g Pluribus. c.sciscitatus.de rescri.c.causam. & c. cum causa.& c.quamuis.de offi.deleg.

h Certis tamen c.ad hæc.de rescrip. vbi Doct. sic nec procurator incertus cõstituitur. l.ij. ff.de procur. nec tutor. ff.de testam.tutel. l.tutor incertus. nec arbiter. c.inuotuit.de arbitris.

i Efficaciam. Non solũ quo ad sententiã diffinitiuã, sed etiã quo ad interlocutorias ca.causam.de offi.deleg. quod loquitur indistinctè de sentẽtia.& quod hic dicitur limitatur per Inno.Abb. & alios duob. vel tribus modis in d.c.causam. vbi vidẽdũ.

k Coniudici. Et sic diuersa authoritate in eodem iudicio poterit quis procedere, scilicet & tanquã

Clausula quid si omnes impedit subdelegationem. h.d.

Aliud iuris est si illud [a] adiectum sit. Nam nec impeditorum collegarũ subdelegatos admittere [b] cogendi erũt, & quod pars illorum fecerit, ratum habendum erit.

Clausula quid si omnes operatur solum in casu impotentia vel voluntatis. h.d.

Hoc tamen ita demum obtinebit, si reliquis procedere volentibus quosdam vel interesse non posse, vel omnino nolle legitimè constiterit, alioqui procedentes nihil [c] agent.

Si vnus ex pluribus delegatis negotium inchoauerit, alij non possunt se intromittere, nisi ex causa. h.d.

Porro vno [d] illorum cõmissum negotiũ inchoante [e], alij vlterius se intromittere non poterũt [f], nisi aut infirmitate, vel alia iusta causa illũ qui causam tractare inceperit, contigerit impediri, aut idem nollet, vel dolo malo in eo procedere recusaret [g].

Iurisdictio perpetuata per vnum intelligitur perpetuata quo ad omnes. h.d.

Iurisdictione verò per vnũ viuo mãdatore perpetuata, quoad omnes [h] condelegatos iudices perpetuata intelligitur.

Delegatus debet diligenter seruare fines mandati. h.d.

Sed siue vni, siue pluribus, siue à Principe, siue ab alio mãdata fuerit iurisdictio, mandati forma diligenter custodienda erit, nec aliquid contra quàm sibi mandatum fuerit, delegatus tentare [i] audebit.

Cum quid committitur censentur omnia commissa per quæ peruenitur ád illud. h.d.

Planè [k] iurisdictionem impedientes [l], vel in iudicium venire detrectantes, delegatus à Principe Ecclesiastica districtione [m], etiam si literæ cõmissionis id nõ cõtineant, coërcere poterit, vel pro delicti & causæ qualitate secundum arbitriũ [n] suũ, si certa pœna canonibus nõ exprimatur mulctare, quia ex eo quod alicui causa cõmittitur, super omnibus [o] quæ ad cau-

delegatus, & tanquam subdelegatus. Sed an tunc ea ratione poterit ferre duas sententias. Respon. non: arg. c. pe. de elect. in vj. & ita Abb. & alij in ca. quamuis. de offi. deleg.

a Illud. id est, clausula quid si omnes.

b Admittere. c. coram. & ibi traditur per Docto. de offic. delega.

c Nihil agent. De hoc latè in c. prudẽtiam in princ. & §. j. de offi. deleg. & in c. sciscitatus. de rescri.

d Vno illorũ. Idẽ de duobus vel de omnibus qui simul inchoauerũt quo ad quid, scilicet quòd si omnes inceperunt omnes finiãt, nisi ex causa vt sequitur, & ita not. in c. cum plures. de offic. deleg. in vj.

e Inchoãte. Qualitercũque, etiã si lis non sit cõtestata. coram eo. c. gratũ. & dicet. c. quãuis. de offi. deleg. & c. si à subdelegato. eod. tit. in vj. aliud in procuratore qui dicitur occupasse per litis cõtestationem, vt fit melior eius conditio. cap. si duo. de procurat. in vj.

f Non poterũt. Sic in pluribus procuratoribus datis in solidum. l. pluribus. ff. de procu. l. creditor. §. duobus ff. mand. & c. nõ iniustè. de procu. in antiq. & in c. si duo. eod. titul. in vj. aliàs sequi posset perplexitas si quilibet per se procedere vellet: quia fortè eodem tempore ad diuersa loca citarent. c. fi. de rescri. vnus excommunicaret alter absolueret. c. si contingat. de rescript. vt plenius not. in c. cum plures. de offi. deleg. in vj.

g Recusaret. Tum ergo poterunt alius vel alij procedere, non sic in procuratoribus datis in solidum: quia vno occupante, & postea impedito alij non possunt procedere, nisi dictum fuisset in constitutione quòd non fieret melior conditio occupantis. c. si duo. de procu. in vj. & quod hic dicitur de delegato impedito collegã procedere posse, intelligendũ est nisi ille qui inchoauit subdelegatũ daret. arg. d. c. si duo. de proc. in vj. vt not. in ca. cum plures. de offi. dele. in vj. Sed an si cesset impedimentũ in eo qui inchoauit possit causam resumere. Respõ. nõ. vt not. in d. ca. cum plures.

h Quo ad omnes. Cõcor. ca. cũ plures. §. fi. de offi. deleg. in vj. vnde sumitur.

i Tẽtare audebit. Cõcor. c. venerabili. de offi. dele. & ca. cũ dilecta. de rescrip. l. si procurator. C. de procu. l. diligenter. ff. manda.

k Planè. Limitat dictũ generale præcedens.

l Impediẽtes. Extenditur ergo iurisdictio ad alios de quibus nõ habetur mẽtio in rescripto. fa. c. j. de offi. deleg. vbi de hoc latè habetur, sic excõmunicatio extenditur interdum ad illos in quos lata nõ fuit. ca. nuper. de sent. excõ. & c. si cõcubinæ. eo. tit. & ratio ponitur in fine huius literæ. & cõc. c. præterea. c. significasti. c. prudẽtiã. in fi. ca. suspicionis. j. Respõ. de offi. deleg. & c. tam literis. de testi.

m Districtione. Sed si esset lata vltra cõprehensa in rescripto, esset ipso iure nulla: vt c. cũ olim. aliàs fi. de præb. Sed quid si est lata vltra intentionem delegantis, an sit ipso iure nulla. R. valet secundum Car. Ant. & Ab. in d. ca. fi. vbi videndum.

n Arbitrium. Qualitate delicti, causæ, & personæ inspecta. c. sicut dignum. de homi. fac. c. de causis. §. j. de offi. deleg. vnde sumitur.

o Super omnibus. Vnde nõ solũ super accessorio

verum

sam ipsam spectare nos cuntur, plenam [a] recipit potestatem.

Rationabiles exceptiones admittet delegatus, nisi verba rescripti sonent in contrariũ. h.d.

Rationabiles [b] quoque, & honestas exceptiones, & à iuris æquitate [c] non abhorrentes, licet id expressè mandato non compræhendatur, admittet, nisi quòd nullę debeant exceptiones admitti, literis expressum fuerit [d].

Delegatus habet iurisdictionem etiam in eum in quem fuit facta alienatio post impetratum rescriptum, licet rescriptum de eo non faciat mentionem. h.d.

Sed etsi literas aduersus Titium ab Apostolico impetraueris, & is vt mandatum eludat antequam literæ ad iudicem datũ perueniant, vel etiam posteà, antequàm citetur de posses-

verũ etiã super accessorio accessorij. c. prudentiã. §. si verò. de of. del. & ibi Ab. no. cõcor. c. j. & c. præterea. de offi. dele. vbi etiã respõdetur ad cõtraria.

a Plenam. Arg. q delegatus iudex potest cõpellere litigantes ad soluendum salaria aduocatis in causa sibi delegata, quod tamen non tenetur communiter, nisi quando ipse in subsidium dedisset aduocatum non inuenienti, secundum Imolam post Petrũ de Perus. in ca. cum ab omni. col. fi. vers. an autẽ iudex. de iu.

b Rationabiles. Argu. q magis procedendum est secundum iuris ordinem, quàm secundũ formam rescripti. Sed contra c. cum dilecta. de rescrip. Sol. vt not. in c. ex parte. ij. de offi. delega. vnde sumitur. Item argu. quòd si compromisit in aliquem promittens omnino stare mandato suo, intelligendum est de rationabili & honesto. ca. veniens. & ca. Quotauallis. de iureiu. & l. si libertus. ff. de ope. liberto.

c Aequitate. A iure scilicet informata. Abb. in c. ex parte. ij. de offi. deleg. & Legistæ. in l. placuit. C. de iudi.

d Fuerit. Adde secundum quosdam, & cõstet talem fuisse intẽtionem Papæ, quòd voluerit quancunque exceptionem remouere: aliàs non obstãte generali remotione admitti poterunt rationabiles exceptiones: arg. c. audita. de restit. spol. & l. obligatione. ff. de pign. quod quomodo procedat latè per Doct. in c. ex parte. ij. de offi. deleg.

e Ingesserit. Not. ergo quòd in odium volentiũ elidere rescriptum per alienationem rei in alium factam, extenditur rescriptum ad personam in eo non expressam, & contra singularem successorem, quod est contra regulam, vt c. ca. P. & G. de offi. deleg. & contra ea quæ habentur in cap. quia. vbi latè Abb. eod.

f Cessio. c. ij. de alie. iudi. mut. causa fact.

g Facta. Et non solum requiritur dolus ex parte alienantis, vt habeat locum quod hic dicitur, sed

sione, de qua controuersia vertitur commutationem fecerit cum qui in possessioné sese ingesserit [e], poterit delegatus cogere, vt coram se iuris pareat æquitati, nec quod rescriptum cõtra Titium impetratum fuerit, opponi poterit: generaliter enim omnis vẽditio, cessio [f], & alienatio iudicij mutãdi causa facta [g], vtroque iure prohibetur [h]. Aliàs delegata iurisdictio ad personas rescripto nõ compræhensas, etiam ipsis volentibus prorogari non potest.

Mandatum Apostolicum ex causa potest executioni mandari, etiam in alio loco ab expresso in mandato. h.d.

Simili ratione statutum est, vt si is per quẽ ab Apostolica [i] sede certo loco inquisitio,

etiam ex parte eius in quem fuit alienatio facta: quod suadet hæc litera in verbo ingesserit. & in c. j. de ali. iud. mu. ca. fact. vnde sumitur. vbi etiã hoc verbum Abb. ponderat, & in hoc ius canonicum continet prouisionem non cogitatam à iure ciuili: quia lex ciuilis bene permittit cum in quẽ facta sit alienatio conueniri: vt l. j. C. eo. sed coram suo iudice. Sed de iure canonico etiã corã delegato, etiã quòd rescriptum de eo non faciat mentionẽ, sic fit prorogatio de persona ad personã, contra regulam. c. P. & G. de offi. deleg. vide per Ab. in ca. quia. eo.

h Prohibetur. Vt ff. & C. de alie. iud. mu. cau. fact. & ext. eod. tit. per totum. Quorum titulorum remediũ vt habeat locũ tria debent cõcurrere, primum, vt alienatio sit facta causa mutandi iudicij futuri, & nõ eius quod iam est. l. hoc edicto. §. ait prætor. ff. de alie. iu. mu. cau. fac. quia si fiat alienatio rei litigiosæ cõmittitur edictum de litigiosis. l. fin. C. de litig. & c. Ecclesia S. Mariæ. vt lit. pen. Item q dolo fiat vt dictũ est in superiori notula. Itẽ q mea volentis agere intersit rẽ nõ fuisse alienatã. l. j. ij. & iij. & l. non solũ. § hæc actio. ff. de alie. iu. mu. cau. fact. Ex his infertur q si quis alienaret, vel ex necessitate, vel esset paratus subire iudiciũ ac si possideret, nõ datur actio ex illo titulo: quia cessat dolus alienãtis, vel interesse agere volẽtis. l. nõ solũ. § si quis. ff. eo. tit. & l. quia etiã. Sed nõne cõtra possessorẽ cõpetit rei vendicatio, quomodo ergo cõpetit actio in factũ ex illo edicto, quæ est extraordinaria, cũ remediũ ordinariũ cessare faciat extraordinariũ. l. in causæ. ff. de mino. Resp. l. in causæ procedit respectu eiusdẽ personæ, sed respectu diuersarũ remediũ ordinarium bene potest cõcurrere cum extraordinario: vt not. Ab. in c. j. eo. tit. & eo. in l. vni. C. eo. tit. de alien. &c.

i Ab Apostolica sede. Quid si ab inferiori ordinario fiat talis commissio? satis idem debet videri

cum sit eadem ratio.l.à Titio.ff.de verb.ob.c.inter corporalia.de transla communiter contra in c.statuimus. de offi.deleg.in vj.vnde sumitur, vt hoc verbum aliquid operetur ad hoc c.ad audientiam. de deci.c.si Papa.de priuil.nec eadẽ est ratio: quia non sic de facili à delegato Papæ per vniuersum orbẽ recurritur ad Papam, sicut ad ordinarium de prouincia vel diœcesi sua potest recurri. Hinc quoque delegatus Papæ recusatur coram arbitris, quòd difficile sit ad Papam recurrere, delegatus ordinarij non item.c.si cõtra vnum.de offi. deleg.in vj.si igitur delegatus ordinarij in loco exequi non potest, insinuet ordinario qui super hoc prouideat, vel expressè cõmittendo eidem quòd extra locum statutum id possit, vel alio modo.

Perusi.in d.c.quãuis.& inferunt quòd per electionem notarij non dicatur iudex vsus iurisdictione, prima æquior, secunda de iure verior, secundum Perus.in d.ca.quamuis.vbi latè,& per Abb.in cap. relatum.de offi.deleg.

vel quid [a] aliud expediri mandatur, ob illius potentiam, vel malitiã contra quem inquiri, vel procedi mandatur, vel fautorum eius eo loco securè mandatum executioni mãdari nequeat, ad id exequendũ locum securũ [b], & idoneum [c] eligere valeat, ne quis scilicet ex proprio dolo, vel fraude commodum reportet [d]. Quinimo idem faciet si alia probabilis causa [e] subsit, propter quam in loco decreto perfici cõmodè [f] nequeat quod mandatur ne tali prætextu impediri contingat mãdatum Apostolicum, vel differri [g].

Delegatio soluitur reuocatione iurisdictionis re integra. hoc dicit.

Soluitur autem delegatio multis modis, puta reuocatione, morte, impotentia delegati, executione sententiæ, propria pronuntiatione, temporis fluxu, reuocatione, cum is qui mandauit iurisdictionem, antequàm is cui mandata fuerit ea vti cœperit [h], mandatũ reuocat [i]. Cum eo casu iurisdictio in eum efficaciter transisse non censeatur [k].

Morte tam delegantium, quàm delegatorum soluitur delegatio, & si vnus ex pluribus delegatis moriatur, adhuc soluitur delegatio, nisi aliud expressum sit in rescripto, vel sub nomine dignitatis facta sit delegatio.h.d.

Morte [l] extinguitur delegatio tam eius qui mãdauit, si re integra [m] decesserit, quàm etiam eorum qui delegationẽ susceperunt, quod qui-

a Vel quid aliud. Puta pronuntiatio, monitio, denuntiatio, vel his similia.

b Securum. Locus ergo non solum debet esse securus partibus.c.ex parte.j.de appe.sed & iudici & inquisitori, vt in ce. statuimus de of.del.

c Idoneum. Quia id non in taberna, vel in loco inhonesto expediri debet, quamuis tuto.

d Reportet. Contra.l.itaque.ff.de fur.

e Causa. Etiam sine dolo, & culpa eius contra quem id imminet expediendum: vt not.in ca.statuimus.de offi.deleg.in vj.

f Commodè. xxij.a.ij cap.faciat.l.nepos Proculo.ff.de verb.signif.

g Differri. Prouideri igitur debet non solum ne impediatur in totum, sed etiam ne nimium differatur.concor.ca.si super gratia.& ca.statuimus. de offi.deleg. in vj.

h Vti cœperit. Qualitercunque.c.quãdis.de offi. deleg.in vj.vbi not.& fac.c.licet vndique.eo.tit.in antiq.adeò quòd per solam rescripti præsentationem dicitur perpetuata iurisdictio, & sic etiã per actum ante citationẽ.contra tamẽ tenuit Archid. in d.c.quamuis.quem multi videntur sequi, vt per

i Reuocat. Non solum expressè sed etiã tacitè, puta, si delegans ad partis petitionem citet, vel alio modo procedat, secundũ Archi. & Io.And.in c.quãuis.de offi deleg. in vj.& per Doct. in ca. intimasti. de appel. & hoc quãdo in totũ cõmisisset vices suas: aliàs etiam re non integra posset reuocare. l. iudiciũ soluitur. ff. de iudi. & per Perus. in c.iudex.& in ca.quãuis. de offi. deleg.in vj. Videtur etiã necesse ꝙ iudici delegato intimetur reuocatio, ad hoc vt processus coram eo factus nõ teneat, vt per Perus.in d.c. quamuis. post Bal.in l.mandatũ.col. viij. C.mãdati & aduerte quòd d.c. quãuis. loquitur in subdelegato à delegato principis, hic vniuersaliter etiam in delegato, vnde vel intellige hãc literã secundũ illum tex.vel cũ nõ videatur ratio diuersitatis intellige etiã in delegato ab ordinario, & sic vniuersaliter.

k Cẽseatur.c is qui.de ꝓcu.in vj.§.hæc autẽ ĵ.eo.ti. ꝙ sunt cõtra. Sol illud in ꝓcuratore, hic in iudice delegato, vel subdelegato. Quę aũt sit diuersitatis ratio no.in d.c.is qui.& dicetur in d.c.hęc autẽ.

l Morte.c.relatũ.& c.si delegatus.de offi.dele.& intellige quod hic dicitur, quãdo ei cui fit mãdatũ datur noua potestas ad actũ, ita ꝙ in exercitio actus gerit vicẽ mãdatoris: secus in præcepto quod fit habẽti aliàs potestatẽ. nã cũ nõ detur noua potestas, sed potius excitetur antiqua.c.licet.& c.pe. de offi.ordi.cessat ratio supradicta extinguẽdi mãdatũ. vnde recipiẽs præceptũ tenetur illud implere nõ obstante morte præcipiẽtis. Bart. & Legistæ in l.& quia.ff.de iurisd.om.iu. Cano.in d.c.relatũ.

m Re integra. Id est, postquàm deuentum est ad citationem.cap.gratum.de offi.deleg. & cap.si.de offic.

dem adeò obtinet, vt si pluribus iudicibus datis vnus rebus eximatur humanis, delegatio etiam quo ad superstites expiret, nisi aliud in delegatione comprehensum fuerit. Aut sub dignitatis [a] nomine non proprio facta fuerit.

Mors & absentia aequiparantur re non integra. h.d.

Quaesitum est si ab Apostolica sede datus iudex quoties eum abesse [b] contigerit vices tibi suas commiserit, an si is rebus eximatur humanis, commissum tibi negotium liberè valeas diffinire: & cum tunc quoque censeatur abesse, rescriptum est si illo viuente iurisdictione vti cœperis [c], posse te non secus ac si is viueret, & abesset in negotio procedere. Idem iuris est si tibi vices sub ea forma cómittat, donec eas reuocádas [d] duxerit.

Delegatio perimitur impedimento delegati, tàm iuris quàm facti. h.d.

Sed etsi delegatus mortuus quidem non fuerit, ita tamẽ impediatur, vt omnino delegationis negotio interesse non possit, extinguitur [e] delegatio. Impedimentum autem intelligitur tàm iuris quàm facti. Iuris, vt si infamis [f] factus, aut alio legitimo impedimento [g] detentus fuerit. Facti, vt si ineuitabili necessitatis articulo, puta infirmitate praepediatur.

Iurisdictio delegati à principe expirat per executionem sententiae. h.d.

Idem iuris est si delegatus à principe [h] per se, vel per [i] alium sententiam executioni mãdauit [k], vel mãdari praecepit. Tunc enim eius iurisdictio cessat, quia semel est officio suo functus [l].

offic.legat. & hanc interpretationem veram latè deducit Abb.in cap.relatum.de offic.deleg.

a Dignitatis. Quia tunc mortuo eo qui est in dignitate constitutus, iurisdictio transit in successorem, etiam re integra.cap.quoniam.j.de offi.deleg. Quid si is cui sub nomine dignitatis facta est commissio transeat ad aliam dignitatem, an possit cognoscere? de hac & pluribus similibus quaestionibus dic vt per Abbat.& alios in d.ca.quoniam.& per Perusi. in c.quanuis. de offi.deleg.in vj.

b Abesse. ca.si delegatus. de offic.deleg.in vj.arg.contra. in l. absentem. ff. de verb. signifi. vbi captus ab hostibus, & ciuiliter mortuus, non dicitur abesse. Sol. quòd haec vox variè sumitur, & secundum subiectam materiam, vt per Accurs.& Alciat. in d.l. absentem.

c Vti cœperis. Qualitercunque etiã citra litis contestationem.cap.relatum. & cap.licet.de offic.deleg.vbi Doct. & not. ĩ.eo.§.proxi.

d Reuocandas. Reuocare est iurisdictionis. l. iudicium soluitur.ff. eod. retinendo ergo reuocandi potestatẽ aliquid de iurisdictione retinuit: vt not. in cap. si delegatus.de offic.deleg.in vj.

e Extinguitur. cap.sciscitatus.& ibi latè Doct.de rescript. dicimur autem aliquid posse quinque modis de iure: vt in cap.faciat homo. xxij.quaest.ij.cap. Agatosa. xxvij. quaest.ij. ex natura. cap. puberes. & cap.à nobis.de despons. impub. ex officio, cap.j. in fin.de consang.& affin. & cap. cum inferior.de ma. & obed.ex merito, vt iij.quaest.vij.§.tria. ex diuina voluntate, vt de pœnit.d.ij.§.charitas. Vnde versus. Posse quidem rebus dant ius natura potestas. Officium meritum demum diuina voluntas. & de eo quod hic dicitur, vide in d.§.tria.& l.cum praetor.ff. eod.& per Specul.in titu.de delegato.§.excipitur.

f Infamis. cap.sciscitatus.de rescript.cap.praeterea.de test.cogend.ca.insinuante.& cap.vno & quod ibi not.de offi. deleg. & an hoc procedat si impedimentum proueniat in medio, & an iudex ipse possit allegare se infamem, Ab.& Doct.in d.c.sciscitatus.

g Impedimento. Vt, quia fuerit excommunicatus, vel sit suspectus, vel sit factus seruus, vel etiam sit iudex illiteratus, nec habeat cõsuetudinem causarum: peritus enim debet esse iudex, nec ex aliis debet quaerere quid eũ loqui oporteat. Aut. de iudicibus, in prin. & cap. ex literis. de consang.& affi. si tamen illiteratus habeat consuetudinem iudicandi, potest ei causa committi, l. certi iuris. C.eo.arg. l. parabolani. C. de episc. & cler. & not. in cap.sciscitatus. de rescript. & not. hoc pro commissionibus quae fiunt aliquando à sede Apostolica quibusdam praelatis qui non habent nec practicam, nec theoricam: quia contra tales posset excipi quòd non possunt esse iudices. Quòd si cessaret impedimentum, puta: quia infamis est restitutus, excommunicatus est absolutus? Respon. vt per Abb. & alios in d.c.sciscitatus.

h A principe. Quia delegati ab aliis nõ exequuntur cap. pastoralis. de offic.deleg. & §.possunt. supra eod.

i Per alium. Etiam quòd non sit ordinarius iudex, vt per Abbat.in cap. in literis. & in cap.significasti. de offic.deleg.

k Mandauit. Et effectum habuit mãdatum. Nam si mandauit & non est paritum, ipsemet postea exequetur, cap. significasti. de offic.deleg. verba enim sunt intelligenda cum effectu, l. j. §. haec verba. ff. quod quisque iur. & ita not.in cap.in literis. de offic.deleg.dic plenè per Abb.& alios in locis.ĩ.alleg.

l Functus. Per sententiam ergo solam non dicitur iudex officio suo functus, cap. in literis. de offic. deleg. Sed contra videtur esse l. iudex postquam. &

Q 5

Si iudex delegatus pronunciat se iudicem incompetentem, expirat iurisdictio. h.d.

Item si iudex delegatus interloquendo [a] pronunciauerit se super aliqua causa procedere non debere, vsque adeò iurisdictionem amittit, vt etiã ex litigatorum [b] consensu illam reassumere non possit.

Si in rescripto tempus apponatur, transacto termino expirat iurisdictio. h.d.

Sed & cum causa intra certum terminum [c] decidenda committitur, termino transactio, mãdatum expirat[d], nisi tempus communi partium consensu [e] prorogatum fuerit. Terminus autem tũc incipit currere, cum iudices literas recepisse contigerit [f].

Potest quis conueniri vigore literarum posteriorum, etiam nõ facientiũ mentionem anteriorũ, quas aduersarius impetrauit, sed per annum non fuit vsus. h.d.

Non absimili [g] ratione constitutum est, vt si quis Apostolicas literas impetrans infra annum [h] postquam iudicum copiã habuerit, dolo, vel negligentia [i] eius vti distulerit, authoritate posteriorum literarum, quas postea forsan eius aduersarius impetrauerit conueniri valeat, licet in posterioribus nulla mentio [k] de prioribus habeatur.

l. cum quærebatur. ff. de re iud. Sol. quod ibi dicitur obtinet respectu cognitionis.

a Interloquendo. Sententia ergo per quam quis pronunciat se non iudicem est interlocutoria, habet tamen vim diffinitiuæ: quia prorsus estinguit iurisdictionem pronunciantis, adeò q̃ talem interlocutoriam amplius reuocare non potest, & sic limitatur. l. quod iussit. ff. de re iudi. & cap. cum cessante. de app. quæ tamen procedũt in ordinario, qui etiam q̃ se pronunciaret incompetentem, potest tamẽ suam pronunciã reuocare. l. si præses. C. quomodo, & quãdo iud. vbi Bal. nos hic sumus in delegato, vide de hoc per Abb. in cap. significasti. & Fely. in cap. ex parte. de offic. deleg.

b Litigatorũ. Qui consensus litigatorum iudicem nõ facit eũ qui nulli præest iudicio. l. priuatorum. C. de iur. omn. iu. fac. ĩ. eo. §. pari ratione. & cap. si diligenti. de foro competen. & l. ius publicum vbi latè Bartol. ff. de pact.

c Terminum. Sed quid si terminus sit ita breuis vt non possit expediri causa nisi arctatis induciis & dilationibus, an poterunt arctari inuitis partibus? Respond. vt per Innoc. in cap. super eo. de appell. & per Ab. in c. de causis. de offi. deleg. vbi distinguitur.

d Expirat. cap. de causis. de offic. deleg. & per Legistas. in l. properandum. C. de iudic.

e Consensu. Quando terminus appositus est fauore partium: aliàs secus: vt per Innoc. in ca. de causis. de offic. deleg. & per Bart. in l. si quis ex consensu. C. de episc. aud. & in l. j. C. de iurisd. omn. iudi.

f Contigerit. cap. super eo. & ibi Doct. de app. & hoc intellige quando terminus est statutus per numerum dierum seu mensium vel annorum: secus si ad certum diem vel terminum. puta, vsque ad festum Paschæ. nam tũc semper terminus currit: quia post illum terminum expirat iurisdictio, & incipit currere absque alia præsentatione: vt per Abb. in c. de causis de offic. deleg.

g Non absimili. Sed nec per omnia simili: quia in casu superioris. §. solus lapsus temporis facit iurisdictionem expirare: sed in casu huius. §. non solum requiritur anni lapsus, sed dolus vel negligẽtia non præsentantis, & quòd secundus impetrans præsentet suas: aliàs non data impetratione secundi valet primum rescriptum perpetuò. l. falso. C. de diuer. rescript. Et ex hoc secundum Abb. in cap. plerunque, de rescript. vnde hæc litera sumitur. habes notabilem differẽtiam inter rescriptum & priuilegium: nam rescriptum non tollitur per non vsum, licet sit datum ad aliquid faciendum: sed priuilegium tollitur spacio decem annorum si fuit datum ad aliquid faciendum, & priuilegiatus infra illud tempus non fuit vsus, l. vnica. ff. de nundi. plenè traditur in cap. cum accessissent. de constitutio.

h Infra annum. Sed quando incipiet currere iste annus? Glo. in cap. plerunque. de rescript. ponit quatuor opiniones, sed illa videtur verior & receptior quòd ad hoc vt currere incipiat duo requiruntur, primum quòd habuerit copiam iudicis, & quòd ipse ex parte sua verè non fuerit impeditus: vt per Abb. in d. cap. plerunque. non tamen sufficeret probare impedimentum nisi probetur diligentia tempore impedimenti, & quòd impedimentum fuit causa immediata quare nõ egit. quod satis probabitur per protestationem, & hoc voluit Innoc. in cap. ex transmissa. de rescript. Bart. in l. de pupillo. §. si quis ipsi prætori. ff. de op. no. nun. Sic non sufficit ad obtinendum quotidianas distributiones, probare quòd canonicus de præsenti est infirmus, nisi appareat quòd infirmitas fuit causa non interessendi diuinis: vt quia tempore sanitatis residebat: secus si per prius non solebat interesse diuinis: vt not. Innocen. in cap. ad audientiam. de cler. non resid. & in cap. j. de cler. ægrot.

i Vel negligentia. Sed quis probabit hanc negligentiam? Respond. transcursus anni, nec alia interpellatio erit facienda. cap. potuit. de loca. nisi ille vellet ostendere contrarium, sicut dicitur de anno appellationis, cap. cum sit Romana. de app. An autem & quãdo quod hic dicitur practicari possit, not. in cap. plerunque. de rescript.

k Nulla mentio. Not. argu. optimum secundum Abb. in cap. plerunque. de rescript. quòd literæ surreptitiæ ad lites non sunt ipso iure nullæ, de quo per Fely.

Recusatione extinguitur delegatio, cum iudex datus suspectus postulatur, & pronunciatur. hoc dicit.

Recusatione [a] quoque extinguitur delegatio, quod eo casu accidit, quo iudex datus altero [b] litigatorum petente, ob probabilẽ aliquam suspicionis causam ab iudicio remouendus pronunciatur, vtputa si iudex datus dicatur dominus [c] litigantium, aut consanguineus, aut aduocatus [d], aut cum altero immodicam contraxisse familiaritatẽ [e], aut ab eodẽ in alia causa partem appellasse [f], aut nondum iudicem ad legitimam ætatem [g] peruenisse.

Qualiter cognoscatur & expediatur causa suspicionis h. d.

Recusationis autem causa variè cognoscitur, nam si contra vnum ex duobus [h] ab Apostolica sede delegatis suspicionis causa proponatur, si quidem illa clausula apposita sit, *Quòd si ambo interesse non possunt, alter in causa procedat*, coram non recusato cõiudice expedienda [i] erit: vbi verò non est dicta clausula in rescripto, debet super hoc ad arbitros recursus haberi [k], prout Gregoriana constitutione [l] latius continetur. Cum autem delegatus Episcopi [m] recusatur, recusationis causa coram Episcopo probanda erit, licet coram ipso qui recusatur [n], sit allegenda.

Iudicium summarium est in quo subtili ordinis iudiciarij obseruatione prætermissa proceditur. Ordinarium & solenne est in quo series iudiciariæ tela obseruatur. h. d.

Rursus iudiciorũ tertia diuisio hæc est quòd quædam sunt summaria, quædam ordinaria,

per Fely. in cap. ad audientiam. ij. de rescript. post Abb. in d. cap. plerunque, ante fin.

a Recusatione. Materia recusationis iudicum latissimè patet, & habetur de ea in cap. causam. & cap. insinuante. & cap. suspicionis. de offi. deleg. & in ca. cum speciali. de app. & in cap. si contra. & in ca. si iudex. de offi. deleg. in vj. per Legistas in l. apertissimi. C. de iud. & in l. prætor. ff. de iurisd. omn. iudi. & Host. in summa de ea facit duos titulos, vnum sub tit. de offi. deleg. vbi tractat de remotione iudicis delegati, alium sub titu. de appellat. vbi tractat de remot. iudic. ordin.

b Altero. Et sic etiam actor dicit suspectum iudicem, ca. statutum. §. j. de rescript. in vj. & ibi no. in verb. recuset. & latè per Doct. in locis allegatis in superiori notula.

c Dominus. Intellige impropriè. de domino alicuius familiæ, etiam largè accipiendo verbum familia. puta si quis dicatur de familia alicui' episcopi, cardinalis, vel alterius secularis personæ: nam si intelligemus de vero domino, vtique famuli non possent litigare, l. seruitutem. & l. fi. ff. de regu. iu. & l. lis nulla, & l. vix certis. ff. eod. Et amplia hoc quòd non solum dominus, sed etiam omnes de eadem familia, Docto. in cap. insinuante. de offic. deleg. quia sunt socij, cum sæpe conueniant in vnum; vt dicimus de canonicis; vt per Abb. in cap. cum R. Cononicus. de offic. deleg. & facit quod idem ponit in cap. ij. de offic. indic.

d Aduocatus. cap. postremo. de appel. secus est si is fuit impetratus iudex, qui erat destinatus aduocatus alterius partis, nisi impetratio fuisset facta in fraudem: vt per Abb. in cap. dilecto. de testib.

e Familiaritatem. cap. insinuante. de offic. deleg. Vnde nec doctor poterit esse iudex in causa sui scholaris sine recusatione, Abb. post Specul. in cap. cum R. Canonicus. de offi. deleg. quod intellige in causa quæ sit cum alio non scholari; vel non suo scholari: aliàs inter suos æqualiras affectionis operaretur vt non posset remoueri. l. pen. §. j. ff. de rit. nupt. & sic nota quòd ex modica causa iudex tanquam suspectus reuocari potest: vt per Abbat. in d. capit. cum R. Canonicus.

f Appellasse. capit. adhæc. ij. cap. proposuit. de appel.

g Ætatem. c. cum vigesimum. de offic. delegat. & l. quidam consulebant, ff. de re iudic.

h Ex duobus. Idem si ex pluribus si sit eadem ratio, & concord. cap. si contra. de officio delegati, in sexto.

i Expedienda erit. Sed nunquid medio tempore pendente probatione coram collega poterit ipse collega dum cognoscit de causa suspicionis etiam in principali pcedere. Quidam quòd sic, tu dic contra vt not. in cap. si contra. de offic. deleg. in vj.

k Haberi. Ex quo enim simpliciter dati sunt vnus sine altero procedere non potest, cap. causam. & cap. vno de offic. deleg. & s̃. eo. §. item mandari, impedito ergo vno ita quòd non possit committere alij procedere nequeunt, secũdum Ioan. And. in cap. si contra. de offic. deleg. in vj.

l Constitutione. cap. suspicionis. de offic. deleg.

m Episcopi. Idèm in subdelegato delegati ipsius Papæ habetur in c. super quæstionum §. quem verò. de offi. deleg. si autem episcopus ipse recusaretur eligerentur arbitri ca. cum speciali. de appel. Sed cur non & tunc aditur superior? Resp. quia iurisdictio ordinaria est fauorabilior. Item non ita de facili potest haberi superior ordinarius sicut nec sic de facili potest adiri Papa, & ideò si recusat' delegatus ipsius itur ad arbitros, voluerunt enim iura quantum possent prouidere partium incommodis & expensis, secundum Io. And. in c. si contra. de offi. deleg.

n Recusatur. ca. ij. requiris. §. j. & ibi not. de appel. & not. in c. si contra. de offic. deleg. in vj.

& solennia. Summaria sunt in quibus subtili [a], & solenni ordinis iudiciarij obseruatione prætermissa proceditur. Vt sunt causæ electionum, prouisionum, matrimonij, vsurarum, & similes [b], in quibus nec solennis libelli porrectio, nec litis contestatio est necessaria, sed simpliciter de plano [c] sine strepitu, ac figura iudiciali proceditur. Itaq; de his iudex, etiam tempore feriarum, ob hominum necessitates [d] indultarum cognoscet, & litem, dilationes amputando, exceptiones, & appellationes dilatorias, & frustratorias repellendo, quáto poterit faciet breuiorem, prout hæc duabus Clementis luculentissimis constitutionibus [e] latius continentur. Iudicium ordinariũ & solenne est, in quo exquisito & solenni iuris ordine [f] seruato proceditur, vt puta libellum porrigendo, litem contestando, & alia faciendo, de quibus infra latius visuri sumus.

a Subtili. Nota subtilitatem quandoque reprobari, maximè in causis ecclesiasticis, vt hic, & Clemen. dispendiosam. de iudi. cap. literas. de iuram. calum. cap. j. de dol. & contum. cap. sæpe. de restit. spol. fac. l. si fideiussor. §. quædam. ff. mand. quandoque tamen approbatur, vt per Abb. in cap. capellanus. de feriis, circa quod distingue : vt per Abbat. in cap. dilecti. de iudic.

b Similes. Puta super beneficiis, super decimis, & aliis quæ enumerantur in Cle. dispendiosam. de iudic. quæ solum procedit in enumeratis ibi, secundum Doct. vt per Cassá. decis. j. de iudi. pro quo fac. no. per Bart. in l. qui liberis. §. hæc verba. ponderando verbũ subscriptis, ff. de vulga. & pupil. post glo. in d. Clem. in verbo subscriptis.

c Simpliciter de plano. De virtute horum verborum not. in Clemen. sæpe. de verbor. signifi. & per Bart. in extrauag. ad reprimendũ. vbi latè de singulis omnibus verbis huiusmodi.

d Necessitates. Secus in honorem Dei & in hoc differunt: hæ causæ summariæ: quia in his procedit iudex etiã inuitis partibus: secus in aliis quibus accedere debet partium consensus ad hoc vt derogetur feriis. ca. fin. de feriis. habetur in Clem. sæpe. de verb. signific.

e Constitutionibus. Clemen. dispendiosam. de iud. Clement. sæpe. de verbor. significatio.

f Ordine. Et propterea fortè appellatur ordinarium.

DE PROCVRATORIBVS.

DE PROCVratoribus.

Iudicia exercemus per nosmetipsos, & per procuratores, vel syndicos, & quot sint procuratorum species. h.d.

EXpositis generibus iudiciorum, consequens nũc est, vt videam[9] per quas personas [g] illa exerceri possint. Exercemus igitur iudicia non solum per nosmetipsos, verùm etiam per procuratores nostros, aut syndicos. Procurator est, qui aliena negotia mandato domini [h], vel quasi domini [i] administrat. Syndicus [k] est vniuersitatis defensor, & procurator. Porrò procuratorũ duæ sunt species, alij enim dantur ad iudicia, alij ad negotia extra iudicium explicanda.

Procurator constitui potest paterfamiliàs, & filiusfamiliàs, & ad negotia potest procurator constitui qui natus est annos xvij. ad iudicia solum natus xxv. hoc dicit.

Potest autem ad iudicia [l] non solum paterfamiliàs, verùm etiam filiusfamiliàs [m] nul-

g Personas. Imo prius de personis debuit dici. l. quidam referunt. ff. de iure codicil. l. si quæramus. ff. de testamen. & not. in l. ij. C. de edic. diui Hadri. tollen. Sol. ille ordo non semper seruatur, vt apparet instit. testamentis iuncto tit. Quibus non est permis. face. testa. & aliàs sæpe, & vtique est inchoandum à generaliorib[9], §. his igitur. instit. de iustit. & iu. & supra de sacra. §. fin. & l. j. ff. si cert. pet.

h Mandato domini. cap. j. eod. & l. j. eod. aliàs sine mandato diceretur negociorum gestor. vt ff. de negoc. gest. per totum. & not. in rubrica.

i Vel quasi domini. Vt est prælatus & administrator alicuius ecclesiæ, & similes, & de his vide per Hostien. in fin. princip. & traditur communiter in l. j. ff. eod.

k Syndicus. l. j. §. j. & per to. ff. quòd cuiusque vni. no. & in cap. j. de synd. & licet constitutus fuerit ad vnam tantum causam, nihilominus dicitur syndicus, secundum commun. opin. licet quidam contra: vt per Abbat. in d. cap. j. de synd. & de differẽtiis inter procuratorem, syndicum, œconomum, & actorem, not. in cap. si quis. ij. quæst. vij. & in cap. petitio. eod. & not. in §. fin. instit. de curato. Et quæ sit differentia inter hos circa iuramentum calumniæ, habetur per Abbat. in cap. quia eod. in cap. in pertractandis. de iuram. calum. & in cap. si. vt lit. non contesta.

l Ad iudicia. Accipit primum membrũ diuisionis.

m Filiusfamiliàs. l. filiusfa. §. ipse quoque. ff. eod. non cap. iuste. eod.

lo intercedente patris consensu [a] fieri procurator, si legitimam ætatem compleuerit. Licet enim quis post xvij. annum [b], procurator ad negotia licitè constituatur, ad iudicia tamen nisi maior xxv. annis fuerit, constitui non poterit [c].

Natus annos xiiij. potest esse in iudicio super causis spiritualibus per se, & per procuratorem non obstante patria potestate. hoc dicit.

Aliud tamen iuris est in principali, nam si is ad quartum decimum [d] ætatis annum peruenerit, in causis beneficialibus, & aliis spiritualibus [e], necnon ab eisdem dependentibus [f], ad agendum, defendendumque per se, vel procuratorem perinde admittendus [g] erit, atque si vigesimum [h] quintum ætatis annum natus esset, nec vlla patriæ potestatis, vel voluntatis erit habenda ratio, quanquàm aliàs regulariter [i] filiusfamiliàs [k] sine patris assensu, in iudicio esse non possit.

Quomodo sit agendum, si minor quatuordecim annis in causis spiritualibus in iudicio esse velit. hoc dicit.

Quòd si quartum decimum annum natus nō fuerit, in huiusmodi causis, nec agere, nec defendere per se poterit [l], sed vel per Episcopum, vel eiusdem [m] officialem ad has lites [n] curator sibi dandus erit, vel si maior infante [o] fuerit cum authoritate alterius eorundem [p] procuratorē constituere poterit.

a Patris consensu. Quod non videbatur: quia qui per se non admittitur, non videbatur pro alio admittendus, cum interdum quis pro se admittatur, & non pro alio. l. j. §. ij. ff. de postul. iij. q. vij. §. tria. & habetur de hoc in l. fi. §. j. C. de bon. quæ lib. Sed fuit filius ad procurationem admissus: quia ob eam rem nihil deperit patri: vt not. in c. qui generaliter. §. j. de procur. in vj.

b Ad xvij. annum. §. iustæ. instit. quibus ex caus. ma. non licet, facit l. j. §. pueritiam. ff. de postul. & cap. qui generaliter. §. fin. eod. in vj. iij. q. vij. §. verum.

c Non poterit. Sed quare maior ætas requiritur in procuratore, quàm in aduocato, & quam in reste? Respond. quia procurator tenetur obligatione mandati. Item contra eum fertur sententia, quod non est in aduocato, & in reste: not. in ca. qui generaliter. §. fi. eod. in vj. in l. j. §. initium. ff. de postul. in l. exigendi. C. eo. per Specul. in titu. de aduocato. §. j. vers. item quod est minor.

d Ad quartum decimum. In mare, in muliere duodecimū cap. indemnitatibus. primo resp. de elect. in vj. cap. continebatur, de despons. impub. & sic intellige decret. ex parte. de restit. spol. & not. in cap. fin. de iudi. in vj. vnde sumitur.

e Spiritualibus. Puta matrimonio, & similibus.

f Dependentibus. Vt dote quæ dependet à matrimonio cap. ij. de do. post diuor. restit.

g Admittendus erit. cap. fi. de iud. in vj.

h Vigesimumquintum. Et propterea etiam sine curatore.

i Regulariter. Ideò regulariter: quia aliquando non solum agit sine patris consensu verum etiam contra ipsum patrem. l. lis nulla. ff. de iudic. item cum impetrat veniàm ætatis. l. ij. C. de his qui ve. ætat. impetra. & in momentanea possessione. l. fi. C. qui legi. person. Item cum agit de thoro violato. l. lex Iulia. & l. inter liberas. §. pen. ff. de adult. Item in interdicto de libero hom. exhib. l. iij. §. si mulier. Item secundum canones videtur quòd indistinctè conqueratur filius de patre, cap. non est. de spons. & ij. q. vij. c. quæritur. vbi de hoc. & xxiiij. q. iiij. c. si ecclesiæ. Item in casu l. si longius. ff. de iudi. & de materia latè per Specu. in tit. de actore. §. j. vers. item quia est filius, & per omnes in l. fi. C. de bon. quæ liber.

k Filiusfamiliàs. Etiam maior, l. cum oportet, & l. cum nō solum. C. de bono. quæ lib.

l Per se poterit. ca. fin. §. si vero. de iudi. in vj.

m Eiusdem. Non enim sufficit, imo nec requiritur patris authoritas, nec enim de patrimonialibus tractamus in quibus id locum habet. C. de bon. quæ lib. l. non oportet & l. cum non solum. Imo nec Imperatoris vel alterius secularis iudicis authoritas sufficeret cum sit causa spiritualis & ecclesiastica dist. xcvj. cap. bene quidem. & cap. at si clerici. de iudi. & de arbit. capit. contingit: argu. ff. ad Trebel. l. ille à quo. §. fin. cum sequent.

n Lites. Ad hoc C. de cur. in lib. dand. per tot. & C. de curat. furios. l. fin. in princ. & dicit ad has, quia de temporalibus & non dependentibus à spiritualibus se intromittere non debet nisi fortè ratione personæ, puta si clericus esset: vt not. in cap. fin. de iudic. in vj. vnde sumitur.

o Maior infante. Id est, septennio, c. literas, & cap. accessit. de despon. impub. minor enī ætas quidquid videt ignorat. l. j. in fi. C. de fal. mon. Sed dices quam causam spiritualem tractare potest minor infante. matrimonium enim vel sponsalia contrahere non potest, vt dictis iuribus, beneficium ecclesiasticum habere non potest: vt not. in c. super inordinata. de præbend. Qualis ergo erit hæc causa? Respon. fortè dispensatione Papæ adeptus est benefici. de quo agit, vel defendit, vel fortè repetit, vel ab eo repetuntur vsuræ, quæ causa saltem largè dicitur spiritualis: vt per Ioan. And. in Clem. dispendiosam. de iud. & in cap. j de vsu. in vj. Vel dicitur natus de illegitimo matrimonio cap. tuam de ordi. cogni.

p Eorundem. Episcopi scilicet vel officialis.

Ab eodem.

Delegatus sedis Apostolicæ in causis quæ agitantur coram se pro minori quatuordecim annorum, potest eidem curatorem dare, vel authoritatem constituendi procuratorem. h.d.

Quinetiam Apostolicæ sedis delegatus & ab eodem [a] subdelegatus ad eas duntaxat causas, quæ coram ipsis ventilandæ [b] fuerint, vel curatorem dare, vel procuratoris constituendi authoritatem præstare poterunt.

Edictum de procuratoribus & prohibitionum certarum personarum. hoc dicit.

Constitui autem poterit nō solum clericus, verùm etiā laicus [c]. Regulariter enim omnis qui non prohibetur, ad procuratoris officiū idoneus habetur [d].

Si duo dati sint procuratores insolidum, occupantis erit melior condictio nisi in mandato sit comprehensum contrarium: quo casu solum altero non valente, vel volente prosequi poterit inchoatum negotium suscipere, nisi is qui nō prosequitur alium substituerit, si non sint dati in solidum, vnus sine alio procedere non poterit. hoc dicit.

Et tàm vnus quàm plures possunt in vna causa constitui procuratores. Si tamen duo simul [e] non adiecto quòd insolidum sint procuratores, constituantur, vnus sine altero non admittetur [f]. Secus si sint insolidum constituti: tūc enim illius melior erit condictio, qui per litis contestationem [g] negotium primus occupauerit [h]. Et dominus litis factus alterum excludet, nisi constituens dixerit, quòd occupantis [i] condictio melior esse non deberet. Tunc enim si eum qui occupauit, aut legitimè impediri contingat, aut prosequi fortè nolit, poterit alter negotium ab alio inchoatum [k] suscipere ac perficere, dum tamen ab alio alius [l] non fuerit substitutus.

Procurator constitutus etiam ad ea quæ speciale mandatum exigunt, non potest explicare ea quæ exigunt mandatum speciale nisi in procuratorio sit facta expressio aliquorum articulorum speciale mandatum exigentium, quo casu etiam non expressos articulos, poterit exequi procurator. h.d.

Sed siue vnus sit procurator, siue plures, fines mādati diligenter [m] custodiendi erūt, vsque

a Ab eodem. Non dicitur. delegato ordinarij, quasi ordinarius hoc delegare non possit, ad hoc l. nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offic. procons. fac. not. in cap. pen. de restit. integr. & in cap. licet. de offic. vica. in vj. & in cap. fin. de iudic. in vj. vnde sumitur.

b Ventilandæ. Delegata enim causa, & omnia delegata videtur sine quibus causa, &c. cap. præterea. de offic. deleg. §. sed siue, s̄. tit. prox. ad causam autē pertinet quòd persona legitima sit in causa. C. qui. da. tu. & curat. l. in vniuersis. ergo possunt per quod peruenitur ad illud ad legatum. ff. eod.

c Laicus. Etiam pupillus, & qui nullum penitus habeat ordinem, nec sit ecclesiastica persona. xij. q. j. cap. duo. & cap. j. eo. in vj. & per Specu. in titu. de procuratore versi. item quòd est laicus. Sed contra c. ij de iudi. Sol. ibi nomine proprio, hic procuratorio, dic vt habetur plenè in d. cap. j.

d Habetur. l. mutus. §. j. vbi de hoc ff. eo. & instit. per quas perso. Idem in teste, l. j. ff. de testi. Idem in matrimonio, cap. cum apud. de spons.

e Simul. Secus si in diuersis temporibus: quia constituendo secundum videtur primum reuocare. l. si quis tamen. §. fin. ff. eod. cap. non iniustè. eod. etiam si secundus nolit suscipere mādatum: arg. §. posteriore. institu. quib. mo. testa. infir. & not. in cap. si duo. eod. in vj. nisi quis exprimat se nolle primum reuocare. fac. l. si quis pluribus. ff. de leg. j. & cap. si quem. eo. in vj. limita tamen hoc duobus modis: vt per Perus. in c. si quem §. j. eo. in vj.

f Non admittetur. Quia hi duo censentur pro vno, cap. penul. §. j. de elect. in vj. aliud in executoribus vltimarum voluntatum, cap. fin. de test. & in causis spiritualibus, cap. si duo. §. fin. eod. in vj. & in tutoribus, l. decreto. ff. de admin. tuto. & in his est hoc de benignitate receptum: not. in d. c. si duo.

g Contestationem. Quia tum demum videtur agi. l. amplius. ff. rem rat. hab. facit cap. relatum. de offic. delegat. Interdum is dicitur occupare qui prius ad sententiam deuenit, l. si verò. ff. de pecul. l. si quis à multis. ff. de noxal. & not. in cap. si duo. eo. in vj. vnde sumitur.

h Occupauerit. In bona significatione. sic vij. quæst. j. capit. factus est Cornelius, aliàs in mala. capit. generali. de electio. in vi.

i Occupantis. Et nihilominus tunc contra voluntatem domini melior fiet conditio occupantis, cum alius non admittatur nisi eo qui occupauit impedito, vel agere desistente: quia constituens in totum statum iuris immutare non potest cap. requisisti. & cap. tua. de testamen. l. nemo. ff. de leg. j. si ergo non valet in totum vt ageret, valet quo modo valere potest. fac. c. j. §. j. de spons. impub. & not. in cap. si duo. eod. in vi.

k Inchoatum. Simile in cap. cum in plures. de offi. deleg. in vj.

l Alius. Qui cum vices potiores gerat alium excludet cap. si duo. in fin. eodem in sexto, cum concord. ibi allegatis.

m Diligenter. l. diligenter. ff. mand. & §. sed siue. supra titu. proxim. cap. cum dilecta. de rescript. cap. venerabili. de offic. deleg.

adeo vt si generaliter quis ad omnia, etiã speciale [a] mandatum exigentia constitutus procurator fuerit, ex vi generalitatis huiusmodi ad aliquem articulum, in quo mandatum speciale exigitur admitti non [b] debeat, nisi clausulam generalem quorundam articulorũ speciale mandatum exigentium subsequatur expressio, puta transactionis, & iusiurandum deferendi. Tunc enim & non expressos [c] casus mandatum complectetur [d].

Mandatum non complectitur maiora, quàm sint in procuratorio expressa. h.d.

Crimina tamen vel defectus in personam electi [e], siue eius cuius fauore, vel facienda, vel iam facta est prouisio, nec huiusmodi generalitatis, vel expressionis [f] obtentu, opponendi facultas competit, nisi super hoc aliud in mandatis [g] habeat. Nam huiusmodi generale mandatum grauiora [h], vel maiora [i] quam in ipso procuratorio sint expressa, non complectitur.

Procuratori ad negotia liberum est quandocunque substituere. Procuratori verò ad iudicia substituitur solum in casibus hic expressis. h.d.

Sed & illud non est omittendum, quòd licet procuratori ad negotia [k] liberum sit alium, quandocunque constituere [l]. Iudiciario tamẽ minimè id concedi, nisi aut lis fuerit contestata [m], vel in rem [n] suam datus sit, vel à domino substituendi fuerit concessa potestas [o]: quo casu etiam non expressam

a Speciale mandatum. Quæ sint ista, per Specul. in tit. de procuratore num. 4. & per Doct. in cap. qui ad agendum. eod. in vj. & instit. de his per quos agere posses.

b Non debeat. Vnde non valet tãtum genus quo ad speciem, quãtum species ipsa. fac. cap. ij. de appel. & l. Pomponius. & quod ibi not. ff. eod. in princ. & cap. si sacerdos. de offic. ordin.

c Non expressos. Non tamen omnes: quia matrimonium nec tunc contrahere poterit, cap. fi. eo. in vj. nec contra electũ vel prouisum crimina vel defectus opponere, Clemẽ. non potest. eo. no. in cap. qui ad agendum. eo. in vj. & §. crimina. infra eod.

d Complectetur. Facit ad hoc quod not. per legistas in l. sed & si §. quæsitum. ff. si quis cautio. dum dicunt quòd renuntiatio casus fortuiti non valet, quando est generalis, & nullus casus exprimitur, secus si aliqui exprimũtur: vt etiam not. in cap. qui ad agendum. eod. in vj.

e Electi. Vel eligendi ex quo contra certam personam, cap. qui contra certam, de elect. in vj. fac. ad hoc verbum facienda. & idem dic de postulato, cap. j. de electio. in vj. & ex hoc quòd solum meminit de persona electi, sequitur quòd in personas eligentium vel prouidentium, iudicum, testium & his similium posset opponere. nam tales etiam ex probatione non puniuntur, cap. ij. de ord. cogni. vt not. in Clemen. non potest. eod. vnde sumitur.

f Expressionis. De qua s. § proxim.

g In mandatis. Quia scilicet habet mandatum opponendi crimina & defectûs contra electum vel prouisum, nec est necesse quòd crimina vel defectus specificentur in procuratorio, & in hoc differt procurator solum excipiens vel opponens ab appellante, ille enim habere debet crimina & circunstantias specificatas in procuratorio, c. procurator. de elect. in vj. & not. in Clem. non potest. eod.

h Grauiora. Concor. cap. sedes. de rescrip. vbi per antiquos & modernos materia latissimè tractatur.

i Maiora. Concord. l. fin. ff. de vi. trit. & oleo leg. & l. Plautius. ff. de auro & argent. leg. & d. xij. ca. nos consuetudinem. & ca. scriptum. de electio. Sed cum anima sit corpore pretiosior, cap. cum infirmitas. de pœnit. & remiss. ergo expressa iuramenta quæ ligant animam ad pœnam æternam grauiora videntur, quam isti obiectus qui ligant corpus ad pœnam temporalem. Solut. anima constituentis non ligatur ad periurium per procuratorem, nisi constituens sit in culpa. vt not. in Clem. non potest. eod. & dic vt habetur in cap. fin. de iureiur. in vj.

k Ad negotia. Idẽ si datum sit ad vnum negotium, l. iij. ff. de neg. gest. & l. j. ff. eo. fac. l. ij. §. quod ait. ff. de vi bonor. raptor.

l Constituere. ca. j. §. fi. eod. in vj. hoc tamen non procederet in casu cap. fi. eo. in vj. & not. in d. §. fi. Sed quę est ratio huius differentiæ inter iudiciarium & extraiudicialem procuratorem? Respondeo secundum Bart. in l. pen. §. accessio. ff. de diuer. & temp. præsc. quia in iudiciario videtur electa industria personæ: argu. l. inter artifices. ff. de solut. secus in extraiudiciali. Alij aliam rationem afferunt, vide per Petrusi. post Bald. & alios in d. § fi.

m Contestata. Scilicet ab ipso procuratore qui vult substituere. Aliud enim videtur esse si post litem à domino contestatam, fuisset quis datus procurator: quia tunc non posset substituere, cap. j §. pe. vbi no. eo. in vj. conc. l. nulla. & l. neque. & l. pe. C. eo. & l. in causæ. ff. eod. & quod hic dicitur intellige verum cum simpliciter fuit datus procurator vel non expressè prohibitus: vt not. in d. c. j §. j aliàs pen.

n In rem suam. Puta: quia mihi nomine donationis sint actiones cessæ, & datus sim procurator ad eas intentandas, l. illam. C. de donatio & potest dari procurator in rem suam etiam ex parte rei, de quo die vt not. in l. Plautius. ff. eod.

o Potestas. Tunc enĩ videtur substitutus vel datus

ab ipso

ab ipso domino, ad hoc l. item eorũ. §. decuriones. ff. quod cuiusque vni. not. & habet locum hoc etiam si in concessione huius potestatis non sit expressa certa persona, cap. j. §. j. eod. in vj. Argu. contra in l. item si vnus. §. si in duos. ff. de arb. & cap. innotuit. eod. tit. Sol. vt not. in d. cap. j. §. j.

a Impetere. Accusator.

b Defendere. Accusatus.

c Permittuntur. ca. veniens. de accusat. cap. tuæ. eo. v. q. iij. c. in criminalibus. & ij. q. vj. cap. si quando. & l. pen. §. fi. ff. de pub. iudi. & ix. q. ix. cap. absens.

d Iniuria. iij. q. ix. §. nisi. & l. fin. C. de iniur.

e Excusanda. l. pe. §. fin. ff. de publ. iudi. & ca. veniens. de accusat. & xxiij. q. v. ca. reos. & cap. cum dilecti. de dolo & contu.

f Excipiendũ. Habetur in ca. veniens. & in cap. de his. de accusa.

g Leui crimine. ff. de accus. l. leuia. Idẽ si non excedant pœnam relegationis: quia forte tune videntur leuia. l. j. ff. an per alium causæ appellat. & pro intellectu huius materiæ dic, quòd delictorum quædam sunt leuia, quædam grauia, quædam grauiora, quædam grauissima, & quæ sint ista vel illa declarat magistraliter, vt per Abb. in cap. tuæ. de pœn.

h Ciuiliter. cap. tuæ. eo. cap. super his. de accusat. & habet in hoc §. quinque casus, in quibus cum agatur de crimine tamen admittitur procurator, adnumerantur tamen & alij vt crimen suspecti tutoris, l. non solum. §. fin. ff. eo. Item cum agitur de ingratitudine, l. sed hæ personæ, §. j. ff. eod. de quibus & de aliis dic vt per Specul. in tit. de procuratore, & latè per gloss. & Doct. in cap. veniens. de accusat. & in cap. si quando. v. quæst. iij. & in l. penult. §. fin. ff. de public. iudic.

i Constituti. Vt v. quæst. iij. capit. quia episcopus. aliàs si.

k Excludendi. Vt in §. Deo autem amabiles. Auth. de sanctissimis episcopis, imo nec tanquam principales possunt vel debent interuenire, v. q. iij. capit. quia episcopus, & per Host. in sum. eo. §. quis dare.

personã poterit in procuratorem eligere.

Regulariter in causis criminalibus non potest interuenire procurator. h. d.

Non tamen in omni iudicio procurator interuenire potest. In criminalibus enim causis neque accusator, nec accusatus nisi per se ipsos impetere [a], vel defendere [b] permittuntur [c], nisi vel ab illustri propulsanda sit iniuria [d], aut rei contumacia sit excusanda [e], vel contra accusatorem sit excipiendum [f], aut de leui crimine [g] tractetur, aut si de graui agendum sit, ciuiliter [h] agatur.

Clerici & monachi non possunt esse procuratores, nisi propria Ecclesia vrgente necessitate, & superiorum iussu. h. d.

Sed nec omnes ad procuratoris officium temerè admitti debent. Ideoq; Episcopus & vniuersi sacerdotes, cum ad solam Dei laudem, piorumq; operum actiones sint constituti [i] ab huiusmodi ministerio excludendi [k] erunt. Idem quoque obtinet in monachis [l], nam & illos, cum solitariam vitam degere profiteantur, à forensi strepitu, ac litigiis summoueri conuenit [m]. Planè monasterij exigente vtilitate, vel necessitate, & Abbatis accedente imperio [n] ad procurationis officium accedere minimè prohibentur [o].

Clerici regulariter coram secularibus iudicibus postulare nõ possunt. h. d.

§. sunt autẽ quædam. & hoc duplici ratione. primo per eam quæ hic ponitur, & in l. omnes. C. de episc. & cler. secundo, quia causæ & lites materiam criminibus creant l. properandum. in princip. C. de iudic. fac. cap. vni. de synd. & ij. q. vij. cap. sicut. fac. etiam quod exercentes lites nomine alieno videntur quodammodo esse infames, not. in §. fi. instit. de excep. & an indistinctè clerici repellantur ab officio procurandi, per Abb. in ca. ij. & in ca. sed nec. & in cap. sicut. ne cler. vel mona. & in c. per venerabilem, qui fil. sint legit. & in cap. cum essent. de simo. & in capit. j. de fideiussorib.

l Monachis. Concord. cap. j. de syndi. & xvj. quæst. j. cap. qui verè & cap. monachi.

m Conuenit. Et ideò constituẽdum est alicui salariũ vt extricet negotia monasterij, expedit enim modico incommodo magnam redimere vexationẽ, cap. j. de syndi. capit. qui verò. xvj. q. j.

n Imperio. xvj. q. j. cap. monachi & sic non sufficit vtilitas ecclesiæ, licet enim aliquid bonum & vtile sit, non tamen est agendum nisi eo modo quo fieri debet, xj. quæst. iij. cap. quid ergo. & xij. q. ij. cap. quatuor. & cap. non oportet. de consi. d. v. & l. iij. §. in bello. ff. de re mil. & not. in d. c. monachi. Et de hoc an scilicet monachus possit esse in iudicio sine licẽtia Abbatis, habetur in cap. dilecta. de rescrip. & in c. olim. & in cap. ex parte. de accusat.

o Prohibentur. Sed contra de cap. j. de syndi. vbi monasterium potius cogitur non monacho constituere salarium, quàm monachos occupare. Sol. quod ibi dicitur habet locum de honestate non de necessitate. Quid enim si monasterium ob paupertatem non habet vnde salarium commodè soluere possit? & ita tenetur communiter in d. cap. j. sed an sine mandato potest pro ecclesia interuenire? & videtur argu. l. exigendi. C. eod. sicut miles procurat causam sui numeri qui aliàs non potest esse procurator, vt ff. eo. l. filiusfamil. tu dic contra, cum monachus non possit cauere de rato, qua ratione forte nec

nec syndicus fiet:arg.not.in d.c.j.nec etiam potest præstare cautionem de iudicato soluendo, vt not. in ca.monachi.xvj. q.j.gestum tamẽ vtiliter ab eo posset Ecclesia ratũ habere; secus fortè in clerico seculari: vt no.in c.j.eo.& facit c.Nicolao.de appel.

Postulandi quoque officium clericis [a] qui stipendiis sustentantur Ecclesiasticis [b] corã seculari iudice in secularibus negotiis [c] interdicitur [d], nisi propriam causam vel Ecclesiæ [e] suæ prosequuti fuerint, vel nisi vrgẽte necessitate pro cõiunctis [f] aut miserabilib⁹ personis [g] postulare velint [h].

Excommunicati nec proprio nomine, nec alieno possunt esse in iudicio, nisi ad defensionem. hoc dicit.

Hi verò qui excommunicationis vinculo innodati sunt, non solũ procuratorio nomine iudicio interesse non possunt [i], verùm etiam nec proprio. Actore tamen impugnante excommunicato reo legitimæ defensionis copia [k] non est adimenda.

Procurator vniuersitatis in qua sunt excommunicati, nõ potest à iudicio repelli, nisi tribus casibus.h.d.

Sed bellè dubitari contigit, an vniuersitatis alicuius procurator, ex eo repelli debeat quia maiores [l], & iurati [m] per quos eadem vniuersitas

a Clericis. Sed cũ multiplex sit ordo clericorũ, vt supra. de in.perso.per tot. de quibus clericis intelligitur quod hic dicitur? Respon. de omnibus, sed secundum distinctiones quæ ponuntur per Doct.in c.j.& in ca. si.de postul.

b Ecclesiasticis. Quid si non habet beneficiũ Ecclesiasticum, & tamen est in sacerdotio, vel sacris constitutus: an possit postulare vt inde viuat? quidam quòd non: quia potest hic agere cõtra Episcopum vt sibi prouideat de beneficio. §.j. supra. de præb.vt not.in ca.j. de postul. Contra tenet Host.& Ab.nam si clericus propter indigentiam licitè exercet opus rurale.c. j.de celebr.miss.& licitè emit materiam vt in formam traducat:arg.eorum quæ not.in c.canonum. xiiij.q.iiij.multo decentius poterit postulare, cum hoc sit dignius munus. l.aduocati. C.de aduo.diuer.iudi.Nec quicquam obest quòd possit agere contra Episcopum: quia fortè non posset obtinere, vel propter impotentiam, vel indigentiam episcopi, vel ob aliam causam. Idem diceremus in eo qui non haberet sufficientia stipendia, arguendo de toto ad partem.

c In secularibus negotiis, Secus igitur in Ecclesiasticis,& dicitur negotium Ecclesiasticũ ratione personæ: vt quia persona Ecclesiastica sequendo forum rei litigat coram seculari.Item ratione delicti, vt quia pro sacrilegio vult Ecclesia cõuenire laicum corã iudice seculari.c.cum sit. de for.compe.Item ratione rei de qua agitur, vt quia res est Ecclesiæ:vt per Abb.& Host.in ca.j.de postul.

d Interdicitur. Quid si exerceant an amittãt beneficium vel officium? Respon.negatiuè.c.j.& c.si. de post.imo nec si exerceant tabellionatũ qui est vilior:vt per Ab.in ca.sicut. ne cle.vel mona.

e Vel Ecclesiæ suæ. No.ergo ex hac litera, quòd causa Ecclesiæ non dicitur propriè causa rectoris, & hinc est quòd in causa Ecclesiæ suæ potest quis esse iudex.ij.q.vij.ca.si quis erga, & de hoc latè in ca.cum venissent.de iudic.

f Pro coniunctis. Sed nec pro coniunctis personis semper procurare vel postulare poterunt, vt si simus in casu in quo speciale mandatum requiratur: vt not. Ab.in ca.ex parte decani.de rescrip.Idẽ si id fieret contra voluntatem absentis.idem in ca. constitutis.eod.& l. Pomponius. in fi.ff. eo. Sed an quod hic dicitur possit intelligi de coniunctione spirituali: vt, quia vnus canonicus possit procurare, aduocare, literas impetrare pro suo canonico, aut compater pro compatre? Resp. vt fusè de hoc traditur in ca.consulta. eo.in ca.ij.& ca.fi.de postu.& in c.nõnulli.de rescript.& per Archid.& alios in c. statutum.§.cum autem.de rescri.in vj. Sed an naturales tãtum vel aliàs spurij possint in hac materia appellari cõiuncti? Resp.vt not. per Abb.& alios.in c.nõnulli.§.sunt & alij.de rescript.vbi latè habetur.

g Personis. Quæ sint mirabiles habitu & actu, vt non solum sint miserabiles, sed etiam pro se ipsis non possint postulare, vt sunt viduæ, orphani, & diuites qui non reperirent aduocatum: vt per Abb.in cap.j de postu.& in cap.significantibus. de offi.delega.

h Velint. Quibus casibus possunt, sed tamen debent hoc gratis facere: vt dicit Host.& sequitur Abb.in ca.j ne cle.vel mona.cum permittatur hoc eis ex pietate. Sed tu de hoc dic vt latius per Abb. in ca.j.in fi.de post.vbi habes etiam an in criminalibus possit pro parte rei, & ad defendendum interuenire sine metu irregularitatis.

i Non possunt.cap.intelleximus.de iud. vbi latè traditur.ca.excõmunicamus § credẽtes. de hæret.

k Copia.cap.inter priorẽ & c.venerabilẽ. de except.vbi traditur ordinariè. Sed quid dicemus de infami an possit esse procurator, œconomus, vel syndicus, respondeo vt latè traditur per Ab.in ca. Imperatorum.de iura.calum.in fine.

l Maiores. Præsidentes, rectores, seu potestates.

m Iurati Consiliarij præsidentes vel priores, qui sic appellantur à iuramento quod præstant de officio fideliter exercendo, non tamen est de substantia vniuersitatis vt habeat rectorem, & potest esse vniuersitas sine aliquo capite, secundũ Inno. in cap.cum non ignores. de præberid. & sequitur Abb.in ca.fi.de procur.vnde sumitur.

regitur, tempore[a] quo iniunctum fuit procurationis officium, erāt excōmunicationis sententia innodati[b], quasi[c] & ille repelli debeat, cuius non recipiuntur authores: & responsum est huiusmodi procuratorem nō repellendū[d], nisi vel illi ipsi excommunicati in literis procurationis essent expressi[e], vel aliàs eorum authoritate[f] procurationis institutio facta fuisset, aut ipsa vniuersitas excommunicationis conscia[g] simul cum eis eundem procuratorem constituisset[h].

Procurator generalis potest expressè, & tacitè: puta si dominus per se incipiat causam tractare. h.d.

Tam diu autem du-

a Tempore quo, &c. Not. quòd debet ponderari habilitas agentium tempore actus gesti. Vnde si tempore quo constituitur quis procurator est excommunicatus, nō reconualescit talis constitutio si talis desinat esse excommunicatus. fac. cap. post cessionē. de probat. & Host. & Ab. in ca. fi. eod.

b Innodati. Sed quæritur an excommunicatus ratione officij remaneat etiā deposito officio excommunicatus, ita vt excommunicatio transeat in successorem, & videtur non remanere, sed excōmunicationē in successorē transire velut & officium transit. ex. quoniam Abbas. de offi. deleg. & § morte. supra titulo proxi. Contrariū est verum ca. aduersus. de immu. Ecclesiarū, vbi quòd remanet adhuc excōmu. olim officialis, vt ibi etiam Ab. not. & fac. c. Romana. § caueant. de sent. excom. lib. vj. transiret tamē tunc in successorem si nollet de delicto commisso per prædecessorem satisfacere. Nec ob. ca. quoniā Abbas. quia ille tex. habet locum quando dispositio concepta sub nomine dignitatis est dignitati ac personæ æquè proportionabilis; quod declara vt per Abb. in d. cap. aduersus. vers. Sed contra hoc & contra text.

c Quasi, &c. Hæc ratio dubitādi, pro qua c. licet. de testi. & c. cū non liceat. de præscript. vbi q mēbra à capite ordinātur, sed decidēdi ratio est, quia actus geritur nomine vniuersitatis, ius verò vniuersitatis residet penes habiles etiam si esset vnus solus: vt not. in ca. gratum. de postul. prælat. & l. sicut. ff. quod cuiusque vni. nom. inhabiles verò nō sunt de vniuersitate, ideò actus gestus sub nomine vniuersitatis non debet corruere ob interessentiam inhabiliū, nam habiles videntur actū gessisse omni meliori modo: arg. l. iij. ff. de mil. testa. Non ob. adducta pro ratione dubitandi: quia quādo actus exercetur ab vniuersitate, præsidētes intersunt vt singuli de vniuersitate, & actus spectat ad vniuersitatē principaliter, quod intellige quādo ius vniuersitatis non est translatum perpetuò in præsidentem, nec est principaliter penes præsidentem iure proprio, sed iure vniuersitatis, nam tunc secus, vt per Abb. in ca. aduersus. versi. primo igitur. de immuni. Ecclesiæ. Quid si actus explicatur à pluribus, vt à singulis & non nomine collegij? dic quòd si inter eos est aliquis inhabilis, non valet actus ex quo habilis & inhabilis exercent actum indiuiduum & inseparabilem, casus in capitulo cum super. de offic. deleg. & l. Pedius. aliàs parui. ff. de arbi. Cessat enim hoc casu ratio quæ militat in vniuersitate.

d Non repellendum. Hæc regula pro qua ca. fi. eo. ca. nobis. vbi not. Abb. de simon.

e Expressi. Sed qualiter erit intelligēda hæc expressio? Respondeo vt latè per Abb. in c. fi. eo. vers. venio nūc ad secundum. & hæc est prima regulæ limitatio, pro qua fac. l. non nunquam. de cōdit. & dem. & ff. de reg. iur. l. expressa.

f Eorum authoritate. Puta: quia dicebatur in procuratione talis cōmunitas fecit Titiū procuratorem suum ad tale negotiū, & maiores ac iurati interposuerunt authoritatē suā, & est secunda limitatio ad regulā, cuius ea ratio est: quia vbicunque interuenit authoritas si illa nō est legitimè præstita corruit actus: quia authoritas dat robur actui. § tutor. institut. de author. tut. & in l. obligari. § tutor. ff. de auc. tut. & xij. quæst. ij. cap. si qua de rebus. sed authoritas præstita ab excōmunicatis non valet: vt in c. ad probandū. de re iudi. merito, &c. Sed cōtra opponitur, vniuersitas cum sit domina suorū iurium. l. in tantū. ff. de re diuis. constituit syndicū sine authoritate superioris. ca. in causis. eod. l. j. ff. quod cuiusque vni. no. si ergò nō erat necessaria hæc authoritas superiorū actus debebat subsistere: arg. l. vni. in princ. C. de rei vxo. act. vel secundū Inno. & Ab. in ca. fi. eod. q. ex quo isti de vniuersitate voluerunt syndicū constituere authoritate istorum maiorum & curatorū, videntur non voluisse aliter actum explicare, quàm nisi illorum accedente authoritate ideóq; actus non debet valere ex quo isti erant excommunicati, in actu igitur in quo de iure non requiritur authoritas si fuerit postulata & interposita à non habente potestatē interponendi, non valet actus. Sed cōtra in cap. bonæ primo. de elect. Sol. hic deficit volūtas constituentiū sine illa authoritate, secus in contrario, & ex hoc nota intellectū l. j. C. de re. vx. act.

g Conscia. Tertia limitatio, pro qua fac. ca. scriptum est. in fi. de elect. & hoc intellige de inhabilitate propter excōmunicationem, & omni alia quā constituentes remittere & purgare non possent, secus si defectus esset talis qui posset purgari & remitti per habiles: quia tunc admittendo videntur eos habilitare ca. cum Vintoniensis. de elect.

h Constituisset. Quid si simus extra hos tres casus si obiiciatur ab aduersariis vniuersitatis quòd maiores constituentium & iurati sunt excommunicati, & sint parati hoc excipiendo probare,

poterit

poterit nihilominus vigore impetratarum literarum agere? Respōdeo affirmatiuè si agatur nomine vniuersitatis nō excōmunicatorum: vt not. in c. fi. eod. in fi. Quid si impetrator ipse est excōmunicatus? Respondeo, vt plenè habetur in d. ca. fin. pir: f. aliter tamen dicitur res non integra in subdelegato, quàm in procuratore. Itē aliter in procuratore ad iudicia, quā ad negotia. not. in l. mandatum. C. manda. & in ca. si quem. in princ. eo. in vj.

...rat quis procurator, quādiu is, qui eum constituit reuocet, siue expressè, siue etiam tacitè. vnde si tu [a] Titium simpliciter[b] procuratorem constitueris, isque in iudicio procuratorio nomine esse cœperit, deinde tu siue ante litē cōtestatam, siue post [c], ad causam ipsam venias, non vt ipsi assistas[d] sed vt causam eandem tractes: tractando causam Titium procuratorem reuocare censeris [e]. Nisi quòd non animo reuocādi facias, vel expressè professus[f] fueris, vel ex aliquibus appareat coniecturis [g].

Actus præcedens subsequentem limitat & interpretatur. hoc dicit.

Sed si eundem Titiū sub ea forma, quoties te abesse [h] contigerit, procuratorē constitueris: & postmodum per teipsum causam tractes, non propterea tamen procuratorem reuocare videris. Quinimò Titius quandocunque[l] abesse te contigerit, procuratoris assumet officium [k].

Procurator qui substituit, non potest substitutum reuocare, nisi & reuocandi habeat potestatem. hoc dicit.

Hæc autem de reuocatione domini sunt intelligenda. Nam si à procuratore tuo alius procurator legitimè [l] substituatur, post mandatum susceptum etiam si eo substitutus vsus nō fuerit, ab [m] illo reuocari (nisi etiam potestas reuocandi fuerit eidem concessa) non potest.

Qui substituit in vna causa non prohibetur se intromittere in aliam. h. d.

Sed si cum ad plures, vel ad omnes causas Titium generaliter procuratorem cōstituisses, is in vna, vel in altera substituerit, in reliquis procuratoris officium

a Vnde si tu. Prosequitur solum modo membrum taciti reuocationis: quia de expressa non videbatur difficultas.

b Simpliciter. Nō addendo, scilicet quoties me abesse contigerit, vel aliā similem conditionē vel modum, vt infra. §. proxi. & in ca. si quem. eod. in vj.

c Siue post. Contra cap. ij. eod. in vj. Sol. illud quādo procurator non contradicit, hic quādo cōtradicitur per procuratorem: vt latius not. in cap. si quem. eod. in vj.

d Assistas. Quod poteris etiam procuratore tuo inuito. c. i. eod. in vj. in fi. & l. Paulus. ff. eod. & l. si suspecta. de inoffi. testam.

e Censeris. c. si quē. eod. in vj. tam si dominus incipiat causam tractare in prima instantia, quā si in secunda, secundū Perusi. post Ro. Rom. in d. c. si quem. Idem in procuratore substituente aliū procuratorem.

f Professus fueris. Not. ergo secundum Perusi. in d. ca. si quem. quòd etiam protestatio contraria facto iuuat protestantem, quando factum est contrarium protestationi præsumptiuè tantum non verè & expressè, cū hic posset reuocare procuratorem id exprimendo. & nōcq; protestatio saluat quod sine ea perderetur.

g Coniecturis. Quæ coniecturæ ponuntur in c. si quem. in fi. de procur. in vj.

h Abesse cōtigerit. Potest ergo procurator cōstitui ad actus iudiciales incertos, & sub hac eadem forma potest delegatus Papæ dare subdelegatum. c. sim delegatus. de offi. deleg. & vtroque casu si moritur constit uens re integra mandatū ex-

i Quandocunque. Sed quid si sit cōstitutus procurator simpliciter, puta, dominus volens peregrinari fecit procuratorē ad negotia, posteà rediens nihil dixit, sed iuit in aliam peregrinationem, an duret primum mandatum. Io. And. refert fuisse de hoc disputatum & terminatum, quòd finita prima peregrinatione, tacitè censetur reuocatum primum mandatum. Alij tamen distinguunt an peregrinatio sit causa impulsiua an finalis mandati, dic vt per Perusi. in c. si quem. eo. in vj.

k Officium. l. pen. C. de curat. furi. l. qui mutuam. §. nō ideo. ff. mād. & no. q; procurator dicitur habere officiū. Quod fac. ad statutum disponens super habentibus officium, puta quòd quilibet de lucro officij teneatur soluere gabellam. de quo per Doct. in Rubr. ff. de offi. eius. & in c. trās missa. de decimis.

l Legitimè. Vt qui habeat potestatem substituendi. cap. is qui. eo. in vj. aliàs non posset nisi in casibus. c. j. eo. in vj. sed an quòd hic dicitur habeat locum etiam in aliis duobus casibus. d. c. j. in quibus etiam legitimè substituit, puta si procurator sit factus dominus per litis cōtestationem. Vel quia sit datus in rem suam? Respon. non cum in illis habeat potestatem à lege non ab homine. Præterea in d. c. is qui. vnde hæc litera sumitur, sit mentio solum de vno casu: ergo & c. c. nonne. de præsump. l. cum prætor. ff. de iudi. ergo quod hic dicitur in duobus casibus. d. c. limitatur etiam aliis tribus vel quatuor modis, vt per Perusi. in d. ca. is qui.

m Ab illo. Substituente: secus autem à domino

secundum tamen ea quæ traduntur in cap. quamuis. eod. in vj.

a Prohibetur. Sic & delegatus ab alio quàm à Principe ad vniuersitatem causarum vnam delegat, in aliis iurisdictioné retinet. l. cum prætor. §. j. ff. de iudic.

rem venire debeat, vt habetur in c. ex parte decani. de rescrip. Ratio specialitatis cótinetur in proxima superiori notula, & hic in hac litera, & in ca. fin. eo. in vj. vnde sumitur.

g Existet. Arg. contra. l. si pœniteat. ff. de diuort. ibi, *Nisi is qui recipit,* &c. Sol. in contrahendo requiritur vtriusque consensus: secus in diuertédo, vt in contrario, & l. consensu. C. de repud. reuocatum est ergo mandatum licet mádatarius hoc ignoret, quanquàm agat ne sine culpa sua dáno afficiatur. l. si veró non remunerandi. & l. si mandassem. ff. mand.

h Illius. Id est, cóstituentis.

i Non potuit. ca. j. & cap. ij. & per tot. xxvij. q. ij. & c. cú locum. de sponsal. & c. j. de despon. impub.

k Præiudicium. c. in nostra eo. & quia hæc materia diffusius per Doc. tractatur, quàm vt breuibus notulis possit cóprehendi, vidéda sunt quæ ponuntur in ca. ex parte decani. de rescr. & in c. ex insinuatione. & in c. in nostra. & in c. mádato. eo. & in c. ij. eo. in vj. & per Batto. & Legist. in l. vni. C. de satisda. & per Host. in summa eo. §. & qualiter mádatum. & aliis in locis.

b Post contestatá litem. Sic c. mandato. eo. videtur ergo quòd si ante litem contestatam fuisset facta hæc procuratoris reuocatio, non sit necessarium quòd veniat ad notitiam iudicis & partis. Contrarium tamen cómuniter tenetur in d. c. mandato. & quod ibi & hic dicitur post litis cótestationem, subaudiendum est maximé, nam idem ante. vt not. in d. ca. mandato.

c Ratum. ca. mandato. eod.

d Specialiter. Nec enim aliter esset idoneus procurator. ca. si. in vj. cod. etiam si haberet mandatum generale cum quibusdá expressis clausula subsecuta, iuxta c. qui ad agendú. eo. in vj. clausula enim illa generalis quæ sequitur specialiter expressa similia quidem includit, sed nó longe maiora. Cle. non potest. eod. & supra eo. §. crimina. Sed núquid sufficit speciale mand tum ad contrahendum, vel requiritur speciale de certa & expressa persona? & videtur quòd non requiratur expressio personæ: argu. c. j. in ij. Respon. eo in vj. Sed dic contra. l. generali. ff. de rit nupt. fac. capit. innotuit. de arbit. etiam quæ not. xxix. q. j. in summa. & per Ab. in ca. in causis. versi. ex isto textu. de elect.

exercere minimè prohibentur [a].

Acta cum procuratore reuocato, donec ignoratur reuocatio tenent. h. d.

Ad hæc etiá admonendi sumus, quòd si ignorante iudice, vel aduersario post contestatam [b] litem mandatum reuocatum fuerit, ratum [c] esse debet iudicium, in quo quis post ignoratam reuocationem quasi procurator versatus fuerit.

Matrimonium contractum per procuratorem reuocatú non tenet, licet reuocatio non venerit ad notitiam partium. h. d.

Non sic tamen in matrimonio statuitur, nam si procurator ad contrahendum specialiter [d] constitutus, antequàm contrahat à domino reuocatus [e] fuerit, contractú postmodum matrimonium: licet tam procurator, quá ea cum qua contraxit reuocationem huiusmo di penitus ignorauerint [f], nullius momenti penitus existet [g], cum illius [h] consensus defecerit, sine quo firmitaté habere non potuit [i].

Acta iudicij post reuocationem procuratoris non ignoratam non tenent. h. d.

Quòd si scientibus iudice & parte mandatum reuocatum fuit, & nihilominus est in iudicio processum, per procuratorem reuocatum, tam alia acta quàm ipsa sententia nullum afferet domino preiudicium [k]. Cum falsi procuratoris [l] exceptio [m] non solum ante senteńtiam, verum etiá postea possit obiici, qua probata iudicium prorsus nullum redditur [n].

e Reuocatus. Vel vetitus ne contraheret. Quid si iurauerit dominus non reuocare vel pœnitere. Resp. idem, licet periurus sit, & de eo debeat sibi pœnitentia imponi. c. sicut. & ca. inter. de sponsal. defuit enim consensus: vt not. in ca. si. eo. in vj. Vnde secundum Io. And. cautè agitur si post cótractum procuratoris fiat ratificatio constituentis.

f Ignorauerint. Speciale hoc, cum aliàs reuocatio procuratoris ad negotia ad ipsum procurato-

l Falsi procuratoris. Quis autem dicatur falsus procurator, habetur in capitulo ex parte decani. de rescript.

m Exceptio. Triplex est exceptio procuratoria. Prima quem esse non posse procuratorem, puta, quia sit miles, vel simili modo inhabilis. Secunda, quòd quis non habeat mandatum. Tertia, quòd habuerit sed sit reuocatú, quod est peius. ca. ex parte decani. de rescrip. prima potest opponi solú ante litem contestatam. l. filius famil. §. veterani. ff. eod. & l. ita demum. C. eo. & no. in cap. in nostra. eod. aliæ duæ etiam post sententiam, vt ibidem habetur, vbi Abb. ponit rationem diuersitatis.

n Nullum redditur. Nec est hoc speciale hoc casu, sed idem obtinet in omni exceptione per quá probatur

Refutatio mandati non impedit refutantem acceptare, ſi mandans perduret in voluntate mandandi.h.d.

Non idem iuris ſtatuetur in eo qui abſens procurator [a] conſtitutus præſentatũ ſibi mãdatum ſuſcipere nolle dixerit. Is enim refutatione huiuſmodi nequaquam [b] obſtante, quandiu [c] cõſtituens in eadem voluntate perſtiterit, ad libitum [d] mãdatũ acceptare poterit.

Receptio inſtrumenti, & cautio domini operantur, quibus procurator non poſſit renuntiare mandato, ſed teneatur defendere.h.d.

At literis [e], vel inſtrumẽto, quibus te aliquis in cauſis ſuis procuratorem conſtituens pro te debito modo [f] cauit [g], ſimpliciter nulla facta proteſtatione [h], à te ſcienter [i] receptis [k], non potes poſteà recuſare illius defenſionem, imò cogi [l] poteris

probatur retro nihil actum eſſe. vt puta ſi lata ſit ſententia à iudice non ſuo.xj.q.j.c.j.& c.pen.l.ſi C. ſi à non compe.iudi.c.ad probandum.de re iud.ca. exceptionem.de excep.& not.in c.in noſtra.eo.

a Procurator. Tam ad iudicia quàm ad negotia. nec enim in c.licet. eod.in vj. vnde ſumitur, diſtinguitur, & eſt vtrobique eadem ratio, vt ibi no.

b Nequaquã. Obſtante. Et ſic nota ſpeciale cõtra regulam quod ſemel placuit.de reg.iu.in vj.

c Quandiu. Si ergo mutaſſet voluntatem vel cauſam agendo, vel aliũ procuratorem dãdo, vel id verbis exprimendo, ſecus eſt: vt not. in c.ſi duo.in princi. cum duobus ſequẽ. eod.in ſexto.

d Ad libitũ. Arg. contra. ff.de ſucceſſ. edict.l.j.§.qua ſemel. vbi ſi ille qui eſt primi gradus dixerit ſe nolle acceptare vel ſuccedere, ſtatim ius deuoluitur ad eum qui eſt ſecũdi gradus. Sol.ibi erat ad quẽ ex renuntiatione ius deuoluebatur, hic ad nullũ alium quã ad procuratorẽ conſtituentem. Vnde ſatis dici poteſt quòd de quadã perſeuerãtia voluntatis & æquitate ille vel nõ deſinit eſſe procurator, vel deſinit: vt tenet Io.Mon. iure permittente reaſſumere poteſt, & fortè ita ſtatuiũ fuit ne cõtingat ob procuratoris defectũ negotia protelari. Sed per hãc literã quãdiu & ca. quæ ſumitur ex c.licet.eod.in vj.ſi principalis diceret, cõſtituo talem, qui ſi renuerit talẽ cõſtituo, non haberet locum quod hic dicitur.& in ca.licet. eo.in vj.& eſt hic arg.quòd ſi electus præſentata ſibi electione intra tempus de quo in c.quã ſit.de elect.in vj.electoribus adhuc in eadem voluntate manentibus, & lapſo tẽpore poterit cõſentire, nec id mirũ cum à principio renuẽtes quaſi inuiti trahantur.viij.q.j.c.qui Epiſcopatũ.& c.in ſcripturis. Idẽ in delegato, & multo fortius cum ipſius officium ſit neceſſariũ c.ſciſcitatus.de reſc.l.legatus. ff.de of.præſid.l.legatus.l.pen.§.qui autem. ff.de excuſ.mun.not.in d.c.licet.

e Literis. Per quas etiam conſtituitur procurator.l.j.ff eo.& ca.ſopite.de cenſib. & eſt caſus quo literæ & ſigillum priuati facit fidem.habetur de hoc in l.ſi procuratorem.ff.eod.

f Debito modo. Secus ſi vitioſè cautũ eſt. l.quoties.ff.qui ſat.cog.fac.quæ tradũtur in c.ſi.de dila.

g Cauit. Scilicet de iudicato ſoluendo, loquitur enim hic de procuratore rei, vt deſignatur per verbum defenſionem, ad idem. ff.eo.l.filius.§.ſin. & not.in Cle.j. vnde ſumitur.

h Proteſtatione. Poteſt intelligi & de generali & ſpeciali, de prima, puta, quia proteſtatur, quòd recipiendo inſtrumentum procuratorium vel literas non intendit ſe obligare, ſed velle deliberare.ſa.de reſt.ſpol.ca.olim. iij. de ſecunda., vt quia de certa clauſula incluſa in procuratorio proteſtatur, ꝙ illã vel illius mãdatum ſuſcipere nõ intendit, & ſic proteſtatio iuuat: quia nec primo nec ſecũdo caſu eſt contraria facto. Bene enim ſe compatiuntur inſtrumentum recipere & deliberare velle. item recipere & acceptare mãdatum in quibuſdã & in aliis nõ, vbi verò ꝓteſtatio & factũ ſe non cõpatiuntur proteſtatio non iuuat, habetur, in ca.cum M.de conſti.

i Scienter. Secus ſi ignoraret quid contineretur in inſtrumento vel literis, nec enim ignorans vel errans conſentit.diſt.xxxviij.c.quãuis.ca ſi de beneficio.de præb.in vj.l.ſi per errorem. ff.de iuriſd. om.iud.ſicut nec contemnit. c.Apoſtolicæ. de excep.c.ſi verò aliquis.c.ij.de conſtit. in vj.Requiritur etiã quòd ſponte receperit: quia officium eſt voluntarium.l.inuitus.C.eo.& not. in Cle.j.eod.

k Receptis. Etiam ſi prius recuſaſſet & re integra pœnituit & recipit. ca.licet. eod.in vj.& ſupra eo.§.non idem, & niſi hoc caſu interueniſſet actus receptionis literarum, tacens fuiſſet habitus pro contradicente.quod bene declarat Ab.poſt alios. in c.non iniuſtè.ſuper Gloſ.ij.eo.poſt hanc autem receptionem, competit huic exercitium officij: ſicut & de iudice dicitur.c.ſuper eo.ij.ext.de appel. fac.c.is qui.eo.in vj.& iiij.q.v.c.vni.& quod not.de cle.excom.mini.c.pen.

l Cogi. Præcisè, licet enim regulariter procurator non cogatur præcisè dominum defendere, & ſi ſatiſdedit de iudicato ſoluendo, & de domino defendendo.l.murus.§.ſi.ff. eo.cum l.ſeq.ſed ſatis eſt ſtipulationem cõmitti ff.eo.l.non cogendũ, & eum teneri domino ad intereſſe. inſtit.mand.§. mandatum.In caſibus tamen cogitur, ſcilicet cum dominus ſatiſdedit pro procuratore præſente, & non contradicente ff.eo.l.filius.§.ſi.& hoc ne fallat fidem domino & aduerſario, & idem ſi pro abſente & poſtea procurator expreſsè vel tacitè ratum habet. l.ſi defunctus. j.Reſpon. ff.eod. vt in Clem.j.eod.& hic eſt & alius caſus, ſcilicet quando agit.cogitur enim defendere aliàs denegatur

illum defendere in omnibus[a] causis, & negotiis, ad quæ prædicta instrumenta, seu literæ se extendunt, cum per hoc[b] ad omnia tuum præstitisse videaris assensum[c].

Morte constituentis expirat mandatum interdum etiam re non integra. h.d.

Morte[d] quoque cōstituētis desinit quis esse procurator, quod interdum obtinet etiam re non integra. Nam si prælatus vel Rector te pro beneficio suo, vel Ecclesia[e] procuratorem constituat, & tu viuente illo litem contestatus fueris, aut negotiū aliter attigeris, post mortem tamen illius, etiã quo ad cepta, procurator esse desinis[f].

DE PACTIS & transactionibus[g].

Metu iudiciorum interdum deuenitur ad pacta, ad transactiones, & ad compromissa. h.d.

Consequēs[h] nunc est vt videam' de serie, & actis ipsorum iudiciorū. Sed[i] quia interdum accidit, vt iudiciorū metu litigaturi ad pacta & transactiones veniant, aut ad arbitros declinent, ideo prius paucis de his dispiciamus.

Pacta sunt seruanda, & per ea etiam indultis Apostolicis derogari potest. h.d.

actio. l. mutus. §. fi. Alius casus est in actione peritura: vt cogatur saltem litem contestari. ff. eo. l. sed etiã. & d. §. fi. Et per hoc soluitur quod obiici posset procuratorem etiam post susceptum mandatū re integra pœnitere prius quàm intersit aduersarij. §. mandatum. instit. mand. quia illud verum in procuratore pro quo constituens non cauit: secus in illo pro quo cauit & ita loquitur hic & in Cle. j. eod. vnde sumitur. Sed hoc intellige nisi iusta causa procuratorem excusaret d. §. fin. cum l. seq. nam in casibus in dictis iuribus enumeratis, & dominus eum reuocaret, etiam post litem contestatam. ca. ij. eo. in vj.

a In omnibus. Tacita ergo acceptatio vniuersalis est ad omnia, etiam futura si sint inclusa, quod esse potest: vt in cap. iniustè. eod.

b Per hoc. Id est, per receptionem literarum & procuratorij.

c Assensu. Clem. j. eod. vbi de hoc habetur.

d Morte. l. inter causas. in princip. ff. mand. & de hoc per Hosti. in summa eod. §. & qualiter mandatum finiatur. Sed nunquid quando procurator per mortem constituētis desinit esse procurator, sit necessarium quòd iudex & aduersarius certioretur, quemadmodum in terminis. §. ad hæc etiam. supra eod. aliàs valeat iudicium? Respon. Bartol. in l. si procuratorem. ff. eod. videtur concludere quòd hæc certioratio non sit necessaria, & quòd iudicium etiam sine ea erit nullum, & placet etiam Abb. in capit. mandato. eo. per l. pen. ff. quæ sent. sin. appe. re. quod limita singulariter in casu. l. si defunctus. ff. eod.

e Ecclesia. Secus si pro causa sua propria & priuata: quia tunc mandatum finiretur morte re integra: secus non integra. l. si defunctus. ff. eod. l. inter causas. ff. mand. §. item si adhuc. instit. mand. & concor. Cle. fi. eo. vnde sumitur.

f Desinis. Contrarium videbatur dicendum secundum Innoc. quia cum Ecclesia non moriatur. xij. quæst. ij. cap. liberti. cap. si gratiosè. de rescrip. in vj. & procurator sit datus ab eo qui potest, scilicet à prælato, etiam sine consen. cap. c. edoceri. de rescr. nihil videbatur esse quòd eum prohiberet agere causam sibi commissam etiam si res esset integra: vt not. in Clemen. fin. eod. Sed contrarium fuit decisum, cum sede vacante nihil debeat innouari. cap. j. & ca. fi. ne sed. vacan. qui loquitur etiam lite cōtestata. Imo Host. mirabatur de hoc fuisse dubitatum, vt refertur in d. Clem. fin. dic vt ibi. & per Doct. præcipuè Archid. in capit. si duo. in vj.

DE PACTIS & transactionibus g.

Et transactionib'. Copula hic ponitur inter genus & speciē. Pactū enim nomen est generale, compræhendens in se omnem conuentionem & generaliter sumptum diffinitur: vt in l. j. ff. eo. & in cap. pactum. de verb. signific. Vnde omnis cōtractus potest generaliter cōtineri nomine pacti: sed vbi pactum assumit sibi specificum nomen non denominatur à suo genere, sed à specie tanquã à digniori. l. iurisgentiū. ff. eo. Vbi vero conuentio non potest habere nomen specificum, cum plura sint negotia quàm vocabula. l. natura. ff. de præsc. verb. stat. in nomine sui generis, & est quãdoque nudum quandoq; vestitū. de quo traduntur exempla per Doct. in l. iurisgentium. §. igitur nuda ff. eo. & in Rub. ff. de verb. oblig. & in c. j. eo. Transactio est species pacti, & diffinitur vt in l. j. ff de transf. quæ declaratur vt per Ab. in Rubr. eod. Imo etiam arbitria siue compromissa quandoque dicuntur pacta siue transactiones, vt habetur in cap. Quintauallis. de iureiur. & in Aut. si verò contigerit. C. de iudi. Vnde autem dicatur pactum vel transactio, per Abb. in Rub. eo.

h Consequens. Quasi dicat, viso per quos exerceantur iudicia, videndum est de actis ipsorum judiciorum, & sic seruatur in parte quod dicitur in l. si quæramus. ff. de testam. quidquid. not. supra tit. proxi. in princ.

i Sed quia Continuatio.

Et quidem pacta inter quoscunque quacunque de re [a] inita, regulariter suam habere debent firmitatem [b]: neq; enim quisquam (vt diuinũ monet oraculũ [c]) ea quæ de labiis suis procedunt [d], irrita facere debet. Quod quidem vsque adeo obtinet, vt Apostolicis etiã indultis pactum deroget [e]. Inde cum monasterio [f] ab Apostolica sede libera [g] sepultura concessa esset, pactúmque esset cũ Rectore [h] parochialis Ecclesiæ, ne parochiani ipsius ad sepultutam reciperentur. Responsum est in dicto monasterio sepeliri eligentes obstãte conuentione [i], voti sui fieri nõ posse compotes [k].

Pactum per quod filia dotata renuntiat hereditati paternæ iuramento vallatum tenet. h.d.

Eodem etiam spectat quòd pactũ à filia dum nuptui traditur [l], cum patre [m] factum vt dote contenta, ad bona paterna nullum habeat regressum, si iuramento [n] vallatum sit (licet lege [o] ciuili

a Quacunque de re. Ista generalitas varié restringitur: vt not. in c. j. eod. & infra eo. §. pen. fac. l. vt gradatim. ff. de mu. & hon.

b Firmitatem. Non tamen promittẽs potest cogi de eo quod promisit facere scripturam. c. legebatur. & ibi not. Ab. de maio. & obe. Sed an tantam firmitatẽ habebunt, vt ex eis etiam actio oriatur, & de iure ciuili expeditum est quòd non. l. iurisgentium. §. igitur nuda. ff. eo. exceptis casibus no. in l. legitima. ff. eod. tit. de quibus per Legistas in Rubr. ff. de verb. oblig. Canonistæ tamen in c. j. eo. & in c. quæ in Ecclesiarũ. de constit. cõtrarium tenent, scilicet quòd pactum nudum actionẽ pariat, licet quidam dicant ius canonicum non distare à ciuili: vt Saly. in l legem. C. de pact. Ang. in §. in personam. instit. de actio. & quidam alij in Rub. ff. de verb. oblig.

c Oraculum. Psalmus, in quo dicitur quæ procedunt ex labiis meis non faciam irrita.

d Procedunt. Ex hac generalitate inferunt quidam quòd quidquid sit de iure ciuili, de iure canonico etiam ex simplici pollicitatione quæ est solius offerentis promissio oritur naturalis obligatio, imo & actio. pro qua opi. fac. cap. iuramenti. xxij. quæst. v. & licet com. opi. sit in contrariũ, contra eam tamen egregiè pugnat eximius doctor & præceptor meus Guil. pont. Perus. in Rubr. ff. de verb. oblig. vbi videndum.

e Deroget. Quod intellige non solum de pacto quod subsequitur priuilegium. cap. cum olim. de præscri. sed etiam de pacto antecedenti, si indulto de pacto non fiat mentio. c. ex multiplici. de deci. fac Cle. dudum. circa fin. de sepult. & not. in cap. j. eod. in vj. vnde sumitur. idem si simus in dubio. Perus. in d. cap. j.

f Monasterio. Idem de alia Ecclesia seculari vel parochiali: vt per Perus. in c. j. eo. in vj. post Inno.

g Libera. Hinc dubitatio, ex quo enim Ecclesia habet potestatem liberam sepeliendi, videbatur quòd omnes possent sepeliri, quod non est verum: nam nec eos posset sepelire quibus est sepultura interdicta, de quibus in c. ex parte. de sepul. & supra eod. tit. §. non tamen omnes. Sicut & ille qui habet liberã administrationem non habet potestatem donandi. cap. de offi. vica. in vj. fa. l. si quando. C. de inoffi. testam. operatur tamen liberæ sepulturæ ius vt Ecclesiis habentibus talem potestatem & priuilegium competat ius sepeliendi, vbi aliàs non haberet: vt per Perusi. in ca. j. eod. in vj.

h Cum Rectore. Quod pactum erit perpetuum nec expirabit rectore mortuo: vt per Perusi. in c. j. eod. in vj. post alios.

i Cõuentione. Possunt ergo religiosi renuntiare proprio priuilegio. fac. cap. si de terra. & ca. accedentibus. de priuil. secus si concerneret fauorem Papæ, iusta not. in ca. cum tempore. de arbit.

k Compotes. Sed cõtra, quia pactum inter Ecclesias non debet nocere aliis non paciscentibus. c. veniens. de transact. l. si vnus. §. ante omnia. ff. de pact. Sol. secundum Perusi. in cap. j. eod. in vj. quòd recipere ad sepulturam est in potestate Ecclesiæ recipientis, si non sit Ecclesia parochialis in qua procederet contrarium: quia ipsa non posset præiudicare parochianis suis. sed aliæ Ecclesiæ bene possunt præiudicare, cum non teneantur quẽquam inuitè recipere, imo verè non dicerentur eligentibus præiudicare, cum nullum habeant ius in eis inuitis.

l Traditur. Idem si iam tradita esset, vel si esset renuntiatum anteaquam traderetur: quia respectus iuramenti militat omni tempore: vt per Io. And. & Perusi. in ca. ij. eod. in vj. vnde sumitur. Et hæc materia ventilatur quotidie inter consulentes. Sed quid si renuntiet adhibito iuramento ea quæ est ingressura monasterium, dic quòd non valet nisi fiat de licentia Episcopi, vel eius vicarij intra duos menses proximos ante professionem: vt per Concil. Tridentin. Sessione xxv. sub Rubric. de regularibus & monialibus. capit. xvj.

m Cum patre. Idem si cum fratre vel aliis consanguineis propter identitatem rationis, vt latè per Doct. in c. ij. eo. in vj.

n Iuramento. Non extorto vi vel dolo. c. ij. eo. in vj. vbi latè quando dicatur vis vel dolus interuenisse. Et not. quod ratione iuramenti Papa statuit etiam inter laicos, de quo in ca. fi. de for. compe. in vj. & in §. laicus. supra de iud.

o Lege ciuili. L. pactum quod dotali. C. de pact. & l. pactum quod dotali. C. de collat.

improbetur) ſeruari [a] debet:cum tale pactum non vergat in æternæ ſalutis diſpendium [b].

Pactum quod tendit ad periculum animæ non ligat h.d.

Quod ſi ſeruatũ in animæ tendat detrimẽtum, quia fortè ſit pactum de re turpi, veluti quòd poſt mortem Titij clerici, Seius in beneficio ſuccedat [c], vel aliter de iure, vel de facto ſit impoſſibile [d] nullam inducet oblgationem [e].

Tranſactiones quæ non ſunt iuri contrariæ ſeruari debent, & partium iuribus derogant. hoc dicit.

Tranſactiones quoque ſimilem iuris firmitatem obtinent [f], vſque adeò, vt iuribus omnibus, quæ partibus aut obtentu prȩſcriptionis, aut priuilegij, ſeu quocunque modo ſuffragari poterant, vires adimant [g]. Sed & hoc de illis trãſactionibus intelligere nos oportet, quæ non ſunt iuri contrariæ. Alioqui ſi aut ſuper re ſacra [h], & litigioſa, aut in cauſa matrimonij [i] interpoſitæ ſint, nullum robur obtinẽt.

DE ARBITRIS.

Qui ſint propriè Arbitri. hoc dicit.

ARbitri dicuntur propriè qui nullã poteſtatem [k] habentes, conſenſu litigantium in iudices eliguntur, in quos compromittitur, vt eorum ſententiæ ſtetur.

Tàm in iudicem ordinarium, quàm delegatum poteſt compromitti. hoc dicit.

Sed etſi qui legitimam in partes poteſtatem habeant, ab eiſdem tamen in arbitros eligi [l] poterunt. Quod non ſolum de eis intelligendum eſt, qui or-

a Seruari. Fac. Aut. ſacramẽta puberum. C. ſi aduer. vend. & c. cum contingat. de iureiu. in antiq. & c. licet. eod. tit. in vj. & c. ij. eo. tit. & lib. & poſſunt iudices ſeculares compelli per cenſuram Eccleſiaſticam ad ſeruandum hoc ius canonicum: vt not. in d. ca. ij.

b Diſpendiũ. Quo caſu non eſſet ſeruandum. xxij. q. iiij. per tot. & no ex hoc verbo quòd non ſolum non eſt ſeruandũ iuramentũ quãdo vergit in interitum animæ, ſed etiã quando vergit in damnum etiã modicum. Vnde iurans facere illud quod eſt peccatum veniale non obligatur tali iuramento: vt per Archid. Ioan. And. & Peruſi. in ca. ij. eo. in vj. vnde ſumitur.

c Succedat. Fac. ca. accepimus. & ca. fin. eo. hoc enim nemo poteſt facere ſine authoritate Papæ, ſed cũ authoritate Papæ bene poterit hoc fieri. c. petiſti. vij. q. j. & per Abb. in d. c. accepimus. Sed an Papa poſſit in vita ſibi eligere ſucceſſorẽ? Reſpon. negatiuè ſecũdum com. opi. vt per Abb. in d. ca. accepimus, & per Fel. in c. j. de conſuet. Ratio: quia hȩc electio porrigeretur ad tẽpus in quo quis non eſt futurus Papa, meritò. l. quod ſpõſæ. C. de do. prop. nupt. c. vxore. & quod ibi Ab. de ſepult.

d Impoſſibile. Not. impoſſibilitatem iuris, & impoſſibilitatem facti æquiparari, fac. l. filius. ff. de condi. inſtit. & l. nepos. ff. de verb. ſignif. & c. faciat homo. xxij q. ij.

e Obligationem. Fac. not. in c. j. & ca. fin. eod. vbi Abb. reducit totam materiam ad quatuor regulas, dic vt per eum. fac. l. generaliter. ff. de verb. oblig. & l. ſi remunerandi §. rei turpis. ff. mandati.

f Obtinent. Intellige quando altera pars tranſlationem impleret: aliàs tranſigens poſſet vti iure ſuo. l. cum proponas. C. de tranſact.

g Adimant. Concord ca. j. de tranſact. ergo licet poſteà reperiantur inſtrumenta non tamen lis inſtaurabitur. l. ſub prætextu. C. de tranſact. ca. inter monaſterium. de re iud. cum ca. ſequen. circa hoc tamen conſueuit diſtingui vtrum petitio ſuper qua tranſigitur ſit ſpecialis vel generalis, addunt aliqui vel indefinita: vt per Legiſtas. in d. l. ſub prætextu. & per Cano. in dict. cap. j.

h Sacra. cap. conſtitutus. capit. ſuper. eod. & ca. prætereà. eod. poſſunt tamen litigantes inter ſe gratis & amicabiliter cõponere, traditur in dict. capit. ſuper. eod. vbi per Abb. quòd aliud eſt trãſactio, aliud amicabilis compoſitio, de quo per eundem in cap. ſi quando. de offic. delega. & per eundem in cap. j. de colluſ. deteg.

i Matrimonij. Fac. capit. fin. de tranſac. quos enim Deus coniunxit homo nõ ſeparet. xxxiij. q. ij. capit. quos Deus. ca. inter corporalia. de tranſlat. poſſet ergo fieri tranſactio, & compoſitio etiam ſuper matrimonio, quando non tenderet ad diſſolutionem: quia ceſſat tunc ratio prohibitiua, & ita tenetur communiter in d. capit. fina.

DE ARBITRIS.

k NVllam poteſtatem. Scilicet à lege. fac. ca. à iudicibus ij. quæſt. vij. vnde ſumitur. reiecta tamen illa diſtinctione arbitrorum ordinariorum & arbitrariorum: quæ nec eſt neceſſaria nec recepta: vt ibi per Glo. & Doct. Sed contra. infra eod. §. proxi. vbi & à lege habent poteſtatem. Sol. quia nec tunc habent aliquam poteſtatem à lege tanquàm arbitri, ſed ſolum tanquàm iudices.

l Eligi. Forte cũ poteſtate & facultate ꝙ procedant vt arbitri, vel arbitratores, & vt iudices, prout ſibi videbitur, iuſta ea quæ traduntur latiſſimè per Io. Bap, Peraſ. in tractatu de arbitris libro xij.

Delegatam.

dinariam exercent iurisdictionem, verùm etiam de his qui delegatam [a] tantum obtinent.

Ponit personas in quas non potest compromitti. h.d.

Sed neque serui [b], nec (qui seruis similes sunt) monachi [c] & regulares arbitrium in se recipere possunt. Ad hos enim quies, oratio, & manuũ labor, non autem causarum spectar cognitio [d]. Hæretici quoque apostatæ, schismatici, infideles, & excommunicationis vinculo ob delictum proprium innodati, arbitrorum in se officium assumere non poterunt [e].

In laicum de re spirituali nõ potest compromitti, nisi sit clerico adiunctus, vel in eum sit compromissum authoritate Apostolica. hoc dicit.

Sed nec in eum, cuius licet ex delicto aliquo non sit læsa existimatio, laicus tamen est: de re spirituali compromissum fieri potest [f]. Si tamen is aut clerico sit adiunctus, aut Apostolica authoritate compromissum susceperit, arbitri partes exequi minimè prohibebitur [g].

In fœminas non potest compromitti, nisi id permittat regionis consuetudo, & ordinus. Qui non prohibetur potest recipere compromissum. h.d.

Fœminæ quoque licet illæ summæ opinionis existant, ab omni iudiciali [h] examine, vsque adeò sunt separandæ [i], vt ex illarum sententiis nulla pœna aduersus illius contemptores, nullaq́; pacti exceptio oriatur, nisi regionis probata consuetudo [k] talium munerum, participes il-

a Delegatam. cap. cum olim. & cap. innotuit. eod. cap. nisi. de præben. cap. literas. de præsumpt.

b Serui. l. Pedius. §. j. ff. eod. liber tamen postea factus posset pronunciare ex nouo consensu partium. l. sed & si seruum. in princ. ff. eod.

c Monachi. capit. monachi. & cap. de præsentium. xvj. q. j.

d Cognitio. ca. de præsentium. xvi. q. j.

e Poterunt. Nota quid de excommunicato apostata & aliis de quibus hic, non sunt de omnibus in terminis & expressè iura loquentia, sed ex mente iurium fere indubitata communiter opinamur nõ posse hos arbitros fieri, vt apparet ex his quæ differentè & eleganter tradit Perus. in tractatu de arbitris. lib. 4. cap. vj. & cap. ix. indigeret forte hoc Pontificali decisione.

f Fieri potest. cap. cum contingit. eod. sicut nec iudicare potest, ca. ij. de iud. nec etiam potest esse delegatus nisi iussu Papæ, habetur in d. c. ij. Sed nec per viam reconuentionis potest cognoscere super spiritualibus, habetur in cap. j. de mut. peti. imo nec vt arbitrator & amicabilis compositor. secundum Abb. in d. capit. cum contingit. vbi an possit cognoscere de causa vsurarum.

g Prohibetur. cap. per tuas. eod. Nota ergo duos casus in quibus potest laicus cognoscere de re spirituali, & amplia primum casum vt procedat etiam quòd plures sint laici quàm clerici. d. cap. per tuas. vbi Abb. fac. cap. quod in dubiis. de consecr. eccles. vel alt. & cap. sacris. de sepult. traditur per recentiores in cap. ij. de iudi. & in l. imperium. ff. de iurisd. omn. iud. Sed contra videtur quòd per ministerium clericorum laicus actuum spiritualium capax fieri non possit, cap. Messana. & cap. sacrosancta. de elect. & per Ioan. And. in d. c. per tuas, & in cap. nobis. de iure patro. Sol. arbitrium de re spirituali non est actus spiritualis: vt per Abb. in cap. contingit. & cap. per tuas. eo. & eius laicus non est verè incapax, sed prohibetur solum ratione honestatis: honestas autem satis seruatur ex mixtura clerici. Sed adhuc contra de l. Pedius. ff. eod. Sol. seruus est merè incapax vnde non fit capax ex mixtura habili, sed in terminis nostris laicus non est incapax, sed solum ratione honestatis est prohibitus super tali re arbitrari, Abb. in d. cap. per tuas.

h Iudiciali. Cum igitur arbitria sint redacta ad instar iudiciorum. l. j. ff. eo. merito nec arbitriũ poterunt suscipere. fac. l. fi. C. eo. secus ergo esset si fieret compromissum in mulierem tanquam in cõmunem amicam & amicabilem compositricem. posset enim tale compromissum mulier acceptare: q̃a coram procuratore non est iudiciũ, sed extraiudicialiter proceditur: vt in capit. Quintauallis. de iureiur. & cap. dilecti. à contrario sensu, eo. sumitur.

i Separandæ. cap. dilecti. eo. ca. mulierem. xxxiij. q. v. pro Legistas in l. j. ff. de legib. & in l. fœminæ. ff. de re iud. & in l. j. C. de muli. in quo lo. mu. sex. congru. & c. lib. x. Sed nũquid saltem cum iuramento possit compromitti? Respond. non, vt per Abbat. post Specul. in dict. cap. dilecti. vbi etiam reddit rationem.

k Consuetudo. Consuetudo ergo potest dare iurisdictionem mulieri. Ex quo infertur quòd mulier prohibetur iudicare nõ ratione incapacitatis: quia tunc consuetudo non posset eas habilitare: arg. cap. quanto. de fo. compet. & cap. causam. de præscript. sed ratione honestatis. fac. no. in cap. sciscitatus. de rescript. Sed tunc contra, consuetudo non debet valere contra honestatem, cap. cum decorem. & cap. cum ab omni. de vi. & honest. cle. Respon. id admittitur in mulieribus solum præcellentibus habentibus dignitatem, sicut videmus de Abbatissa, quæ ratione dignitatis habet iurisdictionem, cap. dilecta. de excess. prælat. Et quod hic dicitur de consuetudine intellige de mulieribus præcellentibus nuptis principibus viris, ita quòd principatus pertineat ad virum: nam si mulier haberet principatum proprio

las redderet. Cæteri verò quos neque sacrorum canonum, nec seculariũ legum statuta specialiter arcent, omnes ad tractanda arbitria admittendi [a] erunt.

Reperiuntur quidam qui non possunt compromittere. h.d.

Sicuti autem ij quos supra recensuimus arbitria exercere prohibentur, ita etiam illorum [b] quidam compromittere non permittũtur, qui tàm ex libris Pontificij, quàm Cęsarei Iuris commodius cognosci poterunt.

Ponit causas super quibus nõ potest compromitti. Et quòd super matrimonio spirituali potest compromitti, secus super carnali. hoc dicit.

Pleræque etiam causæ arbitrorũ notionem effugiunt, nam liberales [c], matrimoniorum [d], filiationum [e], monachationum [f], conuersionũ, in integrum restitutionum [g]: item criminales [h] & quæ maiores iudices exigunt, per arbitros cognosci non possunt.

Super matrimonio spirituali potest compromitti non super carnali. h.d.

Quòd autẽ diximus de matrimoniis cõpromitti non posse, de carnalibus intelligendum est: nam quòd de spirituali matrimonio compromitti possit (secundũ ea quæ supra diximus [i]) nulla est dubitatio.

Arbiter super pluribus si super vno tantum pronunciet non expirat compromissum, nisi habuerit à partibus facultatem ita pronunciandi. h.d.

Finiuntur [k] autem arbitria pluribus modis, vtputa sententiæ prolatione, & tẽporis lapsu, sententiæ prolatione finiuntur arbitria, cum de omnibus, de quibus cõpromissum fuerit, arbiter pronunciauit. Nam si de quibusdam tantum sententiam tulerit, nisi talem pronunciandi potestatem à partibus habuerit, compromissum non expirat [l].

Termini lapsu compromissum expirat. h.d.

Lapsu temporis expirat arbitrium, cum terminus cõpromisso comprehensus re infecta labitur [m].

iure, tunc non indigeret consuetudine, sed esset iure communi munita: vt per Abbat. post Innocen. in cap. dilecti. eod.

a Admittendi erunt. Est ergo edictum de arbitris prohibitorium certarum personarum, vnde omnes admittuntur qui nõ sunt expressè prohibiti, vt hic. facit l. iij. §. tam etsi. & l. Pedius. cum l. seq. ff. eo. l. j. ff. de testa. l. cum prætor. ff. de iudi. ca. inter corporalia de translat. prælat.

b Illorum quidam. Vt est seruus. l. non distinguemus. §. seruus. ff. eod. l. iij. §. si seruus. ff. de pecu. facit l. seruus. C. de iud. Item monachi & etiam alij clerici. xvj. quæst. j. cap. monachi. & cap. de præsentium. quod tamen intellige secundum ea quæ latissimè traduntur tam per Abbat. in cap. per tuas. eo. Item excommunicati secundum Ioan. And. & Specul. fac. cap. dilecti. de except. Item hæretici, & pro plenissima informatione personarum quæ compromittere non possunt, vidẽdus est Perusin. in suo luculento tractatu de arbitris in ij. libr. per totum.

c Liberales. l. non distinguemus. §. de liberali. eo. l. ij. C. de pedan. iudi. cap. pen. eo. secundum vnam lecturam, & hoc intellige principaliter. Nam si coram arbitro compromitteretur de aliqua causa compromittibili, si incidenter esset necesse cognoscere super libertate, posset tunc cognoscere: vt not. in d. §. de liberali. pro quo. l. cum proponas. secundum vnam lect. C. de reb. cred. facit secundum quosdam. l. quoties. C. de iudic. & l. ij. C. de ordin. cognit.

d Matrimoniorum. cap. causa. in fin. de restit. in integr. tamen secundum aliquos posset arbiter cognoscere de tali causa incidenter, & de materia huius §. latissimè per Perusi. in tract. de arbitris lib. iij. per totum.

e Filiationum. Fac. l. abdicatio. C. de patr. potest.

f Monachationum. Per Doctor. in l. non distinguemus. §. de liberali. ff. eo. & per Perusi. in suo tractatu de arbitris. libr. iij. capitulo iij.

g Restitutionum. l. fin. C. vbi & apud quem. cap. causa. in princ. de restit. in integr. poterit tamen secundum quosdam, & de hoc incidenter cognoscere. Abb. in d. cap. causa. in princip. versicu. secundò nota.

h Criminales. cap. causa. in fin. de resti. in integr. l. non distinguemus. §. Iulianus. ff. eod.

i Supra diximus. §. per compromissum. de elect. & cap. quia propter. eo. tit.

k Finiũtur. De materia huius. §. latissimè per Perusi. in tractat. de arbi. lib. xiij. per totum.

l Nõ expirat. Ideoq; sententiam super vna tantum causa latam mutare poterit. l. quid tamen. ff. eod. Sed an idem sit de iudice ordinario qui de pluribꝰ simul quæstionibus fuerit aditus? Respon. nõ: quia licet arbiter fines compromissi excedere non debeat. l. non distinguemus. §. fin. cum l. seq. ff. eo. iudicium tamen redditur in inuitum. l. inter stipulantem. §. Stichum. ff. de verbor. obligat. & ideò in quibusdam lata sententia tenet, licet de aliis nihil dicat. l. fin autem. §. fin. ff. de nego. gest. & not. in d. l. quid tamen.

m Labitur. Possent tamen partes terminum prorogare, licet arbiter non cogatur in se compromissum assumere, quando per eum non stetit quo minus pro

Morte tàm arbitrorũ, quàm compromittentium expirat compromissum, nisi specialiter sit dictum de hæredibus compromittentium. h.d.

Mortis quoque interuentu compromissa irritantur tàm arbitrorum [a] quàm etiam litigatorum [b]. Compromissum [c] enim in compromittentis hæredes non extenditur [d] nisi de his quoque specialiter caueatur [e]. Sunt & alij modi quibus compromissa finiuntur, quos tamen vt ad cœptum iudiciarij ordinis propositum festinemus ex aliis iuris libris cognoscendos relinquimus [f].

DE IN IUS vocando.

Iudex debet habere notarium, vel duos viros idoneos, qui scribant acta iudicij. h.d.

nus pronunciaret in primo termino. l. si cum dies. ff. eodem.

a Arbitrorum. Et si fuerit in plures arbitros compromissum, etiam morte vnius tãtum, expirat compromissum. cap. vno delegatorum, vbi etiam not. de offic. deleg. sicut & in iudicibus delegatis accidit, nisi expressè cautum fuisset quòd non deberet expirare. Quid autem sit in iudicibus ordinariis & aliis officialibus, habetur per Doctor. in cap. prudentiam. de offic. deleg. Et quod dicitur de morte extende etiam ad diuturnam absentiam: quia diu absente arbitro vel expirat cõpromissum, vel certè illo non obstante potest pars recurrere ad iudicem ordinarium. Abb. in capit. præsentata. versicu. not. ibi per duodecim, & per eundem. in cap. fin. eod.

b Litigatorum. Etiam alterius tantum. capit. ex parte. eod. Sed nunquid erit idem si moriatur prælatus qui compromisit super rebus ecclesiæ suæ, vt expiret compromissum morte prælati? Respondeo distinguendo vt per Abbatem in capitul. fin. eodem.

c Compromissum. Sed an quod dicitur hic de ipso compromisso obtineat etiam in actis gestis coram arbitro, scilicet vt eorum virtus expiret vnà cum compromisso? Respondeo quædam sunt acta litis, vt citatio, litis contestatio, satisdatio, & similia, & ista pereunt vnà cum compromisso, sicut quando perit instantia iudicij: vt plenè per Innoc. Abb. & cæteros in cap. causam quæ. de testi. Quædam sunt acta causæ, puta attestationes, partium confessiones, & similia concernentia merita causæ, & ista non expirant, etiam quòd expiret compromissum non solum morte verum etiam alio quocunque modo. l. penult. C. eod. vbi Doctor. Canonistæ. in cap. fin. eod. De testibus tamen distingue vt habetur in cap. præsentata. de testib. & in l. fin. C. eo ritu. Idem intelligas de effectibus compromissi productis de præterito. nam non extinguuntur. Vnde si fuerit coram arbitris interrupta præscriptio per contestationem litis, vel alio modo legitimo, non expirat ille effectus expirante compromisso, vt per Bald. in d. capit. causam. & per Abbat. in d. cap. fin. eodem.

d Non extenditur. Etiam si ante mortem esset conclusum in causa, & dies præfixus ad sententiam ferendam, cap. ex parte. & ibi Abb. eod. quanquam si esset sententia lata, executio transit in hæredes. l. quamuis. & l. diem proferre. §. fin. ff. eodem. & habetur in d. cap. ex parte. & in cap. fin. eod. & sic hoc casu sententia, & conclusum in causa non æquiparantur, licet aliquando contra, vt per Legistas in l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquir. possess. l. emptore. ff. de actio. empt. Et not. hic casum in quo obligatio contracta cum defuncto nõ transit ad hæredem, regulariter contra, licet de hærede non fuerit facta mentio in contractu. l. veteribus. C. de contra. & com. stipul. de aliis similibus casibus. no. in l. intersgentium. §. pactorum. & in l. qui in futurum. §. j. ff. de pact. Et generaliter, quando pactum factum cum defuncto cohæret personæ defuncti, non transfertur obligatio in hæredem, Legistæ in l. eadem. ff. de verbor. oblig. & in l. si decesserit. ff. qui satisd. cogan. in l. postulante. ff. ad Trebel. Et facit ad quæstionem an si conuenerit vt quis possit personaliter capi si non impleuerit ex parte sua, possit etiam illo mortuo hæres capi? Et ad statutum disponens debitorem posse personaliter capi, de quo remissiuè per Abb. in cap. fi. eod. Sed quæ est ratio quòd compromissum non transit in hæredes? Respond. secundum Abb. in d. cap. fin. quia arbitri plerunque eliguntur ratione confidentiæ & amicitiæ, quæ fortè non erit ita cum hærede meo vt mecum, merito si morior non debet cogi hæres meus stare compromisso, in quo cessat illa ratio cõfidentiæ. Aliam rationem reddebat Hostien. vt per Abbat. in d. cap. fin.

e Caueatur. Sed pone quòd sit cautum, intelligetur ne de vno tantum hærede, an etiam de pluribus? & videtur quòd de vno tantum. l. antiquitas. C. de vsufruct. l. boues. §. hoc sermone. ff. de verbor. significat. Specul. Abb. & communiter contra l. in annalibus. C. de legat. l. fin. C. de hære. instit. facit l. qui per successionem. ff. de re. iur. Non obst. l. antiquitas, quia illud speciale, ne frustra semper apud proprietarium sit ipsa proprietas. Item nunquid quod hic dicitur habeat locum in arbitratoribus & amicabilibus compositoribus? Specul. quòd non, contra Abbas in capitulo final. eodem, & hæc magis placet.

f Relinquimus. De his plenissimè per Perusinum in suo tractatu de arb. libro decimotertio, per totum.

DE IN IUS VOCANDO.

Ergo si partes neque pactionib[a], neque transactionibus, neque compromissis cócordes reddi poterunt, ad iudicem deueniendum erit. Illud autem imprimis prospicere iudicem oportebit, ne scilicet debitæ solennitates in iudicio prætermittantur [a]. Adhibebitq; publicam personam, aut duos [b] viros idoneos, qui vniuersa acta iudicij conscribant, vt Innocentiana [c] constitutione, in generali concilio edita, latius continetur.

Initium iudiciorum est citatio, sine qua omnes actus regulariter sunt nulli, h.d.

Omnium [d] auté iudiciorum instituendorum principium, & fundamentum sunt citationes sine quibus omnia, quæ aduersus absentes in omni negotio, aut loco aguntur, viribus carent [e]. Nam neque naturalis [f], neque ciuilis ratio quenquam indefensum iudicari permittit. Quicunque igitur cum altero iudicio contendere voluerit, ante omnia curare debet aduersarium ità moneri, vt sese coram iudice exhibere teneatur [g].

Ex quatuor capitibus elusoria redditur citatio: & citatus à non suo iudice non tenetur comparere, h.d.

Fit tamen interdum pluribus modis, vt quis vocationi de se factæ parere non compellatur, vtputà [h] ex personæ qualitate, loci conditione, temporis ratione, & forma citationis. Personæ qualitas inefficacé reddit citationem tàm ius dicentis, quàm etiam in ius vocati. Nam si te is in ius vocet, quem tibi iudicem non esse competentem manifestum [i] sit, dubio procul ad comparendum vocatio talis te minimè coarctabit [k].

a Prætermittantur. cap. causam. de iudi. cap. quoniam contra. de probat.

b Duos viros. Videtur ergo quòd tabellio æquiualeat duobus, ex quo loco eius adhibentur duo idonei: aliàs videtur quòd æquiualeat tribus. xvj. q.iij.§.potest. versic. is autem, & sic videtur quòd plus credatur scripturæ tabellionis, quàm scripturæ episcopi, vel alterius iudicis, nisi habeat testium subscriptionem. cap. cum à nobis. de testi. hoc ideò, quia tabellio cum iuratus sit, credendum est instrumento suo. capit. ad audientiam. de præscript. cap. illud. de præsumpt. Sic consuetudo regionis interdum habet quòd credatur instrumento principis, vt in c. cum dilectus. de fi. instrumen. Licet autem circa iudicia credatur scripturę tabellionis, circa contractus tamen ei non creditur, nisi habeat testium subscriptioné.§.sancimus. Auth. de hær. & falc. tutius tamen est quòd & in iudiciis adhibeátur si adhiberi possunt: vt no. in c. quoniam contra. de proba. vnde sumitur.

c Innocentiana. c. quoniam. contra. de probat.

d Omnium, &c. Sic instit. de pœn. tem. litig.§.fin.

e Viribus carent. Facit l. de vnoquoque. ff. de re iudi. Clem. pastoralis. eod. tit. cap. inter quatuor. vbi not. de mai. & obed. cap. caueant. & cap. omnia. iij. quæst. ix. intantum vt sententia lata in fauorem absentis non citati non teneat: vt not. in l. ea quæ. C. quomodo, & quando iudex. Abb. in cap. quoniam contra. de probat. licet videatur contra l. quod fauore. C. de ll. & l. nulla ratio. ff. de ll. non mirum cum sit de iure diuino; vt apparet in princ. libri Gene. in quo habetur quòd Deus noluit Adam condemnare de inobedientia priusquàm illum citasset. Ideò ei nec per Papam derogari potest: & de hoc per Legistas præcipuè recentiores. in l. nec quicquam.§. vbi decretum. ff. de offi. procons. Centum tamen & quindecim casus in quibus non est necessaria citatio colligit. Ant. Nicel. in opere quod inscribitur cócordia Gloss. q.liij. in primo Tomo tractatuum.

f Naturalis. Imo ratio naturalis videtur permittere si sententia lata sit iusta: quia dummodo finem habeamus nó curamus de modo. Solut. hoc verum, quando modus non est de substantia, aliàs quando est de substantia, nó sufficit habere solú effectum. Abb. in ca. vniuersitatis. versic. in gloss. pen. de sent. excom. fac. ca. ecclesia. de cóstit. & vt lit. non contest. per tot.

g Teneatur. Quod tunc erit cum citatio habebit sua requisita, de quibus j. eod. in progressu.

h Vt puta. Nota quatuor capita ex quibus oritur inualiditas citationis.

i Manifestum sit. Hoc ideò dicit: quia aliud esset si dubitaretur, prætoris enim est æstimare an sua sit iurisdictio. l.ij.§. sed & si dubitetur. & l. si quis aliena. cú ibi no. ff. de iud. l. contra. & ibi etiam no. ff. de re iudi. & faciunt ita dita per Canonistas in c. cum ordiné. de rescript. & in c. cum parati. de appel.

k Coarctabit. Et hoc procedit non solum in ordinariis, sed potest procedere etiam in delegatis, puta, si sit commissa causa pluribus sine clausula illa, quòd si non omnes. & pars tantum eorum citet. vt in cap. prudentiam. in princip. & ibi not. cum cap. seq. de offic. deleg. fac. cap. ex literis. eod. titu. & cap. si duobus. de appellat. & habetur per Specul. in titu. de citatione. colum. ij. versic. item quòd est euidens. Sed quid si iudex qui citauit mortuus est, & alius in locum demortui substitutus, vtrum citatus teneatur comparere absque noua citatione?

Qui legitimè citatus mutauit iudicem, non propterea potest declinare iudicem, cum sit præuentus. hoc dicit.

Si tamen contigerit eum qui legitimè [a] citatus fuerit alterius postmodum fieri iurisdictionis, quasi præuentus [b] ius reuocandi forum nõ habebis.

Citatus ad instantiam spoliatoris non tenetur comparare. hoc dicit.

Idem iuris [c] est si iudex quidem tuus sit, ex eo tamen te mãdet vocari, vt in iudicio cum spoliatore tuo stare cõpellaris: nec enim anteà cõparere cogeris, quàm ad omnia canonicè restitutus [d] fueris.

Ex qualitate loci citatio non arctat ad comparendum. h.d.

Locus quoq; ad quẽ vocatus fueris, tunc inualidam reddit citationem, cùm aut incertus [e] est, aut citantis non subest iurisdictioni [f]. Idem etiam dici poterit, si citandus extra iudicis territorium [g] moram trahere comperiatur. Tunc enim ius dicenti impunè nõ paretur [h]. Quemadmodum & si locus citatione designatus pestilens [i] sit, aut aliàs pro citato malè tutus [k].

Diebus feriatis in honorem Dei etiam ex consensu partium non potest procedi. Et angustia temporis ad comparendum dati, viciat citationem. h.d.

Vel contra quid si aliquis citatus est sub nomine dignitatis, & mortuus est, & alius substitutus, an citatio coarctabit substitutum? Respon. vt per Abba. in cap. licet. in fin. de accusat.

a Legitimè. Vt, quia commissa ad petitionem partis: vt cap. proposuisti. vbi Abb. de fo. compe. si iudex procederet ad vtilitatẽ priuatam: aliàs esset nulla, & per consequens nõ perpetuaret iurisdictionem. cap. cum plures. vbi not. de offic. deleg. in vj. nec etiam præuentionem induceret. Ioan. And. & Ab. in d. ca. proposuisti. vbi an talis citatio debeat esse per tria edicta, an per vnicam citationem peremptoriam.

b Præuentus. l. si quis posteà. ff. de iudic. l. cum quædam. ff. de iurisd. om. iudi. patet ergo quòd per solam citationẽ perpetuatur iurisdictio tam ordinarij quàm delegati: vt cap. proposuisti. de fo. compet. vnde sumitur. & cap. gratum. & cap. licet. de offic. deleg. & cap. fin. de offic. leg. fac. cap. vt debitus. de appellat. & cap. capitulum sanctæ Crucis, de rescript. vt citatio præualet impetrationi literarum. qui ergo conuenitur coram iudice competẽti cogitur vsque ad finem persistere etiã si mutauerit forum: quia præuentus fuit.

c Idem iuris. Supra dixit de nullitate, quæ obuenit ex persona iudicis, nunc de ea quæ ex persona rei conuenti.

d Restitutus fueris. cap. j. & cap. prius. iij. quæst. ij. Specul. in titu. de citatione. §. j. & ponitur hic vnum tãtum exemplum de spoliato, sed plura videri possunt. in l. ij. & l. iij. ff. eod. in quibus citatio non valet ex qualitate personæ quæ citatur.

e Incertus est. Tunc enim videtur perinde ac si nullus locus constitutus fuisset. l. de ætate. §. nihil. ff. de interrog. act. & nimia generalitas reprobatur. ca. ex literis. de dolo & contum. Sed hæc citatio ad locum incertum non est ipso iure nulla si non est omnimoda incertitudo, puta, quòd citatus fuerit quis ad villam, & sint plura loca eiusdem nominis, vt in cap. fin. de rescript. quia debet citatus comparere in locum in quo consueuit comparere. l. si locus. ff. de iudic. l. si cum dies. §. si arbiter. ff. de arbit. & habetur. in d. cap. fin. de rescript.

f Iurisdictioni. l. fi. ff. de iurisd. omn. iudic. & cap. cum episcopus. de offic. ordi. in vj. & hoc adaptari potest etiam ad delegatum. cap. statutum. §. in nullo. de rescript. in vj. & in tantum hoc procedit secundum quosdam, vt citatio nec ex partium consensu possit conualescere: vt not. in d. §. in nullo, & de hoc per Specul. in tit. de citat. §. j. versic. item quòd iudex. & ibi etiam per Ioan. And. in apostil. Quod tamen hic dicitur non habet locum in terminis Clemen. j. de for. comp.

g Extra territoriũ. Poterit videri fortè temerè hic istud positum cum si de verbali citatione intelligendum sit, quemadmodum videtur intelligendum, ita videatur dubium vt non defuerint aliqui Legistarum, vt Ang. de Perus. & etiam alij qui dixerint hoc egere decisione Cæsarea, vt per Ias. in l. fin. ff. de iurisd. omn. iudic. sed hoc fortè verum fuerit apud Legistas certè, apud Canonistas videtur clarum per Clem. pastoralis. de re iudi. & quando etiam apud eos id non esset clarum quod hic dicitur esset intelligendum iusta not. per Specul. in tit. de citatio. §. j. versi. septimus. & per Bart. & alios in d. l. fi. vt puta, quando diuersi iudices non subsunt vni domino, sed sunt omnino separati, de quo nemo videtur dubitare.

h Non paretur. Ratio. l. fi. ff. de iurisd. om. iudi.

i Pestilens. Vt not. in cap. communis. dist. xxiij. in versi. morati. & in Clem. quam diu. de appel. & per Specu. in tit. de citatio. § j. versi. item excipitur. Sed quid si in loco pestis redderetur ius, an citatus excusaretur si non compareret? Respon. vt per Bart. in l. de ætate. quam legit cum l. recusare. §. si quis alic. ff. ad Trebel. & latius per Abbat. in cap. cum dilecti. versi. ex hoc dicto not. d. Ant. quod si ius. & fac. not. per eundem Abb. in cap. propter sterilitatem. versic. sed dubium est.

k Malè tutus. Facit cap. de extero. de sentent. excommu. & cap. veniens. de accus. & vtrobique Abb. nec distinguemus ex qua causa ortæ fuerint inimicitiæ, & an culpa non comparentis. Abb. in d. capit. de extero. fac. not. per eundem. in cap. j. in ij. notab. de iudi. Fac. Clemen. j. de re iudi. & l. sententia. C. de iurisd. omn. iudi. Idem etiam esset si locus

sit in

Sed etsi te iudex iusserit adesse, aut inter angusta nimis tempora [a], aut quæ veneranda sint diuini cultus gratia [b], nullas vires habebit talis iussio. Quamuis enim non prorogare, sed expedire deceat quæstiones [c], vsque adeò tamen his diebus iudiciorum [d] strepitus debet cõquiescere, vt nisi vel necessitas [e] cogat, vel pietas [f] suadeat, cõsentientibus etiam partibus, processus habitus non teneat.

Ferijs indultis hominum causa renunciari potest. h.d.

Aliud tamen obtinet si ob hominum necessitates [g] feriæ indultæ fuerint. Tunc enim acta cuncta tenent, si de partium processerint voluntate [h].

Delegatus debet in citatione inserere tenorem suæ commissionis, & designare auditorium. Secus est in ordinario. h.d.

Iam verò multum interest delegatus ne citet an ordinarius. Ille enim cum aliena vtatur iurisdictione, longe remotos [i], non nisi literis cõmissionis suæ tenorem continentibus [k], & intra certa spacia [l] quem vocare poterit. Et cum proprium non habeat auditorium, certum huiusmodi literis locum, vbi se citatus exhibere valeat, designare illum oportebit. Cum in or-

sit inhonestus: vt per Specu. in tit. de citat. §. j. versic. item quod sit citatus.

a Tempora. v. quæst. ij. cap. j. & cap. primates. & per totum.

b Diuini cultus gratia. Hoc procedit quando fuit facta citatio vt compareat tali die quæ est feriata in honorem Dei: secus si fuisset dictum compareat vsque ad talem diem: quia licet illa dies esset feriata, tamen potest comparere ante diem feriatam, & hoc dicit esse verissimum Abb. in cap. fi. de fer. licet antiqui multis modis distinguerent, vt ibi per eum. in j. q. Quid autem sit ecõtra, si sit facta citatio die feriata ad diẽ non feriatam, dic vt per eundem in d. ca. fin. quæst. ij.

c Quæstiones. ca. finem. & cap. venerabilis. de dol. & contuma. ca. fi. co. l. properandum. C. de iud. Sed quid dicem' de actibus extraiudicialibus & iurisdictionis voluntariæ? Respondeo possunt etiam diebus feriatis in honorem Dei explicari, quantum ad hoc vt teneãt, sed talem actum celebrantes peccant, nisi certis casibus, vt in notulis sequent. Et vidi in doctoratu illustrissimi Flauij Vrsini olim scholaris, & Domini mei, & posteà Auditoris Cameræ Apostolicæ meritissimi, & nunc Cardinalis amplissimi in collegio Perusino non modicam altercationem: quia d. Dominus cupiebat præsentari in die feriata in honorem Dei, hoc est in die s. Angeli de mense Septembris. & aliqui doctores multum reclamauerunt dicentes hoc non debere fieri quod esset peccatum, cum esset actus in quo iudex debet pro tribunali sedere, tamen obtentum fuit quòd fieret, fortè, quia magis cupimus hominibus placere quam Deo. & eodem ann. 1556. fuit doctoratus illustrissimus Do. Andræas Matthæus de aqua viua, ad præsens meritissimus Episcopus de Venafro, qui licet fuerit præsentatus die non feriata sed iuridica, fuit tamen doctoratus in festo sancti Augustini, nec fortè fuit indecens in festo doctoris fieri quem doctorem. de hoc latè per Abb. in cap. fi. de ferijs. & in tit. de citat. §. j.

d Iudiciorum. Sed an idem sit in compromissis quod in iudicijs? Respon. idem secundum Abb. in cap. fin. de fer. & hoc intellige in vero arbitro: secus est in arbitratore & amicabili compositore. cap. j. de ferijs. Spec. in tit. de arb. §. fi. versi. in forma. Ioan. And. & Abb. in cap. fi. de fer.

e Necessitas. Puta, quia sit res tempore peritura, plura exempla dantur in l. j. & ij. & l. iij. ff. de ferijs. fac. l. j. ff. de dam. infecto.

f Pietas. Puta, quia sit causa miserabilium personarum, nec enim in operibus misericordiæ est habenda dierũ distinctio: argu. ca. vtinam. dist. lxxvj. & c. nunquàm. dist. v. & alijs casibus per Abb. & Docto. in cap. fin. de ferijs, qui cõcluduntur his versibus,

Hæ faciunt causæ festis tractare diebus,
Pax, fidus admissum, manumissio, res peritura.
Terminus expirans, mora, testis abesse volentis,
Cùmque potestatis patriæ ius filius exit.

de quorum versuum declaratione. Abb. & alij in d. cap. fi.

g Necessitates. Vt messium, vindemiarum. Sed quid dicemus si sumus in loco vbi non recolligitur vinum, vel granum? Item quid si recolligitur quidem sed quæstio vertitur inter milites vel clericos, an tunc possit procedi? Respon. vt not. in c. fi. per Abb. & alios de ferijs.

h Voluntate. Idem etiam dicas de ferijs repentinis. puta, si sint indictæ ob res prosperè gestas. Vel propter natiuitatem filij ipsius principis. Vel quia duxit vxorem: l. sed & si per prætorẽ. §. feriè. ff. quib. ex cau. maio. cum enim nõ sint inductæ fauore partium, meritò non potest eis per partes renunciari. fac. l. omnes dies. in fin. & l. à nullo. C. de ferijs, & ita per Doctor. in cap. fi. de ferijs.

i Longe remotos. De quo per Abba. in cap. præterea de dilat.

k Continentibus. Ad hoc vt reus possit instrui & deliberare quid debeat in termino respondere, habetur latè in cap. præterea. de dilat. & per Specul. in tit. de citat. §. sequitur. vers. vtrum autem citatus. vbi allegat multa concordantia.

l Spatia. Id est, intra duas dietas. cap. non nulli. & cap. dilectus. ij. de rescript. cap. ex parte. de for. competent. cap. olim. de except. cum concord. & ibi nihil fuit expressum de duabus dietis: quia ista materia de

dinario nulla subsit huiusmodi necessitas [a].

Posit quid agendum sit delegato, si iurisdictio eius expirat in peremptorio. h.d.

Item in delegato [b] quaeri potest, si peremptoriè partes is citauerit, & earum altera (die data) sese absentat contumaciter, an saltem circa vltimam diei partem sit in negotio procedendum, & vtrum si duxerit expectandum, sit iterum citandus [c] contumax: & in hac specie multum interest duret iurisdictio post peremptorium terminum, an expiret. Primo enim casu, in diem alteram æquitate [d] suadente iudex expectare poterit, nec propterea peremptorio elapso, pars contumax citanda erit, nisi gratiam [e] eidem fecerit benignitas iudicantis: posteriore verò ne frustra iudicialis instantia [f] euanescat, si partes cum id nouerint, sese iudici nō præsentauerint, hora [g] qua congruè procedi possit ad exequendum; propter quod [h] eis legitimè terminū [i] peremptorium assignauerit, ad executionem liberè procedere poterit. Discretus tamen iudex in assignatione peremptorij [k], non debet iurisdictionem suam, nisi necessitas vrgeat, adeò coarctare [l].

Citatus potest ex legitimo impedimento non comparere, quo tamen cessante debet se iudici præsentare. h.d.

Adhuc tametsi omnia solenniter peracta fuerint, nec vocat[9] accedat ad iudicem, quibusdam casibus excusandus erit,

tia de duabus dietis habet multa capita, & multas distinctiones, de quibus plenè per Specul. in titu. de citatio. §. j.

a Necessitas. Habes ergo quomodo differant citationes ordinarij, & delegati. Sed de hoc dic plenius, imo plenissimè vt Spec. in titu. de citatio. §. cum de citatione. & alibi in d. titul.

b In delegato. Nō autem in ordinario cuius iurisdictio tēpore non expirat; & sic commodè annectitur superiori. §. in quo ponitur alia differentia inter delegatum & ordinariū. concord. cap. consuluit. de offic. delegat. vnde sumitur.

c Citandus. Videbatur quòd peremptorium esset circunductum & sublatum vt iterum esset citandus vt l. & post peremptorium. ff. de iudic. Sed nunquid parte non comparente circunducatur edictum ipso iure? Respondeo non, vt per Abba. in c. consuluit. de offic. deleg. super glos. ij. Quod ergo remediū habet pars cōparens contra absentem? Respon. duplex. Primum quidem vt faciat circunduci terminum, & ab illa citatione absolui; nec enim debet propria authoritate recedere. Secundum est vt faciat se absolui ab instātia iudicij, est autem inter hæc duo remedia differentia non modica, vt prosequitur Abb. in d. cap. consuluit. versi. nunquid aut parte non comparente.

d Æquitate. Ergo æquum & honestum est in diem alteram, nec enim statim atque non comparuit potest dici cōtumax: quia potest habere iustam causam absentiæ, & sic reuocabitur sententia. cap. cum Bertholdus. de re iudic. nec prætor festinare debet ad decernendum vt iubeat possidere: vt l. si finita. §. si fortè. ff. de dan. infecto. non tamen est necessarium si nolit in diem alterum expectare.

e Gratiam. Ecce quanta potestas datur iudici circa iudicia, vt possit parcere contumaci in præiudicium alterius. l. j. C. quomodo, & quando iud. l. si cum dies. §. si quis ex litigatoribus. ff. de arbit. Non enim quidquid iudicis potestati permittitur, iuris etiam necessitati subijcitur, l. non quidquid. ff. de iudi. & est contra id iij. quæst. ix. cap. fin. Item licet iudex possit parcere in ferendo sententiam termino constituto, non tamen potest ei parcere in expensis & sumptibus, alioqui ipse de suo restituet expensas. l. sancimus. C. de iudi. Sed videtur quòd de iure mero teneatur expectare vsque in sequentem diem. l. qui hoc anno. ff. de verbor. obligat. Vel saltem quòd suprema hora diei possit iudicare. ij. quæst. vj. cap. biduum. dic vt not. in ca. consuluit. de offic. delegat. per Abb. & alios.

f Instantia. Id est, potestas.

g Hora. Nota hic & ex cap. consuluit. de offic. deleg. quòd citat[9] pro certa die, hora tamen non determinata, debet cōparere hora qua congruè possit iudex incipere & finire actū incumbentem, nam secundum qualitatem actus tacitè videtur hora diei præfixa. Vnde dixit Innocen. & secutus est Abb. in d. cap. consuluit. quòd canonicus citatus ad electionem faciendam certa die, debet comparere de mane: quia electio solet fieri illa hora propter missam spiritus sancti: vt not. in capit. cum nobis. de electio. citatus ergo ad certam diem, debet comparere, hora qua iudex non solum potest, sed solet iudicare. facit l. quod si nolit. §. quia assidua. ff. de ædilit. edict. facit l. qui semissem. ff. de vsu. & capit. ex literis. de constitut. & l. penult. ff. de iusti. & iure.

h Propter quod. Id est, id propter quod.

i Terminum peremptorium. Sine cuius assignatione non valeret sententia. l. j. §. item cum ex edicto. ff. quæ sent. si appel. rescin l. nisi ipsemet iudex partes in sua præsentia constitutas moneret. hæc enim monitio vim habet trinæ citationis.

k Peremptorij. l. nunquam ff. de indi. cap. tam ex literis. de restit. in integr.

l Coarctare. cap. constituit. de offic. deleg. cap. reprehensi

prehensibilis.de appellat.ij.quæst.vj.cap.appellato-re.l.non tantum.ff.de excus.tutorum.

a Impeditus. Exemplum habes in cap. ex literis. de in integr.restit.fac.c.pastoralis.§.j.de offi. deleg. si tamen citatus tardè arripuit iter, non excusatur ob impedimentum post tarditatem contingens.l.j.ff.si quis caut.in fi.fac.not.per Innoc.in cap.P.& G. de offic.deleg.de iudice qui nimium se arctabit in petendo consilio, & notata per Abb. in cap.cum in veteri. versic.vlti. not.de elect.

b Tribunal.l.contra pupillum.§.j.ff.si quis caut. & per Legistas. in l.ij. §.j.ff.e. tit.nisi procurasset se citari per maiorem iudicem. cap. pastoralis.circa fi.de offic. deleg. & per Specul. in titu.de citatio.§.j. versicu. item quòd vocatus fuit.

vtputa si facto aduersarij impeditus a, aut ad maius tribunal b vocatus, vel vinculis c, aut infirmitate d detentus, aut aliis similibus e causis implicatus non accesserit: Debet tamen cessante impedimento, quàto potuerit citius iudici sui copiam facere f.

DE DOLO ET *contumacia, & in possessionem missione.*

Quis dicatur contumax, & quid sit contumacia, & quibus pœnis puniatur. h.d.

ERgo iuridicè g vocatus, nulla legitima h causa impeditus i si se iudici præsentare neglexerit k, aduersario l accusante m, contumaciæ crimen n incurrit. Est o enim contumacia erga iudicem vel prælatum commissa inobedientia p. Hæc autem variè q iuribus coër-

c Vinculis. Facit l.succurritur.ff.ex qui.cau.maio. l.ij.§.fin.cum ll.seq.ff.si quis caut.

d Infirmitate. cap. si episcopus. distin.xviij. cum ibi not.cap.querelam.de procur.

e Similibus. Puta quòd iussus fuerit esse in legatione à Rege. cap. si episcopus. dist.xviij. cap. cum pa-ati.de appel.& de his similibus casibus per Spec. in tit.de citatione.§.j.& per Abb.in sua practica.cap. xvij.versic. & multi.& per Fely. & alios in cap. cum olim.de re iud. calores tamen immoderati non excusant.cap.cum dilecti.de dolo & contum.

f Facere.cap.cum dilecti.de dolo & contuma.debet etiam mittere ad iudicem ad faciendam fidem de impedimento, vt per Abb.& alios.in cap. querelam. de procur. & hæc excusatoris missio multum operatur, & maximè quòd sententia lata à iudice per excusatorem certificato non tenet Abb. & alij dicto loco.

DE DOLO ET CONTVMACIA, *& in possessionem missione.*

g IVridicè. Id est, secundum ea quæ supra titulo proximo.

h Legitima causa. De quibus causis supra titu.proxi.§.fit tamen cum seq.

i Impeditus. Poterit autem de legitimo impedimento constare non solum per legitimas ac ordinarias probationes: sed etiam per solum iuramentum impediti.cap.ex literis.de restit. in integ. quod forte non procederet de iure ciuili: vt per Abba.ibi, versicu. licet plenè non probetur. & fortè solum in causis fauorabilibus: vt in d.cap.ex literis.

k Neglexerit. Aut etiam postquàm venerit illicentiatus recesserit. Abb.in cap.constitutis. in prin. de procur.& in cap.pro vt.eod.& in sua practica. ca. xviij. Quis dicatur contumax post Specul. in tit. de contumacia.in princ. Abb.in cap.consuluit. de offi. deleg.versi.& ideò.

l Aduersario. Nota quòd colligitans ciuiliter dicitur aduersarius, & sic ex facto à iure non improbato quandoque oritur inimicitia, nec inspicitur: iustè quis litiget an iniustè: vt per Abb.in cap.j.de iudi. & in ca.j. de plus petit. & in c. proposuisti.de for.compet.& fac.not.in c. cum super.de offi.deleg.puto tamen quòd mitior sit appellatio aduersarij quàm inimici, & quòd licet omnis qui est inimicus sit aduersarius, qui tamen est aduersarius non semper est inimicus.

m Accusante. Hoc ideò, quia si aduersarius non accusaret quis non posset dici contumax. l. properandum.§.& si quidem.C.de iudi. vbi Bal.l.consentaneum.& ibi Bart.C.quomodo, & quàdo iud. imo non veniente actore in vltimo peremptorio circunducitur citatio, adeo vt necesse sit reum ex integro citari.l.& post edictum.ff.de iudi. Legistæ. in l.fin.§. sed si stipulator.ff.de eo per quem fact. erit. Sed contra videtur quod not. Abba.in cap.j. versicu. nota iudicem posse. de iudi, vbi ait quòd iudex potest mulctare contumacem etiam parte non petente. Sol. contumax quis non est parte non accusante, sed per accusationem partis redditur contumax, iudex mulctat etiam parte non petente contumacem mulctari, quod tamen fieri non poterit incontinenti. Sed in ipsa mulcta imponenda debet contumax de nouo citari. Abb.in cap.veniens.de accus. fac. c. cum contumacia.de hære.in vj.

n Crimen. Nota quòd contumacia est crimen, & quidem interdum capitale. l.omne. §. contumacia. ff.de re milit.& est peccatum mortale.Abb.in cap.j. versic.nota contumaciam.de iudi.

o Est enim, &c. Hanc diffinitionem siue descriptionem ponit Host.in sum.eod. sequitur Abba. in sua practica.cap.xviij.quis sit contumax.

p Inobedientia. Contumax tamen in vno articulo citandus est ad alios, nisi à principio fuisset citatus ad totam causam. Abb. in cap.aditis. de procur. & sic ista inobedientia non egreditur actum in quo quis fuit inobediens.

q Variè. Adeò vt possit colonis interdici ne dominis de fructibus respondeant, vel ne colant agros

contuma

cetur: nunc enim litis damno[a], nunc multa[b], nunc expensarum refectione[c], & rei sequestratione[d], vel Ecclesiasticæ sententiæ innodatione[e] ob contumaciam suam conuentus afficitur.

Actor mittitur in possessionem rerum rei contumacis, & post annum efficitur verus possessor, reseruata quæstione super proprietate. h.d.

Illud quoque videtur ordinarium, vt contumace aduersario tuo existente, in possessionem earum rerum, de quibus quęstio vertitur, vel quæ aliàs sunt in patrimonio rei, pro modo debiti si personalis[f] instituatur actio, custodiæ causa[g] inducatis[h], vt tædio[i] affectus reus veniat aliquando responsurus. Quòd si adhuc per annum in sua contumacia perseuerauerit, iudice decernente verus possessor[k] efficieris, super proprietate dũtaxat aduersæ parti defensione reseruata[l].

Fructus ne dilapidentur sunt sequestrandi. h.d.

Sed si missus in possessionẽ fructus dilapides, sequestrãdi erũt[m], & quod distractum, in pristinum statum reuocandum[n].

contumacis. Abb. in ca. grauem. de senten. excom.

a Litis damno. l. contumacia. ff. de re iudic. Item nec poterit litis in qua est contumax pendentiam allegare: vt per Abb. in ca. ex tenore. de rescript. in fi. versi. nunquid autem conuentus, &c.

b Multa. l. j. ff. si quis ius di. non obtemp. l. ij. ff. si quis in ius voc. non ierit. Sed hæ duæ pœnæ non habent locum nisi in vero contumace non autem in ficto. Doct. comm. in d. l. j. §. fin. & in l. iiij. §. prætor. ff. de dam. infect. Quis autem sit verus contumax vel fictus, Legistæ in l. fi. ff. de resti. in integ. & in l. properandum. §. fin autẽ reus. C. de iudi.

c Refectione. l. sancimus. vbi traditur. C. de iudi.

d Sequestratione. ca. ij. eod.

e Innodatione. ca. quoniam frequenter. §. fin. vt lit. non contesta. c. j. eo. in vj. ca. constitutus. vbi not. de senten. excõ. in vj. & iudex si viderit hanc pœnam magis timere debet illam imponere: pars tamen non posset hoc petere: quia cũ excõmunicatio proferatur loco mulctæ, nulla actio ad hoc cõpetit parti. Bar. in l. iij. ff. si quis in ius voc. non ierit. & per Ab. in c. j. de iudi & in c. prout. eod. in fi. vbi etiã hoc limitat vno modo. hodie tamen non est deueniendum ad hanc pœnam excommunicationis nisi cum non potest aduersus reos realis vel personalis executio fieri: vt per Cõcil. Trid. Sess. xxv. in decretis reformationum, c. iij.

f Si personalis. Quo casu prius incipiendum est à possessione mobilium, demũ si non sint res mobiles venitur ad immobiles: vt latè per Legistas in l. à diuo Pio. ff. de re iudic. & per Canonistas, in ca. quoniam frequenter. § fi. vt lit. non contest.

g Custodiæ causa. Vnde hæc missio non est valde præiudicialis, vnde nõ mirum si fit etiam contra absentem reipub. causa. l. ignorare. C. de restit. in integ. nisi tamen absens accessisset ad Sed. Apostolicam. ca. meminimus. de appel. & ibi Abb. versi. ex his potest responderi.

h Inducaris. c. fi. de eo qui mit. in pos. c. quoniam frequenter. §. fin. vt lit. non contest. hæc tamen inductio in possessionẽ potest facilè impediri, nam si vel amicus aliquis rei compareat pro absente audiendus erit: vt per Ab. in d. §. fi. Sed an huiusmodi amici sint citandi antequã fiat huiusmodi missio? Resp. Legistæ multi tenent hoc non esse necessarium, neque contrarium alicubi probari, contrarium tamen not. in c. causam de dol. & cont. & tenet hoc Ab. in c. consultationibus. de offi. deleg. in vers. tertio. not. quòd amici, per illum tex.

i Tædio. Tædium autem consistet in hoc: quia actor missus in possessionem expellet reũ de possessione, percipiet fructus, & consetuabit eos. c. ij. & ca. iij. de sequest. posses. & fruct. in personali verò actione tædiũ erit: quia cum cultura spectet ad contumacem, missus erit cum eo in agro ne ille consumat fructus. l. is cui. §. qui legatorũ ff. vt in poss. leg. l. si finita. §. si quis autẽ. ff. de dam. infect. & not. in cap. quoniam frequenter. §. fi vt lit. nõ contest & in ca. contingit. eod.

k Verus possessor. c. quoniã frequẽter. §. fi. vt lit. non cõtest. an autẽ incõmutabiliter, dic vt ibi not.

l Reseruata ca. quoniam frequenter. §. fin. vt lit. non contest.

m Sequestrandi erunt. Hoc intellige si ante annum missus in possessionem distrahet, vt in c. dilectus. de seq. poss. & fruct. & not. ex hoc quòd missio in possessionem non reuocatur licet missus peruersè se gerat circa conseruandos fructus, sed fit sequestratio. Sed quid si non dilapidet adhuc, sed sit suspectus de dilapidatione, an erit facienda sequestratio? Respon. non, sed erit ab eo qui missus est in possessionem danda cautio de fructibus debito tempore restituendis, not. in cap. suscitata. de resti. in integ. & per Abb. in d c. dilectus.

e Reuocandum. Not. quòd ille qui mittitur in possessionẽ causa custodiæ, siue reali actione agatur, siue personali, infrà annum non facit fructus suos: sed custodire eos debet, vt si intra annũ reus recuperare velit possessionẽ, ei fructus restituantur, expensæ tamen necessariæ pro fructibus percipiendis factæ primò debent deduci. l. fundus in princ. ff. famil. ercisc. anno autem elapso lucratur omnes fructus: vt not. in capit. contingit. eod. & hoc in reali.

Si ob potentiam aduersarij contumacis non possit actor possessionem ingredi, vel illã amiserit, nihilominus efficitur verus possessor elapso anno. h.d.

Si tamen [a] propter rei potentiam siue dolum contigerit, vt intra annum rem custodiendam nancisci non possis, vel etiam acquisitam amittas, ne contumax melioris [b], quàm obediens conditionis existat, de canonica æquitate sancitum est, vt hoc etiam casu verus elapso anno possessor actor [c] constituatur [d].

Si reus cõtumax dederit cautionem de stando iuri, nec multandus est quòd aduersarium non fuerit passus esse in possessione. Et missionem passus restituetur. hoc dicit.

Hoc tamen tunc obtinet cum reus nullam cautionẽ præstitit, nam si de stando iuri cauerit [e], nec multandus ꝙ in possessione actorem esse passus nõ fuerit, & missionẽ passus illico restituendus [f] erit.

Actor anno lapso non reputatur possessor, si per eum steterit quominus intrauerit possessionem. h.d.

Idem iuris est, si annus lapsus esse proponatur, per reum tamen non steterit [g], quominus ante terminum, & possessionem receperit, & cautionem dederit.

Excommunicatus à delegato Principis, etiam delegato mortuo non potest ab Ordinario absolui, vel alio præterquàm in mortis articulo, vel de mandato Papæ. h.d.

Quæri cõtigit si delegatus [h] qui reum propter contumaciam manifestam excommunicationis [i] vinculo innodauit, vel petitorẽ causa rei seruandæ in possessionem induxit, rebus eximatur humanis, an eidem iuri parere volenti, & idoneam cautionẽ offerẽti ordinarius absolutionis beneficium impertiri & possessionem restituere valeat? Et responsum [k] est quòd (cũ delegatus quò ad hoc sit Ordinario maior [l]) excommunicatus ab eo, non potest [m] per alium præ-

a Si tamen. Not. casum in quo quis sine aliqua apprehensione nanciscitur possessionem, concor. cap. contingit. eo. vnde sumitur de aliis habes per Legistas in l. j ff. de acqui. pos. Item not. remedium vnum contra eum qui non admittit alium in possessionem, de aliis pluribus habes in capit. tuæ. vt lit. non contest.

b Melioris. Fac. c. contingit. eo. & l. iij. §. j. ff. de donat. inter vir. & vxo. l. Seruius. ff. quod vi aut clam. l. non solum. ff. de noxa. l. itaque fullo. ff. de furt. ca. ad hæc. de postul. xvj. quæst. j. c. legi.

c Actor. Siue agat reali siue personali, de quo tamen dic vt latè in capit. contingit. eod.

d Cõstituatur. Sed an ipso iure? vel requiratur sententia? Resp. vt in cap. contingit. eo.

e Cauerit. allegãdo se non esse contumacem, & habetur de hoc in c. cum venissent. de eo qui mitt. in pos. & hoc quãdo dubitatur de contumacia: aliàs si contumacia sit manifesta non audiretur, nisi etiam expẽsas reficeret: arg. in ca. venerabilibus. §. idem & §. secus. de sent. excom. in vj. & per Ab. in d. ca. cum venissent. & fac. hoc ad limitandum. cap. quoniam. §. in aliis. vt lit. non contest. Idem dicas etiam si non cauit per eum tamen non stetit, vt statim sequitur.

f Restituendus erit. Nisi missus in possessionem sit necessario & causa reip. absens: quia tunc non est restituenda possessio. c. dilecto. de verb. sign. & not. in ca. ij. de eo qui mitt. in poss. &c.

g Non steterit. Paria ergo sunt aliquid per me fieri, aut per me non stare quo minus fiat. fac. cap. imputari. de regul. iur. in vj. & cap. quia diuersitatem. de concel. præb. ca. plerũque. de rescr. c. quoniam. in princ. vt lit non contest. ca. ex insinuatione. & ca. ex tenore. de appel. ij. q. vi. cap. anteriorum. §. ad hoc. Vicini ergo qui fecerunt quantum potuerunt vt malefactorẽ caperent, si non ceperint, non tenẽtur, etiam stante statuto, Bart. in l. ne quid. ff. de incen. rui. & naufra. Abb. in ca. ij. de eo qui mit. in pos. Arg. tamen contra in ca. j. de eo qui mit. in pos. rei ser. causa. Sol. ibi voluntas stetit in puris terminis voluntatis, hic quando voluit cauere, & obtulit cautionem, sed defuit qui reciperet. & sic habes vnam limitationẽ ad id quod hic dicitur & ad d. c. ij. Idem etiam esset vbi plures conueniri possunt, & vnus tantum esset contumax: quia non est facienda missio, nisi omnes vocentur. l. Aemilius. ff. de mino. & argu. in l. hoc autem. ff. qui. ex cau. in pos. ea. & per Ab. in ca. cum. deputati. versi. & subiicit vnũ notabile. de iudi.

h Delegatus. Scilicet à principe, vt patet ex sequentibus, & concord. cap. pastoralis. §. præterea de offic. ordi. vnde sumitur.

i Excommunicationis. Habet ergo talis delegatus quo ad causam sibi commissam ea quæ sunt meri & mixti imperij. de quo dic vt per Doct. in ca. quod sedes. de offi. ordi.

k Et responsum est. Vt ca. pastoralis. § præterea. de offic. ordina.

l Maior. ca. sanè. de offi. deleg. capit. pastoralis. §. præterea. de offic. ordi.

m Non potest. Not. hic, & ex capit. pastoralis. §. præterea. de offic. ordin. regulam, quòd ab excommunicatione ab homine lata ille duntaxat potest absoluere qui excommunicauit, vel successor, vel superior eius, licet excommunicatio non sit specificè

cificè excommuuicatori reseruata:secus est in excommunicarione lata per constitutionem, legem, vel statutum: quia quilibet Episcopus superior excommuuicati absoluere potest, si absolntio non est reseruata statuenti. fac. c. nuper. de sent. excom. & not. Abb. in d. §. prætcrea.

a Articulo. Quo casu de quolibet genere excommunicationis, & à quolibet Ecclesiastico potest absolui: arg. xvij. q. iiij. c. si quis suadente. & c. quod de his. de seut. excom. & c. sanctum est baptisma. de cousecra. d. iiij. Sed nunquid transfretare volens, vel obsessus, vel prælium campestre ingressurus absolui possit, quasi coustitutus in mortis articulo? Resp. vt uot. in cap. pastoralis. §. prætcrea. de of. ordi.

b Successerit. cap. quoniam Abbas. de offi. deleg. ca. aduersus. de immu. Eccle. fac. l. mortuo iudice. & l. proponebatur. ff. de iudi. & l. quædam. §. nihil interest. ff. de edend.

c Verus, &c. Solus ergo anni lapsus videtur quẽ facere verum possessorem, uec requiritur, secuudum decretum. capit. quoniam frequenter. §. in aliis, vt lit. nou cou testa. arg. coutra iu cap. j. de eo qui mitt. in pos. cau. rei ser. de hoc not. iu capit. pastoralis. §. præterea. de offi. ordi.

d Publicis. l. vt perfectius. C. de anna. excep. xvj. quæst. iij. §. potest. l. sancimus. C. de Episc. audi. & ca. fin. de appel. & licet vtatur numero plurali sufficiet tamen vnicus notarius cum testibus, vt per Abb. & Docto iu cap. pastoralis. §. præterea. de offi. ordina. in versi. quæ autem dicautur. & vers. not. hoc vltimum.

e Annalem. Sed vsque ad quod tempus poterit postea petere rem sibi restitui, siue recipere possessionem? quidam constituunt differenriam inter ius canonicum & leges, vt secundum illud vsque ad spatium quadraginta auuorum, secundum hos triginta. Abb. in capit. pastoralis. §. præterea. de offic. ordin. reuet quòd vsque ad decem cum posteà sit completa præscriptio. die vt ibi.

f Poterit. ca. pastoralis. §. prætereà. de offic. ordi. vnde uot. quod lex consulit. simile. iu l. is qui destinauit. ff. de rei vendic. & iu l. si. ff. de præt. stipul.

terquam in mortis articulo [a], sine mandato sum. Pontificis absolutionis gratiam obtinere, vel possessionem recuperare, nisi alius ei in onere successerit [b], & honore.

Passus missionem si mortuo delegato præstet infra annum cautionem de parendo iuri, etiam post annum recuperabit possessionem. h. d.

Sed ne missus in possessionem verus [c] efficiatur post annum possessor, missionem passus coram Ordinario, vel (si eius copiam habere nequiuerit) coram publicis [d] & honestis viris, vt quasi præscriptionem interrumpat annalem [e], offerre, ac præstare poterit [f] de parendo iuri cautionem [g], vt sic etiam post annũ per Apostolicam sedẽ possessionem recuperare mereatur.

In causis beneficialibus non habet locum missio in possessionem, sed in locum eius poterit procedi lite non contestata

Sed ista quidem tũc procedent, cum de profanis [h] rebus erit disceptatio: nam qui super dignitate, personatu, vel beneficio [i] Ecclesiastico [k] obtinẽdis [l] cũ aliquo litigat possessore, ob

Er not. quod dicit offerre ac præstare: quia oblatio sola non sufficit nisi factum sequatur. capit. j. de eo qui mit. in pos. caus. rei ser. sicut nec etiam sufficit offerre pecuniam ad interrumpendũ cursum vsurarum, nisi deponatur in æde sacta. l. acceptum. C. de vsur.

g Cautiouem. Sed cum cautiouis verbum iucludat stipulationẽ. l. sancimus. C. de ver. oblig. quis stipulabitur? Resp. secũdum Antiquos in cap pastoralis. §. præterea. de offi. ordin. ordinarius causæ, vnde si causa est temporalis, iudex secularis, si ecclesiastica iudex Ecclesiasticus. Alij ꝙ quilibet ordinarius: vt per Specul. in tit. de primo & secundo decreto. §. iam de effectu. vers. & nota quòd præmissa. cum versicul. seq. Ex quo dicto uota secundum Abb. & alios in d. §. prætereà. ꝙ ordinarius potest stipulari ei qui non est sibi subditus. est enim publica persona. & stipulationis actus est voluutarius, de quo per Ant. Abb. & alios iu capit. dudum. de couuers. coniug. & iidem in procem. decretalium, & per Imol. in ca. fi. de sepult.

h Profanis rebus. Imo & iu Ecclesiasticis rebus habet locum hæc missio, si agatur de Ecclesia vel rebus Ecclesiæ, nou tanquàm de beneficio, sed tanquam de proprietate. c. vt lit. nou contest. capit. dilecto de verb. signific. & capit. j. de eo qui mitt. in pos. in sexto. vnde sumitur. qui text. restringitur ad causas beneficiales, vnde quod hic & ibi dicitur non procedet in iure patronatus, vt per Perusi. ibi. Et quod exprimitur de rebus profanis fit gratia frequentioris contingentiæ: argumeu. Ant. cassa & irrita. C. de sacrosanct. Eccles. & capit. j. cum ibi uot. per Abb. de iniur.

i Beneficio. Quantumuis modico, secundum Hosti. ad hoc capitulum maioribus. de præben. & cap. pen. de verb. signifi. & uot. in capit. j. de eo qui mit. in poss. in vj.

k Ecclesiastico. Secus in præbenda, vel beneficio temporali, quod possit sine canonica institutione obtineri.

l Obtineudis. Idem in obtentis, vt habetur in c. j. de eo qui mit. in poss. in vj.

partis aduersæ contumaciam in possessioné mittendus non erit, ne[a] per hoc ad ea ingressus vitiosus pateat. Licebit tamen iudici hoc casu etiam lite non contestata [b] diligenter examinato [c] negotio ipsum fine debito[d] terminare contumaciam absentis diuina replente præsentia [e].

Contra reum contumacem si de causa liqueat, potest ferri sententia etiam in causa profana lite contestata: contra actorem verò etiam lite non contestata. hoc dicit.

Quod interdú etiá in profanis obtinebit[f], vtputa si contestata lite reus contumax fuerit, & de causa liqueat[g], vel actor ipse contumaciæ crimen incurrat, quo casu etiam lite non [h] contestata instante reo iudex & testes recipere, & sententiam ferre debebit.

Si actor non venerit in termino ad quem reum citari fecerit, debet reo reficere expensas & cauere de in posterum comparendo, aliàs non admittitur ad aliam citationem. h.d.

Idem quoque actor si ad terminum [i] ad qué aduersarium citari fecerit, venire cótempserit, venienti[k] reo in expensis propter[l] hoc factis legitimè[m] condemnabitur: ad aliam citationem minimè admit-

a Ne per hoc, &c. Hac eadem ratione agens recuperandæ non est restituendus, nisi primo probata colorata possessione ex titulo: vt per Archid. & Perusi. in c.j. de eo. qui mit. in pos. in vj. habetur plenè in ca. ad decimas. de rest. spol. in vj. & in c. in literis. eod. tit. in antiquis.

b Non cótestata. Et hoc videtur tradi pro regula, quòd vbi de remedio in possessioné missionis non est prouisum contra contumacem absenté, possit procedi ad senténtiam diffinitiuam lite non contestata, vt per Bart. in Aut. qui semel. C. quomodo, & quando iudex. Perusi. in c.j. de eo qui mis. est in poss. in vj.

c Examinato negotio. Nota quod vbi deueniri potest ad sententiam lite non contestata, iudex potest supplere de facto pro absente adducédo probationes. not. in Aut. qui semel. C. quomodo, & quando iudex, & in l. ampliorem. C. de appel. Regulariter contra: quia iudex non supplet in his quæ sunt facti. l. j. C. vt quæ desunt. per Doct. in ca. ad nostrá. ij. de iureiur. & not. in cap bonæ. primo de postul. prœla. In beneficialibus autem vbi vertitur periculú animæ iudex semper ex officio supplere debet. ca. cum nobis olim. de elect. Perusi. in cap. j. de eo qui mit. in pos. in vj.

d Fine debito. Vt in ca. prout. eod.

e Præsentia. cap. quoniam frequenter. §. j. vt lit. non contest. ca. ij de arb. in vj. cap. j. de eo qui mit. in pos. in vj. l. properandum. §. cumauté C. de iudi.

f Obtinebit. Scilicet quòd potest per iudicé deueniri ad diffinitiuam sententiam reo contumace, & hoc est vnum ex remediis quæ dantur contra reum contumacem. fac. c. prout. eod. de aliis vide not. in d. c. prout. & per Bart. in l. consentaneum. C. quomodo, & quando iudex.

g Liqueat. Vel liquere possit: vt per Abb. in cap. prout. eo. Sed videtur quòd semper liqueat. Aut enim actor probauit, & liquet pro eo. aut nó probauit, & liquet contra eum. cum actore non probante, &c. c. fi. de iureiur. Sed resp. contrarium habet locum, quando actor habuit omnes dilationes ad probandum, ita quòd fecit quidquid potuit, & demum reperitur non probasse: secus vbi ob contumaciam partis aduersæ non recepit omnes dilationes iuridicas: quia fortè multa potuisset probare si reus fuisset præsens, vt per Abb. in d. capit. prout. & in cap. causam eo.

h Lite non contestata. c. causam. eod. secundum communem & verum intellectum. not. ergo differentiam inter reú contumacé & actorem, per quam magis fauemus reo, quo instante potest ferri sententia etiá lite non contestata actore contumace: secus contra. Rationes plures redduntur in d. cap. causam. per Glo. & Doc. quæ tamen omnes vidétur tendere ad hoc quòd hoc accidat: quia maior est contumacia actoris quá rei. vnde seuerius etiam cum eo agitur. Et licet de iure ciuili actori contumaci dentur quædá dilationes, tamen id non videtur necessario seruandum de iure canonico, secundum Abb. in d. capit. causam.

i Terminum. Siue peremptoriè, siue non, siue in principio causæ, siue in progressu, cum lex loquatur generaliter. l. de pretio. ff. de publi. & ita not. in ca. j. eo. in vj. vnde sumitur.

k Venienti. Ergo non venienti nó códemnabitur, sed cótumacia cum cótumacia cópensabitur. l. si duo. ff. de dolo. l. si ambo. ff de compens. & erit circúducta citatio. l. & post edictú. ff. de iudic. quod tamé intellige in speciali: secus in generali ad totam causam: quia licet quo ad terminum à quo neuter comparuit sit circúducta citatio, nó tamen quo ad alios actus, & totam causam: vt per Perusi. in d. c. j. eo. in vj post Rotam.

l Propter hoc. Idem ratione cótumaciæ. ca. j. de excep. in vj. ca. finem. & c. cum dilecti. eo. aliàs auté etiam ad expésas factas in aduocatis & procuratoribus reficiédas quis tenetur. cap. in nostra. vbi Inno. de iureiur. & in l. non ignorat. C. de fruct. & lit. expens. cum tamen quis condemnatur ob contumaciam secus est. ca. j eod. in vj. vbi Perusi.

m Legitimè. Quod dic vt not. ij. q. j. in primis. & in ca. finem eod. vbi an in condemnatione expensarum requiratur alia citatio, de quo etiam per

Bart. in

Bart. in l.iij. §.si ad diem. ff.de re mili.& in l.j.ff.si quis ius di.non obtem.

a Fideliter. Præsumitur autem malitiosè quis abesse, nisi probetur legitimum impedimentum. c.cum Bertholdus,& ca.querelam.de re iudi.

comparente reo,& sic non contumace.

g Iudici. Et à iudice posteà offeretur reo, & hæc est bona practica secundum Ab.in c.j.eo.& vbi & aliæ plures practicæ ponuntur, de hoc per Legistas in Aut.offeratur.C.de lit.contestat.

tendus, nisi de fideliter [a] in posterum comparendo, idoneam cautionem [b] dederit.

Iudex debet esse contentus vna pœna ex pluribus quæ aduersus contumacem competunt: & excrescente cõtumacia potest etiam ad alias procedere.h.d.

Quod autem diximus iuribus variè contumaciam cöerceri, nõ est ita accipiendũ quasi omnes simul pœnas ius dicens infligere contumaci debeat, sed quòd variarum pœnarum sibi datur optio [c], vnde alterutra quæ magis timeri [d] debeat, iudex à principio contentus erit, ad aliam [e] nihilominus processurus si hoc meruerit proteruitas contumacis.

DE LIBELLI *conceptione* [f], *& oblatione.*

Actor reo comparente debet clarum iudici libellum offerre. Et quid sit libellus h.d.

IN primis igitur reo in assignato termino comparente iudici [g] libellum actor offeret, & illum ita clarũ [h] & planum, vt ex eius inspectione deliberare [i] reus valeat, vtrum cedere velit, an contendere, atque vt si contendendùm sit, dispicere valeat iudex quemadmodum à se concipienda sit sententia [k]. Nihil [l] enim aliud est libellus quam breuis [m] scriptura claram [n] actoris intentionem continens, & contra aduersarium necessario concludens.

Libellorum alij sunt accusatorij, alij conuentionales. hoc dicit.

b Idoneã cautionem. Ex eo quòd dicit idoneam, intellige quòd pignora vel fideiussiones dẽtur. l.si mandato. §. fi.ff.mand.licet aliàs verbo cautionis intelligamus simplicẽ promissionem. l.sancimus. C.de verb.signifi.si quis tamen hoc dare non potest det iuratoriam, vel quam potest vt traditur in c.j.eo.in vj.

c Optio. Hoc intellige iuxta ea quæ not.in ca.à crapula. de vit. & hon.cleri. & in c.fraternitatis. d.xxxiiij. & per Ab. in c.inter cætera. de rescript.& per Legistas.in l.quicunque. C. de ser.fugi.& videtur hoc intelligẽdum quãdo ad hæc remedia vel pœnas contumaciæ nulla parti cõpetit actio: aliàs videtur secus: vt per Abb. in capit. prout. eod.col.pen. & in fi.

d Timeri. Illa enim est potius infligenda.xxiiij q.v.ca.prodest. Arg.cõtra.c.sanè.& c.pastoralis.j.resp.de offi. dele.Sol.vt ibi.hodie datur modus procedẽdi per Cõci.Trid.Ses.xxv.in decretis reformationũ.c.iij.

e Aliam vsque ad tertiam vicem per cõtumaciã eiusdem actus. l.fin. C.de mo:mulct.& per Abb.in cap.j.de pœnis.

DE LIBELLI CONCEPTIONE & oblatione.

f Conceptione. Non malè fuit in hac Rub.adiecta hæc dictio,licet non ponatur in decretalibus:quia in hoc tit. non tractatur simpliciter de oblatione libelli, sed etiam qua forma debeat concipi, cõtinua autem sic, supra visum fuit de contumacia, sed quia non semper contingit reum vel actorem esse contumacem, ideo videndum quid agendum

g Clarum. Cauendum ergo erit à nimia generalitate. c. ij.eo. Item cauendũ quòd non sit alternatiuus.l.prætor edixit §.quod autẽ. ff. de iureiu. Nec conditionalis.§.ex conditionali. instit. de verb.oblig. Item quod non habeat verbum prægnans vel duplex. ca. fi.de rescri. l.si is qui ducenta ff. de reb.dub.Et generaliter quod non ponatur aliquid vnde obscuritas oriatur. no. in c.cõstitutus.de in inte.rest.it per Inno. & per Ab.in c.j.eod.

i Deliberare. Fac. l.j. ff.de edẽn. nec enim incontinenti compellitur respondere, maximè si tale est factum quod indiget matura deliberatione.fac cap.proposuisti. dist.lxxxij. & per Ab.in c.j.eod. & habetur infra eo. §.fin.

k Sententia. Quæ debet esse cõformis libello. l.fi. C.de fideicom.liber.& traditur latè per Legistas in l.vinum.ff.si cert.pet.l.vt fundus.ff.com.diui. ca.licet Hely.de simo.ca.cùm dilectus.de ord.cogni.

l Nihil enim,&c. Variæ quidem dantur diffinitiones libelli, vt per Abb.in Rub.eo.& per Host.in sum.eo.& per Spe.in tit.de libel.cõcep.tamen hæc visa est cæteris cõmodior,& eam ponit Abb.in sua praxi.in ca.xxxviij.pro qua allegat.l.ampliorẽ §.j. C.de appell.& declaratur per eundẽ in d.Rubrica.

m Breuis scriptura. Libellus ergo dandus est in scriptis iij.q iij. c.offeratur.& Aut.offeratur. C.de lit.contest.& capit.ij.eo.& per Abb.in Rubr.& capitulo primo eo.Hoc tamen non procedit in caussis vilioribus, in quibus nulla scriptura requiritur:vt in supra alleg.locis.

n Claram. Sed si breuis quomodo clara? iuxta illud Horatij. Breuis esse laboro obscurus fio. Sol.

Porrò libellorũ duæ sunt species [a], alij enim sunt accusatorij, alij conuentionales. Accusatorij sunt quibus quis aliquos apud iudicem alicuius criminis reos defert [b], de quibus quidem in præsenti nobis non est institutus sermo, sed infrà suo loco [c], & ordine dicetur. Conuentionales sunt quibus in ciuilibus disceptationibus vtimur, dũ rem nostram [d], aut quã nobis deberi [e] putamus, in iudicio petimus.

Quæ debeat continere libellus, & quòd ineptus, vel obscurus libellus non obligat ad respondendum: & quòd iudex illum potest lacerare. h.d.

Exprimet [f] igitur oblatus libellus non solum agentis [g], & cõuenti [h] nomen, sed & ius dicentis [i], & petitæ [k] rei, & actionis qualitatem. Et si personali experiẽdum sit actione, petendi quoque causa exprimenda [l] erit, alioqui nec conuentus respondere tenebitur [m]. Et iudex libellum non legitimæ conuentionis formam continentem concerpere ac destruere [n] poterit.

Plures dantur casus in quibus solennis libelli porrectio non est necessaria. h.d.

Sunt tamen casus in quibus solennis [o] hæc libelli oblatio minimè est necessaria [p], veluti in quibus de plano ac sine strepitu, & figura [q] iudicij procedendum erit, & in quibus etiam non contestata [r] lite testes recipi possunt, & alij plures [s].

illud procedit in breuitate nimia.

a Duæ sunt species. Ita diuidit Gloss. & Doct. in ca.j.eod.& Spec.de libellorum concep.in capit. quot sunt species libellorum.

b Reos defert De his habes in l.libellorum.ff. de accus. vbi latissimè per Bart. & ij.q.j.c.legum.& q viij.c. libellorum.

c Suo loco. Infra de accus.post princ.

d Nostrã. Ratione dominij vel quasi, vel ratione alicuius alterius iuris vt designet libellũ super omnibus realibus actionibus, & sic verbum nostrum stat hic largè, nec significat solum dominium, sed omne aliud ius cuius occasione quis potest agere, fac.not.in l.ij. C.in quib.cau.colo. censi. domin. accus. poss.lib.xj. & in l.ij. in princ.ff.de ori.iu. in ver. Papirianum.

e Deberi. ca.si.eo. & designat per hæc verba libellum in personalibus actionibus.

f Exprimet. Materia huius.§.cumulatè traditur per Hostien. in sum. eod.§. quid continere debeat. & per Spec.in sua pract.in tertia parte in titulo. de libel concep. & in cap.quid libellus continere debeat, & communiter.in cap.j.eod.

g Agentis.c.quærelam de elect.

h Conuenti.Specu.in sua pract.in tertia parte in ca.quid libellus continere debeat. allegat ad hoc in arg.iij.q.iij.c.nullus,& l.in his tribus. ff.de indi. l.si.C.de edend.l.j. ff.eod.tit.cap.ij. de ord.cogn.& cap.quærelam.de elect.sed iura per eum allegata interdum non multum faciunt.

i Ius dicentis Non intelligas necessariò de nomine proprio: sed sufficit quòd exprimatur nomen dignitatis & officij, ita vt reus intelligat coram quo conuenitur. Sed cautius videtur vt & nomen proprium exprimatur,& id videtur seruari in practica quæ est optima legum interpres, & hoc est exprimendum, vt sciat reus an sit iudex competens: vt infrà eo §.fi.

k Peritæ rei. Vt habetur in ca.significantibus. de appel.& cap.ij.eod.quod est idem ad verbum.

l Exprimenda erit. Vt traditur latè in fin.eod.& dantur per Specul.quàm per Hosti.Gloss.Abb. & omnes hi versus qui comprehendunt quid debeat libellus continere videlicet.

Quis, quid, coram quo, quo iure petatur. & à quo

Rectè cõpositus quisque libellus habet.

Vel clarius sic.

Conuenti nomen, & nomen conuenientis.

Iudicis & nomen scribet causamq; petẽdi.

Et quascunque petet res istas scribere debet.

Dicit tamen Hosti. in summa eo.§.quid debeat continere, versi. ideóque apponendus est, quòd de consuetudine in libellis apponitur solum quis, quid, à quo & qua de causa petat.

m Non tenebitur. c.ij eo. c.significantibus.de appel.

n Destruere poterit.xj. q.j. c.sacerdotibus. & ibi Glo.in verbo incendit, & passim per Doct.

o Solennis. Quia licet nõ sit necessarius libellus in forma, est tamen necesse fieri in litis exordio petitionem, siue in scriptis siue sine: vt possit inde nasci pronuntiatio petitioni conformis, & vt possit haberi plenior certitudo super quibus petitiones & articuli formari debeat, vt in Cle.sæpe.de verb.signi.vbi latè traditur. Quomodo autem differat ista petitio à libello solenni, habetur in d.Cle.sæpe.& per Abb. in sua practica.c.xxxviij.

p Necessaria. In casibus ergo non exceptis libellus videtur de substantia iudicij, de quo tamen latè not.in Cle.sæpe.de verb.signi.in verbo necessario.circa quod tamen multæ sunt varietates apud Doct. vt per Abb.& alios in c.j.eo.

q Et figura iudicij. Vt in Cle.sæpe.de verb.signif. & de ratione not.ibi in verb.figura.

r Non contestata lite. De hoc vide per Specul.in in sua practica in tertia parte in tit.de libel.concept.& in c.in quibus casibus sit offerendus libellus ante finem, versi.& generaliter.

s Alij plures. Vtputa si sint causæ viles. Aut nisi breuiores.

breuiores.C.de sent.ex breui.reci.Si ex cōnsensu partium fuisset remissa hæc solennitas, si consuetudo haberet, vt non detur libellus: sunt & multi alij: quos enumerare sit magis laboriosum quàm subtile,& latius per Spec.in tit.de libel.concept.in ca.in quibus casibus vel causis sit offerendus libellus vel non in iij. parte sui operis.

Benefaciet iudex si rem terminare quæret sine tela iudiciaria hoc dicit.

In his quoque casibus, in quibus libelli est necessaria porrectio, probè [a] iudex fecerit, si principales personas [b], vel in subsidium etiam aduocatos [c] factum ipsum proponere iusserit & sine tela iudiciaria controuersiam terminare [d] tentauerit.

Oblato libello debent reo dari dilationes ad excipiendum, & ad euitandam obscuritatem, vna materia est vno in loco tractanda h.d.

Oblato tamen secundum iuris ordinem libello, certæ reo conuento indulgendæ sunt induciæ [e], quibus deliberet cedendum sibi sit, an contendendum, acceptandus an recusandus iudex, denique vt proponat si quas habet exceptiones. Quæ propterea comparatę sunt, vt ij aduersus quos instituuntur actiones defendantur [f]. Harum verò quædam ante litis contestationem opponendæ erunt, quædam verò etiam post contestatam litem. Sed ne si qui inter has alieni tractatus medij fuerint interiecti, huiusmodi sectio obscuritatem [g] pariat. Videamus nunc generaliter de exceptionibus.

DE EXCEPTIONIBUS, & replicationibus.

Quid sit exceptio, & quòd duplex eius est species, dilatoria, & peremptoria. Et quòd dilatoriarum, quædam respiciunt iudicem, quædam actorem, quædam reum, quædam causam h.d.

Exceptio est actionis vel intentionis exclusio [h]. Exceptionū summa di-

a Probè fecerit. Quod hic dicitur sumitur ex c.pastoralis.de iudi.non tamen secundum intellectum quem ibi communiter videntur tradere Doct. Sed secundum intellectum & opi. Ab.in sua practica.c.xxxvj. quod est sub ista inscriptione *Quod reus petat libellum offerri per actorem.* qui valde post Specu.commendat practicam faciendi quod hic dicitur, gratia litium finiendarū, vel minuendarum, & breuiandarum.

b Principales personas Not.quòd ea quæ consistunt in facto debent non per aduocatos, vel procuratores proponi, sed per principales personas.fac.no.per Glos.& Doct. in l.ij. de iuram.calum. ex quo infertur per Abb.in c.pastoralis. de iudi.vnde hæc litera sumitur, quòd cum litis contestatio fiat per propositionem negotij, petitionem & responsionem ad illam.l.vni.C.de lit.contest.per ipsas principales partes non autem per procuratores & aduocatos fieri debet,quod tamen limita vt ibi per eū,& per ea quæ habentur j.de lit.cōtest.§.de illo.

c Etiā aduocatos. Vel procuratores: vt no.in ca. pastoralis.de indi.& p Ab.in sua pract.c.xxxvj. sub Rub. *Quòd Reus petat libellū offerri per actorem.* & etiā hoc cū principales sunt indiscreti & nimiæ simplicitatis: quod intellige, vt per Ab.in d.c.pastoralis.

d Terminare. Et ista terminatio nō fiet per sententiā diffinitiuā, casu quo sine tela iudiciaria liqueat iudici de negotio: sed faciet iudex præceptū parti cōfessæ vt satisfaciat intra certū tēpus: secus si pręcessisset libellus,& secuta esset cōfessio: quia tūc debet ferri sentētia: vt no.per Glos.& alios in ca.dudū.el ij.de elec.refert,& cōmendat Ab in sua practica in loco in præcedenti notula allegato.

e Induciæ. Scilicet viginti dietū. Aut.offeratur. C.de lit.contest. videtur tamen in hoc standū cōsuetudini ipsius Curiæ secūdū Barto.in d.Aut.& in Aut. qui semel. C. quomodo, & quādo iudex.& in l.ij. ff.de re iud.erit ergo hoc arbitrio iudicis. Ab. in c.cū in veteri. versic. quinto nota.de elect. Quādoq; etiā nullo modo dantur tales inducię, puta, si citatoriis literis libellū continentibus (vt quibusdā locis & casibus practicatur) potuerit re' instrui, & ex eis deliberare: vt per Legistas in d. Aut.offeratur.& per Cano. in ca.ij.& ca. literas.de dilat.

f Defēdātur. Vt insti.de exce.in princ.

g Obscuritatē. Quasi dicat tractatū illarū exceptionū quæ proponūtur post litē cōtestatā, debeat præcedere tractatus ipsius litis cōtestationis: sed quia facere diuisionē & tractare prius de his quę proponūtur ante litē contestatā, & postea de litis cōtestatione,& postea de exceptionib' quæ proponūtur post litē contestatā, pareret oscuritatē, meritò eius vitandæ gratia, tractemus semel de omnibus exceptionibus. Est autē huiusmodi situatio arbitraria: vt per Ab.in Rubrica de excep.post Io.And.

DE EXCEPTIONIBVS, & replicationibus.

h Exclusio. Declara hāc descriptionē sequēdo Abb.in Rub.eo.vt exceptio dicatur actionis exclusio, cū in veritate cōpetit actio & eā per exceptionē excludi oportet, vt cū promitto tibi vel metu compulsus vel dolo: nam ex stipulatione mero iure ciuili oritur actio: sed aduersus eā excipitur de dolo vel metu: vt in princ.instit.de excep.dicitur, etiam

uisio in duo genera[a] deducitur: aut enim sunt dilatoriæ, aut peremptoriæ. Dilatoriæ sunt quæ rem[b] & iudicium[c] differunt: harum quædã iudicis personam respiciunt, quædam agentis, quædam rei conuenti, quædam verò actionis, & causæ qualitatẽ.

Exceptio incompetentiæ & suspitionis sunt declinatoriæ. hoc dicit.

Personã iudicis respiciunt, vel quæ illius incompetentiam[d] arguunt, vel quæ de ipso suspicionem ingerunt, secundum ea quæ supra[e] suo loco latius exposuimus. Et hæ declinatoriæ quoque poterunt appellari.

Procuratoriæ exceptiones spectant personam actoris. h.d.

Actoris partem illæ spectant quæ illum non legitimam in iudicio standi personam habere demonstrãt, quales sunt procuratoriæ, vt puta si quis per monachum, aut regularem, aut clericum agere[f] velit. Item si quis vt tutor, vel curator, vel procurator, vel syndicus cõpareat, & illum tutorẽ, vel curatorem, vel procuratorem, vel syndicũ esse negetur[g], vel sua non interesse[h], vel audiri non[i] debere protestetur, & si quæ sunt his similes.

Quæ sint exceptiones descendentes ex persona rei. h.d.

Ex persona rei deducuntur, veluti si quis ab eo, qui alienam litem defendit, de iudicato soluendo cautionẽ postulet[k], aut si ab actore se spoliatum[l] esse reus conuentus coram iudice quæratur. Et

exceptio exclusio intentionis quando actio in veritate non competit actori, agit tamen de facto, vt si petas à me decem, & ego excipio me soluisse: nam si hoc verum est nulla tibi competit actio, cum solutione eius quod debetur tollatur omnis obligatio, instit. quib. mod. toll. obli. in princip. erit ergo tunc exceptio exclusio nõ actionis quæ nulla est, sed intentionis quæ solum est facti hoc casu nõ iuris. vide de hoc quod habetur in l. ij. ff. eod. & aliquid per Bart. in l. Iulianus. ff. de cond. indeb. & per Innoc. in ca. cum dilecti. & in ca. dudũ. ij. de elect. vbi appellat exceptionem intentionis. quando excipitur contra eum qui non petit: vt refertur per Abb. in Rubric. eod.

a In duo genera. In hanc primam sectionem omnes cõueniunt, vt apparet ex not. per Gloss. & Doct. in capit. exceptionem. eod. & per Host. in summa eo. §. quæ sit exceptionum diuisio. & per Specul. eod. tit. §. j. & passim per Doct. Verum est quòd prædicti vltra ista duo membra addũt tertium dicentes alias etiam esse quas appellant mixtas vel anormalas, de quibus etiam hic dicitur: vt infra eo. §. sunt & quædam. & §. sunt & aliæ. Sed non placuit statim hic in ista prima sectione huius generis meminisse, tum ob exemplum institutionum iuris ciuilis in § appellantur. eo. tit. tum etiam quia illæ quas vel mixtas vel anormalas appellant, sunt vel dilatoriæ, vel peremptoriæ quantum ad sui essentiam licet participent de alterius natura, vt dicimus de petitione hæreditatis, quæ proculdubio est realis quo ad sui essentiam & substantiam, licet participet de personalitate. l. hæreditatis. C. de petit. hæredi. vel si habẽt substantiam separatam non possunt dici mixtæ, ex natura dilatoriarũ & perẽptoriarum, vel si constant ex substantia vtrarúmque veniunt sub enumeratione simplicium. fac. §. j. de action. vbi non fit mentio de mixtis in prima sectione & merito. si enim sunt anormalæ merito & modo quodam anormalo debuit de his tractari.

b Rem. Vt si sit factum pactum de non petendo intra certum tempus: quia hæ non solum differũt iudicium oppositæ, sed etiam rem: vt in §. appellantur. instit. eo. & per Abb. in ca. exceptionem. versi. secũdæ dilatoriæ. eo.

c Iudiciũ. Vt sunt illæ quæ specialiori nomine appellantur declinatoriæ, de quibus statim hic dicit. quæ licet iudiciũ differant, tamen nõ differunt rem principaliter.

d Incompetentiã. c. si diligenti. & per tot. tit. de foro cõpe.

e Supra. Vt supra de indi. §. recusatione. cum seq. ca. cum speciali. de appel. ca. suspicionis. de offic. deleg.

f Agere velit. ca. j. de synd. c. qui vere. xvj. q. j. & supra de procurat. §. sed nec omnes. & per Host. in sum. eo. tit. §. quis dare. versi. sunt autẽ. & §. quis dari. versi. itẽ monachi. & fac. §. pe. instit. eo. fac. C. qui leg. perso. hab. standi in indic. per tot. & l. fi. §. necessitate. C. de bon. quæ lib. & ibi per Doct.

g Esse negetur. Vt per Bart. in l. iij. §. defendi. ff. ex quib. caus. in poss. eat. & hæc quæ prouenit ex defectu mandati, potest opponi etiam post latam sententiam: vt infra eo. §. ergo in initio. Abb. in ca. in nostra. versi. item nota. de procur.

h Non interesse. Quæ pariter est dilatoria: vt not. per Glos. & Abb. in ca. ex parte. de testi. & per Abb. in ca. j. de accus. per Bart. in l. posthumus. §. si quis ex his. ff. de inoffi. testam.

i Audiri non debere. Vt per Abb. in ca. quia frustra. de vsu. in fi.

k Cautionem postulet. Vt l. qui proprio. §. qui alium. ff. de procurat. l. exigendi. C. eod. titul. de procurator.

l Spoliatũ esse. c. cum dilectus, vbi latissimè per Abb. & Doct. de ordi. cogni.

propterea reſtitutionis beneficiũ imploret, vel ſi actorem ex legirima cauſa domum reuocet [a].

Quæ ſint exceptiones deſcendentes ex cauſa. h.d.

Actionem & cauſam reſpiciunr, vt cum proponitur de ineptitudine, aut incertitudine libelli [b], aut de litis pendentia [c], aut cum nondum diem ſolutionis [d] veniſſe prætenditur.

Declinatoriæ exceptiones proponi debent ante omnem exceptionem, alioqui amplius opponi non poterunt. h.d.

Hæ verò regulariter [e] omnes ante litis conteſtationem proponi debent. Sed quas declinatorias appellauimus nõ modo ante litem conteſtatam, verum etiam ante omnem [f] dilatoriam exceptionem opponere reum oportebit: alioqui ſi aliam [g] primo propoſuerit, cum per hoc in iuriſdictionem eius coram quo propoſuit conſenſiſſe videatur, eiuſdẽ iuriſdictionem ſero declinare conabitur.

Dilatoriæ exceptiones non declinatoriæ regulariter proponuntur ante litem conteſtatam. hoc dicit.

Ergo [h] in initio litis declinatoriæ opponi debent & probari. Cæteræ poſt oblatum libellum ante litem conteſtatam intra terminum à iudice [i] aſſignatũ, quandocunq; opponi, & probari [k] poterunt.

Ponit aliquos caſus quibus, & poſt litem conteſtatam dilatoriæ opponi poſſunt. h.d.

Sed & lite conteſtata quandoque eas opponere licebit, veluti ſi qua nuper [l] reo competens exorta fuerit, vel is qui eam opponere voluerit, ſe poſtmodum [m] ad eius notitiam perueniſſe

a Reuocet. Vt cap.fin.de foro competen. & l.ij.ff. de iudic.

b Libelli. Hæc autem licet ſit dilatoria poterit tamen interdum opponi etiam poſt ſententiam, videlicet cum talis eſt ineptitudo libelli: quæ nõ concludit ius agẽdi, nec ſuper eo ſententia formari poteſt vel firmari: vt per Abba. in capit. cum dilecti. de empt. & vendi.

c De litis pendentia. Vt per Bald. in l. peremptorias. in fin. C. ſent. reſcind. non poſſe. & in l. ſenatus. C. qui accuſ. non poſſunt. Fely. in cap. exceptionem. eod.

d Diem ſolutionis. Vt in l.j. in fi. ff. quando dies vſusfru. ced. hoc tamen quandoque opponit ad proceſſum, quandoque ad merita cauſæ, itaque ſecundum modum proponendi variandum erit & tempus: vt per Abb. & alios in cap. exceptionem. eod.

e Regulariter. Hoc ideò dicit: quia quãdoque etiam poſt litem conteſtatã proponuntur, vt patet ex ſuperioribus notulis, & habetur latiſſimè per Canoniſt. in ca. exceptionem. eod. & ĩ. eo. §. proxi. vide aliquid per Legiſtas in l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquir. poſſ. ſuper combin. Bartol.

f Omnem. iij. quæſt. vj. §. exceptio. cap. paſtoralis. eod. ca. inter monaſterium. de re indi. l. apertiſſimi. & l. cum ſpecialis. C. de iud. l. fi. C. eo. l. exceptionem. C. de probat. & ibi habetur. & in cap. quoniam contra. de probat.

g Si aliam. Puta dicendo quòd aduerſarius eius qui excipit eſt excommunicatus, & ſuper hoc ſententia feratur, & ſic approbatur perſona iudicis, vnde ipſum poſtea reprobare excipiens non poterit. iiij. quæſt. iij. §. item ſi quis teſtibus. & iij. quæſt. viij. cap. cuius in agendo. fac. l. ſed etſi ſuſceperit. ff. de iudic. & habes latè in capit. inter monaſterinm. de re iudic.

h Ergo. Bene ergo: quia hoc ex ſupradictis infertur: & not. in hac materia quatuor tempora ante litis ingreſſum, & tunc regulariter proponuntur declinatoriæ & peremptoriæ litis finitæ: vt ĩ. eo. §. harum. poſt litis ingreſſum ante conteſtationem, & tunc proponuntur regulariter dilatoriæ illæ quæ non concernunt perſonam iudicis. Tertium poſt litem conteſtatam ante ſentẽtiam, & hanc regulariter proponuntur peremptoriæ. Quartum poſt ſentẽtiam, & tunc proponi poſſunt, quædam dilatoriæ, puta quæ retroactum ꝓceſſum nullum redderẽt: vt hic in fin. & quædam peremptoriæ: vt ꝑ Specul. eod. tit. noſtro. §. dicto. nnm. 14. & per Bald. in l.j. C. de iur. & fact. igno.

i A indice. Nota iudicẽ ex cauſa poſſe abbreuiare terminum à iure ſtatutũ. nam ad proponendas dilatorias ius pręfigit terminum litis conteſtationis, cap. inter monaſterium. de re iudic. l. fi. C. eo. & tamen iudex poteſt abbreniare vt hic & cap. paſtoralis. eo. vnde ſumitur. & hoc tenet Bart. in l. ij. ff. de re iudic.

k Probari. Imo dilatoria ſolutionis ꝓbabitur, poſtquam actor fundauerit intentionem ſuam. l. exceptionem. C. de probat. & iij. quæſt. vj. §. exceptionem. habetur in capit. exceptionem. eod.

l Nuper. Nihil eſt enim quòd imputetur reo quòd non propoſnerit ante litem conteſtatam. facit cap. inſinuante. vbi Doctor. de offic. deleg. & cap. paſtoralis. eod. argu. in l. de ætate. §. ex cauſa. ff. de interr. actioni. & in l.j. in princ. ff. de vent. inſpic. cap. cæterum. de iuram. calum. & diſtin. l. cap. vt conſtitueretur. fac. l. ij. C. de conſort. eiuſdem lit.

m Poſtmodum. Id eſt, poſt terminum intra quem omnes exceptiones dilatoriæ proponi debent, ſic capit. præſentium. de teſtibus. latè habetur in cap. paſtoralis. vbi inquit Abb. quòd non poſſet proponi hæc dilatoria ſi diceretur orta poſt concluſionem in cauſa.

iureiurando [a] fidem faciat, vel esset huiusmodi quę retroactum processum nullum [b] redderet, vt est ea quæ vel mandati vel iurisdictionis defectum arguit.

Et ex loco, & ex tempore, & ex alijs fontibus ducuntur exceptiones. h.d.

Ducuntur autem huiusmodi exceptiones nō solum ex supra positis causis, sed etiam ex loco [c], ex tempore [d], & ex aliis pluribus [e], vt tam Pontificij quàm Cæsarei iuris libris facilè est legētibus cognoscere [f].

Exceptio excommunicationis licet sit dilatoria, tamen potest opponi & ante & post litem contestatam. h.d.

His annumerāda est etiam excommunicationis exceptio, quæ licet & ipsa dilatoria [g] sit, à cæteris tamen dissimilem naturam sortita esse deprehenditur: nec enim post oblatum tantum libellum ante contestatam litem velut cęteræ, sed in qualibet parte litis opponi poterit [h] peremptorio termino ad proponendum exceptiones declinatorias, & dilatorias, præfixo minimè [i] obstāte. Quod est in hac exceptione specialiter obseruandū, ne quisquam in periculum [k] animæ suæ excommunicato communicare compellatur, quòd si eam reus omiserit, vt actor [l] sumptibus & laboribus fatigetur, in expensis legitimis [m] condemnandus erit.

In opponenda exceptione excommunicationis, seruanda est certa forma. h.d.

Sed cum per malitiam [n] hæc exceptio in iudiciis opponeretur frequentius Innocentiana constitutione [o] consultissimè cautū est, vt certa in ea proponēda forma seruari debeat, vti ex ipsius constitutionis tenore facilè apparere potest.

Exceptio excommunicationis potest actori opponi in prima tātum instantia, non in secunda. Idem de cæteris dilatorijs. h.d.

Hæc tamen in prima tantum instantia sibi locum vendicant: quòd si succumbens actor ap-

a Iureiurando. Nota casum in quo iuramentum est legitima probatio. Vtrum autem hoc habeat locum in peremptoriis variè loquuntur Doctor. vt habetur in cap. pastoralis. eod. & per Specul. in §. dicto. eodem.

b Nullum redderet. Habetur latè in ca. in nostra. de procurat. Host. in summa.eod.§.hæc de dilatoriis.versi.sed certè.Idem si partes fuissent protestatæ velle se aliquando huiusmodi exceptiones opponere.ca.pastoralis.eo.vide latè per Fely. in cap. exceptionem. eod. per Legistas.in l. ita demum curat. & in l. licet.C.de procur.

c Ex loco. Vt,quia dicatur non tutus. Clem. pastoralis de re iudic.& supra de in ius voc. §. locus. vbi not. vel quia alio loco sit quid soluendum.cap.vni. de plus petit.

d Ex tempore. Vt supra de in ius voc. §.sed etsi.test.

e Pluribus.Vt puta ratione rescripti, vt per Specu. eo.tit.nostro.§.j.versi. dilatoriarum autē. & sunt plures exceptiones quàm actiones: vt per eundem.eod.tit. §.viso.ante fin.versi. postremo.not.

f Cognoscere. Sic instit.eod.§. hæc exempli.

g Dilatoria sit.Quo ad sui substantiam, & regulariter opponitur tamen quandoque in vim peremptoriæ,puta ad perimendam electionem propter excōmunicationem eligentium,vel electi,quo casu non haberet locum quod hic dicitur, & in cap.j.eod.in vj. & ibi etiam not.& not.in Clemen.j.eod.

h Opponi poterit. cap. exceptionem. eod. cap.j. eod.in vj.Clem.j.eod.

i Minimè obstante. Nota quòd terminus præfixus simpliciter ad aliquid faciendum seu proponendum ad id ex cuius omissione imminet animæ periculum,viam non præcludit. Et hæc est ratio ob quam in causa matrimoniali sententia abnegatiua matrimonij non transit in rem iudicatam. cap. lator.& cap.consanguinei. de re iudic. vbi etiam no.de quo plenè per Abbat. in cap.iurauit.de prob. & aliquid in cap.exceptionem.eod.

k Periculum animæ. Nota quòd etiā in iudicio non sine periculo communicatur: de quo dic vt not.in cap.intelleximus.de iud.& ex hac ratione aliter dicendum est de suspenso quam de excommunicato, de quo latè per Abbat.in cap. Apostolicæ.eod.

l Vt actor. Requiritur ergo quòd reus malitiosè distulerit opponere:aliàs non procederet quod hic dicitur. Vnde si destiterit opponere ex causa rationabili,puta, quia nō habebat in promptu probationes, cessaret hæc condemnatio. pro quo allegat Hosti. l. argentarius. §.penu. ff.de eden. Abb. verò in cap. exceptionem.eo. adducit bonum tex.in c.plerunque.ij.q.vij.

m Legitimis.Quę autem sint expensæ legitimæ, dic vt per Abbat.& alios in ca. exceptionem. eod. Sed nunquid iudex teneatur condemnare in expensis,etiam si nō fuerit petitum. Item si non condemnauerit an pars possit appellare? vide per Abbat. in cap.significauerunt. versi. sed circa prædicta. eod.

n Malitiam. Quæ semper crescit. xij.quæst.j.cap. omnis ætas. & xx.quæst.iij.cap. proclivius.& §. mitiores.Authen.de nupt.

o Constitutione. Vt in cap.j.eo.in vj.

Excluden

pellauerit prætextu excommunicationis oppositæ à prosequutione appellationis minimè excludendus [a] erit, quod & in cæteris dilatoriis multò magis locum obtinet [b].

Reus excommunicatus licet reconuenire non possit, admittitur tamen ad proponendas suas legitimas defensiones. h.d.

Reus autem [c] nullo obstante excommunicationis vinculo, velut rectè conuenitur, ità ad legitimas [d] defensiones semper admittitur. Satis enim absurdum [e] esset, si actore impugnante defensionis copia reo denegaretur. Quia sic multoties condemnaretur [f] absoluendus. Reconuentionis tamen potestas eidem minimè permittitur [g].

Superius dicta de excommunicatione, intelliguntur de maiori. hoc dicit.

Cæterum quæ supra de excommunicatione diximus, non de quacunque excommunicatione sunt intelligenda, sed de ea tantum quæ à perceptione sacramentorum, & à fidelium communione separat [h], vt etiã ipsa Innocentianæ constitutionis verba demonstrant [i].

Peremptoriæ exceptiones sunt quæ ius actoris periment, & semper agentibus obstant. h.d.

Peremptoriæ [k] seu elisoriæ [l] exceptiones sunt, quæ in totum ius agentis perimunt [m], & semper [n] agentibus ob-

a Excludendus erit. Sed contra. cap. per tuas. de senten. excom. Solut. contrarium procedit quando quis appellat à sententia excõmunicationis, quam dicit iniustam, hic loquitur cum appellatur ab alio grauamine, & de excommunicatione nihil ipse dixit, nec confitendo eam iniustã, neque nullum: sed aduersarius opponit de excommunicatione ad finem istum repellendi: quod non debet admitti, cum iste se defendat. Ita solu. Abb. in ca. significauerunt. & in cap. fin. eod. Sed quid dicemus si quis sit excõmunicatus ob illam eandem causam ob quam appellauit? Respond. adhuc habet locum quod hic dicitur, nec procedet. cap. per tuas. vt per Abb. in d. c. fi.

b Locum obtinet. Vt habetur in l. ita demum. C. de procu. aliquid etiam per Abbat. in cap. pastoralis. eo. & in c. corã. de restit. in integ.

c Reus autem. Intellige hoc de reo necessario non autem de voluntario, secundum ea quæ diffusè not. per Abbat. & alios in cap. cum inter. eod. vbi ponit quòd intantum necessitas vel præiudicium imminens aditum præbet ad essendum in iudicio, vt ob hanc causam admittatur quis etiam tanquam actor: vt puta, si reus esset fugitiuus, si res esset tempore peritura, cum enim quis stimulatur ad agendum ex imminenti periculo, potest dici hæc actio defensio quædam, quod tamen pœnitus non firmat.

d Legitimas defensiones. cap. cum inter. eo. cap. intelleximus. de iudic. vbi ordinariè.

e Absurdum. Nota argu. ab absurdo. simile in ca. ex ore. de priuil. & cap. quemadmodum. de iureiur. cap. cum inter. eo. l. nam absurdum. ff. de bon. libert.

f Condemnaretur. Quod est absurdum: arg. l. absentem. ff. de pœn. Sed an reus excommunicatus possit petere à iudice sententiam ferri pro se & videtur, cum enim permittatur ei esse in iudicio, videtur etiam permitti vt faciat omnes actus quos potest facere tanquam reus in iudicio. Contrarium tenetur communiter: vt per Docto. in cap. cum inter. eo. & in cap. intelleximus. de iudic.

g Permittitur. Vt cap. cum inter. eo. & §. fin. j. de mut. peti. An autem possit excommunicatus compensare. not. in d. cap. cum inter. in fi. & in d. §. fi.

h Separat. Hoc est de maiori quæ appellatur anathema, vt infra de sentent. excom. in princ. & cap. si quem. eod. tit. & huius decisionis ratio est in promptu: quia scilicet minor excõmunicatio non separat à communione fidelium, sed tantum à participatione sacramentorum: vt no. in locis supra alleg. Vnde non mirum si potest esse in in iudicio excõmunicatus minori, cum non vetetur communicare cæteris fidelibus. fac. cap. Engeltrudam. iij. quæst. iiij. & habetur per Specul. in §. viso. versicu. & minor.

i Demonstrant. c. j. eod. in vj.

k Peremptoriæ. Simile. in §. appellantur. eod.

l Elisoriæ. Vt intelligam' quid sibi vult ista duplex appellatio, sciendum est, quòd Abb. in sua praxi. capit. xvj. vbi tractat de peremptoriis exceptionibus, facit differentiam inter peremptorias & elisorias, & peremptorias putat eas appellari oportere: quæ funditus, vel in totum (vt hic dicitur) perimunt, & tollunt obligationem ciuilem & naturalem: vt exceptio solutionis, & acceptilationis, & has potius putat dicendas defensiones, quam exceptiones: quia non sunt actionum exclusiones. Aliæ verò vt pacti conuenti, doli, metus, quæ non perimunt sed elidunt, putat melius appellari elisorias, quam peremptorias, & licet hæc differentia denominationis non sit seruata in §. appellantur. institu. eod. tamen, quia non est contraria iuri, imo adiuuatur rationibus, non fuit visum ab re, hanc differentiam quasi digito ostendere, quæ videtur etiam de mente Specul. vt per Abbat. ibi, & facit ad hoc quæ dicit Abb. in rubri. eod. & not. j. eo. in princ. & per eundem Abb. in cap. exceptionem. versic. circa peremptorias, & quòd not. gloss. ij. in cap. j. de litis contest. in vj. vbi etiam Doctor.

m Perimunt. Vt solutionis. acceptilationis.

n Semper. Id est, sine præfinitione temporis, vt ff. de doli except. l. purè. §. fi.

stant, qualis est doli mali, metus, pacti conuenti [a], solutionis, iurisiurandi, præscriptionis, transactionis, & rei iudicatæ, & si quid contra leges [b] factum esse dicatur.

Exceptiones peremptoriæ litis finitæ sunt, quæ impediunt litis ingressum. h.d.

Harum quædam dicuntur peremptoriæ litis finitæ, quædam simpliciter peremptoriæ. Peremptoriæ litis finitę sunt, quæ litis impediũt ingressum [c], & aduersus agentem omni tempore opponi possunt, qualis est exceptio transactionis [d], iurisiurandi [e], & rei iudicatæ [f], quæ vel in ipso limine iudicij proponi poterunt. Cum enim super negotiis, transactione, iureiurando, & sententia decisis, aliàs lis inchoata terminata fuerit, valde absonum visum [g] fuit, super eisdem nouum assumi debere iudiciũ, & quasi in infinitũ forensia iurgia ꝓtrahere. Inde quoque litis finitę exceptiones appellantur, quòd vt aliquis esset finis litium institutæ fuerint. Idem iuris est in aliis etiam peremptoriis exceptionibus, quæ vulgo manifestæ sint, & notoriæ [h] habeantur.

Exceptiones peremptoriæ proponuntur post litem contestatam ante sententiam. h.d.

Cæteræ verò litis contestationem minimè impediunt [i], atque ante

a Pacti conuenti. Scilicet de amplius non petendo, quæ tanquam peremptoria non impedit litis contestationem, vt per Bart. in l. si tibi. §. pactus ne peteret. ff. de pact. Sed an exceptio pacti de non agendo impediat litis contestationem? Respond. Doct. variè sentiunt, de quo post alios vide per Perusi. in ca. j. de lit. contest. in vj.

b Cõtra leges. Verbi gratia contra legem Iuliam fundi dotalis. institu. quib. alien. li. vel non. l. iij. & ibi not. ff. eod.

c Ingressum. Scilicet si ante litem contestatam opponantur & in vim declinatoriarum, sed oppositæ post litẽ contestatã censentur oppositæ ad merita causæ. Bald. & Doct. in l. postquam liti. C. de pact. & l. exceptionẽ. C. de proba. Legistæ cõmuniter. in l. nam postea. ff. de iureiur. & in l. eleganter. §. si quis post transactionem. ff. de cond. indeb. & l. fi. ff. pro suo. & plerasque differentias quæ resultant vtrum tales exceptiones opponantur tanquam declinatoriæ vel tanquam peremptoriæ per Perusi. in cap. j. de lit. contest. in vj. post gloss. & alios. Si autem non apparet vtrum sint oppositæ tanquam peremptoriæ, vel tanquam declinatoriæ, in dubio quales sint reputandæ per eundem ibidem. Debet tamen esse cautus is qui opponit exceptionem litis finitæ tanquam declinatoriam, vt offerat se paratum incontinenti probare: aliàs si aduersarius negaret dictas exceptiones esse veras, tũc non impediretur litis contestatio: sed deberet reseruari post litis contestationem: vt traditur in l. nam postea. §. j. ff. de iureiuran. & latè Perus. in dicto capitulo primo.

d Transactionis. cap. j. & ibi Abb. de transact. & not. in cap. fi. eod. in vj.

e Iurisiurandi. Siue sit pactum iuratum de non petendo, siue de non agendo, siue simplex iuramentum de non petendo, omni casu exceptio ex iuramento descendens impedit litis contestationem, & ad rescriptum, & ad processum opponi potest, vt sic periurium vitetur: vt tenent communiter Doctor. quos refert Perusin. cap. j. de lit. contestat. in vj. reiecta distinct. Ioann. Andr. & facit l. ij. ff. de iureiuran. & l. non erit. §. dato. ff. de iureiuran. capit. etsi Christus. eod. titu. & capit. veniens. de accusat. de hoc per Specul. in §. dicto. eodem titul. nostro, numero 45.

f Rei iudicatæ. Ab eo. scilicet cui fuit ius indicandi. l. iiij. §. condemnatum. ff. de re iudic. l. non putauit. §. non quæuis. ff. de bon. poss. contra tab. aliàs non tenuisset sententia. cap. at si clerici. de iud. Vnde sententia lata ab excommunicato & schismatico non pareret hanc exceptionem, per not. in ca. j. de lit. contest. in vj. Idem si sit iudicatũ non seruato iuris ordine, ij. q. vj. §. diffinitiua. Idem si sumus in causa cuius natura repugnet huic exceptioni, vt est causa matrimonialis in casibus, cap. lator. de re iudic. Et procedit qđ hic dicitur tam in causa ciuili, quàm criminali. ca. de his. de accus. Perusi. in d. cap. primo.

g Visum fuit. l. causas. & l. fratris. C. de transact.

h Notoriæ. Fac. not. per Abb. in cap. j. de no. oper. nunci. versi. fac. quod not. in simili, post no. in l. post rem iudicatam. ff. de transact. & in cap. j. de lit. contesta. in vj. & per eundem Abb. in cap. exceptionem. num. 16. eod. & in cap. j. de ordin. cogni. vbi reassumit totam materiam. facit cap. quamuis. de fil. presbyter. & Perusin. in dicto capitu. j. ponit regulam quòd peremptoriæ debent opponi post litem contestatam, cui accommodat quadraginta tres limitationes.

i Impediunt. Ergo per talem exceptionem non fit litis contestatio. aliàs non requireretur an impediret vel non. cap. ij. de lit. contest. in vj. & quemadmodũ hæ peremptoriæ non impediunt litis contestationem, ita etiam illarum taciturnitas non faceret rescriptum ad lites surreptitium, quo minus saltem procedatur secundum formam iuris. Innoc. in cap. ex parte. de lit. contestat. Perusi. in cap. j. eod. titu. in vj. nisi essent litis finitæ, vel nisi essemus in rescriptis gratiosis ad beneficia, secus in rescriptis ad beneficia iustitiæ: quia tunc stamus iuri cõmuni,

vt latius

sententiam erunt regulariter [a] proponendæ, quas quidem si dolo malo, suo tempore in prima instantia reus proponere distulerit, etiam in causa appellationis opponendi sibi facultas denegabitur [b].

Praeiudiciales exceptiones sunt quæ alteri causæ praeiudicium afferunt, puta exceptio consanguinitatis, causæ restitutionis viri, exceptio natalium, petitioni hæreditatis. h.d.

Sunt etiam quædam exceptiones, quæ preiudiciales appellari possunt [c], ex eo quòd alteri cognitioni præiudicium afferunt, vtpote, si qua mulier Titium in virum petat [d], qui ad mulieris intentionem [e] elidendã consanguinitatis obijciat exceptionem, qua probata, cum quæstio principalis perimatur, de ipsa est cognoscendum ante, quam ad diffinitionis [f] articulũ procedatur. Idem si petenti hæreditatem natalium obiecta sit exceptio. Cũ enim successionis causa à causa natalium dependeat, posteriore quoque loco cognoscenda [g] erit.

Spoliatus opponens de spolio in modum exceptionis, non cogitur respondere ante quam sit restitutus. h.d.

Sed etsi quæstio spolij in modum exceptionis [h], petentibus obiecta fuerit, probationes super spolio primitus erunt audiendæ. Eoq; legitimè probato, reus nõ cogetur respondere positionibus donec integrè restitutus [i] fuerit.

vt latius per Perusi. in d. cap. j. in j. colum.

a Regulariter. Ideò dicit regulariter: quia dantur multi casus in quibus tales exceptiones etiam post sententiam opponi possunt, vt est exceptio falsitatis. cap. cum venerabilis. eod. per Abba. in cap. licet. de prob. & plures casus posuit Accurs. in §. appellantur. instit. eod. & per Specul. §. dicto. nu. 14. hoc eod. titu. & per Bald. post Accurs. in l. j. C. de iu. & fact. igno.

b Denegabitur. Secus si non dolo proponere distulerit: quia poterunt opponi. l. per hanc C. de temp. appel. ca. cum Ioannes. de fid. inst. & hoc quòd differẽs dolosè opponere in prima instantia nõ poterit post in secunda opponere, videtur audacius forte appositum hic, cum non sit de hoc in promptu tex. aliquis nisi c. exceptionem. eod. arguendo à speciali. Sed hoc & æquissimum videtur, & tenet Ioan. And. & Hostien. in ca. inter monasterium. de re iudi. & Abb. in cap. j. eod. & idem Abb. & Anto. de Butri. in d. capit. exceptionem. num. 17. & videtur commun. opin. Canonistarum.

c Appellari possunt. Et sic eas appellat Abb. in sua practica. cap. lxj. quod inscribitur de exceptionibus peremptoriis. fac. §. præiudiciales. instit. de actio. & no. per Abb. in cap. iij. de ordin. cogni.

d Petat. Et sic libera persona vendicari potest adiecta tamen causa, vt quia filius meus est, maritus meus est. fac. l. prima. ff. de rei vendic. & not. in cap. ex parte. de restit. spol. vbi Innoc. & alij, & not. per Abbat. in cap. j. de ordin. cogni. vnde hic sumitur. & not. verbum petat, quod designat quòd id qnod dicitur hic habet locum cum agitur petitorio, secus enim esset si mulier ageret possessorio: quia tunc non admitteretur exceptio consanguinitatis, seu alia concernens defectum proprietatis, cap. ex conquestione. de restit. spol. & per Abbatem in dicto capitulo primo.

e Intentionem elidendam. Quæ prius est fundata, vnde reus condemnandus veniret, nisi se defenderet. debet enim iudex iudicare secundum merita causæ, quæ panduntur assertione partium. l. fin. C. si per vim vel alio modo. Vnde vt appareat vtrum reus sit absoluendus vel non: debet discuti sua exceptio, & hæc est decidendi ratio hoc casu, secundum Abb. in cap. j. de ordin. cogni.

f Diffinitionis. Scilicet causæ principalis & matrimonij, super qua sufficit vt pronũcietur, de quo tamen latè per Abb. in capitu. j. de ordin. cogni.

g Cognoscenda erit. cap. iij. de ordin. cogni. & ibi per glo. & Docto. fac. cap. lator. qui fil. sint legit. & iij. quæst. xj. §. si de hæreditate. & §. si crimen. & l. ij. C. de ordin. cogni. & l. quoniam. C. de adult. & l. præses. C. de plagi.

h Exceptionis. Et ista exceptio spolij est dilatoria. Abb. in capit. dilectus. vnde sumitur. de ordinar. cogni. & per Docto. in cap. venerabilis. de offic. deleg. & per Lanfr. in rub. de cau. poss. & propri. Et licet videatur hic poni inter peremptorias, tamen ponitur respectu quo sapit naturam prẹiudicialium exceptionum. Et quod hic dicit in modum exceptionis, procedit in iudiciis ciuilibus, in quorum tractatu sumus, in criminali autem procedit quod hic dicitur, etiã si per viam actionis spolium intentetur. iij. quæst. j. per totum. & ij. quæst. ij. per totum. & per Abb. in cap. ij. versic. quæro, hic tex. dicit. de ordi. cogni. & de hoc §. inter scholares. j. eod.

i Restitutus fuerit. Quia nec nudi contendere, nec inermes inimicis nos opponere debemus. ca. j. de restit. spol. in vj. Sed non habet locum quod hic dicitur vbi notoriè constat de non iure spoliati. Innocen. in ca. constitutus. de fil. presbyter. Perusi. in c. proposuit. de appel. & per eundem in d. cap. j. §. fi. in princ. Abb. & alij. & in cap. ij. de ordin. cogni. Item in causa depositi secundum qnosdam, quod satis potest admitti, si constaret de deposito. Item non habet locum quando qnis conueniretur ex sua obligatione iurata. Sunt etiam alij casus in quibus non militat quod hic dicitur pro quibus recurrendum est ad ea quæ Doct. in d. cap. ij.

Non debet iudex in cauſa ſuperſedere obtentu exceptionis ſpolij, niſi dicatur factum ab actore, & hoc in ciuilibus. h.d.

Sed quia huiuſmodi exceptionem nonnunquam in iudiciis calumnioſe propoſitam cauſas Eccleſiaſticas contingebat impedire, & per interpoſitas appellationes principalis cauſæ cognitionem perimere [a], conſultiſſimè Innocentiana [b] conſtitutione decretũ fuit, vt in ciuilibus negotiis ſpoliationis obiectu ab alio, quàm ab [c] actore factæ, iudex in cauſa principali procedere non poſtponat.

An & quando in criminali iudicio poſsit opponi exceptio ſpolij à tertio facti. h.d.

In criminalibus verò etiam ſi à tertio [d] ſpoliatus fuerit, dum tamen vel tota ſua ſubſtantia, vel maiori parte [e] ipſius ſe per violentiam [f] priuatum [g] affirmet, obiecta exceptio proceſſum differet, pœnis [h] ſtatutis, ſi eandem intra certa [i] tempora non probauerit obijciens. Eo quoque ſalubriter adiecto, vt rerũ priuatarum ſpoliatio, agenti ſuper Eccleſiaſticis, vel ex contrario, nõ opponatur [k].

Accuſato excipienti de ſpolio à tertio facto, debet indulgeri tempus, intra quod reſtitutionem petat, & cauſam ſi poteſt finiat, quo elapſo non obſtante tali exceptione accuſari poterit. hoc dicit.

Inter ſcholares [l] olim dubitari contigit, ſi ſpoliatus à tertio [m] contra ſuum accuſatorẽ de ſpo-

a Perimere. De facto intelligas non de iure, hoc eſt, quia multi propter tot impedimenta, & timorem expenſarum ius ſuum indiſcuſſum relinquebant, nec enim ſpoliationis exceptio eſt peremptoria, ſed dilatoria: vt not.s.eo.§.proxi. Nec obſt.l.ſi quis in tanta. C. vnde vi. quia licet priuatio dominij inſurgat conditione ex illa lege, non tamen oritur ex exceptione: vt not.in cap. paſtoralis.de cauſ.poſſ. & propri. & in cap.j. de reſtit. ſpol. in vj. vnde ſumitur, vel dic perimere, id eſt, differre, vt no. in d.ca.j. prima placet.

b Innocẽtiana conſtitutione. cap. j. de reſtit.ſpolia.in vj.

c Ab actore. Eſſet enim iniquum quòd reus exciperet contra actorẽ de ſpolio facto à tertio, cùm in hoc non deliquerit actor, & ideò factum alterius ſibi nõ debet obeſſe.l.ſi quis in ſuo.§.fi.C.de inof. teſta.& l. non debet. ff.de reg. iur. & peccata ſuos authores tenere debent.l.ſancimus.C. de pœn. & procedit hoc etiam ſi res ſpoliata peruenerit ad ipſum agentem, licet contra eum poſſit agi remedio cap.ſæpe.de reſtit.ſpolia. ſecundum Ioan. And. & Peruſi. in cap.j.eod.tit.in vj. in princ. Item etiam ſi ſpoliatio facta eſſet à procuratore ipſius agentis ſuo proprio nomine ſpoliante. l.procurator. ff.de except.doli. Et idem ſi ſpoliatio ſit facta à ſyndico collegij, etiam ſi ipſe ſyndicus ſit de collegio, cum nec tunc de tali ſpoliatione excipi poſſit, per plura alleg. per Peruſi.in d.cap.j.licet poſſit opponi ſecundum quoſdam ad executionẽ ſententiæ. Bern.tamen in d.cap.j. dicit ſe non vidiſſe aliquem ſic excipientem in ciuilibus, vt ibi refert Io.And.

d A tertio. Hæc eſt differentia inter cauſam ciuilem & criminalem, & intellige hoc vt non habeat locum quando denunciaretur ad pœnitentiam, vel quando ex crimine ageretur ciuiliter ad intereſſe agentis, ſed ſolum quando ex crimine ageretur criminaliter, & per accuſationem. Sed quid ſi procedatur inquirendo? & communiter videtur teneri quod hic dicitur obtinere, etiam hoc caſu, veluti & ſi accuſaretur, & per Peruſi. in cap.j. de reſtit. ſpoliat.in vj. licet quidam contra.

e Maiori parte. Nota quòd ſpoliatio omnium bonorum & maioris partis æquiparantur. l.omnes. §.Lucius.ff.quæ in fraud.credi.iuncta.l.in ſumma.ff. de pecul.& l.j.C.de iu. emphyt. & quòd habetur in cap.potuit. de locat. latiſſimè per Tiraq. in l.ſi vnquam.C. de reuoc.donat.in gloſ. vel partis.

f Per violentiam. Requiritur ergo quòd talis ſpoliatio ſit facta per violentiam expulſiuam vel ablatiuam: ſecus ergo ſi eſſet ſpoliatio tantum doloſa: quia nõ haberet locum quod hic dicitur ſecundum Ioan.And.& Peruſi.in cap.j.de reſti. ſpol.in vj.

g Priuatum. Nota quòd requiritur quod tempore quo agitatur iudicium quis ſit ſpoliatus omnibus bonis, vel maiori parte: ſecus ergo ſi recepiſſet bona vel maiorem partem bonorum, & hoc ſi opponatur de expoliatione facta à tertio. Sed ſi de expoliatione facta ab accuſatore, tunc requiritur quod ſpoliatus ſit integraliter reſtitutus, ſicut eſſet quando ageretur ciuiliter. Peruſi.in cap.j.de reſtit.ſpol.in vj.

h Pœnis ſtatutis. Expenſarum vel etiam arbitrariis, vt not.in cap.j.de reſtit.ſpol.in vj.

i Certa tempora. Silicet quindecim dierum, vt in cap.j de reſti.ſpol.in vj.Sed an hæc tempora poſſint prorogari? Reſpond. vt per Doct. in d. cap.j. & in cap.pia.de except.in vj.

k Opponatur. cap.j.§.fin.de reſtit.ſpol. in vj. vbi etiam not. quæ ſit ratio.

l Scholares. Sic cap.j.§. ſolet. de reſtit. ſpol. in vj. & not.quod fuit reſponſum ad conſultationẽ ſcholarium, nec mirum, cum illorum authoritas ſit probabilis: arg.l.quæſitum.in princ.ff.de fund.inſtru.& l.cum ſcriptum, ff.de dot. prælег. & in caſu præponitur ſcholaris doctori: vt not.in l.j.C. de anno. ciuil. libr.xij.

m A tertio. Id eſt, ab alio quàm ab accuſatore. iij.quæſt.j.capit.epiſcopi. & quæſt.ij. cap. cum eccleſiæ. & not. in capitulo primo de reſtitut. ſpoliat. in ſexto.

Tempus.

lio excipiat, an ei tempus[a] indulgeri debeat, infra quod restitutioné imploret, ne fortè sic existens omnem accusationem eludat: & id æquitati, & iuri satis consonum visum fuit. Vnde si infra tempus indultú restitutionem non petierit: & causam cú posset ad finem non perduxerit[b], non obstante exceptione[c] spolij, deinceps accusari poterit.

Exceptiones contra testes, peremptoriarum naturam sapiunt, ideò ante sententiam proponendæ. h. d.

Sunt & aliæ exceptiones, quas propriè neque dilatorias[d], neque peremptorias[e], appellaueris, cuiusmõdi sunt quæ aduersus productos testes opponuntur, vtputà, si quis Mæuium examinatum, infamem, excommunicatum, vel aliàs criminosum esse dicat. Quæ tamen cum ad peremptoriarum naturam[f] accedere videãtur, ipsæ quoque an sententiam proponendæ erunt.

Ponit differentiam verum testi obijciatur crimen, de quo nunquam alias fuerit conuictus, vel obijciatur crimen de quo aliàs quis confessus, & conuictus fuit. h. d.

Multum tamen interest an per exceptionem tantum testibus opponantur crimina de quibus nunquam accusati fuerint, an verò ea de quibus aliàs conuicti, vel confessi fuerunt. Primo enim casu, obiectorum criminum probatio anteà exhibenda[g] erit, quàm causa per sententiam[h] terminetur, & si conuicti, vel confessi[i] fuerint, ordinaria cessante pœna, sufficiet[k] quòd à perhibendo te-

a Tempus. Iudicis arbitrio statuendum, cum non reperiatur iure determinatum. l. j. ff. de iure delib.

b Perduxerit. Nota casum in quo quis cõpellitur agere. fac. not. iu l. vni. C. vt ne. inuit. age. vel, accu. & decem & septem huiusmodi casus ponuntur per Io. Andr. in capit. j. §. solet. de restit. spoliat. in vj. & de hoc per Bald. in l. diffamari. C. de ingen. manumis. & latissimè ibidem per Cæsar. Contard. Celebrem aduocatum in Romana Curia, & per Bart. in l. ij. ff. de re iudic.

c Exceptione spolij. Nota quòd exclusus per lapsum temporis ab agendo, videtur etiam exclusus ab excipiendo, quod ideò est secundum Perusi. in cap. j. §. solet. de restit. spoliat. in vj. quia terminus tendebat ad exclusionem exceptionis: aliàs annalia ad agendum sunt perpetua ad excipiédum. l. ij. in fin. ff. de dol. except. l. j. & l. in. ua sor. C. vnde vi. vbi Docto. & habetur in Clementina prima, de testit. in integr.

d Neque dilatorias. Quia non differunt processum super principali sicut faciunt dilatoriæ. facit simile de iudic. capit. exhibita, & quia non est necesse eas proponere ante litem contestatam sicut dilatorias. §. j. ĩ. eod. cap. inter monasterium. de re iudic.

e Neque peremptorias. Cum non concernant actionem & eius exclusionem, quod faciũt peremptoriæ. l. j. & l. ij. ff. de except. & s̃. eod. in princ. Item non possunt opponi publicatis attestationibus. cap. de testibus. de testi. & not. Abb. in cap. præsentium. eod. titu. in princ. licet contra videatur id quod notat Abb. in cap. j. eod. vt in notula sequenti, sed dic vt per Abb. in secundo not.

f Ad naturam. Quia si non directè saltem per obliquum actionem perimit, sublata enim probatione remanet ius partis inutile. cap. sæpe. de restit. spoliat. l. duo sunt Titij. ff. de testam. tutel. & ideo potest dici quasi peremptoria: argum. iiij. quæst. iij. Hermafroditus. ideoq; vsque ad sententiam potest opponi, sicut aliæ peremptoriç. l. ij. C. senten. rescin. non pos. Abb. in cap. j. eod. licet hoc videatur contra id quod not. Abb. in cap. præsentium. de testi. in prin. cum dicit publicatis attestationibus opponi nó posse, vt in superiori notula. fac. not. per Abb. in ca. finem. de dolo, & contu. versi. dico ergo ponendo.

g Exhibenda. Statim, vel infra terminum competentem à iudice statuẽdum. cap. licet. de probat. & cap. prudentiam. §. vj. de offic. delega. argu. seruata distinctione illius authen. C. de testib. Authen. si dicatur. & not. in cap. j. eod. vnde sumitur.

h Per sententiam. Nisi fuerit appellatum. l. fi. C. de fid. instrum. & not. in ca. j. eod. vnde sumitur, & quidam intelligunt quod hic vt Tanc. de illa exceptione quæ obijcitur in personam testiũ, quæ ante sententiã debet probari, secus si testes arguerentur de falso, vel etiam actor: quia vsque ad viginti annos poterit opponi. l. querelam. C. de fal. dic vt not. in d. cap. j.

i Confessi. Vnde repelluntur si hoc ostendatur sine aliqua probatione. cap. testimonium. de testib. secundum quod intelligẽdum est quod hic dicitur: vt not. in cap. j. eo. & in d. c. testimonium.

k Sufficiet. cap. j. eod. Sed imo contra quòd non sufficiat. Primò, quia literatam in d. cap. j. quam hic videtur innuere quòd debeat imponi pœna extraordinaria arguendo ab exclusione vnius cap. nonne. de præsump. & l. cum prætor. ff. de iudi. Secundò obst. cap. ecce. xxiiij. q. iij. vbi dicitur crimina esse punienda vbicunque claruerint. Tertiò ob. tex. in c. cũ super. de concess. Quartò ob. l. ij. § si publico. ff. de adul. Sol. vt no. in c. ij. de ord. cog. vbi latè. Ab. in ver. nũc venio ad gl. in versi. restitutio omissa pcedenti.

Præsertim.

ſtimonio repellantur, præſertim [a] cum obiectum crimen minimè cauſam contingat [b]. Poſteriore verò, cum non ſit cuiquam contra alios credendum, niſi ſe prius probauerit innocẽtem [c] à ferẽdo teſtimonio pœnitus repelli poterunt.

Opponens exceptionem quæ aduerſus opponentem opponi poteſt, nihil agit, & hoc ſi proprio nomine excipiat, ſecus ſi nomine ſuæ Eccleſiæ. h.d.

Cauebit autem reus ne quam conrra aduerſarium ſuum exceptionem porrigat, cuius ipſe nexibus implicetur [d]. Cum ſcire debeat nullum hanc eſſe iuris effectum habituram, veluti ſi plura beneficia poſſidens de eadem pluralitare aduerſus alium excipiat [e], vel ſi periuriũ [f], aut excõmunicationem is obijciat, qui peierauit [g], vel Eccleſiaſtica ſententia innodatus fuerit.

Non quis ſed quo nomine agatur, eſt attendendum. h.d.

Hoc ramen ita accipiendum eſt, cum proprio nomine conuentus excipir, cæterum ſi ſuam defendens Eccleſiam, tales exceptiones oppoſuerir, audiendus [h] erit, nec quòd opponens eiſdem ſit obnoxius replicari poterit.

Qui excipit non confitetur agentis intentionem, & poteſt quis plures etiam contrarias exceptiones opponere, & ſi iudex non admittat, poteſt appellari, & iudex puniri. h.d.

Poſtremò ſciendum eſt eum qui excipit non propterea agentis in-

a Præſertim. Id eſt, tantum ſecundum Hoſtien. & Goff. qui tenent quòd tantum tunc non punitur cum crimen cauſam non contingit, aliàs indiſtinctè. Sed ſecundum Innoc. hæc dictio præſertim, ſtat pro maximè, quaſi idem ſit ſi crimen contingat cauſam de qua agitur. quod dic vt per Abb. in cap. j. eod. verſi. ex his videtur velle.

b Cõtingat. Quod erit quãdo teſtis nõ ſolum confitetur ſe inuolutũ eodem crimine: vt voluit Inno. ſed etiam circa idem factũ, vt voluit Hoſt. & ſequitur Ab. in c. j. eo. in fi. Bart. autem in l. ij. §. ſi publico. ff. de adult. videtur exigere quòd tangat idem delictũ, & eaſdem perſonas, dic vt per Abbat. in dict. capit. j.

c Innocentem. Sed quomodo ſi eſt quis conuictus vel confeſſus, poterit probare ſe innocentẽ, cum & talis negatiua non admittatur cõtra reſtes. cap. ad noſtram. de probat. nec poſſit quis infirmare quod dilucidè voce ſua eſt proteſtatus. cap. per tuas. de prob. l. generaliter. C. de non nu. pecu. & confeſſioni primæ ſit ſtandum. cap. literas. de præſumpt. Abb. antiquus dixit probari poſſe talem innocentiam ſi teſtis probet abſentiam à loco delicti. Sed hoc non placet Ioan. Andr. quia licet hoc procedat reſpectu verbi conuicti, non tamen procedit reſpectu verbi confeſſi. q. d. licet admittatur ad probandum contra probationem, non tamen contra propriam confeſſionem. Sed Ant. defendendo Abb. dicit quòd etiam reſpectu confeſſionis poteſt admitti, non tamen perimendo confeſſionem ſed potius excuſando, iuxta ea quæ habentur in cap. cum dilecti. de accuſat. Sed Panormit. non probat ſupradicta, nec reſpectu probationis, nec cõfeſſionis. loquimur enim nunc, quando teſtis alio tempore fuit conuictus vel confeſſus, & nunc opponuntur crimina illa. Certum eſt autem quòd ex quo non probauit tunc contrarium, nec excuſauit confeſſionem, nec nunc debet admitti: quia non appellando videtur ſimpliciter acquieuiſſe conuictioni & confeſſioni: argu. capit. quo ad conſultationem. de re iudic. & cap. j. de frig. & malefic. Sed dicta per Ant. & alios procedunt vbi nouiter conuinceretur teſtis de crimine, vel confiteretur. Vnde dic quòd & tunc probat ſe teſtis innocentem, cùm probat ſe emendatum, & pœnitentiam egiſſe, etiam ſi aliàs fuiſſet conuictus vel confeſſus. & hoc probari poterit per proprium ſacerdotem. cap. in capite. diſt. l. & ij. quæſt. j. cap. ſi peccauerit. in fi. & c. nemo. de ſimo. fac. cap. ferrum. d. diſt. l. & ita no. in cap. j. eo. vbi etiam Abb.

d Implicetur. Vt xxxij. q. vj. cap. nihil. cum pluribus ſeq. & diſtin. xxvj. cap. fi. & iij. quæſt. vij. cap. iudicet. cap. cum eccleſiaſticæ. eod. & contra tales ſolet illud obijci Clodius accuſat mœchos Catilina Cethecum. fac. cap. pro illorum. de præben. & cap. cum omnes. & quod ibi not. de conſtit.

e Excipiat. ca. cum eccleſiaſticæ. eod. an autem pluralis poſſit de pluralitate nomine eccleſiæ excipere, latiſſimè traditur ibi, & hic ſtatim ſubditur.

f Periurium. Videtur ergo quòd periurus repellatur ab agendo, & facit capitulum dilecti. eod. arguendo à ſpeciali, quod intelligas non indiſtinctè, ſed vt appellat quemadmodum & alia crimina, à multis enim repellantur criminoſi. cap. j. & cap. cum dilectus. de accuſat. & quarta quæſtio. vj. cap. omnibus. vnde criminoſi non poſſunt alios denunciare, vel accuſare, vt iuribus præallegat. & ita hanc materiam intelligit Abbas in cap. dilecti. eodem.

g Qui peierauit. Et ſic contra exceptionem criminis non datur replicatio criminis. fac. l. apud Iulianum. §. Marcellus. ff. de exceptio. doli. Sed contra fac. l. cum mulier. & l. viro. ff. ſolut. matrimo. & cap. penult. & cap. fin. de adult. ſolue vt prolixè. not. in d. l. cum mulier. & l. viro. per Bart. & Doctor. & diffuſè per Abbat. poſt Gloſſ. in capitulo dilecti. eodem. vbi notanter infert ad deciſionem plurium quæſtionum.

h Audiendus erit. Vt habetur in capitu. dilecti. eodem.

tentionē confiteri [a] illum videri, cum eidem non ſolum vnam, ſed etiam plures [b] quanquā contrarias [c] proponere liceat, quæ ſi legitimæ fuerint, & iudex non admiſerit reo quidem, per appellationis remedium ſuccurretur, & iudex ipſe meritis pœnis [d] coërcendus erit.

Aduerſus exceptiones dantur replicationes.h.d.

Dantur aduerſus exceptiones replicationes, de quibus multis agere ſuperuacuū [e] eſſet, cū inſtitutæ ſint ad ſimilitudinē exceptionum quæ aduerſus actiones opponuntur, de quibus ſi quis plenius velit intelligere ex his quæ ſuperius diffusè de exceptionibus poſuimus mutuari poterit.

DE MVTVIS petitionibus [f].

Si reus conuentus nolit vel non poſſit excipere, ſi habeat vnde actorem reconueniat, poterit illum reconuenire.h.d.

IGitur oblato ab actore libello, ſi reus conuentus nulla ſit exceptione munitus, quæ vel iudicium differat [g], vel litis ingreſſum impediat [h], mutuis petitionibus aduerſarium ſuum fatigare poterit, & agentem coram eodem iudice [i], antequam litem conteſtetur [k], reum con-

a Confiteri.cap.cum venerabilis. eod.l.non vtique.ff.eod.& ibi Doctо.

b Plures. l.nemo. ff.eod.l.nemo. ff.de regul.iur. & capit.nullus.eod.titul.licet ſecus ſit in actionibus: vt not.in d.legibus.

c Contrarias. l nemo.vbi no.ff.eo.hoc autem poteſt intelligi variis modis. Primo ſecundū Dy. in ca.nullus. de reg. iur. ſcilicet quando tales exceptiones non ſunt prorſus contrariæ: aliàs ſecundum eum non poſſunt opponi nec ſimul, nec ſucceſſiuè: quia reus cōuincitur de mendacio, ad hoc Authen.contra qui propriam.C. de non nume.pecu. l.j.ff.ſi quadru.pauper.fecil.dica.& l.fi. C.de noxal.Sed hāc declarationem reprobat Barto.in d.l. nemo.poſt Gloſ. & ponit aliam declarationē diſtinguendo vt per eum ibi, & refert Abb.in ca.paſtoralis. eod. qui in ſumma reſidet in hoc vt poſſit quis vti contrariis exceptionibus, cum cōtrarietas reſultat ex diuerſis exceptionibus, & onus probandi incumbit excipienti, de quo habes exempla ibi per Abb. Tertio modo poteſt intelligi quod hic dicitur vt poſſit reus vti pluribus exceptionibus contrariis eodem tempore non pure, ſed ſub conditione & disiunctiuè, veluti ſi excipiens dicat propono talem exceptionem, & ſi hæc non procedat, propono talem, & hic eſt bonus modus practicandi ſecundum Abb.in ca.fi. in fin. de reli.dom.

d Pœnis. De quibus per Specu.§.fin.verſi.punitur enim, &c.

e Superuacuum. Meritò reſecandum l.j.& quod ibi not.ff.quod me.cauſ.§.quibus.in prima conſt. C.ar.contra.in l.j.§.fi. ff.de vent.inſpi.& inſtit. de repli.per tot.

DE MVTVIS PETITIONIBVS [f].

DE mutuis petitionibus. Cōtinuatio patet ex principio tituli. Sed quęritur quæ ſit mutua petitio? Reſpon.conuentio ex parte actoris, reconuentio ex parte rei, nam reconuentio eſt ſecunda conuentio. Sunt ergo duæ petitiones, & cum ex vtraque parte fiat petitio, poteſt meritò appellari. Contra petitio ſecundum Ab.in Rub.eod. ſecundum quem iſta denominatio mutuæ petitionis eſt largior aliquanto quàm appellatio reconuētionis: quia mutua petitio poteſt dici non ſolum reconuentio verum etiam ſimplex conuentio: vt quia ſecunda inchoat quā do prima eſt fere in fine, tunc enim non eſt propriè reconuentio, cum nō poſſint ſimul tractari, & vna ſententia terminari. ſed habet locū regula qui prior appellat prior agat. l.qui prior.ff.de iudi.& c.ij.verſic. nos autem. de ordi. cogni. & ita Abb. in Rub.eo.fac.Gloſſ.in ca.diſpendia. §.fi.de reſcrip.in vj.in verbo vel conuentionis, & ſic videtur poſſe intelligi opi.Specu.in tit. de reconuentione. §. ſequitur.dum tenet quòd reconuentio poſſit fieri vſque ad concluſionem in cauſa, hic tamen videtur tractari de reconuentione, & ſic de mutua petitione ſtrictè ſumpta.

g Differat. Vt ſunt declinatoriæ & dilatoriæ.

h Impediat. Vt ſunt exceptiones litis finitæ.

i Iudice. Vt c.diſpendia.§.fin.de reſcript.in vj. & hæc eſt vna ratio qua nititur reconuentionis materia, quæ facit pro actore contra reum, iuxta ea quæ declarat Ab.in c.j.eo.in primo not.

k Conteſtetur. Vel etiam poſt ſtatim tamen ac fuerit lis conteſtata, & antequam de calumnia iuretur, ſecundū Bal.in c.cum veniſſent. de iudi.Iaſ. in l.non ſolum.§.morte.ff.de nou.op.nunc.& nota quòd per hanc literam reiicitur opi.Spec.in tit.de reconuent.§.ſequitur.& Gloſſ.in c.j.eo.dicentium vſque ad concluſionem in cauſa poſſe locum habere reconuentionem, quod poteſt procedere in recōuentione impropria: vt tactum fuit ſuprà eo. in Rub.& not.de hoc in Cle.ſæpe.§.verū.de verb. ſignif.& latiſſimè per Moder.in c.j.eo. & fac.contra Spec.& ſequaces ordo titulorū in Decretalib. in quib.prius ponitur de mutuis petitionibus, quā de lit.conteſt.quod & in hoc libro ſeruatu: ſimile

not.in Rub.ff.de eo per quem fact.erit.
a Cuius enim. & c. ſic.iij.q.viij.ca.j.§.cuius. & l. cum Papinian.in fi.C.de ſent.& interl.& de duplici ratione reconuentionis quæ virtualiter hoc verſiculo includitur per Abb.in ca.j.eo.in j.not.

ſtituete. Cuius [a] enim quis in agendo obſeruat arbitrium, eundem habete contra ſe iudicem in eodem negotio [b] dedignari non debet, propoſita ergo actoris intentione, & reſponſione [c] facta ſuper quæſtionibus rei monitione [d] præmiſſa, incõtinenti [e] actor reſpondere compellendus erit, vt viciſſim [f] poſteà rationes partium iudex audiens concordia [g], vel iudicio vtriuſque [h] negotium terminet.

Etiam coram iudice delegato poteſt reus actorem reconuenire.h.d.

Nec ſolum coram Ordinario reconuentio talis ſibi locum vendicat, verùm etiam coram delegato [i], vnde niſi reus literas impetrare maluerit [k], actorem ſibi obnoxium [l] eodem durante iudicio coram datis iudicibus reconuenire poterit.

Actoris & rei conuenientis æqualis debet eſſe conditio in iudicio.h.d.

Vtriuſque autẽ tam actoris quàm rei recon-

b Negotio. Sed nõ ne alia cauſa eſt cõuentionis principalis alia recõuentionis? Reſpon. vtique c.j.& ca.ij.eod.quomodo ergo appellat idem negotiũ? Reſp. quia idẽ iudex, iidẽ litigatores, eadẽ inſtantia cum vna ſententia terminãdum ſit vtrunque. c.cum dilectus.de ordi.cogni.&, quia prohibita appellatione in vno, cẽſetur prohibita & in alio. d.c.ij. & infra eo. §.vtriuſque, vel dic vt not. in l.cum Papin.in fi. C.de ſent.& interlo.
c Reſpõſione. Quæ reſponſio vel confeſſio non præiudicat confitenti, vel reſpondenti, niſi reſpectu interrogantis.l.fin. ff.de interro.actioni.& per Ab.in c.quãuis. verſ.quarto quæro.de ſent vide tamen circa hoc quod not.Inno.in ca.qualiter ij.de accuſ.& in c.per inquiſitionem.de elect.& per Ab.in ca.fi.de confeſſ.
d Monitione præmiſſa. Sic.c.j.eo.vnde ſumitur, ex quo no.ibi Ab.ſufficere vnicam monitionẽ ad hoc vt actor teneatur reſpõdere libello rei in cauſa reconuentionis, & regulariter monitio iudicis facta in præſentem, habet vim trinæ citationis, & ſufficit etiam vbi requiritur peremptoriũ: vt not. in ca.conſuluit.de offic.deleg.& probatur in l.ij.C. quomodo,& quando ind.iuncta Gloſſa.
e Incontinenti. Id eſt, nullo actu medio interpoſito vel eodem durante iudicio: vel dic vt latiſſime habetur in cap.j.eod.vbi de natura huius dictionis per Abb.& alios.
f Viciſſim. Scilicet, eodem tempore ordine tamen ſucceſſiuo, ita vt non concurrat in temporis momento.Glo.& Abb.in ca.j.eo.
g Concordia. Debet enim iudex primò ſi poteſt partes reducere ad concordiam fac.ca.j.eo.& habetur de hoc.ij.q.v.ca.fin.primates.& xxiiij.q.iiij. in c.ſi quis membrorum.l.æquiſſimum.ff.de vſufr. c.querelam.de ſimon.habetur in ca.fi.de tranſact. & per Abb.in ca.humilis.de maio.& obed.& cap. cum inter.de elect.& in c.ſi quando.de offi.deleg. & in ca.cum pridem.de pact.& in Rub.de treuga. & pac. vbi latiſſimè per Moder.& hoc verum in principio litis, quo tempore iura partium ſunt incognita.Sed quid ſi iam eſt concluſum in cauſa & iudici liquet pro qua parte debeat ferre ſententiã, an poſſit cum bona conſcientia hortari partes ad concordiam? Spec.in tit.de præparatoriis indiciorum. §.excipitur.reliquit hoc indeciſum. tu pro ſolu.vide per Abb. in ca.fi. de tranſact. verſ.ſecundo quæro.
h Vtriuſque. Etiã ſi quantũ ad reconuentionis cauſam alias iuriſdictionem non habeat.fit enim iudex per reconuentionem ſiue ſit ordinarius ſiue delegatus.c.j.eo. c.prudentiam.de offic.deleg. in tãtum vt per viã reconuentionis poſſit quis habere iuriſdictionem in clericos: vt not.in d.ca. j.& in c.at ſi clerici. de iudi.ſi tamen natura cauſæ patiatur vt infra eod.§.interdum.
i Delegato. Vt in c.j.eo.& in c.diſpendia. § reus. de reſcript.in vj.vnde ſumitur.
k Maluerit. Eſſet tamen ſtultus ſi faceret, cum per literas actoris poſſit ſuum negotium expedire: vt not.in ca.diſpendia.§.fi.de reſcript. in vj.arg. §.ſed noſtra.inſtit.de hære.quali.& dif.& l.fi.§.pe. C.de iu.delib.poſſet tamen caſus dari in quo cõpelleretur impetrare nouas literas, puta ſi eſſet cauſa quæ non caderet in cognitionem delegati ſine ſpeciali mandato Papæ. vj.quæſt.ij ca.ſi Epiſcopus,& ca.j.eod.ca.ij. de confir.vti.vel inutil. & ca.pen.de reſtit.in integr.
l Obnoxium. Etiam actione reali, ſecundum quoſdam, vt not.in d.c.diſpendia.§.fi.in vj.& per hoc verbum dicunt communiter Doct.quòd cum qualitas adiuncta verbo debeat intelligi ſecundũ tempus verbi l.in delictis.§.ſi extraneus. ff.de noxal.act.& in reſcriptis attendatur tempus datæ. c. eam te.de reſcript.in antiq.& ca.ſi eo tempore. de reſcript.in vj.quòd ſolum habebit locum reconuentio in cauſis & actionibus competẽtibus tempore impetrati reſcripti: ſecus autem in his quæ ſunt ortæ poſt datam reſcripti, vt latè Peruſ.in d. §.fi.qui in tantum putat hoc verum, vt poſt Anch. dicat quòd ſi fuiſſet in iudicio proceſſum etiam non oppoſita exceptione, ſcilicet quòd non potuerit actor reconueniri occaſione actionis natæ poſt datam reſcripti nihil valeat ſententia, de quo latè per Abb.in ca.fi.eod.

Conditio.

uenientis æqua debet esse conditio [a], vnde cum causa appellatione remota cõmittitur, si reus actorem reconuenerit, vno eodémque iure circa appellationis remedium [b], vterque censendus erit.

Coram arbitris non habet locum reconuentio. h. d.

De arbitris dubitari poterit an coram eis reconuentioni locus esse possit? & cum arbitri iudicare [c] non possint, nisi de his tantum, super quibus in eos compromissum fuit [d], responsum est coram eis reconuẽtionem locum habere non posse [e].

Reus conuentus coram iudice laico, non potest reconuenire actorem super causa spirituali. hoc dicit.

Interdum etiam accidit, vt nec coram Ordinario, nec coram delegato iudice reo actorem recõuenire sit potestas, vtputa si coram iudice [f] laico conuentus actoré super causa

a Conditio. Cum in iudiciis nõ debeat esse personarum acceptio. ca. nouit. de iudi. iiij. q. iiij. ca. ij. nec debet actori licere quod reo non permittitur. l. non debet. ff. de re. iu. fac. l. fi. C. de fruct. & lit. expens. & l. j. cum seq. ff. quod quisque iu. & ca. cum omnes. de constit. concor. ca si. eo. vnde sumitur. Sed an si actor super vna tantum causa rescriptum impetrauerit possit à reo super pluribus recõueniri, & nõ videtur ratione seruandæ æqualitatis, contrarium est verius, & tenetur cõmuniter in d. ca. si. Item nunquid actor reconuentus possit iterũ reconuenire reum super causa in rescripto non expressa, cũ efficiatur reus in causa reconuentionis & commu. tenetur quòd nõ, vt per Legistas in Aut. & consequenter. C. de sent. & inter locut. om. iudi. & per Cano. in d. c. si.

b Appellationis remedium. Idem intellige in alia procedendi formula, vtputa, si quis sit priuilegiatus ne possit extrahi extra diœcesim, vt per vtrunque Ab. in ca. si eo. Sed contra fac. l. quod fauore. C. de ll. Sol. vt cõmuniter in d. c. si. quod contrarium procedit vbi priuilegium fuit concessum motu proprio: secus si ad petitionem partis: quod valde notandum putat Panor. in d. c. si. licet subtiliter tentet tenere contrarium in ista materia reconuentionis.

c Iudicare. Impropriè videtur arbiter iudicare, cum coram eo propriè non sit iudicium, cũ id non fit sine iurisdictione, quam non habet arbiter, sed habet tantum notionem. l. prætor. ff de re iudi. l. priuatorum. C. de iuris. om. iudic. Item impropriè fert sententiam. l. quid ergo. §. ex compromisso. ff. de his qui no. infam. Vnde stante ordinatione q̃ à duabus conformibus sententiis non appelletur, non comprehenderet pronuntias arbitrorum: vt not. aliqui in Rub. de arbitris ad Ab. post And. Sic. in c. super quæstionum. in princ. de offic. delega. & Io. de Ana. in consi. xvj. viso puncto. Tria enim requiruntur ad hoc vt propriè dicatur sententia. Primo quòd infamet si causa sit eius naturæ. Secundo quòd ex ea detur actio. Tertio quòd qui succubuit possit agere de euictione, quæ omnia cessant in sententia arbitri. Primo non infamat. d. §. ex compromisso. Ex ea non datur actio. l. j C. de arbit. Non competit regressus de euictione. l. si dictum. §. si compromisero. ff. de euictio. Ex hoc tamen verbo collige quòd debet arbiter procedere in forma iudicij, vt latè declarat Abb. in ca. cum dilectus. de arb. & fac. not per eundem in ca. ex parte. in quarto not. eod. tit.

d Fuit. Sed non videtur hæc bona ratio. Nam & delegatus non potest cognoscere nisi de rebus expressis in rescripto. c. cum olim. e. P. & G. capit. de causis. de offi. deleg. & tamen coram eo habet locum reconuentio, vt supra. eo. §. nec solum. & c. dispẽdia. §. fi. de rescri. in vj. sic videbatur etiã in arbitro. Sol. secundum. Abb. in c. j. eo. & in ca. cum dilectus. de arbit. Primo quòd diuersitas est inter iudicẽ delegatum & arbitrũ: quia iurisdictio delegata procedit à iure, meritò succedit iuris dispositio edita in materia reconuentionis, at potestas reconueniendi datur beneficio iuris, sed arbitrium procedit ex mero facto, & sola voluntate partium, ideò non debet extendi vltra ea: quæ partes voluerunt, ex quo enim partes recesserũt à dispositione iuris adeundo arbitrum relicto iudice recesserunt, & ab alia iuris dispositione, ideò ius in compromisso non supplet: arg. l. fi. C. de pact. conue. Vel secũdò solue subtilius, Iudex communiter aditur ab actore, & iudicium exercetur in reum inuitũ. l. inter stipulantem. §. si Stichum. ff. de verb. obli. vnde meritò fuit ipsi reo subueniẽdum volenti aliquid petere, cum ab eo petatur, compromissum autem fit communi consensu partium, ideò nõ debet habere locum reconuentio: quia est q̃d imputetur reo quare causam reconuentionis nõ curauit exprimi in compromisso, & sic cessat ratio super qua fundatur reconuentio. Hinc dixit not. Bart. in Aut. & consequenter. C. de sent. quòd corã delegato impetrato cõmuni cõsensu partiũ nõ habet locũ reconuentio: quia est quòd imputetur reo cur causam recõuentionis nõ fecit exprimi in rescripto. sequitur Abb. in d. c. cum dilectus. vbi latè de hoc.

e Non posse. Et hoc in arbitris voluntariis procedit indubitanter. An autem sit idem in arbitris iuris? dic vt per Abb. post Specul. in ca. cum dilectus. de arbit. & in ca. j. eo.

f Iudice laico. Qui cognoscere de spiritualibus non potest. ca. ex tenore, & ca. si diligenti. de for. compet. & habetur in c. at si clerici. de iudi.

a Iuris patronatus. cap.quanto.de iudi.
b Decimarum. cap.tua.j.& ij de decim.
c Matrimonij. c j.de consangui.& affi.fac. ca.relatum.§.ad hoc.de iure patto. & sic nota quòd iudex conuentionis non potest cognoscere virtute reconuentionis de causa de qua aliàs cognoscere non poterat. Accur. tamen in Aut.& consequenter: contrarium tenet per l.quoties. C. de iudi.& fac.l.si idẽ cũ eodẽ, post princ. ff.de iurisd.om. iud. Sed tu dic secundũ Bart.in d.Aut.& cõsequẽter. C de sent. & interlocu.& Abb. in c.j.eod.quòd opi. Accur.potest procedere in causis in quibus non poterat cognoscere nisi de consensu partiũ. actor enim per electionem sibi præiudicat, cũ pati debeat eundem esse iudicẽ contra se.l.cum Papinianus. C.de sent. Sed quod hic dicitur procedit si actor reconueniretur super re vel causa de qua iudex non posset cognoscere, etiã vtraque parte volẽte. & ita procedit com. opi. Canonist. vt latè per Abb.in d. c.j.hoc tamen casu, scilicet quando iudex conuentionis non potest cognoscere ex natura causæ de ipsa reconuentione admitteretur reconuẽtio coram alio iudice licet pendeat cõuentio in alio iudicio:& sic limitatur ca.dispendia.de rescrip.in vj. de quo tamen vide plenius per Abb.in d.c.j.eo.
d Excommunicationis. Scilicet maioris, vt per Archid.d.xxiij.ca.j.& per Gemi.& alios in ca.j.de resc.in vj.
e Non conceditur. Missionem tamen passus, & comparens petendo sibi restitui possessionem est audiendus, secũdum Ab.in c.cum inter.de except. quicquid distinxerit Bart in l.de pupillo.§.si.ff.de no.op.nunciat.Sed an possit excommunicatus saltem compensare? Respon.varij varia sentiunt, vt per Ab.in d.c cum inter, videntur tamen Doct in hoc conuenire, quòd aut conueniens debitũ confitetur,& compensationi acquiescit, & admittitur compensatio, videtur enim tunc solutio quædam. l.si debitor.ff.qui po.in pign.habe.nec enim refert qualiter satisfiat.l.si rem.§.omnis. ff.de pig. actio, aut aduersarius negat & compensationi non acquiescit:& tunc non audiretur reus super cõpensatione, licet Abb.in d.c.cum inter.dicat æquũ sibi videri vt etiam hoc casu audiatur excõmunicatus, dic vt per Cano.ibi.& per Legistas in l.amplius.ff.,rẽ ra.habe.

iuris patronatus [a], decimarum [b], matrimonij [c], aut alia spirituali reconuenire velit.

Excommunicatus non potest reconuenire.h.d.

Idem iuris est si conuentus excommunicationis [d] vinculo innodatus existat:huic enim licet alioqui excipiendi facultas minimè sit interdicta, actorem tamẽ reconuenire non conceditur [e], ne quod (vt supra diximus) in defensionis remedium sustinetur, ad impugnationis materiam extendatur [f].

Super causa criminali non permittitur reconuentio, idem in causa depositi.h.d.

Illis quoque qui coram iudice criminaliter [g] conuenti fuerint, vel super deposito [h], nisi se prius innocentes probauerint, & depositum restituerint, alios criminandi, vel conueniendi licentia non conceditur.

DE RESTITVTIONE spoliatorum.

Intentans spolia non potest reconueniri, nisi super causa spolij. hoc dicit.

Is quoque [i] qui se quibusdam rebus, aut iuribus spoliatum conqueritur, ab aduersario suo recõueniri non poterit [k], nam [l] super spoliatione conuentus, aduersus restitutionẽ petentem, non est, nisi super quæstione spolij [m] audiendus. Restitutionis enim petitio in hoc priuilegiata esse noscitur.

f Extendatur. Nisi quod excõmunicato debeatur ex eodẽ cõtractu ex quo cõuenitur, puta si ab eo petatur res vendita, poterit ipse pretiũ petere, Inno. in ca.si verè.de sent. excom.& per Ab.in c.cũ inter.de except.
g Criminaliter. Habes hic quòd in causis criminalibus nõ habet locum reconuentio, quod tamen intellige prout habetur per Bar.in l.is qui reus. ff.de publi. iudi.& per Ab.in ca. j.eo.& in ca.cum dilectus. de arbit.materia enim diffusior est, quàm vt breuibus notulis possit explicari.
h Deposito. L.si quis pecunias.C.de posi.& c.si eo.tit.quę iura licet loquantur in compensatione, tamen multo magis procedere debent in reconuentione, quæ plus est quam sit compensatio: vt not. supra proxi.& habetur per Abb.& Doct.in ca.cum inter R.de ex cep.

DE RESTITVTIONE spoliatorum.

i Is quoque. Continuatio.
k Non poterit. c j.eo.& c.fi.de ordi.cogni vbi latè de materia.
l Nam super &c. Sic ca.fin.de ordi.cogni.vnde sumitur.
m Spolij. No.ergo quod priuilegiatus non vtitur priuilegio suo contra pariter priuilegiatum: quod intellige quando vterque est pariter priuilegiatus respectu eiusdem causæ quæ agitur, vt in l.j.ff.quibus ex can.maio.& fac.l.in fraudem. in fi. ff.de mili.testam.vbi generalis dispositio comprehendit etiam personã priuilegiatã in casu in quo loquitur dispositio,& de hoc plenè per Bar.& Legistas

tur, vt ipsam intentans, non cogatur ante restitutionem [a] spoliatoribus respondere. Vnde cum quis se de beneficij possessione [b] violéter eiectum apud iudicé conqueritur, si aduersarius eundem non canonicè dicat institutũ, de violẽta prius [c] eiectione [d], quam de canonica institutione cognoscendum erit.

Spoliatus est ante omnia, & quo ad omnia restituendus. h.d.

Sed etsi spoliatus nõ primus corá iudice super spolio sibi illato consistat, sed criminali iudicio [e] ab aduersario lacessitus spoliationis causam proponat [f], ita demum super petitione iudex procedere poterit, si prius restitui spoliatum sua sentẽtia iusserit: omnes enim leges tam Ecclesiasticæ quàm seculares ante omnia cũcta spoliatis vel eiectis reintegranda, & damna sarcienda [g] esse præcipiunt [h], fructus [i] quoque non tantum à violẽto possessore perceptos, sed etiam qui à veteri possessore percipi verisimiliter potuissent, restituẽdi erũt, nec restitutionis solum sententia sufficiet, nisi re ipsa omnia iudicis officio restituantur, ita vt eiectus vel spoliatus etiam naturalem possessionem [k] recipiat, cunctáque quæ sibi ablata fuerint, eodem vnde surrepta fuerunt reuocentur.

Quæstio spolij per modum reconuentionis proposita non impedit processum super alia causa ciuiliter institutum. h.d.

Quòd si ciuiliter conuentus aduersario spolij quæstionem regerat [l], cum mutuæ tunc intelligantur pe-

gistas in Aut. quas actiones. C. de sacros. Eccles. & per Cano. in ca. ad aures. de rescriptis. & in cap. in præsentia de probat.

a Ante restitutionem. Et sic hoc priuilegiũ non tollitur per sententiam nisi sit secuta realis restitutio. ex quo infertur q̃ agens actione iudicati super possessorio cõsequitur vt non teneatur respondere ante restitutioné factá quod tenet Spec. in tit. de reconuentione. §. ij. versi. quid si cõuentio. & Ab. in ca. fi. de ordin. cog. fac. quia subest eadem ratio post quæ suberat ante sentẽtiam, scilicet ne nudi & inermes contendamus. c. frequens. eo. in vj. & i. q. ij. per tot.

b Possessione. Quæ in beneficialibus potest haberi, etiam sine canonica institutione, vt hic, & in c. in literis. eod. & ibi bene deducit Abb. in quarto not.

c Prius. Hoc verbum intelligi potest duobus modis. Primo, vt denotet prioritaté respectu diuersarum instantiarum. Secundo, vt denotet prioritaté respectu eiusdé instantiæ. prima melior vt latè deducit Ab. in c in literis. eo. in quinto not.

d Eiectione. Id est, de possessione violẽter ablata, vt exponitur, & not. in ca. in literis. eo.

e Criminali iudicio. Secus ciuili, vt statim dicit, & hæc litera procedit secundum com. intelligentiam Doctorum qui ita intelligunt omnia iura. ij. q. ij. per tot. & iij. q. j per tot. vt apparet ex not. per Spec. de caus. pos. & propri. §. j. vers. illud. per Gl. & Ab. in ca. cum dilectus. de ordi. cogni. vbi dicit Ab. quòd d. Glos. nemo vnquam reprobauit excepto Ant. Butr. & fac. bona ratio, quòd in hoc casu causa spoliationis proposita per viam actionis operetur supernaturaliter, id est, etiam effectum exceptionis excludendo criminaliter agentem: quia non debet quis contendere criminaliter cum suo aduersario spoliatus, posset enim ex defectu facultatum perdere causam. habeat ergo locũ illud, *Nec nudi contendere nec inermes inimicis nos opponere debemus.* ca. j. eo. in vj. & hæc ratio redditur per Ab. in d. ca. cum dilectus.

f Causam proponat. Scilicet per viam actionis.

g Damna sarcienda. ca. grauis. eo. ca. accedens. ij. vbi Ab. in pen. not. vt lit. nõ contesta Rot. Decis. xxv. & nõ solum ad damna & expensas passas post spolium, sed etiã ad factas in cõuocãdis amicis, & parãdis armis ab eo qui propulsauit vim incontinẽti, & sic ab eo qui nunquã perdidit possessionem, iuxta text. in l. j. §. vim vi. & l. iij. §. cum igitur. ff. de vi, & vi arma. secũdũ vnũ intellectũ, qué in hoc sequitur ibi Bart.

h Præcipiunt. Vt ij q. ij. c. omnes. & c. nullus. & per tot. & iij. q. j. c. reintegranda. & per tot. l. si quis in tãtam. C. vnde vi. l. si quis ad se fundũ. C. ad leg. Iul. de vi. publi.

i Fructus. Vt in ca. grauis. eo. vbi Ab. & Doct. Ab. in ca. accedens. ij. vt lit. nõ cõtest. Bart. in l. si quis ad se fundum. C. ad l. Iul. de vi. publi.

k Possessioné. Nec sufficiet dare pignora. ca. cum aliquibus de sent. excom. & not. in c. Episcopi. §. j. iij. q. j. vnde sumitur, imo de æstimati ne rerũ ablatarũ stabitur iuramẽto spoliati c. fi. de his quæ vi, met. causa.

l Quæstionem regerat. Id est per viam actionis opponat. & facit ca. cum dilectus. §. nos autem distinguendum. de ordi. cogni. vnde sumitur. & intellige quando reconuentio est facta ante litem contestatam. iuxta not. supra tit. proxi. in princip. imo idem quando esset actum de spolio post lité contestatam ab alio quantum ad non impediendum, processum primo institutum ab aduersario. vt in d. §. nos autem, sed non quantum ad id quod hic dicitur determinatione facienda vnica sententia: quia cum se istæ causæ non contingãt, procedit regula, qui prior appellat, prior agat, quam

titiones in idem iudicium [a] deductae, vicissímque tractatae, vnica simul erunt sententia [b] terminandae.

Cum spolium proponitur in modum exceptionis nulla fertur restitutionis sentētia: sed quandiu non fuerit reus restitutus, non est cogendus actori respondere. h.d.

Sed haec quidem obtinent cum in modum actionis spolij quaestio proponitur, sed si citra litis contestationem, de spolio quis excipiendum [c] duxerit, super ipsa quidem exceptione probationes primitus recipiendae [d] erūt, ea tamen legitimè probata nulla restitutionis erit ferenda sententia [e], sed tandiu spoliatori super petitionibus suis respōdere cogēdus non erit, donec ab ipso restitutus fuerit: quemadmodum [f] enim si in modum exceptionis aliquod crimen testi obiicitur, vt à testimonio repellatur, & si crimen contra eū ciuiliter probatum fuerit, sibi poena non infligitur ordinaria [g] sed eius duntaxat testimonio non creditur, sic spoliatione in modū exceptionis tantum probata restitutionis sententia, minimè ferenda erit.

Tribus casibus priuatus à iudice dicitur spoliatus, si non seruauit iuris ordinem, si nulliter pronuntiauit, si erat iudex incompetens. h.d.

Spoliatus autem nō solum is intelligitur qui à priuato quocunque homine rerum quarundam possessione indebitè priuatus fuit: sed etiam ille quem iudex ipse iuris ordine praetermisso [h], beneficio, vel aliis rebus carere coëgit, vel is qui licet

declara vt per Ab. in d.c.cum dilectus, adeò quod non est ius in litis contestatione quantum ad effectum de quo quaerimus.

a Idem iudicium. Sic supra titulo proximo in princip. vbi not.

b Sententia. Imo videtur quòd sint plures sententiae. l. etiam. §. ex causa. ff. de mino. ca. cum Ecclesia. ca. cum super. de caus. pos. & propri. Sol. re vera duae sunt sententiae, sed dicitur vnica propter temporis vnitatem & identitatem: quia inter easdem personas eodē tempore ab eodem iudice feruntur. fac. l. scire debemus. ff. de verbo. oblig. Sed quid si iudex pronuntiauit super cōuentione, & non super reconuentione? quidam quòd non valet sentētia, tu dic quòd valet licet possit appellari, vt not. & latè traditur in d. ca. cum dilectus. magnum enim in eo versari potest partis interesse in cuius causa non pronuntiauit iudex propter compēsationem directè, vel indirectè faciendam, vt latius per Ab. in d. ca. cum dilectus. Nunquid autem supposito quod sit verum non tenere sententiam possit peti executio antequam pronuntietur super alia causa, per Doct. in d. cap. cum dilectus.

c Excipiendum. Ergo qui excipit non contestatur litem, & sic patet quòd qui negat non excipit, nec qui excipit confitetur. l. non vtique. ff. de except. ca. cum venerabilis. de except. & infra. de lit. contesta. post princ.

d Recipiendae. ca. cum dilectus. de ordi. cogni.

e Ferenda sententia. Nec enim ad hoc fuit actū sed de hoc exceptum, attenditur autem semper id quod agitur, & secundum modum agendi fertur sententia. ca. licet Hely. de simon. & ca. quando. de accus. nec potestas iudicandi extenditur vltra id quod est libello comprehensum. l. vt fundus. ff. com. diuid. Sed pone quòd ego succubui in exceptione, nunquid possum posteà directè agere possessorio? videtur quòd non: quia eandem quaestionem volo refricare licet alio genere iudicij quod non licet. l. si quis cum totum. §. si. ff. de except. rei iudi. cōtrarium not. in ca. cum dilectus. de ord. cogni vbi de hoc latè. Sed an tunc probationes factae super exceptione in qua quis succubuit fidem faciant in iudicio in quo quis agit ad faciendam fieri restitutionem? Resp. non nisi aduersarius consentiret, de quo in d. ca. cum dilectus.

f Quemadmodum enim. Sic c. cū dilectus. de ordi. cognit.

g Ordinaria. Secus de extraordinaria: quia testis inhabilis gerens se pro habili offendit authoritatem iudicis testificando, secundum ea quae tradit Abb. in ca. cum dilectus. de ordi. cogni. vbi latissimè rē tractat. Imo si ob crimē obiectum grauaretur. opi. testis repelleretur is à promotione, secundū quosdam: vt per Ab. in d. ca. cum dilectus. Sed contra id quòd testis obiectu criminis repulsus non sit puniendus videtur esse ca. ecce. xxiiij. q. iij. vbi dicitur quòd vbicunq; crimina claruerint sunt punienda. Sol. illud est intelligendum quòd claruerint modo legitimo, vt per accusationem, denuntiationem, vel inquisitionem. Item cōtra ca. cum super de confes. Sol. illud ob confessionem, secundum quosdam. Item contra ca. per inquisitionem. de elect. vbi fuit punitus is contra quem principaliter non agebatur. Sol. ibi fuerat formata inquisitio, etiam contra illum punitum cum fuisset mandatum procedi tam in capite quàm in membris. Item contra l. ij. §. si publico. ff. de adult. Sol. vt per Bar. & Legist. in d. §. si publico, & per Ab. & Canonist in d. ca. cum dilectus.

h Praetermisso. Secus si processit iudicialiter & sententia allegetur iniusta ex iniustitia causae:

quia

iuris quidem ordinem seruauerit, spoliati tamen, & de facto damnati iudex erat incompetens [a], vel si iudex sit competens circa priuationem tamen nulliter [b] pronuntiauit.

Spoliasse & is intelligitur qui mandauit spoliari, aut spolium suo nomine factum, ratum habuit, vel spoliatori successit in vitium. h.d.

Is quoque [c] spoliasse intelligitur, qui licet ipse non spoliauerit, per alium tamen spoliari mandauerit, aut spolium suo patratum nomine ratum habuerit [d], vnde & is restitutioni obligabitur [e], quemadmodum & ille qui rem indebitè occupatam [f] scienter [g] recipiendo spoliatori succedit in id vitium. Licet enim is non spoliauerit, cum tamen quo ad periculum animæ, non multum intersit [h], vtrũ quis iniustè detineat,

quia tunc proculdubio contra iudicem possessorium non competit, sed necesse est venire per viã appellationis: aliàs sententia transiret in rem iudicatam, etiam si esset iniusta, nec vlterius reus audiretur. ca. cum inter. de re iudi. l. res iudicata. ff. de re iudic. & l. ingenuum. ff. de stat. homi. Aduertendũ tamen est, quòd aut processit merè extraiudicialiter, & sibi incumbit onus probandi legitimitatem causæ. ca. conquerente. eo. vnde sumitur. Aut processit iudicialiter, sed allegatur processus nullus, & sic φ iniustè & violenter spoliauit, & tunc dicens debet probare nisi appellauerit: quia pro iudice præsumitur ex quo processit in figura iudicij: & non fuit appellatum. faciunt no. in ca. quoniam contra. de probat. & ca. cum in iure. de offi. deleg.

a Incompetens. Vt per Doct. in ca. conquerente. eo. Speculat. in titul. de petitio. & posses. §. quoniam. Legistæ in l. naturaliter. in §. nihil commune. ff. de acquir. posses.

b Nulliter pronuntiauit. Habetur in cap. conqueren. eod & in ca. causam matrimonij. vbi per Glos. & Doct. de offic. deleg. & ca. cum causam, vbi Ab. in quarto not. eod. titulo qui dicit quòd potest condemnatus de facto resistere aduersus executionem sententiæ nullæ, imo ingrediens possessionem virtute sententiæ latæ parte non audita sine causæ cognitione priuatur iure suo. l. meminerint. C. vnde vi. l. si. C. si per vim vel alio modo. est enim in lata culpa qui vtitur sententia nulla, nimirum si tenetur de violentia. § j. instit. de vi bon. rapt. Hinc est quòd statutum puniens ingrediens possessionem alterius de facto locum habet contra ingredientem possessionem alterius virtute decreti iudicis inualidi: vt per Bart. & Legistas in l. iustè possidet. ff. de acquir. posses. vbi in fortioribus terminis ampliatur materia nostra vt procedat etiam in spoliato vigore sententiæ validæ & iustæ: nam ingrediens possessionem de facto resistente possessore, & virtute validæ sententiæ priuatur iure suo, secundum Doct. in d. l. iustè. fac. not. per Bar. in l. si creditores. in iij. quæst. principali. C. de pigno. & Bal in l. omnino. in penult. col. C. ne vxor pro marito. quod secundum eos procedit etiam si alicui sit data licẽtia ingrediendi possessionem propria authoritate, licet in hoc contrarium teneat Fely. in cap. de cætero. col. pen.

de re iudi. Tu pro concordia vide Rip. in l. naturaliter. §. nihil commune. col x ff. de acqui. poss.

c Is quoque. De hoc in ca. cum ad sedem. eo. & in l. j §. quoties ff. de vi, & vi arma.

d Ratum habuerit. Nota quòd ad hoc vt qui non spoliauit nec spoliari mandauit teneatur interdicto vnde vi, tria concurrere debent Primo, quòd spolium sit suo nomine factum. Secũdo quòd illud ratum habeat. Tertiò, quòd illud habeat ratum tanquam factum suo nomine, vt per Accur. in l. i. §. sed & cum quis. ff. de vi, & vi arma. Rip. in l. naturaliter. §. nihil cõmune. col. viij. ff. de acquir. poss.

e Obligabitur. Imo & contra possessorem, qui nec verè nec fictè spoliauit potest implorari officium iudicis. not. in capitulo quod sedem. & in capitulo sæpe. de restit. spol. & in capitulo post electionem. de concess. præben. contra quem datur & remedium d. ca. sæpe. vt statim subditur.

f Occupatam. Siue sit res clericorum siue laicorum, & in hoc remedium capit. sæpe. de restitu. spol. vnde hic sumitur est generalius quàm remedium canonis reintegranda. iij. q. j vt per Abb. in d. cap. sæpe. & in cap. cum sedem. eod. & habetur per Senens. in l. rem quæ nobis. ff. de acqui. poss.

g Scienter. Concordat cap. quia V. de iudi. aliàs si ignoranter non haberet locum prouisio capit. sæpe. eod. sed capit. reintegranda. iij. quæst. j. quia ratio illius capit. sæpe, est fundata super peccato quod non contingit fieri sine scientia. Sed quid si ab initio quidem ignorauit vitium, sed ex post facto sciuit, an contra talem possessorem habeat locum talis prouisio? & non videtur, cum videtur exigi scientia tempore receptionis, vt hic, in illis verbis, scienter recipiendo: & in d. capit sæpe. fac. in delictis. §. si extraneus. ff. de noxal & l. ex facto. ff. de vulg & pupil. & quod not. in capitulo statutum. de præscript. in vj. super verbo, *Canonicis*, & in capitulo decreuit. de hæret. in vj. & in Clemen j. de consanguin. & affinitat. Tu dic satis esse subesse scientiam tempore quo agitur. pro qua opin. facit ratio text. quæ vult obuiari peccato tum quod sic subuenitur spoliato oppresso, & sic sumus in materia fauorabili, & extendẽda cum hic non agatur de aliqua pœna imponenda spoliatori, vt latius differitur per Ab. in d. ca. sæpe.

h Non multũ intersit. Hinc reperiẽs rẽ alterius

& non restituens tenetur furti. veluti si ab alio subtraxisset.l falsus.§.qui alienum.ff.de furt.xiiij. q.v.ca.si quid inuenisti. not. in ca.quia frustra. de vsu.f.e.quod not.in ca.sæpe.eod.in fine.

a Possessorem. Not.casum in quo ius agēdi personale in rem tamē scriptū sequitur suc cessorem singularē, & hoc accidit ratione peccati quo quis se inuoluit recipien do rē vitiosam scien ter, vt subueniatur oppresso,& habet lo cum hoc non solum si immediatè venerit in manus possessoris ab ipso spoliatore, sed etiā si per multorum manus prius ambulauerit, vt per Abb. in cap. sæpe. eod.

b Iuris ciuilis L. cum à te. ff.de vi.& vi.arm.& ita secundum Canones rigor iuris ciuilis non est seruandus. fac. ca.j. de dolo & contuma. & ca.dilecti.de iudi. & l.pe. C.ad Trebel. & distin.xlix. c.hinc etenim.& not.in ca. sæpe.eod.

an alienum inuaserit, contra huiusmodi possessorem [a] spoliato per restitutionis beneficiū, non obstante iuris ciuilis [b] rigore succurritur [c].

Renuntiatio facta post spolium non impedit spoliati restitutionem, secus si ante fuerit renuntiatum. h.d.

Illud quæsitum est si post spolium Ecclesiæ renūtiasse quis dicatur, an ob huiusmodi renunciationem spoliato sit denegāda restitutio, & cum non sit verisimile [d], quòd spontè proprio iuri renuntiauerit, qui renuntiat, spoliatus huiusmodi non obstante renuntiatione [e], restituendus erit.

Testes super spontanea renuntiatione non sunt recipiendi ante restitutionem.

Testes etiam partis alterius de iuramēto & renūtiatione spontè facta, non ante admittēdi erunt, quàm spoliatus plenariè fuerit restitutus [f]. Quòd si ante [g] spolium Ecclesiā spontè abiurasse [h] reperiatur, perpetuum ei super negotio silentium imponendum erit.

Ponit aliquos casus exceptos ab illa regula, spoliatus ante omnia est restituendus. h.d.

Sunt & alij casus [i], quibus iure denegabitur spoliatis restitutio, cum ad multa alia possit fieri spoliatio quàm propter renuntiationem præcedentem. Item per renuntiationem sic factam non accrescit ius spoliatori, Bart.in l.naturaliter. §.nihil commune. ff.de acquir.possess.& per Abb.in ca.ij.eod.

c Succurritur. Remedio condictionis ex ca.sæpe.eod.vt latè ibi per Abb.deducitur. vbi defendit illius capituli prouisionem à superfluitate demōstrans quæ sit differentia inter d.ca.& l.si coloni. C.de agri.& cens.lib.xj.

d Verisimile. Ex his verbis, & ex hac ratione Abb.in ca ij.eo.vnde sumitur, putat hanc materiā restringendam,vt non habeat locum, quoties renuntiatio fuisset facta etiam post spolium in manibus tamen superioris,tum quia illa præsumitur spontanea:argumen.l.non est verisimile. ff.quod met.cau.& eorum quæ not.in l.transactionem. C. de transact. tum quia ex quo constat illum non habere ius in proprietate non debet sibi restitui beneficium. Quando autem renuntiatio beneficij fit in manibus non superioris non perditur ius quod renuntians habet in beneficio imo tenet talis renuntiatio, iuxta not.in capitulo quod in dubiis. de renuntiat.nec superior in odium renuntiantis possettalem renūtiationem ratam habere,vt latè deducit Ab.in d.ca.ij.

e Renuntiatione. Quid si ante spolium spoliatori fecisset pactum de non agendo iudicio possessorio? Respondeo pactum nihil proficit. quasi det delinquendi materiam. l.si vnus. §.illud. ff.de pact.dotal.secus si post,secundum Abb.post alios in capitulo ij.eod.

f Restitutus. Sed contra hoc opponitur ex mente Innoc.in ca.soper hoc.de renuntiat. & Doct.in ca.ij.eo.quia videtur quòd renuntiando post spoliationem purgetur vitium spolij. Simile in l.ij. C.quod met. caus.& in l.si ob turpem. ff.de condi.ob. turp.caus. vbi promittens ob metum vel turpem causam sponte soluēs videtur purgasse vitium præcedēs. Sol.in cōtrariis solutio subsequēs est executio actus præcedentis, nec ad aliud posset ordinari solutio nisi ad solutionis promissionē præcedentem, ideò sponte sol uendo cum non teneatur videtur libere docere & purgare vitium præcedēs: argumē. l.cuius per errorem. ff.de re.iu. sed renuntiatio sequens post spolium non ordinatur ad actum præcedentem vt executio illius,

g Quod si ante,&c. Fac.ca.accepta. eo.vnde sumitur. Sed quæ est diuersitatis ratio,inter hunc & superiorem vsum? Respondeo exceptio renuntiationis factæ ante spoliationem concludit ad possessorium, renuntiando enim dum quis existit in possessione habet rem ex toto pro derelicta, & perdit proprietatem,& possessionem.l.si quis vi.§. differentia. ff.de acquir.possess. vnde ista exceptio admittitur tanquam concernens proprietatem & possessionem: secus si renuntiatio fiat postea: quia concernit proprietatem tantum non possessionē, quam quis non potest renuntiare cum non habeat: vt per Ab.in cap.ij.eo.

h Abiurasse. Id est,renuntiasse,& idem secūdum Lapum si quis cōstituisset ante spolium procuratorem ad renuntiandum, & ante renuntiationem fuisset factum spolium: vt per Abb.in ca.ij.eo.

i Alij casus. De quibus latissimè per Legistas in l.naturaliter. §.nihil commune. ff.de acquir.poss.& ponit Glos.summæ iij.q.j.

Opponitur.

vtputa, cùm agenti per modum exceptionis de alia spoliatione opponitur [a], aut tam super proprietate, quàm super spolio eodem tempore disceptari spoliatus ipse consenserit [b], aut ante restitutionis postulationem petitoria actione iudicium expertus succubuerit [c].

Probatio spolij, absentia spoliatoris, & lapsus temporis, non operantur restitutionem, si spoliator non absit per contumaciã, vel dolum. h.d.

Item [d] si spoliatore non per cõtumaciam [e], vel per dolum absente, ab Apostolica sede ad iudices spoliatus literas obtinuerit, vt si eum spoliatum iudicibus constiterit, intra certum temporis spatium restituatur, si reus intra præfixum terminum sese iudici exhibere non possit, quanquam temporis lapsus immineat, & actor sit suam possessionem, & deiectionem [f] probare paratus, nihilominus restituendus [g] non erit.

Si contra agentem spolio opponatur electio, per quam con-

a Opponitur. cap.fin.de ordin.cognit.

b Consenserit. cap.j.eod. Vnde cautela est vt spoliatus protestetur quòd non consentit quòd spoliãs probet de suo dominio, vt per Vero. cautela lxxxij. Sed an iudex possit impedire tunc consensum? Respondeo secundum Abb. in d. cap.j. non debet impedire nisi ob periculum animæ & timorem peccati. Sed quid si spoliatus non consenserit expressè tamen non replicauerit cõtra exceptionẽ proprietatis, an tũc censeatur tacitè consentire & talis consensus valeat? Respon. Bart. in l. si quis ad se fundũ. C. ad leg. Iul. de vi publi. tenet sufficere: quia ita se habet replicatio ad exceptionem, sicut se habet exceptio ad actionem. l. ij. ff. de exceptio sicut ergo actio non excluditur nisi exceptio proponatur, ita non debet excludi exceptio nisi proponatur replicatio. Simile est quòd licet contra præsumptionem iuris & de iure non admittatur probatio in contrarium nisi per confessionẽ partis, vt not. in Auth. sed iam necesse. C. de don. ante nupt. & in cap. is qui fidem. de spons. si tamen parte tacente fuerit probatio admissa illi standum erit, vt per Innoc. in cap. fraternitatis. de frig. & malefi. & in cap. cum Bertholdus. de re iudi. Sic etiam licet ad impediendam executionem trium conformium nõ possit nullitatis exceptio opponi, si tamen fuerit opposita parte tacente impeditur executio, dic vt per Ripam in l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquiren poss.

c Succubuerit. De hoc latissimè per Legistas. in l. naturaliter. § nihil commune. ff. de acquirend. possessio.

d Item si, &c. In quo spoliatus non restituitur ante omnia. concord. cap. consultationibus. de offic. deleg. vnde sumitur.

e Per contumaciam. Quid si per contumaciam obesset? Respond. idem si non esset adhuc lis contestata: vt not. in cap. consultationibus. in princ. & fine de officio delegati. licet ad illum text. vnde hic sumitur dentur multi intellectus: vt ibi per Abbatem in fin.

f Et deiectionem. Nota quòd duo probare tenetur qui petit restitui, scilicet se possedisse, & se spoliatum fuisse, cap. consultationibus. de offi. deleg. & ca. olim causam. eo. & c. causam quæ. qui fil. sint leg.

g Restituendus non erit. Nota ergo quòd licet iudici non possit liquere de causa infra tempus sibi præfixum per delegantem, non tamen propter hoc debet omittere solennitates iure substantiales. Sed contra videtur l. ignorare. C. de restit. milit. & ff. de priuil. credi. l. fin. & l. Fulcinius. §. si fundum. ff. quibus ex cau. in poss. eat. vbi absens etiam ex iusta causa si non defendatur patitur missionem in possessionem. Sol. aliud est in possessionem mitti, aliud possessionẽ restituere, missus enim in possessionem non efficitur possessor, sed custos, supra de dolo & contuma. §. j. & l. is cui. ff. vt legat. no. caue. vnde cum sit modici præiudicij non mirum si fit etiam cõtra absentem ex iusta causa, sed restitutus verè possidere & consequeretur multa possessionis commoda de quibus per Abb. in cap. consultationibus. de offi. deleg. & in §. commodum. institut. de interdict. Sed adhuc contra, nam iussus possidere ex secundo decreto efficitur verus possessor. l. cum proponas. C. de bon. auth. iudi. possi. & in d. §. j. s. de dol. & contum. & cap. quoniam frequenter. in fi. vt lit. non contest. & tamen tale decretum interponitur contra absentem & lite non contestata iuribus supra alleg. vnde multo magis idem videbatur dicendum de restitutione possessionis cum hic concurrat fauor spoliati. Solut. in causa restitutionis requiritur sentẽtia diffinitiua: quia principaliter quæritur de spoliatione, & regula iuris est, quòd lite non contestata non debet procedi ad sententiam diffinitiuam: vt in tit. vt lit. non contesta. per tot. sed cum interponitur secundum decretum non fertur sententia diffinitiua, vnde non pronunciatur principaliter super debito, sed in odium contumacis iudex per interlocutoriam suam dat possessionem, vel bona in solutũ, quod fit per interlocutoriam, Innoc. in cap. dilecto. de verbor. signific. Ioan. And. & Abb. in d. cap. consultationibus. Vnde si iudex videret se deceptum, quia causa propter quam fuit secundum decretum interpositum non fuit vera, ipsemet iudex potest decretum reuocare, quod non posset si sententia esset diffinitiua, vt per Canon. in cap. literis. de offic. deleg. & per Legistas. in l. quod iussit. ff. de re iudic. Quid ergo faciet iste spoliatus? Respond faciet ad domum absentis legitimè denunciari, & si non

ſit qui eum defendat, mittetur in poſſeſſionem cauſa rei ſeruandæ, reo poſteà veniente, & iuſta probata cauſa abſentiæ reſtituetur in integrum, vel ad appellandum. nec enim hæc miſſio prohibetur in d. cap. conſultationibus, vt ibi not.

de accuſat. Franc. in cap. bonæ. de appellat. & per Rip. in l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquir. poſſeſ. Quod tamen non procedit in beneficialibus in quibus iuris præſumptio impedit reſtitutionem, etiam per viam attentatorum petitam: vt per Gemi. in d. cap. fi. & per Rot. deci. ccccxl. & per Ripam, vbi ſupra.

cludatur actorem non poſſediſſe, ſpoliatus ante omnia non reſtituitur. hoc dicit.

Sed etſi talis opponatur exceptio quæ agentem minimè poſſediſſe concludat, tam diu ſubſtinenda erit reſtitutio, donec ſuper tali exceptione cognitum [a] fuerit. Vt ecce nec laici ſpiritualia poſſidere [b], nec ſacerdotes vxores habere poſſunt. Vnde ſi vel illi ſe beneficiis ſpoliatos, vel hi ab vxoribus ſe deſtitutos coram iudice conquerantur, & ab aduerſariis de ſecularitate, vel de ſacerdotio agentibus opponatur, procul dubio differenda erit reſtitutio [c].

Cum pro ſpoliatore militat iuris præſumptio, ſpoliatus non eſt ante omnia reſtituendus. hoc dicit.

Quinimò & cum ſola iuris præſumptio pro ſpoliatore contra ſpoliatum militat [d], impedienda erit reſtitutio: ex quo apparet eum qui (exempli gratia) reſtitui poſtulat [e], ad decimas quas intra alienæ parochiæ limites poſſediſſe aſſerit, nequaquã reſtituendum eſſe niſi euidenter [f] docuerit, quòd earum poſſeſſionem legitimè aſſequutus [g] fuerit, quia eas occupaſſe iniuſtè veriſimiliter præſumitur. Cum ex prædiis perueniant intra alienam parochiam conſtitutis, manifeſtumq́; ſit, eas iure communi ad eandem Eccleſiam pertinere [h]: niſi aliud oſtenſum [i] fuerit.

Hæreticus non reſtituitur ante omnia: Idem ſi in reſtitutione timetur de periculo animæ, vel ſcandalo: quia differtur reſtitutio. h.d.

Plures prætereà ſunt caſus [k]: quibus ſpolia-

a Cognitum. Et hæc exceptio cum opponi poſſit non minus ad poſſeſſorium quàm ad petitorium, conſueuit à Doctor. appellari anormala, vt per Abb. in cap. ex parte. col. fi. eo. fac. ad hoc not. per Bald. in titu. de pace Conſtantiæ in verſ. reſtituitur. & in l. j. C. ſi de mo. poſſ. & in l. ij. C. de edicto di. Hadri. tollen.

b Spiritualia poſſidere. cap. cauſam de præſcript.

c Reſtitutio. Ex hoc inferunt communiter Doct. quòd exceptio ſpecialis reſeruationis beneficij impedit reſtitutionem, etiam quòd ſpoliatus iuſtificare poſſit poſſeſſionem titulo colorato: quia reſeruatio Apoſtolica infiert titulum, & poſſeſſionem, cap. ſi eo tempore. de elect. in vj. & ita tenet Rota Rom. deciſi. xvj in nouis. ſequitur Lap. alleg. xxiiij. & Abb. in cap. in literis. numer. 28. eod. & licet hanc deciſionem impugnet Aretin. eam tamen bene defendit Rip. in l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquirenda poſſeſſion. nume. 82. & contra Aret. eſt commun. opinio.

d Militat. Facit cap. fin. eod. in vj. & intellige hoc quando hæc iuris præſumptio non ſolum oſtendit iniuſtitiam poſſeſſionis ex parte ſpoliati, ſed etiam iuſtificat poſſeſſionem ſpoliatoris. & ita procedit exemplum hic poſitum. & d. cap. fin. Secundò intelligo niſi præſumptio iuris quæ eſt contra ſpoliatum elidatur contrariis præſumptionibus: vt per Abbat. in cap. cum eccleſia Sutrina. de cauſ. poſſ. & proprie. Tertiò intellige in ſpolio facto ante litem motam: ſecus in ſpoliato lite pendente agente remedio attentatorum, cap. ſi contiterit, vbi Aretin.

e Poſtulat. Et per hoc verbum apparet quòd illud quod hic dicitur habet locum in ſpoliato agente, non autem in reo ſe defendente: quia licet ius commune faciat contra eum, poteſt tamen ſe defendere ex legitima præſcriptione, & aliis legitimis defenſionibus, vt per Francum poſt alios in d. cap. fi. in iiij. not.

f Euidenter. Quod dicitur fieri etiam ſi aliæ efficaciores præſumptiones ſint in contrarium vt ſupra in prima notula huius §. fac. l. ſi quis locuples. ff. de manumiſſ. teſtament. & l. prætor ait. §. prætor ait, & quod ibi not. ff. de damn. infecto. iuramentum autem partis non faceret rem euidentem, Abbas in cap. ex ratione. in iiij. quæſt. in fi. de appel.

g Aſſecutus fuerit. Exceptio ergo notoria ex defectu proprietatis obſtat agenti poſſeſſorio recuperandæ, licet regulariter exceptio dominij non obſtet, cum etiam prædo ſit reſtituendus ad ſuam poſſeſſionem. cap. in literis. eo. de quo dic latè vt per Peruſi. in cap. fin. eod. in vj. ante fin.

h Pertinere. xvij. quæſt. vij. capit. omnes baſilicæ. capit. cum olim de præſumptio. capit. dudum. de decim.

i Oſtenſum fuerit. Regulariter ergo quando ius commune facit contra actorem pro reo, debet iuſtificari poſſeſſio, vt hic, & cap. fin. eo. in vj. quam regulam limita notabiliter quinque modis, vt per Peruſin. in d. cap. fin.

k Sunt caſus. De quibus latiſſimè per Legiſtas præcipuè Moder. in l. naturaliter. §. nihil commune. ff.

ne. ff. de acquirend. possessio.

a Deprehenditur. cap. quo iure. distin. viij. & xiiij. quæst. j. §. j. ratio est: quia exceptio hæresis concludit etiam in possessorio: quia hæreticus nihil potest possidere. cap. j. & ij. xxiij. quæst. vij. ergo obstat agenti interdicto recuperandæ. vt supra eod. §. sed etsi talis. & ostende. quod hic dicitur vt procedat nõ solum in crimine hæresis, verum etiam in omni crimine quæ induceret beneficij priuationem ipso iure: vt per Abbat. in cap. item cum quis. eod. vbi etiam habes quid iuris sit in profanis.

b Immineret. Vt puta: quia spoliatus est: quia vxore quæ excipit de consanguinitate in gradu prohibito, adeo ꝙ facta restitutione poteſt timeri de coniunctione illicita & incestuosa. cap. literas. eod. iunctis. not. per gloss. in cap. j. eo. quod procedit omnino, quando super tali coniũctione nõ posset Papa dispensare: vt per Rip. in l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquirenda possession.

c Scandalum. Maximè graue, & de hoc per Anto. de Butr. in cap. ex parte. eod. & not. in cap. in primis. ij. quæst. j. & in summa. iij. quæst. j. & in cap. ad petitionem. de accusat. & per Fely. in capit. nihil. de præscript.

d Postremo. Sumitur hic §. ex cap. pastoralis. de caus. posses. & propri. & ex Clemen. vni. eod. tit. vbi per Docto. diffusè tractatur materia cumulationum petitorij & possessorij, quam Legistæ ponunt in l. naturaliter. §. nihil commune. ff. de acquiren. posses. quæ quoniam diffusior est, quàm vt breuibus notulis possit comprehendi, non tangetur hic, sed sufficiet remissio ad prædicta loca.

e Ingressus fuerit. Imo etiam si simus in causa appellationis: vt in Clement. vni. de caus. posses. & propriet.

f Conclusum. Facit Authen. de restib. §. quia verò multi. & cap. cum dilectus. de fide instrumen. & exponunt aliqui, qui tenent quòd renunciare & concludere sint idem, vel pro id est, vt in cap. pastoralis. de caus. posses. & propriet. sed tu dic secundum Innocen. Ioan. Andr. & Abb. quòd hæc differunt, nam dicitur quis renunciare cum renunciat probationibus facti, concludi verò cum renunciatur tam probationibus facti, quam allegationibus iuris, de quo tamen videndus est Fely. in cap. cum dilectus. de probat. & per Dec. in cap. j. de iudic. Ias. in l. admonendi. ff. de iureiur. & dicunt Abb. in ca. pastoralis. de caus. posses. & proprieta. quòd renuntiatio dicitur, quando fit à parte, cõclusio, quando fit à iudice. potest enim iudex datis sufficientibus dilationibus inuitis partibus concludere in causa: vt not. in Clement. sæpe. de verb. significat. Sed ad impediendum, hoc possessorium sufficiet alterum tantum. Respondeo non secundum Abb. in d. capit. pastoralis.

tus ilicò non restituitur, veluti cum hæresis labe pollutus deprehẽditur [a], vel facta restitutione, animæ periculum immineret [b], vel scandalum [c] timeri possit. Et alij qui non minus secularibus quàm Põtificiis legibus continentur.

Spoliatus potest suspenso petitorio ante conclusionem in causa, intentare possessorium, secus si sit conclusum, nisi tamen aliter iudici videatur. h. d.

Postremo [d] sciẽdum est in spoliantis odium constitutum esse, si spoliatus proprietatis litem ingressus fuerit [e], nullam de illata sibi violentia mentionem faciens, antequam renũciatum sit, aut conclusum [f] in proprietatis iudicio vt idem debeat super possessorio (etiam petitorio suspenso) audiri, quòd si renunciatum fuerit, vel conclusum, vt iam possit causa proprietatis sententia terminari, ne lites litibus inculcentur, & via possit fraudibus aperiri, causa non decisa [g] possessorio non erit vtendum, nisi iudex qui de causa cognoscit, hoc ipsum ex iusta causa viderit expedire, puta cum ex perspicuis indiciis iniquitas inuasoris facilè arguitur, & spoliato casu, siue dolo spoliatoris dominium probandi facultas subtracta [h] fuerit.

g Causa non decisa. Si ergo aliquis succubuit in iudicio proprietatis, adhuc post sententiam potest redire ad possessorium, sicut econuerso: argu. capit. querelam. de electione. quia alius est modus agendi. & aliud petitur quàm prius. l. cum quæritur. cum l. sequent. ff. de except. rei iudic. Argum. contra in capit. cum dilectus. de caus. possess. & proprieta. Solut. vt not. in capit. pastoralis. eodem titu. super verbo causa.

h Subtractã fuerit. Si non potuit probare dominium, vt hic dicit. Quod proderit redire ad possessorium cum videatur condemnandus: quia sententia super proprietate trahit ad se sententiam super possessione. cap. cum dilectus. de caus. possess. & proprieta. Respond. potest valere quo ad fructus quos recuperat à tempore deiectionis. Item quia ex quo habuit possessionem, habebit commodum retentionis, nisi aduersarius proprietatem probauerit. l. res alienas. C. de rei vendi. & quia si spoliator rem petat, potest ei obijci quòd amisit ius si quod habebat, per l. si quis in tantam. Cod. vnde vi.

DE LITIS contestatione.

Litis contestatio est fundamentum iudicij, quo deficiente frustra superædificabitur. h.d.

HActenus ea complexi fuimus quæ plerunque [a] ante causarũ discussionem vertuntur, quæ non tam iudicij partes [b] habentur, quàm iudiciorum præparatoria [c]: perueniamus nunc ad ea, quibus ipsum iudicium constituitur. Est autem iudiciorum quasi fundamentum [d] quoddam litis cõtestatio: nam si illa à partibus prætermissa fuerit, proculdubio omnia quę sequuta fuerint corruẽt, seque ipsos litigatores inanibus laboribus, & sumptibus vexabunt [e], vnde nec testes recipi, nec ad sententiam, per iudicẽ procedi poterit [f].

Lis quomodo contestetur. h.d.

Ea verò [g] fit per petitionem in iure [h] propopositã, & congruam [i]. responsionẽ sequutam, animo [k] contestandi litem factam, cum iudex [l] per narrationem negotij causam audire cœperit, vnde si quis positionibus simpliciter respõdeat [m], aut peremptoriam exceptionem proponat, nequaquam per hoc esse facta contestatio litis intelligitur.

DE LITIS CONTESTATIONE.

a PLerunque. Ideò plerunque: quia non semper ante discussionem causæ contingit locum esse pœnis statutis contra contumaces, de quibus dixit supra de dolo & contum. nec semper proponuntur exceptiones, nec semper mutuæ petitiones fiunt ante litem contestatam: vt not. supra de mut. peti. in prin. nec semper spoliari ante litem contestatam restituuntur. s. tit. proxi. §. fin. fac. d. per Specula. in titu. de lit. contest.

b Iudicij partes. Facit no. in l. iudicium. ff. de iudic. & l. amplius. ff. rem rat. hab. & cap. ex parte ij. de verbor. significa. Sed quo ad hoc vt confessio vel quid aliud dicatur factum in iudicio, seu in iure satis est quòd iudex iuris dicendi, vel reddendi gratia licet lis non sit contestata. Abb. post alios in rubri. de iudi. versi. ex quo etiam infero. & in ca. super qq. in princ. in gloss. in verbo, exordium.

c Præparatoria. De quibus dic vt habetur per Legistas in rubri. C. de edend. & per Canon. in rubrica. de iudic. & per Specul. in rubri. de præparatoriis iudiciorum.

d Fundamentum. Imo fundamentum est citatio, vt supra de in ius voc. §. j. Dic quòd citatio est fundamentum iudicij in quantum est primum principium, & sine ea iudicium non valet, sed re vera ante litis contestationem nõ sumus certi an illi actus sint portio iudicij, cum possit esse quòd partes non contendant, diuersis ergo respectibus hoc verbum fundamentum iudicij potest prædicari de vtraque, videlicet tam de citatione, quàm litis contestatione. & fac. pro hac litera cap. ex parte. ij. de verbo. signific. & cap. relatum. de offic. deleg. & §. omnem. Auth. de litig. & quòd ante litis contestationem iudicis officium non imploratur. cap. significante. de appel. & fac. not. in d. cap. ex parte.

e Vexabunt. Simile in l. j. ff. de inoffic. testamen. & de hoc per Hostien. in tit. de lit. contest. §. quid sit litis contestatio.

f Procedi poterit. Vt lit. non contest. per tot.

g Ea vero fit, &c. Verba hæc quibus videtur litis contestatio diffiniri vel describi sumuntur ex cap. j. eod. & ex cap. dudum. de elect. ij. & ex l. j. C. eod. fac. c. prout. de dolo & cont. & c. cum causam. de iuram. calum. & per Spec. eo. tit. §. j. & per Host. in sum. eod.

h In iure. De significatione huius verbi habes in l. ius pluribus. ff. de iust. & iure. & expone hic in iure, id est, in iudicio, & iudice sedente pro tribunali: vt per Abb. in cap. j. eo. in vltimo not. & super prima glosſ. vide tamen de hoc Abb. in cap. cum causam. de appel. in princ.

i Congruam. Resp. Hoc verbum congruam, nõ est in c. j. eod. nec in c. dudũ. ij. de elect. vnde hic sumitur, sed visum fuit congruum & valde oportunum inserere ex mente Hosti. in sum. eo. §. j. quia deseruit ad tollenda plura contraria de quibus in locis præallegat.

k Animo, &c. Non tamen est necessarium quòd reus dicat respondeo ad libellum animo contestandi litem: nam in dubio talis animus debet præsumi ex quo respondetur ad libellum, nisi protestatio fiat in contrarium: vt per Innoc. in cap. cum M. de constit. & Ioan. Andr. & Abb. in cap. dudum. ij. de electio. versic. nota qualiter. & in cap. vni. eod. licet tamen talis expressio non requiratur, talis tamen animus requiritur, ideò sunt hic hæc verba adiecta ex intentione Host. in sum. eo. §. j. & licet non ponantur in iuribus vnde sumitur hæc litera, visa tamen fuerunt inserenda ad tollendam omnem ambiguitatem. Et, quia si quis proponat factum coram iudice non ea mente vt litem contestetur, vel respondeat saluo iure suo, vel sine præiudicio, non erit proptereà litis contestatio, cum hoc fiat non ad iudicis interrogationem, sed motu proprio: vt not. in capit. vni. eod.

l Cum iudex. Vel etiam arbiter. l. j. ff. de arbitr. vt not. in l. j. C. eod. vnde postrema ista verba sumuntur, de quorum intelligentia & declaratione, vide quæ ibi scribuntur.

m Respondeat. Ratio ponitur in cap. vni. eo. quia qui ponit aliquid dictum vel factum nihil petit ab aduersario, nec etiam ostendit per hoc velle agere,

atque

atque ita per hoc non posset ferri sententia condemnationis vel absolutionis, cum nil petitum sit per positionem, sed ostenditur aliquid esse factum, vel dictum vel promissum, & sententia est ferenda secundum modum agendi. cap. qualiter. de accus. c. licet Hely. de simon. & condemnatio nō est facienda nisi ad hoc sit actum. c. cum dilectus. de ordi. cognit. Afferuntur & aliæ plures rationes de quibus per Abba. in d. cap. vni. in prin. Excipitur tamen ab eo quod hic dicitur vnus casus secūdum Host. Barto. & quosdam alios scilicet quando fieret positio generalis de omnibus quæ continentur in libello, quam non tenet Abb. in c. vni. eod.

Procurator, tutor, & similes, possunt litem contestari. h. d.

Fit autem litis contestatio non solum per principales, sed etiam per procuratorem [a], tutorem, & personas similes [b].

Aduocati responsio nisi sit statim reuocata, facit litis contestationem. h. d.

An aduocati [c] responsio litis contestationem faciat dubitari potest? & ex facto responsum est, nisi statim [d] reuocata [e] fuerit, illius quoque responsione contestationem fieri.

Cum officium iudicis pro actione instituitur est necessaria litis contestatio. h. d.

Nec solum [f], cum per actionem iudicium instituitur, erit litis contestatio necessaria: sed etiam vbicunque [g] iudicis officiū pro ipsa proponitur actione [h], veluti cum restitutio in integrum nō incidenter, sed prīcipaliter postulatur.

a Per procuratorem. capit. cum ad sedem. de restitut. spoliat.

b Similes. Puta actores vel syndicos. & facit ad l. rem non nouam. §. patroni. C. de iudi. cap. prout. de dolo & cont. cap. cum causam. de iuram. calum. l. si cum procurator agit. ff. de except. dol. l. procuratoribus. & l. neque. C. de procura. l. licet. ff. de iudi. quæ iura alleg. ad hoc per Specul. in titu. de lit. contest. §. sequitur.

c Aduocati. Nota ergo hinc quòd etiam per responsionem aduocati fit litis contestatio, nisi fit reuocata. cap. causam. de appel. vnde sumitur, sic & confessio aduocati præiudicat parti non reuocanti. cap. olim. vbi Abb. de cens. fac. l. j. C. de erro. aduoc. & not. per Abb. & alios in c. pastoralis. de iudi.

d Nisi statim. Sed quando intelligetur statim reuocata? Respond. aut responsio aduocati præiudicat ad processum, vt quia inducit contestationem litis & sic præcludit viam dilatoriis præponendis, & tunc oportet quòd pars illam reuocet antea, quàm pars faciat aliquid quod soleat fieri post litem contestatam. videtur enim pars ipso facto responsionem aduocati approbare, cum plus sit aliquid facto approbare quàm cum verbo. cap. dilecti. de appel. Aut confessio aduocati præiudicat ad merita causę. & debet reuocari infra triduum. l. iij C. de erro. aduoca. Sed & post triduum, & vsque ad sententiam poterit reuocare si velit docere de errore, & ita procedunt not. xxxv. quæst. ix. §. his ita. fac. cap. fin. de confess. & l. venditor. §. iussus. ff de appel. sed & hoc etiam intellige quando nō esset secutus alius actus per quem per partem induceretur approbatio responsionis ipsius aduocati, quemadmodum dictum est proximè, quando concernit processum: quia cadem, & in hoc casu videtur ratio secundum Perusi. post alios in d. cap. cum causam. de appellat.

e Reuocata. Sed an ad reuocandam aduocati responsionem sit necessarium docere de errore aduocati? & videtur necesse. cap. fi. de confess. & l. error. C. de iu. & fact. igno. Contrarium verius. contrarium enim loquitur de personis principalibus, hic in aduocato, & ratio diuersitatis est, secundum Hostien. quia aduocatus non habet mandatum ad confitendum, vel ad procedēdum in causa, sed solum patrocinandi. Item aduocatus nunquàm fit dominus litis. l. j. §. j. ff. de post. Perus. post Bald. in cap. causam. de appel.

f Nec solum. Sumitur ex cap. fin. de offic. iudic. & continet duas regulas, vnam expressam & affirmatiuam, secundum quod in officio iudicis principaliter intentato requiritur litis contestatio, aliam tacitam & negatiuam à contrario sensu, quòd in officio incidenter implorando non est necesse litem contestari. Et concludendo materiam secundum Abb. in d. cap. fin. dic. Aut officium iudicis imploratur incidenter, & non est necessaria litis contestatio, nec libellus. Aut imploratur principaliter, & tunc, aut super iam liquido, ita quòd non est necessaria causæ cognitio, & non debet fieri litis contestatio Exemplum, cum filius petit alimenta à patre, vel contra. debet enim de plano procedi. l. nequicqu. §. de plano. ff. de offic. procons. vel cum petitur executio sententiæ à iudice qui iudicauit, aut petitur super non liquido, & tunc, aut aduersarius est certus & præsens, & procedit quod hic dicitur, vt cum petitur restitutio in integrum aduersus cōtractum: aut aduersarius est absens, & certus, & tunc, si aliquid petitur dari vel fieri in præiudicium partis, vel à parte debet fieri contestatio: vt not. in d. cap. fin. aut non petitur aliquid dari vel fieri. Exemplum, cum minor vult abstinere ab hæreditate adita: & potest procedi lite non contestata. Auth. si omnes. C. si minor ab hære. se absti. Idem si aduersarius est incertus: vt in d. Authen.

g Vbicunque. Idem, vbi deficit actio: vt not. in cap. fin. de offic. iudic.

h Actione. Quod est cum actio nulla competit. si enim communi auxilio, quis munitus est, non debet ei extraordinarium remedium concedi. l. in causæ. ff. de mino. ex quo infertur, quòd actio & officiū iudicis sunt diuersa, de quo per Legistas in l. j. ff. de iurisd.

iurisd. omn.iud.& per Canon.in c.fi.de offic.iudi. & est hic arg. quòd actio secundum Cano. est proponenda.de quo in c.dilecti.& in c. examinata de iud.

a Igitur. Hic ponuntur aliqui effectus qui proueniunt ex litis contestatione, de quibus per Specul. eod.tit.§. fin. incipit effectus.

b Subijcitur. Ita quod post litis contestationem non potest amplius recusari, per ea quæ Specul.in tit. de recusatione iudicis.§.fit autem.& per eundem.in tit.de exceptionibus. §. viso. & habetur s̄. de except.§. hæ verò. & c. inter monasterium. de senten.& re iud.

c Præcluditur. Vt supra de excep.§.hæ verò.vbi not. & in c. inter monasterium. de senten.& re ind.l. Pomponius.§.tari.ff. de procur.

d Perpetuantur. l. ordinata.ff.de liber. cau.l.si eum.§.qui iniuriarum.ff. si quis caut. vbi latè Doct. Aliud in exceptione doli.l.fin. C.de dolo. Item aliud etiam in officio iudicis quod pro actione proponitur: quia litis contestatione non perpetuantur, not.in c.fi.de offic.iudi.& ibi declaratur per Abbat.

e Interrumpitur. l.mote. C.de rei vend.l.sicut.vbi Bald. de præscript.xxx. vel xl.annorum. l.naturaliter.ff.de vsucapi.

f Alij quoque effectus. Vt, quia constituit aduersarium in mora quantum ad fructus. l. certum. & l. mote.C.de rei vendi.l.litigator. C.de fruct.& lit.expens. Item quia post non potest reuocari procuratorium mandatum nisi certis de causis.l.post litem. ff. de procur. Sequuntur & alij plures effectus de quibus per Specul.§.pen.& §.fi.eod.tit.nostro.

g Admonendi. Hic §. venit declaratiuè ad principium huius tituli, vbi dicitur quòd lite non contestata non possunt testes recipi. nam hoc fallit pluribus casibus, vt hic patet. & in capit. quoniam frequenter. vt lit.non contest.vnde sumitur.

h Perpetuum. Id est, generale, sed bene regulare. Nam differunt hæc inter se, nam ad constituendam & verificandam regulam non requiritur quòd nullam habeat exceptionem, sed sufficit illam verificari, prout in pluribus habetur. in l.j.ff.de re iudic. aliud obtinet in verbo generaliter, & in verbo genus quia illud comprehendit omnia supposita sine aliqua exceptione. pro hoc capit. venerabilem. de electio. versicu. est enim, vbi hæc ponuntur tanquam diuersa, & per Abbat. in cap. quoniam frequenter, vt lite non contestat.

Qui effectus sequantur ex litis contestatione. h.d.

Igitur [a] sequuta contestatione reus, & iudici subijcitur [b], & actori obligatur, dilatoriis exceptionibus via præcluditur [c], actiones perpetuantur [d], præscriptio interrumpitur [e], alij quoque effectus [f] emanant, vt tam ciuilib⁹ quàm ecclesiasticis constitutionibus suis locis traditur.

Cùm ciuiliter agitur, & probabiliter de morte testium, vel diuturna absentia timetur, possunt examinari testes etiam lite non contestata. h.d.

Admonendi [g] tamē sumus quod traditū est lite non contestata non posse testes recipi, aut ad sententiam perueniri, nō esse perpetuum [h]. Nam si forte de morte [i] testium timeatur, vel absentia diuturna [k], cum ciuiliter [l] est agendum, ne veritas [m] occultetur, & probationis copia fortuitis casibus subtrahatur [n], senes, & valetudinarij & alij testes de quibus ex probabili [o] causa timetur [p], etiam lite non contestata [q] sunt

i De morte. Quod accidit non solum ob senium & ægrotationem, sed etiam ex aliis causis, puta, mulier sit prægnans, si mare quis sit ingressurus. & hoc plurimum residet in iudicis arbitrio. Docto.in capit. quoniam frequenter. vt lite non contesta.

k Diuturna. Puta, si quis peregrinetur ad sanctum sepulchrum, vel aliò, arbitrio iudicis.

l Ciuiliter. Hoc ideo: quia in criminalibus nunquam recipiuntur testes lite non contestata. cum enim tunc agatur de maximo præiudicio, non est aliquid faciendum inordinatè. v.quæst.vj. capit. Epiphanium. & l. fi. C.de prob. Alij alias rationes reddunt, de quibus per Abbat.in ca. quoniā frequenter. vt lite non contesta.

m Veritas. cap.quanquàm.xiiij.quæst.ij.

n Subtrahatur. Curare enim debet iudex vt salua sit rerum probatio.l.curent.ff.de testi.& in Auth.de testi.§.his vero.& §.penul.cum concord.

o Probabili causa. Sed quæritur an sit causa probabilis quòd pars veretur ne ex mora varient fidem vel obliuiscantur. Quidam quod non, tum, quia talis casus non est exceptuatus, tum, quia semper allegatur talis timor, & sic vacuaretur effectus regulæ, quòd testes non examinantur ante litis contestationem. Communiter contra. Et facit pro hac opin.l.iij.§.duæ.ff.de carbon.edict. & l. hac consultissima §.ar cum humana.C.de testam. & latè hanc partem tuetur Abb. in cap. quoniam frequenter. vt lite non contest. Idem procederet si periculum esset in fuga. Abb.in cap.cum non ab homine, versic. & in quantum.de iudic. etiam sine citatione. vt ibi per Abbatem.

p Timetur. Quo casu solum ij recipiuntur de quibus timetur non alij nisi in casu. cap.significauit.de testib.& in cap.quoniam frequenter. §. sunt & alij. vt lite non contest.& ibi Abb.declarat.

q Contestata. Licet his casibus testes lite nō contestata recipi videantur, veritate tamen inspecta, & quo ad effectum non intelliguntur recepti lite non contestata: quia non publicantur nisi lite contestata, & cum aliis, si alij lite contestata inducti fuerint. Nec ob tales testes ad sententiam procedet iudex, nisi in casibus specialibus: not. in d.cap. quoniam frequenter.

admittendi [a]. Seu pars conuenta [b] sit cōtumax, seu sine dolo sit absens, vt conueniri nō possit [c].

Qui testes examinauit ad perpetuam rei memoriam, debet intra annum, vel conuenire aduersarium, vel examen denunciare. h.d.

Debet tamen actor intra [d] annum, ex quo facultas sibi dāta fuerit aduersarium [e] conuenire, aut saltem huiusmodi testium receptionem eidem denunciare [f], alioqui attestationes sic receptæ non valebunt [g], ne fortè hoc procuretur in fraudem [h], vt scilicet processu temporis exceptiones legitimæ ad repellendum testes [i], vel aliæ [k], locum habere nō possint.

Nota ex isto paragrapho bonam regulam ad cognoscendum, quando non est necessaria litis contestatio. h.d.

Sunt & ali; [l] casus in quibus absque litis contestatione legitimè possunt testes produci, & lis sentētia terminari, quos tam ex his quæ supra de contumacia diximus, quàm etiam ex aliis locis cognoscere licebit. Et generaliter [m] vbicunque libellus non exigitur, aut ius agendi contra certam personā non dirigitur, litis contestatio non est necessaria.

a Admittendi. Scilicet per iudicem rei, Abb. post Feder. de Sen. in cap. si quis contra. de foro compet. versic. item quod supra voluit.

b Conuenta. Idem si nondum est conuenta, sed conuenienda.

c Non possit. Plures alij casus enumerantur in cap. quoniam frequenter, vt lite non contesta. & xxxvj. enumerat Specul. in titu. de teste. §. nunc tractemus.

d Intra annū. Not. præscriptionem annalem. sic capit. plerunque. de rescript. ca. pastoralis. de offic. ordin. cum concord. allegat. in cap. quoniam. vt lit. non contest. non proced. &c. Sed quæritur an iste annus sit vtilis vel continuus? Resp. à princip. vtilis est, quod satis hic probatur, & in d. ca. quoniam. cum fiat mentio de potestate conueniendi. Sed in processu erit continuus. fac. not. super rubri. ff. de diuers. & temp. præscript. vbi ponitur regula, quòd istarum præscriptionum tempora semper sunt continua, nisi aliud specialiter lege caueatur. vt videtur caueri in d. cap. quoniam frequenter.

e Aduersarium. Cum fuerit absens & nō contumaciter: vt no. in c. qm̄ frequenter. vt lit. non contest.

f Denunciare. Hoc intellige secundum Innoc. quando aduersarius fuisset absens, ita quòd commodè citari non poterat: nam si fuisset pręsens non esset necessaria ista citatio, ipse enim interfuisset receptioni testium iuramento ab eis præstito. c. ij. de testi. ij. q. j. c. in primis. sequitur Abb. in ca. quoniam frequenter: vt lit. non contest. versi. septimo quæro.

g Non valebunt. Sed an ipso iure non valent, an potius requiritur sententia? Respon. necessarius est interuentus sententiæ, quoties enim ius dicit quid non valere propter aliquod omissum, quod debet fieri post expletionem actus, non corruit actus ipso iure: sed opus est sententia, vel exceptione: not. in l. vniuersa. C. de prec. Imp. offer. & per Bart. in l. j. ff. de testi. Vnde in casu nostro ex non facta denunciatione, vel conuentione intra annum, attestationes non annullantur ipso iure: sed per sententiam. vel opus est exceptione, vnde valeret sententia postea lata earum prætextu, & sic in fauorem non seruātis hanc solennitatem. non enim annullantur ipso iure. quod est valde no. secundum Abb. in c. quoniam frequenter, vt lit. non contesta. Sed an annullentur tales probationes etiam respectu alterius partis quę non fuit in culpa, scilicet, vt & illæ, quæ faciunt in sui fauorem non teneant? Resp. Inno. Host. Anto. & communiter tenent quòd non, cū non sit in dolo. xiiij. q. v. c. non sanè. Cardi. videtur tenere contrarium. putat enim q̄ si aduersarius recipit has probationes pro se, necesse esse quòd recipiat etiam contra se. Abb. tamen in d. cap. quoniam frequenter. tentat opi. concordare duplicis fœdere distinctionis. dic vt per eum. Et facit hæc ad q. si statuto caueatur q̄ gabella non soluta non valeat contractus, si alter tantum pro parte sua soluat gabellam, an valeat contractus saltē pro parte soluentis.

h In fraudem. Sed quid si pars velit probare quòd non fecit in fraudē, an admitti debeat? Resp. non: vt not. in c. quoniā frequenter. vt lit. nō contest. Sed bene admitteretur ad probandum quòd non habuit copiā conueniendi cum iste annus à principio debeat esse vtilis: vt s. not. fuit.

i Ad repellendum testes. Testibus humanis rebus exemptis per quos testes reprobarentur siue eorum d'cta. c. ex tenore. & cap. præsentium. de testib. & l. optimam. C. de contrahen. stip. vers. & si inter præsentes partes. Vel quia se absentarent, vel quia efficerentur inimici actoris. l. iij. §. duæ. ff. de carbo. edict. & plenius de hoc not. in cap. quoniam. vt lit. non contesta in fi. princ.

k Vel aliæ. Exceptiones elidendentes principale negotium, vt pura, præscriptio, quam tunc poterat probare, vel pactum de non petendo, vel consimiles, quia posset esse quòd tunc temporis probationes super his haberi non possent: arg. l. in lege. ff. ad leg. Aquil. & l quidam. ff. de furt.

l Alij casus. Qui sint isti casus habetur in c. quoniam frequenter. vt lit. non contest. § porrò. in prin. vbi adnotantur. xx. casus. & xxxvj. casus ponit Spec. in titu. de teste. § nunc tractemus.

m Et generaliter. Nota duas regulas generales, in quibus comprehenduntur casus in quibus non est necessaria litis contestatio. quatuor ponit Abb. in cap. quoniam frequenter. vt lit. non contest.

DE

DE IVRAmento[a] calumniae[b].

Actor recusans subire iuramentum calumniae cadit ab actione, reus habetur pro confesso. hoc dicit.

Sed vt veritate praeuia iudicia expediantur institutum est, vt litigatores in exordio[c] litis, de calumnia[d] vitanda[e] iurare debeant. Quod iuramentum si quis praestare recusauerit, actor quidem ab instituta cadet actione[f], & pro confesso reus habendus[g] erit.

In causa sua Ecclesiae clericus non cogitur iurare de calumnia, secus in propria. h.d.

In hac tamen parte quibusdam casibus clericis iura pepercerunt. Vetuerunt enim nedum propriae Ecclesiae causa peragitur inconsultis illorum praelatis[h] huiusmodi subire iusiurãdum cogantur, licet in propriis causis huiusmodi

DE IVRAMENTO CALVMNIAE.

a De iuramento, &c. Quia post contestatam litem statim iurandum est de calumnia. cap. cum causam. eod. meritò post superiorem titulum, & de hoc est dicẽdum secundum Specu. eo. in prin. & secundum Abb. in rubr. eod.

b Calumniae. Scilicet vitandae, sic exponitur & illud, habeat vnusquisq; suã propter fornicationem, scilicet vitandam. vt distin. xiiij. cap. nerui. in fi. & per Specul. & Abb. in rubri. eod. & exprimitur. j. eo. in princ.

c In exordio litis. Id est, post, tũc enim verè incipit esse lis, vt supra tit. proxi. in prin. not. in l. j. §. j. ff. si quis ius di. non ob temp. & ca. super qq. §. quid si. de offic. deleg. cap. ex parte ij. de verbor. signific. Argu. contra j. tit. proxi. Sol. vt apparet ibi in litera, sciendum tamen est quòd si praestitum sit ante litis contestationem super tota causa, non est opus quòd denuo praestetur. Item si iuretur longe post litem contestatam, non per hoc vitiatur iudicium, & in summa secundum multos quandocunque etiam post sententiam praestari poterit tale iuramentum: vt per Legistas in l. qui bona. §. si alieno. ff. de dam. infect. & per Abb. & alios. in cap. j. eod. Et quod dicitur de tempore post litis contestationem est frequentius. & fac. j. eod. §. & non tantum. & in terminis. cap. j. eod. in vj.

d De calumnia. Continet autem hoc iuramentum quinque capitula. Scilicet quòd credit se iurans bonam causam habere, quòd interrogatus nõ negabit quod verum credit, quòd non vtetur scienter falsa probatione, & quòd dilationem non petet in fraudem, nec dabit, nec dedit, nec promisit, nec promittet aliquid pro causa, nisi quibus leges dari permittunt. vt in l. ij. circa prin. & auth. principales. C. eo. Auth. vt litig. iu. in princ. Vnde versus,

Illud iuretur quòd lis sibi iusta videtur
Et si quaeretur verum non inficietur
Nil promittetur, nec falsa probatio detur,
Vt lis tardetur dilatio nulla petetur.

Specul. tamen in §. nunc dicamus. eod. tit. consuluit quòd omittatur capitulum de dilatoriis frustatoriis non petendis: aliàs raro eueniet quòd litigantes nõ sint periuri. quod & Abb. probat in d. cap. j. eod. Nec enim vbi verisimiliter potest de transgressione timeri deferendum est iusiurandum. cap. clericos. de cohabita. mul. & cleri. & cap. ille. xxij. quaest. v.

e Vitanda. Non ergo iurabit de praeterito vt verbum futuri temporis demonstrat, & quia facta pro infectis non possunt haberi. l. in bello. §. factae. Quidam tamen quòd & de praeterito debet iurari. l. ij. C. eo. ponderando verbũ monuisse, & facit secundum eos ratio: quia videns se iurare falsum desistet à iuramento, & per consequens à causa. Item sciens se iuraturum non calumniabitur etiam à principio litis. Abb. tamen in c. j. eo. tenet primam opin. licet dicat hoc non esse magni momẽti. dic vt per eum ibidem.

f Cadet actione. c. fin. §. fi. eo. vnde sumitur. Sed nunquid ipso iure, an potius requiratur sentẽtia? dicas quòd per sententiam: vt not. in d. §. fi. quod intellige tam de reo qui habetur pro confesso, quàm actore, qui cadet actione, vt hic. Sed ad quid requiritur sententia cum confitens habeatur pro condemnato. l. j. ff. de confess. & l. j. C. eo. titu. & l. debitoribus. & l. post rem iudicatam. ff. de re iud. respon. contraria procedunt in confessione ante litem contestatam: secus in ea quae emanauit ante contestationem: quia tunc secundum commu. opin. requiritur sententia: vt not. in l. j. ff. de suppel. lega. & in ca. dudum. de elect. & ii. quaest. j. cap. nos in quenquam, at in casu nostro supponimus litem contestatam: quia aliàs non fuisset iuratum de calumnia verisimiliter, & ficta confessio non debet plus operari, quàm vera.

g Habendus erit. Poterit tamen contumax in iurando vsque ad pronunciam iudicis purgare contumaciam: vt latè in cap. fi. eo. & per Legistas in l. ij. C. eo. & not. quòd talis cõfessio ficta causata ex contumacia non transit ad haeredes, nec eis praeiudicat si principalis non fuit condemnatus: vt per Abbat. post alios in cap. penul. & cap. fi. eod.

h Praelatis. Et ita episcopus non iurabit inconsulto Romano Pontifice, quod satis exprimitur in cap. j. eod. vnde sumitur. sed cum ista requisitio sit valde difficilis de consuetudine hoc non seruatur, vnde iurant episcopi etiam irrequisito Papa, vt traditur in d. cap. j. quam consuetudinem seruandam dicit Abb. ibi, etiam in inferioribus clericis sicubi extaret, licet non sit admodum verisimile quòd inducatur, cum ij si facile adire possint proprium praelatum.

priuilegio minimè gaudere noscantur [a].

Prelati iurant non tactis, sed propositis scripturis. h.d.

Sed & quo casu hoc iuramentum subire, vel permittuntur prælati, vel iubentur, non [b] tactis, sed tantum propositis scripturis [c] id implebitur.

Hodie etiam in causis spiritualibus iuratur de calumnia. hoc dicit.

In causis spiritualibus [d] olim de calumnia minimè iurabatur [e] sed quia & in illis litigatores frequenter calumniari compertum est, nouissimè sancitū [f] est, vt in eis id quod in cæteris cōstitutum est, obseruari debeat.

Etiam procuratores iurare de calumnia tenentur, quandocunque iudici videbitur. h.d.

Et non tantum principales, verùm etiam procuratores, & syndici [g] huiusmodi iuramentum suscipere compellendi erunt, etiam si quid ponere, aut respōdere debeant, à dominis instructi [h] fuerint, aut post hoc præstitum iuramentū deputati fuerint: nec enim illud intra certa iudicij tempora coarctatum reperitur, sed poterit iudex exigere, quoties expedire viderit [i].

De calumnia iuratur etiam in causa appellationis. h.d.

Præterea quāquam in prima instantia partes iurauerint, non tamen propterea in causa appellationis [k] hu-

iatum. quod tamen si non faciant non propterea vitiatur iudicium, vt not. in d.c.j. & intelligitur hoc non solum de Episcopis, sed etiam de prælatis inferioribus: quia d.c.j. non se restringit ad episcopos, vt ibi aduertit Abb. in fi. vbi etiam latè examinat, an dispositio habeat locū in quocunque iuramento. Consuetudo autem videtur admisisse in omnibus clericis.

a Gaudere noscātur. Vt in ca. cæterū. eod. secūdum com. intellectum, etiam quòd extaret consuetudo in contrarium, vt latè ibi traditur.

b Non tactis. No. casum in quo in iurando non requiritur tactura scripturarum. regulariter contra. An autem talis tactura aliàs sit de forma iuramēti, not. in ca. vt circa. de elect. in vj. super verbo corporali, & per Glos. in Cle. j. de hæret. in verb. tacta. & per Abb. in c. laudabilē. de frigi. & malefi. & per Ab. in c. ad aures. de his quæ vi. mētúsve caus. & vbi & quid distet iuramētū à fide præstita.

c Scripturis. Id est, Euangeliis vt per Abb. in ca. etsi Christus. de iureiur. Sed de consuetudine sufficit quòd testis tangat quamlibet scripturam: vt per Abb in ca. fraternitatis. & in cap. tuis. in fin de test. & in ca. j. eo & tales scripturæ sunt tangendæ manibus, adeò quòd non sufficeret tangere brachio. Abb in ca. cum in causa. eod. Sed qualiter iurabit Iudæus qui non credit Euangelio? Respon. secundum Spec. eo. §. restat. versic. sed pone, super decem præceptis Moysi vel per Deum patrem, quod probat etiam Abb. in d.c.j. Vel forte etiā Iudæis seruabitur consuetudo de qualibet scriptura.

d Spiritualibus. Vt puta de Ecclesiis, de decimis, & similibus, vt in c. ij. eo. Sed an in criminalibus sit iurandum de calumnia: latè traditur per Docto. in l. j. C. eod. & in ca. j. eod.

e Iurabatur. Forte, quia in spiritualibus præsumebatur quòd Deus semper esset in memoria, & propterea quòd litigantes non calumniarentur. Tres alias rationes ponebat Inno. in ca. ij. eo. Prima. quia rigor in spiritualibus non seruatur. c. j. de dolo & cont. 2. Secunda: quia licet iuramētum non sit peccatum, ex frequenti tamen iuratione sæpe sequitur peccatum. c. & si Christus. de iureiur. maximè cum de credulitate sit hoc sacramentū. Tertio: quia hoc iuramentum est à malo non credentis. ca. significasti. de elect. Sed parum valent hæ rationes, & militant etiā in non spiritualibus causis, vnde illis non obstantibus tanquàm friuolis antiqua iuris dispositio fuit immutata. vt in §. fi. ca. j. eod. in vj

f Sancitum est. Vt in c. j. §. fi. eo. in vj.

g Et syndici. c. cū causam. eo. ca. ij. §. j. eo. in vj. Et idem est in tutore & curatore. l. ij. §. tutores. C. eod. Idem & in patre, quando habet legitimam administrationem: vt per Abb. in ca. pen. eod. Idem in aduocatis. l. ij. C. eod. l. rem non nouam. C. de iudi. Sed hoc in patronis causarum de consuetudine non seruatur, quæ consuetudo, tanquàm peccati nutritiua nō valet. ca. ex parte. & c. fin. de consuetu. & optimum esset secūdum Ab. quòd ea non obstante deferretur iuramentum calumniæ, etiam aduocatis: quia si ita fieret temperarent à patrocinio causarum iniustarum quod suscipiunt, vel propter amicitias, vel ob alias causas.

h Instructi fuerint. Nota ergo quòd procurator licet habeat specialissimum mādatum ad iurandū nomine domini, vel respōdendum, vel agendum, nihilominus tenetur iurare in animā suam de calumnia: quia procurator nō debet causam iniustā suscipere. l. rem non nouam. C. de iudi. de quo latè habetur in c. ij. eo. in vj. & differt hoc iuramentum calumniæ ab aliis: quia procurator in aliis iuramentis iurare debet in animā domini: vt plenè no. in c. præsentiū. §. j. de testib. In iuramento autē calumniæ & animam domini, & suam iurare tenetur. Ita Rota Rom. deci. xxxvij. incip. quidam procurator. refert, & sequitur Perusi. in d. capit. ij.

i Viderit. Sic in c. j. eo. in vj & dictū est. s. in prin.

k Appellationis causa. Not. quòd causa appellationis dicitur esse diuersa à principali. Hinc est

iusmodi iuramentum [a] declinare poterût, cum rursus & de calumnia vitanda, & dicenda veritate [b] iurare partes sint compellendæ.

Iuramenti de calumnia omissio non vitiat processum. hoc dicit.

Illud postremò admonendi sumus, quòd propter omissum tacitè [c] in tota causa calũniæ iuramentum, iudicialis processus aliàs factus legitimè, nec est nullus, nec ob eam causam venit annullãdus [d]: cum huiusmodi iuramenta præstari de substantia [e] ordinis iudiciarij non existat.

VT LITE [f] PENDENTE nihil innouetur.

Lite pendente nihil innouandum hoc dicit.

INstituta ergo lite, & solẽnibus [g] ręstitis satisdationibus [h] & calumniæ iuramento exhibito, ad probationes, & merita causæ descẽdendũ erit:

quòd procurator causæ principalis non cogitur prosequi causam appellationis. ca. non ininstè. de procur. & in causa appellationis fiunt nouæ probationes. Cle. testibus. de testib. & dicitur instantia esse diuersa à causa principali. c. ex ratione. de appel. est etiam diuersitas iudicis. l. eos. C. de appel. & tribunalis. ca. ij. de consuet. in vj. & vide per Perusi in ca. ij. eo.

a Iuramẽtũ. Quod non videbatur, cum cauendum sit à frequentia iuramenti, iuxta not. in ca. & si Christus. de iureiu. & in c. ij. de probat. & licet hoc secundũ videatur superfluũ, sed re vera non est, cum causa appellationis sit diuersa, vt in proxima notula.

b Veritate. Not. quòd iuramentũ calumniæ & iuramentum de veritate dicenda sunt diuersa. Et in pluribus differunt, & primo: quia hoc iuramentum calũniæ præstatur in causis ciuilibus, & pecuniariis. ca. cæterũ. & c. cum causam. & c. fi. eo. de veritate verò in spiritualibus. c. literas. eo. & c. dudũ. de elect. Itẽ, quia in iuramento de veritate respondetur de credulitate. Aut. de his qui ingre. ad app §. pe. & §. fi. sed in isto non, nisi de scientia. iiij. q. xj. c. hortamur. & c. præsentium. de testi. in vj. Item iuramentũ veritatis cõtinet multa capitula, de calumnia verò solũ quod ipsum verbũ sonat. Item ad iurandũ de veritate non datur dilatio: quia statim potest iuraturus dicere credo, vel non credo. Ad iurãdum verò de calũnia datur. l. qui interrogatur. ff. de interro. actio. de quo dic vt per Abb. & Cano. in ca. pen. eo. de veritate iurant principales personæ, de calumnia etiam procuratores: vt supra eo. §. proxi. Item de veritate iurat syndicus vel actor in animã propriam. c. in patrandis. eo. de calumnia verò etiã in personam domini & vniuersitatis, habetur in c. ij. eo. in vj. & in c. præsentiũ. de testi. in vj. Et has differentias cum aliis quibusdam ponit Spec. eo. tit. §. j. versi. dicit autem. quas subtilius examinat declarando, & limitando, & quasi quodam sarculo extirpatiuo prosequitur Abb. in c. literas. eod.

c Tacitè. Secus si expresè: quia sic remitti non potest. l. ij. § sed quia. C. de iuram. calum. imo consuetudo de ipso non præstãdo non valeret, traditur latè in c. tuis. de testib. & hæc species iuramenti est tota in hoc contraria iuramento testiũ, quod expresè potest remitti. d. c. tuis, non tacitè. c. licet. de testi. quædam ergo possunt tacitè fieri & nõ expresè de quo in c. fi. de vit. & hon. cle. & xj. q. j. ca. inclyta. Licet tamen hoc iuramentum calumniæ possit tacitè omitti, si tamen peratur, & dimittatur: iudicium est nullum quia tunc est de substantialibus, secundum Bar. in l. de pupillo. § qui opus. ff. de noui ope. nũc. & post alios sequitur Perusi. in c. j. eod. in vj. vbi dicit quòd malitiosi procuratores petunt à principio quòd iuretur de calũnia, & posteà non curant vlterius insistere, vt sic posteà in fine si non appareat iuratum sit iudiciũ nullum, & de his per Imol. in l. qui bona. §. si alieno. ff. de dãno infecto.

d Annullandus. c. j. eo. in vj.

e De substãtia. Et ideò poterit huiusmodi iuramentum remitti per rescriptum supremi principis, dum tamen in eo dicatur non obstãte tali lege, traditur in l. ij. C. eod. & per Ab. in c. cæterũ. eod. in fine. vbi quid etiã in legato.

VT LITE PENDENTE nihil innouetur.

f LIte. Scilicet iudiciali: nam aliàs verbũ lis, adaptatur etiam ad controuersias extraiudiciales: vt per Ab. in ca. sæpe. de appella. Quod facit ad statuta loquentia de litibus & litigatoribus, fac. not. per eundem Abb. in ca ex parte. ij. de verb. signif.

g Solennibus. Id est, præstari solitis.

h Satisdationibus. Quarum aliquæ præstantur ex parte rei conuenti, partim ab actore, à reo satisdatur de iudicio sisti, quæ satisdatio fuit inuenta suspicione fugæ, vt per Doct. in l. sciendum. ff. qui satisda. cog. cum reorum sit fugere. l. properãdum. §. fi. C. de iudi. & propterea possidens immobilia relenatur ab hac satisdatione, cum tunc non sit probabilis suspitio fugæ. & de hac in authen. offeratur. C. de lit. contest. & in toto tit. qui satisd. cog. & in l. j. ff. si quis in ius voc. non ierit. Item ex parte rei est illa fideiussio de iudicato soluendo, quàm licet non præstet reus conuentus. Instit. de satis. §. sed hodie. præstant tamen defendẽtes rem alienam. l. qui proprio. §. qui alium. ff. de procur. l. exigendi C. eod. tit. nisi dominus releuet procuratorem in mandato ab hoc onere, vti inoleuit com. practica, vt per Bart. in Rub. ff. de iudic. sol. Ex parte actoris præstatur satisdatio de expẽsis reficiẽdis in casum

& interi mpēdente lite nihil innouari poterit[a].

Lis quando dicatur pendere ad impediēdam innouationem. hoc dicit.

Lis autem [b] pendere hoc respectu [c] tunc dicetur, non modo cū lis contestata fuerit, verùm etiam postquàm [d] à iudicé competenti [e] citatio emanatit [f], & ad partem citatam peruenerit [g], vel per eam factum [h] est, quominus ad eius notitiam perueniret [i], dum tamen in citatione ea sint expressa [k], per quæ possit quis instrui, super quibus in iudicio conuenitur.

Ob dilapidationem etiam lite pendente fit sequestratio. h.d.

Plane ab eo, qui postquàm à sententia prouocauit, possessionis fructus dissipat, etiam lite pendente sequestrari [l] poterunt.

Litis pendentia non inualidat matrimonium contractum. hoc dicit.

Sic etiam [m] si dum super matrimonio lis

in casum succumbentiæ. de hac in Authen. generaliter. C. de Episco. & cler. & in Authen. de litig. §. ad excludendas & hāc præstat etiam si immobilia possideat. Ab. in ca. quoniam frequenter. §. in aliis, vt lit. nō contest. Item satisdatio de rato quæ præstatur ab eo qui cōparet pro actore. cū dubium est de mandato. l. j. C. de procurat. l. Pomponius. §. ratihabitionis. ff. eo. tit. & generaliter ab omnibus qui agunt alieno nomine. l. nō solū. §. alieno. ff. de procurat. l. Pomponius. §. sed & is. eod. tit. Sunt & aliæ species satisdationū de quibus prolixè per Spec. in tit. de satisd.

a Innouari poterit. Vt ext. eod. per tot. & eod. titu. in vj. per tot. Quod intellige de his quæ pertinent ad iudicem, & causæ processum, Ro. Rom. hoc eod. tit. decisio iij. Item innouatio lite pendente nemini præiudicialis valet, vt per Fely. in ca. cæterum. nume. xv. de rescript. quo in loco multa ponuntur ad declarationem huius tituli. Item ius nouū impetrare non est attentare Staphil. in tit. de gratiis & spectatiuis. § subsequenter. nu. xxxiij. Quando autem tacita litis pendentia vitiet rescriptum vel priuilegium, & quando illa allegari possit. Fely. in ca. j. & in cap. super literis. de rescrip. & est notandum quòd facta lite pēdente sunt odiosiora, quàm si aliàs facta fuissent. Hinc licet contra spoliatum possit opponi exceptio alterius spolij. ca. fi. de ord. cogni. & supra de resti. spolia. in princ. contra spoliatum tamen lite pendente non potest talis exceptio opponi. no. in Cle. ij. de appel. & per Ab. in ca. bonæ. de appell. Item contra spoliatū lite pendente non potest opponi exceptio excommunicationis secundum Rot. Rom. deci. ij. de restit. spol. Additur quòd restitutio de spoliato facta lite pēdente fit officio iudicis. ca. pen. & ca. fi. eod. Nec mirū, quia spolians lite pendente non solum offendit partem, sed etiam iudicem, vnde magis peccat. nō. in l. j. C. de pact. latè R ip. in l. naturaliter. §. nihil commune. nume. lxvij. ff. de acquir. possessio.

b Lis autem. Sic Cle. ij. vt lit. penden.

c Hoc respectu. Scilicet quo ad innouationem impediendam, & fortius quo ad iurisdictionem perpetuandam. ca. proposuisti. de foro competen. ca. gratum. de offic. deleg. sed quo ad quædam alia non sufficit citatio. sed requiritur litis contestatio: vt supra tit. secundo. §. igitur.

d Postquàm. In pendentia ponderamus principium, & finem, hic determinat principiū aliud autem, id est, quando desinat, patet in ca. j eo. in vj. & ca. quia res. xj. q. j. scilicet lite finita, quod esse potest per sententiam à qua non est appellatum, vel aliter: vt not. in ca. j. de lit. contest. in vj. & in locis allegatis. in Cle. ij. eo.

e Cōpetenti. Cōpetentem hoc loco appellamus iudicē, qui causæ iurisdictionem habet cum exercitio dato quòd illa possit per exceptionem elidi, siue exceptio contingat personam, vt quia suspectus, siue iurisdictionem, vt quia rescriptum surreptitiū, valet enim hoc casu pcessus in principali si nō excipiatur. cap. inter monasterium. de re iudic. & cap. ad audientiā. secundo de rescript. sicut autem requiritur competentia in iudice, sic & in citatione, vt hic, & in Clem. ij. eod. vbi not.

f Emanarit. Limita hoc duobus casibus qui ponuntur per Fely. in c. super literis. nu. xxxij. de rescrip. vbi & alia valde notanda in materia. & fac. ad hoc ca. causam. & quod ibi not. de testi. Item limita in electione secundum ea quæ ponit Abb. in ca. cum venisset. de rest. in integ.

g Peruenerit. Licet ergo quo ad perpetuandam iurisdictionem sufficiat citationem emanasse, secundum Canones: vt not. in ca. gratum. & in ca. fi. de offic. deleg. & in ca. proposuisti. de fot. comp. tamen quo ad inducendam litis pendentiam non sufficit emanasse nisi peruenerit.

h Factum. Scilicet dolosè.

i Perueniret. Concor. Cle. causam. de testi. cum alleg. in Clem. ij. eod.

k Expressa. Concor. Cle. non potest. de procur. cum alleg. in Clem. ij. eod. Et est consilium quòd actor inserat citationi libellum. de quo dic vt not. in d. Clemen. ij.

l Sequestrari poterunt. c. fi. de seq. poss. & fructu. l. ab executore. C. quorum appel. non recip. & hic est vnus ex casibus in quibus fallit hic tit. Et an sit opus in sequestro quòd res sit in iudicium deducta. Item num cadat in rebus corporalib. per Abb. & alios in ca. examinata. de iudi.

m Sic etiam. Ponit alium casum in quo litis pendentia non operatur. de his supra. eod. in princ. in verb. emanarit. fac. ca. cum in Apostolica. de sponsal. vnde sumitur.

a Rite. Et rectè.
b Declaratū fuerit. Et verè non tenuerit, filij tamen cōcepti lite pendente ante sententiā diuortij sunt legitimi c.cum inter. vbi Ab.qui fil.sint legit.
c Non poterit. ca cum in Apostolica. de sponsa. & fac.simile de electione, secundum opi.illorum qui dicunt quòd electio facta lite pendente non retractatur sed differtur eius executio, vt in ca.cū venissent in & super Glo.fi.de rest.in integ.sed illud ob possessionem. Sed contra videtur c.considerauimus.& ca.auditis.de elect. Solu. secundum Hosti. & Ab.in ca.cū in Apostolica. contrarium procedit in vinculo instituto per Ecclesiā, contra quod Ecclesia statuere potuit ad libitum, hic & in d.c.cū in Apostolica in matrimonio carnali, quod fuit institutum à Deo, circa quod Ecclesia non tantam habet potestatem.

pendet, secundum quis matrimoniū ritè [a] contraxerit, se primum nō tenuisse declaratū [b] fuerit, pendentis litis obtentu secundum irritari non poterit [c]. Ei tamen qui in contemptū contraxerit competēs pœnitentia [d] imponenda erit.

DE PROBATIONIBUS [e].

Quid sit probatio. hoc dicit.

Probatio igitur [f] est idoneis argumentis [g], & legitimis mediis [h] facta demonstratio.

Quibus mediis fiat probatio. hoc dicit.

Contingit autē quid probari variis modis, vtputà cōfessione partium, depositione testium, instrumentorum exhibitione, iurisiurandi religione, inspectione iudicis, notorietate rei, suspicione vehementi, fama, atque aliis adminiculis.

Quomodo nascatur probatio ex confessione, & quæ sint positiones h.d.

Partium confessione [i] tunc constat probatio cum reus positionibus [k] respondendo, vel aliàs in iudicio de intentione confitetur

d Pœnitentia. Et intra tempus pœnitentiæ sibi carnali commercio interdicetur. ca.cum in Apostolica.de sponsa.& ibi not.

DE PROBATIONIBVS.

e De probationibus. Continuatio sumitur ex præcedenti tit.in princ.& sub hoc titulo comprehenduntur plures tituli, qui tam in Gregoriano, quàm in sexto ponuntur separatim & distinctè. Itidem fecisse videmus Iustinianum in tit.de legatis, & aliis, vbi sub vnius Rubricæ inscriptione concludit plures titulos digestorum, & C. Additur quòd ita rubricando cessant angustiæ & oppositiones quas ponunt Doct in Rub.eod.
f Igitur. Reassumptiuè ad principiū tituli præcedentis. Fuit autem per antiquos descripta probatio vt videre est tam per Hosti.in sum. eo.quàm per Abb.in Rub.ex quibus hæc fuit elicita, de cuius declaratione ibi videndum.
g Argumentis. Sume pro indiciis, præsumptionibus & aliis adminiculis, vel secundum Host.pro omni specie probationis.
h Legitimis mediis. Puta testibus, & instrumētis.
i Cōfessione. Nota ergo quòd appellatione probationis continetur etiam confessio, quod quidam negant propriè, cum potius sit releuatio ab onere probandi, de quo dic vt per Doct.in Rub.e.& hoc principiū est veluti summariū totius huius tituli.
k Positionibus. Pro intelligentia sciendum est quòd positiones differunt ab articulis, & libellis. ab articulis differūt: quia positiones sunt breues &c. vt hic dicitur. Sed articul' est pars intentionis, continens id quod quis probare intendit, puta, per testes, vel scripturas. Bald.in l. generaliter. §. iuramēto. C.de reb.credi.Spe.in ti.de teste. §.nunc videndū.col. j. vers.sciendum est igitur. & habetur plenè in ca.præsentiū. de test.in vj. Et fiunt positiones per verbū ponit, ad eliciendā confessionē ab aduersario. Articulus fit per verbū probare intendit, & respicit probationes faciēdas per testes, vel scripturas, casu quo positiones negentur. Item positio fieri potest merè negatiuè, & tenetur illi pars respondere.c.j.de confes.in vj. Sed articulus nō potest cōcipi negatiuè: quia esset improbabilis, nisi cohæreret loco & tempori. Alex.in l.inter stipulārem.in prin.ff.de verb.obl. Item ponens positum confitetur, si positio fuit in iudicio præsentata, nec potest reuocari nisi doceatur de errore, siue positio fiat in scriptis siue non. Spec.in tit.de positionibus §.decimo vers.quid si actor, & versi.quid si ponens. Bal.in l.generaliter. §.sed iuramento. versi.not.super verbo.&c.C.de reb cred. & not.in c.cum contingat.de offic.deleg.& habetur per Ab.in c.examinata.de iudi.& in c.causam. de iuram.calum. Sed articulans non censetur fateri quod dicit in articulis. Ab.in c.cum venerabilis. in fi.de excep. Io. And.in c.fi.de iureiu. in vj. Doct. in c.fi.de confes. Bar.in l.i. §.quod obseruari. C.de iu.cal. Bal.in l.sicut in fi.C.de repud.hære. A libello autē differunt positiones: quia libellus habet conclusionem, & respondens libello litē censetur contestari, vt not.supra de lit.contest.in prin.nisi fortè essemus in summariis. habetur de hoc in c.ij.de confes.in vj. Capitulorū autem generalior est appellatio (licet interdum promiscuè his nominibus vtamur) & comprehendit tam articulos, quàm positiones.

positiones. Vnde terminus datus ad capitulãdum censetur datus tam ad ponendum, quàm ad articulandum. Bald. in d. §. sed iuramento.

a Sunt autem, &c. Ista descriptio sumitur ex his quæ ponit Spec. in tit. de positio. §. j. iunctis not. per Bal. in l. generaliter. §. sed iuramento. C. de reb. credi.

actoris. Sunt [a] autem positiones breues quædam narrationes, facti seriem continentes, ad eliciendã veritatẽ conceptæ, super quibus quis petit ab aduersario [b] responderi [c], quas ad faciliorem expeditionem litium propter partium confessiones [d], & probationum defectum [e] vsus lõgæuus in causis admisit, & iuris probauit authoritas [f].

Recusans respondere positionibus, habetur pro confesso. hoc dicit.

Si quis igitur [g] positionibus sibi factis respondere requisitus [h] recusauerit, vel ne responderet se per contumaciã subtraxerit, pro [i] confesso habendus erit.

Contumax nondum iussus à iudice respondere non habetur pro confesso. h. d.

Hoc tamen ita demum obtinet, si à iudice [k] respondere iussus, illum absentẽ fieri contigerit: sed si antequàm [l] iuberetur cõtumaciter abscesserit, tunc pro confesso minimè reputabitur, sed contra eundem tanquàm contumacem, procedendum erit, prout iuris ratio dictauerit [m].

Confessus & probationibus conuictus æquiparantur: & confessio erronea si statim reuocatur non affert præiudicium. hoc dicit.

Redditis igitur [n] circa exhibitas positiones responsionibus, diligenter ab actore dispiciendum erit, an à reo [o] super controuersia legitimã [p] confessionem

b Ab aduersario. Non autem ab aduocato, vel alia tertia persona, nisi tamẽ pars sit simplex, & probabiliter timeatur ne capiatur. nam secundũ Host. poterit respondere per aduocatum. Idẽ si sit persona indiscreta, secundũ Inno. vt per Ab. in c. pastoralis. in fi. de iudi.

c Respõderi. Quod clarè fieri debet: aliàs fiet interpretatio contra respondentem. Ab. in ca. cũ causam. de iur. calũ.

d Cõfessiones. Fac. Cle. sæpe. de ver. sig. vnde sumitur. Sed si pars negat quod petitur, quid releuat positiones facere, quas etiã negabit? Res. vt not. in d. c. sæpe. in verbo confessiones.

e Defectũ. ca. j. de confes. in vj.

f Authoritas. Vt in ca. dudum. ij. de elect. ca. j. de lit. contest. ca. j & ca. ij. de confes. in vj. & Cle. sæpe. de verb. signif.

g Si quis igitur, &c. Siue reus sit siue actor, secundũ com. resolutionem. quidam tamen hoc intelligunt in reo tantum & eius procuratore, pro quibus videtur c. fi. de confes. in vj. qui text. solum meminit de reo. Hæc litera deseruit vtrique opi.

h Requisitus. Scilicet per iudicẽ non per partẽ: vt not. in c. j. de confes. in vj. Valeret tamen spõtanea confessio si fieret ad instantiam aduersarij iudice non præcipiente. l. si fine. ff. de interrog. actio. Doct. in ca. prout. de do. & contu. & plura alleg. Perusi. in ca. fi. de confes. in vj.

i Pro confesso. Sed quæritur, an ipso iure an potius per sententiam? Archid. & Io. Andr. quòd ipso iure. Contra Io. Monach. ꝙ imo requiritur declaratoria, & eius opi. videtur sequi Ab. in c. cum causam. versi. item aduerte. & in c. cum in causa. versi. quæro hic dicitur. de iur. calum. & Legistæ in l. j. §. quòd si actor. C. eo. tit. pro quo fac. not. in l. eius qui debitorẽ. ff. de iu. fisci. & c. j. de homi. & c. fi. felicis. de pœ. in vj. & in c. cum secundũ. de hæret. eod. lib. vbi quantũcunque pœna imponatur ipso iure, semper tamen requiritur declaratoria, sed possunt opin. concordari, vt per Perusi. in c. fi. de confes. in vj. qui limitat quod hic dicitur quinq; modis, dic vt per eum.

k A iudice. Ergo quod hic dicitur nõ habet locũ in citato per nuntium vel epistolam: vt no. in c. fi. de cõfes. in vj. & tenẽt Archi. Dy. & Perusi. ibi, qui tamẽ limitat hãc opi. duobus casibus. Primo cũ cõtumax dixit se nolle respõdere vel venire. Secũdo quãdo iudex in citatione fuit comminatus ꝙ nisi cõpareat habebit positiones pro confessatis, per allegata ibi per eum intelligentẽ hoc quãdo quis est citandus secundo, secus si primo tantũ: quia non habetet locũ quod hic dicitur. Intellige ergo cum iudex ipse interrogat in tãtum ꝙ si notarius etiã ex cõmissione iudicis interrogaret non haberet locum quod hic dicitur nisi iudex esset præsens.

l Sed si antequã. Not. casum in quo quis non respondens positionibus nõ propterea habetur pro confesso. de aliis pluribus habetur in ca. fi. de confessis per Gloss. & Docto.

m Dictauerit. Quod habes in ca. pro vt. de do. & contu. & supra de do. & contu. per totum.

n Redditis igitur. Sic Spec. in ti. de cõfes. in prin.

o A reo. Vel procuratore eius, licet non sit semper eiusdem efficaciæ confessio procuratoris cuius est rei, vt, quia non facit fidem in alio iudicio velut confessio principalis: vt per Ab. in ca. per inquisitionem. nn. xij. de elect.

p Legitimã cõfessionẽ. Sed q̃ nã cõcurrere debẽt ad hoc vt dici possit legitima cõfessio? Resp. multa. & primo ꝙ fiat à pubere vel maiore. nec enim tenet cõfessio facta à pupillo. xxij. q. v. c. paruuli. c. ex parte. de corpo. vitiat. & ca. cũ virũ. de regulari. fac. l. j. C. de falsa mone. l. certũ. §. si à pupillo. ff. de

confeſ. Minor tamen.xxv.ann.licet obligetur ex ſua cõf. ſſione:tamẽ reſtituitur.l.ſi ex cauſa.§.ij. ff. de min.& multa in materia per Hoſt.in ſumma de confeſ.in ptin.Secũdo,ꝙ ſit ſpõte facta aliàs non teneret.c.j.de his quæ me.cau.l.j.§.diu°.& §.ſi quis viſco.ff.de quæſti.& xxxj.q.ij.cap.Lotharius. Tertiò,ꝙ nõ ſit facta per errorẽ. c.ſi. de confeſſ. & hic. Quartò, ꝙ non faciet ꝓ cõfitente ſed cõtra.l.de ætate. §.j. ff de min.Quintò,ꝙ fiat corã ſuo iudice, aliàs nõ teneret.c.at ſi clerici.vbi Abb.de iudi. Hoc intellige ſi pro tribunali ſedeat,vt ibi traditur. Sed quid ſi proceſſus in quo emanauit confeſſio,ſit nullus? Reſp.nihilominus tenet confeſſio: vt in d.c.at ſi clerici. & per Ab.in c.dudũ. ij.de elect nisi cauſa nullitatis perentiat, & afficiat etiam confeſſionẽ, puta: quia facta tẽpore feriato, vel corã nõ ſuo iudice. Abb.in c.Piſanis. de reſti.ſpol. Sextò, ꝙ fiat in iudicio per ea quæ ſupra, & per Spec.in tit.de cõfeſ. §.nunc videndũ reſtat vbi diſtinguit. Septimò ꝙ fiat præſente aduerſario: vt in l.certũ.§.ſi quis abſente.de cõfeſ. Octauò,ꝙ ſit certa.d.l certũ.Requirũtur & alia de quibus diffusè per Spec.in tit.de confeſ.§.ſequitur & per Hoſt.eod.titu.§.qualiter. per quatuor col.per Doct.in c.olim.de reſc.& in c.ſi.de confeſ.

extorſerit [a]: quo quidẽ caſu, & ipſe probationum oneribus releuabitur, & iudicis in cognoſcendo [b] partibus ceſſantibus ſtatim ſuper tali cõfeſſione pronuntiandum [c] erit. Planè ſi per errorem [d] facti huiuſmodi confeſſionẽ emanaſſe doceatur cõfitenti (ſed tamen confeſſionem ſuam ſtatim reuocanti) nullũ præiudicium generabitur [e], alioqui quod ſua quiſq; voce dilucidè [f] teſtatus eſt, proprio non valebit amplius teſtimonio infirmare [g].

Reus non tenetur edere actori, niſi inſtrumẽta cõmunia. h.d.

Non tamen [h] quia poſitionibus reus reſpõdere compellitur [i], documenta quoque quæ ad cauſam pertinentia pœnes ſe detinet: niſi ſibi cum actore ſint cõmunia [k], exhibere cõpellendus erit: nam graue nimis [l] eſſet illũ ad eorum exhibitionẽ vrgeri per quæ ſibi poſteà præiudicium fieret. Sed actor ipſe inficiãte reo ſumptis congruis dilationum temporibus intentionis ſuæ proprias probationes afferet [m], vel teſtes inducẽdo, vel inſtrumẽta, & alias ſcripturas producendo.

Reus citandus eſt ad videndum iurare,& deponere teſtes. hoc dicit.

Debet autem in primis ſi ex dictis teſtiũ rei ſit eruenda veritas, admoneri [n] aduerſarius,

a Extorſerit. Dicetur autẽ extorta cõfeſſio non ſolum quo ad id quod quis eſt expreſſè confeſſus, ſed etiam omne id quod ſequitur ex illo.Abb.in c. cum venerabilis.de except.

b In cognoſcendo. Et etiam in pronuntiando, aliquando ſumus in ciuilibus: vt per Ab.in c quærẽti.de offi deleg.licet ſecus in criminalibus, quo caſu confeſſus non habetur pro condemnato, vt per eundem in c.at ſi clerici.de iud.de quo latè per Hoſt.in ſumma de confeſ.§.ſi.vbi habes ꝙ etiam in ciuilibus ſæpe in confeſſum eſt pronuntiandũ.

c Pronuntiandũ erit. Vt in c.præterea.ij.de tranſact.& tenet Spe.de cõfeſ.in princ.hoc tamen non procedit indiſtinctè vt in proxima notula, & per Hoſt.in §.ſi.de cõfeſ.& per Doct.in l.j. C.de cõfeſ. Sed videtur habere locum cũ cõfeſſio fit poſt litẽ conteſtatam: vt per Bart.in l.j.ff.de confeſ.& per Doct.communiter in c.quærenti.de offi.deleg.

d Per errorem. Vel iracundiã, vel nimiã feſtinãtiam.Ab.in c.cum venerabilis.de excep.verſi.opp. videtur enim ſtatim. Fortè vſque ad diffinitiuã ſententiã non poſt, licet poſt præceptũ iudicis de ſoluẽdo cõfeſſio poſſit reuocari. Ab.in c. ex parte.de verb.ſig.

e Generabitur. c.ſi.de cõfeſ vbi Abb. ſubtiliter diſtinguit an, & quando poſſit cõfeſſio prætextu erroris reuocari, poſt Bart.in l.nõ fatetur. ff.de confeſſ. & per Hoſt. in ſumma de confeſſ.§ an error.

f Dilucidè. Quod erit etiam ſi reſpondeat per verbũ credo ſi interrogetur ſuper facto proprio. Ab.in c.literas.& ca. cum cauſam. de iuram.calum.

g Infirmare. c.per tuas.de proba. l generaliter. C.de non num pecu.

h Non tamen,&c. Hic ponitur ratio dubitandi. §.iſtius. videbatur enim ꝙ quemadmodũ dñi reus cogitur reſpõdere poſitionibus,poſſum ab eo quanquã inuito, cõfeſſionem extorquere cõtra ſeipſum,ita etiã poſſimus cogere eundem ad edendum quanquàm poſſit ex tali editione damnum pati,quæ ratio viſa eſt adeò fortis quibuſdam legiſtis.in l.j.C.de eden,quòd fuerunt auſi tenere quòd reus hodie teneatur actori edere,quod tamen expreſſè eſt contra iura in d.l. j.& l.nimis.C.de teſti.& in c.j.eod. vbi pleniſſimè de tota materia per Abb.& alios.

i Compellitur Vt ca.ij.de teſti.in vj.

k Cõmunia. Not.caſum in quo reus edit actori. fac.c.ſi perpetuus. de fid.inſtru. & de aliis habes per Cano.in c.j.eo.per Legiſtas.in l j. C.de edend.

l Grauè nimis. Sic in l.nimis.C.de teſti.

m Afferet. Sed contra videtur l.ſi poſt. C.de aſſeſ. Sol.ibi nõ probationem ſed perſonæ præſentiam pars exigit, vel illud eſt ſpeciale: vt not.in l.nimis.C.de teſtibus.

n Admoneri. Perſonaliter vel ad domũ, non tamen ſemper ſufficit citatio ad domum,de quo per

Abb.& Doct.in c.causam.de dolo & contu.& in c. fi.de eo qui mit.in poss. Sed si non fuit pars citata non valet depositio, vt hic. Excipiuntur quidā casus per Docto.in ca.ij.de testi. & inter alios casus quem ponit Bar.in l.Theopompus. ff.de do.præl. vt si testator mādet stari super aliquibus dicto alicuius, quē dicit informatū: quia sine vlla citatione poterit deponere, hoc tamen bonis rationibus reprobat Abb.in d.c.ij. Sed nū sufficiet vna citatio, vel potius requiratur trina? Respon. vt per Ab.in c. consuluit. de offic. deleg.

quod auditurus [a] iuramentum veniat [b], ne si prætermissum id fuerit, quod contra leges actū deprehenditur, nullam habeat firmitatem [c].

Non creditur testi non iurato nisi remittatur iuramentum. h.d.

Sed & testium depositiones nō aliter recipiet iudex, quā prius iurisiurādi religione firmauerint, quod tantū quę vera nouerint professione suæ testificationis aperient [d]: nullius enim testimonio quantūcunque religiosus [e] existat nisi iuratus [f] deposuerit in præiudicium credi debet alterius [g], nisi forte iuramētum ab aduersa parte [h] remittatur [i].

Testes recusantes iurare, sunt sub pœna excommunicationis cogendi, & iuramentum de non deponendo non tenet. h.d.

Quod si testes à iu-

a Auditurus. Imo contra: quia testes audiendi sunt in secreto, & sigillatim recipiendi. ca. venerabili. de testib. c. inquisitionis § j. de accusa. c. nullū. C. de testib. Quomodo ergo veniet pars testes auditura? Solu. secūdum Glo. & Doct. in ca. ij de test. vnde sumitur, φ hæc litera non intelligitur ita iudaicè vt pars debeat audire dicta testium, dum ipsi deponunt: sed potest audire testes iurantes, & post publicationē videbit etiam dicta testium. Vel aliter hoc intelligitur quando testes deponunt in causa publicationis, id est, ad perpetuam rei memoriam. vt in c. quoniam. § sunt & alij, vt lite non contest. prima verior secundum Abb. in d. ca. ij. & fac. pro prima not. in ca. constitutus. de fid. iuss.

b Veniat. Quid si nolit venire? Resp. recipientur, & valebunt depositiones ac si venisset cū venire, vel non sit in potestate partis nisi in casu vt not. in ca. cōstitutus. de fideiuss. Et hoc etiā intellige quādo lis fuit contestata, vt in tit. vt lit. non contest. & not. in c. ij. de testi. Quid si pars non possit venire? an depositiones valeant? Respon. de hoc sunt opi. videntur tamen mero iure depositiones tenere licet legitimè impeditus sit restituendus ad opponendum cōtra testes, secundū Ab. in c. ij. de testib. restituetur etiā aduersus depositiones ipsas testiū.

c Firmitatē. Ita vt nec indicii quantūuis modicum faciant depositiones. Ab. in c. ij. de testi. Bart. in l. maritus. ff. de quæstio. not. ergo quod actus gestus contra legem est ipso iure nullus. l. nō dubiū. C. de ll. ca. quæ contra. de re. iu. An autem hoc verū sit vbi est apposita pœna? dic vt per Bart. in l. prætor ff. de oper. no. nunc. & per Ab. in ca. ij. de testi.

d Aperient. Vt iij. q. ix. ca. hortamur. sunt & alia plura quæ debet testis iurare antequam deponat, de quibus per Spec. in tit. de teste sub capite de testium iuramento. & per Hosti. in summa de testib. §. quid debeant iurare.

e Religiosus. ca. nuper. de test. etiam si esset episcopus vel Cardinalis. Ab in c. cum olim. no. v. de priuileg licet hi non tangant scripturas. ca. fin de tur. cal. & §. in hac tamen parte. supra eo. tit. dictū tamē magni viri iurari faciet præsumptionem. Ab. in c. cū olim. de do. & cōtu.

f Iuratus. Licet nō citatus. Abb. post Spe. & Dom. de Ro. in c. ij. de testi. versi. extra glo. quæro.

g Alterius. Secus forte si dictum testis nō esset in præiudiciū alterius, puta: quia deponat quem baptizatū, vel Ecclesiam consecratam: quia crederetur forte vni etiam non iurato. c. paruulos. & ibi not. & ca. cum itaque de consec. distin. iiij. Item vbi quis vult probare se egisse pœnitentiam per confessorem suum. ca. nemo. de simo. fac. c. omnis. de pœni & remis. vel deponeret tanquam peritus in arte. Ab. in c. proposuisti. eod.

h Parte. ca. tuis. de testi. vnde sumitur, licet autē & ibi & hic fiat mentio in singulari numero de parte, debet tamen vtriusque partis interuenire consensus, testis enim iurat pro vtraque parte verum dicere, & ex falso eius testimonio potest vtraque pars lædi: ergo, ca. quod omnes. de regul. iur. in vj. Sed an requiratur consensus etiam iudicis? quidam quod sic, ne circumueniatur illius authoritas, pro hoc. l. acta. ff. de re iudi. Contra tenet Abb. in d. cap. tuus. quando scilicet causa est merè priuata, tum, quia iuramentum debet esse necessarium. cap. & si Christus. de iureiur. quæ necessitas cessat ex quo partes de quarum fauore principaliter agitur, remittunt, tum per l. si conuenerit. ff. de re iudi. & respon. ad l. acta. vt ibi per eum. Et pro hac opin. fac. quod iura non meminerunt de iudice. Sed si non appareat remissum vel præstitum, an præsumatur interuenisse? Respond. non, cum solennitas intrinseca non præsumatur. cap. dudum ij. de elect. ibi, non inuenimus esse factam. per Legistas latè in l. sciendum. ff. de verbo. oblig.

i Remittatur. Cum igitur iuramentum possit remitti, patet quod non est de solennitate formali ipsius testimonij, & vt quidam dicūt est magis de ordine quàm de substantia. Sed contrarium tenet Abb. in c. tuis de testib. per ca. de testibus. eod. tit. & cum per hac suam opinio. videatur dicendum quod non possit à partibus renuntiari tanquā formæ: arg. no. in l. j. ff. de verb. obl. & in c. cū dilecta. de

dice moniti [a] sese, vel odio, vel gratia, vel timore à ferẽdo testimonio subtraxerint, per censuras Ecclesiasticas testificari cõpellendi [b] erunt, nec [c] audientur quòd sese quo minus deponant proprij iuramenti [d] vinculo innodatos [e] asserant.

Diligens debet esse iudex examinãdo super omnibus qualitatibus totius causæ h.d.

Interrogabit ergo iudex testes in qualibet causa ad minus duos [f] (nulla [g] enim causa est regulariter, quæ vnius testimonio quãtumuis legitimo terminetur) eosque diligenter [h] examinabit de singulis circunstantiis [i] diligenter inquirens de causis [k], videlicet de personis [l], loco [m], tempore, visu [n],

rescri.limitat ipse illa dicta, vt nõ procedant quãdo forma principaliter concernat fauorem partis. fac.l.fi.C.de fideicom.cum ibi not.

a Moniti. Not.quòd testes antequàm cogantur monéri debent.fac.c.super.de test.cogen.

b Cõpellendi. ca. fin.de test. cogen. & per totum.

c Nec audientur. Non valet ergo iuramentum de non testificando.fac.cap. intimauit. & c.constitutis.de testi.& c. quia plerique.de offic.ord.in vj.Cum enim testimoniũ ferre sit munus publicum, compelli quis potest vel inuitus. l. si quando.C.de test. & de test.cogen.per tot. & xj.q.iij.c.quisquis.& c.j. de crim. fal.& de hoc per Ab. in c.qualiter.de accusat.etiã in c.omnis.de pœnit. & in c.dilectus.de exces.præl.& in c.ij.de offi.ordi.

d Iuramenti. Sed videtur quòd tales iurantes non sint compellendi contra iuramẽtum propriũ deponere.c.debitores.c.etsi Christus.c.quanto. de iureiu.Et si dicatur quòd non tenuit iuramentum: ergo tales iurando peccauerunt,& sic peccatũ debet eos arcere à ferendo testimonio? Res.secundũ Abb.in c.intimauit.de testi.quòd istud iuramentum tanquam illicitum non potest obseruari sine peccato,cum celare veritatẽ sit peccatũ. Non obstat temeritas iurantis:quia sicut temerarium iuramentum non remouet à promotione. c.sicut.de iureiu.Sic nec à testimonio.Vel solue distinguendo:vt per Ab.in c.constitutis el j.de test.

e Innodatos. Cum verè non sint innodati, vt in superioribus notulis,ideóq; secundũ Ancha.in c. intimauit.de test.non erit necessaria absolutio, licet cautè faciant qui petunt.Spec.in tit.de teste.§. de testiũ cõpulsione.versi.quid si quis iuramento.

f Duos. Quia in ore duorum vel trium, &c.cap. licet.de test.

g Nulla enim,&c. Intellige hoc regulariter. Nã triginta casus in quibus dictũ vnius facit plenam probationem enumerat Spec.in tit.de teste.§.restat.versi hoc tamen fallit.plures enumerant Legistæ in l admonendi.ff.de iureiur.& Canon.in c. veniens.de testibus.Et Abb.in ca.super eod.de testib.per illum textum ponit regulam, quod vbicunque agitur ad peccatum impediendũ, nec ius alterius læditur, sufficit dictum vnius.fac not in ca.nuper de testi.& ca.solennitates. de consecrat. dist.j & ij.q j.ca.multi.& not.per Ab.in c.atsi clerici.de iudi.& allegatur bonus text.in c.quicunque. xj q.j de cuius intellectu per Abb.in d.ca.nuper. & in ca.ij.eo.An autem valeat consuetudo quò vni testi credatur per Abb.& posteriores.in d.ca. ij.& per Ias.in l.de quibus.ff.de ll.

h Diligenter. Hæc diligentia consistit in multis quæ hic ponuntur,quibus adde quòd debet eos sigillatim examinare & de per se.c.venerabili.de testi.quod intellige pro vt per Abb.in c.causam. & ca.sicut.de testib.

i De singulis circunstãtiis. Aliàs nõ peruenitur ad veritatẽ. c.occidit. xxiij. q.viij. & de his habes in l.iij.ff de test. & in §.si testes. iiij. q.iij. Sed an sint examinandi testes etiã super occultis circunstantiis? dic vt per Innoc. Hosti.& Abb.in ca.qualiter. j.de accusat.

k De causis. Debet.enim iudex quærere de causis scientiæ,quam si testis non reddiderit non valebit dictum eius.iiij.q.iij.§ solam.& xxiij.q.iii. c. si habes.& in Aut.de testi.§.& licet dudum. nec faciet quidem præsumptionem. Idem erit si reddiderit rationem,sed inutilem, Abb.in ca.cum causam.de testi. ed quid si iudex non quæsiuerit, & testis simpliciter responderit se scire? Resp valebit eius testimonium.ca sicut.vbi de hoc de re iudi.& communiter in c.cum causam.de testi.& not. in l.iij. ff.de testi. Vel distinguendum est: vt per Innoc.in d.ca.cum causam.

l De personis Scilicet ipsorum testium, an sint honesti vel turpes personæ iiij.q.iij.§.ij.vel dic de personis id est,de contestibus.

m Loco, tempore. Id est, quo loco, & quo tempore actus de quo quæritur fuit gestus. Nam si in his testes essent diuersi, non valeret eorum testimonium.c.nihilominus.& ibi not.iij.q.ix. vbi hoc limitat glo.& declarat Ab.in c.cum causam. de testi.vel dic de tempore, id est, ex qualitate vel tarditate temporis qua testis vtitur in respondendo. Nam ex tarditate deponendi redditur testimoniũ suspectum.iiij.q.iij.§.idem in testibus. fac.not.per Ab.in c.nihil. de verb.signi.de teste qui loquitur præmeditatum sermonẽ. vel per omnia se remittit,prima accommodatior literæ.

n Visu. Accipe hic de sensu visus speciali, quem habemus per organum oculorum. Nam aliàs sensus visus est generalis ad omnem sensum, vnde si deponatur per hunc sensum visus super re perceptibili alio sensu non vitiaretur testimonium, de hoc not.iij.q.ix.c.testes Bart.in l.ij. §.idem Labeo. ff.de aqua.plu.arcend. & per Bald.in l.solam. C.de test. Abb.& alios in d.ca.cum causam.eod.tit.

Auditu.

auditu [a], scientia [b], credulitate [c], fama, & certitudine, cæterisq; quæ ad rem facere [d], & negotio conuenire existimabit.

Non solum ex verbis testium verum etiam ex coniecturis alijs veritas deprehenditur. h.d.

Illud quoque subtiliter animaduertere non omittet, quo vultu, qua constantia, quáve animi trepidatione testes deponant, cum interdum ex his, vel ipsis inuitis testibus magis quàm ex verborum serie rerum veritas elucescat.

Ex causa delegabit iudex examen testium. h.d.

Si qui tamen eorum qui interrogandi sunt valetudinarij [e], vel senes [f], vel debilitate confecti habeantur, vel etiã ita paupertate depressi [g], vt ad præsentiam iudicis venire non possint [h], idoneum deliget iudex quem ad suscipiendas illorum attestationes dirigat [i].

Testes considerantur conditione, natura, & vita. h.d.

Testes verò non omnes recipiendi sunt, sed fideles [k] duntaxat, &

a Auditu. Sed an cæcus possit esset testis super re perceptibili auditu, si habeat notas voces contrahentium? Respond. commun. quòd sic, vt per Abb. in ca. cum causam. de testi. licet ille distinguat, Ang. tamen in l. si non speciali. C. de testam. tenet quòd ista depositio cæci non facit plenam probationem.

b Scientia. Et debet reddi causa sciẽtiæ per illũ sensum corporeum, quo percipitur actus super quo deponitur, vt si deponendum sit super re perceptibili visu debet dicere: quia vidi, si super re perceptibili auditu: quia audiui, & sic de singulis, licet sensus visus sit generalis ad omnem sensum: vt in notula in verbo visu. Et idem in sensu tactus, secundum Bald. in l. solam. C. de testi. Ias. in l. manumissiones. ff. de iustit. & iur.

c Credulitate. Scilicet an credant ea quæ deponunt. Sciendum est tamen quòd de auditu, fama, & credulitate interrogantur testes ad præsumptionem, non ad plenam probationem: vt per Abbat. post Goffr. in cap. cum causam. de testi. & de hoc per Vero. in caut. 45.

d Ad rem facere. Fac. l. de minore. in fi. ff. de quæstio. l. iij. §. j. ff. de testi. capit. constitutus. in fin. de fideiuss. & quæ ponit Specul. in titu. de teste. §. nunc tractandum. versicul. sæpe pallor. & illud Nasonis,

Heu quàm difficile est crimen non prodere vultu.

Et ea super quibus examinari debent testes clauduntur his versibus,

Auditus, visus, persona, scientia, causa.
Fama, locus, tempus, ac certum credulitasq;,
Dum testes recipit iudex hæc cuncta notabit,

Sed nunquid teneatur respondere testis vtrum sit criminosus? vel talis qui non possit testificari? Respondeo de hoc sunt multæ ac multæ opin. & sex refert Abb. in cap. cum causam. de testibus. vide per Canon. in capit. ij. de confess. in vj. præcipuè per Bellenzin.

e Valetudinarij. Valetudinarij autem qui sint, relinquitur iudicis arbitrio: vt per Abb. & alios in cap. quoniam frequenter, præcipuè versi. quarto quæro: vt lite non contestat.

f Senes. In casu nostro senès dicuntur post septuagesimum annum: quia ante non excusantur à muneribus, tutelis & similibus. l. maiores. ff. de iu. immu. & ita tradit Abb. in cap. si qui. de testi. vnde summitur. Aliàs autem multæ sunt opin. qui dicantur senes: vt per eundem in cap. quoniam frequenter. versic. tertio principaliter quæro.

g Depressi. Imo non videtur quòd ad testem pauperem debeat iudex mittere, cum nihil impediat quin possit se conferre ad iudicem? Respondeo fortè hoc dicitur: quia testis posset esse nobilis, & pudore afficeret si senatus & pannosus compareret coram iudice. Ita not. in cap. si qui. de testi. Ex quo nota quòd pauperes nobiles excusantur à muneribus publicis quę palam explicanda sunt, si ob paupertatem domo non egrediuntur. Sed adhuc contra: quia paupertas repellit à testimonio. ij. q. j. cap. in primis. & iiij. q. iij. cap. si testes. Sol. cõtrarium procedit quando testes essent aliàs suspecti: secus si sint honesti viri, licet pauperes. Ita commu. in d. cap. si qui.

h Non possint. Idem si sint egregiæ personæ. debet enim iudex ad eas mittere, nisi illæ suo priuilegio renunciare velint, l. ad egregias. ff. de iureiur. Vel nisi sit causa criminalis. Vel aliàs ita ardua vt testis debeat deponere in præsentia iudicis: quia tũc potius debet egregia persona ire ad eum quàm contra: vt per Abbat. & alios in cap. si qui. de testib. Et quibus casibus iudex mittit ad examinandum citanda erit pars aduersa, vt vadat ad videndum iurare ad domum testis. Bart. in l. ad egregias. ff. de iureiur. nisi testis sit mulier. quod Abb. in d. c. si qui. admittit de honestate, non de rigore.

i Dirigat. Nota ergo quòd articulus receptionis testium est delegabilis, Clemen. vnde offic. delegat. Sed hoc non procedit in causa criminali. pro quo fac. not. in cap. at si clerici. de iudic. in & super gloss. ij. & hoc procedit regulariter: vt in Auth. apud eloquentissimum. C. de fide instrumen. nam si talis sit iudex quem non deceat ire ad domum testium, & testes ita grauantur vt non possint accedere ad iudicem, poterit tunc iudex mittere ad eos, licet causa sit criminalis: vt per Abbat. in cap. si qui. de testib. fac. not. in cap. mulieres. de testibus. in vj. alij tamen putant distinguendum: vt habetur in dicto capit. si qui.

k Fideles. Fac. l. j. ff. de testib. & ij. quæst. vij. cap. non oportet. & cap. si hæreticus. sic nec ad accusandum cap. alieni. & cap. quærendum. eadem causa &

quæst. excipe tamen casum in cap. contra Christianos. de hæret. in vj. & ibi not.

a Idonei. Id est, integri debent autem quatuor concurrere ad hoc vt dicantur idonei vel integri, de quibus per Abb. in cap. j. de exceptio.

idonei [a]. Censentur [b] autem testes conditione, natura, & vita. Conditione si liber testis sit non [c] seruus: seruus enim sæpè metu dominantis veritatis testimoniũ supprimit. Natura, si vir sit, non fœmina [d]. nam varium [e], & mutabile sem per fœmina.

Mulieres non sunt in forum trahendæ gratia testimonij ferendi, sed ad eas est mittendus tabellio. h. d.

b Censentur. Reputantur, sunt magis & minus in pretio respectu illorum trium quæ hic ponuntur. fac. instit. de iu. na. gent. & ciuil. in fin. princ. in verbo censeri, secundum expositionem Guil. Bud. fac. tex. in cap. forus. de verb. signifi. vnde sumitur, vbi est verbum non censentur, sed considerantur q in idem recidit.

c Non seruus. iiij. quæst. iij. cap. vbi. §. item serui. & c. item idonei. & xj. q. iij. ca. quatuor. Authent. si dicatur. C. de testib.

d Non fœmina. Intellige diuerso modo. secundum diuersos respectus. Nam respectu testamenti fœminæ pœnitus arcentur. §. testes. instit. de testam. l. qui testamento. §. mulier. ff. de testamen. Idem in causis criminalibus, secundum Canones. xxxiij. q. v. cap. mulierem. licet argu. sit contra xv. quæst. iij. cap. ex eo. sed illud secundum leges: vt not. in cap. forus. de verb. signifi. & hoc regulariter. Aliquando enim admittitur in criminali causa, etiam mulier, etiam malæ famæ, vt meretrix: vt in cap. tanta de simon. Respectu tamen casuum in quibus mulier in testem admittitur, quòd est regulariter d. §. mulier. & latè per Fely. in cap. quoniam. de testi. intellige quod hic dicitur quòd fœmina in comparationem masculi non est perinde idonea, nec facit tantam fidem. Vnde si sunt duo viri ex vna parte, ex alia duæ fœminæ, præferendum est testimonium virorum: vt per Abb. in d. cap. forus, quod intellige quando testimonium fœminarum non tenderet in fauorem rei: aliàs secus: quia præferentur fœminæ. Bell. in d. cap. forus. glo. in cap. clerici. dist. in. lxxxj. Mars. in l. vnius §. in ea causa. in fin. de quæstio.

e Varium, & c. Verba sunt Poëtæ lib. iiij. Æneid. & habentur in cap. forus. de verbor. significat. vnde sumitur. Fac. l. filia. C. de inoffic. testamen. & est argu. in l. reprehendenda. C. de institut. & substit. Vnde versus,

Quid leuius fumo? flamen. quid flamine? ventus.
Quid vento? mulier. quid muliere? nihil.

f Necessarium. Vt quia non sunt alij qui veritatem sciant, vel non ita bene sciunt. xiiij. quæst. ij. capit. quanquàm.

g Honestas. Ergo quod hic dicitur non habet locum in omni muliere: sed tantum inhonestè viuentibus. Sic aliàs licet mulieres pro debito ciui personaliter capi non possint, Authen. sed nouo iure. C. de custo. reorum. Nec possint tali priuilegio renunciare, nisi pro reddenda administratione tutelæ, vt per Bart. in Authent. matri. & auiæ. C. quando mul. tutel. offic. mulier tamen inhonestè viuens poterit indistinctè pro ciuilibus debitis personaliter capi. gloss. & Bald. in l. consentaneum. C. quomodo. & quando iudex.

Cuius tamẽ testimonium si quando necessarium [f] fuerit, cum mulieres honestas [g] ipsa, ac naturalis pudor virorũ cœtibus immisceri [h] prohibeat, quacunque authoritate [i] testimonij ferendi causa, vel alia quę iure non exprimatur [k] in iudicium personaliter euocari, vel trahi [l] non poterit, sed ad eam mittendus tabellio [m], &

h Immisceri. Periculosa est enim sexuum commistio. xviij. quæst. ij. capit. diffinimus. l. marit*. C. de procur. l. fin. C. de arbit. & not. in ca. ij. de iudi. in vj. vnde sumitur, facit l. j. §. sexum. ff. de postulando.

i Quacunque authoritate. Etiam literarum sedis Apostolicæ, vel legatorum ipsius, cap. ij. de iudic. in vj. nisi literæ Apostolicæ specialiter hoc continerent, quòd non intelligas de literis legatorum. legatus enim. de latere, vel alij inferiores, non possunt causam committere contra iuris formam: vt not. in cap. fin. de hæret. in vj. & tenent Domin. & Perusin. in d. cap. ij.

k Exprimatur. Exprimuntur autem hæ causæ in cap. j. §. fin. de iudic. in vj. secundum aliquos, quos tamen reprobat Perusi. post Anchar. in cap. ij. de iudic. in vj. putantes causas expressas esse omnes criminales: vt in Auth. sed nouo iure. C. de custo. reo. Item casus. l. j. §. ex hoc. ff. de vent. inspici.

l Trahi. Scilicet inuitas, quod satis per se denotat hoc verbum, volentes, ergo possunt ad iudicem accedere, nisi simus in fœminis religiosis, quæ nec si velint debent iudiciis personaliter interesse, ca. ij. de iudic. in vj. vnde sumitur. Et nota hic casum in quo mulieres sunt melioris conditionis quàm masculi. Ad idem cap. mulieres, & cap. ea noscitur. de sentent. excommun. & cap. ex literis. de pignor. de quo latissimè per Legistas in l. secunda. ff. de re iudicata.

m Tabellio. Vel alia idonea persona, puta, presbyterum, vel alium honestum virum: vt legitur, & not. in cap. ij. de iudic. in vj. & not. hinc quòd licet de iure ciuili examinatio testium, non possit committi nisi habenti iurisdictionem: vt per Barto. in l. iudices. C. de fide instrumen. de iure tamen canonico. potest committi etiam tabellioni, & priuatæ personæ. primo tamen debet iudex committere tabellioni si eius copia haberi poterit, Perusin. in dicto capit. ij. post Innocen. in capitu. quoniam contra. eodem.

Constitutionis. Vt in cap. ij. de iudic. in vj.

o Integer. Quatuor concurrere debent vt testis dici possit integer. Primo quòd sit omnino immunis à crimine, quod intellige vt per Abb. in cap. testimonium. de testi. & dicetur aliquid in sequenti notula. Secundo quod procul sit ab infamia: & an hoc procedat in infamia facti, Abb. in d. cap. testimonium. Suspicione, id est, inimicitia. iij. quæst. v. cap. accusatores. dicens fraudulenter se inimicum, vt se à testificando subtrahat, licet mortaliter peccet: quia dicit mendacium in causa proximi. xxij. quæst. i c. ne quis. & capit. j. de crimin. falsi. nihilominus fraude comperta recipieretur, & ei crederetur, Abb. in cap. inquisitionis. §. j. de accus. versicu. vlterius. Quarto suspicione criminis: quia nō debet in aliquo vacillare, sicut opinio ordinandi. dist. lxxxj. c. tantis. & declarat Ab. in c. j. de except. in uj. no. fac. illud Oratij, *Integer vitæ scelerisq; purus.*

iuxta Bonifacianæ constitutionis [a] tenoré procedendum erit.

Testis malæ vitæ caret fide. hoc dicit.

Vita censetur testis, si innocens sit, & integer [b], nam si vita bona defuerit, fide carebit [c].

Clerici possunt testificari pro Ecclesia, & singulares personæ pro vniuersitate sua, nisi tamen aliqua causa probabilis impediat. hoc dicit.

In summa quicunque iure minimè prohibentur [d] ad testimoniū perhibendum sunt admittendi. Clerici [e] ergo à ferendo testimonio super negotio propriç Ecclesiæ, vel aliæ singulares personç in causa suç vniuersitatis [f] arcendi, non erunt [g], nisi ad agendum, respondendúmve fuerit instituti [h], vel ipsos alia causa [i] probabilis impedierit.

Monachi de consensu Abbatis, possunt testimonium dicere. hoc dicit.

Monachi quoque, & quicunque sub alterius obedientia [k] constituti

c Carebit. Ergo peccatum mortale repellit à ferendo testimonio, cap. testimonium. de testi. & ca. j. de accus. Sed hoc non est indistinctè verum, sed prout declarat Abb. in d. cap. testimonium. & in ca. illa. de electio. & in cap. accusationis. §. j. vbi bonus text. in materia. de accus. Illud not. quòd enormiter peccans non facit fidem etiam cum iuramento, Abb. in capit. j. de purg. cano. nec famam inducunt, tales testes, Abb. in d. cap. inquisitionis. §. ij.

d Prohibentur. Nota quod edictum de testibus est prohibitorium certarum personarum, & permissorium regulæ. quilibet enim admittitur nisi prohibeatur, vt hic facit cap. cum apud. vbi Abb. in primo no. de sponsal. & cap. j. de testib.

e Clerici. Tam seculares quam regulares religiosi & conuersi, nec enim in materia ista inter hos est differentia, Abb. in cap. insuper. in j. quæst. de testi. Item tam clerici inferiores, quàm prælati ecclesiarum, quod satis probatur in d. cap. insuper. ponderando inscriptionem d. cap. insuper, quæ est Priori & fratribus. Et cum prælatus possit esse iudex in causa ecclesiæ suæ, ij. quæst. vij cap. si quis. & ibi not. & in cap. cum personæ. de priui. in vj. ergo multo magis poterit esse testis. cum facilius repellatur quis à iudicando, quàm à testificando. & ita arguit Abb. in d. cap. insuper. facit cap. cum R. de offic. delegat. Hoc tamen limita primo non habere locum si prælatus promoueret causam in qua vult testificari, d. cap. insuper. Item quando ageretur de causa quæ spectaret specialiter ad mensam episcopalem: vt per Abbat. in d. cap. insuper. versicu. ex his infertur, & de materia latissimè in d. cap. insuper, & cap. cum nuncius. de testi.

f Vniuersitatis. Etiam secularis, eadem enim est in omnibus ratio: quia scilicet causa non est singulorum l. in tantum ff. de re. diuisio. & xij. quæst. ij. capit. qui manumittitur. & per Canonistas. in c. insuper. & cap. cum nuncius. de testi. Legistæ in l. patentes. C. eod. titu.

g Non erunt. cap. insuper. ca. cum nuncius. & capit. tuis. de testi. capit. etsi Christus. de iureiuran. & hoc intellige in ciuilibus. distinguendo tamen plenè, vt per Abbat. in d. cap. insuper. Secus in criminalibus. cap. super pendentia. xiiij. quæst. ij. nisi esset res & criminalis quæstio inter eosdem de vniuersitate: quia par affectionis causa omnem excludit suspicionem, l. non solum. ff. de rit. nupt. & latè per Abbat. in d. cap. insuper, imo secundum plerosque non sunt omnino integri, maximè quando per aduersam partem producerentur testes in contrarium: vt per Abbat. in dicto capitulo insuper.

h Instituti. Quo casu non poterit testificari: quia nemo debet habere duplex officium in causa. iiij. q. iiij. cap. j. & cap. ij fac. cap. singula. distinct. lxxxix. & xvj. quæst. j. cap. presbyteros. Et l. ille à quo. §. tem pestiuum. ff. ad Trebel. l. si plures. ff. de pact. l. nemo. C. de assess.

i Alia causa. Sed quæ nam erit ista alia causa? Respondeo multiplex: vt excommunicatio, crimen graue, periurium, infamia, cap. testimonium. de testi. & cap. ex parte. eod. titu. Vnde nota quòd habilitatus ad certum actum respectu vnius causæ, videtur habilitatus solum respectu illius non aliarum causarum pariter impedientium. fac. cap. ex tuarum. de aut. & vsu pal. l. si domus. ff. de serui. vrb. prædio. facit quod not. in cap. statutum. de rescript. in vj. & per Abb. in cap. cum nuncius. de testi. in princ.

k Sub obedientia. Vt sunt canonici regulares, conuersi, & alij religiosi huiusmodi: vt per Specul. in titu. de teste. §. j. versic. Item excipitur quòd est monachus. vbi multa iura allegat in materia, suæ tamen allegationes sæpè plus valent numero, quàm pondere.

sunt, de sui præsulis licentia [a], rectè testimonium dicenr.

Christianorum testimonia aduersus infideles admittuntur, sed non contra. h.d.

Christianorum quoque testimonia aduersus Iudæos in omnibus causis recipienda [b] erunt, nullis sibi contra hoc principum priuilegiis [c] suffragantibus. Sed contra Christianum, nec Iudæus, nec Paganus, nec Hærericus, aur aliter infidelis [d], neque excommunicatus [e], aut alirer criminosus [f] rectè testimonium [g] dicent.

Criminosus perseuerans in crimine non potest testificari, emendatus verò in causa ciuili potest, nisi fuerit reus periurij, vel nisi sit affectus infamia. In causa verò criminali, licet emendatus difficilius admittitur. h.d.

Plane [h] quod de criminoso diximus distinctionem recipit: nam si is cui ab aduersa parte opponitur, adhuc in ipso crimine [i] perseuerar, tàm in ciuili quàm in criminali causa ab omni prorsus testificandi officio [k] excludendus erit, si verò sit de crimine

a Licentia. Sed quid si non habuerint licentiam? Respondeo quidam distingunt inter testimonium exhibitum in iudicio, & testimonium adhibitum contractui, magis tamen commun. tenetur quòd valeat: vt per Specul. in titu. de teste. §. j. versic. item excipitur quòd est monachus, quia nō reperiuntur prohibiti, imo potius permissi, cap. nuper. de testibus, ca. etsi Christus. de iureiur. cum simili, & hoc tenet Accurs. in §. cogitandum. in Auth. de monachi. Bald. in Auth. ingressi. C. de sacros. ecclesiis, Abb. in cap. cum nuncius. de test. per cap. Abbbate. de verbo. signifi. & cap. veritatis. de dolo & cōtum. Et quod hic, & in cap. monachi. xvj. quæst. j. dicitur. de licentia intellige secūdum eum, quòd à principio debent habere licentiā prælati, cum nec legere literas debeant sine licentia prælati. xij. quæst. j. cap. non dicatis. Sed si testificati fuerint valebit testimonium cum lex illud non annullet. Simile est, quòd licet non debeant fieri plures quàm vnus patrinus, si tamē fiant plures cum omnibus contrahitur spiritualis cognatio, vt s. de tripliei cognatio. §. de eo. & ibi not. licet hoc sit nouissimè per Concilium Tridentinum immutatum. Vel intellige de licentia quæ procedat de honestate non de necessitate. Quemadmodum etiam dicimus de teste qui debet deponere ieiunus capit. j. de testi. fac. capit. j. de despons. impub. in fin. Nec sumendum est hic argumen. à contrario sensu.

b Recipienda erunt. cap. Iudæi. de testi. An autem Iudæus possit contra Christianum de crimine excipere. dic vt per Abbat. in d. cap. Iudæi.

c Priuilegiis. Vt habes in Clem. j. de testi.

d Infidelis. Vt cap. j. & cap. licet. de testi. l. quoniam. C. de hæret. cum Auth. ibi posita. & per Specu. in titu. de teste. §. j. versicu. item quòd Iudæus. Sed contrarium videtur probari in cap. Iudæi. eod. titu. Solut. verbum præsumant, tollit difficultatem vt ibi not. Item contra eum in iudicio sit seruanda æqualitas, cap. ij. de mutu. peti. cap. cum inter. de exceptio. ergo videtur iuridicum quòd sicut Christiani Iudæos non recipiunt contra se, sic nec ipsi contra Iudæos recipi debeant. Sol. vt not. in Clemen. j. de testibus.

e Excommunicatus. iij. quæst. iiij. cap. conspiratores. cum concord. alleg. per Specul. in titu. de testibus, §. j. versic. item quod est excommunicatus. Et idem dicas de suspenso: vt per Speculat. in d. §. j. versic. quod de suspenso.

f Criminosus. Quod intellige vt in §. seq. & concord. iij. q. xj. cap. neganda. & capit. non est. & iij. q. vij. cap. qui sine. & cap. postulatus. & xxxij. q. v. ca. præceptum.

g Testimoniū dicent. Sed nunquid orthodoxus poterit huic iuris dispositioni renunciare, & contra se admittere testimonium infidelis? Specul. in tit. de test. versicu. sed nunquid orthodoxus, quòd sic. Contra tamen Ioan. And. ibi in additionibus: quia sic daremus fauorem infidelibus, contra ca. excommunicamus, & cap. si aduersus. de hæretic. Est tamen sciendum quòd si testis dicatur excommunicatus, infamis, fur, raptor, vel ita criminosus vt non debeat admitti, nihilominus productus statim examinabitur, & in fine discutietur an obiecta sint vera. quilibet enim donec cōtrarium appareat bonus præsumitur cap. vni. de scrut. in ordi. faci. & latè per Specul. in tit. de teste. §. j. versic. sed quid si dicitur. cum versiculis sequen.

h Plane, &c. Iste. § continet septem casus in quibus quis repellitur à testimonio in causa criminali, & tres casus in quibus repellitur in causa ciuili, & sumitur ex cap. testimonium. de testi, quasi ad verbum, in quo Abb. valde diffusè explicat materiam prosequendo sigillatim casus singulos.

i Crimine. De quo autem crimine sit hoc intelligendum, variè loquuntur Docto. in cap. testimonium de testi. Sed quid si testis tempore præstiti iuramenti fuerit non criminosus, sed bene tempore depositionis? Respondeo non est legitimus testis, nec admittendus. Aliud est in casu conuerso, scilicet si criminosus fuisset tempore iuramenti, & non fuit oppositum, non potest repelli tempore depositionis. Nam iuramentum astringit eum licet criminosum. Ita Abb. in d. cap. testimonium. versicu. circa hunc casum. post Specul. & Ioan. Andr. crederem tamen quòd iudex impedite posset ex officio, vel eidem fidem vel modicam vel nullam adhibere deberet.

k Officio. Non sic facile criminosus repellitur ab alio officio quàm testificandi, de quo latissimè per

emendatus [a], nec eum comitetur infamia [b], nō est in causa ciuili, vel etiam cum de crimine ciuiliter [c] agitur, prӕterquàm pro reatu [d] periurij, repellendus.

Emēdatus de crimine in causa criminali difficilius admittitur in testem quam in ciuili. hoc dicit.

In criminali autem quӕstione, si in alio iudicio contra ipsum accusatione de crimine instituta confessus [e], vel conuictus [f] fuit, vel si tunc per exceptionem conuincatur [g], aut eius grauata sit opinio [h], ex eo quòd quandoque fuit tali modo repulsus, quanuis hoc casu non excluderetur, in causa ciuili potest à testimonio li-

& Canonistas in cap. sciscitatus. de rescript.

a Emendatus. In causa ergo ciuili emendatus nō repellitur: quia iam incipit esse quod non fuit cap. ferrum. distin. l. Sed qualiter probabitur quis emendatus? Respondeo per sacerdotem cui confessus est, qui de ipso debet testimoniū perhibere, ca. in capite. distin. l. & ij. q. j. cap. si peccauerit. in fi. & in cap. nemo. de simon. vt per glos. fin. de testi. in cap. testimonium. vbi latius Doctor. vbi specialiter inquit Abb. quòd confessio quidem probabitur per sacerdotem: sed satisfactio per familiares & alios qui viderūt. Quid si emendatio contigit per dispensationem? Respond. communiter quòd prosit quo ad omnes quӕstiones ciuiles & criminales. Sed Ab. in d. cap. testimonium putat consultius esse si inspiciantur verba dispensationis.

b Infamia. Nota quòd infamia concomitatur & associat infamem, adeò quòd eum sequitur quocunque se vertit tanquam lepra leprosum: arg. j. q. j. cap. cito turpem. vnde in quolibet loco poterit tanquam infamis repelli, fac. ad hoc not. per Innoc. in cap. qualiter, & quando. de accus. & per Abbat. in c. testimonium. eo. versi. vnum, &c. Sed cum tria sint genera infamiӕ, quӕdam iuris quӕ dicitur ciuilis, quӕdam quӕ dicitur canonica, quӕdam quę est infamia facti, quӕ probè appellabitur infamatio, de qua erit intelligendum quod hic dicitur? Respond. secundum varietatem casuum variandӕ erūt & responsiones, vt prolixè per Abb. in d. c. testimonium. vers. *Venio ad secundum*, & vers. *Ego in hac materia.*

c Ciuiliter agitur. Nota hic quòd appellatione causӕ ciuilis non venit causa, in qua agitur de crimine licet ciuiliter agatur, ponuntur enim hic ista, vt diuersa, & dic quòd ista causa est quasi mixta inter ciuilem & criminalem. cap. tuӕ. de procur. cap. super his. de accus. quod est notandum pro interpretatione statutorum, & aliarum similium constitutionum.

d Reatu periurij. Fac. vj. quӕst. j. ca. quicunque. & xxij. quӕst v. cap. paruuli. & cap. si quis. cum simili. & procedat hoc quoties quis violauit iuramentum licitum, vel de quo dubitatur an sit licitum. si vero iuramentum sit illicitum & temerarium, secundum commu. opin. non repellit à testimonio, nec infamat, sicut nec à dignitate repellit. cap. sicut. de iureiuran. & fac. quod not. in c. Florentinum. distinct. lxxxv. Sed vnde aduenit ista specialitas in periurio cum secus sit in aliis criminibus grauioribus? sufficit enim quòd quis sit emendatus? Respond. secundum Ioan. And. & Goffr. quòd in teste pura & simplex requiritur veritas. iij. q. viij. cap. pura. & iiij. q. iiij. cap. j. & iuramentum est veritatis confirmatio. cap. etsi Christus. de iureiuran. Sol. nihil est ӕquè veritati contrarium ac falsitas quӕ est veritatis immutatio. Authen. de instrument. caut. in prine. Item periurus quodā respectu vincit homicidam. xxij. quӕst. v. c. ille qui. & hoc maximè, quando quis commisit periurium in testificando. nam ex quo semel commisit in illo officio suspectus est semper in illo, l. si aliquid. C. de suscept. & Arch. lib. x. & c. quicunque sciens. vj. q. j. & per Abb. in cap. testimonium. de testib. sed videtur quòd tam hic quàm in cap. testimonium. sit superfluitas. sufficiebat enim meminisse de infam. cum quilibet periurus sit infamis. cap. infames. vj. quӕst. j. Sol. vt per Abbat. in d. cap. testimonium. versic. sed contra.

e Confessus. Ex hoc nota quòd confessio facta in vno iudicio etiam criminali, facit fidem in alio contra confitentem, quo ad hoc vt repellatur à testimonio quasi suggillet opinionem ipsius: secus quo ad alia. l. pen. ff. de interrog. action. Item talis confessus non admittitur ad purgationem alicuius, cap. constitutus. de purg. cano. & cap. denique. §. j. de except. quod intellige secundum hunc. §. & fac. cap. super eo. el primo. de testi.

f Conuictus. Multo magis si condemnatus, secundum Ioan. And. & Abb. in cap. testimonium: de testi. & intellige hoc etiam si sit emendatus vt ponat aliquid speciale in causa criminali, quod satis innuit litera in fin. fac. cap. super eo. j. de testi.

g Conuincatur. Quia tunc etiam si esset emendatus non admitteretur, si causa esset criminalis, licet durum videatur, quòd semel delinquens quantumcunque sit emendatus remaneat suspiciosus, si tamen intrasset religionem fortè remota esset omnis causa suspicionis. c. pen. & fi. xix. q. vltim. & sentit Abb. in c. testimonium. de testi.

h Opinio. Et ideo is cuius opin. est grauata ad testimonium admitti non debet in causa criminali: quia omni infamia debet testis carere. cap. denique. de except. & ij. q. viij. cap. testes. & prӕcipuè in causa criminali, nec etiam tales sunt admittendi ad honores. lxxxj. distin. c. tantis. & s̄ de accus. cap. omnipotens. & cap. fi. de testib. in nullo enim debet vacillare opin. ordinandi. distin. xxxiij. cap. laici. alg. l. reum criminis. C. de procur. & l. eos ff. de decurio. & est hic argum. quòd res siue sententia inter alios acta facit fidem in alio iudicio, sed dic quòd sola

repulsio

cet egerit pœnitētiam [a]. remoueri [b].

Validum ab initio tractu temporis non infirmatur etiam noua superueniente causa. h.d.

Illud in dubium non venit eius testimonium qui integer deposuit [c] infringi debilitarive minimè posse, quanquam illum post depositionē factum esse contigerit criminosum. Nec enim quòd rectè semel factū est ex huiusmodi euentu posteà debet infirmari [d], cùm culpandus non sit qui idoneum nunc in testem producit si aliquando eundem futurum malum non diuinauerit [e].

Domestici & similem habentes causam, non possunt esse testes. hoc dicit.

Domestici [f] quoque, & qui similem habentes causam cõsimili quoque morbo [g] verisimili-

repulsio non sufficit, sed infamia inde orta ipsum repellit: aliàs iterum oportet crimen probari vt repellatur: vt not. in cap. testimonium. de testibus. vnde hæc notula sumitur.

a Pœnitentiam. Nota ergo quòd emendatus de crimine nō remanet omnino integer, vnde nō restituitur pristinæ præsumptioni naturæ qua quilibet bonus præsumitur. cap. fi. de præsumpt. imo in arduis remanet præsumptio contra fac. cap. forus. in fi. de verb. signific. & ex hoc limi. cap. ferrum. distin. l. & not. quòd non præfigitur aliquod tempus sed sufficit probare quòd aliàs erat criminosus. Ex quo infertur quòd peractio pœnitentiæ etiam cum interuallo longi temporis, non sufficit vt purgetur xe toto præsumptio contra eam ex delicto orta. Argumen contra in Auth. de monach. §. humana autem natura, de hoc per Abbat. in cap. testimonium. in tertio not. de testib.

b Remoueri. Et circa hoc datur per Abbat. in ca. quæstioni. de appel. in fin. talis regula & conclusio, quòd omne iuramentum honoris est regulariter periuro interdictum, per ea quæ alleg. per gloss. in d. c. quæstioni. sed iuramentum oneris quod tendit ad obligādum tenetur præstare periurus sicut alius. cap. cum in ecclesiis. de maio. & obed. nisi sit præsumptio quòd iterum deieraret. tunc enim nunquam est deferendum iuramentum etiam oneris, cap. clericos. de cohabi. mulie. & cler.

c Deposuit. Nota tempus depositionis attendendum. concord. l. ad testium. §. j. ff. de testam. vbi not. & l. iij. circa prin. ff. de testi. & de hoc per Spec. in tit. de teste. §. j. versi. quid si post datum. & est arg. quòd pubes factus nō fert testimonium de eo quod vidit ante pubertatem, de quo not. in d. l. ad testium. §. j.

d Infirmari. Et meritò: quia factum legitimè infirmari non debet, licet casus postea eueniat à quo non potuit inchoari. cap. factum. de regul. iur. in vj. fac. xxxij. q. vij. ca. neque furiosus. ff. de his, qui sunt sui vel ali. iu. l. patre. fac. cap. penul. de eo qui cogn. consang. vxo. suæ. & l. in ambiguis. §. j. ff. de re. iu. & l. adoptiuus. & l. si qua. ff. de rit. nupt. & l. nec enim. ff. de itin. actuq; priua. Contra tamen videtur. capit. communiter. & cap. vsque adeò. distin. xxxiij. & ca. presbyterum. & cap. tua. de cler. ægrot. Sol. non infirmatur & retractatur totaliter, sed quo ad effectū tantum, & ita not. in d. c. factum. Sic etiam contra licet quid ad eū casum veniat à quo potuit inchoari, non tamen firmatur quod ab initio non valebat. c, non firmatur. de reg. iur. in vj. de quo dic vt ibi.

e Diuinauerit. Nota quòd non tenetur quis diuinare. fac. cap. vni. vt eccles. benefic. sin. dimi. confe. & l. si fideiussor. §. si cum debito. ff. mand. l. si putator. ff. ad leg. Aquil. Nam & Paulus licet esset spiritu Dei plenus, non tamen potuit secreta diuini consilij perscrutari. xxij. q. ij. ca. beatus. diuinare autem sumitur in malam partem: vt j. q. j. cap. nunquam.

f Domestici. Concord. l. pen. ff. eo. l. ij. C. eo. & cap. in literis. de testi. & iiij. q. iij. §. testes. Sed quinam dicuntur domestici vel familiares. Respond. propriè ij quibus imperari potest ratione patriæ vel dominicæ potestatis: vt not. in d. c. in literis. hic tamen non adeò strictè sumitur domesticus: nam & alij seruitores qui stant in domo ad seruiendum, & sunt liberi, comprehenduntur in dispositione huius tex. vt per Abb. in d. c. in literis. in iij. nota per l. ij. §. familiæ. ff. de vi bono. raptorū. & l. pronunciatio. §. j. ff. de verb. signic. licet idem in eodem capitulo. versic. sed contra prædicta. in fin. videatur adhærere primæ expositioni & significationi. Quidam tamen circa hos seruitores distinguunt an habeant salariū vel non habeant, vt quod hic dicitur locum habeat in primo casu non in secundo: vt per Specul. in tit. de teste. §. j. versi. sed quid de mercennario. Verbum tamen familiares secundum aliquos latius patet, quam verbum domestici: vt per Iuristas. in l. ij. C. eo. Sed an subditus testificabitur in causa domini. Respō. affirmatiuè: vt per Abb. & Doct. in c. accedens. vt lite non contest.

g Morbo. Id est, delicto. secundum quosdam. fac. iij. q. vij. cap. qui sine. & ca. postulatus. §. porro. in fi. & j. q. j c. multi. in princ. & cap. cum in tua. extra de sponsal. Sic non potest alium corripere qui in simile delictum corruerit. distin. xv. cap. fin. Sed certè licet hæc dispositio vera sit in se, non tamen videtur quadrare huic literæ: nam cum agitur de repellendo testem, nō est necesse ponderare similitudinem siue conformitatem delicti, cum etiam dissimile repellat. cap. testimonium. de testi. Vnde videtur melius intelligi posse de similitudine causæ, nō tamen de qualibet similitudine, puta, quòd is qui emit nō possit testificari in causa alterius qui emerit. Sed quoties est tanta causarum similitudo quòd ex decisione causæ in qua est testis infertur ad decisionem causæ in qua est principalis, non sufficit ergo similitudo in genere, vel in qua non cadit affectio vt per Abb. in cap. personas. de testib.

ter laborare existimandi sunt, si [a] certum id sit, aut super eo legitimè cõuinci possint, si ab alterutra partium testes adducti fuerint, ad testimonium admittendi non erunt [b].

Is quoque qui in prima instantia [c] alicuius causæ aduocationem [d] & patrocinium susceperit [e], licet aduocatus [f], & procurator [g] esse desierit, quia tamen adhuc affectus causæ præsumitur [h], in iudicio appellationis [i] in testem recipiendus non erit [k].

Non potest quis esse testis in causa, in qua fuit aduocatus vel procurator. h.d.

a Si certum. Sed quid agendum si certum sit me super contractu non habere nisi testes de mea familia? Respond. secundum Abb. in cap. in literis. quòd debeo eos expellere, & post producere eos in testes. satis enim videtur quòd tempore testimonij non sunt mihi familiares. hæc tamen expulsio non debet esse de fraude suspecta, secundum Doct. in l. j. §. si seruus. ff. de qq. & Id. c. in literis.

b Non erũt. Et sic infertur quòd interrogandi non erunt. putat tamen Abb. in cap. personas. de testi. in fi. non absurdè dici posse quòd isti admitti poterũt, sed quanta sit adhibenda fides iudex ex variis circunstantiis arbitrabitur: argu. not. in cap. insuper. & in cap. in literis. de testi. erunt ergo testes huiusmodi non omnino integri. Et quod dicitur eos non admittendos, intelligendum erit quo ad effectum plenæ probationis. Et facit pro eo quòd hic dicitur. c. causam. ij. de iud. vbi iudex qui habet causam cõsimilem potest recusari.

c Instantia. Instantiã bene dicit instantia quæ durat à litis contestatione vsque ad sententiam, vt etiam per triennium, secundum ius ciuile. l. properandum. C. de iudic. secus enim esset si datus esset procurator ad vnum actum tantum, puta, ad impetrandum: quia poterit in aliis articulis disiunctis testificari, secundum Ioan. Andr. & Perusi. in cap. fin. de testi. in vj. post Rot.

d Aduocationem. Quod intelligerem etiam si tantum scriberet in camera & non compareat coram iudice, licet hic propriè non possit dici aduocatus, secundum Abb. in rubri. de postul. & prohibitus aduocare non censeatur prohibitus domi scribere. Sed hic videtur eadem in vtroque casu ratio: vt infra in notula super verbo præsumitur.

e Susceperit. Si quis ergo fuerit quidem procurator constitutus, mandatum tamen non receperit, testificari poterit. cap. dilecto. de testi. Idem etiam in aduocato, & de hoc not. in l. fi. ff. eo. tit. imo & si suscepisset mandatum & re integra renunciasset, idem esset dicendum, secundum Inno. in cap. insuper. de testi. fortius secundum Hostien. ibi idem diceremus si procurator agere incœpisset, dummodo ante litem contestatam destitisset, & etiam si dictus procurator posset causam resumere secundum formam cap. si duo. de procur. in vj. expone ergo susceperit, ita quòd dominus litis factus fuerit, non aliàs, de hoc plene habetur in cap. insuper. de testi. & in cap. fin. eod. titu. in vj.

f Aduocatus. Intellige de aduocato qui intentionem suam propalauerit ex intentione Innocen. & Abb. in c. irrefragabili. de offic. ordin. qui ita etiam intelligunt. l. prætor. ff. de iurisd. omn. iud. potest tamen esse testis in instrumento transactionis, & descriptus in instrumento potest esse aduocatus cum agitur ad executionem, sed si in aliquo dubitetur de iuribus instrumenti non potest testificari. Abb. in cap. ex literis. de transact. & sic nota quòd cuius viui vox nõ fac. fidẽ facit descripta. Et fac. ad q. an notarius procurans possit producere instrumentũ à se confectũ in fauorem sui principalis, de quo per Ioan. And. in ca. cũ quid vna. in Mercur. fac. not. per Bart. in l. deferre. §. idem rescripserunt. ff. de iu. fisci.

g Procurator. Patet quòd hic loquitur de procuratore ad iudicia. Sed nunquid sit idem de procuratore ad negotia? Respon. secundum Host. quòd in negotio quod procurauit de consensu partium potest admitti, sicut & iudiciarius & mediator. §. quoniam vero. Auth. de testi. in aliis verò etiam parte inuita cum non prohibeatur. l. j. ff. eod. & not. in cap. fi. de testib. in vj. Notarius quoque qui scripsit acta non prohibetur esse testis, habetur in d. c. fi. Iudex quoque potest deponere coram aliis iudicibus de gestis coram se. cap. inter dilectos. vbi Abb. de excess. prælat. & in cap. non sine. de arbi. plenius in cap. cum nobis. de testib.

h Præsumitur. Sed quomodo hoc præsumitur cũ cesset lucrum? Resp. quia huiusmodi personæ reputant victoriam causæ ad honorem & perditionem ad dedecus: quia memores sui officij fortè veritatẽ non deponerẽt, & sic nota quòd honor & causa affectionis non minus repellit testem, quàm lucrum, Perusi. post Bal in c. fi. de testi. in vj. fac. cap. statuendum. ij. q. vj. & fac. quia aduocatus dicitur offendere eum contra quem aduocat, vnde tanquàm non amicus videtur repellendus, per ea quæ dicit Anto. in c. cum sacerdotis. de post. vbi inquit quòd promittens sub certa pœna non offendere, incidit in pœnam accipiendo cõtra eum officium aduocationis: quòd nota pro instrumẽtis pacis. Contrarium tamen ibi & melius tenet Ab. Sed quid si vehementiores præsumptiones vrgerent in contrarium? fortè non procederet quod hic dicitur. l. diuus. ff. de rest. in integ. nisi dicas hanc esse pręsumptionem iuris & de iure, quæ non admittat probationem in contrarium.

i Appellationis. Videbatur tamen dicendũ contrarium, cum causa appellationis videatur diuersa à causa principali propter diuersitatem iudicis, aduocati, & procuratoris, sed dic quòd nõ est simpliciter alia, sed quo ad quid. not. in c. fi. de testi. in vj.

k Non erit. Fac. quod not. Abb. in c. cum venerabilis. versicu. *ex prædictis etiam inferatur*, vbi inquit quòd

quòd si approbaui aliquem, possum eundem reprobare respectu alterius dissimilis actus. Vnde si approbaui aliquem in iudicem possum reprobare si producitur contra me in testem: quia persona criminosa potest esse iudex, ad not. in cap. sciscitatus. de rescript. non autem testis. §. vita. s. eod. & cap. testimonium. de testib. Sic approbatus in doctorem studij potest reprobari in examine, nec statutum vniuersitatis in contrarium valeret.

Ad testes examinandos etiam tres dilationes dari possunt, & ex causa etiam quarta subiecto tamen iureiurando. h.d.

Dabunt autem iudices tam in Ecclesiasticis, quàm in ciuilibus [a] causis ad exhibendos testes non solum vnam, sed ex causa [b] secundam etiam & tertiam dilationem [c], quartam verò disceptantibus non largientur [d], nisi præstito ab eo qui postulat iuramento [e], quòd non per calliditatem aliquam quartam productionem [f] postulet. Sed quia illorum, quos instat nunc de nouo producere prius notitiam habere nequiuerit [g], quodq; neque per se, neque per [h] alium testificata subtraxerit [i], vel didicerit, quo casu quartam quoque dilationem accommodabit [k] iudex maximè si productioni testium non fuerit à partibus renunciatum [l].

a Ciuilibus. Id est, quæ aguntur in foro seculari, ecclesiasticis quæ aguntur in foro ecclesiastico, vel ciuilibus, id est, quæ aguntur de rebus temporalibus ec clesiasticis, id est, spiritualibus, vel criminalibus, vtranque ex positionem amplectitur Abb. in cap. in causis. de testib. vnde sumitur. cap. secundum primam expositionem nota quòd regulariter causæ ecclesiasticæ regulantur ad instar ciuilium. fac. Clem. dispendiosam. de iudic. per locum à speciali. & in cap. j. de iuram. calum. in vj. fac. not. in d. cap. j. de nou. oper. nunciatio.

b Ex causa. Fac. not. in d. cap. in causis. & in cap. penul. de testi. & in l. fi. ff. de fer.

c Dilationem. Aliàs productionem, & ita reperitur litera in cap. in causis. & in cap. pen. de testib. vnde sumitur. & erit sensus quòd etiam in vnica tantum dilatione non poterunt fieri nisi tres productiones. & hunc intellectum sequitur Abb. & alij magni viri tam in d. c. in causis. quàm in d. cap. pen. multis comprobans, consuetudo tamen quæ est optima legum interpres. cap. cum dilectus. de consuetu. approbauit alium intellectum, scilicet vt in dd. iuribus exponamus productionem, id est, dilationem, in qua scilicet fiunt productiones. & ob id hic ad tollendas difficultates meminit de dilatione. & pro hac intelligentia fac. quòd not. iij. q. iij. cap. spatium. pro alio tamen intellectu fac. c. significauerũt. de testi. & Auth. qui semel. C. de probation.

d Largientur. Sed quid dicemus si iudex hanc quartam largiatur omissa solennitate iuramenti, de qua hic dicitur? Respond. licet varij varia senserint, commun. tamen est opin. quòd teneat ista quarta productio, si à parte non fuerit reclamatum & appellatum. & ita Butri. & alij in cap. pen. de testi. cap. per Abb. fusè in cap. in causis. eod. tit. Idem erit si productio fuerit facta post terminum assignatum tacente parte. Imol. in c. fraternitatis. de testib.

e Iuramento. Sed cur exigitur hoc iuramentum cum semel sit iuratum de calumnia? Respon. vt not. in cap. pen. de testib. & est not. secundum Innocen. quòd hæc quarta dilatio non datur indistinctè seruata solennitate de qua hic dicitur. sed oportet quòd petatur intra tempora statuta de quibus in l. j. C. de dilat. & iij. q. iij. cap. spatiũ. sequitur Abb. in c. pen. de testi.

f Productionem. Id est, dilationem in qua fit productio, vel secundum alios capi debet hoc verbum prout iacet: vt not. s. in verbo dilationem, secundum quem intellectũ sequitur quòd si quis habuisset tres dilationes tamen non potuisset facere nisi vnam aut alteram productionẽ, quòd in danda quarta dilatione non haberet locum quod hic dicitur de iuramento exhibendo, sequitur Abb. in cap. in causis. de testi. versicu. ex his habes clarè intellectum, &c.

g Nequiuerit. Simile in cap. pastoralis. de except. & in cap. præsentium. de testib.

h Per alium. Nec enim refert vtrum quis faciat per se vel per alium, vbi idem resultat effectus, quòd procedit etiam in pœnalibus: vt xvij. q. iiij. ca. si quis suadente. iuncto. cap. mulieres. de sentent. excommun. & quod ibi per Abbat. & per Iuristas in l. j. C. de ser. fugi.

i Subtraxerit. Eo enim ipso quòd subtraxit testificata, præsumitur quòd didicerit: præsumitur enim contra subtrahentem ex delicto, secundum Innoc. Hostien. & Abb. in cap. in causis. argu. l. si de possessione. C. de probat. si igitur cessaret ista ratio. puta, quòd in dilationibus vel productionibus testes nõ fuerint examinati, non haberet locum quod hic dicitur, secundum Abb. in d. cap. in causis. versicu. ex hac ratione.

k Accommodabit. Sed quid si pars simpliciter petit quartam productionem vel dilationem, non adiecto eum solennitate legali? Innoc. dicit quòd est iniusta petitio, & iusta denegatio, & si à denegatione appellaretur esset iniusta appellatio: de hoc tamen latè per Abba. in cap. significauerunt. de testib. Nota tamen vnum quòd dispositio huius §. non seruatur in Romana Curia: quia in ea tales productiones siue dilationes dantur pro iudicis arbitrio, vt accepi ab Antonio Massa censore huius operis & excellentissimo practico.

l Renunciatum. Tunc enim pars quæ probationibus renunciauit, non est ad hoc vlterius admittenda. cap. cum venisset. & ibi not. de testib.

Siquidem

Multa conceduntur ne probationes intereant, quæ aliàs nō concederentur : quod probatur hic tribus exemplis h.d.

Siquidem ne [a] probationes depereāt multa permittuntur, quæ alioqui non concederentur, vt ecce si is in causa [b] iudex datus fuerit, quem in testem produci sit necessarium [c] remouendus [d], & alius in eius locū substituendus erit. Sic & aliàs citato [e] aduersario recipiuntur, & publicantur testes quos reus [f] inducendos duxerit, sic & ecclesia necessariè probationis omissione læsa etiā aduersus Ecclesiam restituenda [g] erit.

Publicato processu non possunt testes examinari super eisdem nec in prima nec in secunda instantia, secus super emergentibus de nouo.h.d.

Elapsis igitur tribus dilationibus post quàm renuntiatum est probationibus, & publicata dicta testium, regulariter [h] producendi testes, rursus non erit [i] danda copia, & sicut non licet super eisdem, vel directo contrariis [k] articulis, alios, vel eosdem testes in principali

a Siquidem, &c. Quasi dicat non mirum si superiore casu datur etiam quarta dilatio: quia multa sunt inducta ne probationes pereant. fac. l.quoniam.C.de hæret.& mani.& l.curent.ff.de testi.& ff.ad leg. Aquil.l.in lege.& c.quoniam frequenter: vt lit.non contesta.

b In causa. Etiam criminali licet in ea testes nō cogantur: ita tenetur communiter in ca. dilecto. de testib.

c Necessarium. Vt quia ille qui probare intendit non habet nisi vnum testē, nisi remoueatur iudex datus: vt in cap. dilecto.de testi. Sed nunquid idem sit dicendum si iste qui vult iudicem remoueri haberet duos testes præter istum? & non videtur, cum duo testes sufficiāt. l.vbi numerus. ff.de testi. c.licet. eod.tit. c.relatum. de testa. Sed satis potest dici illum posse & debere remoueri à iudicio, præcipuè si illi duo non sint maiores omni exceptione, & quia testes non habent omnia in memoria.l.ij.§.si quid autem in tanta.C.de iu.vet. enucl.& l. peregrē.ff.de acquir.possess. Si autē plures haberet non deberet remoueri: quia vbi quis habet sufficientes testes, alij non compelluntur.c. de testib.in fi.de testi.nisi tamē aduersarius meus in fraudem procuret vt causa committatur ei, quo ego volebam vti in testem: quia tunc remouebitur, licet habeam plures quos volebam & poterā in testes producere ne meo aduersario sua fraus prosit.c.nobis.& c.sicut.de simo. c.super literis.de rescript.l.itaque.ff.de furt.

d Remouendus erit. Nisi iudex vellet iurare, ꝙ nihil scit in illa causa: vt not.in c.dilecto.de testi.

e Citato. Citari enim debet pars non modo quando producuntur testes directè in causa in iudicium deducta.ca.ij.de testib. Sed etiam quando producuntur indirectè quadam via extraordinaria ad futuram rei memoriam: vt in Auth.sed etsi quis.C.eo.tit.secundum vnum intellectum: quia eadem est in vtroq; casu ratio. Semper enim præmitti debet citatio vbi agitur de præiudicio absentis.iij.q.ix.ca.caueant.& ca.omnia.& cum hæc qualitas citationis sit extrinseca. non præsumitur nisi probetur, habetur in cap.cum.de testib.& in l. sciendum.ff.de verb.oblig.

f Reus, &c. c.significauit.de testi.secundum intellectum magis communem, & minus dubium, licet secundum aliquos ille tex.possit intelligi & in actore & in eo qui potest esse actor & reus.

g Restituenda erit. c.auditis.de restitu.in integ.

h Regulariter. Concor.cap.causam.ij. cap.constitutus. & cap.cum venissent. de testib. & dicit regulariter quia dantur aliqui casus in quibus non habet locum quod hic dicitur, de quibus per Abb.& alios in supra allegatis capitulis præcipuè in capitulo cum venissent. & in capitulo fraternitatis. vbi Io. And.enumerat sexdecim casus in quibus non procedit dispositio huius literæ, duos addit ibidem Ab.in dicto loco. Sed nunquid sola publicatio impediat productionem, an verò etiam requiratur quòd pars didicerit testificata. Quidam quòd non sufficit sola publicatio, sed quòd requiritur quòd pars inspexerit dicta testium, magis tamen communiter contra quòd sola publicatio sufficiat: vt per Abb.in dicto capitulo fraternitatis. & deducit, & defendit nouissimè Ioan.Bapt Feret.consil.cliij.

i Non erit. Admissa tamen probatio licet contra iuris dispositionem valebit, secundum Ioannem Andreæ, & Sozin.in capitulo fraternitatis.de testi. & per Abb.in capitulo cum contingat.de offic.delegat. Excipiuntur & alij plures casus: vt per Docto.in dicto capitulo fraternitatis. & per Sozin. in suis regulis & fallentiis si tamen illæ Sozin. sunt.

k Contrariis. Vt esset probatio furoris, & sanæ mentis, virginitatis & corruptionis, præsentiæ & absentiæ, quando scilicet talia & similia de eisdem personis & actibus, & eodem temporis instanti sic contrariæ formarentur, indirectam verò contrarietatem bene licet per testes probare post attestationes publicatas puta absentiam testis, vel partis à loco eo tempore de quo deponit: vt in capitulo ex tenore. de testi. & l. optimam. C.de contra. & comm.stipul. super directa verò contrarietate non licet. Clemen.ij.de testi. vnde sumitur, nisi opponeretur falsitas directa ipsius testis cum corruptione: vt not. in dicta Clemen.secunda. & in capitulo licet.de probat. & per Abb.in capitulo fraternitatis.de testib.

causa producere [a], sic non debet in causa appellationis [b] licere, cũ non minus in ea, quàm in principali testium sit timenda subornatio [c].

Etiam post publicationẽ testium possunt super nouis capitulis testes examinari. h.d.

Quòd si noua [d] contingat emergere capitula super quibus partes testes nouos velint inducere, recepto solenni iuramento [e] testium non obstante publicatione super veteribus facta, nec in primo [f], nec in secundo [g] iudicio reiiciẽdi erunt.

In testes non potest obiici post publicationem. h.d.

Sed interdum accidit, vt eos qui iure in testes recipi non debuerant admissos tamen esse ab aliqua partium [h] prætendatur, in qua specie statutum est, vt si quid in [i] eos habent, ante publicationem debeant obiicere,

a Producere. Parte scilicet inuita: vt per Ioann. Andr. in cap. fraternitatis. de testib.

b Appellationis. Clem. ij. de testi. vnde sumitur. damnatur itaque ex hoc opi. plurium Legistarum tenentium, quòd in iudicio appellationis possint super eisdem capitulis noui testes examinari: contra quã fac. etiam textus ipsorum dominorum legis ciuilis in Aut. de testi. §. quia verò. cui satis friuolè ipsi respondent: vt not. & habetur in c. fraternitatis. eo. tit. & in dicta Clem. ij. & cum Canonistis tenet Bart. in l. per hanc. C. de temp. appella.

c Subornatio. Sed quare magis timetur de subornatione post publicationẽ, quàm ante, cũ semper à principio potuerint partes testes ipsos subornare: arg. cap. sicut. de testi. & ca. licet. eo. Respon. secundũ Ioan. Andr. & Ab. in ca. fraternitatis. de testi. ante publicationem non est tantus timor, cum pars verisimiliter speret se posse probare intentionem suam, vel aduersarium defecturum in probando, sed post publicationem probationum cum videt se succubiturum: quia non probauit, vel quia aduersarius plenè probauit facilius inducitur ad corruptionem testiũ, tanquam omni alia spe destitutus. Item ante productionem non poterat aliter prouideri, cum necessario testes essent producendi ad causæ instructionem, quod non est in iudicio appellationis, cum potuerit instrui ex actis prioris instantiæ.

d Quòd si noua, &c. Duplex considerari potest species nouorum capitulorum. quidam enim sunt omnino noui. vt sunt illi qui non concludunt, nec adiuuant intentum articulantis & de his non intelligit hic: quia super his non admittũtur testes, siue sint publicatæ depositiones, siue non. Nec enim quis admitti debet ad probandũ, quod probatum non releuat. ca. cum contingat. de offic. deleg. & l. ad probationem. C. eod. fac. quod not. in ca. primo. de confes. in vj. Secunda est species nouorum capitulorum dependentium ab antiquis, vt sunt ij qui fundant, vel adiuuant intentionem articulantis in eadem causa. exemplum in cap. cum Ioannes de fide instrument. & plura exempla ponunt Ioan. And. & Ant. de Butr. in ca. fraternitatis. de testi. vbi etiam Abb. & not. in ca. causam eodem titul. & Legistæ latè in lege per hanc. C. de tempo. appellation.

e Solenni iuramento. Hoc tamen non habet locum duobus casibus. Primo si tale iuramentum à parte remittatur. cap. tuis. de testi. Secundò, quando testes simpliciter super tota causa fuerint producti, & super tota causa iurauerunt: quia tunc nõ solum iurare nõ tenebuntur, sed nec produci poterunt: quia non possunt emergere noua capitula cum testes fuerint generaliter examinati: vt per Abb. in cap. fraternitatis. de testib. versic. omnia prædicta limita. vbi etiã vide in quo cõsistere debeat solennitas & forma talis iuramenti post Gloss. ibi in verbo iuramentis.

f Nec in primo. cap. ex tenore. & ibi not. de testi.

g In secundo. Clement. ij. de testi.

h Partiũ. Ex hoc quòd dicit partium plurali numero, videtur hæc litera inferre quòd etiam actor poterit opponere contra testes quos produxit, quod non videtur permittendum. cum producẽdo adeò illos approbet, vt non possit postmodum eosdem reprobare. vt iiij. q. iij. c. si quis testibus. Sed dic quod hoc non infertur necessariò ex hac litera: quia licet actor regulariter producat testes: tamen etiam reus producit ad probandas suas exceptiones, quo casu est actor. l. j. ff. de exceptio. vnde & reus opponet contra testes actoris, & actor contra testes rei: vnde rectè dicit partium & non partis. Vel dic aliter quod non solum reus obiicit in personas testium quos examinauit actor, verum etiam quandoque ipsemet actor, vtputa, si vellet reprobare tales personas producenti tempore productionis verisimiliter incognito: vt in cap. nulli de electio. in vj. Aliũ casum habes per Abb. in capitulo in præsentia. de testib. vt latè de materia. per Antonium, & alios.

i In eos. Puta quòd sint periuri, infames, serui, inimici, conspiratores, & alii de quibus habetur in capitulo testimonium. de testi. Et bene dicit in eos: quia in dicta eorum obiicere possunt etiam illi qui testes produxerunt. iiij. q. iij. §. si quis testibus. Et est ratio differentiæ: quia cum produco testem, personam eius approbo: & ideo contra personam eius dicere non possum. Sed quid sit dicturus ignoro, & ideò in dicta dicere possum si video quòd contradicit sibi ipsi, vel etiam aliis testibus meis, vel facit pro aduersario meo, licet argum. sit contra in cap. præsentium de testi. & ibi not. Sed an idem sit in producente instrumenta, vt possit

producens

producens contra illa obiicere. Respond.non.diligenter enim debuit prouidere an instrumenta facerent pro se, vel contra, antequam produceret, quod in teste fieri non potest: quia testes frequenter dicunt se scire quod nesciunt, & nescire quod sciunt. potest tamen quis protestari dicendo quòd nō intendit vti instrumēto producto si falsitatis arguatur: vt in l.iij.C.de fide instru. & not.in dict.capit. præsentium.

a Iuramento. Iuramentum est hic legitima probatio: quia quilibet præsumitur bonus nisi probetur malus. ca.vni. de serut. in ord.fac. cap dudum.de præsump. Sic etiam cōscientia, vel fides, probatur per iuramentum.ca.si verò. ij.de senten.excommunic.fac.ca.pastoralis. de exception. fac.ca.fi. quod met. causa. Sed non videtur hoc iuramentū præstādum cum semel de calumnia iuratum fuerit, quod iuramentum nō est iterandum Auth.in hoc sacramēto.C.de iutam.calumn. Sol. cōtrarium procedit in iuramento calumniæ, quod hic dicitur in iuramento malitiæ, quod declara vt per Abb.in capit. præsentium.de testib.

postea verò tunc demū id licebit, cum [a] iuramento partes firmauerint, quòd non dolo velint ad opponendum descendere.

Quod quis post publicationem didicit aduersus personas testium obiici postea potest. hoc dicit.

Sed & si ostendere [b] quis paratus fuerit post publicationem didicisse se quod in personas vult obiicere, tūc quoque opponendi patere debet aditus.

Protestatio operatur vt possit aduersus testes obiici post publicationem.h.d.

Idem iuris est, si fortè quis ante publicationem id fuerit protestatus [c]. Cæterū cum quis protestatus fuerit velle se post publicationēm depositionum personas testiū repellere, si quid in fauorem protestantis dixerit nō de facili [d] fides adhibebitur.

Testes probatorios, & reprobatorios probatoriorum reprobare licet, sed reprobatorios reprobatoriorum non licet.h.d.

Illud etiam admonendi sumus quòd non solum testes [e] super principali negotio deponentes aliis testibus licebit repellere, sed etiam contra secundos primorum reprobatorios probationes proferre licebit. Et non admittente iudice, appellationis [f] remedium licitum erit interponere. Vlterius autē partibus ad reprobationem testiū aspirare minimè [g] licebit, ne si producēdi

b Ostendere. Sed quomodo poterit id ostendi? Respon.per iuramentum, vt in casu proximo fac. ca.pastoralis.de except.& not.in cap præsentium. de testib.fac c.nulli.de electio.in vj.

c Fuerit protestatus. Sed qualis erit protestatio ista, vt admittatur quis post publicationem ad opponendum? Respon.quòd quis protestetur, quod vult testes repellere tanquam non idoneos, & si ita concipiatur non est necessarius consensus partis vel iudicis: nam per eam tollitur suspitio malitiæ. At si quis generaliter protestetur quod liceat dicere in personas testium, prout habet communis practica, non releuat talis protestatio nisi iudicis & aduersarij accedente consensu, iusta no. in cap.cum M.de constit.& in ca.Cumana.de elect. & latè deducitur per Inno.& Abb.in cap.præsentium.de testibus.

d Non de facili, &c. Et meritò, nam per præcedentem protestationem videtur quòd noluerit adhibere fidem dictis illorum contra se, non ergo debet habere pro se.c.si Romanorum. distinct. xix.& iij.q.viij.capit.cuius in agendo. & cap.cum olim.de censib l.penul.C.de solut.l.qui falsas. C.de falsis. l. Papi. § meminisse. ff.de inoffic.testam. & est absurdum redire ad renuntiatum.l.si quis iusiurandum. C. de reb. credi. Sic contra, semel probatum reprobare non possum. viij. quæstione secunda. capit.dilectissimi. l. Pomponius.ff.de neg.gest. l.si vxor.ff.de adult. ca. quemadmodum. de iureiur. Et quod hic dicit de facili variè consueuit exponi. quidam enim dicunt de facili, id est nullo modo. Simile.ij.q.vj.cap.biduum. versic.si aduersarius. cum concor. alleg.in ca.præsentium.de test. Sed hæc expositio non videtur omnino literæ cohærere. Vnde dic quòd circa hoc plurimum potest arbitrium iudicis: vt per Ab.in d.cap.præsentium. vnde sumitur, licet circa hoc magna sit controuersia inter Host. Ioan.And.Goffre.Inno.Abb.& alios in d.cap.præsentium. vbi videndum.

e Non solum testes. Concor.ca.licet.iij.de testi. vnde sumitur. Sed an quod hic & ibi dicitur habeat locum in reprobatione dictorum. Item in reprobatione instrumentorum? dic vt per Abb.in d. cap.licet.

f Appellationis remedium.ca.ex parte. de testi. videtur autem esse in iudicis arbitrio an primo admittat testes, an exceptionem contra eos quibusdam casibus exceptis, de quo latissimè per Doct.in d.ca.ex parte.

g Minimè licebit. Videtur quòd hæc iuris dispositio contineat absurditatem. Nam in iudiciis debet æqualitas seruari.ca.j.& ij.de mut. peti.cap. non licet.de reg.iur.in vj.l.fi.C de fruct.& lit.expens. sed secūdum id q hic dicitur, & in c.licet.iij. de testi. actor habebit duas productiones testium,

quartos contra tertios, & sic deinceps partibus licentia tribuatur, negotium contingat in infinitum [a] protelari.

Qualiter iudex pensare debet dicta testium, & quòd potest illos repetere, & interrogare, vsque ad sententiam. h. d.

Publicatis igitur attestationibus non solum ad multitudinem [b] testium respicere iudicem oportet, sed etiam ad qualitatem illorum: item depositiones rimari, & diligenter inspicere debet, & ex his, quibus potius veritatis lucem assistere iudicabit, animi sui motū informabit [c], quòd si circa alicuius testis dictum iudicis hæsitet intellectus, eundem rursus ad examen reuocare poterit [d]. Et generaliter iudex vsq; ad prolationē sentētiæ, interrogare super facto poterit vbicunque aliquid dubitationis inciderit [e].

Testi statim seipsum corrigenti, non adimitur ob id fides: & potest iudex testem repetere super omissis. h. d.

Eum quoque qui nō studiosè [f], sed linguæ

scilicet probatoriorum & reprobatoriorum, reus verò habebit solum vnam, scilicet reprobatoriorum. Respond. vt not. in dicto capitulo licet. reus sibi debet imputare qui non produxit testes in principali: quia si produxisset fuisset æqualis cum actore. Vel dic quòd semper seruatur æqualitas. Nam aut reus probat in principali, & tunc indubitanter seruatur æqualitas respectu eius, aut solus actor produxit testes in principali, & tunc etiā seruatur æqualitas respectu facultatis reprobādi: quia quælibet pars habet vnam duntaxat reprobatoriam, & in potestate rei fuit producere testes in principali, & in hoc potuit sibi præiudicare. Nam & idem videmus in reo quā do ipse solus produxit testes super exceptione sua. actor enim habebit solum vnam productionem reprobatoriorum, & reus duas productiones habebit, scilicet probatoriorum & reprobatoriorum: & sic quocunque te vertas inuenies æqualitatem.

a Infinitum. Nota infinitatem vitandam. l. inter dininum. C. de sacrosanct. Eccles. & per Felynum, latè in capitulo licet. tertio de testibus.

b Ad multitudinem. Nota ex hac litera tria ex quibus te[st]es testibus præferuntur. Primo ex eorum qualitate: quia sunt honestiores, ditiores, & famæ melioris. Secundo ex depositorum qualitate: vt quia sunt iuri communi consona, vel aptiora negotio de quo agitur ca. si testes. quarta quæstione iij. c. licet. eo. & per Innocen in capit. auditis. de præscrip. Tertio ex eorum multitudine, quæ licet hic in ordine literæ ponatur primo loco, si tamen loquendi modus perpendatur in ordine sensus & intellectus videtur posita tertio loco. Primo enim loco recurrendum est ad authoritatem testium. Nam vt dicebat Host. & sequitur Ab. in capitulo, in nostra. de testib. possent ex vna parte esse centū ribaldi, & viles homines, ex alia duo [t]antæ authoritatis & honestatis quòd eis potius staretur quā maiorum multitudini, licet aliud esset dicendum si esset multitudo testium idoneorum, licet pauciores essent magis idonei, secundum Innocentium, & alios in dicto capitulo in nostra. Secundo est recurrendum ad verisimilitudinem: argu. cap. quia verisimile. de præsump. c. super hæc. de renūt. ca. solicitè. de resti. spol. Tertio ad multitudinem. Addebat & Host. & quartam qualitatem, scilicet personæ producentis, ex qua dicebat posse præsumi de testium corruptela: dic tamen quòd in his re vera certa doctrina tradi non potest, sed iudex ex variis causis animi sui motum informabit: vt hic & in l. iij. ff. de testib. & in d. ca. in nostra. Et no. circa hoc q modicus excessus in probationibus actoris nō facit quo minus reus debeat absolui. Ab in ca. ex literis. eo. & idem Ab. in ca. ad nostram. in fi. versi. ex quo infero.

c Informabit. c. in nostra. & ca. præterea. de testi. c. in præsentia. de renunt. & iiij. quæst. iij. ca. si testes. & l. tertia. ff. de testibus.

d Reuocare poterit. Concor. ca. cum clamor. de testi. qui licet loquatur in causa criminali, & cum proceditur per inquisitionem: tamen cōmuniter tenetur procedere, etiam in causa ciuili. per multa quæ ibi allegantur sed contra videtur obstare q non sit testis rursus reuocandus ad examen, quia si testis obscurè deponit, fieri debet interpretatio contra producentem, ca. in præsentia. eod. ca. contra eum. de re iud. in vi. Secundo, quia est timor subornationis, ca fraternitatis. de testib. Sol. quod hic dicitur obtinet, quando iudex procedit & mouetur officio suo non ad instantiam partis. Nam iudex potest interrogare quandocunque sibi visum fuerit. xxx. q. v. capit. iudicantem. l. vbicunque. ff. de interro. actio. & §. fi. infra eo. nec impedit q disceptatio est inter partes, dummodo repetitio non fiat ad illarū instantiam: vt per Doct. in d. ca. cum clamor. fac. no. in d. ca. in præsentia. & in ca. per tuas. de testi. & d. c. iudicantem. & in hoc multum prodest habere iudicem fauorabilē: nam licet possit hoc facere ex suo motu proprio: tamen non tenetur hoc agere ad partis instantiam ob timorem subornationis, nisi in casibus not. per Abb. in d. ca. per tuas. & quibus casibus testes repetuntur debent denuo iurare: vt per Butr. in capitulo primo. de sacra vnctione.

e Inciderit. Concor. cap. cum Ioannes. de fid. instrumen. & l. vbicunque. ff. de interr. action.

f Non studiosè. Sed an docere habeat testes q non studiosè errauerit? & afferre debeat probabilem causam erroris? Respon. non: vt per Ab. in ca. præterea.

præterea.de testibus cogend.vnde sumitur. Et idē erit in parte reuocantē incontinenti cōfessionem suam, pro quo est hæc ratio, quod difficilius testis corrigit errorem suum, quàm pars confessionem suam,& hoc propter timorem subornationis:arg. d.cap.præterea,iuncto c.fi.de cōfes. Sed testis potest incontinenti etiā non docto de errore: ergo fortius pars. fac.ca. ex literis. & quod ibi notat.de diuort. & ca.diuortium. de pœni.dist.j. debet tamen iudex multum diligenter attendere modum & causam correctionis,de quo per Innocen.& Ab.in d.ca.præterea.

a Cōfestim.Id est, in eadem instantia, secūdum quosdam. Alij quousque nullum actū est interpositum cōtrarium depositioni: argum. l. continuus. ff. de verborum obligationi. & l.quod ait. §.fi. ff.de adult. Alij quòd vsque ad sententiam quęadmodum & principalis. Innocen.distiguebat an testis vellet corrigere dictum suum,an addere,vt habetur in capitulo præterea.de testi.cogen. Alij exponunt confestim, id est,prius quàm depositio & dictum fuerit redactū in scriptis:vt videtur not.xxxij.q.j.c.apud. Tu dic quòd hoc erit iudici arbitrarium cōsiderata qualitate personæ,& spatio interualli, colloquio partium,& reliquis circūstantiis, & hæc placet Ab.in d.c.præterea. Quid enim si causa est inter viles, & Episcopus,& alia notabilis persona producitur in testem, qui ex interuallo corrigit dictum suum: quia melius tunc recordatur, debemus ne dicere quòd præsumatur corruptus à vili & rustico?certè non arg.cap.etsi quæstiones.de simo.& fac.ad hoc quod dicit Bald.in ca.iurauit.in iij.col.eod.

b Certis capitulis. Non impertinentibus & captiosis,sed concernentibus substantialia negotij. Imo & super inclusis & connexis ipsis capitulis debet interrogare,secundum Inno.& Abb.in cap. per tuas.de test.vnde sumitur.Vnde si pars articulauit simpliciter de præscriptione, interrogabit iudex de titulo,bona fide, & temporis continuatione,ex quo hæc sunt necessaria ad præscriptionem,& si non fecerit debent testes repeti. fac.ad hoc not.per Inno.& Abb.in c.fraternitatis.de test.

lubrico errauerit,& sese confestim [a] correxerit reprobare iudex nō debet: secus autem si correctioni suæ tempus interposuerit. Repetere autem non solum obscurè deponentem poterit,sed etiam si à principio super certis capitulis [b] eundem interrogare postulante aduersario, vel negligentia, vel caliditate [c] prætermiserit.

Probationes fiunt non solum testibus, sed & instrumentis: & instrumentorum appellatione non largè sumpta continentur solum scriptura quæ in iudicio exhibentur.h.d.

At si partes [d] viuæ vocis adminiculo in probando destitutæ fuerint, ad instrumentorum productiones decurrere eas oportebit, & licet instrumentorū adeò latè pateat appellatio, vt hoc nomine etiam testes contineantur [e], quippè & ipsi causam instruunt. Nos tamen in præsenti pro scripturis [f] in iudicio exhibendis magis vtimur, quæ quidem in litibus exercendis eandem [g] cum depositione testium vim obtinent.

Instrumenta possunt exhiberi vsque ad conclusionem in causa.h.d.

Exhiberi autē in iure poterunt,instrumenta de quibus vsque ad.§.quod si nec testibus. infra eod.exclusiuè.

Idem erit si non exhibitis capitulis testes fuerint examinati solum super petitione, per eandem rationem de qua hic,& in d.c.per tuas. Non procedit tamen quod hic dicitur,quando iudex à principio correxit capitula,vel interrogatoria,& patefecit partibus & nemo appellauit: quia non potest peti vt testes super resecatis iterum examinentur, etiam si iniustè iudex resecauit:quia illa resecatio habet vim interlocutoriæ,vnde imputandum est parti, quæ non appellauit. Ita Abb.in d.ca.per tuas. versicul. circa tamen.

c Caliditate. Nota casum in quo malitia & negligentia æquiparantur: aliàs differunt,vbi agitur de puniendo dolosum vel negligentē. c.super literis.de rescri.& in c.ad falsariorū.de crim.falsi.

d At si partes. Dixit hucusq; de probationibus faciēdis per testes, nūc de faciendis per instru-

e Continentur. Secundum latam significationem. concor.c.peruenit j. de test.cogend.l.j. ff.de fid.instru.l.notionem §.instrumentorū.ff.de verb. sig.c.forus.eo.tit. Secus secundum strictam significationem:quia sunt diuersa. ca.cum Ioannes. de fid.instru.& c.forte.in fi.xxiiij. q.iiij.& hoc etiam apparet ex diuersitate titulorum: vt ponderat Ab. in Rub.de fid.instru.inde videmus quòd post publicationem attestationum possunt instrumenta produci,testes verò non.c.cum dilectus.de fid.instru.fac.l.testium.C.eo.tit.quod not.pro interpretatione statutorum. quandoque hoc verbum sumitur latissimè:vt in c.fraternitatis.& c.ex literis. de frig.& per Abb.in d.Rub.

f Scripturis. Etiam priuatis dummodo fidem faciant:vt per Abb.in Rub.de fid.instru.in fi.

g Eandem. c.cū Ioan.de fid.instr. l.in exercēdis. C.eo.tit.quod dic verū nisi in probatione facti antiqui & perplexi & dubij:vt per Spe.in tit.de prob. §.iij.& nisi scriptura esset de substantia actus, de quo per Bald.in l.iij. C.si mi.se maio. dix.& per Doct.in l.emptor.§.Lucius. ff.de pact.& in l.optimam.C.de contra.& com.stip.Specu.in titu.de in-

ta non solum ante attestationum publicationem, sed & postea [a] vsque ad diffinitiuæ sententiæ calculum, antea tamen quam in causa conclusum [b] fuerit. In causa autem conclusum esse tunc dicimus, cum à partibus omnibus probationibus renunciatum [c] fuerit.

Scriptura solum publica in iudicio fidem facit, & quæ sit scriptura publica. h.d.

Non tamen omnis scriptura in iudicio producta fidem faciet, sed ita demum si per manú publicam [d] scripta fuerit, ita vt appareat publica [e], aut authentico sigillo [f] muniatur, alioqui nullius roboris firmitatem obtinebit.

Exempla solenniter sumpta, fidem faciunt. h.d.

Idem & de exemplis [g] dicendum erit, quæ tamē si solenniter sumpta fuerint [h] eandem [i] cum originalibus habitura sunt authoritatem. Solenniter autē tunc dicentur sumpta, cum corā Ordinario [k] iudice, vel ad hoc ab ipso specialiter [l] delegato præsentata fuerint, atque is diligenter [m] inspecta, dum nulla parte

strum.edit. § restat. versi. sed si alij.

a Postea c. cum dilectus. de fid. instru. vnde sumitur. dubitatio forte fuit illa: quia forte diu tacuit cum protestari vel edere debuisset. l. j. §. edere. & §. edenda. ff. de eden. vel illa erat dubitatio: quia post publicationem testium nō licet producere alios testes, vnde videbatur quod nō liceret producere instrumenta: quia nomine instrumentorum & testes continentur. ca. peruenit. de test. cog. & supra eod. §. prox. vbi not. Sed non est ita: quia in instrumentis nō timetur subornatio sicut in testibus: quia ex multis causis & facilius deprehenditur falsitas instrumentorum. cap. inter dilectos. de fid. instr. & ca. licet. eod. & not. in d. cap. cum dilectus.

b Conclusum fuerit. Sed an testium publicatio, & conclusio in causa ita sint de substantia iudicij vt illis non præcedentibus, sententia lata non valeat? Resp. communiter tenetur non esse de substātia, sed de iustitia: vt per Bar. in l. prolatam. C de sent. & alios quos recenset Ab. in c. cum dilectus. de fid. instr. An autem procedat quod hic dicitur etiam si certū terminū iudex productioni præfixerit vide ibidem per Ab. in d. c. cum dilectus. versi. nunc quæro an liceat.

c Renunciatum fuerit. Concor. c. cum dilectus. vbi not. de fid instru. c. auditis. & ca. pastoralis. de caus. pos. & propr. & per Spe. in tit. de renun. & cōclusione. §. j. versi. & not. & intellige quod hic dicitur. q̄ post conclusionē nō licet instrumenta producere, scilicet in causa in qua facta est conclusio: secus in causa appellationis, c. cum Ioannes de fid. instru. & not. in c. j. de excep. de ratione per Abb. in d. c. cum dilectus. post Specu.

d Manum publicam. Id est, per notarium qui est seruus publicus. l. j. ff. rem pup. l. sal. fo. & not. in c. ij. de fid. instr. vnde sumitur, & de requisitis pluribus ad hoc vt instrumentum & notarius faciat fidem latè habetur in ca. j & ca cum P. tabellio. de fid. instrumento.

e Appareat publica. Id est si appareret authentica licet non publica, vt statim in sequenti verbo. non enim omnis scriptura authentica est publica. Authentica est quæ fidem facit, quasi ex se authoritatem habēs, secundū Ab. in c. j. de fid. instr. siue ex appositione sigilli authentici, siue alio modo, ita q̄ ad sui validitatem non requirit aliud adminiculum, vt est scriptura priuata cōfessata & per testes iurata. Item in scriptura confecta ab aliquo officiali super pertinentibus ad officiū suū. Vel in scriptura reposita in Archiuo publico: nā his casibus cū nō sit scripta manu publica non dicetur scriptura publica: sed quia fidem facit bene dicetur authentica Ab. in d. ca. j. post Barto. in l. quædam. § numulario. ff. de edend. & in Authen. si quis contractus. C de fid. instr. priuata verò scriptura dicetur quælibet quæ ex se fidem nō facit.

f Authētico sigillo. Puta sigillo Episcopi. ca. post cessionem. eo. & xj q. iij. c. curæ. Item capituli. c. iij. eo. & dist. lxxiij. ca. in nomine. Itē & secularis principis, creditur enim ei ex consuetudine. c. cum dilectus. de fid instru cum not. in c. j. eo. tit & de materia sigilli diffusè in ca. ij. de fide instrumen.

g De exemplis. ca. j. de fid. instr. auth. si quis in aliquo. C. de edend.

h Sumpta fuerint. Quod tamē non permittitur nisi ex iusta causa, vtputa quotiescunq; verisimiliter timetur ne pereat probandi facultas propter vetustatem originalium, vt in ca. fi. de fide instru. vel ob aliam causam, vt ibi not.

i Eandem. Not. effectum exemplationis. Vnde infertur q̄ post exemplationem solēniter factam non est opus producere ipsa originalia, si tamē sit exemplatum totum instrumentum secundum Innoc. & Abb. in ca. fi. de fide instrumento.

k Ordinario. Et administrationem habente, secundum Host. Ab. in c. pe. de fid. instru in ij not. & an talis iudex esse debeat ecclesiasticus vel secularis? per Abb. in cap. fin. eod. titul.

l Specialiter. Nota verbum. Ex quo infertur q̄ delegatus deputatus ad causam non poterit præstare authoritatem huic exemplationi, etiā si instrumentum faciat ad causam illā, vt tenent Doct. in c. fi de fid. instr At. contra in l. ij. ff. de iur. om. iu.

m Diligēter inspecta. Non sufficit ergo simplex authoritas iudicis, sed requiritur officiū & opera in inspiciendo. Quod nota contra practicam Modernorum.

dernorum. Nam tabellio qui trāſcribit atteſtatur ꝙ ipſe diligenter inſpexit, & nullum vitiū reperit: nam hoc eſt officium iudicis non notarij, ideo deberet dicere ꝙ iudex diligenter inſpexit, & nullo vitio reperto, mādauit ſibi notario vt exemplaret, licet non ſit damnoſum, ſi etiā notarius atteſtetur de ſenſu ſuo: vt per Ab. in ca. fi. de fi. inſtr. fac. not. per Inn. & Ab. in ca. quoniam contra eo.

a Vitiata. Puta ꝙ ſit raſura in loco ſuſpecto: vt per Ab. in c. cū venerabilis. de reli. dom. in fi. vel ſimile vitium, de quo per Fely. in c. ex literis. de fide inſtru. & latiſſimè per Legiſtas in l. fi. C. de edic. di. Hadr. tollen.

b Perſonam. Et ſi publica perſona nō poſſet haberi, poterit inſtrumentū exēplari authoritate iudicis per honeſtas aliquas pſonas: ar. c. quoniā contra eo. & no. in c. fi. de fi. inſtr.

c In publicam formam. No. loquendi modū: quia nō dicit exēplata fuerint, ſed redacta in publicam formā: nam inſtrumenta aliās publica dicūtur exēplari nō autē publicari, cum iam ſint publica, exēplū tamē etiā debet eſſe publicum aliàs nō faceret fidem vt hic, priuata verò & non authētica dicūtur publicari, vel in publicam formā redigi, vt hic & in c. cū P. tabellio. de fid. inſtr. vbi Innoc. & Abb. in j. no. Infinuatio autem differt & ab exemplatione, & à publicatione, de qua dic vt per Bart. in l. Modeſtinus. ff. de dona.

d Præuentus. Si enim viueret non poſſet alteri committere completionem inſtrumēti, ſed ipſemet deberet complere inſtrumentum prout reperitur in protocollo nihil addēdo vel diminuendo: vt in Aut. de tabel. col. v. & not. in ca. pe. de fid. inſtr. poſt mortem verò fiet vt hic dicitur & in d. ca pe. & in l. contractus. C. de fid. inſtru.

ſui vitiata [a] cōperit, per publicam perſonam [b] exempla ſumi præcipit.

Redacta in publicam formam poſt mortem tabellionis faciunt fidem. h. d.

Eandem etiam authoritatem, & ea obtinebunt quæ ad petitionem eorū, ad quos pertinent permiſſu iudicis ordinarij in publicam formam [c] redacta fuerint, ſi tabellio morte præuentus [d] ea nō perfecerit, ſed in notas tantum redacta moriens reliquerit.

Inſtrumentis non vitiatis, & de vitio non ſuſpectis creditur, & error vnius literæ, & raſio in loco non ſuſpecto, non vitiat inſtrumentum. h. d.

Exhibebuntur ergo inſtrumenta publica nō cancellata, neque abolita, nec vlla parte ſui vitiata, aut aliquo pacto de falſitate ſuſpecta, quanquàm ſi exceptor literā [e] imprudens omiſerit, aut documentum in loco non ſuſpecto [f] interleuerit, non propterea veri fides, & inſtrumenti authoritas vacillabit.

Ad ſupplendam probationem poteſt iuſiurandum deferri. hoc dicit.

Quod ſi nec teſtibus, nec inſtrumentis intentionē ſuam actor legitimè [g] deduxerit permittente iudice nō plenè probationes iuriſiurandi religione ſuppleri [h], & cauſa terminari poterit. Nec enim aliud eſt iuramentum, quàm veritatis confirmatio [i], cum aliquid Deo teſte aſſeritur.

Iuramentum aliud voluntarium, aliud neceſſarium: & neceſſarium niſi ex cauſa recuſari non poteſt. h. d.

Sed cū ſit iuramentū multiplex [k], duplex tantū in propoſito cōſiderari poterit: aut enim eſt neceſſariū, aut volūtariū. Neceſſariū eſt qđ ad ſupplēdas probationes [l] à iudice parti [m] defertur, quod propterea neceſſariū nuncupatur, & ꝙ à iudice illud om-

e Literā. Exemplū in c. ex parte. de fid. inſtr. qui tex. licet loquatur ſpecialiter in literis do. Papæ: tamen multo magis obtinet in aliis ſcripturis, in quibus nō tāta adhibetur diligētia quāta in literis Papæ, in quibus nihil debet eſſe diminutum: ar. ca. cum adeò. & cap. ad audientiam. de reſcri. & c. apoſtolicæ xxxv. q. ix. & ampliatur quod hic dicitur tribus vel quatuor modis de quibus per Abb. in d. ca. ex parte.

f Nō ſuſpecto. Sed qui dicetur locus ſuſpectus? Reſpon. in nominibus iudicū, in data, in remotione appellationis, in nominibus partiū, rerū de quibus agitur, & in multis aliis, ſuper quibus diſcretus index arbitrabitur: vt not. in c. inter dilectos. & in ca ex literis. de fide inſtr. & no. ꝙ magis reddit ſuſpectā ſcripturā raſura, quā cōſuptio, ſecūdū Doct. in d. c. inter dilectos. per c. fi. de fid. inſtr. & c. cū dilecta. de cōfir. vtil. vel inutil.

g Legitimè. Id eſt, plenè vt ſtatim innuitur ex ſequenti.

h Suppleri. c. ex literis. & c. fi. de iureiu. & de hoc latè per Legiſtas in l. admonendi. de iureiur. & in l in bonæfi. C. de reb. cre. & per Cano. in c. fi. de iureiu.

i Cōfirmatio. c. etſi Chriſtus. vers. ſic & iuramentū, &c. de iureiu. & vide quod not. xxij. q. j. in ſumma. Hoſti. in ſum. eo. tit. §. j. aliter deſcribit iuramētū, aliter Cy. in Au. ſacramēta puberū. C. ſi aduer. vendi vide per Abb. in Rubr. de iureiurand.

k Multiplex. De iſta multiplicitate vide not. in Rub. ff. de iureiu. & in c. fi. eo. tit. latiſſimè per Vemul. in ſpe. aureo. in ij. par iudicij. in ix. actu.

l Probationes. Fac. c. ex literis. cap. etſi Chriſtus. & ca fin. de iureiur.

m Parti. Sed cui parti actori ne an reo? Reſp circa hoc quot ſunt capita tot ſunt ſententiæ: vt per

nino deferri partibus [a] oportet, & quod ritè delatum ab eisdem nisi ex iustis causis recusari non poterit.

Quæ sint iustæ causæ recusandi iuramentum h.d.

Sunt autem iustæ recusandi causæ, vtputa si actor plenè [b] probauerit, aut si sibi non plenè cognitam rem ipsam asserat [c], & si quæ sunt huiusmodi [d].

Si pro reo sunt præsumptiones, sibi deferendum est iuramentum, nisi aliter iudex arbitretur h.d.

Sed etsi pro reo præsumptiones fuerint, eidem hoc sacramentum iudex deferet ad suam tuendam innocentiam, nisi inspectis personarum [e], & causæ [f] qualitatibus, illud actori deferendum censeat.

Voluntarium iuramentum quod defertur à parte parti, quod deferenti potest referri, nisi simus in famosis actionibus h.d.

Voluntariũ est quod à parte [g] parti in iudicio defertur. quod quia litem terminat, decisorium [h] quoque nuncupari poterit. Et appellatur voluntarium quia pars non nisi volens

Legistas in l.admonendi.ff.de iureiu.per Cano.in in ca.fin.de iureiur.

a Partibus. Scilicet petentibus secundum Bart. in l.admonendi.ff.de iureiu.Nec enim tenetur iudex impendere officium ad commodum partis nõ petentis.l.iiij. §.hoc autem iudicium. ff. de damn.infect. Tũ dic contra secundũ Ab.scilicet ꝙ etiam non petente parte tenebitur iudex hoc iuramentum deferre.l.in bonæfidei. C. de reb.credi.ponderando verbum oportet.secundum vnam literam. Nec ob.ratio Bart. quia satis est partem à principio petiisse iustitiã, iudex autem debet cũcta rimari,& modis omnibus laborare pro veritate habenda.xxx. q.v.c.iudicantẽ. l.nullus. C. de testi.vt per Abb. in ca.fin.§.j.de iureiur.in quarto not.& in fin.

b Plenè probauerit. Sed quando dicetur actor plenè probasse? Resp.quando iudex ex his: quæ sibi ostensa sunt est adductus ad fidem & credulitatẽ eius quod intenditur.l.ad fidẽ.ff.de testib. l.quinquaginta. ff.de proba.qualiter autẽ ad hoc adducatur non potest dari certa doctrina, vide per Legistas in l.admonendi.ff de iureiu.& per Ab.in c.tertio loco.e.& in c.fi.§.j.de iureiu. ver.secundo quæritur. Sed an saltẽ iuramentũ sit deferendum eo casu quo actor plenè probauit intentionem suam,& reus semiplenè defensionẽ? Resp. vt per Doct.in l.in bonæfidei. C.de reb.cred.& in d.l.admonendi.& per Cano.in d.§ j.præcipuè per Abb in versi.sed quia supra, & per Bart.in l.manifestæ.ff,de iureiur.

c Asserat. Not.vnum de sex requisitis ad hoc vt huiusmodi iuramentum deferri valeat, scilicet ꝙ requiritur ꝙ pars sciat verisimiliter veritatẽ per sensum corporeum, vt no.in l.admonẽdi. ff.de iureiu.in verb.exacto.& in l.in bonæfidei. C.de reb. cre.& ideò non defertur hæredi: quia verisimiliter ignorat veritatem negotij, de aliis requisitis latissimè in locis supra alleg.

d Huiusmodi. De quibus per Legistas in l.manifestæ.ff. de iureiu.& per Canonistas in c.fi.eod.tit.

e Personatũ. Quia nõ cuilibet defertur hoc iuramentũ, sed requiritur ꝙ is cui defertur sit persona honesta,& bonæ vitæ: quia vili & suspectæ de periurio nõ defertur, vt habetur in c.fi.§.planè d. iureiu.& in l.admonẽdi. de iureiu.& per Bald.in l. qui accusare.C.de edend.cõcor.cũ hoc d.c.fi in fi. & inde hæc litera sumitur.& ca.fi.de testi.in vj.

f Causæ. Vt, quia causa nõ sit magna sed modica. Nec enim huiusmodi iuramentũ defertur in causa ardua vel criminali, vt traditur in l.admonẽdi.ff.de iureiur.& in l.in bonæ fidei.C. de reb. cred. dicitur autẽ parua vel magna causa secũdum cõditionẽ personarum, secundũ Bar.in Aut. nisi breuiores. C.de senten.ex breui.reci.

g Parte parti. Iudice tamẽ approbãte, alioqui quod sic dicitur de necessitate suscipiendi iuramentũ, vel referẽdi, nõ haberet locũ secundũ Host.in ca fi. de iureiu.quẽ ibi sequitur Ab.& Bart.in l.manifestę.ff.eo.tit. probatur in d.c.fi.& in l. generaliter. §. sin autem.C.de iureiu.Ratio, quia pars non potest necessitare partem ad iurandum, vel referendum: arg.eorum quæ not.per Abb.in ca.prout. de dolo & contuma.secus si & iudex concurrat, Abb.in d. ca.fi.versi.sed contra prædicta.

h Decisorium. Videtur hoc esse præter vel etiã contra id quod dicit Abb.in ca.fi.de iureiur.vbi in principio summando text. videtur inferre quòd tam necessarium, quàm voluntarium appelletur decisorium.imo idem ibidem in prima col.versic. appellatur istud etiam videtur velle quòd solum necessarium dicatur decisorium: sed, quia id conferat ad litis decisionem. Sed re vera hæc appellatio potius conuenit iuramento voluntario: nam necessarium licet conferat ad litis decisionem, id tamen accidit non principaliter sed in consequentiam: quia scilicet ex probationibus lis deciditur principaliter tamen & immediatè, respicit probationes, ideò dicitur supplere probationes semiplenas, non sic voluntarium, in quo pars efficitur iudex, & propterea dicitur non minorem habere authoritatem, quàm res iudicata. l. j. & l.ij.ff de iureiuran.& l.non erit. §.dato. ff.eodem titul. Docto. in l. j. C.de reb. credi. & regulariter non admittitur probatio in contrarium, & ideò non est curandum de dictis per Abbat.

Deferet. Et sic tam respectu partis deferentis, quàm eius cui defertur, quàm etiam iudicis dicitur voluntarium, fac.l.manifestæ.ff.de iureiuran.& ibi per Legistas latè.

b Actionibus. Vt in actione furti,& aliis famosis actionibus. Item actione rerum amotarum non refertur iuramentum. ff. ret. amot.l.Marcellus. §. fi. cum ll.seqq. Idem vbicúque lex defert iusiurandum. l. fi. C. de fideicom.& C. de iu.delib.l.sancimus. §.licentia. & C.de iu. dom. in pet. l.fin. & C.de his,qui ad eccl. confug.l.præsenti §. sicubi, & C. de bon. aut.iu. possi.l.fin.§.fi. nisi eadem lege permittatur referendi potestas.Item sciendum quòd q defert iurabit quòd per calumniam nō defert, vt not. in cap. fin. de iureiur.

c Facti proprij.Nota rationem cur in actione famosa non liceat referre iuramentum, quidquid aliqui dixerint volentes alias rationes reddere, de quibus per Abba.in cap.fin. de iureiur. in princ. versicu.venio nunc. Et cum ex ratione legis etiam coniectur ata restringatur & amplietur legis dispositio.l.cum pater.§.dulcissimis.ff.de leg.ij.& not. in l.non dubium.C.de ll.& per Bar.in l.item quæritur. §.qui impleto.ff.locat.infertur quòd si actio famosa est talis in qua accusator seu actor potest esse tam bene vel forte melius informatus, quàm reus potest referri.vt si accuso te quòd intuleris mihi iniuriam. Ita Bartol. in l.iusiurandum & ad pecunias.§. ait prætor.ff.de iureiur.& in l. lex Cornelia. §. hac lege.ff.de iniur. sequuntur Butri. & Abb. in cap.fin. de iureiurando.

d Iudicis. Habes hic aliquos casus in quibus fit probatio per aspectū, maximè iudicis. plures alios cumulat Mandosius in suo commento in regulas Cancellariæ in reg. De ætate pro canonicatibus, quæ est xviij.num.4. versi.aspectu atrox iniuria.

e Finalibus. l.si irruptione.§.ad officium.ff.fi.reg. fac.l.iij.C.eod.titu.& cae. quia indicante. vbi Abb. ponit practicam,de præscript.& cap.ex literis.& ca. cum causam. de probat.

deferet [a], & ab eo cui defertur licitè recusari, ac referri poterit. Planè si reus famosis actionibus [b] conuentus fuerit, huiusmodi iusiurandum agenti referre minimè permittetur, cum non actor, sed ipse qui conuenitur facti proprij [c], conscius esse debeat.

Ponit exempla plura in quibus probationes respiciunt personam iudicis. h.d.

Iudicis [d] inspectione consistunt probationes, vtputa, cum pro terminādis finalibus [e] quęstionibus propriis [f] oculis loca iudex subijcit, aut ex aspectu corporis ætatem [g] colligit, aut cū ex literis ordinarij, vel Apostolicis excommunicatus, aut dignitatibus honestatus quis deprehenditur [h], vel cum ad probandum virginitatem ab honestis,& prudentibus matronis, vice sua iudex inspici mulierem [i] iubet.

Notorium probatione non indiget. hoc dicit.

Sed & si quid notorium fuerit testium depositionibus, vel instrumentorum exhibitione amplius declarari [k] non debet [l], cum talia probationem, vel ordinem iudiciarium non requirant [m].

Iudex debet aduertere ne dubium recipiat pro notorio. h.d.

Sed cum multa dicantur notoria, quę nō sunt, prospicere debet iudex ne quod dubium est pro notorio recipiat [n].

f Propriis oculis. Vel etiam si mandet peritis, vt suo nomine inspiciant, vt hic in fin. Sed an debeant iurare vt alij testes? Respondeo non iurant de veritate, sed de credulitate. Abb. in cap. si aternitas. post Bart.de frigid. & male.

g Ætatem colligit. l. minor xxv.ann. à dicto præside.ff.de minor.& plenè per Bart. in l.de ætate.eod.tit. & in l. tabularum. §. si dubitetur.ff.quem admo.testa.ape.

h Deprehenditur. Clemen.j.eod.Host. in summa huius tit. §. fin. versic.decimo fit etiam.

i Mulierem. Nota casum in quo facienda est mulieris inspectio.fac.cap.causam. & ca.proposuisti.eo. Ali' casus est an sit idonea matrimonio. cap. fraternitatis. de frigid.& male. Item an sit prægnans. l.j. §.j.& §.de inspiciendo.ff.de vent.inspic.

k Declarari. Licet autem notorium releuet ab onere probandi, vt hic dicitur, & in cap.super eo.de testi.cogend. non tamen releuat ab onere proponendi,& allegandi: vt notat in Clemen.appellanti.de appel. in verb. iudicis. & ibi per Card.quæst.v. Idem tenet Perusi.in cap. vt debitus.eod.tit.in vj.& per Gemi.in c.j.eo.tit.in vj.

l Non debet. Nec distinguitur vtrum pars neget vel confiteatur. Vnde infertur secundum Abb.in ca. super eo.de testi.cog quòd negatio partis non inficit notorium, nec reddit rem dubiam.fac.quod not. Innocen.in cap.tua.de cohab.mul.& cler. & de materia latissimè per Doctor.præsertim per Butri.in c. vestra.de cohabi.mul.& cler.& secundum Bald. in Authent. quod locum. C. de collat. decem testium depositio videtur facere notorium.

m Non requirant. Quantum ad probationem sicut nec in confitente necessariæ sunt partes iudicis. l. proinde.ff.ad leg. Aquil. sententia tamen est necessaria.l.j.ff.de confess.cap.porro.de diuort.

n Recipiat. cap.consuluit.de appel.Est autem notorium triplex facti, iuris,& præsumptionis, facti quòd ita se exhibet hominum conspectui quod nulla potest tergiuersatione celari.cap.tua.& cap.fi. de cohab.mul.& cle.& in tali appellans non auditur. c.

sunt, de sui præsulis licentia a, rectè testimonium dicent.

Christianorum testimonia aduersus infideles admittuntur, sed non contra. h.d.

Christianorum quoque testimonia aduersus Iudæos in omnibus causis recipienda b erunt, nullis sibi contra hoc principum priuilegiis c suffragantibus. Sed contra Christianum, nec Iudæus, nec Paganus, nec Hæreticus, aut aliter infidelis d, neque excommunicatus e, aut aliter criminosus f rectè testimonium g dicent.

Criminosus perseuerans in crimine non potest testificari, emendatus verò in causa ciuili potest, nisi fuerit reus periurij, vel nisi sit affectus infamia. In causa verò criminali, licet emendatus difficilius admittitur. h.d.

Plane h quod de criminoso diximus distinctionem recipit: nam si is cui ab aduersa parte opponitur, adhuc in ipso crimine i perseuerat, tàm in ciuili quàm in criminali causa ab omni prorsus testificandi officio k excludendus erit, si verò sit de crimine

a Licentia. Sed quid si non habuerint licentiam? Respondeo quidam distingunt inter testimonium exhibitum in iudicio, & testimonium adhibitum contractui, magis tamen commun. tenetur quòd valeat: vt per Specul. in titu. de teste. §. j. versic. item excipitur quòd est monachus, quia nõ reperiuntur prohibiti, imo potius permissi, cap. nuper. de testibus, ca. etsi Christus. de iureiur. cum simili, & hoc tenet Accurs. in §. cogitandum. in Auth. de monachi. Bald. in Auth. ingressi. C. de sacros. ecclesiis, Abb. in cap. cum nuncius. de test. per cap. Abbate. de verbo. signifi. & cap. veritatis. de dolo & cõtum. Et quod hic, & in cap. monachi. xvj. quæst. j. dicitur. de licentia intellige secũdum eum, quòd à principio debent habere licentiã prælati, cum nec legere literas debeant sine licentia prælati. xij. quæst. j. cap. non dicatis. Sed si testificati fuerint valebit testimonium cum lex illud non annullet. Simile est, quòd licet non debeant fieri plures quàm vnus patrinus, si tamẽ fiant plures cum omnibus contrahitur spiritualis cognatio, vt ¶. de triplici cognatio. §. de eo. & ibi not. licet hoc sit nouissimè per Concilium Tridentinum immutatum. Vel intellige de licentia quæ procedat de honestate non de necessitate. Quemadmodum etiam dicimus de teste qui debet deponere ieiunus capit. j. de testi. fac. capit. j. de desponsf. impub. in fin. Nec sumendum est hic argumen. à contrario sensu.

b Recipienda erunt. cap. Iudæi. de testi. An autem Iudæus possit contra Christianum de crimine excipere. dic vt per Abbat. in d. cap. Iudæi.

c Priuilegiis. Vt habes in Clem. j. de testi.

d Infidelis. Vt cap. j. & cap. licet. de testi. l. quoniam. C. de hæret. cum Auth. ibi posita. & per Specu. in titu. de teste. §. j. versicu. item quòd Iudæus. Sed contrarium videtur probari in cap. Iudæi. eod. titu. Solut. verbum præsumant, tollit difficultatem vt ibi not. Item contra cum in iudicio sit seruanda æqualitas, cap. ij. de mutu. peti. cap. cum inter. de exceptio. ergo videtur iuridicum quòd sicut Christiani Iudæos non recipiunt contra se, sic nec ipsi contra Iudæos recipi debeant. Sol. vt not. in Clemen. j. de testibus.

e Excommunicatus. iij. quæst. iiij. cap. conspiratores. cum concord. alleg. per Specul. in titu. de testibus, §. j. versic. item quod est excommunicatus. Et idem dicas de suspenso: vt per Speculat. in d. §. j. versic. quod de suspenso.

f Criminosus. Quod intellige vt in §. seq. & cor cord. iij. q. xj. cap. neganda. & capit. non est. & iij. q. vij. cap. qui fine. & cap. postulatus. & xxxij. q. v. ca. præceptum.

g Testimoniũ dicent. Sed nunquid orthodoxus potestir huic iuris dispositioni renunciare, & contra se admittere testimonium infidelis? Specul. in tit. de test. versicu. sed nunquid orthodoxus, quòd sic. Contra tamen Ioan. And. ibi in additionibus: quia sic darem* fauorem infidelibus, contra ca. excommunicamus, & cap. si aduersus. de hæretic. Est tamen sciendum quòd si testis dicatur excommunicatus, infamis, fur, raptor, vel ita criminosus vt non debeat admitti, nihilominus productus statim examinabitur, & in fine discutietur an obiecta sint vera. quilibet enim donec cõtrarium appareat bonus præsumitur cap. vni. de scrut. in ordi. faci. & latè per Specul. in tit. de teste. §. j. versic. sed quid si dicitur. cum versiculis sequen.

h Plane, &c. Iste. § continet septem casus in quibus quis repellitur à testimonio in causa criminali, & tres casus in quibus repellitur in causa ciuili, & sumitur ex cap. testimonium. de testi, quasi ad verbum, in quo Abb. valde diffusè explicat materiam prosequendo sigillatim casus singulos.

i Crimine. De quo autem crimine sit hoc intelligendum, variè loquuntur Docto. in cap. testimonium de testi. Sed quid si testis tempore præstiti iuramenti fuerit non criminosus, sed bene tempore depositionis? Respondeo non est legitimus testis, nec admittendus. Aliud est in casu conuerso, scilicet si criminosus fuisset tempore iuramenti, & non fuit oppositum, non potest repelli tempore depositionis. Nam iuramentum astringit eum licet criminosum. Ita Abb. in d. cap. testimonium. versicu. circa hunc casum. post Specul. & Ioan. Andr. crederem tamen quòd iudex impedire posset ex officio, vel eidem fidem vel modicam vel nullam adhibere deberet.

k Officio. Non sic facile criminosus repellitur ab alio officio quàm testificandi, de quo latissimè

per

Canoniſtas in cap.ſciſcitatus.de reſcript.

a Emendatus. In cauſa ergo ciuili emendatus nõ repellitur: quia iam incipit eſſe quod non fuit cap. fcitum.diſtin.l. Sed qualiter probabitur quis emendatus? Reſpondeo per ſacerdotem cui confeſſus eſt, qui de ipſo debet teſtimoniũ perhibere, ca.in capite. diſtin.l.& ij.q.j.cap. ſi peccauerit.in fi.& in cap. nemo. de ſimon.vt per gloſ.fin. de teſti. in cap.teſtimonium. vbi latius Doctor.vbi ſpecialiter inquit Abb.quòd confeſsio quidem probabitur per ſacerdotem: ſed ſatisfactio per familiares & alios qui viderũt. Quid ſi emendatio corrigit per diſpenſationem? Reſpond. communiter quòd proſit quo ad omnes quæſtiones ciuiles & criminales.Sed Ab. in d.cap.teſtimonium putat conſultius eſſe ſi inſpiciantur verba diſpenſationis.

emendatus [a], nec eum comitetur infamia [b], nõ eſt in cauſa ciuili, vel etiam cum de crimine ciuiliter [c] agitur, præterquàm pro reatu [d] periurij, repellendus.

Emẽdatus de crimine in cauſa criminali difficilius admittitur in teſtem quàm in ciuili. hoc dicit.

In criminali autem quæſtione, ſi in alio iudicio contra ipſum accuſatione de crimine inſtituta confeſſus [e], vel conuictus [f] fuit, vel ſi tunc per exceptionem conuincatur [g], aut eius grauata ſit opinio [h], ex eo quòd quandoque fuit tali modo repulſus, quanuis hoc caſu non excluderetur, in cauſa ciuili poteſt à teſtimonio li-

b Infamia. Nota quòd infamia concomitatur & aſſociat infamem, adeò quòd eum ſequitur quocunque ſe vertit tanquam lepra leproſum:arg.i.q.j. cap.cito turpem.vnde in quolibet loco poterit tanquam infamis repelli, fac. ad hoc not.per Innoc.in cap.qualiter,& quando. de accuſ.& per Abbat. in c. teſtimonium. eo. verſi. vnum,&c. Sed cum tria ſint genera infamiæ, quædam iuris quæ dicitur ciuilis, quædam quæ dicitur canonica,quædam quę eſt infamia facti, quæ probè appellabitur infamatio, de qua erit intelligendum quod hic dicitur? Reſpond. ſecundum varietatem caſuum variandæ erũt & reſponſiones, vt prolixè per Abb.in d. c. teſtimonium. verſ. *Venio ad ſecundum*,& verſ. *Ego in hac materia*.

c Ciuiliter agitur. Nota hic quòd appellatione cauſæ ciuilis non venit cauſa, in qua agitur de crimine licet ciuiliter agatur, ponuntur enim hic iſta, vt diuerſa,& dic quòd iſta cauſa eſt quaſi mixta inter ciuilem & criminalem.cap. tuæ. de procur. cap. ſuper his.de accuſ.quod eſt notandum pro interpretatione ſtatutorum, & aliarum ſimilium conſtitutionum.

d Reatu periurij. Fac.vj.quæſt.j.ca.quicunque.& xxij.quæſt.v.cap.paruuli.&cap.ſi quis.cum ſimili.& procedat hoc quoties quis violauit iuramentum licitum,vel de quo dubitatur an ſit licitum.ſi vero iuramentum ſit illicitum & temerarium, ſecundum commu.opin. non repellit à teſtimonio, nec infamat, ſicut nec à dignitate repellit. cap. ſicut. de iureiuran.& fac.quod not.in c.Florentinum.diſtinct. lxxxv. Sed vnde aduenit iſta ſpecialitas in periurio cum ſecus ſit in aliis criminibus grauioribus? ſufficit enim quòd quis ſit emendatus? Reſpond.ſecundum Ioan. And. & Goffr. quòd in teſte pura & ſimplex requiritur veritas. iij.q. viij. cap. pura.& iiij.q. iiij.cap.j.& iuramentum eſt veritatis confirmatio. cap. etſi Chriſtus. de iureiuran. Sol. nihil eſt æquè veritati contrarium ac falſitas quæ eſt veritatis immutatio. Authen.de inſtrument. caut. in princ. Item periurus quodã reſpectu vincit homicidam.xxij. quæſt.v.c. ille qui.& hoc maximè, quando quis commiſit periurium in teſtificando. nam ex quo ſemel commiſit in illo officio ſuſpectus eſt ſemper in illo, l. ſi aliquid. C.de ſuſcept.& Arch.lib.x.& c. quicunque ſciens. vj.q.j.& per Abb. in cap.teſtimonium.de teſtib.ſed videtur quòd tam hic quàm in cap. teſtimonium. ſit ſuperfluitas. ſufficiebat enim meminiſſe de infam. eum quilibet periurus ſit infamis. cap.infames.vj.quæſt.j. Sol. vt per Abbat. in d.cap. teſtimonium.verſic.ſed contra.

e Confeſſus. Ex hoc nota quòd confeſsio facta in vno iudicio etiam criminali, facit fidem in alio contra confitentem, quo ad hoc vt repellatur à teſtimonio quaſi ſuggillet opinionem ipſius: ſecus quo ad alia. l. pen.ff.de interrog. action. Item talis confeſſus non admittitur ad purgationem alicuius, cap.conſtitutus.de purg.canon.& cap.denique.§.j.de except.quod intellige ſecundum hunc.§.& fac.cap. ſuper eo.el primo.de teſti.

f Conuictus. Multo magis ſi condemnatus, ſecundum Ioan.And.& Abb. in cap. teſtimonium. de teſti. & intellige hoc etiam ſi ſit emendatus vt ponat aliquid ſpeciale in cauſa criminali, quod ſatis innuit litera in fin.fac.cap.ſuper eo.j.de teſti.

g Conuincatur. Quia tunc etiam ſi eſſet emendatus non admitteretur, ſi cauſa eſſet criminalis, licet durum videatur, quòd ſemel delinquens quantumcunque ſit emendatus remaneat ſuſpicioſus, ſi tamen intraſſet religionem fortè remota eſſet omnis cauſa ſuſpicionis.c.pen.& fi.xix.q. vltim. & ſentit Abb.in c.teſtimonium.de teſti.

h Opinio. Et ideo is cuius opin. eſt grauata ad teſtimonium admitti non debet in cauſa criminali:quia omni infamia debet reſtis carere. cap. denique.de except. & ij.q.viij.cap.teſtes.& præcipuè in cauſa criminali,nec etiam tales ſunt admittendi ad honores.lxxxj.diſtin.c.tantis.& ſ de accuſ. cap.omnipotens.& cap.ſi.de teſtib.in nullo enim debet vacillare opin.ordinandi. diſtin.xxxiij. cap. laici.alg. l.reum criminis.C.de procur. & l.eos ff.de decurio. & eſt hic argum. quòd res ſiue ſententia inter alios acta facit fidem in alio iudicio, ſed dic quòd ſola repulſio

...cet egerit pœnitétiam [a]. remoueti [b].

Validum ab initio tractu temporis non infirmatur etiam noua superueniente causa. h.d.

Illud in dubium non venit eius testimonium qui integer deposuit [c] infringi debilitatíve minimè posse, quanquam illum post depositioné factum esse contigerit criminosum. Nec enim quòd rectè semel factú est ex huiusmodi euentu posteà debet infirmari [d], cum culpandus non sit qui idoneum nunc in testem producit si aliquando eundem futurum malum non diuinauerit [e].

Domestici & similem habentes causam, non possunt esse testes. hoc dicit.

Domestici [f] quoque, & qui similem habentes causam cósimili quoque morbo [g] verisimili-

repulsio non sufficit, sed infamia inde orta ipsum repellit: aliàs iterum oportet crimen probari vt repellatur: vt not. in cap. testimonium. de testibus. vnde hæc notula sumitur.

a Pœnitentiam. Nota ergo quòd emendatus de crimine nó remanet omnino integer, vnde nó restituitur pristinæ præsumptioni naturæ qua quilibet bonus præsumitur. cap. fi. de præsumpt. imo in arduis remanet præsumptio contra fac. cap. forus. in fi. de verb. signific. & ex hoc limi. cap. ferrum. distin. l. & not. quòd non præfigitur aliquod tempus sed sufficit ꝓbare quòd aliàs erat criminosus. Ex quo infertur quòd peractio pœnitentiæ etiam cum interuallo longi temporis, non sufficit vt purgetur ex toto præsumptio contra eam ex delicto orta. Argumen contra in Auth. de monach. §. humana autem natura, de hoc per Abbat. in cap. testimonium. in tertio not. de testib.

b Remoueri. Et circa hoc datur per Abbat. in ca. quæstioni. de appel. in fin. talis regula & conclusio, quòd omne iuramentum honoris est regulariter periuro interdictum, per ea quæ alleg. per gloss. in d. c. quæstioni. sed iuramentum oneris quod tendit ad obligãdum tenetur præstare periurus sicut alius. cap. cum in ecclesiis. de maio. & obed. nisi sit præsumptio quòd iterum deieraret: tunc enim nunquam est deferendum iuramentum etiam oneris, cap. clericos. de cohabi. mulie. & cler.

c Deposuit. Nota tempus depositionis attendendum. concord. l. ad testium. §. j. ff. de testam. vbi not. & l. iij. circa prin. ff. de testi. & de hoc per Spec. in tit. de teste. §. j. versi. quid si post datum. & est arg. quòd pubes factus nó fert testimonium de eo quod vidit ante pubertatem, de quo not. in d. l. ad testium. §. j.

d Infirmari. Et meritò: quia factum legitimè infirmari non debet, licet casus postea eueniat à quo non potuit inchoari. cap. factum. de regul. iur. in vj. fac. xxxij. q. vij. ca. neque furiosus. ff. de his, qui sunt sui vel ali. iu. l. patre. fac. cap. penul. de eo qui cogn. consang. vxo. suæ. & l. in ambiguis. §. j. ff. de re. iu. & l. adoptiuus. & l. si qua. ff. de rit. nupt. & l. nec enim. ff. de itin. actuq; priua. Contra tamen videtur. capit. communiter. & cap. vsque adeò. distin. xxxiij. & ca. presbyterum. & cap. tua. de cler. ægrot. Sol. non infirmatur & retractatur totaliter, sed quo ad effectũ tantum, & ita not. in d. c. factum. Sic etiam contra licet quid ad cũ casum veniat à quo potuit inchoari, non tamen firmatur quod ab initio non valebat. c. non firmatur. de reg. iur. in vj. de quo dic vt ibi.

e Diuinauerit. Nota quòd non tenetur quis diuinare. fac. cap. vni. vt eccles. benefic. sin. dimi. confe. & l. si fideiussor. §. si cum debito. ff. mand. l. si putator. ff. ad leg. Aquil. Nam & Paulus licet esset spiritu Dei plenus, non tamen potuit secreta diuini consilij perscrutati. xxij. q. ij. ca. beatus. diuinare autem sumitur in malam partem: vt j. q. j. cap. nunquam.

f Domestici. Concord. l. pen. ff. eo. l. ij. C. eo. & cap. in literis. de testi. & iiij. q. iij. §. testes. Sed qui nam dicuntur domestici vel familiares. Respond. propriè ij quibus imperari potest ratione patriæ vel dominicæ potestatis: vt not. in d. c. in literis. hic tamen non adeò strictè sumitur domesticus: nam & alij seruitores qui stant in domo ad seruiendum, & sunt liberi, comprehenduntur in dispositione huius tex. vt per Abb. in d. c. in literis. in iij. nota. per l. ij. §. familiæ. ff. de vi bono. raptorũ. & l. pronunciatio. §. j. ff. de verb. signic. licet idem in eodem capitulo. versic. sed contra prædicta. in fin. videatur adhærere primæ expositioni & significationi. Quidam tamen circa hos seruitores distinguunt an habeant salariũ vel non habeant, vt quod hic dicitur locum habeat in primo casu non in secundo: vt per Specul. in tit. de teste. §. j. versi. sed quid de mercennario. Verbum tamen familiares secundum aliquos latius patet, quam verbum domestici: vt per Iuristas. in l. ij. C. eo. Sed an subditus testificabitur in causa domini. Respõ. affirmatiuè: vt per Abb. & Doct. in c. accedens. vt lite non contest.

g Morbo. Id est, delicto. secundum quosdam. fac. iij. q. vij. cap. qui fine. & ca. postulatus. §. porro. in fi. & j. q. j. c. multi. in princ. & cap. cum in tua. extra de sponsal. Sic non potest alium corripere qui in simile delictum corruerit. distin. xv. cap. fin. Sed certè licet hæc dispositio vera sit in se, non tamen videtur quadrare huic literæ: nam cum agitur de repellendo testem, nó est necesse ponderare similitudinem siue conformitatem delicti, cum etiam dissimile repellat. cap. testimonium. de testi. Vnde videtur melius intelligi posse de similitudine causæ, nó tamen de qualibet similitudine, puta, quòd is qui emit nó possit testificari in causa alterius qui emerit. Sed quoties est tanta causarum similitudo quòd ex decisione causæ in qua est testis infertur ad decisionem causæ in qua est principalis, non sufficit ergo similitudo in genere, vel in qua non cadit affectio vt per Abb. in cap. personas. de testib.

Si certum.

a Si certum. Sed quid agendum si certum sit me super contractu non habere nisi testes de mea familia? Respond. secundum Abb. in cap. in literis. quòd debeo eos expellere, & post producere eos in testes. satis enim videtur quòd tempore testimonij non sunt mihi familiares. hæc tamen expulsio non debet esse de fraude suspecta, secundum Doct. in l. j. §. si seruus. ff. de qq. & 1 d. c. in literis.
b Non erût. Et sic infertur quòd interrogandi non erunt. putat tamen Abb. in cap. personas. de testi. in fi. non absurdè dici posse quòd isti admitti poterût, sed quanta sit adhibenda fides iudex ex variis circunstantiis arbitrabitur: argu. not. in cap. insuper. & in cap. in literis. de testi. erunt ergo testes huiusmodi non omnino integri. Et quod dicitur eos non admittendos, intelligendum erit quo ad effectum plenæ probationis. Et facit pro eo quòd hic dicitur. c. causam. ij. de iud. vbi iudex qui habet causam cõsimilem potest recusari.

ter laborare existimandi sunt, si [a] certum id sit, aut super eo legitimè cõuinci possint, si ab alterutra partium testes adducti fuerint, ad testimonium admittendi non erunt [b].

Non potest quis esse testis in causa, in qua fuit aduocatus vel procurator. h. d.

Is quoque qui in prima instantia [c] alicuius causæ aduocationem [d] & patrocinium susceperit [e], licet aduocatus [f], & procurator [g] esse desierit, quia tamen adhuc affectus causæ præsumitur [h], in iudicio appellationis [i] in testem recipiendus non erit [k].

c Instantia. Instantia bene dicit instantia quæ durat à litis contestatione vsque ad sententiam, vt etiam per triennium, secundum ius ciuile. l. properandum. C. de iudic. secus enim esset si datus esset procurator ad vnum actum tantum, puta, ad impetrandum: quia poterit in aliis articulis disiunctis testificari, secundum Ioan. Andr. & Perusi. in cap. fin. de testi. in vj. post Rot.
d Aduocationem. Quod intelligerem etiam si tantum scriberet in camera & non compareat coram iudice, licet hic propriè non possit dici aduocatus, secundum Abb. in rubri. de postul. & prohibitus aduocare non censeatur prohibitus domi scribere. Sed hic videtur eadem in vtroque casu ratio: vt infra in notula super verbo præsumitur.
e Susceperit. Si quis ergo fuerit quidem procurator constitutus, mandatum tamen non receperit, testificari poterit. cap. dilecto. de testi. Idem etiam in aduocato, & de hoc not. in l. fi. ff. eo. tit. imo & si suscepisset mandatum & re integra renunciasset, idem esset dicendum, secundum Inno. in cap. insuper. de testi. Fortius secundum Hostien. ibi idem diceremus si procurator agere incœpisset, dummodo ante litem contestatam destitisset, & etiam si dictus procurator posset causam resumere secundum formam cap. si duo. de procur. in vj. expone ergo susceperit, ita quòd dominus litis factus fuerit, non alias, de hoc plene habetur in cap. insuper. de testi. & in cap. fin. eod. titu. in vj.
f Aduocatus. Intellige de aduocato qui intentionem suam propalauerit ex intentione Innocen. & Abb. in c. irrefragabili. de offic. ordin. qui ita etiam intelligunt. l. prætor. ff. de iurisd. omn. iud. potest tamen esse testis in instrumento transactionis, & descriptus in instrumento potest esse aduocatus cum agitur ad executionem, sed si in aliquo dubitetur de iuribus instrumenti non potest testificari. Abb. in cap. ex literis. de transact. & sic nota q cuius viui vox nõ fac. fidẽ facit descripta. Et fac. ad q. an notarius procurans possit producere instrumentũ à se confectũ in fauorem sui principalis, de quo per Ioan. And. in cap. cũ quid vna. in Mercur. fac. not. per Bart. in l. defecte. §. idem rescripserunt. ff. de iu. fisci.
g Procurator. Patet quòd hic loquitur de procuratore ad iudicia. Sed nunquid sit idem de procuratore ad negotia? Respon. secundum Host. quòd in negotio quod procurauit de consensu partium potest admitti, sicut & iudiciarius & mediator. §. quoniam vero. Auth. de testi. in aliis verò etiam parte inuita cum non prohibeatur. l. j. ff. eod. & not. in cap. fi. de testib. in vj. Notarius quoque qui scripsit acta non prohibetur esse testis, habetur in d. c. fi. Iudex quoque potest deponere coram aliis iudicibus de gestis coram se. cap. inter dilectos. vbi Abb. de excess. prælat. & in cap. non fine. de arbi. plenius in cap. cum nobis. de testib.
h Præsumitur. Sed quomodo hoc præsumitur cũ cesset lucrum? Resp. quia huiusmodi personæ reputant victoriam causæ ad honorem & perditionem ad dedecus: quia memores sui officij fortè veritatẽ non deponerẽt, & sic nota quòd honor & causa affectionis non minus repellit testem, quàm lucrum, Perusi. post Bal. in c. fi. de testi. in vj. fac. cap. statuendum. ij. q. vj. & fac. quia aduocatus dicitur offendere eum contra quem aduocat, vnde tanquàm non amicus videtur repellendus, per ea quæ dicit Anto. in c. cum sacerdotis. de post. vbi inquit quòd promittens sub certa pœna non offendere, incidit in pœnam accipiendo cõtra eum officium aduocationis: quòd nota pro instrumẽtis pacis. Contrarium tamen ibi & melius tenet Ab. Sed quid si vehementiores præsumptiones vrgerent in contrarium? fortè non procederet quod hic dicitur. l. diuus. ff. de rest. in integ. nisi dicas hanc esse præsumptionem iuris & de iure, quæ non admittat probationem in contrarium.
i Appellationis. Videbatur tamen dicendũ contrarium, cum causa appellationis videatur diuersa à causa principali propter diuersitatem iudicis, aduocati, & procuratoris, sed dic quòd nõ est simpliciter alia, sed quo ad quid. not. in c. fi. de testi. in vj.
k Non erit. Fac. quod not. Abb. in c. cum venerabilis. versicu. *ex prædictis etiam infertur*, vbi inquit quòd

quòd si approbaui aliquem, possum eundem reprobare respectu alterius dissimilis actus. Vnde si approbaui aliquem in iudicem possum reprobare si producitur contra me in testem: quia persona criminosa potest esse iudex, ad not. in cap. scisitatus. de rescript. non autem testis. §. vita. 3. eod. & cap. testimonium. de testib. Sic approbatus in rectorem studij potest reprobari in examine, nec statutum vniuersitatis in contrarium valeret.

a Ciuilibus. Id est, quæ aguntur in foro seculari, ecclesiasticis quæ aguntur in foro ecclesiastico, vel ciuilibus, id est, quæ aguntur de rebus temporalibus ecclesiasticis, id est, spiritualibus, vel criminalibus, vtranque expositionem amplectitur Abb. in cap. in causis. de testib. vnde sumitur. cap. secundum primam expositionem nota quòd regulariter causæ ecclesiasticæ regulantur ad instar ciuilium. fac. Clem. dispendiosam. de iudic. per locum à speciali. & in cap. j. de iuram. calum. in vj. fac. not. in d. cap. j. de nou. oper. nunciatio.

b Ex causa. Fac. not. in d. cap. in causis. & in cap. penul. de testi. & in l. fi. ff. de fer.

c Dilationem. Aliàs productionem, & ita repetitur litera in cap. in causis. & in cap. pen. de testib. vnde sumitur. & erit sensus quòd etiam in vnica tantum dilatione non poterunt fieri nisi tres productiones. & hunc intellectum sequitur Abb. & alij magni viri tam in d. c. in causis. quàm in d. cap. pen. multis comprobans, consuetudo tamen quæ est optima legum interpres. cap. cum dilectus. de consuetu. approbauit alium intellectum, scilicet vt in dd. iuribus exponamus productionem, id est, dilationem, in qua scilicet fiunt productiones. & ob id hic ad tollendas difficultates meminit de dilatione. & pro hac intelligentia fac. quòd not. iij. q. iij. cap. spatium. pro alio tamen intellectu fac. c. significauerũt. de testi. & Auth. qui semel. C. de probation.

d Largientur. Sed quid dicemus si iudex hanc quartam largiatur omissa solennitate iuramenti, de qua hic dicitur? Respond. licet varij varia senserint, commun. tamen est opin. quòd teneat ista quarta productio, si à parte non fuerit reclamatum & appellatum. & ita Butri. & alij in cap. pen. de testi. cap. per Abb. fusè in cap. in causis. eod. tit. Idem erit si productio fuerit facta post terminum assignatum tacente parte. Imol. in c. fraternitatis. de testib.

e Iuramento. Sed cur exigitur hoc iuramentum cum semel sit iuratum de calumnia? Respon. vt not. in cap. pen. de testib. & est not. secundum Innocen. quòd hæc quarta dilatio non datur indistinctè seruata solennitate de qua hic dicitur. sed oportet quòd petatur intra tempora statuta de quibus in l. j. C. de dilat. & iij. q. iij. cap. spatiũ. sequitur Abb. in c. pen. de testi.

Ad testes examinandos etiam tres dilationes dari possunt, & ex causa etiam quarta sub certo tamen iureiurando. h. d.

Dabunt autem iudices tam in Ecclesiasticis, quàm in ciuilibus [a] causis ad exhibendos testes non solum vnam, sed ex causa [b] secundam etiam & tertiam dilationem [c], quartam verò disceptantibus non largientur [d], nisi præstito ab eo qui postulat iuramento [e], quòd non per calliditatem aliquam quartam productionem [f] postulet. Sed quia illorum, quos instat nunc de nouo producere prius notitiam habere nequiuerit [g], quodq; neque per se, neque per [h] alium testificata subtraxerit [i], vel didicerit, quo casu quartam quoque dilationem accommodabit [k] iudex maximè si productioni testium non fuerit à partibus renunciatum [l].

f Productionem. Id est, dilationem in qua fit productio, vel secundum alios capi debet hoc verbum prout iacet: vt not. 3. in verbo dilationem, secundum quem intellectũ sequitur quòd si quis habuisset tres dilationes tamen non potuisset facere nisi vnam aut alteram productionẽ, quòd in danda quarta dilatione non haberet locum quod hic dicitur de iuramento exhibendo, sequitur Abb. in cap. in causis. de testi. versicu. ex his habes clarè intellectum, &c.

g Nequiuerit. Simile in cap. pastoralis. de except. & in cap. præsentium. de testib.

h Per alium. Nec enim refert vtrum quis faciat per se vel per alium, vbi idem resultat effectus, quòd procedit etiam in pœnalibus: vt xvij. q. iiij. ca. si quis suadente. iuncto. cap. mulieres. de sentent. excommun. & quod ibi per Abbat. & per Iuristas in l. j. C. de fer. fugi.

i Subtraxerit. Eo enim ipso quòd subtraxit testificata, præsumitur quòd didicerit: præsumitur enim contra subtrahentem ex delicto, secundum Innoc. Hostien. & Abb. in cap. in causis. argu. l. si de possessione. C. de probat. si igitur cessaret ista ratio. puta, quòd in dilationibus vel productionibus testes nõ fuerint examinati, non haberet locum quod hic dicitur, secundum Abb. in d. cap. in causis. versicu. ex hac ratione.

k Accommodabit. Sed quid si pars simpliciter petit quartam productionem vel dilationem, non adiecto cum solennitate legali? Innoc. dicit quòd est iniusta petitio, & iusta denegatio, & si à denegatione appellaretur esset iniusta appellatio: de hoc tamen latè per Abba. in cap. significauerunt. de testib. Nota tamen vnum quòd dispositio huius §. non seruatur in Romana Curia: quia in ea tales productiones siue dilationes dantur pro iudicis arbitrio, vt accepi ab Antonio Massa censore huius operis & excellentissimo practico.

l Renunciatum. Tunc enim pars quæ probationibus renunciauit, non est ad hoc vlterius admittenda. cap. cum venisset. & ibi not. de testib.

a Siquidem,&c. Quasi dicat non mirum si superiore casu datur etiam quarta dilatio: quia multa sunt inducta ne probationes pereant. fac. l.quoniam.C.de hæret.& mani.& l.curent. ff.de testi.& ff.ad leg. Aquil.l.in lege.& c.quoniam frequenter: vt lit.non contesta.

b In causa. Etiam criminali licet iu ea testes nō cogantur: ita tenetur communiter iu ca. dilecto. de testib.

c Necessarium. Vt quia ille qui probare intendit non habet nisi vnum testē, nisi remoueatur iudex datus: vt in cap. dilecto. de testi. Sed nunquid idem sit dicendum si iste qui vult iudicem remoueri haberet duos testes præter istum? & non videtur, cum duo testes sufficiāt. l.vbi numerus. ff.de testi. c.licet. eod.tit. c.relatum. de testa. Sed satis potest dici illum posse & debere remoueri à iudicio, præcipuè si illi duo non sint maiores omni exceptione, & quia testes non habent omnia in memoria.l.ij.§.si quid autem in tanta.C.de iu.vet. enucl.& l. peregrē.ff de acquir.poss. Si autē plures haberet non deberet remoueri: quia vbi quis habet sufficientes testes, alij non compelluntur.c. de testib.in fi.de testi.nisi tamē aduersarius meus in fraudem procuret vt causa committatur ei, quo ego volebam vti in testem: quia tunc remouebitur, licet habeam plures quos volebam & poterā in testes producere ne meo aduersario sua fraus prosit.c.nobis.& c.sicut.de simo. c.super literis.de rescript.l.itaque.ff.de furt.

d Remouendus erit. Nisi iudex vellet iurare, ꝙ nihil scit in illa causa: vt not.in c.dilecto.de testi.

e Citato. Citari enim debet pars non modo quando producuntur testes directè in causa in iudicium deducta.ca.ij.de testib. Sed etiam quando producuntur indirectè quadam via extraordinaria ad futuram rei memoriam: vt in Auth.sed etsi quis.C.eo.tit.secundum vnum intellectum: quia eadem est in vtroq; casu ratio. Semper enim præmitti debet citatio vbi agitur de præiudicio absentis.iij.q.ix.ca.caueant.& ca.omnia.& cum hæc qualitas citationis sit extrinseca non præsumitur nisi probetur.habetur in cap.tuis.de testib.& in l. sciendum.ff.de verb.oblig.

f Reus,&c. c.significauit.de testi.secundum intellectum magis communem, & minus dubium, licet secundum aliquos ille tex.possit intelligi & in actore & in eo qui potest esse actor & reus.

g Restituenda erit. c.auditis.de restitu.in integ.

h Regulariter. Concor.cap.causam.ij. cap.constitutus. & cap.cum venissent. de testib. & dicit regulariter quia dantur aliqui casus in quibus non habet locum quod hic dicitur, de quibus per Abb.& alios in supra allegatis capitulis præcipuè in capitulo cum venissent. & in capitulo fraternitatis. vbi Io. And.enumerat sexdecim casus in quibus non procedit dispositio huius literæ, duos addit ibidem Ab.in dicto loco. Sed nunquid sola publicatio impediat productionem, an verò etiam requiratur quòd pars didicerit testificata. Quidam quòd non sufficit sola publicatio, sed quòd requiritur quòd pars inspexerit dicta testium, magis tamen communiter contra quòd sola publicatio sufficiat: vt per Abb.in dicto capitulo fraternitatis. & deducit, & defendit nouissimè Ioan.Bapt Feret.consil.cliij.

i Non erit. Admissa tamen probatio licet contra iuris dispositionem valebit, secundum Ioannem Andreæ,& Sozin.in capitulo fraternitatis.de testi. & per Abb.in capitulo cum contingat.de offic.delegat. Excipiuntur & alij plures casus: vt per Docto.in dicto capitulo fraternitatis. & per Sozin. in suis regulis & fallentiis si tamen illæ Sozin. sunt.

k Contrariis. Vt esset probatio furoris, & sanæ mentis, virginitatis & corruptionis, præsentiæ & absentiæ, quando scilicet talia & similia de eisdem personis & actibus, & eodem temporis instanti sic contrariæ formarentur, indirectam verò contrarietatem bene licet per testes probate post attestationes publicatas puta absentiam testis, vel partis à loco eo tempore de quo deponit: vt in capitulo ex tenore. de testi. & l.optimam. C.de contra. & comm.stipul. super directa verò contrarietate non licet.Clemen.ij.de testi.vnde sumitur, nisi opponeretur falsitas directa ipsius testis cum corruptione: vt not. in dicta Clemen.secunda.& in capitulo licet.de probat. & per Abb.in capitulo fraternitatis.de testib.

Multa conceduntur ne probationes intereant, quæ aliàs nō concederentur: quod probatur hic tribus exemplis.h.d.

Siquidem ne [a] probationes depereāt multa permittuntur, quæ alioqui non concederentur, vt ecce si is in causa [b] iudex datus fuerit, quem in testem produci sit necessarium [c] remouendus [d], & alius in eius locū substituendus erit. Sic & aliàs citato [e] aduersario recipiuntur, & publicantur testes quos reus [f] inducendos duxerit, sic & ecclesia necessariç probationis omissione læsa etiā aduersus Ecclesiam restituenda [g] erit.

Publicato processu non possunt testes examinari super eisdem nec in prima nec in secunda instantia, secus super emergentibus de nouo.h.d.

Elapsis igitur tribus dilationibus post quàm renuntiatum est probationibus, & publicata dicta testium, regulariter [h] producendi testes, rursus non erit [i] danda copia, & sicut non licet super eisdem, vel directo contrariis [k] articulis, alios, vel eosdem testes in principali

causa producere [a], sic non debet in causa appellationis [b] licere, cũ non minus in ea, quàm in principali testium sit timenda subornatio [c].

Etiam post publicationẽ testium possunt super nouis capitulis testes examinari. h.d.

Quòd si noua [d] contingat emergere capitula super quibus partes testes nouos velint inducere, recepto solenni iuramento [e] testium non obstante publicatione super veteribus facta, nec in primo [f], nec in secundo [g] iudicio reiiciẽdi erunt.

In testes non potest obiici post publicationem. h.d.

Sed interdum accidit, vt eos qui iure in testes recipi non debuerant admissos tamen esse ab aliqua partium [h] prætendatur, in qua specie statutum est, vt si quid in [i] eos habent, ante publicationem debeant obiicere,

a Producere. Parte scilicet inuita: vt per Ioann. Andr. in cap. fraternitatis. de testib.

b Appellationis. Clem. ij. de testi. vnde sumitur. damnatur itaque ex hoc opi. plurium Legistarum tenentium, quòd in iudicio appellationis possint super eisdem capitulis noui testes examinari: contra quã fac. etiam textus ipsorum dominorum Iuris ciuilis in Aut. de testi. §. quia vero. cui satis friuolè ipsi respondent: vt not. & habetur in c. fraternitatis. eo. tit. & in dicta Clem. ij. & cum Canonistis tenet Bart. in l. per hanc. C. de temp. appella.

c Subornatio. Sed quare magis timetur de subornatione post publicationẽ, quàm ante, cũ semper à principio potuerint partes testes ipsos subornare: arg. cap. sicut. de testi. & ca. licet. eo. Respon. secundũ Ioan. Andr. & Ab. in ca. fraternitatis. de testi. ante publicationem non est tantus timor, cum pars verisimiliter speret se posse probare intentionem suam, vel aduersarium defecturum in probando, sed post publicationem probationum cum videt se succubiturum: quia non probauit, vel quia aduersarius plenè probauit facilius inducitur ad corruptionem testiũ, tanquam omni alia spe destitutus. Item ante productionem non poterat aliter prouideri, cum necessario testes essent producendi ad causæ instructionem, quod non est in iudicio appellationis, cum potuerit instrui ex actis prioris instantiæ.

d Quòd si noua, &c. Duplex considerari potest species nouorum capitulorum. quidam enim sunt omnino noui. vt sunt illi qui non concludunt, nec adiuuant intentum articulantis & de his non intelligit hic: quia super his non admittũtur testes, siue sint publicatæ depositiones, siue non. Nec enim quis admitti debet ad probandũ, quod probatum non releuat. ca. cum contingat. de offic. deleg. et. l. ad probationem. C. eod. fac. quod not. in ca. primo. de confes. in vj. Secunda est species nouorum capitulorum dependentium ab antiquis, vt sunt ij qui fundant, vel adiuuant intentionem articulantis in eadem causa. exemplum in cap. cum Ioannes. de fide instrument. & plura exempla ponunt Ioan. And. & Ant. de Butr. in ca. fraternitatis. de testi. vbi etiam Abb. & not. in ca. causam eodem titul. & Legistæ latè in lege per hanc. C. de tempo. appellation.

e Solenni iuramento. Hoc tamen non habet locum duobus casibus. Primo si tale iuramentum à parte remittatur. cap. tuis. de testi. Secundò, quando testes simpliciter super tota causa fuerint producti, & super tota causa iurauerunt: quia tunc nõ solum iurare nõ tenebuntur, sed nec produci poterunt: quia non possunt emergere noua capitula cum testes fuerint generaliter examinati: vt per Abb. in cap. fraternitatis. de testib. versic. omnia prædicta limita. vbi etiã vide in quo cõsistere debeat solennitas & forma talis iuramenti post Gloss. ibi in verbo iuramentis.

f Nec in primo. cap. ex tenore. & ibi not. de testi.

g In secundo. Clement. ij. de testi.

h Partiũ. Ex hoc quòd dicit partium plurali numero, videtur hæc litera inferre quòd etiam actor poterit opponere contra testes quos produxit, quod non videtur permittendum. cum producẽdo adeò illos approbet, vt non possit postmodum eosdem reprobare. vt iiij. q. iij. c. si quis testibus. Sed dic ꝙ hoc non infertur necessariò ex hac litera: quia licet actor regulariter producat testes: tamen etiam reus producit ad probandas suas exceptiones, quo casu est actor. l. j. ff. de exceptio. vnde & reus opponet contra testes actoris, & actor contra testes rei: vnde rectè dicit partium & non partis. Vel dic aliter ꝙ non solum reus obiicit in personas testium quos examinauit actor, verum etiam quandoque ipsemet actor, vt puta, si vellet reprobare tales personas producenti tempore productionis verisimiliter incognito: vt in cap. nulli de electio. in vj. Aliũ casum habes per Abb. in capitulo in præsentia. de testib. vt latè de materia. per Antonium, & alios.

i In eos. Puta quòd sint periuri, infames, serui, inimici, conspiratores, & alia de quibus habetur in capitulo testimonium. de testi. Et bene dicit in eos: quia in dicta eorum obiicere possunt. etiam illi qui testes produxerunt. iiij. q. iij. §. si quis testibus. Et est ratio differentiæ: quia cum produco testem, personam eius approbo: & ideo contra personam eius dicere non possum. Sed quid sit dicturus ignoro, & ideò in dicta dicere possum si video quòd contradicit sibi ipsi, vel etiam aliis testibus meis, vel facit pro aduersario meo, licet argum. sit contra in cap. præsentium de testi. & ibi not. Sed an idem sit in producente instrumenta, vt possit

producens

postea verò tunc demū id licebit, cum [a] iuramento partes firmauerint, quòd non dolo velint ad opponendum descendere.

Quod quis post publicationem didicit aduersus personas testium obiici posteà potest. hoc dicit.

Sed & si ostendere [b] quis paratus fuerit post publicationem didicisse se quod in personas vult obiicere, tūc quoque opponendi patere debet aditus.

Protestatio operatur vt possit aduersus testes obiici post publicationem.h.d.

Idem iuris est, si fortè quis ante publicationem id fuerit protestatus [c]. Cæterū cum quis protestatus fuerit velle se post publicationem depositionum personas testiū repellere, si quid in fauorem protestantis dixerit nō de facili [d] fides adhibebitur.

Testes probatorios, & reprobatorios probatoriorum reprobare licet, sed reprobatorios, reprobatoriorum non licet.h.d.

Illud etiam admonendi sumus quòd non solum testes [e], super principali negotio deponentes aliis testibus licebit repellere, sed etiam contra secundos primorum reprobatorios probationes proferre licebit. Et non admittente iudice, appellationis [f] remedium licitum erit interponere. Vlterius autē partibus ad reprobationem testiū aspirare minimè [g] licebit, ne si producēdi

producens contra illa obiicere. Respond. non. diligenter enim debuit prouidere an instrumenta facerent pro se, vel contra, antequam produceret, quod in teste fieri non potest: quia testes frequenter dicunt se scire quod nesciunt, & nescire quod sciunt. potest tamen quis protestari dicendo quòd nō intendit vti instrumēto producto si falsitatis arguatur: vt in l.iij.C.de fide instru. & not.in dict.capit. præsentium.

a Iuramento. Iuramentum est hic legitima probatio: quia quilibet præsumitur bonus nisi probetur malus. ca.vni. de serut. in ord.fac. cap dudum.de præsump. Sic etiam cōscientia, vel fides, probatur per iuramentum. ca.si verò. ij.de senten.excommunic.fac. ca.pastoralis. de exception. fac.ca.si. quod met. causa. Sed non videtur hoc iuramentū præstādum cum semel de calumnia iuratum fuerit, quod iuramentum nō est iterandum Auth.in hoc sacramēto.C.de iuram.calumn. Sol. cōtrarium procedit in iuramento calumniæ, quod hic dicitur in iuramento malitiæ, quod declara vt per Abb.in capit. præsentium.de testib.

b Ostendere. Sed quomodo poterit id ostendi? Respon.per iuramentum, vt in casu proximo fac. ca.pastoralis.de except.& not.in cap præsentium. de testib.fac c.nulli.de electio.in vj.

c Fuerit protestatus. Sed qualis erit protestatio ista, vt admittatur quis post publicationem ad opponendum? Respon. quòd quis protestetur, quòd vult testes repellere tanquam non idoneos, & si ita concipiatur non est necessarius consensus partis vel iudicis: nam per eam tollitur suspitio malitiæ. At si quis generaliter protestetur quod liceat dicere in personas testium, prout habet communis practica, non releuat talis protestatio nisi iudicis & aduersarij accedente consensu, iusta no. in cap.cum M.de constit.& in ca.Cumana.de elect. & latè deducitur per Inno.& Abb.in cap.præsentium.de testibus.

d Non de facili, &c. Et meritò, nam per præcedentem protestationem videtur quòd noluerit adhibere fidem dictis illorum contra se, non ergo debet habere pro se.c.si Romanorum. distinct. xix.& iij.q.viij.capit.cuius in agendo. & cap.cum olim.de censib l.penul.C.de solut.l.qui falsas. C.de falsis. l. Papi. § meminisse. ff.de inoffic.testam. & est absurdum redire ad renuntiatum. l.si quis iusiurandum. C.de reb. credi. Sic contra, semel probatum reprobare non possum. viij. quæstione secunda. capit.dilectissimi. l. Pomponius.ff.de neg.gest. l.si vxor.ff.de adult. ca.quemadmodum. de iureiur. Et quod hic dicit de facili variè consueuit exponi. quidam enim dicunt de facili, id est nullo modo. Simile.ij. q.vj. cap.biduum. versic.si aduersarius. cum concor. alleg.in ca.præsentium. de test. Sed hæc expositio non videtur omnino literæ cohærere. Vnde dic quòd circa hoc plurimum: potest arbitrium iudicis: vt per Ab.in d.cap.præsentium. vnde sumitur, licet circa hoc magna sit controuersia inter Host. Ioan.And.Goffre.Inno.Abb.& alios in d.cap.præsentium. vbi videndum.

e Non solum testes. Concor.ca.licet.iij.de testi. vnde sumitur. Sed an quod hic & ibi dicitur habeat locum in reprobatione dictorum. Item in reprobatione instrumentorum? dic vt per Abb.in d. cap.licet.

f Appellationis remedium. ca.ex parte. de testi. videtur autem esse in iudicis arbitrio an primo admittat testes, an exceptionem contra eos quibusdam casibus exceptis, de quo latissimè per Docto.in d.ca.ex parte.

g Minimè licebit. Videtur quòd hæc iuris dispositio contineat absurditatem. Nam in iudiciis debet æqualitas seruari.ca.j.& ij.de mut. peti.cap. non licet.de reg.iur.in vj.l.fi.C de fruct.& lit.expens. sed secūdum id quod hic dicitur, & in c.licet.iij. de testi. actor habebit duas productiones testium,

quartos contra tertios, & sic deinceps partibus licentia tribuatur, negotium contingat in infinitum [a] protelari.

Qualiter iudex pensare debet dicta testium, & quòd potest illos repetere, & interrogare, vsque ad sententiam. h.d.

Publicatis igitur attestationibus non solum ad multitudinem [b] testium respicere iudicem oportet, sed etiam ad qualitatem illorum: item depositiones rimari, & diligenter inspicere debet, & ex his, quibus potius veritatis lucem assistere iudicabit, animi sui motū informabit [c], quòd si circa alicuius testis dictum iudicis hæsitet intellectus, eundem rursus ad examen reuocare poterit [d]. Et generaliter iudex vsq; ad prolationē sentētiæ, interrogare super facto poterit vbicunque aliquid dubitationis inciderit [e].

Testi statim seipsum corrigente, non adimitur ob id fides: & potest iudex testem repetere super omissis. h.d.

Eum quoque qui nō studiosè [f], sed linguæ

scilicet probatoriorum & reprobatoriorum, reus verò habebit solum vnam, scilicet reprobatoriorum. Respond. vt not. in dicto capitulo licet. reus sibi debet imputare qui non produxit testes in principali: quia si produxisset fuisset æqualis cum actore. Vel dic quòd semper seruatur æqualitas. Nam aut reus probat in principali, & tunc indubitanter seruatur æqualitas respectu eius, aut solus actor produxit testes in principali, & tunc etiā seruatur æqualitas respectu facultatis reprobādi: quia quælibet pars habet vnam duntaxat reprobatoriam, & in potestate rei fuit producere testes in principali, & in hoc potuit sibi præiudicare. Nam & idem videmus in reo quā do ipse solus produxit testes super exceptione sua. actor enim habebit solum vnam productionem reprobatoriorum, & reus duas productiones habebit, scilicet probatoriorum & reprobatoriorum: & sic quocunque te vertas inuenies æqualitatem.

a Infinitum. Nota infinitatem vitandam. l. inter diuinum. C. de sacrosanct. Eccles. & per Felynum, latè in capitulo licet. tertio de testibus.

b Ad multitudinem. Nota ex hac litera tria ex quibus te''es testibus præferuntur. Primo ex eorum qualitate: quia sunt honestiores, ditiores, & famæ melioris. Secundo ex depositorum qualitate: vt quia sunt iuri communi consona, vel aptiora negotio de quo agitur ca. si testes. quarta quæstione iij. c licet. eo. & per Innocen in capit. auditis. de præscrip. Tertio ex eorum multitudine, quæ licet hic in ordine literæ ponatur primo loco, si tamen loquendi modus perpendatur in ordine sensus & intellectus videtur posita tertio loco. Primo enim loco recurrendum est ad authoritatem testium. Nam vt dicebat Host. & sequitur Ab. in capitulo, in nostra. de testib. possent ex vna parte esse centū ribaldi, & viles homines, ex alia duo tantæ authoritatis & honestatis quòd eis potius staretur quā malorum multitudini, licet aliud esset dicendum si esset multitudo testium idoneorum, licet pauciores essent magis idonei, secundum Innocentium, & alios in dicto capitulo in nostra. Secundo est recurrendum ad verisimilitudinem: argu. cap. quia verisimile. de præsump. c. super hæc. de renun. ca. solicitè. de resti. spol. Tertio ad multitudinem. Addebat & Host. & quartam qualitatem, scilicet personæ producentis, ex qua dicebat posse præsumi de testium corruptela: dic tamen quòd in his re vera certa doctrina tradi non potest, sed iudex ex variis causis animi sui motum informabit: vt hic & in l. iij. ff. de testib. & in d. ca. in nostra. Et no. circa hoc ꝙ modicus excessus in probationibus actoris nō facit quo minus reus debeat absolui. Ab in ca. ex literis. eo. & idem Ab. in ca. ad nostram. in fi. versi. ex quo infero.

c Informabit. c. in nostra. & ca. præterea. de testi. c. in præsentia. de renunt. & iiij. quæst. iij. ca. si testes. & l. tertia. ff. de testibus.

d Reuocare poterit. Concor. ca. cum clamor. de testi. qui licet loquatur in causa criminali, & cum proceditur per inquisitionem: tamen cōmuniter tenetur procedere, etiam in causa ciuili. per multa quæ ibi allegantur. sed contra videtur obstare ꝙ non fit testis rursus reuocandus ad examen, quia si testis obscurè deponit, fieri debet interpretatio contra producentem, ca. in præsentia. eod. ca. contra eum. de re iud. in vi. Secundo, quia est timor subornationis, ca. fraternitatis. de testib. Sol. quod hic dicitur obtinet, quando iudex procedit & mouetur officio suo non ad instantiam partis. Nam iudex potest interrogare quandocunque sibi visum fuerit. xxx. q. v. capit. iudicantem. l. vbicunque. ff. de interro. actio. & §. fi. infra eo. nec impedit ꝙ disceptatio est inter partes, dummodo repetitio non fiat ad illarū instantiam: vt per Doct. in d. ca. cum clamor. fac. no. in d. ca. in præsentia. & in ca. per tuas. de testi. & d. c. iudicantem. & in hoc multum prodest habere iudicem fauorabilē: nam licet possit hoc facere ex suo motu proprio: tamen non tenetur hoc agere ad partis instantiam ob timorem subornationis, nisi in casibus not. per Abb. in d. ca. per tuas. & quibus casibus testes repetuntur debent denuo iurare: vt per Butr. in capitulo primo. de sacra vnctione.

e Inciderit. Concor. c. ap. cum Ioannes. de fid. instrumen. & l. vbicunque. ff. de interr. action.

f Non studiosè. Sed an docere habeat testes ꝙ non studiosè errauerit? & afferre debeat probabilem causam erroris? Respon. non: vt per Ab. in ca. præterea.

lubrico errauerit, & sese confestim [a] correxerit reprobare iudex nō debet: secus autem si correctioni suæ tempus interposuerit. Repetere autem non solum obscurè deponentem poterit, sed etiam si à principio super certis capitulis [b] eundem interrogare postulante aduersario, vel negligentia, vel caliditate [c] prætermiserit.

Probationes fiunt non solum testibus, sed & instrumentis: & instrumentorum appellatione non largè sumpta continentur solum scriptura quæ in iudicio exhibentur h.d.

At si partes [d] viuæ vocis adminiculo in probando destitutæ fuerint, ad instrumentorum productiones decurrere eas oportebit, & licet instrumentorũ adeò latè pateat appellatio, vt hoc nomine etiam testes contineantur [e], quippè & ipsi causam instruunt. Nos tamen in præsenti pro scripturis [f] in iudicio exhibendis magis vtimur, quæ quidem in litibus exercendis eandem [g] cum depositione testium vim obtinent.

Instrumenta possunt exhiberi vsque ad conclusionem in causa h.d.

Exhiberi autē in iure poterunt, instrumen-

præterea. de testibus cogend. vnde sumitur. Et idē erit in parte reuocantè incontinenti cōfessionem suam, pro quo est hæc ratio, ꝙ difficilius testis corrigit errorem suum, quàm pars confessionem suam, & hoc propter timorem subornationis: arg. d. cap. præterea, iuncto c. fi. de cōfes. Sed testis potest incontinenti etiā non docto de errore: ergo fortius pars. fac. ca. ex literis. & quod ibi notat. de diuort. & ca. dinortium. de pœni. dist. j. debet tamen iudex multum diligenter attendere modum & caussam correctionis, de quo per Innocen. & Ab. in d. ca. preterea.

a Cōfestim. Id est, in eadem instantia, secūdum quosdam. Alij quousque nullum actū est interpositum cōtrarium depositioni: argum. l. continuus. ff. de verborum obligationi. & l. quod ait. §. fi. ff. de adulr. Alij quòd vsque ad sententiam quēadmodum & principalis. Innocen. distiguebat an testis vellet corrigere dictum suum, an addere, vt habetur in capitulo præterea. de testi. cogen. Alij exponunt confestim, id est, prius quàm depositio & dictum fuerit redactū in scriptis: vt videtur not. xxxij. q. j. c. apud. Tu dic quòd hoc erit iudici arbitrarium cōsiderata qualitate personæ, & spatio interualli, colloquio partium, & reliquis circūstantiis, & hæc placet Ab. in d. c. præterea. Quid enim si causa est inter viles, & Episcopus, & alia notabilis persona producitur in testem, qui ex interuallo corrigit dictum suum: quia melius tunc recordatur, debemus ne dicere quòd præsumatur corruptus à vili & rustico? certè non arg. cap. etsi quæstiones. de simo. & fac. ad hoc quod dicit Bald. in ca. iurauit. in iij. col. eod.

b Certis capitulis. Non impertinentibus & captiosis, sed concernentibus substantialia negotij. Imo & super inclusis & connexis ipsis capitulis debet interrogare, secundum Inno. & Abb. in cap. per tuas. de test. vnde sumitur. Vnde si pars articulauit simpliciter de præscriptione, interrogabit iudex de titulo, bona fide, & temporis continuatione, ex quo hæc sunt necessaria ad præscriptionem, &; si non fecerit debent testes repeti. fac. ad hoc not. per Inno. & Abb. in c. fraternitatis. de test.

Idem erit si non exhibitis capitulis testes fuerint examinati solum super petitione, per eandem rationem de qua hic, & in d. c. per tuas. Non procedit tamen quod hic dicitur, quando iudex à principio correxit capitula, vel interrogatoria, & patefecit partibus & nemo appellauit: quia non potest peti vt testes super resecatis iterum examinentur, etiam si iniustè iudex resecauit: quia illa resecatio habet vim interlocutoriæ, vnde imputandum est parti, quæ non appellauit. Ita Abb. in d. ca. per tuas. versicul. circa tamen.

c Caliditate. Nota casum in quo malitia & negligentia æquiparantur: aliàs differunt, vbi agitur de puniendo dolosum vel negligentē. c. super literis. de rescri. & in c. ad falsariorū. de crim. falsi.

d At si partes. Dixit hucusq; de probationibus faciēdis per testes, nūc de faciendis per instrumenta de quibus vsque ad. §. quod si nec testibus. infra eod. exclusiuè.

e Contineantur. Secundum latam significationem. concor. c. peruenit j. de test. cogend. l. j. ff. de fid. instru. l. notionem §. instrumentorū. ff. de verb. sig. c. forus. eo. tit. Secus secundum strictam significationem: quia sunt diuersa. ca. cum Ioannes. de fid. instru. & c. forte. in fi. xxiiij. q. iiij. & hoc etiam apparet ex diuersitate titulorum: vt ponderat Ab. in Rub. de fid. instru. inde videmus quòd post publicationem attestationum possunt instrumenta produci, testes verò non. c. cum dilectus. de fid. instru. fac. l. testium. C. eo. tit. quod not. pro interpretatione statutorum. quandoque hoc verbum sumitur latissimè: vt in c. fraternitatis. & c. ex literis. de frig. & per Abb. in d. Rub.

f Scripturis. Etiam priuatis dummodo fidem faciant: vt per Abb. in Rub. de fid. instru. in fi.

g Eandem. c. cū Ioan. de fid. instr. l. in exercēdis. C. eo. tit. quod dic verū nisi in probatione facti antiqui & perplexi & dubij: vt per Spe. in tit. de prob. §. iij. & nisi scriptura esset de substantia actus, de quo per Bald. in l. iij. C. si mi. se maio. dix. & per Doct. in l. emptor. §. Lucius. ff. de pact. & in l. optimam. C. de contra. & com. stip. Specu. in titu. de in-

ta non solum ante attestationum publicationem, sed & postea [a] vsque ad diffinitiuæ sententiæ calculum, antea tamen quam in causa conclusum [b] fuerit. In causa autem conclusum esse tunc dicimus, cum à partibus omnibus probationibus renuntiatum [c] fuerit.

Scriptura solum publica in iudicio fidem facit, & quæ sit scriptura publica. h.d.

Non tamen omnis scriptura in iudicio producta fidem faciet, sed ita demum si per manũ publicam [d] scripta fuerit, ita vt appareat publica [e], aut authentico sigillo [f] muniatur, alioqui nullius roboris firmitatem obtinebit.

Exempla solenniter sumpta, fidem faciunt. h.d.

Idem & de exemplis [g] dicendum erit, quæ tamẽ si solenniter sumpta fuerint [h] eandem [i] cum originalibus habituta sunt authoritatem. Solenniter autẽ tunc dicentur sumpta, cum corã Ordinario [k] iudice, vel ad hoc ab ipso specialiter [l] delegato præsentata fuerint, atque is diligenter [m] inspecta, dum nulla parte

strum. edit. § testat. versi. sed si alij.

a Postea c. cum dilectus. de fid. instru. vnde sumitur. dubitatio forte fuit illa: quia forte diu tacuit cum protestari vel edere debuisset. l. j. § ?. edere. & §. edenda. ff. de eden. vel illa erat dubitatio: quia post publicationem testium nõ licet producere alios testes, vnde videbatur quod nõ liceret producere instrumenta: quia nomine instrumentorum & testes continentur. ca. peruenit. de test. cog. & supra eod §. prox. vbi not. Sed non est ita: quia in instrumentis nõ timetur subornatio sicut in testibus: quia ex multis causis & facilius deprehenditur falsitas instrumentorum. cap. inter dilectos. de fid. instr. & ca. licet. eod. & not. in d. cap. cum dilectus.

b Conclusum fuerit. Sed an testium publicatio, & conclusio in causa ita sint de substantia iudicij vt illis non præcedentibus, sententia lata non valeat? Resp. communiter tenetur non esse de substãtia, sed de iustitia: vt per Bar. in l. prolatam. C de sent. & alios quos recenset Ab. in c. cum dilectus. de fid. instr. An autem procedat quod hic dicitur etiam si certũ terminũ iudex productioni præfixerit? vide ibidem per Ab. in d. c. cum dilectus. versi. nunc quæro an liceat.

c Renuntiatum fuerit. Concor. c. cum dilectus. vbi not. de fid instru. c. auditis. & ca. pastoralis. de caus. pos. & propr. & per Spe. in tit. de renun. & cõclusione. §. j. versi. & not. & intellige quod hic dicitur. ꝙ post conclusionẽ nõ licet instrumenta producere, scilicet in causa in qua facta est conclusio: secus in causa appellationis, c. cum Ioannes de fid. instru. & not. in c. j. de excep. de ratione per Abb. in d. c. cum dilectus. post Specu.

d Manum publicam. Id est, per notarium qui est seruus publicus. l. j. ff. rem pup. sal. fo. & not. in c. ij. de fid. instr. vnde sumitur, & de requisitis pluribus ad hoc vt instrumentum & notarius faciat fidem latè habetur in ca. j & ca. cum P. tabellio. de fid. instrumento.

e Appareat publica. Idẽ si appareret authentica licet non publica, vt statim in sequenti verbo. non enim omnis scriptura authentica est publica. Authentica est quæ fidem facit, quasi ex se authoritatem habẽs, secundũ Ab. in c. j. de fid. instr. siue ex appositione sigilli authentici, siue alio modo, ita ꝙ ad sui validitatem non requirit aliud adminiculum, vt est scriptura priuata cõfessata & per testes iurata. Item in scriptura confecta ab aliquo officiali super pertinentibus ad officiũ suũ. Vel in scriptura reposita in Archiuo publico: nã his casibus cũ nõ sit scripta manu publica non dicetur scriptura publica: sed quia fidem facit bene dicetur authentica Ab. in d. ca. j. post Barto. in l. quædam. §. numulario. ff. de edend. & in Authen. etsi contractus. C de fid. instr. priuata verò scriptura dicetur quælibet quæ ex se fidem nõ facit.

f Authẽtico sigillo. Puta sigillo Episcopi. ca. post cessionem. eo & xj q. iij. c. cutæ. Item capituli. c. iij. eo. & dist. lxxiij. ca. in nomine. Itẽ & secularis principis, creditur enim ei ex consuetudine. c. cum dilectus. de fid instru. cum not. in c. j. eo. tit. & de materia sigilli diffusè in ca. ij. de fide instrumen.

g De exemplis. ca. j. de fid. instr. auth. si quis in aliquo. C. de edend.

h Sumpta fuerint. Quod tamẽ non permittitur nisi ex iusta causa, vtpura quotiescunq; verisimiliter timetur ne pereat probandi facultas propter vetustatem originalium, vt in ca. fi. de fide instru. vel ob aliam causam, vt ibi not.

i Eandem. Not. effectum exemplationis. Vnde infertur ꝙ post exemplationem solẽniter factam non est opus producere ipsa originalia, si tamẽ sit exemplatum totum instrumentum secundum Innoc. & Abb. in ca. fi. de fide instrumento.

k Ordinario. Et administrationem habente, secundum Host. Ab. in c. pe. de fid. instru in ij not. & an talis iudex esse debeat ecclesiasticus vel secularis? per Abb. in cap. fin. eod. titul.

l Specialiter. Nota verbum. Ex quo infertur ꝙ delegatus deputatus ad causam non poterit præstare authoritatem huic exemplationi, etiã si instrumentum faciat ad causam illã, vt tenent Doct. in c. fi. de fid. instr. At contra in l. ij. ff. de iur. om. iu.

m Diligẽter inspecta. Non sufficit ergo simplex authoritas iudicis, sed requiritur officiũ & opera in inspiciendo. Quod nota contra practicam Modernorum.

ſui vitiata [a] cōperit, per publicam perſonam [b] exempla ſumi præcipit.

Redacta in publicam formam poſt mortem tabellionis faciunt fidem. h. d.

Eandem etiam authoritatem, & ea obtinebunt quæ ad petitionem eorū, ad quos pertinent permiſſu iudicis ordinarij in publicam formam [c] redacta fuerint, ſi tabellio morte præuentus [d] ea nō perfecerit, ſed in notas tantum redacta moriens reliquerit.

Inſtrumentis non vitiatis, & de vitio non ſuſpectis creditur, & error vnius literæ, & raſio in loco non ſuſpecto, non vitiat inſtrumentum. h. d.

Exhibebuntur ergo inſtrumenta publica nō cancellata, neque abolita, nec vlla parte ſui vitiata, aut aliquo pacto de falſitate ſuſpecta, quanquàm ſi exceptor literā [e] imprudens omiſerit, aut documentum in loco non ſuſpecto [f] interleuerit, non propterea veri fides, & inſtrumenti authoritas vacillabit.

Ad ſupplendam probationem poteſt iuſiurandum deferri. hoc dicit.

Quod ſi nec teſtibus, nec inſtrumentis intentionē ſuam actor legitimè [g] deduxerit permittente iudice nō plenè probationes iuriſiurandi religione ſuppleri [h], & cauſa terminari poterit. Nec enim aliud eſt iuramentum, quàm veritatis confirmatio [i], cum aliquid Deo teſte aſſeritur.

Iuramentum aliud voluntarium, aliud neceſſarium: & neceſſarium niſi ex cauſa recuſari non poteſt. h. d.

Sed cū ſit iuramentū multiplex [k], duplex tantū in propoſito cōſiderari poterit: aut enim eſt neceſſariū, aut volūtariū. Neceſſariū eſt qđ ad ſupplēdas probationes [l] à iudice parti [m] defertur, quod propterea neceſſariū nuncupatur, & ꝙ à iudice illud om-

dernorum. Nam tabellio qui trāſcribit atteſtatur ꝙ ipſe diligenter inſpexit, & nullum vitiū reperit: nam hoc eſt officium iudicis non notarij, ideo deberet dicere ꝙ iudex diligenter inſpexit, & nullo vitio reperto, mādauit ſibi notario vt exemplaret, licet non ſit damnoſum, ſi etiā notarius atteſtetur de ſenſu ſuo: vt per Ab. in ca. fi. de fi. inſtr. fac. not. per Inn. & Ab. in ca. quoniam contra eo.

a Vitiata. Puta ꝙ ſit raſura in loco ſuſpecto: vt per Ab. in c. cū venerabilis. de reli. dom. in fi. vel ſimile vitium, de quo per Fely. in c. ex literis. de fide inſtru. & latiſſimè per Legiſtas in l. fi. C. de edic. di. Hadr. tollen.

b Perſonam. Et ſi publica perſona nō poſſet haberi, poterit inſtrumentū exēplari authoritate iudicis per honeſtas aliquas pſonas: ar. c. quoniā contra eo. & no. in c. fi. de fi. inſtr.

c In publicam formam. No. loquendi modū: quia nō dicit exēplata fuerint, ſed redacta in publicam formā: nam inſtrumenta aliàs publica dicūtur exēplari nō autē publicari, cum iam ſint publica, exēplū tamē etiā debet eſſe publicum aliàs nō faceret fidem vt hic, priuata verò & non authētica dicūtur publicari, vel in publicam formā redigi, vt hic & in c. cū P. tabellio. de fid. inſtr. vbi Innoc. & Abb. in j. no. Inſinuatio autem differt & ab exemplatione, & à publicatione, de qua dic vt per Bart. in l. Modeſtinus. ff. de dona.

d Præuentus. Si enim viueret non poſſet alteri committere completionem inſtrumēti, ſed ipſemet deberet complere inſtrumentum prout reperitur in protocollo nihil addendo vel diminuendo: vt in Aut. de tabel. col. v. & not. in ca. pe. de fid. inſtr. poſt mortem verò fiet vt hic dicitur & in d. ca. pe. & in l. contractus. C. de fid. inſtru.

e Literā. Exemplū in c. ex parte. de fid. inſtr. qui tex. licet loquatur ſpecialiter in literis do. Papæ: tamen multo magis obtinet in aliis ſcripturis, in quibus nō tāta adhibetur diligētia quāta in literis Papæ, in quibus nihil debet eſſe diminutum: ar. ca. cum adeò. & cap. ad audientiam. de reſcri. & c. apoſtolicæ xxxv. q. ix. & ampliatur quod hic dicitur tribus vel quatuor modis de quibus per Abb. in d. ca. ex parte.

f Nō ſuſpecto. Sed qui dicetur locus ſuſpectus? Reſpon. in nominibus iudicū, in data, in remotione appellationis, in nominibus partiū, rerū de quibus agitur, & in multis aliis, ſuper quibus diſcretus iudex arbitrabitur: vt not. in c. inter dilectos. & in ca. ex literis. de fide inſtr. & no. ꝙ magis reddit ſuſpectā ſcripturā raſura, quā cōſuptio, ſecūdū Doct. in d. c. inter dilectos. per c. fi. de fid. inſtr. & c. cū dilecta. de cōfir. vtil. vel inutil.

g Legitimè. Id eſt, plenè vt ſtatim innuitur ex ſequenti.

h Suppleri. c. ex literis. & c. fi. de iureiu. & de hoc latè per Legiſtas in l. admonendi. de iureiur. & in l in bonæfi. C. de reb. cre. & per Cano. in c. fi. de iureiu.

i Cōfirmatio. c. etſi Chriſtus. verſi. ſic. & iuramentū, & c. de iureiu. & vide quod not. xxij. q. j. in ſumma. Hoſti. in ſum. eo. tit. § j. aliter deſcribit iuramētū, aliter Cy. in Au. ſacramēta puberū. C. ſi aduer. vendi. vide per Abb. in Rubr. de iureiurand.

k Multiplex. De iſta multiplicitate vide not. in Rub. ff. de iureiu. & in c. fi. eo. tit. latiſſimè per Venat. in ſpe. aureo. in ij. par. iudicij. in ix. actu.

l Probationes. Fac. c. ex literis. cap. etſi Chriſtus. & ca. fin. de iureiur.

m Parti. Sed cui parti actori ne an reo? Reſp. circa hoc quot ſunt capita tot ſunt ſententiæ: vt per

Legistas in l.admonendi.ff.de iureiu.per Cano.in in ca.fin.de iureiur.

a Partibus. Scilicet petentibus secundum Bart. in l.admonendi.ff.de iureiu.Nec enim tenetur iudex impendere officium ad commodum partis nō petentis.l.iiij. §.hoc autem iudicium. ff. de damn.infect. Tu dic contra secundū Ab.scilicet ꝙ etiam non petente parte tenebitur iudex hoc iuramentum deferre.l.in bonæfidei. C. de reb.credi.ponderando verbum oporret.secundum vnam literam. Nec ob.ratio Bart. quia satis est partem à principio petiisse iustitiā, iudex autem debet cūcta rimari,& modis omnibus laborare pro veritate habenda.xxx. q.v.c.iudicanté. l.nullus. C. de testi.vt per Abb. in ca.fin.§.j.de iureiur.in quarto not.& in fin.

b Plenè probauerit. Sed quando dicetur actor plenè probasse? Resp. quando iudex ex his, quæ sibi ostensa sunt est adductus ad fidem & credulitatē eius quod intenditur.l.ad fidē.ff.de testib. l.quinquaginta. ff.de proba.qualiter autē ad hoc adducatur non potest dari certa doctrina, vide per Legistas in l.admonendi.ff de iureiu.& per Ab.in c.tertio loco.e.& in c.fi.§.j.de iureiu. ver.secundo quæritur. Sed an saltē iuramentū sit deferendum eo casu quo actor plenè probauit intentionem suam,& reus semiplenè defensionē? Resp. vt per Doct.in l.in bonæfidei. C.de reb.cred.& in d.l.admonendi.& per Cano.in d.§ j.præcipuè per Abb in versi.sed quia supra, & per Bart.in l.manifestæ.ff.de iureiur.

c Asserat. Not.vnum de sex requisitis ad hoc vt huiusmodi iuramentum deferri valeat, scilicet ꝙ requiritur ꝙ pars sciat verisimiliter veritatē per sensum corporeum,vt no.in l.admonēdi.ff.de iureiu.in verb.exacto.& in l.in bonæfidei. C.de reb. cre.& ideò non defertur hæredi: quia verisimiliter ignorat veritatem negotij, de aliis requisitis latissimè in locis supra alleg.

d Huiusmodi. De quibus per Legistas in l.manifestæ.ff.de iureiu.& per Canonistas in c.fi.eod.tit.

e Personarū. Quia nō cuilibet defertur hoc iuramentū,sed requiritur ꝙ is cui defertur sit persona honesta,& bonæ vitæ: quia vili & suspectæ de periurio nō defertur,vt habetur in c.fi.§ planè d. iureiu.& in l.admonēdi de iureiu.& per Bald.in l. qui accusare.C.de edend.cōcor.cū hoc d.c.fi in fi. & inde hæc litera sumitur.& ca.fi.de testi.in vj.

f Causæ. Vt,quia causa nō sit magna sed modica.Nec enim huiusmodi iuramentū defertur in causa ardua vel criminali,vt traditur in l.admonēdi.ff.de iureiur.& in l.in bonæ fidei.C. de reb. cred. dicitur autē parua vel magna causa secūdum cōditionē personarum,secundū Bar.in Aut. nisi breuiores. C.de senten.ex breui.reci.

g Parte parti. Iudice tamē approbāte, alioqui quod sic dicitur de necessitate suscipiendi iuramentū,vel referēdi, nō haberet locū secundū Host.in ca.fi. de iureiu.quē ibi sequitur Ab.& Bart.in l.manifestę.ff.eo.tit. probatur in d c.fi.& in l. generaliter. §. fin autem.C.de iureiu.Ratio,quia pars non potest necessitate partem ad iurandum, vel referendum: arg.eorum quæ not.per Abb.in ca.preut. de dolo & contuma.secus si & iudex concurrat, Abb.in d. ca.fi.versi.sed contra prædicta.

h Decisorium. Videtur hoc esse præter vel etiā contra id quod dicit Abb.in ca.fi.de iureiūr.vbi in principio summando text. videtur inferre quòd tam necessarium, quàm voluntarium appelletur decisorium.imo idem ibidem in prima col.versic. appellatur istud etiam videtur velle quòd solum necessarium dicatur decisorium: sed, quia id conferat ad litis decisionem. Sed re vera hæc appellatio potius conuenit iuramento voluntario: nam necessarium licet conferat ad litis decisionem, id tamen accidit non principaliter sed in consequentiam: quia scilicet ex probationibus lis deciditur principaliter tamen & immediatè, respicit probationes,ideò dicitur supplere probationes semiplenas, non sic voluntarium, in quo pars efficitur iudex, & propterea dicitur non minorem habere authoritatem, quàm res iudicata. l. j.& l.ij.ff de iureiutan.& l.non erit. §.dato. ff.eodem titul. Docto. in l.j. C.de reb. credi. & regulariter non admittitur probatio in contrarium, & ideò non est curandum de dictis per Abbat.

nino deferri partibus [a] oportet, & quod ritè delatum ab eisdem,nisi ex iustis causis recusari non poterit.

Quæ sint iustæ causæ recusandi iuramentum.h.d.

Sunt autem iustæ recusandi causæ, vtputa si actor plenè [b] probauerit,aut si sibi non plenè cognitam rem ipsam asserat [c], & si quæ sunt huiusmodi [d].

Si pro reo sunt præsumptiones, sibi deferendum est iuramentum,nisi aliter iudex arbitretur.h.d.

Sed etsi pro reo præsumptiones fuerint, eidem hoc sacramentum iudex deferet ad suam tuendam innocentiam, nisi inspectis personarum [e], & causa [f] qualitatibus, illud actori deferendum censeat.

Voluntarium iuramentum quod defertur à parte parti, quod deferenti potest referri, nisi simus in famosis actionibus.h.d.

Voluntariū est quod à parte [g] parti in iudicio defertur. quod quia litem terminat, decisorium [h] quoque nuncupari poterit. Et appellatur voluntarium quia pars non nisi volens

Deferet.

deferet [a], & ab eo cui defertur licitè recusari, ac referri poterit. Planè si reus famosis actionibus [b] conuentus fuerit, huiusmodi iusiurandum agenti referre minimè permittetur, cum non actor, sed ipse qui conuenitur facti proprij [c], conscius esse debeat.

Ponit exempla plura in quibus probationes respiciunt personam iudicis. h.d.

Iudicis [d] inspectione consistunt probationes, vtputa, cum pro terminādis finalibus [e] quęstionibus propriis [f] oculis loca iudex subijcit, aut ex aspectu corporis ætatem [g] colligit, aut cū ex literis ordinarij, vel Apostolicis excommunicatus, aut dignitatibus honestatus quis deprehenditur [h], vel cum ad probandum virginitatem ab honestis & prudentibus matronis, vice sua iudex inspici mulierem [i] iubet.

Notorium probatione non indiget. hoc dicit.

Sed & si quid notorium fuerit testium depositionibus, vel instrumentorum exhibitione amplius declarari [k] non debet [l], cum talia probationem, vel ordinem iudiciarium non requirant [m].

Iudex debet aduertere ne dubium recipiat pro notorio. h.d.

Sed cum multa dicantur notoria, quę nō sunt, prospicere debet iudex ne quod dubium est pro notorio recipiat [n].

a Deferet. Et sic tam respectu partis deferentis, quàm eius cui defertur, quam etiam iudicis dicitur voluntarium, fac.l.manifestæ.ff.de iureiuran.& ibi per Legistas latè.

b Actionibus. Vt in actione furti, & aliis famosis actionibus. Item actione rerum amotarum non refertur iuramentum. ff. rer. amot.l.Marcellus. §. fi. cum ll.seqq. Idem vbicūque lex defert iusiurandum. l. fi. C. de fideicom.& C. de iu. delib. l.sancimus. §.licentia. & C.de iu. dom. in pet. l.fin. & C.de his, qui ad eccl. confug. l.præsenti.§. sicubi, & C. de bon. aut. iu. possi.l.fin.§.fi. nisi eadem lege permittatur referendi potestas. Item sciendum quòd q defert iurabit quòd per calumniam nō defert, vt not. in cap. fin. de iureiur.

c Facti proprij. Nota rationem cur in actione famosa non liceat referre iuramentum, quidquid aliqui dixerint volentes alias rationes reddere, de quibus per Abba. in cap. fin. de iureiur. in princ. versicu. venio nunc. Et cum ex ratione legis etiam coniecturata restringatur & amplietur legis dispositio. l. cum pater. §. dulcissimis. ff. de leg. ij. & not. in l. non dubium. C. de ll. & per Bar. in l. item quæritur. §. qui impleto. ff. locat. infertur quòd si actio famosa est talis in qua accusator seu actor potest esse tam bene vel forte melius informatus, quàm reus potest referri. vt si accuso te quòd intuleris mihi iniuriam. Ita Bartol. in l. iusiurandum & ad pecunias. §. ait prætor. ff. de iureiur. & in l. lex Cornelia. §. hac lege. ff. de iniur. sequuntur Butri. & Abb. in cap. fin. de iureiurando.

d Iudicis. Habes hic aliquos casus in quibus fit probatio per aspectū, maximè iudicis. plures alios cumulat Mandosius in suo commento in regulas Cancellariæ in reg. De ætate pro canonicatibus, quæ est xviij. num. 4. versi. aspectu atrox iniuria.

e Finalibus. l. si irruptione. §. ad officium. ff. fi. reg. fac. l. iij. C. eod. titu. & cap. quia indicante. vbi Abb. ponit practicam, de præscript. & cap. ex literis. & ca. cum causam. de probat.

f Propriis oculis. Vel etiam si mandet peritis, vt suo nomine inspiciant, vt hic in fin. Sed an debeant iurare vt alij testes? Respondeo non iurant de veritate, sed de credulitate. Abb. in cap. fraternitas. post Bart. de frigid. & male.

g Ætatem colligit. l. minor xxv. ann. & dito preside. ff. de mino. & plenè per Bart. in l. de ætate. eod. tit. & in l. tabularum. §. si dubitetur. ff quemadmo. testa. ape.

h Deprehenditur. Clemen. j. eod. Host. in summa huius tit. §. fin. versic. decimo fit etiam.

i Mulierem. Nota casum in quo facienda est mulieris inspectio. fac. cap. causam. & ca. proposuisti. eo. Ali[*] casus est an sit idonea matrimonio. cap. fraternitatis. de frigid. & male. Item an sit prægnans. l. j. §. j. & §. de inspiciendo. ff. de vent. inspic.

k Declarari. Licet autem notorium releuet ab onere probandi, vt hic dicitur, & in cap. super eo. de testi. cogend. non tamen releuat ab onere proponendi, & allegandi: vt notat in Clemen. appellanti. de appel. in verb. iudicis. & ibi per Card. quæst. v. Idem tenet Perusi. in cap. vt debitus. eod. tit. in vj. & per Gemi. in c. j. eo. tit. in vj.

l Non debet. Nec distinguitur vtrum pars neget vel confiteatur. Vnde infertur secundum Abb. in ca. super eo. de testi. cog quòd negatio partis non inficit notorium, nec reddit rem dubiam. fac. quod not. Innocen. in cap. tua. de cohab. mul. & cler. & de materia latissimè per Doctor. præsertim per Butri. in c. vestra. de cohab. mul. & cler. & secundum Bald. in Authent. quod locum. C. de collat. decem testium depositio videtur facere notorium.

m Non requirant. Quantum ad probationem sicut nec in confitente necessariæ sunt partes iudicis. l. proinde. ff. ad leg. Aquil. sententia tamen est necessaria. l. j. ff. de confess. cap. porro. de diuort.

n Recipiat. cap. consuluit. de appel. Est autem notorium triplex facti, iuris, & præsumptionis, facti quòd ita se exhibet hominum conspectui quod nulla potest tergiuersatione celari. cap. tua. & cap. si. de cohab. mul. & cle. & in tali appellans non auditur. c.

cum Romana. in fi.& cap.peruenit. de appel. Et in tali notorio creditur simplici officiali. iiij.q.iiij.§. aliquando. Nec requiritur scientia omnium sed plurium. fac.ij.q.j.cap.scelus.& cap.manifesta. Iuris est de quo aliquis condemnatur. vel est in iure confessus, vt in c. vestra. & cap.fin. de cohab. cle.& mulie.l.fin. de sta.homi. & l.res iudicata.ff.de re iudic. & in hoc notorio quandoque requiritur probatio si negetur, cap. sicut. de re iudi. Notorium præsumptum est paternitas filiatio.ff.de in ius voc. l. quia semper.ff.de in ius voc. fac.l.Lucius. de cõd. & demon.& ca.conquerente.de fil.presbyter. & consanguinitas, cap. porrò. de diuort.

Vehemens suspicio interdum habet vim notorij. h.d.

Ad notorium propè accedit vehemens suspicio, nam si (exempli gratia) de carnali copula quæratur [a], & sint qui solum cum sola, nudum cum nuda in eodem lecto iacentem locis secretis, & ad hoc commodis, & horis electis se vidisse [b] deponant: procul dubio ex suspicionibus [c] tam vehementibus sequutam copulam pronunciari poterit [d]. Planè si de graui crimine [e] actum fuerit propter solam suspicionem quanquam vehemẽtem [f] nemo condemnabitur.

Fama præstat adminiculum cæteris probationibus Et iudex ex varijs debet animum suum instruere h.d.

Fama quoque si de aliquo facto inuulgata fuerit cæteris præsumptionibus [g] nõ leue presertim in quibusdam [h] præstabit adminiculum. Demum circunspectus iudex motum animi sui non ex vna tantum re, sed ex varijs argumentis, & testimoniis, quæ rei aptiora esse compererit, confirmabit [i]. Iudicaturum enim opor-

a Quæratur. Sumitur quod hic dicitur ex cap.literis.cum c. sequen.de præsump. & ex capit.præterea. de testibus.

b Vidisse. Et quod se inuicem cognouerint credere, vt not.in c.literis. de præsumpt.& sic nota casum in quo valet testimõnium de credulitate, quãdo scilicet est coniunctum actibus propinquis rei probandæ. fac. not. per Abb. in cap. quoties. de testi. Sufficit enim dictum testis concludere præsumptiue, quando præsumptio est violenta, & iuridica, not. per Legistas in l.j.ff si cert. pet. Sed quid si nihil deponant de visu, sed dicant quòd audiuerunt ipsos commiscentes? Respon. licet testimonium de auditu proprio sit aliàs per se sufficiens, xiiij.q.ij.ca.quanquam & not.in l.in sum. §. idem Labeo. ff. de aqua plu. arcend. hoc tamen casu non sufficeret: nam actus copulæ non percipitur sensu auditus tantum, sed requirũtur & alia adminicula, puta, fama publica, risus, iocus, missio nuntiorum, & munerum, amplexus, oscula, & similia: vt per Abb post Host.in cap.præterea. de testibus. Sed posset dici quòd possent testes deponere de talium verborum auditu per quæ probaretur copula, puta, si alter coëuntium fuisset auditus interrogans aliũ; an adhuc semen emiserit, vel quam moram interponat emissioni, instrumentum totum vuluam fuerit ingressum, & alia verba quæ inuenit effrenatus libidinis ardor.

c Suspicionibus. Nec enim aliter potest probari hoc delictum nisi per suspiciones vehementes, licet enim testes videant virum supra mulierem, non per hoc necessario infertur quòd illam cognouerit, forte enim vir erat frigidus, vel maleficiatus, non potuit tunc coire, licet aliàs esset potens: quia forte erat mulier arcta: vt per Ioan. Andr. & Abb. in cap.præterea. de testibus.

d Poterit. Imo Bart. in l.furem.ff.de furt. dicebat posse pronunciari, etiam si tantum quis fuisset repertus in domo alicuius pulchræ mulieris, licet idem aliter sentiat post glo.in l.capite quinto.ff.de adult. aliter etiam sentit Abb. in cap.tertio loco. eod. versic.sed ego addo. & in cap. tertio loco versi. sed quæro hic. de præsumpt Et amplia quod hic dicitur vt habeat locũ etiã si agatur super adulterio. & incestu criminaliter: vt per Ab. in cap.literis.de præsumptio.

e Graui crimine. Vt est crimen hæresis: vt in c. literas. de præsumpt. vnde sumitur. videtur ergo à cõtrario sensu inferri primum, quòd in crimine non graui possit ex vehementibus præsumptionibus sequi condemnatio, de quo dic vt latè per Abb.& alios in c. quanto. de præsumpt. Secundo infertur quòd adulterium non videtur esse graue crimen, quod satis videtur posse admitti, per cap.at si clerici.§.de adulteriis.de iudic. Contra tamen videtur xxxij.q.vij.cap. quod in omnibus, Solut. vt not. in d. §. de adulteriis. & in d.cap.quid in omnibus.

f Vehementem. Secus si sit violenta: quia plus est quàm vehemens, vt not.in cap.literas.de præsumpt. Sed tu dic quòd violenta & vehemens idem sunt in proposito, vt in d.cap.literas. & in cap. cum contumacia. de hæret.in vj.& deducit Abb. in ca. quanto. de præsumpt. versicu. *Ego autem.* & in versicu. sic ex his etiam cõcludo. & in hac litera diuersitatem inducit criminum grauitas, & diuersitas, non autem vehementia suspicionis, & violentia.

g Cæteris præsumptionibus. Vt puta si agatur de matrimonio, & dicerentur vir & mulier diu simul habitasse, se coniuges nominasse, annos debitiles: vt in capitulo illud. & ibi plenè not. de præsumptio.

h In quibusdam. Puta cum agitur de matrimonio carnali & spirituali: vt per Abbat. in cap. illud. versic. tertium intellectum.

i Confirmabit. capit. præterea. de testi. l. iij. ff. eodem titulo.

a Cuncta. Videtur ergo quòd à teſte poſſit inquirere an talis ſit qui teſtificari poſſit, vt ij. quæſt. vij. cap. quærendum: vt not. in cap. indicantem. xxxv. quæſt. v. vnde ſumitur.

b Plena inquiſitione. Scilicet in petitorio; ſecus in poſſeſſorio: quia ſufficit ſummatim negotium tangere. l. iij. §. ſciendum. ff. ad exhibē. l. à diuo Pio. ff. de re iudi. ca. quoniam frequenter. in fi. vt lit. non conteſt.

c Proponat. Et tam diu actio ventiletur quouſque ad rei veritatem perueniatur, vt in capit. iudicantem. xxxv. quęſt. v. In tantum quòd ſententia lata non viſis videndis non valet, licet poſteà appareat, quòd illa quæ erant videnda non faciant ad tombum: argum. eorum quæ habentur per Abba. in cap. prudentiam in fine principij ſuper gloſſ. in verbo conſtare.

...tet cuncta [a] rimari, & ordinem rerum plena inquiſitione [b] diſcutere, nec ſententiam prius ferre, quàm peractis omnibus nihil habeat in quæſtione quod proponat [c].

DE SENTENTIIS [d], & re iudicata.

Sententia quid ſit & quod duæ ſunt ſpecies ſententiarum. interlocutoria, & diffinitiua. h. d.

Videamus nunc [e] de ſententiis [f], & re iudicata [g]. Eſt autem ſententia nihil aliud quā controuerſię propoſitę à iudice ritè [h] facta diffinitio.

Sententiarum duæ ſpecies, & ſententia interlocutoria eſt quæ fertur ſuper his quæ incidūt inter principium & finem cauſæ. h. d.

Sententiarum duæ ſunt ſpecies [i], aut enim interlocutoriæ ſunt, aut diffinitiuæ. Interlocutoria [k] eſt illa, quæ inter principium, & finem cauſæ fertur ſuper his quæ incidunt, vel emergunt [l]: qualis cum iudex dandam, vel negandam dilationem [m] ad examinandos teſtes, vel exhibenda inſtrumenta interloquitur, vel ſuper aliquibus exceptionibus [n] pronunciat,

DE SENTENTIIS. & re iudicata.

d De ſententiis. &c. Quia ex probationibus deuenitur ad ſententias, & ex ſententiis ad rem iudicatam, ideò de his ſubnectit. Differt autem ſententia à re iudic. ſecundum Ioan. Andr. quia ſententia propriè & ſtrictè appellatur cum adeſt appellandi facultas, cum verò non ſubeſt remedium retractatiuum appellatur res iudicata largè, tamen videtur quòd etiam ſi ſubſit remedium appellationis poſſit appellari res iudicata. l. litigatoribus. C. de appellat. de quo tamen pro reſolutione vide per Legiſtas in l. j. ff. de re iudic. & per Abbat & aliòs. in rubr. eod.

e Videamus nunc. Quaſi dicat poſtquam vidimus de probationibus, videamus de ſententiis, quæ ſubſequuntur probationes.

f Sententiis. Tam interlocutoriis, quàm diffinitiuis, vt infra per totum.

g Re iudicata. Quæ differt à ſententia, vt ſupra eodem in rubrica.

h Rite. Sed cur non dixit rectè? Reſpon. quia hoc verbum reſpicit iuſtitiam ex cauſa, rite iuſtitiam ex ordine l. non putauit §. non quæriis. ff. de bonor. poſſeſ. contra tab. omiſſio autem iuſtitiæ ex cauſa non reddit ſententiam nullam, & non ſententiam, l. j. ff. de appel. Sed omiſſio vel defectus iuſtitiæ ordinis, ita efficit vt pronunciatum non ſit ſententia. L. iiij. §. condemnatum. ff. de re iudic. & per Bart. in l. prolata. C. de ſent. & per Abb. in cap. cum olim. verſ. Sed in contrarium. Et in tantum omiſſio ſubſtantialis proceſſus releuat, quòd quamuis iudex appellationis regulariter ſententiā ex quocunque etiam iuriſdictionis aut citationis defectu nullā reformare poſſit, ſecundum commun. opinionem. Alex. in conſi. lxvij. lib. vj. & conſ. cix. lib. v. & conſil. lxxix. lib. ij. ſententia tamen nulla ex defectu ordinis iudiciarij ſubſtantialis per dictum iudicem reformari nō poſſit, ſed duntaxat pronūciari nulla, Abb. poſt antiquos in c. cū dilecti. de emp. & vend.

i Duæ ſunt ſpecies. Imo plures. Nā præter diffinitiuam & interlocutoriam ſententiam numeratur etiam ſpecies quarundam quæ habent vim diffinitiuarum: vt per Abb. in rubri. eod. Item ſententia præcepti: vt not. ij. quæſt. j. in ſumma. Item quaſi diffinitiua: vt ſententia lata ſuper poſſeſſorio, ad not. in c. conſultationibus. de offi. deleg. & per Abb. in c. fi. de iudi. Reſpon. hic ponitur Cardinalis diſtinctio & ſectio, ad quam omnes cuiuſcunque generis ſententiæ redigi poſſunt. ſicut dicimus in actionibus, quòd aut ſunt reales, aut perſonales, & licet repetiantur etiam mixtæ, vel quæ habent alias qualitates præter realitatem vel perſonalitatem, omnes tamen rediguntur ad illā bimembrem diſtinctionem. fac. not. per Hoſt. in ſum. eo. in prin.

k Interlocutoria eſt. Hæc diffinitio ſiue deſcriptio ſumitur ex his quæ ponit Spec. in tit. de ſenten. prolatione in prin. & ex gloſ. in Clem. j. de ſeq. poſſ. & fruct. & ſequitur Ab. in rub eo. & ideo dicitur interlocutoria: quia iudex nō diffinit cauſam, ſed loquitur inter principium & finem cauſæ, vel quia iudex inter partes loquendo ſine ſolennitate ſcripturæ pronunciat: vt per Hoſtien. poſt Goff. in ſumma. eod. §. ij. in princ & per Abb. in rubri. eod. & not. per Legiſtas in rubr. ff. de re iud.

l Emergunt. Vſque adeò vt omnis vox iudicis faciens ad cauſam poſſit dici interlocutoria. Bal. in l. arbitro. ff. qui ſatiſd. cog. & per Legiſt. in rub. eod.

m Dilationem. cap. ſignificauerunt. de teſti.

n Exceptionibus. Siue dilatoriis, ſiue peremptoriis, vt not. in Clemen. fin. de appell. licet lata ſuper

peremptо

quam nec in scriptis [a] ferri oportet, & ante diffinitiuam sententiã quãdocunque iudex reuocare poterit [b].

Diffinitiua sententia est quæ condemnando vel absoluendo liti finem imponit. h.d.

Diffinitiua verò sententia est diffinitio iudicialis [c], quæ condemnando, vel absoluendo principali controuersiæ finem imponit [d]. Diffinitiua enim quæ nec cõdemnationem, nec absolutionem cõtinet pro nulla habetur [e]: hanc simul ac tulerit retractandi copia iudici denegabitur [f].

Sufficit faciendum certo modo fieri per equipollens. h.d.

Non tamen vt sententia valeat condemnandi, vel absoluendi verbum necessario continere debebit, sed satis erit quòd verbum æquiualens [g] contineat. Vnde rescriptũ est eius diffinitionem, qui ita se statuere, & præcipere pronunciasset, legitimæ sententiæ obtinere firmitatem [h].

Sententia debet ferri sedendo, & descripti recitatione, aliàs non valet. h.d.

Vocatis [i] igitur partibus, loco [k] & tempore [l] congruis iudex ipse sedens [m] sententiam de scripti [n] recitatione proferet, aliàs si non iudex, sed alius [o] legerit, vel scriptam litigatori-

peremptoria habeat vim diffinitiuæ.

a Nec in scriptis. Licet autem non sit necesse interlocutoriam ferri in scriptis, debet tamen in scriptis redigi vt appareat in actis, ca. qnoniam contra. & ibi not. in veibo interlocutiones. de probat. Spec. in titu. de sent. §. iusta. versi. quid de interlocutoria. not. in l. ij. ff. de appel. recip. per Doctor. in l. necquicquam. §. vbi decretum. ff. de offi. procur. & not. in cap. fin. eod. in vj.

b Poterit. l. quod iussit. vbi latè per Legistas. ff. de re iudic. & per Cano. in cap. cum cessante. de appella. & §. sed & si iudex. j. tit. proxi.

c Diffinitio iudicialis. Hoc verbum stat tanquam genus. Nam conuenit etiã sententiæ interlocutoriæ, nam & interlocutoria aliquid diffinit in iudicio nempe id sup quo fertur.

d Imponit. Terminat enim iurgãtium controueisias. l. j. ff. eod. capitu. iurgantium ext. eod. l. qualem. ff. de arb. xj q. iij. cap. summopere.

e Habetur. j. quæst. vj. §. diffinitiua. quandoque non valet etiam si contineat condemnationem, vt si iudex percipiat solui debitum, & quando sententia est incerta, vt C. de sent. quæ si. cer. quanti. quandoque tenet etiam si non contineat condemnationem, vel absolutionem. ij. quæst. vj. §. biduum. & no. in d. §. diffinitiua.

f Denegabitur. l. iudex postquam. cum materia. ff. eodem.

g Equiualens. Non enim tam veiba consideranda sunt, quàm volnntas, cum non intentio verbis, sed verba deseruiant intentioni cap. intelligentia. & ca præterea. de verb. signifi. & j. quæst. j. cap. marchion. quod habet locum etiam in sententiis, Abb. in cap. in his. de verbor. signific. sed an possit iudex pronnnciare per verbum videtur, vt puta, videri sibi &c. Respon. vt per Abb. in c. j. de iud. in vlti. notando post Bart. in l. quid tamẽ. §. sed arbiter. ff. de arbit.

h Firmitatem. cap. in his. de verbis signific.

i Vocatis. cap. cum olim. de testi. aliàs lata sine citatione esset ipso iure nulla. Clem. pastoralis. de re iudic. etiam si esset lata in fauorem nõ citati: not. in l. ea quæ. C. quomodo, & quando iud. & per Abb. in cap. causam quæ. de iudi. ante fi. & in c. quoniam contra. de probat.

k Loco. Est autem locus congruus iudicis is in quo prædecessores sui sunt soliti ius reddere: aliàs sententia non valeret. l. pen. ff. de iust. & iu. & ibi per Legi. & in l. cum sententiam. C. eo. quod intellige in ordinario, vel etiam in delegato ad vniuersitatem causarum: secus in delegato ad causam particularem: quia is ex quo non habet certum locum potest vbicunq; vult etiam in camera locum deligere. habetur in locis prealleg. Item locus erit congruus si sit tutus & non aliter, Bal. in l. j. C. de sent. ex breui. reci. cap. statuimus. de offic. deleg. in vj. Alios plures casus in quibus iudex dũ fert sententiam in loco ordinario vel certo residere non tenetur ponit Venus. in Spec. aureo in prin. tertiæ partis princip. iudic. sub nume. 72.

l Tempore. Vt, quia tunc ius dicatur: aliàs non valeret in l. fin. C. de feriis. & in l. ij. ff. si quis in ius voc. non ierit, & in l. j. C. quomodo, & quando iudex. Item quòd feratur sentẽtia die & hora qua facta est citatio: aliàs non valeret l. aut qui aliter. in princ. & in l. si vitem. §. fin. ff. quod vi aut clam. & l. cum non eo die. C. quando prouoc. non est necess. Item considератur tempus vt feratur sententia nõ perempta instantia, vt per Legist. in l. properandum: in princ. C. de iudi. fac. simile de arbitro. l. si cum dies. §. si intra. & l. non distinguemus. §. compromisso. & §. si. ff. de arbit. Item vt feratur de die non de nocte, habetur in l. more Romano. ff. de feiiis, & in cap. consuluit. de offic. deleg. Item qnòd non sit lata pendente dilatione. l. siue pars. C. de dilat.

m Sedens. Anima enim sedendo & quiescendo fit prudentior. Vnde Hieronymus super Daniele ca. viij. super illis verbis, *Antiquus dierum sedit*, sic dicit, Sedẽs describitur vt maturitas sentẽtiæ cõprobetur.

n De scripti. Scribenda est autem sententia non vt melius probetur. vt alia gesta: sed vt cum maiore deliberatione & maturitate feratur, Abb. in cap. sicut. eod. ante fin. versic. vel tertio.

o Alius legerit. Quid si iudex nouiter excecatus est, vel

bus tantum ediderit [a], vel stando non sedendo [b] tulerit, nullius pœnitus momenti erit, vt ab ea nec appellare sit necesse [c].

Episcopus potest sententiam per alium recitare. h.d.

Episcopo tamen, quem tantæ dignitatis apex [d] attollit, instar personarũ illustrium [e], sententiam per alium recitare permittitur.

Ex pluribus iudicibus sufficit quod vnus recitet sententiam vsus plurali numero, secus in actu electionis. h.d.

Sed & si plures iudices [f] sint, vel arbitri [g], si cæteris præsentibus, ac mandātibus [h] per vnum tantum sententia recitetur, si plurali [i] numero perlegendo vsus fuerit perinde habebitur, ac si ab omnibus recitata fuerit, licet aliud in electione [k] seruetur.

Si duo iudices ordinarij sententias diuersas ferant, tenet sententia lata pro reo, nisi actoris causa sit fauorabilis. si verò delegati sententia pendet ex voluntate delegantis. si verò arbitri neutra tenet. h.d.

Ex facto [l] dubitatum fuit duobus [m] iudicibus

...ct, vel nescit legere? cum tales iudicare possint. l. cæcus. ff. de iudi. vbi de hoc, & l. certi. C. eo. titu. Sol. deleget causæ diffinitionem alteri, vel faciat per alium legi petitionem & allegationem partium, & per se ipsum ab alio instructus proferat verba diffinitionis causæ, scilicet absoluo vel condemno, quod licet non videatur probare Host. in sum. eod. §. qualiter. approbatur tamen ab aliis cōmuniter, & à consuetudine vt not. in cap. fin. eod. in vj.

a Ediderit. Scilicet iudex, nec est aliqua vis an edita fuerit aperta vel clausa: vt not. in cap. fi. eod. in vj. Argum. contra in cap. appellatio. de appel. in vj. Solut. vt ibi per Ioan. Andr. & de hoc l. j. C. de sent. ex breui. reci.

b Non sedendo. Et hoc non solum cum iudices diffinitiuè pronunciant, sed etiam quoties res plenam cognitionem desiderat, l. ij. §. dies. ff. quis ordo in bon. pos. ser. & §. sancimus. igitur. Auth. vt ab illust. & qui super eam digni sunt §. sedebunt. Auth. de iudi. xxiij. quæst. j. cap. paratus. ibi, sedes me iudicare. Quid si iudex sedeat in alta turri, vel palatio, & partes erant inferius? Dic quòd valet sententia. potuit enim sibi prouidere de tuto loco si forte timebat, arg. cap. cum locum. de spons. cap. bonæ, primo. de elect. & l. quod meo. §. si venditorem. ff. de acquir. posses. & argu. l. iij. C. vbi sen. vel claris, ante medium, ad hoc etiam cap. statuimus. de offic. delegat. in vj. & cap. fi. de hæret. eod. lib. Idem possumus affirmare de eo qui sederet super equum: argu. l. qui sella. ff. de serui. rusti. præd. & ca. dilectus. & cap. significasti. de homicid. & not. de hoc in cap. fin. eod. in vj. & dicitur sedendo & non in sede: quia debet actu sedere, nec sufficeret si super staret vel iaceret, sed si culus iudici doleret ita quòd non posset sedere, dic vt not. in d. cap. fin. vnde hæc notula sumitur.

c Necesse. Vt ij. quæst. j. cap. in primis. in fin. & ca. fin. eod. in vj. cum ibi notat.

d Apex. Nec enim est dignitas in ecclesia Dei episcopatu maior. & fac. c. sanè. illud ij. de offi. deleg. & cap. ij. eod. titu. in vj. cum concord. allegat. in cap. fin. eod. in vj.

e Illustrium. l. ij. C. de senten. ex bre. reci. §. sancimus. in Auth. vt ab illustr. & qui super eam dignit. sunt. habes ergo casum in quo iudex non recitat per se sententiam, sunt & alij in quibus valet sententia sine his solennitatibus: vt no. in c. fi. eo. in vj.

f Iudices. Siue ordinarij siue delegati: vt not. in cap. pen. eod. in vj.

g Vel arbitri. Nota æquiparationem inter iudices & arbitros. Ad idem cap. vno delegatorum. de offic. deleg. & §. j. instit. de actio. interdum tamen magna est differentia. ca. fi. eod. in antiqui. & ca. ij. de arbit. in vj.

h Mandātibus. Ergo si alij præsentes essent sed non mandarent secus, & sufficit ita esse scriptum. ff. qui & à qui. l. prospexit. vj. quæst. iij. c. scriptum est, & sic taciturnitas hic non habetur pro mandato. & fac. cap. qui tacet. de regu. iur. in vj. & quod ibi Io. And. Nec enim in sententiis procedit ratihabitio sicut in aliis actibus, de hoc ix. q. ij. cap. i. cap. cum vos. de his quæ fi. à præl. &c. cautè ergo facit is pro quo lata est sententia ab vno solo recitata si de mandato aliorum possit fidem facere, sicut de sententia, & pro hoc fac. quod not. in cap. cum in iure. de offic. deleg. & in cap. pen. eod. in vj. vnde sumitur hæc notula.

i Plurali numero. Idem si singulari, si collegæ qui hoc possent illi vices suas commisissent non solum in recitando sed etiam in pronunciando: vt not. in c. penul. eod. in vj. in verb. oportet.

k In electione. In ea enim (vt censeatur vnica & communis) est ab vno vice omnium, siue per compromissum, siue per scrutinium procedatur, electionis pronunciatio per verba singularis numeri facienda, cap. pen. eod. in vj Sed quid dicemus in collationibus si ad plures spectet collatio, erit necesse fieri ab vno, & per verba singularis numeri? Respondeo negatiuè, nam vbi non habet locum capit. quia propter. de electio ibi non habet locum quod hic dicitur, & in cap. penul. eod. Sed in collationibus non habet locum decretalis illa, quia propter. & ita fusius not. in d. cap. pen.

l Ex facto. Vt in c. fi. eo. in antiq. vnde sumitur.

m Duobus. Idem si sint plures in numero pari, puta quattuor sunt iudices duo pronunciant pro vna parte, alij pro alia: aliàs si pronuncient in numero dispari, vel etiam pari, & sint præsentes, & appareat quæ sit maior pars, tenebit sententia maioris partis, cap. j. & cap. ij. distinct. lxv. & l. duo ex tribus. ff. de re iudic. & l. si in tres. cum l. sequen. & l. diem. §. si plures. ff. de arbit. Fall. in casu ca. pastoralis primo responso

responso de rescript. Item secundum quosdam fallit in causa criminali episcopi, quia tunc non valet sententia nisi omnes concordent, vj.quæst.iiij.ca.j. & cap.si quis episcopus criminaliter.not.in cap.fin. eod. & per Legistas latè in l. duo ex tribus, ff. de re iudicata.

diuersas proferentibus[a] sententias[b], vtra sit habenda potior, in qua specie responsum est quòd si ex iurisdictione ordinaria[c] processerunt, tenet pro reo[d], non pro actore lata sentẽtia: nisi agentis causa sit fauorabilis, vt puta[e], libertatis[f], dotis[g], matrimonij[h]. Si verò ex delegata vtraque ex delegantis pendebit arbitrio[i]. Quòd si ex compromisso[k], vtraque[l] firmitatis robore destituetur[m].

Si vnus ex pluribus iudicibus pronunciauerit, nulla est sententia. hoc dicit.

Quòd si pluribus iudicibus[n] datis vnus tantum ex eis pronunciasse proponatur, adeò nullas sententia vires obtinebit, vt nec prouocationis remedium necessarium sit futurum.

Iudicare secundum leges, & consuetudinem debet quilibet iudex, & sum. Pontifex. h.d.

Sed siue ordinarius sit, siue delegatus iudex in primis illud obserua-

a Proferentibus. Hoc intellige quando omnes sunt præsentes: aliàs vel vno absente lata sententia erit nulla, capit. causam matrimonij. de offi.deleg. & not. in cap.fi.eod.

b Sententias. Quid in aliis ordinationibus puta ecclesia posita est in limite duarum diœcesum ita quòd subiecta est duobus episcopis, quid erit agendum si non conueniant in ordinando? Respondeo superioris erit officium prouidere vt alternis annis disponant: argu. l.quoties.ff.de vsufruct.& not.in cap.licet.xvij.q.iij. & sequitur Abb. in cap. fin.eod.versicu.in aliis. Ad materiam vide not. per Bart. in l.Pomponius, aliàs in l.si vni.ff.de re iudic. & Abb. in cap.prudentiam. de offic. delegat.

c Ordinaria. Vt si sint duo comites, duo consules, & similes, in ecclesiasticis, potes ponere exemplum in duobus vicariis eiusdem episcopi qui habẽt ordinariam, not. in cap. perlectis. distinct.xxv. & in cap.licet.de offic. vicar. in vj. & per Innoc. in capit. suam. de offic. vicar. Item in duobus episcopis qui ex speciali dispositione Papæ possunt præesse vni episcopatui. not.in cap.non autem. vij.quæst.j. Item in duobus episcopis diuersarum diœcesum quibus est eadem ecclesia subiecta, quod potest esse de iure communi, vt no.in proxima superiori notula. Item in duobus eiusdem coadiutoribus: vt habetur in capitu.j.de cler.ægrot.

d Pro reo. Hoc ideò quia sumus in fine causæ: nam si essemus in principio faueremus actori, in medio vtrique: vt per Bart. in l.de die.ff.qui sat.cogan.per Abbat.& alios in cap. examinata. de iudic. fac.l.fauorabiliores.ff.de reg.iur. l. non est nouum. C.de edend.cap. ex literis.de probat. cap. cum sunt iura. de regul.iur.

e Vt puta. Nota verbum exemplificatiuum. vnde cum exempla non restringant regulam l.ita vulneratus.& l. illud ff.ad leg. Aquil. not. in capit.j.ne cler.vel monach. Idem etiam erit in aliis causis fauorabilibus, cum casus à regula excepti extendantur ad similes, ad not.in l.j.C.de cond. indebit. cap. cum dilecta. de confirma. vtili vel inutili. sequitur Abb.post Vinc.in cap.fin.eod.

f Libertatis. Quæ omnibus rebus est fauorabilior.l.libertas.ff.de reg.in.fac.cap.ex literis.de probat.l.inter pares.ff.de re iud.

g Dotis. l. j. cum materia.ff.solu. mat. quæ in tantum est fauorabilis, vt dicat ibi Paul. de Castr. quòd cum ad tollendam aliquam ambiguitatem non succurrit aliqua responsio, bona erit responsio, hoc speciale est fauore dotis.fac.cap.nuper. de dot. post diuort. restit. cap. ex literis. de pignori.

h Matrimonij. Scilicet si fertur sententia in fauorem matrimonij: nam in dubio standum est pro matrimonio, cap.licet ex quadam.in fi. de testa. Inde Host. in cap. super eo. de cogna. spi. dicit quòd si reperitur aliquorum opin. pro matrimonio, illa sequenda est, licet multi teneant contrarium.quod sequitur Abb.in cap.fi.eod. nisi esset euidenter falsa, aut possit conuinci rationibus probabilius.fac. quod ponit Io.And.in d.cap. fin. & alij in cap.pen. de despons. impub. videlicet quòd si non apparet quando furiosus habens dilucida interualla contraxerit matrimonium: præsumetur contraxisse tempore dilucidi interualli.

i Arbitrio. Ita vt possit neutram approbare, per ea quæ Abb.in cap.fin.eod.versicu. si verò, vbi & de delegato ad vniuersitatem causarum, & de ordinario procedente cum delegato Papæ.

k Compromisso. Intellige hoc de compromisso voluntario, non autem necessario, secundum Ioan. And. Vnde quod hic dicitur non habebit locum in arbitris iuris, de quo plenius per Abbat. in cap. fin. versicu.circa vltimam.eod. Sed quid in arbitratoribus? Respondeo idem quod in arbitris voluntariis, cum sit eadem ratio, secundum Abb. in d. cap. fin. versicu. & idem.

l Vtraque. Simile not.in cap.si duo.in iij.gloss.de procur. de duobus procuratoribus alicuius quorum vnus negat, alter confitetur, nam nihil putantur egisse.

m Destituetur. Sed quæritur de ratione diuersitatis? Respondeo vt not. in cap.fi.eod.in gloss. fin. & ibidem per Abbat.versic.vnde ego puto quòd ratio fundamentalis decidendi, &c.

n Iudicibus datis. ij.quæst.vj §. item si plures.vnde sumitur. & de hoc ibi plenè not.

Legibus

re debet, ne contra id iudicet quod legibus [a], aut canonibus proditum sit, alioqui ipso iure sententia [b] non subsister [c].

Nec Romanus Pontifex potest recedere à legibus nisi ex causa. h.d.

In causis quoque quę summi Pontificis [d] iudicio deciduntur, cum in similibus [e] causis cæteri teneantur iudicare similiter, iuris ordo [f], & vigor æquitatis subtiliter obseruandus erit [g], nisi cum ille aliquid causa necessitatis [h], & vtilitatis dispensatiuè duxerit statuendum.

Licet sententia lata contra ius constitutionis, sit nulla, secus tamen est in sententia lata contra ius litigatoris. h.d.

Si tamen sententia non cõtra ius constitutionis expressè [i] à iudice lata fuerit, sed contra ius litigatoris, cum iure quidem teneat, legitimis mediis retractãda [k] erit.

Sententia quando dicatur lata contra ius constitutionis vel contra ius litigatoris. h.d.

Dicitur [l] autem iudex contra ius constitutionis pronunciasse, veluti cum defunct°, & minor quatuordecim annis fuisse asseritur [m], & te-

a Legibus. Nota differentiam inter iura ciuilia & canonica. Nam legum appellatione veniunt iura ciuilia, appellatione canonum veniunt canonica, & largè sumpto vocabulo omnis constitutio ecclesiastica potest appellari canon. cap. j. vbi Abb. eo. & cap. j. de constit. & cap. Nicena. distin. xxxj. vide de hoc gl. in sum. dist. iij. Item canones possunt dici leges d. cap. Nicena. argum. contra d. ij. cap. lex est. Et mirum probatur hic & in d. cap. j. vnde sumitur quòd sententia lata contra leges ciuiles est nulla etiam in foro ecclesiastico. Quid autem si sit lata contra extrauag. contra simile legis, contra rationẽ expressam, cõtra statuta loci, diffusè in d. cap. j. & in cap. pastoralis. §. quia verò. de offic. deleg. & in cap. pastoralis. de fide instru. & fac. instit. de offic. iudic. in princ. Quid autem si sit lata contra consuetudinem? habetur in d. ca. j. & in cap. cum causa. eod. & alibi sæpe.

b Sententia. Nota quòd sententia nulla appellatur sententia, sed hoc largè & impropriè, secus strictè, l. sancimus. C. eod. fac. l. iiij §. condemnatum. ff. de re iudi. not. in Clem. j. de seq. poss. & fructu.

c Non subsistet. cap. j. eod. vbi de hoc latissimè per Abbatem.

d Summi Pontificis. Id est, Papæ Romani. Interdum enim & simplex episcopus appellatur summus sacerdos, & Pontif. Maximus, dist. xxj. c. cleros. versi. Pontifex. fac. cap. in causis. eo. vnde sumitur.

e Similibus. Sed contra l. nemo. C. eo. Solut. contrarium procedit in sententia inferioris: secus in sententia principis: vt hic. & in cap. in causis. eod. & in l. fi. C. de ll. ratio diuersitatis: quia quidquid principi placuit, &c. §. sed quod principi. instit. de iu. nat. gent. & ciuili. Et quia non præsumitur quòd processus principis habeat maculam, cap. in sede. & ca. hæc est fides. xxiiij. quæst. j. omnia enim præsumuntur per eum plenè examinata, ca. Apostolicæ. xxxv. quæst. ix. argumen. l. vni. ff. de offic. præfect. prætor. Sed inferiorum non sic præsumitur iudicium integrum, nec habent legis condendæ potestatem, vel interpretandi quo ad aliòs. fac. quod not. in capit. j. de postul. prælat. & per Innoc. in cap. cum speciali. de appella. Imo plus in re dubia iudicare debemus exemplo etiam inferiorum, cap. si quis. eod. cap. fin. vbi etiam glos. d. xx. l. si de interpretatione. ff. de ll. tenet Abb. in d. c. in causis, vbi prolixè & per distinctionem multorũ membrorũ hoc declarat, scilicet quando sententia principis faciat ius quo ad alios.

f Iuris ordo. Hoc intellige respectu præiudicij quod generaretur si princeps non seruaret leges, ęquitatem, & iuris ordinem, nõ quòd ipse sit magis astrictus quam cęteri, cũ sit supra leges. l. digna vox. C. de ll. & l. princeps. ff. de ll. cap. proposuit. de conces. præben. Imo sententia lata per principem non seruato iuris ordine valet, secundum tamen distinctionem Abb. & Docto. in d. l. princeps & l. fi. C. de ll.

g Obseruandus erit. De hoc xxxv. quæst. ix.

h Necessitatis. Vel saltem vtilitatis, nec enim Papa debet sine causa dispensare. traditur in capit. de multa. de præbend.

i Expressè. cap. cum inter. eod. videtur ergo requiri ad hoc vt sententia sit ipso iure nulla, quòd contineat iuris errorem expressum in ea. & pro hoc l. si expressim. ff. de appellat. l. ij. C. de senten. quæ si. appellat. rescind. & ij quęst. vj. cap. diffinitiua §. sententia. & ita tenetur communiter, in cap. i. eod. & in d. cap. cum inter, licet Abb. in d. cap. j. non putet materiam hanc ita strictè accipiendam.

k Retractanda. Imo videtur quòd hæc sententia sit ipso iure nulla: quia & ipsa est contra ius constitutionis, & ius commune: nam ius commune mandat istam sententiam ferri, vt j. §. proxi. & in capit. forus. de verb. signific. Sol. quòd lata sententia contra ius litigatoris licet mediatè & implicitè videatur contra ius commune, tamen non est expressè contra, quæ expressio requiritur ad inducendam hanc nullitatem, cap. cum inter. eod. ratio diuersitatis est: quia quando nil exprimit contra ius commune præsumitur sentẽtia iusta, maximè cum pars videatur aequiescere non appellando, cap. causam, cum seq. eod. sed quando exprimit causam contra ius tollitur omnis præsumptio sententiæ, meritò tanquam notoriè iniusta dicitur nulla.

l Dicitur. Concor ij. q. vj. §. item si sententia.

m Asseritur. Quo casu non sufficit ad concludendam iniustitiam sentẽtiæ ostendere ex actis probationẽ contra quam sententia est lata: quia non semper iudex in sententiando applicat mentem ad vnã

speciem

speciem probationis. Ant. de Butr. in cap. in præsentia. de renunciat.

a Is autem. Dixit supra quomodo debeat se gerere iudex vt sententia valeat, nunc dicit de pœnis quæ debent infligi male iudicanti. Et continet hic. §. quædam requisita ad hoc vt possint habere locum pœnæ de quibus hic. Primum est quòd decernat in grauamen patris. Secundum ꝙ in iudicio. Tertium quòd fecerit. idem tamen esset si omisisset, secundum Io. Andr. Anchar. & Perusin. in cap. j. eod. in vj. cum etiam omittens dicatur facere l. si mora. ff. solu. matr. Quartum quòd per gratiam vel per sordes. Quintum quòd contra iustitiã. Sextum, ꝙ contra conscientiam, & si vnum istorum deficeret non esset locus dispositioni istius. §. argum. l. si quis ita stipulatus. ff. de verb. obligat. l. si hæredi plures. ff. de cond. & demonst. Sed mihi videtur quòd vltimum requisitum destruat totam materiam, cum cuilibet sit in promptu dicere se non fecisse contra conscientiam.

stamentum iure fecisse pronunciatur. Contra ius verò litigatoris, veluti cum minor quatuordecim annis, annũ quartum decimum impleuisse, ac per hoc testamentum iure fecisse asseritur.

Qui contra leges, & conscientiam corruptus iudicat, variè punitur. hoc dicit.

Is autem [a] qui in grauamen [b] partis alterius in iudicio [c] aliquid iniustè fecerit [d] per gratiam, vel per sordes [e], siue ordinarius [f] siue delegatus [g] sit ab executione officij [h] per annum [i] suspendendus erit, & ad æstimationem litis parti quam læserit nihilominus cõdemnabitur [k], & si suspensione durante diuinis [l] sese ingesserit [m], irregularitatis [n] quoque laqueo innodabitur, à qua non nisi per summũ Pontificem [o] liberari poterit, aliis quo-

b In grauamen. Primum requisitum.

c In iudicio. Secundum requisitum. Sed quid de arbitro, nunquid hæc pœna in ipso locum habebit? Respondeo non: de ordinario enim & de delegato tantum cauetur, & hæc est pœna, ideò non amplianda cap. pœnæ. de pœnit. distin. j. cap. odia. & cap. in pœnis. de re. iu. fac. not. in cap. j. de fot. competen. in vj. & hoc communiter probatur, licet contrariũ videatur sentire glos. in cap. j. de confess. in verbo iudices. in vj. vide ibidem per Perusi. & hoc intellige in arbitrio compromissario: secus in eo qui succedit in locum iudicis ordinarij, vel delegati. ad hoc cap ab arbitris. de offic. deleg. & not. in c. j. eo. in vj.

d Fecerit. Tertium requisitum. Idem si omiserit.

e Per sordes. Id est, prece, vel pretio, vel aliter ex corruptione, & est quartum requisitum.

f Ordinarius. Fallit hoc in episcopis, qui licet cæteris de linquendo grauius peccent, ca. cum quidam. de iureiur. tamen aliqua suspicionis pœna à canone inducta non comprehenduntur, nisi de ipsis caueatur nominatim, ca. si compromissarius. §. huiusmodi. de elect. in vj. & cap. quia periculosum. de senten. excom. eod. lib. & ĵ. de suspen. §. si.

g Siue delegatus. Quid in auditore & mero executore? Respon. secundum Hostien. & alios in c. j. eod. in vj. non habet locum quod hic dicitur, cum hi non sint iudices, cap. super qq. §. j. & §. verum. de offic. delegat. secus si esset executor mixtus, iuxta not. in Clemen. j. de offic. delegat. in gloss. magna. & per Perusin. in d. cap. j.

h Officij. Quid de beneficio? Respondeo secundum Host. hoc non extenditur ad beneficia: quia si Papa voluisset vtique expressisset, cap. ad audientiam. de decim. & de hoc per gloss. in cap. cupientes. de pœnit. in ver. suspensi. & per Butri. in cap. inter sollicitudines. de purg. cano. in princip.

i Per annum. Ex tunc inchoandũ ca. cupientes. §. cæterũ. de electio. in vj. & de hoc not. in cap. ij. distinct. lv. & in capit. quæsiuit. de verbor. signific.

k Cõdemnabitur. Fac. l. fin. C. de pœna iudi. qui malè iudic. & infamis est d. l. fin. & l. si filius fam. ff. de iudic. & iure Authenticorum condemnatur in triplum si ciuilis sit causa, si criminalis in confiscationem bonorum, cap. in exilium agitur, Authen. Vt litig. in exord. li. iurent. §. si quis autem. Authen. sed nouo iure. C. de pœna iud. qui malè iud. Si autem per imprudẽtiam iudex malè iudicauerit, tenetur ex quasi maleficio in quantum visum fuerit iudici. l. fin. ff. de var. & extraord. cogn. & instit. de oblig. quę ex quasi delict. in princip.

l Diuinis. Scilicet officiis non beneficiis, secundum Hostien & hoc intellige non solum de officio missæ, sed etiam de aliis, puta de vesperis, & matutino, & similibus, secundum Ioan. Andr. & Perusin. in capit. j. eod. in vj.

m Ingesserit. Videlicet officiando, secus si priuatim, & solus dicat illa officia: quia non solum non incurrit pœnas hic positas, & irregularitatem, verum etiam tenetur dicere licet suspensus, vt not. in cap. presbyterorum. distin. xxviij. & sequitur Archi. & Perusi. in cap. j. eod. in vj. Sed an incurrat irregularitatem, non dicendo officia diuina? Respondeo non, secundum gloss. in Clemen. ij. de priuil. in verbo celebrari debet.

n Irregularitatis. An, & quando suspensus incurrat irregularitatem ingerẽs se diuinis, vide per Perusi. post alios in cap. j. eod. in vj.

o Summum Pontificem. Nota casũm Romano Pontif. reseruatum, de aliis pluribus habetur in cap. j. eod. in vj. & ibi Ioan. And. & Domi. & Perusi. ponunt vnum quod est valde not. scilicet quòd si ista absolutio non esset reseruata summo Pontifici, nihilominus episcopus talem ad tempus suspensum non posset absoluere, & valet hoc ad limitationem

cap. nuper.

que legum animaduerſionibus coërcebitur, cum dignum ſit, vt qui in multis [a] audet offendere, pœnæ etiam multiplici [b] ſubdatur.

Sententia lata poſtquam per decem dies non fuit appellatum, regulariter retractari non poteſt. hoc dicit.

Lata tamen ſententia, niſi per appellationem intra terminũ lege conſtitutũ ſuſpenſa fuerit, amplius reuocari non poterit [c]. Cũ enim poſt decem dierum ſpatium [d] ſententia in authoritatem rei iudicatæ [e] trãſeat, qui ad prouocationis ſubſidiũ intra id temporis ſpatiũ non recurrit, ideò appellandi ſibi aditũ præcludit, quia per hoc videtur interpretatione iuris velle latæ ſententiæ obtemperare [f].

Interdum nec poſt decem dies ſententia tranſit in iudicatum. hoc dicit.

Excipiuntur tamen multi caſus in quibus ſententiæ etiã poſt decem dies rei iudicatæ firmitatem ſibi vendicare non valent, veluti cum de matrimonio [g] eſt quæſtio, aut ſeruata ſententia ſalus animæ in diſcrimen [h] adducitur, & alij plures [i].

Res inter alios acta aliis præiudiciũ regulariter non adfert. hoc dicit.

De eo quoq; admo-

ca.nuper de ſent.excom.& fac.not.in ca.j.eod.tit.

a In multis. Quæ ſunt Deus, Iuſtitia, debitum, officium, humana natura.fac.cap.j.de crim.falſi.& cap.cordi.in fi.de appel.in vj.& not.per Ioan.And. in cap.ad Apoſtolicæ.eod.in vj.

b Multiplici. Si ergo lex noua inducat nouam pœnam, nõ cẽſetur abrogare veterẽ: ſed potius accumulare: de quo per Bart. in l.prima.ff.vi bon.rapt.& per Bald.in l.in eum.C.de furtis.

c Nõ poterit. Via, ſcilicet ordinaria, & iure ordinario: ſed per ſupplicationẽ, in integrum reſtitutionem, bene quandoque poteſt, vt infra de reſtitut.in integr.§.fin.& per tot. vbi de hoc.

d Spatium. Quod currit à die latæ ſententiæ, & ſic non excluditur à numero dies illa in quo fuit ſententia lata: ſed tẽpus currit de momento ad momentum à principio, tamen hoc tempus eſt vtile: ſed in progreſſu eſt continuum. l.j.§.dies.ff.quando appel.ſit vbi not.& ij.q.vj §.biduum.vbi Gloſ.in verb.dies. ſi enim iudex à quo, & ad quem ſui copiam non facit, tempus non currit.conſuluit tamen Bart.quòd pars proteſtetur, & appellet coram publicis perſonis.ſequitur Abb.in ca.quo ad conſultationẽ.eo.pro quo videtur text. in ca.paſtoralis.§.præterea.de offic.ordin.& in ca. fi.de appel.& ibi latè habetur.dic vt ibi.

e Iudicatæ. Ante ſententiam: ergo non eſt reperire rem iudicatam, ſi ergo ante mandatur executioni, reuocabitur executio.ca.non ſolum.vbi no. de appel.in vj. quod habebit locum etiam in cauſa criminali, tenet Abb.in ca.quo ad conſultationem.eo.fac.not.per Bart in l.qui vltimo ſupplicio. ff.de pœnis.& not.per Abb.in capit.conſanguinei. verſic.vltimo.quæro.eod.

f Obtemperare. Sententia enim tunc demum poſt decem dies tranſit in rem iudicatam, quando vitium fortè in ea contentũ eſt per partes remiſſibile, & non aliàs. Ab.in ca.iurauit.de proba.concord.l.fi. C.de ſent.quæ ſine cer.quanti.& l.ab eo. C.quomodo, & quando iud.Et inducitur hoc ad q. an ex ſententia condemnatoria iniuſta oriatur naturalis obligatio? videtur enim quòd oriatur: quia ex conſenſu oritur naturalis obligatio.l.j.ff. de dact.dic vt per Bart.in d.l.ab eo.& per Abb.in c. quo ad conſultationem.eo. Nota tamen ꝙ omiſſio appellationis præſertim ex cauſa, non purgat vitiũ ſententiæ quo minus pars poſſit habere regreſſũ cõtra iudicẽ: quia iſte cõſenſus nõ eſt verus, ſed interpretatiuus: vt per Abb.in ca paſtoralis. §.quia verò.de offic.deleg. Idẽ ſi pars fecit quãtum potuit, puta: quia bis appellauit.

g De matrimonio. c.lator. vbi de hoc latè habetur. eo.cauſa tamen matrimonialis tranſit in rem indicatã quo ad inſtantiam: quia non poteſt amplius ſuper dicta cauſa procedi ex primis actis. Abb.in ca.ex literis. de reſtit.in integrũ.

h Diſcrimen.c.inter monaſteriũ. vbi in fi.not.eo. Ab.in c. nouit.de iud.Ratio: quia hoc non eſt per partes remiſſibile. Abb.in c.iurauit. de proba.& not.ſupra in verb.obtemperare.

i Plures. Puta ſi ſimus in cauſa beneficiali reſpectu ſuperioris. Ab.in ca.cũ Bertholdus.eo.& in cap.niſi.de præbend.& in c.j.de conceſſ.præb.& in ca.cum olim.de dolo & contum.& in ca.cum contingit.eo.tit.& in ca.cum dilecti.de elect. Idem in ſententia cenſuræ eccleſiaſticæ.Ab.in ca.ad reprimendam. de offic.ordin. & in aliis pluribus, de quibus per Iaſ.in l.admonendi.ff.de iureiur.& viginti quatuor ſimiles caſus enumerant Venuſini in ſuo ſpeculo aureo in princ.tertiæ partis principalis iudicij. Nota tamen quòd in omnibus caſibus in quibus ſententia non tranſit in rem iudicatam, debet nihilominus appellari infra decẽ dies ſicut ab aliis: aliàs lapſo dicto termino appellari non poterit: ſed ſolum per viam querelæ poterunt tales ſententiæ reuocari, nec poteſt adiri iudex appelationis: quia per lapſum dicti termini tollitur remedium deuolutiuum.not.in d.c.ad reprimendam.& per Ab.in ca.conſanguinei. & in c. ex parte. de reſti.ſpolia.verſi.concludo breuiter. Fely.in d.c.lator. Peruſi.in c.directè. de appel.vnde non videntur dictæ cauſæ ab aliis differre.

nendi sumus [a] quòd & si sententia [b] transierit in rem iudicatam. præter eos inter quos dicta fuerit regulariter [c] neminem lædet [d], si quis tamen cum sibi primū de ea re actio, vel defensio cōpeteret, sustinuit sequentem agere, aut passus est cū à quo causam habuit experiri, ipse quoque sentiet ex re iudicata præiudicium.

DE EXECVTIONE rei iudicatæ.

Sentētia lata in reali actione mādatur executioni statim, in personali verò post quatuor menses. h.d.

SI igitur senténtiæ latæ legitima appellatio nō occurrerit, intra statuta tēpora executioni mādanda [e] erit. Sed multum intererit vtrum super reali, an verò super personali actione sententia lata fuerit. Primo enim casu statim [f]: secundò, non nisi post emensa quatuor mensium [g] spatia executioni mandabitur.

Quadrimestre tempus potest prorogari & breuiari. h.d.

Licet autem quadrimestre tempus in personali actione sit regulariter statutum, ex causa [h] tamē nonnunquā [i] & arctari, & prorogari [k] potest. Sed qui ab initio terminum reci-

a Sumus. Hic. §. & ca. quamuis. eo. vnde sumitur, materiam continent subtilem, & prolixam, & copiosiorē, quàm vt per notulas tradi possit, ideóque pro eius clariore & pleniore elucidatione, recurrendum est ad not. per Doct. in d. cap. quamuis.

b Sententia Quid dicemus de aliis actis causæ, vtputa de attestationibus, & similibus? dic quòd regulantur à sententia Vnde quibus nocet vel prodest sententia, nocent vel prosunt acta, cap. inter dilectos. versic. nec attestationes de fide instru. Innoc. & Abb. in cap. causam quæ. de testibus, per Legistas. in l. sæpe. ff. de re iudi. Idē de confessione: vt per Doct. in cap. quāuis. eo. quæ ratione publicæ vtilitatis facit fidem etiam in alio iudicio. Abb. in d. ca. causam quæ.

c Regulariter. Bene regulariter: quia hoc habet satis multas exceptiones, de quibus per Gloss. in ca. quamuis. eodem. in verbo, res inter alios. & prolixius, & exactius ibidem per Abbat.

d Lædet. Respectu pleni præiudicij: sed quo ad præsumptionem inducendam bene præiudicat: quia acta inter alios transferunt onus probandi in eum contra quem faciunt Ab. in ca. cum inter canonicos, de electio. & not. in c. dilectus, ij. de simo. & in ca. interrogatum. ij. q. v. & per Legistas in l. si duo. ff. de iureiu. Imo Bart. in l. admonēdi. ff. de iureiur. tenet quòd illa sententia faciet semiplenam probationem. Abb. in capit. quamuis. eo. dicit hoc relinquendum iudicis arbitrio. Sed an saltem prosit? Respon. non. l. res inter alios. C. quibus res iudi. non no. & fac. illa regula, contrariorum est eadem disciplina.

DE EXECVTIONE rei iudicatæ.

e MAndanda erit. Quia parū est iura esse in ciuitate, nisi sint, & per quos iura mandentur executioni. l. secunda. §. post originem. ff. de orig. iur. & de materia vide per Host. in summa eod. §. quando & à quibus. & per Spec. in §. videndum. & in ca. quoad consultationem. eod. vnde sumitur. & alibi sæpe.

f Statim. Vt not. in cap. quærenti. de offic. deleg. Et idem in causa criminali, vt ibidem habetur, & xj. q. iij. in ca. cum apud. Et habetur hæc materia claré per hos versus.

In personali post menses quatuor in re
Protinus est omnis sententia perficienda,
Sic in criminibus, sed casus excipe quinque.
Confessus, prægnās, natus & insula, seruus.

Quorum versuum daclarationem habes in d. ca. cū apud.

g Quatuor mensium. Sed an hoc tēpus dandū sit & his, qui, à principio cōfitentur debitum, cū hic non feratur sentētia: sed solum fiat præceptum de soluendo, iuxta not. in ca. dudū. ij. de elect. eo. & ij. q. j. ca. nos in quenquam. & in l. j. C. de confes. Quidā quòd non: vt not. in l. si debitori. ff. de iudi. & in §. omnes. insti. de verb. obl. Sed in contrarium videtur tex. in l. certum. §. si. ff. de confess. dic quòd primam opin. approbat consuetudo, quæ dat confesso solum decem dies. Secunda est de iure verior: vt per Bart. in dicta l. si debitori. si ergo cesset consuetudo seruabitur d. l. certum. §. si. is autem cui hæc tempora indulgentur. vt euitet omnes molestias, debet satisdare de soluendo. d. l. si debitori. vbi Bart. & per Abb. in d. cap. quoad consultationem. eo. versic. sed quæro iuxta prædicta. quod putat verum Abb. quando talis debitor esset de fuga suspectus, vel non esset soluendo.

h Ex causa. Quis autem probare debeat in causa appellationis, an appellans quòd sine iusta causa iudex terminos iuris breuiauerit, an appellatus quòd ex causa fecerit, vide per Abb. in cap. quoad consultationem. eo. versi. qui autem probare.

i Nonnunquam. Non ergo semper & indistinctè, sed cum causæ cognitione: iuxta not. in l. à procedenre. C. de dilat. & per Abb. in c. quoad consultationem, eo. versi. sed ego & versi. & fac. hæc litera. & in c. cum sit. de appella. Bart. in l. ij. ff. de re iudi. & in ca. quærenti. de offic. delegat.

k Prorogari. Poterit autem prorogatio fieri etiam sine causa, cum sit fauorabilior coarctatione. Ita not. in l. iiij. §. si quis. ff. de re ind. quod intelligit Abb. quantum ad hoc quòd factū iudicis valeat

valeat nisi appelletur. poterit tamen secundum eum appellari: quia non debet aliam partem sine causa grauare, de quo latè per Legistas in d. §. si quis. & per Naitam in Cle. sæpe. de verb. significa.

a Sponte. Secus si contradixit & inuitus recipit, secundum Host. sed secundum Innoc. in dubio præsumitur quis sponte recepisse, de quo dic latius per Ab. in ca. quo ad cōsultationem. eod.

b Imputare. Sed contra: quia imo videtur quòd lex suppleat factum hominis. l. iiij. §. si quis condemnatus. ff. de re iudi. Sol. secundū Glo. in capit. quo ad consultationem. eo. quòd id quod hic dicitur procedit quādo iudex arctat cū causa: vt not. hic in verbo *Nonnunquam*. contrarium quando sine causa. sed hæc non placet Abb. quia si ponderentur verba versiculi, & qui ab initio. clarè ibi innuitur quòd etiam si sine causa iudex decurtauit spatium, impugnandū est sponte recipienti: aliàs versi. ille superflueret. quia vbi iusta causa subest, non requiritur quòd iudicium exerceatur in inuitum. secundum Hosti. quem sequitur Ant. vis ergo tota videtur in hoc, scilicet an pars sponte receperit terminum breuiorem, an non sponte: vt per Abb. ibi versi. & tam circa primam. fac. l. ad solutionem. ff. de re iudic.

c Excedatur. Sic ij. q. vj. § sunt quorum & §. ab executore, & cap. nouit. de appellat. & capit. super qq. §. nos autem. de offic. deleg. & l. ab executione. C. quorum appell. non recip. Sed videtur quòd nunquam sit necessaria appellatio: quia aut executor facit quod mandatur, & tunc non excedit, aut facit aliud, & tunc nulla est sententia sua, vnde non est necesse appellare. cap. j. de sentent. & re iudi. quia non fuit seruata forma mandati, vt cap. cum dilecta. de rescript. capit. examinata. de confirm. vtil. vel inutil. Respond. iudex potest excedere mandatum faciendo quod mandatur plus aggrauando illum contra quem fit executio: nam tunc tenet sententia & necessaria est appellatio. Item si obiiciatur excommunicatio. xj. q. iij. cum excommunicatio. & capit. cum inter. de except & cap. pia eod. tit. in vj. Item si innouatio facta esset post rem iudicatam, nam tunc mutatur ordo executionis. l. iiij. §. si ex conuentione. ff. de re iudi. Item si præuenire velit tempus quadrimestre. d. l. iiij. §. si quis condemnatus Item si malè interpretaretur sententiam. l. ab executore. ff. de appella. Item si obiiciatur quæstio falsi. cap. de cætero. extra de sentent. & re iudic. & l. iudicati. C. si ex fals. instrumen. & capit. super eod. de falsariis. Item si fiat exceptio per quam retro nullum fiat iudicium: vt cap. in nostra. de procura. & hæc not. in capit. quo ad consultationem. de sentent. & re iudi.

pit sponte [a] breuiorem, sibi id imputare [b] debebit, cum ex voluntate propria iuris beneficiū contempsisse videatur. Vnde postea non auditur appellans, nisi fortè aduersus eum modus executionis canonicus excedatur [c], siue ab ordinario [d], siue à iudice delegato, siue etiam ab arbitro res iudicata fuerit.

Delegatus à Principe potest proprium sententiam intra annum exequi. h. d.

Sed si ordinarius [e] ad mandatum [f] iudicis à Principe [g] delegati nolit, aut quibusdam obsistentibus sententiā ab eo latam suo effectui mācipare nequeat, datus ipse iudex illam executioni mandare poterit [h], & resistentes Ecclesiastica [i] sententia coërcere [k], & non solum vsque

super verbo, excedatur. Sed adhuc contra de l. diligenter. ff. mand. vbi dicitur quòd qui excessit mandatum aliud quidem facere videtur. Solue: vt per Abbatem, in dicto capitulo. quo ad consultationem, versic. sed contra præcedens dictum.

d Siue ab ordinario. Vt per Hostiensem in summa. eod. §. quando, & à quibus, versic. & à quibus. & per Speculat. eo. §. nunc dicendū.

e Ordinarius. Ad quem regulariter pertinet executio sentētiarum. vt infra eo. §. cum igitur.

f Ad mandatum. Nota quòd delegatus Papæ potest mandare ordinario loci quòd sententiam suam exequatur, nec mirum, quia quo ad causam sibi commissam maior est omnibus post Papam, capit. studuisti de offic. delegat. & repræsentat personam Papæ, vnde honorati debet: vt Papa, cap. sanè. de offic. delegat. capit. fin. distinct. xciij.

g A Principe. Secus in delegato ab inferiore, de quo per Abb. in capitul. si quis contra clericum, de foro competen. & aliquid per eundem in ca. significasti de offic. deleg. vnde hic sumitur. & per Legistas in l. à diuo Pio. ff. de re iudic.

h Poterit. Sed an possit delegatus à principe non requisito, vel non detrectante, vel impedito ordinario, per se principaliter propriam sententiam executioni mandare? & non videtur, cum hæc litera, & capitulum significasti. de offic. delegat. videantur dare hanc potestatem in defectum ordinarij contrarium verius: vt per Abb. in dicto capit. significasti. versicul. sed quarto nunquid.

i Ecclesiastica sententia. capit quæsitum. & capitul. significasti. de offic. delegat. Sed an possit talis delegatus principis inuocare brachium seculare? Respond. sunt opin. communiter tenetur quòd sic: vt per Abb. in dicto cap. significasti. versi. extra Glos. quarto. non tamen potest habere officiales armatos.

k Coërcere. Cuiuscunque dignitatis sint resistentes, ratio: quia repræsentat personam Papæ cui totus orbis subest. ix. quæstio. iij. capit. cuncta per

ad quadrimestre tempus quod ad soluendum debitum à lege reo cóceditur, sed vsque ad annum [a] integrum ad exequendam sentẽtiam iurisdictionem [b], exercere poterit.

Iudex deputatus super executione sententia admittit exceptionem fraudis, seu nullitatis, non vt super ea pronuntiet, sed vt negotium ad superiorem, qui iudicauit transmittat. h.d.

Quòd si Princeps propriam sententiá per aliquẽ executioni mandari iubeat [c], & circa negotium fraus interuenisse dicatur [d], executori de toto negotio cognoscendi feculttas nó [e] erit, sed ad superiorem quęstiones si quę inciderint deferri oportebit.

Iudex ordinarius tenetur exequi sententiam delegati à Principe etiam iniustam. h.d.

Cum igitur [f] regulariter contingat quòd executio sententiæ Ordinario demandetur, quæri poterit, an si ipsam iniustam esse cognouerit, executioni eam mãdare debeat, an sitei subsistendum potius, in qua specie responsum est quòd cum Ordinarius Delegato teneatur obsequi, licet sententiam nó esse [g] iustá nouerit, exequi nihilominus tenebitur [h], cú sibi nó cognitio, sed

mundum. vnde secus in delegato alterius.

a Ad annum. Post annum verò expirat iurisdictio talis delegati, licet sententia non fuerit executioni mandata quãquam aliud sit in ordinario. lege prima. ff. ne ius fiat ej. & not. in cap. quærenti. de offic. deleg. vnde sumitur. & ibi latè per Glossatores, & Doctores. erit autẽ hic annus cõtinuus vnde curret omni tempore. Regulariter enim omne tempus intelligitur cõtinuum, nisi reperiatur contrarium: not. in Rubr. ff. de diuer. & temp. præscr. & in Clementi. vni. de restit. in integr. & sic curret etiam diebus feriatis, & dato impedimento, & habebit iste annus dies ccclxv. sicut annus quilibet, nec est curandum quòd incidat annus bissestilis: nam secundum Abb. in d. ca. quærenti. pro regula cspiendum est, quòd vbi à iure datur annus intelligitur de ccclxv. diebus continuis. l. iiij. §. Stichus. ff. de statuliber.

b Iurisdictionem. Nisi fuisset dies præfixus iurisdictioni: quia tunc post terminum non posset delegatus se impedire, secundum Io Andr. in cap. de causis de offic. deleg. sequitur Abb. in ca. significasti. eod. tit. in ij. not.

c Iubeat. Et sic nota quòd executio sentẽtiæ est delegabilis, quod in delegatione principis non habet dubium, vt hic, & c. de cætero. eod. vnde sumitur. Sed dubium potest esse de inferioribus, & cõmuniter tenetur idem esse saltem de iure canonico, quo iure omnia sunt delegabilia. habetur in ca. quod sedes. de offi. ordi. ex quo infertur secũdum Abb in d. c. de cætero. quòd ordinarius, vel delegatus à principe possunt delegare executionem sententiæ: licet executio requirat maiorem iurisdictionem. quàm requirat decisio causæ.

d Dicatur. Scilicet circa negotiũ principale: vt, quia fuerit obtenta sententia per fraudem, puta, per falsos testes, vel per falsa instrumenta: nam si hæc obiiciantur coram executore vt executio differatur, nó est executori facultas hoc cognoscẽdi: quia sic assumeret partes iudicis, quod esse nó debet l. si vt ꝑponis. C. de exe. rei. iud. sed debet referre superiori. c. de cętero. eo. fac. c. super eo. de falsis.

e Non erit. Imo contra. xxv. q, ij. ca. etsi non cognitio. C. si contra ius vel vtil. publ. Sol. secundum Glos. in c. de cætero. eo. quod hic sumus in mero executore qui nullam habet iurisdictionẽ annexam: sed nudum tantum ministerium. Contraria vindicat sibi locum in executore mixto, qui scilicet habet iurisdictionẽ & cognitionem annexá. Hæc solutio nó placet Abb. quia merus executor nullá admittit exceptionẽ. l. si vt proponis. C. excep. rei iudic. sed hic admittitur exceptio, & executor cognoscit non vt pronuntiet super principali, sed vt remittat negotium infectum ad superiorẽ: sed non cognoscit de toto negotio, vt hic, & in d. c. de cætero. superior ergo plenè cognoscet, & pronunciabit. Nec huic expositioni obstant contraria, ibi enim dicitur quòd executor potest cognoscere de fraude allegata, vt si fraus interuenerit de toto negotio cognoscatur, nó dicit per executorem: quia intelligit per iudicem. Ita not. in d. c. etsi non cognitio. & per Inn. & Abb. in d. cap. de cætero.

f Cum igitur. Pro intelligentia tam huius §. quá vniuersæ materiæ pręmitte, quòd plures sunt species executorũ, de quibus per Glo. & Doct. in c. pastoralis. §. quia verò. de offi. dele. vnde hic sumitur.

g Non esse iustã. Secus si executor nouerit sententiam esse nullam, vel præceptum nullũ ipso iure, tunc enim nõ tenetur quis tali mãdato parere, nec enim potest in tali actu dici iudex: arg. ca. forus. de verb. signi. Imo tali iudici exequi volẽti resisti potest propria authoritate: vt per Ab. in c. pastoralis. §. quia verò. & in c. si quando. de offic. deleg. & not. per Abb. in c. super eo. de crimi. falsi. Est tamen differentia an sit lata per falsas literas delegatorias, vel contra falsum procuratorem, an per falsas probationes. Primo enim casu sine vlla tẽporis præfinitione, non mãdatur executioni. Secundo verò tempora ad agendum de falsitate sunt limitata: vt per Io. And. in ca. cum venerabilis. de exceptio. & per Abb. in d. cap. super eo.

h Tenebitur. Sed an hoc procedat etiá in causa criminali vbi sentẽtia est corporis afflictiua? Inno. non putat

executio tantum fuerir demandata nisi à dato iudice impetrare valeat, vt ab hoc onere ipsum liberet [a], nec enim debet iudicis delegati mandato violenter resistere, sed & apud eundem instare [b] poterir, vt executionem tam diu differri patiatur, donec Principi rei veritas innotescat.

Si Papa scienter commisit appellationem interpositam à suo delegato dato cum clausula, appellatione remota, iuresdictio primi delegati est suspensa quo ad executionem. h.d.

Sed quid cum à sententia lara authoritate literarum Apostolicarum, in quibus inhibita [c] fuerat appellatio, prouocatum fuerit, & literæ post appellationē ad alios iudices emanauerint, an ad mandatum posteriorum iudicum executio sentētiæ à prioribus delegata retardari [d] debeat? & quidem cùm Apostolicus aliis iudicibus appellationis causam ex certa scientia [e] cōmittit, & appellationem videtur recipere, & simul priorum iudicum reuocare iurisdictionē. Vsque eo igitur sentētiæ suspēdetur executio, donec appellationis merita plenius discussa [f] fuerint.

Postulatio restitutionis in integrum differt executionem. hoc dicit.

Dantur & casus alij in quibus licet sententia in rem transierit iudicatam, differenda nihilominus erir executio, vtputa, si non protelandi causa in integrum [g] restitutio petita fuerir, & alij plures [h].

non putat hoc casu sentētiam iniustam exequendam. & approbat Ab. in ca. pastoralis. §. quia verò. de offi. deleg. pro quo facit quòd etiam taciturnitas partis non purgat sententiam: quia nemo est dominus membrorum suorum. l. liber homo. ff. ad leg. Aquil. & c. contingit. ij. de senr. excom. hinc est quòd cōdemnato ipso inuito potest tertius appellare. l. nō tantum. ff. de appell. & ij. q. vj. in summa. Item non procedit quod hic dicitur in executore extra iudiciali: quia tūc executor non tenetur exequi mandatū superioris iniustū. De ratione diuersitatis inter executorē iudiciarium & extra iudicialem, per Ab. in c. vniuersitatis. de sentent. excom.

a Liberet. cap. pastoralis. §. quia verò. de offic. delega.

b Instare. Quid si instirit non tamen impetrauit? Respon. appellet, & renebit appellatio. ca. super eo. de offic. deleg. ca. cum super controuersic. eo. no. in cap. pastoralis. §. quia verò. de offic. delega.

c Inhibita. Est autem huius inhibitionis vis in eo quòd tollit appellationis effectum, vt non habeat impedire executionem sententiæ, nec deuoluere causam ad superiorem, nisi à tempore quo superior ex certa scientia admisit appellationem, vt hic, & in cap. pastoralis. §. prætereà. de offic. deleg. vnde sumitur.

d Retardari. Vt priores iudices sententiam neque per se, neque per alios exequantur: vt in c. pastoralis. §. prætereà. de offi. deleg. vnde sumitur.

e Scientia. Non intelligas quod sit necesse hæc verba ex certa scientia poni in commissione causæ appellationis. Sed quòd in literis commissionis fiat mentio de processu causæ, de appellatione interposita, & de exceptione opposita, scilicet quòd prius fuerat causa commissa appellatione remota: aliàs commissio causæ appellationis non valeret nisi fieret mentio de illa clausula: quia si Papa sciuisset, non sic de facilè admisisset appellationem. Vnde Papa dicitur committere ex certa scientia, quando fuit certificatus de omnibus quæ potuissent eum mouere ad commissionem denegādam. Vnde de qualibet clausula apposita in primis literis quæ potest esse impedimentum secundarum debet fieri mentio in secundis: aliàs non dicitur concedere ex certa scientia: sed per ignorantiam, & surreptionem: not. in ca. cum dilecta. & in cap. cæterum. de rescript. & per Abb. in cap. pastoralis. §. prætereà. de offic. delega. & in cap. inter. eo. fac. l. fin. C. de pre. Imp. offe. Et ad hanc materiam referuntur hæc verba, ex certa scientia, nō autē ad merita causæ appellationis, secundum Abb. in d. §. prætereà. & ita tolluntur quædam obiectiones ibi per eū factæ.

f Discussa. Confirmatione, vel cassatione, sed pone quòd iudices appellationis pronuntiauerunt malè appellatum, & sic confirmauerunt sententiam latam, quis mandabir sententiam executioni? vtrum primi iudices, an secundi? Respon. materia est prolixior, quā vt breuibus notulis tradi possit: ideò vide per Doct. in ca. pastoralis. §. prætereà. de offic. deleg.

g In integrum restitutio. Regulariter enim restitutio in integrum impedit executionem sententiæ. l. vni. C. si sæp. in integ. restit. postul. si tamē est præsumptio contra petentem quòd hoc petat malitiosè & causa protelandi executionem, tunc mandatur executioni sententia præstita cautione, de qua in capit. suscitata. de restit. in integr. & per Bal. in l. falsam. C. si ex fal. instrum. vide etiam per Lanfran. in ca. quoniam contra. de probat. versi. restitutio autem in integrum.

h Plures. De quibus per Doct. in ca. quo ad consultationem. eod.

DE APPELLATIONIBVS [a].

Quid ſit appellatio, & quare inuenta. h. d.

Appellãdi vſus pręcipuè iudicantium iniquitatẽ [b] corrigit, & imperitiam detegit [c]. Eſt autem [d] appellatio, iuriſdictionis prioris iudicis per ſuperioris inuocationem legitimè facta ſuſpenſio: vel appellatio eſt prouocatio ad maiorem [e] iudicem ratione grauaminis illati, vel inferendi [f].

Appellatio alia extraiudicialis, alia iudicialis. Et de Iure Canonico etiam extra iudicium appellatur, quæ appellatio prouocatio dicitur. h. d.

Appellationum duę ſunt ſpecies [g]: aut enim extra iudiciũ appellatur, aut in iudicio. Extra iudiciũ appellatur, cum quis ante litis ingreſſum ab aliquo grauamine appellat, vtputa ab electionibus, poſtu-

DE APPELLATIONIBVS a. De appellationibus. Hæc Rubrica ſecundum Abb. eo. continuari poteſt duobus modis. Primo ad totum præcedentem tractatum huius tertij libri. Secũdo ſpecialius ad Rubricã proximè præcedentem. primò ſic, ſupra in præcedẽtibus Rubricis viſum eſt de his quæ fiunt in iudicijs, & tandem de ipſis ſententiis meritò reſtabat tractare, de remediis quibus ipſi litigantes releuantur in iudiciis, ideò ſubijcitur, &c. Vel ſecundum Io. And. ext. eo. quoniam ſi à ſententia non appelletur tranſit in rem iudicatã, & de hoc vidimus ſupra tit. proxi. appellatio autem impedit effectum rei iudicatæ, ideò de illa eſt videndum. Vel tertio ſupra viſum eſt de ſententia & eius effectu, ſed, quia appellatio eſt remedium contra ſententiam, meritò ſubiicitur hæc rubrica.

b Iniquitatem. Sic. l. j. ff. de appel. Et dic iniquitatem cum dolo, imperitiam ſine dolo. Ad primum. l. præfecti. ff. de mino. Ad ſecundum. l. j. C. eod. ad vtrũque inſtit. de inin. §. j & vtrobique facit litem ſuam: vt inſtit. de obli quæ ex quaſi delict. in prin. ſi autem contra conſtitutionem iudicetur, ipſo iure non valet ſententia, & non eſt opus appellatione: vt l. j. ff. quæ ſent. ſi. ap. reſcind.

c Detegit. Iſti ſunt duo effectus appellationis accidentales: nec enim ob appellationem detegitur imperitia vel iniquitas iudicis à quo. Imo interdum iudex ad quem ſententiam latam à iudice à quo in peius reformat. l. j. ff. eo. Producit autem appellatio duos effectus naturales & ordinarios, vnum ſcilicet ſuſpenſiuum alium deuolutiuum. Effectus ſuſpẽſiuus eſt triplex. Nam ſuſpẽdit pronuntiatum, vt in ca. venientes. de iureiur. c. paſtoralis. §. præterea. de offi. deleg. & licet text. in l. j ff. ad Turpil. dicat ꝙ appellatio extinguit pronuntiatum, intelligendum eſt ꝙ extinguit de præſenti & temporaliter; ſed quo ad futurum tempus ſuſpendit: vt per Abb. in Rub. eod. Item ſuſpendit iuriſdictionem iudicis quo ad illã cauſam de quo in c. ſuper eo. de præſumpt. & ſtatim dicitur hic in deſcriptione. Item ſuſpendit præſumptionẽ quæ erat pro ſententia. ca. cum ad ſedẽ. de reſtit. ſpol. & no. in c. in præſentia. eo. tit. Nec tamen appellatio operatur ſemper omnes iſtos effectus, nam interdum operatur deuolutiuũ tantum, exemplũ in appellatione ſententiæ cenſuræ Eccleſiaſticæ: nã per eam talis ſententia non ſuſpenditur. c. paſtoralis. eo. c. is cui. de ſent. excom. in vj. deuoluit tamẽ talis appellatio cauſam ad ſuperiorem. c. cum cõtingat. de offi. deleg. c. per tuas. de ſent. excomm. & tollit præſumptionem ſentẽtiæ: vt per Inno. in c. bonæ. j. de elect. & in ca. quoniã. contra de ꝓbat. fac. not. in c. ad reprimendã. de offi. ordi. Idem eſt cum appellatur à ſententia nulla. talis enim appellatio non ſuſpendit pronuntiatum, cum virib. non ſubſiſtat, ſed operatur effectũ deuolutiuum duntaxat. deuoluit enim cauſam ad ſuperiorẽ, & hoc reſpectu appellari poteſt à ſentẽtia nulla, vt habetur in c dilecto. eo. & per Bart. in l. ſi expreſſim. ff. de appell. & per Abb. & Peruſ. in Rubrica eodem.

d Eſt autem. Hæc deſcriptio eſt de mente Hoſt. in ſumma. eo. §. quid ſit, & licet Bart. in l. j. ff. eo. aliter diffiniat, eius tamen diffinitio non diſcrepat in ſenſu ab iſta, licet eam Ab. non probet in Rubr. eo. Aliam ponit ipſe Ab. quæ quãquàm complecti videatur naturã appellationis, prolixior eſt tamen quàm vt diffinitioni conueniat.

e Ad maiorem iudicem. Et hoc eſt vnũ de ſubſtantialibus appellationis, contra quod non valeret conſuetudo, iuſta no. in c. ij. de cõſuet. in vj. fac. l. j. §. ſi quis in appellatione. ff. eod. quanquàm autẽ non valeat cõſuetudo ꝙ appelletur ad minorem, vel parẽ, vel eundem iuris fictione, vt in d. c. ij. valeret tamen cõſuetudo appellandi omiſſo medio. c. referente. vbi no. de probat & ca. Romana. §. j. eo. imo etiam ceſſante conſuetudine valeret appellatio omiſſo medio, ſi nõ fuiſſet obiectũ: no. in c. dilecti. eo. & traditur per Ab. & Peruſ. in Rub. eo. fac. ij. q. vj. c. anteriorũ. §. illo videlicet. Et hãc ſecundã diffinitionẽ approbãt, & diffusè declarant Moder. Venuſi. in ſuo ſpeculo aureo in tit. de appellation.

f Vel inferẽdi. Hoc verbũ reſpicit etiã extraiudiciales appellationes, dic vt habetur in c. bonæ. eod.

g Species. Colliguntur hæ duæ ſpecies ex c. j. eo. in vj. & ex c cum ſit. & c. ſuper eo. eod. tit. in antiquis. Sed quomodo differunt hæ duæ ſpecies quo ad effectũ? Reſp. ſecundũ Inn. in c. dilecti. de maio. & obed. & ibi etiã Panor. & per eundem Inn. in ca. quia propter. de elect. Appellatio iudicialis ſuſpendit

lationibus, prouisionibus, & quibuslibet extraiudicialib⁹ actibus [a], ex quibus se grauatum putet: licet enim seculares leges non nisi in casibus [b] ante sententiam appellationẽ admittant. Sacri tamen canones etiam extra iudicium [c] passim appellare permittunt: nec solent [d] huiusmodi dici propriè [e] appellationes, sed prouocationes.

Appellatio iudicialis diuiditur in duas species h.d.

Rursus [f] in iudicio appellatur aut ante diffinitiuã sententiam, aut posteà. Anteà appellatur, vt cũ ab interlocutoria, vel alio grauamine ꝓuocatur [g]. Posteà, vt cum ab ipsa diffinitiua sententia appellatur.

Appellans ab interlocutoria, debet in scriptis appellare, & intra triginta dies apostolos petere, & exhibere continentes causam appellationis, aliàs causa censebitur deserta. h.d.

Multum [h] autem interest ab interlocutoria quis prouocet, vel alio grauamine, an à diffinitiua: nam primo casu, & causam appellationis in scriptis [i] assignare, & à iudice infra triginta dies [k] instanter [l] petere debet [m] literas dimissorias, & eidẽ intra dictũ temporis spatiũ debent ab eodẽ iudice exhiberi, cõtinentes & appellationis [n] causam, & cur

spendit factũ de præterito. & etiam de futuro donec expediatur factum appellationis: nam suspendit pronunciatũ, & iurisdictionẽ iudicis à quo, vt in c. nõ solum. & c. si à iudice. eo. in vj. & in l. j. ff. ad Turpil. Sed extraiudicialis nõ suspendit quod gestũ est, sed summittit in futurum protectioni superioris ne quis indebitè molestetur: vt not. in c. cum sit Romana. eo. & no. Bar. in l. fi. ff. de appel. recip. sunt & aliæ plures indifferentiæ: vt per Abb. in ca. bonæ. eod.

a Actibus. Siue fiãt à iudice, siue à priuato: vt in c. concertationi. eo. in vj. & ibi not. & in c. j. eo. titul. & lib.

b In casibus. ij. q. vj. §. ante sententiã.

c Et extra iudiciũ. Ne dũ post vel ante sententiam. concor. c. super eo. ij. eod. & ij. q. vj. ca. ad Romanam. cum seq. & ca. accedens. j. vt lit. nõ contest.

d Nec solẽt. Quomodo hoc procedat, & quomodo sit intelligendum, not. in ca. cũ sit. in verbo nec solent. eo. vnde sumitur & per Ab. in ca. super eo. de seq. poss. & fruct. vbi declarat. nume. ij.

e Propriè. Vnde si statutum maximè odiosum faceret mentionem appellationis, non contineretur extraiudicialis: vt per Abb. in cap. cum sit. & in ca. bonæ. eod.

f Rursus. Secunda diuisio appellationum iudicialium. Et quomodo differant hæ species inter se, vide per Abb. in sua praxi. c. centesimo.

g Prouocatur. Quod hodie per Concilium Tridentinum Sessione decimatertia in primo decreto reformationis non licet indistinctè. Nã in causis visitationis, & correctionis siue habilitatis & inhabilitatis, nec non criminalibus, ab Episcopo, seu illius in spiritualibus vicario generali, ante diffinitiuam sentẽtiam ab interlocutoria, vel alio quocũque grauamine non appellatur, nec episcopus, vel eius vicarius huic appellationi tanquam friuolæ tenetur deferre, nullo obstante stylo vel consuetudine, nisi grauamen huiusmodi per diffinitiuam sententiam reparari, vel ab ipsa diffinitiua appellari non possit, vnde ex hoc apparent correcta multa ac multa iura.

h Multum autem. Sumitur ex cap. j. eo. in vj. de quo multi dicunt ꝙ solum habet locũ cum appellatur ad Papam, alij ꝙ si ad quemcũque superiorẽ, de quo pluribus locis disputat ibi Perus. vnde quæ de eo capitulo traduntur, habebunt locum etiam in hac litera.

i In scriptis. Et adeò in scriptis vt non sufficiat si quis appellet viua voce, & statim per notariũ appellationẽ redigi faciat in scriptis cum expressione causæ grauaminis. Nam debet offerri libellus in scriptis secundum Ang. in l. à sentẽtia. ff. eo. in fi. quem sequitur Perusi. in cap. j. eo. in vj. fac. no. in ca. fi. de sent. & re iudi. in vj. Imo secundũ eundẽ non teneret libellus appellatorius nisi in eo essẽt illa verba, in his scriptis: sed hoc cõmuniter nõ tenetur. Sed nũquid quęlibet scriptura sufficiet etiã priuata? cõmu. ꝙ sic, & approbat cõsuetudo: vt no. ĩ d. c. j. & in c. appellatio. eo. in vj. dicta tamen scriptura priuata nõ faceret fidẽ, nec ꝓbaret esse appellatũ in scriptis, nisi id ꝓbaretur ꝑ testes, vel nisi notarius se subscriberet. traditur in d. c. j. tutius tamen est vt fiat scriptura publica, & hęc de cedula q̃ datur iudici à quo, in qua cõtinetur appellatio: sed in cedula quæ datur parti ad intimandũ secũdũ formã. Cle. causã. de ele. requiritur scriptura authentica vt in d. Cle.

k Dies numerandos. Scilicet à die interpositæ appellationis, secundum Host. Sed Io. Andr. putat currere quàm primum incipit currere tempus appellationis, & sic à tempore scientiæ. allegat. l. j. C. de temp. app. fac. not. in l. quinquaginta. ff. de excus. tut. & in Cle. ij. eo. in iij. Glos. quidam concor. vt habetur per Perusi. in c. ab eo. eod. in vj.

l Instanter. c. ab eo. eod in vj. etiã vnico cõtextu. Cle. quamuis. eo. & vtrobique de hoc not.

m Petere debet. Nisi iudex ipse sponte obtulisset & dedisset, secundum Bal. in l. eos. §. Apostolos. C. eod. nec enim hoc casu tenetur petere sponte oblatos, & traditos. sequitur Perus. post Rotam. in ca. ab eo. eod. in vj.

n Appellationis. Admittẽdæ vel nõ. & hoc quod dicitur de expressione causæ, limita sex notabili-

bus modis de quibus per Perusi.in ca.j.eod.in vj.

appellatio non sit admissa [a], vel si appellationi forsan ex superioris reuerentia sit delatum. Alioqui si eos intra idem tempus appellans petere prætermittat [b], appellationi suæ renuntiasse putabitur [c], etiam si vadat [d], aut mittat ad appellationē huiusmodi prosequendam.

Ponit tres casus in quibus ob non petitos Apostolos causa deseritur. h.d.

Idem iuris est si iudex à quo appellatur certum [e] terminum appellanti ad recipiendos apostolos assignauerit, & appellans in assignato sibi termino non compareat, nec eos sibi tradi petat [f]: idem & si iudex appellanti respōderit intra iuris terminum [g] se daturum, nec intra dictum spatium congruo loco & tempore instanter & sępius saltem vno contextu petierit, vel sibi oblatos [h] appellans recipere recusauerit.

Tacitè, & expressè eadem est virtus. h.d.

Quòd si iudex in termino per eum præfixo ipsos petenti non [i] dederit, aut si dum peteretur, vel intra iuris [k] terminū, vel nullo [l] certo termino præfixo, se daturū asseruerit, posteà per appellantē cōgruo loco, & tēpore sæpius, & instanter vnico etiā cōtextu requisitus eos exhibere nō curauerit, perinde propriam appellationē prosequi appellans poterit, ac si ei expressè fuissent apostoli denegati [m]. Alia quoque [n] agēda erunt, prout ex tenore tàm Innocentianæ [o], quàm aliarum [p] constitutionum luculēter apparet.

In appellatione à diffinitiua non est necesse causam inserere. hoc dicit.

In appellationibus autē à sententia diffinitiua interponendis nec causam [q] reddere tenetur appellans, nec etiā supradicta diligens obseruatio per omnia [r] sibi locum vendicat.

a Admissa. Sub hoc verborum inuolucro insinuat tres species apostolorum, nempe dimissorios, refutatorios, reuerentiales.

b Prætermittat. Ex negligentia, non autem ex impotentia, secundum Io. And. & Perusi.in cap.super eo. eod.in vj.

c Putabitur. Et hęc est præsumptio iuris. & de iure, nec admitteret probationē in cōtrarium, iusta not.in c.is qui. de spons. & tenet Perusi.in cap.ab eo. eod.in vj.

d Vadat. Sed non ne iter arreptū habetur pro appellatione. c.dilecti filij. j.eo. Res. fortè illud correctum est per c. vt debitus.eo. vel licet habeatur pro appellatione, cum tamen appellatum est verbo non habetur pro apostolorum petitione: vt hic & in cap.ab eo.eod.in vj. & fuit hoc statutum vt facilior instructio per apostolos habeatur. c.vt super. eod.in vj. simile est vbi non sufficit factum: quia requiritur verbum c.ecclesia nostra. de elect. & not.in d c.ab eo.

e Certū terminū. Siue per denominationē diei; puta, die Iouis proxima, vel per numerum, puta, hinc ad octo dies, vel octaua die, mensis: vt not.in Cle.ij. vnde sumitur.

f Petat. Sola ergo comparitio non sufficeret: Arg. cōtra c.si à iudice. eo.in vj. Sol. vt not.in Cle.ij.eo.in verbo, nec petat.

g Terminum. Qui etiam iudicem arctat, vt no. in Clem.ij.eod.

h Oblatos. Ar. quòd apostoli sunt tradendi appellāti non expēsis propriis, sed expēsis iudicis cū ipse debeat offerre, de quo dic vt not.in Cle.ij.eo.

i Non dederit. Primus casus in quo non officit appellanti non habere apostolos. & fac. Cle.ij.eod. §.quòd si iudex. vnde sumitur.

k Intra iuris. Secundus casus, & per id quod hic dicitur, & in §.superiori patet, quòd iudex à quo potest infra terminum iuris tenere impeditum appellantē: nec enim cogitur infra termínum illos dare. fac. ca.cōmissa. de elect. in vj. licet ergo satis sit appellanti infra terminum illos petere per modum de quo hic & in Cle.ij. eod. tenetur tamen finem termini expectare, vt videat an iudex offerat, & moram purget.

l Nullo. Tertius casus per quem patet quòd appellans qui sufficienter petiit apostolos coram iudice, qui respōdit se illos daturū, nullo certo termino statuto, comparere vlterius nō tenetur, fortius ergo si iudex non responderit, & adhuc fortius si denegauerit: vt not. in Cle.ij.eod.

m Denegati. Nec processus super principali factus à iudice à quo tenet. ca.ab eo.& ca.fi.eod.in vj. Considera igitur in ista materia quatuor casus cōtra appellantem, & tres contra iudicē, vt fusius no.in Cle.ij.eo. in verbo denegati.

n Alia quoque. Vt puta quòd appellatori congruum tēpus assignetur ad prosequendum, & quòd instructè compareatur coram sede apostolica ita vt possit procedi super negotio principali. ca.j.eod.in vj.

o Innocentianæ. cap.j eo.in vj.

p Aliarum. ca.cum sit.eo.in antiquis. ca.Romana.eod in vj.cum similibus.

q Causam. c.j.§.post hoc.eo.in vj.& ibi not.& in c.Romana.§.cū autē & ibi quoq; nota. eo.tit.& lib.

r Per omnia. Quia in diffinitiua nō est necesse

appellare

appellare in scriptis, sed sufficit si appelletur viua voce dicendo appello,& hoc scribatur in actis per notarium, & hoc si appelletur incontinenti: nam si appelletur ex interuallo,& in diffinitiua, appellandum erit in scriptis.l.j.in fi. cum l.seq. & in l. litigatoribus. vbi omnes Legistæ. C.eod.titu. Spec.in rit.de appel. §.qualiter. in princ. Quædam tamen eorum quæ supra dicitur bene locum habent etiam in diffinitiua, vt sunt ea quæ dicuntur de parte negligente petere Apostolos, & de iudice terminum præfigente ad petendum, & de iudice dante vel dare recusante, vt in superioribus. §§.

a Probabili.cap.vt debitus.& cap. cum causam.eod. vbi de hoc.Sed potest quæri quæ dicatur causa probabilis, vtrum illa quæ videtur iudici, vel aliis? & videtur quòd hoc non sit referendum ad opinionem iudicis. cap. sacros.de senten. excomm. Sicut nec ad opin.iudicis refertur quid dicatur manifestum: sed ad ipsam rei veritatem.cap.cum olim.de verb.signifi.fac. ad hoc.iij.q.vij. cap. iudicet. sententiabit enim iudex in hoc vt sibi videtur, habita tamen collatione sapientum si non est certus: argu.l.qualem.ff.de arbit. & in dubio deferat appellationi.cap. sacros. de sentent.excommun.ad fin.& ita not.in cap. vt debitus. vbi latè per Abbat.& Perusin.

b Proponere. Scilicet coram iudice à quo: vt in c. vt debitus.eo. vnde sumitur. Sed quid si non possit illius haberi copia? Respond.vt not.per Abb. in ca. suggestum.eo.& quod hic dicitur, habet locum etiam si causa esset notoria: quia licet notorium releuet ab onere probandi, non tamen releuat ab onere proponendi. Clem.appellanti.eod. vbi not. & per Abb.in d.cap.vt debitus.

c Nec enim,&c. Concord. c.interposita.eo.vnde sumitur. Et not.ex hoc versic.j. quòd ex reiectione exceptionis legitimæ non iustificatur appellatio, nisi coram iudice ad quem probetur exceptio legitima. Vnde infert Abb. iudicem non grauare partem ex eo solo quòd exceptionem etiam probabilem non admisit, vt per eum latius in d.cap. interposita. Secundo not. quòd probationis oblatio & repulsio exceptionis propositæ iustificat appellationem à iudice interpositam, ita quòd sufficit coram iudice ad quem probare exceptionem legitimè interpositam, & oblationem probationis,& repulsionem. de ratione diuersitatis vide per Ab.Perus.& alios in d.c.interposita.

In appellatione ab interlocutoria debet talis causa allegari, quæ si esset vera reputaretur legitima.h.d.

Cum autem ex probabili [a] causa ab interlocutoria quis duxerit appellandum talem tenetur proponere [b], quæ si probata fuisset deberet legitima reputari, de quo posteà superior cognoscet: nec [c] enim sufficit appellanti probare quòd ex causa huiusmodi appellauit, si eam nõ doceat esse veram, nisi hoc se offerens [d] probaturum non fuisset admissus.

Is qui minus rationabiliter appellauit condemnatus in expensis ad inferiorem iudicem remittetur, nec potest quis alias causas prosequi quàm expressas. hoc dicit.

Quod si iudex minus probabiliter appellatũ esse compererit, appellantem ad inferiorem iudicem remittet,& in expensis [e] alteri parti condemnabit, alioqui [f] ipse procedet, nec licebit appellanti alias [g] causas prosequi, quàm quas in appellatione sua nominatim [h] expresserit.

Si dicitur ex iniusta causa appellatum, iudex ad quem inhibere non potest, nisi prius recepta appellatione, vt probabili incipiat cognoscere de causa veritate. hoc dicit.

Quod si obijciatur non ex legitima [i] causa ante sententiam appellationem interpositam, & propterea non admittendam esse, nisi prius appellatione recepta ve

d Offerẽs. Sed qualis esse debet hæc oblatio ꝓbationis ad iustificandam appellationem? Resp. secundum Ioan.Andr. realis, vt puta, quòd secum habeat restes & instrumenta, & ea offerat iudici. sed secundum Butr. Pano. & cæteros magis cõmuniter in ca.interposita.eo. sufficit verbalis, vt si dicat pars ego me offero probaturum hanc exceptionem,& simul petat breuem terminũ ad probandum. Item sciendum quòd hæc oblatio non semper iustificat appellationem: sed regulariter, & quatuor casus in quibus non iustificat ponit Abb.in d.c. interposita. Sed contra hanc literam est argu.in cap.cum causa.de offic.deleg.& in c. vt debitus.& in c.dilecto.eo.Sol. vt not.in d.c.cum causa. & per Abb. in d.cap.interposita.

e In expensis. Hoc generaliter obtinet, quòd qui deficit in appellatione punitur in expensis, cap. significauerunt.de test.fac.cap.vt debitus.eo.

f Alioqui. Hinc patet quòd si iudex appellationis pronunciat appellationem tenere, quod per hoc eius officium non expirat: sed incipiet postea cognoscere de causa principali.l.generaliter.§.fin autem.C.de reb.cred.& Authent.de sanctis. episcopis. §.si quis contra aliquem,& not.plenius in ca.vt debitus.eod. in verbo alioquin.

g Alias causas. Etiam notorias. vt not. in Clem. appellanti.eod. aliud tamen in appellatione à diffinitiua habetur in cap. vt debitus.eo.

h Nominatim. Fac.cap. constitutionem. de sent.excommu.in vj.

i Legitima. Vt cum causa non est in iure expressa, & iudex arbitrabitur an causa sit legitima vel non, & si malè arbitrabitur, appellari poterit. l. arbitro.ff.qui sat.cog. & secundum Io. And. causa ap-

lur emissa ex causa probabili, iudex superior cognoscere incipiat, ne pcedatur inferiori prohibere non poterit [a].

Cessante causa cessat effectus. hoc dicit.

Sed & si iudex [b] sano vsus cõsilio [c] ab eius executione destiterit [d] quod comminando [e], vel interloquendo in grauamen partis protulit, non obstante quòd ab huiusmodi comminatione, vel interlocutione prouocatum fuerit [f], ne processus negotij friuolis occasionibus retardetur in causæ cognitione liberè [g] procedere poterit.

Iudex à quo, compellere non potest appellantem à grauamine ipsius veritatem probare, licet citare possit ad ipsius reuocationẽ audiendam, qua facta in causa procedere poterit eius contumacia non obstante, ac si nunquàm appellasset. h.d.

Sed videamus an ius dicenti obtemperare tenearis, à quo propter grauamen quod tibi illatum [h] asseris appellaueris, si tibi is ad docendum de grauamine, & si de ipso liquerit ad eiusdem reuocationem audiendam terminum præfixerit: & sanè cum id ipsum à iudice [i] perspiciẽdum [k] sit, nec coram eo de grauamine docere, nec etiam tanquam coram iudice (cum per

pellatur dubia veluti cum iudex recusatur ratione confraternitatis, & affinitatis ad coniugem, & talis exceptio non admittitur, vel quando quæstio esset dubia propter opiniones, de quibus latè. in cap. cum speciali. & in cap. pastoralis. eod.

a Non poterit. Habes hic practicã quæ seruari debet in appellatione ab interlocutoria per iudicẽ ad quem, antequàm inhibeat. Primo enim citari debet appellatus ad opponẽdum contra appellationem, & si opponatur quòd causa in appellatione expressa non sit legitima, vel vera, tunc si constet iudici quòd per appellationem sit ad eum deuoluta causa, vt, quia constat esse appellatum intra decem dies, & quòd causa sit legitima, debet tunc admittere appellationẽ ex causa legitima interpositam, & deinde cognoscere de veritate causæ. & his præcedentibus statim potest inhibere, & non ante, secundum Domin. & Perusi. in cap. Romana. §. quid si obijciatur. eod. vnde sumitur post Rot. Romanam. de quo dic vt ibi per eum.

b Iudex. Tam ordinarius, vt l. quod iussit. ff. de re iudic. quàm delegatus. cap. cum cessante. eod. vnde sumitur.

c Consilio. Nota quòd dicitur sanum consilium si quis reuocat quod malè fecit, nec notari debet de inconstantia, sed potius de sapientia. fac. xxij. q. iij. cap. magnæ. & cap. qualiter, & quando. el primo. de accusat. vbi Fely. & l. nonnunquàm. ff. de collat. facit illud Poëtæ,

Quin aspera Iuno
Quæ mare nunc, cœlumq; metu, terrasq; fatigat,
Consilia in melius referet.

d Destiterit. Tunc autem dicetur desistere, cum si est processum ad factum, factum ipsum reuocauerit, si autem non est processum ad actum facti, sed solum ad interlocutoriam per contrariam interlocutoriam, nec enim sufficeret si iudex diceret se paratũ reuocare grauamen: nam requiritur quòd ipsum de facto reuocet, secundum Innoc. & Hosti. pro quo. cap. si à iudice. eod. in vj. & ibi not. & sequitur Perusi. in ca. cum cessante. eod. Sed qualiter iudex mutabit consiliũ suum in alterius iniuriam, contra l. nemo. ff. de re iud. Solut. quod hoc sit lege permittente, & ne friuolis, &c. vt & in d. cap. cum cessante. vbi Abb. & alij.

e Comminando. Videtur ergo quòd si iudex cõminatoria verba proferat parti, quòd etiã ex hoc possit appellari, nisi de hoc iudex satisfaciat, quod quomodo procedat habetur latè in cap. cum cessante. eod.

f Fuerit. Quod non videbatur, quasi eius iurisdictio per appellationẽ suspensa sit, & sic pertineret reuocatio ad iudicem ad quem. cap. vt debitus. eo. Et nota hoc ad ampliationem. l. quod iussit. de re iud. Intellige tamẽ si appellans nõ fecit sumptus ad prosequendam appellationem, l. si pecuniam. ff. de cond. ob caus. tenebitur ergo appellans ante reuocationem reficere sumptus appellato: vt not. in ca. cum cessante. eod. Multi tamen cõtra, de quo ibi per Perusin. versicu. duodecimo limita.

g Liberè. Ita vt non sit necessarius consensus partium. hoc enim importat verbum, libere. vt not. in cap. de multa. de præb. & cap. licet episcopus. eo. tit. in vj. & in Clem. dudum. de sepult. quod non habet locum secundum quosdã, si dicta sententia transisset in rem iudicatam. de quo latè in c. cum cessante. eo.

h Illatum. Per sententiam interlocutoriam, vel aliter, dummodo non per diffinitiuam. illam enim iudex regulariter reuocare non potest, siue bene siue malè iudicauerit. l. iudex. ff. de re iudi. cap. in literis. & ca. venerabilis. de offi. deleg. interlocutoria verò regulariter reuocari potest sed vtraque regula habet suas exceptiones de quibus per Perusi. in cap. si à iudice. eo. in vj. vnde sumitur.

i A iudice. A quo, debet enim esse de facto suo certus, cap. ab excommunicato. de rescript. l. quisquis. C. de rescind. vend.

k Perspiciendum sit. Sed videtur contradictio implicari. Quomodo enim hoc à iudice à quo perspiciendum erit, si eius iurisdictio est per appellationẽ suspensa? & veritas causæ appellationis probanda sit coram iudice appellationis? c. Romana. eo. in vj. cum simil. Sed dic quòd licet non possit cognoscere

in forma

in forma iudicij:debet tamen inquirere,& se informare extraiudicialiter, & apertè vtrum causa in appellatione expressa sit probabilis, & si post inquisitionem remanet dubius,stabitur potius appellationi,quàm sententiæ.ca.dilectis.eo. quia præsumitur appellatum propter grauamen.ca.tenor.eo.Perus.in c. si à iudice.eo.in vj.fac.no. in c.solicitudinē.eo. in verbo.sed quia.

appellationem eius suspensa [a] sit iurisdictio) comparere teneberis [b]. Quòd si tantum vt reuocationem audias te vocandū duxerit,licet non compareas, ipse tamen in termino grauamē reuocauerit [c], perinde in causa ꝓcedere poterit, ac si appellatio nūquàm [d] fuisset interposita.

Potest appellantem ab interlocutoria pœnitere, & facere, vt prior iudex cognoscat, sed appellato sunt reficiēda expensæ quas is fecit ob appellationem. h.d.

Ac veluti in potest ite iudicis grauamen reuocantis positum est nō obstante appellatione causam resumere,sic cō tra si is qui vocem appellationis emisit, cuius adhuc nemini est demādata cognitio [e],petierit [f] vt ad iudicem à quo pro uocauit rursus causa remittatur, id ei alterius partis contradictione minimè obstante indulgendum erit. Sed hoc ita vt in legitimis expensis aduersario,quas eum propter hoc fecisse constiterit,condemnetur [g].

Ponit quamplures casus in quibus appellationi non est deferendum. h.d.

Non omnis ergo appellatio indistinctè recipienda erit:nam si adeò sit vaga, & generalis [h], vt incertitudinem [i] afferat, siue quòd omisso medio sit interposita à parte opponatur [k], causa non deuoluetur.Idem iuris est si super notorio [l] crimine,vel de quo quis in iure [m] confessus [n] fuit,prouocetur:nec [o] enim ad defensionem ini

a Suspensa. Non ergo extincta, de hoc not.s.eod.in prin. & in l.j.ff.ad Turpil. & in l.furti.§.j.ff.de his, qui not.infamia.

b Teneberis.Quid si compareat appellans,& coram iudice ipso à quo appellauit de grauamine doceat,nunquid ab appellatione videt recessisse? Respond.vt not.in cap. si à iudice.in vj.

c Reuocauerit.Cū effectu.c.si à iudice. eo.in vj.& ibi not. & fac.not.s.eo.§.proxi.

d Nunquàm. Nota quòd licet appellans non possit suæ appellationi renunciare inuito appellato de quo in cap. ex parte.de rescript. & in cap. sacro. in fin. de sent.excom. & in l. si quis libellos. ff. de appel.iudex tamen reuocando grauamen potest facere quòd appellans renunciet suæ appellationi, appellante & appellato inuito,vt hic, & per Perusi. in cap.si à iudice.eod.in vj.

e Cognitio. Sola ergo delegatio videtur facere rem non esse integram. concord. cap.interposita.§. ille.eod.vnde sumitur,dic vt per Abb.ibi.

f Petierit. cap. accepta. & cap. interposita. §. ille. eo.aliàs non debet causa remitti ad iudicem à quo. l.eos.C.de appel.& ij.quæst.vj.§.ab eo.& c.per tuas. de sentent.excommun.

g Condemnetur. Perinde est enim ac si ipse non fuisset prosecutus altero prosequente.cap.reprehensibilis.& cap.interposita.§.ille.eod.

h Generalis. cap.ij.& cap.consuluit.j.eo. arg. ergo quòd illud quod non valet in genere valet in specie.l.si vnus. §. pacta. & §.illud.ff.de pact.fac.l.in tradendis.ff.com.præd. & in l.at si quis.§.quæsitum. ff. si quis caution.

i Incertitudinem. Hoc verbum potest tollere contrarium cap.consuluit. de appel. & continet rationem vnius differentiæ interius ciuile, & canonicum. Nam de iure ciuili appellatio generalis respectu iudicum valet, puta, si dicatur appello ad indicem competentem. l.j.in fi.cum l.seq.vbi traditur.ff.de appell. quia per hoc non inducitur incertitudo: quia de iure ciuili non potest appellari omisso medio. l.Impetratores.ff.eo. Vnde genus quod non potest verificari nisi in vna specie, nō inducit aliquam incertitudinem: quia debet necessario intelligi de iudice superiore proximè immediatè. secus est de iure canonico, quo potest appellari omisso medio non solum ad Papam,sed etiam secūdum aliquos ad legatum:vt not. in c. j.& in c. quod translationē.de offic. leg. eod.Item ad Patriarcham. secundum Innoc.in c. antiqua.de priuil. & per Abb. in cap.dilecti.eo. il secundo. Vnde, quia talis appellatio induceret incertidinem, non deberet valere, si tamen euitaretur incertitudo valeret, etiam de iure canonico:vt per Abbat.in cap.ij.eod.

k Opponatur. A contrario, ergo si non opponeretur valeret appellatio omisso medio,& hoc communiter tenetur in cap.dilecti.ij.eo.vbi per Abb.

l Notorio. Per facti euidentiam,vt differat à notorio iuris, de quo statim dicit. fac.c.cum sit.& cap. peruenit.& cap.consuluit.ij.eod. & cap. Romana.§. si autem.eod.in vj. Quid autem sit notorium facti, & quid notorium iuris. per Ioann. Andr.in cap. dudum.de electio.& in cap.vestra.de cohabit. mul. & cler.per Anton.de Butri.

m In iure. Aliàs non præiudicaret talis confessio. cap.fin.de confes. saluo eo quod habes in ca. quàm sit. de excess. prælat.

n Confessus. De quo. in cap. Romana. §. si autem.eod. in vj.

o Nec enim. Sic in c.cum speciali.§.porro.& cap. ad nostram.& cap.suggestum.& cap.præterea.eo.

quitatis, ſed ad præſidium innocentiæ eſt appellationis remedium inſtitutum.

Regulares non appellant à correctione ſui prælati. Nec à iudice ſeculari ſedi Apoſtolicæ non ſubdito appellatur ad Papam. Et qui non defert legitimæ appellationi punitur. h.d.

Et ideò nec regulares [a], cum pro aliquo exceſſu corrigẽdi fuerint, contra regularem prælati ſui, vel capituli diſciplinam appellabunt, ſed quod ſibi pro ſalute [b] iniungitur humiliter ſuſcipient, ſed nec tunc appellationi deferendum erit, cum à ſeculari iudice, qui temporali ſedis Apoſtolicæ iuriſdictioni non ſubijcitur [c], ad Apoſtolicum appellatũ fuerit & aliis quibuſdã caſibus [d]: alioqui is qui legitimæ appellationi etiam de minima [e] cauſa interpoſitæ non detulit canonicis pœnis [f] coërcendus erit.

Appellans ab ordinario poteſt coram eodem ſuper alia cauſa conueniri. h.d.

Licet autem prouocatione canonicè [g] à partibus interiecta iudicis à quo appellatũ fuit, officium in illa quidem cauſa [h] pœnitus conquieſcat [i], ſi tamẽ is qui ab ordinario appellauit ſuper alia cauſa coram eodem cõueniatur, præſertim pro graui [k], & manifeſto crimine appellationis obtentu, quominus canonica cenſura puniatur effugere non poteſt [l].

Innouata per iudicem poſt diffinitiuam ſententiam à qua appellatum fuit, reuocantur ſtatim per iudicem Apoſtolicum, etiam ſi ante appellationem fuerint innouata. h.d.

Interpoſita ergo à diffinitiua [m] ſententia appellatione, nõ ſolum poſt eam innouata debent per iudicem appellationis penitus & ante omnia [n] reuocari, (exceptis tamen caſibus [o] in quibus iura poſt ſententiam prohibent

a Regulares. cap.iij. & cap. reprehenſibilis. eod. vnde ſumitur. quod ſi appellarent non euaderent notam tranſgreſſionis obedientiæ Abb. in cap. breui. de iureiuran.

b Pro ſalute. Secus ſi excederetur modus in illis coërcendis, vt habetur latè in cap. iij. eo.

c Non ſubijcitur. Secus ſi eſſet de ſubiectis. cap. ſi duobus. §. j. eo. & hoc intellige niſi conſuetudo eſſet in contrarium. d. §. j. nam nõ ſolum hoc poſſet conſuetudo, verum etiam poſſet inducere ꝙ laicus poſſet conueniri coram iudice eccleſiaſtico, habetur in ca. ſi clericus laicum. & in ca. ex tranſmiſſa. de for. compet. & in d. §. j.

d Caſibus. Quos collige ex cap. peruenit. & cap. conſuluit, & cap. cum parati. ca. cum ſit. ca. cum ſpeciali. §. j. c. meminimus. c. ſuggeſtum, & aliis. cap. eod.

e De minima cauſa. cap. de appellationibus. eo. Sed contra videtur ꝙ imo de minimis non ſit curandum. cap. & ſi. qq. de ſimo. & l. ſcio. ff. de reſt. in integ. Sol. illud procedit vbi eſt diuerſa ratio inter magna & minima, vel vbi agitur remedio extraordinario. Ita Abb. in c. de appellationibus. Sed quæ dicetur minima cauſa? Reſp. vt not. in c. de appellationib. & in Auth. niſi breuiores. C. de ſentent. ex breu. recit.

f Pœnis. Quia ſi eſt clericus debet deponi. ij. q. vj. cap. decreto, ſi laicus xxx. auri pondo mulctatur. l. quoniam. C. eo. & not. in cap. de priore. eod.

g Canonicè. Secus ſi ex falſa cauſa. cap. ſuper eo. eod. & ibi notat.

h Cauſa. Et ſi cauſa ſit acceſſoria, puta: quia appelletur ab interlocutoria conquieſcit officium iudicis etiam in principali, ſiue cauſa principalis ſit connexa articulo appellationis, ſiue non. cap. ſuper eo. eod. vbi Abb. & Peruſin.

i Conquieſcat. Fac. cap. dilectis. c. vt noſtrum. & c. præterea. & cap. propoſuit. & cap. adhęc. eo. Imo nec quo ad illam cauſam officium iudicis à quo pœnitus conquieſcit. Nam in his quę tendunt ad faciliorem exitum cauſæ appellationis, iuriſdictio iudicis à quo non eſt ſuſpenſa, dummodo abſtineat à cognitione cauſæ appellationis, vnde non poteſt prohibere attentata de facto, & attentata reuocare, pro hoc cap. ij. & quod ibi not. de matri. contract. contra inter. eccleſ. vbi iudex à quo pręcipit partibus ne appellatione durante ſuper matrimonio, de nouo contrahant. fac. c. qua fronte. & quod ibi not. eo. & clarius in c. cum teneamur. & quod ibi dicit Ab. in primo not. & in ver. mihi placet.

k Graui. Vt ſi vxorem alterius detineret, ſi manus violentas in clericum inijceret. ca. conſuluit. j. eo. fac. c. præterea. & cap. propoſuit. eo.

l Non poteſt. Nota ergo quòd appellatio iuriſdictionem non ſuſpendit niſi reſpectu cauſæ in qua fuit appellatum. fac. c. propoſuit. c. ſuper eo. c. adhæc. & c. paſtoralis. §. verum. eo. & ca. Romana. §. cum vero. eod. in vj. hoc tamẽ eſt verum niſi appellans diceret illum in alia cauſa ſuſpectum quod poteſt, d. cap. adhæc. & cap. propoſuit. & ibi de hoc dicitur.

m A diffinitiua. Diſtinguitur ergo inter diffinitiuam & interlocutoriam, de ratione diuerſitatis j. fac. cap. non ſolum. eo. in vj. vnde ſumitur.

n Ante omnia. Et ſic non expectabitur euentus litis. Sed contra. l. cum ex ea. ff. eo. Sol. ibi non negatur quin etiã ante reuocari poſſit, quod conceditur per alias leges. ff. nil no. appel. pend. & ſic non ſumitur ibi argu. à contrario ſenſu, ſicut & in l. conuenticulam. C. de epiſc. & cler.

o Caſibus. De quibus. ij. q. vj. §. ſunt quorum. & l. j. ij. iij.

appellare.) Sed etiam ea omnia quæ medio tempore inter sententiam, & appellationem contigerit innouari perinde ac si post appellationem innouata[a] fuissent.

Attentata post appellationem ante diffinitiuam non reuocantur, nisi primo de veritate constiterit, vel nisi post inhibitionem debito modo factam attentata fuerint. h.d.

Illa verò quæ post appellationem interpositam ante diffinitiuam[b] sententiam innouantur, donec appellationis causam veram esse constiterit, reuocari non debent. Nisi iudex appellationis postquàm sibi constiterit, per appellationem emissam ex causa probabili fore ad se negotium deuolutum[c] inhibeat canonicè iudici à quo appellatum fuit ne procedat: tunc enim quidquid[d] post inhibitionem huiusmodi fuerit innouatum, est per appellationis iudicem ante omnia in statum pristinum reducēdum[e], licet eandem causam[f] non esse veram contingat.

Non refert quid ex æquipollentibus fiat, & facta plus operantur quàm verba. h.d.

Appellasse autem dicetur non solum is qui vocem appellationis emisit, sed etiam qui aliquo indubitato[g] facto prouocādi propositum declarauerit. Vnde rescriptū est eum in quem post iter ad sedem Apostolicam arreptum[h] excommunicationis sententia ab ordinario promulgata fuerit, excommunicationis vinculo non teneri, quasi appellatione pendente lata fuerit, cum plus sit facto quàm[i] verbo prouocare. Idem & in eo responsum est, qui licet ex simplicitate[k] fortè verbum appellationis non expresserit se tamen & ec-

l.j.ij.iij.iiij.v.& vj.C.quorum appel.non recip.& no. in cap.non solum.eod.in vj.

a Innouata. Et est ratio: quia sicut post appellationem à diffinitiua nil attentari debet, sic nec pendente iure quod competit condemnato ad appellandum, scilicet vsque ad decem dies. Indultum enim à iure beneficium, &c. cap. indultum de re iudi. in vj. & dist. xxviij. cap. de his. Vnde sicut ius alicui non debet auferri, ita nec spes ad ius. vt ff. vsufr. quemadmo. caue. l. si vsufruct. in prin. An autem hoc habeat locum in sent. excom. habetur per Io. And. in ca. venerabilibus. §. porro. de sent. excommu. in vj.

b Ante diffinitiuá. Scilicet ab interlocutoria, vel grauamine. huiusmodi autem dicti ratio est: quia in casu isto appellatio debet interponi expressa causa probabili & vera. ca. interposita. eod. est igitur necesse quòd prius constet de veritate, in euentū ergo litis scietur an attentata veniant reuocanda nécne, simile in cap. fraternitatis. de frig.

c Deuolutū. Aliàs inhiberi non posset. cap. Romana. §. si verò. cum seq. eo. in vj.

d Quidquid. Hoc intellige. vt not. in c. non solum. §. nisi iudex. in verbo quidquid eo. in vj.

e Reducendum. Intellige hoc de his quæ sunt attentata per iudicem, quod apparet quòd hic & in c. non solum. §. fin. eo. in vj. vnde sumitur, dicit inhibeat canonicè iudici. Si autem aliquid attentaretur à tertio, id est, qui non fuit pars vel iudex in causa illa attentata, non reuocatur per modum attentati à iudice ad quem fuit appellatum, sed per suum proprium iudicem cognito de causa seruato iuris ordine. cap. Romana. §. in alium. eo. in vj. l. is à quo. ff. de rei vendi. nisi ille tertius per attentationem illam iurisdictionem iudicis impediret. capit. j. de offic. delegat. de quo dic vt plenissimè not. in d. cap. non solum. in fin.

f Causam. Ob quam fuit appellatum.

g Indubitato facto. Cum plus sit facto, quàm verbo prouocare, vt statim dicit, & concord. cap. dilecti. j. eod. vnde sumitur. & l. si tamen. §. ei qui. ff. de ædil. edic. & l. de quibus. ff. de ll. & ca. ad audientiam. & ca. vt nostrum. eo. Sic facto renunciat quis iuri suo. cap. ex ore. de his quæ fi. à ma. part. cap. & cap. gratum. de offic. delegat. & etiam factis mentimur. xxij. q. v. cap. cauete & factis quis consentit. cap. per tuas. de cond. appo. vt diffusius not. in d. c. dilecti.

h Arreptum. Ad Papam, secundum aliquos in c. dilecti. eo. non ad alium superiorem. Tu dic secundum Abb. quòd ad quemcunque superiorem sit iter arreptum, habet arreptio vim appellationis, sed hoc interest quòd si superior est talis qui possit adiri per viam querelæ, tunc talis arreptio habebit vim extraiudicialis appellationis. aliàs si adiri non possit per viam querelæ, si iudex talis iudicialiter procedat, & pars dum lis procedit iter arripiat, habebit arreptio talis vim appellationis iudicialis, & ita tolluntur contraria quædam de quibus habetur in d. cap. dilecti.

i Facto quàm verbo. Imo videtur quòd sit minus: quia quando quis appellat verbo exprimet vt debet iustam causam, petet Apostolos & cætera requisita quæ non explicantur simplici itineris arreptione. Sol. secundum communem sententiam quòd in itineris arreptione ista omnia debēt explicari, vt hoc latius explicatur in c. dilecti. j. eo.

k Ex simplicitate. Vnde est ei parcendum, distin. lxxxvj. cap. tanta. & l. si quis id quod. § doli. ff. de iurisdict. omn. iudic. concordant allegat. in cap. audientiam

clesiam suam cum molestaretur Romani Pontificis protectioni subiecit [a].

Iustus metus excusat adeò quòd non appellans habetur pro appellante, si fuerit protestatus, & causas appellationis expresserit.

Is quoque quē quominus appellaret iustus metus [b] impedierit, ad appellationis beneficiū conuolasse reputabitur, dummodo infra tempus quo licitè prouocatur coram iudice [c], à quo appellasse vellet, vel si ipsius copiam habere nequierit, coram probatis viris [d] contestatione [e] super hoc proposita causas appellationis expresserit.

Sufficit appellare coram maiori parte iudicum. Et omnium actorum intimatio parti appellatæ est facienda. h.d.

Quòd si à pluribus iudicibus appellādum [f] fuerit, quia non semper facilè eorum præsentia simul haberi posset, coram maiori parte [g] ipsorum appellare, & Apostolos separatim petere licebit, valebitq́; hæc appellatio perinde atque si coram omnibus [h] interposita fuisset, omniū tamen subsecutorum [i] appellato ignoranti [k] intimatio legitimè [l] facienda erit.

Si vnus ex pluribus appellet, & obtineat in causa appellationis, prodest victoria consortibus, si sit idem negotium, & causa. hoc dicit.

Idem [m] ex contrario, si plures vna sententia [n] condemnati fuerint, & vnus solus ad appellationis beneficium conuolauerit, istius victo-

---

dientiam. eod. vnde sumitur.

a Subecit. cap. ad audientiam. eo. & sic nota quòd vbi ad certum actum explicandum non est præfixa verborum solennitas, sufficit exprimere effectum rei licet non exprimantur propria verba actui conformia: quia verba deseruiunt intentioni. cap. intelligentia. de verb. signifi. secus vbi solennitas verborum requiritur. l. j. ff. de verb. oblig. fac. cap. pen. de iureiur. & intelligit Abb. & Doct. quòd tunc demū submissio protectionis habebit vim appellationis cū habuerit requisita ī formali appellatione.

b Iustus metus. Id est, non vanus, sed probabilis. fac. not. in c. pen. de in integ. resti. & in l. j. ff. quod me. caus. non tamen requiritur quòd pars non dederit causam metu, nam idem si pars fuisset causa metus. fac. l. nec timorem. ff. quod metus causa, & in c. veniēs. & quod ibi not. de sponsal. & per Ab in c. fi. eo. vnde sumitur.

c Coram iudice. Nota quòd si nō potest habere copiam iudicis à quo non debet coram alio protestari. Sed nullius vtilitatis videtur hoc remediū: nam quemadmodum timet quis appellare, ita timebit & protestari, sed dic quòd minus prouocatur index protestando, quàm appellando. sed si timeret etiam protestari, tunc etiam quòd ipsius copiam haberet nihilominus protestaretur coram probatis viris. secundum Abb. in cap. fi. eo.

d Viris. Et sic plures debent esse ij, coram quibus est facienda contestatio. l. vbi numerus. ff. de testi. sed communiter tenetur sufficere cōtestari coram vno dummodo fiat in præsentia testium: arg. not. in c. vt circa. de elect. in vj. & sic pluralitas verificatur in vno. simile in l. ij. §. quod ait ff. de vi bon. rapto.

e Contestatione. Metus ergo licet soleat tollere efficaciam actui, tamen hoc loco non sufficit nisi interueniat etiam protestatio. fac. l. ij. C. de his qui per me. iudi. non appel. & l. eum quidam. ff. de appel. ita etiam currit tempus ei qui agere non potest nisi istud protestetur. fac. ca. pastoralis. in fi. de offi. ordi. & xvj. quæst. iij. §. pen. versic. is autem. & cap. fin. de electio. & l. vt perfectius. C. de anna. except. & l. fin. C. de episco. audi.

f Appellandum. In iudicio vel extra à sententia vel grauamine. fac. Clem. j. eo. vnde sumitur.

g Maiore parte. Appellabitur quidē coram maiore parte. sed tamen appellabitur ab omnibus & hoc quādo plures sunt quam duo, nam in duobus non est dare partem maiorem. oportebit ergo tunc quòd coram ambobus fiat appellatio si diuisim possunt haberi, sed quid si ambo etiam diuisim non possunt haberi, vel quando sunt plures non potest haberi maior pars etiam diuisim. Sol. vt no. in Clem. j. eo. in verbo maiori.

h Coram omnibus. Videndum quod no. in c. vt circa. de elect. in vj. in præsentia enim iudicis est appellandum. ij. q. vj. c. biduum. vbi de hoc, & ca. suggestum. eo. fac. cap. pen. de reiudic. in vj.

i Subsecutorū. Scilicet appellationis delationis, termini præfixionis, Clementi. j eod.

k Ignoranti. Sciens enim certificari non debet. l. j. ff. de act. empt. l. j. ff. de dot. præleg. cap. eum qui certus. de re iudic. in vj. præsumitur autem ignorantia. l. verius. ff. de probat. cap. præsumitur. de reg. iur. in vj.

l Legitimè. Per modum qui habetur in Clemen. causam. de elect. quæ tamen nihil dicit de intimatione delationis vel termini, sed tantum de appellatione, de ratione dic vt not. in Clem. j. eod.

m Idem, &c. Octo requiruntur ad hoc vt sententia lata in fauorem vnius prosit alteri. Quinque ponuntur in hoc §. & in cap. vna. eod. vnde sumitur, alia tria per Abbat. in d. cap. vna. vbi copiosè de materia.

n Vna sententia. Fac. ij quæst. vj. cap. sunt quorum. & C. si vnus ex plu. appellat l. j. & ij. & intellige quod hic dicitur, quando res est communis pluribus & corporalis, nec diuersitas facti separationem recipit vt in duobus reis debendi si omnes condemnati

nati sint, & vnus appellauit, victoria vnius omnibus prodest, vt hic dicitur, & in cap. vna. eod. & ij. quæst. vj. cap. quandoque. & d. l. ij. & sint tales qui non iuuentur beneficio restitutionis, si verò vnus fauore minoris ætatis impetrauit contra sententiam beneficium restitutionis, hoc non prodest aliis, per supra alleg. & ideò dicitur hic si iure communi iuuentur. Si verò res sit incorporalis, communis, & indiuidua, tunc victoria minoris prodest maiori, l. si commu-nem. ff. quemad. ser. amitta. in primo responso & in seruitute indiuidua.

a Iure communi. Secus si speciali, puta beneficio restitutionis in integrum: vt not. suprà immediatè.

b Eadem causa. Exemplum in tribus tutoribus indiuisam administrationẽ gerentibus condemnatis, secus si vnus gessit, & alter non: quia appellatio eius qui non gessit non debet prodesse ei qui gessit, l. j. C. si vnus ex plu. &c. & ij. q. vj. §. quandoque. Idem si habẽt diuersas administrationes: quia tunc vnius appellatio non prodest alteri: argum. l. j. C. de diuers. rescript.

c Intentio. Nota quòd verba cuiuscunque dispositionis sunt amplianda vel restringenda secundum mentem disponentis, quæ colligitur ex ratione expressa in dispositione, ad hoc quod not. in cap. fin. de re iudic. in vj. Idem si non sit expressa sed possit rationabiliter & indubitanter coniecturari quæ fuerit: arg. no. in l. tale pactum. §. fin. ff. de pact. & not. Bald. in l. maximum vitium. C. de liber. præt. fac. capit. intelligentia de verbor. significat. & l. cum pater. §. dulcissimis. ff. de legat. secund.

d Iustitia. Quæ sæpe violatur per frustratorias appellationes.

e Omnibus. Intellige dependentibus & connexis, vt in cap. inquisitioni. eod. & de hoc in cap. secundo requiris. eod.

ria, cæteris quoque suffragabitur si communi [a] iure iuuentur, idemque negotium & eadem causa [b] defensionis existat.

Si per rescriptum committantur plures articuli connexi, & in vno remoueatur appellatio intelligitur remota etiam in aliis. hoc dicit.

Iam dubitari poterit, si ex pluribus articulis vnis precibus comprehensis in vno tantum contingat appellationem vetari, vtrum appellatio teneat si super aliis prouocatum fuerit, & cum delegantis hæc sit intentio [c], vt de omnibus articulis, qui in precibus ponuntur, iustitia [d] suum consequatur effectum, in omnibus [e] appellatio interdicta intelligetur. Vnde nihil intererit, vtrum appellatio inhibeatur in primo an in secundo, in medio an in fine.

De connexis idem est iudiciũ & determinatio. h. d.

Sed hoc ita intelligi oportet, si capitula connexa [f] fuerint: cæterum quoties clausula, per quam appellationis remedium tollitur, in medio literarum ponitur, si sunt plura negotia, se minimè contingentia, tantum præmissa complectitur, nisi fortè, & in fine [g] literarum prædicta clausula iteretur.

Appellari potest si locus non tutus partibus assignatur, vel sententia contineat manifestam iniquitatem, etiam si sit rescriptum appellatione remota. hoc dicit.

Interdum etiam non obstante prohibitione appellari poterit, vt decretum est in eo qui per delegatos iudices in iudicium ad locum non tutum [h] vocatus fuerit [i]: nisi enim locum idoneum iudices assignent,

f Connexa. De connexis enim idem iudicium, l. cum actum. ff. de negot. gest.

g In fine. Nota ergo quòd clausula seu qualitas in fine dispositionis posita non restringitur ad immediatè præcedentia. fac. ca. inquisitioni. eo. vnde sumitur, & per Ab. in c. ij. requiris. eod.

h Non tutum. Nota quòd iudex locũ comparere debentibus constituere debet quo partes sine periculo possint accedere, & etiam testes, & aduocati, & similes. xxxiij. quæst. ij. cap. siue de coniugij. & iij. quæst. ix. c. hortamur. ij. quæst. ij. cap. si & l. si locus. ff. de iudic. imo nec altera pars quæ non potest venire honestè tenetur ire ad locum inhonestum. l. si cum dies. §. si arbiter. ff. de arbit. Item non solum dicitur locus incommodus propter inimicitias, sed etiam si excedat duas dietas, vt cap. nonnulli. de rescrip. Item nec extra prouinciarum terminos est facienda citatio, iij. q. vj. c. neminem, nisi ex speciali iussione principis, Aut. Sed hodie. C. de epi. & cleri. & vbi quis citatur ad locum periculosum non sufficit præstare ducatũ, c accedens. ext. vt lit. non contest. & not. in c. ex parte. tua. eo.

i Fuerit. Sed nunquid sufficiet locum esse tutum procuratori licet non sit tutus domino? Inn. videtur affirmare: quia potest quis mittere procuratorem. Host. contra, concludit enim non sufficere locũ esse tutum ipsi domino nisi etiam sit tutus procuratori, & non dño. ratio: quia si sibi & nõ procuratori, priuabitur iste facultate sibi concessa à iure vt possit in causam procuratorem cõstituere. l. j. ff. de proc. maximum añt est commodũ per procuratorem magis instructum cãm promoueri. Ita ex cõtrario si locus est tutus procuratori & non principali, sequeretur quòd

non erit propterea appellationis remedium [a] interclusum, quòd appellatione remota procedi debere mandatum fuerit. Idem [b] etiam obtinet cum sententia fertur iniqua: licet enim causa appellatione remota commissa fuerit, sententiæ tamen stari nō debet, si iniquitatem contineat manifestam [c].

Lapso anno, & ex causa biennio, appellatio est deserta. h.d.

Illud tam iudiciali [d] appellationi, quam ei quę extra iudicium [e] interponitur commune [f] est quòd huiusmodi appellantibus annus [g], & ex iusta [h] causa biennium [i] à die appellationis interpositæ [k] indulgetur: quo temporis spacio, & prosequi: & finire [l] appellationis causam compellendi erunt: alioqui si per negligentiam appellantis hoc tēporis spacium fluxerit, adeò causa deserta censebitur, vt etiam si appellans ipse cum appellato [m], aut appellatus etiam per se, & principaliter prosequatur, non propterea minus in rē [n] iudicatā censebitur transisse sententia [o], à qua fuerit appellatum.

Penit casus quibus tempus ad prosequendum non currit. h.d.

Quam diu [p] tamen per compromissum [q], vel aliàs de partium expresso [r] consensu differtur prosecutio, tempus ad prosequendam appellationem ab homi-

quòd in causa ardua compelleretur constituere procuratorem, contra cap. quetelam. de procura. & hæc opin. com. tenetur pro qua fac. cap. siue de coniugij. xxxiij. q. ij. & de hoc per Abb. in cap. ex parte. eod.

a Remedium. Sed quæritur an hoc casu possit incontinenti appellare, an teneatur proponere coram iudice exceptionem loci non tuti, & si sit proponēda exceptio debeat ne ibi veritas probari coram iudice, litera hic, & in c. ex parte. eo. videtur innuere quòd possit statim appellari. Sed circa hoc plures ac plures sunt opi. Doctor. de quibus per Abbat. in d. cap. ex parte.

b Idem etiam, &c. cap. inter cæteras. de senten. & re iudicat. vnde sumitur.

c Manifestam. Puta quia lata est contra ius scriptum, scilicet cōtra leges vel canones cap. j. §. eod. ita quod in ipsa sententia cōtinetur error. ij. q. vj. §. diffinitiua. versi. item si sententia contra ius scriptum. cap. examinata. de confirm. vtil. vel inutil. & cap. per tuas. de sentent. excom. vt habetur in cap. inter cæteras, de sent. & re iudic.

d Iudiciali. ij. quæst. vj. cap. ei qui. & cap. cum sit Romana. eo. & per Abb. in cap. venerabilis. de iudi.

e Extra iudicium. Vt in cap. constitutus. eo. & ca. concertationi. eo. in vj. & Clem. sicut. eo. tit.

f Commune est. Licet in hoc iudicialis & extraiudicialis appellatio censeatur eodem iure. sunt tamen inter eas differentię multæ, de quibus per Doctor. in cap. bonæ. eo. & not. s. eo. §. j.

g Annus. ij. quæst. vj. cap. ei qui. & cap. cum sit. & cap. oblatæ. eod.

h Iusta causa. Et euidenti, cap. cum sit. eo. vbi not. Abb. quòd non stabitur assertioni partis, sed oportet quòd aut probetur, aut causa sit notoria, & qualis reputetur iusta causa per Abb. in cap. ex ratione. versic. ad quintam quæstionem.

i Biennium. Imo dabitur etiam triennium ex causa, cap. ex ratione. eod. & not. in cap. cum sit. eo. in princ. sed vt dicit Abb. in d. cap. cum sit. hoc nullibi probatur expresse.

k Interpositæ. Vel à die illati grauaminis, futuro grauamine appellatur. Clem. sicut. eod. vnde sumitur, quæ tollit varietatem opinionum circa hoc, de quibus per Legistas in l. fi. C. de temp. ap. & per Ioan. And. in d. Clem. sicut. vbi late.

l Finire. In hoc conuenit tempus restitutionis in integrum, Clem. vni. de restit. in integr.

m Cum appellato. Licet ergo dilationes quas petit appellatus per quas protelat prosecutio appellationis prosint appellanti, sicut & restitutionem petenti prosunt quas petit reus contra quem petitur. l. pe. C. de tempor. restit. in integr. ipsa tamen prosecutio quam facit etiam appellatus sibi non prodest, ratio: quia in appellato dicente malè appellatum & sententiam transisse in rem iudicatā nulla est cōtrarietas, vt late deducitur in Clemen. si appellationem. eod. in glos. appellatus.

n In rem iudicatam. cap. cum sit. & cap. sæpe. eod.

o Sententia. Quæ tamen erat aliqua: vt quia contra ius litigatoris lata, si enim à principio fuisset nulla, sicut propter appellationem omissam, non transiret in rem iudicatam, ita nec propter interpositam & desertam, cap. licet. & quod ibi not. de sent. excom.

p Quandiu. Concord. Auth. si tamen. C. de temp. appel. & Clem. quandiu. eo. vnde sumitur.

q Compromissum. Non sic in eligentibus qui compromittunt, quibus bene currunt electionum tempora, cap. si compromissarius. in princ. de elect. in vj. vbi ponitur diuersitatis ratio, si ergo compromissarius non pronunciat reuertitur appellans ad iudicem, idem si pronunciat sed appellans vult pœnam soluere, & appellationem prosequi. Item etiā ante pronunciationem compromisso durante poterit appellās ad iudicem redire soluendo pœnam, cap. significantibus. vbi not. de offic. deleg. & not. in Clemen. quandiu. eod.

r Expresso. Non sufficeret ergo tacitus consensus, puta, quòd simul appellans & appellatus domū redirent, vel longam peregrinationem simul arriperent,

ne vel à iure præfixum minimè currit [a] appellanti [b], nisi fortè iudex ex dilatione periculum imminere [c] videns in illa procedi præciperet [d].

Tempus datum à iure ad prosequendam appellationẽ potest breuiari per iudicem ex causa. hoc dicit.

Et licet [e] anni, vel biennij spatium appellantibus indulgeatur, poterit tamen iudex à quo secũdum locorum distantiam [f], personarum, & negotij qualitatem recisius [g] tempus moderari, intra quod si is qui appellauit, causam appellationis non fuerit prosecutus tenebit sententia. Coget [h] ergo iudex partes appellatione non admissa, vt vel appellationẽ interpositã prosequantur, vel coràm eo iuris pareant æquitati.

Quando periculum est in mora, debet iudex breuiare terminum prosequendæ appellationis. hoc dicit.

Superior [i] quoque iudex si ex dilatione viderit imminere periculum [k], potest & debet neutro appellationem prosequente, vt periculum euitetur occurrere: puta si à sententia lata super confirmatione alicuius electi prouocatum fuerit, & vtraque pars velit etiã ad annum appellationis prosecutionem differre, potest, vtiq;, imò debet is ad quem appellatum fuit, prouide terminum moderari, ne diu gregi dominico cura pastoris desit.

Interdum ad prosequendam appellationem datur plusquam biennium. h.d.

Accidit tamen aliquando vt non per annum, vel biennium, sed etiã vlterius causam appellationis alicui prosequi concedatur [l], vtputa si quem per impotentiam [m] prosecutionẽ omisisse cõstiterit [n], vel cũ iudici ex proprio

rent, imputet enim sibi appellans qui sic itinerat. Item per procuratorem prosequi poterat: vt not. in Cle. quandiu. eod.

a Currit. Non intelligas quòd compromisso finito habeat appellans tempus integrum, sed solũ habebit quantũ tẽpore cõpromissi supererat, dormit enim tunc illius temporis cursus. fac. Cle. vni. de restit. in integr. & ca. dilecto. de verb. signific. & l. sed & si per prætorẽ. §. quoties. ff. ex quibus causis maio.

b Appellanti. Nec appellatio.

c Imminere. Vt in causa electionis, & spiritualis matrimonij, cap. oblatæ. eod. vnde sumitur. Idem in matrimonio carnali, secũdum Goffre. Host. & Aegid. c. quoniam. vt lit. non cõtest. Idem in aliis quæ celeritatem desiderant. l. j. ff. de dã. infect. & l. j. & ij. ff. de feriis. & tradunt Legistæ in l. j. ff. de offi. eius cui mand. est iur.

d Præciperet. Post illud ergo præceptum incipient currere tempora.

e Et licet. Sumitur hic § ex ca. cum sit. & ca. oblatæ. & c. consuluit & cap. ad aures. & ca. adhæc. & ca. personas. & cap. superior. eod.

f Distantiam. fac. dist. lxiij. capit. cum longè. & xiij. q. ij. ca. vbicunque. & l. qui bona. §. si. ff. de dam. infect. cum l. seq. & l. non nunquã. ff de iudi. & l. ij. ff. de re iudi.

g Recisius. Arg. quòd iudex potest abbreuiare inducias datas à lege. sic. ff. de re iudi. l. ij. c. oblatæ. eo. & ca. quo ad consultationem. de sent. & re iud. Arg. contra d. xxviij. c. de his. & l. iiij. §. si quis condẽnatus. & iij. q. iij. c. de induciis. Sol. induciæ quæ dantur à lege vel canone seruandæ sunt, nisi iusta causa interuenerit, ob quam sint breuiandæ: & tũc id committitur arbitrio iudicis, ca. cum sit. eo. & l. continuus. § secundo ff. de verb. oblig. Quædam tamen sunt induciæ à iure statutæ quæ alterari nõ possunt, vt tempus x. dierum datum ad appellandum tẽmpus intra quod peti debet restitutio in integrum, & terminari, vt not. in d. ca. cum sit. & in ca. præterea. de dilat. Sed nunquid quod iudex possit diminuere de anno appellationis, ita simpliciter intelligendum sit vt appellãs teneatur causam appellationis finire infra minus tẽpus anno vel biennio? Respondeo vt not. in d. ca. cum sit. in verbo recisius. versic. sed nunquid.

h Coget. capit. ad hæc. primo cap. consuluit primo cap. ad aures. eo. cũ concor.

i Superior. Sic ca. oblatæ. § superior. eo. vnde sumitur.

k Periculum. Ne scilicet Ecclesia in spiritualibus vel tẽporalibus ex mora detrimentum incurrat, cap. quam sit. de elect. in vj. quo casu posset etiam lite nõ contestata procedi, ca. quoniam. §. j. arg. ca. constitutus. eo. & not. in ca. oblatæ. §. superior.

l Concedatur. Nõ exprimit ipso ne iure an per restitutionem in integrum, & verbum cõcedatur, hic positum est aptũ vtrunque compræhendere. de quo dic vt latè habetur in c. ex ratione. eo.

m Impotentiam. Verbum hoc est generale, vt in ca. sciscitatus. de rescrip. vnde hæc impotentia variis modis potest intelligi: vt quia appellantes fuerunt impediti iusta de causa, vel per iudicem stetit, vnde eis non imputatur. ij. q. vj. ca. anteriorum. §. ad hoc. & §. biduum. & §. si forte. & ca. ex insinuatione. eod.

n Constiterit. Sed quomodo poterit constare. Specul. in §. nunc breuiter. versic. quid ergo. eod. titulo, dicit per iuramentum impediti. Sed Ioan. And. ibi in additionibus dicit hoc procedere quãdo appellaretur ad iudicem valde remotum: quia

officio [a] ſuper cauſa electionis etiam lapſo biénio cognoſcere conceditur.

Pars poteſt ſibi terminum proſequendæ appellationis breuiare non prorogare. h.d.

Pars quoque [b] interdum ſibi [c] proſequendæ appellationis terminum præfigit. Sed cum hoc gratia litium citius [d] expediendarum indultum fuerit, iuris terminus à parte præueniri non prorogari [e] poterit, ſicut nec in vna cauſa tertio [f] prouocari licebit.

Confirmatio in forma communi non præiudicat appellationi, nec laudum inualidum roborat, aut proceſſum impedit, ſed obtenta ſuper re ab aliquo pacificè poſſeſſa, facit vt quis non poſſit conueniri ſedi Apoſtolica. h.d.

Poſtremò ſciendum eſt, quòd ſi ſententiam appellatione ſuſpéſam, antequam ipſius appellationis cauſa commiſſa [g] fuerit, vel laudum contra [h] iuris, vel compromiſſi [i] formam latũ Apoſtolico reſcripto

tunc difficile eſt ſecum adducere teſtes, & ſi daretur terminus ad probandum in partibus occuparetur forte maius tempus. Si autem loci diſtantia non impedit, debet impedimentum plene probari, ſecundum eum. & hoc placet etiam Ant. de But. Sed Ab. in cap. ex ratione. eo. verſi. quarta quæſtio. firmiter tenet quòd etiam data diſtantia locorum non ſufficiat hoc caſu probare impedimentum per iuramentum: quia ob impedimentum non tranſit ſententia in rem iudicatã. cap. cum ſit. cum ergo hic agatur de maximo præiudicio, & de abdicando iure iam quæſito appellato per deſertionem appellationis, debet impedimentum plenè probari, ſicut probari debet in quolibet facto graui non obſtante diſtantia locorum. & licet Abb. loquatur cum agitur de dando ſecundo fatali, tamen idem erit dicendum & multo fortius in terminis §. noſtri.

a Officio. Vt in ca. conſtitutus. eo. nec enim ex negligẽtia appellantis ceſſat officium iudicis vbi iudex ſine parte potuiſſet procedere, quod eſt vbi concernitur vtilitas publica: exemplum in ca. crimina. de colluſi. det. fac. l. quamuis. C. de adult. aliud eſt ſimile in ca. ſi forte. iuncta Gloſ. de elect. in vj. fac. ca. cum nobis. & ca. cum dilecti. de elect. Aliud eſſet vbi cauſa non eſſet talis in qua officiũ iudicis exhuberaret, vt puta, concernens merum commodum priuatum: quia tunc iudex non debet ſe impedire actore vel appellatore ceſſante, iuſta not. in ca. ad noſtram. ij. de iureiuran. fac. not. in l. iiij. §. hoc autem iudicium. ff. de damn infect. & l. ad peremptorium & quod ibi Bart ff. de iudi.

b Pars quoque. Ne dum iudex à quo. concor. ca. perſonas. eod.

c Sibi. Sed an appellatus valeat talem terminum præfigere ſicut poteſt appellans & iudex? Reſpond. hoc non reperitur iure cautum, nec mirum: quia eſſet in poteſtate aduerſarij duram conditionem imponere ſuo aduerſario, quod non eſt concedendum, ſed appellans hoc poteſt: quia ipſe imponit legem ſibi ipſi præiudicando reſtringendo terminum iuris, & hoc com. tenetur vt per Ab. in cap. perſonas. eo.

d Citius. cap. oblatæ. eo.

e Non prorogari. Quia inducta in vnum propoſitum non debent operari contrarium. l. legata inutiliter. ff. de leg. j.

f Tertio. cap. directè. & ca. tuæ. eo. & ij. q. vj ca. ſi quis in quacunque. & l. vni. C. ne li. in vna eadémque cauſa ter. prouo. Sed contra ij. quæſt. vj. capit. quoties. vbi dicitur quoties ſe putauerint grauari, ad ſed. Apoſt. appellẽt. Sed dic quoties, id eſt, ſecundo & non vltra in diffinitiua ſententia ſiue ſuper eo. ca. ſic in d. c. directe, & ſic verbum illud generale quoties, reſtringitur. d. xviij. ca. placuit. & d. lxxv. ca. quod die. in fi. & xij. q. ij. c. ſine exceptione. & c. ſedes. de reſcript. Vel dic ſecundum Abb. quòd verbum quoties, intelligitur propriè, ſed verificatur in diuerſis grauaminibus: nam ſi millies quis grauaretur in eadem cauſa, toties poterit appellare, hic autem §. procedit quãdo ſuper eodem fuit bis appellatum per eandem partẽ, & bis ſententia fuit confirmata. Item intellige reſpectu eiuſdem partis: ſecus diuerſæ: nam hoc reſpectu ſuper quolibet articulo poterunt interponi quatuor appellationes, vt per Legiſt. in d. l. vni. & per Ioan. And. in d. ca. directe. Sed adhuc contra ꝙ imo eadem pars ter appellat. xxxj. q. ij. c. Lotharius. vbi quòd Tabergater appellauit. Sed dic ter appellauit, id eſt, ter vocem appellationis emiſit, dicẽdo, ſcilicet appello, appello, appello, nec enim per hanc geminationem videtur recedere à iure ſuo, ſed potius loqui ex quadam cordis abundantia. ad hoc ca. bonæ. eo. & fac Cle. j. eod. Et nota ꝙ hoc quod non licet tertio appellare ab eodem articulo, procedit etiam in ſententiis quæ non tranſeunt in rem iudicatam: vt not. in ca. fraternitatis. de fri. & mal. Sic etiam in huiuſmodi cauſis poſt x. dies licet appellari non poſſit poteſt tamẽ agi per viam querelæ. not. in ca. ad reprimendam. de offic. ordina.

g Commiſſa. ca. bonæ. de confir. vti. vel inut. vbi habes exemplum.

h Contra iuris. Quia fortè laudum fuit latum per ſordes vel per gratiam, & ideo nullum. l. iij. C. de arbit. & fac. ca. examinata. de confirma. vtili. vel inutili. vnde ſumitur.

i Cõpromiſſi. Nil enim poteſt arbiter facere cõtra formam cõpromiſſi. c. cum dilectus de arbit. l. Pedius. & l. non diſtinguemus. §. de officio. ff. de arbit.

arbit.& ca.examinata.de confirm.vtili vel inutili.
a In forma communi. Dicitur autem confirmatio facta in forma communi, quando fit conditionaliter non cognito de causa, vt si dicatur confirmamus tibi possessiones quas iustè possides, vel per similia verba, vel sub simili forma: vt per Abb.in c. j.de confir. vtili.vel inutili de qua etiam vide tex.cum Glos. in ca.quia diuersitatẽ.de conces.præbẽ.
b Afferet. cap.bonæ de confir.vtil.vel inutili.
c Litigiosæ. cap.j. de confirm. vtili.vel inutili.& dicitur res litigiosa de cuius dominio causa mouetur inter petitorem & possessorem. Aut.litigiosa res.C. de litigio.& sic controuersia super possessione orta non facit rem litigiosam, de quo dic vt not.in d.c.j.& per Cassa.de rescrip.decis.vj.
d Confirmationẽ. Pro declaratione materiæ sciendum est secundum Abb.in c. j.de confir. vtili.vel inutil. super secunda Glos.quòd quandoque cõfirmatio tribuit multum noui iuris, vt confirmatio electionis facta per superiorem. Nam tribuit potestatem administrandi c.transmissa.& ca.qualiter.de elect.quandoque nullum ius tribuit, vt confirmatio concessa à Papa in forma communi, sed solet ad cautelam impetrari, ne videatur sine scientia Papæ procedere,& vt magis timeatur, vt per Glos.in d.cap.j cap. quanquàm.distin.xxiij. Quædam confirmatio vetus ius confirmat & consolidat, vt quando fit confirmatio ex certa scientia,& dicitur ex certa scientia, quando totum negotium fuit Papæ reseruatũ, & ipse postmodum confirmauit maximè apponendo clausulam ex certa scientia. & hæc confirmatio operatur plus vel minus secundum subiectum dispositum: nam si iustè possidebat vt inferior non possit amplius de illa re cognoscere, scilicet vtrum iustè possideat nec ne. ca.j de confir. vtil.vel inutil.& dicitur hic.Item facit rem maioris authoritatis.cap.quis nesciat.dist.xj. Quandoque operatur maiorem effectum: nam si ille iustè non possidebat incipit iustè possidere, vnde solet Papa apponere clausulam, *Supplentes de plenitudine potestatis omnem defectum,&c.* & sic inualidum facit validum. capit.j.de transact. & iij.quæst.j. capit. hæc quippe.
e Obtinuit. Non facta mentione de litigioso: aliàs si facta esset mentio arripitur illa causa ab inferiore iudice: vt in ca.j.& ibi Abb.in not. de confir. vtili.vel inutili.
f Elicita. Vt in ca. j.& ca.ij.& ibi pleuè per Abb.& Doct.super Glos.in verbo exorta.

in forma [a] communi confirmari obtentum fuerit, talis confirmatio, nec appellationi præiudicium afferet [b], nec inualidum laudum vllo firmitatis robore muniet. Nam etiam si ante sententiam litigiosæ [c] rei cõfirmationem ab Apostolica sede quis impetrauerit, non propterea minus de causa poterit iudex cognoscere, & eam fine debito terminare. Quanquam si rem pacificè quis possedisset, cum inde confirmationem [d] obtinuit [e], non erit licitum iudici de quæstione postmodum exorta absque mandato sedis Apostolicæ decernere: nisi certum sit quòd per falsi suggestionem fuerit elicita [f].

DE RESTITUTIONE [g] IN INTEGRUM.

Minor & Ecclesia restituuntur aduersus sententiam etiam à sede Apostolica latam hoc dicit.

ADhuc autem iis qui appellationis remedio destituti sunt, auxilio restitutionis in integrum succurritur, sed nec omnibus, nec semper, nec ab omnibus. Minor igitur & Ecclesia [h], si

DE RESTITUTIONE g IN INTEGRUM.

DE restitutione in integrum. Continuatio patet ex principio tituli. Restitutio autem in integrum nihil aliud est, quã in pristinum statum repositio. iij.q.iij. in fin.& l.j C.de sent. pass.
h Et Ecclesia. Habes ergo duos qui restitui possunt in integrum, Minorẽ scilicet & Ecclesiã. fac. cap.constitutus. & ca.tam ex literis.eo.quod procedit etiam si prælatus iuret non petere talem restitutionem: nam licet valeat iuramentum, nihilominus restitutio in integrum potest peti: vt not.in ca.j.eod.in vj.& tenet Abb in ca.j.in antiquis. Adde tu tertiò etiam Remp.l.Rempublicam.C.de iure reip.lib.xj. l.Respublica.C.ex qui.caus.maio. Sed an ciuitas? Hostien.in summa eo.§.cui tenet quòd non. Idem tenet Innoc.in ca.j.eod. Et quod dicitur de Republica intelligunt de Repub.Rom.l.eum qui vectigal.ff.de verb.signific.Contrarium not. Glos.in d. l Respub.quam videntur sequi Butri.Bart. & Bal. dicentes quòd ciuitas habebit restit.in integr.saltem ex clausula generali, ex quo enim regitur per administratores habet iustam causam petendi restitutionem in integrum, saltem ex clausula generali.& hoc sequitur etiam Abb.in ca.j. eod allegans.l.legatis.ff.de iudi.iuncta Aut. multo magis, C.de Epi.& cler.Idem etiam tenendum est de castris & villis,& piis locis, vt latè comprobat idem Ab.in d.c.j.vbi tenet quòd etiam collegium scholarium possit petere restitutionem in integrum: quia in eo sunt multi minores.

se prolatione sententiæ grauiter [a] læsos conquerantur [b], & appellandi tempora iam fluxerint, restitutionem in integrum implorare poterunt. Quod quidē adeò obtinet, vt etiam si ab Apostolico sententia lata fuerit, non proptereà magis in integrū restitutionis petitio impediatur. Nec enim negatur [c] Romanæ sedis sententiam in melius posse commutari, cum aut surreptū [d] aliquid fuerit, aut ipsa pro consideratione ætatum [e], & temporum [f], seu grauium necessitatum aliquid ordinauit.

Restituitur Ecclesia aduersus quamlibet læsionem etiam aduersus aliam Ecclesiam h.d.

Sed & si non sententia, sed vel contractu [g], vel confessione [h], vel probationis omissione [i], vel temporis fluxu Ecclesia læsa fuerit, restitutio indulgenda erit, nec solum contra priuatos homines, sed etiam aduersus aliam Ecclesiam [k].

Beneficium restitutionis in integrum non indulgetur, nisi intra quatuor annos, si non subsit aliqua rationabilis causa, vt dictum spatium prorogetur.h.d.

Sed siue sententia, siue contractu [l], vel aliter se læsam prætendat Ecclesia, & proptereà se ad beneficium restitutionis in integrum admitti postulet, si quadriennij [m] spatium à die læsionis lapsum fuerit, amplius restituenda non erit, nisi præuaricationis [n], vel manifestæ fraudis [o] probetur [p] super hoc interuenisse commentum [q], aut alia causa [r] subsit quæ iudicem ad

a Grauiter. Pro modica enim læsione non daretur restitutio in integrum. l.scio ff.eod.l.ex causa iudicati.j.ff.de mino.c.pe.de reb.eccles.non alien. Sed quæ dicetur magna læsio, vel parua? Respond. ex cōditione Ecclesiæ: nam si Ecclesia esset tenuis in reditibus modica læsio reputaretur grauis & enormis: contrarium esset in Ecclesia valde abundanti, sic Abb.in ca.j.eod.continebit ergo libellus enormē læsionem, vt habetur in c.tam ex literis.eod.

b Conquerantur. Et plenè probet læsionem & causam ex qua restitutionē petunt: vt per Abb. in ca.tam ex literis. versicu dubium est. eo.& est tex.in Cle. j.eod.& in §.proximo sequenti.

c Negatur. Sic xxxv.q.ix.cap. sententiam.& c.tam ex literis.eod.

d Surreptum. cap. cum olim.de re iud.

e Aetatum. Dist. lxxxvj. cap.tanta.& xxvj q.ij. c.hoc scit. & c.tempora.& dist. 50.ca.pœnitentes.

f Temporum. Distinct.lv.cap.priscis. & xxxv.q.vij.ca.necessaria.& ca.quod pro remedio.

g Contractu. cap. j.eod.capit.j. eod. in vj.l.j. C. si aduers. vend. l.j. C.si aduer.dona.

h Confessione. ca ij.eod.in vj.l.certum.§.pen. ff. de confe.Sed contra. Aut enim Ecclesia confessa est veritatem, contra quam non datur restitutio. Aut falsitatem & hoc probato non nocet confessio: vt in d.c.ij.non ergo est recurrēdum ad extraordinarium remedium ex quo ordinarium competit.l.in causæ.ij.ff.de mino.Sol dicit.Host.quòd posset esse quòd falsitas confessa probari non posset, vnde expedit restitutionem dari. Vel dic quòd fuit confessa non per errorem, vel non potest error probari sed læsio. vel fuit confessa tempore quo non debuit, vel lata est sententia tamen est a thuc infra quadriennium à die confessionis.

i Omissione. cap.ij.eo. Quid si dicat Ecclesia se læsam præscriptione? Respond. vt traditur in ca. auditis.eod.& vide per Hostiens.in summa eod.§. in quibus.

k Aliam Ecclesiam. ca.auditis.eo.quod non videbatur, cum priuilegiatus contra pariter priuilegiatum suo priuilegio vti non possit. l.sed & milites. ff.de excus.tutorum.

l Contractu. Not. vnum quòd quando Ecclesia petit restitui contra contractum, maius est eius priuilegium, quàm minoris: quia si minor iurat non contrauenire non restituitur. Auth. sacramenta puberum. C. si aduer. vend. si autem prælatus iurat non repetere, vel non contrauenire in contractu damnoso Ecclesiæ, licet contraueniendo deieret Ecclesia, tamen eodem petente, vel alio ex iudicis officio restituitur. xxx. quæst.ix.capit.quod quis. & ca.si quis.de reb.Eccles.non alie. cap intellecto.de iureiur.ca.cum venissent.de institu. ca.j. eo.in vj.

m Quadriennij. c. j. eod. in vj. & Clemen.j. eod. cum ibi allegat.

n Præuaricationis. Quo ad sententiam, & quis sit præuaricator, habetur in l.j.ff.ad Turpil.& ij.quæst.iij. §. notandum.

o Fraudis. Respectu contractus, vel respectu vtriusque.

p Probetur. Quia qui allegat dolum,&c. l.quoties.§.qui dolo.ff de probat.

q Commentum. Machinatio, deceptio.

r Causa. Verbi gratia secundum quosdam, si prælatus malè contrahens vixit dicto quadriennij spatio: tunc enim non currit præscriptio. xvj.quæst.iij.capit.si sacerdotes. & hoc tenuit Innoc. in cap.tam ex literis eod. & sequuntur plures: vt per Petusi.eod. in sexto. & licet quidam secus teneant, cum tamen hæc opinio faciat in fauorem Ecclesiæ, scilicet tenentium contra

non

non tenenda. argum. l. sunt personæ. ff. de relig. vel iusta causa erit si multas prælatorum habuit mutationes: vt not. in capit. j. in sexto. Perusi. tamen q hoc totum sit reponendum in iudicis arbitrium.

a Probauerit. Clemen. vni. eod.

b Concedenda. Aliàs nullus esset litium finis, secundum Hostiensem, sed de ratione istius dispositionis vide per Abb. in cap. fin. eod. vnde sumitur, versi. vltra Glossam scias.

c Nouis defensionibus. Tunc enim propter nouas defensiones iterū auditur. l. j. ij. & iij. C. si sep. in integr. restit. postul. ex quibus sumptum est quod hic dicitur, & in capit. fin. eod. Sed quas intelligemus esse nouas defensiones? Respon. secundum quosdam tam illas, quæ tunc erāt, sed non fuerunt allegatæ, quia occultæ erant, siue quæ posteà emerserunt. Quidam tamen intelligunt de primis omissis tārum, quasi non possint aliæ de nouo superuenire, & hoc putat verius Glos. in cap. fi. de resti. in integ. Sed contra hoc videtur: quia ex noua causa recusatur iudex post litem contestatam. ca. insinuante. de offic. deleg. ca. pastoralis. de except. & iiij. quæst. iij. ca. si quis testibus. & quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio. l. de ætate. §. ex causa. ff. de interrog. actio. Sol. vt habetur in dicto ca. fi.

d Habentibus. Sicut est Episcopus, potestas & huiusmodi, & alij etiam minores ordinarij contentiosam qui præsunt alicui vniuersitati. l. j. §. fi. ff. de postul. l. fin. C. vbi, & apud quos. etiam xj. q. j. de persona. & not. in c pen. eo. vnde sumitur.

e Delegatis. Et multo magis delegatus à principe fac. l. fin. C. vbi, & apud quos restit. in integ. & ca. pen. eod. vnde sumitur. Sed non videtur quòd ordinarius demandare possit cognitionem istam, cum in integrum restitutio causæ cognitionem desideret. l. iij. ff. de restitu. in integr. & l. in causæ. §. causa. ff. de minor. & ca. tam ex literis. eod. sed quæ officio iudicis causa cognita expediuntur, alteri demandari non possunt. l. nec quicquam. §. vbi decretum. ff. de offic. procō. Sol. restitutio in integrum competit iure magistratus, & transit cognitio restitutionis siue specialiter, siue generaliter cōmittatur. d. l. fin. sed ea quæ competunt iure magistratus. l. prima. ff. de offic. eius, &c. Sed adhuc contra: quia ea quæ magis sunt imperij, quàm iurisdictionis magistratus facere non potest, sed restituere est magis imperij, quā iurisdictionis: ergo non permittitur magistratui. l. ea quæ. ff. ad municip. ergo multo minus possunt delegare. Sol. vt not. in ca pen. eo. in ver. delegatis.

f Non habēt. Qui autem sint isti not. in ca. pen. eod. vnde sumitur.

g Incidenter. Principaliter autem isti cognoscere non possunt de restitutione, cum causa ista requirat maiores iudices, & hoc ex officio suo faciant, si autem inciderit quæstio restitutionis in integrum in negotio de quo est compromissum, vel quod est aliis delegatis commissum, possunt tunc de restitutione cognoscere. sic l. quoties. C. de iudi. & l. j. C. de ordin. iudi. ibi enim iudex cognoscit de causa status incidenter, qui aliàs cognoscere non valet. Nec dicitur arbiter tunc facere compromissum: quia huiusmodi restitutio non est alia causa siue negotium ab eo de quo compromissum est, sed oritur ex illo, & illi cohæret, de quo compromissum est, vtputa, si omisit probationem arbiter, de hoc & consimilibus, quæ incidunt in causa potest cognoscere: vt not. in ca. pen. eo.

h Querelam. Hoc verbum largè sumptum includit omne remedium per quod quis recurrit ad superiorem per viam grauaminis, & tunc includet etiam appellationem, & in integrum restitu-

hoc beneficium concedendum mouere debeat. Etsi tempore læsa asseratur non fiet restitutio, nisi ad tantum temporis, in quantum se læsam esse legitimè probauerit [a].

Restitutio in integrum semel negata non conceditur amplius, etiam in alio iudicio, nisi duobus casibus hic contentis. hoc dicit.

Quòd si semel restitutio in integrum in alio iudicio denegata fuerit, præterquàm ad appellationē omissam, nō erit eidem amplius concedenda [b], nisi nouis defensionibus [c], ad huiusmodi beneficium admittenda fuerit.

Ponit qui & quando possunt de restitutione in integrum cognoscere. h. d.

Huiusmodi verò restitutionum causæ solum coram iudicibus ordinariis administrationem habentibus [d], vel delegatis ab eis tractari poterunt, & terminari: siue hoc ipsis delegatis [e] specialiter demandatum fuerit, siue commisso eis negotio, huiusmodi quæstionem incidere contingat. Delegati verò ab Ordinariis, qui administrationem nō habent [f], sed tantummodo iudicandi facultatem, siue arbitri de his causis cognoscere nequeunt, nisi coram eis incidenter [g] motæ fuerint.

Per querelam & supplicationem retractatur sententia. Et sub qua forma supplicatio porrigatur. h. d.

Per supplicationem quoque Principi porrectem, aut per querelam [h] appellationis re-

medio destitutis subueniri solet. Erit autem supplicatio [a] intra decem dies post sententiam offerenda [b], quo subsecuto sententia nõ aliter executioni mandabitur, quàm si victrix pars idoneam fideiussionem præbuerit, tantum restituendi, cum legitimis augmentis [c], quantum fuerit in condemnatione: si legitima retractatione sententia resoluatur. Et nisi sub hac forma supplicatio porrigatur, executio sententiæ sine fideiussione procedet, retractationis [d] iure illi seruando, qui se grauatum putauerit, vt intra biennium supplicare valeat.

FINIS LIBRI TERTII.

tionem.l.ab eo.& ibi not.C.quomodo, & quando ind.& declarat Abb.in cap.quęrelam.de procur. & Felyn.in cap.quætelam.col.penult.de iureiur. Acцur.Bar.& alij in l.si ab arbitro. ff.qui sat.cog.stricte veò cum ab eo qui remedio appellationis destitutus est iudex aditur, vt hic, & per Cardi.Alex.in c. cum sit Romana. de appel.post Rotã, & tã per Canonistas, quã per Legistas in locis supra alle.& p Glos.& alios in c.ad reprimendã. de offi. ordi. Ab.in c.consanguinei. col.pen.in fi. de re iudi.& cõpetit hoc remediũ querelæ tam in extra iudicialib. vt per Card. in d.c.cũ sit, quã iudicialibus. Vnde si iudex tardaret expeditionẽ causę licet ab hac tardatione nõ possit appellari. poterit tamẽ querelari. Bal.in l.fi.§.illud. C.de tẽp.app.

a Supplicatio. Sic in Auth.quæ supplicatio. C.de de precib. Imp.offe.vnde sumitur.

b Offerenda. In scriptis.

c Augmentis. Id est fructibus, & accessionibus.

d Retractationis. Sed quomodo retractabitur? Res. vt not. in Auth.quæ supplicatio.C.de prec.Impe.offe. & no.hic q pendente supplicatione mãdatur sententia executioni, non sic pẽdente appellatione. l.j. ff.nil nou.appel.pend.

INSTITV

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI

LIBER QVARTVS.

DE ACCVSATIONIBVS[a], DENVNTIATIONIBVS, & inquisitionibus.

a De accusationibus. Continuatur ad præcedentia & sequentia. Supra dictum fuit de judiciis ciuilibus, sequebatur videre de criminalibus & quia ea instituuntur per accusationem, denuntiationem, & inquisitionem, meritò præmittit de his. Ad sequentia, cum esset tractandũ hoc quarto libro de criminibus, & super his procedatur per accusationem, denuntiationem, & inquisitionem, meritò de his præmittit.

DE ACCVSATIONIBVS[a], DENVNTIATIONIBVS, ET inquisitionibus.

Criminalia Iudicia non habent aliquid simile cum ciuilibus: Et instituuntur per Accusationẽ, Denuntiationẽ & Inquisitionẽ. Et Accusationẽ inscriptio, denuntiationẽ charitatiua monitio præcedere debet. h.d.

Criminalia[b] Iudicia nihil fermè[c] simile habent cum cæteris judiciis, de quibus proximè locuti sumus: magnáque diuersitas[d] eorum est & in instituendis & in exercendis. Instituũtur autem aut per accusationem, aut per Denuntiationem, aut per Inquisitionem: Per Accusationem[e], cum solenni præcedente inscriptione[f] per accusatorem Rei crimen ad iudicem defertur. per Denuntiationem, vt cũ nulla[g] præcedente inscriptione, sed tantum charitatiua monitione[h] ad iudicis notitiam crimen deducitur.

Inscriptio quare magis necessaria in accusatione quàm in denuntiatione. h.d.

b Criminalia. Sũpta est imitatio ex titulo de publicis judiciis in insti. ciuilibus. similis imitatio supra in tit. de præb. in princ. & in tit. de reg. & monachis in princ. An autem dicantur criminalia ea iudicia in quibus pœna pecuniaria venit imponenda; per Abb. & alios in Rubrica de iudi.

c Fermè. Melius hic dicitur fermè: quàm in instit. ciuil de publi iudic. in princ. *nec omnino quicquam simile.* habent enim aliqua similia, & est hoc de intentione Accurs. in d. princi. in vtrisque enim libellus porrigitur, in vtrisque de calumnia iuratur: vt not. in d. princip.

d Diuersitas. Quia in ciuilibus agitur vt aliquid detur actori, in criminalibus autem non vt aliquid detur principaliter, sed vt puniatur accusatus, & ita considerata petitione magna est diuersitas, eadem est considerato fine. Item est diuersitas etiam in exercitio, cum in ciuilibus probet actor tantum. l. qui accusare. C. de edend. sed in criminalibus actor & reus quandoque. l. fallaciter. C. de aboli. & l. vbi. C. ad leg. Cor. de falsis.

e Per accusationem. Adde quòd per exceptionẽ etiam intentantur interdum crimina: vt in ca. super his. eo. & §. accidit. infra eo. sed non adiungitur hic modus tribus hic enumeratis? quia licet per exceptionem opponantur crimina, non tamẽ per illum modum verè criminale iudicium dicitur institui, cum exceptio in iudicio sit quid dependens, & concor. cum hac litera. ca. qualiter. ij. & cap. licet. Hely. de simo.

f Inscriptione. Sed quando dicetur facta solenis scriptio? quidam quòd quando accusator profitetur in fine libelli accusationis se perfectum libellum dedisse, per quod statim obligatus intelligitur ad talionem. Alij quòd inscribere est quando accusator profitetur & promittit de prosequenda accusatione vsque finem. & de hoc not. in l. si cui. ff. eo. & in l. in causis. C eod. Tertij quòd tunc quis dicitur inscribere cũ se obligat ad eandem pœnam si non probauerit, quam reus debuit pati si probasset ipse accusator: vt ij. q. viij. c. quisquis, & ca. qui crimen. & hæc tenenda pro qua. ca. tuæ. de procura. & per Glos. in cap. super his. eod. & ibidem Abb. Sunt autem casus in quibus non est necessaria hæc inscriptio, vt in crimine abigeatus. l. cui. C. de abige. Item in leuibus: argumen. l. leuia. ff. eo. Item in his quæ appaitores referunt. l ea quidem. C. eod. Item in crimine apostasiæ. l. apostatarum. C de apostatis. Item cum accusatur Christianus qui contraxit cum Iudæa, vel contra. l. ne quis. C. de Iudæ. & not. de his in ca. super his. eod. vbi etiam Abb. & per eundem in cap. fin. de calum.

g Nulla præcedente inscriptione. c. super his. eo.

h Monitione, ca. qualiter. §. fin. & capit. cum dilectus. eo.

Ideò [a] autem cum in modum Accusationis, crimen obiicitur est inscriptio necessaria; non cum in modũ Denuntiationis: quoniam ad depositionem instituitur accusatio; sed ad correctionem est denuntiatio facienda.

Accusator non probans obiectum crimen tenetur ad pœnam talionis nisi suam innocentiam purgauerit, & interim dum purgat est suspendendus. hoc dicit.

Accusator igitur si legitimis destitutus sit probationibus, eam pœnam debet incurrere, quam, si probasset, reus substituere debebat [b]. Denuntians [c] verò licet ad talionem non teneatur, si tamen in probatione deficiat, donec [d] suam purgauerit [e] innocentiam ab officio, & beneficio suspendendus [f] erit: vt cæteri simili [g] pœna perterriti, ad aliorum infamiam facilè non prosiliant [h].

Ponit quando procedendum sit per inquisitionem. h.d.

Per inquisitionem [i] Criminale Iudiciũ instituitur, cum præcedente diffamatione ac

a Ideo autem. Nota hanc rationem quæ sumitur ex ca.super his.eo. quæ nihil aliud infert nisi quòd cum ex sui natura modus procedendi per denuntiationem non importet alicuius pœnæ impositionem, non conuenit rei & negotio vt quis se inscribat ad talionis pœnam: quæ non venit imponenda. finis enim cuiuslibet denuntiationis est correctio, & licet denuntiatus quandoq; compellatur satisfacere, quando scilicet aliter se corrigere non potest, illud tamen accidit in quandam consequentiam. vnde non est in consideratione. l.j. ff. de anth.tuto. Et in accusatione instatur principaliter ad pœnam, vnde non mirum si est inscribendum, & si opponatur quòd crimina quomodocunq; clauerint sunt punienda. xxiiij. quæst.iij. cap. ecce. Respond. secundum Abb.in d.cap.super his. quòd sunt punienda secundum modum propositum & probatum. Idem tamen Abb.in cap.inquisitioni. super Glossa in verbo, *accusationis*, videtur contrarium sentire cum dicit saluando dictum Hostien. quòd ius non considerat modum procedendi sed effectum pœnæ, limita tamen & declara superius dicta, vt per Ab.in ca.fi.ante finem de calumniat.

b Debebat. v.q.vj.ca.j.& c.ij.& traditur de hoc. ij.q.ii .per totam.

c Denuntians. ca.fin.de calum. vnde sumitur.

d Donec,&c. Sic in ca.fi.de calum.& videtur hoc mirabile quòd primo quis puniatur tanquam calumniator, & posteà recipiantur probationes super innocentia. videtur enim hoc esse dupliciter absurdum. primo: quia pœna præcedit probationem delicti, & quòd sæpe innocens poterit pœnam pati contra l.absentem. ff.de pœn. dic quòd fortè operatur præsumptio delicti. eo enim quòd non probat non solum præsumitur denuntians vel accusans calumniari, verum etiam conuincitur, licet hoc pluribus casibus non procedat: vt in ca.fi.de calumniat. per Ab. Ana.& alios.

e Purgauerit. Sed quæ erit canonica purgatio. quidam, quòd per iuramentum denuntiantis: argumen. cap.præsentium. de testi.& ca.pastoralis. de except. Sed tu dic quòd huiusmodi purgatio præstabitur ad arbitrium iudicis ex quo iure non determinatur. cap.de causis de offic.delegat. Item omnes purgationes hodie sunt arbitrariæ: vti de purga.cano. per tot.& ij.quæst.v.cap.omnibus.& cap.consuluisti.ij.quæst.v. & not.in cap.fin.de calumn.per Gloss. Abb.& alios.

f Suspendendus. Quam pœnam euitabit denũtians vel accusator si probet intentionem suam, vel crimen obiectũ per vnum testem. Doct. communiter, in capitulo secundo.de calumniat.secus esset in pœna conuentionali: quia ipsam non euaderet nisi plenè probaret: vt in capitulo cum dilecti. de elec. & ibi pulchrè Abb. versiculo tertio, *oppono contra textum.*

g Simili pœna. Ita pœna vnius est metus multorum. ij. quæstione septima. cap. qua propter. & l. capitalium. §. famosos. ff.de pœnis. & capit.irrefragabili.de offic.ordin.& ca fin.de calumniat.

h Prosiliant. Deficiente tamen denuntiatore vel accusatore non prohibetur iudex ex suo officio inquirere ad vtilitatem Reipu.cap.crimina. de collus. deteg. l.quamuis. C de adulter.& per Abb. in capit. constitutus. de appellat. in primo notabili.

i Per inquisitionem. Sunt inquisitionis plures species. Quædam generalissima, vt cum prælatus inquirit super statu totius prouinciæ, de qua in c. sicut. eod.& in cap Romana. de cens.in vj.& per Abb.in cap.qualiter.ij.eo.& in hac non est necesse infamiam præcedere. imo tenetur prælatus quolibet anno hanc generalem inquisitionem facere. capit.cum venerabilis. de censibus. Quædam generalis, vt cum inquiritur super statu ciuitatis, castri, vel alterius particularis loci, nec tunc exigitur quòd infamia præcedat. fac.capit. j. de offic.ordi.l. congruit. ff. de offic. præsi. Quædam est specialis contra certam personam, & hæc interdum fit non ad pœnam imponendam, Sed ex debito officij, vtputa ne carnale matrimonium stante legitimo impedimento contrahatur. Vel vt quis non promoueatur ad prælaturam. Vel non confirmetur electus: & nec hoc casu exigitur infamia: quia non agitur ad pœnam ex quo fit ex debito officij fac.ca.postquàm.& cap.cum dilecti. & capit.nihil.cum simil.de elect. cap.fin.de cland. despons.

desponſ.& not.per Innocen.in cap.j.de exceſſ.prǣl. & per Hoſti.in cap.vni.vt eccleſ.benefi.& per Abb. in d.cap.qualiter.& in cap.penult.eod.Quandoque iſta ſpecialis inquiſitio fit ad pœnam imponẽdam, & tunc ſi fit ad denunciationem publici officialis, non eſt neceſſarium quòd fama pręcedat. l.ea quidam. C.eo.c. prǣterea.de teſti.cogend.quanquàm dici poſſit quòd hoc caſu præcedat fama: quia non denunciantur niſi notoria, alio qui denuncianti nõ creditur, ſecundum Abb. in d.cap. qualiter.not. in §.aliquando. iiij. quæſt.iiij. & in ſupra alleg. iurib. Quandoque fit ſpeciali fama defetente, & tunc habet locum quod hic dicitur, quod tamen recipit aliquas diſtinctiones & limitationes, de quibus habetur in d. ca. qualiter, & in l.ij.§. ex publico.ff.de adulter. vbi traditur quæ ſint inter has ſpecies differentiæ.

quaſi denunciante fama [a], de crimine iudex inquirit: Conſtitutum eſt enim ne criminum facilis nimis ſit obiectio. Vt ſicut ad accuſationem legitima præcedere debet inſcriptio: & denunciationem charitatiua monitio: Ita & inquiſitionem clamoroſa [b] inſinuatio præcedere debeat.

Confeſſus crimina coram inquiſitore, non poterit confeſſionem ſuam eo prætextu reuocare, quòd non præceſſerit fama inquiſitionem. h.d.

Si quis tamen [c] poſtquàm coram eo qui contra ipſum ſuper certis criminib9 inquiſitor deputatus [d] fuerat, eadem crimina confeſſus [e] fuerit, fruſtra poſtmodum eo prætextu [f] confeſſionem ſuam impugnare cõtendet, quòd ſuper eiſdem criminibus nõ fuerit anteà diffamatus.

Si iudex proceſſerit non excipiente inquiſito de non diffamatione proceſſus tenebit. h.d.

Idem etiam erit ſi is cui cõtra te commiſſa [g] ſuper certis criminibus fuerit inquiſitio, te præſente [h], nec quicquam ſuper hoc excipiente, in famiæ inquiſitione omiſſa, ad veritatem eorundem criminum inquirẽdam proceſſerit. Nec enim proceſſum huiuſmodi, eo quòd non fuit de infamia primitus inquiſitum, decernimus irritandum.

a Denunciante fama. Sumitur hoc verbum hic in malam partem, aliquando tamen & in bonam. cap.nolo.xij. quæſt.j. & ſic eſt nomen medium. fungitur ergo fama coram iudice vice accuſatoris, vnde hoc caſu nihil probabit, licet aliquando plenè aut ſemiplenè probet, iuſta ea, quæ habentur in cap.veniens.de teſti. & in l.de minore.§. tormenta.ff.de quæſt. quia ſi probaret in caſu noſtro teneret locum accuſatoris & teſtis, quod eſſe non debet.iiij.quæſt.iiij.cap.j.& cap.forus.de verbor.ſignificat.debet autem hæc fama habuiſſe ortum nõ à maleuolis, vt traditur pleniſſimè in cap. qualiter. ij.eod.vbi habetur quis ſit effectus famæ quæ habet ortum à maleuolis. & an compellat infamatum ad canonicam purgationem.

b Clamoroſa. Id eſt, latè ſparſa. cap. qualiter.ij. vbi Abb.& cap.inquiſitionis.§.ad hæc.eod.

c Si quis tamen. Habes hic & in §. ſequent. duos caſus in quibus tenet proceſſus etiam non præcedente diffamatione, alios caſus vide in cap. vnico vt eccleſ. benefic. ſin.di. confer. & in l.ij.§.publico. ff. ad adulter.

d Deputatus. Non ſolum ab Apoſtolico, verum etiam ab ordinario, ſecundum Archid.Ioan.And.& Peruſin.in capit.j. eod.in vj. vnde ſumitur. fac. quæ habentur in cap.quod ſedem.de offic.ordina.

e Confeſſus. Nullæ ergo ſunt partes iudicis niſi vt ſententiam ferat. quid enim quærremus de infamia, cum de crimine clareat.xxiiij.quæſt.iij. ca. ecce.cap.per inquiſitionem.de electio.cap.ſi ſuper.de confeſſ. l.ſi debitori. ff.de iudi. iam enim eſt notorium etimẽ. cap.veſtra.& cap.fin. de cohab. mulier. & clerico.

f Eo prætextu. Vel illo quòd capitula ſibi per quibus quis fuit inquiſitus ſibi non fuerint tradita.cap.j. in ij.reſpon. eod.lib. vj. alio ramẽ prætextu puta erroris vel falſitatis ipſius confeſſionis, licet enim ex confeſſione in iudicio reſultet notorium.c. ſi. de cohab. mul.& cleri. confeſſio tamen poteſt nõ ſolum exponi & declarari ita quòd illa non perimatur. cap. cum dilecti. eod. ſed etiam reſpectu erroris vel falſitatis reuocari.fac. l.confeſſionibus.ff.de interrog. act. nec enim fatetur qui errat. l.non fatetur.ff.de confeſſ. l. ſi per errorem.ff. de iuriſd. omn. iudic. niſi tamen confeſſio facta fuerit de liberata: vt not.in cap.ex literis.de diuort. ſecundum Ioann. Andr. Archid. & Peruſi. in d.cap.j. Quod ipſum tamen multis modis limitatur, vt per Peruſi.in d.cap.j. poſt alios plures quos allegat.

g Commiſſa. Intellige ad petitionem alicuius: quia ſi Papa motu proprio cõmittit inquiſitionem criminum alicuius, iam illum approbat infamatũ, cum epiſcopus & Metropolitanus procedant etiam ad inquiſitionem omiſſo tali articulo.ij.quæſt.v.ca. omnibus.cap.ſicut olim. eod. Sed ſi ad petitionem alterius commiſerit, tunc prius inquirendum erit de infamia, ſecundum Innoc.in cap. cum oporteat. eo.etiam ita not.in cap.fin. eod.in vj. quòd declara vt ibi per Peruſin.& alios.

h Præſente. Sciente, nec reclamante. ſecus enim eſſet ſi quis eſſet quidẽ præſens, ſed ignoraret quod teſtes deponerent ſuper principali omiſſa inquiſitione infamiæ: quia tunc non valeret proceſſus. ca. inquiſitionis.§.iij.eod. Vel ſi contumaciter abeſſet, vt per Doctor. in cap.ij.eod. in vj. non tamen tenetur reſpondere niſi citatus. Abb. in cap.j. de iudic. numer. 15.

quisitum, vlterius impugnare poteris [a].

Si crimen opponatur excipiendo, non est necessaria inscriptio. hoc dicit.

Accidit [b] autem interdum vt alicui nec accusando, nec denunciando, nec inquirendo, sed excipiendo [c] crimen opponatur, vt puta cùm quid obijcitur, vt quis ab accusatione, vel testificatione repellatur, quo casu non erit inscriptio necessaria [d].

Non est necessaria inscriptio si crimen obijciatur, vt quis ab officij vel beneficij assecutione excludatur quo tamē casu si post confirmationem opponatur, deficiens in probatione punitur pœna extraordinaria. h.d.

Sed an si propterea crimen opponatur, vt quis à promotione officij, vel beneficij assecutione excludatur, necessaria tunc sit inscriptio? Et proditum est, si ante confirmationem obijciatur, non cogi quenquam inscribere: quia crimen hoc modo probatum promouendum quidem impedit [e], non tamen iam promotum deijcit. Post confirmationem [f] verò, cum scilicet ordinandus fuerit aliquis, aut etiam consecrandus, quia & ab obtinendo repellit, & ab obtento deijcit, ad extraordinariam pœnam secundum arbitrium [g] iudicis citrà vinculum inscriptionis si defecerit in probando, est excipiens astringendus.

DE DVPLICI [h] purgatione.

Quid sit purgatio. h.d.

Contingit etiam interdum vt liceat aduersus criminosum [i], nec accusator consistat, neque testibus, aut propria sit

a Poteris. Nota ergo quòd infamiæ inquisitio non est de substantia processus initi per viam inquisitionis, cum possit omitti non solum expressè verum etiam tacitè, de quo in cap. ij. eo. in vj. & latè per Perusin. in cap. j. eod. tit. & lib. post alios. Aliàs autem iudex inquirens contra aliquem sine indiciis sine expresso vel tacito consensu inquisiti, si eundem postea absoluat, tenetur sibi in expensis. Abb. in ca. cum dilecti. versicu. glos. vltima colligit. argum. ex text.

b Accidit. Ad ea quæ in hoc & seq. §. veniunt dicenda, vide per Host. in tit. de exceptionibus. lib. v.

c Excipiendo. Sed an contra excipientem de crimine possit replicari de alio crimine, ad effectum remouendi reum ab exceptione? Respon. non admittitur triplicatio, vt traditur in cap. super his. de accusa. quia cuilibet quantumuis criminoso reseruatur defensio legitima, vt in cap. intelleximus de iudic.

d Necessaria. cap. super his. eo. ca. cum dilectus. vbi latè de ordin. cogni. & hoc intellige iuxta verba huius literæ, scilicet quando excipit de crimine ad hoc vt testis vel accusator simpliciter repellantur à deponendo vel accusando. hoc enim casu non est inscriptio necessaria. sed si incidenter hæc exceptio operaretur alicuius iuris priuationem, imponetur excipienti pœna extraordinaria: vt dicitur in §. seq. & in cap. super his. vnde sumitur. Si verò exciperetur ad effectum puniendi principaliter, qua ratione interuenire debet inscriptio in directa accusatione. eadem ratione debet & in exceptione hoc casu interuenire. Ita Abb. in d. ca. cum dilectus. post Bart. in l. si cui. ff. eo. Sed an crimen probatum per viam exceptionis infamet, per Abb. in d. cap. cum dilectus. versic. quo ad tertium. & per eundem in cap. super eo. de elect.

e Impedit. Imo obstat in dignitatibus etiam acquirendis. cap. super eo. de electio. & argu. ij. q. j. cap. prohibentur, & cap. omnipotens. eo. quia ex ista exceptione probata semper grauata remanet eius opinio. l. Lucius. ff. de his qui no. infam. cap. cum ru. de testi. ca. super eo. de electio. Sed contra videtur facere: quia exceptio non debet operari vltra intentionem agentis. l. non omnis. ff. si cert. petat. ergo hæc exceptio non debet operari remotionē ab alia. Solut. secundum Abb. in d. capit. super his. quod hoc non operatur virtus exceptionis, sed aggrauatio opinionis quæ surrexit ex prima repulsione: vt no. in d. capit. super eo. An autem iste possit se purgare ne repellatur ab alia dignitate consequenda, per Abbat. in d. cap. super his. vers. *& aduerte post gloss.*

f Post confirmationem. Tunc enim spirituale cōiugium est contractum. cap. inter corporalia. de translat. prælat. §. fin. ꝫ. de confirmat.

g Arbitrium. Est hoc generale vbi certa pœna expressa nō est in iure. capit. de causis. de offi. deleg. l. j. in fin. ff. de iu. delib. & à tali pœna imposita potest appellari: secus à pœna expressa in iure. l. antepen. ff. de verbor. significat. & not. in cap. super his. de accusat. vel posset peti reductio pœnæ ad arbitrium boni viri. capit. Quintauallis. & cap. veniens. ad fin. de iureiurand.

DE DVPLICI purgatione.

h De duplici. Vulgari, scilicet & canonica.

i Criminosum. Id est, qui putatur criminosus.

Indicenda.

confessione conuictus, ita tamen alicuius criminis, vel maculæ publica laborat infamia, quod super manifesta ferè nota eidem purgatio sit indicenda [a]. Est autẽ purgatio demonstratio [b] innocentiæ super obiecto crimine.

Quotuplex sit purgatio, & quod vulgaris est pœnitus improbata. h.d.

Purgationis duæ sunt species, vulgaris scilicet & canonica. Vulgaris purgatio est, quam vulgus vel inuenit vel sequitur. Vt cum aquæ frigidæ [c], vel candentis ferri [d], vel singularis certaminis [e] quis subit iudicium, quæ cum Deus in eã tentari [f] videatur, meritò iussa est sacris canonibus exulare [g]: licet enim quosdam [h] singulare certamen iniuisse diuina prodat historia, nunquam tamen vt id pro lege teneatur diuina sanxit authoritas [i].

Quæ sit canonica purgatio.

Et quales esse debent compurgatores. hoc dicit.

Canonica purgatio dicitur quæ sacris canonibus [k] est comprobata, vt cùm de crimine infamatus, iurat se non esse tali crimine vel macula inquinatum, & certa cõpurgatorum manus eundem à crimine immunem, & verum credere illum iurasse, ipsa quoque iureiurãdo firmat [l]. Erunt [m] autem compurgatores huiusmodi honestatis, & opinionis, vt verisimile sit eos amore, vel odio, vel obtentu pecuniæ non deierare: necesse etiam est, vt eius quem purgare intendunt, vitã & mores notos habeant.

Deficiens in purgatione habetur pro conuicto. h.d.

Quicunque verò in canonica purgatione defecerint perinde [n] puniendi sunt, atque si de crimine, de quo diffamati fuerint, legitimè conuicti vel confessi fuissent [o]. Nisi tamen

a Indicenda. cap. de hoc autem. de simo. & cap. nos inter. de purg. cano.

b Demonstratio. Non quemadmodum sumunt Theologi, vt scilicet non possit res aliter esse, sed per quasdam coniecturas vel media à iure adinuenta, quæ vulgus vel ius habent loco demonstrationum.

c Aquæ frigidæ. c. ex tuarum. de purga. canon.

d Ferri. cap. fin. de purgat. vulg.

e Certaminis. ca. j. de purgat. vulg. ij. q. iiij. capit. monomachiam.

f Tentari. Quod est canendum. xxiij. quæst. viij. cap. si nulla vrget. & xxij. q. ij. cap. quæritur cur.

g Exulare. capit. j. de purgat. vulg. cap. monomachiam. ij. quæst. iiij. irrepserat tamen abusus quidam nuper in Italia vt passim ferme singulare certamẽ iniretur, ita vt assuetudine quadam licere videretur, vnde de eo tanquam de re non illicita luculenti tractatus scripti comperiuntur & Doctores passim consulebant, sed saluberrimè prouidit nuper Concilium Tridentinum in sessio. xxv. in xix. decreto in decretis reformationũ. per quod credẽdum est huic magnæ corruptelæ iam impositum finem, cum non solum volẽtibus pugnare, verum & principibus, patrinis, aduocatis, magnæ pœnæ imponantur.

h Quosdam. Vt Dauid cum Golia.

i Authoritas. Non ergo omnia quæ sunt vel leguntur in sacra pagina sunt imitanda. Quædam enim in ea dicuntur narratiuè non approbatiuè, vt de Esau quòd fuit venator. cap. Esau. d. lxxxvj. Quædam dispensatiuè, vt de Iacob quòd habuerit plures vxores. capit. gaudemus. de diuort. fac. occidit. xxiij. quæst. vltim.

k Canonibus. Vt de purg. cano. per totum. & ij. quæst. v. per tot. & xv. quæst. v.

l Firmat. cap. constitutus. de purg. cano. cuius autem numeri esse debeat hæc manus, per Hostien. in summa de purg. cano. §. quotus numerus.

m Erunt autẽ, &c. Not. requisita in purgatoribus. Primum enim debent iurare secundum conscientiam & opinionem suam. Secundum quod probentur ab ecclesia. Tertium vt sint bonæ famæ. Quartum quòd non fuerint de crimine condemnati. Quintum quòd sint vicini vel habeant conuersationem cum purgando, vt in cap. constitutus. vbi Abb. de purgat. canon. cap. cum dilectus. cap. cum P. Manconella. eod. tit.

n Perinde. ca. cum P. Manconella. de purg. hoc tamen intellige secundum distinctionem Abb. in cap. accedens. de accusat. versicu. & ideò vltra alios. videlicet si aliquis modus agendi præcessit purgationis indictionẽ. nam tunc deficiens in purgatione punitur secundum illum modum, vnde si præcessit accusatio deficiẽs punietur vt mediante accusatione conuictus, si præcessit inquisitio vt conuictus medio inquisitionis. cap. inter. & quod ibi not. de purgat. cano. Aut nullus agendi modus præcessit purgationem, & tunc deficiens punitur modo extraordinario, & suspendetur tantum ab officio, vt per Ioan. And. in c. significasti. de adult. & de hoc per eundem Abb. in ca. veritatis, versi. alius intellectus notabilis. de dolo & contu. & in cap. cum dilectus. in glos. j. de purg. cano.

o Fuissent. Quod si purgauerint se, an nihilominus post purgationem accusati possint, vel inquiri? Respond. secundum distinctionem Abb. in cap. ex tuarum. versicu. sed quo ad principalem. de purgat. cano.

cano. notandum est quòd si fuit præstita purgatio super crimine enormi, nihilominus purgatus potest temporaliter suspendi.c.inter.de purg.cano.
a Iudicantis æquitas. De hoc Fely. in cap. accedens.de accus. post Hostien. in sum. de purg. cano. §.quæ sit pœna.
b Purgatio. c.cum dilectis.de purg.can.
c Euidentia. c.euidentia.de accus. sufficit autem scelus esse euidens peritis & intelligentibus, non autem & idiotis per id quod ponit Butri. in c.literas.de temp. ordin. vbi dicit euidentem legis intellectum:qui extrahitur subtiliter. per peritos, licet non omnes sciũt ita extrahere.
d Neque accusatoris. Vnde nec purgatio admittetur, cum nec accusator sit necessarius, quod magis videbatur dicendum, & not.argu. de accusatione ad purgationem.
e Criminum. Dixit hucusque de causa formali iudicij criminalis, exorit̃ nũc de materiali.
f Et hominibus. Copulatiua implicat quòd postea enumerata continent non solum damnum hominum, sed etiam læsionem Dei.

DE SIMONIA.

g Voluntas. Videtur ergo q̃ sola voluntate possit committi, quod satis verum est quoad ecclesiam triumphãtem, vel forum poli.cap. tua nos.eo. secus quo ad ecclesiam militantem, & in foro fori, vt declarat latè Hostien. in summa.eod.§. quid sit simonia. & j.q.j. in gloss. summæ, & quia antiquorum diffinitiones singulæ rem totaliter non videntur complecti, ideò plures ponit.
h Spiritualia. Vt puta ordinem, & de his not. supra.de re diui.& in cap.consulere.eod.& per Hosti. in summa. eod.§.j.
i Annexa. Vt ius percipiendi fructus perpetuo, secundum Hostien.in summa. eod.§.j. Vel ius patronatus.cap.de iure.& cap.quia clerici.de iur.patr.

aliud iudicantis [a] æquitas statuendum duxerit.

Super notorio non est indicenda purgatio. h.d.

Planè super notorio nulli erit indicenda purgatio [b], sed tantum condemnationis promulganda sententia. Cum patrati sceleris euidentia [c], neque accusatoris [d] clamore indigeat.

Criminum quædam solum Deum lædunt, quædam etiam homines. h.d.

Criminum [e] autem quædam diuinæ maiestatis læsionem continent: quædam verò & hominibus [f] damnum irrogant. Quæ Deum principaliter lædunt hæc ferme habentur, simonia, hæresis, schisma, apostasia, sortilegium, maledicentia, sacrilegium. Hominibus verò læsionem inferunt, homicidium, adulterium, stuprum, rapina, furtum, vsura, falsum, iniuriæ, de quibus distinctius, sed tamen breuiter videamus.

DE SIMONIA.

Quid sit simonia, & vnde dicta. hoc dicit.

Simonia nihil aliud est quã studiosa voluntas [g], siue cupiditas emendi, vel vendendi spiritualia [h], vel spiritualibus annexa [i]. Vel simonia est rei spiritualis, vel spiritualibus annexæ, cum aliquo temporali facta cõmutatio [k]. Appellata est autem à Simone mago qui primus huius detestandi sceleris author fuit [l].

Simonia aut est simplex conuentionalis, aut realis. Et realis subdiuiditur in realem conuentionalem, & realem mentalem. hoc dicit.

Simoniæ duplex [m] est species. Nam aut est conuentionalis aut mentalis. Conuẽtionalis est, cùm aut aliquid datum est, vel de dando in posterum tractatus intercesserit, & conuentio [n]. Mentalis est cum nullũ quidem intercessit factum, sed sola praua dãtis, aut recipientis mens, & intentio concurrit, & propterea rudi, sed congruẽti vocabulo [o] mentalis appellatur.

vt latius per Hostiẽ. in d.§.j. dantur & aliæ diffinitiones vt ibi per Hostien. & per Abbat.in cap.nemo.eod.
k Commutatio. Hæc diffinitio ponitur per Abb. in ca. nemo.eo. vbi declarat, & videtur accõmodatior cæteris dic vt ibi per eum.
l Author fuit. Vt apparet in actis Apostolicis.cap.viij. Sic senatuscons. Macedonianum à Macedone homine malo fuit denominatum, & licet conueniret huiusmodi personas delere de hominum memoria, tamen tolerabile est quòd per dedecus immortalitati commendentur.
m Duplex. Pro verificatione, & declaratione huius distinctionis, adeundus est Abb. in capit. nemo. versicu. sed oppono contra gloss.& in ca. consulere. eo. in fin. & cap. veniens. eod. in j. not. & per Cassad. in titu.de consti. decisi.v.
n Conuentio. Simonia enim committitur non solum recipiendo actualiter temporale pro spirituali: sed etiam recipiendo solum obligationem temporalitatis.capit. cum super. vbi Abb. not. de confess. fac.j.quæst.j.cap.sunt nonnulli.
o Vocabulo. Argu. quòd magis curandum est de magistralitate quàm de puritate linguæ Latinæ, quod non solum fuit seruatum in hoc libr. Sed etiam seruatur in omnibus facultatibus quæ habent propria ac peculiaria vocabula plerunque barbara.

Cuiuſcunque muneris receptione ſimonia contrahitur. h.d.

Contrahitur autem ſimonia non modo cùm pecunia ipſa pro re ſacra datur, aut recipitur: vel de danda & recipienda tacitè, vel expreſſè conuentum fuerit, verum etiam cùm dans à lingua [a] vel ab obſequio [b] recipientis munus exigit. Cum enim ſpiritualia tribuens manus ab omni munere [c] excutere debeat, id tunc facere intelligitur, cum pro diuinis rebus, non ſolum pecuniam nullã, ſed nec humanum [d] obſequium, aut gratiam aliquam requirit. Et ſicut pro manus impoſitione nõ debet Epiſcopus, ita nec miniſter nec notarius in ordinatione pro voce vel calamo pecuniam recipere [e].

Pecuniæ appellatione continetur quidquid homines habent in terra. h.d.

Pecuniam [f] verò hoc loco accipiemus quidquid homines habent, hoc enim nomine ideò omnia cõtinentur, quia antiqui quidquid fermè habebant, in pecoribus habebant. Contrahitur ergo ſimonia cùm quis ſacra quodammodo [g] in commercium deducit [h].

Ponit plura capita ex quibus committitur ſimonia h.d.

Sed & tunc quoque [i] ſimonia committi dicitur, cùm quid pro perſonis Eccleſiaſticis deducendis in ſedem, vel ſacerdotibus inſtituũdis [k], aut ſepeliendis [l] mortuis, ſeu pro nubentium benedictionibus [m], accipitur.

barbata, & facit hoc contra Iuriſconſultos Germanos, & Gallos modernos, & quoſdam etiam Italos qui interdum adeò verba ſpectant, vt rem poſt habeant, contra illud Manilij,

Ornari res ipſa vetat contenta doceri.

fac. not. in l. ij. §. poſt hos. ff. de ori. iuris. & cap. intelligentia. & c. propterea. de verb. ſigni.

a A lingua. Munus à lingua eſt fauor. j. quæſt. j. ca. ſunt nonnulli.

b Ab obſequio. Quod eſt ſeruitus indebitè impenſa. j. q. j. c. ſunt nonnulli.

c Ab omni munere. Scilicet humano, vt declaratur ſtatim. Nam pro obſequio ſpirituali licitè promittitur aliquid ſpirituale: vt videtur tenere Archid. in cap. ſunt nonnulli. j. q. j. niſi fortè eius lectura ſit mendoſa, ſed quidquid dicat Archid. Abb. in ca. cum eſſent. eo. tenet quòd idem ſit in ſpirituali quod in temporali.

d Humanum obſequium. Et ſic videtur quòd non poſſim licitè ſeruire epiſcopo pro conſequendo beneficia. fac. j. q. j. c. ſunt nonnulli. & cap. cum eſſent. eo. Argu. contra xij. quæſt. ij. ca. quicunque ſuffragio. & cap. charitatem. & de cler. non reſiden. cap. de cætero. Item licitè quis ſperare poteſt dignitates. cap. conſuluit. diſt. lxxiiij. & ca. quid proderit. diſtin. lxj. cap. cum pridem. de pact. Sol. quòd propter ſeruitium principaliter non eſt licitum nec appetere, nec concedere beneficium, quia quod in ſe debitum eſt & honeſtum, non debet exerceri fauore humanæ gratiæ, ſed recto iudicio vt ca. nemo. eo. & cap. graue. de præbend. & xj. q. iij. §. ſi ergo. ſed ſecundario bene poteſt ſperari, & concedi beneficium. Ita not. in d. cap. conſuluit. & in cap. quid proderit. diſt. lxj. & per Innoc. in c. venerabilem. de electio. in fi. in verb. fiducia. & de hoc plene in cap. ſunt nonnulli. j. q. j. & in cap. cum eſſent. eod.

e Recipere. Etiam ſponte oblatum Concil. Trid. ſeſſio. xxj. in j. cap. in decretis reformationum.

f Pecuniam. fac. j. q. iij. cap. totum. vnde ſumitur. Item fac. prima extrauag. in communibus lib. v. quæ eſt Vrbani Pontificis, incipit, Sane in vinea. Poteſt autem pecuniæ verbum ſumi tripliciter, largiſſimè, ita vt contineat etiam incorporalia, puta, iura & actiones, & ita ſumitur hic, & in l. pecuniæ. ff. de verb. ſignifi. fac. l. quiſquis. ff. de leg. iij. fac. l. j. §. fin. cum l. ſeq. ff. de calumniat. Secundo modo ſumitur largè non tamen largiſſimè, ſcilicet pro his tantum rebus quæ conſiſtunt in pondere, numero, & menſura, l. talis ſcriptura. ff. de legat. j. Tertio modo ſumitur ſtrictè, ſcilicet pro pecunia quæ eſt in numerato: vt xiiij. q. iij. c. j. ij. & iij. & §. pretium. inſt. de emp. & vend. & l. fi. C. de præd. decur. lib. x.

g Quodammodo. Hoc verbum improprietatem denotat, quaſi dicat de facto ſacramenta veniunt in commerciũ & permutantur non verè.

h Deducit. Sed nũquid detur licitè pecunia ſacerdoti qui non vult aliter baptizare? Reſpon. vt not. j. quæſt. j. cap. baptizandis. Item nunquid licitè detur pecunia pagano vt ſe baptizet? Reſpon. vt not. j. quæſt. ij. capit. quam pio, & de vtraque quæſtione per Abb. in cap. cum in eccleſiæ. verſi. extra gloſ. quarto. eod.

i Tunc quoque. Quaſi dicat non ſolum cum venduntur ſacramenta, verum etiam in caſibus in quibus maior videbatur dubitatio committitur ſimonia, & maior dubitandi ratio eſt, in caſibus hic enumeratis: quia longè minus continent ſpiritualitatis, quàm ſacramenta.

k Inſtituendis. Concord. cap. cum eccleſiæ. eod. & j. quæſt. iij. cap. ſi quis obiecerit.

l Sepeliendis. cap. cum eccleſiæ. & cap. ſuam vbi de hoc per Doct. eod. & §. fin. ꝫ. de ſepult. vbi not.

m Benedictionibus. Sic cap. cum eccleſiæ. & cap. ſuam. eo. pro matrimonio tamen aliquid dare vel recipere non eſt peccatum. j. q. j. cap. quidquid. & xxxij. quæſt. ij. cap. honorantur. Sed quæ ratio differentiæ? Reſpon. quia in benedictione gratia confertur: ſecus in matrimonio. xxvij. quæſt. j. cap. nuptiarum. & xxxij. quæſt. ij. cap. connubia. Vnde eſt

argu.

Et in electione committitur simonia. hoc dicit.

Is quoque qui pro electione [a] præmia largitur, quia per electionem peruenitur ad consecrationem, perinde simoniacus habebitur, ac si pro consecratione munera dedisset.

Simoniacè dicitur quis electus etiam si quid ignorante eo datum fuerit vel promissum. h.d.

Nec distinguemus sciente an ignorante eo qui promissionis, vel dationis alicuius interuentu postmodum electus fuit, promissum quid vel datum fuerit quanuis enim electus tempore dationis, vel promissionis conscius non fuerit, non propterea minus electio rei probanda [b] erit.

Episcopus non potest dispensare cum electo simoniacè licet ignoranter, sed bene super assertione beneficij simplicis præuia tamen resignatione. h.d.

Sed videamus an post reprobatam electionem cum eo super prælatione ad quam quis sic electus fuerit possit episcopus dispensare, & constitutum est non posse [c]. Quanuis circa eum qui per simoniacam prauitatem simplex beneficium [d] recipit, post liberam resignationem [e] Episcopi dispensatio toleretur.

Datum in dispendium eligendi vel illo etiam reclamante non facit electionem simoniacam. hoc dicit.

Planè si constet eos qui quid dederint vel promiserint, quòd per fraudem [f] in dispēdium eligendi dolo malo id fecerint, aut electo ipso non modo ignorante, sed etiam reclamante, nec aliquando ratum [g] habente secuta electio minimè reprobāda erit:

argu. quòd non idem est in accessorio quod in principali. Sed hæc resp. non placet Ioan. And. tam in d. cap. cum ecclesiæ. quàm in cap. vni. de sacra vnctio. Asserit enim etiam in matrimonio gratiam conferri. Et respondet ad contraria quòd licet in matrimonio in actu copulæ carnalis nō adsit præsentia spiritus sancti propter horrorem, & quia homo efficitur totus carneus, potest tamen ibi adesse gratia, puta, si fiat copula gratia reddendi debitū: quia: sic coniux meretur. xxiij. q. v. cap. j. & xxvij. q. ij. cap. si tu abstines. Vnde dic secundum Abb. in d. cap. cum ecclesiæ, ꝙ dos & donatio propter nuptias ideò sunt in matrimonio interuenire: quia propriè & verè non dantur pro matrimonio, id est, vt contrahatur ipsum matrimoniū, sed pro onere matrimonij. cap. per vestras. de dot. post dinot. restit. An autem aliud possit dari vltra dotem gratia cōtrahendi matrimonij, & quando, vide per Abb. in d. ca. cum ecclesiæ, post Bart. in locis per eum ibi alleg.

a Pro electione. j. quæst. vj. in prin. vnde sumitur fac. cap. sanè. xv. quæst. iij. & cap. sunt viri. dist. xl.

b Probanda. Concord. cap. nobis. eo. vnde sumitur. & sic alienum factum alij obest. Sic etiam alienum factum impedit vsucapionem bonæ fidei possessoris. l. j. C. de vsucap. pro empt. licet enim iste nō peccauerit, electio tamen vitiosa est propter eligentes. Idem cùm peccant electores in forma licet electus non sit in culpa. cap. Cumana. & cap. ecclesia. de electio. fac. j. eo. §. quinimo. in fin. Sed an quod hic dicitur verum sit etiam si vni soli ex omnibus electoribus sit pecunia data vel promissa, cæteris sine labe existentibus? & non videtur. cap. fin. de procu. vbi interuentus excommunicati admissi actum nō vitiat. Contrarium verius. d. cap. nobis. quod Abb. reputat ibi mirabile. fac. cap. pen. de elect.

c Non posse. Illa scilicet vice, & in illa vacatione. cap. penul. de electio. vnde sumitur. vitium tamen hoc purgabitur per intermediam personam. cap. ex transmissa. de fil. presbyter. hoc ideò tam variè, quia ex his quæ incontinenti fiunt præsumptio nascitur. cap. officij. de electio. & inesse videntur quæ fiunt incontinenti. l. lecta. ff. si cert. pet. & ex vicinitate consortium trahitur. de pœnit. distinct. j. cap. sed & continuo.

d Simplex beneficium. Imo videtur ꝙ etiam circa prælaturam j. quæst. v. capit. præsentium. quod satis admittit Hostiē. si id suadeat euidens ecclesiæ vtilitas, & illum sequuntur Doctor, communiter, vt per Abbat. in c. pen. de electio. alij aliter & variè: vt in d. cap. penu. & in cap. de simoniacè. eo. vbi latè per Abbat.

e Liberam resignationem. Tria ergo secundum Boat. concurrere debent ad hoc vt episcopus possit dispensare. Primū quòd simonia sit cōmissa ignorante, nec ratum habente eo cum quo dispensatur. quòd beneficiū sit simplex, & quod procedat libera resignatio, de quo latius in cap. pen. de elect. in cap. de simoniacè. eod. Vnum tamen nota quòd non est idem in monachatu quod in assecutione beneficij, nec enim vitiatur ob simoniā. cap. veniens. vbi Abba. eod.

f Per fraudem. Nota casum in quo electio facta per simoniam non vitiatur. Sed qualiter apparebit de fraude? dic per coniecturas. fraus enim & dolus per coniecturas probantur. capitu. ij. de renunciat. in vj. l. dolum. C. de dolo, vt puta, si illi qui se opponebant electioni dederunt pecuniam vt eligeretur.

g Ratum habente. Argum. quòd de iure canonico possum habere ratum gestum non meo nomine. quod tamen non est verum, si intelligas de ratihabitione quæ trahatur retro. cap. ratum. de regul. iur. in sexto. de quo dic vt not. in capitulo cum quis. de sentent. excommunicatio. in sexto. iste igitur

proptiè

propriè non cõmittit simoniam. Aliud est enim vendere aliud vendenti consentire. l. aliud. ff. de regul. iur. Nec habet locũ ratihabitio ex quo pecuniæ datio non fuit facta nomine suo. inuoluitur tamen peccato quod meretur puniri, vt hic, approbando factum damnabile, vt per Abb. in cap. sicut. de senten. excom.

a Parantis. Sic l. secunda. §. fin. ff. si quis caut.

b Damnosum. Qđ esset iniquum, cum peccata tenere debeãt suos authores. l. sancimus. C. de pœnis. cap. quæsitum de his quæ fi. à maior. par. ca. nec enim debet alius alterius odio prægrauari. l. si quis in suo. C. de inoffic. testamen.

c Reportaret. Qđ esse non debet. cap. significante. qui. ma. accus. pos. cap. super. & cap. sedes Apostolica. de rescript. l. in fundo. ff. de rei vendi. cap. nobis. & cap. sicut. eod.

d Variis modis. De quibus in superioribus paragraphis.

e Variis pœnis. Vt per Host. in summa. §. qua pœna, & per Abb. in cap. inquisitionis. de accus. vers. sed contra hoc dictũ facit. & per eum aliquid in cap. de simoniace. & in cap. accusatum. & in cap. insinuatum. eod.

f A dignitate. Id est, prælatura.

g Alienus. cap. si quis episcopus. & ca. si qui à simoniacis. & c. de cætero. j. q. j.

alioquin contingeret q́ factum insidiis inimico parantis [a] innocenti dãnosum [b] existeret, & vir malus de fraude sua cõmodum reportaret [c].

Simoniacè ordinans cum suo ordinato, & clerico mediatore est deponendus, laicus verò mediator excommunicatur. h. d.

Ac veluti variis modis [d] simoniaca labes cõmittitur, sic etiam variis pœnis [e] simoniacos percelli admonendi sumus. Nam si quis vt ordinetur pecuniam Episcopo obtulerit, & qui turpissimi lucri commodo sancti Spiritus gratiam vendere tentauerit, amissionis proprij gradus periculo subiacebit: & qui ordinatus est à dignitate [f], quam pecuniis acquisiuit erit prorsus alienus [g]. Si quis verò tam turpibus, & nefandis datis vel acceptis mediator [h] extiterit: si quidem clericus erit, à proprio gradu deijciendus, si verò laicus anathematizandus erit.

Ordinatus à simoniaco non simoniacè, & simoniacè non simoniacum ordinem conferẽs, non sunt deponendi. h. d.

Hæc tamen de illis intelligere nos oportet, quos nec ignorãtia, nec attractionis excusat violentia [i]: sed simoniaci simoniacè ordinati, vel ordinatores existũt. Cæterum si quis à simoniaco quidem non tamen simoniacè ordinem susceperit, aut simoniacè non simoniacus ordinem contulerit misericordiret in ecclesia substinendi [k] erunt, hos enim [l] facit simoniacos non reatus criminis, sed ordinatio vel susceptio simoniaci.

Beneficium consecutus simoniacè per accusationem conuictus priuatur beneficio, & deponitur, per inquisitionem verò priuatur quidem beneficio, sed post peractam pœnitentiam in suo ordine permittitur ministrare. h. d.

Quòd si nõ ordinem quis sed beneficium Ecclesiasticum data pecunia consecutus fuerit, multum interest per accusationem an per inquisitionem quis conuictus fuerit. Primo enim casu non solum Ecclesia priuandus verum etiam honore sacerdotij presbyter spoliandus [m] erit. posteriore verò postquã ab Ecclesia quã sibi per pecuniam comparauerat amotus fuerit. & iniunctam pœnitentiam egerit in susceptis ordinibus ministrari permittendus [n] erit.

Cum paruulis qui cupiditate parentum Ecclesias sunt consecuti post liberam resignationem potest dispensari. h. d.

Quinimo [o] qui paruuli parentum cupiditate Ecclesias per pecuniã sunt consecuti ob paternum factum nõn modo à sacris ordinibus non sunt remouendi: verùm etiam postquàm eas omnino [p] dimiserint, si ca-

h Mediator. j. q. j. capit. si quis episcopus ca. non satis. vbi Abb. eod. & in capit. per inquisitionẽ de electio. & in cap. ij. de confess.

i Violentia. Sic ca. statuimus primo. j. q. j. & fac. ca. statuimus. secundo. & ca. si qui. d. j. quæst. j.

k Substinendi erunt. Ex dispensatione. cap. statuimus. ij. j. q. j. An autem episcopus possit dispensare, & quando, vide not. in cap. penul. de electio. & in ca. post translationem. de renunciat. latissimè per Abbat. in cap. de simoniace. eo.

l Hos enim. Sic in cap. statuimus. j. q. j. & tales non malè agunt sed patiuntur.

m Spoliandus erit. j. quæst. j. ca. presbyter, vbi not.

n Permittendus erit. cap. qualiter. ij. de accus. dic tamen de hoc vt habetur lati* in c. dilectus. ij. eo.

o Quinimo. j. q. v. cap. quicunque.

p Omnino. Id est, liberè. Sed quid si filij nolunt parẽtibus credere? quidam dicunt quòd si non habent ex hoc læsam conscientiam, sunt omnino securi: arg. l. filium. ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. alioquin si faciunt contra cõscientiam ædificant ad gehennam. cap. fin. de præscript. Sed tu dic q́ in hoc acquiescere debent testimonio parentum, de quibus verisimile est quòd non diceret falsum. cap. afferte. & cap. litetas. de præsumpti. & ita

& ita firmat Archid. j. quæst. v. cap. quicunque.
a Substineri. Quia hoc non peccauerunt, sed parentes. vnde filius non debet portare iniquitatem patris.
b Quæ ex consecratione. Puta iura spiritualia cui cohærent officia ecclesiastica, vel ius percipiendi res officiis adhærentibus, vel res ipsas, vel vt latius not. in c. si quis obiecerit. j. q. iij. vnde sumitur.
c Corporaliter. Id est, exercendo sensus coporeos: aliàs enim viuit etiam sine corpore.
d Corporalis ecclesia. Id est, collegium ecclesiasticum. corpus enim collegium significat. l. j. ff. quod cuiusque vni. nom. & in l. j. C. de Alex. prim. li. xj & l. j. C. de priuil. corp. vrbis Romæ. lib. xj. vel dicitur corporalis ecclesia, id est, materialis. & est hoc contra opin. illorum qui asserunt ecclesiam carere debere statu ac bonis temporalibus.
e Vel dignitas. Vt episcopatus, archidiaconatus.
f Et ordo. Vnde nemo ordinari debet sine certo tit. §. j. cum ibi not. s. de præb.
g Neutrum. Argu. quòd in connexis quod iuris statuitur in vno statuitur in alio. fac. c. quo iure. dist. viij. & nj. q. vj. c. hæc quippe. & xvj. q. ij. cap. j. & ff. de iure iurand. l. eum qui. §. si libertus.
h Serui. Qui regulariter non stant in iudicio. l. vix certis. ff. de iudic. fac. cap. pen. iij. quæst. iiij. & c. tanta. eod. vnde sumitur.
i Omnis peccator. Non præcisus scilicet ab Ecclesia per sententiam canonis vel iudicis toleratus, & pœnitens. & sic cessat obiectio de excommunicatis, & suspensis: vt sunt notorij fornicarij. distinct. xxxij. cap. nullus. Vel potest hoc referri ad facilitatem dispensandi quasi facilius dispensetur cum omnibus aliis criminosis præter homicidiū, quàm cum simoniaco. Vel sic dato quòd omnis peccator possit celebrare, simoniacus tamen non potest, considerato initio: quia simoniacus in ipso sui initio communionis suspensus est: vt j. quæst. j. cap. reperiuntur. & inter ortus occidit, & in ipsa sui radice est vitiatus: vt j. quæst. j. cap. quibusdam, vel dic vt latius not. & traditur in cap. tanta. eod.
k Meretrix. Quæ aliàs non est admittenda ad accusationem ob eius vilitatem. l. quæ adulterium. C. de adult. & l. iij. §. lege Iulia. ff. de testi. Et ex hac litera, & cap. tanta. eo. vnde sumitur. collige secūdum Abb. quòd sub dispositione generali qua criminosi admittuntur ad exercitium alicuius actus, non comprehenditur meretrix nisi de ea caueatur specialiter. facit l. quoniam Alexandū. & l. qui adulter. C. de adulter. Sed an admitti possit meretrix ad testificandum in crimine simoniæ? & non videtur. nulla enim iura specialiter dicūt meretrices admittēdas, sed tantum criminosos, & licet admittantur ad accusandum, non tamen sequitur ergo etiam ad testificandum: quia maior idoneitas requiritur ad testificandum ob maius periculum. cap. licet Hely. in fi. eod. Sed contra videtur not. in d. cap. tanta. & videtur hoc teneri communiter: vt per Alexand. in consi. xj. primo volum.

nonicè in eisdem viuere voluerint pro magna misericordia substineri [a] poterunt.

Idem iuris est de accessorio quod de principali. h. d.

Nec obijciat quis nō cōsecrationes emisse se sed quæ ex consecratione [b] proueniant. Nam sicut anima sine corpore corporaliter [c] viuere non potest, sic corporalis Ecclesia [d], vel dignitas [e], & ordo [f] Ecclesiasticus sine rebus corporalibus parum proficiet. Quisquis igitur eorum alterum vēdit, sine quo alterum haberi non contingit, neutrum [g] inuenditum reliquisse intelligitur.

Quilibet admittitur ad accusandum simoniacum. Et solus simoniacus inter peccatores missam non celebrat. h. d.

Huius autem criminis tanta est labes, vt etiam serui [h] aduersus dominos, & quilibet criminosi admittantur ad accusationem. Item omnis peccator [i] missam celebrare potest, præterquā simoniacus, quem adeò quilibet vt ab ordine malè accepto remoueatur, accusare potest, vt nec meretrix [k] excludatur.

Oblatum sponte vel datum gratia redimendæ molestiæ super iure quæsito indebitè illatæ non inducit simoniam. h. d.

Sciendum tamen est non datione qualibet, aut receptione simoniā contrahi: nam si quid spontè, purè, sine [l] pacto, & conuentione, & taxatione [m], qualibet fuerit gratis oblatum, id sine scrupulo [n] simoniacæ prauitatis recipi poterit. Idem obtinet ex

l Purè sine pacto. j. quæst. j. cap. placuit. iij. cap. dilectus. in fin. ij. & cap. tua. ij. eod. & de hoc facit nouissimè salubrem prouisionem Concil. Trident.
m Taxatione. Hoc ideò: quia taxatio est quædā venditio. l. plerunque. §. fin autem. ff. de iu. doti. & videtur quasi quædam pactio.
n Sine scrupulo. Fac. hoc secundum Abb. in cap. tua eo. pro cardinalibus & aliis prælatis quibus aliqua munuscula siue encenia conferunt rogantes pro aliquo beneficio consequendo. Si enim non ducuntur principali intentione vt spiritualia adipiscantur, quanquam secundario habeant talem spem, extra omnem noxam iudicantur: nam vix ista fieri possunt sine spe sic consiliaria, secundum Innoc. Host. & Abb. in d. cap. tua. fac. quod legitur, & not. in cap. quid proderit. dist. in. lxj. & j. quæst. j cap. sunt nonnulli. & in c. tuam. de ætà. & quali. vide tamen quid in hac

contrario, ſi quid non ſponte quis dederit, ſed vt indebitè illatam moleſtationem ſuper quæſito [a] iure redimat dare coactus fuerit [b].

Puniuntur prælati committentes vices ſuas ſub annuo cenſu. h.d.

Demum ſciendum eſt tam Lateranenſi [c], quàm Turonenſi [d] concilio ſtatuente canonicæ diſtrictioni [e] prælatos eos ſubiacere, qui vices [f] ſuas vel Eccleſias ſub annuo [g] cenſu concedunt, quia dum ſacerdotium ſub huiuſmodi mercede venale diſponitur ad æternæ retributionis præmium conſideratio non habetur [h].

Puniuntur aliquid recipientes pro concedenda docendi licentia. h.d.

Pro docendi quoque licentia concedenda nullus cuiuſcunque cõſuetudinis obtentu [i] aliquid exigere [k] debet. Et qui ſecus fecerit, ab Eccleſiaſtico beneficio fiet alienus: dignum enim videtur, vt in Eccleſia fructus ſui laboris [l] non habeat qui cupiditate animi, dum vendit docendi licentiã Eccleſiaſticũ profectum nititur impedire.

DE HÆRETICIS [m], & ſchiſmaticis & apoſtatis.

Qui ſint hæretici, & qui ſchiſmatici, & quomodo differant. h.d.

HÆretici ſunt qui vanę gloriæ principatusque [n] ſui cauſa falſas opiniones gignunt [o] vel ſequuntur [p]. Schiſmatici [q] ſunt qui ſe ab vnitate

in hac materia nouiſſimè ſtatuit Concil. Trident. in Seſ. xxj. decreto primo in decretis reformationum. & Seſſione xxiiij. ca. xiiij. in decretis pariter reformationum.

a Quæſito iure. c. dilectus. & ca. Matthæus. eod. & vbique not. con. ſequitur enim magnum commodum tranſigens cap. j. vbi Abb. de tranſactio.

b Coactus fuerit. Sed quæritur an licitè detur pecunia ſacerdoti qui non vult aliter baptizare niſi accepta pecunia, & ſic etiam in aliis ſacramentis? Reſpondeo vt per Ab. & alios in ca. cũ in Eccleſiæ. & in ca. non ſatis. eod.

c Lateranenſi. Vt in capitul. primo ne præl. vi. ſuas, &c.

d Turonen. cap. ij. ne præl. vi. ſuas, &c.

e Diſtrictioni. Et aliis etiam pœnis, vt legitur, & not. in c. j. ne præl. vic. ſuas, &c.

f Vices ſuas. Id eſt, iuriſdictionem ſuam, cũ enim Epiſcopalis iuriſdictio ſit quid ſpirituale cap. decernimus. de iudic. non mirum ſi per hoc cõmittitur ſimonia. Sed nunquid idem ſit ſi vendatur temporalis iuriſdictio? Gloſ. in c. ij. ne præl. vi. ſuas. videtur inclinare in partem affirmatiuam, magis tamen communiter cõtra: nam licet grauiter peccet accipiens pro iuriſdictione temporali pecuniam, ne ſcilicet ſubditi plus æquo grauentur. §. illud. Auth. de mand. princ. non tamen eſt ſimonia. fac. not. in ca. nemo. de ſimo. & quod not. j. q. iij. in Summa. ſi tamen temporalis iuriſdictio haberet dependentiam ab officio Eccleſiaſtico propter huiuſmodi connexitatem cõmitteretur ſimonia, Ab. in ca. ij. ne præl. vi. ſuas, & in ca. conſulere. eo.

g Sub annuo cenſu. Bene poteſt Eccleſia à principio conſtitui cenſualis. ca. ſcientes. & ca. prohibemus. de cenſ. Sed an obuentiones iuriſdictionis tanquam fructus poſſint vẽdi & poſſe tenet Gloſ. in ca. j. ne præl. vi. ſuas. quod intellige ita demum eſſe verum, ſi non vendantur illi met qui exercet iuriſdictionem: nam ſi fieret exercẽti venditio ob connexitatẽ videretur vendita ipſa iuriſdictio. j. q. iij. c. ſi quis obiecerit, vt per Hoſt. & Abb. in d. ca. j.

h Non habetur. Sacerdos ergo in regimine Eccleſiæ debet habere conſideratiõe ad præmium æternæ retributionis nõ alicuius temporalitatis, quod nõ fit plerunque.

i Obtentu. Quia talis ſimilitudo ſimoniã quandam videtur inducere, & hac ratione §. iſte ponitur ſub titulo de ſimo. licet ſtrictè & verè nõ ſimoniac. vt per Abb. in cap. j. de magiſt.

k Exigere. Et ſi exigat debet reſtituere.

l Sui laboris. Nõ beneficium appellari laboris fructuum, ſic. c. cum ſecundũ. de præbend. & concord. c. j. de magiſtr.

m DE HÆRETICIS, Schiſmaticis, & Apoſtatis. DE hæreticis, &c. Poſt habitũ tractatũ de vno crimine quod principaliter continet Dei læſionẽ: vt §. ſi. ſ. de duplici purg. ſequitur de aliis videre, vnde ponitur hæc Rubri.

n Principatúſque ſui. Vel alterius tẽporalis cõmoditatis: vt in c. hæreticus. xxiiij. q. iij. vnde ſumitur, & dicitur hæreſis à verbo Græco αἱρέω, quod electionẽ deſignat, ſcilicet ꝙ vnus quiſque eligat diſciplinam quã putat eſſe meliorẽ. ca. hæreſis. xxiiij. q. iij. licet Archi. dicat hæreſim ibi dici ab errãdo. & in c. ſeq. dicat dici à verbo hærciſcor, quod eſt diuido, quæ deriuationes licet quadrare videantur quo ad rem ipſam & naturam rei, quo tamen ad vocem non probantur à Grammaticis & humanioribus.

o Gignunt. Hi ſunt hæreſiarchæ, vt Lutherus, Zuinglius.

p Sequuntur. Vt Lutherani Zuingliani.

q Schiſmatici. Tribus modis aliqui ſchiſmatici dici poſſunt, largiſſimè, vt omnes conſtituti in

Ecclesiæ per inobediētiā separant. Licet autē inter hos à principio quædā videatur esse diuersitas [a]: nullū tamen est schisma quod sibi aliquam tandem hæresim non confingat [b], vt ab Ecclesia rectè recessisse videatur.

Schismatici excommunicatione, depositione, bonorum confiscatione. Et à se gestorū annullatione puniuntur. h.d.

Vtrūque verò crimē atrocissimis pœnis Ecclesiastica disciplina ꝓsequitur: nam schismaticos excōmunicationis sententia [c] Canones insectantur, & si nec sic resipuerint ab omni ministerio Ecclesiastico deponentur [d], adhibito etiā si necesse fuerit brachij secularis [e] auxilio, ad illorum insolentiā coërcēdam, cum omnium etiam bonorum confiscatione [f].

Gesta à schismaticis sunt nulla. hoc dicit.

Ordinationes quoque ab his factas, & dignitatē siue beneficiorum concessiones, alienationes rerum Ecclesiasticarum omni penitus firmitate carere voluerunt [g].

Hæretici nisi hæresim abiurauerint, omni Ecclesiastica prærogatiua nudati, traduntur seculari curia puniendi. h.d.

In hæresi autem deprehensi [h] præter perpetui vinculū anathematis, si clerici sint, vel religiosi totius ordinis Ecclesiastici prærogatiua [i] spoliandi erūt [k], & omni officio, & beneficio nudati secularis relinquentur arbitrio potestatis [l], animaduersione debita [m] puniendi, nisi cōtinuo post deprehensionē erroris ad fidei Catholicæ vnitatē recurrere [n], & errorem

peccato mortali: quia sunt extra charitatem. xj. q. j. c. audi deniq;. & xxiiij. q. iij c. dixi. largè vt excōmunicati: quia sunt extra Ecclesiā, & cōmunionē fideliū. xj. q. iij. c. cū excōmunicato, & ca. seq. strictè qui Episcopum deiiciūt de sede episcopali, magis tamē cōmuniter in hoc tenetur contrariū. ex quo enim isti nō sunt diuisi à Romana ecclesia, licet eiecerint propriū episcopū, & aliū receperint, nō tamen per hoc schismatici dicitur, sed illi strictè dicuntur schismatici, qui diuidunt se ab vnitate Ecclesiæ cōstituēdo sibi Ecclesiā, & ordinando clericos & sacerdotes: vt per Ab. in Rubr. eod.

a Diuersitas. Vt in ca. inter. xxiiij. q. iij. diuersitas tamen est ea, quæ est inter dispositionē & habitū, primū enim dicitur schisma, sed cū post tempus pertinaciter adhęserit suæ sectæ, dicitur hæresis. Vel dicas ꝙ omnis hæreticus est schismaticus: sed nō contra, & sic est ea differētia quæ est inter genus & speciē: vt not. in d. c. inter, vbi Archid. ponit etiam alias opiniones circa istas diuersitates.

b Confingat. Et si nullā aliā confingeret non euadit eā vt scilicet, nō peccet in illo articulo Et vnā sanctā Ecclesiā: vt per Ab. in Rub. eo. & per Host. in summa eo. per Archid. in cap. inter. xxiiij q. iij. & not. in ca. quia diligentia. de electio.

c Sentētia. Ista est excōmunicatio latæ sentētiæ sicut & illa c. si quis suadēte. xvij. q. iiij. & not. in c. quoniā. in fi. de offi. ordi. & hoc nō habet dubiū in schismate quod habet hæresim coniunctā, de quo videtur hæc litera loqui. Sed magnū dubiū est de schismate quod est sine hæresi, & licet quidam teneāt quòd nō sunt excommunicati tales schismatici. Ab. tamen tam in Rubrica quā in c. j. de schismat. tenet cōtrarium, & idem tenet Host. in summa eo. §. qua pœna. nisi tamen schismatici sequerentur schisma probabili errore inducti.

d Deponētur. c. quoniam. in fi. de offic. ordinarij.

e Brachij secularis. Sic in c. j. & c. quoniā. de offi. ordi. & dist. xvij. ca. nec licuit. & xxiij. q. v. c. principes. aliàs autē nisi clericus sit incorrigibilis nō est implorandū brachiū seculare, nisi ad adiuuandum ecclesiasticū iudicē, nā etiā depositū nō potest laicus punire nisi sit incorrigibilis. c. cū nō ab homine. de iudi. ca. dictum. d. lxxxj. nisi in crimine falsi. cap. ad falsariorū. de cri. falsi. & vbicūq; deficit Ecclesiastica potestas recurritur ad auxiliū seculare. x. q. j. ca. petimus. & xxiij. q. v. c. de Liguribus, & ità vna potestas per aliā iuuatur c. cū ad verum. & ca. venētū est. d. xcvj. & not. in d. c. quoniam.

f Cōfiscatione. c. j. de schis. in vj. An autē redeūtes ad vnitatē Ecclesiæ recuperēt, habetur in c. qd̄ à te. de cle. coniug.

g Voluerunt. No. ergo ꝙ gesta per schismaticos nō tenent. de quo dic vt latius per Ab. in ca. j. de schis. ad finem.

h Deprehensi. Vel euidētia facti, vt qa publicè prędicat hęresim: arg. l. palā. §. fi. ff. de ri. nupt. Vel legitima probatione, puta per testes, vel propria cōfessione.

i Prærogatiua. Arg ꝙ clericus depositus nō habet priuilegiū clericale, quod cōcedunt quidā, alij contra, vt not. in c. ad abolēdam. eo. vnde sumitur.

k Spoliandi erunt. Scilicet ab Episcopo qui cognoscit de crimine hæresis tam cōtra clericos, quā contra laicos, etiā exēptos. ca. ad abolendā. eo. vbi Abb. not. si tamē factū sit clarū & determinatum: si autē esset dubiū, tūc quæstio remitti debet ad solū Papā. c. quoties. xxiiij. q. j. & ca. maiores. de baptis.

l Potestatis. No. casum in quo clericus traditur curiæ seculari. de aliis vide not. in ca. ad abolendā. eo. & latissimè per omnes. in c. at si clerici. de iudic.

m Debita. Quæ est mors: vt no. in c. ad abolendā. eo. vbi Doct. & p Hosti. in summa eo. §. qua pœna.

n Recurrere. Scilicet sponte: vt in ca. ad abolendam. eo.

ſuum publicè abiurare, & cogruam ſatisfactionem exh:bere conſenſerint. Laici [a] verò niſi (prout dictum eſt) abiurata hæreſi,& ſatisfactione exhibita ad fidẽ redierint orthodoxam, ſecularis iudicis arbitrio relinquentur [b], debitam pro qualitate facinoris vltionem recepturi [c].

Bona hæreticorũ poſt latam ſententiam confiſcantur.h.d.

Bona quoque damnatorum propter hęreſim ipſo iure, & omni ſpe potiundæ hæreditatis filiis [d] adempta, confiſcata [e] intelligentur:aut ſi clerici fuerint Eccleſiis à quibus ſtipendia receperũt [f] applicabuntur. Confiſcationis tamen huiuſmodi executio, vel bonorũ occupatio facienda nõ erit antequam ſuper crimine ſententia fuerit promulgata [g].

Ob hæreſim maritorum dotes vxorum non ſunt confiſcandæ,niſi ſcienter cõtraxerint matrimonium cum hæreticis. h.d.

Sed & cum alteri per alterum iniqua conditio inferri non debeat [h], propter hæreſim maritorum. Vxorum catholicarum dotes confiſcari non debent [i], niſi fortè cum viris matrimonia

dam.eo.vnde ſumitur. Quatuor antem ſunt quæ conenrrere debent ad hoc vt redeuntibus ad fidẽ dimittatnr pœna mortis. primo ꝙ lapſi incõtinenti reuertantur. ſecundo ꝙ ſponte:alias ſi ex interuallo nec ſponte ſed metu pœnæ vel probationũ appareat eos redire ad gremium Eccleſiæ, non eſt redeuntibus parcẽdũ. Quãdo antem quis dicatur ſpõte redire, habes per Abb. in c.excõmunicamns. eod. & per Archid. in ca. vt cõmiſſi. eo. in vj. & per Ioa. de Ligna, in Cle. ad noſtrũ. eo. & fac. l. nouiſſimè. ff. quod fal. tnto. autho. Sed quo ad iſta duo hodie ex cõſuetudine mitius videtur habere ſe Eccleſia Romana. Nã vidi aliqnos ex interuallo redire, de qnibus etiam eſſe poterat probabilis ſuſpitio ne nõ metu pœnæ vel prõptæ probationis redirẽt, qui tamen fuerunt admiſſi nõ ad pœnam ſed ad abinrationẽ, & ex hoc fortè non ponitur in hac litera verbum ſpontè, quod ponitur in c.ad abolendam. eo. licet illud videatur virtualiter includi in verbo conſenſerunt, hic poſitũ. Tertio requiritur publica abiuratio ad arbitrinm proprij Epiſcopi. Quarto congrua ſatisfactio, de qno dicendum vt in d. cap. vt commiſſi. & in d. Cle. ad noſtram.

a Laici. Collige ex hoc verſiculo. ꝙ ratione criminis hæreſis, etiam laicus eſt ſubiectus Epiſcopo, uec mirum cum hoc crimen ſit merum Eccleſiaſticum, vnde ſecularis index etiam contra laicũ cognoſcere non poteſt. not. in cap. vt officium. §. prohibemus. eo. in vj. ſed ſola executio relinqnitur iudici ſeculari poſt ſententiam Epiſcopi, & ad Epiſcopi requiſitionem cap. cum ſecundum. eo. in ij. & ca. ad abolendam. eo. in antiquis.

b Relinquẽtur. Magis propriè ſtat hic hoc verbum, qnàm ſuperins, cũ agit de clericis, laici enim non traduntur curiæ ſeculari:quia ſemper ſunt de foro ſeculari, vnde non eſt neceſſaria traditio, alind in clericis:qnia prius traduntur curiæ ſeculari, & traditi pnniendi relinquuntur:vt not. in capit. ad abolendam. eo.

c Recepturi. De hoc dic vt habetur. in capit. excommunicamus. eod.

d Filiis. Nota ergo quòd propter acerbitatẽ delicti filius punitur temporaliter propter delictum patris tantum:quia ipſi parentes pnniũtur in perſonis filiorum. l. iſti quidẽ. ff. qnod met. cauſ. Item cum filius ſoleat eſſe patri ſimilis. l. quod ſi nolit. §. quia aſſidua. ff. de ædil. edict. merito exempla paterni criminis metuuntur in filiis. l. quiſquis. C. ad leg. Iul. maieſta. Spiritualiter autem & æternaliter nõ puniuntnr, & ita procedit illud filius non portabit iniquitatẽ patris, nec cõtra. de quo xxiiij. q. iiij. in ſum. ſed imo videtnr quòd nec temporaliter. l. Manicheos. & l. cognouimus. C. eo. Sol. illa inra corrigũtur. per ca. vergentis. eo. Sed an filius hæretici propter delictũ patris perdat etiã beneficiũ Eccleſiaſticum? Reſpõdeo nõ: vt not. in c. ſatis perverſum. diſtin. lvj. & de hoc vide quæ no. in capit. quicunque. eo. in vj.

e Confiſcata. ca. vergentis. & ca. excommunicamns. eo. ca. cum ſecundum. eo. in vj.

f Receperunt. Id eſt, Eccleſiis quas habuerunt. Abb. in ca. excommunicamns. eo. Sed quid ſi clericus non habet Eccleſiam aliquam? Reſpondeo ſecundum Abb. applicabuntur Epiſcopo loci, qui illa in pios vſus diſtribuat, ad hoc not. per Inno. in cap. ſi. qui cle. vel monachi, & quod not in ca. quia diuerſitatem de conceſ. præb.

g Promulgata. Sic in ca. cũ ſecundũ eo. in vj. & intellige de ſentẽtia declaratoria nõ cõdemnatoria:quia cõdemnatio & pœnæ impoſitio ſit ipſo iure, & ita no. ꝙ quãtũcunq; ex aliquo delicto imponatur pœna ipſo iure, ita vt alia dãnatio nõ requiratur, antequã tamẽ fiat executio requiritur declaratio iudicis. fac. l. eius q delatorẽ, & quod ibi not. ff. de in. fiſci. Hoc tamẽ ſecundũ Domi. & Pernſi. in d. ca. cũ ſecundũ. limita duob. modis vt ibi per eos.

h Non debeat. ca. non debet cum concor. de re. iu. in vj. capit. decreuit. eo. in v. vnde ſumitur.

i Non debent. Quia nec vxor pro marito conuenitur. C. ne vxor pro marito. per tot. niſi in cauſa primipilari. l. ſacris. C. in quibus cauſis pig. vel hyppo. contra. & de hoc vide not. in capit. peu. in Glo. antepen. de conſuet.

côtraxerint [a], quos hæreticos esse sciebant [b].

Etiam post mortem bona hæreticorum confiscantur. h.d.

Post mortem quoque ob sceleris immanitatem hæreticos pœna prosequitur. Ideoq; & si criminoso viuente nihil fuerit super bonorum confiscatione declaratum, nihilominus ad eam etiam ipso mortuo [c] procedẽdum erit.

Hæretici non possunt tradi Ecclesiasticæ sepulturæ. Et tumulantes eos excommunicantur, nec ante absoluuntur, quàm propriis manibus exhumauerint, hoc dicit.

Ecclesiastica quoq; sepultura vsq; adeò carere debent, vt si qui eosdem credentes [d] aut fautores eorum scienter [e] Ecclesiasticæ sepulturæ tradere ausi fuerint, excommunicationis sententiæ subiacere debeant, nec anteà absolutionis mereãtur beneficium, quàm propriis manibus [f] huiusmodi corpora extumulent [g] & proiiciant, locus [h] autem ille perpetuò carebit sepultura.

Descendentes ab hæretico vsque ad secundum gradum, ab hæretica vsque ad primum non possunt habere beneficium Ecclesiasticum, nisi pater aut mater decesserint emendati. h.d.

Sed & eorundem filij [i] ad beneficia Ecclesiastica [k], seu publica [l] officia admittendi non erunt, quod quidem per paternam lineam vsque ad secundum [m] gradum, per maternam verò vsq; ad primum [n] tantum extenditur. Cũ enim secundum legitimas sanctiones [o] reis læsæ maiestatis capite punitis, & bonis confiscatis eorum filiis vita solummodo ex misericordia cõseruetur, quãtò magis qui aberrantes in fide Deum offendunt muneribus, bonis, honoribus debent spoliari? Cum longè sit grauius [p] æternã quã temporalẽ lædere Maiestatem. Hoc tamen intel-

a Contraxerint. Valet enim matrimonium contractum cum hæretico, qui tamen in forma Ecclesiæ baptizatus fuerit: aliàs secus, traditur in cap. fi. de cond. appo. contractum autem matrimonium cum excommunicato proculdubio valet. cap. significasti. de eo qui dux. in mat. quam, pot. ad.

b Sciebant. Tempore, scilicet contractus, sed si tempore initi cõtractus ignorasset, licet postea rescisset non haberet locum hæc pœna & sic inspiciendũ erit initium ca. cum dilecti. de empt. & vendi. fac. not. in ca. dudum. primo. de elect. & in Clem. j. de consangui. & affi. in verbo scienter. Scientia tamen non præsumitur. l. verius. ff. de probationi.

c Ipso mortuo. Intellige vsque ad annos quadraginta à die mortis: nã postea bona à filiis catholicis etiã à Romana Ecclesia abdicari non poterũt, & hoc verũ si patentes mortui catholici putabantur. Ita not. in ca. accusatus. § pen. eo. in vj. vnde sumitur. fac. l. quisquis. C. ad leg. Iul. maiest. § interdum. institut. de hæred. quæ ab intesta. deferuntur.

d Credentes. Nota q; est differentia inter hæreticos & alios hic descriptos, vnde vno expresso non contineretur aliud: quod per Doct. in cap. ij. eod. in vj inducitur ad statuta, quomodo autem hæ personæ inter se distent, vide per Doct. ibi.

e Scienter. Ergo ignorantia probabilis illos excusaret cap. Apostolicæ. de ele. excommu. mini. & not. in cap. ij. eod. in vj.

f Propriis manibus. No. casum quo possum per me quod non possum per alium, de quo not in capit potest. de re iu. in vj. Sicut enim exhibuerunt membra sua seruire iniquitati ad iniquitatem, sic exhibere debent illa seruire iustitiæ ad iustitiam: vt dicit Apost. ad Rom. ca. vj. & dicitur distin. xlvij. capit. omnes huius.

g Extumulent. Si ossa ipsorum possunt ab ossibus aliorum discerni. ca. sacris. de sepult. & debent hoc facere publicè si publicè tumulaue rint, si occultè tumu lassent locus esset cap. quidam. v. q. j.

h Locus. No. quod dicitur puniri res inanimata. sic ca. in quibusdam. de pœnit. & in capitul. vbi periculũ. §. ciuitas. de elect. in vj. & ca. fi. in vj. & xv. quæst. j. cap. mulier.

i Filij. Sed an hoc intelligi possit de filiis etiã illegitimis? & non videtur, cum nõ sint in patria potestate, institut. de nupt. circa fi. fac. l. filium. ff. de his, qui sunt sui vel alie. iur. committere contra: vt not. in capit. statutum. ij. eo. in vj. ne plus habeat luxuria, quã castitas. Authẽ. de restit. & ea quæ pa. & e. in fin. & hoc intellige quando illegitimorum pater est certus: secus si nati ex dãnato coitu lex existimaret patrem incertũ, quia tunc cessat legis ratio, nec enim diei posset natus ex patre improbato. vt per Perusi. in d. cap. statutum.

k Beneficia Ecclesiastica. Largè hic sumẽdum verbum, vt not. in capit. j. de re. iut.

l Publica. Vt iudicatus, notariatus, & his similia ad idem ca. fœlicis. §. quod si quis. de pœn. in vj.

m Vsque ad secundum. Id est, vsque ad nepotes, & sic dictio vsque, stat inclusiuè, de quo per Franc. in ca. statutum ij. eo. in vj. remissiuè.

n Ad primum tantum. ca. statutum. ij. eo. in vj.

o Legitimas sanctiones. L. quisquis. C. ad leg. Iul. maiest.

p Grauius. xvij. q. iiij. cap. sicut qui Ecclesiam. &

 xxiiij.

ligendum eſt de filiis & poſteris eorum, qui tales eſſe vel etiam deceſſiſſe probátur, non autē illorum quos emendatos & Eccleſiæ vnitati reincorporatos [a] eſſe conſtiterit.

Qui receperunt pœnitentiam Eccleſiæ, vel recipere ſunt parati, ſunt reincorporandi. h. d.

Sed videamus qui & quando incorporari debeant, & conſtat eos qui pro culpa huiuſmodi ad mandatum Eccleſiæ pœnitentiam acceptauerint eámque vel perfecerint, vel humiliter proſecutioni eius inſiſtant [b], recipiendos eſſe. Idem iuris eſt ſi pœnitētia nec peracta ſit, nec impoſita, dum tamen crimini obnoxij ad eam recipiendā parati [c] fuerint.

Relapſi non ſunt reintegrādi, ſed traduntur curiæ ſeculari: eis tamen non negantur ſacramenta pœnitentiæ. h. d.

Quòd [d] ſi qui poſt abiurationē erroris vel poſtquàm ſe proprij Antiſtitis examinatione purgauerint, in abiuratam hæreſim recidiſſe depræhēſi fuerint Seculari iudicio ſine vlla penitus audientia [e] relinquendi erunt, licet ſi poſtmodum pœniteant, & pœnitentiæ ſigna in eis apparuerint manifeſta, nequaquam ſint relapſis humiliter petita [f] Sacramēta pœnitentiæ & Euchariſtiæ [g] deneganda [h].

Quando quis dicatur relapſus hoc dicit.

Relapſi autem intelligendi ſunt non ſolum ij, quorum ante abiurationem crimen plenè probatum fuerit, verū etiam ij, qui poſtquam accuſati, vel vehementer [i] ſuſpecti ſemel hæreſim in iudicio [k] abiurauerint, & poſtmodū in eandem iterum reincidunt. Planè ſi ex modica [l] & leui ſuſpitione ſemel quis abiurauerit reincidens, quanquam ex hoc [m] ſit grauius [n] puniendus, non tamen debet in hæreſim relapſorum pœna puniri.

Qui abiurauerit in vno articulo, ſi poſt ſit hæreticus in alio, dicitur relapſus. h. d.

Is verò qui in vna hæreſis ſpecie vel ſecta [o] cōmiſit: aut in vno fidei articulo [p] ſeu Eccleſiæ Sacramēto errauit, & poſtmodū hære-

xxiij. q. v. ca ſi apud. & quod in religionem diuinā committitur in omnium fertur iniuriam. l. Manicheos. C. eo. vnde grauius eſt.

a Reincorporatos. Vt in ca. ſtatutum. in fin. eo. in vj. vbi ponuntur requiſita ad canonicam reincorporationem, & dicetur ſtatim in §. ſeq.

b Inſiſtant. ca ſtatutum. in fi. ij. eod. in vj. vnde ſumitur. & fac. ca. ex tenore. de temp. ordi. & cap. ſi. de furt.

c Parati. Ex quo enim non ſtat per eos non debet eis imputari, de hoc in c. j. & ca. ij. de eo qui mitt. in poſſ.

d Quod ſi qui. Sumitur ex ca. ad abolendam. eo. & ex ca. ſuper eo. eo. in vj.

e Audientia. Nota caſum in quo audientia denegatur, de aliis not. d. xxiiij. ca. j. & per Bald. in l. poſtquam liti. C. de pactis.

f Petita. No. ſacramenta non eſſe concedenda niſi petenti vel habēti ſigna cōtritionis, ſecundum Domi. & Peruſi. in c. ſuper eo. eo. in vj.

g Euchariſtiæ. Sed quid de extrema vnctione & ſepultura? Reſp. ſecundū Io. Andr. hæc non poſſunt relapſis adaptari quippe qui cōburuntur, de quo dic latius vt per Peruſi. in ca. ſuper eo. eo. in vj.

h Deneganda. Et ſic procedant illa, Eccleſia nunquam claudit gremiū redeūti. Aut. inter claras. C. de ſum. Trin. & fi. catho. & delicti veniam petentibus non negamus. l. Manicheos. C. eo. & ca. adhuc inſtant. de pœnit. d. iij. intelliguntur enim hæc quo ad ſalutem animæ non quo ad alia. ca. ſuper eo. & ibi not. eo. in vj.

i Vehementer. Not. ergo quòd crimen non dicitur plenè probatum, quando de eo conſtat præſumptione vehementi, vt hic, & in ca. accuſatus. in princ. eod. in vj. vnde ſumitur, quod Domi. ibi inducit ad ſtatuta requirentia plenam probationem, & hoc intellige tu de vehementi ſuſpitione hominis non iuris: quia præſumptiones iuris dicuntur non ſolum plenæ ſed liquidiſſimæ probationes: vt not. in l. ſi tutor. C. de periculo tuto. & per Peruſi. in d. capit. accuſatus.

k In indicio. Sic dicitur in capit. accuſatus. eod. in vj. Sed audiui quòd extat quædam extrauagans Alexandri. vj. quæ moderatur ſiue corrigit hoc verbum, *in iudicio*, quidam tamen aſſerunt illam non eſſe in vſu, mihi non liquet nec de extrauag. nec de vſu.

l Ex modica & leui. Ex qua modica & leui in cauſa hæreſis poteſt contra aliquem procedi: vt not. per Innocen. in cap. ſicut. de ſimon. per Peruſ. in capit. accuſatus. eod. in vj.

m Ex hoc. Scilicet quòd poſt abiurationem ex leui cauſa reperitur lapſus.

n Grauius. Quam ſi nunquam abiuraſſet.

o Secta. De quibus ſectis habetur xxiiij. quæſt. iij. cap. pen. hodie tamen in tanta noſtrorū temporū calamitate facta eſt illis acceſſio nō modica.

p Articulo. De quibus habes in ſymbolo. & in cap. firmiter. de ſum. Trin. & fide cathol.

sim simpliciter [a] vel generaliter [b] abiurauit, si deinde in aliam etiam hæresis speciē siue Sectam, aut alio articulo seu Sacramento cōmittat, vt relapsus in hæresim iudicandus [c] erit.

Suspecti de hæresi nisi se purgent sunt excommunicandi, & excommunicati si in excommunicatione insorduerint condemnantur tanquam hæretici. h.d.

Qui verò [d] inuenti fuerint sola suspitione [e] notabiles ob eam quātumuis vehemētem de tam graui crimine condemnandi non erunt [f], sed nisi iusta consideratione suspitionis, qualitatémq; personæ [g] propriam innocentiā congrua purgatione monstrauerint, anathematis gladio sese feriēdos exponunt. Et vsque ad satisfactionem ab omnibus euitabuntur, & si per annum in excommunicatione perstiterint, velut hæretici cōdemnabuntur [h].

Plura specialiter inducta sunt in causa hæreticorum, & processu contra eos. h.d.

Plura quoq; ad hoc atrocissimū crimen vindicādum specialiter & præter ordinarias Iuris regulas inducta sunt, tam circa iudicium & processum [i] instituendum & testium depositiones [k], & carcerū custodiam, & immurationis [l] pœnam: quā etiam contra fautores [m], receptatores & defensores eorum, vt clarè ex lectione sacrarum constitutionum [n] apparere potest.

Apostatæ qui sint, & quotuplex apostasia, & qua pœna puniantur apostatæ. h.d.

Et hæc est tertia pars principalis huius Tituli.

Apostatæ [o] sunt qui à statu fidei obedientiæ vel religionis quam se tenere professi sunt, temerariè recedunt [p]:

a Simpliciter. Per hoc verbum putant quidam quòd si quis abiurasset in vno illo capitulo in quo reperitur errare, licet postmodum laberetur in alio nihilominus non diceretur relapsus: quod tenet Io. And. in ca. accusatus. eo. in vj. Quidam contra, nec satis liquet quid magis cōmuniter teneatur: vt per Perusi. ibi. Sed nunquid de vno articulo diffamatus teneatur de omnibus se expurgare? Resp. vt not. in ca. ego Berengarius. de cōsec. distin. ij. & in d. capit. accusatus.

b Generaliter. Cui generali & vniuersali æquipollet indiffinita. fac. capit. quia circa. de priuil. & l. Iulianus. ff. de leg. iij.

c Iudicandus. Contra. C de transact. l. fi. de certa. & ff. de transact. l. qui cum tutoribus. §. j. & vbi generalis trāsactio restringitur ad id de quo specialiter erat actum. Sol. illa locū habent in non connexis, secundum Io. Monac. & Io. Andr. in eo. accusatus. §. j. eo. in vj. arg. xxvj. q. ij ca. & illud. sed hæreses omnes sunt cōnexæ. ca. excommunicamus. eo. j. & ij.

d Qui verò. Sic ca. excommunicamus. §. qui verò & cap. ad abolendam. eo.

e Suspitione. Id est, præsumptione & quidem probabili: aliàs non indiceretur purgatio & sic non obstat. ij. q. j. ca. j. & not. in ca. excommunicamus. §. qui autem. eo.

f Non erūt. c. literas. de præsum. vnde sumitur.

g Personæ. Quæ qualitas semper est attendenda. ij q. v. ca. omnibus. & ca. inter. de purgat. cano.

h Condemnabuntur. Videtur ergo hic, & in capitulo excommunicamus. § qui autem eod. quòd aliquis sit de hæresi condemnandus, licet contra ipsum non videatur violenta præsumptio: Argu. contra ca. literas. de præsumpt. vbi Papa non vult illum condemnari aduersus quem stat violenta præsumptio? Respondeo præsumptio de qua in hac litera, & in d. §. qui autem. vnde sumitur, non est violenta: sed violentissima. Primo: quia probabilis fuit ob infamiam. Secūdo, quia noluit se purgare, & ea propter fuit excommunicatus. Tertiò quia cum per annum steterit in excommunicatione pro conuicto habetur. xj. quæstione iij. cap. rursus. & ca. quicunque. secus in aliis criminibus: quia si bona alicuius cōtumacis propter crimen annotata sunt, si infra annum non venit bona deuoluuntur ad fiscum, sed quo ad crimen non obest quin post annū probare possit innocentiam suam. l. annus. ff. de requi. reis.

i Processum instituendum. Specialia circa processum habes in capitulo per hoc. & in capitulo vt inquisitionis, & in cap. fin. eod. in vj. & in extrauagantibus communibus in prima quæ incipit ex eo.

k Depositiones. Specialia circa depositiones testium habes in capit. in fide. & in capit. accusatus. §. licet. & §. fin. & capit fi. eo. in vj.

l Immurationis pœnam. De hoc in Clem. j. eo.

m Fautores. De his in capit. ad abolendam. & in capit. fin. eo. & in cap. præsidentes, & in capit. accusatus. § fi. eo. in vj.

n Constitutionum. Scilicet allegatarum in præcedentibus notulis.

o Apostatæ sunt. Pertinet hic §. ad tertiam partem rubricæ. & sumitur hæc descriptio ex his quæ ponit Hosti. in summa de apostatis. §. quid sit. fac. iij. quæst. iiij. cap. beatus.

p Recedunt. Et inde etiam secundum Hosti. dicitur apostasia, id est, post status, id est, retrogradus status. & apostata quasi retro stans, vel retro abiens, vt xxvj. quæstione vij. cap. non obseruetis. & capit. fi. quòd fortè non admitterent humaniores, & Græcæ linguæ periti.

Apostasiæ triplex [a] est species, alia enim est perfidiæ, alia inobediētiæ, alia irregularitatis. Apostasia perfidiæ est cùm qui à fide recedūt. Vtputa cum Christiani effecti in Christi fide præuaricātur, & ad Iudaicos vel alios detestabiles ritus se conuertunt [b], Apostasia Inobedientiæ est cum quis præceptū superioris sui sponte trāsgreditur, siue patrum regulis vel constitutionibus nō obtemperat [c]. Irregularitatis apostasia est cùm quis ab ordine suo, siue assumptæ religionis recedit [d]. Apostatas autē sacri Canones tam inter infames deputant, quàm etiam excōmunicationis & aliarū pœnarum [e] vinculis innodandos esse pręcipiunt.

DE SORTILEGIS, maledicis, & sacrilegis.

Inquisitor hæreticæ prauitatis non potest procedere contra sortilegos nisi sortilegium expressè contineat hæresim. h.d.

Sciendum [f] est hæreticæ pestis Inquisitores de diuinationibus & sortilegiis (nisi hæresim saperent [g] manifeste [h],) sese intromittere non debere, nec talia exercētes posse punire, sed eos suis debere iudicibus [i] puniendos relinquere. Cum negotium fidei, quod summè priuilegiatum [k] esse conuenit per occupationes alias non debeat impediri.

Qui sint sortilegi. h.d.

Sunt autem [l] sortilegi qui prætextu religionis per quasdam sortes diuinationis scientiam profitentur, aut quarumcunq; scripturarum inspectione facta futura promittunt.

Sortilegi sunt eiiciendi ab Ecclesia. h.d.

Ariolorum igitur, Aruspicum, Incantatorum & omnium sortilegorum artes, cum sint ex quadam pestifera societate dæmonum atq; hominum quasi pacta infidelis & dolosæ amicitiæ [m] constituta, penitus sunt ab Ecclesia eliminandæ [n]. Et superstitiosi artifices nisi per pœnitentiam

a Triplex species. Ita per Host in summa eo. §. quod species. & communiter per Glos. & Doct. in ca. j. de aposta. vbi Henric. addit quartam speciem generaliorem.

b Conuertunt. Fac. cap. non potest. ij. quæst. vij. & capit. quidam. de apost. & capit. contra Christianos. de hære. in vj.

c Non obtemperat. Fac. capitulum alieni. iij. quæst. iiij. & ca. alieni. ij. quæst. vij. & cap. si quis. & cap. illud. de maio. & obedien.

d Recedit. Fac. ca. si. distinct. 50. & xvj. quæst. j. cap. legi.

e Aliarum pœnarum. Et iusta diuersitatem apostasiæ diuersificabuntur pœnæ: vt magistraliter traditur per Abb. in cap. j. de apostat. & de hoc per Hosti. in summa de apostatis. §. qualiter puniantur.

DE SORTILEGIS, maledicis, & sacrilegis.

f Sciendū. Fac. cap. accusatus. §. sanè eo. in vj. vnde sumitur. & vide ad id quod hic dicitur Abb. in cap. cum sit. versic item & addo vltra Docto. de for. compe.

g Saperent. Sicut est circa aras idolorum, nefarias preces emittere, sacrificia offerre, dæmones consulere, eorū responsa accipere. xxvj. q. ij. c. hi qui. & q. iiij. igitur, secus si quis non adoret dæmones. Sed solum ad tentandam mulieris pudicitiam inuocet, vel poculum amatorium misceat, hoc enim non sapit aliquod crimen hæresis, secundum Domi. Perusi. & alios in ca. accusatus. §. sanè. de hære. in vj. quia hoc est proprium diaboli tentare, sed si associant sibi propter sortes exercendas hæreticos, vel faciunt prædicta cum corpore vel sanguine Christi, vel si vt in sortibus possint habere responsa puerum rebaptizent, tunc inquisitor procedere poterit, & de hac materia extat tractatus Pauli Ghirlandi.

h Manifestè. In dubio ergo hoc casu non habent iurisdictionem, & licet aliàs iudex agnoscat an sua sit iurisdictio, & in dubio dicatur iurisdictionē habere. l. si quis ex aliena. ff. de iudi. quæ in ordinario loquitur, hic tamen nisi id manifestè appareat se non intromittit. & est simile cap. j. §. notoria. de censib. in vj. & capit. j. de pœn. eod. lib. & ca. fin. de offi. deleg. secundum Io. And. Ioann. Monach. & Archid. in cap. accusatus. §. sanè. de hæreticis.

i Iudicibus. Puta Episcopis & legatis, secundum Ioann. Andr. imo etiam iudicibus secularibus qui hoc casu procedere poterunt: vt per Abb. in cap. cum sit vers. item & addo vltra Doctores. de foro comp.

k Priuilegiatum. No. quòd magis priuilegiatum anteponitur. cap. volentes. de offi. deleg. & dist. xxj. cap. denique. & l. fin. ff. de offic. proconsul.

l Sunt autem. Sic xxvj. q. j. cap. sortilegi. & quæst. v. cap. aliquanti. vnde sumitur.

m Amicitiæ. Not. amicitiam in malam partem. sic. ca. illud sanè. in fi. xxvj. q. ij. vnde sumitur.

n Eliminandæ. xxvj. q. v. §. ex præmissis.

resipiscant perpetuo anathemate feriendi. Et si Clerici sint degradandi [a].

Si blasphemus iniunctam sibi pœnitentiam peragere recusset, & viuens ab ingressu Ecclesiæ arcebitur, & mortuus Ecclesiastica carebit sepultura. h.d.

Diuersa est pœna maledicorum [b]: nam si quis in Deum, vel aliquem sanctorum linguam in blasphemiã [c] publicè [d] relaxare ausus fuerit [e], pœnæ iusta Gregorianæ constitutionis [f] tenorem subdendus erit: quam si recipere, & pœnitentiam peragere recusauerit, & Ecclesiæ eidem interdicetur ingressus [g], & in obitu Ecclesiastica carebit sepultura.

Sacrilegi variis pœnis puniuntur. h.d.

Similibus [h] interdúmque acrioribus vrgentur pœnis qui in sacrilegij crimen incidũt, & Ecclesias incendere & violare [i] minimè verentur: nam pro modo sceleris [k] admissi, facinorísque perpetrati nisi plenè satisfecerint, aut de satisfaciẽdo plenam securitatem [l] exhibuerint, nunc pœnitentiæ beneficiũ sacrilego pœnitus denegatur [m], nunc anathemate [n] vincitur, nunc perpetua damnatus infamia carceri [o] traditur, aut exilio perpetuæ deportationis, & depositionis [p] animaduersione coercetur: aliquando etiam pecuniaria [q] pœna mulctabitur.

Consentientes sacrilegis, & Sacerdotes ipsis pœnitentiam dantes, vel sepultura eorum interuenientes, vel ab eis eleemosynas recipientes pari pœna cum eis puniuntur. h.d.

a Degradandi. Fac. xxvj. q. v. ca. aliquanti. & cap. si quis ariolos. & xxvj. q. vij. cap admoneant. & per Host. in summa eo. §. quæ sit pœna.

b Maledicorum. Licet plures sint species maledicorum & maledicentiæ, vt latè per Host. in sum. eo. hic tamen solum tractatur de maledicentia in Deum & Sanctos. quod colligitur tum ex contextu ipso, tum quia adhuc sumus in tractatu criminũ quæ continent principaliter Dei læsionem.

c In blasphemiam. Cõsistit autem blasphemia in attribuendo aliquid Deo quod illi non conuenit, vel negando de eo quod ei cõuenit vel attribuendo creaturæ quod conuenit soli Deo, vel Deo & Sãctis iniuriã irrogando. & de hoc crimine per D. Tho. secũda secũdæ q. xiij. artic. j. vbi & Caietanus in verb. blasphemia.

d Publicè. Sed quãdo dicetur quis publicè blasphemare? vt sit locus ei quod hic dicitur? Responden secũdum Host. quando blasphemia est notoria de iure, vt est in conuicto & condemnato in iudicio, vel de facto: vt quia publicè palam pluribus astãtibus blasphemiam intulit. fac. c. si. de cohab. mulier. & cleri. Item dicetur publicè quãdo coram personis blasphemauit, hoc referentibus posteà Episcopo, & sic licet non transierit in notorium, satis est quòd probari potest: arg. l. palam. ff. de verb. signif. sumitur ergo hic publicum pro specie distincta à notorio.

e Fuerit. Per hoc verbum quod videtur sonare in calorem & iracundiam animi, tenent quidam quòd etiam si quis ex nimia iracundia vel ebrietate inciderit in blasphemiam, sit locus ei quod hic dicitur. Alij contra, tu die vt per Ab. in ca. ij. de maledicis, versi. sed quæro nunquid.

f Constitutionis. ca. ij. de maledi. Imponitur & alia pœna in Concilio Lateranensi in nona Sessione sub Leone x. quæ non videtur vsu comprobata.

g Ingressus. Quia qui peccat in Deum peccat in eius Ecclesiam, & econuerso, vnde priuatur eius ingressu, sic xij. q. ij. cap. de viro. & xvij. q. iiij. cap. frater. nec debet eis pœna remitti qui in Deũ peccant. d. lxiij. ca. Salonitanæ. & xxiij. q. iij. c. si is qui.

h Similibus. Ad tertiam partem tituli.

i Violare. Idẽ crimen incurreretur, etiam si res Ecclesiæ non occuparentur, vel vsurparentur, sed ecclesia in possessione suorum bonorũ molestaretur, & turbaretur: vt per Abb. in cap. conquestus. de fo. compet. & fac. ad hunc §. c. super. & ca. in literis. de rapt.

k Modo sceleris. Vt per Host. in sum. eo. in fi.

l Securitatem. ca. super. eo. de rapt.

m Denegatur. Argumen. contra: quia si aliquis pœnitentiam petat de aliquibus criminibus & de quibusdã non, pœnitentia tamẽ nõ est ei deneganda ca. quod quidã. de pœnit. & remis. & xxvj. quæst. vj. ca. cognonimus. & de pœnit. distin. iij. §. vltimo. Argu. contra xxiiij. quæst. ij. ca. legatur. & de pœnit. dist. iij. ca. sunt plures. Quidam dicunt quod hoc quod dicitur hic penitus fuit statutum ad terrorem, vt denegetur pœnitentia de omnibus nisi de illo satisfaciat: quia talis pœnitentia non est fructuosa. Alij dicunt (quod melius videtur) quòd super illo crimine tantum denegabitur pœnitentia: sed super aliis imponetur, & licet non sit fructuosa quo ad vitam æternam, valebit ad mitius supplicium subeundum. de pœnit. distinct. iij. §. vlti. cap. vlti. & not. formaliter in cap. ij. de raptoribus.

n Anathemate. c. cõquestus. de fo. comp. & xvij. q. iiij. c. quisquis. in fi. & xij. q. ij. c. nulli. & c. prędia.

o Carceri. Ergo Ecclesia habet carcerem, & iniungit pœnãm relegationis, vt hic, & in cap. attendendum. xvij. q. iiij. & ij. q. j. ca. in primis.

p Depositionis. ca. si quis deinceps. xvij. q. iiij.

q Pecuniaria. xvij. q. iiij. cap. quisquis. in princ. cap. in literis. de rapt.

Nec ſolum talibus pœnis illi plectendi erunt qui ſacrilegium admiſerint, ſed etiam conſentientes [a] eis: Presbyteri quoque vel clerici qui in vita vel morte ſacrilegis pœnitentias [b] dare aut ſepulturæ intereſſe [c], vel eorum eleemoſynas [d] accipere auſi fuerint, ſiue rapinæ participes inuenti fuerint, Eccleſiaſtico beneficio priuati ordinis ſui damnum irrecuperabiliter [e] patientur.

Sacrilegium committitur tam intuitu rerum quam perſonarum. Et qualiter intuitu rerum. hoc dicit.

Sacrilegium autẽ admitti dicitur tam ratione rerum [f] quàm perſonarum [g]. Rerum vt cum quis ſacrũ de ſacro, vel ſacrum de nõ ſacro, vel non [h] ſacrum de ſacro aufert: Sed & ſi non de ſacro aliquid, ablatum fuerit, ſed intra certos paſſus [i] qui in circuitu Eccleſiæ ſunt, adhuc ſacrilegium committi dicitur.

Ratione perſonarum committitur ſacrilegium, cum quis clericum percutit: vel cum moniali rem habet. h.d.

Perſonarum ratione ſacrilegium perpetratur cum quis in clericũ vel monachum violentas [k] & impias manus inijcit: vel cum perſonæ Deo dicatæ [l] per coitum appetuntur, de quibus infra ſuo [m] loco latius dicturi ſumus.

DE FVRTIS [n].

Furti nomine omnis illicita vſurpatio continetur. h.d.

Furti quidem nomine omnis illicita vſurpatio alienæ rei concluditur, ſed nunc de his tantum agimus, quæ ſpeciali nomine deſtituta generali furti appellatione continentur [o].

Fures promoueri non poſſunt, & promoti deponuntur, & ſi ſint incorrigibiles tradendi ſunt curiæ ſeculari. h.d.

Fures autem non ſolum ſeculares leges verum etiam canones acriter inſectantur: nam nec

a Conſentientes. Et cooperantes. xvij.quæſt.iiij. cap.omnes.& ibi not.fac.cap.nuper.de ſent.excom.

b Pœnitentias dare. Hoc referas ad illos qui nec in vita nec in morte ſatisfacere volunt & poſſunt. his enim deneganda eſt pœnitentia in fine, & alia eccleſiaſtica ſacramenta, cum in peccato mortali decedant: vt not.in capit. ſuper eo.de rapt.

c Sepulturæ intereſſe. Etiam ſi delinquẽtes pœniteant dũ tamẽ ſatisfacere nõ poſſint. his enim nõ denegatur cœmeterium. ſed clerici non poſſunt intereſſe, qđ fit ad terrorem viuentium, vt cum poſſint ſatisfaciãt timore huiuſmodi pœnę, ſed eis non nocet. Argu. quòd cui conceditur quod eſt maius, non conceditur quod eſt minus. not. de hoc in cap. ſuper eo. de rapt.

d Eleemoſynas. Nota quòd à publico peccatore non debet ſacerdos recipere eleemoſynam, ne videatur illum fouere in delicto ſuo. cõcord. cap. ſuper eo. de rapt. vide not. in cap.ex tranſmiſſa.de decim.& xiij.quæſt. j.in ſumma.

e Irrecuperabiliter. cap. ſuper eo. de rapt. & capit. ſi quis. xvij.q.iiij. Sed videtur hoc verbum ſuperfluò appoſitum, cum ſemel depoſitus nunquam recuperet ordinem, nam depoſitio eſt perpetua, ſuſpẽſio ad tempus, vt in cap at ſi clerici.de iud. Reſp.ſecundum Io. Andr.& Abb. in d.cap. ſuper eo, quòd hoc verbum poſitum eſt ad denotandum quòd epiſcopus proprius non poteſt hunc reſtituere, requiritur ergo Papæ diſpenſatio, in beneficio tamen poſſet epiſcopus diſpenſare, ſecundum Abb. ibi. vt in cap. Salonitanæ.diſtin.lxiij.fac.cap.ij & quod ibi no.Abb. de cler.pug.in duello.

f Rerum. cap. quiſquis. verſicu.ſimiliter. xvij. q. iiij.& quod ibi not.Archid.in princip.

g Perſonarum. cap.ſi quis deinceps.& cap. ſi quis ſuadente diabolo.& cap.ſicut.xvij.q.iiij.

h Non ſacrum. l.diuus.ff.ad leg.Iul.pecul.quæ eſt contra. Sol. illa corrigitur per hanc, & per capitu. quiſquis. xvij. quæſt.ij. vel illud de iure ciuili, hoc de iure canonico.

i Paſſus.xvij.q.iiij. cap.quiſquis. imo & perturbationem ſolum rerum eccleſiaſticarum nedum per inuaſionem huiuſmodi crimen committitur, ca.conqueſtus.vbi Abb. de for. compet.contrahitur etiam per inuaſionẽ rerum patrimonialium ipſius clerici: vt per Abba. in cap.cæterum. verſicu. nota ergo ex omnibus.de iudic.

k Violentas.Interdum etiam ſi non violentas: vt infra de ſenten.excom. §.volentem. & cap. contingit.eod.tit. in antiquis.fac.cap.ſi quis ſuadente. xvij.q.iiij. vnde ſumitur.

l Dicatæ. cap. impudicas.xxvij.q.j.

m Suo loco. Scilicet infra de adult. §. pen. & j̃. de ſentent. excom.§. ſi quis igitur. cum pluribus ſequentibus.

DE FVRTIS.

n De furtis. Dictum eſt ſupra proximè de quadam ſpecie furti, ſcilicet de ſacrilegio quod eſt furtum factum de re vel loco ſacro, nunc de furtis generaliter, & incipit tractare de ſecunda ſpecie criminum, ſcilicet de his quæ lædunt homines principaliter, iuſta §. fin. ſupra de dupli. purgat.

o Continentur. xiiij. quæſt. v. §. item obijcitur. & capit. pœnale.

ad sacros ordines promoueri (nisi secundum ea quæ supra primo libro diximus [a]) & promoti ab eisdem deijci [b], & si depositi incorrigibiles fuerint excommunicari, & demum potestati seculari tradi debent.

Pro occisis in ipso furto non est orandum, nisi sint confessi ante mortem. h.d.

Et si dum furtum cõmittitur occisi fuerint, pro eis minimè orandum [c] erit: quanquam si comprehensi aut vulnerati confessi [d] fuerint, communio [e] eis non sit deneganda.

Furtum committentes ob necessitatem mitius puniuntur.

Sed hæc de illis intelligere nos oportet, qui nulla necessitate adacti furtũ commiserunt. Cæterum si quis propter [f] necessitatem cibaria, vestem, vel pecus furatus fuerit, longè mitiori pœna [g] puniendus erit.

Partientes cum furibus & conscij occultantes pari pœna puniuntur. h.d.

Nec fures solum supradictis pœnis tenentur, sed ij quoque qui aut cum furibus partiũtur [h], aut qui furtorum conscij fures quærentibus possessoribus [i] non indicant [k].

DE VSVRIS [l].

Vsura quid sit & vnde dicta: & habens possessionem in pignus recepta propria pecunia, si recusat fructus in sortem computare, vsuras committit. h.d.

a Diximus. §. de fure. 3. qui prom. non poss.

b Deijci. cap. cum non ab homine. de iudi. Sed si clericus non solum commisit furtũ sed latrocinium etiam, tunc debet etiam detrudi in carcerem ad pœnitentiam peragendam. cap. tuæ. de pœn. est enim differentia inter furtũ quod fit sine violentia, & plerunque in obscuro ac de nocte, & latrocinium quod fit cum violentia, & apertè, vt faciunt deprædantes in stratis publicis. Vnde non mirum si differentia est etiam in pœnis: nam & ius ciuile acrius punit latrones, quàm fures occultos. l. capitaliũ. §. famosos. ff. de pœ. Authen. sed nouo iure. C. eo. argu. contra in cap. ij. eod.

c Minimè orandũ. Quia constat eos decessisse in peccato mortali. xxiij. q. v. ca. placuit.

d Confessi fuerint. Non solum sacerdoti, verum etiam diacono, imo etiam laico, de consecra. dist. iiij. cap. sanctum est, & de pœnit. distin. j. cap. quem pœnitet. circa fin. & distin. vj. cap. j. in princip. licet laicus nõ possit concedere absolutionem; quia non habet potestatem clauium, sed Deus remittit peccatum propter contritionem: vt per Abb. in d. cap. ij. Imo nec Papa posset dare hanc potestatem non sacerdoti. de quo not. in cap. peruenit. dist. xcv.

e Communio. Id est Eucharistia. simi. dist. l. cap. pœnitentes. Et sepulturam etiam concedit ecclesia ex quo confessi sunt. xiij. quæst. vltim. cap. fin. & no. in cap. ij. eod.

f Propter necessitatem. Scilicet modicam: quæ interpretatio colligitur ex eo quòd pœna vel pœnitentia imponitur. si enim magna esset necessitas nulla pœna imponeretur, cum in necessitate omnia sint communia. fac. de consect. dist. v. cap. discipulos. & distin. xlij. cap. j. & xij. quæst. j. cap. ij. & xxiiij. quæst. viij. quod autem. & distin. xlvij. cap. sicut. debuit enim credere dominum permissurum. §. placuit. de oblig. quæ ex delict. sic etiam dicimus quòd tempore necessitatis poterit religiosus facere eleemosynam de bonis monasterij: vt per Abbat. in cap. si quis. eod. Et vxor de bonis mariti, iusta id quod putaret ipsum maritum daturum, si non fuerit sibi vetitum ab eo. Alij intelligunt procedere quod hic dicitur etiam in maxima necessitate, si posteà veniens ad pinguiorem fortunam non restituit. Et secundum hos nota quòd subtrahens aliquid tempore necessitatis, tenetur illud restituere cum potest, quasi cessante causa: vt per Abb. in d. cap. si quis propter. Sed an ex quo tempore necessitatis omnia sunt communia, possit pauper agere contra diuitem, vt sibi subueniat? Respon. non cõpetit quidem pauperi actio, sed bene potest implorare officium iudicis: quia diues peccat nõ subueniendo pauperi in necessitate. Abb. in d. cap. si quis. post. & in cap. cum causam. de electio. & in cap. cum dilecti. de emp. & vend. not. in cap. sicut. distin. xlvij. Est & alius casus in quo furari videtur licere, videlicet cum quis aliter non potest suũ recuperare Abb. in cap. l. versic. *In gloss. iij. ibi.* de his quæ vi metúsve causa, &c.

g Pœna. De qua in capit. si quis propter. eod.

h Partiuntur. §. si vero opem. institut. de oblig. quæ ex delicto. facit not. in capit. j. de officio deleg.

i Possessoribus. Id est, dominis vel quibuscunque quorum interfit. l. interdum. ff. de verbor. significat. cap. penultim. eod.

k Indicant. Nota ergo quòd tenetur quis indicare furem vel furtum, de quo latè per canon. in cap. penul. eod. & per Legistas in l. in ciuile. C. eod. Sed an furtum passus possit petere à iudice vt scrutetur domum & scrinia etiam loca secreta Titij de quo forte suspicatur? Respondeo vt per Abbat. & alios in d. cap. penultim.

DE VSVRIS.

l DE vsuris. Postquàm suprà visum est de furtis, competenter subijcitur de vsuris, cum vsuram exercens quodammodo furtum committat. xiiij. quæst. iiij. cap. si quis vsuram.

VSura [a] est quidquid [b] vltra sortē mutuatam [c] percipitur [d], dicta ab [e] vsu, quia scilicet, pro vsu pecuniæ recipitur. Vnde [f] & si quis pignoris obtentu rei alicuius nactus fuerit possessionē [g], si sortem suam deductis expensis [h] de fructibus iam perceperit, si eandem debitori restituere recuset, & perceptos [i] fructus in sortem computare, procul dubio vsurarum committitur crimen.

Pœnæ vsurariorum sunt, infamia, excommunicatio, beneficiorum, & officiorum & ecclesiastica sepultura amißio. hoc dicit.

Multiplicibus autem pœnis sacri canones vsurarios [k] insequuntur: nam præter inustam infamiam, nec ad Christianam nec ad communionem admittuntur altaris [l], nec quisquam de manu eorum oblationes [m] accipiet. Et si clerici fuerint tàm officij quàm beneficij ecclesiastici periculum patientur [n].

a Vsura est. Hæc diffinitio siue descriptio sumitur virtualiter ex cap. vsura. & ex cap. plerique. xiiij. quæst. iij. vno tantum addito verbo, scilicet mutuatam quod conuenienter fuit additum, vt dicetur super illo verbo. Sed hæc diffinitio siue descriptio secundum Abb. non est perfecta: quia posset aliquid accedere sorti gratis, & tunc non esset vsura: arg. j. quæst. ij. cap. sicut. & cap. dilectus. & ca. etsi qq. de simo. Vnde ipse aliter diffinit, id est, vsura est lucrum mutui ex pacto debitum, vel exactum. Sed hæc quoque est defectiua: quia vsura committitur etiam si absit pactum, dummodo adsit intentio. capit. consuluit. eod. Vnde Hostien. in summa. eo. §. quid sit. ponit aliam, quæ licet oppositionibus non videatur relinquere locum, longior tamen est quàm § Callimachus. quod est contra naturam diffinitionis quæ nihil aliud est quam rei breuis explicatio: vt ait Crassus apud Tullium de oratore. Ideò dic quòd satis defendi potest illa quæ hic ponitur. Nec obstat quod opponitur de traditione facta gratis: quia verbum percipitur in ea positum potest tollere contrarium. nam percipere hoc loco denotat quandam acceptionem non simplicem sed fructuum, vel earum rerum quæ sunt loco fructuum, vnde dicimus fructus percipit non ita donum percipit. Idem erit in verbo accedit, quo vtuntur. d. cap. plerique. & d. cap. vsura. quia non bene dicitur donum sorti accedere quod vtique stat per se, sed accedere est alteri principali rei adhærere, vt est vsura sorti, vel dic percipitur, scilicet ex pacto: vt not. in d. cap. vsura.

b Quidquid. Siue sit pecunia, siue electuarium, siue capella, siue quodcunque nomen imponas, ca. plerique. & cap. vsura. xiiij. quæst. iij. etiam si detur factum inæstimabile, vt si doctor mutuet scholari vt secum intret, aliter non mutuaturus: vt per Abb. in rubric. eod.

c Mutuatam. Hoc ideo: quia vsura non committitur nisi in rebus in quibus consistit mutuum, scilicet quæ constant pondere, numero, vel mensura, ratio diffusè ponitur per Abb. in rubri. eod. post Host. in summa. §. j. Imò nec in his committitur nisi actualiter sit deuentum ad mutuum, quod designat hoc verbum mutuatam, licet res sit apta mutuari. Vnde infert Abb. in d. rubr. quod si ego commodatem tibi pecuniam non vt expendas sed vt ad pompam retineas in banco, possum licitè aliquod lucrum capere: quia tunc non est celebratus cōtractus mutui.

d Percipitur. Quasi debitum, & quasi fructus.

e Ab vsu. Alij alias ponūt etymologias, vt per Abb. in rub. & per Archi. post alios. in c. vsura. xiiij. q. iij. quæ non reciperētur ab humanioribus.

f Vnde, &c. Quia in casu sequenti aliquid accipitur vltra sortem. & fac. cap. j. & cap. ij. eo.

g Possessionē. Idē dicendum de domibus & aliis rebus, debent enim soluta pēsione extenuare sortem. Abb. in c. j. eo.

h Expensis. Quia quod superest est fructus. l. fructus ff. solu. matri. & xij. q. ij. cap. vobis. & l. j. C. de fru. & lit. expens. & pig. per fruct⁹ perceptos liberatur ipso iure. l. j. & ij. C. de distr. pig. cap. j. & ij. & cap. conquestus. eo. Cuiusmodi autem debeant esse tales expensæ, & quo medio possint repeti, not. in d. cap. j.

i Perceptos. Quid de percipiendis? Respond. vt not. per Abbat. in cap. j. eo. vbi etiam alij.

k Vsurarios. Scilicet manifestos. capit. quia in omnibus. eodem.

l Altaris. Id est, ad suscipiendum sacramentum Eucharistiæ, secundum Innoc. Sed vterque Abb. tam in c. quia in omnibus, quàm in cap. cum tu. eod. exponit vt hic vsurarius non admittatur ad ecclesiam quando celebrātur diuina, & fortè secundum Abb. iuniorem ista expositio est melior, vt vsurarius rubore suffusus facilius resipiscat. sicut dicimus & de excommunicato. cap. pia. de excep. in vj.

m Oblationes. cap. quia in omnibus. eo. Sed nunquid saltem eleemosynā recipere quis possit ab vsurario? Resp. sic, secundum Io. And. in c. cum voluntate. de sent. excom. sequitur Ab. in d. c. quia in omnibus. fac no. in c. extrā sm̄issa. de decim. & xiiij. q. v. in sum. Ratio differentiæ est: quia oblatio fit in publico, eleemosyna de sui natura fit in occulto, licet etiam in publico fieri possit. Sed an idem sit in aliis peccatoribus manifestis? Respon. non, nisi in casibus expressis ad hoc videtur text. cum ibi not. in ca. oblationes. dist. xc. Hug. contra, primum æquius, secundum Abb. argu. cap. multi. ij. q. j.

n Patientur. cap. j. eod.

Vsurariis non debent domus locari. hoc dicit.

Nullus [a] quoque sub pœnis Gregoriana constitutione [b] comprehensis, manifestis vsurariis, aut locabit [c] domus, aut conductas habere permittet. Sed & si in hoc scelere decesserint Ecclesiastica carebunt sepultura [d].

Licet quis de vsuris satisfieri mandet per hæredem, non tamen est tradendus Ecclesiastica sepultura donec fuerit satisfactũ, & contra faciens incurrit pœnas eorundem, & testamenta vsurariorum non valent. h.d.

Et id adeò obtinet vt etiam si morituri in vltima voluntate de vsuris satisfieri [e], expressa quantitate, vel indistinctè [f] mandauerint [g], donec secundum Gregorianæ constitutionis [h] tenorem satisfactum [i] fuerit, ecclesiastica sepultura carere [k] debeant. Quicunque verò manifestos vsurarios contra prædictæ sanctionis formam tumulare [l] ausi fuerint, pœnæ Lateranensis concilij contra vsurarios promulgatæ subijciendi erunt. Testamenta [m] quoque

a Nullus. Siue particularis persona cuiuscunque status vel conditionis, siue collegium, vel vniuersitas. cap. j. eod. in vj.

b Constitutione. cap. j. eod. in vj.

c Locabit. Quid si ignorabat locator vsurarium esse conductorem, vel non locauit ad exercendum fœnus? dic quòd probabilis ignorantia illum excusat. l. si quis ignorans. ff. loca. & cap. si verò. de sent. excom. el secondo. & cap. in audientia. in dubio tamen præsumuntur ad hoc conducere si consueuerunt vsuras exercere. l. si cui. ff. de accus. & cap. semel. de re iud. in vj.

d Sepultura. capit. quanquam. eo. in vj. ca. quia in omnibus. eod. in antiquis, nec proderit defuncto quod hæres eius velit satisfacere, nam oportet quòd ipsemet restituat, vel de restituendo caueat, ita quòd appareat illum non decessisse in illo peccato, de quo not. in cap. ij. eo. in vj. & in Clemen. eos. de sepult. & aliquid per Abbat. in cap. quia in omnibus. eod.

e Satisfieri. Debet autem satisfieri ei à quo pecunia est extorta, vel eius hæredib. illis non extantibus, vel non petentibus, vel non curantibus, pauperibus extortum erogabitur. cap. cum tu. eo. dicit tamen Guil. quòd hoc casu debet publicè proponi edictum in locis à quorum incolis vsuræ sunt extortæ, & si aliqui appareant quibus fides sit adhibenda, potius illis restituentur, quàm pauperibus erogentur. fac. cap. sicut. §. eos. de homi. & not. formaliter in cap. ij. eo. in vj. sed quid si facta erogatione in pauperes appareãt illi quibus fieri debet restitutio? Respond. vt per Perusin. in d. cap. ij.

f Indistinctè. Id est, non expressa aliqua quantitate: quia mandauit in genere restitui quæcunque extorserat per vsurariam prauitatem.

g Mandauerint. Hoc fuit statutum ne Concilium Lateranense de quo in c. iij. eo. eludatur. dicit enim quòd qui decedit in hoc peccato non admittitur ad sepulturam ecclesiasticam, ex quo autem quis mandat de restituendo non dicitur decedere in illo peccato. & sic Lateranense Concilium non haberet locum. occurritur ergo per cap. ij. eo. in vj. vnde sumitur hæc litera huic elusioni. Ex hoc etiam refert Io. And. post Guil. quòd fœneratores Tusci dicebant quòd solum vltimus de genere damnabitur, ex quo omnes prædecessores reperientur mandasse vsuras restitui. Tenebitur autem hæres restituere, etiam si testator non mandet, imo & si vsuræ ad eum non peruenerint, in quantum se extendunt vires hæreditatis. traditur in c. tua nos. eo. sed hoc casu non concedet defuncto propter restitutionẽ ecclesiastica sepultura, cum in peccato decesserit, nisi aliàs de mortui cõtritione appareat. xxvj. q. vj. ca. qui recedũt. & c. nobis. ij. de sen. excom.

h Cõstitutionis. c. quanquàm. eo. in vj.

i Satisfactũ. Quid sit facere habes in l. j. ff. qui satisd. cog. & in l. si rem. §. omnis. ff. de pign. act. & ex hoc modo loquendi impersonaliter collige quòd nõ solum sufficit de vsuris per quemcunque esse satisfactum, sed etiam sufficit quod sit idoneè cautũ per quemcunque, quòd intellige quo ad hoc vt vsurarius admitti possit ad sepulturam, nõ ad validandum testamentum: vt not. in Cle. j. eo. in versi. manifestos. sequitur Perusi. in c. ij. eo. in vj. & dicitur satisfactũ si sit satisfactum de vsuris tantum. nõ enim requiritur quòd satisfiat de interesse secundum Archid. in d. c. ij. & latius per Perusin. versic. *Sed quæris hic Archid.*

k Carere debeant. Est ergo hic opus facto, id est restitutione vel satisfactione, nec satis est bene velle. cap. non satis. distin. lxxxvj. verba enim sunt cum effectu intelligenda. c. relatum. de cler. non resid. l. j. ff. quod quisque iu. Sed non ne qui solui mãdat, soluere videtur. l. qui mandat. ff. de solu. Respon. illud habet locum facta solutione per mandatarium, qui enim per alium, &c. c. qui per alium. de reg. iur. in vj.

l Tumulare. Idem si non tumulauerunt, simulauerunt tamen tumulare, secundum Io. de Lig. Dom. & Perusi. in c. quanquam. versi. cæterum. eo. in vj. ex quo enim simulando dederunt aliis malũ exemplũ, & exscandalizauerunt ecclesiã non debent à pœna excusari. xj. q. iij. c. præcipuè de portantibus & associantibus. per Doct. in d. c. quanquàm. & fac. glos. in Clem. nos. de sepult. in verb. sepelire.

m Testamenta. Quid de codicillis? & videtur valere, diuersa enim sunt hæc. l. si idem. C. de codicil. & constitutio. cap. ij. eod. in vj. est pœnalis. ergo restringenda. c. statutum. de elect. in vj. l. si præses. & l. si de interpretatione. ff. de pœn. & prohibitis maioribus minora petere non prohibemur. l. cui pacto. ff. de seruit.

ab eiſdem facta aliter [a] quàm ſecundum dictæ conſtitutionis formam non valebunt ſed ipſo iure erunt irrita.

Non debemus facere malum vt poſtea faciamus bonum, & ſi non ſunt quibus reſtitui poſſint vſuræ, eroganda ſunt in pauperes, & paupertas excuſat à reſtitutione. h.d.

Nec quicquàm proficiet quòd quis pro captiuis redimendis vel eleemoſynis [b] dandis ſe ſe vſuras exercuiſſe [c] alleget, nec enim propter eà magis cum vſurario diſpenſari [d] poterit, Cũ pro vita alterius nec mẽtiri [e] quidem nedum rapere liceat. Planè ſi nec ij à quibus quis vſuras extorſerit, nec illorum ſint hæredes ſuperſtites [f] non ſolum pauperibus [g] vſurarum nomine acceptum erogare poterit, verum etiam compellendus erit, niſi eum nota paupertas euidenter [h] excuſet [i].

Non ſolum fœneratores ſed etiam illorum hæredes debent vſuras reſtituere nulla obſtante appellatione. h.d.

Nec is tantum Eccleſiaſtica diſtrictione extortas vſuras reſtituere cogendus erit, qui fœneratus eſt, verumetiam filij [k], & quicunque extranei hæredes [l], qui omnes ſuper vſuris conuenti nulli⁹ appellationis [m] remedio reſtitutionem ſubterfugere permittendi erunt.

ff. de ſeruis export. cap. per venerabilem. qui fil. ſint leg. Commu. contra per d. cap. ij. quod in principio facit mentionem de vltima voluntate in genere, & argu. cap. cum eſſes. de teſtam. fac. quia codicillus largè dicitur teſtamentum: quia mentis eſt teſtatio: vt xiij. quæſt. ij. §. ſed aliud. & inſtit. de teſtamen. in ptin. l. conficiuntur. & l. ab inteſtato. ff. de codicil. & melius in l. ij. §. quintus. C. de iu. vet. enuc. & latiſſimè per Legiſtas in rubric. ff. de leg. j. aliàs facile eſſet cõſtitutionem eludere quod eſſe nõ debet. cap. ſi ciuitas. de ſentent. excommunic. in vj.

a Aliter. Scilicet non facta ſatisfactione nec idonea præſtita cautione.

b Eleemoſynis. xiiij. quæſt. v. per tot. ca. ſicut. §. eos. de homici. de rebus enim reſtitutioni ſubiectis non poteſt eleemoſyna fieri. cap. innouamus. vbi Abb. de cenſib. & in cap. ex trãſmiſſa. de deci.

c Exercuiſſe. Licet hoc verbum magis videatur accommodari ad eum qui dat ad vſuram, quàm ad eum qui accipit. Innoc. tamen in cap. ſuper. eo. eod. vnde hęc litera ſumitur, tenet quòd diſpoſitio illius tex. vendicet ſibi locum etiam in accipiente, monetur: quia ſi non reperiretur qui reciperet, peccatum vſurarum non reperiretur, cum ergo recipientes dent cauſam huic crimini, per conſequens, videntur ipſi quoque eodem iure cenſendi cum dantibus. ſed in contrarium fac. cap. debitores. de iureiur. vnde diſtinguendum eſt, vt per Abb. in d. c. ſuper eo.

d Diſpenſari. Argu. quòd prætextu boni malum fieri non debet. j quæſt. j. cap. non eſt putanda. & xxxiij. quæſt. v. cap. ſi dicat. & xiiij. quæſt. v. cap. j. ij. iij. & cap. neque. arg. contra. xxvij. quæſt. j. cap. non oportet. dic vt plenè not. in cap. non magno, ne cle. vel monach.

e Mentiri. cap. ſuper eo. eod. & xxij. quæſt. ij. cap. ne quis arbitretur. vbi de hoc, & diſt. xiiij. in ſumma. & cap. quod ait. Et facit hoc contra doctores dantes conſilium contra conſcientiam, vt liberent quem à morte. Imo aduocatus habens iuſtam cauſam nõ debet viti ad obtinendum per mendacium: not. in cap. cupientes. de electio. in vj. & per Abbat. in cap. j. de his. quæ vi, metuſve cauſa fi. & per alios ibi ad eum notatos.

f Superſtites. Sed quid ſi principales ſint ſuperſtites nunquid vt vſurarius liberetur à peccato ſufficiat remiſſio illius à quo fuerunt extortæ vſuræ? Reſpon. ſufficere, ſecundum diſtinctionem tamen Abb. & aliorum in cap. cum tu. eod. in fin. vbi & quid ſi ille cui debẽt vſuræ reſtitui ſit valde abſens, an vſurarius teneatur ad eum mittere vſuras, & cuius expenſis.

g Pauperibus. Sed quibus pauperibus? Reſpond. ſecundum Hoſtien. pauperibus illius loci vbi pecunia fuit extorta: quia facilius inter illos poterunt reperiri ij quibus eſt datum damnum, ſed ſecundum Fed. conſi. xxxij. quẽ videtur ſequi Abb. in cap. cum tu. eo. in fin. eſt hoc conſiliũ non præceptum.

h Euidenter. Si enim credatur habere verberibus veritas, eruatur. v. quæſt. v. ca. illi qui. & xiiij. quæſt. vj. ca j. Vel iuret ſe non habere vnde reddat, quod potius videtur: quia non debet vlla pœna puniri, & inanis eſt actio &c. l. nam is. ff. de dolo. cap. olim. de reſti. ſpol. & not. in cap. cum tu. eod.

i Excuſet. Si tamen venerit ad pinguiorem fortunam tenetur vt antea. cap. Odoardus. de ſolu. & l. ſi debitoris. ff. de ceſſio. bon. & arg. xxvj. q. vj. cap. ſi quis de corpore. & not. in cap. cum tu. eo.

k Filij. Fac. cap. tua. eod. vnde ſumitur, & tenentur filij pro parentibus pro hæreditaria portione. fac. l. ex qua perſona. ff. de re iudic. Sed pone quòd alter hæredum efficiatur non ſoluendo ante reſtitutionem vſurarum, nunquid alter conuenietur in ſolidum? dic quòd etiam ſi non ſit defuncti hæres, ſed ad eum bona defuncti peruenerint, inquantum talium bonorum menſura patitur, eſt reſtitutio facienda: vt plenius not. in d. c. tua.

l Hæredes. Sed tantum iuſta vires hæreditarias in foro poli, in foro autem fori eſt diſtinguendum vtrum hęres fecerit vel non fecerit inuentarium, vt plenè per Doctor. in cap. tua. eod.

m Appellationis. Intellige hoc in manifeſtis vſurariis, vt in cap. quàm perniciosum. eod. Idem eſt

in quoli

Iudex foeneratori potest præcipere sub pœna excommunicationis, tàm ne vsuras exigat quàm vt exactas restituat, non obstante iuramento præstito de non repetendis vsuris. h.d.

Sed & si quis sub vsuris pecuniam acceperit, & de eis nunquam repetendis fœneratori iurauerit [a], adhuc iudex [b] vsurarios per censuram Ecclesiasticam compellere poterit, tàm vt ab earum desistant exactione, & iuramentum remittant [c], quàm etiam vt exactas restituant, ne de dolo & fraude quenquam contingat commodum reportare.

Iudæi satisfacere debent de immoderato grauamine Christianis, aliàs excommunicantur modo quo possunt. h.d.

Iudæi quoq; si à Christianis quocunque prætextu graues immoderatásve [d] vsuras extorserint, & per seculares principes [e] & potestates illas remittere sunt compellendi, & donec de immoderato grauamine competenter satisfecerint ab vniuersis Christi fidelibus, tàm in mercimoniis [f] quàm in aliis per excommunicatio-

in quolibet crimine manifesto. cap. cum sit Romana. de appel. aliàs si iniustè grauaretur non est appellatio deneganda, vt plenius not. in d. cap. quàm perniciosum.

a Iurauerit. Nota quòd iuramentum præstitum de vsuris non repetendis, non inducit liberam remissionē vsurarum, imo vsuræ præsumuntur magis extortæ, cum iuramentum huiusmodi, non præsumatur interuenire ex libero consensu iurantis. cap. super, de renunciat.

b Iudex. Nota casum in quo iudex supplet commodum priuatarum personarum, cum mandat vsuras restitui. Sed dic quòd imo hoc facit iudex potius ob vtilitatem publicam, & vt obuiet periculo animarum: aliàs nō faceret. capit. ad nostram. ij. de iureiur. l. j. §. hoc autem iudicium. ff. de damn. infect. debet enim iudex etiam præuenire ante consummationem peccati, cum videt aliquem in præcipitio & actu peccandi. not. in c. ex literis. de spons.

c Remittant. Hoc tunc est necessarium cum pars proprio motu intendit repetere, & ipsa implorat officium iudicis: secus si iudex procederet ex officio non implorato: quia tunc non erit opus remissione vel absolutione: quia pars non venit contra iuramentum: quia iurauit non repetere, non autem non recipere si redderentur secundum Abb. in cap. tuas. eod. licet gloss. aliter ibi sentire videatur. Quid si iurauit absolutionem non petere? Respond. adhuc poterit denunciare. not. in d. cap. tuas. Quid si iurauit non denunciare? Respond. non valet iuramentum: quia nō potest quis se obligare contra bonum caritatis, & dispositionem Euangelicam, si peccauerit, &c. not. in cap. ad nostram. ij. & cap. quemadmodum. de iureiuran. de materia in cap. j. & in cap. debitores. de iureiur.

d Immoderatásve. Fac. cap. quanto eo. videtur ergo quòd moderatas exercere possint à contrario sensu. distin. xxv. cap. qualis. & l. cum prætor. ff. de iudic. contrarium videtur verius: vt in cap. post miserabilem. eod. & ita cessat hic hoc argu. à contrario sensu. l. conuenticula. C. de episc. & cler. Sed cur hic insertum fuit hoc verbum, immoderatas, inducens hanc ambiguitatem? Respond. quia legitur in d. cap. quanto. vnde sumitur. Et licet Doctor. communiter tenere videantur quòd Iudæi non possint fœnerari Christianis per d. cap. post miserabilem. vsus tamen & practica quæ est optima interpres legum suadet contrarium & Doctores in hoc potuerunt decipi, sed & si non fuerint decepti, qua ratione id verbum legitur in d. c. quanto, eadem ratione potuit hic verbum huiusmodi inseri. Sed an iure Mosaico possint Hebræi fœnerari Christianis? multi quòd non, & ita etiam Abb. in d. cap. post miserabilē. potissimum per capit. xxviij. Deuteronomij, ibi, alienigena fœnerabitur tibi. Facile tenerem contrarium per d. ca. xxviij. Deuteron. vbi dicitur quòd seruantibus legem nemo fœnerabitur, sed ipsi seruantes fœnerabuntur aliis, non est ergo dicēdum quòd in præmium obseruantiæ legis Deus permitteret Hebræis facere illud quod est peccatum, & quod in euentum inobseruantiæ ipsi Hebræi nulli fœnerabuntur, non dicitur ibi præceptiuè sed per modum impositionis pœnæ. quasi dicat Deus, Eritis pauperes, & non poteritis exercere negotium valde lucrosum, vobis à me aliàs permissum. Communiter tamen tenetur contra, vt apparet ex his quæ habentur in d. capit. post miserabilem.

e Seculares principes. Quorum legibus in temporalibus Iudæi subijciuntur. cap. quo iur. dist. viij. & l. Iudæi. C. de Iudæ. non tamen intelligas quòd etiam ecclesia non possit eos compellere ad vsuras restituendas: nam cum hoc crimen sit ecclesiasticum, & sit contra legem eorum, & contra naturam, licitè possunt cōpelli per iudicem ecclesiasticum: vt per Innoc. in cap. quod super. de vot. & vot. redempt. & per Abbat. in cap. post miserabilem. eod. Ideò autem fit mentio de principibus secularibus: quia per eos facilius compelli possunt cum habeāt homines armatos, quos non habet ecclesia in loco vbi non habet temporalitatem, at de iurisdictione spirituali parum curant Iudæi. fac. not. per Abba. in cap. postulasti. de Iudæ.

f In mercimoniis. Non peccant ergo Christiani communicantes Iudæis in mercimoniis regulariter, licet nimia familiaritas & conuersatio interdicatur. xxviij. quæst. j. cap. sæpe. & cap. nullus. & ca. ad hoc. de Iudæ.

nis sententiam eis omnimodà communio [a] denegabitur.

Ponuntur plures casus quibus quis fructus in sortem computare non tenetur. h.d.

Sunt tamen casus [b] in quibus aliquid vltra sortem absque vitio vsurarum licitè recipitur, vt puta si clericus Ecclesiasticum beneficium [c] aliter redimere non valens prætextu pignoris de manu laici illud acceperit: nec enim hic in sortem fructus tenebitur computare. Idem si terra non [d] sit beneficij alicuius Ecclesiastici, sed ad accipientem in pignus iure dominij directi pertinere noscatur. Idem si possessiones [e] pro non numerata dote genero [f] à socero pignori obligatæ fuerint [g]. Cum enim frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij supportanda pignoratarum possessionum fructus in sortem computandi non erunt.

Non est vsurarius rem emens minus iusto pretio, si tunc verisimiliter dubitetur an tempore solutionis plus vel minus est res valitura. Vel aliter dubius euentus vsurarum suspicionem remouet. h.d.

Ille quoque qui dat decem solidos [h], vt alio tempore totidem sibi grani, vini vel olei mensuræ reddantur, ex hoc vsurarius censeri non debet: quia licet tunc plus valeant, vtrum plus vel minus solutionis tempore fuerint valituræ verisimiliter dubitatur [i].

Vsurarius est qui à debitore recipit aliquid vltra sortem, etiam si suscipiat in se periculum. hoc dicit.

Aliud tamen iuris est, si quis nauiganti, vel ad nundinas eunti certam pecuniæ quantitatem, mutuatur, & ex eo quòd in se mutuans periculum [k] suscipit, aliquid [l] vltra sortem vt recipiat conuenit: nam hic vsurarius reputandus erit.

a Communio. Et est hæc quædam indirecta excommunicatio in personis Hebræorum, vt & in capit. post miserabilem. eodem. vnde sumitur. vbi not. Abb.

b Casus. Duodecim casus tales enumerantur per Abbat. post gloss. in cap. conquestus. eod. & not. xiiij. quæstio. iiij. in summa, & generaliter vbicunque recipitur pecunia loco interesse non cōmittitur vsura. Abb. in cap. j. eod.

c Beneficium. cap. j. in fin. eod. & idem in feudo. capit. conquestus. eod.

d Non sit. ca. conquestus. vbi Abbas. eodem.

e Possessiones. Quę debent esse traditæ vt eius fructus lucro genero cedant. l. de diuisione: ff. solut. matrimon. & not. in cap. salubriter. eod. vnde sumitur.

f Genero. Quid in hærede generi possidente seu detinente pignus post mortem generi. Inno. & Abb. in cap. salubriter. eo. tenent hunc non lucrati fructus: quia in optione eius est restituere pignus, & se ab obligatione liberare, quod non est in genero & marito cū vel inuitus teneatur ad onera matrimonij. Idem tenetur de vxore cui soluto matrimonio pro restitutione dotis est datum pignus, vnde debet esse cauta vt faciat sibi consignari possessionem in solutum aliàs fructus extenuabunt sortem.

g Fuerint. Quid si promisit socer certos annnos denarios pro quolibet centenario vsque ad solutionis tempus, an teneat conuentio? Respond. valde dubitant; Abb. distinguit vt per eum in capit. salubriter. eod.

h Solidos. Sed cum pretij interuentus designet contractum emptionis, & venditionis. l. fin. C. de præd. decur. lib. x. non videtur quòd hic possit cadere vsura, quæ non committitur nisi in contractu mutui. cap. consuluit. eod. & supra. eod. in princip. & not. Abb. in rubri. eo. Respond. quòd quo ad formam contractus nō est vsura, sed quo ad intentionem contrahentium deprauatā: vt not. Abb. in cap. nauiganti. eo. vnde sumitur.

i Dubitatur. Ergo si certum esset quòd tempore solutionis plus valerent vsurarius est censendus. c. in ciuitate. & cap. fi. in fin. eod. & ita propter dubium excusatur. simil. l. pen. C. de solu. Argu. quòd dubia in meliorem partem interpretari debent. ca. ij. de re iud. cap. ex literis. de probat. l. Attia. ff. de act. & oblig. Sed imo videtur quòd in tali dubio abstinendum esset à talibus contractibus ob periculum animæ: argu. cap. illud. de ele. et mini. cap. significasti ij. de homi. & not. in cap. vni. de serut. in ordi. fac. Sol. hoc procedit in foro contentioso, contrarium in foro conscientiæ: vt per Abb. in d. cap. fin.

k Periculum. Quia iste recipiebat in se periculum, videbatur quasi quadam compensatione licitè aliquid vltra sortem recipere posse: quia periculum mutuatæ pecuniæ pertinebat ad debitorem, cum sua facta fuisset, sed nihilominus est vsurarius: vt in cap. fi. eo. & not. in cap. conquestus. eod. titu.

l Aliquid. Etiam modicum dummodo natura extimabile. xxiiij. quæst. iij. ca. j. ij. iij. & per D. Thoma. ij. ij. quæst. lxxviij. artic. ij. siue id sit res, siue factum, siue consistat in verbis, puta in ducendo, sequitur Abb. in cap. fin. eod.

DE ADVLTERIIS, & aliis coniunctionibus illicitis.

Adulterij appellatio est generalis, propriè tamen in nuptam committitur: & quæ sit adulterij pœna. h.d.

ADulterij generalis [a] est appellatio, continet enim non modo alieni thori violationem, sed omnem propè [b] illicitam fornicationem. Propriè [c] tamen adulterium in nuptam committitur. Pœna in laico excommunicatio [d], in clerico depositio [e], vel in vtroque certæ [f] pœnitentiæ impositio.

Arbitraria est pœna incestus, Sodomiæ, & rei habita cum brutis. hoc dicit.

Eadem vel etiam pro iudicis arbitrio [g] maior aut minor eos manet pœna, qui incestũ commiserunt. Vt puta cùm qui contra naturam humanæ societatis [h] parentibus vel liberis, vel aliis eiusmodi personis impudicè adhærent aut si cum illa, quam quis de sacro fonte [i] susceperit, aut quam ante Episcopum tenuerit, cum sacro chrismate inungeretur fornicationis scelus perpetrauerit, aut cùm relicto naturali vsu contra naturam more Sodomitico [k] fornicabitur, aut humani generis naturã transgressus sese brutis [l] commiscuerit.

Quæ pœna sit stuprantis mulierem, & honestè viuentem, & virginem deflorantis. h.d.

Quod si quis stuprũ admiserit multum intererit, vtrum cum muliere honestè viuente rem habuerit: an virginem deflorauerit. primò enim casu stuprator pœnitentiæ [m] subditus, pecuniaria [n] etiam pœna coërcendus erit: posteriore verò dotata virgine [o] eandem patre consentiente habebit vxorem: si verò pater virginis dãre noluerit, aut stuprator eam vxorem habere legibus impediatur, reddet pecuniam iusta modum [p] doris quam virgines accipere consueuerunt. quod si consen-

---

DE ADVLTERIIS, ET aliis coniunctionibus illicitis.

a GEneralis. xxxij.quæst.iiij.cap.nemo.& quæst.v.cap. non mechaberis & l.inter liberas.§.j.ff.eo.& l.inter stuprum.ff.de verbor. significat.

b Propè. Hoc ideò: quia etiam generaliter sumendo verbum non continet omnes species fornicationis illicitæ. & de his habes. xxxvj. quæst.j.cap.lex illa.

c Propriè. l.inter liberas.§.j.ff.de co.l. inter stuprum.ff. de verb.signific.

d Excommunicatio. xxvij.quæst.j.ca. si quis episcopus.no. in c.laror.ij.q.vij.

e Depositio.xxvij. quæst.j.cap.si quis episcopus.per Abb.& alios.in cap. vt clericorum.& in c. peruenit.de adult. & latius in cap. at si clerici.de iudi.licet quidã moderniores disputent contrarium, vt per Paul.Ghirl. in tract. de pœnis omnifa.coitus.q.vj.

f Certæ. Quia scilicet laicum pœnitere debet septem annis, clericus decem. lxxxiij.dist. ca. presbyter.& xxvij.q.j ca. deuotam. & xxxiij. quæst.ij.cap.hoc ipsum.& hoc intelligẽ in foro pœnitẽtiali.

g Arbitrio. Nota horum delictorum pœnas esse arbitrarias: vt not. in ca hoc ipsum.xxxiij.q ij. vnde sumitur.

h Societatis. Imò non solum natura hominum hoc reformidat, verum etiam quorundam brutorum.

i Sacro fonte. cap.si quis à matre. xxxiij.q.ij. vnde sumitur.& xxx.q.j.cap.omnis.

k Sodomitico. Non exprimitur hic de masculo, vel fœmina: quia in vtroque passiuè dicitur posse committi Sodomia, vt per Abb.in ca. in Archiepiscopatu. de raptor.post glos. in c.omnes.xxxij.q.j.& de hoc in c.clerici. de excess. prælat. Illa autem ratione contra Sodomiticos procedit ecclesia: quia huiusmodi crimen est contra naturam, quo casu ecclesia vindicat sibi potestatem non solum in laicos verum etiam in infideles, & sic etiam procedit contra Iudæos ratione criminis vsurarum: vt not. in §.Iudæi.ß.tit.prox. & per Innoc. in cap. quod super.de vot.& per Abb.in d.c.clerici. & Sodomitas puniuit Deus, licet non essent de populo electo & Israelitico. vt in Gen.cap.xix.ergo & eodem modo ei⁹ vicarius.

l Brutis.xv.quæst.j. cap.mulier.

m Pœnitentiæ. De qua not.ß.eo.in principio in verbo certæ pœnæ.

n Pecuniaria etiã pœna. Iusta qualitatem, scilicet facti, & personarum conditionem: vt per Dom. & Abb.in cap.vt clericorum.de vi.& honesta.cle.& per Abb. in cap. licet.de pœn. nec tolleretur illud arbitriũ vel alia pœna certa iuris canonici vel ciuilis, si statutum imponeret aliam pœnam, Doct. in cap.j.eod.

o Dotata virgine. Id est, assignata donatione propter nuptias, vel propriè meminit de dote: quia stuprator dabit pecuniam mulieri quam retinebit sibi pro dote, quod fieri potest. l.si quis vxori. ff. de don.inter vi.& vxor.& l.ij.C.de dot.caut.non.num. & si cum ea stuprator non contrahat nihilominus mulier habebit eam. c.j.eo, vnde sumitur & ibi not.

p Iusta modum. Qui æstimabitur iusta facultates illius, & dignitatem puellæ, l.pen.C.de epist. audi. Authen.sed quantitis.C.de rei vxo. actio. actio. & l. siue generalis.ff.de iure dotium. & xxx.quæst.v. ca. nullum.

tiente patre stuprator ipse corruptam virginẽ in vxorem ducere renuerit, corporaliter castigatus [a] excõmunicatúsque [b] in monasteriũ ad agendam pœnitentiam, retrudetur [c] de quo nulla erit ei egrediendi sine iudicis permissione licentia.

Raptorum pœna excommunicatio, depositio, & seruitus, cum facultate tamen seipsum vedimendi h.d.

Maior legum seueritas raptores cohibet: nam præter seculariũ [d] Sanctionũ pœnas, anathemate [e] cum suis adiutoribus feriri, aut si Clerici sint proprij ordinis, & honoris amissionẽ substinere debẽt.

In propria sponsa non cadit raptus, & raptus per cõsensum purgari potest.h.d.

Raptus [f] autem tũc committi dicitur cum illa de cuius nuptiis nihil actum fuerit anteà, abducitur. Vnde qui sibi desponsatam [g] vel [h] parentibus reclamantibus abduxerit, in crimẽ raptus & in pœnas minimè incidit. Rapta quoque puella legitimè cum [i] raptore matrimonium contrahet, si prior dissensio in consensum [k] transeat. Raptor enim & rapta nomina sunt vitiorum nõ personarum. Vitia autem cùm purgata fuerint, eorum etiam nomina abolentur [l].

Raptus Monialis purgari non potest.h.d.

Sed hæc de illis intelligenda sunt, qui mulierum laicarum consensum habuerũt, nam si quis Deo dicatas virgines vel rapuerit [m], vel volentes [n] matrimonio sibi sociare tentauerit [o], tãquàm [p] Sacrilegium [q] admittens pro tàm nephandi criminis atrocitate plectendus [r] erit. Nulla prorsus voluntatis Sacrarum Virginum habita ratione.

Pœna simplicis fornicationis est arbitraria.h.d.

Demum si quis cum muliere soluta, & impudica simpliciter fornicatus fuerit tam pœnitentiæ [s] modus quàm etiam alia pœna [t] in

nullum. hæc olim fuit pœna in Exodo, hodie alia secundum leges: vt not. in ca. j. & ij. eod.

a Castigatus. Ad arbitrium iudicis. cap. ij. & ibi not. eo. vnde sumitũr, licet seuerius de iure ciuili agatur, quæ pœna seruabitur in suo foro.

b Excommunicatúsque. Quo ad cõmunionẽ sacramentorum quousq; visum fuerit superiori, finaliter tamẽ nõ compelletur eã recipere: sed quia illã decepit, ad tempus punietur: vt not. in ca. ij. eo.

c Retrudetur. Hãc intrusionem euitare poterit dotis constitutione, secundũ Inn. licet nõ vitetur pœna corporalis, & excommunicatio. licet sententia Inno. videatur refragari literæ in c. ij. eo. vnde sumitur.

d Secularium sanctionum. l. vni. C. de rap. virg. l. raptores. C. de epis. & cleri.

e Anathemate. xxxvj. q. ij. ca. eos. & ca. raptores. & cap. si quis virginem.

f Raptus autem. Fac. xxxvj. q. j. ca. lex illa. versi. raptus. vnde sumitur. & ca. pe. de raptori.

g Desponsatam. c. pe. de rapto. Idẽ fortè si non fuisset desponsata, sed præcessisset tractatus matrimonij, secundum Abb. in d. c. pen. & in hoc corrigitur seueritas iuris ciuilis de qua in l. vni. C. de rap. virgi.

h Vel. Id est, etiã.

i Cũ raptore. Secũdum antiquos canones non poterat raptor contrahere cum rapta. xxxvj. q. ij ca. de puellis. & c. si autem. & ca. placuit. & C. de raptu virgi. l. vni. §. fin autẽ. hodie secus iure cõmuni. ca. fi. de raptor. & xxxvj. q. ij. c. denique. & ca. tria. Nouissimè tamen per Conciliũ Tridentinum fuit constitutum ꝙ quandiu rapta in potestate raptoris manserit, nullũ possit inter eos matrimonium cõsistere, nisi rapta à raptore separata, & in loco tuto & libero constituta fuerit, & nihilominus raptor ipse ac fautores acerrimis pœnis puniuntur: vt in d. Concilio Sessione xxiiij. cap. vj. in decretis reformationum.

k In consensum. Etiam tacitum secundum Abb. in ca. fi. de raptoribus.

l Abolẽtur. xxxvj. q. ij. §. his authoritatibus, vnde sumitur. fac. c. ferrũ. dist. 50. & xxxiij. q. iij. c. vides.

m Rapuerit. Cum violentia, & de hoc in l. si quis non dicam rapere. C. de Episc. & cler.

n Volentes. Nam hæc voluntas non excusat, sic xvj. q. vj. cap. placuit. & cap. si quis Episcopus. dist. xcij. quia moniales velle non habẽt. xij. q. j. cap. non dicatis. imo, & laica si velit presumitur seducta. l. vni. C. de rapt. vir. & in ca. j. eo. vbi Ab. & not. in cap. raptores. xxxvj. q. ij.

o Tentauerit. Sim. l. si quis non dicam rapere. C. de Episc. & cler.

p Tanquam. Veritatem designat nõ impropriepatẽ. fac. l. j. ff. de transact.

q Sacrilegiũ. Cũ incestu & adulterio. Nã tria hęc crimina vno instanti cũ moniali se cõiungẽs cõmittit: vt not. xxvij. q. j. c. virginibus. Adde tu & stuprũ. d. q. j. c. si qua monacharũ. fac. l. inter liberas. & l. stuprũ. ff. de adult.

r Plectendus erit. capit. si Episcopus. xxvij. q. j. xxxij. q. ij. c. raptores. xxx. q. j. si quis sacerdos.

s Pœnitentiæ. xxxiij. q. ij. c. hocipsum. & xxii. q. j. c. prædicãdum & xxx. q. vij. adulterij. & xxxij. q. iiij. cap. meretrices.

t Pœna. Vt per Ab. & Docto. in ca. vt clericorum.

Iudicis potissimum reponetur arbitrio, qui ex qualitatibus variis minorem, vel maiorem pœnam statuet [a].

DE CRIMINE falsi.

Qui per se vel per alios literas Papa falsant excommunicati sunt cum suis fautoribus, & Clerici officiis & beneficiis priuantur, & degradati traduntur Curiæ seculari.

ADuersus eos quoque qui falsi crimen commiserũt variè [b] statutũ reperitur, illos tamen cæteris acrius Canones [c] insectantur, qui literis Apostolicis falsis vsi fuerint. Talium enim literarum falsarij cum fautoribus & defensoribus suis, anathemate feriuntur. Et si clerici fuerint, omnibus officiis & beneficiis Ecclesiasticis perpetuò priuabuntur. Ita vt qui per se falsitatis vitiũ exercuerint, postquam per Ecclesiasticũ Iudicem degradati fuerint, seculari potestati tradendi [d] sint secundũ legitimas [e] constitutiones puniendi: per quam & laici, qui fuerint de falsitate conuicti, legitimè punientur.

Qui falsis literis vtitur si Clericus est, officiis & beneficiis priuatur, si laicus excommunicatur. h.d.

Mitius [f] cũ illis agitur qui licet his vtantur tamen ipsi nõ falsificauerunt: si enim Clerici fuerint, officiis & beneficiis Ecclesiasticis spoliandi erunt, si laici tandiu excommunicationi subiicientur quãdiu cõpetẽter satisfecerint: in vtrisque tamen malitia grauius quã negligentia [g] punietur [h]: quod & de his qui falsas literas impetrãt obseruabitur.

DE HOMIcidio.

Assasinium sicuti omnium homicidiorũ est atrocissimũ, ita etiam atrocissimè punitur h.d.

CVm non ad opera tantũ sit respiciẽdum sed tẽpus, causa [i], voluntas, personatũ differentia, & omnia quæ operibus accidũt sint peruestigãda, sequitur vt non sit omniũ homicidiorum eadẽ [k] conditio. Cunctorum verò illud atrocissimum videtur quod *Assasinium* [l] vulgo nuncupant. Vnde non solũ assasini ipsi sed etiã receptatores [m], occultatores consultores, & defensores eorum, &

de vit. & hon. cleric.

a Statuet. Et hoc iure canonico: nam ciuili talis coitus est impunibilis. Bart. in l. verum. ff. de furt. & in l. iij. in princ. ff. de cond. ob tur. cau.

DE CRIMINE FALSI.

b VAriè. Quæ varietas apparet ex his quæ no. in ca. ad audientiam. & in ca. ad falsariorũ. eo. & per Host. in summa. eod. versic. qua pœna. in cap. in memoriam. dist xix. & xj. q. iij. ca. quisquis. & iiij. q. iij. cap. quæ falso.

c Canones. cap. ad falsariorum. de crimi falsi.

d Tradendi sunt. Qualiter autẽ tradi debeãt, habes in ca. nouimus de pœ. & supra, de deposi. seu degrada. post prin.

e Legitimas constitutiones. Est autẽ de iure ciuili pœna falsi in libero homine deportatio, & omnium bonorum publicatio, in seruo vltimũ supplicium. l. j. §. si ff. eo. & l. vbi. C. eod. & not. in cap. ad falsariorum. eod. vnde sumitur.

f Mitius. capit. ad falsariorum. §. fi. eo. vnde sumitur.

g Negligẽtia. Quæ tamẽ quãdoque cõparatur dolo, cũ scilicet dissoluta est crassa & supina. l. si fideiussor. ff. mand. l. latè. ff. de verbo. sig. & per Bar. in l. quod Nerua ff. de pos. & si in vtente sit probabilis ignorãtia nullo pacto punitur si post obiectionẽ falsitatis ab vtẽdo destiterit. ca. inter dilectos. vbi not. Abba. de excel. præl.

h Punietur. Nõ. tamen circa hoc quod si notarius sit cõdemnatus de falso instrumẽto hæc tamẽ sentẽtia nõ faciet præiudiciũ domino ad quẽ spectat instrumentũ. l. denũtiasse. §. quæritur. ff. de adulter. vbi Bart. & per Ab. in ca. quamuis. versic. ex quo infert quod licet & cæ. Itẽ licet producens falsos testes sit condemnatus de falso, nõ de necessitate sequitur quod ipsi sint falsi. Bart. & Abb. vbi supra. fac. tex. in l. Lucius. ff. de his qui. not. infam. & ca. cũ dilectus. in fi. de ordin. cogni.

DE HOMIcidio.

i CAusa. Omnes enim circunstantiæ sunt inquirẽdæ. ca. cũ causam. de testi. fac. cap. occidit. xxiij. q viij. & xv. q. vj c. j. in fi. & l. aut facta. post princ. ff. de pœnis, & causa facti potius est inquirenda quã ipsum factũ. di. xxix. c. sciendũ. & l. verum ff. de furt.

k Eadem cõditio. Quod apparet ex toto hoc titul.

l Assasinium. Forsan sic nuncupatũ à verbo Gallico Sayssire, quod est sagittare: vt per Tiraquel. in tract. *le mort saysit le vif.* in præfat. declara. j. num. iij. quia cũ assasini spolient à se interfectos nimirum si saginantur à mortuis. De his vide Paulum Æmil. in Historia Franc.

m Receptatores. c. j. eo. in vj. vnde sumitur. & tenẽtur vt aggressores. l. prima & secunda. C. de his qui latro. occul. pessimi enim sunt receptatores sine quibus delin

bus delinquens diu latere non potest.l.prima. ff. de recepta.

qui per eosdem quenquam interfici fecerit aut mãdauerit [a], dignitatibus, honoribus, officiis, beneficiis omnibúsque bonis nudatus excõmunicationis [b] & depositionis incurret ipso [c] iure sententiam, & tanquàm Christianæ religionis hostis à toto Christiano populo perpetuò diffidatus [d] erit.

Interficiens per industriam similis est Assasinio.h.d.

Non absimilis [e] eũ tenet pœna qui licet nõ per Assasiniũ, per insidias tamẽ, & industriã [f] hominem interfecerit.

Interficiens latronem non ex necessitate punitur, secus si ex necessitate.h.d.

Quod si quis latronem [g], vel furem [h] peremerit [i], videamus an sit puniendus: & si quidem furem absque occisione compræhendere potuit [k], certa aduersus eum statuta pœnitẽtia [l] reperitur, quòd si non potuit nulla occisori erit ex necessitate [m] iniungenda pœna.

Non punitur homicidium fortuitum si nulla culpa casum præcessit.h.d.

Idem etiam obtinebit [n] si casu perpetratum fuerit homicidiũ, vtputa si quis necessario insistens operi arborem inciderit, & aliquis subtus transiens opprimatur: nam si neque voluntate nec vlla incidentis culpa [o] factum fuerit vt pertransiẽs opprimeretur,

a Mandauerit. Licet ex hoc mors secuta nõ fuerit.ca.j.eod.in vj.quod non mirum: quia cogitatio non stetit in finibus suis: quia hoc ipsum mandare est delictum consumare. vnde talis mãdans etiam si re integra mãdatum reuocauerit pœnã incurret secundũ Ioã. And.in d.ca. primo. & sic non obstaret cõmunis Doct.theorica.in c.j.de eo qui mit. in poss. ꝙ vbicunque pœna imponitur ipso iure requiritur delicti consumatio, nec præparatio sufficit, vel est hoc ob sceleris immanitatem, cum reuocans re integra mandatum non puniatur.ca.quicũque. de sent.exc. in vj.de hoc per Perusi.in d. cap.j.eo. in vj. post antiq.

b Excõmunicationis. A qua tamẽ poterit ordinarius absoluere, ex quo Papa sibi absolutionẽ nõ reseruauit. ca.ad hoc.de sent.exc.& c. vni.de schism. in vj. & no.in c.j.eo.in vj.

c Ipso iure. Requiritur tamen sententia daclaratoria, iusta tradita in ca.cum secundum. de hære.in vj.& in ca.felicis.de pœ.eo.lib.& per Doct.in ca.j.eo.in vj.vnde sumitur.

d Diffidatus. Et eo ipso quòd persona est diffidata intelliguntur eius bona diffidata. ca.præcipimus.xij.q j.ca.præcipimus, secundum Perusi.post Hosti.in ca.j.eo.in vj.Ideoque si statutum permittit ꝙ aliquis possit impunè offendi in persona fortius in rebus.l.in suis.ff.de lib.& posth. & ibi Bald. non tamen posset vxor talis adulterari. Bal.in fin. C.si contra ius vel vti.Perusi in d.ca.j.eo. in vj.nec in hoc crimine inducenda est differentia inter laicum & clericum, secundum Ab.in c.at si clerici.nu. xlj.de iudi.Sed an idem dicendũ sit de pirata quod de assasino? Resp.non, vt resp. Alciat.in xj.consi.

e Non absimilis. Quæ autem sit hæc pœna, traditur per Docto.latè in ca.j.eo.cuius varius est intellectus, & propterea hic pœna talis aliter non exprimitur.

f Industriam. Id est, ex proposito, & sic no.quòd verbum industria sumitur in malam partem: quia verbum per insidias, declarat verbum per industriam. Idem est dicendum de verbo studiosè: vt per Bal.& Ang.in l.j.§.huius studij.ff.de iusti.& iu. & per Bal.in Auth.ad hoc.C.de lati.lib.toll. & ibidẽ copiosè And. Sicul. in addi.suis ad Bald. & not. Ab.in c.j.vnde sumitur.

g Latronem. Non intelligas de publico nocturno agrorũ populatore: quia licitè interficitur, præter quàm à clerico.l.j.& ij.C.quando lic.sine iudi.&c. & not.in capi.ij.eo. vnde sumitur.

h Furem. Qui est qui de nocte surripit. secundum Abb. in ca.ij.eod. qui dat de hoc versum per quem designat differentiam inter latronem & furẽ. Tẽpore nocturno fur capit, latro diurno. Tu dic quòd tempus noctis, vel diei non inducit differẽtiam inter hos, sed modus surripiendi: nam latro palã, fur occultè surripit.

i Peremerit. Scilicet liberando se & sua: vt in c ij.eo.

k Potuit. Ex hoc limitatur. l.itaque. ff.ad leg. Aquil.& declaratur.ca.si perfodiens.eo. vt scilicet non possit occidi nocturnus latro, quando potest compræhendi, & hoc intellige etiam si ab alio, vel alia via potuit comprehendi, quàm per damnum passum.c.ij.eo. vbi est litera generalis, & ibi Ab. illam ponderat, & infert quòd licet talis non possit de nocte comprehendi, si tamen fuit cognitus, & hoc potest probari, & per iudicem possunt bona re haberi, quòd tunc non debet occidi. sic.not.per Abb.in l.furem.ff.de sica.

l Pœnitentia. De qua in ca.ij.eo.

m Necessitate. Quæ excusat, & legem non habet.

n Idem etiam obtinebit.ca.hi qui arborem. cum duobus seq dist.50. & procedit quod hic dicitur, quando quis in priuato loco incidebat, tunc enim non potuit diuinare.l.si putator. ff.ad leg.Aquil.c. vt nostram, vt Eccles.benef.sin. dimi.confe.si in publico debuit clamare. vt not.in d.c.hi qui. & in d.l.si putator.

o Culpa. cap.sæpe.dist.50.

arborem incidens homicidij pœnis obnoxius non erit.

Pœnitentia certorum annorum est iniungenda parentibus opprimentibus filios. h.d.

Alia ratio est eorum qui proprios filios oppressisse reperiũtur. Cũ enim hos grauiter [a] deliquisse non sit dubiũ, certorũ annorũ erit illis iniungẽda pœnitẽtia [b].

Filius à patre vel ab alio, patre sciente expositus liberatur à patria potestate: & expositum suscipiens nullum in eo habet ius. hoc dicit.

Quod si filius [c] à patre, vel ab alio, patre sciente [d] fuerit expositus, aut eidem alimenta denegata [e] fuerint, hoc ipso à potestate patria liberabitur [f]. Nec tamẽ ppterea qui expositos susceperit, aliquod in eis ius vendicare [g] poterit.

Impediens conceptionem, vel abortum procurans punitur vt homicida, secus si id casu fieri contingat. h.d.

Is quoque qui vel causa explendæ libidinis vel odij [h] meditatione viro aut mulieri aliquid fecerit, vel potãdum dederit quo minus possit generare vel concipere, vel nasci soboles, vt homicida [i] puniendus erit. Quanquã aliàs si conceptus nondum viuificatus fuerit, nec vt abigeretur quisquam dolo malo [k] fecerit, qui abortui occasionem [l] tradidit puniendus non erit [m].

Qui sibi mortem inferũt habentur similes illis qui impœnitentes moriuntur. h.d.

Nouissimè sciẽdum est pro his qui quocunque prætextu [n] volũtariè [o] ferro vel veneno, vel suspendio, vel quolibet modo sibi mortẽ inferunt, nullã in oblatione faciendã esse cõmemorationẽ [p]: & Ecclesiastica eos debere carere sepultura, nõ aliter atque illos qui pro suis sceleribus [q] impœnitentes [r] moriuntur.

a Grauiter. Grauitas autẽ delicti cõmensuratur ex qualitate præcedẽtis culpæ, & pro modo culpæ imponetur pœna vel pœnitẽtia: vt not. in ca. fin. de his, qui fil. occ. Sed quid si nõ cõstat paruulũ interfectũ à patre vel matre, sed euentus fuit causa mortis? Respon. non debet eis pœnitentia imponi. ad cautelã tamẽ tutius est φ inde pœnitentiã agãt: quia fortè minorẽ diligẽtiã illis adhibuerũt: ar. xxiij. q. v. c. excõmunicatorũ. & xxxiij. q. ij. c. in lectũ. & quia bonarum est mentium ibi culpã timere, vbi culpa non est c. consilium. § ij. de obser. ieiu. & c. quæsitũ. de pœ. & remis. & fa. ad hanc materiam. ij. q. iiij. ca. consuluisti.

b Pœnitentia. De qua in cap. fi. de his, qui fil. occi.

c Filius. Infans, vel lãguidus cuiuscunque ætatis respectu denegationis alimentorum, secundum Innoc. Vinc. & Abb. & Host. in cap. vni. de infantibus & languidis expositis, licet Goffre. nullam statuat esse differentiam inter languidum & sanum.

d Sciente. Et ratũ habente cap. j. de infant. expos. quæ ratihabitio in delictis retrotrahitur, & mãdato cõparatur. l. j. § sed & si cũ quis. ff. de vi & vi arm. ea. cũ ad sedem de resti spol. & not in d. c. j. & fac. c. si seruus sciente. dist. liiij. secus si ignorante vel inuito.

e Denegata. Siue filius sit sanus, siue languidus, secundum Goff. communiter de languido tantum.

f Liberabitur. ca. j. de infant. & lang. expo. & l. j. ij. & iij. C. de infant. expos. Idem in seruis vt in d. ll. & l. vni. § sed scimus. C. de lat. lib. toll. Sic & monasterium debet proprium monachum recolligere: aliàs quæsita per neglectum & eiectum monasterio non quæruntur: vt not in d. c. j.

g Vendicare. Sed an nutritor possit saltem expensas vel alimenta repetere? Respon. affirmatiuè, secundum distinctionem tamen Abb. & aliorum in cap. j. de infant. exposit.

h Odij meditatione. Idem si propter amorem. l. si aliquid. § abortionis. ff. de pœnis, vel propter lucrum: quia sperabat successionem ab intestato, secundum Abb. in ca. si aliquis. eo. vnde sumitur.

i Vt homicida. Quantum ad pœnã legalem. l. si aliquid. § qui abortionis. & l. si mulierẽ. & quantum ad pœnam spiritualem, sed nõ est irregularis ac si hominem interfecisset, illa enim irregularitas non contrahitur nisi actu homo iam animatus interficiatur. ea. sicut. eo. & xxxij. q. ij. cap. quod verò. & no. in c. si aliquis. eo.

k Dolo malo. Vel culpa.

l Occasionem. Id est, causam remotã.

m Non erit. Vt homicida, nec enim qui non vixit potest mori. ea ad dissoluendum. de spõs. imp. xxxij. quæst. ij. cap. quod verò. & ca. Moyses. & fac. capit. sicut eod. vnde sumitur. & ibi latius hoc per Doctor. declaratur.

n Prætextu. Etiam tædio vitæ. licet tales iure ciuili non puniantur. l. si quis filio. § eius. ff. de in iu. rup. & irri. testam.

o Voluntariè. Secus si per furorem. c. si quis insaniens. & ca. illud. xv. q. j. & ea. placuit. xxiij. q. v. vnde sumitur. cum seq.

p Commemorationem. Sed cum huic communicauerimus viuo, & mortuo communicare possumus, & debemus. xxiiij. q. ij. c. sane. Sol. hic moriendo deliquit, contrà tamen eum in vita, licet aliter not. in ca. placuit. xxiij. q. v.

q Sceleribus. Vt sicut fures & latrones. c. Fures. ext. de furt.

r Impœnitentes. Secus si contriti. iij. q. ij. c. fi. & § fin. supra de pœnit. vbi not.

DE INIVRIIS & damno dato.

Inferens iniuriam & damnum, debet damnum passo satisfacere, nec illum excusat ignorantia. h.d.

Mitius [a] cū his agitur qui in pugna , vel rixa aliquem lapide vel pugno percusserint. Si enim ille mortuus non fuerit, sed in lecto [b] iacuerit, vel operas exercere fuerit impeditus, qui percusserit & opera eius, & impēsas in medicos restituet [c]. Et generaliter si culpa [d] tua datum est damnū, vel iniuria irrogata, vel aliis irrogātibus opem tulisti [e] aut hæc imperitia tua [f] siue negligentia [g] euenerūt, iure te super his satisfacere oportebit, nec te excusabit ignorantia [h] si scire debuisti [i] ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere vel iacturam.

Si tuum animal damnum dabit, potes liberari illud dedendo, nisi sit ferum animal, & nocere solitum, & non fuerit adhibita debita diligentia. hoc dicit.

Quòd si animalia [k] tua nocuisse proponātur, nihilominus ad satisfactionem teneberis, nisi ea pro noxa dando damnū passis, teipsum velis liberari: quod tamen ad liberationem non sufficit, si fera fuissent animalia, & quæ nocere consueuerant, & quam debueras diligentiam non adhibuisti [l]. Diuersum statuitur in eo qui vt damnum non contingeret nihil omisit [m].

DE INIVRIIS ET damno dato.

a Mitius. Et tanto mitius quanto probabiliorem, vel excusabiliorem habuit causam iniuriam inferendi. l.si adulteri. §. Imperatores. ff. de adult. & per Abb.in ca.olim.de rescript. nume.vj.& in cap.j. eod.vnde sumitur.

b In lecto iacuerit. Idem si non iacuerit in lecto: l.ex hac.ff.si quad. paup. fe.di. & in l.fin.ff.de his, qui deiece. vel effud. sed ideò de decubitu fit mētio: quia cōmuniter qui non iacet, non perdit artificium suum, secundum Abb.in c. j.eo. & inclusio vnius & expressio, quando exprimitur gratia frequētioris vsus nō est exclusio alterius. Auth. cassa. & irrita:cum.ibi no. in verbo per Italiā. C.de sacros.eccles.

c Restituet. Etiam si iniuriatus remiserit iniuriam: quia cēsetur remisisse rācorem non damnū. Abb.post Io.And. & Spec.in d.ca.j.eo. & per Bart.in l.non solum. §.iniuriarū. ff. eo.& in l.si tibi decē.ff.de pac.& sequuntur posteriores.in l.j.ff eod.tit. de pact.& fac.ad hanc literam.l.ex hac.ff.si quad.paup.fe.di.l.si.ff.de his, qui deie.vel effu.l.qua actione in princ.ad leg.Aquil. deformitatis autē ratio nō habetur:vt not.in d.c.j.

d Culpa tua. Etiam leuissima cum ca.si.eod.vnde sumitur loquatur indistinctè, & sic in hac actione legis Aquiliæ venit leuissima culpa de iure canonico, & in foro animæ, sicut dè iure ciuili: quia ex parte dàmnum passi non est mera pœna, sed est emendàtio damni: vt per Abb.in c.si egressus.& ca.fin.eod.fac.not.per Io.And. in cap.quanquàm.de vsu.licet contrarium teneat Inno.in cap. sicut dignum.de homi.plenius.per Doctor.in cap. ij.de consti.secus est si nulla culpa intercessit, puta si infans vel furiosus damnum dederit:l.sed & si.§.iniuriarum.& §.igitur.ff.ad leg.Aquil.& not. in d.cap.fin.

e Opem tulisti. Litem Mela.§.si alius.& §.item. ff.ad leg.Aquil.l.non. solum. in princ.& §.si mandato.ff.eo.§.ope.instit.de obli.quæ ex delit nas. cap.sicut dignum.§.illi.de homi.vnde ius ciuile & canonicum non differunt in hoc: vt colligit Abb. in ca.si.eod.vnde sumitur. Secus tamē esset in statuto: quia statutum faciens mētione de faciente delictum, non includit præstantem opem : vt per Abb.in d.c.fin.& in ca.inter solicitudines.de purg.cano. licet quidam distinguant vtrum verba statuti sint cōcepta in rem vel in personam: vt per Paul.de Castro in l.si necessarias. §.de vendendo.ff.de pign.act.

f Imperitia tua. Quæ culpæ annumeratur. l. imperitia. ff. de re.iu.& §. imperitia.institu. de leg. Aquil. & l. si quis fundum. §.Celsus. ff.loca. & fac. hoc contra medicos male curantes: quia tenentur ad damnum, contra.l.illicitas.ante fi.ff.de offic. aduo.ca.ad aures.de ætate & qualit.cap. tua.de homicid. Idē esset in doctore cuius ob imperitiam alicui damnum datum est, puta: quia causam prodidit: quia tenetur aduocatus ad emēdam secundum Host.in cà.calumniam. de pœnis. & per Abb.in ca.si.eodem.

g Negligentia. l.si seruus.ij.§.si ex plaustro.ff.ad leg.Aquil.c.quæsitum.vbi de hoc traditur de pœni.c.si eo.vnde sumitur.

h Ignorantia. Puta si cum vellem repercutere percutientem me, alium percussi.l.scientiam.§.pe. ff.ad leg Aquil.l.eum qui.§.si iniuria.ff.eo.

i Scire debuisti.fac.l.Iulianus.ff.ad Maced.

k Animalia. Non quælibet, sed quæ contra naturam mouentur, vt bos cornu petere solitus, equus calcitrosus. l.j. ff.si quadr.paup. fe.dicatur. & insti.eo.tit.& not.in cap.fin.§.quid si animalia. vnde sumitur.

l Adhibuisti. Quia huiusmodi animalia non debent teneri in publico, & vbi est publicum iter.§. hic quoque insti.si quad.pau.fec.dicat.

m Omisit. Not.quod nihil est ei imputandū qui.

nihil omisit in adhibenda diligentia.l.qui occidit. §.in hac.& l.qui foueas.& l.si putator. ff.ad leg. Aquil.& cap.antepe.& capit.fin.de homicid.& ca. fi.in fi.eo.

a Tribus modis. Et forsitan pluribus qui colligi possunt ex variis casibus in titulo de iniuriis aggregatis, sed vix est vt ad vnū de istis tribus non possint redigi.

b Inferūtur. Cum certa animi destinatione:aliàs secus.l.si quum seruo meo.ff. de iniu.

c Dicitur.Etiam si verū dicatur secundum Abb.in c.j.& in vltim.quæst.de sent. & re iudi.concord.l. j.in prin. versi.iniuriam.ff.eo.vnde sumitur.& l. itē apud Labeonem.§.conuicium.ff.eo.tit.

d Conscribitur. l. lex Cornelia. §.si quis librum.ff.eo.& l. vni. C. de famo. libel.

e Quasi author. Author autem puniri debet ea pœna qua puniendus esset diffamatus, si crimē cuius prætextu diffamatur esset verū: vt in l.j.C.de famos. libel.& in c.fi.v.q.j. vbi not.vel fortè capitali pœna puniendus distinctè.d.l.j.

Iniuria inferuntur re, verbis, literis, & pœna est arbitraria.hoc dicit.

Inferuntur autē iniuriæ tribus [a] modis Re, Verbis, & literis. Re,vt cùm manus inferuntur [b], Verbis vt cùm conuicium dicitur [c], literis vt cùm in alterius vituperationem carmē, aut famosus libellus conscribitur [d], quibus omnibus casibus pro qualitatibus admissi & atrocitate, prudens iudex pœnas irrogabit.

Conficiens famosum libellum & manifestans pari pœna puniuntur.h.d.

Eo amplius si quis famosum libellum inuenerit & non statim corruperit vel combusserit, sed eius tenorem dolosè manifestauerit, quasi Author [e] plectendus erit.

DE ECCLE-siasticis Censuris.

Ponit continuationem præcedentium & subsequentiū.h.d.

Postquā tam primo libro personarum, quàm secūdo rerum Ecclesiasticarū tractatum cum his quæ annexa [f] sunt summatim complexi fuimus, subinde ad reliquos [g] venientes iudiciorū tā ciuiliū quā criminaliū materiam & seriem explanauimus: delictorū & naturam & pœnas breuiter perstringētes. Cum tam ratione contumaciæ [h] quàm etiam aliorū excessuū Ecclesiasticis cēsuris interdū aliquos innodari variis locis admonuerimus. Superest [i] nunc vt operi finem imponentes de ipsis censuris fusius & distinctius differamus.

Quid veniat appellatione censuræ Ecclesiasticæ, quid sit excommunicatio, quid interdictum,quid suspensio.h.d.

Ecclesiasticæ censuræ nūcupatio tria [k] regulariter cōplectitur [l] scilicet,Excommunicationis,interdicti, & suspensionis sententiam. Excommunicatio est à cōmunione exclusio [m]. Interdictum Ecclesiasticum [n] est à certis Sacramentis [o], & omnibus diuinis officiis, & sepultura Ecclesiastica

DE ECCLE-siasticis censuris.

f Annexa. facit supra de præb. in princ.

g Ad reliquos. Tractatus.

h Cōtumaciæ. Suprà de dolo & contu.in princ.c.quoniam frequenter.§.fi.vt lit.non contest.ca.j.de dolo & contu.in vj.ca.constitutus.vbi not.de sent.excom.in vj.

i Superest. Nec enim nouum est, vt quibusdam specialiter enumeratis generalis clausula aut tractatus subiiciatur,quæ omnia comprehendat. l.si seruus seruum.§.inquit lex.versic.sed non est nouum.ff.ad leg.Aquil.

k Tria. Videtur ergo φ iudex delegatus virtute illius clausulæ solitæ in delegationibus apponi compescēdo cōtradictores per censuram ecclesiasticam, &c.non possit apponere aliam pœnā in iure expressam, vel arbitrariam:quod satis verum est virtute clausulæ, vt per Perus.in c.j.de homicid.in vj. post princ. poterit tamē huiusmodi pœnas imponere virtute delegationis, nec hæc clausula ad ampliādum iurisdictionem inducta,restrictionē operabitur: argu.ca. fin. de verb.signif.& deducit Abb.in cap. quærenti. eod.titul. vnde sumitur.

l Complectitur. Verbum igitur animaduersionis latius patet,cōtinet enim depositionē & aliàs pœnas.cap.j. de homic. in vj. vbi not. Perusin.

m Exclusio. Variè per Doct. diffinitur excommunicatio,vt apparet per Host.in sum.& per Ioan.de Lign.Nic.Plo.& Archiepis.Flor. in suis tractatibus, sed hæc est breuior ac simplicior, & rei accōmodatior cum comprahēdat vtrāq; excōmunicationis speciem.ad declarationem vide supra alleg.& Ab.in c.j.eo.

n Ecclesiasticum. Sunt & profana interdicta: vt ff. C. & inst. de interd.

o Certis sacramentis. De hoc infrà tit.proxi.§. item cum loci. cum §.seq.& in cap.quod in te.de pœni.& remis.dantur tamen & aliæ diffinitiones vt per Io.An.Nic.Plo.& alios in suis tractatibus.

Suspensio

facta probibitio. Suspensio [a] est inhabilitas quædam ordinũ vel officiorum executionẽ impediens. Sed ne de omnibus [b] simul tractantes legentibus difficultatem ingeramus, distinctè de singulis disseramus, ac primum de Excommunicatione.

DE SENTENTIA [c] excommunicationis.

Minor excõmunicatio à perceptione sacramentorum, Maior etiam à fidelium communione separat h.d.

Excommunicationum duæ [d] sunt species minor scilicet & maior. Minor est per quã quis à sacramentorum participatione cõscientia [e] vel sententia [f] arcetur. Maior est per quã quis non solum à sacramentorum excluditur perceptione, verum etiam à communione [g] fidelium, quæ ab omni actu legitimo separat [h] ac diuidit: & hæc alio nomine *Anathema* [i] appellatur.

Excommunicationum alia sunt latæ sententiæ, aliæ ferendæ. Et latæ sententiæ est cùm quis sine facto iudicis à iure excommunicatur.

Rursus excõmunicationũ alia Canonis [k]

a Suspensio est. Hæc descriptio est de mente Beati Antonini, in suo tractatu de suspensione, vbi latè declarat, & de eo dicetur infrà in tit. de suspẽs.

b Omnibus. Quia vbi multitudo ibi confusio Aut. de referendar. post princ. partitio autem multũ prodest vt not. in proœ inst. §. igitur.

DE SENTENTIA excommunicationis.

c De sententia. Imo videtur ꝙ excõmunicatio non possit dici sententia; quia nec diffinitiua: quia nõ diffinit causam cũ peteti absolutionẽ nunquã denegetur audiẽtia. c. ex parte. j. de verb. sign. nec interlocutoria: quia interlocutoria est illa quæ fertur inter principium & finem causæ: not. in Clem. j. de seq. pos & fruct. & est suprà de senten. & re iudi. in princ. sed excommunicatio quandoque fertur extra iudiciũ. ca. dilecto. eo. in vj. Et multas differentias ponunt Doct. inter sententiam & excommunicationem, & maximè procedit obiectio in excõmunicatione quæ fertur à iure, dic soluendo quod largè & impropriè appellatur sententia, strictè appellatur censura. c. quærenti. de verb. signi. & §. j. supra titu. proxi. & per Abb. in rubr. eo.

d Duæ sunt species. ca. ad mensam. §. aliquando. & §. est & alia. xj. q. iij. & ca. Engeltrudam. iij. q. iiij.

e Conscientia. Vt, quia ob aliquod delictum abstinet à sacramentis sua sponte. fac. ca ad mensam. §. aliquando. xj. q. iij. & ca. nunc autem. d. xxj. & ca. fin. de cohab. mul. & cle. & cap. à nobis. de except. & cap. fin. de cle. excom. mini.

f Sententia. Vt cum fertur à iudice pro contumacia, quod tamen non est in vsu: quia communiter iudices ferunt excommunicationem maiorẽ, vt testatur Abb. in rub. eo. & de ea in dubio intelligitur: cap. pen. eo. §. sed quæri. infra eo. & hæc minor excommunicatio non est semper peccatum mortale: vt per Abb. in ca. dudum. ij. de elect. num. xxiiij. & in ca. sacris. de his quæ vi metusue caus.

g Communione. cap ad mensam. §. aliquando. xj. quæst. iij. & ca. Engeltrudam. iij. quæst. iiij. & videtur hæc species excommunicationis & superior non fuisse Gentilibus ante Christum incognita, vt de Gallis, Atheniensibus, Argiuis, & aliis testatur, & deducit Tiraq. in tractatu de retractu consanguineorum §. j. in gl. ix. num. cclxxj.

h Separat. Vt traditur in cap. cum non ab homine. & in cap. intelleximus. de iudi. & in capit. pen. eo. & licet hic dicat ab omni actu legitimo, nihilominus potest excõmunicatus se ipsum in iudicio defendere. dict. capit. intelleximus: sed reus non agit, sed patitur potius, sed videtur his descriptionibus c. Engeltrudam iij. quæstio. iiij. aduersari vbi dicitur quòd Engeltruda fuit excommunicata non solum excommunicatione minori, quæ separat à communione fratrum, sed etiam maiori, quæ separat à corpore Christi: ergo videtur totum contrarium eius quod hic dicitur, scilicet quòd minor separet à communione fidelium, maior vero sacramentorum. Sol. per fraternam societatem intellige illam quam contrahimus in sacramentis, & per corpus Christi etiam collocutionem fidelium qui sunt corpus Christi mysticum. quæ expositio licet videatur dura, est tamen de mente Doctorum: vt per Ioann. de Ligna, in tractatu de censura Ecclesiastica. §. ij. versic. aliquando.

i Anathema. Quod est seiunctio quædam & alienatio secundum verbum Græcum. licet aliter dicat Abb. in capit. cum non ab homine. de iudi. vbi, inquid quòd anathema propriè dicitur mucro Episcopalis: quia tantum ipsi Episcopi debent illud proferre, & cum magna causa. capit. nemo Episcoporum. xj. quæst. iij. fertur autem astantibus duodecim sacerdotibus cum candelis accensis, quas debent post promulgationem sententiæ proiicere: & pedibus conculcare. Et non dissimilis solennitas requiritur in absolutione: vt in cap. cum aliquis. xj. quæst. iij. nec est maioris potentiæ quàm sit ea quæ fertur sine hac solẽnitate, sed maioris terroris.

k Canonis. Et hæc est pœna criminis Abb. in Rub. eo. in princ.

alia iudicis [a], Canonis est, qua quis ab ipso solum canone absque iudicis ministerio innodatur, quae etiam alio vocabulo *latae sententiae excommunicatio nuncupatur*. Sciendum est enim cõplures esse casus [b] in quibus adeò quis delinquere existimatur, vt nulla expectata iudicis pronũtiatione ipso iure excommunicationis vinculis innodetur, quod quidé quanquã innumerabilibus propè exemplis declarari possit: vnius [c] tamé tantum prosecutione contenti erimus.

Qui Deo dicatos homines corporaliter offendunt, incidit, in excõmunicationem latae sententiae, à qua non possunt absolui nisi per Papam.h.d.

Si quis igitur in clericos [d] regulares monachos [e] professos vel nouicios [f], vel conuersos [g] violentas [h] & impias manus [i] iniecerit ipso iure Canonis incurret sententiam, à qua praeter quàm à Romano Pontifice, vel eius de latere legato [k], à quoquam absolui non poterit.

Complices inferentium manus violentas clericis pari poena cum inferentibus puniuntur.hoc dicit.

Sed & si manus quis violentas non iniecerit inferenti tamen, vel author [l] vel fautor vel adiutor fuerit, aut factum ratum habuerit [m], pari poena illum plectendum catholica sanxit authoritas, eos etiam

a Iudicis. Et haec est poena contumaciae. Abb.in Rub.eo.in princ.& in c.reprachensibilis. post prin. de appella.fac.xj.q.iij.ca.curae.

b Casus. De quibus not.in ca.eos.eo.in vj.& per Host.in sum.eo. §.quis possit, & latissimè per Io. de Ligna.in tractatu de censura Ecclesiastica.§.septimo.

c Vnius,&c. Sic in l.ita vulneratus.versicu. multa aut iure ciuili. ff. ad leg. Aquil.& in l.scire.§.si. ff.de excusat.tutor.& ab vno disce omnes inquit Poeta. fac.l. si quis obrepserit.ff. de falsis. Argu.contra vtentes multiloquio.

d Clericos. Et si esset tantum psalmista: quia & is clericus dicitur ca.cleros. dist.xxj.& xvij. q.iiij. d. cap.si quis suadente, vbi not. c. non dubium.eo.

e Monachos. cap. parochianos.eo.sed nunquid monachus poterit agere iniuriarũ? Respõdeo nõ, sed aget monasteriũ vel eius syndicus, sicut de iniuria seruo illata agit dominus & non seruus. §.ser. uus. instit. de iniu. Sed an saltem possit remittere? Respondeo nihil agit,& adhuc monasterium aget, sicut nec filius remittens adimit ipsi patri iniuriam. l.ij §.vsque.ff. de iniur. Sed bene poterit monasterium remittere talem iniuriam: vt not.in d.ca.parochianos. Secus est in seculari Ecclesia: quia non posset remittere iniuriam factam clerico: argu. xvij. q.iiij.cap. quisquis.

f Nouicios. Nec ob. quòd forte eras poterit esse merus laicus deponendo habitum, & renuendo professionem: quia idem est in clerico constituto in minoribus ordinibus, quia tamen gaudet hoc priuilegio. xvij.q.iiij.ca.quisquis. nisi dicas quòd ordines retinentur etiam à coniugato. Argu.contra l.statu liber. ff.de statu lib.fac.cap.religioso.§. j.eo.in vj.

g Conuersos cap.non dubium,& cap.parochianos.eo. Sed an hoc procedat in conuersis Ecclesiarum secularium? & non videtur:argu.cap.lex continentiae.xvij.q.j.tu dic contra ex quo enim se & sua tradiderunt diuino obsequio siue in seculari Ecclesia siue in regulari causa censentur Ecclesiasticae personae,& ex toto translati sunt in forũ Ecclesiae, vnde habent immunitatem Ecclesiasticam, & hoc est benignius, vt scilicet illorum gaudeant priuilegio, quorum vitam & religionem assumũt. ca.recolêtes.de stat. monach. quidã tamen contra, vt not. in d.c.non dubium.

h Violentas. Idem interdum si nõ violentas. vt infra eo.§. volentem.

i Manus. Idem si pedes, puta: quia calce percutiat clericũ, vel si spuat, vel in eũ aquam vel lutũ profundat. Quid si vestes scindat? & idem videtur: quia violentia fit personae, nam quae religiosis, &c. l. quae religiosis. ff. de rei vend.& not. in ca.si quis suadente.xvij. q.iiij.

k Legato. t.ea no scitur.& ca.ad eminentiam. & ca.quanis.eo.& habẽt hoc ex officio legationis, cap.quod translationẽ.de offic.leg. alij verò legati qui de latere Papae non mittuntur, seruent quod dicitur in cap. pen.de offi.leg.

l Author. cap.quantae.vnde sumitur,& cap.mulieres.eo puta mãdando. Sed quid si ante quã clericus verberetur reuocatur mandatum, mandatarius tamen percussit antequam notitia reuocationis ad eum perueniret? Respondeo apud Deũ quidem non tenetur, secundum Bart.Brix. & Ioan. And. Quid autem si ita apud Ecclesiam militantem? variè per Doct. differitur vt apparet ex his quae not.in capitulo mulieres.eo.& in capit.cum quis. eo.in sexto.

m Ratum habuerit. Factum scilicet prius suo nomine.capit.cum quis.eo.in vj. puta si tui contemplatione famulus tuus vel amicus clericum qui tibi iniuriam intulerat percussit, quem tu postea receptasti, & magis amicum habuisti,& sic ratum habuisti, at si corde tantum ratum habuisti, sed hoc per aliqua exteriora apparere nõ potest, apud Deum quidem ligatur, non apud Ecclesiam quae de occultis non iudicat. capit.sicut nobis. de simon. & not. in d.capit. cum quis. Sed si ratum habes factum non tuo nomine vtique peccas

peccas, ſed hac excommunicatione non ligaris. d. cap. cum quis, cap. ratum. de rég. iur. in vj.

a Interpretata. cap. quantæ. eo. ſic diſtin. lxxxiij. §. j. verſic. non eſt grandis. & cap. ſeq. & d. lxxxvj. cap. paſce. l. necare. ff. de lib. agnoſ. & ita videtur peccare

delinquentibus fauere interpretata [a], qui cùm poſſunt [b] manifeſto ſceleri deſinunt obuiare.

Detinens vel ducens clericos in vincula incurrit excommunicationem latæ ſententiæ, niſi faciat de voluntate ſuorum prælatorum. hoc dicit.

Interdum etiam ſi nullam corporis læſionem [c] clericis quis intulerit, excommunicationis tamen pœnam non

quilibet qui non defendit alium ſi poteſt. xxiij. quæſt. iij. c. non inferenda. & ca. fin. & ſi non poteſt aliter defendat ſaltem clamore. l. ij. §. ſi hoc autem. ff. ad S. C. Syllan.

b Poſſunt. Tripliciter hác poteſtatem interpretari poſſumus. Primò generaliter & indiſtinctè ſicut verbum ſonat, vt ſit ſenſus quòd quilibet qui poteſt obuiare & non obuiat incurrat in hanc excommunicationem, quam tenuit Ioan. & alij quidam ante Hoſtien. ea ratione: quia hoc pertinet ad publicum ius. diſtin. j. ca. ius publicum vnde ob publicam vtilitatem hæc materia largè videtur accipienda. fac. l. ſunt perſonæ. ff. de relig. & ſump. fune. & fac. quia pro huiuſmodi iniuria competit actio popularis. Sed hæc interpretatio videtur nimis dura ac grauis, cum vt ſolum periculum vitem poſſim hanc excommunicationem incurrere. Secunda eſt quòd lex. in cap. quantæ. eo vnde hæc litera ſumitur intelligatur de poteſtate quæ non ſolum eſt facti ſed etiam ſonat in ius, vnde dicunt quòd hoc pertinet, ad ſolos prælatos, ſiue iudices, ſiue alios qui ratione poteſtatis ad hoc tenentur, xxiij. quæſt. iiij. cap. forte. & cap. duo. Et ſecundum hos ſi ego qui nullam habeo poteſtatem video quòd aliquis vult verberare clericum ſine mea authoritate vel conſilio, ſi non prohibeo non ero excommunicatus, licet forte peccem: quia ipſum non defendo cum poſſim & de his per Hoſtien. in ſumma. §. quis. poſſit excommunicare, verſiculo Quintus. Alia & tertia eſt interpretatio vt intelligatur etiam in non habente poteſtatem ſeu iuriſdictionem, dummodo doloſè iniuriam inferri patiatur, ſecus ſi non doloſè, ſed negligenter, vel quia non vult ſe immiſcere rumoribus aliorum, & hæc fuit Innocen. & aliorum quorundam, & placet Abb. in d. cap. quantę, quia videtur probari. xvij. quæſt. iiij. in ca. ſi quis ſuadente. & illis verbis, ſuadente diabolo, quæ deſignant dolum. vbi ergo ceſſat dolus, ceſſat etiam illa diſpoſitio. & fac. in ſimili. l. penul. C. de adult. & l. j. C. de ſicar. Sed nunquid eo ipſo quòd quis fuit præſens & non obuiauit præſumetur dolus? Reſpond. vt per Abbat. in d. cap. quantæ. in fin.

c Corporis læſionem. Nota ex hac litera, & ex cap. nuper. eod. vnde ſumitur. quòd detentus in cuſtodia ſeu vinculatus ex hoc ſolo non dicitur pati corporalem læſionem, hoc ideò ſecundum Abb. in d. cap. nuper. quia vinculatio vel diſtrictio non fit ad pœnam, ſed ad cuſtodiam l. aut damnum. §. ſolent. ff. de pœnis, vnde conſideratur quod ſit principaliter cap. cum voluntate. eo. l. verum ff. de furt. fac. §. cæterum. inſtitut. ad leg. Aquil. & fac. hoc ad ſtatuta facientia mentionem de læſione corporali.

euadet. vt puta ſi laicus in publica vel priuata cuſtodia illos detinuerit [d] vel in vincula coniecerit [e], niſi tamen id de mandato [f] faciat prælatorum, quorũ illi ſunt iuriſdictioni ſubiecti [g]: tunc enim citra excommunicationis metum, & capere clericos & ad iudicium violenter [h] ducere laici poterunt: cum

d Detinuerit. Quia attenditur ſola violentia non modus, fac. capit. contingit. eod. & per Abbat. in cap. nuper. eo.

e Coniecerit. Nota æquiparationem carceris & vinculorum. Vnde dicit aliàs lex non referre vtrum quis vinculis an parietibus contineatur, l. ſuccurritur. in fin. ff. ex qui. can. maio.

f Mandato. Sed nonne ſufficit generale mandatum, quod continetur xxiij. quæſt. v. capit. princeps regum? Reſpondeo non ſufficit, ſed ſpeciale mandatum hic expectandum eſt, quàm diu enim nõ eſt notum ipſos eſſe incorrigibiles, & traditos curiæ ſeculari, non licet hoc facere ſine mandato prælatorum: quia adhuc ſub regula clericali tenentur etiam depoſiti, lxxxj. diſtin. cap. dictum. niſi ſe enormitatibus immiſceant, cap. cum non ab homine. & cap. perpendimus. eod.

g Subiecti. Tam in criminalibus quàm in ciuilibus. nec enim ſufficeret prælatum iuriſdictionem habere tantum in ciuilibus. Vnde infertur quòd rector vniuerſitatis cum ad eum non ſpectet corrigere criminoſum clericum, non poterit etiam impunè mandare capi ſcholarem clericum, nec familia capiens tunc eſſet excuſata, ſecundum Abb. in cap. vt famę. eo. vnde ſumitur. vbi qui nam ſint tales prælati qui talem habent poteſtatem.

h Violenter. Argumen. contra, cap. vniuerſitatis. eod. Sol. quidam quòd contrarium loquitur de clerico corrigibili, hic de non corrigibili, hæc non bona: quia de mandato prælati licitè, per laicum clericus capitur quantumuis corrigibilis, cap. ſi clericos. eod. in vj. vnde dic quòd contrarium loquitur in verberatione, hic in captura & detruſione: vt not. in d. cap. ſi clericos, & per Abb. in d. cap. vniuerſitatis, & cap. vt famæ. eo. & fac. hæc reſponſio pro Ant. & Anchar. tenentibus quòd clericus non poſſit per laicum birroarium torqueri, quòd licet de iure verum ſit, contrarium tamen ſeruat conſuetudo, & malè, vt p Abb. in locis ſupra alleg. fortè id accidit: quia in torquendo requiritur quædã dexteritas & aptitudo, quã non habent niſi qui id frequenter exercent.

a Quorum authoritate. Qui enim per alium facit per seipsum facere videtur, cap. mulieres.eod.& ff.de admi.tuto.l.ita tamen.§.gessisse.l.j.§.deiecisse. ff.de vi & vi arm. & omnia nostra facimus quibus authoritatem nostrã impartimur,l.j.§.sed neque.C. de vet.iu.enucle.

b Non amplius.Id est,cum moderamine inculpatæ tutelæ: aliàs si modum excederent teneretur: argum.cap. olim. in fi.vbi de hoc.de rest. spol.& ff. ad leg. Aquil.l. si ex plagis.§. tabernarius.

c Non procedit. Vt in cap. vniuersitatis. eod. vnde sumitur.

d Seruitio. Nota ergo quòd obligatus ad seruitium alicuius non tenetur illi obtemperare in illicitis,& à iure prohibitis,& si non obtemperauerit mandato non obstante punitur,& idem est in seruo quod plus est l.ad ea, ff.de reg. iu. quia ex quo Deus vel princeps prohibet non debet quis magis obedire domino suo, quã Deo, vel principi,& fac. cap. Iulianus. & cap. si dominus.& ca.qui resistit.xj.quæst.iij. Quin imo nec Papæ est obtemperandum,quando ex eius mandato secuturum est scandalum,vel peccatum.Inno. in cap.inquisitioni.eod. Nam Papa non habet authoritatem peccandi,& per consequens eius authoritas non excusat,cap.j.distin.xl.

e Subsistente causa. Qui ergo aliter facit quam debeat non excusatur, cap. sacro.& cap.vniuersitatis.eod. & sic neque in facto neque in modo debet esse peccatum,cap.Pisanis.de restit.spolia. Argum. contra quòd potius causa facti quàm ipsum factum considerari debeat,cap.occidit.xxiij.quæst.fi. & ca. cum dilecti primo. de accusat.l. verum. ff. de furt. nec refert vnde crimina claruerint dum corrigantur.xxiij.quæst.iij.cap.ecce. Solut. contraria procedunt, quando modus procedendi non est de substantia: secus si modus procedendi est de substantia. exemplum in sententia quæ non tenet quamuis iusta,omissa citatione vel ordine iudiciario: vt in capit. ecclesia. de constit. & per Abbat. in d. capit. vniuersitatis.

hoc non ipsi sed illi quorum authoritate [a] hoc faciunt agere videantur, dũ tamen non amplius [b] eorum se extendat violentia, quàm defensio clericorum exigit.

Si Abbas imperet laico vt monachum etiam causa disciplina verberet, vterque incidit in excommunicationem, secus autem si imperet clerico ex causa necessitatis. h.d.

Quod autem diximus non facientes, sed eos quorum fit authoritate quid facere videri absolute non procedit [c]. Nam si laicus qui in Abbatis ipsius seruitio [d] commoratur, eiusdem iussu in clericũ, vel conuersum, vel monachum etiam subsistente [e] causa manus iniecerit, tam qui tales verberari præcipit, quàm qui mandato verberat alterius, excommunicationis sententiam non euadent [f]. Nam si disciplinæ regularis gratia id faciẽdum sit, vel Abbas id per se ipsum [g] faciet, vel si necessitas vrgeat, per clericum vel monachum id fieri iubebit [h].

Tam percutiens volentem clericum, quàm clericus consentiens sunt excommunicati. hoc dicit.

Volentem [i] quoque clericum si quis percusserit nihilominus excõmunicationis censuram incurret [k]. Vt responsum est de eo clerico qui cum laico iniuriam intulisset, volens secun-

f Non euadent. Etiam si verberati consentiant. cap.contingit.eo.§.volentem.j.eod.

g Per se ipsum. Sic v.quæst.v.cap. illi qui. & cap. vniuersitatis.eod. Argum.contra in cap. non liceat. dist.lxxxvj.& in Auth.sed neque C.de episc.& cleri. aliud in episcopo & speciale est in eo qui propriis manib⁹ nullum percutere debet cui sanctitas ignoscẽ di gloriã dereliquit. l.si quis in hoc.C.de episco.& cle.& quando non reperiret alium posset hoc episcopus facere etiam per se ipsum. not. in d.cap.non liceat.fac. hoe d.xlv.in summa.

h Iubebit. Moderatè tamen,ita quòd non excedat debitã correctionem: aliàs poterit appellari, ca. irrefragabili.de offi. ordin. puniri etiam debet talis, capit. de priore. de appella.& incideret etiam in canonem:quia moderata duntaxat castigatio permissa est, cap. cum voluntate §.ij.eod. & §. item si qui.j.eod.

i Volentem. Idem si se ipsum irato animo vulneraret, vel grauiter percuteret: quia incidit in excommunicationem: vt traditur. in cap.contingit.eo.fac.cap.si non licet.xxiij.quæst. v.vbi Archid.& per Io.And. in cap.j. de vita & hon. cler.in vj.& per Domi. in cap. si quis abscideri. & cap.partem.distin.lv.argu.contra in l.sed si damnũ. §.si ipse seruus.ff.de pecul.Sol. vt per Ant.de Butrig. in cap.ex parte.ij. de corp.viti. & secundum hoc tenent aliqui quòd statutum imponens pœnam percutienti comprehendat etiam percutientem se ipsum:vt per Ioan.Andr. in addit.ad Specul.in titu.de pœnit.§.j.in princ.versic. sed quæro. sed in hoc non est semper eadem ratio in se ipso quæ in alio.& propterea si statutum permittit bannitum impunè occidi,non poterit bannitus se ipsum interficere. Bal. in l.j.ad fin.C.de ser.fugi.

k Incurret. Sed quare excusatur qui ioco percutit clericum licet inuitum, vt cap.j.& non qui percutit volentem?Respon. quia ille temerarios manus inijcit.c.vniuersitatis.eo. Item causa vlciscendi iniuriã suam videtur hoc facere. Item quia manus sanit licet non iniuriando: argu.xiij.q.vj. non sic ille, qui ioco

dum consuetudinem [a] patriæ pro injuria illata offenso satisfacere, spōte sua fustium se subiecit percussionibus [b]. Quanquàm enim hæc manuū iniectio non sit violenta tamen iniuriosa [c] videtur, & canon respexit non tam fauorem clerici ordinati quàm clericalis ordinis [d]: vnde hoc casu tam percutiens quā seipsum percussionibus sponte subijciens excōmunicationis sententia innodabitur [e].

Ponit tres casus in quibus percutiens clericos in canonem latæ sententiæ non incidit. h.d.

Ex contrario [f] accidit interdum vt etiā pro violenta manuum iniectione excommunicationi quis non subijciatur. Veluti si clericum sibi manus inferentem [g] ita quis in continenti vi repellat vt læsionem inferat [h], aut in eum quem cum vxore [i], matre [k], sorore vel filia turpiter [l] se gerentem inuenerit, manus violentas iniecerit. Idem statuitur & de eo qui illum percusserit, quem probabiliter [m] ignorabat esse clericum.

ioco percutit: vt not. in c. cōtingit. eo. vnde sumitur.

a Consuetudinem. Nota valere consuetudinem quòd offendens possit se subijcere iudicio offensi pro satisfactione, pro hoc cap. Quintauallis. & cap. veniens. de iureiur. quod tamen est duobus modis restringendum. primo. vt hæc subiectio non sit absoluta, sed tanquam facta in arbitriū boni viri, nec enim posset facere offensum arbitrum & iudicem in causa & facto suo. l. pen. ff. de arbitr. l. vni. C. ne quis in sua caus. & not. in d. ca. Quintauallis. secundo. quando per satisfactionē non ingeritur vulneratio: nam nemo est dominus membrorum suorum. l. liber homo. ff. ad leg. Aquil. vt tradit Bart. in l. j. §. vsque ff. de iniu. & per Abbat. in cap. contingit. eod.

b Percussionibus. Sed an tot incurrantur excommunicationes quot inferuntur percussiones? Respondeo non: vt per Ioan. And. in cap. delictum. de reg. iur. in vj. & per Abb. in cap. contingit. eod. fac. not. per Bart. in l. nunquam. ff. de priua. delict.

c Iniuriosa. Sed quomodo dicitur iniuriosa cum volenti non fiat iniuria. xxxiij. q. v. c. noluit. & l. j. §. vsque adeo. ff. de iniur. & l. cum donatione. C. de transact. & l. nemo videtur. ff. de reg. iur. Respon. iniuria dicitur fieri ecclesiæ, vnde cum pertineat etiā ad alios non potest quātum ad alios remitti. xxxiij. quæst. iiij. cap. si is qui. & cap. cum desideres. eod. Sic filius remittit iniuriam quantum ad se non quantum ad patrem. d. §. vsque adeò. fac. l. iurisgentium. §. si paciscar. ff. de pact. & cap. Salonitanæ. dist. lxiij. & traditur plenè per Doct. in cap. contingit. eo.

d Ordinis. Cui renunciari non potest, cap. si diligenti. & cap. significasti. de for. compet.

e Innodabitur. Sed diuersimodè percutiens enim ipso facto, subijciens se per sententiam: vt not. Abb. in c. contingit. eo. Sed contra hanc declarationem opponitur. Nam communicans criminoso in crimine propter quod incurrit excommunicationem est excōmunicatus ipso facto, sed iste clericus communicat percutienti eum in crimine percussionis, ergo incurrit eandem excommunicationem cum ipso. cap. nuper. eod. Sol. aliud est participare cum excommunicato in crimine, aliud subijcere se misericordiæ alicuius, cum possit cogitare illum remissurum offensam. Vel Sol. aliter, vt per Ioan. And. & Panormit. in d. cap. contingit.

f Ex contrario. Ideò ex contrario: quia in superioribus paragraphis ponuntur casus in quibus quis incurrit excommunicationem etiā quòd manuum iniectio non sit violenta, nunc sequuntur casus in quibus pro violenta manuū iniectione talis excommunicatio non incurritur.

g Inferentē. Tunc enim ideò excommunicatus non est offendens, clericum: quia iure naturæ licet vim vi repellere. l. vt vim. ff. de iustit. & iu. cap. si verò. el primo. vnde sumitur. & cap. ex tenore eo. seruato tamē moderamine inculpatæ tutelæ. cap. significasti. ij. de homici. & amplia hoc etiam in clerico asportāte res laici. nam pro recuperandis rebus licet clericum cum prædicto moderamine inuadere. cap. olim ij. de restit. spol. & per Abb. in cap. cum non ab homine. versic. & optimè facit. de indi. & in d. ca. si verò. non sufficit ergo ad incurrendum hanc excommunicationem solum factum sed iniuriandi animus requiritur.

h Inferat. Intellige hoc quando clericus volebat iterum percutere: secus si clericus percutiens destitit: quia tunc ipsum percutiens esset excommunicatus: quia non esset repellere vim sed vindictam exercere, secundum Abb. in cap. si verò. j. eo. ad hoc. cap. olim. ij. de restit. spoliato.

i Vxore. Etiam non cognita dum sit sponsa de præsenti. quia lex præmittit illam accusari iure mariti. l. si vxor. §. j. ff. de adult.

k Matre. Quid in auia & aliis ascendentibus? & idem videtur. l. appellatione. ff. de verbor. significat. tu dic literam hanc & capit. si verò. j. vnde sumitur. eod. restringendam ad personas tantum expressas: vt per gloss. Ioann. Andr. Panormit. & alios in d. cap. si verò.

l Turpiter. Ignoscit enim lex iusto dolori. l. Gracchus. C de adult. & lex sic inuentum permittit occidi. l. quod ait lex. §. quod ait. ff. de adul. licet hoc non permittant canones. cap. inter hæc. & cap. admonere. xxxiij. q. ij. & not. in d. c. inter hæc.

m Probabiliter. Vt, quia incedebat in habitu non congruenti ipsi clerico, & deferebat tonsuram more quorundam laicorum deferētium eam tempore æstiuo.

Interficiẽtes clericos qui post-habito habitu committunt enormitates non sunt excommunicati. hoc dicit.

Quinimo etsi occiderit [a] quis clericos vel presbyteros qui contempto clericali habitu [b] sceleribus sese immiscuerint [c], in odium clericalis excessus [d] canone latę sententiæ minimè coërcebitur [e]. frustra [f] enim Ecclesiæ implorat auxilium qui in Ecclesiam ipsam committit.

Qui ratione officij vel intuitu disciplina clericos percutiunt, non sunt excommunicati. h.d.

Item si qui ratione officij [g] quod obtinent in ecclesia, aut si clerici seniores pueros vel adolescentes in minoribus [h] ordinibus constitutos diuinum turbantes officium, vel etiam si qui magisterij vel prælationis obtentu subditos & scholares correctionis causa percusserint [i], excommunicationis sententiam non incurrent. Quod & de his intelligendum est qui aliquos de familia [k] sua, vel propinquos inferiorum graduum [l] simili modo vt ab excessibus prohibeantur, & scientia bonisq́; moribus informentur, corrigendos duxerint, & aliis casibus compluribus [m].

Ex causa potest quis absolui ab alio quàm ab Apostolico. hoc dicit.

Quod autem supradiximus ab hac excommunicatione, ab alio quàm ab Apostolico, aut eius legato absolui neminem posse non est perpetuum. Nam si quis excommunicationis latæ sententiæ vinculis innodatus in mortis articulo [n] constitutus reperiatur, aut ca-

æstiuo. Quid si & habitum & tonsuram deferebat & credens illum clericum percussisti? dic quòd non incidis in excommunicationem, vt plenè traditur in cap. si vero ij. vnde sumitur. nemo enim sola sua opinione excommunicatur, licet propter ista accidentia grauius peccet: vt not. in cap. in audientia. eod.

a Occiderit. Nedum vulnerauerit, vel percusserit.

b Habitu. Concor. cap. cum non ab homine. vnde sumitur, & cap. perpendimus. & cap. in audientia. eod. & fac. l. item apud Labeonem. §. si quis virgines. ff. de iniur. & l. senatoris filia. ff. de rit. nupt.

c Immiscuerint. Secus si se non immiscuisset sceleribus: quia tunc non perdit priuilegium clericale ob solam non delationem habitus. c. si vero. ij. cap. in audientia. vbi not. & per Abb. in d. c. cum non ab homine. & latius in cap. perpendimus. eod.

d Excessus. Et terrorẽ; correctionemq́ue similium.

e Coërcebitur. Asperior tamen pœna imponetur. cap. cum non ab homine. eod. in fi. nam ex persona augetur crimen. dist. xl. cap. homo. l. omne. §. j. ff. de re mili.

f Frustra. Sic cap. fin. de immu. eccles. & in cap. ij. ne cler. vel monach. & xvij. quæst. iiij. cap. frater. & cap. in audiencia. eo. vnde sumitur. & l. quia frustra. ff. de vsu. & l. auxilium. in fi. ff. de minor. & l. isti quidem. ff. quod metus causa.

g Officij. Nota ergo quòd ratione officij licet quod aliàs non liceret, hoc ideo, quia ex quo alicui commissum est officium, censentur commissa & alia sine quibus commodè officium expediri nõ potest, concord. cap. cum voluntate. §. fi. eo. vnde sumitur. Sic & iudex compescere potest omnes turbantes & impedientes iurisdictionem suam. cap. j. & ca. præterea. & cap. prudentiam. & cap. suspicionis. de offic. deleg. & §. sed sue. i. de iudic.

h In minoribus. Constitutos ergo in sacris ordinibus licet & hi turbent officium percutere non poterunt: quia ex eo quod specialiter de istis permittitur, de aliis prohibetur. cap. qualis. dist. xxv. & cap. non ne. de præsump. l. cum prætor. ff. de iudic. & honorabilia membra. exceptis grauioribus culpis verberibus subiici non debent. distin. xlv. c. cum beatus, agatur ergo cum ipsis admonitionibus, & si se non correxerint, suspendantur. ca. dolentes. de celebr. miss.

i Percusserint. Leuiter tamen. cap. j. & cap. cum voluntate. §. fin. eod. modica enim tantum castigatio permissa est docenti. l. v. in fin. ff. ad leg. Aquil. cum l. seq. & humilis debet esse doctrina magistri. cap. humilis. de maior. & obed. cum concord. ibi allega. aliàs inciderent in canonem. vt not. in d. §. fi.

k De familia. cap. cum voluntate. §. fin. eod. xxiij. quæst. iiij. cap. duo ista. & dist. xlv. cap. disciplinam. qui enim domesticorum suorum curam non habet fidem negauit. distin. xlvij. §. necesse. versic. hinc etiam Paulus. fac. l. si filius. C. de patr. potest. & l. vni. C. de emend. propinquo.

l Graduum. Secus si sint in superioribus: quia liberantur à patria potestate saltem quo ad spiritualia, & quo ad percussiones, vt deferatur sacro ordini, imo gloss. in ca. cum voluntate. §. fi. eo. tenet sacrum ordinem indistinctè liberare à patria potestate quod non est verum: vt per Innoc. & Host. in cap. indecorum. de ætat. & qualit. & per Abb. in d. §. fi.

n Compluribus. De quibus latè per Hostien. in summa. eo. §. quis possit excommunicare. versic. super illo autem canone. & per gloss. in cap. cum voluntate. §. fi. eod. & aliàs sæpe.

n Articulo. cap. non dubium. e. de cætero. c. quod de his. cap. quanuis. eod. cap. si quis suadente. xvij. q. iiij. generalis enim reseruatio absolutionis non extenditur ad casum mortis. c. eos qui. eod. in vj. & per Abb. in c. pastoralis. §. præterea. de offic. ordin.

Inimicitias.

pitales habeat inimicitias [a], aut alias iuſtas [b] excuſationes, ita vt ſine periculo Apoſtolico ſe nequeat cõſpectui præſentare, licebit diœceſano [c] epiſcopo iuramẽto [d] ſecundum morem Eccleſiæ recepto ſibi abſolutionis gratiam impartiri.

Ceſſante cauſa, ceſſat affectus. hoc dicit.

Periculo tamen & impedimento ceſſantibus quam cito commodè [e] poterunt, ad ſedem Apoſtolicam ſe præſentabunt, mandatum illius ſuper negotiis pro quibus excommunicati fuerant humiliter recepturi, & prout iuſtitia ſuadebit ſatisfacturi, alioqui ſi id facere contempſerint (ne temerè & impunè cenſuræ Eccleſiaſticæ illudatur) ipſo iure in eandem ſententiam recident, quod generaliter conſtitutum eſt, quotieſcunque legitima ſubſiſtente cauſa [f], ab alio quis quàm ab eo à quo aliàs de iure abſoluendus fuerat abſolutionis beneficium conſecutus fuerit: Et quibuſdam caſibus ſimilibus [g].

Si modica ſit illata iniuria clerico vel qui intulit, non prouecta ſit ætatis, poteſt ordinarius abſoluere eum qui incidit in canonem latæ ſententiæ. h.d.

Item ſi nõ enormis, ſed modica & leuis [h] iniuria fuerit clericis irrogata, inferens per Epiſcopum [i] abſolui poterit [k]. Item ætatis [l] intuitu iuris rigor manſuetudine temperatur. Vnde ſi in pueritia conſtitutus [m] in canonem inciderit ſententiæ promulgatę, ſiue ante ſiue poſt [n] pubertatem ſeſe abſolui poſtulet, diœceſanus Epiſcopus abſolutionis beneficium impartiri poterit [o].

Monachi ſe inuicem vel conuerſos percutientes ſunt ab Abbate vel Epiſcopo abſoluendi. hoc dicit.

Monachi quoque & alij regulares quomodocunque [p] in clauſtro [q] ſeſe inuicem percuſſerint, non ad Apoſtolicam ſedem remittendi,

a Inimicitias. Etiam ſi ipſemet dederit cauſam inimicitiis. nec enim ponderatur quæ ſit cauſa inimicitiæ: argu. l. nec timore. ff. quod met. cauſ. & cap. veniens. de ſponſ. & per Abb. in cap. de cætero. eod. vnde ſumitur, licet aliàs cauſa debeat eſſe iuſta: vt in d. cap. de cætero. & hic.

b Iuſtas excuſationes. In omni enim edicto rationabilis excuſatio excepta. c. ex parte ij. de offic. deleg. & ca. ſi quandò. de reſcript. fac. c. ea noſcitur. eo.

c Diœceſano. Et non aliis inferioribus, niſi forte in ſumma neceſſitate, de quo dic vt per Abb. in cap. monachi. eo. & in cap. de cætero. vnde ſumitur.

d Iuramento. cap. de cætero. cap. quanuis. cap. quod de his. eo. & promittens in tali iurameto quòd quàm primum ceſſabit impedimẽtum ſe conſpectui Apoſtolico præſentabit mãdatum ſuper hoc exceſſu recepturus. c. ea noſcitur. in fi. eo. & hoc quod hic dicitur intellige etiam in aliis caſibus. cap. eos. eod. in vj. & per Abbat. in d. capit. de cætero.

e Commodè. Non tamen delicatè. vt l. cõtinuus. §. cum ita. ff. de verb. obligat. & fac. cap. eos. eo. in vj. vnde ſumitur.

f Cauſa. De quibus cauſis in cap. ea noſcitur. & in cap. de cætero. eod. & ſupra §. proxim.

g Similibus. De quibus in cap. eos. §. fi. eo. in vj.

h Leuis iniuria. Quæ autem dicatur leuis vel grauis iniuria, erit in arbitrio iudicis. §. atrox. inſtit. de iniuriis. fac. cap. cum illorum. & quod ibi not. eod. & per Speculat. in titu: de lenoc. §. nunc dicamus. verſicu. quæ autem dicatur. & per Abbat. in cap. peruenit. eod. vnde ſumitur.

i Epiſcopum. Sed non alius inferior: vt per Abb. in cap. peruenit. eod. ante finem.

k Poterit. Quia leuis iniuria poteſt etiam leuiter emendari. cap. cum dilecti. j. de accuſ. nec infamat. cap. cum te. de re iudic. & intellige etiam de laicis leuiter clericos iniuriantibus, vt per Abbat. in cap. peruenit. eod.

l Ætatis. cap. fi. eo. vnde ſumitur. & diſt. lxxxvj. cap. tanta. & cap. eos. de conſecra. diſtin. iij. & xxxv. q. ix. cap. ſententiam. aliis quoque reſpectibus temperatur iſte rigor: vt in d. cap. fin. not.

m Cõſtitutus. Doli tamen capax. cap. pueris. de delict. puerorum: aliàs iniuriã facere non poſſunt, pati verò ſic. Clem. j. de homici. & xvj q. j. cap. illud. & not. in c. fin. eod.

n Siue poſt. Nota quòd beneficium ſemel indultum minori ex quo ſemel cœpit habere locũ, non extinguitur per ſuperuenientiam maioris ætatis. Ita not. Abb. in c. fi. eo.

o Poterit. cap. j. ca. fi. eo. cap. ſi quis ſuadente. xvij. q. iiij. & per Abb. in cap. ij. de delict. puero.

p Quomodocunque. Dum tamẽ non enormiter, vel in epiſcopum aut Abbatem vel clericum ſecularem manus violentas inijciant. cap. cum illorum. § quid ſi clauſtrales. eod. & not. in cap. ij. eo. vnde ſumitur, & ſic ſecundum Abb. in d. c. ij. nota quòd in verbis permiſſiuis quantumcunque ſint generalia, ſemper intelligitur exceptus caſus enormis.

q In clauſtro. Idem eſt fortius ſi extra clauſtrum: quia maius eſt delictum id facere in clauſtro, vbi debet ſeruari ſilentium, nam violatur immunitas clauſtri, ſecundum Abb. in cap. ij. eod. in fin. fac. cap. cum pro cauſa. eod. & hoc tenet Ioann. Andr. poſt Abb. antiquum in cap. cum illorum. eo. exprimitur

autem

ſed ſecundum prouidentiam proprij Abbatis [a] coërcendi erunt: quòd ſi Abbas non ſufficit Epiſcopus [b] adhibendus erit.

Idem iuris ſeruatur in monialibus quod ſeruatur in monachis. hoc dicit.

Simile [c] ſtatuitur de monialibus [d], nam ſi vel ſe inuicem vel conuerſos aut conuerſas [e] ſuas, aut etiã in clericos violentas man⁹ iniecerint, ne contra muliebris ſexus verecundiam [f] & regularis obſeruantiæ decorem peregrinari compellantur, per Epiſcopum [g], in cuius diœceſi [h] monaſteria fuerint, abſolutionem conſequentur. Sunt & alij caſus [i], quibus ab alio quis quã ab Apoſtolico ab hac excommunicatione abſolui poterit: vt ex ipſis decretalium libris facilè apparere poteſt.

Ex cauſa certis caſibus abſolutio poteſt delegari. h.d.

His autem quibus id certis [k] caſibus ex officio [l] competit non ſolum per ſeipſos abſoluere [m], verum etiam alijs cum expedire viderint huiuſmodi abſolutionem committere poterunt [n].

Excommunicatio iudicialis eſt quam infert iudex & cui cauſa committitur omnia quæ cauſam contingunt cenſentur permiſſa. hoc dicit.

Iudicis ſiue iudicialis [o] excommunicatio eſt quæ iudicis miniſterio infertur. Iudicem autem hoc loco intelligimus non ſolum ordinarium, verum etiam de-

autem clauſtrum ob freqnentiorem contingentiã, ſic Auth. caſſa & irrita. C. de ſacroſanct. eccleſ. fac. not. per Abbat. in cap. j. de iniuriis.

a Proprij Abbatis. Niſi monachum alterius monaſterij percuſſerit, hoc enim caſu vtriuſque monaſterij Abbas concurrere debet in abſoluendo, cap. cum illorum. & cap. canonica. eo. & not. in ca. ij. eod.

b Epiſcopus. ca. ij. cap. cum illorum. ca. canonica. eod.

c Simile. Non tamen idem per omnia: quia in monialibus non excipitur caſus enormis, vt in monachis: vt in hoc §. in prima notula habetur: ſed epiſcopus illas indiſtinctè abſoluit, vt in ca. de monialibus. vbi no. Abb. eod. vnde ſumitur.

d De monialibus. Vnde infert quòd priuilegium capit. ſi quis ſuadente diabolo. xvij. quæſt. iiij. nõ cõpetit ratione characteris clericalis: quia ſi id eſſet, non competeret perſonis hic enumeratis: vt not. & Abb. in ca. de monialibus. eo.

e Conuerſas. Quæ non veniunt appellatione monialium, licet illarum in hoc priuilegio gaudeant. cap. de monialibus. vbi not. Abb. eod.

f Verecundiam. l. j. §. ſexum. ff. de poſtul.

g Per epiſcopum. Impedit enim ſexus muliebris fragilitas, ne Abbatiſſa poſſit moniales ſuas abſoluere: quia ſexui fœminino claues eccleſiæ non fuerunt commiſſæ. cap. noua. de pœnit. & remiſſ. & traditur in cap. dilecta. de maio. & obed.

h Diœceſi. Sed quid ſi monaſteria eſſent in diuerſis epiſcopatibus? & vna monacha percuſſit monachum, vel monacham, vel conuerſam, vel clericum alterius diœceſis? Reſpond. conueniet vterque epiſcopus, vel alter alteri delegabit vices ſuas, vt habetur in cap. cum illorum. & cap. de monialibus. eodem.

i Alij caſus. De quibus per Hoſtien. in ſumma. eo. §. quis poſſit excommunicare. verſicu. ſecunda regula. & not. in cap. fi. de offic. ordin.

k Certis. Quorum pars ſuperius numeratur, & notantur ad cap. fin. de offic. ordin. vnde ſumitur.

l Ex officio. Puta ex officio legationis. cap. quod translationem. & cap. excommunicatis. & cap. nemini. de offic. leg. Idem ſi quis habeat hoc ex priuilegio, vt Archidiaconus Bononienſis qui ex priuilegio abſoluit excõmunicatos in ſtudio Bononienſi vel ibidem delinquentes: vt not. in cap. fin. de offic. ordin.

m Abſoluere. Quod intellige non ſolum de abſolutione ab excõmunicatione. c. ſi quis ſuadente diabolo. xvij. quæſt. iiij. verum etiam de alijs excommunicationibus: argu. cap. cum dilecta. de confirm. vtil. vel inutil. & not. in cap. fi. de offi. ord. & ſequitur ibi Abb.

n Poterunt. Nota ergo quòd nudum miniſterium eſt delegabile per ordinarium. cap. fi. vbi not. de offic. ordin. Quid autem in delegato? Reſpon. idem ſi habet iuriſdictionem: puta quia fuit delegatus in cauſa in qua tulit excommunicationem: ſecus ſi ſibi fuiſſet delegata ſola duntaxat abſoluẽdi poteſtas. Et ſic procedit tex. in c. fi. §. fi. de offi. deleg. & tenet Abb. in c. fi. de offi. ordi. Idem ſi alicui tale nudum miniſteriũ competeret, vt notauimus ſ. in j. notula de Archidiacono Bononienſi, & ita glo. quam Ab. etiã ſequitur in c. fi. de offi. ord. & alij in d. c. fi. §. fi. de offi. deleg.

o Iudicialis. Incipit ſecundum principale membrum huius tractatus, nam hucuſque habitus eſt ſermo de excommunicatione canonis quæ quodammodo legitima poteſt appellari, nunc de iudiciali. Eſt & alia quædam ſpecies quæ nec canonis eſt nec iudicialis, vt ſi cui Papa concedat priuilegium & poteſtatem excommunicandi ſuos manifeſtos malefactores, de qua indulgentia habetur in c. ex parte decani. iuncta glo. j. de reſcript. & in cap. ex parte. de verbor. ſignific. & per Inno. in c. venerabili. de cenſibus. & poteſt concedere etiam ſimplici laico hanc excommunicandi poteſtatem: not. in cap. beſſe quidem. diſtinct. xcvj. & in cap. tranſmiſſam. de elect. & in cap. ab excommunicato. de reſcript. alius autem nemo poteſt nec cõſuetudo etiam immemorabilis.

Abb. in

Abb.in cap.sacrosancta.de elect.latè in c.quanto. & in cap.fin.de consuet. & de materia.§.huius latè per Hostien.in summa. eo.§.quis possit excommunicare.versic.ne dum autem,& per Ioan. de Lign.in tractatu de ecclesiastica censura.§.viij.

legatum [a]. Nam si cui per Apostolicum causa etiam simpliciter delegetur, nec literæ commissionis de excommunicatione quicquam cótineant, poterit nihilominus delegatus concessæ sibi authoritatis ratione contumaces (vt supra [b] diximus) Ecclesiastica seueritate coërcere.

Excommunicationis sententiam debet præcedere monitio: & debet ferri in scriptis, ita vt causam contineat. h.d.

Quoties autem causa [c] suberit, vt iudex subditum [d] suum Ecclesiastica districtione coërceat (cum medicinalis [e], non lethalis excommunicatio esse debeat) non aliter quàm competentibus [f] præmissis monitionibus [g] ad huiusmodi sententiam descender, quam etiam de scripti [h] recitatione profe-

a Delegatum. ca.j. & cap. præterea. de offic.deleg.

b Supra.§.sed siue. supra de iudic.

c Causa. Sed quid si excommunicandi causa nó subest, quid operabitur iniusta excommunicatio? Resp. quo ad Deum nihil operatur, imo patienter toleranti acquirit meritum. c.cum cæteri.de sent. & re iudi. in vj. & xj. quæst.iij.ca.illud.sed quo ad homines operatur: quia antequam relaxetur debet excommunicatus vitari.c.cum contingat.de offi.deleg. & cap.per tuas.eo.& per Abb. in rubri.eo. Sed tamen non debet contemni. xj.q.iij.cap.j.not. in cap.j.eo.in vj & in cap.sacrosc. eo.in antiq. latissimè tamẽ de hoc per Didac.Couar. in c. alma mater.de eo. in vj.§.vij. versic. xj. in tertia conclusione, ad quem pro clara elucidatione huius materiæ excommunicationis est recurrendum.

d Subditum suum. Aliàs in non subditum non posset hæc censura exerceri.capit. à nobis. j. eod. sententia enim à non suo iudice lata non tenet. capit. at si clerici. de iudic. & ix.quæst.ij. per totum. & de hoc latè per Hostien. in summa. eodem. §. quis valeat excommunicari.

e Medicinalis. Non mortalis. ij. quæst.j. capit. multi. & xxiiij. quæst. iij. cap. notandum. & cap.j. in vj. vnde sumitur, & quomodo hoc intelligatur, vide per Didac. consitantem Lutherum. in capit. alma mater. in princip. versicu. vj. eadem radice. num.9. in vj.

f Competentibus. Non minus tribus. cap. contingit ij. & cap.sacro.eod.& in cap.j. & constitutionem.& capit.statuimus.eod. in vj. vbi habetur quæ sit competens admonitio, & in cap. reprehensibilis. de appel.

g Monitionibus. Sed vtrum possit quis conuenire & obligare se vt possit etiam sine monitione aliqua excommunicari? Respond. non vt per Hosti. & Abb. in c.P.& G.de offi.dele. versic.quo ad secundum, hæc autem verba, præcipio sub pœna excommunicationis, non inducũt excommunicationem sed monitionem: vt per But.in c.clericis. de ordi.ab episcopo, qui re.episcopatui.

ret, ita vt causam [i] ob quam profertur expressè contineat. Aliaq; obseruabit quæ tam generali [k] quàm Lugdunensi [l] concilio æditis constitutionibus sunt comprehensa, earundem pœnis si contrafecerit subiiciendus.

Iudex aliquem excommunicans in dubio, censetur inferre maiorem excommunicationem. hoc dicit.

Sed quæri poterit, si iudex illa verborum formula vsus fuerit, *illum excommunico*, vel simili, qua de maiori, vel minori excómunicatione quicquam non expresserit: vtra magis quis excommunicatus censeatur [m]. Et responsum est non tantum minorem, sed etiam maiorem censeri per iudicem illatam quam non modo à sacramentis, & fidelium participatione exclusio, sed

h De scripti. Nota casum in quo actus requirit scripturam de necessitate, de aliis habes in cap.j.de censib.in vj.

i Causam. Verbi gratia: quia peremptoriè citatus coram nobis renuit comparere, vel quia iussus intra talem diem Titio soluere, facere recusauit: vt not. in cap.j.eo.in vj.& licet causa sit falsa, ligat nihilominus: vt not. in d. cap.j. & per Ab. in cap.per tuas.eo.

k Generali. capit. sacro.

l Lugdunensi. ca.j. eod.in vj.

m Censeatur. Est in promptu dubitandi ratio: quia in pœnis mitior interpretatio est facienda.c.in pœnis.& c.odia.de reg.iur.in vj.l.si de interpretatione.ff.de pœn.Sol.contrarium procedit in pœnis corporalibus & pecuniariis, excómunicatio autem non est propriè pœna, sed animæ medicina: vt s. eo.§.proxi. vel dic quòd contrarium non procedit vbi controuertitur periculum animæ. cap.iuuenis.de spons.& not.in cap.j.de seru. in ordi. fac. Vnde regulare est quòd in foro pœnitentiali in dubio sumatur interpretatio grauioris pœnæ. Abb. in cap.j.de iudic. versicu. & ad hoc allego. Vel dic quòd hanc interpretationem induxit consuetudo quæ valet admodum in interpretando.ca.literis. de spons.l.Labeo.ff.de sup. leg. l. si de interpretatione. ff. de legibus. sed non est in vsu vt iudices ferant minorem.

alij præterea multi consequuntur effectus [a].

Communicans excommunicatis incidit in excommunicationem: & iudices curare debent quòd excommunicati ab actis legitimis, & commercio aliorum abstineant. h.d.

Quorum ille præcipuus non est quòd quàm diu de excommunicatorum absolutione legitimè [b] non constat [c] qui cum ipsis communicauerint, ipsi quoq; nullo obstante priuilegio [d] ipso iure [e] excommunicationem incurrunt [f], decretumq́; [g] est propterea vt ab Ecclesiasticis iudicibus seculares [h] iudices canonica præmissa monitione [i] Ecclesiastica censura compellantur, vt excommunicatos ab agendo [k] patrocinando [l], & testificando [m] in suis curiis & iudiciis repellant.

Defectu qui obuenit mihi ex te non potes vti contra me ad tuum commodum. h.d.

Dubitatum [n] tamen fuit num is qui excommunicato in locutione vel oratione [o] scienter communicat excommunicatum ipsum à iudicio contra se instituendo summouere possit [p]: cũ ille communionem hu-

minorem. Abb. in cap. si diligenti. versi. ex qua glos. not. de foro competent.

a Effectus. De quibus per Hostien. in summa. §. quis sit effectus & per Ioan. de Ligna. in tractar. de censura ecclesiastica. §. xiij. & seq. inter alios est & is quòd excommunicatus non potest alium excommunicare. Butri. in c. cum clericis. de ordin. ab episcopo qui re. episcopa.

b Legitimè. Per literas Papæ, vel eius vicem gerentis, vel alio modo. ca. sicut. eod. Sed an sufficiat vnus testis? & videtur sufficere: argu. c. nobilissimus. distin. xcvij. quod satis admitti posset si nemini fieret præiudiciũ, quod non videtur hoc casu, secundum ea quæ not. in d. cap. sicut. vnde sumitur, secus tamen esset in foro pœnitentiali: quia ipsi etiam absoluto crederetur. de consecr. dist. iiij. cap. cum itaque. & cap. si nulla. & per Abbat. in d. cap. sicut.

c Non constat. Semel enim excommunicatus adhuc præsumitur excommunicatus. cap. proposuit. de cler. excommu. minist. cap. semel malus. de regu. iur. in vj. & quod ibi not. & per Abbat. in cap. proposuit. de cler. excommu. minist.

d Priuilegio. Imo contra de cap. cum voluntate. & cap. quod in dubiis. & cap. inter. eod. & de §. vxores. & § mercatores. & aliis simil. j. eo. Sol. intellige hoc de priuilegio non clauso in corpore iuris: vt per Abb. in cap. sicut. eod. vnde sumitur. qui intelligere videtur illum text. generaliter de quolibet excommunicato, licet gloss. ibi videatur intelligere prout iacet litera, scilicet quòd non valet tale priuilegium respectu communionis habẽdæ cum excommunicato ex dispositione. cap. si quis suadente diabolo. xvij. quæst. iiij. Sed an idem dicendum sit de excommunicato quòd teneatur alium excommunicatum vitare? & non videtur quia pœna non videtur posse locum habere, per ea quæ fac. Butrig. in l. mancipia. C. de furt. Communiter contra. Nam quod non præstat priuilegium non præstabit excommmunicatio. Abb. in cap. nulli eo. vnde sumitur, & habetur in cap. illud. de cler. excommu. mini. nec verum quòd pœna non possit habere locum in iam excommunicato. §. quod si pluribus. & ibi not. j. eod. nec vera est doctrina Butrigarij, vt per Fely. in cap. nonnulli. num. 104. de rescript.

e Ipso iure. c. cum excõmunicato. xj. q. iij. vbi not.

f Incurrunt. Non haberet locum hoc in Papa vt per Doct. in c. sicut. eo. fac. Clem. si summus. eo. Item si communicaret quis excommunicatus qui esset toleratus: quia non est vitandus nisi in occulto. Abb. in cap. tanta. de simonia. §. sed & si qui. j. eo. Itẽ in eo qui denunciatus quidem esset excõmunicatus à prælato, constaret tamẽ hoc non esse verum, puta: quia excommunicatio esset inualida: puta tanquam lata post appellationem: vt per Abb. in c. dilectis. de appel. & aliis pluribus casibus, de quibus in §§. seqq.

g Decretumq́;. ca. decernimus. & c. constitutionem. & c. statuimus. eo. in vj.

h Seculares. Quorum potestas est minor ecclesiastica. ca. solitæ. de ma. & obedien. & not. in ca. decernimus. eo. in vj.

i Monitione. Erit autem hoc casu canonica monitio si aliis rite seruatis eos qui monentur exprimat nominarim, vel indubitabilibus indiciis ac modis. cap. constitutionem. eo. in vj. & quod ibi not.

k Agendo. Et reconueniendo non autem à defendendo. cap. cum inter priorem. de except. cap. intelleximus. de iudic. & not. in cap. decernimus. eod. in vj. vnde sumitur.

l Patrocinando. Hoc verbum tam aduocati quàm procuratoris includit ministerium: vt not. in ca. decernimus. eo. in vj. & intellige non solum pro aliis, sed nec pro se ipso, vt ibi not.

m Testificando. cap. veniens. ij. in fi. de testi.

n Dubitatum. Scilicet in cap. à nobis. de except. vnde sumitur.

o Vel oratione. Id est, secum orando. xj. q. iij. cap. cum excõmunicato. & c. nuper c. à nobis. de except.

p Possit. Videtur enim non posse, cum enim prius communicauerit ei, non videbatur posteà ei obijcere posse excommunicationem, cum illius mores approbauerit. c. nulli. de accus. cap. quemadmodum. de iureiur. l. si vxor. in fi. ff. de adul. l. Pomponius. j. ff. de neg. gest. viij. q. ij. c. dilectissimi. xxxij. q. v. c. horrendus. Item non debet quis obijcere quod ipse noluit seruare. cap. pro illorum. de præbend. ca. cum ecclesiasticæ. de except. cap. an sit. de appellat. Contrarium deciditur in ca. à nobis. ratione de qua ibi, & in

iusmodi cõtra eum replicet, & cum is qui impetitur à sacramentorum [a] perceptione sit remotus, alius verò etiã à fidelium communione [b] replicatione minimè suffragante iudicium procedere non poterit.

Excommunicato communicari non potest ante absolutionem etiam si dederit cautionem iuratoriam de parendo mandatis Ecclesiæ, & Episcopus ei communionem reddiderit. h.d.

Nec ideò magis agere volenti communicari [c] poterit quod ipse ex consuetudine [d] de parendo mandatis Ecclesiæ iuratoriam dederit cautionem, eique communionem Episcopus reddiderit aut quòd eos cum quibus participauit postmodum impugnauit: nam nisi post iuramentum præstitum secundum formam Ecclesiæ absolutus fuerit, nec cautio nec perperam [e] restituta communio quicquam proderit.

Cui non communicamus viuo nec mortuo communicamus. hoc dicit.

Quod ipsum obtinet etiam si post prædicta morte quis preuentus absolutionis beneficium obtinere nõ potuerit [f]: nec enim is cui viuo non communicamus, defuncto communicabimus [g].

Excommunicatus si ante mortem ostenderit signa pœnitentiæ etiam mortuus potest absolui. hoc dicit.

Plane si de mortui pœnitentia per euidentia signa [h] dum viueret constiterit, defuncto quoq; absolutionis beneficium à proprio iudice impendendũ [i] erit, hæredésque [k] eius vt pro ipso satisfaciant, si sponte nolint Ecclesiastica censura compelli poterunt.

Diffamato de excommunicatione non possumus communicare, nisi se purget vel ad cautelam se faciat absolui, & toleratus ab Ecclesia non debet vitari nisi in occulto. hoc dicit.

& in hac litera, & contraria non procedunt vbi approbatio non dependet à voluntate approbantiũ, vt est hoc casu: vt per Abb. in d. ca. à nobis.

a Sacramentorum. ca. significauit. de sent. excõ. contra. Sol. illud videtur esse speciale in excommunicatis à Papa. Vel potest habere locum quando cõmunicat ei pro quo est excõmunicatus. ca. nuper. & c. si concubinæ. eo. Vel fuit excõmunicatus cũ omnibus fautoribus suis. xj. q. iij. cap. excellentissimus.

b Communione. Idem si & excipiens excommunicatus sit maiori, secundum Doct. in ca. à nobis, & in cap. cum inter. de excep. omnis enim defensio excõmunicatis competit siue realis, vt peremptoria, siue personalis vt contra iudicem competentẽ, siue sit declinatoria, siue cõpetat ratione temporis feriati, vel loci incompetentis, vel rescripti surreptitij, vel inepti libelli: vt latè in d. ca. à nobis.

c Communicari. A quocunq; etiam Episcopo: vt in cap. cum desideres. & ibi Abb. eo. vnde sumitur: quia cũ debeat alios prohibere non debet ipse hoc facere. l. altius. ff. si ser. vind. c. vni. de na. ex lib. vent. vbi de hoc. §. hęc autem omnia. in fi. Auth. vt differentes iudices. ca. in canonibus. xvj. q. j. Aliud in Papa ratione de qua per Abb. in c. cum desideres.

d. Ex consuetudine. Et ad cautelam potius quã ex rigore canonum. ca. cum desideres eo. & habetur in ca. ex tenore. eo. Vnde inferri potest quòd iuramentum nõ est de fi.tma absolutionis, de quo in d. c. cum desideres. per Glo. & Doct.

e Perperam. Hoc ideo: quia non potest Episcopus ex propria voluntate neglecta absoluendi forma aliquem absoluere, & ideò licet per communionem suam illi reddituro haberi pro absoluto, hoc tamen non potest, licet secus sit in Papa: vt per Abb. in ca. cum desideres. eo.

f Non potuerit. ca. à nobis. ij. eo.

g Communicabimus. cap. sacris. eo. & §. non tamen. supra de sepul.

h Signa. Sic. cap. à nobis. & cap. sacris. vnde sumitur.

i Impendendum. Sed cur absolui potest quis post mortem. ca. à nobis. ij. c. sacris. eo. baptizari non potest: argum. xxxij. quæst. vij. ca. licitè? Respon. excõmunicatio percutit non solum animam verum & corpus respectu sepulturę: secus baptismus: quia animam tantum respicit: vt not. in d. c. à nobis: licet aliter ibi dicat Hosti. quę refert, & impugnat Abb. dic vt ibi per eum. Et infertur ex ratione supradicta quòd ex quo nobilitas est corporis principaliter, quòd poterit quis post mortem nobilitari seu gradum militiæ recipere, quod tenuit Bart. in l. j. C. de digni. lib. xij. Sed an poterit post mortẽ etiã doctorari? Abb. in d. cap. à nobis. refert se ex facto interrogatum respondisse quòd nõ, quòd doctoratus potius virtuti animæ tribuatur quàm corporis. l. magistros. C. de profess. lib. xij. ergo si quid esset quod ad corpus pertineret, posset etiam doctorari mortuus, puta si doctores haberent honestiorem sepulturam, si descendentes ex doctoribus certis priuilegiis gauderent, & scholaris decederet post recitationem punctorum benefactam, puta casu & morte repentina.

k Hæredésque. Etiam si nihil ad eos peruenerit. capit. in literis. de rapt. capi fin. de sepult. vbi de hoc diffusè per Abb. & alios, & not. in capit. à nobis. ij. in fi. eo.

Sed etsi qui pro sacrilega[a] manuum iniectione in edictum[b] excommunicationis incidit denuntiatus[c] quidẽ non sit, sed de patrato scelere publica laboret infamia[d]. Nemo sibi pari ratione communicare debet, nisi vel ad arbitrium Episcopi de hoc se purgauerit[e], vel ad cautelam[f] absolutionis beneficium consequatur, nisi forte soli[g] tibi de facinore cõstet: hoc enim casu quãdiu toleratur[h] ab Ecclesia, priuatim tantummodo à te vitãdus erit, vt saltem verecundiæ[i] rubore suffusus, pro latenti excessu satisfacere compellatur.

Participatio criminosa cum excommunicatis implicat participantem eadem excommunicatione.h.d.

Sed multum[k] interest, qualiter excommunicato communicatur: nam si quidem crimini & criminoso communicarit quis consilium, puta auxilium[l], vel fauorem impendẽdo, vel fortè[m] cum clericis ab Apostolico excommunicatis sciẽter & sponte[n] participauerit, & ipsos in officiis receperit, eadem excommunicationis sentẽtia inuoluetur, qua illi ipsi sunt obstricti, quibus cum ita ab eo communicatum fuit. Cúmque[o] ratione damnati criminis in eum, qui damnauit, delinquere videatur, meritò ab eo, vel (si detur[p]) eius superiore iuramento præstito, delicti tũc erit absolutio[q] requirenda. Et idem statuetur si qui cum participibus[r] suis excommunicati fuerint.

a Sacrilega. No. sacrilegium committi per iniectionem manuum in clericum. ca. cum nõ ab homine. eo. vnde sumitur. & quod ibi not. Abb.

b Edictum. ca. si quis suadente. xvij. q. iiij.

c Denuntiatus. ca. cum non ab homine. eo. vij q. ij cap. si tantũ. & ca. placuit. nec enim qui scit amplius certiorari debet. l. j. ff. de act. emp. l. j. ff. de dot. præl. & xciij. ca. si inimicus. & excõmunicatio trahit secum executionẽ. ca. pastoralis. de appell. & denuntiatio non fit nisi propter ignorantes, & ad inducendam certitudinem: vt not. in d. c. cum nõ ab homine.

d Infamia. Not. casum in quo fama probationem facit. fac. cap. illud. de cle. excom. minist. Item matrimonium quoque impedit fama. ca. super eo. de consangui. & affi. & not. in cap. cum desideres. vnde sumitur.

e Purgauerit. Sed tamen & ante purgationem debet vitari quidquid dixerit Inno. & ita tenet Abb. in cap. cum desideres. eo.

f Cautelam cap. ad præsentiã. de appell. cap. venerabili. & ca. cum desideres. eo. de conf. dist. iiij. c. si nulla. arg. quod per hunc modũ fama tollatur.

g Soli tibi. Sic in c. cum non ab homine. de sent. excom. contra Inno. in ca. inquisitioni. de accusat. qui videtur tenere quòd id quod hic dicitur habeat locum cum notorium est de excommunicatione, nec sufficere quòd multis pateat: arg. ij. q. j. cap. multi. quod improbat Ab. in d. ca. cum non ab homine. per illum text.

h Toleratus. Ex quo enim non possumus eum conuincere de excommunicatione, non debemus enim vitare in publico cum dedecore & infamia sua: argum vj. q. ij. ca. si tantum. & ca. placuit. fac. l. diffamari. C. de ingen. manu. & ita Abb. in capit. cum non ab homine. eo.

i Verecundiæ. Quæ apud bonos multum operatur. l. Quintus. ff mandat. l. iusta. ff. de man. vind.

k Sed multum, &c. Sumitur ex capit. nuper. §. in secunda. eo.

l Auxilium. Idem si consilium. Nam & ipsum ad eandem pœnam obligat ad quã factũ ipsum consultum. ca. nuper. §. in secũda. eo. secundũ ea tamen quæ Canonistæ in c. nullus ex cõsilio. de re. iu. in vj. & per Legistas in l. non solũ. §. si mãdato. ff. de in iur. & alibi sæpe.

m Vel forte. Sumitur ex c. significauit. eo. cuius multiplex est intellectus, secũdum cõmunem tamen quinque requiruntur ad hoc vt habeat locũ quod ibi & hic dicitur, & quod participantes sint clerici, vt hic, ibi cũ clericis quòd sciẽter participauerint, vt ibi, scienter, quod sponte, vt ibi, sponte quod is cum quo participatur sit excommunicatus à Papa, ibi ab Apostolico. dæmũ quod in diuinis officiis sit participatum, vt ibi, in diuinis officiis, licet alij aliter velarè per Abb. in d. ca. significauit.

n Sponte. Imo idẽ si per metum ca. sacris. de his, quæ vi, metusue cau. fi. & ij. q. j. c. in primis. licet talis mitius puniatur, secundũ Abb. in cap. ij. de delict. puer. Sol. incurret excõmunicationem sed nõ eandem qua implicitus est excõmunicatus à Papa, si illi communicet, sed minorem duntaxat, & ita is quoque mitius punietur.

o Cúmque. ca. nuper §. in secunda eo.

p Si detur. Hoc propter Apostolicum cuius superior non datur.

q Absolutio. Sed cur quemadmodum ad alienũ parochianum extenditur excommunicatio non item & absolutio? Respondeo vt not. in capit. nuper. de sent. excom.

r Cum participibus. ca. quod in dubiis. eo. vnde sumitur. & ibi Abb. Hodie tamen hanc excõmunicationẽ, scilicet excõmunico te cũ tuis participibus, nullus ferre posset citra Papam, nisi seruatis quibusdam solẽnitatibus & monitionibus, vt in c. statuimus.

statuimus. & cap. constitutionem.eo.in vj. & per Abb.in d ca.quod in dubiis.

ęto.super verbo contemptis.de sentent.exc.in vj. Quando autem quis dicatur ex contemptu facere, habetur per Domi.in ca.nullus.distin.50.

Participatio cum excommunicato nõ criminosa illigat participantem minori excommunicatione à qua per Ordinarium absolui potest.h.d.

Quòd si aliter, puta in choro, in mensa, in osculo aut sermone [a] excõmunicato cõmunicatum fuerit, tunc minor tantum incurritur, & nulla interueniente iuratoria cautione à proprio sacerdote vel Episcopo absolutionis beneficium obtineri poterit: quamuis enim & tunc non iudicis sed iuris sentẽtia excõmunicato cõmunicans sit illigatus: quia tamen cõditor canonis eius absolutionẽ sibi specialiter non retinuit [b], eo ipso relaxãdi facultatẽ aliis concessisse videtur.

Communicans excommunicato in contemptum, incidit in maiorem excommunicationem. hoc dicit.

Hoc tamen [c] tunc obtinet cùm non in cõtemptum Ecclesiasticæ disciplinæ cum excommunicatis quis cũmercium habuerit, nam qui contra prohibitionẽ [d] sui præsulis [e] excommunicatorum communioni sese ingesserit, anathemate feriendus erit.

Si excommunicatus minori, indurescat in ea, poterit excommunicari maiori.h.d.

Quòd si ex locutione [f] & aliis similibus minori excommunicatione irretitus fortius indurescat [g], poterit iudex post canonicam [h] monitionem etiam maiori [i] excõmunicatione, & consimili participantem illigare. Quod & si in suspensionis [k] & interdicti sentẽtiis obseruandum erit.

Quæ sit monitio canonica.h.d.

Tunc autem canonica censebitur esse monitio [l], si competentibus interuallis atque aliis [m] ritè obseruatis, eos qui monentur exprimat nominatim [n].

a Aut sermone. In istis enim cõmunicans non dicitur excõmunicato in crimine cõmunicare, sed extra, vnde propter hoc nõ est ligatus eadẽ sententia cum illo, vnde si contra ipsum in accusationẽ prosiliret excipere poterit cõtra illũ nec replicatio cõmunionis habebit locũ.cap.à nobis.de excep.& not. in ca.nuper.eo.vnde sumitur.Sed nũquid dando eleemosynã excommunicato incidat quis in excõmunicationẽ quemadmodũ cõmunicãdo in choro, & in officiis diuinis? Resp. non si excõmunicatus valde indigeat. ca.quoniã.xj.q.iii.& per Abb in c.veritatis. versic.non enim potuit se per iuramentum, &c.de dolo & contum.

b Retinuit. Similiter prætor magistratibus quędã cõmittit, scilicet cautionem,& in possessionem mittere ex primo decreto ex causa dãni infecti, sed missionẽ ex secundo decreto sibi reseruauit. l. iubere cauere. ff.de iurisd. om.iudi. Et est arg. Episcopos posse dispensare vbi specialiter dispensatio nõ est inhibita: arg. ca. cum apud.de spons. & xvj.q.j.ca.sunt non nulli, & concessum videtur quod non est prohibitũ.l.nec non.ff.ex quib.caus. maio.& de hoc not.in c.dilectur. de temp.ordi.& plenè per Abb.& alios in ca.atsi clerici. §.de adulteriis.de iudi.

c Hoc tamen. Si.c.fi.§.fi.de cle.excom.mini.

d Prohibitionem. Not.quòd contemptus auget delictũ, vnde veniens cõtra legẽ consilij licet aliàs non peccet nisi forte venialiter, veniens tamen ex contemptu peccat mortaliter: vt not.in c.quis autem.dist.x.& ibi Domic.& per Ab.in c.j.de consti. & in c.j.de vit.& hon.cler.& per. Io.And.in c.dile-

e Præsulis. Simile.in capit.j de matrimo.contract.contra interdictum ecc.

f Locutione. Sumitur ex cap.statuimus.eo.in vj.

g Indurescat. Quia videt & substinet se habere cõuersationem hominum, quã non deberet habere: & inter homines grauis est pœna.l.hi q sanctã.C.de apos.

h Canonicam monitionem. Quæ autẽ sit canonica monitio dicitur statim in §.seq.& in c.cõstitutionẽ.eo.in vj. & si ferretur talis excõmunicatio omissa tali monitione esset nulla. c.statuimus.eo.in vj.licet aliàs citationis omissio non vitiet excõmunicationis sententiam. ca.sacro. eo.& no.ij.q.j. in summa. & per Abb.in c.j.de excess.præla. licet aliæ sentẽtiæ sint ipso iure nullæ. iij.q. ix ca.caueant. & ca. omnia.& c.j.de caus. possess.& propriet.

i Maiori. Vt crescente contumacia crescat etiã pœna. c. quoniã. in fi. distin. xxxj. & c.quoniam. §.fi. vt lit.nõ cõtesta.

k Suspensionis. c. statutũ.eo.in vj.vnde sumitur: qđ fuit constitutũ: quia ordinarij nimis prõpti erãt ad inferendas huiusmodi excõmunicationes & suspensiones: vt dicitur in d.c.statutũ, & quod hic dicitur de suspẽsione declara, secundũ Inn in c.j.de excess. præla.quẽ ibi sequitur Ab.quãdo suspensio imponitur ob contumaciam: secus si ob aliud crimen.

l Monitio. Intellige quando agitur de excõmunicandis participibus. c.constitutionem.eo.in vj. vnde sumitur: aliàs autem bene posset fieri generalis monitio: vt notatur in d.c.constitutionem.

m Aliis. De quibus in ca.sacro.eo.

n Nominatim. vel aliis indubitabilibus circun-

Ignorantia excuſat participantem cum excommunicato. hoc dicit.

Interdum [a] tamen excommunicato communicans neutrius excommunicationis vinculo obſtringitur vt accidit in eo qui cum illo conuerſatus fuerit, quẽ excommunicatum probabiliter [b] ignorabat.

Epiſcopi debent propalare nomina Epiſcoporum h.d.

Vnde vt excuſationis [c] cauſa omnibus auferatur, prouidere debent Epiſcopi [d] vt excommunicatorum omnium nomina tam ſuis parochianis quàm vicinis Epiſcopis pariter indicent eáque in celebri loco poſita [e] pro foribus Eccleſiæ cunctis conuenientibus inculcent, vt huiuſmodi adhibita diligentia excõmunicatis Eccleſiaſticus aditus adimatur.

Omnes qui ante prolationem ſententiæ tenebantur excommunicato communicare, tenentur etiam poſt h.d.

Vxores [f] quoque excommunicatorum, filij, ſerui [g], ancillæ, ruſtici, ſeruiẽtes [h] & omnes, qui antè ſententiæ prolationem excõmunicati obſequio tenebantur familiariter adhærere, nõ ſolum à cõmunione excuſantur: verum etiam (prætèrquàm in criminibus [i]) cõmunicare tenentur [k], cum ſine illa [l] debita præſtare nequeant obſequia.

Neceßitas vel ſimplicitas excuſat à communione cum hæreticis hoc dicit.

Mercatores [m] autẽ

ſtantiis quæ habent vicem proprij nominis. l.certum.ff.ſi cert.peta.c.licet.ij.de teſtib.c.p.conſtitutionem.eod.in vj. vbi not.

a Interdum. Dictum hucuſque eſt quando participans vel communicans excõmunicato incurrit minorem excõmunicationẽ. Item quando maiorẽ, nũc incipit dicere quando neutrã incurrit.

b Probabiliter. ca. ſi verò. eo.cap.Apoſtolicæ. de cler.exc. mini. §.ex cõtrario. ſupra eod. vbi de percutiente quem ignorabat clericum, hic de conuerſante cum eo quem ignorabat excommunicatum, vnde neuter eſt ſuperfluus. craſſa autem & ſupina ignorantia non excuſaret.not. in d.ca. Apoſtolicæ. fac.ca.ſi vir.de cogna. ſpirit. c.j.& ij.de Epiſcopo qui renun.epiſcopatui vbi de hoc, & j. quæſt.j.ca.ſi qui à ſimoniaci.

c Excuſationis. Sic. xj.q.iij. cap.curæ. vnde ſumitur, & præſtat quod hic dicitur arg.quòd contra ea quæ publicè facta ſunt, nemo ſit poſtmodum audiendus. vt viij.q.j. ca.licet.& ca.nulli.diſt.liiij.& ca.quod dicitis. diſt.xvj. Argu.contra in ca.propoſuiſti.diſt.lxxxij.

d Epiſcopi. Creditur ergo literis Epiſcopi.fac.c. poſt ceſſionem.de probatio.& ca.cum dilectus. de fid.inſtrum.niſi tamen probabiliter conſtet veritatem eſſe in contrarium: vt quia quis fuit excommunicatus poſt appellationem legitimam: vt per Abb.in ca.dilectis.de appel.verſi.vltimo not.

e Poſita. Sed cum viua vox potior ſit quã mortua, quare non creditur verbo epiſcopi in talibus. vj.q.ij.ca.ſi tantum.& ca.placuit. ca.cum tu fili.de teſtib.maximè cum compertum ſit elogia ex mala fide ſcribi.l.diuus.ff.de cuſto. & exhibi.reorũ: nec ſcripturæ tabellionis creditur niſi habeat teſtium ſubſcriptionẽ.§ ſancimus.in auth. de hære.& falci.l.nec inſtrumento procuratoris.ca.j.de procurat.nec inſtrumento iudicis. cap.cum à nobis. de teſti.Sol. ſecundum Hug. quod hoc operatur authoritas ſigilli Epiſcopalis, quod obtinet vim publici inſtrumenti.ca.ſcripta.de fi.inſtru. ca.peruenit. de fideiuſſo. Alij quòd non credetur huic ſcripturæ niſi ſit redacta in publicã formam. §.ſi vero Auth. vt nulli iudicum. &c.& l.in donationibus. C.de donat. Alij aliter vt not in cap.curæ.x.q.iij. vnde ſumitur.

f Vxores. Sumitur ex c.quoniam xi.q.iij.& cap.inter alia. eod.& eſt hoc argumentum quòd ſtatuti ſi imponens pœnam conuerſanti cũ bannito non includat vxorẽ. Sed nunquid maritus excõmunicatus poterit ab vxore debitũ petere? Hug.quòd nõ, ſed bene tenetur reddere, & tenet Glo.in d.ca.quoniã. Sed an excommunicatus poſſit in iudicio vxorem petere? Reſp.quanquàm non poſſit per ca.intelleximus. de iudi. iudex tamen ex officio propter periculũ fornicationis reſtituet, ſentit hoc Gloſ.in d.c.quoniã. Ioan. Cal.in ca.ſi.de or.cogni.& Ab.in d. ca.inter alia.

g Filij, ſerui, &c. Quid contra ſi filius vel ſeruus ſit excõmunicatus excuſabitur ne pater & dominus ei communicans? & videtur excuſandus: quia eadẽ fide eſt ſuperior inferiori aſtrictus qua econtrariò.cap.de forma.xxij.q.vlt. tu dic contra. xxvij.q.j.c.de filia.ſecundũ vnam lecturam. Idem dic de filio emancipato: quia cum non ſubſit amplius patri tenetur eum excommunicatum vitare: vt not.xj.q.iij.ca.quoniam.

h Seruientes. Id eſt, qui mercedẽ pacti ſeruiunt, qui nõ ſunt ſerui de quibus primè ſupra dixerat.

i In criminibus. In talibus enim nulli conſentiendum nec obediendũ.xj.q.iij.c.qui reſiſtit.& c. Iulianus.& xxxij.q.v.ca.ita. ne aliàs ſi communicarent illis in criminibus eadẽ ſententia tenerentur ca.nuper.& ca.ſi concubinæ.eod. & not.in ca. quoniam.xj q.iij.& in ca.inter alia.eodem.

k Tenentur. ca.inter alia.eo.

l Sine illa. Communione, & cum quid conceditur, &c.l.ij.ff.de iuriſ.om.iudi.

m Mercatores. Idẽ intelligi poterit de artifice.

Eſt enim

& viatores [a] nisi aut creditores [b] sint excõmunicatorũ, aut necessitatis immineat articulus, abstinere debẽt, sed si in terram excõmunicatorũ deuenerint vbi vel non possint ab aliis emere, vel vnde emant nõn habeãt, ab eisdem accipere poterunt: nec illos excommunicationis metus impediet.

Prædicatores excusantur ab communione cum hæreticis. h.d.

Prædicatores quoq; præsertim [c] qui aliàs sustentari non possunt, ab excommunicatis, & aliorum bonorum detentoribus [d] eleemosynam [e] licitè recipere possunt. Idem iuris [f] est de iis, qui adeò sunt rudes, vt eorum consilio verisimiliter scelera [g] perpetrari non possint: aut qui cum iis communicant, qui communicant excomunicatis.

Omnino coactus excommunicatis communicans non cadit in excommunicationem, secus si quis solum metu cõmunicet. h.d.

Sed an inuitus excõmunicatis cõmunicans excõmunicationis labe inquinetur videamus: & si quidem sit per coactionem [h] astrictus, cum magis hoc casu pati [i], quàm agere videatur, excommunicatione non tenebitur [k].

Communicantes excommunicatis metu excommunicationem non euadunt. h.d.

Aliud statuendũ erit, si quis per metũ sit inductus: licet enim metus culpã minuat [l]: quia tamẽ eam non prorsus excludit, cũ nullius me-

Est enim differẽtia inter mercatorẽ siue negotiatorem & artificẽ, si quidẽ strictè mercator siue negotiator est, cũ quis rem à se emptã alteri nõ mutata forma vendit, & hæc dicitur clericis prohibita. dist. lxxxviij. per tot. & c. clericus. dist. xcj. & c. j. & ij. ne cler. vel monachi. Artificiũ est cũ quis emit materiã quã vendit mutata forma, vt si emat vimina vt faciat canistra, vel cartas vt faciat libros, vel filũ vt faciat retia, hoc autem licet clericis. ca. nunquã. de consec. dist. v. & tradit Ab. post Ant. in c. si. in si de vit. & hon. cleri. Itẽ mercatoris est qui nõ vnã tantũ sed plures negotiationes exercet. l. j. §. j. ff. de tribu. vbi Bar. fac. l. semper. §. negotiatores. ff. de iu. immu. vbi immunitas cõcessa mercatoribus intelligitur de his qui maiorem partẽ facultatũ habẽt in mercimoniis, quod est contra ea quæ Bar. in l. legatis seruis. ff. de lega. iij. Et facit ad statutum iubens præstari fidẽ libris mercatorũ vsque ad certã quãtitatem, & de hoc per Abb. in c. j. versi. quid autẽ dicendũ est, &c. de indi.

a Viatores. c. si verè. §. est autẽ. eo. vnde sumitur.

b Creditores. Aliàs si creditores non possent ab excommunicatis exigere præmium, quis ex sua contumacia reportaret quod esse non debet. ca. si. verè. eo. xvj. q. j. c. legi. c. ex tenore. de rescript. cap. petistis. de priuile. l. itaque fullo. ff. de furt. nec delinquentes debent esse melioris conditionis. l. iij. §. j. ff. de don. inter vir. & vxor. Sed quid de debitoribus excommunicatorum an adueniente die excommunicato soluere teneantur? Resp. sunt opiniones, vt in c. veritatis. de dolo & contu. & in ca. iuratos xv. q. vj. & in c. inter alia. vbi Abb in fi. tuta ea est opin. quæ habet vt apud ædem sacram depositio rei debitæ fieri debeat.

c Præsertim. Sic ca. cum voluntate. §. j. eod. vnde sumitur, facit. c. quoniam. xj. q. iij. & secundũ Inn. expone præsertim, id est, tantum secundum Glos. id est, maximè, quòd tamen in idem recidit secundum Abb. in d. ca. j.

d Detentoribus. Id est, vsurariis quorum eleemosyna recipi non debet. ca. quia in omnibus. de vsur. & supra de vsu. §. nec quicquàm, tu intellige generaliter de omnibus qui dolo malo detinent, licet non sint vsurarij, vt fures sunt & latrones: & de hoc per Host. in summa. eo. §. & quæ sit pœna participantium.

e Eleemosynam. Non tamẽ oblationes. ca. à nobis. j. ca. quia in omnibus. eo. & per Ab. in c. cũ voluntate. eo. diuersitatis ratio est: quia eleemosyna recipitur in secreto, oblatio in publico. Vnde ne Ecclesia fauere videatur excõmunicatis, & detẽtoribus rerum alienarũ, non debet ab eis oblationes recipere: faciunt quæ traduntur in c. oblationes. distinc. xc. Alia ratio exprimitur de eleemosyna in c. cum voluntate. §. j. eo. scilicet, quia prædicatores negocium gerũt excõmunicatorum.

f Idem iuris. Sic c. quoniam. xj. q. iij. vnde sumitur.

g Scelera. Id est, si tales sint qui non seruiunt excõmunicato in crimine, quo casu nec vxor, nec filius excusatur. c. inter alia. eo. & not. in c. quoniam. xj. q. iij.

h Per coactionem. Absolutã. d. xlv. c. de Iudæis. & c. presbyteros. dist. 50 & j. q. j. c. cõstat. Sic nec testamentum valet vbi testes inuiti detinẽtur. l. qui testamento. §. si. ff. de testa. Et si tutor sit per vim detentus nõ valet quod agitur, imo dormienti cõparatur. l. j. in fi. ff. de aut. tuto.

i Pati. Sic in c. sacris. de his quæ vi, metúsve cau. fi. vnde sumitur.

k Non tenebitur. Sed cur tenetur is qui forte timore gladij & vitæ seruandæ causa cõmunicat, non tenentur mercatores viatores, & alij de quibus in duobus superioribus. §§. qui nõ sunt in tanta necessitate? Resp. contrarium est forte, & soluitur quinquemodis, vt per Ioan. And. Ant. & Abb. in ca. sacris. de his quæ vi, metúsve caus. fi.

l Minuat ij. q. j. in primis quandoq; tamen metus nullo modo excusat. ca. eos. de consec. dist. iiij. & xj. q. iij. quisquis metu.

tus obtētu mortale peccatū quis incurrere debeat, excōmunicationis pœnam [a] non euadet.

Communicans excommunicato in conuertendo, non est excommunicatus. h.d.

Item cum voluntatē & proposito [b] maleficia distinguantur, excōmunicationis sententiā non incurrit is, qui excōmunicato in his, quæ ad absolutionem, vel aliàs ad salutem [c] eius pertinent, in locutione participat, licet & alia verba incidenter, vt apud eum magis [d] proficiat, interponat.

Absolutio ab excommunicatione ad cautelam peti potest. hoc dicit.

Si quis tamen [e] ex his dubitet, vel ex aliis, ne non iudicis, vel canonis sententia sit innodatus, sese per competentem iudicē [f], iuxta Innocentianarum constitutionū [g] tenorē ad cautelā [h] absolui postulare [i] poterit [k]. Quod & is, qui minori innodatus, est excōmunicatione exequi poterit.

a Pœnam. Arg. quòd contra faciens statuto non euadit pœnam à statuto impositam propter metū, de quo dic vt per Abb. in ca. sacris. de his quæ vi, metúsve caus.

b Proposito. Sic in l. qui iniuriæ. ff. de furt. in priu. & cap. cum voluntate. in prin. eod. ad cor enim & spōtaneas volūtates respicit Deus, & nō ad actus. xv. q. vj. c. primo. & xiiij. q. v. ca. si quid. & animus potius quàm opus punitur. dist. 50. ca. contra animū. cum seq. & hic dolus & temeritas attenditur. cap. j. eo. c. si quis suadēte. xvij q. iiij. fac. no. in c. cum dilecti. de accus. & l. inter omnes. §. rectè. & l. verum. ff. de furtis.

c Ad salutem. xj. quæst. iij. cap. cū excommunicato. cū responso. & ca. cū voluntate. eo. vnde sumitur.

d Magis. Secus si ad aliū finem: attenditur enim quod agitur principaliter. l. j. ff. de aut. tuto. Et facit ad statutum puniens participantes cum bannitis, vt non includat eum qui cum bannito participat, vt illum inducat ad satisfactionem, vt per Abb. in c. cum voluntate. in princip. eo.

e Si quis tamen. Tractatur hîc de materia absolutionis ad cautelam, quam diffusè ponit Io. And. post alios in cap. solet. eo. in vj. & per Inno. & Abb. in cap. Apostolicæ. de excep. in fi. ex mente quorū hæc absolutio dicitur ad cautelam quatuor respectibus. Primo respectu animæ vt si subsit deleatur & tollatur verè ipsa excommunicatio, & ne perperam se immisceat diuinis, vel hominum commerciis. Secundo ad cautelam opinionis eius qui se postulat absolui, licet falsò opinetur se excommunicatum: quia erronea conscientia aut sequenda est aut deponenda. Tertio ad cautelam eorum qui sibi volūt cōmunicare. Vltimo ad cautelā eorū quæ ipse gesturus est, ne ob latentem forte excōmunicationē veritate patefacta nulla appareant, vel infringēda, & ex quacūq; causa allegetur nullitas, habet locum hæc absolutio, secundum com. & veram opi. vt per Ab. in d. c. apostolico.

f Iudicem. Sed an iudex delegatus in hoc sit iudex competens? & videtur arg. cap. ad præsentiam. & ibi not. Abb. de appel. dic vt not. & traditur fusius in ca. solet. eo. in vj.

g Constitutionum. ca. solet. & ca. venerabilibus. eo. in vj. fac. c. venerabilis. eo. in antiqui.

h Ad cautelam. Quod verbum exprimi debet in ipsa absolutione: aliàs non intelligitur de absolutione ad cautelam fieri, sed de vera & pura quæ præsupponit vinculum, vt per Glo. in cap. capitulum S. Crucis. de rescript. in fi. & per Abb. in capit. apostolicæ. de exce. Sic motu proprio non dicitur gratia fieri nisi cum hoc est expressum. cap. si motu. de præben. in vj.

i Postulare. Sed quid si non postulet excōmunicatus absolutionem? an absolui poterit maximè inuitus? Res. regulariter iudex nō debet non petentē vel inuitum absoluere. capit. significasti. de eo qui dux. in ma. quam per, &c. nisi tamen excommunicatus induresceret, & deterior fieret, tunc enim ex quo videt medicinam non prodesse sed nocere debet excommunicationem relaxarē. fac. xxiij q. v. ca. prodest. Idem si Ecclesiæ vtilitas suadeat non petentem absolui. Abb. in c. Apostolicæ. in primo. not. de excep. Sed an possit cogi ad petendum? Respon. indirectè potest. d. ca. significasti. vbi Doct. Sed an ex eo probetur excommunicatio quòd quis absolutionem petiit, & non videtur: argu. cap. veniens: & ibi Innoc. de renuntiatione. vbi summittēs se gratiæ nō dicitur iuri suo renuntiare, dic vt per Abb. in capitulo venerabilem. de elect. quidam de hoc in capit ab excommunicato. ad fin. de rescrip. & per Legistas in l. j. ff. de nou. oper. nuntiat. Sed an per procuratorem poterit peti talis absolutio? dic vt traditur in cap. intelleximus. de iudici.

k Poterit. Sed contra videtur: quia cum vnus sit priuatus à sacramentis, non potest alterum restituere. de consecr. dist. iiij. ca. sanctum. nemo enim dat quod non habet. j. q. j. cap. j. & q. vij. ca. Daybertum. ca. fin. de cle. excom. mini. l. traditio. ff. de acqui. rer. dom. Quidam quòd hoc intelligitur secuta absolutione in persona alterius, & quòd antea licet subsit potestas tamen dormit: vt not. in cap. duobus. eo. vnde sumitur. sed hæc communiter reiicitur: quia secundum eam, vt dicit Hostien. non esset aliquid speciale in excommunicatione minori, quod videtur inducere d. ca. duobus: nam idem posset dici & de excommunicato maiori excommunicatione per quam non tollitur potestas in habitu, sed tantum in actu. cap. ad probandum.

de re

Excommunicationis abſolutio non debet peti omiſſo medio, niſi in contrarium ſit conſuetudo.hoc dicit.

Sed hoc [a] caſu aduertendum erit, ne omiſſo medio ab eo, qui tuus iudex nõ ſit, abſolutionis beneficium poſtules. Pone enim quòd ſuffraganei cuiuſdã ſubditus, puta, Archidiaconus [b] excõmunicationis in te tulit ſententiã, non iam à Metropolitano [c], cum nec excõmunicãtis iudex ſit, nec excommunicati: ſed ab ipſo ſuffraganeo abſolutio petenda erit, niſi conſuetudo [d] contrarium induxerit.

Sede vacante is abſoluit qui habet Epiſcopalem iuriſdictionem.hoc dicit.

Epiſcopali verò ſede vacante [e], capitulũ, ſeu is ad [f] quem Epiſcopalis iuriſdictio tunc temporis [g] pertinere noſcitur, his, quibus poſſet Epiſcopus, ſi viueret ab excõmunicationis ſententia, ſiue iuris [h], ſiue hominis [i] fuerit, abſolutionis beneficium impartiri poterit: niſi ei fuerit ab apoſtolica ſede [k] ſpecialiter interdicta poteſtas.

Superior de excommunicatione cognoſcens videns illam iuſtam, debet excommunicatum ad inferiorem remittere, niſi is malitioſè differat abſoluere.h.d.

Vbi verò [l] ſuperiori competit [m] de excõmunicatione cognoſcere, ſi eam iuſtam eſſe conſtiterit, veluti cum propter manifeſtum [n] exceſſum eſt in aliquem promulgata, ſuperior iudex, niſi ſit in mora periculũ, excomunicatum ad excõmunicatorem prorſus remittere debet, nec eum abſoluet [o] niſi excommunicator requiſitus dolo illi abſolutionis beneficiũ exhibere [p] deneget.

Si ſuperior deprahendat excommunicationem iniuſtam debet excommunicatum abſoluere, ſed ſi dubitet, honeſtius faciet remittendo.h.d.

de re iudi.& per Abb.in d.capit.duobus. Vnde dic quòd minor priuat ſolummodo à perceptione ſacramentorum non à collatione.c.ſi.de cle.excom. mini.& abſoluendo non immiſcet ſe ſacramentis ſed exercet iuriſdictionem qua per minorem excõmunicationẽ priuatus non eſt.

a Sed hoc caſu. Sumitur ex cap.Romana. c.venerabilibus.eo.in vj.

b Archidiaconus. Qui vel ex permiſſione Epiſcopi, vel ex cõſuetudine, poteſt habere authoritatem excommunicandi.ca.ad hæc. vbi Doct.de offic.Archi. & ſuprà de offic.Archid.in fine. & quòd inferiores epiſcopis excommunicent, habetur in ca.cum ab Eccleſiarum. de offi.ordi.& ij.q.j. c.nemo, & d.xxv.capit. perlectis.

c A metropolitano. Regulariter enim Archiepiſcopus nullam habet poteſtatem in ſubditos ſuffraganeorum, vt legitur in ca.paſtoralis.de offi.ordi.niſi quatenus reperitur iure expreſſum, vt per Abb.in cap.ſicut vnire. de exceſ. prælat.& tres caſus in quibus Archiepiſcopus exercet iuriſdictionẽ in ſubditos ſuffraganeorum, ponit Abb.in ca.noſtro.in prin.de pœnit. alium caſum ponit in ca.in tantum.de ſimo.& idem dicemus de patriarcha, qui licet ſit ordinarius Archiepiſcoporum, tamen non exercet iuriſdictionem in ſubditos Archiepiſcoporum.Abb.in cap.antiqua. de priui.

d Conſuetudo. Quæ in talibus dat iuriſdictionem.cap.Romana.de offi.ordi.in vj.cap Romana. eod.in vj.cap.j.§.j.de for.competen. in vj. Idem ſi Archiepiſcopus haberet priuilegium, ſuper hoc à Papa. priuilegium enim & conſuetudo æquiparantur in hac materia. ix.quæſt.iij.ca.conqueſtus. ca.duo.de offi.ordin.

e Vacante. Idem ſi epiſcopus eſſet captus à paganis vel ſchiſmaticis. capit.ſi Epiſcopus.de ſupplen.negl.prælat.& nor.in cap.vni.de maio.& obe. in vj.vnde ſumitur.

f Is ad quem. Puta viſitator datus à Papa.capit. is cui. de electio.in vj. vel ab Archiepiſcopo in caſu capit. ſin. de ſuppl. negli. præ.in vi.vel ad hoc per capitulum electus.

g Tunc Temporis. Sede vacante.

h Iuris. Vt quæ contrahitur per cõmunionem cum excommunicatis.

i Hominis. Puta, ipſius Epiſcopi mortui, vel ſui vicarij, vel delegati: quod dic vt in capit.prudentiam. de offic. deleg.

k Sede. Non autem ab inferiore, puta, patriarcha vel Archiepiſcopo, ſecundum Ioan.And. & Archid. vt not.in capit. vni. de maio. & obed.in vi.fac.no. per Ioan. Andr. in capit.j.de offic. ordi. in vj.

l Vbi verò. Sumitur ex capit.venerabilibus. §.ſanè. eod. in vi.& cap.per tuas eod.in antiq. vbi latè per Doct.traditur hæc materia.

m Competit. Igitur ſi ei non competeret propter iuriſdictionis defectum, non teneret abſolutio, vbi verò competit tenet licet iniuſta & perperam facta.xj.quæſt.iij.cap.j.voluit enim dominus par eſſe ius ligandi & abſoluendi.cap. verbum.de pœn.d.j.& in ca.venerabilibus.de ſenten. excom.in vi.§.ſanè.

n Manifeſtum. Manifeſtus autem exceſſus dicitur vt in §.ſeq.

o Abſoluet. Id eſt, abſoluere non debet, nam ſi abſoluat tenet abſolutio quamuis iniuſta.cap.venerabilibus.§.ſane.verſiculo vbi autem.eo.in vj.

p Exhibere. cap.per tuas.eo cap.cum contingat, & cap.prudentiam.de offic.delega.

Si verò huiusmodi sententiam iniustá esse constet, excommunicatus ad suum excommunicatorem nequaquam remittendus erit, sed sine difficultate debet absolui. Quòd si dubitetur vtrum iusta sit vel iniusta, superior illam tollete poterit. Quanquam hoc casu honestius [a] & conuenientius egerit si excommunicatori deferat [b].

Vbi manifestum est delictũ, non conceditur absolutio nisi praeuia cautione: aliàs secus.

Manifestum [c] autẽ excessum illum esse intelligemus, qui vel per confessionem vel probationem [d] iuridicè notus fuerit, vel si sit adeò res euidẽs vt nulla possit tergiuersatione celari. Quo casu non ante concedenda erit absolutio quàm idonea pro delicto præstetur satisfactio [e]. cæterum si de admisso dubitetur, vt sententia relaxetur sufficiet, si de parendo mandatis Ecclesiæ legitimè cautum [f] fuerit. Quanquàm si pro simplici contumacia excommunicatus solam de stando iuri cautionem [g] exhibuerit, absoluendus erit.

Si pars se dicat post appellationem vel aliàs nulliter fuisse excommunicatam sunt super hoc partium admittenda probationes, vt appareat an quis indigeat absolutione. hoc dicit.

Multum [h] etiam intererit vtrum absolutionis beneficium postulans se post appellationem ad Roma. Pontificem legitimè interpositam, vel aliàs nulliter excommunicatione innodatum conqueratur. An verò simpliciter iniustè se proponat excommunicatum. In prima enim specie si Episcopus sit probare paratus se in illum antequam vocem appellationis emitteret sententiam protulisse: antequàm decernatur aliquid vtriusque [i] partis super hoc probationes sunt admittendæ, per quas deniq; apparebit, an absolutione indigeat conquerens, vel potius non ligatus sit denuntiandus [k].

Si quis dicat se iniustè excommunicatum prius est absoluendus antequàm sint admittenda probationes, super iniustitia excommunicationis. hoc dicit.

a Honestius. Non enim omne quod licet honestum est. l. non omne. ff. de reg. iur.

b Deferat. Remittendo excõmunicatum ab eo absoluendum, sed in claro prorsus debet remittere, vt hic dicitur, & in cap. venerabilibus. §. sanè. eo. in vj.

c Manifestũ. Capitur hic manifestũ pro notorio, ita ꝙ non est species distincta à notorio, & ita sumitur in ca. cũ olim. de verb. signif. vnde sumitur. Cæterum aliquando sumitur manifestum prout est species à notorio distincta, & tunc id dicitur manifestum quod probari potest, licet nõ constet per confessionem vel probationem vel rei euidentiam: vt not. & diffuse traditur in ca. vestra. de cohab. mul. & cleri. & in ca. quia suspecti. iij. q. v. Sed an in dubio cũ fit mentio de manifesto debeat sumi tãquam species distincta an pro notorio? Respondeo pro vt suadet subiecta materia, secundum Ab. in d. ca. cũ olim.

d Probatione. Scilicet postquam est in causa conclusum ita quòd nõ potest aliquid obiici contra ipsam probationem: secus si probatio posset adhuc reprobari, vt per Abb. post Rot. in capit. cum olim. de verb. signific. vbi plenius declaratur.

e Satisfactio. Id est, emenda re ipsa & facto, & per aliquas cautiones. capit. ex parte. primo. de ver. signif. sed hoc non procedit quinq; casibus, de quibus copiosè per Fely. in cap. cum contingat. in princ. de offic. deleg.

f Cautum. cap. ex parte. de verb. sign. quod duobus modis declarat & restringit Fely. in cap. cum contingat. post princ. de offi. deleg. quorum tamen vnus valde est dubitabilis.

g Cautionem. Sufficientem, vt in capit. ex parte. primo. de verb. sign. vbi de hoc plenè not. sic cap. ad hoc. de sequest. poss. & fruct. sufficiens autẽ erit si dẽtur pignora & fideiussores. l. si mandato. § fi. ff. mãdati. & not. in capit. quoniam. §. in aliis. vt lit non contest. Quid si idoneam nõ inueniat? Respond. præstet quã potest. cap. pen. de dot. post diuor. restit. Aut. generaliter. C. de epis. & cler.

h Multa etiã. Sumitur ex capit. cum contingat. de offic. deleg.

i Vtriusque. Sed quid erit agendum si testes episcopi vel alterius excõmunicatoris deponat de tempore ante appellationem excõmunicati verò de tempore post? Resp. vt not. in ca. cum contingat. de offi. deleg.

k Denuntiandus. Quid si conquerens dixit excommunicationem nullam, posteà probat eam iniustam non autẽ nullam, nũqnid debeat obtinere? Vltramontani tenuerunt hunc posse obtinere, asserentes quod nullũ est posse iniustum dici. pro his Rubr. ff. de iniusto rup. & irri. fac. testam. iuncta l. iij. versic. ex his. d. tit. Innoc. quem sequitur Abb. in cap. cum contingat. de offic. deleg. in fi. contrarium tenet, scilicet ꝙ nullitas in se iniustitiã non continet, & sequitur Io. de Ligna.

quia iniustitia præsupponit existentiam rei. secus contra, cum quis dicit sententiam iniustam obtinebit probando eam nullam, vide per Doct. in cap. dilecto. de appellat. præcipuè per Perusi.

a Non erit. Nisi excommunicator, vel is ad cuius petitionem excommunicatio lata fuit, vellet probare excōmunicationem fuisse latam propter offensam notoriam; nam tunc non debet absolui nisi prius satisfaciat, capit. solet, eo. in vj. cap. ex parte. primo. de verbor. signific. & §. eod. vbi vero. & cap. cum contingat. vbi Ab. in primo not. Idem si lata sit excommunicatio ob notoriam contumaciam.

b Nihilominus. Nota quòd non debet quis admitti ad probandū quod probatum non releuat. ad probationem. C. de probat. & cap. per tuas. de simo. quod facit ad reprobationem exceptionū: quia iudex cum proponuntur debet videre an sint vel non sint admittendæ, & cum iudicat eas admittendas tum demum super his admittere probationes, & qui aliter faciunt non benefaciunt: quia si quis probaret exceptionem suam, & non admitteretur, esset iusta causa appellandi: quia audiendo probationes super illa videtur eam cum effectu admittere, ideò nō est illud faciendum nisi iudex sub illa protestatione illum ad probandum admittat: vt si de iure valere debeant valeant, & non aliàs, cap. Comana de electio. & not. in cap. cum contingat. de offic. deleg.

c Formam. De qua in cap. à nobis ij. & cap. cum desideres. eod.

d Probationibus. Sed cum quis est iam absolutus quare probationes audiuntur super hoc? Respond. dupliei de causa. Primò: quia si excommunicatus & iam absolutus probabit quòd iniustè fuit excommunicatus, non iniungitur ei aliquid per iuramentum, & ideò præceptum differtur quousque constet vtrum iustè vel iniustè sit excommunicatus, cap. ad reprimendam. de offic. ordi. Si iustè fuit excommunicatus, tunc præcipietur ei per iuramentum quòd super eo pro quo fuit excommunicatus satisfaciat d. cap. ad reprimendam. Item si probaret quòd admonitione legitima non præmissa ipsum excommunicasset, excommunicator per mensem erit priuatus ingressu ecclesiæ: vt cap. sacro. eo. Secundo, si iniustè excommunicatus probetur, tenetur excommunicator illi ad interesse, d. ca. sacro. & in tantum tempus abstinebit quantum visum fuerit superiori, ij. quæst. j. cap. nemo. & xxiiij. q. iij. cap. de illicita, e contra si sententia iusta probata fuerit, excommunicatus tenebitur ad interesse excommunicatori, d. c. sacro. nisi vtrunque probabilis error excuset, vt in d. cap. sacro.

Aliud iuris erit cum iniustè se quis excommunicatum asserit, tunc enim si Episcopus vt ostendat quòd iustè excommunicauerit probationes suas admitti postulet, audiendus non erit [a]: nam etsi constaret excommunicationis sententiam iustè promulgatam, nihilominus [b] humiliter postulanti esset absolutio impendenda, ideoq; hoc casu protinus iuxta formam [c] Ecclesiæ congruentem absoluēdus erit, vt demum probationibus [d] vtriusque partis admissis. vtrum iustè vel iniustè quis ligatus [e] fuerit decernatur.

Innodatus pluribus non potest ab vna tantum excommunicatione absolui. Et absolutio surreptitia non tenet. h. d.

Quòd si quis pluribus [f] innodatus excommunicationibus etiam ex eodem [g] facto descēdentibus de vna [h] tantum causa velit satisfacere, communioni ob id restituendus non erit: nec per veritatis suppressionem [i] extorta absolutio sibi quicquam proderit [k].

Si ordinarius sciat qui surreptionem impetratam ab Aposto-

e Ligatus. Nota ergo quòd excommunicatio iniusta ligat quo ad ecclesiam militantem, licet non quo ad triumphantem, cap. nobis ij. eo. Vnde necessaria est absolutio licet non sit vera absolutio: sed potius quædam relaxatio, quādo est iniusta, Hostien. in cap. sacro. eo. Abb. in cap. cum contingat. de offic. deleg. & in capit. Odoardus. de solut.

f Plurib⁹. Sed quomodo potest quis pluribus excommunicationibus innodari, cum effectus excommunicationis sit excludere ab ecclesia, & qui semel iam exclusus est, non videtur amplius posse excludi, & sic semel excommunicatus non videtur posse amplius excommunicari excommunicatione eiusdem generis, licet contrarium tradatur iij. quæst. iiij. cap. Engeltrudam. & in ca. ita quorundam de Iud. e. in c. ex parte. de offi. ordi. & in cap. dura. de cri. fals. & in cap. cum pro causa. & ca. officij. eo. vnde sumitur. Sol. duplex est excommunicationis effectus, expellendi secundum aliquem extra ecclesiam, & eiectum confirmandi, quo ad primum semel excommunicatus nō potest amplius excommunicari: quo ad secundum bene potest: quia triplex funiculus difficile rumpitur, cap. j. de treug. & pace, & not. in d. c. officij eo.

g Ex eodem facto. Vt si quis verberet clericum in ecclesia vel claustro: nam vnam excommunicationem incurrit ratione facti, aliam ratione violationis loci, c. cum pro causa. eo. vbi latè de materia.

h Vna tantum. Secus si velit satisfacere de omnibus causis: quia tunc poterit sufficere vnica absolutio, secundum not. in cap. cum pro causa. eod. vbi larius Abb. distinguit.

i Per suppressionem. cap. cum pro causa. & cap. si quando. eo. Clemen. fin. eod.

k Proderit. Sed quæritur cur non prodest absolu-

lica ſede abſolutionem debet remittere perperam abſolutum ad ſedem Apoſtolicam. ſi verò hoc ſibi non conſtet; ſed ſuſpicetur, debet abſolutum cogere ad purgationem. h.d.

Quinimò [a] ſi conſtiterit excommunicatum occultatis exceſſib[a], pro quibus in eum ſententia lata fuerit, excommunicationis ſuæ cauſam aliam prætendentem, ab Apoſtolica ſede abſolutionis beneficium impetraſſe: eundemq́ debet ordinarius Eccleſiaſtica cẽſura compellere vt cum literis ſuis rei veritatem continentibus ad ſedem Apoſtolicam redeat [b], ſi verò illud liquidò non conſtiterit, eum tamen ordinarius quòd veritatem confeſſus non fuerit, ſuſpectum habeat, ad purgationem [c] præſtandam quod verum faſſus fuerit compellet.

Abſolutus vi vel metu duplici excommunicatione innodatur. hoc dicit.

Illud etiam admonendi ſumus quòd licet vi vel metu facta regulariter mero iure teneant [d]: Si quis tamen ab excõmunicationis [e] ſuſpenſionis [f] vel interdicti ſententia, abſolutionis, aut reuocationis [g] cuiuſcunque beneficium per [h] vim vel metum [i] extorſerit, viribus omnino [k] cariturum.

tio ex falſa cauſa, & nocet excommunicatio, quantũ ex falſa cauſa, ſaltem quo ad eccleſiam; vt ſ. eo. §. proxi, & xj. quæſt. iij. cap. j. & cap. ij. Reſpon. vt per gloſſ. & Abb. in cap. ex parte. de offic. ordin.

a Quinimò. Sumitur iſta litera ex cap. ex parte. de offic. ordi. & ſuper eo fecit nouam prouiſionem Cõcilium Tridentinum, vt ap-apparet ſeſſio. xiij. c. v. in decretis reformationum. per quá tamen non puto aliquo pacto abrogatam diſpoſitionem d. capit. ex parte. ſed nouum remedium aduerſus obrepentes inuentum.

b Redeat. Quia nõ eſt abſolutus: quia talis abſolutio obtenta per ſurreptionem ſibi nõ prodeſt, cap. cum pro cauſa. & cap. officij. eod. & literæ ſuper hoc impetratæ non tenent. Quidam tamen dicunt quòd ſi pro pluribus criminibus vna tantum ſententia quis ſit excommunicatus, dum tamen aliquid eorum expreſſerit in abſolutione, abſolutus eſt, ſi poſtea conteratur: argũ. cap. tunc valere. de conſecr. d. iiij. quod non eſt verum niſi de illo quod expreſſerit in abſolutione, imo nec illa abſolutio prodeſt, cum adhuc ſit ligatus alio crimine, & maneat extra eccleſiam, cap. cum pro cauſa. eo. Sed tunc demum valebit abſolutio cum ab alia excommunicatione fuerit abſolutus. Sicut ſi quis de vno peccato pœnitentiam agat, & non de alio, talis pœnitentia non prodeſt quo ad vitam æternam, niſi cum alterius criminis pœnitentiam egerit, de pœnit. diſtin. iiij. §. ſi. in ſi. & de hoc latè in d. cap. cum pro cauſa. & cap. officij. & capit. ex parte. de offic. ordin.

c Ad purgationem. Quos igitur epiſcopus habet ſuſpectos poteſt compellere ad purgationem præſtandam: vt in capit. ex parte. in ſi. vnde ſumitur. de offic. ordin. dum tamen ſuper hoc publica laboret infamia. Scilicet quòd per obreptionem obtinuerint abſolutionem, cap. nos inter alios de purgatio. canon. & ſint infamati apud bonos & graues viros, cap. cum in iuuentute. de purg. cano. & ſ. eo. titu. per totum. & non ſit orta ab inimicis. xj. quæſt. iij. cap. in cunctis, & ita no. in d. cap. ex parte. Sed puto hanc diffamationem non eſſe neceſſariam, cum d. cap. ex parte. prouiſionem contineat ſpecialem, & nihil de tali diffamatione dicatur, ſed tantum de ſuſpicione epiſcopi.

d Teneant. ff. de eo quod vi met. cauſ. per tot & in materia huius §. & totius tractatus vide bonam prouiſionem quam fecit Concilium Tridentinum. in ſeſſio. xxv. cap. iij. in decretis reformationum.

e Excommunicationis. Etiam iniuſtæ, humiliter enim debet abſolutio peti. §. aliud. ſ. eod. ſententiam paſtoris ſiue iuſta, &c. xj. q. iij. cap. j. ſic Guil. & Gar. Ioann. Monach. Archid. & Ioan. And. in cap. j. de his quæ vi, metúſve cauſa fiunt. in ſexto.

f Suſpenſionis. Cuiuſcunque ſiue ab officio ſiue à beneficio ſiue ab ingreſſu eccleſiæ, vt not. de his quæ vi, met. cau. ca. j. in ſexto.

g Reuocationis. Sed quæ eſt differentia inter abſolutionem & reuocationẽ quæ hic ponuntur tanquam diuerſa? Reſpondeo poteſt dici quòd abſolutio eſt illa ſolennis quæ fit iuſta formam eccleſiæ, de qua in cap. à nobis ij. de ſent. excom. reuocatio eſt verbalis ſecundum quoſdam, & ſine ſolennitate. Vel vt alij, cum tenuit excommunicatio dicitur abſolutio, cum non tenuit reuocatio, vel reuocatio eſt abſolutio ad cautelam: vt not. de his quæ vi, metúſve cauſa, cap. j. in vj. vel dic quòd iſta hic ſunt ſinonyma, & eſt quædam verborum incalcatio.

h Per vim. Vis eſt maioris rei impetus cui reſiſti non poteſt. ff. quod met. cauſ. l. j. in ſi. & l. ij. Et quod modis ſumatur, & quot actiones vel interdicta inducat, not. in cap. ad audientiam. de his quæ vi, metus. cauſ. ſi.

i Metum. Metus eſt trepidatio mentis cauſa inſtantis vel futuri periculi, l. j. ff. quod met. cau. & exigitur quòd præſens ſit metus licet futurum ſit periculum, l. metum. la ſecunda. ff. de eo quod met. cauſ. Et quis metus excuſet, not. in cap. dilecti. de his quæ vi, metúſve cauſa.

k Omnino. Id eſt, ipſo iure, l. j. §. ſi pecuniam, ff. depoſ. & ibi Bald. ſecundum literam ibi in fine quæ habet omnino, ſecus ſi habeat omni actione, vt vulgari codices, & de varia huius verbi ſignificatione per Fely. in cap. ex parte. de offic. deleg. & per Legiſtas in

Quin potius ne sine vindicta violentiæ crescat[a] audacia, qui absolutionem[b] vel reuocationem vi vel metu extorserit[c], quasi propria confossus sagitta, iteratæ excommunicationis[d] sententiæ subiacebit[e].

Excommunicatus, qui Papæ communicat, non propterea censetur absolutus, nisi Papa id exprimat. h. d.

Nouissimè sciendum est quòd si Apostolicus etiam scienter[f] excommunicato participet[g] literis[h] fortè cum salutationis alloquio destinatis verbis, osculo, seu alio quouis modo[i]: ipsum per hoc absoluere nulla ratione censetur, nisi forsitan exprimat, velle[k] illum ex hoc pro absoluto haberi. Hæc de excommunicationis sententia delibasse sufficiat. Nunc de interdicto Ecclesiastico & suspensione paucis dispiciamus.

DE ECCLEsiastico interdicto.

Interdictum aliud, iuris aliud iudicis, quæ distinctio exemplis declaratur. h. d.

HAbent Ecclesiastica interdicta cum excommunicatione multa communia[l]: nam & illorum

stas in l. ij. C. de iur. emphyt. Aliis quoque modis vacuatur metu factum, vt not. in cap. cum dilecti. de his quæ vi, metúsve caus. fi.

a Crescat. Fac. xxxv. quæst. ix. cap. loci. cap. vt clericorum. de vita & honesta. cleri.

b Absolutionem. Quid si per vim vel metum excommunicationem extorserit? videtur quòd & ipsa ipso iure non valeat: quia par ius ligandi & absoluendi dominus esse voluit, cap. verbum. de pœni. d. j. fac. xj q. iij. cap. iniustè. Sed dic cõtra secundũ Guil. & Ioan. Andr. in ca. j. de his quę vi, metúsve causa. fac. xj. q. iij. cap. quatuor, poterit tamen per exceptionem elidi: vt ibi not. argu. l. interdum. §. j. ff. de furt.

c Extorserit. Si ergo metum quidem intulit quis, sed iudex absoluere noluit, non habebit locum hæc pœna, cum verba sint accipienda cum effectu, cap. relatum. cum ibi no. de cler. non residen. Fac. l. quamuis. ff. de in ius voc. & tenent Ioan. Monach. Archid. & Ioan. And. alias tamen puniretur pro qualitate delicti. l. ita vulneratus. ff. ad leg. Aquil. fieri tamen posset vt quis tentando extorquere pro qualitate sui conatus incideret in excommunicationem. cap. si quis suadente diabolo. xvij. quæst. iiij. hanc tamen non incurreret, vt per Io. And. in cap. j. de his quæ vi, met. caus. fiunt.

d Excommunicationis. Quid si non ipse excommunicatus, sed alius metũ inferat, an inferens hanc excommunicationem inferat? Respon. non, secundum Ioan. And. in cap. vnico. de his quæ vi, metúsve caus. fi. nam constitutio loquitur de excommunicato cogente non de alio, licet is aliter sit puniendus. Sed nunquid hoc casu ipse excommunicatus, interdictus, vel suspensus incurret hanc pœnam? id quidem si mãdauit, vel eius nomine gestum ratum habuit. cap. ferant. de elect. in vj. cap. cum quis. eo. in vj. & cap. sed & si manus. ẽ. eo. Sed quid si absolutor ab initio quidem coactus posteà ratum habeat. Respon. cogens non propterea excommunicationem euitabit: quia statim ab initio ligatus fuit, coactus autem dicetur absolutor, etiam si per pœnam amissionis rerum ad absoluendum fuerit compulsus. ca. Abbas. de his quæ vi, met. caus. fi.

e Subiacebit. Quid si per vanum metum fuit absolutor compulsus? Respond. non habebit locum hæc pœna. l. metum. cum ll. seqq. ff. de eo quod met. caus. & not. in cap. vni. de his quæ vi, met. caus. in vj. quis autem sit iustus metus, erit iudicis arbitrio relinquendũ. secũdum Io. And. in d. c. vni.

f Scienter. Ex multo minus si ignoranter. vt si aliquãdo. eo. & §. interdum. ẽ. eo.

g Participet. Quo participio Papa cum sit legib[us] solutus nõ ligatur minori. cap. nulli. vbi not. de sen. excom. Quid si Papa vitet aliquem? Respond. non censetur per hoc excommunicatus. Vnde qui eidem participat, non incurrit minorem, licet illum Papa vitet: argu. contra d. xciij. cap. si inimicus. Sol. quod ibi loquitur de illo qui non solum vitatur, sed etiam vitari præcipitur: vt not. in Clem. si summus. eod.

h Literis. Argu. quòd scribens excommunicato incurrit minorem, de hoc not. in c. constitutionem. eo. in vj.

i Quouis modo. Vt in conuiuio, oratione, vel itinerando, vel consedendo.

k Velle. Voluntas enim sua pro ratione haberi debet. §. sed & quod principi. instit. de iu. na. gent. & ciui. Sic & princeps sola voluntate manumittit. l. apud eum. ff. de manumis. l. si voluntate. C. de fideicom. liber. Secus est in inferioribus à Papa. ca. cum desideres. eo. & §. nec ideò. magis. ẽ. eo.

DE ECCLESIASTICO interdicto.

l Communia. Quia sicut excommunicatus per appellationem non suspendit sententiam, ità nec suppositus interdicto. cap. ad hæc. cum ibi not. el quarto. de appellat. Item vtraque requirit præcedentem monitionem cap. reprehensibilis & ibi per Abb. de appel. Item quia constitutus in alterutra celebrando incurrit irregularitatem, cap. is cui. de sent. excommu. in vj. Item in vtroque fit absolutio recepto iuramento de parendo mandatis ecclesiæ, c. venerabili, de sent. ex com. Item in vtroque ad cautelũ sententia relaxari potest. Item vtraq; sententia ligat licet iniusta, xj. q. iij. c. sententia. & c. si quis episcopus.

& not.

alia ipso [a] iure inducuntur, alia iudicis sentētia, iuris ipsius dispositione interdictum inducitur veluti cum ciuitas vel vniuersitas in electione Romani Pontificis seruanda non seruauerit [b], aut in necem Cardinalis aliquid, machinata [c] fuerit, siue ab Ecclesiis vel personis Ecclesiasticis aliquid extorserit [d], aut vsurariis domos cōmodauerit [e]. Item cum in ecclesia sanguinis, vel humani seminis effusione polluta [f], aut simoniacè consecrata [g] celebrari iure vetatur.

Celebrans in Ecclesia polluta vel simoniacè consecrata non incurrit irregularitatem, secus si alia ratione violat interdictum. hoc dicit.

Est autem inter [h] hæc differentia nō modica, nam si quis in ea Ecclesia celebret quæ vel polluta sit, vel simoniacè consecrata: licet hoc temerariè faciat, nullum tamen ob id irregularitatis laqueum incurrit [i]. Is verò qui scienter [k] celebrat in locis alia ratione interdicto suppositis irregularitatem incurrit, à qua per aliū, quàm per Romanum Pontificem liberari [l] non poterit; nisi aliqui super hoc priuilegio vel iure [m] muniti fuerint.

Quid sit iudiciale interdictum. hoc dicit.

Iudicis sententia tūc inducitur interdictum cùm competens [n] iudex ex aliqua causa terram vel homines à diuinis arcendos pronunciat ac præcipit.

Interdictorum quædam generalia quædam specialia. h.d.

Rursus interdictum, quod prolatione iudicis inducitur, aliud est generale, aliud speciale. Generale interdictum est, non solùm cùm regno & prouinciæ, sed etiam cùm castro & villæ [o] diuinis interdicitur. Speciale [p] est cùm inter plures Ecclesias paucæ, vel vna interdicitur.

Interdicto loco principali censetur interdictus accessorius vicinus & contiguus: & dispositio iudicis non debet posse reddi elusoria. hoc dicit.

Et si quidem ciuitas castrum aut villa generali subijciatur interdicto non solum quæ murorum continentur ambitu, censentur interdicto supposita, sed etiam

& not. hæc Ab. in d. c. adhæc. Differunt tamen in aliquibus: quia excommunicatio fertur in personam non in rem, ca. Romana. §. in vniuersitatem. de sent. excomm. in vj. Sed interdictum potest ferri nedum in personam, sed in locum, cap. non est. de spons. ca. si. de sent. excom. in vj. Item excommunicatio regulariter non suspenditur per inferiorem à Papa: vt per Abb. in d. cap. adhæc. fac. cap. j. & c. statutum. de sent. excommu. in vj.

a Alia ipso iure. ca. is cui. iuncta glos. de senten. excom. in vj. Archi. Floren. in sua summa, in secunda parte tertię partis tit. xxvij. capit. ij. & per Cald. in suo tract. de interdi. ecclesiastic. versi. tertio effectus, ibi, de secundo dic.

b Seruauerit. cap. vbi periculum. §. ciuitas. de elect. in vj.

c Machinata. cap. fin. de pœn. in vj.

d Extorserit. cap. quanquam. de cens. in vj. cap. clericis. de immu. eccles. in vj.

e Commodauerit. cap. j. de vsu. in vj.

f Polluta. De consecr. d. j. c. si motum. cap. ecclesiis. cap. si. de consecrat. eccles. vel alt. c. vni. de consecrat. eccles. vel alt. in vj.

g Consecrata. j. q. iiij. cap. ecclesia.

h Inter hæc. Scilicet duo postrema, scilicet inter ecclesiam pollutam & simoniacè consecratam, & fac. cap. is qui in ecclesia, de senten. excommun. in vj. vnde sumitur.

i Incurrit. Quia hoc non repetitur iure expressum. cap. is qui. de sentent. excommunic. in sexto. & vide ad hæc not. per Speculat. in titulo de dispensatione. numer. 19. §. iusta.

k Scienter. Secus ergo si ignoranter, nisi talis esset ignorantia, quæ excusare non deberet cap. Apostolicæ. de cle. excom. mini. cap. j. de postu.

l Liberari. cap. Apostolicæ. de cler. excom. mini. cum allegat. in cap. is qui. de sent. excom.

m Vel iure. cap. si. de senten. excomm. in vj.

n Competens iudex. Competens autem est Papa, ca. tanta. de excess. prælat. Legatus. cap. nouit, de offic. legat. Delegatus cap. quoniam. de offic. ordin. Qui non habent iurisdictionem ab episcopis sed à collegiis, Innoc. in cap. Archidiaconus. de offic. Archidia. Episcopus cum capitulo, cap. j. de his quæ fi. à ma. part. capituli electus, & confirmatus quanuis non consecratus, cap. transmissam. de elect. vacante ecclesia capitulum, capit. graue, de offi. ordin. alij quoque vt per Ioan. Andr. in suo tractatu de interdictis, col. ij. versic. interdicit. Papa.

o Castro & villæ. cap. cum in partibus. de verb. signifi. vnde sumitur, etiam si in villa non esset nisi vna ecclesia: quia tamen est apta habere plures ecclesias, dicitur saltem aptitudine continere vniuersitatem. Quod facit ad interpretationem extrauag. Bonifacij quæ incipit prouidè. sub tit. de senten. excomunic. secundum Abb. in d. capit. cum in partibus, & per Ioann. Andr. in tractatu de interdictis, post princ. nume. 19. & Plo. in suo tracta. in princip.

p Speciale. Ioan. And. in suo tract. de interdictis. nu. 10. in prin. & per Nic. Plo. in suo tract. post prin.

Suburbia.

illorum suburbia [a] & ædificia continentia. Alioquin si in illis locis posset licitè celebrari. Ecclesiastica censura facilè contemni [b] posset. Eadem quoque ratione si specialiter Ecclesia sit iterdicto supposita, nec in Capella eius celebrari, nec in cœmiterio eidem Ecclesiæ cõtiguis [c] sepeliri [d] poterit.

Respectu personarum interdictum Ecclesiasticum est strictè interpretandum, h.d.

At non sicuti in locis ita & in [e] personis lata sit interpretatio: Ideoque si sententia interdicti proferatur in populum, clerus [f] interdictus non intelligitur: nec econuerso [g]. Vnde interdicto alterutro ad diuina licitè alter admittitur.

Licet vnus pro delicto alterius possit interdici excommunicari tamen non potest. h.d.

Sed & si propter delictum domini [h] (nam pro pecuniaria causa sine speciali sedis Apostolicæ, & per patentes literas expressa licentia interdicti sententia ferri non poterit [i]) vel rectoris ciuitas sit interdicta, ciues qui culpabiles non existunt, alibi diuinis, licitè interesse poterunt, nisi ciues quoque propter dominum vel rectorem puniendũ interdicti [k] fuerint. Quod quidem in excommunicationis [l] sententia contingere non poterit, neque enim pro peccato vnius alius [m], puta ipsius familia excommunicari poterit.

Interdicta vniuersitate & singulis de vniuersitate censentur interdicti ne interdictum reddatur elusorium. h.d.

Item cum loci alicuius populus Ecclesiastico supponitur interdicto, singulares ex eo personæ, quas interdictas esse constat ne sententia effectu careat [n], non debent alicubi [o] casibus expressis à iure duntaxat exceptis [p] audire diuina, vel Ecclesiastica recipere sacramenta, cum diuinorum auditio: & sacramentorum perceptio populo vt vniuersis non competat [q].

a Suburbia. Facit l. ij. l. ædificia. l. vt Alphenus. & l. qui incontinentibus. ff. de verb. signific.
b Contemni. cap. si ciuitas. vnde sumitur. & cap. si sententia, cap. cum inter vos. de consu. vnde not. quòd sumenda est interpretatio per quam dispositio non possit reddi elusoria.
c Contiguis. Sunt autem contigua quorum extrema se inuicem cõtingunt, fac. notata per Ioã. And. in cap. vni. de cons. eccle. vel altar. in vj. iur. gloss. super verbo contigua.
d Sepeliri. ca. si ciuitas. in fin. is cui ij. Respon. de sentent. excommu. Sed pone tempore interdicti aliquem in loco supposito interdicto sepultum, & postea reuocatum interdictũ, an talis sit exhumandus? Respon. non, si penitens decessit, secundum. Innoc. in c. fin. de excess. prælat. quia res deuenit ad eum casum, &c. Contra not. Host. in cap. consuluisti. de consecra. eccles. vel altar. vide qđ no in Clem. eos. de sepult.
e In personis. Non valet ergo argu. de loco ad personas, ca. si sententia. vnde sumitur. & cap. si ciuitas. de sent. excom.
f Clerus. Imo interdicto clero non censetur interdicta ecclesia, vnde alij clerici non eiusdem ecclesiæ licitè in ea celebrabunt, cap. per exemptionem in fi. de priuil. in vj. & per Ioan. And. in cap. si sententia. de sentent. excommun. in vj.
g Econuerso. Fac. cap. j. de præben. vbi latè Doct. & latius etiã in cap. ecclesia sanctæ Mariæ. de constit. & not. s. de iur. personarum in verbo populares.
h Domini. Secus si propter delictũ ciuium, quod patet infra ibi, qui culpabiles non existunt. & in c. si sententia. de senten. excommu. in vj.
i Non poterit. Vt in extrauag. Bonifacij quæ incipicit prouide. posita sub tit. de sent. excom.
k Interdicti. Aliud ergo est interdicere solum ciuitatem, aliud ciuitatem & ciues, aliud ciues tantũ. pœna igitur interdicti quãuis spirituali potest vnus pro alio puniri, de quo. j. q. iiij. in sum. & xxiiij. q. iij. in summa. & per Io. And. in cap. si sententia. de sent. excom. in vj. secus est in excommunicatione: vt statim dicit.
l Excommunicationis. Scilicet maioris. Nam minori excõmunicatione bene vnus pro alio aliquando punitur, ca. oblationes. d. xc. xvij q. iiij. cap. miror. cap. non est vobis. de spõsal. & no. xxiiij. q. iij. cap. si habes.
m Alius. xxiiij. q. iij. cap. si habes.
n Careat. Et sic violaretur neruus ecclesiasticæ disciplinæ, quod esse non debet, cap. cum inter vos. de consuet. fac. cap. si ciuitas, & capit. si sententia de sent. excom. in vj.
o Alicubi. Etiam in loco non interdicto.
p Exceptis. cap. si. de sent. excom. in vj. quo ad diuina, quo ad sacramenta, cap. quod in te. de pœnit. & remissioni. & cap. quoniam. de senten. excomm. in vj. & sequuntur statim in §. sequen.
q Non competat. Vniuersitas enim est res inanimata in quã ista non cadunt, cap. Romana. in fin. de sentent. excommu. in vj. & cap. si sententia. in fin. eod. titu. & lib hæc enim solum cadunt in animam rationalem, & personam veram non repræsentatam. Et facit hæc litera pro opinione eorum qui tenent cognationem spiritualem contrahi posse per vniuersitatem, licet ratio faciat in contrarium, de qua not. s. de tripli. cogna. in princ.

cuius

Regulariter tempore interdicti potest quis baptizari, chrismari, & verbum diuinum audire. hoc dicit.

Excepti verò casus [a] sunt: si qui ad baptismi, chrismatis, & pœnitentiæ [b] sacramentum, vel ad verbum diuinum audiendum admitti velint: tam si infirmi sint quàm si sint in bona valetudine constituti. Quod tamen in his qui interdicto causam dederũt non obtinet indistinctè: sed in eis Bonifacianæ constitutionis [c] forma obseruanda erit. Quæ & alia quædam [d] interdicti tempore fieri benignè indulget, vt ex ipsius cõstitutionis perpenso tenore facile apparere poterit.

Tempore interdicti potest confici sacrum chrisma, sed vnctio extrema, Ecclesiastica sepultura, & diuinorum celebratio sunt prohibita: nisi concessa quibusdam sint ex priuilegio. & violantes interdictum incurrũt excommunicationem non obstantibus priuilegiis. h.d.

Velut igitur interdicti tempore iure chrismatis vtimur vnctione, sic licet regio sit interdicto supposita, chrisma die cœnæ Domini posse confici dubiũ esse non [e] debet. Vnctio autem extrema, & Ecclesiastica sepultura, & diuinorum officiorũ celebratio tempore generalis interdicti omnib9 denegatur [f], nisi quibusdam, quibus [g] id ex gratia certa seruata forma conceditur. Cæteri autem siue clerici, siue laici, qui interdictũ violando neruum Ecclesiasticæ disciplinæ conantur infringere, quibuscunq; priuilegiis nõ obstantibus, sententiæ excommunicationis [h] subijcientur: à qua per sedem duntaxat Apostolicam absolui poterunt.

Appellationis prætextu violatoribus interdicti minimè suffragatur. h.d.

Nec aliquid violatoribus proderit, quòd appellasse, atque ideò se interdicti sententia, minimè teneri contendant: sicut enim post appella-

cuius quæstionis occasio videtur hodie sopita per Concilium Tridentinum, ex cuius dispositione nõ potest cum pluribus quàm cum vno contrahi hæc cognatio: vt in sessio. xxiiij. in ij. decreto in decretis reformationum. Vbi autem tractamus de his quæ vniuersitati competunt, ita quid dicitur esse pœnes vniuersitatem, quod non est pœnes singulos, l. sed si in hoc §. qui manumittitur. ff. de in ius vocando, & xij. q. ij. cap. qui manumittitur. Sed an si sit hodie interdictus populus, hinc ad centum annos, quo tempore nemo victurus est, eorum qui hodie viuunt durabit interdictum, & ligabit viuentes? Respondeo affirmatiuè, si interdictum nunquã fuit relaxatũ: quia idem populus, l. proponebatur. ff. de iudic. & dist. xvj. ca. habeo. & vij. q. j. cap. denique. not. cap. si sententia. & quod not. in c. fin. de sent. excom. in vj. in verb. insurgunt.

a Casus. Sumitur ex cap. responso. de sent. excom. & ca. fi. eod. tit in vj.

b Pœnitentiæ. Sed nunquid & Eucharistia danda erit sanis interdictis post impertitam pœnitentiam? & videtur quõ ipsa per pœnitẽtiam intelligatur ca. quod in te. de pœnit. & remiss. sed dic contra secundum Ioã. And. & Archid. in ca. fi. de senten. excom. in vj. nisi quis sit in mortis constitutus articulo, cap. pœnitentes. dist. l. & not. in d. c. fi. Sed nunquid proximè paritura gaudeat in hoc beneficio constitutorum in mortis articulo? Respondeo vt not. per Ab. in c. quod in te. de pœnit. & remiss. & per Doct. in c. quoniam frequenter. vt lit. non contesta.

c Constitutionis. cap. fin. de sentent. excommun. in vj. quia tradent prius idoneam cautionem de satisfaciendo.

d Alia quædam. Scilicet quòd singulis diebus in ecclesiis celebretur iannis clausis, & quòd quibusdam magnis festiuitatibus celebretur etiam apertis portis, & campanis sonantibus interdictis admissis, non tamen excommunicatis, vt in cap. fin. de sentent. excommun. in sexto.

e Non debet. Sic ca. quoniam. de sent. excom. in vj. vnde sumitur. q. d. concesso baptismo & confirmatione satis est cõcessum confici chrisma. Et est ratio: quia vetus chrisma non debet esse vsui, & deponendus est sacerdos q̃ de veteri chrismate vngit baptizatum, nisi in mortis articu. cap. si quis de alio. de consec. d. iiij. vnde singulis annis in die cœnæ Domini debet chrisma cõfici, & vetus cremari. cap. literis. de consecrat. dist. iij. bene ergo dicitur quòd velut tẽpore interdicti chrismatis vtimur vnctione sic, &c. vt hic in princ. §. quia cum quid permittitur, &c. cap. præterea. de offic. delegat. l. ad rem mobilem. & l. ad legatum. ff. de procurat.

f Denegatur. cap. quod in te, de pœnitent. & remissio. cap. fi. de senten. excommun. in vj.

g Quibus. Vt puta clericis decedentibus qui seruauerunt interdictum, c. quod in te. de pœnit. & remissio. & facit Clemen. j. ij. & iij. de pœnitent. & remissioni. & de materia latissimè per Specul. in titu. de dispensatione. §. iusta. num. 24. cum sequent. Sed an episcopus possit dare facultatem celebrandi tempore interdicti? Respondeo vt per Abbat. in cap. adhæc. el quarto. de appellat.

h Excommunicationis. Vt in Clemen. j. ij. & iij. de sentent. excommun. Specular. in titu. de dispensatione. §. iusta. num. 24.

Non

tionem excommunicari non possunt [a], sic interdictum [b] cui ante appellationem eos constat esse suppositos declinare nequeunt [c].

DE SVSPENSIONE.

Suspensio est duplex vt excommunicatio & interdictum. hoc dicit.

Suspẽsio quoque alia est canonis, alia iudicis [d]; sicuti excommunicatio, & interdictũ. Canonis est, veluti cum quis ob simoniam [e], vel ob notoriam fornicationem [f], vel aliud crimen [g] ipso iure à sui executione ordinis, vel officij [h] arcetur.

Ob mortale peccatum non notorium est quis suspensus, quò ad seipsum, non quò ad alios. hoc dicit.

At si crimen per sententiam [i], vel per confessionem factam in iure, aut per rei ipsius euidentiam [k] notorium non [l] sit: & si, quilibet pro mortali peccato quò ad seipsum [m] sit suspensus,

a Non possunt. Nisi sit aliqua causa commissa appellatione remota: vt per Abbat. in cap. pastoralis. in princ. dum ponit primum effectum huius clausulæ appellatione remota.

b Interdictum. Intellige hoc de interdicto à diuinis officiis, & sic à spiritualibus: secus esset in interdicto rerum temporalium, nam si iudex interdiceret ingressum alicuius possessionis appellando ab eo suspendo effectũ sententiæ: argum. l. non tantum. ff. eod. Idem esset in suspensione à beneficio, secundum Abb. in cap. ad hęc. iiij. in primo no. de appellat. post glo. in cap. is cui. de sent. excõmunicationis. in vj. Vnde quod hic dicitur vendicat sibi locum in omnibus sententiis & censuris quæ concernunt ipsam animam, quæ sunt tres: vt s̄. ritu. ij. in princ. & §. i. Vnde infertur quòd suspensus à Pontificalibus, vel ab vsu pallij, appellando suspendit sententiam: vt per Abb. post Innoc. & Host. in d. cap. ad hæc.

c Nequeunt. Sed quæ est ratio quòd sententia excommunicationis, interdicti, & suspensionis non suspenditur per appellationem? Respondeo afferuntur duodecim rationes per Abb. in cap. pastoralis. §. j. de appel. dic vt ibi per Doct.

DE SVSPENSIONE.

d Iudicis. Est autem inter canonis & iudicis suspensionem multiplex differentia, de quibus per Abb. post Innoc. in cap. sicut versicu. & ponit tres notabiles effectus, &c. de cohab. mul. & cler. similis quoque est excommunicationi in alio: quia velut datur excommunicatio maior & minor sic & suspensio maior & minor: vt declaratur per Abbatem in capi. fin. de cler. excommunica. minist. ipsa quoque imponitur aliquando pro contumacia, aliquando pro delicto alio, primo casu indiget monitione præuia, secundo non: vt per Abbat. in cap. reprehensibilis. de appel. num. 4 & pro declaratione materiæ latè idem Abb. in cap. Apostolicæ. de except.

e Ob simoniam. j. quæst. j. cap. reperiuntur. capit. tanta. de simon. & declaratur per Archiepiscopum. Florent. in suo tract. de suspens. cap. ij.

f Fornicationem. cap. si qui. distin. lxxxj. & edi. xxxij. capit. præter hoc, & per beatum Antoninum in suo tractat. de suspensione. cap. iij.

g Aliud crimen. Quæ sint hæc crimina latè per beatum Antoninum, in suo tract. de suspens. c. iiij.

h Vel officij. Et per consequens etiam à iurisdictio: secundum Abb. & alios communiter in cap. fi. de cle. excom. mini. suspenditur quis & ab aliis pluribus, nedum. ab executione ordinis vel officij, puta ab oblatione altaris, xvij. quæst. iiij. c. miror, à consecratione episcoporum, c. ij. de translat. & ab aliis infinitis quæ enumerantur per glo. in Clemẽ. cupientes. de pœnit. in verb. suspensi. Sed an is qui (vt hic dicitur) suspensus est ab officio, censeatur suspensus etiam à beneficio? Respon. vt latè not. in d. Clem. cupiẽtes. de pœni. post mediũ vsque ad finem.

i Per sententiam. Diffinitiuam. c. cum dilectus. de ordi. cogni. cap. denique. de except. & not. in cap. fin. de cohabit. mul. & cler. vnde sumitur.

k Euidentiam. Nota tres modos quibus crimen efficitur notorium, scilicet per sententiam, confessionem, & rei euidentiam, cum tergiuersatione aliqua celari non potest, sic in cap. fi. de cohab. mul. & cleri. Sed cur ibi, & hic non fit mentio de notorio quod oritur ex probatione clara & iuridica, cum tamen & ex ea inducatur notorium, quando nihil potest opponi contra, vt puta, quando est conclusum in causa, vt in cap. cum olim. de verb. signific. fortè, quia cum expectanda sit de proximo sententia non oritur omnino notorium, cum probationes sint arbitrariæ, l. iij. ff. de test. & potest iudex testibus etiam probantibus fidem non habere. Bart. in l. Lucius. ff. de his qui not. infamia.

l Non sit. Imo. Etiam si sit notorium crimen, non propterea vitãdus est, criminosus excepto crimine fornicationis, quandiu quis ab ecclesia præcisus nõ est, not. in c. fi. xv. q. fi. & in c. cum non liceat. de præscript. & in ca. nonne. viij q. iij. & probatur in c. præter. d. xxij. arguendo à speciali. & not. Abb. in c. fi. de cohab. mul. & cle. non potest ergo hinc sumi arg. à contrario sensu, nisi quo ad crimẽ fornicationis, in quo vt inducat suspensionem non requiritur pręcedens monitio, si res sit euidens, vt per Abb. in d. c. fi.

m Quo ad se ipsum. Ideò sic, quia constitutio militantis ecclesiæ ligat, & comprehendit delictũ omnino occultum, ca. porrò. & c. cum non ab homine. de sentent.

de sentent. excommun. & Clemen.j. de hæreti. vbi not. licet quo ad ecclesiam militantem non habeatur pro ligato, cum non iudicet de occultis, ca. erubescant. distin. xxxij. & not. vj. quæst. j. cap. si omnia, erit tamen in rei veritate ligatus, licet apud nos sit niam. de appel. & licet Hostien. ibi non approbet opin. Innoc. respectu suspensionis faciendæ à iudice, tamen cum Innoc. tenet Abb. in cap. reprehensibilis. de appel. & in d. cap. j. de excess. prælat. per d. c. tam literis. & per cap. Romana. §. sed nec in specie, de sentent. excommun. in vj.

quo ad [a] alios tamẽ pro suspenso non habetur: ideoque in officiis Ecclesiasticis vitandus non erit [b].

Quæ sit suspensio iudicis. hoc dicit.

Iudicis suspensio est, vt cum sentẽtia quis ab eadem executione ex causa remouetur [c].

Suspensio solum ordinem & statum Ecclesiasticum respicit: & priuatio præsupponit habitum. hoc dicit.

Est autem suspensio (velut Ecclesiastica censura considerata) [d] respectu quodam, aliquanto quàm excommunicatio, vel interdictum strictior [e]: quippe quòd & excommunicatio, & interdictum non solum clericos, verùm etiam laicos innectere possunt [f]. At suspensio cùm nihil aliud sit, quàm inhabilitas quędã ad exequendos ordines, & officia Ecclesiastica [g], nullos præterquàm ipsos clericos attingere potest. Nec enim vlli eius ordinis, vel officij cuius est penitus expers, administratio vetari & interdici [h] potest.

Ingerens se diuinis incurrit irregularitatem. Et quid sit irregularitas. h. d.

Cauebunt [i] igitur clerici, iudices [k] & Ecclesiarum Prælati, ne pœnam hanc suspensionis incurrant, scituri quòd

innocentum, argu. in §. conditiones. institu. de verbor. obligat. & quæ tractat Abb. in cap. extirpandæ. §. qui vero. in repe. num. 21.

a Quo ad alios, &c. Nota modos quibus quis dicitur suspensus. Primus quo ad se ipsum, & non quo ad alios, vt quilibet in peccato mortali constitutus, vt in ca. testamentum. distin. vj. & j. quęst. j. cap. sacerdotes. & cap. fi. de temp. ordi. & cap. vestra. & cap. fin. de cohab. mul. & cleri. Secundus quo ad se, & quo ad alios, xxxij. d. cap. nullus. & ca. præter hæc. & cap. tanta. de simo. & d. cap. fin. de cohab. mul. & cle. Quandoque & tertio dicitur quis suspensus quo ad alios, & non quo ad se: vt cum villa vel ciuitas est interdicta propter delictum ciuium vel secularis potestatis, tunc enim clerici non sunt suspensi quo ad se: quia possunt celebrare in loco non interdicto, cap. tuæ. de cler. peregr. & not. in d. cap. fin. Item possunt celebrare clausis ianuis, cap. fin. de sentent. excommun. in sexto. & de hoc per Beat. Anton. in suo tractat. de suspic. cap. j.

b Non erit. Quia adhuc ab ecclesia toleratur licet criminosus, cap. vestra. & cap. fin. de cohab. mul. & cleri. & cap. fin. xv. quæst. fin. nisi in tribus casibus hic enumeratis, & in d. cap. fi.

c Remouetur. Sententiam tamen præcedere debet monitio, quod procedit secundum Innocen. in cap. j. de excess. prælat. quando sententia & suspensio infertur ob cõtumaciam: secus si in pœnam delicti: quia tunc frustra fieret monitio, cum oporteat delinquentem luere pœnam delicti commissi. Suspensio enim sæpe infligitur ob delictum, vt in cap. tam literis. de testibus. & v. quæst. iij. cap. in loco. licet aliud sit in excommunicatione quæ ab homine non fertur propter delictum, imo quam cito vult satisfacere debet relaxari, cap. nemo. & capit. illud. xj. quæst. iij. Idem tenuit Innoc. in cap. ad hæc, quo-

d Considerata. Bene considerata tanquam censura ecclesiastica comprehendit solum clericos: quia si consideretur tanquam terminus generalis & indistinctus cõuenit & innectit etiam laicos. Vnde aduocatus suspenditur ab officio aduocandi. l. moris. ff. de pœnis. & notari⁹ ab exercitio notoriæ. c. si aduersus. de hæret. & not. in Clemẽ. cupientes. de pœn. & ad materiam huius §. vide per Archiepiscopum Flor. in suo tract. de suspens. c. ij.

e Strictior. Est tamen quodam respectu laxior, scilicet respectu relaxationis: quia excommunicatus licet satisfecerit non liberatur ex sola satisfactione: sed vltra eam requiritur absolutio, ex quo enim semel cum solennitate eiectus est extra ecclesiam, debet cum solennitate debita reconciliari: secus est in suspensione: vt per gloss. in Clemen. j. de decim. per gloss. & Innocen. in cap. cum bonæ. de æta. & quali. & per Abbat. in cap. j. versi. nota argu. quòd excommunicatus, & c. de iudic.

f Possunt. Vt supra titu. j. & ij. per totum. & per Archid. Flor. in tract. de suspen. cap. j.

g Ecclesiastica. Quorum meri laici non sunt capaces, vt s. de iur. person. in princ.

h Interdici. Cum priuatio præsupponat habitum. Sed semel suspensus bene potest iterum suspendi noua culpa exigente, & secunda suspensio dicetur potius confirmatio. cap. veritatis. vbi Abb. not. de dolo & contu. effectus autem secundæ apparet post relaxationem primæ, de quo dic vt in simili not. in cap. ita quorundam. de Iudæ. & in cap. officij de sentent. excom. & per Abb. in d. c. veritatis.

i Cauebunt. cap. j. §. caueant. de sent. excommun. in vj. vnde sumitur, & in cap. cum æterni. aliàs. j. de re iudic. in vj.

k Clerici, iudices. Non dicit de secularibus: quia

pœna.

si ea durante [a] sese diuinis [b] ingesserint [c] (secundum canonicarum sanctionum tenorem [d] & distinctionem [e]) irregularitatis laqueo sese inuoluent, à quo interdum non nisi per Summum [f] Pontificem liberari poterunt. Est autem [g] irregularitas nota [h] quædam seu Canonicum [i] impedimentum ex facto [k], seu defectu [l] prouenìens quo quis tam ad Ecclesiasticos ordines promoueri quàm promotus in iisdem ministrare prohibetur [m]. Quod qualiter accidat tam suprà ex primo [n] libro, quam etiam ex variis Decretaliũ locis facile est legentibus cognoscere.

Episcopi & superiores nunquàm incurrunt sententiam interdicti, vel suspensionis, ipso iure, nisi de ipsis expressa mentio habeatur. h.d.

Ea propter optima ratione Innocentiana constitutione [o] cautum est, ne Episcopi eorúmque superiores, vllius constitutionis [p], sententiæ [q], siue mandati [r] occasione, interdicti, vel suspensionis [s] sententiam: nisi

pœna suspensionis eos non ligat. sic in cap.j.de re iudic. in vj.

a Durante. Licet quis de crimine commisso pœnitentiam egerit: quia ante dispensationem Papæ, ad huc suspensio impedit executionem ordinis vel officij.ca. veritatis. secundum vnam lecturam de dol.& contum. vbi per Ab. in versi. quarta lectura.& per Spec.in tit. de dispensatione. §. iusta. versi. in suspensis autem. in fine.

b Diuinis. Officiis, non autem beneficiis: vt not.in c. j.de re iudi.in vj.& hoc intellige cum quis suspensus est à diuinis: quia tunc celebrando efficitur irregularis: secus si suspensus sit à quocunque alio officio, secundum Card. in Cle.si. versi. quòd si. in fine versiculi. de pœ. Idem videtur de mente Spe.in tit.de dispensatione. §.insta. versic. vt autem in hac. & tenet nouissimè Aug. Beto. in suis familiaribus qq. in quæst.cxxj.

c Ingesserit. Scilicet scienter: quia secus si ignoranter. cap. Apostolicæ. vbi Ab. latè de cle.excom. minist.& satis indicat verbum ingesserit, quod designat rem ad se ingerentem non spectare.

d Tenorem. Sic in ca.j.de re iudi.in vj.

e Et distinctionem. Et de hac distinctione per Specu.in titu.de dispensatione. §.insta. versicu.in suspensis autem distinguitur.& in capit.tanta. de exces. prælat.

f Per summum Pontificem. Nota vnum de casibus reseruatis Papæ, & fac capit.j.de re iudi.in vj. & in capit. j.de senten.excom. in vj. vnde sumitur hæc litera. de aliis similibus irregularitatibus no. in d.c.j.de re iudi.in vj.& in cap. quod translationem de offic.leg.& in capit. sicut vnire. de exces. præla. vbi generaliter traditur de reseruatis Papæ.

g Est autem. Hanc descriptionem posuit Spe.in tit. de dispensatione in princip. secuti sunt Beat. Ant.& Nic. Plou.in suis tractatibus de irregularitate.

h Nota. Infamia & quasi quædam cicatrix criminis, & quasi intellectualis vulneris. fac.cap. accedens. de purgat.canon. & ij.q.iij.§ notandum.

i Canonum. Quia habet ortum à iure Canonico, secundum Specul.in tit.de dispensatio.in prin. Sed tamen videtur habuisse originem à testamento veteri, vt apparet in libr. Paralipo.cap.xxviij. vt dicitur quod Dauid fuit prohibitus ædificare téplum Deo; quia esset vir sanguinum: & in ca.his etenim. distinct.xlix. vbi dicitur quòd inter Leuitas multi à sacerdotio repellebãtur, puta ob gybbositatem, scabiem, & alios defectus naturales.

k Ex facto. Puta homicidio. ʒ. parrati supra qui prom. non poss.& cap. miror. distin.50. vel ex notabili inobedientia, præsertim contra Apostolicam ecclesiam. capit. si quæ sunt. distin.lxxxj.ca. tanta. de exces. præl. & cap.i.de re iudi.in vj.& ca.j.de sentent. excom.in vj.

l Ex defectu. Tam corporis: vt de corpo.vitia. per tot.& supra qui promo.nõ poss. §.cauenda. quã animi. cap. ex pœnitentibus & ca. canones. cũ pluribus seq. distin.50.& in tit.de obli.ad ratiocinia red. per tot. quandoque nec animi nec corporis vitio, vt in eo qui est natalibus læsus. ca. innotuit. de elect.& de filiis presb.

m Prohibetur. Ponuntur hic duo effectus irregularitatis, cæterum sunt alij plures quia priuat à potestate eligendi actiuè & passiuè. Item reddit incapacem aliquem ad beneficia recipienda. Item à facultate percipiẽdi fructus beneficiorum, secundum distinctionem tamen Abb.& aliorum in cap. cum bonæ. de æta.& qualit.

n Primo libro. Supra qui promo.nõ pos. per tot.

o Constitutione. ca. quàm periculosum. de sent. excom.in vj. vnde sumitur.

p Constitutionis. ca. sacro. de senten.excom. ca. cum medicinalis aliàs. j.eo.tit in vj. cap.ij. de solu. cap. cum in cunctis. de electio. cum simil.

q Sententiæ. Vt si Papa vel Episcopus ferat sententiam suspendendo contrafacientes: argu.cap. Romana. §. caueant. de sent.excom. in vj.& not.in ca. quam periculosum de sent.excom.in vj.

r Mandati. Vt si Papa mandat quod omnes prælati & clerici soluant tantam pecuniam suspendendo non soluentes intra terminum assignatum, & facit Litem apud Labeonem. §. hoc edictum. ff. de iniuri.

s Vel suspensionis. Sed cur non dicit etiam de excommunicatione quæ ipsi suspensioni & inter-

in ipsis [a] de Episcopis [b] expressa métio habeatur, ipso iure incurrant, esset enim hoc nimis pericolosum [c], ob Pontificalis officij, quod frequenter exercere compelluntur, executioné [d].

dicto æquiperatur. ca. repræhensibilis. vbi per Ab. de appella. Resp secundum Inno. Host. Ioan. Mon. Archid. & Io. And. quòd Papa noluit eos in tantum priuilegiare, vt priuilegiando tolleret. cap. si quis suadente diabolo. xvij. q. iiij. & alios similes: vt ca. pro humani. de homi. in vj. ita not. in capit. quàm periculosum. de sentent. excommunicatio. in sexto.

a In ipsis. Constitutione, sententia, & mandato.

b Episcopis. Quorum appellatione etiam superiores, & ipse Papa continetur: vt supra de Episcopis & sum. Pontif. in princ. per tot.

c Periculosum. Et ideò vitandum. capit. vbi periculum. de electio. in sexto. & capit. quiescamus. distinct. xlij. & not. in capit. ij. de iuramen. calum. nam (vt inquit Salom.) qui amat periculum, peribit in illo.

d Executionem. Sic in capit. quàm periculosum. de sentent. excommunic. in vj. per quam constitutionem apparet quòd Papa voluit prouidere non tam Episcopis, quàm subditis. consistit etiam Episcoporum officium in chrismatis cõfectione, ordinum collatione, Ecclesiarũ & altarium consecratione. §. pe. supra de episcopis & sum. Pont. & ibi etiã not. quæ omnia magis subditorũ, quàm Episcoporũ vtilitatem concernunt.

Explicit Liber quartus, & vltimus Institutionum Iuris Canonici, in quibus si quid diuersum Lector inueneris ab his, quæ in Commentario iam pridem edito delineata inueniuntur, scito ea authorem, cum vltimam operi limam adhiberet, meliora secutum immutasse.

INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI COMMENTARIVM.

FLAVIVS VRSINVS FERDINANDO FARNESIO S. D.

Flauius hic nunc Cardinalis Vrsinus.

KA 1. Feb. accepi abs te literas datas idibus Ianuariis: quas mihi iucundas fuisse, non arbitror necesse esse me ad te scribere, cum ex te nihil ad me proficisci posse, nisi iucundissimum iam pridem exploratum habeas. Sed profectò posteriores hæ eò fuerunt gratiores, quòd vna Commentarium Lancelotti nostri secum attulerunt. Amo enim vehementer ingenij illius elegantiam. Legi itaque totum vno fermè (vt sic dicam) haustu, probauíque penitus tuum de libro iudicium, maluissem tamen, tam secundo cursu inchoatum à se negotiũ processisset, vt huius nuper à se compositi libelli argumentum illi defuisset, nam & librum Institutionum ipsarum nunc teneremus, & ipse amicis vsus fuisset melioribus, candidioribúsque. Quos tamen ille commentario illo suo adeò strenuè (meo quidem iudicio) vlciscitur, vt mihi aliquo pacto suis illis detractoribus debere videatur: qui tam elegantem libellum conscribendi sibi occasionem dederint: eum ego pluribus legendum exhibui, probatúsque est fermè ab omnibus mirum in modum: fermè inquã, nec enim obtineri potuit, quin illico semidocti quidam commentariolum momorderint, non quin, quæ Lancelottus de compositis à se Institutionibus differeret, vera non confiterentur, sed quod in eo illum non obscurè aliquid Institutionibus Iuris Ciuilis detrahere conatum esse prædicent. Is enim vno, aut altero in loco eius libelli dicit quædam in illis esse ambigua, perplexa, & quæ inuicem pugnantia videantur, cum tamen Iustinianus nihil esse in toto iure ciuili ambiguum, vel contrarium scriptum reliquerit? Respondi eos Momum agere: qui cum Venerem non posset, sandalium ipsius quasi obstreperum dicitur improbasse, tantum autem abesse, vt ciuilibus Institutionibus aliquid detraxerit, vt ego illis in eo plurimum à Lancelotto nostro tributum esse non dubitem, quem sciam illarum elegantiam non solum laudare, sed admirari solitum: sed profectò in eos interdum incidimus: qui indigni sint, quibus respondeatur. Sed de hoc aliàs. Sum equidem delectatus vehementer cognouisse ex tuis literis te cum delecto studiosissimorum iuuenum numero quotidianis prælectionibus, ac disputationibus in iure ciuili exerceri: hanc enim ego optimã, ac solam propè proficiendi rationem esse semper statui, præsertim si non tam ostentationis, quàm discendi adsit studium cum lepore quodam ac nobilibus adolescentibus digna consuetudine coniunctum. Vtinámque mihi interdum ab vrbano isto, atque aulico ambitu secèdere, & ad ista vestra studia salua existimatione reuerti liceret. profectò ad vos conuolarem illico. vbi & cum libris diutius, & attentius versari, & remoto ab omni molestia cum optimis commilitonibus securam, ac propè beatam vitam agere liceret. Sed quando mihi nunc hoc non datur, Tu, quem ego me esse alterum semper statui, dum licet, fruere honestissimo isto, ac iucundissimo otio, sed ita fruere, vt interim non obliuiscaris eius, quod Catonem vsurpare solitum ferunt. Non minus scilicet otij, quàm negotij reddendam esse rationem, ac studiosum iuuenem Bernardinum Alphenum meo nomine saluere iube. Romæ Nonis. Febr.

Commentarium Lancelotti reprehensum.

De

FERDINANDVS FARNESIVS FLAVIO VRSINO S. P. D.

NIHIL unquam tam præter meam opinionem accidit, quàm audire ex te extitisse quosdam, qui in commentario Institutionum Iuris Canonici Authorem aliquid Institutionibus Iuris Ciuilis detrahere voluisse existiment, quòd is vno, aut altero in loco quædã in his perplexa, & prima facie contraria reperiri scripserit: quasi vero hoc cuiquam dubium esse debeat, aut eas ille pluribus in locis non cæteris libris Iuris Ciuilis prætulerit. Oportet omnino istos aut Authori esse parum æquos: qui ex re veteri nouam illi inuidiam conflare student, aut (quod magis reor) in iure ipso Ciuili parum versatos, aut omnino parum accurate commentarium illud percurrisse. si parum æqui sint, nulla ratione de sua sententia deduci poterunt, nam (vt ait Comicus)

Qui inimicus est, etiam in scirpo nodum quærit.

Quid ergo ei suadere coneris: qui hoc scilicet vnum quæritet, nempe vt quidquid dixeris, deflectat in deterius? si parum in legendo accurati fuerint, repetant quæso atque diligentius expendant quod in eo ipso commentario de Institutionibus Iustiniani sæpius inculcauerit: nam vsque adeo ipsas dilaudat, vt mihi interdum veniat in mentem suspicari, ne plusculum illis tribuat, quam par sit, quòd putet ita compositas à se Institutiones similitudine quadam operis facilius studiosorum animis insinuare posse: sed vtcumque id sit, quouecumque animo is scripserit, illud quidem nullo pacto negari potest, sexcentis propemodum locis de his honorificentissimè meminisse, nam primo libro, dum se cum Pontifice sermonem asserit habuisse, leguntur hæc verba.

Lancelotti de Institutionibus Iuris Ciuilis iudicium ac testimonium.

Esse apud Iurisconsultos Iustiniani Imperatoris iussu compositas Institutiones: quæ studiosis ad inuolutam, & valde perplexam iuris ciuilis scientiam expeditissimum aditum proculdubio præstent. *Et quòd sue sententiæ illustrius testimonium dare potuit, quàm illis verbis: quæ tertio libro leguntur:* Id verò *(inquit)* non subticebo, quidquid isti garriant, censere me, idq; etiam ex maximis, & in iure ciuili eruditissimis viris sæpius audiuisse memini, ex vniuersa illa enucleati Iuris collectione, ac compositione, quam Iustinianus nobis reliquit, nihil esse absolutius, & ad comparandum in toto iure ciuili lumen quoddam conducibilius, quàm illud Institutionum opus: quod illi ex iuuenum manibus excutiendum, & ab omnibus gymnasijs eliminandum quasi nullius prorsus vtilitatis tam stultè censent. *& paulo post*, Maiores nostri Institutiones Iuris Ciuilis, quasi sine his vix quisquam aliquid in legitima prudentia proficere valeat, magno in honore semper habuerunt, & varia interpretatione, & commentarijs exornatas, & locupletatas ad nos transmiserunt, *& paulo post.* Hic ego te ad Iustinianum reuoco: cui ex immensa illa sylua iuris ciuilis, & infinita prope veterum librorum mole suas Institutiones elicere felicissime cessisse multorum seculorum testimonio comprobatur. *& eodem libro, cum verba Marci Tullij recensuisset, subdit.* Et hoc quidem, quod in iure ciuili tantopere se desiderare, & expectare Crassus aiebat, & se facturum aliquando credebat, abunde suis Institutionibus Iustinianus videtur præstitisse.

Denique vbi vbi illarum meminit, non nisi magna cum commendatione, atque insigni aliqua præfatione meminit, ecqua ratione potuit secus facere: qui suas ad illarum imitationem effinxisse prædicet? At dixit quædam esse in his obscura, perplexa, & quæ inuicem pugnare videantur. Quid tum demum? non id proprium dixit esse Institutionum vitium, nam idem dixit & de sacris literis, & de omni scriptorum genere, idem & posse fieri de suis Institutionibus, nec propterea omnibus etiam proprijs scriptis illum malè dixisse quisquam afferat. At nihil esse perplexum, nihil ambiguum, nihil diminutum, nihil

tum,nihil quod contrarium,aut simile videri possit,nullam esse geminam legem in toto iure ciuili Iustinianus ipse testatur. Certè, vt ita ille asseruerit. Veritas omnino reclamat mihi quidem,vt similia propemodum infinita præteream,multa passim occurrunt ambigua,perplexa & quæ,nisi alicuius interpretationis ratione concilientur, ex diametro pugnantia videantur.Et quoniam pro summa inter nos necessitudine, ac studiorum communione vel quæuis mihi tecum garrire posse videor,mitto ad te, qui ingentes pro eo pugnas pugnare cosuesti,loca quædam:quæ ego in Institutionibus ipsis Iuris ciuilis obseruaui,& in vnum collegi,simul atque de obloquutoribus istis à te resciui,vt si quando rursus in maledicos istos incidas, illorum obiecta possis quàm primum exemplis retundere,neque id facio,quin ea te,prius quàm me vidisse, ac ponderasse non existimem, sed vt illa,quæ scholastica sunt potius, quàm à doctissimis viris admodum perpensa,ad manus habeas ,nec propterea grauissimis negotiis tuis quicquam temporis subtrahere cogaris. Ac vt primum de his dicamus, quæ videntur in eodem libro contraria,in Procemio.§.j.leguntur hæc verba. Omnes verò populi legibus tam à nobis promulgatis,quàm compositis reguntur. At in §.j.de iur.natu.gent. & ciu. Omnes populi,qui legibus & moribus reguntur. partim suo proprio,partim communi omnium hominum iure vtuntur. In §.fi.de libert.dicitur, quòd omnes liberti consequuntur Ciuitatem Romanam nullo nec ætatis manumissi, nec domini manumissoris habito discrimine. At in §,fin.quib.man.non lic.dicitur, quòd qui non compleuit xvij. annum,non potest manumittere testamento. In §.j.de re.diui.littora maris dicuntur communia,non publica. In §.littorum. Littorum vsus dicitur esse publicus. In §.fin.de vsuf.dicitur,quòd vsusfructuarius cedendo vsumfructum alteri, quam domino nihil agit. At in tit.seq.in fin.principij dicitur indistinctè,quòd,licet vsurarius non possit ius suum alteri cedere, vsusfructuarius tamen potest. In §.posthumus. de leg. dicitur. Posthumus autem alienus hæres institui, & ante poterat, & nunc potest. At in titulo de bon.poss.in principio dicitur,quòd posthumus alienus hæreditatem adire iure ciuili non poterat. Hæc quidem, & alia his similia sunt in eodem Institutionum libro, si quis autem illa colligere velit: quæ aduersari videntur his,quæ pandectarum libris,aut Imperatorum constitutionibus continentur,librum (puto) conscriberet Institutionibus ipsis grandiorem: quæ quidem non negauit ille vel aliqua saltem ratione conciliari posse, sed ruditer, ac prout iacent accepta, stare minimè posse asserit. Leguntur præterea in eodem libro multa: quæ nimium generaliter enuntiata videri possunt, cuiusmodi est illud. Cuius filiam vxorem ducere non licet, neque eius neptem permittitur, filiam tamen aui, vel auiæ vxorem ducere non prohibeor: vt omittamus interim, quòd in coniunctis per adoptionem illa regula non obtinet locum. In §.fœminæ. de adop.dicitur, quòd fœminæ possunt adoptare in solatium liberorum amissorum. At hoc ita demum verum esse aiunt, si in acie fuerint amissi, non simpliciter. In §.qui potestatem.de exc.tut.dicitur, quòd qui potestatem aliquam habent, se possunt excusare. At quibus inhæret dominica, vel patria potestas,non propterea possunt se excusare. In §.Res sacræ.in fin.dicitur, quòd locus, in quo ædes sacræ sunt ædificatæ, etiam diruto ædificio adhuc sacer manet. At hoc non est verum, vbi ædificium esset ab hostibus dirutum.l.cum loca.ff.de rel.& sumpt.fun. In §.item lapilli. dicitur, quòd lapilli, & gemmæ inuentæ in littore maris sunt inuentoris, sed hoc ita demum est verum, si etiam apprehendantur. In §.fin.de codicil.dicitur, quòd codicilli nullam omnino solennitatem requirunt,& tamen requirunt quinque testes. In § interdum. in fin.de obl. quæ ex del.nascuntur, dicitur, quòd, qui ad furtum faciendum concilium dedit,atque hortatus est, furti non tenetur, at non est hoc verum, cum aliàs fur non erat furtum commissurus. Demum in tit.de publ.iud.dicitur, quòd publica iudicia nihil omnino simile habent cum priuatis iudiciis,& tamen multa habent similia, vt ibi notant interpretes. Atque vt hæc nimis videntur generalia, ita ex contrario quædam videntur diminuta, vt exempli gratia diffinitio seruitutis, de qua in §.seruitus. de iure perso.cum enim dicatur esse constitutionem iuris gentium seruitutem, inductam iure ciuili non comprehendit, vt in §.fin.eod.titu. Item cum dicitur, quòd vsusfructuarius non possidet § idem placet.per quas perso.nobis acquir.de ciuili enim hoc possessione verificatur, non de naturali.l.naturaliter.de acquir.posses. Quædam etiam videntur parum feliciter expressa, non intelligo hic de vocibus,& de his, quæ Grammaticis non probantur,puta de etymologia stipulationis, & similium, sed de his: quæ ad rem spectant, quale est illud in §.plebiscitum.de iur.naturali.gentium,& ciuili. Plebs enim à populo non ita differt vt species à genere,quod,ait tex.sed velut pars à toto. Item cùm dicitur natalibus non officere manumisionem.§.fin.de ingen.Item cùm dicitur aliud pro alio

Quæ videntur contraria in libro institutionum iuris ciuilis.

Quæ videntur nimis generaliter enũciata.

Quæ videntur diminuta.

Quæ videntur parum feliciter expressa.

petente posse in eodem iudicio corrigere errorem suum §.si quis aliud.de act. nec enim
verè iudicium erit idem, vt ibi notatur. Item cum iusta & efficax appellatur actio: quæ
tamen exceptione etiam doli elidi potest.§.præterea.j.inst.de except. Item cum dicitur
necessarium esse detrahi falcidiam. §.quantitas. versi.necesse.de leg.falc. cum tamen sit
in hæredis potestate remittere. Quædam malè videntur inferri, vt est illud in §.ex con-

Quæ malè videntur inferri.

trario.quib.al.lic.vel non. Ex contrario(inquit)omnes res pupillo, & pupillæ sine tuto-
ris authoritate rectè dari possunt (cum pessimè videtur inferri) ideóque si debitor pu-
pillo soluat, necessaria est debitori tutoris authoritas, alioqui non liberabitur. Similis
propemodum est illario in §.fin.instit.de vulg.substit. Atque hæc quidem, & his simi-
lia non huiusmodi sunt, quæ aliqua saltem interpretatione saluari, & ad rectum sen-
sum traduci non possint, licet id interdum ægrè obtineatur, sed certè, quæ scrupulo-
sis hominibus, quales hi sunt, qui Authori nostro negotium facere non desinunt, pa-
rum probari possint. at ille cum se, & Censores suos exactissimam adhibuisse diligen-
tiam doceat, ne quid tale in suis Institutionibus depræhendatur, & alieno periculo
cautior fuerit, ad extremum subdit, Si quid his exciderit, quod perplexitatem præ se
ferat, vel ambiguitatem contineat, non propterea orbem fractum labi, sed posse id be-
neficio interpretationis explicatius, & clarius reddi, & in libris Iuris canonici, & ci-
uilis, atque adeo in Institutionibus ipsis Iustiniani, & in omni scriptorum genere
multa esse huiusmodi contendit, hoc ipsum, quàm contineat detractionem, ego intel-
ligere non possum: mihi quidem in eo. & acutissimè, & prudentissimè dissetere visus
fuit, nam (vt ipsemet initio sui commentarij scripsit) nihil est in vllo genere rerum
tam exactum, & pulchrum, quo non pulchrius id sit, quod quis in eodem genere
cogitatione tantum, ac mente complectitur, itaque & Michaelis Angeli simula-

Nil tam pulchrum quo nō pulchrius id quod quis in eodem genere potest imaginari.

cris, & picturis: quibus nihil in illo genere perfectius hæc ætas vidit, cogitare tamen
possumus pulchriora, sed profecto (vt ille inquit) prima sequentem honestum est in
secundis, tertiisque consistere: scio tamen istos, qui semel ei detrahere cœperunt,
quieturos nunquam, etiam si ille mera loquatur oracula, quippe qui inuidia, vel su-
percilio malint contemnere præclara, quam discere, nam quale tandem & illud est, in
quo ego sibi detrahi à quibusdam audiui? Is in eodem commentario asserit, si Iustinia-
nus Procemio suarum Institutionum adscripsisset, quòd non intendit in eo opere ius
nouum condere, nisi dilucidè id ibi protestaretur, multa nobis hodie fore explicatio-
ra, & expeditiora, quàm sint. At quantas ob id verbum ei tragedias quidam excitare
conantur? quantas turbas conciunt? quasi hoc dicto Imp.maledixerit, vel eius maie-
statem læserit, & quod magis mirere, subscriptores habet, nimirum balbi balbos. At
mihi hoc videtur excogitatum longe prudentissimè quam multis enim in locis hæsi-
tamus, num Iustinianus antiqua iura corrigere voluerit, cum ab illo promulgata,
vel diuersa, vel contraria antiquis iuribus videantur? quam sæpe circa id cœcutimus,
& Andabatarum more interpretando ingredimur? legitur sub titulo de re.diu.§.§.cum

Loca quædam in quibus de correctione dubitatur.

ex aliena, quòd si quis ex alienis spicis frumentum fecerit, frumentum specificanti
cedit, at contrarium prorsus legitur in l.adeò.§.cum quis. ff.de acquir.rer.domi.scili-
cet quòd frumentum remanet eius, cuius & spicæ fuerunt. Quidam, quòd responsum
illud per Iustinianum corrigitur, alij aliter. In §.Thesauros, eiusdem tituli dicitur,
quòd thesaurus inuentus in loco sacro, vel religioso fit inuentoris. In l.iij.§.si in
locis. ff.de iur.fisc. dimidia dicitur esse fisci, quidam putant Iustinianum corrigere
veterum iura, at alij aliter. Item §.si quis ancillas. circ. fin. aduersatur l.si cui. ff.de
fund instruct. quam quidam per Iustinianum putant corrigi, quidam aliter: nec cu-
ius loci sententia præualere debeat, satis adhuc est in comperto. Quid illa? lega-
ta nisi in testamento relicta non valere. §.præterea. de singul. reb. per fid. relict.
nonne apertissimè ius Digestorum abrogare, & antiquum reuocare videntur? De-
mum passim occurrunt huiusmodi: quibus explicandis mirum in modum inter-
pretes torquentur, & in quibus, si huiusmodi testationem Procemio suarum Insti-
tutionum Iustinianus inseruisset, minimè laboraremus. Et profectò, qui hoc non
agnoscit, in sole illum caligare dicere possis. Tanta tamen (vt ait Hieronymus)

Vetustatis vis.

est vetustatis consuetudo; vt etiam confessa plerisque vitia placeant, quod vel ex
his intelligi potest, quæ ex scriptis Isidori pessimi, vt appellant latinitatis Autho-

Isidorus.

ris, licet sanctissimi viri, in ius Canonicum irrepserunt, quorum quædam, vix in
puero hodie ferenda, diu visa sunt, & plerisque videntur adhuc huiusmodi: quæ pro
legibus seruari debeant, & adhuc in hisce nostris Iuris Canonici Institutionibus vel
ex vnius syllabæ adiectione isti solius vetustatis amatores egregij, & pro communi vti-
litate vehementer anxij ingentia sibi fingunt pericula, in quibus tamen, etiā si quædam

scribantur

scribantur rudius, nihil id ab operis ipsius natura abhorreat, quippe quod Tyronibus tantum instituendis scriptum sit, & illa ipsa: quæ ibi generalius forte traduntur, & strictius, suo tempore alibi fusius, & subtilius tractata ab eisdem accipienda sint, & exactius cognoscenda. Sed Cancros prius rectè ingredi doceas, quàm his: qui non tam iudicio, quàm proposito, & voluntate aberrant, quibusuis rationibus satisfacere posis, quibus, ne si persuadeas quidem, vnquàm persuaseris; quod quidem vel ex eo satis dilucidè apparet, quod non nulli pessimè ab eo factum prædicent, quòd titulos quosdam in suis Institutionibus diuersis verbis inscripserit ab his, quæ in Decretalium libris comperiuntur, quod & factum est raro, & non nisi ex causa valde probabili, & à Censoribus suis approbata, nec sine exemplo, multæ siquidem & in Institutionibus Iuris Ciuilis Rubricæ comperiuntur aliis verbis conceptæ, quam in libris Digestorum sint, aut in libro Codicis, quales illæ, De fiduciaria tutela. De literarum obligatione; Quibus modis re contrahitur obligatio, & aliæ plures. Sed hæc omnia Lancelotto nostro propterea ferenda sunt leuius, quod idem insignibus etiam scriptoribus semper contigisse legimus. Venit nuper in manus meas liber quidam epistolarum familiarium Francisci Petrarchæ, quem antea ne extare quidem audieram, illum cum Authoris captus nomine auide in manus legendum sumpsissem, statim in ipso fermè operis limine, dum mecum Vitiligatores istos tacitè stomacharer, & has ad te dare in animo haberem, incidi in epistolam meo quidem iudicio prudentissimè scriptam: qua scriptorem amicum suum consolatur querentem scilicet scripta sua à liuidis carpi, eam primum percurro, inde lego accuratius. Quid quæris? visa mihi est omnem propè stomachum, & amarulentiam: quam ex detractoribus Lancelotti contraxeram, abstergere, ideóque duo statim exempla exscribenda curaui, atque è vestigio alterum Lacelotto ipsi misi, ad te cum his mitto alterum, vt intelligamus, nihil (vt Tullius ait) esse nobis præcipuè dolendum in eo, quod vniuersis accidit, sum ego illi conatus suadere, vt Romam iterum concedat, Nam cum Summus Pontifex renunciatus is sit, qui cum bonarum omnium artium est amator mirificus, tum in vtroque iure valde (vt audio) excellit, facile fieri poterit, vt quod negotio deest, compleat, rémque omnem ex sententia conficiat, is omnino negat se facturum, improbè dicens Neptunum accusari ab eo, qui iterum naufragium faciat, Deósque, cum tempus aduenerit, rem dormienti confecturos. Tu, cuius maxima est apud illum authoritas, si id è re sua esse censeas, vrge quæso hominem, nec pulcherrimos conatus intermori Sinamus, Vale. Perusiæ Idibus Febr. M. D. L X.

FRANCISCVS PETRARCHA THOMÆ MESSANENSI S. P. D.

Qverelam publicam nemo sapiens suam facit. Satis quisq; priuatarum querelarum domi habet, satis dixi, nimis dicere debueram. Nulli ne hoc vnquam accidisse reris? falleris. Nulli verò contrarium accidit. Vix superstite qui fecerat: cuiusquam scripta: vel gesta placuerunt. laudes hominum mors inchoat. Scis quare? quia cum corpore moritur inuidia: viuítque cum corpore. Multorum (inquis) scripta laudantur: quę si gloriari licet, non pergis vlterius: sed (qui indignantibus mos est) suspensum linquens auditoris animum sermone prætteruolas inexpleto. Verum enimuero fugientem consequor mentis augurio: scio quid velis. Multorum scripta laudantur: quæ tuis admota: carere non tantum laudatore: sed etiam lectore debuissent: cum tua interim nullus attingat. Recognosce in verbis meis indignationem tuam: quæ iusta esset: nisi illam de cõmuni omnium aceruo in vsus proprios traduxisses: omnium (inquàm) quos hic scribendi seu amor seu morbus tenuit omniúmve quos tenebit. Respice enim imprimis quorum sunt illa quæ laudantur, quæ te authores: certe pridem in cinerem versi sunt. Vis & tua laudari? morere. A morte hominis viuere incipit humanus fauor: & vitæ finis principium est gloriæ: quæ si ante cœperit: singularis quædam: & intempestiua res est: plus dicam, dum eorum, qui tecum vixerunt quisquam superfuerit: cumulatè quidem quod appetis non habebis: cum omnes pariter vrna concluserit: venient qui sine odio: & sine inuidia iu-

Rubricarum innouatio.

Laudes hominum mors inchoat.

Vitæ finis principium gloriæ.

Præſentia inimica fama.

dicent. Ferat itaque de nobis quamlibet ſententiam præſens ætas: ſi æquam feramus æquo animo, ſi iniquam ad æquiores iudices: hoc eſt ad poſteros prouocemus, quando ad alios non licet. Delicatiſſima res eſt iugis conuerſatio, minimis offenditur: & famæ ſemper inimica præſentia eſt. multáque admirationi hominum familiaritas detrahit: frequéſque conuictus. Vides ne tu hos ſcholaſticos? genus hominum vigiliis ac ieiunio ſquallidum: crede mihi. Nihil ad lucubrandum durius: nihil mollius ad iudicandũ cum multa laborioſiſſime legerint. Nihil examinant: & quid in te ſit dedignãtur inquirere cum hominem ipſum noſſe videantur. itaque omnium vna lex eſt. Cuncta enim ex æquo quorum authores: vel ſemel aſpexerint: ſcripta faſtidiunt. Hoc (inquies) paruis accidit ingeniis. magna enim & valida per obſtantia quælibet erumpunt. Redde mihi

Pythagoras. Plato. Homerus. Ariſtoteles. Liuius. Cicero. Virgilius.

Pythagoram: reddam tibi illius ingenij contemptores. Redeat in Græciam Plato. Renaſcatur Homerus: reuiuiſcat Ariſtoteles. Reuertatur in Italiam Varro. Reſurgat Liuius. Refloreſcat Cicero: non modo ſegnes laudatores inuenient: ſed mordaces etiam & liuidos detractores: quod quíſque ſuis temporibus expertus eſt. Quid Virgilio maius habuit lingua Latina? Reperit tamen ille: qui non Poëtam ſed raptorem alienarum inuentionum: & tranſlatorem dicerent. Ipſe autem & ingenij fiducia: & iudice fretus Augusto: alto animo inuidorum verba deſpexit. Tibi quidem magnam ingenij conſcientiam eſſe ſcio: ſed vbi Auguſtum iudicem inuenies? quem enixe admodum: atque omnibus modis ingeniis ſui temporis fauiſſe compertum eſt.

Reges de quibus iudicant.

Noſtri reges de ſaporibus epularum: & de volatu auium iudicare poſſunt. de ingeniis hominũ non poſſunt: quod ſi forte præſumpſerint: ſuperbiæ tumor aperte oculos: aut flectere: & in verum figere non ſinit. Itaque ne quid ſuæ ætatis ſuſpicere videantur: mirantur Veteres: quos nouere contemnunt, vt defunctorum laus, viuentium contumelia non vacet. inter hos iudices viuendum: moriendúmque nobis eſt, & (quod eſt durius) tacendum. Vbi enim vt dixi Auguſtum iudicem quæremus? Vnum habet Italia: imo verò terrarũ orbis vnum

Robertus rex.

habet Robertum Siculum regem. fortunata Neapolis: quæ vnicum, ſeculi noſtri decus: incomparabili fœlicitate ſortita es. Fortunata (inquàm) & inuidioſa Neapolis literarũ domus auguſtiſſima, quæ ſi Maroni quondam dulcis viſa es, quanto nunc dulcior videreris: vbi ingeniorum ac ſtudiorum æquiſſimus extimator habitat. Ad te confugiat quiſquis ingenio fidit. Neque vero differendum putet: ſuſpecta mora eſt: deuexa enim eſt ætas & mundus iam pridem eo carere: & ipſe ad meliora regna tranſire meritus. Veteórque ne multa ipſe mihi ſeræ pœnitentiæ materiam prolatando quæſierim, omnis quidem inhoneſta eſt, rapienda eſt occaſio confeſtímque faciendum: quod ante tempus fieri non poteſt. Quod ad me attinet: currere & properare propoſitum eſt (vt quod de Iulio Cæſare: in epiſtola quadam ait Cicero) omnia mea ſtudia in iſtum conferam. Ego verò ardenti quidem ſtudio: ac fortaſſe efficiam: quod ſæpe viatoribus: cum properant euenit. vt ſi ſerius quàm, voluerint forte ſurrexerint, properando etiam citius: quam ſi de nocte vigilaſſent perueniant quo velint. Sic ergo quoniam in iſto homine colendo: tam indormiui diu: curſu corrigam tarditatem. Tibi autem tuo foro vti neceſſe eſt, quando ad eum regem aſpirare non tam freti: quam belli obice prohiberis. Patria enim tua: cuius nemo amantior ciuis eſt: inimici regis imperio ſubiacet. Dicerem Tyranni: niſi quia timeo aures offendere. Ad hæc & magna res eſt, neque noſtris calamis diſcernenda: ſed illorum gladiis. Igitur ad inceptum redeo. Si hæc tibi exempla de illuſtriſſimis electa non ſufficiunt, alia ex alio grege hominum

Auguſtinus. Hieronymus. Gregorius. Ambroſius.

adiiciam: & ætate recentiora: & ſanctitate clariſſima. Quantos olim æmulos Auguſtinus noſter: quantos Hieronymus: quantos habuit Gregorius: donec ſpectata virtus & literarum diuina: & admirabilis vbertas inuidiam vinceret? Vix horum quiſquam integrum famæ præconium: niſi ab ipſo die mortis accepit, Vnum æmulo ac repræhenſore carentem: vnum plena & indecepta laude decoratum Ambroſium, cuius ne in ventis quidem famam mordax liuor attigerit: apud quoſdam inuenio: quod forte ad puram eius ac ſimplicem doctrinam omnis ambigui expertem referendum eſt: nam apud Paulinum qui Ambroſij vitam: & obtrectatorum eius nomina legimus & vindictam diuino iudicio irrogatam: perfer igitur iam ſine lamentis: quod ſummis ingeniis contigiſſe vides. Videris autem quadam in parte tuarum literarum: hoc ipſum conqueri, quod multos noueris magnum in vita nomen aſſequutos, & hoc quoque ſi me audire volueris: magnifice contemnes. Scis enim quibus hoc euenit? his equidem ſolis: qui famam ſuam: quoniam calamo nequeunt clamore, defendunt.

Clamoſi in vita illuſtres.

Aſpice iſtos purpuratos: qui ingenti ſtrepitu: populorum in ſe ora conuertunt: qui ſe ſapientes dici volunt: & quos ſapientes vulgus appellat: ſingulis ciuitatibus aſcribens ſapientum greges: cũ tamẽ illa florens olim ſtudiorũ mater Græcia: non amplius quã ſeptem ſapientum

sapientum nominibus glorietur. quod ipsum posteris importunè nomen arrogantiæ visum est. Sed qui eos excusant aiunt non id eis cognomen proprio iudicio: sed populorum suffragiis obtigisse. Vnus ex omnibus sæculis: Epycurus: sapientem se profiteri ausus intoleranda superbia: seu potius ridiculosa dementia: cuius secundo de finibus bonorum & malorum meminit Cicero. hodie in nostrorum causidicorum grege furor ille vulgaris est. Respice: & hos qui in altercationibus & cauillationibus Dialecticis totum vitæ tempus expendunt, seq; inanibus semper quæstiunculis exagitant, & præsagium meum de omnibus habeto. Omnium nempe cum ipsis fama corruet. Vnumq; sepulchrũ nomini ossibusq; sufficiet, cum enim mors frigidam linguam stare coëgerit, non modo vt sileant necesse est: sed vt de his etiam sileatur, possem exemplis affluere: teq; ipsum in multis testem facere, quot loquacissimas picas agnouimus, in oculis insanæ multitudinis perstrepentes quorum repente vox cecidit? nisi longa & apud quosdam superstitum odiosa forte narratio esset. Sed de his & sæpe aliàs: & nunc quod res ipsa poscebat diximus. Neque enim vt eos memorem sermo mihi institutus sed vt tibi satisfacerem: cuius omnino diuersa conditio est, tunc enim maximè resonabis cum iam loqui amplius nequiueris. Cæterum valde impatientis animi est, breuissima expectatione torqueri. Expecta paululum, eris voti compos: cum obstare tibi ipse desieris id ex parte longeua forsan absentia: ad plenum mors sola præstabit. Reduc ad memoriam ex omnibus seculis illustres viros, Romanos, Græcos, Barbaros cuius non præsentia famæ nocuerit: tibi (si recentiore memoria es) plures forte ex historiis occurrent. Ego id vni omnium Africano tributum memini, vt scilicet & fama mirabilis, & præsentia mirabilior haberetur. Idem sacris in literis tribuitur Salomoni, quare alium, forte non inuenies, & si Vergilius immodico studio Æneam suum exornandi hoc ad eum gloriæ genus transferre contendat sed immobile verum est, excusant tamen quasi non Æneam sed sub Æneæ nomine virum fortem perfectumq; describat, dedit idem oratorum vni duntaxat is qui hoc sicut verius vsurpasset, præillustris scilicet oratorũ princeps Marcus Tullius vni quoque Poëtarum idem tribuit Aulo Licinio Archiæ, sed vereor ne id amore iudicium obliquante præceptori suo mediocris ingenij viro tribuat, quod nec Homero tribuit, nec Vergilio tribuisset. Cæterum vt ad te reuertar nihil ex omnibus quæ dixi: quod tibi iustam indignandi materiam præstare possit inuenies. Nemo enim se anteiri ab vno vel à paucis egre fert, nisi qui gloriæ principatum pertinaci sibi mente constituit. Patere (vt cæterarum rerum) sic ingenij tui sortem nominisq;. fortunam putabas eam in solis diuitiis ius habere? humanarum rerum omnium excepta virtute domina est: illam quoque sæpe oppugnare: sed nunquam expugnare permittitur. Famam certè: qua nihil est leuius facile rotat ac ventosis suffragiis circumuoluit: à dignis eam transferens ad indignos, nihil quidem mobilius: nihil iniquius vulgari iudicio super quo fama fundata est: Itaque mirum non est si assiduè quatitur, quæ tam tremulis innititur fundamẽtis. Hæc sanè non nisi in viuos regnum habet, mors hominem eximit ab imperio fortunæ. Cessant exinde ludibria: hæc velit ipsa vel nolit: virtutem fama: ceu solidum corpus vmbra consequitur, habes ergo (ni fallor) gloriandi potius causam quàm indignandi, si cum omnibus ferè præstantibus atque clarissimis viris communis tibi tua sors est. Quoque etiam nunc æquiore animo sis Africanum ipsum quem ex hac acie segregare visus eram: in commune restituam: cui quamuis: quod rarissimum est (vt dixi) præsentia non noceret: Nocuit tamen (vt cæteris) hominum inuidia, quam tantis virtutibus non potuit extinguere: incenditq; potius & inflammauit. Nocuit (quod sine indignatione non possum meminisse) conuersatio longior: & nascens ex familiaritate contemptus. Vnde autem hæc eliciam percontabere. Nolo me aliquid immutasse suspiceris. Ipsa Titi Liuij, clarissimi scriptoris verba ponam: qui ora cõtentione dignitatis honorumq; inter Scipionem Africanum Titumq; Flaminium: in qua succubuisse Scipionem refert. Maior (inquit) gloria Scipionis: & quo maior eo propior inuidiæ. & statim postea. Accedebat inquit & aliud. Scipio Africanus iam prope annum decimum assiduus in oculis hominum fuerat quæ res minus verendos magnos homines ipsa satietate facit. Et hæc quidem ille. Tu verò (vt iam finem faciam) fortunam tuam tanto comite solabere: expectabisq; tranquillius: memor vetus apud Flaccum verbum esse, quòd vt vina, sic poëmata meliora dies reddit, apud Plautum aliquanto vetustius. Ille enim ait: Qui vtuntur vino vetere sapientes puto: & qui libenter veteres inspectant fabulas, quod non minus ipsi Flacco bilem commouisse suspicor quam tibi, tantam esse vetustatis venerentiam: vt crimen longo sermone purgandum sibi fuerit Lucilium repræhendisse. Postremo tecum cogita quid est hoc: pro quo tam solicitè torqueamur. Ventus est fama quam sequimur: fumus est: vmbra est: nihil est. Itaque facillime recto atque acri iudicio contemni potest, quod si forte (quoniam

Epycurus.

Clamosorum ossa & nomen eodẽ sepulchro conduntur pice.

Africanus.

Salomon.

Aeneas.

Aulus Licinius.

Fortunæ vis in fama.

Vulgi iudiciũ.

Verba Liuij.

Poëmata sicut vina.

Fama.

generosos animos familiarius hæc pestis insequi solet) appetitum hunc extirpare radicitus non potes, excrescentem: rationis saltem falce compesce, parendum tempori: parendum rebus est: denique (vt sententiæ meæ summam breuibus expediam) virtutem cole dum viuis, famam inuenies in sepulchro. Vale.

FERDINANDO FARNESIO, & Fabio pennæ adolescentibus nobiliß. ac studiosiß.
Ioan. Paulus Lancelottus S.

Nota diu ante hanc scriptam epistolam has Institutiones expectatas.

Psi vos scitis (ornatissimi adolescentes) quam frequentibus post nostrum ab vrbe reditum communium commilitonum flagitationibus interpellatus fuerim, ut eis post diuturnam moram, atque expectationem Institutionum Iuris Canonici copiam tandem facerem, cum sæpe vos duces illis ipsis præbueritis, atque adeò strenuos, & fortes, vt nisi vrgentissimis, nec vobis incognitis causis: quæ nos hoc facere hactenus impediuerunt, quasi validissimo propugnaculo munitus fuissem, expugnatum iri me nihil dubitem. Quomodo enim tam multis, mei tam amantibus, tam iusta, tam sæpe, ac tam instanter proprio quasi iure petentibus obsistere potuissem? Cum præsertim in hoc certamine maiorem, si non laudis, at certæ beneuolentiæ fructum victus, quam victor relaturus fuerim, sed quando nunc me, quanquam vehementer obsessum, sine nota vobis dedere non possum, & cunctâ præsertim tam valde vrgentibus denegare non valeo, viam ineundam duxi, qua vobiscum optima, atque vtrisque valde commoda ratione transigam. Ea autem est huiusmodi, vt (nisi nouum accedat impedimentum) intra paucos menses operis me vobis facturum potestatem Romana fide recipiam, huius autem nostræ pollicitationis quasi obses apud vos erit hic commilitonibus meis, & vobis illorum quasi antesignanis nuncupatus Libellus: Qui quidem Institutionum ipsarum quasi filius parentis effigiem refert, eo enim & operis totius breue compendium conclusimus, & apud cunctos nostri huius negotij commentarium quoddam esse volumus, At ridetis? & quod nouo: atque insitato more prius commentaria, quam contextum ipsum editioni parauerim cauillamini? Sed statui ita omnino appellare, continet enim rei totius crassiore quadam Minerua scriptam historiam: quam ea propter sum fusius prosecutus, tum ne multis: qui sæpe à me de re tota edoceri flagitent, eâdem semper canere Cantilenam cogar, tum etiam vt obiter respondeam & his qui morum curiæ, ac Principum imperiti me non inuito factum esse prædicant, vt ita diu hæc editio protracta fuerit, & illis multo magis, qui libri nostri non differri editionem, sed quasi parum in vrbe probatus sit, pœnitus mihi interdictam garrire non dubitauerunt. Quorum rumoribus nulla expeditiore via, occurri posse censui, quam si huiusmodi liuidorum latratibus splendidissima summorum virorum testimonia opponerem, & rei gestæ seriem adamussim recenserem, in quo nihil est, quod vllum orationis florem, aut Latinæ linguæ candorem quisquam à nobis expectare debeat, neque enim hoc requiri oportet ab homine Iurisconsulto, qui solos penè Bartolos, ac Baldos, ne dicam Balbos, in deliciis habeat, Sed satis, superq; sit, si, quod narrare intendimus, vel quibuslibet verbis ita exprimamus, vt qui lecturi sunt, quoquo saltem modo id assequi valeant. Visum autem mihi fuit ornatissimum nomen vestrum libello huic nostro præfigi oportere, non quod quasi iniustæ causæ desperatione prædio potentiorum titulos affigendos, aut vela Regia suspendenda ducam, sed vt huius initæ inter nos transactionis veluti documentum aliquod extet, quod non modo conuentionis formam, sed etiam transigentium ipsorum nomina solenni more complectatur. Valete Perusiæ nonis Mart. M. D. L X.

COMMENTARII INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI INCIPIT

LIBER PRIMVS.

Ioannes Paulus Lancelottus Perusinus vtriusque Iuris Candidatis Academie Perusinæ S. D.

ASSIDVIS vestris tum absens literis, tum præsens interpellationibus pulsatus facile intellexi (Iuris studiosi) quanto Institutionum Iuris Canonici desiderio teneamini. Quarum copiam cum vobis facere honestissimis rationibus hoc tempore impediar, agam vobiscum vti aliquando eos solere animaduerti, qui longo terrarum interuallo disiuncti, neque sibi de facie inuicem cogniti per literas sponsalia, vel per procuratorem contrahunt, nam si cito congredi impediantur, & congressus moram interim non nisi egrè pati possint, proprij oris ex viuo ductam effigiem, & omnes corporis partes egregiè exprimentem vicissim sibi mittere consueuerunt, tum ad leniendum desiderium: quo alter alterius conspiciendi tenetur, tum verò etiam, vt ex ipsa oris effigie, & totius corporis lineamentis coniugis mores, & ingenium vel quoquo modo saltem conijciant, sic vos, quousque opus ipsum in publicum dare prohibemur, detinebit exiguus iste libellus, quo ea quæ in quatuor Institutionum ipsarum libros à nobis congesta sunt, non aliter complexi sumus, ac facere soleant Cosmographi, cum latè patentes prouincias, atque adeò orbem ipsum angustis chartularum spatiis concludere nituntur, veluti enim iis multi prætereundi sunt, terrarum, ac marium tractus, & insignes sæpe ciuitates occulrandæ, satisq; habent si clymata ipsa, & principales mundi partes, ac Metropoles vrbes, vel exiguis picturis indicent, cætera inspectorum coniecturæ relinquunt, ita mihi plurima in hoc opusculo præterire necesse fuit, quæ tam angusto spatio concludi, vel commodè repræsentari non potuerunt. Erit igitur vestri iudicij, ex hoc libello iustum, atque integrũ ipsum opus quasi ex vnguibus, non dicam Leonem, sed prout statueritis extimare, mihi quidem satis id fuerit, si, vt in communem studiosorum vtilitatem aliquid pro exiguitate ingenij conferrem, me nullam intermisisse diligentiam, nullis perterritum fuisse laboribus, vel incommodis, nullis denique pepercisse sumptibus docueto, si proposito, atque cœptis exitus minus responderit, in nobis culpam omnino nullam residere, atque vt breue hoc totius operis compendium libenti animo conscriberem, non solum vestra causa adductus sum, vt vos scilicet mei amantissimos aliquo demererer officio, verum etiam mea. Nam cum in vrbe plura mihi necesse fuerit libri illius nostri exempla exscribenda curare, eaq; sæpe per longa temporis spacia non solum apud censores operis, verum etiam apud alios plures fuerint, & in diuersorum manus deuenerint, illorum vnum mihi à grauissimo viro subtractum fuit, & alia quoque ex aliis exempla clam me à curiosis quibusdam sumpta fuisse compertum habeo. Studiosi enim omnes mira quorumcunque nouorum operum cupiditate incendi solent præsertim nondum in lucem editorum, quod solos se, vel cum paucis ea tenere pulchrum, ac præclarum existiment. Vnde adeò interdum auide vndique conquirunt, vt neque à furto ipso temperent, & inscio sæpe authore, dum lucello inhiant, & alienam messem metere cupiunt,

Author sæpe edendis Institutionibus requisitus.

Mos coniugum absentium sibi inuicem incognitorum.

Cosmographi.

Exempla quædam operis authori subtracta.

non nun

non nunquam etiam suppresso, vel mentito scriptoris nomine formis excudere, ac peruulgare non verentur, atque ita sæpe, dum proprium commodum: vel gloriam aucupantur, alienam famam: & existimationem deturpant, ac plane perdunt, plerunque enim opera ipsa adeò mutilata, ac deprauata in lucem prodeunt, vt consultius authori futurum fuerit, si aliquando ea concremauisset. Quod quidem de nostro libro fieri posse minimè suspicarer, nisi quotidianis prope exemplis ita accidere admoneremur. Quòd si princeps Poëtarum, qui tam fœlici, ac diuite vena tam multa diuinitus scripsit, non modo ita exorsus est, & his carminibus propria clausit poëmata, vt à quo conscripta essent, nunquam in dubium reuocari posset, verum etiam de duobus versiculis: quos in gratiam Augusti pepigisset, ita fuit solicitus, vt nunquam conquiesceret, donec magno astu eum detegeret, qui carminum sese authorem mentitus alienam sibi gloriam vendicare conabatur, quanto tandem æquius est mihi ignosci de iusto opere laboranti, qui nec aliud ingenij (quantulumq; illud est) specimen dederim, & qui in huiusmodi opere absoluendo multos annos posuerim, ac multos etiam sumptus fecerim? Postquam igitur vel teste Platone, quæ scribuntur, contineri non possunt, efficiam saltem huius libelli editione, quòd boni patresfamiliàs solent, qui quidem, ne quid pereat armenti, vel domesticæ suppellectilis pecoribus certam cauterio notam inurere, vel familiare quoddam rebus signum apponere: atque affigere solent, vt quocunque locorū ea vagari, vel reperiri contigerit, cuius in dominio sint, ex nota ipsa, & signo facile vel non quærentibus apparere valeat. Sic nos libello hoc edito: quo totius operis quasi quandam imaginem complexi sumus, facile hoc consecuturos speramus, vt nemo scilicet labores, ac vigiliolas nostras sibi temerè arrogare possit. De quo si fortè magis soliciti quibusdam videbimur, quàm libri ipsius mediocritas exposcere videatur, detur venia imbecillitati hominum, qui propria præsertim quæ magno labore, atque impendio sibi comparatunt, persæpe plus æquo æstimare consueuerunt. Aliud quoque huc accedat, quòd cum non pauci sint, quorum minimè contemnendum est iudicium: quibus institutum hoc nostrum non perinde probetur, fieri forte poterit, si ad horum deueniat manus noster hic libellus: quo rationes omnes huius à nobis susceptæ prouinciæ prosequimur, nec putetur indignus: quē semel saltem percurrant, vt eorum aliquem quasi causa plenius cognita, ad sententiam nostrā adiungamus. Quod ego mihi polliceri, aut sperare non auderem, nisi eius rei periculum aliquando fecissem. Et quoniam de negotij serie vniuersa cognoscere non ingratum vobis esse intelligo, non ab re futurum puto, si à primis initiis, etiam si pleraq; ex his vobis nota sint, rem repetam, & quasi ab ouo exordiar. Ea autem omnia ita partiemur, vt primò quidem rei gestæ seriem, ac historiam quandam contexamus. Deinde institutiones ipsas in Epitomen contractas quasi per transennam ostendamus. Demum ea: quæ nobis aliquando obiecta fuerunt confutare, ac refellere conemur. Cum igitur anno à Virgineo partu sesquimillesimo quinquagesimo quinto post Marcellum II. in sui Pontificatus limine nobis intereceptum habitis de more comitiis Ioan. Petrus Caraffa Rom. Pontifex renunciatus esset, ego: qui has in ius Canonicum Institutiones multo antea meditatus fueram, cum Pontificem mihi videret nactus generosæ cuiusdam naturæ, ac quem præclara inuenta minimè aspernaturum confiderem, illum mihi compellandum esse statui. Itaque cum haud multo post initum Pontificatum, facta loquendi copia qui, & cuias essem, breuiter ei exposuissem, illud etiam adieci, videri mihi nullam esse propè bonarum artium, in qua non ab aliquo eius disciplinæ studioso, ac Doctore conscriptus extaret liber, quo prima artis initia, ac rudimenta continerentur, & qui ad cætera magis ardua quasi gradum faceret: atque, vt alia præteritem, quæ pro magna sua in omni facultate doctrina longe illi melius, quam mihi cognita essent, esse apud Iurisconsultos Iustiniani Imperatoris iussu compositas Institutiones: quæ studiosis ad inuolutam, ac valde perplexam Iuris ciuilis scientiam expeditissimum aditum proculdubio præstent, tum me sæpissime admiratum nemini aliquando venisse in mentem, vt similem librum in Iure Pontificio conscriberet, quod, si, vt tunc esset, diligenter inspectaretur, ædificio materia potius, quam aliqua eleganti forma conspicuo foribus ipsis, atque aditu carenti comparari posset. Me iampridem animo versare, vt adhibita quanto maiore possem diligentia, & industria ad imitationem earum: quæ in Iure ciuili extarent, Iuris Canonici Institutiones conscriberem, quod ipsum, cum omne Ius Canonicum authoritati, ac potestati Romani Pontificis innitatur, sub eiusdem etiam Pontificis persona absoluendum videri, vnde nihil mihi faciendum Romano Pontifice inscio, atque inconsulto, proinde minimè grauaretur, mihi planum facere, num tantam prouinciam quasi eo Authore aggredi, an verò potius à cœptis desistere deberem, neque, si non probaret, me bonas horas malè collocare pateretur.

Tum ille

Non fefellerūt te tua oracula Lancelotte.

Virg. factum.

Nota authorē multos annos posuisse in componendis Canonicis Institutionibus ante hūc libellum editū.

Mos patrumfamil.

Hoc tamē non obstante libello inuētus est qui sibi arrogauit.

Existimantibus propria pretiosiora quā sint, danda interdum venia.

Operis partitio.

Nota quòd multo ante annum 1555. Author fuerat meditatus has Institutiones.

Sermo habitus ab Authore cū Pontifice.

Ius Canonicū ædificium aditu carens.

Tum ille manibus me complexus, ac quasi cœlum intuens, Ago tibi (inquit) Domine gratias, quòd temporibus quoque nostris præclara dare ingenia nō desinis. est enim hoc Neapolitanis vsitatissimum: vt de re vel tenuissima magnificentissimè loquantur. Inde ad me conuersus vehementer hortatur, vt nouum hoc tam pulchrum, ac necessarium (vt ipse asserebat) inuentum literis mandem, curaturum se, vt neque ego frustra in ea re tempus triuisse videri possem, atque insuper daturum operam, vt si quid mihi fortè non vndique expolitum excideret, à magnis viris perpolitetur. multa præterea disertissime suo more, & copiosissimè disseruit de antiquorum, & recentiorum ingeniis, in quo mihi, vt cætera prætertam, illud pulcherrime dixisse visus fuit, ac prudentissime, nostrorum scilicet hominum laborem veterum repræhensionem existimari non oportere, tantumq; abesse, vt veram eam esse sententiam arbitraretur, quam vulgo solerent passim vsurpare nihil scilicet dici, quod dictum non fuerit prius, vt ipse contra semper statuisset, multo plura ea esse, quæ pulchrè inueniri, & conscribi possunt, his ipsis, quæ à veteribus fœliciter inuenta, & literis eleganter mandata fuissent. hæc cum Pontifex dixisset, atque, vt prouinciam hanc nauiter susciperem, ac pro viribus absoluerem, mandasset, currentemq; præmiorum pollicitatione solicitasset, discessi paratissimo scilicet, ad scribendum animo. Non defuerunt tamen grauissimi, ac doctissimi viri: qui cum me de huiusmodi opere conscribendo cogitare audissent, rem diceret faturam laboriosissimam, ac difficillimam, & quam fœliciter posse cadere penè diffiderent. Ego verò, cum multa facta mihi proponerem: quæ ante quam fierent, nunquam confici potuisse credebantur, quid alij opinarentur, non vsque adeò curandum statui, vt illorum opinio me ab instituto meo, ac sententia depelleret. Romano præsertim Pontifice non tam subscribente, quam vehementer vrgente. Cum scirem vel ab ipsis mundi initiis nihil vnquam in vllo genere rerum, tam exactum, & pulchrum prodiisse, quo non pulchrius id sit, quod quis in eodem genere cogitatione tantum, ac mente complecti potest. vnde & Phidiæ simulacris, & Apellis picturis, quibus nihil in illo genere perfectius antiquorum ætas vidit, cogitare tamen possumus pulchriora. Putaui igitur non omnino illud spernendum fore, quod hac in re non modo mediocris vnius, sed etiam plurium præcellentium virorum studium, vehemens, atque enixa diligentia præstare potuisset, quanquam id ei, quod summi homines mente comprehendissent minimè responderet. Nec enim nisi prudenter admodum ille,

vbi plura nitent in carmine, non ego paucis,

Offendar maculis.

Quod si adhuc fieret, vt ipsius rei euentus melius eos, quam nos sensisse doceret, conatum tamen ipsum fore gloriosum mihi persuaseram. Recepi itaque me in patriam, vt ibi altiore ocio perfrui liceret, remq; aggressus sum maiore forsan animo, atque ausu, quam ingenio, & viribus, atque per totum triennium ita operi inchoato absoluendo incubui, vt nulli negotio vnquam in omni vita vehementius. Percrebuerat interea in Perusina vestra Academia rumor non obscurus, mandasse summum Pontificem, vt Iuris Canonici Institutiones per nos componerentur, incendirq; ea res mirum in modum iuuenum animos, quorum cum plures domum nostram ventitarent, meq; sæpe deducerent, ac tedu-cerent, de hoc sæpius percuntati non modo vt ipsis ingenue rem confiterer, verum etiam vt noui operis inspiciendi potestatem facerem, extorserunt. Quomodo enim nobilissimis iuuenibus, meiq; amantissimis, ac studiosissimis obnixe id flagitantibus negarem? Itaque maiore tum incensi desiderio alij libri exemplum magnis precibus poscere, alij legendi tantum copiam, vt facerem, precari, omnes, vt opus cito ederem, cupere, ac rogare. Cumq; respondissem, neque exemplum me tradere, neque de edendo libro inconsulto Pontifice cogitare posse, accidit ipsis, quod fermè omnibus solet, vt vetitæ rei desiderio magis, quam antea accenderentur. igitur post aliquos inter se habitos sermones, eos: apud quos totius vniuersitatis vestræ ius, & authoritas residet (consiliarios appellant) in publicas scholas conuocant, ac Fuluio Ptolomeo nobili Senensi (is est: quem nunc magna cum laude Perusiæ inti diennio præesse conspicitis) rei exponendæ dant negotium. Qui cum eleganter, & copiosè explicasset, quid mihi iampridem Pontifex mandasset, subiecit multum ipsorum omnium interesse, si liber ita maturè ederetur, vt ipsis quoque: qui adhuc sub præceptoribus vtriusque Iuris studia vrgerent, vsui esse posset. Vnde putare se cum aliis pluribus è re ipsorum fore, si de numero ipsorum vnus, aut alter deligeretur, qui Romam concederet, vt illorum nomine cum Pontifice de opere ipso maturè edendo ageret. Ptolomeum exceperunt omnes, & mora non iniecta eligunt Petrum Glussianum Mediolanensem lectissimis tum moribus, tum literis ornatum Iuuenem, mandantq; vt cum Pontifice de opere quam primū castigando, & edendo illorum nomine agat, simulq; literas ab illis ad Pontificem accuratissimè perscriptas reddat, erant autem literæ

Pontificis responsio.

Imo nimis frustra si Pontif. liberalitatem spectes.

Pontificis de inuentione sententia.

Multa præter spem fœliciter confecta.

Nemo vnquā assecutus quantum potest mēs hominis concipere.

In rebus arduis conatus gloriosus.

Nota opus inchoatum antea quam habitus esset sermo cum Pontifice.

In vetitum nitimur.

Petrus Glussianus orator ad Pontificem pro Academia Perusina.

tem literæ in hanc fermè sententiam conceptæ. Non esse illis nouum, sed vsitatum iam, ac prope quotidianum aliquid audire, quod ipse Pontifex pro Christiana Rep. sapientissimè cogitare, atque exequi soleret, eius generis inter cætera multa, etiam illud esse, quod intellexissent illum Ioan. Paulo Lancelotto Iurisconsulto mandasse, vt absolueret, quas Iustinianū emulatus Pontificio nomine Iuris Canonici Institutiones iam inchoasset, quo nullum illis in vita gratius nuncium, & optatius contingere potuisse. Quippe qui satis liquido, perspicerent, quā vberem inde fructum essent aliquando percepturi. Cumq; penè absolutum opus cognouissent, obnixè orare, atque obsecrare, vt pro sua in omnes, atque adeò in studiosos charitate, & propensa semper voluntate, quam primum opus ipsum castigandum, & edendum curare vellet, vt ipsi quoque, qui adhuc in cursu studiosorum essent, eo libro aliquid proficere valerēt. Me quoque, vt cum Glussiano iter Romam arripiam, rogant. Ergo non multo postea ego & Glussianus Romam appulimus, redditisq; literis Academiæ vestræ ad Cardinales plures præsertim illos: quibus, quòd ab ipso Senatorio munere honestati essent, familiarius cæteris Pontifex vtebatur, vt vobis apud principem præsto esse, & negotio nostro fauere velint, rogamus, quod omnes sine cunctatione sunt polliciti, & pro viribus aliqui postea præstiterunt. Est in hac re, quod Fabio Myrto Præsuli Caiacensi nostræ tunc vrbis, Vmbriæq́, moderatori, atque Hyppolito Corneo Perusino Antistiti gratias habeamus, quod tum suis ad amplissimos viros literis abeuntes nos prosecuti fuerunt. tum nullum officij genus postea prætermiserunt, quod ad hanc rem promouendam conducere sunt arbitrati. Literis igitur redditis Cardinales ipsos, vt nobis ad Pontificem aditum impetrent, sæpius rogamus, id tamen, quanquam sedulo instaremus à nobis nullo pacto tunc obtineri potuit. Quod propterea nobis leuius ferendum erat, quia propter ingrauescentem quotidie magis Pontificis ætatem, & graues, atque immodicas curas, & vacillantem sæpe valetudinem, & inueteratam sic viuendi consuetudinem idem principibus viris, & Regum ipsorum legatis cōtingere animaduertebamus. Non deerant tamen interea, qui nobis aditum ad Pontificem vel in horas constantissimè pollicerentur, nobisq; curiæ, ac Pontificis ipsius mores minimè callentibus facile id persuaderent. Vnde Pontificiæ ipsi aulæ ita inhærebamus, vt ne latum quidem vnguem plures totos dies, atque integros menses inde nos diuelli non pateremur, ne scilicet ille temporis articulus elaberetur absentibus, quo nos ad Pontificem acciri posse stulte existimabamus. Sed cum spe nostra sæpissime frustrati essemus, & de congressu pœnitus desperassemus, cœptorum pertesi discessum amplissimis etiam viris id suadentibus adornabamus, & discessissemus, nisi Nicolai Maiorani Præsulis Amalfitani viri integerrimi suasu, nouam gerendi negotij rationem fuissemus ingressi. Suasit enim is, vt, quæ coram per id tempus non possemus, per literas saltem cum ipso ageremus. Breue ergo commentariolum ad Pontificem in hanc sententiam concepimus. Absolutas scilicet esse iam Iuris Canonici Institutiones hortatu suo compositas, proinde deligere vellet idoneos viros: qui opus (sicubi res posceret) castigarent, & castigatum, atque emendatum tandem vel Pontificio, vel priuato nomine, prout consultius esse arbitraretur, edi pateretur. rogamus Alphonsum Caraffam Cardinalem Neapolitanum iuuenem humanissimum, & qui nobis, quantum sibi per ingenium Pontificis licebat, mirifice semper fauit, vt & schedulam ipsam, & literas Academiæ vestræ ad Pontificem deferat, is acceptas reddit. haud multo post easdem Pontifex Aloysio Lyppomano: qui nuperrime accitus ad aulam accesserat, & cum insigni laude tum fidei, tum diligentiæ principis à secretis agebat, legendas tradit. Quibus perlectis his verbis vsum Pontificem mihi Lyppomanus ipse, dum viueret, sæpius retulit. Iste bonus Doctor iusta petit, & meretur exaudiri, quia amat lucem, & odit tenebras, tum etiam plura adiecit, quibus & opus absolui velle asserebat, & illius nostri primi congressus, ac demandatæ mihi triennio ante prouinciæ perspicue illum meminisse Lyppomanus testabatur. Addidit mihi cui Pontificis mores & ingenium pœnitus erant incogniti, spem aliquam rei ex sententia conficiendæ audire eum qui de negotiis tractandis vel nihil vel omnino modicè cogitare putabatur, huius nostri & diuturnam tenere memoriam, & de illo sic loqui vt eius absoluendi desiderium, vt Lyppomanus testabatur, magnum proferret. Venerunt nuper ad manus meas eiusdem Lyppomani ad vos literæ: quibus vobis respondet, quòd gratias scilicet ei egissetis, quòd ille cum Pontifice de edendo opere tractatum habuisset. placuit eas huic nostro commentario intexere, vt humanitatis diuini hominis testes. Audio Cardinales etiam aliquot vobis humanissimè rescripsisse. Sed illorum literæ ad manus nostras, cum in vrbe tunc ageremus, non peruenerunt, ideoq; illas commentario huic nostro inserere non potuimus.

Author Romam reuertitur opere absoluto.

Aditus ad Pōtificem non impetratus.

Glussianus & author cogitāt de reditu in patriam re infecta.

Cum Pontifice actum per literas.

Lyppomanus Pontificis à secretis.

Quid responderit Pontifex chirographo perlecto.

DOCTIS

DOCTISSIMAE, ET ERVDITISsimæ vniuersitati scholarium Perusiæ commorantium.

ACcepi literas vestras eruditissimi viri: quibus mihi gratias agitis, quòd apud sanctissimum nostrum negotio vestro fauerim. Ego quidem (quod in me erat) summopere studui, vt desiderio, petitioniq; vestræ sanctitatem suam bene affectam redderem. Id si ex sententia successerit, gratissimum mihi fuerit, non quòd propterea aliquid mihi deberi velim, sed tantum, quia opera nostra bene fuerit collocata: quæ, si aliis vobis in rebus contigerit esse necessaria, eam semper paratissimam habebitis. Romæ X. Kal. Ianuarij. M. D. LVII.

Vester totus A. Lippomanus Episc. Veronensis indignus.

Interea dum Pontifex de censoribus operis cogitat, serpit per vrbem rumor, aduenisse ignotum hominem: qui se Iuris Canonici Institutiones composuisse iactet, de quo (vt in rebus nouis assolet) varius illico sermo. Alij enim inuentum multis laudibus extollebāt. Alij laboriosam esse prouinciam asserebant, ac periculi valde plenam. Alij rem putabant insulsam, ac planè ridiculam, & vsque adeo non probabant, vt nec institutionibus Iustiniani parcerent, quarum exemplo quasi quodam clypeo nostras ego ab obtrectatoribus defendebam. Libet referre nostrum quendam congressum cum homine: qui tunc apud nonnullos: qui ex dicacitate, & clamore cuiusque eruditionem metiuntur, non modicam sibi doctrinæ, ac iudicij opinionem vindicarat. Is cum de nouo libro edendo Pontificem audit cogitare, statim me acciri iubet, accedo. vt libri inspiciendi copiam faciam, rogat. exhibeo. legit paucissima. nihil cunctatus negat rectè posita. in quo offendat, interrogo, vtq; castiget rogo, ille quasi compertissimum errorem haberet, statim locum emendat, bone Deus quàm insulse? nego locum emendandum. ille constantissimè, & obstinatissimè, quanto negabam magis, asseuerabat magis. iubemus afferri librum vnde quæ ille corrigenda asserebat, excerpsissem, & in meum librum optima fide transtulissem, tum locum ipsum ostendo, vbi ad verbum penè ea omnia legebantur: quæ ipse emendanda duceret. Quid quæritis? commode illi cecidit, quod cum turba Cupedinariorum, ac Pistorum circumfusus esset (erat enim Annonæ tunc præfectus) nemo nisi vnus, aut alter, quàm delirarer, intelligere potuit. Is igitur, vbi frustra se tentare intelligit, vt mihi ineptias suas probet, ad imperitam multitudinem conuersus, quasi nullus sibi mecum esset sermo, plurima fermè concionabundus sermocinatur me non tam contradicente, quàm tacitè stomachante. Extremum illud fuit, vt diceret, se neque Pontificis, neque meū institutum vllo pacto probare posse, quādo nec Iustiniani institutiones vnquam multum probasset, imo tāquam inutiles, ac iuuenibus damnosas improbare soleret, se se hominem esse: qui dicendi libertate gauderet, vnde quæ sentiret liberè etiā proloqui consueuisse. Hæc cum Pistoribus suis, & cauponibus acclamantibus dixisset, illud etiam (non omnino forsan temerè) adiecit, futurum scilicet, vt multorū inuidia magnum mihi in hac re negotium faceret: qui tūc cum maximè mihi studere sese fingerent, meæ causæ iugulū essent petituri, ac quasi per cuniculos oppugnaturi. Ego vbi hominem palam insanire perspicio, nihil magis, quàm aliquem sermonis exitum quærebam, vt dentatæ bestiæ: cui me lacerādum temerè obieceram, quāto possem citius subtraherem. Respondi itaque, quæ dixisset non omnino mihi improbari, præsertim si cæteri: qui Iuri Canonico daturi essent operam, ea futuri essent ingenij, & iudicij præstantia: quam omnes in ipso admirarentur, cæterū velut Lucilius non Persio, hoc est doctissimis viris, sed Tarentinis suis, hoc est mediocribus ingeniis sese scribere asserebat: ita me Tyronibus, qui plerunq; ingenio essent mediocri, ac nulla prorsus imbuti Iuris disciplina non sui similibus Iuris Canonici Institutiones perscripsisse, Discedo itaque, sed tamen nescio quo familiari suo argutulo homine in ipsa via me acriter insectante, atque obtundente, quòd opus ipsum institutiones inscripsissem, quasi inscriptio ipsa nimis esset arrogans, cui cum respondissem, me non id à Iustiniano mutuatū, sed à Grammaticis: qui libellos suos: quibus pueritia institui soleret, Grāmaticas Institutiones vocāt, vel si magis placeret, à Rhetoricis: apud quos oratoriæ

De Institutionibus Iuris Canonici variæ in vrbe opiniones.

Authoris cum præfecto Annonæ congressus.

Fuit is Bartholomæus Camerarius Beneuentanus vir audax & maledicus.

Institutiones Iustiniani improbatæ.

Præmonitio de inuidia.

Authoris responsio.

Operis inscriptio.

Institutiones

Institutiones haberentur, tum, vt mihi molestus esse desineret, etiam, atque etiam rogo, & librum vel quolibet nomine suo arbitratu appellaret, nec aliter me ab illa molestia potui explicare. Erant & qui dicerent non videri verisimile, me qui iuri ciuili interpretando duodecim annos occupatus fuissem, potuisse interim aliquid lectione dignum in iure Pontificio commentari, quasi verò non hæc iura connexa sint, sed ita dissimilia, ac inuicem pugnatia, vt qui alterutrum profiteri velit, alterius dediscendi necessitate vrgeatur. Non nulli verò, qui ex aspectu annorum numerum conijciebant, ætatem mihi obijciebant. Prouinciamq; hanc tantam non iuueni, quamuis erudito, sed grandæuis, & præcellentibus viris demandari debuisse. his ego respondebam, barbam (vt est in adagio) Philosophum non facere, tum & iuuenes quandoque magna præstitisse, & quando liber esset in manibus, ex libro ipso de me, non ex ætate mea illico de opere iudicium fieri oportere, neque esse coniectura iudicandum, vbi demonstrationi locus esse posset, nec multum interesse, num præcellentes illi viri, quos isti adhiberi oportuisse rectè existimarent, inchoando operi interfuissent, dum tamen castigando, atque absoluendo præessent. Alia quoque aduersus nos contemptim iaciebantur: quæ tunc dissimulanda, ac leuiter ferenda ducebamus, cum sciremus, nec diuinum hominem Christophorum Columbum (si parua maximis comparare liceat:) antea noua maria, nouos orbes, noua sydera mortalibus patefacere potuisse, quàm decoctoris, ac vanissimi hominis apud omnes diu nomen pertulisset. Quanquam non deerant eruditissimi viri: qui institutum nostrum non mediocriter collaudarent: quorum (vt interim Italos plures omittam) quasi antesignanos videor mihi posse proferre summos, ac maximo iudicio præditos viros Franciscum Vargam, Gropperos fratres, & Franciscum Somnium Louaniensem: qui cum de ratione instituti nostri ex me cognoscere voluissent, tantum abest vt improbauerint, vt non vulgaribus etiam laudibus rem extollerent. Erat tamen quod in hac re mirari possetis, nempe quod illi ipsi, qui instituti nostri impugnatores, vel contemptores essent, miro operis videndi desiderio teneri videbantur, ita vt vltro ad nos multi eius operis inspiciendi gratia accederent, & quos pudor, ac dignitas ad hospitium nostrum se conferre minimè patiebatur, nos ad se aduocabant, adeo vt tota propè die librum ipsum quasi rem quandam nouam ex remotissimis orbis regionibus aduectam circumferre necesse esset. Sed cum id mihi molestissimum accideret, nouo commento amoui à me hanc molestiam. Si quidem nostris cursitationibus dieculam suffurati libellum conscripsimus: quo totius operis summam, atque ordinem breuissimè complexi sumus, atque is ipsus est, quem nunc vobis quoque à me compositum esse volo. Quem si quis perlegerit, de toto opere coniecturam ducere, imo explorato indicare poterit. Eius igitur legendi copiam pluribus cum fecissem, vsque adeo ab omnibus fermè probatus est, vt illius lectio ex meis oppugnatoribus non nullos strenuos reddiderit propugnatores. Inter hos Quintilianus Mandosius aduocatus Romanus à me reponendus est, qui cum initio institutiones has videretur passim contemnere, neque adduci posset, vt quicquam lectione dignum à nobis perfectum esse existimaret, quod tanto operis titulo respondere posset: Epitome perlecta, ita de pristina illa sua sententia deiectus est, & nostræ causæ addictus (nam bene nata ingenia nec pertinacia sunt, & vbi meliora vident, facile sequuntur.) vt ego eum quasi ex Saulo meum Paulum euasisse prædicare solerem. Sed vt adhuc quanto possem vberius cunctis satisfacerem, & quotidiana à me certamina propellerem, & semel omnibus responderem, ipsi compendio Apologiam adiungendam duxi, qua collectis vniuersorum: qui institutum nostrum non probarent, sententiis aduersantium dicta confutare, ac reijcere pro viribus sum conatus. cuius tenorem tertiæ parti huius ad vos destinati commentarij sum complexus. in qua quidem si cui forrasse in tãta præsertim ingenij, ac doctrinæ mediocritate tumidiores esse videbimur, quàm decere existimet, cogitet is fieri, nescio quo pacto, vt dum iniustè nimis vrgemur, aduersus oppugnatores nostros ampulosi etiam inuiti esse cogamur, nam & milites dum prælium conferunt, non ictus taciti incutiunt, sed manus etiam clamoribus adiuuant. Natura enim sic comparatum est, vt quod quisquis ordine ac recta mente complexum confidit, si obtrectetur, acriter tueatur. Intolerandum præterea illorum est supercilium, qui iudicare de aliis cum prompte soleant, ipsi facere nihil nouerunt, & optima quæque prius assuerunt contemnere, quàm cognoscere. Illis autem minimè respondendum duxi: qui me librum surripuisse, ac magni alicuius viri scrinia compilasse calumniabantur, quod dicerent, eo me, quem ne de facie quidem nossent, nec esse iudicio, vel eruditione prædirum, vt tantam rem aggredi, ac fœliciter absoluere potuerim, quanquàm cuius id opus esse existimarent, interea non proferrent. His enim magis erat, quòd gratias agere, quàm succensere deberem, cum non tam mihi detrahere, quàm operi ipsi multũ tribuere viderentur, & has senescentis, ac fessæ, & quasi laborantis

Varia in authorem obiecta.
Professio.
Aetas.
Barba non facit Philosophum.
Christophorus Columbus diu vanissimus reputatus.
Etiam impugnatores operis inspiciendi desiderio capti.
Excusat se quod cum stomacho interdum loquatur.
Intolerãbili qui de alijs prompte iudicãt & nihil ipsi præstant.
Author furti insimulatus.

laborantis aduersus virtutem inuidiæ voces lætus agnoscebam. Inter hæc, cùm antequàm rei finis haberi posset, diu mihi Romæ manendum esse appareret, instantibus Aloysiis Lippomano, & Ardinghello, necnon Paulo Tarano viris grauissimis, & prudentissimis publico decreto statuitur, vt in Perusina Academia mei quanquā absentis, ratio habeatur, atque ideo & profitendi locus, & honorarium mihi seruetur. Eodē tempore Alphonsus Caraffa in album familiarium ipsius Pontificis me referri iubet, & totius negotij conficiendi prouinciam suscipit, in quo est, quid gratias agam ornatissimis viris atque optimis Episcopis Io. Baptistæ Castaneæ, Vincentio Ferretio, Angelo Massarello, & Adoardo Gualando. Hi enim non destiterunt in mediis negotiorum fluctibus, & nos, & rem nostram Alphonso commendare, atque currentem quidem illum sua sponte, sed tamen grauissimis rebus interdum valde implicitum, atque occupatum incitare. Pontifex verò dum de Censoribus, & castigatione operis cogitat, negotium dat Ioanni Reumano, & eidem Alphonso Cardinalibus, vt diligenti peruestigatione prænia ex omnibus: qui in Vrbe essent tres deligerent, qui huic ferendo oneri idonei, ac pares esse possent, subiiciens (vt mihi postea Reumanus sæpius retulit) rem hanc maximè sibi esse cordi, atque optare vehementer, vt antequam ex humanis excederet Christiana resp. huius operis commodum ex se sentiret, ac quasi munus quoddā librū hunc à se reciperet, perfecturum se, vt eos, qui operi expoliendo, & perficiendo insudassent, laboris, ac diligentiæ suæ non pœniteret. At Cardinales Pontificis acceptis mandatis licet hanc operis castigandi prouinciam multi non obscurè vltro ambirent, ex omnibus tamen, qui in Vrbe essent, delegerunt Fabium Acorombonum Sacri Pontificij auditorij (vt appellant) tunc Decanum, Iulium Oradinum illius Collegā, & Antonium Massam causarum patronum viros rum iudicio & eruditione præstantissimos, tum in foro, & iudiciis, & interpretando iure exercitatissimos. Acceptis ergo ab his mandatis Pontificiis, suum quisque à me sumit operis exemplum, plura enim ego antea in eum vsum priuatis sumptibus excribenda curaueram. Acorombonus autem: qui, quòd amplissimi ordinis, & auditorij caput esset, negotio præesse videbatur, prius quam librum attingerent oneris socios, & me quoque vna splendido conuiuio excepit, actúmque eodem die inter eos est, quo ordine, quā ve ratione res tractari, & absolui oporteret, itúmq; est in hanc sententiam, vt singuli librum, vel libri partem seorsim excuterent, atque si qua offenderent, quæ forte non probarent, aut addenda, tollendáve putarent, non immutarent quidem, sed compactis ad eum vsum codicillis annotarent, annotata mihi vna, aut altera die, antequam nobis esset in eundem locum conueniendum, traderent, ne imparatus quasi causam dicere cogerer, inde vt certis diebus conueniremus, atque rebus inuicem, communicatis quæ addenda, vel immutanda, vel resecanda essent, de omniū, vel maioris partis sententia adderentur, immutarentur, & resecarentur. Quæ omnia postmodum adamussim ex communi præscripto peracta fuerunt, atque toties simul conuentum, donec ex ipsorum consensu, & iudicio censuram opus ipsum recepit. Nullo hic pacto explicare possum, quanto omnes ingenio in hac castigatione, quanto animi candore, quanta demum eruditione versati fuerint, nihil vnquam improbauerunt, quin si quid ad defensionem afferrem & diligentissimè, & libentissimè audirent, ac ponderarent, & sæpe etiam dè propria sententia, quasi causa plenius cognita, decederent: vnde illis non modo ego, sed etiam (si quando tandem librum edi contigerit) omnes studiosi adeo debebimus, vt pro collato in nos beneficio gratias nunquam satis agere valeamus. Opere castigato, ac recognito reliquum erat, vt de re tota per Censores ad Pontificem referretur, quod ipsum, illi quam primum facturi videbatur, si eis ad ipsum aditus patere potuisset. Sed is tam in abdito asseruabatur, tam omnium cōgressus auersari videbatur, vt ne ad sacra quidem audienda iam è conclaui pedem efferret. Vnde præter coniunctos, ac familiares paucissimos admittebatur nemo, nisi forte magnorum regum Legati: quos tamen & ipsos prius ob eam rem aliquandiu prænsare oportebat, & sæpe die, atque hora ad compellandum Pontificem dicta venientes, ac per aliquot horas expectantes demum excludebantur. Neque mirum cuiquam hoc videatur, cum sæpe etiam (vt ferebatur) contingeret, vt viros amplissimos vltro ex remotissimis orbis regionibus magno illorum incommodo ac sumptu Romam euocaret: venientésque vix post longum temporis spatium admitteret, quod quidem vtrum ex difficili, & omnia tardius agentis Pontificis ipsius ingenio, vel alia de causa cōtingeret, mihi quidem non satis est in comperto. Illud quidem certo scio, vel Solem ipsum ægre iam tum ad illum penetrare potuisse. Vnde cum omnis prope coram referendi esset Censoribus nostris spes ex hoc adempta, quod coram se non posse intelligerent, per literas demum agere decreuerunt. Epistolam itaque communi nomine

Autheri absenti, & locus, & honorariū in Academia Perusina reseruata.

Pontifex mandat Reumano & Neapolitano, vt Censores eligant.

Qui Censores delecti.

Operis castigandi modus & ordo.

Pontificis adeundi maxima difficultas.

conscribunt, qua, quid de opere sentiant, complectuntur, eámque Pontifici reddi curant, vberius etiam, vbi colloquendi potestas fieret, coram relaturi. Vt autem quilibet, quæ sit illorum de libro sententia, facile cognoscere valeat, illam ipsam omnium oculis subiiciendam duxi.

BEATISSIME PATER

Censorum relatio.

CVM S. V. nobis iniunxerit, vt Institutiones Iuris Canonici iussu, & nomine B. V. compositas videremus, & excuteremus, primû vniuersum Opus singuli perlegimus. Inde certis diebus in vnum locum simul sæpius côuenientes, rebúsque inuicem cômunicatis ea: quæ vel immutanda, vel addenda, vel resecanda visa fuerunt, pro tenuitate iudicij nostri immutauimus, addidimus, & resecauimus. Autorémque ipsum (qui nobis non contemnendo ingenio, & eruditione præditus visus fuit) exactissimâ operi absoluendo diligentiâ adhibuisse multis argumentis côperimus. Librum itaque iudicamus cum necessariû tum etiam bene ordinatum, ac digestû. Cum vniuersa propè: quæ Pontificij iuris libris sparsa côspiciuntur, certa via, & ratione, compendiosáque breuitate côplectatur, & verè (nisi nos fallit opinio) ab omnibus cômendandum erit propositum, atque institutum. S. V. quasi sibi diuinitus inspiratum, quum non minus gratû futurum sit hoc opus Iuris Pôtificij studiosis, quàm sint Institutiones Iustiniani nomine côpositæ iura Ciuilia profiteri volentibus. Existimauimus tamê, nequa omnino (quâtum fieri potest) ansa detur, & occasio nouis altercationibus: quas interdû nimis anxiè diligentes morosa curiositate excitare consueuerunt, forte non ab re esse si non nulla inserantur Procemio: quod ipsi operi B. V. præfigendum duxerit, de quibus cum primû commodo suo fieri poterit vt suo nos dignetur alloquio, plenius disseremus, omnia tamen sapientissimo iudicio B. V. relinquentes: cui quanto maiores possumus, gratias agimus, quod nos: qui tanti non facimus, dignos putauerit: quibus tam arduum negotium cômitteretur: in quo si quid defecimus, id totû nostræ imbecillitati ascribere dignetur, nô quòd omni diligentia, & conatu ad exequenda mandata S. V. paratissimi (vt debemus) non fuerimus. quam Deus Opt. Max. diu nobis incolumem, felicémque superesse velit. E. B. V.

Non nulla per Censores immutata.

Testimonium de diligentia authoris.

Liber necessarius, & bene ordinatus.

Ciuilium, & Canonicarum Institutionum comparatio.

Quædâ Procemio institutionum inserêda.

Diligentia Censorum.

Fabius Acorombonus Rotæ Decanus.

Humiliss. Seruuli Iulius Oradinus Rotæ Auditor.

Antonius Massa.

A tergo.

A. C.

Pro magnif. D. Io. Paulo Lancelotto. Die iiij. Nouembris.

Adam de Inuidia est Notarius.

Recognitio.

Die quarta Nouembris constitutus in officio mei Notarij, & corâ me, &c. D. Venantius Barnabeus clericus Fulginaten. testis inductus super recognitione retro scriptarû subscriptionum: qui visis &c. recognouit manum, & subscriptionem Mag. Do. Antonij Massæ de Gallesio: quem vidit pluries scribere, iurauit tactis, &c.

Deinde ibidem, &c. D. Carolus de Vallata Clericus Rodonen. diœcesis substitutus in officio D. Felicis de Romanlis: qui visis, &c. recognouit omnes tres manus, & subscriptiones in forma: quia vidit eos omnes scribere, iurauit tactis, &c. Successiuè in eodem officio corâ me notario, &c. D. Buerardus S. D. N. PP. Cursor testis inductus super eadem recognitione: qui visis, &c. recognouit binas primas subscriptiones scriptas videlicet manibus

manibus R.P.D.Fabij Acoromboni,& Iulij Oradini: quos pluries vidit scribere, iurauit tactis, &c.

Adam de Inuidia Notarius.

Testimonium Cardinalis Reumani.

ANNO salutis nostræ Millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo, Mense Octobris Sanctissimus Dominus noster interpellatus literis Scholariũ Vniuersitatis Academiæ Perusinæ, vt dignaretur edere librũ Institutionũ Iuris Canonici: quas D.Io.Paulũ Lancilottum iussu, & nomine suæ Sanctitatis conscripsisse audierant, mãdauit nobis, vt idoneos viros deligeremus: qui perlecto, & diligenter excusso opere, referrent, num huiusmodi esset, quod sub nomine S. S. edi posset. Nos autẽ delegimus R. Fabiũ Acorombonũ, & Iuliũ Oradinũ Auditores Rotæ, & D.Antonium Massam causarũ Patronũ: quorũ electionẽ etiã S.D. confirmauit: qui quidẽ viso libro, retulerũt, pro vt habetur in eorũ relatione in scriptis facta,

Suprascripta vera sunt, in quorum fidem me subscripsi Io. Cardinalis Reumanus.

Istud est igitur grauissimorũ, & eruditissimorum hominum causa penitus cognita, ac perspecta de nostris Institutionibus iudicium, cui si quis non perlecto præsertim opere, proprium velit anteponere non secus agere, me iudice, videri potest, atq; si quis dicat, acutius se nocte intempesta posse cernere, quàm alios ipso in meridie. Sed quoniã quidãm Procemio inseri non ab re esse significant, ne quis adhuc tergiuersari possit, hoc quoque cuiusmodi sit, est nobis aperiendum. Viri oculatissimi nihil æque timuerũt, quã ne quis (si qua forte verba operi essent inserta: quæ ab his: quæ in Decretalium libris leguntur, diuersa essent) ad veterũ iurium correctionem eam varietatem subtili nimis, ac sophisticæ interpretatione detorqueret, vt Interpretes interdũ, dum vel syllabas superstitiosius ponderant, sunt morosi, propterea ij & à me prius, & ab ipsis postea magna est adhibita diligentia, ne (quantũ res pateretur) temerè, & cũ periculo à verbis veterum recederemus, imo multa: quæ cubitalibus literis aliis Põtificij Iuris libris inueniuntur expressa de libro Censores expungi voluerũt, siue quòd legentiũ auribus prima facie malè sonarent, siue quòd vsu non admodum recepta essent, siue quòd obscuritatem continerent, claritati enim mirum in modum videntur mihi studuisse. Cæterũ vt adhuc Cauillatoribus, verborúmque aucupatoribus penitus os occluderetur, consultissimè agi putauerũt, si summus ipse Põtifex Procemio, quod operi esset præfigẽdum, testato hoc exprimeret, quòd ius nouum condere, vel vetus abrogare non intendit. Et vt ipsius negotij effigiem plenè cognitam habeatis quasi ob oculos positam, subiiciam hic Procemij exemplum non quidem à Pontifice, vel eius mandato à quoquam conscriptum, sed à me ipso ortatu, & iussu ipsorum Censorum, antequàm librũ attingerent cõpositum, quod (sicut ipsi tunc asserebant) propterea, vt facerem, mandauerunt, vt ipsius rei ab ipso initio totam imaginem expressam quasi de propinquo melius possent intueri.

Quid Censores operis Procemio inserendũ censuerunt.

Malè sonantia vel vsu nõ recepta de libro abrasa.

Operis Procemiũ iussu Censorum conscriptum.

PIVS EPISCOPVS SERVVS SERVOrum Dei vniuersis Iuris Pontificij Candidatis Sal. & Apost. Ben.

HOMINEM rectum creauit Deus, ille autem dum declinat ad malum infinitis (vt diuina testantur oracula) sese miscuit quæstionibus. Hinc est, quòd ingruentibus malis moribus, & gliscentibus iugiter litigiis, & nouis casibus emergentibus, necesse fuit ad veteres Canones varia sacrorum Conciliorum Decreta, ac multas recentiorum

Eccles. x. vij.

Pontificum constitutiones adiungi: quæ inordinatis rebus ordinem tribuerent, inutilia præciderent, labentia fulcirent, & ex vinea Domini quasi quidam sarculus, non modo nocentes herbas euellerent, verum etiam salutiferas insererent. Vnde sacrorum Canonum, Decretaliúmque Epistolarum (rebus ita exigentibus) tam magnus hodie factus est cumulus, vt numerum propè legum secularium exæquare videantur. Inde fit, vt quæ cito, & cunctis innotescere necessarium foret, vix à paucis diuturno studio cognosci valeant, quod ipsum accidit, non modo ob Constitutionum multitudinem, verum etiam quod iis, qui istius iuris scientia imbui cupiunt, nulla certa via, vel methodus à quoquam hucusq; præscripta fuerit. Vnde nullis certis initiis, ac vestigiis inhærentes per deuia incerto cursu temerè vagari compelluntur. Et sanè per quam incongruum erat, vt sacrosancta Iuris Pontificij facultas principio ipso, hoc est parte potissima, careret, & à legibus profanis, quæ Canonibus ipsis famulari consueuerunt, in hac parte superaretur. Iccirco inter cunctas solicitudines: ad quas nos debitum Apostolicæ seruitutis astringit, non in postremis ducimus, vt florentissimæ Iuuentutis studia nunc magnis propositis præmiis, nunc eruditissimis viris ad docendum ad Gymnasia nostra vndique accersitis, nunc nouorum editione librorũ quantum possumus subleuemus. Studiosorum itaque difficultatibus paternæ diligentiæ studiis obuiam ire cupientes, Non tamen per hoc aliquid noui iuris statuere volentes ea: quæ huc vsque variis locis, ac libris dispersa fuerũt, quasi in artem redigenda curauimus, & dilecto. N. mandauimus, vt ex vniuersis Pontificij Iuris libris Institutiones certo ordine contexeret, & conficeret: quas in quatuor libros, & congruos titulos partiri iussimus, vt sint totius Iuris Canonici principium, & elementa, quarũ ductu expeditius, & citius ad metam illius iuris studiosi peruenire valeant. Legimus itaque, & per dilectos filios nostros. N.N.N. summa cum diligentia, & studio recognouimus, eásque nunc ad vniuersitates vestras transmittimus. Sumite igitur alacri animo, & cum omni reuerentia, atque iis ita operam date, vt ad cætera cito, & facile beneficio nostro peruenientes Apostolicæ Sed. atq; vniuersæ Christianæ Reip. cõmodo, atq; ornamẽto aliquãdo esse valeatis. Datũ, &c.

Triplex remedium ad effugiendam innouationis, vel correctionis periculum. *Testatio principis.* *Diligentia.* *Interpretatio.*

Ad effugiendum igitur scopulum istũ correctionis, & innouationis: quem multi non quidem temerè, sed omnino nimis superstitiosè formidant, triplex est paratum remedium, primũ omnium efficacissimum, præsentissimúmque Pontificis ipsius testatio, si diserte caueat, ꝙ non intendit ius nouum condere, nisi id ipsum exprimat. Quam quidem si proœmio suarum Institutionum, & Iustinianus olim inseruisset, multæ de medio legum perplexitates sublatæ essent: quæ legentium nunc ingenia vehementer torquent. Secundũ nostra omniũ in ea re cauenda diligentia: qui ne latum quidem vnguẽ, vbi periculum poterat imminere, nisi rebus valde perpensis à verbis Canonum recessimus. Demum id quod legibus ipsis est cũ omni scriptorũ genere cõmune benignæ scilicet ac probabilis interpretationis beneficium, de quo, quoniam prolixè infra suo loco disputauimus, nihil hic dicã amplius, sed inde vobis petendũ relinquimus. Non desinunt tamen adhuc non nulli ad hæc aures obstruentes formidandũ Legis nomen, & innouationis scopulum in vulgus iactare, & eos qui nostrorum consiliorũ ignari sunt, nõ solũ à causa nostra abducere, verũ etiã & nos ipsis laniandos tradere, aut hellebore curandos, sed si quis acutius introspiciat, non secus his hac in re nunc accidit, quàm vt cũ Agricolæ iactis seminibus, vel succrescentibus herbis, vel maturis pomis, ab auium incursibus timẽtes medio ipso in agro, aut arboris summitate vilissimum aliquid sordidæ, atque attritæ vestis vento agitandum ad terrendas aues suspendunt, veluti enim etsi verè nihil fit ab inani spectaculo volucribus timendũ, aufugiunt tamen, & à palliolo quasi ab insolenti monstro declinant, sic multi audito Legis ad terrendum conficto nomine,

Agricolarum mos.

protinus

protinus quasi ab imminenti periculo aufugientes institutum hoc nostrum auersantur, & tamen, si non ita essent formidolosi, & propius accedere non vererentur, & causam accuratius cognoscere, & quasi ex propinquo intueri vellent, intelligerent profectò ab hoc Legis nomine nihil magnopere timẽdum, & Culicem hunc esse, non Elephantum. Hui (inquiunt) tantum ne priuatum, atque illum iuuenem esse ausum? Senatus sæpe totus in vnica ferenda lege diu laborat, & vnus iste homuncio quatuor legum libros in suo solus cubiculo meditatus repente nobis condiderit? Quasi verò nouas mihi leges confixerim, ac non veteres potius expeditiore quadam, & compendiosiore via, atque id quidem non sine exemplo probatissimorum virorum studioribus tradere conatus fuerim. Quasi eadem nouarum legum ferendarum, quæ veterum sub certum ordinem reponendarum sit ratio. Quasi non in magnam hominum lucem, & in Vrbem ipsam prodierim, diutissimè permanserim, opus ipsum passim omnibus legendum, excutiendum, lacerandum non tradiderim. Habet Inuidia inter vitia cætera illud proprium, ac quodammodo peculiare, quòd adeò turpis est, vt nulla ratione ipsa se intueri, & agnoscere velit, ideóque liuori suo magnifica semper verba, atque illustres sermones prætexit. Vnde qui se iracundum, intemperantem, & ad voluptates proclinem confiteatur, facile inuenias, at quòd se quis inuidum esse, ac liuidum concedat, nec tormentis quidem facile extorqueas, quin imo cum maxime virus euomunt, se veritatis esse amatores inuidi prædicant, atque ea de causa nec amicis quidem parcere solere, tanta est enim virtutum, vitiorúmque vicinia, vt maledicus pro libero se quis interdum venditare valeat, ea autem inest vis pestilenti huic morbo, quòd si quem gratia, vel authoritate pollentem occupet, præclaras quasque res euertit, ac destruit, sin verò (quod sæpius accidit) humiliores arripiat, habet illud boni, quòd quasi in propria viscera verso gladio maximum malum inuidis ipsis afferre consueuit. Sed vt demus liberum esse cuique, vt suo non alieno arbitratu explicet, quid de quaque re sentiat, aut periculum sibi fingat quantumuis magnum, idque animo fieri non posse nisi candidissimo, certè vt ipsis pro suo, ita etiam & nobis pro nostro ingenio diuersa sentire, atque opinari sine alicuius temeritatis suspitione integrum esse debet, præsertim cum tot summos viros habeamus subscriptores, ac nostræ sententiæ propugnatores, ac propemodum authores, Et me hercule quanto magis cogito, tanto magis istorum hominum scrupulositatem, & tantam formidinem demiror, præsertim quòd sacræ Theologiæ Magistri: quibus etiam librum hunc nostrũ oportunis locis excutiendũ tradi necesse fuit, nulla mihi ingẽtia pericula, quod Iuris periti aliqui faciunt, finxerunt, quippe quòd, vbi tractatur ardua verbis Canonum ipsorum quasi cuidam clauo tenaciter nos inhesisse liquido compererint, & tamen nemo nescit facilius, & haud paulo maiore cum detrimento, quàm in pertractando iure, errari in re Theologica: quæ non fluxæ alicuius, & cito euanescentis rei sed ipsius sempiternæ salutis solum rationem ducit: præsertim in hac temporum nostrorum calamitate, quibus tam multarum hæresum obortæ sunt in Ecclesia procellæ, vt si quis scrupulosa interpretatione quantumuis diligenter, ac sincere scripta pertinacius inuestigare velit, aliquam hæresim eadem subolere facile (nisi fallor) extorquere poterit. Theologi tamen non modo me ob eam rem ab hac scriptione non sunt dohortati: verum etiam Institutiones hasce nostras locupletissimo testimonio ornarunt. Nam cum castigandi operis certis locis: qui rerum Theologicarum, vt puta sacramentorum, tractationem continent, prouincia Danieli Blanco Cremensi Dominicano regulari viro doctissimo, atque acerrimi iudicij demandata esset, de paucis, quæ vidisset, ita censuit.

Non eadem ratio nouarũ legum ferendarũ, quæ veterum ordinãdarum.

Inuidia non potest se ipsam intueri.

Quæ vis Inuidiæ.

Theologorum sententia.

Facilius, & maiori cũ periculo erratur in Theologia, quàm in iure.

QVÆ de sacramentis in genere, quæ etiam de baptismo in specie, & confirmationis sacramentis legi in libro Institutionum Iuris Canonici, & Catholicæ veritati consentanea, & eleganti serie disposita, & appositè tractata, quantum assequi potui meo exiguo ingenio videntur.

F. Daniel Blancus.

Testimonium magistri sacri palatij.

Is autem omnia peruestigare non potuit, quippe qui sub ipso tempore: quo nostro operi perlegendo, & diiudicando incumbebat, Sacri Apostolici Magister delectus est, vnde ad cætera multa: quæ sibi antea fidei, ac religionis causa obeunda erant negotia, adeo magnus accessit cumulus, vt nostri inspiciendi libri prouinciam alteri demandare

coactus fuerit. delegat itaque rem Matthæo Lachio Sodali ſuo viro cum probatiſſimæ doctrinæ, tum verò etiam ſpectatæ Pietatis, is autem ita cenſuit.

Teſtimonium Inquiſitoris.

NOs Frater Matthæus Lachius Ordinis Prædicatorum ſacræ Theologiæ Profeſſor, & in Diœceſi Peruſina Commiſſarius S. Inquiſitionis legimus, & conſiderauimus librum nuper compoſitum ab eccell. Doctore V. I. D. Io. Paulo Lancelotto Peruſino, & ſpecialiter, quæ ſpectant ad ſeptem Sacramenta fidei Chriſtianæ, & lætati ſumus, quoniam minores & maiores, Proficientes, & docti, ne dum incipientes inuenient breuiſſima hora: quæ longo temporis tractu non potuiſſent, Vnde ſibi, & aliis ad ædificationem Eccleſiæ proficiant. Et iudicamus, vt non ſolum excudi tutò valeat, verum etiam quàm primum edi valde expediat, ad hoc vt præclara ſacrorum Canonum ſtatuta concinna ſtructura, atque ordine eleganti connexa, omnibus innoteſcere valeant. Die VI. Iannarij, M. D. LIX.

Ita eſt Fr. Matthæus qui ſupra manu propria ſubſcripſi.

Perſpicitis igitur præſtantiſſimorum virorum teſtimonio tantum abeſſe, vt in re Theologica lapſus fuerim, vt in ea tractatione etiam à laudatiſſimis viris laudari meruerim. Cum tamen interim Thaologiam ipſam non profundius attigerim, quàm quo Canones pertingunt, aut homine Chriſtiano digna Inſtitutio expoſcit, vt ſicubi, eo certè in loco potiſsimum lapſus timendus fuerit. Vnde ſi in lubrico conſtitimus, & in locis non admodum nobis exploratis, & cognitis certam nihilominus viam tenuimus, quanto tandem eſt æquius, idem nobis contigiſſe & in his credi: quæ ad metam tantum Iuris cognitionem pertinent: quæ quidem, quod eis cognoſcendis omnem prope ætatem conſumpſimus, ſi non trita nobis ſunt, certè longè magis habemus cognita, quàm ea ipſa: quæ ad Theologiæ facultatem ſpectant, ſed permittamus in ſuo quemque ſenſu (vt dicebat Apoſtolus) abundare, & ad inſtitutam totius rei narrationē iam reuertamur.

Petrus Schultingus Coloniæ Agrippinæ Nuncius.

Sub hoc ferme tempore: quo mihi cum Cenſoribus meis negotium erat, & de ipſorũ Cenſorum Epiſtola Pontifici reddenda laboramus, (fuit enim & in eo mihi laborandũ) ſpleudidiſsima Germaniæ Ciuitas Colonia Agrippina Petrum quendam Schultingũ à Stemoich Iuris (vt vocant) Licentiatum Romam miſit, vt is nomine Colonienſis Senatus cum Pontifice ageret, de priuilegiis quibuſdam vniuerſitatis, & Gymnaſij publici confirmãdis, & augendis. Qui cum de Inſtitutionibus noſtris audiſſet, Operis, & argumenti nouitate vehementer, vt mihi viſus eſt, captus, ſæpe me obnixè obſecrat, vt libri deſcribendi copiã ei faciam, nihil poſſe prædicans vniuerſitati ſuæ gratius ex Italia exportare, cui cũ re nondũ abſoluta non poſſe me obſequi ſæpe reſpondiſſem, idem rurſus à Neapolitano flagitat, ſed cum nec ab ipſo voti compos fieret, idem tandem ab ipſo Pontifice per literas, cum acceſſus ægre pateret, petiit. Quarũ literarum, vt eius rei apud cæteros quoque fides extaret, exemplum mihi curaui, erant autē in hæc verba cõceptæ.

Nuncij Coloniæ Agrippinæ petitio. Compertũ authori fuit virum hunc Coloniam exemplar Inſtitutionum ſecum aſportaſſe & publicè aliquando interpretatum anteaquam ederentur.

AD cætera S. V. erga Colonienſem vniuerſitatem magna beneficia humillime oro, atque obſecro, patiatur etiã eum cumulum accedere, vt reuertenti mihi ad Colonienſes ſtudioſos liceat Inſtitutionum Iuris Canonici: quas iuſſu S. V. feliciſſimè audio abſolutas, exemplum deferre, vt iidem ab ea non ſolum Sacerdotiis, ac prouentibus, ſed etiam præclaris literarum monumentis ſe ſe adiutos eſſe perpetuo gloriari poſſint. E. B. V.

Seruus humiliſſi. Petrus Schultingus à ſteinuoic Legum licentiatus Reip. Coloniæ Agrippinæ Nuncius.

Sed nec

Sed nec à Pontifice, quòd nondum esset res absoluta, aliquid impetrare potuit. At pluribus elapsis mensibus Censorum Epistola Pontifici tandem redditur. Is illam diligenter cum perlegisset, Censoribus crastina die ad se vt veniant, nuntiari iubet: postridiè mane me Neapolitanus accersit, edicitque illa ipsa die, mihi vnà cum Censoribus meis coram Pontifice consistendum, ibique de ratione edendi Operis agendum, ad horam in Vaticanum omnes conuenimus, & me non subsequente, ne quid vel auribus meis dare viderentur, vel liberius loqui impedirentur astantibus sex Cardinalibus Censores, atque vnà sacri Palatij magister ad Pontificem intromittuntur, & exhibito libro de toto negotio retulerunt, longa coram illo disceptatio, ac sermo, cui licet non interfuerim, nihil tamen suspicari licet eos retulisse, quod ab eo, quod proprio firmassent Chirographo, dissideret. Postremus & ipse admittor, secundo demum anno postquam Romam appulissem: qui pedibus de more exosculatis exposui breuibus, quòd cum sub initiis adepti à se Pontificatus suasu, atque impulsu suo Institutionum Iuris Canonici: quas antea inchoassem, absoluendarum prouinciam assumpsissem ab eo tempore per triennium fermè toto pectore operi absoluendo inuigilassem, demùmque impellentibus Perusinæ Academiæ Scholaribus Romam me contulissem, ibique diu commoratus nullis laboribus, aut sumptibus pepercissem, donec eruditissimi, ac præcellentes viri operi limam de mandato suo adhibuissent. Tum siquid à me fuisset elaboratum, quod sublimitate Romani Pontificis non indignum videri, ac studiosis aliquam vtilitatem parere posset, primum quidem Deo Opt. Max. gratias agendas: qui etiam mutis, & elinguibus loquendi facultatem interdum largiretur, Deinde Censoribus ipsis, qui nihil diligentiæ, aut laboris intermisissent, vt opus ipsum castigarent, & perpolirent: Reliquum esse, vt ille supremam operi manum imponeret, vt tandem vndecunque absolutum in manus hominum deuenire posset. His ille. Gaudere se mirum in modum, quòd de meo ingenio, & eruditione, atque Institutionum nostrarum elegantia plura ex doctissimis viris audisset, qui quidem tam multa prædicassent, vt nisi illorum iudicium, ac fidem sæpius in rebus arduis probasset, facile in eam suspitionem adduci potuerit, ne scilicet ex nimia quadam in me beneuolentia, atque amoris abundantia, potiusquàm ex iudicio ea de me sentire, ac proloqui cogerentur. Sed cum sæpius maximis in rebus illorum à se spectata esset integritas, quæ de me, atque opere retulissent, non tam eorum in me beneuolentiæ, quàm conscientiæ, ac virtuti tributa esse se se credere, & pro certo habere. Proinde bono esse animo, statuisse enim mihi obtemperare, & velle librum edi apposito à se Proœmio, desiderare tamen non nihil circa operis ordinem, & Rubricas, vt essem ex Censoribus intellecturus. Id autem erat huiusmodi, scilicet vt quanto possem minus ab ordine Gregoriani operis discederem, nec mihi nouas titulorum inscriptiones, nisi cogeret necessitas, fingerem. De reliquo se daturum operam, vt meorum laborum me minimè pigeret. His verbis acceptis, plenius ex ipsis Censoribus Pontificis de tota re sententiam cognoui, quæ ad summam erat huiusmodi, vt decerneret operi Proœmium præfigere declaraturus ibidem, quam statuerit illi authoritatem impertiendam, idémque ea disputatione adeò delectatus est, vt assereret constituisse se occupationibus suis horas suffurari: quibus librum totum perlegeret, vt is de suo iudicio supremam manum acciperet. Huc vsque (studiosi Iuuenes) Institutionum: quas tantopere nunc à nobis flagitatis, edendarum tractatus processit, nec vlterius vllo pacto progredi potuit, siquidem cum, non nisi à se quoque diligenter recognitum, editurum librum Pontifex assereret, atque is esset, qui cum innumerabilibus, ac grauissimis negotiis senio iam confectus premeretur, tum verò etiam: qui huiusmodi res cunctorum hominum opinione tardius soleret expedire, qui fieri vnquam potuit, vt me viuo, etiam si nunquam interiturus ille videretur, subcesiuis tantum horis iustum opus perlegeret, cuncta minutatim rimaretur, limam ex suo iudicio apponeret, in lucem ederet? præsertim quod, vt illi facultatum cæterarum cognitionem vel exactam concedamus, Iuris quidem constat non fuisse valde consultum, sed fuerit consultissimus, certè non ego librum meum melioris fore conditionis existimare debui, quàm Breuiarium ipsum Romanum: quod non modo ab initio initi à se Pontificatus, verum etiam (vt audio) in omni propemodum vita à se castigatum deticis legendum tradere statuerat, & quod quotidie vel inuitus, dum horarias preces perlegeret, præ manibus habebat, & tamen nunquam absoluturus tunc videretur, & nunc non absoluisse liqueat, forte circa tollendos improbatæ lectionis libros vehementer occupato edendis bonis eodem tempore vacare non licebat. Vnde tum mea sponte, tum etiam viris amplissimis, & quibus Pontificis ipsius ingenium longè

Author ad Pontificē admissus post biennium.

Authoris ad Pontificem oratio.

Quid Pontifex authori responderit.

Hoc nec Paulus nec successor fecit qua fuit illorum in studiosos liberalitas.

Pontifex asserebat se vltimam operi manum velle imponere.

Pontificis tarditas.

Breuiarium Romanum.

melius, quàm mihi cognitum erat, ita asseuerantibus per ipsum rem confici posse desperaui, itaque nihil non egi, vt mihi priuato nomine librum edere liceret. Eius rei testes mihi sunt illustrissimi viri Bernardinus Scottus, Ioan. Reumanus, Scipio Rebiba, Testis, si viuat, Hieronymus Dandinus, cuius de omnibus benemerendi studium magnam mihi tunc admirationem mouit, is enim cum neque ab vniuersitate vestra literas vllas accepisset, nec à quoquam vel leuiter admonitus esset, neque me de facie quidem nosset, simulatque causam a Iuentus nostri nescio qua ratione cognitam habuit, ita negotium complexus est, vt nullam vnquam occasionem, vel mei ornandi, vel rei summo studio maturandæ interire passus fuerit, ita vt sola viri humanitas non nullorum erga nos inclementiam lenire, ac redimere potuerit. Testes Pompeus Piccolhomineus, & Andræas Matthæus Aquæuiuius, qui nostræ causæ ita semper fauerunt, & publicas prope contentiones adeò strenuè susceperunt, ac sustinuerunt, vt propriam illos egisse causam credere possis. Testes denique Michael Guisilerius, & Guilielmus Sirletus, &, si viuant, Vergilius Rosarius, & Daniel Blancus: quibus cum, quod specialiter ambobus nouorum omnium operum iudicandorum, & edendorum prouinciam Pontifex delegasset, sæpe, ac sæpius tam coram, quàm per literas egi, vt eius libri: quem ipsi, & docti omnes probassent, edendi licentiam tandem mihi vel concederent, vel impetrarent. Sed nullo pacto id obtineri potuit affirmantibus illis non esse sibi integrum, vt super his quibus summus ipse Pontifex manum iam apposuisset, aliquid statuerent, vel permitterent, sed eidem omnia illibata reseruari oportere. Ergo magnam temporis iacturam, & mille passus incommoda, & sumptibus penè exhaustus, cum negotia quædam familiaria causatus à Neapolitano abeundi licentiam vix impetrassem, Elephanti partum non duxi amplius expectandum. Roma itaque discedo, quibusdam prouinciam: quam Pontifici scirent esse cordi, à nobis deseri vehementer admirantibus, plerisque tamen turpem nos tulisse repulsam, atque improbatum opus nostrum existimantibus, neque omnino id temerè. Quis enim tam æquus rerum æstimator esse poterit, qui cum me post biennium ferè exactum vix summis non dicam precibus, sed laboribus loquendi cum Pontifice copia semel tantum impetrata, re propemodum infecta in patriam rediisse vel videt, vel audit, non pessimè etiam de libro Institutionum nostrarum, ac de negotio toto iudicare debeat? En (inquiunt) rediit tandem nouus hic noster Tribonianus, at cur interim præclaras illas suas Institutiones nobis non exhibet? cur quasi thesaurum in abdito asseruat? nimirum thesaurus in carbones versus est, nostis cætera. Atque hæc, & in hanc sententiam similia eiusmodi sunt, vt illis nec ego quidem satis commodè queam respondere, nisi ab ouo totius facti seriem recenseam, at quantum quisque fidei orationi nostræ habiturus sit: alieni prorsus est arbitrij, nec apud multos mendacij suspitione omnino caret, ita fit, vt vnde me laudis saltem præmium referre oportuit, existimationis detrimentum feram: quod vt quoquo modo minuam saltem, quando ab eo me penitus vendicare non possum, non ab re fore existimaui, si operis ipsius compendio locupletissima etiam illustrium virorum testimonia adiungerem, atque in vulgus ederem: quibus mali de nobis rumores paululum comprimantur, neque enim ego omnium sermonibus, qui de hac re loquantur interesse, atque omnibus in angulis ad tutandam causam meam adesse possum. Agendum itaque mihi nunc est, vt milites, vel militum Duces interdum solent, hi enim si pugnæ sic euentus ceciderit, vt, quanquam in illis nulla culpa sit, parum tamen probè rem gessisse vulgo existimentur, vt se purgent, & ab omni culpæ suspitione vindicent, carthulas quasdam in publicum edunt (Manifesta illi appellant) quibus rei gestæ seriem recensentes, ac probatissimorum testium dictis confirmantes se se ab omni honoris labe, atque infamia asserere, & eximere conantur. Et hoc quidem liberius vt facerem, ea etiam ratione sum adductus, quòd ita illorum: qui cæptis nostris fauere conati sunt, collatum in nos beneficium, quo ad per mea scripta fieri potest, apud omnes testatum faciam, atque ita (vt Comicus inquit)

Vno labore exoluam ærumnas duas.

videor enim mihi hoc debere meis fautoribus, vt, quando ipsis gratiam referre non valeo, aliquam saltem grati animi significationem ostendere conari debeam, imitandósque mihi esse statui viatores, qui paulo sint accuratiores. Veluti enim hi, si quid in itinere, ac peregrinatione offenderint, vel vetustate admirandum, vel nouitate gratum, si quos item latronum incursus, vel fluminum impetus incolumes euaserint, sicubi ab amicis splendidiore conuiuio excepti fuerint, ne quando ea excidant, proprio libello solent annotare, & cum in patriam redierint, omnibus recensere, sic ego: qui vt adhuc portum non tenuerim, naufragium certè non feci, quæcunque mihi in huius negotij

Edendi libri licentia nõ impetrata.

Author Roma discedit.

Manifesta.

Viatorum accuratiorũ mos.

negotij tractatione obtigerunt: quæ non indigna visa sunt, de quibus meminisse deberem, in hoc nostrum commentarium congessi, eaque patronis, atque amicis meis (si vacet) legenda nunc libenter exhibeo, sicq; (vt inquit Tragicus)

Quod fuit durum pati, meminisse dulce est.

Quanquam & non sum nescius, sic me rursus exponere morsibus inuidorum, quorum liuori satius forte fuerat silentio meo modum ponere, quàm aliquid noui edentem, & adhuc eadem in sententia persistentem, eorundem insaniam prouocare, sed quando semel imprudens manum in flammam misi, proprio malo factum audentiorem iuuat idem nunc facere scientem, prudentemq;. Liceat tamen mihi ab his illud impetrare quod à canibus suis Hieronymus precatur, scilicet vt hoc, quidquid est libelli, legant prius, & postea despiciant, ac pro libidine lacerent, ne si aliter faciant, vel inciuiles habeantur: qui quasi tota lege non perspecta iudicent, vel non tam ex iudicio, quàm ex liuore ignorata damnare videantur. Accesserunt huc præterea frequentes vestræ iuris studiosi, de Institutionibus ipsis edendis interpellationes: quos ego assiduum interpretandi laborem caussatus in æstiuos præteritos menses reieceram, atque hucusque tandem detinui, nunc cum à prælegendi munere diu, ac sæpius cessatum sit, dilatoria huiusmodi exceptione destitutus apud vos planè (puto) decoxissem, nisi aliquo saltem commento, atque aliqua ex parte promissa repræsentassem, Egi ergo vobiscum, vt cum suis creditoribus solent tenuiores debitores: quibus satisfaciendi non voluntas, sed facultas deest: qui si ære alieno præmantur grandiore, nec dum omnino sint soluendo, sed in interuallo temporis aliquam spem habeant, ne nimium differendo quasi debitum inficiari videantur, vel exiguam summam primum persoluunt, in reliquo menses, hebdomadas, dies creditoribus auferendo fidem tuentur suam. Sic vos hoc nunc à nobis accipietis commentarium, atque operis totius Epitomen, vbi quam scribendi rationem, ac rerum seriem sequuti fuerimus, cognoscetis, breui etiam (nisi Deo pœnitus renuente prouinciam hanc aggressi sumus) ipsarum Institutionum iustum opus quasi integram crediti vestri summam accepturi, & consequuturi.

Inciuile nisi tota lege perspecta.

***

FINIS PRIMI LIBRI.

Ee 5

FRANCISCVS
CANTVCIVS
LECTORI.

SEquentem librum consueuit Author interdum quasi per arborem repræsentare, nec incondite, vt vulgò solent. Sed incipiens ab imis radicibus, atque inde perpetuo quodam nexu progrediens ad stipitem, ad ramos, ad ramusculos, ad frondes vsque ad summa cacumina ordine tam eleganti, vt artem naturæ sui æmulam agnoscere facile poßit: sed, quando angustum chartulæ huius spatium eam latißimè ramos explicantem, & vno intuitu totum Ius Canonicum sub ipsis oculis ostendentem capere non potest: si hanc operis ac commentarij huius partem, quasi stantem, ac radicibus nixam plantam contemplari non vales; at saltem tanquàm concisam in ligna & erectam in struem intueberis. Ita enim radicum, stipitis, ac ramorum principalium effigiem, ob oculos ponimus, vt arborem ipsam totam per te, quasi ex pede staturam Herculis, conijcere poßis.

IVRIS Canonici

- Radices quędam, quibus constat, & innititur.
  - Ius naturale.
    - Legis præcepta.
      - Mystica.
      - Moralia.
    - Instinctus naturæ.
    - Euangelij præcepta.
      - Mystica.
      - Moralia.
  - Consuetudo.
  - Constitutio.
    - Ecclesiastica.
      - Statuta Conciliorum.
        - Episcopalium.
        - Prouincialium.
        - Vniuersalium.
      - Decreta Pontificum.
        - Generalia.
        - Personalia.
    - Ciuilis.
- Obiectum.
  - Personæ.
    - Laici.
    - Clerici.
  - Res Ecclesiasticæ.
    - Spirituales.
      - Incorporales.
        - Virtutes & dona Dei.
        - Quæ in iure consistunt.
      - Corporales.
        - Sacramenta.
        - Res sacræ & sanctæ.
        - Res religiosæ.
    - Mixtæ.
    - Temporales.
  - Iudicia.
    - Ecclesiasticum.
    - Seculare.

- Laici
  - Impediuntur promoueri ob
    - Subiectionem
      - Homines alienæ prouinciæ, vel diœcesis.
      - Libertini.
      - Monachi.
      - Serui.
    - Delictum commissum
      - Vsurarij.
      - Fures.
      - Homicidæ.
      - Apostatæ.
      - Pœnitentes.
    - Suspicionem delicti futuri
      - Implicati negotiis secularibus.
      - Baptizati in ægritudine.
      - Filij presbyterorum.
      - Mariti
        - Viduæ.
        - Eiectæ.
        - Meretricis.
    - Læsionem corporis
      - Voluntariam.
      - Necessariam.
      - Fortuitam.
  - Sunt aut
    - Seculares.
    - Regulares qui fiunt ex
      - Paterna deuotione.
      - Professione
        - Tacita.
        - Expressa.
      - Voto
        - Solenni.
        - Simplici.

Clerici qui constituti sunt aut in

- Sacerdotio: in quo spectatur
  - Grad⁹ & ordo: nã alij
    - Excelso, vt
      - Romanus Pontifex.
      - Patriarcha.
      - Archiepiscopus.
      - Episcopus simplex.
        - Adiutores horum,
          - Coadiutor.
          - Vicarius.
          - Archidiaconus.
          - Archipresbyter.
          - Corepiscopi, quorum vsus sublatus.
    - Inferiore, vt presbyteri.
  - Matrimonium spirituale quod inter hos & Ecclesiam intercedit: Quod
    - Initiatur
      - Electione
      - Postulatione
      - Nominatione
        - per
          - Inspirationem.
          - Scrutinium.
          - Cõpromissum.
    - Ratificatur, confirmatione.
    - Consumatur, consecratione.
    - Dissoluitur.
      - Translatione, causa
        - Vtilitatis.
        - Necessitatis.
      - Renunciatione, quæ fit ex
        - Conscientia criminis.
        - Defectu scientiæ.
        - Irregularitate per sonæ.
        - Malitia plebis.
        - Graui scandalo.
      - Depositione
        - Verbali.
        - Actuali.
- Sacris
  - Diaconus.
  - Subdiaconus.
- Minoribus ordinibus
  - Acolitus.
  - Exorcista.
  - Lector.
  - Hostiarius.
  - Cantor.

Beneficia, vel præbendæ clericis annexa, conceduntur per

- Collationem, quæ fit per
  - Ordinarium
    - Episcopum.
    - Capitulum.
    - Abbatem.
  - Legatum
    - Natum.
    - Missum.
    - A Latere.
  - Rescriptum Apostolicum, Quod
    - Fit
      - Aut
        - Purè.
        - In diem.
        - Sub conditione.
      - Aut
        - Motu proprio.
        - Ad postulationem.
    - Interpretationem sumit ex
      - Persona.
      - Loco.
      - Ordine scripturæ.
      - Causa.
      - Qualitate beneficij.
- Institutionem ex iure patronatus. Quod
  - Constituitur
    - Fundatione.
    - Dotatione.
  - Acquiritur
    - Donatione.
    - Successione.
  - Tollitur
    - Cessione.
    - Ecclesiæ destructione.
    - Collegij constitutione.
    - Delicti perpetratione.

- **Res Ecclesiasticae**
  - **Spirituales**
    - Incorporales
      - Virtutes, & dona Dei.
      - Quae in iure consistunt.
    - Corporales
      - Sacramenta. De quibus proxima pagella.
      - Res sacrae, & sanctae
        - Ecclesiae
          - Constitutio, quae fit
            - Ob incrementum populi.
            - Ob commoditatem plebis.
            - Vniuersitatis intuitu.
            - Priuilegio Episcopi pro
              - Monasterio.
              - Sepultura.
          - Consecratio.
          - Reconciliatio.
          - Reparatio.
          - Vnio
            - Temporalis
            - Perpetualis
            - ob
              - Vtilitatem.
              - Necessitatem.
          - Immunitas
            - Personalis.
            - Realis.
            - Localis.
          - Subiecti erga Episcopum [?]
            - Personalis
            - Realis
            - Localis
            - vel
              - Iure ordinis
                - Clericorum ordinatio.
                - Virginum benedictio.
                - Ecclesiarum, altariumque consecratio.
              - Lege iurisdictionis
                - Ecclesiasticae censurae
                  - Excommunicatio
                    - Maior, aliàs Anathema.
                    - Minor.
                    - Canonis, aliàs latae sententiae.
                  - Interdictio
                    - Canonis
                    - Iudicis
                      - Generale.
                      - Spirituale.
                  - Suspensio
                    - Canonis.
                    - Iudicis.
                - Collatio.
                - Institutio.
              - Lege dioecesana
                - Census.
                - Cathedraticum.
                - Ius decimandi.
                - Ius hospitandi.
                - Visitatio.
                - Procuratio.
        - Altaria.
        - Reliquiae.
        - Deputata diuino cultui.
      - Res religiosae
        - Xenodochia.
        - Nosocomia.
        - Gerontocomia.
        - Orphanotrophia.
        - Brephotrophia.
        - Coemeteria.
        - Sepulturae.
  - **Mixtae**
    - Canonica portio
      - Episcopalis.
      - Parochialis.
    - Decimae
      - Praediales.
      - Personales.
  - **Temporales, Quae non alienantur, nisi**
    - Fructus.
    - Per precarium.
    - Ruinae.
    - Serui fugitiui.
    - Per praescriptionem.
    - Depoluta [?] solita concedi.
    - Inculta praedia, & Ecclesiae inutilitas.
    - Modicum, ob benemerita in
      - Praelatum.
      - Ecclesiam.
    - Ex permutatione cum
      - Principe.
      - Alia Ecclesia.
    - Intuitu rei à sacerdote in Ecclesiam collatae.
    - Modicum pauperibus pro eleemosyna.
    - In praemium arduae recuperationis.

- Sacramenta
  - Alia
    - Necessaria quorũ quædam pertinent ad
      - Ingressum in Ecclesiam, vt baptismus
        - Fluminis.
        - Flaminis.
        - Sanguinis.
      - Progressum in Ecclesia, vt
        - Chrisma.
        - Pœnitentia cuius
          - Species
            - Solennis.
            - Publica.
            - Priuata.
          - Partes
            - Contritio.
            - Confessio.
            - Satisfactio.
        - Eucharistia cuius partes
          - Forma visibilis.
          - Veritas corporis.
          - Virtus spiritualis.
      - Egressum ab Ecclesia, vt extrema vnctio.
    - Voluntaria
      - Matrimonium, de quo in Tabella proxima.
      - Ordo
        - Maiores
          - Episcopatus.
          - Presbyteratus.
          - Diaconatus.
          - Subdiaconatus.
        - Minores
          - Acolitus.
          - Exorcista.
          - Cantor.
          - Lector.
          - Hostiarius.
  - Alia
    - Iterabilia, quæ characterem non imprimunt
      - Pœnitentia.
      - Eucharistia.
      - Extrema vnctio.
      - Matrimonium.
    - Non iterabilia, quæ characterem imprimunt.
      - Baptismus.
      - Chrisma.
      - Ordo.

- **Matrimoniũ**
  - 1 Initiatur ſponſalibus Quæ
    - Contrahuntur
      - Re.
      - Verbis.
      - Literis.
      - Conſenſu.
      - vel
        - Pure.
        - In diem.
        - Sub Conditione, quæ eſt aut
          - Honeſta.
          - Turpis.
            - Simplex.
            - Contra ſubſtantiã.
          - Impoſſibilis.
    - Diſſoluuntur
      - Ipſo Iure
        - Subſequente matrimonio.
        - Sacrorum ordinum ſuſceptione.
        - Religionis ingreſſu.
        - Interuentu cognationis
          - Carnalis.
          - Spiritualis.
      - Facto hominis
        - Fornicatione
          - Carnali.
          - Spirituali.
        - Partium conſenſu.
        - Membrorum amiſſione.
        - Morbi incurabilis interuentu.
        - Abſentia diuturna.
  - 2 Ratificatur, Conſenſu.
  - 3 Conſumatur, Copula.
  - 4 Impeditur
    - Contrahendum
      - Furore.
      - Voto ſimplici.
      - Cognatione, & affinitate.
    - Contractum
      - Errore
        - Perſonæ.
        - Conditionis.
        - non
          - Fortunæ.
          - Qualitatis.
      - Voto ſolenni.
      - Cultus diſparitate.
      - Sacrorum ordinum ſuſceptione.
      - Crimine.
      - Iuſto metu.
      - Impotentia coëundi.
      - Publicæ honeſtatis iuſtitia.
      - Cognatione
        - Naturali.
          - Conſanguinitas.
          - Affinitas.
        - Spiritualis ex
          - Baptiſmo.
          - Chriſmate.
        - Legitima ex
          - Adoptione.
          - Arrogatione.
      - Adiectione conditionis contra eius ſubſtantiam.
  - 5 Diſſoluitur
    - Morte.
    - Diuortio
      - Separatio thori ob
        - Fornicationem
          - Carnalem.
          - Spiritualem.
        - Viri ſæuitiam
      - Diſſolutio vera
        - Ante copulam
          - Ingreſſus religionis.
          - Impotentia coeũdi ignorata.
        - Poſt copulam
          - Cultus diſparitas.
          - Machinatio in necem defuncti coniugis.

- Iudiciũ
  - Ecclesiasticum
    - Ciuile
      - Ordinariũ
        - Plenarium
          - Exercetur
            - Syndicos.
            - Procuratores, q
              - Constituũtur ad
                - Negotia.
                  - Pater familiàs.
                  - Filius familiàs.
                - Iudicia
              - Prohibentur
                - Sacerdos
                  - In criminalibus.
                - Monachus
                - Excommunicatus.
              - Desinunt
                - Morte
                  - Constituentis.
                  - Constituti.
                - Reuocatione
                  - Tacita.
                  - Expressa.
            - Principales
          - Cessat
            - Pacta.
            - Transactiones
            - Compromissa in
              - Arbitros qui
                - Prohibẽtur
                  - Seruus.
                  - Monachus.
                  - Femina.
                  - Laicus sup re spirituali.
                  - Hæreticus.
                  - Apostata.
                  - Schismaticus.
                  - Infidelis.
                  - Excommunicatus.
                - Non cognoscunt causas
                  - Liberales.
                  - Matrimoniorũ carnaliũ.
                  - Filiationum.
                  - Monachationum.
                  - Conuersionum.
                  - In integrũ restitutionũ.
                  - Criminales.
                  - Maiores iudices exquirentes.
                - Desinunt
                  - Prolatione sententiæ.
                  - Morte
                    - Arbitrorum.
                    - Litigatorum.
                  - Temporis lapsu.
          - Constat. Vt tabella sequenti.
        - Summarium Quod cõstat
          - Citatione.
          - Petitione in
            - Verbo.
            - Scriptis.
          - Iuramento de
            - Calumnia.
            - Veritate dicenda.
          - Probationibus.
          - Sententia lata à iudice
            - Sedente.
            - Stante.
      - Extraordinarium
        - Fit per Delegationẽ
          - Ordinarij, qui creatur à
            - Lege.
            - Principe.
            - Vniuersitate.
            - Cõsuetudine
          - Principis
        - Dissoluitur
          - Reuocatione mandati.
          - Morte
            - Delegantis.
            - Delegati.
          - Pronuntiatione incompetentiæ.
          - Impedimento
            - Iuris.
            - Facti.
          - Lapsu temporis rescripti.
          - Exequutione sentẽtiæ Delegati
            - Per te.
            - Per aliũ.
          - Principis
          - Recusatione.
    - Criminale, de quo sequentibus tabellis
  - Seculare

- Plenarii Iudicium cōstat
  - 1 Citatione
    - Non arctat ad comparendum
      - Personæ qualitate
        - Ius dicentis.
        - In ius vocati.
      - Loci conditione
        - Incerti.
        - Extra citantis iurisdictionem.
        - Pestilentis, aut aliàs non tuti.
      - Formæ defectu.
      - Legitima causa impeditum
        - Facto aduersarij.
        - Concursu maioris Iudicis.
        - Vinculis.
    - Neglecta paris contumaciam quæ punitur aut
      - Missione in possessionem.
      - Rei sequestratione.
      - Litis damno.
      - Mulcta.
      - Excommunicatione.
      - Expensarum refectione.
  - 2 Libelli conceptione, & oblatione
    - Accusatorij.
    - Conuentionalis.
  - 3 Exceptionibus, Quæ sunt aut
    - Dilatoriæ.
    - Declinatoriæ.
    - Peremptoriæ
      - Simplices.
      - Litis finitæ, vt
        - Transactionis.
        - Iurisiurandi.
        - Rei iudicatæ.
      - Anormales
        - Contra testes.
        - Excommunicationis.
        - Præiudiciales.
  - 4 Replicationibus.
  - 5 Mutua petitione, Quæ
    - Fit coram
      - Ordinario.
      - Delegato.
    - Prohibetur
      - Coram
        - Arbitro.
        - Iudice laico super causa spirituali.
      - In causa
        - Criminali.
        - Depositi.
      - Contra spoliatum.
      - Excommunicato.
  - 6 Litis contestatione, per
    - Principales.
    - Procuratores.
    - Tutores, & similes.
    - Aduocatum.
  - 7 Iuramento calumniæ, Quod
    - Remittitur
      - Clericis in causa suæ ecclesiæ.
      - Tacitè per partes.
    - Permittitur etiam in causa
      - Spirituali.
      - Appellationis.
    - Præstatur per
      - Principales.
      - Procuratores.
      - Syndicos.
  - 8 Probatione, quæ habetur ex
    - Reo per Cofessionem.
    - Actore per
      - Testes, qui censentur Idonei
        - Natura.
        - Conditione.
        - Vita.
      - Instrumenta, & scripturas.
      - Iuramentum
        - Necessarium.
        - Voluntarium, siue Decisorium.
    - Iudice, puta per
      - Inspectionem loci.
      - Aspectum corporis.
    - Rebus ipsis, per
      - Notorium.
      - Suspicionem vehementem.
    - Est aut
      - Interlocutoria.
      - Definitiua, Quæ potest esse contra Ius.
        - Constitutionis.
        - Litigatoris.
  - 9 Sententia
    - Mandatur Executioni, quæ
      - Fit per
        - Ordinarium mandante delegato.
        - Delegatum, non parente ordinario.
      - Retardatur
        - Restitutione in integrum, quæ datur
          - Intra quadriennid
          - Minori / Ecclesiæ
            - Læsis ex
              - Sententia.
              - Contractu.
              - Confessione.
              - Probationis omissione.
              - Temporis fluxu.
          - Coram
            - Ordinario
            - Delegato specialiter.
        - Opposita exceptione
          - Fraudis.
          - Nullitatis.
        - Commissa causa appellationis per Principem.
    - Suspenditur appellatione, quæ
      - Est aut
        - Iudicialis à
          - Definitiua.
          - Interlocutoria.
        - Extraiudicialis ab
          - Electionibus.
          - Postulationibus.
            - & aliis similibus.
      - Fit
        - Verbis.
        - Factis.
      - Non admittitur.
        - Incerta.
        - In confessis.
        - Super notorio criminis.
        - In correctione facta à prælato, & aliis similibus.

- Crimina le iudiciũ cuius causa
  - Materialis, Crimina, quorum alia principaliter lædunt
    - Deũ.
      - Simonia.
        - Simplex Conuentionali.
        - Realis.
          - Conuentionalis.
          - Mentalis.
      - Hæresis.
      - Schisma.
      - Apostasia
        - Perfidiæ.
        - Inobedientiæ.
        - Irregularitatis.
      - Sortilegium.
      - Maledicentia.
      - Sacrilegium quod admittitur, ratione
        - Rerũ, cùm aufertur quid.
          - Sacrum de sacro.
          - Sacrum de non sacro.
          - Non sacrum de sacro.
        - Personarũ per
          - Iniectionẽ manuum.
          - Coitum.
          - In ecclesiasticas personas.
    - Homines.
      - Furtum.
      - Vsura.
      - Adulterium.
      - Stuprum.
      - Incestus.
      - Sodomia.
      - Coniunctio cum brutis.
      - Raptus.
      - Fornicatio.
      - Falsum.
      - Homicidium.
        - Voluntarium.
        - Necessarium.
        - Fortuitum.
      - Iniuriæ, que inferuntur.
        - Re.
        - Verbis.
        - Literis.
  - Formalis per
    - Accusationem.
    - Denuntiationẽ.
    - Inquisitionem
      - Præcedentibus.
        - Inscriptione.
        - Charitatiua monitione.
        - Diffamatione.
    - Purgationem.
      - Vulgaris improbata.
      - Canonica, præcedente magna diffamatione.

COMMENTARII INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI AD SCHOLARES Perusinos.

LIBER SECVNDVS.

FACTVRVS initium Institutionũ Iuris Canonici, cum sciret Author quæstionem Quid nominis præcedere debere quæstionem Quid rei, in vestibulo ipsius libri inscribit breuem titulum De iure Canonico: in quo primo ponit, vnde, & qua ratione id ius nomen huiusmodi sortitum fuerit: Inde transiens ad rem ipsam describit Ius ipsum Canonicum, demum quibus partibus illud cõstat explicat, dicens constare Lege diuina, Consuetudine, & Constitutionibus.

Inscribit igitur sequẽtem Titulum de Lege diuina, Consuetudine, & Cõstitutionibus: ac primũ describit Ius ipsum Diuinum docens illud esse immutabile, distinguens tamen inter præcepta moralia, & mystica Diuinæ legis. Consequenter aggreditur materiam Consuetudinis tanquam secundum fontem Iuris Canonici, demonstrans & originem eius, & qualem eandem esse opporteat, vt sit iuris istius portio: Inde ad tertiam partem Iuris istius transitum faciens diuidit Constitutiones in duas species seculares, scilicet, & Ecclesiasticas, subdens quæ vis, & quis vsus sit secularium Constitutionum, apud Ecclesiam, & clericos, breui rem perstringens, quippe quod talium Constitutionum tractatus potius ad Ius Ciuile, quàm ad Canonicum pertineat.

Dirigit igitur pleniorẽ stylum ad Ecclesiasticas constitutiones, quas partitur in statuta Conciliorum, & Decreta Pontificum, addit his & dicta Sanctorum: subdiuidit inde Concilia in vniuersalia, Prouincialia, & Episcopalia, illorum & originem, & potestatem, & differentiam breuiter enarrans: transit inde ad Pontificum Decreta, exponitque qualia illa esse debeant, vt legis obtineant efficaciam, & qualiter differant ab his, quæ ab interpretibus sacræ paginæ aut ab aliis Sanctis scripta comperiuntur.

His totius operis quasi iactis fundamentis venit ad subiectum Iuris Canonici, illud circa tria versari principaliter asserens, Personas nempe, Res, & Iudicia, & ad hanc trimembrem distinctionem redigit omnia, que in quatuor libros congessit.

Exorditur itaque à tractatu personarum tanquam à nobiliore, ponẽsque Titulum de Iure personarum primum facit bimembrem distinctionem dicens personarũ quosdam esse Laicos quosdam Clericos, & eorum inter se differentiam planam facit: subinde accipiens secundum membrum (ex cuius intelligentia oritur cognitio primi) diuidit personas Ecclesiasticas in tres classes, prima est Sacerdotum, secunda Constitutorum tantum in sacris, tertia eorum, qui neque in Sacerdotio, neque in sacris sunt constituti, quales sunt positi in minoribus ordinibus.

Rursus resumens primum membrum dicit Sacerdotum quosdam esse, qui sunt in gradu, & ordine altiore positi, quosdam, qui in inferiore. Et repetens primum membrũ in altiore gradu poni debere affirmat Episcopos, quorum triplicem esse ordinẽ demonstrat, scilicet Patriarchas, Archiepiscopos, & simplices Episcopos: & ordinis cuiuslibet ponit originem, & potestatem, subnectens in fine de primatu Romani Pontificis, ad quem omnes prædictos referri oportere deducit, & subiectos esse demonstrat.

Hoc secundo libro bone Lãcelotte dũ das operam vt nemo tibi Institutionũ inuentionem atque ordinem possit præripere documisti quomodo vtrunque possit præripi, ne de quasi sorex indicio tuo negotium tibi fecisti.

Intendens autem hotum plenè tractare materiam, exorditur à causa efficienti docens prædictos creati duobus modis per electionem, & per postulationem.

Inde rediens ad electionem definit quid ea sit, ponens quæ ad legitimam electionem requirantur, & ibi ponit quid intersit per se, vel procuratorem, vnum, vel plures electioni quis interueniat: distinguens tamen interim inter Romani, & aliorum Pontificum electionem, docétque eam celebrari tribus modis per inspirationem, per Scrutinium, & per compromissum, vnumquemque modum dilucidè describens, annectitque & qui possint eligere, & in quos cadere possit electio, cum multis annexis quæstionibus, & ad rem facientibus.

Quo primo membro causæ efficientis expedito, transit ad secundum, scilicet, ad postulationem, illam describens, ponénsque qui, & quibus casibus sint postulandi.

Et quia hæc sunt quasi quædam coniugij spiritualis initia, postquàm egit de electione, & postulatione, transit ad ratificationem talis matrimonij, quæ fit per confirmationem, docétque quid confirmatione quis consequatur, nempe ea, quæ Iurisdictionis, non quæ sunt Ordinis: & quomodo confirmans se habere debeat cum confirmando, cum aliis ad materiam facientibus.

Inde transit ad consecrationem, per quam huiusmodi spirituale coniugium consumatur, ponitque qualiter illa debeat explicari: cùmque expediri non possit nisi consecrans sit Palliatus commodè annectit de receptione, & authoritate Pallij: electo igitur, confirmato, & per consecrationem, & consummationem coniugij spiritualis perfecto, & absoluto Episcopo, quædam moralia præcepta ponit, quæ ad vitam, & honestatem Prælatorum spectant: congruebat enim, vt posito quomodo instituantur Prælati, diceretur etiam quomodo eos in Ecclesia Dei versari oporteret.

Et quia officium pastorale monstratur esse latissimum, & huiusmodi, quod ab vno tantum homine vix rectè suscipi, & peragi possit, ostendit Ecclesiam vocasse quosdam in partem curæ pastoralis, vt sunt Archidiaconus, Archipresbyter, Vicarius, & coadiutor, qui vnà cum Episcopo commissi sibi gregis solicitudinem gerunt, de quorum officiis & iurisdictione, & potestate singulis titulis agit, speciali etiam titulo apposito, quo Corepiscoporum vsum sublatum esse demonstrat.

Descendit tandem ad dissolutionem istius spiritualis coniugij, secutus ordinem naturæ, quo inductum est, vt res prius nascantur, inde augeantur, viuant, & intereant: dicítque dissolui huiusmodi matrimonium tribus modis translatione, renuntiatione & dispositione.

Rediensque ad primum modum, scilicet, translationis docet eam fieri vel causa vtilitatis, vel causa necessitatis, subdens, qui possit transferre, & quis possit transferri, quomodo sit facienda translatio, nonnulla ibi & de beneficiorum permutatione, re ipsa suadente, subdens.

Consequenter transit ad secundum modum dissoluendi huiusmodi matrimonij, scilicet ad renuntiationem, qua descripta ponit sex principales causas, ob quas licitè potest quis renuntiare, quas dicit esse conscientiam criminis, debilitatem corporis, defectum scientiæ, malitiam plebis, graue scandalum, & personæ irregularitatem, quas singulas declarando prosequitur, subdens inde per quos, & quomodo huiusmodi renuntiatio fieri valeat.

Subinde transgreditur ad tertium modum, quo tale coniugium dissoluitur, scilicet, ad depositionem, seu degradationem, quam diuidit in realem, verbalem, vtriusq; vim, ordinem, & naturam breuiter attingens.

Quibus explicatis redit ad secundum membrum personarum Ecclesiasticarum primæ classis, hoc est Sacerdotum, quorum dixerat quosdam esse positos in altiore gradu, & ordine, vt sunt omnes ordines Episcoporum, de quibus diffusè supra dixerat, quosdam esse positos in inferiore, vt sunt presbyteri, dicitur igitur de origine presbyterorum, & potestate, docens quædã esse in Ecclesia, quæ presbyter suo iure, quædã, quæ permittéte Episcopo, quædam, quæ nec proprio Iure, nec Episcopi permissu potest exequi.

Delabitur postea ad secundam classem, quæ est eorum qui sunt constituti in sacris tantum, non in sacerdotio, vt sunt Diaconi, & Subdiaconi, illorúmque sigillatim describit munus, & officium cum origine.

Inde transit ad tertiam classem personarum Ecclesiasticarũ, quæ constat iis, qui tantum in minoribus ordinibus sunt constituti, vt sunt Acolitus, exorcista, lector, ostiarius, cantor: eorúmque singulariter officia describit, demonstrans, quæ inter hos, & illos superiorum classium sit differentia.

Et quoniam

Et quoniam quædam in iure habentur, quæ communia sunt tam maiorum, quàm minorum ordinum, speciali tractatu complectitur ea, quæ sunt omnium ordinum communia, vbi congerit de maioritate, & obedientia, de scrutinio faciendo in susceptione ordinis & de temporibus ordinationum? de eo qui per saltum, vel furtiuè promotus fuit, & pleráque, quæ in Decretalibus, plures paginas occupant, quorum Author singulos titulos, singulis paragraphis, artificiosè concludit.

Demum ponit etiam, titulum de iis, qui promoueri non possunt: qui & ipse communis est tam maioribus, quàm minoribus ordinibus, & in eo diffusè tractatur de generibus omnium fermè irregularitatum, redigítque Author omnem tractatum ad quatuor capita, demonstrans, alios prohiberi ordines suscipere ratione subiectionis, vt sunt Serui, Libertini, Monachi alienæ diœcesis viri. Alios ratione delicti, vt qui commiserunt homicidium, habita tamen ratione an sit voluntarium, necessarium, vel fortuitum; publicè pœnitentes, vsurarij, simoniaci, fures, & similes. Alios ratione suspitionis futuri lapsus, vt baptizati in ægritudine, filij presbyterorum, bigami. Alios ratione corporalis impedimenti, vt cæcus, aut aliter notanter corpore mutilatus, & vniuscuiusque capitis tractatum plenè prosequitur.

Post hæc transitum facit ad materiam præbendarum, beneficiorúmque: & sentiens tractatum hunc extra propositum legentibus videri posse, cum se de Iure personarum ab initio locuturum pollicitus fuerit, docet quemadmodum præbendæ sunt dignitatibus annexæ. Et per hoc non inconcinne posse earum tractatum inseri, & annecti tractatui personarum, exorditúrque iisdem ferè verbis, quibus Iustinianus in suis Institutionibus super titulo de legatis, positáque ibidem descriptione præbendæ, & ratione cur illæ inuentæ fuerint, ponit duos modos, per quos conceduntur beneficia, & præbendæ, scilicet, per collationem, & per institutionem, per collationem stricto vocabulo liberam ordinatij concessionem tantum designans, per institutionem ea, quæ fit ad præsentationem patroni.

Amplexúsque primò membrū collationis ponit tres fontes, à quibus collationes ipsę emanant, nempe ab ordinario, à legato sedis Apostolicæ, & à Romano Pontifice.

Et prosequens primum caput diffinit, quis sit ordinarius collator, & quomodo sit agendum, si duo sint ordinarij collatores, vel aliter ad collationem concurrere debeant, puta Episcopus, & capitulum, & quomodo de vno ad alium fiat deuolutio, & intra quod temporis spatium.

Transit inde ad secundum caput, cúmque tres significet esse legatorum species, missos scilicet, natos, & à latere, declarat id, quod primo dixerat de legato simpliciter circa collationem beneficiorum, solummodo ad legatum de latere pertinere: atque illam ipsam conferendi potestatem certis limitibus contineri docet, ponítque quid sit huic legato cum ordinario commune, & in quo etiam dissideant.

Explicitis duobus capitibus circa collationem descendit ad tertium, scilicet ad rescriptum Ro. Pont. quod quidem dicit concipi posse tribus modis, purè, adiecta die, & sub conditione: ponítque quid intersit hoc, vel illo modo rescriptum concipiatur.

Addit latenter & aliam distinctionem, quòd scilicet, sit talis collatio per rescriptum Apostolicū, vel motu proprio, vel ad alterius petitionem: demonstrans quæ inter vnū, & alium modum sit differentia, subnectítque quantum prouisio facta per Apostolicū cæteris antecedat, & quando quis authoritate Apostolica dicatur receptus, præfatósque Apostolici mandati fines diligēter custodiendos, nec ad alios præterquā expressos casus trahendos, adiicit huiusmodi rescriptum, ex persona, ex loco, ex ordine scripturæ, ex causæ insertione, & qualitate beneficij recipere interpretationem, singula exemplis clara faciens, aliáque adiiciens, quæ ad rescripti gratiosi interpretationem pertinent.

Cumque circa prouisionem factam per Apostolicum multa dixisset: quia specialia quædam videntur inducta circa beneficia vacantia in curia, ponit tractatum separatum de beneficiis vacantibus in curia, edisserens, & quando in curia dicantur vacare, & quibus casibus licet in curia vacent, possint tamen ab aliis, quàm ab Apostolico conferri.

Hunc titulum resecuit ante editionē Author, quemadmodum pauca quædam alia rursus breui cuidam Institutioni minus conuenire.

Explicito primo modo: quo beneficia nanciscimur scilicet, cum per collationem illa consequimur, descendit ad secundum, qui est per viam institutionis, ponens in quibus collationes, & institutiones conueniant, & in quibus dissideant: & obiter tractat de Iure patronatus, docens quibus modis illud causetur, & quare sit institutum, quis sit illius effectus, quæ differentia sit inter laicos patronos, & Ecclesiasticos, & quomodo tale Ius intereat.

Cumque prouisi siue per collationem, siue per institutionem residere debeant, subdit

breuiter de clericis non residentibus: & quoniam à materia iuris personarum videbatur aliquo pacto digressus, sub epilogo omnia prope, quæ antea dixerat, reuocat ad memoriam, subnectitque materiam regularium, & monachorum, qui licet sint personæ Ecclesiasticæ, non tamen erant comprehensi sub prima principali distinctione, cum tam Laici quam Clerici possint esse regulares: dicit igitur monachum fieri vel paterna deuotione vel propria professione: quam nunc expressam, nunc tacitam esse docet: vel voti emissione, subdens votum esse duplex, simplex, & solemne, prosequiturque hæc tria membra vsque ad finem tituli, & libri, ponens quid valeat patria potestas ad inducendam, vel prohibendam monachationem filiorum: quid intersit inter tacitam, & expressam professionem, inter hunc & illum ordinem: quæ sint substantialia religionis, vel regularitatis, qualiter, & quo ordine monachi viuere debeant: & in quo à cæteris regularibus differant.

LIB. II.

TRactatu personarum explicito primo libro, aggreditur secundum principale membrum videlicet Rerum, factaque generali inscriptione, de rerum diuisione, distribuit primo res omnes Ecclesiasticas in duo genera scilicet, in res spirituales, & temporales, rursus spirituales subdiuidit in incorporales, & corporales, & rursus distribuit corporales in sacramenta, in res sacras, & sanctas, & in res religiosas, demonstransque res incorporales particulari, & speciali tractatu minime indigere, aggreditur materiam corporalium, exorditurque à sacramentis tanquam à subiecto nobiliore: facta itaque generali inscriptione, & titulo de Sacramentis, diffinit quid sit Sacramentum: inde ponit primam diuisionem Sacramentorum, quòd aut sunt necessaria, aut voluntaria: subdiuidit inde necessaria dicens quòd quædam proficiunt ad ingressum in Ecclesiam, quædam ad progressum in Ecclesia, quædam ad egressum ab Ecclesia: ponit item & secundam diuisionem quòd quædam characterem imprimunt, & non sunt iterabilia, quædam non imprimunt, & sunt iterabilia. Inde quibus partibus constent, à quo, & cur instituta, quales, & cuius propositi, & intentionis oporteat esse ministros, vt Sacramenta conficiant, breuiter exponit.

Quibus generaliter cognitis, aggreditur Author de singulis specialiter dicere, exorditurque à Sacramento baptismi quod est cæterorum ianua, & fundamentum, illud describit, efficaciam eius, & naturam exponit: qui baptizare, & baptizari, & quot genera sint baptismi, & quæ sint eius solennia declarat.

Subinde dicit de Sacramento Chrismatis, quod videtur baptismo annexum, ponens, & qui chrismare, & quos, & quando valeant, & quæ Chrisma propria, quæ cum baptismo habeat communia.

Postea transit ad pœnitentiam per quam post baptismum, & confirmationem lapsis subuenitur, eáque descripta tres ponit pœnitentię species scilicet, solennem, publicam, & priuatam, quarum naturam, & vim describit: prosequitur inde tres partes ipsius pœnitentiæ, scilicet, contritionem, confessionem, & satisfactionem, annectens quæstiones à materia non abhorrentes.

Transitum inde facit ad Eucharistiæ Sacramentum præuiáque illius commendatione, & quis illud exhibere, & quibus exhiberi valeat, explanat, ponitque quibus partibus hoc sacramentum constet nempe visibili forma, veritate corporis, & virtute spiritualis quarum singularum partium declarationem prosequitur.

Habito itaque tractatu Sacramentorum, quæ ad ingressum in Ecclesiam, & progressum in Ecclesia instituta sunt, transit ad ea, quæ proficiunt ad egressum, & sic ponit de extrema vnctione, duplicem inquiens vnctionis esse speciem, exteriorem, & interiorem.

Explicitis Sacramentis: quæ sunt necessitatis, ponit de iis, quæ voluntatis habentur, quæ sunt ordo, & matrimonium, Et quoniam materia ordinis diffusè tractata fuerat in primo libro, cum de personis ageretur, posita sola ordinis descriptione, transitum facit ad matrimonium, quod quidem primo describit, tum eius laudes, & bona breuiter perstringens, dicit illud initiari sponsalibus, ratificari consensu, & copula consumari.

Rediénsque ad materiam sponsalium, positáque illorum descriptione, docet ea contrahi variis modis, vtpote Re, verbis, literis, & consensu, & appositis exemplis modorum, inter se varietatem, ac declarationem planam facit, annectitque commodam

distinctionem

distinctionem, quòd aut contrahuntur purè, aut adiecta die, aut sub conditione: exponens quid intersit hoc, vel illo modo contrahantur, & à quibus, & sub quibus conditionibus possit matrimonium, vel sponsalia contrahi, distinguens inter conditionem honestam, turpem, & impossibilem. Item quis sit sponsalium effectus, quibus modis illa dissoluantur, docens ea interdum ipso iure dissolui, interdum facto hominis, & vtrunque per plura exempla declarat.

Pleno igitur de sponsalibus habito tractatu, transit ad ipsas nuptias, hoc est ad matrimonium contractum per verba de præsenti. Item ad consummatum per copulam, ponens, & qui, & per quæ verba possint matrimonium contrahere, quæ possint matrimonium impedire: & quia inter multa, quæ matrimonium impediunt, est error, ponit quatuor genera errorum, videlicet personæ, conditionis, qualitatis, & fortunæ: secernitq; ea, quæ matrimonium impediunt, ab his, quæ non impediunt, ponit & quid valeat ad impediendum, vel dissoluendum matrimonium cultus disparitas: eaq; occasione triplicem quodammodo matrimoniorum speciem, ac differentiam prosequitur: quippe quòd illorum quædam sint legitima, & non rata, quædam ex contrario rata, sed non legitima, quædam verò, & legitima, & rata: & harum specierum inter se differentiam breuiter declarat. Ponit & de voto solenni, & de susceptione ordinum sacrorum, & de coactione, metu, de furore, frigiditate, de morbo incurabili, de publicæ honestatis iustitia: an, & quando prædicta matrimonium impediant planum faciens.

Et quoniam cognatio contrahendo matrimonio affert impedimentum, quæ est triplex, ideò annectit tractatum de triplici cognatione, spirituali scilicet, quæ contrahitur non occasione omnium sacramentorum, sed tantum baptismi, chrismatis, & catechismi, licet non omnibus casibus eiusdem sit efficaciæ, legali, vt est ea, quæ contrahitur per adoptionem, vel arrogationem, quàm docet modo habere temporalem causam prohibendi matrimonij, modo perpetuam, & naturali, quæ deducitur aut in consanguinitatem, aut in affinitatem, subnectitq; quæ ad graduum cognitionem sunt necessaria: & quando, & quatenus, inter quos illa matrimonium contrahi impediat, distinguens inter affinitatem præcedentem ipsum matrimonium, & subsequentem: cumq; ad detegenda huiusmodi impedimenta oporteat matrimonia esse non clandestina, ideò commodè annectit de clandestina desponsatione: & qui matrimonium possint accusare, vel contra illud testificari.

Demum plenè tractat de diuortiis tanquam de quodam interitu matrimonij, monstratq; diuortij nomen nunc pro vera dissolutione matrimonij, nunc pro separatione thori duntaxat vsurpari.

Ponit igitur primò casus: in quibus verâm contingit matrimonij dissolutionem fieri, cum suis rationibus. Inde prosequitur casus: in quibus contingit fieri thori tantum separationem, annectens quæ sint exceptiones, quæ possunt opponi à coniugibus repetentibus coniuges: cui tractatui adiungit verbum de secundis nuptiis, exponens qui spe secundarum nuptiarum destituantur, & qualiter secundas nuptias Ecclesia suscipiat? Et completur per supradicta tractatus sacramentorum.

Transit inde ad alias species rerum Ecclesiasticarum corporalium scilicet, ad res sacras, sanctas, & religiosas, vt sunt Ecclesię, altaria, religiosorum domus, sepulturę. Ponitq; primò de constituendis, cõsecrandis, & reparandis Ecclesiis, & altaribus: docens quatuor esse causas Ecclesiarum ædificandarum, prosequiturq; quæ ad Ecclesiarum, altariũmve ædificationem, & dedicationem, & ad reconciliationem (si execratæ fuerint) debeant concurrere: transit inde ad vnionem Ecclesiarum, qua descripta, duas ponit vnionum species perpetuam scilicet, & temporalem. Ex quibus causis fit vnio facienda. Quis possit vnire. Quis vnionis effectus, quomodo vnio dissoluatur.

His traditis transit ad Ecclesiarum immunitatem, quam triplicem esse dicit, localem, personalem, & realem: & ibidem quamlibet prosequitur, indicans quæ negotia in materiali Ecclesia sint exercenda, & quæ ab eadem sunt arcenda, & qui per accessum ad Ecclesiam impunitatem, vel remissiorem pœnam consequantur: à quibus muneribus clericorum personæ sint exemptæ, & à quibus vectigalibus sint res Ecclesiæ immunes, & cum non vsque adeò sint immunes Ecclesiæ, quin Episcopo subijciantur, ponit etiam de Ecclesiarum subiectione, docens qua ratione, & quarum rerum intuitu Ecclesiæ sint Episcopo subiectæ, restringens omnia ad tria capita scilicet ad Ius ordinis, ad legem iurisdictionis, & ad legem diœcesanam.

Et quia supra dixerat de iis, quæ ad Episcopos pertinent iure ordinis, & lege iurisdictionis, sub congruis titulis, prosequitur tertium caput, quod restabat, scilicet ea quæ

pertinent ad Episcopum lege diœcesana, tractat igitur de censibus, de procurationibus, & exactionibus, vbi materiam censuum, iuris visitandi latè prosequitur: annectitq́; materia suadente, de capellis monachorum, & de religiosis domibus, vbi agit de pluribus inter se diuersis locis, quæ nos vulgo communi vocabulo hospitalia appellare consueuimus: de illorum regimine, & qualitate compendiosè differens.

Et cum sepulturæ sunt religiosæ, annectit de sepulturis, docens quid conferat sepultura in loco religioso magis, quàm profano: & an vxor, an filiusfamiliàs, an impubes habeant liberam sepulturæ electionem, an etiam monachi: vbi quis sepeliendus, non electa à se sepultura. Qui Christiana sepultura priuandi. Qua pœna afficiendi vendentes terram pro sepultura.

Et quoniam si quis post habita parochiali Ecclesia, vel ea, in qua sacramenta percipit, in alia Ecclesia sepulturam eligat, parochialis Ecclesia de relictis pro anima à defuncto quartam detrahit, idcò subdit de canonica portione, qua descripta, illam in duas species diuidit, scilicet, in parochialem, & Episcopalem, ibiq́; materiam vtriusque diffusè prosequitur.

Cumq́; hucusque de rebus, quæ quadam spiritualitate continentur, pertractasset, antequàm veniat ad tractatum rerum Ecclesiasticarum temporalium: quod erat secundum caput primæ sectionis positæ in principio libri: prius dicit de decimis, quæ mixtam quandam habent naturam inter res spirituales, & temporales, cum ius quidem decimandi spirituale sit, fructus verò decimarum temporales, vnde de his ponit in quodam quasi confinio rerum spiritualium, & temporalium, maximè ob magnam similitudinem, quam habent decimæ cum canonica parochiali, & episcopali.

Posita igitur descriptione decimæ, duas eius ponit species, personales, & prædiales: ponitq́; earum naturam, & differentias, & quid habeant commune, docens qui soluere, & ex quibus rebus solui debeant, & quæ priuilegia ab illarum solutione præstent immunitatem.

Demum venit ad tractatum rerum Ecclesiasticarum temporalium, differens de administratione, & alienatione ipsarum; cumq́; regula posita esset, quòd res Ecclesiasticæ alienari non possunt excipit quosdam casus, & docens quæ sint res Ecclesiasticæ, ponit an, & quando clerici in vltima voluntate possint aliquid relinquere, sicq́; ponit titulum de peculio clericorum, relictis, & successionibus eorum: quo claudit secundum librum, & tractatum ipsarum rerum, quod erat secundum membrum principale totius operis.

LIB. III.

Svpererat tertius principalis totius operis articulus videlicet, iudiciorum, quem Author partitur in duos libros, quorum altero complectitur materiam iudiciorum ciuilium, altero criminalium.

Tertio igitur libro agit de iudiciis ciuilibus, appositaq́; iudicij descriptione, diuidit ea in secularia, & Ecclesiastica, cuius distinctionis occasione ponit tractatum de foro competenti, docens an, & quando laicus conueniri possit coram iudice clerico, & contra.

Inde ponit aliam distinctionem, scilicet, quòd iudiciorum alia sint ordinaria, alia extraordinaria. Extraordinarium iudicium appellans (vt & canones ipsi appellant) quod mediante delegatione exercetur: ibiq́; naturam vtriusque describit, & fusius extraordinarij, vel delegati, quippe quòd sit magis ordinario varium, ascribit igitur primo quis possit delegare, & cum inter hos præcipuus sit princeps, indicat in quo delegatus à principe sit magis priuilegiatus aliis delegatis, & quid intersit vni, vel pluribus delegetur, & an vltra ea, quæ sunt rescripto compræhensa, delegatus aliquid possit: docetq́; demum solui delegationem, reuocatione, delegantis morte, impotentia delegati tam iuris, quàm facti, executione sententiæ, temporis fluxu & iudicis tum pronunciatione, tum recusatione.

Addit, & tertiam iudiciorum diuisionem, quòd aut sunt summaria, aut plenaria, & solemnia, vtrorumq́; natura exposita, annectit per quas personas possimus iudicia exercere, ibiq́; ponit tractatum de procuratoribus, admonens, qui, & quomodo, & in quibus causis possint procuratores constitui, & quid intersit vtrum quis ad iudicia, an ad negotia sit procurator, in causa profana, an in Ecclesiastica: vnus an plures constituantur, & quibus casibus procuratorium expiret.

Cumq́; iam iam ad seriem, & acta ipsorum iudiciorum esset venturus: quia accidit litigatores ad pacta, transactiones, & compromissa interdum venire, ponit tam de pactis, & transactio-

& transactionibus, quàm de arbitris, eorum & naturam, & efficaciam designans.

Deuenit tandem ad telam ipsam iudiciorum, & exorsus à citationibus, docet earum triplicem esse speciem scilicet Conuentionales, monitorias, & peremptorias: cumq; firmasset regulariter quemcunque citatum teneri ad comparendum, ascribit etiam, quibus casibus citatio citatum minimè arctet ad comparendum, quod dicit accidere ex personæ qualitate, ex loci conditione, ex temporis ratione, & citationis ipsius forma: quæ quidem capita sigillatim declarat, & prosequitur.

Et quia iuridice citatus, nisi compareat, efficitur contumax, ponit de dolo, & contumacia, & in possessionem missione, vbi fuse prosequitur an, & quando, & quibus cautionibus præstitis contumax audiri, & quibus pœnis affici debeat: & quia citatus, si possideat alieno nomine, dominû in iudicio nominare debet, ideo ponit de nominatione faciēda.

Et hunc titulum refecit author.

Et cum reo citato comparente debeat offerri libellus, subdit de libelli conceptione, & oblatione, docens duas esse libellorum species, & qualis esse debeat, ac quis sit effectus porrecti libelli, & quibus casibus non sit necessarius: & quia viso libello potest reus quasdam exceptiones opponere, ideo dicit de exceptionibus, tam iis, quæ proponuntur ante libellum, quàm iis, quæ proponuntur postea quandocunque, de quibus ideo simul dicit, vt facilior sit huius tractatus traditio.

Posita igitur exceptionis descriptione duas facit species exceptionum, dilatoriarum scilicet, & peremptoriarum, docet dilatorias dici interdum ex persona actoris, interdum ex persona rei, interdum ex natura actionis, & qualitate causæ, & ex aliis locis, & harum quasdam etiam appellari declinatorias, vtputa, quæ incompetentiam iudicis astruunt, quæ ante omnes alias proponi debent: & cum exceptio excommunicationis ipsa quoque sit dilatoria, habeat tamen naturam anormalam, pluribus de ea tractat.

Descendit inde ad materiam peremptoriarum, quas & ipsas in duo genera subdiuidit, in peremptorias litis finitæ, puta transactionis, iurisiurandi, rei iudicatæ: & peremptorias simplices, puta pacti conuenti, doli mali, solutionis, earumq; inter se differentiam explanat: addit & tertiam speciem, siue qualitatem, scilicet, exceptionum præiudicialium: addit, & de exceptionibus, quæ neque dilatoriæ, neque peremptoriæ, verè dici possunt, quales sunt exceptiones contra testes, subdens aduersus exceptiones replicationes dari, & alia tractatui annexa.

Et quoniam si reus nullam aduersus actorem habeat exceptionem, potest tamen actorem reconuenire, ideò statim post exceptiones, ponit de mutuis petitionibus, illarum naturam, & coram quibus proponi possint explanans.

Sed cum spoliator non possit spoliatum reconuenire, ea occasione ponit materiam restitutionis spoliatorum, & primum quid intersit spolium per modum actionis, an per modum exceptionis opponatur: & constituto, ac diffinito quis dicatur spoliasse, firmataq; vulgari regula de restituendo ante omnia spoliato, plures ponit casus, in quibus spoliatus non est ante omnia restituendus.

Explicitis autem his, quæ contingit fieri plerunque ante causarum discussionem, & quæ sunt iudiciorum potius præparatoria, quàm partes substantiales iudicij, venit ad lapidem angularem ipsius iudicij scilicet, ad litis contestationem, docens quomodo fiat litis contestatio, & quis sit eius effectus: ponitq; aliquos casus, in quibus non est necessaria litis contestatio.

Transitum inde facit ad iuramentum calumniæ, quod præstari debet circa litis contestationem, docens in quibus casibus, & per quos iurari de calumnia debeat: cum aliis ad materiam pertinentibus.

Et quia lis tunc pendet, & lite pendente nihil potest innouari, ponit titulum Vt lite pendente, &c. declarans quando lis dicatur pendere, & quibus casibus litis pendentia non officiat.

Deuenit inde ad ea, quæ merita causæ concernunt: dicit itaque de probationibus, & posito quid sit probatio, prosequitur primum materiam positionum, quarum & originem, & vsum explanat, inde aggreditur tractatum testium, admonens quæ seruanda sint in testium receptione. Quomodo sint compellendi ad testificandum. Quomodo se gerere debeat iudex dum examinat: & quòd testes censentur natura, conditione, vita, an, & quando clerici, monachi, quando Christiani contra Iudæos, vel contra, quando singularis persona pro sua vniuersitate, quando criminosi, quando domestici, & alij examinari valeant, quot dilationes concedendæ ad examinandum: subdit & de testibus reprobatoriis, & de reprobatoriis reprobatoriorum. Item de errore, correctione, & publicatione ipsorum testium.

Post

Post hæc aggreditur tractatum instrumentorum, præfatusq; quid instrumentorum
appellatione contineatur, annectit, & quando illa exhiberi,& qualia esse oporteat, vt fi-
dem faciant in iudicio,& quomodo de originali sint exempla sumenda,vt fidem faciant,
prosequitur inde materiam iuramenti, quod in proposito diuidit in necessarium, & vo-
luntarium, licet ipsum aliàs sit multiplex, ponit itaque quod sit necessarium,quæve eius
iustæ sint recusandi causæ,postmodum attingit materiam iuramenti voluntarij,inde po-
nit quosdam casus, quibus sola iudicis inspectione probationes continentur: prosequi-
tur demum & de notorio, de suspicione vehementi, de fama, aliisq; huiusmodi ad pro-
bandum adminiculis,quæ vel saltem largè probationis vocabulo contineri possunt: &
sic claudit tractatum de probationibus.

Ex probationibus transitum facit ad sententias,quarum duas facit species interlocu-
toriam scilicet,& diffinitiuam,vtriusque naturam breuiter demonstrans, adijciens quo-
modo iudex in pronunciando gerere se debeat: tum quoque quid intersit vnus sit iudex,
an plures, ordinarius, an delegatus, an verò etiam arbiter:& quid si plures iudices in ea-
dem causa diuersas tulerint sententias: quid intersit iudicet quis contra ius constitutio-
nis, an contra ius litigatoris.

Et cum ex sententia nascatur res iudicata, annectit, & de re iudicata, & de executione
rei iudicatæ, distinguens inter sententiam latam in actione reali, & latam in personali:
inter eam, quæ lata est ab ordinario, & eam quæ à delegato: apponens quosdam casus, in
quibus res iudicata non potest executioni mandari.

Sed cum per appellationis remedium prohibeatur sententia in rem iudicatam transi-
re, subdit de appellationibus. Posita itaque descriptione diuidit eas in iudiciales, & ex-
traiudiciales: rursus iudiciales in appellationes ab interlocutoriis, & in appellationes à
diffinitiuis, docens quæ sit inter eas differentia,& quando liceat appellare,& quibus, &
an aliter quàm verbo, vel scriptura,& quid intersit vnus, vel plures appellare debeant, ab
vno, vel pluribus sit appellandum,& quid si prohibita sit appellatio, an tunc quoque qui-
busdam casibus possit appellari, subdit,& de reuocatione attentatorum, & coram quibus
sit appellandum, cum pluribus ad materiam appellationum pertinentibus, præcipuè de
desertione causæ, & temporibus ipsarum appellationum.

Et quia remedio appellationis destitutis subuenitur per restitutionem in integrum,
ponit de restitutione in integrum, qui restitui debeant,& contra quos,& quibus casibus,
& intra quæ tempora, & quoties, adijciens verbum etiam de querela, & de supplicatio-
ne, per quas, pariter iis, qui appellare non possunt, succurritur, & hoc titulo claudit tra-
ctatum ciuilium Iudiciorum, & sic primam partem tertij articuli principalis totius ope-
ris,& per consequens etiam tertium librum.

LIB. IIII.

QVarto libro, qui cæteris breuior est, prosequitur Author secundum membrum prin-
cipalis articuli totius libri scilicet, materiam Iudiciorum criminalium, & ipsorum
quoque criminum: demonstrans ea institui in tribus modis. Per accusationem quam
præcedere debet inscriptio. Per denunciationem, præcedente charitatiua monitione.
Per inquisitionem, quam præcedit diffamatio, & quid intersit crimen magis isto, quam
illo modo opponatur: addit & quid Iuris statuendum sit, si crimen non his modis, sed per
exceptionem opponatur.

Inde transiens ad causam materialem horum iudiciorum scilicet, ad ipsa crimina, di-
uidit illa in duas classes, quarum prima continet ea, quæ Deum principaliter lædunt, vt
simonia, hæresis, schisma, apostasia, sortilegium, maledicentia, sacrilegium, secunda ve-
rò, quæ principaliter lædunt proximum, vt homicidium, adulterium, stuprum, rapina,
furtum, vsura, falsum, iniuriæ, de quibus omnibus postmodum separatim tractat.

De simonia igitur primum exorsus, eam describit; inde diuidit illam in conuentiona-
lem,& realem, ponitq; plures casus,& exempla, quibus committi, vel non committi si-
moniam ostendit, addens pœnas tam ordinantium, quam ordinatorum per simoniam,
ac quid intersit vtrum quis ordinem per simoniam, an beneficium, consecutus fuerit.
Quomodo cum simoniaco possit dispensari, quiq; admittantur ad accusationem tam de-
testandi sceleris, cum pluribus materiæ connexis.

Transit inde & ad alia crimina, quæ Dei læsionem principaliter continent, dicitq; de
hæreticis, de schismaticis, & de apostatis, docens quæ sit inter hos differentia, de pœnis
singulorum tractans, præcipuè verò hæreticorum, declarans quando per abiurationem
dicantur

dicantur reincorporati. Item quando relapsi. Item quomodo agendum cum relapsis, & his, qui semel abiurauerint, quomodo cum suspectis:& vsque ad quem gradum hæreticorum pœna transeat in descendentes. Demum de apostatis differens, tres in apostasia considerat species scilicet, apostasiam perfidiæ, apostasiam inobedientiæ, & apostasiam irregularitatis.

Consequenter tractat de sortilegis, maledicis, & sacrilegis, de illorum natura, & pœnis differens, docens sacrilegium committi tribus modis, ratione personarum, ratione rerum, & ratione locorum.

Descendit inde ad crimina, quæ etiam hominum læsionem continent, exorditurq; à furtis, his annectit de vsuris, quarum plenè tractat materiam, adiungit de adulteriis, & aliis coniunctionibus illicitis, vbi agit de incestu tam ratione naturalis cognationis, quàm ratione spiritualis, de vitio Sodomitico, de commistione cum brutis, & de raptu, addit de crimine falsi distinguens an quis circa literas Apostolicas, an circa alia documenta falsum commiserit, falsauerit ipse, an falsis scripturis fuerit vsus. Item subdit de homicidio, vbi agit de assasinio, de interficiente latronem, de homicidio fortuito, de opprimente proprium filium, de exponente filium, de impedientibus conceptionem, vel procurantibus abortum, & de his qui sibi mortem consciscunt.

Tractat demum de iniuriis, & damno dato, dicens iniuriam inferri re, verbis & literis.

Et quia interdum, licet quis de crimine non possit conuinci, publica tamen laborat infamia, ob quam indicenda est diffamato purgatio, ideò ponit de purgatione, qua descripta, duas subdit esse purgationum species, vulgarem, & canonicam, & vtriusque naturam, & ordinem demonstrat.

Demum cum sæpissimè per totum librum inueniatur facta mentio Ecclesiasticarum censurarum, quas quis incurrit, non modo ratione contumaciæ, verum etiam aliorum excessuum, de quibus Author dixerat immediatè supra, ponit quasi in fine operis titulum de Ecclesiasticis censuris, & cum appellatione Ecclesiasticæ censuræ demonstrasset contineri excommunicationem, interdictum, & suspensionem, quæ quid sint, ibidem sigillatim diffinit, de vno quoque facit titulum, & tractatum separatum.

Incipiensq; ab excommunicatione duas ponit excommunicationum species, maiorem, & minorem, quomodo inuicem differant declarans. Item rursus diuidens, aliam dicit esse excommunicationem canonis, aliam iudicis, declarans canonis excommunicationem, eam esse, quæ aliàs appellatur excommunicatio latæ sententiæ, cuius materiam diffusè prosequitur, dando exemplum de his, qui eam incurrunt ob in clericos manuum iniectionem.

Prosequitur inde materiam excommunicationis, quæ fertur à iudice, ponens quæ sint partes iudicis in ea ferenda, & quid statuendum sit de participantibus excommunicatis, subdens in fine de absolutione ab excommunicatione quàm plura cum cæteris omnibus tractatui annexis.

Transiens inde ad interdictum declarat illud quædam habere cum excommunicatione communia, quia & ipsum aliud inducitur à canone, aliud à iudice: Inde addit. Quomodo sit interpretandum, quæ sit illius virtus & efficacia, & quæ interdictum violantium pœna. Vltimo agit de suspensione, quam & ipsam docet esse aliam canonis, aliam iudicis, ponitq; eius descriptionem, & naturam, & hoc titulo librum quartum claudit, & operi finem imponit.

Operis nexus. Hæc sunt totius operis prima quædam lineamenta si quis autem velit colores ipsos, vmbras, & totius corporis quasi quandam effigiem intueri, totum percurrat necesse est: in *Operis ordo.* quo præcipuè in eo videtur Author laborasse, vt scilicet ita tractatus tractatui annecteretur, vt vnus ex alio sponte sua fluere, non vi quadam trahi videretur: quod cum ad libri pulchritudinem, tum multo magis ad tyronum, & eorum, qui lecturi essent profectum, & memoriam iuuandam pertinere est arbitratus. Vsus est hoc fermè ordine, vt ante omnia rem, qua de ageretur prius diffiniret, vel verius describeret, vel per exempla declararet. Inde diuideret in species vbi diuisio locum habere poterat, vel poneret originem, vel initia ipsius rei, tum effectus, demum & interitum ostenderet. Satis autem habuit, si rem ita diffinisset, vt si minus tali diffinitione essentiam, & substantiam complexus esset, saltem rei intelligentiam clauderet: nec enim fuit sibi propositum tales diffinitiones redigere ad strictam normam logicorum, cum sciret quàm difficile, & periculosum sit diffinitiones formare, quas Author plerunque non ex ipsis canonibus: in quibus raræ admodum reperiuntur, sed ex classicis, & probatissimis authoribus fuit mutuatus: eas etiã interdum vnius rei plures posuit, vt quod vna minus comprehensum videbatur, alia suppleretur,

Diffinitiones quales.

Nõ nulla sumpta ex optimis authoribus.

Quæ contineãtur libro institutionum.

Solam quæ Isagogicè tradi potuerunt ex canonibus in librum institutionum translata.

Quid præstet institutionum liber.

Qua ratione quædam prætermissa.

Stylus operis.

Lingua.

Membra corpori responderer debent.

Artis alicuius vocabula quanquã barbara minimè immutanda.

pleretur, sed hoc non nisi raro, & ex optimis authoribus: sumpsit enim hoc sibi, vt quæ ad materiam concinnè, ac methodicè pertractandam pertinere arbitratus est, etsi illa minus verbis, ac contextu ipsarum Decretalium expressa inuenirentur, dum tamen ex mente iuris fluerent, & ab omnibus doctoribus, vel maxima, & probatissima illorum parte recepta essent, libro suo insereret, licet hoc per quam raro. Sed nec fuit Authori propositum omnia, quæ cæteris Iuris Canonici libris continerentur, in suum librum congerere, & quasi transcribere, sed ea tantum, quæ Isagogicè tradi potuerunt, quæ variis locis, ac libris nullo ferè ordine dispersa in vnum colligere, & quodammodo in medullis canonum abstrusa, & recondita in lucem elicere fuit longè difficillimum, nec secus, atque si quis vetustam aliquam, & insignem statuam in multas partes confractam, & variis locis dispersam, & opertam multis ruderibus, effossis, & conquisitis vndique membris glutine aliquo ita composuisset, vt ad pristinam formam, atque pulchritudinem restituta appareat. Satis igitur esse arbitratus est, si iis, qui lecturi essent, id vtilitatis liber afferret suus, vt quasdam tenebras modico labore discuteret: in quibus positos impossibile est aliquid diligenter inuestigare, & introspicere: tantumq́, in ea facultate afferret luminis: vt quis sine cuiusquam ductu per se breui temporis spatio expeditè per totum Ius Canonicum, quasi per immensam syluam peruagari possit, & certo pede discurrere, quædam etiã consultò ea ratione prætermisisse videtur, quod non satis venustè, vel ob prolixitatem, vel ob aliam causam operi suo inseri posse consideret: quæ tamen omnia breuibus quibusdam notulis est complexus. Quædam etiam ex professo videtur interdum dixisse compressius, & perplexius, tum quod aliquo labore agnita, & intellecta solent nobis esse iucundiora, tum quòd sciret eadem cum multo fænore esse dictis notulis explicanda. Stylo scriptus est liber exili, & tenui, quali scilicet decet librum scribi, qui solum ad docẽdum, atque adeò ad tyrones prima artis rudimẽta docendum compositus sit: interdum tamen pro materiæ qualitate nõnihil assurgit, vt cum agit de primatu Romanæ Ecclesiæ, & Romani Pontificis, cum de vita, & honestate Prælatorum disserit, & in aliis quibusdam raris locis. Lingua vsus est Author neque omnino pura, & candida, neque omnino sordida, & impura, sed quantum potuit simili cæteris libris Iuris Canonici. Plura etiam ferè ad verbum ex canonibus in opus suum transferens, Institutionum iuris ciuilis ductus exemplo: nam cum daret operam, vt iste libellus reputari posset iuris ipsius canonici quasi portio, absurdum arbitratus est membrum vnum à reliquis corporis partibus cultu etiam, & vestitu dissidere, ac non proprium, sed ab alio quopiam mutuo sumptum videri. Accedit, qui cum cuiusque artis, & scientiæ sint propriæ voces, & peculiaria vocabula, ac plerunque barbara si quis pro iis, alia Latina voluisset reponere, quod ipsum factu fuisset multò difficillimum, (vt fieri potuisse demus) longè tamen à proposito aberrasset: cum institutum authori fuerit ea, quæ difficilia, & inuoluta essent, dilucidè explicare, & plana facere, non nouis vocibus, & insolitis vocabulis obscurare, cum (vt ille inquit) ornari res ipsa vetet contenta doceri.

* * *

FINIS LIBRI SECVNDI.

COMMENTARII INSTITVTIONVM IVRIS CANONICI AD scholares Perusinos

LIBER TERTIVS.

VENTVM iam est (Iuris studiosi) ad eam partem instituti operis quæ nobis vna omnium & difficillima videtur, & molestiæ plenissima: nempe ad confutationem eorum, quæcunque aduersus nos, atque scriptas à nobis Institutiones obijciuntur. Nam, vt omittam, quod vt quisque optimè institutus est, ita etiam à contentionibus sponte sua maximè solet abhorrere: natura ita comparatum est, vt, quæ in alios vel temerè dicuntur, libenter excipiamus: eos verò, qui se, vel sua etiam necessariò laudant, non sine stomacho audire possimus. Vnde aduersariis nostris id relictum est, quod voluptatem lecturis non mediocrem sit allaturum, nobis verò, quod statim nauseam sit facturum. nam si de me, ac mea diligentia liberè, atque magnificè interdum loquar, non dubito, quin statim Arrogantiæ nomine suspectus omnibus sim futurus, Sin id frigidius fecero, non satis validè aduersariorum obiecta refutare, ac nostra tueri videri potero. Sed ita profectò sermonem instituere conabimur, vt nec causæ defuisse, & modestiæ rationem habuisse æquis iudicibus videri possimus. Et quanquam ex his, quæ initio inchoati huius à nobis commentarij perscripta sunt, tam præstantissimorum virorum testimoniis, atque authoritate, quàm etiam validissimis (vt nobis quidem videtur) rationibus facti, atque instituti nostri rationem satis, superq; omnibus probare potuisse videamur: quia tamen eorum, quæ aduersus nos obijcerentur, quædam vel parcius attigimus, vel omnino prætermisimus, quippe quod nemini tunc respondere, sed tantum gesti negotij seriem explicare, nobis propositum erat: ne quis ea dissimulasse, & quasi causæ nostræ diffisos, consulto præterire voluisse nos existimet, colligemus in præsenti eorum omnium, qui contra nos sentiunt argumenta, quibus in vnum locum congestis semel omnibus respondere conabimur: imitabimurq; Imperatores, qui post commissa leuiora prælia, eductis demum omnibus copiis de summa rerum decernunt? Et quoniam præliorum, ac copiarum meminimus, erit operæ pretium diuersè opinantium numerum, in suas quasi classes distribuere, vt, quibus cum negotium nobis futurum sit, facilius, atque explicatius agnoscere valeamus.

Bene instituti à contentionibus abhorrent.

Libentius maledicentes alijs quam laudantes se ipsum aures accommodamus.

Horum omnium tria genera colligere mihi posse videor. Plerique enim graues, & docti viri nostratum harum Institutionum editionem ita mihi probasse visi sunt, vt vehementer etiam admirentur, tot annorum seculorumq; decursu, ex tot patribus, qui in vtroque Iure floruerunt, nemini venisse in mentem, vt talem librum conscriberet, quo Pontificij Iuris elementa certa ordinis ratione complexus, ad cætera, quæ plus, quàm expediat, inuoluta sunt, & ardua, quasi gradum faceret, Earumq; promulgationem omnino maturandam censeant: vt non solum posteri, sed etiam nostræ tempestatis homines eius rei vberem fructum capere aliquando valeant. Contra verò alij ab his toto cœlo dissidentes in ea re oleum, & operam perdi affirmare nihil dubitant, Quippe qui consultius esse existiment, sitientibus (vt ipsi dicunt) ex ipsis fontibus, ac veterum libris, quibus vniuersum Ius Canonicum (quasi mare quibusdam littoribus) concluditur: quàm ex deductis inde riuulis non tam potum haurire, quam vix primoribus labris degustare: Iustinianiq; ipsius institutũ, qui institutiones in iure ciuili curauerit tyronibus concinnãdas, incusare audent: remq; fecisse nõ modo nullius studiosis vtilitatis, verum etiam noxiam contendunt: satius enim fuerat (inquiunt) iuuenes præclaris illis veterum consultorum monumentis insuescere, atque iis memoriam exercere: quàm minutalis illis rebus, quæ quatuor institutionum iuris ciuilis libris continentur, diutius immorari. Horum ita inuicem pugnantium sententiæ nullum nobis in præsentia negotium faciunt: nam cum primis quidem mihi per omnia conuenit, habeoq; subscriptores grauissimos, ac doctissimos viros: Aliorum verò adeò deliram, & multorum seculorum consensu confutatam esse opinionem, sic omnes intelligunt: vt non nisi ineptus videri possit is, qui in eo labo-

Tria genera diuerse opinantium.

Penitus probantes.

Penitus impugnantes.

Iustiniani institutiones parum probata.

Insana loquentium aliquo pacto melior conditio quod ipsis responderi non possit.

ret, vt eam multis argumentis reijcere, ac confutare conetur. Quemadmodum enim in
corpora mollia, cedentiaq; , non possis egregiam plagam infligere, eò quòd obsistere,
contraq; niti non queant: ita eos, qui palam insanire non verentur, nemo forti redargu-
tione percellere poterit: inaniae enim ita sua sponte concidunt, & euanescunt, vt expulso-
ribus nullum omnino locum relinquant. Ideoq; istorum , nescio quo pacto melior est
causa, quam eorum , qui ratione aliqua aduersantur, Quippe quòd ipsis responderi non
possit. id verò nõ subticebo, quidquid isti garriant, censere me, idque etiam ex maximis,
& in iure ciuili eruditissimis viris sæpius audiuisse ex vniuersa illa enucleati iuris colle-

Institutionum ciuilium opus pulcherrimum atque absolutum.

ctione, ac compositione, quam Iustinianus nobis reliquit, nihil esse absolùtius, & ad com-
parandum in toto iure ciuili lumen quoddam, conducibilius, quàm illud Institutionum
opus, quod isti ex iuuenum manibus excutiendum, & ab omnibus gymnasiis eliminan-
dum, quasi nullius prorsus vtilitatis, tam stultè censent. Nam quod isti iuris Cæsarei, ac
Pontificij libros quasi pacatissima maria iunioribus ipsis exhibent, nõ satis quidem scio,
num illorum in eo iudicium desiderem, an accusem inscitiam. omnino quàm parum in
vtroque iure versati fuerint, planum faciunt: nam tam multi sunt in vtraque facultate an-
fractus, & disputationum procellæ: tam multa nodosa, ac durissima: vt nullò pacto iuue-

Multi sunt in vtroque iure anfractus, & difficultates.

num stomacho concoqui possint. Sed vt verissimum sit, quod isti asserunt; & vtriusque
iuris libri pacatissimi maris speciem nobis referant, illud certè negare non poterunt, stul
tè scilicet facere eos, qui sint penitus natandi rudes si se mari primum, quanquam tran-
quillo ac non placidioribus vndis, nec ità profundis magis credere velint, vt se mari.
postmodum tutius committere valeant..

Probantes sed rem confici posse diffidentes.

Plusculùm igitur erit nobis negotij cum iis, qui nostri instituti rationem magnopere
probantes: rem tamen adeo arduam, & difficilem existimant, vt præ difficultate nec ten-
tandam quidem, nec si teneretur ipsam fœliciter absolui posse iudicent. nam si futurum est,
vt quemadmodum iuris ciuilis institutiones, ita etiam noster hic liber legis vim sit ha-
biturus, quanta tandem doctrina, prudentia, & vigilantia eos esse oportebit: qui tantam
prouinciam aggredi velint, & librum conscribere audeant huiusmodi , in quo nihil an-
ceps, nihil obscurum, nihil cæteris canonibus contrarium esse, nihil deesse, nihil abun-
dare debeat, & in quo punctus deficiens, vel syllaba temerè adiecta , nos in magnam ali-
quam vel difficultatem, vel errorem possit conijcere. Addunt præterea non videri verisi-

Cur Romani Pontifices non conscripserint institutiones iuris canonici.

Innocentius quid videatur sensisse hac in re.

mile nihil huiusmodi cogitasse tot Ro. Pontifi. Quorum plures fuere, qui maxima cum
laude ius ipsum canonicum professi fuerunt: si quo pacto id è re studiosorum, vel publica
fuisset. Illud verisimilius cogitasse quidem illos, sed tanquam id esset plenissimum peri-
culi, ac difficultatis cuiusdam insuperabilis, huius operis conficiendi, vel tentandi consi-
lium abiecisse, aiuntq; huic eorum sententiæ Innocentium IIII. subscripsisse videri pos-
se, qui cum tam fœliciter hunc quasi campum Iuris Canonici excoluisset , quemadmo-
dum præclara sua scripta facilè testantur, ad Pontificatus ipsius apicem tandem euectus,
non sibi id sumpsit, vt, quæ à se essent conscripta legis authoritatem habere vellet , sed
simplicis tantum cuiuscunque interpretis: nimirum prudentissimus Pontifex, & eruditis-
simus satis ponderauit, quid, ac quanti demum consilij, & deliberationis esset, leges con-
dere, demum addunt, vt commodè fieri id posse detur, nihil tamen esse causæ, ob quam
quis huiusmodi laborem nullo ferme vsui posteris futurum sibi sumat: cum antiquorum

Hostiẽsis summa videtur facere superfluas institutiones iuris canonici.

(vt ipsi appellant) summistarum scripta, & præsertim Hostiensis satis eleganter, & con-
cinnè totius Iuris Canonici quasi quoddam corpus contineant, quibus si quis diligenter
insistat, breui proculdubio magnam (vt constanter asserunt) in illo Iure scientiam sibi
comparare poterit. Horum ego dicta nec aspernari debeo grauium scilicet, & doctorum
virorum, nec item illis, quasi re secundum eos iudicata, acquiescere: quòd instituti nostri
rationem non satis adhuc hi mihi perpendisse videantur, respondebo autem, si primum
illud præfatus fuero: ità videlicet, ferre naturam rerum, vt nihil sit tam rectum, nihil tan-

Nouitas aliquando ingrata.

ta ratione in vitam, vsumq; hominum inductum, cuius nouitas non sit aliquibus ingra-
ta, nec inculcatas vias facile mutari posse: atque hæc æque ardua reputari vetustis gratiã
dare, & nouis authoritatem. Docendum igitur nobis nunc est, eum quidem, quo de agi-

Conuenit in omni facultate esse libros continentes principia artis.

mus Institutionum librum nullo periculo, non tamen nullo negotio, etiam quasi Ponti-
fice authore, potuisse conscribi: quod postquam euicerimus, tum demum etiam debere
ob eam: quam inde studiosi cõsecuturi sunt, vtilitatem; ostendemus. Ac primum quidem
nullos præterit esse in vnaquaque facultate certos conscriptos libros , quibus authores
alieni commodi, ac profectus amatores , prima quædam cuiusque scientiæ rudimenta
complexi, ad cætera magis ardua gradum fecerunt , & viam à carceribus ad vltimam vs-

Etiam ingeniorũ est quædam infantia.

que metam certo ordine strauerunt, cum ad summa perueniri, nisi ex principiis, non pos-
sit. Nam vt corporum, ita etiam animorum, atque ingeniorum quædam est infantia: in

qua con-

qua constituti solidiora,& crudiora nec madere,nec concoquere possunt, vnde bonarũ artium Doctores,qui se ingeniorũ altores esse voluerunt,nonnullos libellos quasi lac, & molliores quosdam cibos conscripserunt,quibus cognitis ingenia veluti adulta etiã duriora deuorare, ac digerere valeant.Eius rei multa quidem ad manus nobis sunt exempla,sed vt de aliis taceamus, Maiores nostri Institutiones Iuris Ciuilis quasi vix quisquam sine his aliquid in legitima prudẽtia proficere valeat,magno in honore semper habuerunt,& varia interpretatione,ac commentariis exornatas, & locupletatas ad nos transmiserunt, huiusmodi aliquid & in hac Iuris Canonici facultate,cur excogitari,& conscribi non possit,ac debeat,ego non video:nisi fortè quis cum his sentiat, qui Iustiniani factum improbare non desinunt. Mihi quidem Ius ipsum Pontificum diligentium aliquando intuenti præstantissimæ materiæ, sed non dum ad certam ædificij formam constructæ & compositæ, vel (si mauis) ædificio quidem ianuis tamen, atque omni aditu carenti persimile videri solet.Nam si quis:quæ sint eius iuris initia, quóve libro eius prima elementa concludantur,interroget,nemo facile respondere possit. At (inquis) hoc ideo contigit, quòd ea res non facile explicari potuerit, propter immensum quendam tum laborem,& difficultatem, tum vero etiam periculi metum. das tu quidem ergo fieri hoc potuisse,vel etiã nunc posse;sed, quòd id aliquando antea perfectum non fuerit,in causa laborem,& immodicam difficultatem,ac periculi formidinem fuisse asseris.Quid ergo?si sint, qui cum laborem vel iussi vel sponte subierunt, & difficultatem superarint?erit plane quod illis habeas gratiam.Erit quidem(inquies) sed vix in animum possum inducere eius eruditionis,ac iudicij viros hodie reperiri posse, quibus id oneris satis tuto credi posse existimem.hic tu mihi naturam iniustè nimis accusare videris,quasi non eadem,earundémque vírium illa nunc sit: quæ olim fuerit, aut tempestate hac nostra tanquam effeta, & debilis,vires in angustum contraxerit, nam si eadem naturæ vis,quæ olim fuerit;idem vigor manet plantis,pecoribus,ac cæteris brutis,quæ(malum)iniuria est,vnis hominibus eandem mẽtis vim,easdem iudicij, & ingenij vires,quæ paulo antiquioribus fuerit,adimere?nisi forte similes illis sumus: quibus superior annus semper fertilior videri solet.At si verum amamus,nec ipsi nos, ac bona nostra nimis contemnimus,contrarium vero propius esse,& ratione, & certis rerum argumentis statuendum erat. Siquidem cum eadem semper generi humano ingenita solertia,atque idem insitum semper mentis acumen fuisse inficiari non possimus, nostræ tempestatis homines,ad naturalem,ac perpetuam illam vim ingenij, multam etiã veterum monumentorum lectionem,multa præteritarum rerum experimenta adiunxerunt,ita,vt mirum videri non debeat,si recentiores à veteribus accepta,& excogitata sæpe reddunt meliora,aut imitatione veterum ipsi quoque quædam noua inueniant, cũ huic nostræ docendæ ætati ceteræ elaborasse videri possint: nec temerè à nostris Iureconsultis illa vsurpari cedendum est,omne scilicet artificium incrementum recipere, & quanto quíque sint iuniores, tanto esse etiam perspicaciores. Quod quidem, vt de aliis taceam,nostra sane,& parentum nostrorum tempora satis planum faciunt, quibus non modo bonæ,ac liberales artes antiquo nitori restitutæ sunt verum,etiam quædam comperta,vel à veteribus non excogitata,nec cognita,vel etiam antea fabulosa credita. Quis vnquam apud antiquos librorum formis excudendorum rationem nouit? Quis antiquorum æneas fistulas conflatas ad pilas ferreas iaciendas aspexit? Quis Antipodas adiit?aut quis potius non hæc antequam fierent factu impossibilia credidisset? aut anilibus fabulis non annumerasset?at cuncta hæc vel nostra, vel Patrum memoria facta cognouimus: non dabimus ergo recentiorum ingeniis,vt exiguum libellum, atque illum quidem ad ærterius veteris imitationem,maximo præsertim aspirante Principe,conscribere possint?cuius rei explicatio præ his, quæ nunc attigimus, mea quidem sententia ludus extimari poterit. Et sane superuacuus longior in studiis foret labor, si nihil liceret melius inuenire præteritis, & quæ magna nunc sunt, atque admirabilia tempus aliquod,quo primum efficerentur,habuerunt. At(inquis) potest quidem id fieri,sed laboriosum est,difficile est,periculosum est:Bene iam nobiscum agi incipit, fieri enim posse iam confiteris. At id erit magni laboris? noli tu nunc tam vehementer de labore alterius laborare,& quasi ante tubam trepidare: nam quæ pulchra sint, eadem & difficilia esse oportet.erit qui laborem libenter amplectatur, qui superis bene iuuantibus,difficultatem superet.quòd si vnus non sit par oneri ferendo, illi comes adiungetur,nec vnus tantum,sed,si res exigat,etiam plures, nec enim vsque adeò est hæc ætas effeta,& Princeps præclaris,& eruditis viris sic indiget: vt rem hanc aggredi vereatur, dummodo nos incassum non laborare, & Trebonianos, Theophilos, & Dorotheos temporibus quoque nostris reperiri posse confitearis. At adhuc vrges, cum periculo-

Institutiones iuris ciuilis.

Ius Canonicum comparari potest ædificio, sed ianua atque aditu carenti.

Nullus certus liber continet elementa iuris canonici.

Eadem nunc est Natura vis quæ olim fuit.

Superior annus videri quibusdam semper solet fertilior.

Quãto iuniores tanto perspicaciores.

Nostræ ætatis in quo melior conditio.

Quæ parẽtum nostrorũ memoria cõperta.

Non est trepidandum ante tubam.

sum (inquis) id fit, quod vel punctus, vel syllaba, ne dum dictio, vel oratio secus posita, quàm deceat, nos ducere posset in graues errores; ea propter abstinere ab hoc incepto satius sit, quàm se temerè nullius necessitatis impulsu periculo huic obiicere. Hic quidem satis prudenter illi nos monent, ne punctus, vel syllaba secus in opere ponatur, quam deceat, ne scilicet, in magnos errores incidamus: proptereáque ad eam rem vitandam adhibebitur; vel adhibita est potius, quanto maior potuit diligentia, & ne quid accidat huiusmodi, legetur opus, relegetur opus, expolietur opus, non ab vno tantum, sed pluribus, addetur aliquid, expungetur, mutabitur, multorúmque sententiis iterum, atque iterum auditis, & collatis, eorum sequemur iudicium, qui prudentissimè, & doctissimè sentire videbuntur: nec enim sumus nescij, nihil vnquam humano ingenio elaboratum tam exactum initio fuisse, quin multorū postea accedente iudicio perfectius reddi potuerit. Quidquid enim optimum reperitur, ante non fuit, & quæ vetera nunc sunt, fuerunt olim noua. At quòd feliciter rem posse cedere diffidis, etiam si opus recoquatur, refingatur, & sæpius incudi reddatur, & propterea abstinendum ducis, hic ego te ad Iustinianum reuoco, cui, ex immensa illa sylua Iuris Ciuilis, & infinita propè veterū librorum mole suas Institutiones elicere, felicissimè cessisse multorum seculorum testimonio comprobatur, quòd si nos ab hac suscipienda prouincia laboris, & periculi metus tetrahere debet, iam & Nauium vsus quasi generi humano perniciosus improbandus sit: quippe quòd nauigaturis ab vndis omnibus horis præsentissimum mortis periculum immineat: & quòd (quanquam pretiosas merces aduecturi, & magnū quæstū facturi videantur) facile tamen fieri possit, vt transfretantes obrutis, & illisis nauibus medio mari mergantur. Agricolis campis semina mandare ne permittamus, quòd post totius anni exantlatos labores rvbedine enatum germen ita corripi possit aut alia calamitate seges ita atteri, & quassari, vt nec ipsum quidē semen ager reddere valeat: quanquam de certo fructu, ac prouentu longe nobis est exploratius, quàm aut nautis, aut agrorum cultoribus: nec enim antea liber edendus est, quàm bene maturuerit, & rebus ad vnguem discussis, illum edi in rem esse studiosorum luce meridiana clarius appareat. Sed quid si etiam rebus non ita adamussim perpensis nullum subesse magnum periculum planum faciamus? aut si subsit, nullo ferme negotio id posse vitari doceamus? Neque ego aliquid nunc cogito, de ista à Censoribus nostris prudentissimè excogitata cautela, qua putant ex re esse, si Pontifex ipse disertè testetur, quòd harum Institutionum editione iura noua inducere, aut vetera abrogare nulla ratione intendat: nam istud quidem adeo nobis plana, & expedita reddit omnia, adeo aduersatiorum obiecta contundit, vt nec Momo quidem vllum repræhendendi locum relinquat, verum etiam si nulla huiusmodi testatio, quam tamen ego obuiis vlnis amplector, adhibeatur. Principiò nihil præcipue timendum est in eo quod æquè vniuersis accidere solet. Est autem perspicuum, non solum ea quæ paulo scripta sunt grauius, verum etiam nullum prorsus esse genus scriptorum ita clarum, & vndequaque absolutum, quin interdum vel ad dictum ambiguum illustrandum, vel ad loca quæ inuicem pugnantia videantur conciliganda, vel ad fusius quid explicandum, benigna legentis, vel docentis interpretatione indigeat. Atque vt (quemadmodum solent boni Poetæ) à Ioue ipso exordiamur, Quis nescit in ipsis sacrarum literarum oraculis diuino numine sanctissimis viris inspiratis nihil esse contrarium nihil absurdum, nihil perperam positum, omnia pia, omnia veritati consona, omnia denique ab vno, eodémque Spiritu tum inspirata, tum dictata? & tamen si quis Iudaice verbis, tantummodo mordicus inhærere velit, nec vllam prorsus interpretandi rationem admittat, moltis erroribus ansam tribuat necesse est, de quo vtinam non tam multa nobis exempla nostrorum temporum calamitas suppeditaret, notiora quidem sunt hæc, quàm vt exemplis indigeant, nec tamen adeo quis insanus est, & à communi sensu Christianorum tam abhorrens, qui solem ipsum de mundo tolli satius esse existimare non debeat, quàm illa ipsa alicuius perplexitatis, vel ambiguitatis obtentu ab omnibus non legi, non concoqui, in succum, & sanguinem verti: nimirum quod, quæ quandoque perplexa sunt, vel ambigua ab eruditissimis, ac sanctissimis viris explicentur, ac clara fiant. Iam verò si ad veterum Iurisconsultorum monumenta, & Imperatorum rescripta, & sanctiones, quibus intelligendis, & enucleādis dies, ac noctes inuigilamus, animum referamus, & si nihil in his contrarium depræhendi posse Iustinianus constanter ausus fuerit affirmare, tam multa tamen, saltem ad speciem, inuicem pugnantia comperiuntur, vt in eo potissimum nostrates interpretes insudare videantur, quemadmodū, scilicet ea, quæ ex diametro videntur aduersa cōciliari veleāt, atque adeo interdum in eo laborant, vt quasi cum monstro quodam frustra diu luctati demum dent manus, séque victos cōfiteri minimè pudeat: sed, vt saltem quoquo modo sese

Diligentia.

Nihil perfectum ab initio.

Laboris & periculi metus non debet nos ab honesta prouincia retrahere.

Nullum subesse in editione libri periculū etiam si diligentia fuerit, remissior.

Cautela Censorum.

Omnia scriptorum genera benigna legentis interpretatione interdum indigent.

Sacra scriptura indiget interpretatione.

Vix posset ius ciuile subsistere sine interpretatione.

ſeſe ab inextricabilibus perplexitatibus eximant,& legiſlatoribus ſuis honorē ſeruent, aut vnum reſponſum ſecundum alterius legis ſententiam accipiendum aſſerunt; aut hoc quidem inſpecta diſpoſitione Iuris antiqui, illud verò recentioris, obtinere affirmant: aut hoc ſtrictè illud largè accipi debere contendunt: nunc etiam facti ſpeciem inter ſe diuerſam contra verba contextus comminiſcuntur,& vno quidem caſu hoc, alio verò illud procedere affirmant. Quid plura? non ſatis quidem illi acutè, ſed procul dubio vi quadam,& neceſſitate compulſi & adacti, vel quid minus rectè dictum erudiendorum iuuenum gratia contendunt, quaſi verò docendi gratia errare, vel pugnantia loqui liceat; vel difficultatibus ſuccumbentes nos ad Apollineos Tripodas reijciunt. Cogitaram hic pauca huius rei exempla ſubnectere, ſed hæc minus etiam, quàm mediocriter in Iure Ciuili verſatis cognita ſunt,& penitus perſpecta, obtinuerunt tamen, & obtinēt Digeſtorum libri, Imperatorúmque Conſtitutiones & Inſtitutiones Iuſtiniani nomine conſcriptæ vim legum, nec propterea abiiciuntur, quòd plurima in his valde ambigua, multa, quæ videntur contraria, non nulla inextricabilia depræhenduntur, nimirum quod velut Vrſæ informes, & recenter natos catellos ſuos lambendo ad elegantiorem formam redigunt: ita interpretationis munere id conſequimur, vt quæ ab Authoribus ſcripta videntur durius,& perplexius, interpretando quaſi admota leniter manu ad molliorem tactum,& ad quandam rerū planiciem traducamus. Non permittam hic orationem noſtram ambitioſius vagari, vt idem accidere & in Philoſophorum, Medicorum, Poetarum,& omnium propè Scriptorum libris planum facere velim: cum & res multis non indigeat, & ſatis nobis ſit, ſi nos intra propria caſtra, ac domeſticos cancellos contineamus. Illud non dubitanter auſim affirmare, ne quotidianum quidem, ac familiarem amicorum inter ſe ſermonem poſſe ſubſiſtere, ſi ita verbis inhæreas, vt nullam prorſus interpretationem admittere velis.

Quibus modis interpretes iuris ſe à perplexitatibus conentur eximere.

De hoc in Epiſtola Ferdinādi Farneſij ad Fuluium Vrſinum in operis limine.

Quid præſtet interpretatio.

Etiam quotidianus amicorum ſermo ſine interpretatione non ſubſiſtit.

> *M. Ne tu* (inquit Comicus) *iſtic hodie malo tuo compoſitis mendacijs*
> *Huc aduenisti audacia columen conſutis dolis.*
> *S. Imo equidem tunicis conſutis huc aduenio non dolis.*
> *M. At mentiris etiam certo pedibus non tunicis venis.*

His captionibus ſi nihil interpretationi demus non modo Comicorum ſcena verum etiam grauiſſimorum quorumuis authorum ſcripta ſunt obnoxia. ſic qui in clericum violentas manus iniecerat non incidiſſe in pœnam Canonis ſiquis ſuadente diabolo. contendebat, quòd ſua ſponte verberaſſet nō diabolo ſuadente: ſic qui per annum non communicauerat, pœnis capituli omnis vtriuſque ſexus, non teneri quòd illud de hermaphrodito tantum loquatur, ſed (vt inquit Paulus) non oportet iuris verba captari, ſed qua mente quid dicatur animaduertere.

Cauendum igitur erit ſummopere,& quantum humana poteſt præſtare induſtria, & ſolertia, vitandum, ne quid in iſta noua Inſtitutionum Iuris Canonici editione ſit ambiguum, perplexum, contrarium: & nos id ſtudioſè cauimus. Sed poſtquam omnis erit diligentia,& cura adhibita, ſi quid minus perſpicuè dictū exciderit, aut quòd perplexitatem præ ſe ferat, nihil adeò peruerſe ſcriptum depræhendetur, quin interpretationis beneficio quaſi manu medica adhibita ad ſanum intellectum retrahi, ac traduci poſſit: quod vtique futurum eſſet, etiā ſi diligentia adhibita fuiſſet paulo remiſſior, quod quidem ex lectione voluminū vtriuſque iuris facile intelligere poſſumus: quibus colligēdis, ac diſponendis quā non magnū adhibitū fuerit ſtudiū noſtro incommodo quotidie experimur: Cur tantum formidamus ne huic noſtro cæterorum etiam librorū ſubeunda ſit fortuna? ſcripſerunt antiqui Pontifices libros ſuos, atque legis vim obtinere voluerunt, eoſque hodie amplectimur,& exoſculamur, in quibus tamen plurima ſunt obſcura, non nulla verò ita inuicem etiā in eodem libro, & ſub eodem titulo pugnantia videntur, vt maximum conciliare volentibus negotiū faciant. Poſſem ego hic ſexcenta huiuſmodi afferre exempla, ſed profecto clarior eſt res, quā vt exemplis illuſtranda ſit. Nec hoc à me eò dicitur, quaſi imitandum iſtud putem, quod vtique tanquam ſcopulū ſemper magno mihi ſtudio, ac labore vitandum cenſui: ſed, vt aliquando ipſis rerum experimentis, ac certiſſimis exemplis iſti intelligant, nullum magnum formidandum, & extimeſcendum eſſe in hac editione periculum. Alij tamen nec illi quidem (vt ſibi videntur) inepti ita adhuc argumentantur: Aut quæ in Decretalium libris comperiuntur, nullis omnino mutatis verbis in tuum librum tranſtuliſti, & tunc, cum ſint illa ipſa penitus quæ alibi ab ipſis Pontificibus ſcripta reperiuntur, etiam nullius nouæ approbationis interuentu, vbi vbi legantur, eandem ſemper retinebunt authoritatem: Aut non quidem ad verbum tranſtuliſti, ſed pro ingenio,& iudicio tuo illa tibi finxiſti, & tunc Pontificis interuenire approbationem eſt valde periculoſum: Video, quid

In libris iuris canonici multa ſunt quæ videntur pugnare: & quæ non facile conciliantur.

Quorundam obiectio.

labe inquinatum?ecquo scelere, vel turpi nota commaculatum?norint omnes(inquam) me,nec enim recuso,oam & in patria nunc celeberrimi nominis viri, & qui aliquando in Aula maiori quàm tu,qui in ea consenuisti,in pretio fuerunt,& nunc sunt, me collegam nec dedignantur,nec aspernantur,& ibidem probati quique consuetudinē nostram appetunt:& Romæ illustrium virorum patrociniis non destituimur:&,quod forte scis,apud Maximum Principem maximis nos laudibus,maximi viri ornatunt. Sed tu nec etiam ipsis parcis,& fœdo isto tuo,atque incondito sermone,grauissimorum,& doctissimorum virorum laudes ita conspurcas,vt has ego obtrectationes , ac teterrimam istam tuam verborum colluuiem æquiore animo iam feram , cum mihi socios , tantos scilicet viros adiungis,vnde nihil impedio,quin more ignauorum canum, qui non pro veritate,sed pro consuetudine latrant quantumuis garrias. Sed reuertor iam ad causam nostram,& præclaram argumentationem tuam,neque cōmittam , vt diuerticulum , ne respponderem,quæsisse,&(quod dicitur)nimium altercando veritatē, perdere voluisse videri possim. Vnum illud addo,quod te suspendere velle iactas , si quasi Pontifice Authore liber exeat:per me quidem,& si non exeat,id facias,licet:imo te, ac tui similibus aduersantibus non exiturum facilè coniicere possum:non quòd magnam omnino tibi inesse anthoritatem videam,sed quòd in demoliendo plus vnum ,quàm in construendo plures valere intelligam:sed tu,si cuius alterius sceleris conscientia quasi furiis ad laqueum vrgeris,tantisper obsecro subsiste,ac sustine , donec ad præclaram illā tuam argumentationē breuissimè respondeto. Breuissimè (inquā) tum quòd priori parti,cum de imminenti periculo cum populo ipso nos admones, sæpius supra , ac variè à nobis responsum est,tum quòd anterior pars egregiæ istius tuæ complexionis tantum abest, vt contra nos faciat,vt illam ipsam maximè nostram causam adiuuare contendamus. Quæro(inquis)quomodo egeris,& an ad verbum in librū tuū Canones ipsos intexueris?quomodo me gesserim aliàs supra satis dilucidè explicaui, vnde nunc non repeto, cum præsertim tibi satis id exploratum putem;nam & pluribus diebus perlegendi operis tibi potestatem feci,& ex me ipso de tota ratione instituti nostri sæpius cognouisti: quin imo quidam nec illi quidem aspernandi,ex nostro Codice,dum illum apud te esse pateret;exemplum clanculum sumpsisse,atque illud asseruate te domi diligenter ausi mihi fuerunt affirmare. Sed fac me ad verbum trāstulisse. Quid præterea ? Ergo (inquis) nulla noua necessaria est Principis approbatio. Præclara me hercule illatio , & homine valde dialectico planè dignissima:sed finge me concedere nullā necessariam esse Principis comprobationē,quod tamen falsissimum esse proximè docebimus, non propterea etiam euincis approbationem Principis nulla ratione interuenire oportere ; multa siquidem comperiuntur,quæ quidem,vt necessaria non sint,quia tamen vel decora sunt, vel vtilia non solum recipimus,verum etiā magno studio vndique conquirimus, quod satis liquidò apparet dum vestes nobis curamus, dum ædificamus, dum agrū colimus. Nec enim omnia ad solam necessitatem referimus,sed multa vtilitatis, nonnulla solius etiam decoris,ac pulchritudinis gratia facimus , imitamúrque in hoc naturam ipsam: quæ,licet nihil agere frustra credatur,quædam tamen ostentat in herbis, floribus, in plantis,frondibus,atque terrestrium animalium pellibus,in pennis auium solius decoris,ac pulchritudinis causa à se confictanec tu (puto) inficiaberis , tum magnum operi decus accessurum(quanquam hoc minimè omnium cupis)tum Pontifici illi gloriosum futurum,quo quasi Authore Iuris Canonici Institutiones in lucem sint prodituræ, cum inter egregia à se gesta maximus Imperator reposuerit, quòd se Authore Iuris Cæsarei Institutiones existent,nisi forte tu,vt mihi,ita & Pontifici ipsi inuideas , nec quemquam præterquam re aliquam gloriæ particulam assequi:æquo animo pati possis ; sed, puto,dabis decorum hoc futurum supremo Pontifici saltem,vt illius amans, & studiosus videaris:ergo,vt hoc necessarium quidem non sit, gloria tamen Principis, atque operis ipsius decus satis est causæ,vt quasi illo Authore liber in publicum exeat: huc accedat profectus studiosorum,ac vtilitas , qui longè alacrius ,& impensius huic perdiscendo, & enucleando operi inuigilabunt, si quasi de manu Pontificis , quàm si ab homine priuato sint recepturi:quippè quod ita natura comparatum est, vt munera ipsa non magis interdum materia quam Authores ipsi grata nobis , ac pretiosa faciant : vt non immerito Institianus ipse non semel iuuētuti à se docendæ gratuletur, quòd tanto honore digni tyrones habiti fuerint,ac tanta felicitate affecti, vt prima legum rudimenta ab Imperiali(vt ille inquit)splendore,ac voce principali accipere debeāt. Accedit quòd cum Iuris Pontificij facultas Ius ipsum Ciuile quasi æmuletur,iniuriam quodammodo illi facimus, si quemadmodum Iuri Ciuili contigit, Iuri etiam Canonico, quasi Principe authore sua principia non cōcedimus:præsertim quòd illo suadente in libros .

Dissolutio obiectionis.

Plus vnus potest in destruēdo quàm multi in construendo.

Multa : quæ non sunt necessaria fiunt causa vtilitatis ac decoris.

Iustinianus de Institutionibus suis gloriatur.

Munera gratiora nobis facit largientiū dignitas.

Iura Canonica, & ciuilia æmula.

collecta, illo iubente recognita, ac reuisa sunt, ac non nisi illo permittente sint edenda. Vides ne igitur etiam si ipsorum Canonum verbis adamussim vsum esse me tibi cócessero, multas tamen esse causas, quæ quanquam necessitas (vt vis) non vrgeat, vt quasi Pontifice authore liber exire debeat, suadere possint. Sed in præsenti nihil nos adiuuet, quòd Pontificis approbatio operi magnum decus adderet, nullum habeat momentum, quòd ea res futura, est approbanti Pontifici gloriosa. Nec attendamus, quod sit lecturis vtilitatem allatura, nec indecens habeatur, quòd Iuris quidem Ciuilis elementa quasi Imperatore magistro discimus, ac Iuris Canonici à priuato accipiamus: omnia hæc nec assis faciamus, nec aliquo modo ad rem pertinere confiteamur. At quid tandem dices, quo tandem confugies, si, vt tibi dederim me à Canonum verbis ne latú quidem vnguẽ recessisse, tunc tamen maximè huiusmodi necessariam esse approbationem extorsero? si tu te id sponte tua confiteberis? responde sodes vir acutissime, & qui tam anceps Dilemma ex quodam profundo Dialecticæ artis expiscatus es, quo quasi cornibus quibusdam ita posse nos impetere tibi persuaseras, vt nusquam posse nos effugium aliquod reperire credideris? responde (inquam) sodes, cuiusnam authoritate muniuntur Iura ipsa, quæ in gratiã tuam fateor nunc me ad verbum meo libro intexuisse? Romani (inquis) Pontificis. tum præterea dicas, obsecro: eadem illa cuius loquentis personam nobis exhibẽt, atque exprimunt? & pariter non negabis, quod Romani Pontificis. si ergo ad verbum translata sint in nostras Institutiones, nónne & ibi Pontificem loquentem intueri necesse erit? & hoc quoque negare non poteris. Quid ergo? non putas tunc necessariam Pontificis approbationem? quasi mihi homini priuato in priuato opere liceat sine scelere, ac falsi crimine Pontificis induere personam? Quid tu ad hæc? quo pacto elaberis? quomodo ab hoc laqueo te expedies? viden', quàm subito, quàm nullo negotio non dicam, corruerit tota illa tua machina, quàm ad quatiendam causam nostram paraueras, sed in te ipsum retorta fuerit? viden', vt tuo te gladio confoderim? viden' quàm parũ sis in disputando acutus? Quid dicam? videre non potuisse te, quod vel pueros latere non potuit? an potius vidisse te quidem, sed facilè nostris, atque aliorum oculis tenebras offundi posse existimasse? sed neutrum horum statuam, nam nec tibi mediocris ingenij, ac iudicij laudem inuideo, neque itidem te de nobis tam prauè sentire audio, vt huiusmodi nugas facile nos imbibere posse existimes. Sed profectò ità Natura comparatum, atque vsu compertum est, vt cum primum mentem liuor occupat, animus quasi cæca caligine inuolutus nihil rectum cernere valeat: vnde multos alioqnin oculatissimos viros impugnandi studio in fœdissimos errores fuisse delapsos legimus. sinamus igitur hos pro sua libidine blaterare, prosequamúrque illorum obiecta confutare, qui, vt multo, quàm hi nobiscum agunt, modestius, ita & à nobis modestius excipientur. Aiunt si huiusmodi Iuris Canonici Institutiones conscribi, aut necessitas cogeret, aut suaderet vtilitas, vel res aliqua ratione sine magno periculo transigi potuisset, vtique futurum fuisse, vt alij Romani Pontifices eas conscribendas iam pridem nobis curare debuerint: neq; existimandum hanc paratæ sibi laudis materiã posteris illos fuisse relicturos. Ego vero, quid illi curauerint, vel non curauerint, non multum ad rem pertinere arbitror. Primũ enim nimis iniquo loco recentiores constituimus, si eisdem omnem inueniendi rationem præreptam statuimus, quod falsissimum esse supra demonstrauimus, cum rerum ipsarú parens & repertor tempus non omnia simul perficiat, sed sub variis temporum spatiis, & distinctis annorum interuallis: & ex vnius perfectione alterius quoque rei trahat, & deducat inuentionem: Et (vt prudentissime in Ethicis docet Aristoteles) omnes præclaræ artes ab exiguis principiis profectæ sunt, atque inde ad magnum decus peruenerũt. Sed per me cogitarint quidem, & alij Pontifices, non tamen continuo eiuneis eos difficultate perterritos huic rei manum non admouisse: id enim fieri potuit, quod hi ad alia negotia animum vehementius appulerint. Illi non diu superstites fuerint. Sed demus alios Pontifices omnino vacuos fuisse, diu superuixisse, demus de componendo huiusmodi opere cogitasse, demus difficile id imo impossibile reputasse, & ideo abstinuisse: & si quid quærunt amplius: num propterea nobis quasi lex quædam dicta est, vt non idem possimus & nos excogitare, & tamen aliter, atque ipsi opinati, & demum rem ab ipsis desperatam aggredi, ac tentare? nónne sæpe fit, vt quædam nobis non possint magis ex sententia cadere, quæ tamen non tam conficiendi, & absoluendi spe magna ducti, quam libidine tentandi aggredimur? Quin immo inquit Comicus:

Imprudens itidem, & sæpe iam in multis locis
Plus insciens quis fecit, quàm prudens boni.

Et idem rursus

Insperata accidunt magis sæpe, quàm quæ speres.

Impugnandi studiũ ansam tribuit erroribus.

Non omnis inueniẽdi ratio est recentioribus prærepta.

Tempus omnia inuenit sed non simul.

Licet nobis à veteribus dissentire.

Et desperata cadũt interdum ex sententia.

Quis

Quis scit igitur quin aliquo amico numine fauente, vel casu possint recentiores feliciter id absoluere, de quo veteres desperarint? Dij enim (vt est in adagio) facientes adiuuant, & omnia vendunt laboribus. Quanquam alia ratio diligentius id cogitanti solet interdum occurrere, quamobrem illi nullas in Iure Canonico Institutiones conscripserint, nempe quod veteres circa quædam Iuris illius quasi cunabula ad Pontificatum euecti ad firmandum, constituendúmque Ius ipsum Canonicum: quod rum videbatur adolescere animum intenderent, nec potuerint Ius ipsum vel nullum omnino, vel certe rude adhuc, & vix inchoatum ad rectam Methodum redigere, quod satis liquido apparere potest, si quis ad tempora Gregorij noni, Bonifacij octaui, & Clementis quinti animum, & memoriam reuocet, qui quidem haud ita multis seculis suos libros promulgauerunt: qui nouissimè Iuri Canonico certam quandam formam, & corpus, quod hodie retinemus, constituerunt. Institutiones itaque tunc temporis quasi deficiente materia conscribere minimè potuerunt sacrosancti illi Patres, quod in ipsis fuit satis luculenter præstiterunt, nempe vt ius ipsum fundarent, & constituerent. Nunc cum ipsa materia abundè suppeditetur, accipienda est, atque ex ea quasi de rudi prope marmore effigies ducenda. Nec ego propterea Pontificum illorum libros malè digestos esse contendo, sed ad id, quod molimur, nullum, aut certè perexiguum vsum præbere: nec enim illis fuit propositum, vt nos iura veterum docerent, aut rudes aliquos instituerent: sed tantum, vt quæ vel in vniuersum statuerent: vel antiquorum Imperatorum instar consulentibus responderent, Iustitiæ, & diuinæ legi consona essent: in eo autem nulla necessaria erat Methodus, aut docendi ratio, sed diuinæ tantum Legis peritia, & eorum, quæ antea constituta essent, scientia. Atque cum interdum factum illorum cum nostro comparo, illud interesse mihi propè videri solet, quod inter marmorum, ac lignorum maceriem, optimam quidem illam, & ad ædificandum longe præstantissimam, sed dissolutam, ac malè congestam atque ex eadem materia fabrefactam domum: nam marmora, & ligna eadem sunt illa quidem, sed vsum longè diuersum nobis præbent artifici manu certa ratione composita, & tenacissimè inter se compacta, quam disiecta, ac in varias partes, dissipata, vel ad inhabitandum non satis omnino illa commodè constructa. Veluti ergo commodè inhabitare volentibus non satis est saxa, atque materiam, & cætera ædificandi vtilia congerere, nisi disponendis eis, collocandísque artificum manus adhibeantur, sic non satis est facultatem quamlibet abundare rerum copia, & cumulum tantum habere, nisi illas certa disponendi ratio in ordinem digestas, atque inter se coniunctas deuinxerit. eodem accedat oportet via, atque ea cum ad ingrediendum, tum ad demonstrandum incipientibus expedita, neque propterea ista comparatione antiquis illis Patribus aliquid nos detractum velle quisquam existimet: nihil enim mirum, si id illi non præstiterunt, quod vel deficiente ipsa materia, vel alia quacunque causa suadente ne tentarunt quidem, minimum illud est, quod nobis vendicamus, atque huiusmodi, vt si eo veteres animum appellere valuissent, vel voluissent, elegantius fortè, quam nos ib ipsos præstare potuisse non negamus: hoc est nonnullam forte laudem non ineptè omnino disponendi, ac rudioribus expeditiore quadam, & compendiosiore via tradendi ea ipsa: quæ à veteribus non modo præclarè cogitata, atque diuinitus inuenta: verum etiam ad constituendam Christianam Remp. solenniter sancita, ac salubriter decreta fuerunt, vnde præter faciliorem quendam ordinem ad eas res perdiscendas cætera omnia ipsis relinquimus, atque multo magis illos nobis, quàm Cererem ipsam: quam frugum inuentricem Poetæ fabulantur, molitori cuidam, vel pistori præstare existimamus. Quod autem de Innocentio dicitur: qui suis scriptis legis authoritatem non est impartitus, nihil nos monere debet: siquidem is nec cum scripsit Pontifex erat, nec si fuisset quasi Legislator scripsit, sed quasi purus interpres: nec vtique dubium esse debet eundem, si collibitum esset potuisse libris suis authoritatem Legis concedere: cum illius multas Decretales cæteris Canonibus admixtas habeamus: sed credendum est eundem ideo abstinuisse, quòd multa noua suis libris inseruit, quæ non ea, qua decet legem ferri diligentia expendisset. Cum multum intersit interpretémne quis se exhibeat, an Legislatorem, & vtcætera desint, certè non plus vnius nos mouere debet Innocentij authoritas, qui omnibus à se scriptis vim legis non tribuit, quàm Gregorij, Bonifacij, Clementis, atque adeo ipsius etiam Innocentij, aliorúmque, qui Ius ipsum Canonicum quasi à fundamentis erexerunt. His accedit quòd diuersa prorsus est ratio noua scribendi, quod illi contigit, alia eorum, quæ iam non modo scripta, verum etiam ab omnibus recepta sunt, ad certum ordinem, rationémque redigendi, quod nos molimur. Extorsimus itaque, in harum Institutionum editione periculum aliquod magnopere formidari non oportere: dispiciamus nunc, an eæ necessariæ sint, & quam allaturæ sint legentibus vtilitatem: & an omnino prouinciam istam suscipiendo oleum, & operam luserimus. Quanquam quæ de hoc instituitur disputatio probabilior sane

Ratio probabilis cur veteres Pontifices in iure canonico Institutiones non conscripserunt.

Veteribus Pontificibus nõ fuit docere propositum sed quæ statuere.

Nihil detrahitur veteribus Pontificibus.

Innocentius plures Decretales condidit.

Innocentius cur omnibus à se scriptis legis authoritatem non dedit.

Diuersa ratio est scribendi noua, vel vetera, ordinãdi.

Institutiones in iure Canonico, an necessaria.

fuiſſet, ſi quis opus nondum aggreſſus eſſet, quàm nunc, cum res in eo ſtatu ſit, vt ſuprema tantum manu indigere videatur, Quis enim quærat an neceſſe ſit, quid tentari, quod propè abſolutum oſtendatur: conemur tamen etiam his (ſi poſſumus) ſatisfacere. Ac primum quidem ſi librum hunc noſtrum ità neceſſarium vt ſine eo nemo ſatis proficere valeat, aſtruere coner, impudentiſſimus ſim: quis enim non nouit quotquot vnquam in iſta noſtra Iuris Canonici facultate floruerunt, neque cogitaſſe quidem, neq; librum attigiſſe ſimilem? ſed quemadmodum ius ipſum Pontificium in omni vita profiteri volentibus, non omnino illum neceſſarium minimè diffitemur, ita cum omnibus conducere, tum verò quoſdã ſine eo nihil poſſe proficere, affirmare audeamus. Principio neminem latet, vt proximè diſſeruimus, quam deceat vnamquamque facultatẽ certum habere librũ, quo ipſius prima elementa concludantur, ac velut in artem redigantur, cuius rei, quanquã per ſe ipſa ſatis pareat locupletem tamen teſtem apud M. Tulliũ habemus Marcum Craſſum. Omnia fere (inquit) quæ ſunt concluſa nũc artibus, diſperſa, & diſſipata quondam fuerunt: vt in Muſicis numeri, & voces, & modi: in Geometria lineamẽta formæ interualla, magnitudines: in Aſtrologia cœli conuerſio, ortus, obitus, motúſque ſiderum: in Grãmaticis Poetarum pertractatio hiſtoriarũ cognitio, verborũ interpretatio; pronuntiandi quidam ſonus. In hac denique ipſa ratione dicendi excogitare, ornare, diſponere, meminiſſe, agere, ignota quõdam omnibus, & diffuſa latè videbantur. Adhibita eſt igitur ars quædam, extrinſecus ex alio genere quodam, quod ſibi totum Philoſophi aſſumunt, Quæ rem diſſolutam, diuiſámque conglutinaret, & ratione quadam conſtringeret. Sit ergo in Iure Ciuili finis hic legitimæ, atque vſitatæ in rebus, cauſiſq; Ciuium, æqualitatis conſeruatio, tum ſunt notanda genera, & ad certum numerum, paucitatémque reuocanda. Genus autem, id eſt, quod ſui ſimiles communione quadam, ſpecie autem differentes duas, aut plures complectitur partes, partes verò ſunt: quæ generibus iis: ex quibus emanant ſubiiciuntur: omniáque, quæ ſunt vel generum, vel partium nomina definitionibus quam vim habeant eſt exprimendum. Eſt enim definitio earum, quæ ſunt eius rei propriæ quam definire volumus breuis, & circumſcripta quædam explicatio: his ego rebus exempla adiungerẽ, niſi apud quos hæc haberetur oratio, cernerem. Nunc complectar, quod propoſui breui, ſi enim aut mihi facere licuerit, quod iam diu cogito, aut alius quiſpiam, me impedito occuparit, aut mortuo effecerit, vt primum omne Ius Ciuile in genera digerat: quæ perpauca ſunt, deinde eorum generum quaſi quædam membra diſpertiat: tum propriam cuiúſque vim diffinitione declaret, perfectam artem Iuris Ciuilis habebitis, magis magnam, atque vberem, quàm difficilem, & obſcuram, atque interea tamen, dum hæc, quæ diſperſa ſint coguntur, & vel paſſim licet carpentem, vel colligentem vndique repleri iſta Iuris Ciuilis ſcientia Hæc ille. Et hoc quidem, quod in Iure ciuili tantopere ſe deſiderare, atq; expectare Craſſus aiebat, & ſe facturum aliquando credebat, abundè ſuis Inſtitutionibus Iuſtinianus videtur præſtitiſſe: quod tamen tunc non erat perinde, ac nunc circa

Inſtitutiones in iure Canonico magis neceſſariæ quàm in iure ciuili & quamobrẽ.

Ius Pontificium neceſſarium: ſiquidem Ius Ciuile maxima ſui parte ex veterum Iuriſconſultorum libris, & interpretationibus conſtat, dum illi aliquid vel ad Senatuſconſultum, vel ad legem, vel ad prætoris edictum commentabantur, quibus ſuis lucubrationibus etiam ordinem quendam, vt homines erant magna tum doctrina, tum iudicio, certámque rationem ſeruaſſe comperiuntur dum finiendo, diuidendo generales quaſdam poſitiones formando rem tractant, ita vt etiam ſi minus nos Iuſtinianus ſuis iuuiſſet Inſtitutionibus, futurum tamen fuerit, vt ipſorum Iuriſconſultorum monumentis, idem propè labore haud multò maiore conſequeremur, cum in ſe Inſtitutiones illas ferme ad verbum deſumptas, & exceptas fuiſſe videamus. quod de Iure Pontificio non item affirmari poteſt: quippe quod potiſſimum ipſorum Pontificum ex facto conſultorum reſponſis totum ferme conſtet, vt omittam interea quantum putem intereſſe inter ipſorum Iuriſconſultorum, & Pontificum aut eorum, quorum opera ipſi vſi ſunt in pertractandis, ac ſubtiliter perueſtigandis diſciplinis eruditionem & exercitationem. Si quis igitur quantumuis rudis quinquaginta Digeſtorum libros perlegat, non modicum legendo conſequetur in iure ciuili tum doctrinæ tum iudicii, non idem legenti omnes Decretales vſu veniet, cum illæ cuncta ferè ad ſolam oblatæ ſpeciei deciſionem nullo neque docendi, vel certa ratione interpretandi fine ipſis conditoribus propoſito emanarint. Si igitur Iuris Ciuilis Inſtitutiones recipimus, laudamus, & tanquam neceſſarias exoſculamur, cur non multo magis idem exiſtimemus de Inſtitutionibus Iuris Canonici? cuius libris, ſi diligenter quis inſpexerit aut nulla, aut certe valde tenuis finiendi, diuidendi, certa Methodo rem explicandi ratio continetur, quod de Pandectarum libris verè prædicari non poteſt. Accedat huc, quòd ſtudioſorum

Ciceronis authoritas.

hominum

bominum, quibus liber hic noster vsui esse poterit duo genera considerari posse videntur: alterum eorum: qui huius Iuris peritiam sibi ad quæstum comparare nituntur, vt sunt ij, qui per multos annos Iuri Cæsareo in publicis gymnasijs operam dantes in recessu vix paucis mensibus, aut ad summũ anno Iuri Pontificio ita sese dedunt, vt tanquam de Nilo Canes recedentes vix pauca degustent. Alterum est eorũ: qui non tam ad quæstum, quam ad proprium vsum eam sibi facultatem parare cupiunt, vt sunt Theologi, qui, cum ius ipsum canonicum cum Theologia communionem in plerisque, & affinitatem quandam habeat, non multum se profecisse existimant, nisi ad eam etiam Iuris Canonici cognitionem, si non exactam, at quacunque saltem adiungant. Et audiui ego sæpe magnos in Theologia viros ad ius Pontificium quasi sibi occlusas fores conquerentes. Quippe quibus ad publica gymnasia honestè non detur accessus, neque si detur multum sint profecturi, cum ibi iudiciorum, vel beneficiorum tractatus, vel si qui sunt alij ad lucrum parandum aptiores, interpretari doctores suis auditoribus consueuerint. Quæ verò habent cum Theologis quædam communia, & ad pœnitentiarium forum spectant, neque digito quidem attingere solent: eodem fermè loco: & Aulici sunt habendi, & præsertim qui ecclesiastica aliqua dignitate sunt insigniti, quibus circa suarum ecclesiarum administrationem, & multiplicia negotia impeditis non vacat multos annos in eius iuris sibi paranda cognitione consumere, cum tamen passim ea illis occurrant, quæ non possint sine illius iuris notitia explicari: siue igitur ad quæstum, siue ad proprium vsum huius iuris cognitionem referas, neutris harum Institutionum editio ingrata esse debet: siquidem ij qui ad quæstum rem totam referunt, eo ipso anno, quo iuris ciuilis desinunt audire prælectiones, & ad Pontificium se transferunt vix vnius, aut alterius tractatus cognitionem assequi valent.

Duo hominum genera quibus hæ institutiones vsui esse possunt.

Cur Theologis ius canonicum discere laboriosum sit licet necessarium.

Quæ Iuris Canonici in publicis gymnasijs explanetur portio.

Aulici ecclesiastica dignitate insigniti.

Ea enim his temporibus inualuit interpretandi ratio, vt interdum vix duobus, aut tribus mensibus vnius decretalis interpretationem absoluant: ita fit, vt iuuenes perpaucorum solummodo tractatuum notitiam tenentes sese vel domum recipiant, vel ad ciuilia obeunda munera conferant, & sæpe incidunt quæstiones, quarum prima illa rudimenta ne olfecerunt quidem, adeo, vt sedes ipsas principales incidentis quæstionis misere interdum emẽdicare cogantur. his igitur hoc certè commodum liber hic noster afferet, vt, si vel mensem in eo diligenter perlegendo ponant, quocunque sub tractatu emergens quæstio reponatur, ex illius lectione si non decisionem, quam tamen sæpe sunt ibidem inuenturi, at certè loca, vnde quæstionem soluere possint, nota nullo negotio habere valeant. Quod quidem & ad laborem leuandum, & ad vitandam grauem temporis iacturam, quàm quis diu quærendo facere cogeretur, valet plurimum: vt omittam interea, quod generalis illa omnium: quæ Pontificio iure continentur, terum cognitio incredibile est, quantum mentis tenebras excutiat, & ad vnumquodque quantumuis abstrusum inuestigandum adiuuet.

Quæ hodie interpretandi ratio inualuerit.

Generalis terminorum cognitio multum confert.

His verò, quibus circa Theologiæ cognitionem, vel alia negotia occupatis in iure Pontificio perdiscendo non vacat multos annos collocare, non modo vtiles erunt institutiones istæ, verum etiam omnino necessariæ. Ac primum quidem quomodo hi nulla iuris ciuilis cognitione imbuti, quæ proculdubio multum adiuuat, audebunt tantam prouinciam aggredi? Quomodo decretales ipsas incisas, & plerunque longissimam facti speciem continentes ferre poterunt? aut si possint, quem inde succum elicient? cum eæ, vti sunt iustitiæ, & æquitatis plenissimæ: ita tanquam ad consultantium vota pro tempore ab authoribus conscriptæ, nullum certè ordinem continere potuerunt: aliquid forte hi ex libro Gratiani (quem decretum appellant) consequi poterunt: sed non est incognitum quantum illius libri nutet authoritas, quàm etiam perplexo ordine conscriptus sit, qui tamen vt sit optimè digestus, & totus aureus, certè multa sunt in eo posteriorum Pontificum constitutionibus immutata, & correcta multa nouiter inducta, de quibus verbum in eo nullum inuenias: & si omnia ibi sint, fusius tamen inueniuntur pertractata, quàm vt his expediat, qui expeditam quandam discendi viam sequi cupiunt, quod quidem libri ipsius magnitudo satis apertè ostendit.

Iuris ciuilis cognitio adiuuat volentes profiteri Ius Canonicum.

Decretum Gratiani.

Sed neque Hostiensis summa hos meo iudicio multum adiuuare poterit, nec enim liber ille ab authore ad eum vsum, de quo nobis nunc est institutus sermo, editus fuit: sed scrip sit egregius ille vir, non minus consummatis viris, quàm tyronibus: neque vt suo libro elementa Iuris Canonici complecteretur, sed vt omnia, quæ vsque ad tempora sua in iure tam Pontificio, quàm Cæsareo à quibusuis interpretibus quantumuis ardua, vel ambigua conscripta essent, in librum suum congereret, quod satis perspicuè ex operis ipsius procœmio liquere potest, vbi id ipsum author clarissimè testatur. Et proculdubio si omnia: quæ in illo libro congessit, numerentur plura sunt, quam ea, quæ tribus ipsis Iuris Canonici libris continentur. Accedat, quòd illius lectio non potest non esse periculi plenissima: si quidem constat Hostiensem antea scripsisse: quàm Bonifacij, Clemẽtis, nonnullorumq; aliorum

Hostiensis summa

Hostiensis summa non est scripta solis tyronibus.

Grandior est liber summa Hostiensis quã omnes canonum libri.

Lectio summa Hostiensis periculosa & quamobrem.

Pontificum constitutiones promulgarentur, ac velut Citharedus, quantumuis peritissimus, si ei Cithara, in qua plures principaliores fides confractæ fuerint, pulsanda sit, nullum suauem concentum reddere poterit, sed obstrepet verius, quàm personet: sic vir ille insignis, cui scribendum fuit, multo antea, quàm bona pars librorum illius iuris, quod interpretabatur, esset in lucem edita, non potuit non multa dicere, quę aliter, atque ipse putauerit, hodie statuta comperiuntur. Potuit quidem ipse, quid maximè iuri, & æquitati pro tempore consentaneum sibi videretur, scriptis suis mandare: quid posteriores Pontifices constituturi essent diuinare non potuit. Quod item & de aliis pluribus dici potest: sed demus illum scripsisse nudiustertius, quis obsecro omnium rerum rudis ad Ius Canonicum perdiscendum accedens, summamq; Hostiensis legendam assumens primum quidem tam grandis libri machina non terreatur: atque inde legendo operi incumbens, ob tam multiplices (vt vocant) allegationes, ob tam varias antiquissimorum doctorum, quas recenset, opiniones, ob tam multas quæstiones, non adeo se multiplicium rerum mole grauatum sentiat, vt in ipso statim limine (vt dicebat Imperator) desertor fiat studiorum? aut aliter, quam cum labore maximo sero eò perueniat, quo leuiore, & simplici via ductus citius cum maiore etiam profectu peruenire potuisset? Alenda profectò primo tempore sunt ingenia, atque indulgentia quadam nutrienda, non asperiorum tractatu rerum atterenda, aut difficultate numerosæ, atque perplexæ institutionis deterrenda. Et sanè si Hostiensis liber huiusmodi putetur, qui aliquem institutionibus vllis locum non relinquat, iam & Iustiniani institutiones frustra membranas occupabunt, si quidem & Placentinus & Azo, aliiq; non nulli in ius ciuile summas (dicam audacter) elegantius quàm in ius Pontificium Hostiensis, conscripserunt. Quod si neque Placentinus, nec Azo, nec alius quisquam ita scripsit, vt Cæsareæ institutiones hodie superfluæ existimari debeant, neque istorum libris ad ius ciuile paratur ingressus, sed per eas tantum ad illud primus nobis aditus patet: cur item, & de institutionibus Iuris Canonici existimari non debeat, non satis quidem perspicere possum: denique vt ea, quæ Hostiensis, & alij similes scripta reliquerunt per omnes numeros penitus cognoscere ad summam scientiæ necessarium est, ita incipientibus quædam breuius, ac simplicius tradi magis conuenit. Sed puto iis, qui metam contigerint, & in iure isto Pontificio ita progressi sunt, vt vix illis supersit: in quo proficere vlterius valeant, in hoc libro nostro iudicando perinde accidere, atque si quis arduum, ac præruptum iter ingressus emenso longo spatio terminum tamen tandem contigerit. Nam, si ad eundem locum expeditiorem quandam viam ei quis polliceatur, aspernetur, tum quod ei, qui ad metam peruenerit, quanquam cum labore, nulla noua, qua illum ingredi oporteat, via necessaria est: tum etiam quòd vix ęquo animo pati potest, alios breui, ac quasi nullo labore eò peruolare, quo, vt ipse pertingeret, multum insudauit, ac multos menses consumpsit. Cuius rei ex eo coniecturam facio, quòd pauci ij: qui institutum nostrum non perinde mihi probare interdum videntur, hi ferme huiusmodi sunt, quibus libri huius nostri vsus minimè videatur necessarius, & qui didicisse malunt, quàm discere. Quanquam non desunt multi seniores docti etiam, ac graues viri, qui rem hanc mirum in modum collaudent, atque amplectantur. horum ego tam multos in præsentia proferre possem, vt vel nuda illorum nomina vtramque paginam facere possint. Vt tamen vnusquisque de re tota possit exploratius iudicare, placuit breuissimum compendium, & prima totius operis lineamenta edere, ac quasi Apellis tabulam in publico proponere: obtestorq;, eos qui lecturi sunt (si quis tamen hæc quoque, si quis.) vt si qua sunt, quæ aut prauè posita iudicet, aut quæ quaque ratione illis non probentur mihi ante editionem nota facere minimè grauentur: à quibus tantum abest vt aliquid mihi detractum putem: vt hoc ipsum maximi beneficij loco sim repositurus. Neque enim ego is sum: qui ei, qui in scriptis meis aliquid desiderauerit, vel reprehenderit inimicitias denunciare velim: cuius enim esset hoc intemperantiæ, aut qui obtineri id potest, vt homines etiam quæ non probent, laudent? imo hæc reprehensio non solum sine offensione, verum etiam accidit cum gratia. ita enim se res habet, vt qui alterius librum corrigere conatur, si quid affert, quod in rem sit, gratia sit ei habenda, sin autem, vt eius saltem sedulitatem amare debeas.

A principio alenda sunt ingenia non atterenda.

Malunt homines didicisse, quàm discere. Non tamen vt quis surripiat. Gratiæ sunt ei agendæ qui alienum librum conatur emendare.

FINIS LIBRI TERTII.

DE COMPARATIONE IVRIS PONTIFICIJ ET CÆSAREI, ET VTRIVSQVE INTERPRETANDI RATIONE.

Prælectio in Rubricam ext. de Testamentis.

IO. PAVLO LANCELOTTO
I. C. PERVSINO AVTORE.

LVGDVNI,
Apud Gulielmum Rouillium.

M. D. LXXIX.

CVM PRIVILEGIO.

ILLVSTRISSIMIS ET EXCELLENTISSIMIS DD. MEIS COlendissimis Henrico & Camillo, Gaëtanis fratribus.

NIHIL *unquam mihi tam fuit in votis, quam præstari aliquando occasionem, ut quantum vobis iampridem debeam, quoquo saltem modo, apud omnes testatum facerem: Accidit autem nunc peropportune ut opusculum Lancelotti vestri* DE COMPARATIONE VTRIVSQVE IVRIS *mihi formis excudendum ornarem splendidissimo nomine vestro: quo ita sum gauisus, ut ego iam, & officina mea Triphoni Fabij Quintiliani bibliopolæ solertissimo minime concedamus. Curaui itaque (quo ad per me fieri potuit) ut libellus emendatissimus in manus vestras deueniret: nec enim est quod vobis mea ars efficere hoc possit amplius: quanquam autem impressioni exacta adhibita fuerit diligentia: fieri tamen potest ut mendis libellus sparsus sit nonnullis: nam cum grauis admodum est typographis corrigendi labor, longa scilicet compositione fessis, ut sæpe quæ annotaueris non corrigant pro factis infecta habentes, tum periculo compertum est, neminem esse tam oculatum, ut mendas omnes euadere possit, ut maior prope sit imprimendi labor, quam lucubrandi: confido tamen ex officina nostra nihil tam deprauatum excidisse, quod candore, & iudicio vestro corrigi, aut suppleri non possit. Vos seruuli vestri sedulitatem, atque diligentiam ne aspernemini. Valete, & valentem patrocinio vestro adhuc valentiorem reddite. Perusiæ V. idus Iunij. 1573.*

Humillimus seruulus,

Valens Panitius.

ILLVSTRISSIMIS ET ERVDITISSIMIS HENRICO ET CAMILLO GAETANIS FRATRIBVS.

Ioan. Paulus Lancelottus. I.C. Perusinus S. D.

DVM post peractum fœlicissime cursum studiorum vestrorum reditum in patriam paratis, quam magnum in hac nostra Perusina Academia vestri desiderium sitis relicturi, cum argumẽtis multis, tum ex eo facile potuimus conijcere, quòd quam primum est id auditum, bona pars iuris studiosorum, qui non omnino prima initia vrgebant, sed qualescunque in iure progressus fecerant, Vos quasi duces quosdam secuti in album Iurisconsultorum referri se, atque ascribi curauerunt, Vobis hinc discedentibus & ipsi euolaturi. Quis enim non torqueatur, qui diu suauissima vestra, atque omni genere virtutum, ac leporum refertissima consuetudine frui solitus intelligat sibi in posterum tanta vestra humanitate, & tanta comitate, demum tam illustri bonitatis, & prudentiæ ad imitandum proposito exemplari esse carendum? At illi hinc discedentes quoquo saltem modo desideriũ frustrantur suum. Nobis autem interpretibus quid erit agendum, quibus neque hinc commigrare licet, & nihilominus discessus vester est ægerrime ferendus, verendumq; est etiam ne magnorum præstantissimorumq; virorum (quibus Romana curia abundat) cõsuetudine implicitis vobis tenuiores, inelegantioresq; absentes amici, vel inuitis, ex animo penitus effluant, qua nam ratione iacturę huic nostræ occurramus? Cæteri quid acturi sint nescio. Ego quidem (quando aliter conceptam ex discessu vestro animi molestiam excutere non licet) eos nunc mihi imitandos esse statui, qui aliquo sibi necessitudinis vinculo coniunctis longam peregrinationem adornantibus imagunculam, vel anulum, vel quid his simile proficiscentibus largiuntur: quo largientium

gientium memoriam diutius abfuturi retinere, ac conseruare valeant, sitq; inter eos mutui (vt Poëta inquit) amoris monumentum, ac pignus. Id autem erit huiusmodi quod & vobis & mihi maxime congruere existimaui: nempe libellus DE COMPARATIONE VTRIVSQVE IVRIS: Quo nos hoc anno nostris interpretationibus prælusimus, iusq; ipsum Pontificium Cæsareo longe præstare ostendimus. Conuenit autem id (quicquid est munusculi) vobis quam maxime non modo quòd eius iuris fueritis semper studiosissimi, peritissimiq; nunc habeamini, verum etiam quod id ipsum per Bonifacium octauum gentilem vestrum Pontificem Maximum, maximum incrementum receperit, cum illud rude, atque inchoatum tantum antea vndique prope absolutum Sexti (vt appellamus) editione reddiderit. Mihi vero & idipsum congruit, quòd in eo iure interpretando ætatem consumpsi ferè omnem, viamq; eius capessendi expeditiorem posteris aliquando reddidi. Accipietis igitur lucubrationem nostram quasi exiguam quãdam Iuris Canonici imaginem rudi tamen manu depictam, quam ego si propriis coloribus effingere, & ad viuum reddere potuissem: nihil dubito quin (quòd Plato de virtute dicere solebat) mirabiles sui amores apud studiosos omnes excitaret. Sed qualemcunque illam accipietis tanquam nostræ in vos testem obseruantiæ, nõ vt eam ab inuidorum obtrectationibus (vt vulgo scriptores à suis patronis efflagitare consueuerunt) authoritate vestra tueamini: neque enim ita scripta est, vt inuidiam apud quenquam excitare debeat, & qui aduersus inuidos, detractoresq; se præmuniunt, ij videntur mihi eodem tempore de se sentire gloriosè ac superbe, de cæteris praue, ac maligne, tum is ego sum sanè, qui illorum scriptis soleam admodum inuidere, qui plurimos habent inuidos, inuidiamq; ipsam illis vehementer inuideo, atque vt in hominibus senectutem, ita in scriptoribus inuidiam optatissimum malum appellare consueui. Nam & si ea per se praua est, ac detestanda, est tamen testis virtutis, nec nisi summa petere consueuit, à summitate autem nostra tam procul abest lucubratio, quam ad eam accedit propè vestra in me beneuolentia, meaque in vos vicissim obseruantia: quarum vtraq; ita iam peruenit ad summũ, vt incrementũ recipere non possit, vtque vos ego auditores habuisse glorior clarissimos, ita vos contra doctorem audiuisse me non omnino obscurum recordari ne dedignemini. Perusiæ idibus Maij, 1573.

DE

DE COMPARATIONE *Iuris Pontificij & Cæsarei, & vtriusque interpretandi ratione:*

IO. PAVLO LANCELOTTO AVTORE.

LEGES omnes, ac iura omnia in dirigendis humanis actionibus ad bene, beateq; viuendum, non aliter se habent, quam habenæ, frena, & calcaria, ad incitandos, & moderandos gressus, & cursus equorum. vnde cum lex iubet alieno abstinere, ab iniuria temperare, neminem denique hominem lædere, contrafacientibusq; pœnas addit: nobis, ac cupiditatibus nostris quasi frena quædam inijcit, & habenas premit, flagellisq; coercet. Cum vero honesta iubet, atque ad ea præmiis nos allicit, naturæ humanæ ad bonitatem stimulos addit, & calcaria subdit: demum cum quædam benigne indulget, permittit, vel tolerat, habenas laxat. Sed tamen tam cohibendo, quam incitando, quam etiam indulgendo ad vnicum tantum, ac certum finem genus humanum dirigit, nempe ad bene, beateq; viuendum.

Erga homines qualiter se habeant leges.

Sed illud mirum accidit hac in re: nam cum humana mens vna sit, vnus tantum sit humanus intellectus, vna demum generis humani natura: cui moderantur leges, vniformes & illas esse oportuit, & decuit. cum tamen in terea illæ multæ sint, tam varia, tam contraria vni homini præcipientes: vt speciem interdum nobis referant plurium insessorum eundem equum in varia, ac diuersa eodem tempore agentium, & distrahentium: ita vt quo tempore hic calcaria admouet, eodem etiam ille habenas contrahat, alius in girum vertat: quo nihil videtur fieri, excogitarive potuisse incongruentius, & absurdius. Nam cum leges nobis dominentur, certe vel Euangelica veritate admonente duobus dominis diuersa, imo contraria iubentibus obtemperare, non magis possumus, quam equus eodem tempore cursum arripere, sistere, ac circunduci. huius rei exempla sunt in promptu, nam vt omittamus magnam inter Ius naturale, & gentium diuersitatem, quæ nemini nota non est, quam magna est diuersitas inter ius Pontificium, & Cæsareum: quibus duobus vniuersa ferme Christiana respublica regitur: quam multa vtroque iure statuta municipalibus legibus quotidie immutantur? Ecce ius ciuile, vt sit litium finis, induxit vsucapiones, & præscriptiones, quas disposuit procedere, & compleri etiam si possessori mala fides superueniat. l. cum notiss. C. de præscrip. xxx. vel xl. ann. At ius canonicum inhibet omnino præscriptiones scientia rei alienæ, & sic mala fide superueniente. cap. vigilanti, & cap. fi. de præ

Vna mens humana, vnus intellectus.

Leges diuersæ ac contrariæ.

Vsucapio quã varie considerata.

qui puellæ;nec eadem canonistarum,quæ Oratorum,vel hystoricorum esse debet oratio,imo magnopere cauendum est nobis interpretibus, ne dum eloquentes,ac Latini haberi volumus,vel alio interprete indigeamus, vel auditor oratione,quasi calamistrata illectus,ita in ea demoretur: vt ad rerũ grauissimarum medullam non pertingat,ac peruadat.& cum canones ipsi, quos interpretamur,crassiore quodam dicendi genere conscripti sint,indecens profectò esset interpretem ipsorum canonum ob affectatam in dicendo elegantiam magis indigere interpretatione, quam ipsos canones, quos interpreteris,vt omittamus interea,quod & si omnino cessaret obscuritas, minime tamen decet eum,qui famulatur nitidiore,ac splẽdidiore pallio indui,quam ipsum dominum. Sed iam ad propositæ quæstionis solutionem accedamus.

Iuris interpretibus cauenda affectatio linguæ politioris.

Homo,cuius solius causa omnes mundi leges institutæ sunt, ac promulgatæ,considerari potest quinque modis.Primò cõsiderari potest in suo tantum genere,id est,vt animal,ac creatura sansibilis,non tamẽ rationalis. Secundò in sua specie,id est,vt homo, & ratione pollens. Tertiò tanquã subditus Romano Imperio.Quartò tanquam subditus sedi Apostolicæ. Vltimò considerari potest tanquam ciuis, & municeps cuiusque ciuitatis,puta Bononiensis,Perusinus. Quemadmodum autem variis modis consideratur,ita etiam variis iurium,vel legum speciebus vtitur. Nam si consideretur in suo tantum genere,hoc est non vt homo,& rationalis creatura: sed vt animal, & creatura sensibilis,eo iure vtitur;quod naturale appellamus,& quòd natura omnia animalia docuit:vnde marẽ fœminæ coniungi,liberos procreare,educare,dicitur homo facere iure naturali dictãte, quòd hæc omnia non magis homines natura docuerit, quam cætera animantia. videamus etenim (inquit tex.) cætera quoque animalia istius iuris peritia censeri inst.de iur. na.gent.& ciuili in princ.Sed consideratus homo in sua specie, & tanquam homo vtitur iure;quod gentium appellamus:propterea quòd est commune omnium populorum.§.singulorũ.instit.de rerum diui.l.omnes populi. ff.de iusti.& iu.quo iure inductũ est,vt fidem seruemus, pacta non frangamus, vt Deos,Patriã,Parentes obseruemus, & colamus.l.j. ff.de pact.l.j. ff.de const. pecu.l.vt vim.ff.de iusti.& iu.quæ gerere nulli animantium cæterorum natura concessit,sed soli homini. Si consideretur homo, vt subditus Romano Imperio,vtitur iure ciuili Romanorum,quod hodie commune appellamus. §.ius autem.insti.de iu.na.gent.& ciuil.l.j.C.de sum.tri.& fi.cath. Si consideretur vt subditus Ecclesiæ Rom.vtitur iure Pontificio,siue canonico.Si consideretur vt ciuis cuiusuis ciuitatis,puta Bononiensis, Perusinus, vtitur propriis statutis Bononien.& Perusinis,vel alterius ciuitatis,vel loci.

Homo quinque modis considerari potest.

Homo varie consideratus, variis legibus vtitur.

Porrò horum quinque iurium,licet inter se diuersorũ vnus est finis, variari tamen videtur,propter varias qualitates,re autem ipsa vnus est:est autem is,CONSERVATIO.finis iuris naturalis ; quod cõuenit homini in suo tantum genere considerato,est cõseruatio ipsius generis; nam maris & fœminæ coniunctio,filiorũ procreatio,educatio,quæ omnia iure naturali sunt inducta,nullum alium habent finem;nisi generis ipsius conseruationem, & perpetuationem;quod genus his mediis efficitur immortale, & propterea pulchre tex.in Aut.de nupt.in princ.inquit ex filiorũ procreatione renouata genera manent, & matrimonium artificiose immortalitatem introducit.

Iurium cunctorum finis vnus conseruatio.

Matrimonium conciliat immortalitatem generis.

Iuris gentium, quod homini competit non simpliciter tanquam animali, & creaturæ sensibili, sed tanquam homini, & rationali creaturæ, finis est eadem conseruatio, sed non tam generis, quam quatenus illa est rationis particeps, & ab aliis speciebus differt, vnde conuentiones, contractus, & alia iure gentium inducta, quorum præter hominem animantia cætera sunt expertia, ratione suadente, & humanis necessitatibus cogentibus fuerunt inducta ad conseruationem societatis humanæ: in quibus, & si quædam sint, per quæ prima facie potius videatur destrui humane species, quam conseruari, vt sunt bella, captiuitates, seruitutes: nihilominus si consideretur homo, vt ratione pollens, & cum ratione viuens, & non tanquam corporaliter, & sensibiliter tantum viuens vt pecora, & bruta, etiam bella, captiuitates, & seruitutes tanquam probabili, vel necessaria ratione inductæ conseruant rationalem hanc creaturam: nec enim alia ratione permissa sunt bella, nisi vt quiete viuere possimus in pace. Finis verò iuris ciuilis est, vt hominẽ conseruet, quatenus est animal politicum, dirigitque eius actiones ad beate viuendum in rep. in certo numero hominum certæ nationis, vel certi loci. Siue hoc sit ius ciuile Romanorum, siue alterius cuiuscunque ciuitatis. Itaque ciuilis iuris finis est ciuilis quædam amicitia, quòd præclare admodũ vt omnia explicat Arist. lib. j. Eth. secundum quem nihil est aliud Ius, quã ordinatio ciuilis societatis. Nec enim aliud est ciuitas quam multitudo hominum collecta ad statum rerum suarum tuendum per se sufficiens, quæ legum cõsensu est, vitæque coniuncta, vt diserte explicat Agricola de Dialect. inuentione. ca. v. Pontificij verò iuris finis, est multò quam aliorum excellentior, conseruat enim hominem quatenus est Christianus, & quatenus vitam aliã, & æternam sperat, nec humanam spectat solum amicitiam, sed etiam cœlestem, non Romanæ, Venetæ, vel alterius ciuitatis, sed cœli nos facit ciues. demum non hominum solum nos amicos facit, sed Dei, iuxta id, quod in sacris literis habetur: Non habemus hic ciuitatem permanentem, sed aliam futuram inquirimus. Ius autem hoc Pontificium cæterorum omnium iurium fines, vel qualitates potius amplectitur quidem, sed ita, vt interim æternæ saluti dispendium, afferri non patiatur. Quod ita discurrendo facile demonstratur. Finis iuris naturalis primæui est generis ipsius conseruatio, & ea propter, vel qualibet maris, & fœminæ coniunctio, est eo iure permissa: imo inducta, huic quidem fini minime aduersatur ius Canonicum, imo amplectitur, vt apparet ex his, quæ de matrimoniis dicto iure traduntur. Sed cum æque genus ipsum humanum conseruetur, si coeant homines certis legibus, ac si nullis, & concubitu vago, cum promiscuus coitus, & indistinctus puta ascendentium, & descendentium impediat æternæ beatitudinis finem: recessit ab hac (vt sic loquar) indistinctione ius Pontificium, adhæsitque legi diuinæ, & certas huic coniunctioni leges posuit, per quas generis conseruatio, & iuris naturalis finis non impeditur. Ius gentium permisit bella, & quasi necessitate vrgente suo tempore indistinctæ legitima esse statuit: sed quia iniustam causam balligerando tueri æternæ beatitudini aduersatur, Ius canonicum nulla bella permisit, nisi quæ iusta essent, puta contra infideles, contra hæreticos, contra quoscunque contumaciter rebelles, not. in ca. sicut. iij. de iureiu. Ecce, quòd Ius Pontificium non simpliciter à iure gentium recedit, sed solum inquantum illud æternæ beatitudini aduersatur;

Bella etiam, & seruitutes hominẽ in sua specie conseruant, & qua ratione.

Ius ciuile secundum Aristote. ordinatio ciuilis societatis.

Iuris Pontificij finis excellentior cæteris.

Quo nam modo ius canonicum fines cæterorum iuriũ amplectatur.

Conseruatio generis per ius Canonicum cũ iure naturali.

Bella per ius Canonicum cũ iuregentium.

non ergo quærit ius canonicum speciem humanam destruere, sed potius, perpetuo, & immortaliter conseruare; vnde conuentiones honestas, & cætera iure gentium inducta amplectitur, nisi æternæ saluti sint aduersa, ca.j.& per totum de pact. Iuri ciuili cordi est, ne lites fiant immortales, quia sic nimium forensibus iurgiis vexatur resp. l.properandum. C.de iudi. Sed cum dominum tam breui temporis fluxu fraudari dominio rerum suarum, esset non solum iniquum, sed etiam æternæ ipsius possidentis saluti contrarium; recessit in eo ius canonicum, & vt causæ iustitiæ complementum sortiantur, noluit instantiam certis terminis præfiniri, sed tamen interea amplexum est breuitatem litium; ideoque gratia citius earum expediendarum expeditiorem, faciliorémque procedendi modum adinuenit, quam ipsum ius ciuile præscribat, cle.dispendiosam.de iudi.cle.sæpe. de verb.signific. Ius ciuile, vt sit litium finis, inuenit vsucapiones, & præscriptiones; easdem approbauit ius canonicum, nisi inquantum æternæ saluti sint contrariæ, quod tunc accidit, cum possessioni mala fides additur socia ca.fin de præscri.ca.possessor de re.iu.in vj. iure ciuili ad detegenda crimina regulariter per inquisitionem procedi non potest. l.ij. §.publico. ff.de adult. Abb.& alij in Rub.de iudi. sed cum hoc nihil aliud sit, quam criminibus latibula fabricare, & in æternæ salutis dispend.um manifeste vergat, iure canonico indistincte permissum est, vt possit per inquisitionem procedi. glos. & doct.in ca.infames, vj.q.j. retectis enim delictis quasi ægritudine patefacta magis in promptu sunt remedia: quæ ad sanitatem, hoc est æternam beatitudinem perducunt; eodem fonte manat, quod omnia statuta, & consuetudines, quæ sunt peccati nutritiuæ, improbat ius canonicum, nec eo iure subsistunt, habetur in ca.cum Ecclesia S.Mariæ. de constit. Hinc facile tria colligi possunt, quod horum iurium fines non sunt contrarij; sed vnus alium adiuuat potius, & quod ius canonicum omnes amplexum est, & redigendo ad normam Christianæ religionis perficit. Secundum quod non satis iusta est querela existimantium, & dolentium eodem tempore sibi contraria præcipi. Tertio claret, quanto cæteris iuribus antecellit ius canonicum, nimirum quantum æternum commodum temporali, infinitum finito, cœlum terris, amicitia cœlestis humanæ. Vnde non satis interdum admirari possum quid sit, quod cum nostrum ius istud Pontificium cæteris omnibus longe antecellat, iuuenes tamen non modo in hac nostra Perusina Academia, sed etiam in cæteris totius Italiæ ei, & rari, & breuissimi temporis spacio dant operam: nam pauci, qui iuri Pontificio dant operam, id etiam ita efficiunt, vt potius tanquam de Nilo canes delibare, quam haurire, & sitim explere velle videantur, at in iure ciuili perdiscendo nihil se consecutos putant, nisi insenuerint, & totos septem annos, atque interdum plures consumpserint: cum ius Pontificium Cæsareo præstet non modo supradictis, verum etiam aliis nominibus multis. Et quoniam res, & locus postulant, & tempus patitur, & vobis quantum ex silentio vestro; & attentione coniicere mihi licet, hæc à nobis instituta orario, & disputatio non est omnino ingrata, percurramus etiam breuiter originem primum vtriusque iuris, secundo materiam, demum decidendi prudentiam, & sanctitatem; ita enim adhuc clarius quantum alterum alteri præstet intelligemus.

Litium breuitas per ius canonicum cum iure ciuili.

Vsucapioni per ius canonicum.

Inquisitio per ius canonicũ.

Iurium fines non contrarij. Finis iuris canonici perficit fines aliorum iurium.

Ius canonicum raros habet auditores.

Origo iuris ciuilis, & iuris canonici.

Origo iuris ciuilis est in promptu: sumpsit enim initium à legibus quibusdam curiatis, & legibus duodecim tabularum, edictis Prætorum, Imperatorúmque constitutionibus, vt late traditur in l.ij.ff.de orig.iu.at ius Pontificium non ab homine aliquo, sed à lege ip sa diuina fluxit.c.qualiter.el ij. de accusat.& per Ab.& alios in ca.j.de translat.Episco.non senatus Romanus, sed sanctissimi viri ex vniuerso orbe ad celebranda Oecumenica concilia ductu sancti spiritus congregati condiderunt.ca.canon es. D. X V. demũ ei Romanus Pontifex, & Vicarius Iesu Christi incrementum dedit, vt traditur prolixe. D. X I X. D. X X. D. X X I. qui tantum dicitur præstare Romano Imperatori quantum spiritus carni, & Sol ipse Lunæ, vt habetur in ca.solitæ. de maio.& obed.& in cap.per venerabilem.qui fil.sint leg.

Materia iuris ciuilis.

Materiam, atque rerum quæ tractantur naturam, ac magnitudinem si spectemus vtriusque iuris, non magis ab auro ferrum, & (vt inquit Poeta) à cupressis viburna distant, quam à iure Pontificio Cæsareum: agit enim ius ciuile ferè semper de rebus priuatorum exilibus, ac modicis, vti liceatne religate funes arboribus in ripa natis.§.riparum instit.de re.diui. an liceat piscatori in littore siccare retia.§.littorum.d.titulo: an ficedula, vel alia auicula capta in alieno fundo sit capientis.§ feræ:quæ sit apium, columbarum, anserum, pauonum natura. §.pauonum. §.gallinarum: an emplastrum factũ alienis medicamentis sit facientis.§.cum ex aliena:an is, cui relictus est vsus, possit vti oleribus, pomis, stramentis:item an possit vti pecoribus ad stercorandum agrum institut.de vsu & habi. Nec credantur hæc, & his similia institutionibus Iustiniani tantum contineri, quibus res quædã tenuiores, quasi iuris ipsius prima elementa ad initiandos, & alliciendos rudium adolescentium animos, & ingenia continentur: nam eius farinæ rebus & digestorum libri pleni sunt; quibus tamen nõ prouectiores modo scholares, vetũ etiam nullus iuris peritorum nõ assiduè vtitur. hinc apud Vlpianum, an chartis legatis libri debeantur, & an libris legatis debeantur etiam libri nõ malleati. l.librorum.ff.de leg.iij.an lignis legatis carbones, & nuclei oliuarũ debeantur; item an titiones, & sulfurata cõtineantur.l.ligni.ff.de leg.iij. Vino legato an veniat acetum.l.j.ff.de vin.tri.& oleo leg.item an debeantur cum amphoris.l.iiij.§.ij.d.titulo:an cui dulcia legata sunt, debeat habere ficus.l.fi.ff. de vin.trit.& ol.an scopæ, & perticæ quibus araneæ in domo deterguntur, & vas in quo sapa coquitur sint instrumentum fundi.l.quæsitum. ff.de fund. instru. An fullo teneatur, si vestiméta mures roserint.l.item quæritur.§.si fullo.ff.locat. Quis sit optimus coquus.l.si quid.in fin.ff.de ædil.edict.an sit sanus, cui dens abest.l.cui dens, an & qui maxillam alteram maiorẽ, aut eminentes oculos, & cui os oleat l.qui clauum.an & qui in lecto somno, vinóq; sepultus, aut etiam pigritia surgendi vrinam faciat. l.quæritur.§ puerperam omnibus.ff.de ædil.edict. quid iuris sit, si mulio mulum plus iusto onerauerit in l.si seruus.§.sed & mulum.ff.ad l.Aquil.quid item si mulio impetũ mularum retinere non potuerit.l.idem iuris.§.j.d.titulo.quid item si boues, aut arietes cornibus se inuicem lacessunt. l.j.§.cum arietes. ff.si quadr.paup.fe. di.qua pœna puniendus qui canem irritauit.l.item Mela.§.item & cum eo. ff.ad l.Aquil. At sicubi causa paulo maioris ponderis incurrerit, veluti si sit petenda hæreditas: tunc vero quasi de maximis rebus sit controuersia senatum, ac fere totum populum cognitorem aduocant, & eas centumuirales

rales causas appellant.l.item veniunt.§.ait senatus.ff.de peti.hæred. l.sed & si lege.§.j.ff.de peti.hæred. quod à centumuiris huiusmodi causæ sint terminandæ,quod satis luculentum argumentum est, quam parum graues causæ iure ciuili tractentur.Neque tamen ego infi ior, hæc esse huiusmodi, quæ in recte instituta Republ.ignorari non debeant, quemadmodum & alia multa, quæ longe sunt tenuiora: sed quòd comparatione eorum, quæ iure canonico compræhenduntur valde sint exilia, & quæ magna ingenia diu detinere non debeant; cum iure Pontificio ea potissimum compræhendantur, & tradantur; quæ maiora prope videantur cogitatione ipsa humana. Primum enim ius canonicum tractatum complectitur omnium sacramentorum abstrusum, & longe grauissimum, Christianis hominibus cognitu apprime necessarium, de quibus in vniuerso iure ciuili nec verbum inuenias, item quanta sit vis atque efficacia iuramenti, docet ius canonicum; quis sit Ecclesiasticarum censurarum vsus, docet ius canonicum; quatenus vota nos ligent, docet ius canonicum; denique quæcunque sunt ardua iure canonico explicantur. ibi reperies vtrum imperium sit immediate à Deo, an ab Ecclesia, vt in ca.per venerabilem.qui fil.sint legit. & in ca.solitæ,de maio.& obed.an Imperator possit aduersus Rom.Pontificem bellum indicere in ca.sicut,el iij.de iureiur.an Papa possit se subiicere Imperatori in ca.cum Ecclesia S.Mariæ.de constit.quando succedat in iurisdictionem Imperatoris in ca.quòd super.de voto. quandò dispenset circa legem diuinam in d.ca per venerabilem; quando solus dispenset contra constitutionem concilij in ca.ex parte.de capel.Monach.an ligetur dictis sanctorum; an possit in fide nouum articulum inducere,in ca.cum Christus,de hæret.denique omnia, quæ tam ad perpetuam cuiusque beatitudinē pertinent, quam ad fœlicem militantis Ecclesiæ statum spectant ius canonicum proprio sibi iure vendicat; in quibus & si quædam, vel etiam multa à sacra Theologia accepit, non propterea illa eadem sunt iuris canonici minus propria. Nàm vt ad Theologos quidem speculari, ac disputare spectat, sic statuere, decernere,& firmare, quæ ab ipsis euentilata sunt, ad Romanos Pontifices,& sacrosancta concilia.j.ad autores, & (vt sic loquar) ad parentes iuris canonici pertinet. Posuimus hucusque in tuto (nisi fallimur) ius Pontificium Cæsareo præstare non modo ratione finis, sed etiam ratione originis,& materiæ. Videamus postremo lòco, si quando idem casus vtriusque iuris censura terminetur, quod nam horum ad scopum iustitiæ bonitatis,& æquitatis propius accedat,& sane ausim affirmare tanto sanctius, & prudentius iure Pontificio, quam Cæsareo res decidi, ac terminari: vt quà parte iuris ciuilis decisiones à iure canonico dissident, non tam bonum, & æquum, cuius artem profitetur se tradere, quam scelus quodammodo continere videantur: quod quidem collatis circa easdem facti species iuris vtriusque determinationibus satis liquido apparere potest, quas licet innumeras adducere possemus, paucis tamen, quæ rem ipsam luculentissime demonstrabunt contenti erimus, imitati iureconsultum, in l.si ita vulneratus.§.fi.ff.ad l.Aquil.

Magnitudo, & grauitas rerum contentarum in iure canonico.

Ius canonicū à sacra Theologia multa mutuatur.

Collatio terminationum iuris canonici, et ciuilis circa easdem facti species.

Titius humana lapsus fragilitate cum propria cōnsanguinea rem habet, ex nefario concubitu contra parentum vota proles nascitur, videamus quomodo circa hoc factum ius ciuile dispōnit, deinde quomodo ius cano-

nicum. Ius ciuile prolem hanc vehementer insectatur, nam horum filios nec naturales nominari permittit, sed hoc tolerari potest, iubet hos ab hæreditate paterna esse penitus alienos, & hoc ferendum erit, iubet alimenta negari, at hoc est immanissimum, quod nec humanus sensus ferre potest. [Ex complexu (inquit) nefario aut incesto, seu damnato liberi nec naturales sunt nominandi omnis substantiæ indigni beneficio, vt nec alantur à patre.] repeto absurdissimum verbum, [vt nec alantur à patre.] Iubet igitur ius ciuile his filiis à parentibus contra ius naturale alimenta denegari, iubet necari, nec enim aliud est negare alimenta, vel ipso iure ciuili id testificante, quam interficere. l. vel negare. ff. de lib. agno. & quod grauius est iubet à patre necari, & tamen qui alieno, potius quam proprio laborant vitio pœna digni non erant ipso iure ciuili fatente. l. lege duodecim tab. C. de natur. lib. Quod si quasi Romulum quendam, vel Cyrum, quos licet expositos ad summam tamen imperij peruenisse testantur hystoriæ: & hos diuinus fauor adiuuerit, quos tam acerbe ius Cæsareum insectatur, vt non solum viuant, verum & diuites fiant, an si pater, hoc est totius patrator sceleris mutatis fortunæ vicibus egeat alendus sit ab eis, iure ciuili, videamus: & alendum esse constat. Aut. de incest. nupt. in fi. princip. & hoc non reprehenderim. Sed qua nam ratione filius, qui vt ex damnato coitu natus sit, nihil tamen commisit, quam ob rem puniretur fame necandum à patre statuit ius ciuile: patri autem qui autor est totius sceleris parcit? cur insontes pœnis, noxios beneficiis afficit? At quanto mitius, quanto prudentius ius canonicum quod (vt habetur, & legitur in ca. cum haberet. de eo qui duxit in vxor. quam per adult. poll.) vtrumque viuere patitur. Sed ita viuere, vt in patre delictum impunitum esse non sinat, & in filio effectum nefariæ coniunctionis detestari appareat, viuit quidem pater, & hoc est humanitatis, & pietatis, & quadam in humanam fragilitatem indulgentia, arctissimæ pœnitentiæ subditur pater, est iustitiæ quæ delicta impunita minime derelinquere debet: est prudentiæ, & charitatis, vt & ipse ad frugem melioris vitæ reuertatur, & exemplo suo arctissimæ pœnitentiæ subditus cæteros abstinere, & innocentes esse doceat, viuit filius, nec à patre necandus, vt statuit ius ciuile, sed alendus, quia nihil peccauit. d. l. lege xij. tab. non numeratur inter liberos, sed paternæ substantiæ alimentis exceptis est penitus expers, vt decus matrimonij seruetur, & vt parentes in huiusmodi filiis seuerius puniantur, dum eos non solum à paterna substantia alienos, verum etiam omnibus honoribus, & priuilegiis exutos intuentur: vnde si hæc diligenter expendantur quis dubitet iuris canonici prudentiam iuri ciuili longe anteponi opportere?

Aut. ex complexu. C. de incest. nup.

Aut. de incest. nupt. in princ.

Ius ciuile pœnis afficit insontes delinquentes subleuat.

c. cum haberet. de eo, qui cog. con. vxo.

Aliud rursus præbet nobis humana fragilitas eiusdem farinæ exemplum. Pater filiam domi suæ vel etiam generi cum adultero cubantem depræhendit. Ius quidem Cæsareum permisit, vt in ipsa depræhensione propriam filiam pater interficiat, propriis visceribus arma inferat. l. quod ait. ff. de adult. etiam si forte sit prægnans. Bart. in l. Imperator. ff. de stat. hom. Felyn. in ca. si vero. de senten. excommu. Quid potest inhumanius cogitari? cohibendus fuit pater in illa alienatione mentis ex fedissimo spectaculo exorta, non ad seuissima proposita impunitate vrgendus. peccauit quidem filia, & punienda est: sed vbinam auditum, vt vnum peccatum alio grauiore

l. quod ait. ff. de adult.

uiore peccato tolli possit? adulterium parricidio puniatur? Quanto Ius canonicum sanctius, quod patris, & mariti manus à proprio sanguine mundas esse iubet, nec tamen impunitam adulteram esse sinit, sed ita punit, vt appareat pœnam ad delinquentis salutem tendere, atque ad eos ipsos, quos corrigit iuuandos non ad sæuitiam. Non enim occiditur adultera, sed thorus separatur, & in arctissimum monasterium ad pœnitentiam agendam fœmina detruditur. ca. de benedicto. xxxij. quæst. ij. & per totum. At (inquis) ius ciuile studet non commodo cuiusque priuati, sed communi vtilitati. Sed quantum præstat cum communi vtilitate, singulorum etiam vtilitatem coniungere? quod egregie præstat ius canonicum. Quid multa? induci interdum ius ciuile, quæ communem vtilitem potius impugnent, quàm tueantur. Vsuras vo raginem esse patrimoniorum, perniciem rerum publicarum nemo est qui nesciat, nemo est qui non prædicet. co. j. de vsu. in vj ca. post m. serabilem. de vsu. in antiq. & tamen ius ciuile, non modo eas permittit, sed fouet etiam, atque ad eas petendas efficacissimas actiones accommodat. l. eos. C. de vsur. item quid magis expedit communi vtilitati, quam pacta, & conuensiones seruari iure ipso ciuili id testante. l. j. ff. de pact. l. j. ff. de constit. pecu. ius ciuile non dat ex pactis actionem, & sine executione quodammodo esse patitur, & quod maxime mirari possis, actionem ex stipulatione dat efficacissimam. l. iurisgentium. §. igitur nuda. ff. de pact. instit. de verb. oblig. in princip. at quid quæso inter pactum, & stipolationem interest? respondet argutulus legista, quod in stipulatione præcedit interrogatio, subsequitur responsio, quæ responsio censetur magis deliberata præcedente interrogatione; tanti est ergo præcessisse, vel non præcessisse interrogationem, vt vno quidem casu conuentio executionem promptam habeat, alio non habeat? Quid quod ratio, quam assignant contrarium suadet potius, maior enim inest animi deliberatio in pacto nudo, quam in stipulatione: nam cum responsio, vt ciuilis iuris consulti volunt, debeat præcedentem interrogationem statim subsequi, alioquin non valeat. l. j. de verb. oblig. quæ tam breui temporis spatio animi potest esse deliberatio? quod consilium? nimirum nullum, cum sapiens ipse prædicet, celeritatem consilio inimicam. At in pacto nudo, cum detur etiam longum tempus ad delibetandum, & cum ex diuersis animi motibus sensim in vnam sententiam quasi ex diuersis partibus in eundem locum paciscentes conueniant. l. j. ff. de pact. vtique id non nisi magno consilio, & propensa deliberatione fieri potest, ergo vel maior efficacia concedenda erat pacto nudo, vel certe non minor, quam stipulationi. At ius canonicum aspernatum inanes has, ac futiles subtilitates, etiam ex pacto nudo concedit actionem, vt traditur in ca. j. de pact. nam quid est aliud ex pacto nullam dare actionem, quàm tollendæ fidei præbere occasionem? quid est aliud dare actionem, quam studere vt promissa impleantur?

C. de benedicto. xxxij. q. ij.

Pactum, stipulatio.

Celeritas inimica consilio.

Simile est: quod de exceptione non numeratæ pecuniæ statuit ius ciuile spe futuræ numerationis. Confitetur Titius publico documento se recepisse pecuniam mutuam, quam vere non recepit, biennio transacto falsus creditor repetit pecuniam, quam non mutuauit, excipit Titius non fuisse numeratam pecuniam, non audit hunc ius ciuile, & agentem ad furtum, ad ra-

Exceptio non numeratæ pecuniæ.

pinam adiuuat, dolum fouet, denique ægenum fortunis spoliat, est ergo hoc humanam societatem iuuare? vel remp. bonis moribus, ac legibus informare? At quanto sanctius ius canonicum, quod ad probandum non numeratam pecuniam etiam post biennium facultatem tribuit, quod sciat nunquam decere, quemquam cum aliena iactura locupletem fieri debere, ac fraud.bus semper obuiandum. ca. locupletari. de re. iu. in vj. eodem fonte manant illæ iuris ciuilis sententiæ, ac principalia quædam axiomata, licere contrahentibus sese inuicem fallere. l. in causæ. §. Pomponius. ff. de mino. durum quid esse, sed ita positam legem. l. prospexit. ff. qui, & à qui. non omnium, quæ à maioribus tradita sint rationem reddi posse. l. non omnium. ff. de ll. & cætera id genus multa similia. Quanto rectius ius Pontificium illicite introductum sustineri non debere. ca. quod latenter. de re iu. in antiq. bonam fidem non pati, vt semel exactum iterum exigatur. ca. bona fides. de re. iu. in vj. in malis promissis non seruandam fidem. c. in malis. eodem tit. & libro non esse obligatorium contra bonos mores præstitum iuramentum. c. non est obligatorium dicto loco, & huiusmodi innumera, quibus plena sunt iuris Pontificij volumina, omitto infinita propemodũ, quæ ob iuris ciuilis nimium exquisitam subtilitatem contra omnem æquitatem pereunt, qualia sunt illa alteri factam stipulationem non tenere. §. alteri. instit. de inutil. stip. Si concipit stipulationem pater, qua sibi & filio in potestate sua constituto quid dari stipuletur recte filio solui; quod si soli filio stipulatus pater sit, non recte filio solui. l. eum qui. §. qui sibi. ff. de verb. oblig. stipulante me sticum, aut Pamphilum si sticum daturum te spoponderis ad dandum sticum te non teneri. l. inter stipulantem. § si stipulante. ff. de verb. oblig. vt tugurium, in tuo mihi habere liceat seruitutem consistere. l. veluti in fi. ff. de seru. rusti. præd. vt in tuo spaciari liceat, non consistere. l. vt pomum. ff. de seru. legatis ædibus cum omni instrumento, & repositis omnibus nullo omnino excepto pecuniam numeratam, aut instrumenta debitorum non contineri. l. si mihi maxuia. §. fi. ff. de leg. iij. Annus nedum dies deficeret huiusmodi terminationes enumerare volentem, de quorum tamen parte visuri sumus hoc anno in Rubrica, & ca. cum esses. de testamentis. Quo in genere controuersiarum certum est sub authoritate iuris scientiæ contra æquitatem perniciose errari, vt recte agnouerunt & Celsus adolescens. l. si seruum. §. sequitur. ff. de verb. oblig. & Imperator ipse in l. lege xij. tab. C. de leg. hære. & in l. ita nobis. C. de adult. & in Aut. de trien. & semis. post princ. & Paulus in l. j. ff. de excep. dol.

Axiomata iuris ciuilis.

Axiomata iuris canonici.

Ob nimiam subtilitatẽ iuris ciuilis mul ta pereunt.

At (inquis) apud iuris ciuilis authores maior quidam Latinæ linguæ candor splendet, atque elucet quam in authoribus iuris canonici, id vt ita sit, quorsum tamen ista latinitas, & suauis verborum cortex, vel dulcis periodorum sonus? rerum profecto ius ipsum dicitur ars, & scientia, non verborum. l. j. & l. iustitia. §. fin. de iust. & iure. §. iuris prudentiam instit. de iust. & iu. & dum mihi mens barbara non sit barbaram linguam non abhorreo, legimus, & res sacras vnde fluxit ius canonicum, rustice potius, quam eleganter scriptas, & tamen ex horrore maiestatem potius, quam neglectum consequuntur, prudentiã in iure dicẽdo, non politiã desideramus, quin & ipsum ius ciuile cãdorẽ hunc linguæ diu cõseruare nõ potuit, cũ barbarorũ eius iuris interpretũ rebus ita exigentibus ita plena sint omnia, vt ea

Cãdor linguæ apud Iurisconsultos quanti faciendus.

quæ quinquaginta digestorum libris continentur, exigua pars iuris ciuilis videantur, quod si quis adhuc orationis flore capiatur ad canones non accedat quidem, sed oratores, poëtas, & historicos adeat: qui luculentius etiam id præstant, quam ipsi Iurisconsulti.

Ergo siue originem inspicias, siue materiam, siue finem, siue in constituendo prudentiam, & sanctitatem spectes, satis liquido apparet ius Pontificium Cæsareo longe antecellere. Vnde non satis interdum admirari possum, quid sit quòd moderni quidam iuris ciuilis interpretes adeo intumescant, vt sibi primos honores in Gymnasiis, ac pinguiora stipendia vendicare tentent, atque interpretes iuris canonici quasi decoctos aspernentur. Quæ enim inter Pontificium & Cæsareum ius comparatio? forsitan eos inflat, quòd auditores habent numero longe plures, sed quis nesciat veteranos milites quanuis numero pauciores multitudini nouitiorum præponendos? Habent interpretes iuris canonici nō solum quos docere possint, sed etiam qui de eis iudicare valeant, nec eos verborum, ac fucatæ orationis præstigiis eludere facile possunt cum nec id grauitas Pontificij iuris patiatur, nec auditorum iudicium facile admittat. At iuris ciuilis auditores, qui plerunque à ludis grammaticorum recedentes ad publica gymnasia transferuntur quasi in infantia quadam ingenij constituti, asperiorum tractatus rerum ferre non possunt. Hinc fit, vt nemo fere sit, qui ius canonicum publicè profiteatur, qui non idem plures annos antea ius ciuile professus fuerit. Nam & nos ius illud annos plures interpretati fuimus, & in eo obeundo munere aliquod nomenq;, decusq; gessimus, vt inquit poëta. Quòd si quis plus laboris in interpretando ciuili iure, quam canonico exhauriri affirmet, necesse est hûc vel neutrum ius, vel certè Cæsareum tantum, & non Pontificium interpretatum. Nam quantum inter grauitatem quæstionum ipsius, atque illius iuris intersit prolixè supra ostendimus: auget autem & illud canonistarum laborem, quòd nemo satis probè potest iuris canonici interpretationem aggredi: qui non sit, & iuris ciuilis scientia apprime imbutus, & multa etiam ex fontibus Theologorum delibauerit. Nam canonista quasi alter Moses nunc ascendit in montem cum Theologo, & ibi domini, ac viuentis Dei gloriam contemplatur, nunc cum iurista descendit in castra, & humana tractans necessitatibus populi prouidet: argu. cap. nisi. ante fi. de renunc. At legista solum circa humana, atque illa tenuia, & exilia occupatus nunquam caput altius exerit sed semper humi serpit, omnia enim quæ iure ciuili comprehenduntur (teste Marco Tullio) sunt posita ante oculos, collocata in vsu quotidiano, in congressione hominum, atque foro, ex quo etiam fit, vt eius iuris interpretatio tanquam ea, quæ tractatum rerum ad manus positarum continet, sit admodum facilis. Quòd si quis subtilitate quadam, ac maiore quodam mentis acumine iuris ciuilis interpretes munus suum absoluere asserat, id quidem si verum sit interpretum laborem minuit, atque illorum conditionem meliorem facit, dum enim subtiles haberi volunt, verba legum, quæ in quæstionem veniunt quasi lancibus quibusdam appendunt, appensa ponderant, ponderata intorquent, intorta retorquent, euentilant, argumentantur, diluunt. Quid quæritis? horulæ spacium: quæ interpretationi dicta est, prius elabitur, quam ipsi aliquid firment, & ita auditoribus plerunque rudibus illudunt, vel nimia subtilitate, vel affectata argumentorum copia, vt

Iuris ciuilis interpretes tumidi.

Auditorum numerus.

Labor in interpretando.

Canonista quasi Moses.

Subtilitas legistarum.

illi domum vacui reuertantur, & plerunque germanis traditionibus propria somnia, (nouos illi intellectus appellant) miseris auditoribus reponunt, atque obtrudunt, illud enim apprime palmarium ducunt, si receptissimas sententias disputando conuellere, atque euertere possint. Vnde plerunque id accidit quod detestatur Gregorius in cap. propterea. de verbor. signifi. nempe vt dum nimis anxiè verborum proprietas conquiritur sensus veritatis amittatur, neque enim sermonem rebus, sed res sermoni subijciūt contra cap. intelligentia de verb. signifi.

Ciceroniani in terpretes.

Nonnullos noua inuadit interdum vanitas, scilicet vt dum iura ipsa ciuilia interpretantur Ciceroniani habeantur: quorum tamen ratio (meo iudicio) stultissima est, non magis enim quis Ciceronem effingere potest in eo genere dicendi: quod ipse Cicero nunquam attigerit, quam si pictor eius velit ex viuo effigiem ducere quem ipse nunquam viderit. Quin imo credendum est ipsum Marcum Tullium, si hodiernis temporibus iuris ciuilis interpretandi munus subiret, non sic loquuturum, vt orationes suas, atque alia monumenta literis mandauit, tum quòd (vt inquit ille) ornari res ipsa vetat, contenta doceri, tum quod nouis rebus noua nomina inuenit modernorum vsus, quem penes (inquit Flaccus) arbitrium est & vis, & norma loquendi: interpreti autem propositum esse debet ea: quæ difficilia sunt, & inuoluta explicare, & plana facere, non autem nouis vocibus, & insolitis vocabulis obscurare. Hinc ego mihi interdum valde gratulor, qui hoc vitio necessitate careo, nam si quando studeam, vel laborem, vt Ciceronianus habear, quod tamen raro accidit, vel loquendo excultior appaream, statim tamen & tertio quoquo verbo ad nostrates interpretes, id est ad barbaros nostra declinat oratio, meæ tamen ruditatis interim me minime pœnitet. Quod si illi de petniriosa subtilitate, ac morosa cuiuslibet verbi ponderatione, & orationis fuco aliquid remittere velint, continuo quasi quidam interlocutores aduocantur, Caius, Titius, Mæuius & Sempronius, & verbosissime facti speciem per dialogum quendam sibi confingentes comicam scenam, aut tragicum theatrum nobis exhibent; his omnibus fit, vt anno integro vix interdum vnius, aut alterius legis interpretatio absoluatur.

At canonista vaniloquentiam, ac perniciosam subtilitatem aspernatus, nihil loquitur nisi solidum, nisi quod ad vsum fori, atque vtilitatem hominum transferri possit, cumq; sibi cum prouectioribus auditoribus sit negotium, non sectatur minutias, ac quisquilias omnes, sed grauiora quædam, ac grandiora deligit, & licet disputationes, & subtilitates interim non abijciat, non tamen disputat, aut res euentilat ad morositatem, sed ad plenam, perfectamq; intelligentiam, veritatem potius, & æquitatem præ oculis habet, quam ingenij, aut eloquentiæ ostentationem: inde fit, vt plura ferme auditores per horulæ spacium reportent à canonista, quam per sesquioram à legista.

Quo fit vt non dubitem vos ad capessendam hanc iuris canonici discendi prouinciam ardentius, quam hactenus feceritis cohortari: nihil est enim magis necessarium, aut vtile, aut quod magis hominem delectare possit: quæ tria in vnaquaque re sunt magnopere expetenda. Quo ad necessitatem attinet, quid est tam necessarium homini Christiano, quam ea firmiter tenere: quæ sunt Christianæ religionis fundamenta? quomodo possit quis rectè appellari

Quid præstet ius canonicum.

pellari

pellari fidelis, nisi quæ sunt fidei nostræ mysteria apprime teneat? at huiusmodi res nullo in loco melius traduntur, quam in libris iuris canonici. Quam multos creditis simpliciorum hominum perditissimis his temporibus apud Germanos, Britannos, & Gallos ignoratione huius iuris ab hæresiarchis in suas hæreses traductos? quam multos sua sponte aberrasse? non potest huic pesti obijci murus validior, (Theologiam excipio) quam sacrorum canonum cognitio: quod animaduertentes hæreticorum duces, & antesignani, comburendos (vt audio) hos libros curauerunt, quippe qui intelligerent non posse suas hæreses, & errores locum obtinere apud eos homines: qui cognitione iuris Pontificij essent imbuti.

Vtilitatem grauitas rerum: quæ isto iure tractantur, satis demonstrat: ita enim natura comparatum est, vt leuium rerum pertractatio leuem etiam, ac modicam pariat vtilitatem, magnarum vero rerum tractatio, etiam magnos in repub. viros faciat: quantum autem inter ius Pontificium, & Cæsareum intersit, hac in re satis superq; supra demonstrauimus. Sed si vultis huius veritatis adhuc clarius argumentum tenere, dispiciamus quos bonorum, ac dignitatum gradus consecuti fuerint legum ipsarum interpretes, & quos item canonum doctores. Ausim affirmare omnes legistas (peruulgata enim appellatione mihi vtendum est) quantumuis excellentes, quantumuis supremi nominis, constitisse tamen intra priuatam fortunam, quòd satis apparet in Bartholo, Baldo, Paulo Castrensi, Alexandro, Iasone, Philippo Decio, & cæteris omnibus, tam antiquis, quam recentioribus, quos omnes priuato nomine solemus designare, & appellare: non sic accidit canonistis, si quidem pauci omnino sunt, qui non insignem, & præcellentem aliquam dignitatem nacti fuerint. Innocentius Canonistarum Pater euectus fuit ad summum Pontificatum, & ex canonum interprete factus est canonum ipsorum conditor. Hostiensis qualem dignitatis gradum consecutus fuerit ipsa appellatio designat. Panormitanus primum Abbas, inde Archiepiscopus, demum Cardinalis creatur, & Zabarellam præceptorem honoribus æquat. denique iuris ciuilis interpretes sunt, Bartholus, Baldus, Paulus, Iason, Decius, hoc est priuati homines, Iuris vero canonici summi Pontifices, Hostiensis, Abbas, Cardinalis, Archidiaconus, Præpositus, hoc est vertices Christianæ reip. Neque hoc exempla antiqua, vel antiquata quis existimet, nam & memoria nostra viros tres sola iuris Pontificij scientia ad summum Pontificatum sibi aditum parasse vidimus: primus fuit immensæ bonitatis vir Ioan. Maria de Monte, Iulius tertius nuncupatus: Post hunc sagacissimi & solertissimi ingenij Ioan. Angelus Medices, Pius quartus appellatus, nouissime maximæ integritatis, & iustitiæ specimen Hugo Boncompagnus: qui nunc rerum potitur, atque ecclesiæ Romanæ sub nomine Gregorij decimitertij, magna omnium lætitia, ac commodo præsidet, & profectò qui melius, aut decentius in Romanos, aut inferiores Pontifices assumi possunt, aut debent, quam qui iuris ipsius Pontificij periti habentur? Cardinalium autem, qui iuris peritia ad eam dignitatem sibi aditum parauerunt infinitus propemodum est numerus, præsertim hac tempestate nostra, qua pauci omnino in amplissimum purpuratorum ordinem asciscuntur, qui non sint Pontificij iuris cognitione imbuti. possem ego nunc vobis recensere nomina singulorum, sed non puto in re tam manifesta admodum laborandum, & nomenclaturam mihi,

Meri legistæ intra priuatã fortunam consliterunt.

Canonistæ dignitatibus insignes.

Innocentius.

Abbas.

Zabarella.

Io. Maria de Monte Iulius III.

Ioan. Angelus Medices Pius IIII.

Hugo Boncompagnus Gregorius XIII.

mihi, aut catalogum faciendum, cum hi vel me tacente mentibus, ac vestris cogitationibus facile valeant occurrere, ex tanto tamen numero temperare non possum, quin duos seligam, vobisq; imitandos proponam qui in hac nostra Perusina Academia vtrique iuri operam nauauerunt, & in album Iurisconsultorum nobis promouentibus, ciuibusq; vniuersis acclamantibus relati, fuerunt. Qui enim fieri potest vt in opere suo non glorietur artifex? Quod ego etiam facio libentius, quod illorum illustrissima exempla vos ad hæc studia vehementer inflammare poterunt, qui illorum locum in hac nostra ciuitate nunc tenetis, quorũ etiam nonnulli vestrum eosdem arcta consanguinitate, vel affinitate contingunt. Horum igitur primus est Flauius Vrsinus vir ad prudentiam, ad integritatem, animiq; libertatem, & constantiam natus, is tam assiduè, animoq; tam obfirmato, denique tam nihil aliud agens, aut tractans, quam studia, vtrique iuri operam dedit, vt toto, & integro septennio nunquam ab hac nostra ciuitate discesserit, neque celebrioris fama gymnasij forsan allectus, vt aliò vel per annum migraret aliqua ratione adduci potuerit. Et si enim mediocritatem nostram tuemur Perusini, & qui alia doceant gymnasia damus sæpissime, accipimus vero nunquam: si tamen verum amamus, Bononiensi, Academiæ, vel Patauinæ scolarium frequentia, magnitudine vrbium, atque opulentia, & nominis celebritate concedimus: Vrsinus tamen contentus mediocritate nostra, ne abstraheretur ad finem vsque, ac metam vltimam studiorum suorum nobiscum semper mansit, nunquam rusticatus fuit, nunquam aut ad coniunctos suos, aut ad populos, quorum plurium apud Vmbros, Sabinos, & Latinos, & apud Tarentinos antiquum tenet imperium reuersus fuerit, licet à nobis sæpe non minus immodicis æstatis caloribus, quam aliis de causis ab interpretandi munere cessatum fuerit, nunquam domum, nunquam cubiculum, & quem semel elegit bibliotecę locum tam longa temporis intercapedine nunquam mutauit, quod ipsum etsi per se res videatur non magna, magnum tamen fuit animi constantis indicium, & inde quasi, Leonem ex vnguibus eius ingenij, ac naturæ firmitatem, soliditatemq; cognoscere potuimus. Huius tanti viri recordatione, atque exemplo soleo ego interdum scolarium quorundam inconstantiam accusare, & instabilitatem reprehẽdere, qui singulis annis, & sæpè etiam breuiori temporis spatio, dum nouam quærunt domum, per totam ciuitatem cum scriniis, libris, cubilibus, lucernis, scamnis, & scabellis, quasi mangones cursitant, & discurrũt, omnes vicos ambiunt, omnes plateas perlustrant, omnes angulos olfaciunt, nec aliquid se posse perficere putant, nisi nouus annus nouum afferat cœnaculũ, & qui locus verè placuit, æstate incipit displicere, demum ac si tota illorum volubilitati ciuitas nõ sit satis solum vertentes cuncta gymnasia quasi hyrundines circumuolitant, quod quidem non modo signum est animi inconstantioris, verum etiã nihil excogitari potest iuuenum studiis perniciosius: sunt enim studia ouis auium simillima: quæ nisi foueas sine intermissione nihil inde nascitur. Non sic Vrsinus noster, qui tam obstinate, vt sic dixerim studiis operã dedit, vt longissimo temporis tractu vix domo pedem extulerit. His moribus quantus factus sit ostendit Aula Romana, ac sedes Apostolica, quem per omnes honorũ gradus ad Cardinalatum euectũ tantum suspicit, tantũ defert, atque eius consilio & opera domi forisq; in publicis priuatisq; negotiis adeo vtitur, vt his tẽporibus eo carere non

Flauius Vrsinus.

Scolarium instantia.

non posse Roma videatur:est enim sibi inditum natura vt in assiduo de genere humano benemerendi studio versetur. Huic dandus à nobis est socius Iulius Aqueuiuius nostri huius Gymnasij pariter alũnus. Qui candidissimis, ac suauissimis moribus, & Carpensi educatione,& institutione dignissimus nostrorum horum studiorũ amorem adiunxit feruentissimum, vt nec illum tenerrimæ olim ætatis imbecillitas, nec incommoda valetudo præsertim oculorum cui assidua lectio solet esse infestissima,nec vlla demum incommoda à cursu studiorum remorata fuerint,tantumq; valuit in adolescente legendi assiduitas,disputandi exercitatio,acre iudicium, & dexteritas ingenij, vt breuissimo temporis spacio eo peruenerit eruditionis, & doctrinæ quo cæteri vix longissimo temporis tractu pertingere solent, quod quidem Iurisconsulti Perusini serio testari possumus,quippe qui de illius peritia cum aliàs sæpe, tum vero etiam cum ipsum laurea insigniuimus certissimũ periculum fecimus,quibus factum est, vt in ipsa adolescentia duorum vere summorum Pontificum iudicium promeritus fuerit Pij s. Quinti viri religiosissimi, ac sanctissimi,qui eius opera in negotiis supra illius ætatem arduis, honorificentissimisq; legationibus vsus fuit, ac demum adolescentem adhuc in Cardinalem S.R.E. elegit. Et Gregorij tertiidecimi, qui (vt multa interim omittamus,in quibus eius fide, atque industria vtitur) eundem signaturæ (vt appellanr) præesse voluit,quod munus non nisi cursu studiorum, & vsu rerum consummatis viris demandari consueuit, quod nulla alia ratione contingere potuit, quam quod oculatissimi Pontifices experti sunt eum ante annos animum,mentemq; gerere virilem. Duorum horum præstantissimorum Cardinalium exemplum pro multis valiturum apud vos commilitones non dubito,futurumq; spero propediem, vt de grege vestro,& alij prodeãt, qui illorum doctrinam,ac bonitatem fœlicissime æmulentur, quos ego vobis digito nunc ostenderem,nisi tantam de se apud omnes concitassent expectationem,vt ne dum vobis,qui studiorum estis socij,verum etiam cuncto populo sint notissimi. ex his igitur omnibus liquido apparet, quanto sit vtilius Ius ipsum canonicum tractare,quam ciuile:accedit incredibilis quædam delectatio:quam in iure Pontificio perdiscendo assidue consequimur: quod ex eo colligi potest,quod plurimũ non de aëreis, & ab vsu quotidiano valde remotis quæstionibus,sed de his: quæ quanuis grauissimæ sint, quotidie tamen ante oculos hominum versantur, deq; his, quæ maximam habent cum religione cognationem, est disceptatio. Mitto quod innumeras Iuris ciuilis constitutiones in melius Ius canonicum reformat, corrigit, & abrogat. & quid attinet in iure ciuili perdiscendo multos annos conterere, si cum plurima eo iure comprehensa didiceris,tantundem temporis insumendum sit, vt eadem (quia Iure canonico immutata sint) rursus dediscas, ac præterita studia quasi retexas? Quanto satius ita rem temperare,vt cum scias, quid iure ciuili cõtineatur statim etiam quid iure canonico sit immutatum, perdiscas. Mitto, quod in Romana curia nemo vel iudicis, vel patroni partes honorifice substinere potest,qui nõ impense iuri Pontificio operam dederit: Adde quod vix potest contingere, vt quis recte canonicum ius teneat, quin idem & ius ciuile calleat. At qui ius ciuile teneant,ius vero Pontificium ne olfecerint quidem,multos inuenias. Vnde cum vos ad ius Pontificium hortor,potius ad vtrunque ius, quam ad alterum tantum hortor. Itaque date operam, vt iuri

Iulius Aqueuiuius.

vt iuri canonico incumbentes, simul etiam in vtroque iure ita proficiatis, vt vos quoque inter præpositos, Abbates, Archidiaconos, Cardinales, Hostienses, demum inter summos Pontifices, & cæteros insignes viros, quibus hæc facultas sola abundat, numerari valeatis.

PRAELECTIO IN RVB. EXT. de testamentis, & vltimis voluntatibus.

SED accedamus iam ad interpretationem rubricæ nostræ, cuius est inscriptio, DE TESTAMENTIS, ET VLTIMIS VOLVNTATIBVS, & cap. CVM ESSES sub ea positi, qui tractatus se ipsum commendat, vt apparet ex l.j. cum congestis ibi per Doctor. C. de sacrosanct. eccles. pro cuius intelligentia clariori paulo altius quàm communiter faciant doctores exordiendo cōsidero, quod immortalitas, cuius consequendæ studio omnes homines stimulantur (vt mihi quidem videtur) considerari potest quatuor modis: quædam enim appellari potest immortalitas perpetuitatis. Quædam immortalitas beatitudinis. Quædam gloriæ, quædam vero successionis perpetuitatis immortalitas est, cum quid dicitur immortale eo tantum respectu quod perpetuo, & in æternum durat, vt cum dicimus humanas animas esse immortales intelligimus enim illas perpetuo perdurare iuxta illud Poëtæ, Morte carent animæ, & ita sumitur in l. properandum. C. de iudic. dum dicitur cauendam esse ne lites fiant penitus immortales, id est ne perpetuo perdurent, sic ex contrario cum lis amplius non durat dicimus litem mortuam, vel mori. l. cum litem ortua alias. ij. ff. iudi. sol. & in l. iij. §. gesta. ff. quæ in fraud. cred. immortalitas beatitudinis est, cum quis dicitur immortalis non solum quia perpetuo duraturus est, verum etiam futurus est perpetuo beatus, hinc apud sacros scriptores verbo vitæ, beatitudo sæpe designatur, vt cum dicitur hoc fac, & viues Luc. cap. x. id est, beatus eris, & rursus. Qui credit in me vitam habebit æternam. Ioan. cap. v. id est, beatus erit, fac. cap. Christiani de consecra. dist. ij. nec enim, is qui non credit, vel mandata non seruat fit immortalis respectu perpetuitatis quia, & eius anima perpetuo perdurat. Sed cum sempiternæ infœlicitati sit deputatus, creditur non tam perpetuo viuere quam perpetuo mori. fac. cap. per venerabilem ante fi. qui fil. sint legit. & cap. qui sine. xxvj. quæst. ij. & quod ex symbolo Apostolico tenemur credere, scilicet vitam æternam intelligendum est de æterna beatitudine, & hæc veluti bene gestis acquiritur: ita prauis moribus amittitur, hinc est quod delicta quædam grauiora solemus mortalia peccata appellare vt in cap. vnum orarium. dist. xxv. scilicet, quod soleant animabus mortem afferre, & immortalitatem adimere: immortalitatem autem non perpetuitatis, nam & animæ damnatorum perpetuo durant, sed beatitudinis: & hoc modo, & secundum hanc intelligentiam forte profani scriptores appellant Deos immortales. Tertia appellari potest immortalitas famæ, siue gloriæ, & est cum quis præclare gestis æternam apud posteros memoriam consequitur, de qua loquitur text. instit. de excus. tutorum in princ. vbi qui in acie pro patria ceciderunt ideo parentibus ad excusationem à tutelis proficiunt: quia per gloriam viuere creduntur, veluti enim per

Immortalitas quadruplex.

Immortalitas perpetuitatis.

Immortalitas beatitudinis.

Mortalia peccata cur sic appellata.

Immortalitas gloriæ.

per dedecus, & ignominiam vitæ quis dicitur mori, vel mortuis comparatur l. j. §. pen. ff. de bon. poss. contra tab. ita ex contrario per gloriosam mortem creditur viuis posse comparari. Quarta, & vltima species est immortalitas successionis, & hanc consequimur mediantibus successionibus nostris, & his qui post mortem nostram nos repręsentant. Hæc autem successionis immortalitas subdiuidi potest in duas species: nam alia est immortalitas successionis naturalis, alia est successionis legitimæ. Immortalitas successionis naturalis est illa, quam consequimur per stirpis propagationem, & mediante matrimonio: nam cum natura non posset facere immortalem hominem tanquam indiuiduum, vel Christiane loquendo: homo primus ob pręuaricationem immortalitate corporis, & se, & posteros exuisset, reparata fuit hæc iactura filiorum susceptione, & stirpis propagatione: vnde bene Imperator in Auth. de nupt. in princ. dixit matrimonium humano generi immortalitatem artificiose introducere, & filiorum procreatione renouata genera manere, cui concord. text. in l. lege. C. de legi. hæred. vbi Imperator loquens de masculo, & fœmina: ad hoc (inquit) natura vtrunque corpus edidit, vt maneat suis vicibus immortale. Idem & elegantius exprimit I. C. in l. liberorum in fi. ff. de verb. signifi. Etenim (inquit) idcirco filios, filiásve concipimus, atque edimus, vt ex prole eorum, earúmve diuturnitatis nobis memoriam in eum relinquamus. Immortalitas legitimæ successionis est illa, quā consequimur mediantibus successoribus vniuersalibus puta hæredibus, vel bonorum possessoribus, hinc dicimus quod testatoris, & hæredis est eadem persona Auth. de iureiur. à mo. prest. in princ. viuit igitur is qui naturaliter est mortuus in hærede suo lege vitam dante, vnde posset non incommode appellari hæc legitima immortalitas, & non solum in hærede defunctus viuit, verum etiam in hærede hæredis. l. fin. C. de hæred. instit. & non solum in hærede hæredis, verum etiam in centesimo, & vlteriori etiam hærede: vnde pulchre I. C. in l. qui per successionem. ff. de re iud. Qui per successionem (inquit) quamuis longissimas defuncto hæredes extiterint, non minus hæredes intelliguntur, quā qui principaliter hæredes extiterint, & vsque adeo per legem inter plures eiusdem hominis hæredes inducitur identitas personæ, quod licet aliàs conditio debeat impleri in forma specifica. l. Mæuius cum vulg. ff. de cond. & demonst. si tamen relinquatur legatum sub illa conditione si hæredi dederit dando hæredi hæredis dicatur grauatus conditionem impleuisse. l. cum ita ij. ff. de condit. & demonstr.

Immortalitas successionis.

Immortalitas successionis naturalis.

Immortalitas legitimæ successionis.

Studuit autem, & multum laborauit lex in introducenda hac immortalitate, & propterea admisit vt possint testatores facere plures gradus hæredū, vt instit. de vulg. & pupil. inuitauitq; institutos hæredes ad hæreditatem adeundam lucro Trebellianicæ, ac Falcidiæ. ff. & C. ad Sen. com. Treb. & ad l. Falci. permisitq; vt hæredis habendi causa liceat seruum manumittere etiam in fraudem creditorum. §. j. instit. quib. ex caus. man. non lic. & prætor plures gradus bonorum possessionis fac. dum hoc agit, ne quis sine successore decedat. §. adhuc autem. instit. de bon. poss.

Hæc autem inducta sunt à iuris latoribus non solum probabili, verum etiam necessaria ratione: nisi enim esset qui defunctum representaret, & quodammodo viuum redderet, negotia humana sæpissime medio in cursu intercidetent, res familiaris, & existimatio periclitaretur. d. §. j. & l. & quia. ff. de interrog.

Quare laborauerunt legislatores pro introducenda immortalitate legitima successionis.

interrog.actio.& l.j.ff.de success.edict. in princ. Vendidi tibi domum meam deque pretio ad annum fidem habui, anno non dum exacto moreris, nisi lex in locum tuum sufficeret, quem alterum te esse statueret, & sic te quodammodo immortalem redderet, contractus ille emptionis exitum habere non posset, nec enim esset qui mihi pretium solueret, factumq; est non minus publico quam priuato beneficio, vt quis hęredem haberet argu.l.vel negare.ff. quemadm. testam. aper. idque vel nobis hominibus interdum inuitis: nec enim lex vtilitatis tantum spe ad hæreditatem adeundam allicere curauit, sed etiam coëgit aliquando.& hinc necessarij hæredes. d. §.j. instit. quib.ex caus.man.non licet. l.necessariis.ff.de acqui.hæred.§.j. instit. de hæred. qual. & differ. ausimq; affirmare necessitatem hanc, quæ interdum inest ex parte hæredum, inesse etiam ex parte decedentium, ideoq; si homo liber, & solutus aliena potestate forte in extremo vitæ constitutus diceret coram testibus rogatis velle se decedere prorsus sine hærede non modo testamentario, sed quocunque, quod hæc contestatio nihil valeret, & quod ea non obstante sibi tanquã ab intestato decedenti succederetur si à lege vocati successionem agnoscerent: mouet me primo quod vt quis habeat hæredem, non eorum solum causa inductum est, qui decedunt, verum etiam viuentium. d. l.& quia. ff.de interrog.actio.& d.l.j.ff. de success. edict. quibus moriturus non potest præiudicare.l.non debet.ff.de re iud.cum concord. Secundo quia vt quis hæredem habeat inductum est non solum fauore priuatorum decedentium, vt in l.j.C.de sacrosanct. eccles. verum etiam publico.d.l.vel negare: vnde non potest huic dispositioni legis priuatorum pactis, vel contestationibus derogari. l.iij.ff. de testam. Tertio quia id non possent homines tacite facere donando omnia sua bona, & nihil pro facultate testãdi sibi relinquendo, iuxta late not. in l. stipulatio hoc modo concepta, ff.de verb. oblig. ergo nec expresse ad not. in l. cum quid.ff.si cert. petat. Hoc autem legis commentum in inducenda hac, vt ita dicamus, legitimæ successionis immortalitate mirabile fuit, certiusq; immortalitate naturalis successionis, si quidem multos spe potiundæ prolis frustratur matrimonium, multos etiam suscipiendorum liberorum desiderium minimè tenet, at nihil æquè facile facere possumus quam nobis hæredem constituere, quod vel tribus verbis explicare possumus. l.j.ff.de hæred.instit. quod si noluerimus, aut non potuerimus id facere exclusi facti difficultate, lex nobis hæredem constituit. ex quibus colligitur hanc legitimæ successioni immortalitatem ex duplici quasi fonte fluere, scilicet, ex dispositione legis, & hinc omnis successionum ab intestato tractatus, & ex dispositione hominis, & hinc tractatus de testamentis, quem nos iam iam aggredimur. Diuiditur igitur rubrica nostra in duas partes, in prima agitur de testamentis. in secunda de vltimis voluntatibus, circa primam partem quia quæstio quid nominis præcedere debet quæstionem quid rei.l.j.ff. si cert.pet. anteaquam veniamus ad diffinitionem testamenti, quæro quot, & quibus modis accipiatur in iure hæc vox testamentum. Resp.tribus, &c.

Non esse in potestate decedentu decedere sine hærede.

F I N I S.

INDEX

LOCVPLETISSIMVS OMNIVM RERVM, QVÆ IN QVATVOR LIBRIS INSTITVTIONVM Iuris Canonici Io. Pauli Lancelotti, continentur.

Appellatio

C

De quibus

F

charitatiuum subsidium. §. postremò admonendi. 104. b
Procurator ad eligendum non potest vnum procuratorio, alium proprio nomine eligere, nisi habeat mandatum de eligenda certa persona. §. etsi tantum. 10. b
Procurator ad contrahendum matrimonium, non potest substituere, nisi hoc habeat in mandatis. §. procurator. 71. b
Procurator constitui potest paterfamiliàs, & filiusfamiliàs, & ad negotia potest procurator constitui, qui natus est annos xiiij. ad iudicia solùm natus xxv. §. potest autem. 126. b
Procurator constitutus etiam ad ea quæ speciale mandatum exigunt, non potest explicare ea, quæ exigunt mandatum speciale, nisi in procuratorio sit facta expressio aliquotū articulorum speciale mandatum exigentium: quo casu etiam nō expressos articulos, poterit exequi procurator. §. sed sine vnus. 127. b
Procurator regulariter in causis criminalibus non potest interuenire. §. non tamen. 128. b
Procurator vniuersitatis, in qua sunt excommunicati, non potest à iudicio repelli, nisi tribus casibus. §. sed bellè. 129. a
Procurator reuocari potest expressè, & tacitè: putà si dominus per se incipiat causam tractare. §. tam diu. 129. b
Procurator qui substituit, non potest substitutum reuocare, nisi & reuocandi habeat potestatem, & procurator qui substituit in vna causa, non prohibetur in aliis se intromittere. §. hæc autē. 130. a
Procurator potest litem contestari. §. sit autem. 151. a
Procuratori ad negotia, & procuratori ad iudicia, quatenus substitui possit. §. sed & illud. 128. a
Procuratores duo si dati sint in solidum, vtrius melior sit futura conditio. §. & tam vnus. 127. b
Procuratores etiam iurare de calumnia tenentur, quandocuuque iudici videbitur. §. & non. 153. a
Procuratoribus duobus ad eligendum datis in solidum, non possunt ambo eligere, sed erit melior conditio occupantis, & si non appareat de prioritate in occupando, præponitur electus à capitulo, vel primò nominatus in procuratorio. §. quòd si pluribus. 11. a Cætera habes S. in ver. delegatus. & in ver. iudicia.
Professio est duplex. tacita & expressa, & fieri potest etiam ante annum. §. propria professione. 56. a
Professio ex causa post annum potest differri, vt si ingressus monasterium sit incognitus: & seruus triennio in monasterio commoratus per monachationem fit liber. §. quemadmodum. 56. a
Professio expressa, & professio tacita differunt. §. verum autem. 57. a
Professus qui non est, non potest eligi in Abbatem, sed bene in episcopum. §. & propterea. 59. a
Promotus ad sacros ordines furtiuè contra prohibitionem prælati, non potest fieri sacerdos, nisi prius fuerit monasterium ingressus secus, si non contra prohibitionem: quia tunc potest episcopus pro arbitrio dispensare, & qui non ordinatus se immiscuit diuinis, nunquam poterit ordinari. §. quòd si furtiuè. 35. a
cum Promoto per saltum potest prætermisso ordine repetitio dispensari. §. per saltum. 35. a
Propinquitas viri reputatur vxoris, & econtra. §. admonendi. 85. b
Prouentus ecclesiastici possunt vendi ad modicum tempus, & ad precariam concedi, quæ renouanda erit de quinquennio in quinquennium. §. idem iuris erit. 116. b
Prouideri per institutionem quando dicatur. §. accidit autem. 50. a
Prouinciæ & ecclesiæ de nouo conuersæ in persoluendis censibus seruabunt consuetudinem vicinarum. §. sed quis erit. 104. a
Psalmistatus est minor ordo, & potest conferri à solo presbytero. §. est & psalmista. 33. a
Pubertas extimatur non tam annis, quàm corporis habitu, & minores xiiij. annis non possunt contrahere matrimonium, nisi pro bono pacis, & ex necessitate. §. sed qui sint. 77. b
Publicæ honestatis iustitia impedit matrimonium contrahendum, & contractum dirimit. §. publicæ quoque. 82. b
Publici latrones, & qui in sacris locis immunitatis spe ducti delinquunt, priuilegiis sacrorum locorum non gaudent. §. hoc autem. 100. b
Pudicitiæ studiosus debet esse episcopus. §. pudicus quoque. 23. a
Purgatio quid sit, & quotuplex, & quòd vulgaris purgatio est penitus improbata. §. contingit etiam. 181. b
Purgatio canononica quæ sit, & quales esse debeant purgatores. §. canonica purgatio. 182. a
Purgatio super notorio non est indicenda, & deficiens in purgatione habetur pro conuicto. §. quicunque verò. 182. a

Q

QVæstio spolij per modum reconuentionis proposita non impedit processum super alia causa ciuiliter institutū. §. quòd si ciuiliter. 147. a
Quæstio. 243. a
Qualis quis sit interius, debet per exteriora demonstrare. §. oportet item. 23. a
Qui alios iuuat, patienter incommoda ferre debet. §. sed hæc omnia. 5. b

R

RAptorum pœna, excommunicatio, depositio, & seruitus, cum facultate tamen seipsum redimendi. §. maior legum. 193. a
Raptus in propriam sponsam non cadit, & raptus per consensum purgari potest. §. raptus autē. 193. a
Raptus monialis purgari non potest. §. sed hæc de illis. 193. a
Rebaptizati nunquam ordinantur. §. sed etsi nullum. 38. b
Receptio instrumenti, & cautio domini operantur, quibus procurator non possit renunciare mandato, sed teneatur defendere. §. at literis. 131. a

F I N I S.

N

O

F I N I S.

A. SAL[illegible] T
RES[illegible]
V. A. C[illegible]
Tel. [illegible]